فرهنگ زبان نورستانی

(کلښه الا)

معنا و تشریح لغات، با زبان های پشتو و دری

آ – ج

جلد اول

نویسنده: سمیع الله تازه

فرهنگ زبان نورستانی

(کلبنه الا)

معنا وتشریح لغات، با زبانهای پښتو ودری

آ - ج

جلد اول

نویسنده : سمیع الله تازه

بسم الله

الذی

علم بالقلم

و علمه البیان

✓ اپي تته- ېن، سوس برا- ېن ! تنو الا نه پېلسېن! .

✓ ēi tatə- ẽ̄, sōs brā-ẽ̄ ! tanü alā na- pelasẽ̄ !.

✓ مشرانو ،خوېندو او ورونو ! خپله ژبه وساتی !.

✓ بزرگان ،خواهران وبرادران ! زبان خود را فراموش نكنيد !.

- اېک گولېں(قوم) به تاريخ، چاروېښ (فرهنگ) تېںسه به الا ميلي زڙاں گېاس. کناسته گولیں تیںسه به الا پېلاسی ته، تي گولیں ښه، موڙسته کی پوس بوسته گولي تچاست.

- ēk golĩ-bə tārīx , čārwēṣ ,tẽsə-bə alā mili zřã geās . kanāstə golĩ tẽ sə-bə alā pēlasị-tə, tē golĩ-ṣə mōř-stə kai püs-bö-stə gōlī ,tačāst.

- ژبه ديو قوم، تاريخ، فرهنگ او هويت دهٔ کله چي يوقوم خپله ژبه هېره کړي، هغه قوم ته مړ او ورک قوم، ويل کېږي.

- زبان، تاريخ ، فرهنگ وهويت يک قوم است. هرگاه قومی زبان خود را فراموش نماید، آن قوم را ، قوم مرده و ازبین رفته ،می گویند .

شناخت کتاب :

نام کتاب : فرهنگ زبان نورستانی (کلښه الا)
نویسنده : سمیع الله تازه
ناشر : موسسه بین المللی زبان شناسی ثمر(SIL)
کمپوزر : نهاد فرهنگی میرزا تازه گل خان
دیزاینر : محمد منیر عالمی
سال چاپ : ۱۳۹٦ هـ ش / ۲۰۱۷ م
تیراژ : ۵۰۰ جلد
ISBN (۹۷۸-۹۹۳٦-۱-۰۱٦۵-٤)

د می با لغت نامهٔ زبان نورستانی

پیر لاروس **Pierre Larousse** مؤلف لغت نامه های لاروس که معلم بود واراده آهنین داشت وهدف پیشینیان خود را تعقیب می کرد ، می گفت : کتابی تألیف خواهم کرد که درآن هر کس ، به ترتیب الفبایی ، همه معلومات را، که امروز مغز بشر را غنی می سازد ،به دست آورد . ثروتی را که من کسب کرده ام،آن را برای شخص خود به کار نمی برم ودرین کار هم چیزی از دست نخواهم داد . زیرا بهره جستن که تنها فردی یا شخصی باشد ، قلب را تهی می سازد ، واز نظر سعادت واقعی ، جز خود پرستی بیهودهٔ بیش نیست .

دانشمند محترم سمیع الله تازه نخستین کسی است که به زبان مادری خویش با گام های آهسته ، مگر آثاری پرمحتوا را به مردم خود ، تقدیم میدارد.

این دانشمند از دیرباز دراندیشهٔ تألیف فرهنگ بود که نیاز مندی های محققین ونسل معاصر نورستانیها را رفع نماید وهمچنان لغت های که قرن ها سینه به سینه از یک نسل به نسل دیگر انتقال داده شده،به صورت علمی آن را درج تاریخ نماید .

موصوف اکنون قاموس زبان نورستانی (کلښه الا) را دردو جلد، بسیار ماهرانهٔ علمی، به روش تدوین قاموس های سه زبانه (نورستانی- پشتو- دری) ،به ترتیب الفبای نورستانی ،آماده چاپ نموده است که من قدم به قدم با ایشان همراه بوده واز مشوره ها واندوخته های علمی خود هرگز دریغ ننموده ام.

مؤلف درآغاز این قاموس ،راجع به شاخت وقدمت تاریخی نورستانی ها وزبان نورستانی سخن گفته ،سیستم فونتیک زبان نورستانی را ، که کلید واژه های این قاموس شده می تواند ، به زبان عام فهم نوشته است. همچنان تصاویری برای تشریح بعضی ازکلمات آورده شده که برای خواننده گان محترم ، در قرائت وتوضیح کلمات یاری می رساند .

این قاموس به دو دلیل مستند شمرده می شود. اول این که ازاثار علمی دانشمندان ومتون چاپ شده زبانشناسان وشرقشناسان ورزیده نظیرفوسمن، امیل بن ونیست، مورگنسترن و دیگران که اثارشان هشتاد سال قبل به چاپ رسیده، استفاده شده است. نویسنده برای هرگرافیم (حرف)

متون آنها حرف های دقیق الفبای عربی را مشخص وتثبیت نموده است، که این کار برای متون زبان نورستانی اهمیت به سزای دارد.

دوم این که واژه های داخل این فرهنگ سه زبانه با عبارات،ضرب المثل ها، اشعار، ادیوم ها و سایرژانرهای ادبی زبان نورستانی، تشریح شده است.

بناءً تجارب علمی دانشمند محترم سمیع الله تازه بهترین رهنمود برای آنهای است که می خواهند برای زبان های کتی، ،پرسونی، اشکون،ویری وتریگامی نورستانی قاموس ترتیب وتدوین نمایند. بدون شک استفاده ازتجربه علمی سمیع الله تازه کارشان را آسان تر می سازد .

زحمات بی پایان دانشمند محترم سمیع الله تازه درراستای تاریخ ، فرهنگ، زبان و مسایل اتنیکی نورستانیان درآثارموصوف دیده می شود. وی در تألیفاتی که تا اکنون در مورد نورستان و نورستانیان داشته ، گوشه های تاریک فرهنگ این مردم را روشن ساخته است .

تمام آثارموصوف از،ریشه های تاریخی وفرهنگی نورستان ۱۳۶۷، الفبای زبان نورستانی ۱۳۷۴، روایات اساطیری آریایی در اساطیر نورستانی۱۳۸۹ ،پیرامون زبان نورستانی ۱۳۹۰، تاادبیات شفاهی نورستان۱۳۹۱، این ها همه ، نوشته های اند که از زنده گی مردم نورستان ، قصه ها دارند .

واژه های این فرهنگ دراثرچاپ شده دانشمند موصوف جهت نظرخواهی قبلاً به چاپ رسیده است که این عمل به درست نویسی وعلمی بودن این قاموس تاثیر به سزای دارد.

اثرگرانبهای حاضررا به کسانی که به زبان وفرهنگ نورستانیان سروکار دارند ،اثرغنیمت دانسته، برای مؤلف آن، از بارگاه ایزد متعال موفقیت مزید وصحتمندی آرزو می کنم .

والسلام

پروفیسور داکتر خلیل الله اورمر

آمردیپارتمنت زبان های باستانی

اکادمی علوم افغانستان

۲ /۷/ ۱۳۹۵

تقریظ :

د(فرهنګ) په نورو لغوي اواصطلاحي معنا ګڼنو(کلتور،پوهه،علم،معرفت، ادب، تعليم او تربيه،معارف، ديوقوم يا ملت علمي او ادبي اثار او ...) په لړ کې يوه هم (قاموس) يا (ديکشنري) ده،چې په دري ژبه او ادب کې، په ځانګړې توګه د ژبې د وييونو(لغتونو) د ټولګې له پاره کارول کيږي. نو ويلای شو: هغه کتاب چې د الفبې په ترتيب سره ديوې ژبې لغات،تعريفونه ، اتمولوجی تلفظونه اونورمعلومات پکې ليکل شوي وي،فرهنګ (قاموس) يې بولي.

په بله وينا: فرهنګ په ژبني او ادبي اصطلاح هغه اثر ته وايي چې پکې د يوې ټاکلې ژبې کلمې ، چې په عمومي ډول د الفبا په ترتيب اوډل شوي راغلې او دهغو لغوي او اصطلاحي معناوې ، پخپله په همدغه ژبه اويا نورو ژبو بيان شوي وي، فرهنګ ورته وايي.

دمعاصرې قاموس پوهنې له مخې دلغاتو دغه کتابونه په دوه ډوله بېليږي، چې يوې ته يې ژبني فرهنګ او بلې ته ټولنپوهنه (دايرة المعارف- انسايکلوپيډيا) وايي.

په ژبني فرهنګ کې يوژبيز لند،تشريحي او څوژبيز لنډ اوتشريحي فرهنګونه شته. يو ژبيز فرهنګونه هغه دي چې ديوې ژبې ويې (لغت) بېرته په هماغه ژبه معنا او تشريح کوي اوپه څو ژبيزو فرهنګونو کې ديوې ژبې لغات له يوې څخه په زياتو ژبو معنا يا ژباړل کيږي او تشريح کيږي.

دپياوړي ليکوال،څېړونکي او ژورنالست ښاغلی سميع الله تازه ليکلی ترتيب او تدوين کړی فرهنګ (فرهنګ زبان نورستانی – کلښه الا) له همدغه څو ژبيزو قاموسونو څخه دی ،چې د نورستاني ژبې لغات په عين وخت کې په پښتو او دري ژبو ژباړي ،معنا کوي او تشريح کوي يې. ښاغلی تازه تردې دمخه پر نورو علمي او څېړنيزو ځانګړو آثارو او سلګونو علمي ،ادبي،تاريخي او ټولنيزو مقالو سربېره د نورستاني ژبې او ادبياتو په اړه د (ريشه های تاريخی وفرهنګي نورستان، ادبيات شفاهی نورستان، روايات اساطيری آريايي دراساطيرنورستانی، پيرامون زبان نورستانی او ...) په نومونو اثار ليکلي او خپاره کړي دي، دخپلو څېړنيزو علمي

فعالیتونو په لړ کې یې دا ځل خپلې ژبې ،ادب او فرهنگ ته دخدمت په موخه، یوه ستره فرهنگي چار ترسره کړې اوهغه دا چې د نورستاني ژبې لوی تشریحي فرهنگ یې لیکلی او تدوین کړی او دادی اوس یې د چاپ او خپرولو تر درشله را رسولی دی.

زما دمعلوماتو له مخې تراوسه دنورستاني ژبې دلغوي زېرمې دخپرولو له پاره په دې کچه او معیار بل چا خپل علمي اوقلمي خواک نه دی آزمویلی، او دا ارتیا له مودو مودو راهیسې په کلکه احساسېدله ، له ښه مرغه چې د لیکوال ورپام شوې، چې ددې قاموس په لیکلو، تدوین کولو او خپرولو د اوس له پاره دا ارتیا تریوې کچې رفع کېدلې شي. زه ددې غوره بریالۍ هڅې د لومړیتوب ویاړ د ښاغلي تازه صاحب په برخه بولم.

لیکوال د معاصرې قاموس لیکنې اصولو او روشونو ته په پاملرنه دا چار بشپړه کړې، دنورستاني ژبې ویپونه او کلمې یې دهغو له گرامري خانگرنو(نوم، ضمیر، مفرد،جمع، نارینه،ښخینه او...) سره راوړې او په تلفظ کې د اسانتیا په منظور په فونیمیکي الفبا تورو لیکلي دي، چې دا له لوستونکو سره په سم تلفظ کې پوره مرسته کوي.

کوم بل نوښت چې ددې فرهنگ په لیکنه ،اودنه اوترتیب کې کارول شوی ،هغه د نورستاني ژبې دلغتونو معنا اوتشریح ده ،چې لومړی په خوږه او اسانه پښتو اوبیا هماغه متن کټ مټ ساده اومعیاري دري ژبې ته ژبارل شوی ،خینې لغتونه، اصطلاحات اومحاورې یې د ارتیا له مخې په خلاص مټ تشریح کړي دي، چې دا دنورستاني ژبې د ژبې زده کوونکو او دکلتور د مطالعه کوونکو او څېړونکو سره پخپل خای ښه مرسته کولی شي.

څرگنده ده چې دغه درې ژبیزه فرهنگ به دقاموس لیکنې برخه کې دلیکوال دلومړنۍ هڅې په توگه خینې نیمگرتیاوې هم لري ،خو ښایي چې لیکوال هغه دوخت په تېرېدو درک کړي،په بیا چاپ او خپرولو کې هم د حجم اود لغاتو دشمېر له مخې لازم زیاتون اوبدلون اوهم یې نیمگرتیاوو په له منخه وړلو کې پوره اصلاح او سمون راولي.

دافغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو مرکز چې پخپل اړوند د ورونو قومونو د ژبو په انستیتوت کې دنورستاني ژبې او ادب د څېړنو برخه لري، او څېړونکي یې په څېړنو بوخت دي، ددې فرهنگ چاپ او خپراوی به ترهر چا لومړی دنورستاني ژبې او ادب د برخې دڅېړونکو دعلمي استفادې وړ وگرځي او په څېړنیزو چارو کې به یې ښه مرستندوی شي.

زه دېښاغلی سمیع الله تازه دا علمي – فرهنګي هڅه او زيار ستايم ، د هېواد په فرهنګي پانګه کې يې يوه ګټوره او پرخای زياتونه ګڼم. دنورستاني ژبې او ادب زده کوونکي اوڅېړونکي يې په خانګړي،د ژبو اوادبياتو د مطالعې او څېړنو مينه وال يې په عامه توګه، علمي ګټې اخيستنې ته رابولم،ليکوال ته يې د چاپ اوخپراوي مبارکي وايم اوپه دې برخه کې ورته د لا برياليتوبونو او نورو غوره فرهنګي خدمتونو په هيله يم .

په درنښت

سرمحقق سيد محی الدين هاشمي

دافغانستان دعلومو اکاډمی دژبو او ادبياتو دمرکز رييس

۱۳۹۴ / ۴ / ۹

ددې اثر په اړه څو خبرې

مخکې له دې چې د کلښه الا دقاموس په اړه څه ووايم، ښه به وي چې قاموس وپېژنو. قاموس د يوې ژبې د لغتونو ټولگه ده . يا قاموس دهغو لغتونو ټولگه ده چې په يوه ژبه کې کارول کېږي. ژبپوهان په دې نظر دي چې ديوې ژبې قاموس په هماغه کچه اهميت لري لکه دهغې ژبې گرامر يې چې لري.

دژبپوهانو دانظر پرخاى دى، خکه چې که يوڅوک د يوې ژبې د گرامر سره اشنايي ولري، خو دهغې د لغتونو دکاروني سره ستونزه ولري، نو نه يې د گرامر څخه گټه اخيستلاى شي اونه هم دهغه قاعدې او اصول په سمه ښه کارولى شي.

دپوهانو په اند دقاموس د اهميت له مخې د گرامراو قاموس ترمنځ تلپاتې تړاو موجود دى اوپه همدى علت د قاموس د اهميت انکار نشو کولاى.

د ژبپوهنې دغوښتنې او جامع پرنسيپ له مخې هره ژبه دا حق لري چې پالنه يې وشي اود هغې د ورکېدو او له منځه تلو مخه يې ونيوله شي .

هرليکوال ، څېړونکى او محقق دا حق او دنده لري چې ددې ستر او کلتوري ارزښت د غوړېدا له پاره کار وکړي او دپوپنا کېدو مخه يې ونيسي.

زموږ دهېواد تکړه ليکوال او څېړونکي محترم سميع الله تازه ډېر مهم ، اړين خو ډېر درانه او ستونزمن کار ته اوږه ورکړې ده او زموږ د هېواد ديوې ډېرې لرغونې ژبې د قاموس ليکلو ته يې ملا تړلې ده. د هېواد علمي او اکاډميک مرکزونه بايد چې ددى ليکوال ملا وتړي او دشته ستونزو په لرې کولو کې ريښتيني مرسته ورسره وکړي. د اثر ليکوال د نورستانى ژبې د ريښتيني، لرغونتوب او نورستانيانو په اړه هم علمي څرگندونې کړې دي. زه دده دغه کار ته د

قدر په سترگه گورم او ستره بریا یې گڼم.

د اثر لیکوال یوه بل ډېر مهم ټکي ته هم فکر کړی دی او هغه د کلښه الا د ژبې د لغتونو فونیمیکي بڼه ده. دفونیمکي الفبی د کارونې اهمیت هغه وخت سري ته ښکاري چې دکلمو دلوستلو اومعنا دپېژندلو په وخت کې دستونزو سره لاس او گرېوان شي.

تازه صاحب دا قاموس د الفبې په ترتیب لیکلی او هرلغت یې د گرامري شکلونو سره یو ځای په پښتو او دري ژبو ژباړلی او د ښې پوهېدا په موخه یې هرلغت په جملو کې هم استعمال کړی دی.

زه تازه صاحب ته د لوی خدای(ج) څخه روغه ستړه غواړم. عمر یې ډېر اوپه قلم یې برکت شه.

څېړنوال مولا جان تنیوال

د افغانستان دعلومو اکادمی

د پښتو ژبې او ادبیاتو د انستیتوت دژبپوهنې څانگې مشر

کابل ۲۷ /۱۱ /۱۳۹۴

نگاهی به فرهنگ زبان نورستانی (کلبنه الا)

قاموس نگاری علمیست که در پرتو آن مجموعهٔ واژه های یک زبان به گونهٔ سیستماتیک فهرست ، تشریح ، تعریف و ذخیره می گردد. واژه نامه ،فرهنگ ویا قاموس، سرمایه لغوی یک زبان بوده که آن را از گزند حوادث (نابودی وفراموشی) در امان نگهمیدارد.

ازنگاه تاریخی سلسلهٔ قاموس نگاری زبان های جهان از زمانه های خیلی دور آغاز یافته و درهر دورهٔ تاریخی برابر با خواسته های زمان، شماری از قاموس ها به رشته تحریر درآمده اند.

با انکشاف علم وتخنیک در عرصه های مختلف زنده گی انسان چون رسم ورواج ها، زبان و ... تغییراتی رونما می گردد. با گذشت زمان در یک زبان شماری از لغات آن تغییر معنا می کند ویا مربوط به یک لهجه محدود می شوند ویا کار برد شان را از دست داده کلمات دیگری جا گزین آنها می گردد وحتا شماری از لغات از بین می روند . برای جلو گیری از نابودی گنجینه لغات یک زبان و انتقال آن به نسل های آینده و حفظ سرمایه لغوی یک زبان به قاموس وقاموس نگاری نیاز احساس می شود.

اهل زبان و پژوهشگران با مراجعه به فرهنگ زبان می توانند مشکلات لغات زبان های دیگر که وارد زبان می شوند، حل نمایند. طرز تلفظ درست معانی مختلف، فشار کلمه وسایر ویژه گی های لغوی زبان درمتون قدیم ویا درفرهنگ لغات ذخیره گردیده، محفوظ می ماند. همچنان قاموس ها در فرا گیری زبان سهولت فراهم نموده و به گونهٔ مواد ممد درسی نیز ما را یاری می رساند.

نوشتن فرهنگ لغات زبان های اقوام ساکن در کشور بنابر مبرمیت آن شامل پلان ستراتیژیک انستیتوت زبانها و ادبیات اقوام برادر، مرکز زبانها و ادبیات اکادمی علوم افغانستان گردیده است. اما کار آن بنا بر معاذیری چون نه بود کادرهای لازم مسلکی اهل زبان تا اکنون به گونه ای که

لازم است، آغاز نه یافته است.

اکنون که پروردگار عزوجل به نویسندهٔ سرشناس کشور جناب سمیع الله تازه این توفیق را عنایت فرموده که در کنار سایر آثارپربارش، به نوشتن فرهنگ زبان نورستانی (کلبنه الا) دست یازد، جای خوشی و افتخار است. موصوف به تنهایی خویش این راه دشوار، زمان گیر وطاقت فرسا را در پیش گرفته و مشکلات فراوانی را درین راه متقبل گردیده است.

وی حدود بیست هزار لغت زبان نورستانی(کلبنه الا) را به سان گهرواره های گرانبها از لابلای خاکستر نابودی بیرون کشیده وبا استفاده از میتود های علمی تحقیقی به گونهٔ معیاری به دو زبان رسمی کشور دری وپشتو به شکل مصور در این فرهنگ آزین نموده است.

نویسنده در صفحات نخست این فرهنگ درمورد قدمت تاریخی زبان نورستانی، میتود وشیوه کار این فرهنگ بحث نموده و درضمن ویژه گی های دستوری زبان را با استفاده از منابع و مآخذ معتبر داخلی وخارجی با آوردن مثالهای متعدد مورد بحث قرار داده وریشه یابی نموده است، که همهٔ اینها خواننده گان را رهنمون گردیده و آنها را از درونمایه این فرهنگ غنی آگاه می سازد.

با توجه به گفته های ریچارد سترند محقق و زبانشناس امریکایی ؛ نورستانی ها باید میراث پنجهزارو پنجصد (۵۵۰۰) ساله زبان خود را پاس بدارند وبه آن افتخار نمایند وباید بدانند که زبان محرک فرهنگ است، اگر زبان از بین برود فرهنگی که از آن زبان نماینده گی می کند، نیز ازبین خواهد رفت. چون این زبان تا هنوز به گونه شفاهی می باشد، امید وارم این فرهنگ به حیث نخستین گام به مانند مشعلی باشد که روشنفکران وقلم به دستان زبان نورستانی آن را به دست گرفته در پرتو آن، گوشه های تاریک فرهنگ کهن وباستانی نورستان را باز تاب دهند. تا شاخه های دیگر زبانها ولهجه های آن نیز از خطر نابودی نجات یافته به زیور چاپ آراسته شده، محفوظ بمانند.

من به نماینده گی از انستیتوت زبانها و ادبیات اقوام برادر مرکز زبانها وادبیات اکادمی علوم

جمهوری افغانستان این فرهنگ را که ثمره زحمات طاقت فرسای شباروزی جناب سمیع الله تازه می باشد، به دیده قدر نگریسته و آن را یک اثر گرانبها وغنیمت بزرگ دانسته ،شادمانم که با چاپ آن گره از کار دانشمندان این انستیتوت در زمینه نوشتن فرهنگ های اقوام دیگر کشور نیز گشوده شود.

با اظهار امتنان وسپاس فراوان از جناب سمیع الله تازه . قلم اش سبز ونفس اش همیشه تازه باد.

معاون سرمحقق عاطفه نورستانی

آمر انستیتوت زبانها و ادبیات اقوام برادر، مرکز زبانها و ادبیات ،

اکادمی علوم افغانستان

۳۱ سرطان ۱۳۹۴

با نام خدا(ج)

سخن آغازین

درحال حاضر دستهٔ زبان های نورستانی، تحت فشار شدید سایر زبانها، مشخصاً، زبانهای پشتو ودری قرار داشته ودرتحت همین فشارها، تعداد زیاد لغات واصطلاحات سُچه واصیل خود را از دست داده ومی دهند. این روند، تمام زبان های نورستانی راکه بیش از پنج هزار سال قدمت تاریخی دارند، به صورت کل با اختلال وبالاخره باخطر نابودی، مواجه ساخته است.

یکی ازعلت های عمده آن می تواند شفاهی بودن زبانهای های مذکور باشد. ماهنوزنتوانستیم برای عام ساختن نگارش آنها کارآنچنانی را انجام دهیم، درکنار بی تفاوتی های اداره های حکومت، ادامه تجاوزات از پاکستان با نام ها ولباس های سپید وسیاه نمی گذارد آرزوی هیچ هموطن برای پیشرفت وانکشاف درهیچ حوزه برآورده گردد. همچنان، بی تفاوتی گویندگان، وعدم درک ضرورت حفظ اصالت زبان شان، نیز میتواند علت بزرگ دیگری، درزمینه باشد. با توجه به همین خطر، خواستم به منظورحفظ زبان مردم کلبنه (کلبنه الا)، این فرهنگ را تهیه نمایم .

نخستین تجربهٔ من دراین بخش، نشر یک تعداد لغات به حیث پیوست کتاب (پیرامون زبان نورستانی) بود . دانشمندانی که کتاب مذکور را مطالعه نموده بودند، براهمیت این کار تاکید گذاشتند. این امر سبب شد تا به کار خود درین بخش ادامه داده، لغات بیشتری را گرد آورده ،به شکل یک فرهنگ به نشر برسانم، تا برای بقای زبان کلبنه الا و هم به فرهنگ کشور، خدمتی شده باشد .

آنچه درین مجموعه ارایه گردیده است، به جزچند لغات که بسیارقبل به زبان داخل گردیده واکنون جززبان شده اند، سایر همه، لغت های سچه زبان کلبنه الا می باشند . از آوردن لغات عربی، پشتو ودری به سببی خود داری شده است که نفوذ آنها روز افزون بوده ودر کار بُرد آنها نیز محدودیتی وجود نداشته، بلکه عام گردیده اند . فزونی وتعمیم این لغت ها به حدی است که اکنون لغت های اصل زبان را جداً به امحای قطعی مواجه ساخته اند .

این کار به هدف تهیه یک فرهنگ مشخص زبان صورت گرفته است، که بتواند با مردم محل کمک نماید، تا لغات فراموش شدهٔ زبان خود را درمحاوره روزمره به کارگیرند ،وبه این وسیله ، زبان خود را زنده نگهدارند.

نابودی چندین زبان داردیک که قبلاً دردره های کنرمروج بوده واکنون ازمیان رفته اند، به مثابه هوشداری بود، که باید هرچه زودتر،برای حفظ زبان کلبنه الا،اقدام گردد .

این کار من، با توجه به مبرمیت واهمیت موضوع ،می تواند یک اقدام شتابزده درزمینه به حساب آید . شاید روزگار این رسالت را به دوش من گذاشت،که از یکطرف ازفرهنگ تقریباً شصت سال قبل چیزهای را دیده ویا میدانم ، واز روزگار قبل از آن نیز، چیز های را ازمجالس بزرگان و مو سفیدان که در نزد پدر مرحوم من به صورت معمول دایر می گردید، شنیده وبه خاطر دارم .

همچنان کلمات اصیل زیاد را نیز ازبزرگان اینجا وآنجا ،وبه خصوص ازمادر عزیزم،شنیده وهنوز به خاطر دارم . از طرف دیگر، از مشاهده روحیه فرهنگ گریزی و فرهنگ ستیزی که فعلاً برجامعه نورستان مسلط شده است ، نگرانی احساس می کنم .

با توجه به تهدیداتی که زبان ما را به محو قطعی روبه رو ساخته است ،داشتن تسلط برزبان مادری ام (کلبنه الا) و آشنایی بهتر با زبان های پښتو و دری، این جرأت را به من داد، تا به این کاردشوار، به تنهایی تن دهم .

ازجانبی نیز آن گونه که ریچارد سترند محقق امریکایی می نویسد: نورستانیها تمایل دارند زبانهای دری وپشتو را نسبت به زبان مادری خود، ترجیح دهند. آنها باید میراث (۵۵۰۰) ساله زبان خود را پاس بدارند،وبه آن افتخار نمایند.

مورگنسترن نوشته است : کلبنه الا وزبـان دامیلی لغت های را حفظ نموده اند که در دیگر زبانها از میان رفته است . (The Waigali Language ,p ۱۵۰)

گفته های سترند ومورگنسترن ، مشوق دیگری درکارم بوده و اهمیت کار مرا درین مقطع زمان ، به روشنی بیان می کنند. بناءً با وجود تمام کاستیهای ممکن، امید وارم این اقدام من،هم برای حفظ زبان، وهم برای پژوهشگران زبان، سودمند واقع گردد .

جهت استفاده بیشتر وبهتر دانشمندان وخواننده گان از این فرهنگ، تلفظ لغت ها به لاتین نوشته شده ومعنای آن به زبانهای پشتوودری توضیح شده است ؛ تا برای دانشمندان مواد کار، وبرای

خواننده گان فهم معانی آسان باشد، و درفرجام ،اثرمورد استفاده تعداد بیشترافراد، قرار گیرد. قبل از مراجعه به متن فرهنگ ، توجه خوانندگان محترم را به نکات ذیل جلب می نمایم ،که دراستفاده وخوانش این فرهنگ، از اهمیت کلیدی بر خور دارمی باشند .

نگاه گذرا به ریشهٔ نژادی نورستانیان :

نورستانی ها ازنگاه نژادی ازقبایل آریایی بوده ،درآرین زمین زیسته و درمهاجرت ها با آریایی ها همگام بوده اند. اجداد آریایی نورستانی ها در آریانا به نام الینا Alina یاد شده و درجنگی که درکنار رودخانه پاروشنی (ایراواتی- راوی) میان قبایل آریایی رخ داد، نام قبیله الینا در زمره ده قبیلهٔ ذکر است که شامل جنگ بودند. نتیجهٔ همین جنگ سبب شده است که ده قبیله آریایی ، فکر کوچ را از سر بدر کرده ، درکشور خود باقی بمانند.

کهزاد درمورد الینا ها نوشته است: الیناها(نورستانی ها) قبیله مهم آریایی است که جنگ(ده ملک) آنها را معروف ساخته است. از الینا ها برعلاوه جنگ ده ملک، در دیگر موارد هم در سرود های ویدی، نام برده شده ، و پیوند شان با پکتها وگنداری ها و دیگر قبایل آریایی، چه از روی مسکن وچه از روی نصب العین وچه از حیث تذکرات سرود، درعصرویدی، ثابت می باشد.

الیناها یا نورستانی ها درگوشه شمال شرق آریانا دره های صعب العبور و مرتفع هندوکش جنوبی را اشغال نموده ازعصرویدی تا حال به جای خویش باقی مانده اند. به نسبت کناره بودن مسکن شان، ممیزات عِرق وزبان وکلتور وعرف وعادات قدیم آریایی درمیان شان خوبتر محفوظ مانده وبه همین جهت محققین ایشان وباشنده گان بدخشان وپامیر را از روی عِرق، به صفت (هوموالپنوس) یعنی آریایی های کوهی، یاد کرده اند. (تاریخ افغانستان،ج۱،ص۵۸ ، ۵۹ ،۶۱ ، ۷۱ ،انتشارات میوند۱۳۸۷)

کهزاد درمورد نژاد نورستانیها نوشته است: تحقیقات هیأت مردم شناسی دنمارک ثابت ساخت که مردمان چشم آبی، موخرمایی سفید پوست، بلند قامت باریک اندام هندوکش شرقی، ازباشنده گان اصلی هندوکش بوده واز جمله آریایی های کوه نشین این دیار محسوب می شوند. (افغانستان در پرتو تاریخ،ص۲۷۳) **هولدیش نورستانیها را ازیک نژاد بسیارقدیمی غربی میداند.**(کافرستان،ص ۶۴)

نورستانی های امروز وکافرهای قدیم هندوکش، بقایای آریایی هستند ازمهاجرت خود داری نموده در وطن اصلی خود باقی مانده اند. (کهزاد، همانجا،ص۲۷۹)

مورخان درمورد اینکه مسکن اصلی آریایی ها درکجا بوده است، نظریه پردازی گوناگون کرده اند. برخی مورخین موقعیت این محل را درسواحل بالتیک، بعضی درسواحل بحیرهٔ سیاه، عدهٔ در سواحل شرقی بحیرهٔ خزر (Caspian sae**) وبعضی هم درسطح مرتفع پامیر وحوزهٔ علیای آمو دریا وسیر دریا** syr darya**، تخمین کرده اند.** (پوهاند دکتور محمد حسین یمین، دستورمعاصر زبان پارسی دری، ص۱۶)

علی احمد کهزاد مورخ افغان نوشته است: ازاشارات وتذکار صریح منابع آریایی یعنی سرود های ویدی واوستا و مهابهاراته، واضح معلوم می شود که مهد ظهورآریایی قطعه خاک سرد بین چشمهٔ اکسوس وسیردریا بوده و از آنجا به طرف جنوب به سغد وباختر منتشر شده اند.

به شهادت منابع آریایی، آریا Arya **همین کتلهٔ را گویند که درباختر هزاران سال پرورش یافته، و به تدریج به دیگر نقاط آریانا پراکنده شده اند.** (تاریخ افغانستان، ص۲۷،انتشارات میوند، کابل۱۳۸۷)

به اصطلاح عمومی اروپایی (آرین) به معنای جامع، دستهٔ از اقوام را دربرمی گیرد که زبان آنها با هم قرابت دارد ، وتمام اروپا وحصهٔ از اسیای قریب را، اشغال کرده اند. به معنای کوچکتر،اسم (آریا) مخصوص شاخهٔ از عنصر هندو اروپایی است که بین گنگا و سواحل خزر افتاده، و باشنده گان افغانستان و فارس وحصهٔ از شمال غرب هند را در بر می گیرد، که به نام کتلهٔ باختری یا د می شود. (کهزاد، تاریخ افغانستان، ص۲۲،انتشارات میوند، کابل۱۳۸۷)

دکتورسید محمد رضا جلالی نایینی نوشته است: دانشمندان به این عقیده اند که اقوام آریایی هند و آریانا، مقارن هزاره دوم ق م، ازطوایف دیگرآریایی هندواروپایی جدا شدند واز زاد بوم اصلی خویش که به نظر بیشتر پژوهشگران در منطقه وسیعی درشمال ناحیهٔ میان بحیره ارال (Aral **) و بحیره سیاه (** Black sea **) واقع بوده است، کوچ کردند و به سوی آسیای میانه ومرکزی روی آوردند.**

یک دسته ازاین طوایف آریایی دراسیای میانه باقی ماندند وتمام فلات آریانا و نواحی دیگر این قاره را اشغال کردند و به حکایت اوستا خود را ایریان Airyan **یا** Aeryan **می خواندند.**

دستهٔ دیگر که مردم سلحشور و ماجرا جو بودند، پیش تاختند و در حدود سه هزارسال قبل، از

طریق سیستان و افغانستان فعلی ازگذرگاه های شمال غربی، خود را به سرزمین هفت رودخانه (Sapta-Sindhu) به پنجاب ونواحی سند رسانیدند. آنان نیز خودرا آریان Aryan (محترم، آزاده، فرزانه) می نامیدند.

بیشترزبانهای که امروز درهندوستان وآریانا زمین تکلم میشوند، ازریشهٔ آن زبان واحدی ماخوذ اند، که طوایف آریایی هند وآریانا زمین به آن تکلم می کرده اند. به این لحاظ امروز کلمهٔ آرین یا آریایی به تمام این اقوام وزبان های آنان باز می گردد، وگاه به جای کلمه آرین، هندو ایرانی (هندوآریانی Indo-Iranian) نیز به کاربرده میشود.

ضمناً برای این که میان شاخهٔ ایرانی(آریانی) وشاخهٔ هندی تمایز باشد، پژوهشگران برای شاخه هندی کلمه هندوآریایی را برگزیدند. این کلمه شامل کلیه زبانها ولهجه های است که ازایام قدیم تا زمان حاضر ازریشه اصلی اخذ شده و معمولاً آن را به سه دوره باستانی(ویدایی) ، سانسکریت ادبی کلاسیک ودوره حماسی جدید تقسیم کرده اند. (مقدمه فرهنگ سنسکریت – فارسی،تهران چاپ اول ۱۳۷۵)

پروفیسورداکترخلیل الله اورمرآمردیپارتمنت زبان های باستانی دراکادمی علوم افغانستان در مورد مهاجرت اقوام اندو اروپایی، که ریشهٔ تباری نورستانی ها با این گروه گره می خورد، نوشته است: به اساس پژوهش های نوین، اقوام اندوآریایی Indo- Aryan با لقب باستانی آن آریک، برگروه های قومی- زبانی معینی ازاقوام اندواروپایی زبانان، اطلاق شده است که روزگار دراز، درجنوب شرقی زیستگاه اندواروپاییان، می زیستند.

چنین به نظرمی رسد که آنها درآخرین سده های هزارهٔ سوم قبل از میلاد، یعنی قبل از مهاجرت ها وجا به جایی های بزرگ، تحت رهبری واحدی، بوده اند. البته نه به مثابه دولت واحد، بلکه با خود مختاری های قومی کهن . آنها دارای زبان واحد وباور های دینی واجتماعی مشترکی بودند.

اگرزیستگاه اندواروپاییان را درپایان سده های هزاره سوم قبل از میلاد ازحدود بحیرهٔ بلخاش در قزاقستان درشرق، تا حوزه دانیوب درغرب تصورکنیم، جای آریاییان دربخش شرقی این گستره ، یعنی ازبحیره بلخاش Balqash sea تانواحی غربی رود ولگا Volga بوده است.

درمورد مهاجرت آریاییان زبانشناسان، اتنوگرافان وباستانشناسان نظرات زیاد را ارایه نموده اند، اما به اساس پژوهش های نوین، اقوام آریایی تا اواخر هزاره سوم قبل ازمیلاد، درسرزمین اولیه خود که مناطق وسیع را درجنوب سایبیریا، ازکناربحیرهٔ ارال Aral sea درشرق بحیرهٔ

کسپین Caspian sea و دره های قفقاز را دربر می گرفت ،می زیستند.
داکتراورمړ در ادامه نوشته است : نظر به تحقیقات جدیدی که درمورد مهاجرت های آرياييان صورت گرفته، دانشمندان به استثنای چند مورد، به چهار مرحلهٔ زمانی آن توافق دارند.
مرحله اول: مهاجرت گوینده گان زبان های داردیک و نورستانی ها . (۱۸۰۰ – ۱۴۰۰ ق م.)
مرحله دوم: مهاجرت اندوآرياييان وآریانی ها. گوینده گان زبان ویدایی و گوینده گان زبان اوستایی یعنی باختریان، پشتونها، اورمړ ها، پراچیان وپامیریان. (۱۴۰۰ ق م ، به بعد.)
مرحله سوم: مهاجرت میدی ها وفارس ها.(۸۰۰ ق م تا ۳۳۱ ق م .)
مرحله چهارم: مهاجرت های اقوام آریایی که اکنون دراسیای میانه (خوارزمیان، سغدیان ودیگران) و در کوه های قفقاز(آسی ها) زنده گی می نمایند. (مقدمهٔ برزبان اوستایی، اکادمی علوم افغانستان، کابل ۱۳۹۲، ص ۱۰)

پروفیسورداکتر خلیل الله اورمړ دررابطه به زبان آریایی نوشته است: زبان آریایی یا آرین یا آریک Aric از نظر زبانشناسی، زبانی است که به دستهٔ زبانی اندوآریانی (Indo-Iranian)ازطایفهٔ هندو اروپایی داده شده است. آریا Aryā نامی است که نیاکان مشترک اقوام آریانی وهندی (مردمان شمال هند، آنان که به زبانهای اندو آریانی سخن می گفتند) خود را به آن معرفی می کردند، وآن را به معنای شریف، اصیل، آزاده و بسیار نجیب، دانسته اند. کسی راکه وابسته واز تبارو قوم آریا باشد، آریایی،آرین یا آریان می نامند.
اقوام اندواروپایی که درعهد بسیار قدیم با هم یکجا می زیستند، بعد ها به دو دسته بزرگ تقسیم شدند. دستهٔ به هند ودسته دیگر به آریانا آمدند. دانشمندان کلمه آریایی را به خصوص دربارهٔ همه زبانهای که بیشتر به عنوان اندواروپایی یا اندوگرمانیک شناخته شده بودند، استعمال نموده اند ،ونیز کلمه آریایی ها را درمورد همهٔ کسانی که به زبانهای مزبور سخن می گفتند، به کار برده اند.
بعداً درنتیجهٔ تحقیقات علمی وهمه جانبه به این نتیجه رسیدند، که آریایی ها یا آرياييان Aryans ، شاخهٔ شرقی اندواروپایی بوده وبه زبان آریک(آریایی) تکلم می کنند. یعنی امروز غالباً کلمه آریا به نژاد اندوآریایی، آریانی، نورستانی و داردی اطلاق می شود وشعب السنه این اقوام را آریایی می گویند.
کلمه آریا در زبان ویدا سانسکریت به مفهوم محترم، مکرم، معتمد، مومن، وفادار، و ساکنان

آریا ورته آمده است. کلمه آریا درزبان های آریانی باستان ازجمله دراوستا با ترکیب های، دروندیداد فرگرد اول آریانا ویج Airyana vaējah به معنای سرزمین تخمه ونژاد آریانی، در مهریشت آریوشیانه Airyo ahayana به معنای آشیان آریایی ها،خانه آریایی ها، ودرفروردین یشت به نام آیریاوه airyava به معنای یاری دهنده آریایی ها(نام خاندان منوش چتهره manush chithra است)، یاد شده است. (مقدمة برزبان اوستایي ، ص۳)

قابل ذکراست که واژه های آریا ārya ، آرین āryan ، آریانا āryānā ،آریانی āryāni ، آریو ārio، آری arii و الان ālān ازیک ریشه بوده ، از زبان فرضی آریک اشتقاق یافته، و واژه آریک Aric یا آری Arii به نوبه خود ازریشه فعلی ar (نجیب) وپسوند ya ،ساخته شده است.

آریا درمتون اوستایی āirya ، درسانسکریت ārya ودر فرس باستان āriya ، و دریونان باستان arioi ،درکتیبه رباطک زبان باختری ārio ، فارسی میانه ērān ،تاجیکی،دری و فارسی īrān و īrāni شده است . (همانجا ، ص۵)

نگاهی به قدمت تاریخی زبان نورستانی :

ازنگاه تاریخی،ریشه واساس زبانهای نورستانی به آنجا برمی گردد که آریایی ها، هنوز درخانه مشترک خویش در آریانا ویجه Aryana Veju ، به سر می بردند. نورستانی ها ازآن شاخهٔ اقوام آریایی آند که از جایگاه اولی خود در اسیای مرکزی واراضی اطراف آن جدا شده، به باختر آمده، گروپ آریایی باختری یا اندوآریانی (اندو- ایرانی) Indo-Iranian را تشکیل داده، و درآنجا، زبان مشترک را به میان آوردند، که محققین آن را به نام آریک **Aric** ،آری ویا آریایی Aryan یاد می کنند. (تازه، پیرامون زبان نورستانی، ص ۱۴۴)

دانشمندان را عقیده بر این است که نورستانیها شاید اولین قبایلی بودند، که قبل از تحولات زبانی میان آریایی های ساکن باختر، از آنجا به جنوب هندوکش، عبور کرده اند. (پیرامون زبان نورستانی ، ص۱۴۴)

ریچارد سترند نوشته است: نورستانیها مردم متجانسی اند که با زبان اندواروپایی صحبت می کنند. (سایت انترنیتی، نورستان)

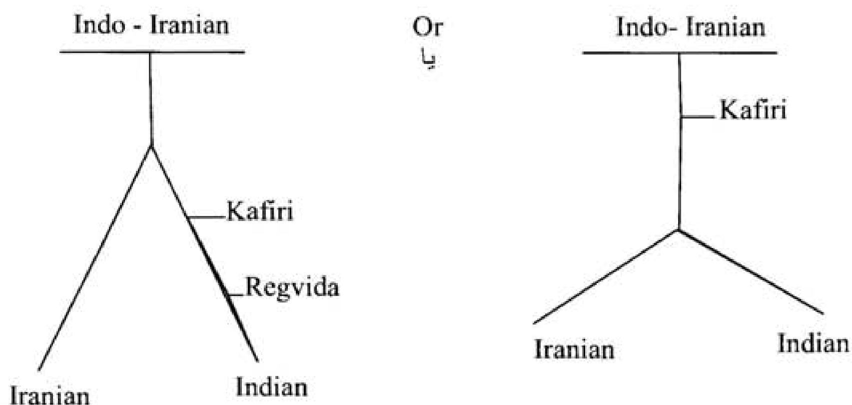
بن ونیست Benvenist معتقد است که همه زبانهای نورستانی از خانواده اندواروپایی بوده،

واگر دقیق تر گفته شود، اندوآریانی هستند. این زبانها دارای خصوصیاتی اند، که در عین حال به هردو خانواده، اندوآریایی (ویدی) وآریانی (اوستایی) شبیه می باشند. این واقعیت ما را وادار می سازد این گونه فکر کنیم، که زبان مذکور را اولین توده های اندوآریانی، درزمانی که هنوز میان دوزبان (اندوآریایی وآریانی) اختلافی بروز ننموده بود، به اینجا اورده اند. بناءً زبانهای نورستانی ازیادگار های قدیم زبان اندوآریانی اند که به علت دورافتاده گی ازسایر نقاط، دست ناخورده باقی مانده اند.

مورگنسترن نیز معتقد بود که زبان نورستانی غالباً زبان اولین مهاجمین اندوآرایانی می باشد. بعد ازآنها قبایل متاخرتر هندی به اطراف افغانستان منتشر وبه سوی هندوستان سرازیر شدند. (تازه، الفبای زبان نورستانی.ص۱۶)

جورج مورگنسترن G. Morgenstierne **باری احتمال داده بود: زبانهای نورستانی پیش ازقدیمترین متون ویدا غالباً دوهزارسال قبل ازمیلاد ،از زبان های اندوآریایی جدا شده باشند. اما بعد از مطالعات زبانشناسی به این نتیجه رسید، که زبانهای نورستانی ازلحاظ مبدا ،به صورت یک گروپ مستقل ظاهرمی شوند که بسیار قبل، ازمادرخود اندوآریانی، جدا شده، اما ازچندین جهت موازی ودرتماس با زبانهای دیگرانکشاف نموده اند.** (تازه،ریشه های تاریخی وفرهنگی نورستان،ص۲۷۰)

G. Morgenstierne, Languages of Nuristan and surrounding Regions, Cultures of the Hindu kush, p ۹ , Wiesbaden ۱۹۷٤.

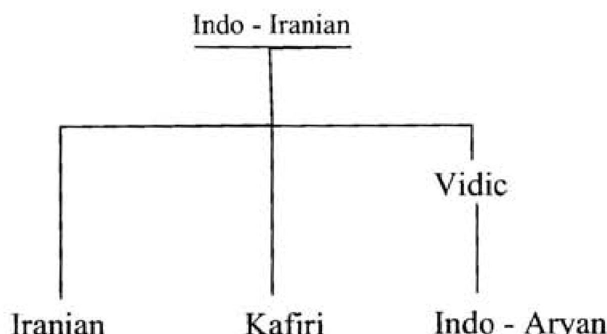
ماکس کلیمبورگ M.Klimburg **به نقل از جورج مورگنسترن نوشته است : درصنفبندی زبان اندوآریانی**Ind-Iranian **، زبانهای نورستانی جای خاصی دارند. درسیستم آوایی عدهٔ ازکلمات کلیدی زبانهای نورستانی خصوصیت های بسیارکهن زبان اندوآریانی دیده می شود . به این دلیل مورگنسترن زبانهای نورستانی را به حیث گروپ مستقل وشاخهٔ سوم خانواده زبانهای اندوآریانی(اندوایرانی) قرارداد.** (کلیمبورگ، کافرهای هندوکش،ج ۱،ص ۵۹)

زبان شناسان نیز آخرین نظر مورگنسترن را پذیرفته، زبانهای نورستانی را شاخه سوم زبان اندوآریانی (آریک) اعلام داشتند. (سمیع الله تازه، پیرامون زبان نورستانی، ص ۹۴)

الموت دیگنر Almuth Degener **به این ارتباط نوشته است : درسال ۱۹۶۲ م جورج مورگنسترن اعلام داشت، ما حق داریم که وجود و هستی شاخهٔ سوم زبان اندوآریانی** Indo-Iranian **را علام نماییم، که به صورت عمومی با زبان اندوآریایی** Indo-Aryan **مطابقت دارد، اما به لحاظ بعضی ایزوگلاسها، به طرف آریاني(ایرانی) واقع می شود،که سرحد میان زبانهای اندوآریایی(ویدی) و آریانی(اوستایي) را تشکیل میدهد، این شاخه ازبقایای کهن بوده، ونشان میدهد که باید دریک زمان بسیار قدیم ، ازدیگران جدا شده باشد.**

دیگنر درادامه نوشته است: تاکید مورگنسترن درآن وقت یک حقیقت بود. اکنون به صورت عمومی پذیرفته شده که زبان نورستانی برخلاف داردیک، بخشی از گروپ زبان اندوآریایی (ویدی) نیست.

(Almuth Degener,Indo-Iranian Language and People, The Nuristani Language,p١٠٦)

جورج بودروس G. Buddruss با تایید نظرمورگنسترن نوشته است: زبان های نورستانی شاید حاوی آخرین بقایای زبان قدیمی آندوآریایی Indo- Aryan باشند، که در زمان قبل از ویدی Pre vidic time جدا شده، و ویژه گی های متعدد کهن را، حفظ نموده اند، که در زبانهای هندی دیده نمی شوند . همچنان فوسمن Fussman نیز تایید می کند که ریشه زبانهای نورستانی به یک زبان عمومی اندوآریایی Indo-Aryan که درزمان بسیار قدیم ، شاید دو هزارو پنجصد سال قبل ازمیلاد موجود بود، می رسد. (کلیمبورگ، کافرهای هندوکش، ج۱، ص۵۹)

ایدلمان نوشته است : مورگنسترن بالآخره بعد ازمطالعات دامنه دارنتیجه گیری نموده نوشت که زبانهای کافری(نورستانی) شاخه مستقل زبان اندوآریانی (اندو ایرانی) هستند که نه به هندی متعلق اند ونه به ایرانی(آریانی) . متباقی زبانهای داردیک شاخهٔ ازگروپ اندوآریایی (هندی) می باشند. (زبان های داردیک و نورستانی،ترجمه جان محمد نورستانی، ص۲)

پروفیسرداکترخلیل الله اورمردرمورد بخشبندی که جورج مورگنسترن درطی سالهای ۱۹۷۳ – ۱۹۷۵م به ارتباط زبانهای آریک ارایه نمود، نوشته است: مورگنسترن زبانهای نورستانی را فرزند مستقل درخانواده اندوآریانی (Indo-Iranian) فرض نموده وزبانهای داردی را جز اززبانهای اندوآریایی (ویدی) درنظرگرفته است. به اساس این نظریه، شاخه های اصلی خانواده زبانی زبانهای اندوآریانی عبارتند از: ۱- اندوآریایی. ۲- آریانی . ۳- نورستانی. (مقدمهٔ برزبان اوستایی، ص ۳۴ و۳۸)

با توجه به نظرات دانشمندان معروف زبانشناسی که هنوز درکانون علمی زبانشناسی مورد اعتبار می باشند، ریچارد سترند قدمت زبانهای نورستانی را، پنج هزارو پنجصد سال(۵۵۰۰)

تعیین نموده است. (مقاله برای سمینار نورستان درگذرگاه تاریخ ،کابل ۱۳۹۲)

دراین جا می خواهم به گونه کوتاه به پس منظر کارهای زبان شناختی دانشمندان زبانشناسی، اشارهٔ داشته باشم که قبلاً زبان نورستانی را به حیث جزء زبانهای داردیک مطالعه نموده بودند. هرچند این نظریات اکنون درمورد زبان نورستانی اعتبار علمی ندارند، اما ازنگاه زبانشناسی خالی از دلچسپی نیز نمی باشند.

قبلاً کلمه داردیک ازنگاه Ethno Languastic به ساحهٔ کشمیر تا دره های نورستان وتا حوزه دریای کابل ،برتمام آن اقوام وقبایل اطلاق می شد که دردره های سفلای پامیر زنده گی دارند. درآن گاه مورگنسترن زبان شناس ناروی، زبانهای داردیک Dardic رابه دو گروپ، کافری (نورستانی) وداردیک صاف، تقسیم نموده گفته بود، بعضی عوامل زبانهای داردیک شبیه به زبانهای آریانی، وبعضی دیگرآن شبیه هندو آریایی می باشند.

بعضی از دانشمندان زبان های گروپ داردیک منجمله نورستانی را ازشمار زبانهای آریایی می دانستند که به صورت آزاد از هندوآریایی Indo-Aryan مشتق شده است. عدهٔ دیگربه این باور بودند که این زبانها اصلا اززبان هندوآریایی بوده، اما دسته آریایی درآن اثر انداخته است، که در میان آریانی (ایرانی) و هندو آریانی انبساط یافته است.

ستین کونو S. Konow نوشته است: زبان های داردیک به خصوص گروپ نورستانی،مشخصاً در آنهای که ایزوگلاس های هندی مشاهده می شود، ازلهجه های ایرانی منشا گرفته است. اما گریرسن Grirson که همه این زبان ها را تحت نام داردیک مطالعه می کند، می گوید: بهتراست زبان داردیک را که از شاخه های آرین است از هندوآریانی جدا وشاخه مستقل و سوم بدانیم.

همچنان عدهٔ اززبان شناسان به این عقیده بودند که گروپ زبانهای داردیک مجزا ازهندی باختری وآریانی نبوده، بلکه درمیان این دوزبان ،گروپ سوم وحیثیت حلقه وصل را ارایه می کنند، که ازیک طرف با گروپ زبانهای آریایی غربی (آریانی- ایرانی) درتماس است که نزدیک به این گروپ زبان نورستانی موقعیت دارد، از طرف دیگر با زبانهای هندی قرابت دارد.

باری مورگنسترن نوشته بود که اوضاع واحوال زبانهای گروپ داردیک متفاوت بوده اما زبان داردی غربی یعنی نورستانی وضع مشخص به خود را دارا بوده وقرابت زبانهای نورستانی نسبت به باختری وایرانی ،به زبانهای هندی بیشتر می باشد. این زبانها از اکثرجهات بیشتربا زبانهای هندو آریایی ارتباط نزدیک دارند نه با ایرانی.

استنباط می شودکه زبان نورستانی قبل ازقدیمترین متون ویدی (ریگویدا - Rigveda) غالباً آوان دو هزارسال قبل از میلاد، اززبانهای هندوآریایی(هندی) جدا شده باشد. چون زبان نورستانی از چندین هزارسال به این طرف با زبان های خاص هندوآریایی(هندی) تماس قریبی داشته ،طبیعی است که با عناصرمبدای مذکوربسیار اندوده شده باشد.

ایدلمان ضمن مطالعه بررسی انکشاف تاریخی که مورگنسترن از خصوصیات فونتیکی زبان های گروپ نورستانی و زبانهای اندو آریایی و ایرانی انجام داده نتیجه گیری نموده نوشته است ، مبدای زبان های نورستانی به صورت یک گروپ مستقل ظاهر می شوند، که بسیار قبل از مادر خود (اندوایرانی) جدا شده ، اما از چندین جوانب موازی و در تماس با زبان های دیگر انکشاف نموده است.(زبان های داردیک ونورستانی،ص۳)

زبان های داردیک بخشی از گروپ اندوآریایی بوده اما به طور قابل ملاحظه هم ازلحاظ فونیتکس تاریخی وهم ازلحاظ یک تعداد معیار های مختلف تیپو لوژیکی، از زبان های اندو آریایی مستقل و مجزا انکشاف نموده اند. (زبانهای داردیک ونورستانی ، ص۳)

ریچارد سترند Richard F. Strand محقق وزبان شناس امریکایی ، که قبلاً مدت بیش از یک سال را در بخش شرقی نورستان سپری نموده وروی زبان کام- کته ویری تحقیق نموده است ، در مضمونی که برای سمینار (نورستان درگذرگاه تاریخ) که از سوی وزارت اطلاعات وفرهنگ به تاریخ ۱۹- ۲۰ سنبله ۱۳۹۲ درکابل دایرگردید ، فرستاده، بر ویژه گی های تاریخی و زبانی، زبان نورستانی این گونه روشنی انداخته است:

وقتی که می گوییم زبانهای نورستانی شاخهٔ از خانواده زبان اندوایرانی Indo-Iranian اند ، این زبان به خودی، به شاخهٔ شرقی خانواده زبان اندو اروپایی Indo-European ، تعلق می گیرد. درواقع ، ما درباره تکامل ونسب این زبانها در جریان بیشتر از ششهزار(۶۰۰۰) سال، اززمانی که زبان باستانی پروتواندواروپایی Proto- Indo- Eropean (زبان بدوی اندواروپایی) در درهٔ دریای ولگا Volga صحبت می شد، تا زمان تقسیم ومهاجرت متکلمین آریایی آن ، به سرزمین های کنونی شان ، یک ادعای صریح را مطرح می سازیم .

شیوه باز سازی پروتو اندو آریایی با کشف زبان های بومی هند و ایران درنیمه قرن هجده آغاز یافت. با مقایسه کلمات سانسکریت و اوستایی با کلمات قدیمی اروپا مانند لاتین، یونانی، گوتیک، سلتیک، وسلاوی، زبانشناسان تشخیص دادند که تمام این زبانها، ازیک منبع جوانه زده اند. بعد

از دهه ها تحقیق، بیشتر زبان شناسان واضح ساختند که سانسکریت و اوستایی، بسیار با هم شبیه ومرتبط هستند. این گروه را شاخه اندوایرانی Indo- Iranian یا آریایی Aryan زبان های اندو اروپایی Indo -European نام نهادند.

یک نوع ابتدایی زبان سانسکریت، مادر تمام زبانهای جدید شاخه اندو آریایی زبان اندوایرانی بوده، و زبان ایرانی (آریانی) نیز یک بخش دیگری از زبان های اندو ایرانی (اندو آریانی) را تشکیل، می دهد.

تا اواخر قرن ۱۹ زبان نورستانی مورد توجه قرار نگرفته بود . این تحقیقات میدانی جورج مورگنسترن زبان شناس معروف ناروېژی بود، که رابطه واقعی و دقیق زبان های نورستانی را درمیان خانواده زبانی اندو ایرانی ، دریافت وتثبیت نمود.

موصوف در ادامه نوشته است: براساس اسناد وشواهد زبان نورستانی،این واضح است که مشابهت آوایی یا سایشی های زبان سانسکریت و اوستایی یک ریزش یا حرکت دهانی است که درنورستانی به عنوان (ڂ) یا ts تلفظ می شود. انسداد توسط آخر زبان که در مقابل دندانهای بالا یا خط الراس لثه (گوشت بیخ دندان) فشار داده می شود و سپس به عنوان یک سایش یا سایواج آوایی رها می شود ، ایجاد می گردد. شواهد در زبان نورستانی ما را وادار به این باور می سازد که صدای اصلی در اندوایرانی یک سایواج نه بل یک انسداد بوده است و در زبان نورستانی صدای وجود دارد، که نسبت به عین صدا در سانسکریت و اوستایی، به صدای اصلی نزدیکترمی باشد .

حرکت روبه جلو زبان ، که آخر آن را از ناحیه تماس با خط الراس حبابی به سوی دندانها حرکت می دهد، مشخصه تکامل در زبانهای ایرانی ونورستانی است. بر عکس ،حرکت رو به عقب زبان،مشخصه زبانهای اندو آریایی می باشد. متکلمین ایرانی و نورستانی تنها قسمت قدامی زبان شان را حین صحبت، تشدید می بخشند. برعکس متکلمین زبانهای اندو آریایی قسمت عقبی تارهای صوتی را به منظور تولید آوا های نازک و قسمت قدامی تارها را برای تولید صدا های سنگین، تشدید می نمایند.

تمام زبان ها تکامل می کنند، اما روند های تاثیرگذار به این تکامل درجریان زمان، تغییر می کند. زبان های نورستانی نیز مستثنا ازین قاعده نیستند ، اما روند های که باعث تغییرات اخیر شده است ،عبارت از صحبت سریع از طریق پیشبینی است که در آن مشخصات فونتیکی صدا های

بعدی در سیلاب قبلی، پیشبینی می شود.

ابتدایی ترین تغییراتی که رابطه نهایی و اصلی میان زبان های نورستانی ، ایرانی و ایندو آریایی را تعیین میکند ،عبارت از تغییرات اولی در حرکات قدامی و خلفی زبانی وحنجره یی، بوده است .

عبور به صدا کشی قدامی (درآوردن صدا با استفاده از قسمت قدامی زبان ودندان ها) در ایرانی ونورستانی حروف بی صدا به اصطلاح (آرمانی) در زبان اندو اروپایی را که توسط صدا کشی خلفی ادا می شد وقسماً تار های صوتی را می فشرد، تحت تاثیر قرار داد.

متکلمین نخستین زبان های ایرانی ونورستانی فشار قدامی را به حدی افزایش دادند که نسبت به فشار خلفی بیشتر شد و درنتیجه بی صدا های (آرمانی) آوای خلفی را از دست داده و توسط صدا های قدامی ادا می شدند که به این صورت، با بی صدا های (غیر آرمانی) یکجا شدند. حرکت قوی رو به جلو (قدامی) در زبان های نورستانی تکامل سیستم حروف صدا دار درین زبان ها را نیز تحت تاثیر، قرار داد.

موج های متداوم افزایش حرکت قدامی زبان در زبان های نورستانی ظاهراً درجریان پنج هزار سال ظهور کرده اند. دو سلسله نخستین آن، زبان های اندو آریایی را در جریان مرحله رشد وتکامل اندو ایرانی دربر می گرفت که برتمام زبانهای اندو ایرانی تاثیر گذاشت . اما امواج حرکت قدامی زبان حتا قبل تر درجوامع اندو اروپایی مشهود بوده است که باعث شد، تمام یا بسیاری از تغییرات که در زبان های ایرانی ونورستانی به میان آید، بعداً در زبان های سلاوی ، رومی و المانی به وجود آمد .

صدا کشی خلفی و حرکت خلفی زبانی در زبان های اندو آریایی تاثیر برجسته بر زبان های نورستانی و ایرانی که آنان را به هم وصل می کند ، داشته است. اما چون متکلمین نورستانی و ایرانی به صورت گسترده از صدا کشی قدامی استفاده می کنند، فقط می توانند زبان شان را برای تقلید از همسایه های اندو آریایی، عقب بکشند. تمام زبان های نورستانی مانند زبان پشتو، بی صدا های برگشتی (retroflex) دارند.

در مراحل خیلی ابتدایی رشد زبان اندو ایرانی، جدایی میان زبان های ایرانی و آندو آریایی دریک گروه و زبان های نورستانی درگروه دیگر، به میان آمد. زبان های گروه اول حرف س (s) اندو اروپایی را بعد از (u) به شکل ش (š) به عقب می کشند، درحالی که در زبان های نورستانی

چنین چیزی دیده نمی شود. شاید هم تلفظ (u) در زبان نورستانی آن زمان نیز اندکی با حرکت قدامی، همراه بوده است.

جدایی زبان نورستانی وسایر زبان های اندو ایرانی باید قبل از جدایی میان ایرانی وزبان های اندو آریایی صورت گرفته باشد. بعداً ، زبان نورستانی در تلفظ (چ) اندو ایرانی به شکل (څ) با زبان ایرانی یکجا شد. حتی بعداً زبان های نورستانی در انکشاف و رشد حروف بی صدا، با زبان اندو آریایی، یکجا شدند .

بناءً دیده می شود که جدایی زبان اندوایرانی به شاخه های نورستانی، ایرانی و اندو آریایی، نتیجه امواج مداوم حرکات قدامی و خلفی حنجره پی وزبانی بوده است.

سترند درادامه مضون خود ، تحت عنوان فرعی ،میراث بینظیر زبان های نورستانی باید تقویه گردد،می افزاید : ... دراثر تحقیقاتی که در رأس آن جورج مورگنسترن قرار داشت، موقف زبان نورستانی به عنوان (برادربزرگتر) زبانهای ایرانی واندوایرانی Indo-Iranian واضح شده است. مطالعه زبان نورستانی، درک ما را از تکامل زبان اندو اروپایی Indo- European به چالش کشیده و به معلومات ودانش ما درباره روند های که باعث این تکامل در زبانهای اندواروپایی شده ، کمک کرده است. اگرچه در این جا ممکن نیست در باره ویژه گی های دستوری ،زیبایی شناسی زبان نورستانی که به آن قدرت افهام وتداعی ویژه می دهد، صحبت کنم ، همین بس که داشتن این ویژه گی های منحصر به فرد ، زبان نورستانی را درمیان خانواده زبانهای اندوایرانی ، برجسته می سازد .

درسالهای که من با مردم نورستان در ارتباط بودم ، متوجه شدم که نورستانی ها تمایل دارند زبانهای دری وپشتو را نسبت به زبان مادری خود،ترجیح دهند *(این امرناشی از فشارهای است که ازطرق مختلف ،چه از داخل وچه از بیرون جامعه، برفرهنگ وزبان نورستانی به گونه دوامدار وجود داشته وداردـتازه).* به جای این کم شمردن زبان خویش، نورستانی ها باید میراث پنجهزارو پنجصد (۵۵۰۰) سالهٔ زبان خود را پاس بدارند ، و به آن افتخار نمایند.

نسل جوان نورستان باید شوق وعلاقه داشته باشند، تا از طریق فرا گرفتن زبان، آن را مطالعه و تقویه کنند. نورستانیها باید بدانند که زبان محرک فرهنگ است، اگر زبان از بین برود ، فرهنگی که ازآن زبان نماینده گی می کند ، نیز ازبین خواهد رفت .

نوشته سترند برای کسانی که می دانند وازمسایل آگاه اند، هوشدار دهنده است .

من قبلاً درتمام نگاشته ها واثار خویش برضرورت ولزوم حفظ زبان تاریخی نورستانی تاکید نموده ام .این تشویش ناشی ازروندی است که درجامعه نورستان، به صورت عموم برای فرهنگ زدایی، و به صورت اخص برای زبان زدایی ،عملاً جریان دارد.

گروهی ازافراد با دید تنگ نظرانه علیه تمام گونه های فرهنگ اصیل وتاریخی نورستان به عنوان فرهنگ زمان کفر، فتوای نا بودی داده ومی دهند . بی توجهی و بی التفاتی به زبان نیز بیشتر جز این برنامهٔ نابخردانه و مخربانه همین گروه افراد می باشد.

شاخه های زبان نورستانی:

زبانشناسان زبانهای که درنورستان طرف گویش مردم اند، بنا براصل ریشهٔ مشترک زبانی ونژادی گوینده گان شان، درمجموع تحت عنوان (زبان نورستانی) به مطالعه گرفته ومی گیرند. ریچارد سترند درمورد شاخه های این زبان نوشته است : درنورستان پنج زبان (۱- کام- کته وبري. ۲- واسي وبري (پارونی) .۳- اشکون وبري. ۴- کلښه الا.۵- تریگامي) **وجود دارند که به شاخهٔ زبان نورستانی، خانواده زبانی اندو ایرانی، تعلق دارند .** (مقاله برای سمینار نورستان درگذرگاه تاریخ، کابل ۱۳۹۲)

الموت دیگنر نیز زبان نورستانی شامل پنج شاخه می داند: ۱- کاتی. ۲- واسی وبری (پارونی).۳- کلښه الا(وایگلي).۴- تریگامی.۵- اشکونی.

(Almuth Degener,Indo-Iranian Language and People, The Nuristani Language, p۱۰٤)

درمقاله که مورگنسترن برای سمینارکلتور هندوکش درسال ۱۹۷۰م نوشت، آمده است که درنورستان چهار یا پنج زبان موجود است. ا- کتی- کام ویری، ۲- وایگلی (کلښه الا) ۳- اشکون ویری.۴- پارونی.

موصوف گیمیری یا تریگامی را جز کلښه الا دانسته نوشت که این زبان ازنگاه لغت، مشابه کلښه الا بوده وازنگاه مورفولوجی نیز کاملاً تیپ کافری(نورستانی) می باشد، اما از بعضی جهات، جای یک زبان جدا گانه را به خود می گیرد.

اما درمورد پیوند زبان دامیلی Damili **که درجنوب شرق چترال دریک قریه حرف زده می شود، متردد بوده نوشت که این زبان به تعداد زیاد لغات کافری(نورستانی) داشته اما ازنگاه مورفولوجی فرق دارد. بناءً، نمیتوان قاطعانه حکم کرد که آیا یکی از زبانهای نورستانی**

است که قویاً تحت نفوذ زبان داردیک واقع شده ویا یکی از زبانهای داردیک است که بیش ازدیگران، شمار زیاد لغت های زبان نورستانی را پذیرفته است. Cultures of the Hindu-kush, wiesbaden, ۱۹۷٤ ,p.٦

گفتنی است که زبانشناسان گروپ زبانهای نورستانی را به نام زبان کافری و به نام زبان داردیک غربی، نیز یاد وبه پژوهش گرفته اند.

قبیله کلښه:

قبیله کلښه یکی از قبایل بزرگ نورستان می باشد. درین قبیله از نگاه اتنیکی، اهالی ولسوالی وانت- وایگل به شمول منطقه تریگام ،اهالی قرای درین وهلیگل مربوط ولسوالی غازی آباد ولایت کنر،باشنده گان ولسوالی واما واهالی منطقه اښکون گل ،شامل می باشند . مردم کلښه اکنون با سه زبان صحبت می کنند.

۱- کلښه الا : زبانشناسان قبلاً این زبان را به نام زبان وایگلی Waigali ،می شناختند. این زبان درمناطق مربوط ولسوالی وانت- وایگل و در قرای درین(دوژںگل) و وبلیگل ولسوالی غازی آباد ولایت کنر،مروج است . این فرهنگ نیز با این زبان نگارش یا فته است. درین زبان لهجه های شمالی (ورجن الا) و جنوبی (ببرجن الا) شامل می باشد، که باهم صرف تفاوت های لهجوی اندک دارند. چنانچه جای یوسفنه ایدلمان نوشته است:تنها اختلاف میان این دو لهجه، اساس فونیتیکی phonetic (آوایی - صدایی) دارد. (زبانهای داردیک ونورستانی، اکادمی علوم افغانستان،ص۶۲) ایدلمان درجای دیگر نوشته است: در دره های کوچک دیگری واقع در درهٔ پیچ، این زبان ویا لهجه های بسیار نزدیک و مرتبط به این زبان ،مورد استعمال اند؛ که عبارت از ترېگامی یا گیمیري(درقرای کټار، گیمیر ، دیوی) و لهجه زمیاکی در قریه زمیا،واقع دره پیچ، می باشد. (زبانهای داردیک ونورستانی، ص ۵)

۲- تریگامي (تریګژامی) : اهالی قرای دیوي، گیمیر، و کټار، به این زبان صحبت می کنند . مورگنسترن نوشته است: من لغت های زبان گیمیری(ترېگامی) را شامل لغت نامه زبان وایگلی(کلښه الا) نمودم . زیرا آنها به صورت عمومی با زبان وایگلی(کلښه الا) مطابقت داشتند. به رویت اثار قدیمی،در بسیاری موارد ،بسیار مشکل است که زبان تریگامی را از زبان کلښه الا تفکیک کرد. اما به اساس معلومات مورفولوجیکی Morphology

(ریخت شناسی، واژکشناسی) **که از زبان تریگامی به دست آوردم ، این زبان با زبان کلبنه الا تفاوت زیاد دارد. به همین دلیل تریگامی باید یک زبان جدا گانه شناخته شود.** (The Waigali Language, p ۱۵۸)

۳- اشکون ویري : مردم مناطق اشکون گل و ولسوالی واما با این زبان صحبت می کنند .
زبانشناسان زبان مردم ولسوالی واما را لهجهٔ از زبان اشکون‌ویری میدانند . تاجای که من از اهالی واما و اشکون‌گل معلومات به دست آوردم، میان زبان مردم واما واشکون‌گل صرف تفاوت اندک لهجوی وجود دارد.

زبانشناسان نوشته اند که زبانهای کته، کلبنه الا واشکون ویری، با هم ارتباط بسیار نزدیک دارند. (تازه، پیرامون زبان نورستانی، ص ۱۶۱)

مورگنسترن نوشته است: کلبنه الا ازنگاه انفی شدن قبل ازانسداد بی آوا، درمیان زبان های اشکون،کتی وپرسونی ، موقف میانی یا وسطی را دارد. موصوف کلمه دونت (دندان) را به گونه مثال آورده نوشته ا ست: اشکونی دونت dunt، کلبنه الا دونت dũt ، **کتی دوت** dut **و در پرسوني لیت** let ،**می باشد.همچنان موصوف سایر مثال ها را نیز برای ثبوت ادعای خویش ارایه نموده است.** (The Waigali Language , p. ۱٦٤)

من سالهای زیاد با این امید بسر بردم اگربتوانیم زبانهای نورستانی را که دارای ریشه های مشترک ونزدیک خانوادگی اند، ازطریق بازسازی لغت ها به کمک دانشمندان زبانشناسی، این زبان ها را گام به گام به سوی شکل اولی آن سیر انکشافی دهیم ، تا بتوانیم به مرور زمان این زبان ها را بیشتر به هم نزدیک سازیم .

به خاطر این هدف، زبانهای نورستانی را آگاهانه لهجه ها نامیدم، که مورد انتقاد دانشمندان قرار گرفتم. این عمل را که من نه از بی دانشی، بلکه ازروی مصلحت اندیشی وآینده نگری برای زبانهای نورستانی انجام داده بودم ، متاسفانه هیچگونه ثمرهٔ ، به جز ملامتی خودم به نسبت این خبط علمی ومسلکی، به بار نیاورد.

کسانی با مفکوره توحید لغات با بی علاقگي کامل برخورد نموده ،به فکراکثریت واقلیت بوده، آموختن زبان ایشان را بردیگران، یک اصل درین راه پنداشتند. درحالی که همه زبانهای نورستانی ریشه مشترک تاریخی داشته از قدمت یکسان برخوردار بوده، ازنگاه انکشاف نیز

موازی وهم سطح با هم، تا امروز آمده اند. پس چه یا کدام ضرورت یا برتریی علمی،اقتصادی وتخنیکی می توانست آموزش یک زبان را برگویندگان دیگرزبانهای نورستانی، به یک ضرورت ویا نیازمبدل سازد؟.درفضای چنان تفکر خود بزرگ بینی نا به جا ، انتظار آغاز حرکت برای نزدیک سازی زبان های نورستانی به مثابهٔ به انتظار نشستن شگفتن گل نی بوده ،هیچ ثمرهٔ جز این که، گذشت زمان غنای بیشتری را از زبان ما برباید، نداشت. با درک واقعیت های فوق، هرچه زود تر به نگارش فرهنگ کلبنه الا پرداختم .

الموت دیگنر درمورد باز سازی زبانهای نورستانی نوشته است: زبان نورستانی به پنج شاخه منقسم است: کاتی، واسی وبری (پارونی)، کلبنه الا(وایگلی)، ترَیگامی، اشکونی. که هرکدام آنها دارای لهجه های اند. هیچکدام ازین زبانها تا چند سال قبل، نوشته نمی شدند. شکل اولی این زبانها می تواند صرف با میتود مقایسوی زبانهای نورستانی با زبانهای اندوآریایی مادر (Old Indo-Aryan (OIA) وآریانی (Iranian) بازسازی ودوباره احیا گردد. Almuth) Degener,Indo-Iranian Language and People, The Nuristani Language,p۱۰٤)

نوشتهٔ دیگنر ازیکطرف قابلیت، ظرفیت وامکانات بازسازی و احیای زبانهای کنونی نورستانی را به شکل اولی وکهن آن نشان میدهد ، که هنوز درین زبانها وجود دارد، و از طرف دیگر راه و روش علمی برای این کار را نشاندهی می نماید .

با همهٔ نا امیدی ها درمورد نزدیک سازی زبان های نورستانی، به عقیده دانشمندان اکادمی علوم افغانستان، این فرهنگ می تواند برای سایرزبانهای نورستانی، یک فرهنگ معیاری ورهنمودی باشد. من با تمام احساس ووجودم با آنهای که درین راستا می خواهند پیش بروند، به همکاری وهمراهی آماده می باشم.

بخش میتودیک:

فونیم ها phonemes :

چون در این فرهنگ با فونیم ها و موضوعات مربوط به آنها سروکار داریم، بهتر است برای وضاحت بیشتر وآشنایی بهتر ، درمورد خصوصیت صوتی برخی ازاین فونیم ها کمی صحبت شود. در آغاز باید فونیم phoneme را تعریف کرد وشناخت .

پوهاند داکتر رحیم الهام فونیم را این گونه تعریف کرده است : فونیم یا واحد صوتی عبارت از یک دسته اصوات یک زبان است که اجزای آن از لحاظ ماهیت صوتی باهم مشابه و دریک زبان یا یک لهجه موارد استعمال وخصوصیات خاصی داشته باشند. اصواتی را که جمعاً یک فونیم را تشکیل دهند " الوفون allophone" های آن فونیم گویند. (روش جدید در تحقیق دستور زبان دری، ص۲۰)

پوهاند داکترحسین یمین درمورد فونیم نوشته است: قبلاً حروف را اساس زبان وسخن می پنداشتند. تحقیقات جدید ثابت ساخت که زبان از صدا های انسانی ترکیب و تشکیل شده است وصدا ها به منزلهٔ عناصر سازندهٔ زبان هستند وزبان ازاجتماع آن ها، به وجود می آید. یعنی زبان از صداهای انسانی ساخته شده است، نه ازحروف.

همین صدا های انسانی که نخستین عنصر سازنده زبان اند، فونیم یا واک گفته می شوند. اگرچه این واحد های صوتی به تنهایی بی معنا اند، اما در درون واژه و واژک ،نقش معنایی را افاده می کنند.

فونیم یا واک، کوچکترین عنصر صوتی انسانی است. هرچند به تنهایی بی معنا اند، اما تغییر فونیم معنای کلمه را عوض می نماید. حروف الفبا درحقیقت نوشتهٔ فونیم ونمودار نام اصوات زبان می باشند،نه نمایانگر صوت عناصر سازنده زبان. مثلا فونیم (ج) ازنگاه الفبا جیم یا حرف جیم گفته می شود، اما درمطالعات امروز به جای کلمه حرف، بیشتراصطلاح علمی گرافیم به کار برده می شود. پیشرفته ترین الفبا بازهم ناقص است وتمام فونیم های زبان را ثبت کرده ونمایش داده نمیتواند. گرافیم های زبان ها به سببی ناقص اند که زبان گفتار درحال تحول و تغییربوده اما خط الفبا خصوصیت ایستایی داشته درمدت طولانی دیگرگونی کوچک را می پذیرد. (دستور معاصر زبان پارسی دری،ص ۳۷، انتشارات میوند۱۳۸۴،کابل)

فونیم ها به سه نوع اند: واول (مصوت)،شبه واول(نیمه مصوت)،کانسوننت (بیصدا). (الهام ، ص۵۰)

یک ـ واول ها یا مصوت ها vowels:

واول یا مصوت فونیم های را گویند که باطنین وتموج و به صورت دوامدار ادا می شوند. به هنگام تلفظ واول ها ، جریان هوای تنفس توسط اعضای صوتی متوقف نمی گردد. وظیفه واول

ها در نظام ساختمانی فونیمی این است که همواره به حیث هسته ومرکز هجا، واقع می شوند . همین خصوصیت، آنها را از کانسوننت ها مجزا ومتمایز می سازد. (داکتر رحیم الهام ، ص۵۰)

درالفبای زبان نورستانی حروف آ، ا ، أ، و، ه ، ۀ ،ي، ې مصوت یا واول (صدا دار)، باقی حروف کانسوننت یا بی صدا خوانده شده اند. (الفبای نورستانی ،اکادمی علوم افغانستان،کابل ۱۳۶۶ ،ص ۱۱)

مــورگنسترن در کتاب کلبنه الا ،حروف a, e, i ,o, u, ä(ə), ö ,ü را مصوت یا صدا دار، و باقی حروف را صامت یا کانسوننت(بی صدا) خوانــده است. به نوشته وی، تمام حروف بی صدا درمیان حروف صدا دار موقعیت دارند . (The Waigali Language. p.۱۵۹-۱۶۰)

مورگنسترن واول های زبان کلبنه الا را به واول های طویل و کوتاه، تقسیم نموده، نوشته است: در کلمات دي dī (برو)، دې dē (خدا)، داۀ dā (کوه)، دو dō (دروازه) ، دوس dūs (دیروز)، دو dū̃ (دو)، دېش dēš (قریه)، دوو dūw (بدوش)، جي ĵī (تارکمان)، وغیره واول وطویل، ودر کلمات جیپ ĵip (زبان)، چیمه čimə́ (آهن) ،بېرسته beṛə-stə (نادان- کند ذهن)، ځام cām(جنس مادۀ مرغ زرین) ، دبله dabələ (بچه)، لېنه leṇə (کل- کله تاس)، جېمیک ĵemīk (فردا) ، اسه asə (خاکستر)، گووک gawōk (کرم)، پول pōl (دانۀ غله باب) ، سور sōr (جهیل)، بوګله bugūlə (خصیه) ، اوچو öčü (زیاد)، اوجومه ũĵümə (راست)¸موک mük (روی) ،پوس püs (گم)، دوشتو döšṭö (بزرگ سال)، را واول کوتاه می داند . (Morgenstirne ,The Waigali Language. P۱۶۰)

همچنان وی نوشته است: اما چگونگی واول های کوتاه در لغات در بسا موارد غیردقیق و در نوسان می باشند . دربسا مواقع (ä) ،(e) و(ə) در تغییر بوده. حتا (ə) در بعضی لغات به حیث فونیم ظاهر می گردد. مانند: کلمه ککره kakə́ṛə (سخت).

(Morgenstier ne ,The Waigali Language. P۱۶۱)

به نوشته ایدلمان درکلبنه الا واول ها هم کوتاه وهم طویل تلفظ می شوند ،این که طویل بودن واول ها دارای ارزش فونولوجیکی است یا خیر، تا اکنون روشن نیست. انفی ساختن اکثراً جز خصوصیت واول ها است. اما منشای آن از لحاظ تاریخی تشخیص نگردیده است.

به قول ایدلمان در زبان کلبنه الا فشار معمولاً بر واول اخیر درصورتی که طویل باشد، واقع می شود. این که لحن درین زبان دارای ارزش فونیمیکی است یاخیر، تاحال روشن نیست. (زبان های داردیک و نورستانی ،ص ۶۲)

مورگنسترن نوشته است: درکلبنه الا انفی ساختن واول به صورت مکرر وجود دارد. دربعضی موارد وابسته به ریشه لغت نمی باشد. بسیاری از ترکیبات حروف واول وجود دارد که به حروف (i)، (u) ، و(o) ختم می شود، ولی من نتوانستم تصمیم بگیرم که کدام آنها به دیفتانگ تعلق دارد. من صدای متمایز کنندهٔ را نیافتم که آیا حروف صدا دار طویل در هجای اخر بافشار ادا می شود ویا حروف صدا دار بافشار درهجای طویل تر ادا می شود. نمی دانم که کدام یکی از اینها مطابق قاعده است. (Morgenstier ne, P۱٦۱)

همان گونه که درنظام نگارشی زبان های پشتو و دری نشان دادن مصوت ها در موقعیت های مختلف کلمه ها دارای دشواری های معین می باشد، درنگارش زبان نورستانی نیز عین دشواری ها کمی وبیش وجود دارد. طوریکه قبلاً گفته شد ،زبان نورستانی دارای هشت مصوت بوده و با این اشکال نشان داده شده اند. آ، ا، أ ، و، ه ،ۀ ، ي، ې . (الفبای نورستانی،ص۱۱)

- آ ā : این حرف که در آغاز کلمه ها می آید وبه نام الف ممدوده یا د می شود، آواز (ā) را مید هد .مانند: آسته (آمده).

ا- a : این حرف در آغاز کلمه ها (بیشتر در فونیم دوم کلمه ها) به شکل فتحه (زبر) ظاهر می گردد که به شکل(a) نشان داده می شود. این حرف گاهی هم در وسط واخر کلمات الف ممدوده را نشان می دهد . (الفبای نورستانی، ص۱۱)

انواع (ی) :

درکلبنه الا یا (ی) به چهارگونه است :

۱ – یای معروف :(ي– i,ī) :این صدا را درکلماتی مانند: دَني danī، دیلو dīlū، کیتي kiti، می بینیم.

۲ – یای مجهول : (ې– e): درکلماتی مانند : ببتات betāt، ببردو bērdū، وبل wēl،وغیره می بینیم.

۳- یای ملین :(ی– y,i): درکلماتی مانند: کپبی kapey، پلبی palēi، تاتبی tātey،وغیره موجود است .

۴- یای دمبکدار :(ی- ai,ay, ái) :این صدا درکلماتی مانند: وځی (wacay) wacai، کتری katrai،زری zarai، وغیره دیده می شود .

انواع (واو) :

درالفبای زبان نورستانی یک(واو) ذکرگردیده، اما درلاتین برای وضاحت بیشترآن، دوشکل (w,u) ، معرفی گردیده است . دررساله الفبای زبان نورستانی درتشریح حرف(و) آمده است :

درنظام نوشتاری زبان نورستانی، این حرف مانند نظام نوشتاری سایرزبانهای مروج کشور، گاهی صامت(w) وگاهی مصوت (u) را نشان می دهد.هرگاه این حرف به حیث نشان مصوت استعمال شود،دروسط وانجام کلمه ها واو معروف را افاده می کند . (ص ۱۲)

در زبان پشتو (w) کانسوننت است. (سرمحقق عبدالحکیم هلالي، دپښتو ژبې فونو لوجي، مخونه، ۳۵، ۵۴، ۵۶، کابل ۱۳۸۰) درجای دیگر آمده است : درزبان پشتو (w) و (y) فونیم های مصوت گونه اند. (همانجا، ص ۵۳، ۷۰)

در کلښه الا پنج گونه (واو) موجود است، که درنوشتاربا یک واو نشان داده شده اند . اما در لاتین برای هر کدام آن شکل مشخص را درنظرگرفته ام که در ذیل انواع آن ، توضیح می گردد، تا خوانندگان محترم درهنگام خوانش ، متوجه تلفظ آن ها باشند .

۱ – o : این (واو) ساده است . برای بیان این صدا درلاتین حرف(o) سمبول مناسب می باشد.

این صدا را درکلمات مانند: اوچ ōč (اززمین بردار)،گول gol (دره، وطن،سرزمین)، پو pō (پل پای)، وغیره می یابیم که گاهی دراز وگاهی کوتاه ادا می شود.

۲ – ö : این (واو)بدون تماس زبان ،باجمع نمودن لب ها،به کمک هوای دهن طرف بالا، کش ادا می گردد. درلاتین برای تمثیل این حرف، بهترین ومناسبترین حرف (ö) زبان المانی می باشد.این گونه واو را درکلمات مانند:اوو öw (نان) ،دوو döw (چوب)، بو bö (شد) وغیره می بینیم .

۳ – u,ū: صدای این واو بیشتر به طرف پائین، کش ادا می شود. ازاین صدا، درلاتین حرف(u)

به خوبی نمایندگی کرده می تواند. این حرف را درکلمات مانند: اوم um (شانه)،اووم ūm پایینی، دوم dūm (ران)، درو drū (توطئه) ، وغیره دیده می توانیم .

۴ – ü , ǖ : این (واو) بدون تماس زبان، باجمع نمودن لبها ، با هوای دهن به طرف پائین، کش ادامی شود. بهترین ممثل این صدا درلاتین، می تواند حرف(ü) زبان المانی باشد. صدای مذکور را درکلماتی مانند: اوتله ütələ (بلند)، بوم bǖm (زمین) ، دوم dǖm (دود) ، تو tü (تو) وغیره دیده می توانیم . هرگاه این فونیم یا صدا به کش بیشتر یا با فشار بیشتر ادا شود، باید آن را با (ǖ) نوشت.

۵ – w : درکلبنه الا این گونه (واو) را، می توانم واوساکن یا بیصدا بنامم. این گونه واو درکلماتی مانند: ووو wōw (سنو)، پوو pöw (پارسال)، برو bröw (خرس) ، وغیره دیده می شود .

درنگاشته های مورگنسترن این حرف را به گونه گسترده نیافتم ؛اما درنوشتن کلمه دوو döw این حرف را به کار برده است . موصوف حرف (w) را دو لبه اصطکاکی خوانده است . (The Waigali Language. p.۱۶۰)

این مفکورهٔ من ،که برای تمثیل هریک از اصوات فوق واو، سمبول یا شکل یا گرافیم جداگانه ی را داشته باشم ، با مخالفت دانشمندان مرکز زبان وادبیات اکادمی علوم افغانستان مواجه گردید. آنها معتقد بودند که یک شکل برای تمام انواع واو سهل ترو بهتر از اشکال بیشتر آن می باشد. خوانندگان با تمرین میتوانند واو مطلوب را، درکلمات در یابند .

من به این عقیده هستم که برعلاوه انواع واو که درفوق توضیح گردید،صدای دیگری هم درکلبنه الا موجود است، که مخرج آن " لبی دندانی" بوده ،به شکل (v) لاتین ادامی شود . ویا حد اقل در برخی ازکلمات، عوض w استعمال گردد. چنانچه در اسناد (LSI) برخی ازکلمات با (v) نوشته شده است. مانند: vaiṣəw̃, avtə وغیره .

ازآنجایکه جورج مورگنسترن درزبان کلبنه الا ریسرچ ساحوی مستقیم انجام داده و او از این گونه واو تذکر به عمل نیاورده است، بدون شک دانشمند یاد شده برای این اغماض، دلیل علمی

داشته است . لهذا من هم به پیروی ازموصوف ، از طرح وکاربرد اینگونه واو، خود داری نمودم .

درین زمان که من زنده هستم، این صدا، درتلفظ عدهٔ ازکلمات وجود دارد. شاید دلیل آن ، تلفظ ثقیل واو باشد،که دربرخی از کلمات وجود دارد، ویا شاید بعضی افراد، ثقیل ادا می کنند . به طور مثال درکلماتی مانند: ووو (vōv) wōw(سنو)، اوو (öv) öw (نان) ، وه وی wawēi (vavēi) (خسربره و یازنه) وغیره موجود است .

باید گفت، درصورت نه پافشاری به تلفظ ثقیل واو به گونه (v) ، (w)می تواند این صدا را تمثیل نماید .

دو ـ نیمه واول ها، شبه مصوت یا زبرک Semi vowels:

نکتهٔ دیگری که میخواهم دراین جا به آن اشاره داشته باشم، موضوع نیمه واول ، شبه مصوت یا زبرک، است که به نام نیمه واول یا واول کوتاه نیز یا د می شود .

زبرک یا شبه واول فونیم های را گویند که درنظام ساختمانی فونیم های زبان گاهی هسته هجا را تشکیل می دهند یعنی به شکل واول به کار می روند، وگاهی هسته هجا را تشکیل نمی دهند، یعنی به شکل کانسوننت استعمال می شوند. (دکتور الهام، روش جدید در تحقیق دستور زبان دری،ص ۵۷) **درالفبای زبان نورستانی دو زبرک یا نیمه مصوت ، به اشکال (ə) و(⋜) نشان داده شده است، که دراینجا مختصراً به ویژه گیهای آنها اشاره دارم .**

۱ـ أ- (⋜): درالفبای زبان نورستانی این شکل(أ) را زبرک نامیده، ونوشته شده است که :

نیمه مصوت مذکور درآغاز کلمات می آید،و آواز کوتاه تر از الف را داشته به نام زبرک یا د شده و به شکل(⋜) نشان داده می شود . مانند : أو (یک) ،أما (برویم) وغیره . (الفبای نورستانی ، ص۲۱) **در زبان کلبنه الا هرگاه این حرف در اول کلمه بیاید، به حیث حرف علت رول اجرا می کند. مانند: أدیش (به قریه)، أتول (به مزرعه). فراموش نکنید که شکل لاتین این صدا دراین فرهنگ به پیروی از نگارش مورگنسترن به شکل (a-) آورده شده است.**

۲- (ə) : این فونیم گاهی به حیث واول وگاهی به حیث نیمه واول ،در وسط و آخر کلمات می آید که ما آن را زبرک می نامیم. دروسط کلمات گاهی به شکل نیمه حرکت (زبرک) وگاهی به شکل (هـ) ،اما دراخیرکلمات به شکل (ه) ظاهر می گردد. هرگاه دروسط کلمات قرار داشته باشد میتوان با فتحه ادا نمود ، اما در اخیر کلمات نمیتوان ازنوشتن آن صرف نظر کرد، بلکه در اغلب اسما ،به گونه مشدد ادا می گردد. باید گفت که این فونیم، (h) نبوده بلکه زبرک یا نیمه واول می باشد. کاچه kāčə́ ، ابره abərə، بوسته bōstə ،تنمنه(تنه منه) tanəmanə،دندِه کو dandəkū ، پَتره paṭərə، ابره abərə وغیره. باید گفت هرگاه دروسط کلمه بیاید ندرتا با (ه) نوشت، بلکه باید با کمی فشار ادا گردد. زیرا اگربا (ه) نوشته شود،بدون شک یا درخوانش ویا در معنای کلمه تغییر وارد می نماید .

۳- زبرک دیگر: بعد از تثبیت الفبای زبان نورستانی ، گرونبرگ زبانشناس اتحاد شوروی سابق که به حیث زبانشناس خارجی درتسوید وتصویب الفبای زبان نورستانی درکنار دانشمندان افغانی اکادمی علوم افغانستان سهم داشت، بعد از تصویب الفبا به همکاری من برکلښه الا به تحقیق پرداخت . اومتوجه شد که درکلښه الا، زبرک سومی هم وجود دارد، که خفیف تر از صدای نیمه مصوت (ə) ، یعنی نسبتاً بسته وکوتاهتر ادا می شود . اوبرای تمثیل این فونیم، در لاتین شکل (į) را پیشنهاد کرد. من هم درین نگاشته درجا های لازم، برای نگارش لاتین، این گرافیم را به کار برده ام .

درنگارش با الفبای نورستانی حرکت مذکور را که بیشتر دروسط وندرتاً در اخیرکلمه ها می آید باید با همزه ویا با (ې) (یای مجهول) نوشت . ازنگاه موقعیت ،این صدا می تواند درمیان صدای حرف (ی= e) وزبرک (ۀ = ə) قرار داشته باشد .

مورگنسترن نیز متوجه این نیمه واول بوده وآن را به گونه (ﮯ) نوشته است. (زبان وایگلی،ص۲۲۲ و۲۲۴)

دراینجا باید خاطرنشان سازم که فونیم همزه در زبان کلښه الا موجود نبوده ،اما به جهت نشان دادن این نیمه واول درنگارش، نا چار دروسط کلمات با همزه ودر اخیر کلمات با (ی) نوشت .این گونه نیمه مصوت را، دراسمای مانند : سی (ببر) sį ،زئم (برف) zįm، انچئک (توت زمینی)

anҫịk ، چنژ (زینه) ҫịř ، وغیره می یابیم . بعضاً درنگارش کلمات ازکاربرد این همزه صرف نظرشده اما درلاتین مدنظرگرفته شده است .

سه- کانسوننت ها Consunants :

کانسوننت یا حروف بی صدا، فونیم های را گویند که به هنگام تلفظ آن ها، جریان هوای تنفسی توسط اعضای صوتی به صورت کامل یا ناقص، متوقف گردد وبنا بر آن، نسبت به واول ها، طنین، تموج و دوام آنها ،کمتر می باشد. وظیفه کانسوننت ها در نظام ساختمان فونیمی زبان این است که هیچگاهی به حیث هسته ومرکز هجا قرار نمی گیرند، وهمین خصوصیت ساختمانی، نشانهٔ تشخیص کانسوننت ها شمرده، می شود. (داکتر الهام، ص۶۲)

مورگنسترن حروف ș , s , z, k, c , č , ҫ ,t , ț , p , g , ĵ (j) , d , ḍ ,b , n , ṇ ŋ , m š, (ž), ẓ , r , ř , ṛ, را صامت یا کانسوننت(بی صدا) خوانـده است. w و y را شاید به حیث نیمه واول دریک کنار گذاشته است . به نوشته وی، تمام حروف بی صدا درمیان حروف صدا دار موقعیت دارند. (The Waigali Language. p.۱۵۹-۱٦۰)

مخارج کانسوننت ها:

هرگاه درهنگام تولید کانسوننت ها، عضو مولد صوت به محل تولید صوت بچسپد ، یا به آن نزدیک شود، محل چسپیدن یا نزدیک شدن آنها را "مخرج" گویند. هرگاه کانسوننت از جا های ذکر شده ادا گردد به نام همان جا مسما می گردد. مانند: کانسوننت لبی، کانسوننت دندانی، کانسوننت کامی، کانسوننت بیره یی و کانسوننت حلقی وغیره . (داکترالهام، ص ۶۲)

مخارج کانسوننت ها قرار ذیل است :

هرگاه دو لب باهم بچسپند، صوت ادا شده را، کانسوننت "دولبی" گویند.

هرگاه لب پایینی با ثنایای فوقانی بچسپد، صوت ادا شده را ،کانسوننت " لبی دندانی " گویند.

هرگاه نوک زبان به ثنایای فوقانی بچسپد،صوت خارج شده را کانسوننت " دندانی" گویند.

هرگاه نوک زبان با بیره بچسپد، صوت ادا شده را ،کانسوننت " بیره یی" گویند.

هرگاه قسمت های مختلف زبان با قسمت های جلو، میانه، عقب ، بچسپد ، صوت خارج شده را، کانسوننت "کامی – جلوی، میانی، عقبی" گویند.

هرگاه به هنگام کشیدن صوت رشته های صوتی مرتعش ساخته شوند، صوت تولید شده را

"کانسوننت با آوا" گوییم. هرگاه هنگام تولید صدا رشته های صوتی مرتعش ساخته نشوند ، صدای تولید شده را " کانسوننت بی آوا" گویند. (داکتر رحیم الهام ،ص ۶۴)

هرگاه به هنگام تولید کانسوننت، جریان هوای تنفسی متوقف ساخته شود، صوت تولید شده را " کانسوننت انسدادی" نامیم .

هرگاه هنگام تولید کانسوننت، جریان هوای تنفسی نیمه متوقف ساخته شود و باعث احتکاک وسایش هوای تنفسی گردد، صوت تولید شده را " کانسوننت سایشی" خوانیم.

هرگاه درهنگام تولید کانسوننت هوای تنفسی از دو جانب عضله زبان جاری گردد ، صوت تولید شده را " کانسوننت جانبی" نامیم.

وهرگاه هنگام تولید کانسوننت انسداد و سایش هوای تنفسی همزمان واقع شود، صوت تولید شده را " کانسوننت انسدادی- سایشی" گوییم . (داکتر الهام، ص۶۳)

هرگاه هنگام تولید صوت تنها مجرای دهن باز ومجرای بینی بسته باشد ،کانسوننت تولید شده را " کانسوننت فمی" نامم . وهرگاه هنگام تولید صدا تنها مجرای بینی باز ومجرای دهن بسته باشد، صوت تولید شده را " کانسوننت انفی" گویند. (همانجا ،ص۶۴)

به نوشته مورگنسترن ،تمام حروف بی صدا درمیان حروف صدا دار واقع شده اند.(زبان وایگلی،ص ۱۰۶)

سایرفونیم ها :

فونیم هی - h:

مورگنسترن در کتاب خویش تحت عنوان The Waigali Language نوشته است : حرف هی (h) که با بیرون کشیدن نفس ادا می شود ،مانند سایر زبانهای نورستانی، درکلښه الا نیز این فونیم موجود نیست . موصوف نیمه صداهای را که در وسط یا اخیر اسم یا فعل، به شکل فتحه یا (هـ) ملفوظ آمده ، با حرف(a) و(هـ) غیرملفوظ را ، به (ə) نوشته است .

بدون شک، نگارش مورگنسترن به حیث بزرگترین زبانشناس، روش علمی ودقیق است . بناءً نوشته های مورگنسترن کاملاً علمی بوده ومن هم ازنگاشته های شان درین خصوص ، بهره کافی برده ام .

من با دقتی که به حیث اهل زبان درتلفظ کلمات داشته ام، نهایت کوشش نموده ام، که جا های

مناسب حرکات فتحه یا زبرک (ـَ) و(هـ) ملفوظ وغیرملفوظ را درکلمات دریافته ،آنها را درلاتین با اشکال (a) و(ə) (į) بنویسم .

فونیم نگ - ŋ :

درالفبای زبان نورستانی آمده است : فونیم نگ (ŋ) درزبان نورستانی فونیم ترکیبی از آواز های (ن) و (گ) نبوده، بلکه یک آواز مستقل ودرواقع نون غنه یی وشبیه به آواز نون درکلمه (انگور) دری است. چون آواز مذکور به صورت مستقل در زبان نورستانی وجود دارد، تصمیم گرفته شد تا با ترکیب حروف (ن) و(گ) به شکل (نگ) درنگارش نشان داده شودوحرف مذکور شامل الفبای این زبان گردید. (الفبای نورستانی ،ص۹)

مورگنسترن نیزنوشته است : حرف نگ (ŋ) ،که با بینی ادا می شود، ن+ گ (n+g) نبوده ،شاید یک فونیم مجزا باشد.همچنان من nk را نیز درین زبان یافتم . مانند کلمه سنکیا sankiyā . مورگنسترن درادامه نوشته است: من درکیگل صوت ږ(ẓ) را نشنیدم . ژ (ż) ممکن است شکل متغیر ج (ĵ) باشد، وصوت(j)کمیاب، عضو فونیم z باشد . (The Waigali Language. p.۱۵۹) .ایدلمان نیز (نگ) را در زبان کلښه الا یک فونیم مستقل می داند نه ترکیب (ن) و(گ). (زبان های داردیک ونورستانی،ص۶۲)

صدای غ (γ)، خ (x) ، ف (f) درچند کلمه به وام گرفته، شنیده شد . حرف ڼ (ṇ)، نگ (ŋ) و ړ(ṛ) درآغاز کلمات نمی آیند وحرف ر (r) صرف درچندکلمه محدود به وام گرفته شده موجود است . (The Waigali Language. p.۱٦۰) اگر دربرخی ازکلمات نورستانی حروف عربی به مشاهده رسید، باید دانست که کلمهٔ دخیل می باشد.

در کلښه الا، ته ، ښه ، که ،از جملهٔ ادوات اند، که درپیوند با دیگر کلمات ،معنای خاص خود را به د ست می آورند.

اشکال بعضی حروف یا گرافیم ها :

حروف الفبا درحقیقت صورت نوشتهٔ فونیم و نمودار نام اصوات زبان می باشد نه نمایانگر

سازندهٔ زبان. در ساحه مطالعات زبان، امروز به جای کلمهٔ حرف، بیشتر اصطلاح علمی گرافیم، به کار برده می شود. (پوهاند دکتور حسین یمین،دستور معاصر زبان پارسی دری، ص۳۸)

درنگارش برخی از گرافیم ها مشکلاتی وجود دارد که در اینجا به برخی ازآنها اشاره می نمایم.

گرافیم (أ ، -a) :

شکل این گرافیم یا حرف، الف همزه دار است، که درآغازکلمات واسما می آید. دررساله الفبای زبان نورستانی که از سوی اکادمی علوم افغانستان تهیه شده ،درلاتین برای این صدا شکل (ɛ̄) برگزیده شده است. چون این شکل نه درالفباهای که برای کمپیوترها دیزاین شده وجود دارد ونه هم درجمع سمبول ها میباشد.بناءً به پیروی ازروش مورگنسترن شکل(a-)را برای نمایش الف همزه داردرلاتین برگزیده و آن را به کاربرده ام .مانند a-kār, a-šāl, a-dēš , a-dā ,a-galə.

گرافیم (چ) :

درین فرهنگ شکل حرف (چ) صدای مرکبه (چ+ع) را می رساند . در الفبای زبان نورستانی که از سوی اکادمی علوم افغانستان تصدیق شده است، به شکل(چ) آمده است. به نسبت مشکلاتی که شکل این گرافیم درنگارش داشت، به موافقه مرکز زبان وادبیات اکادمی علوم افغانستان، شکل این حرف به گونه (چ) تغییر داده شد. درعمل ثابت گردید که این شکل نیز درنگارش وخوانش مشکل خود را دارد . لذا من جهت سهولت درنگارش وخوانش ، شکل (چ) را که درذخیره سمبولهای کمپیوتر وجود دارد، برای این کانسوننت برگزیدم .البته شکل لاتین این حرف (ç) است .

به گفته محترم داکترخلیل الله اورمړمسوول زبانهای باستانی دراکادمی علوم افغانستان ، این صدا باقی ماندهٔ زبانهای اندو اروپایی درزبان نورستانی می باشد .

باید متذکرشوم که شکل گرافیم(چ) از جمله اشکال حروف زبانهای دارویدی بوده ،من جهت تفکیک این صدا ومشخص نمودن آن درشکل خاص، شکل(چ) رابا تفاهم با محترم داکتر اورمړ انتخاب نمودم . این صدا وشکل درکلمات ، چا çā ، چو çō ، چا چو çā çū ، چنک çịk، چی çai ، انچنک ançịk غیره موجود است . بدون شک ،صدا وتلفظ حرف مذکور در زبان نورستانی ودراویدی ازهم متفاوت می باشد.

گرافیم (ڒ):

دراین جا بحث ازحرف (ڒ) است . برای تمثیل این صدا ، درالفبای زبان نورستانی شکل یا گرافیم (رء) انتخاب شده است . در رساله (الفبای زبان نورستانی) می خوانیم : این آواز مخصوص زبان نورستانی بوده، و به صوت (r) انگلیسی لهجهٔ امریکایی شباهت دارد. این آواز با منقلب نمودن جلو زبان وبلند نمودن آن به سوی کام تولید می شود. این صدا قبلاً با حرف (ع) نشان داده می شد، که درست نیست . (الفبای زبان نورستانی، اکادمی علوم افغانستان، ص۹)

مخرج های صدا های (ڒ) و(ع) درجوف دهن مجزا ازهم واقع بوده،بناءً دوحرف جدا و متفاوت ازنگاه مخرج واصالت می باشند. (ع) حرف مشخص زبان عربی می باشد که کاربرد آن درعوض حرف (ڒ) زبان نورستانی، به هیچ وجه درست نمی باشد.

شکل (رء) برای خواننده های ما به نسبت اینکه متشکل از دو فونیم یا صدا می باشد، مشکل ساز بود . به این دلیل من شکل (ڒ) را که شکل واحد برای صدای واحد است، برگزیدم .

به گفته محترم پروفیسرداکترخلیل الله اورمړ، این شکل ازاشکال الفبای زبانهای دراویدی بوده ، بدون شک زبانهای نورستانی با زبانهای دراویدی هیچگونه ارتباط وقرابت ندارند . من صرف به جهت حل مشکل نگارش وخوانش، این شکل را درتفاهم بامحترم داکتر اورمړ ، برگزیدم .

این کار بدعت نبوده بلکه به نوشته پوهاند داکتر رحیم الهام ،هر زبانشناس مجاز است که به اختیار خود برای نوشتن فونیم های زبان مورد مطالعه، چنان سیستم های الفبایی را اقتباس یا اختراع نماید که برای هر فونیم یک زبان یک علامه وبه صورت ثابت همان یک علامه را به غرض سهولت تحقیق به کار برد. (روش جدید درتحقیق دستور زبان دری ،ص ۵۳)

به نوشتهٔ مورگنسترن، حرف ڒ(ř) درکلمه ڒن درقریه ړنچیگل موجود است،اما در کیگل دربعضی کلمات ترکیبی دولبه اصطکاکی دیده می شود. درکلښه الا تمام حروف بی صدا میان دو حرف صدا دار واقع شده اند. (The waigali language ,p ۱۰۶).

باید علاوه کنم که من درتمام اثار قبلی خود از شکل قبلی یعنی (رء) استفاده نموده ام. اما درین فرهنگ با توجه به مشکلات شکل حرف مذکور، درنگارش لغات وجملات ،شکل جدید یعنی (ڒ) را به کاربرده ام .امید است استفاده کنندگان این فرهنگ،به این تغییر ملتفت باشند.

گرافیم (ں):

این گرافیم یا حرف (ں)،نون غنه است . **درالفبای زبان نورستانی درتوضیح این حرف می خوانیم : این حرف نشانهٔ است که مصوتهای انفی شده را افاده می کند و بعد از حرفی که مصوت انفی شده را نشان می دهد،نوشته می شود . صامتها که درزبان عربی حروف صحیح نامیده می شوند ،در زبان نورستانی بسیار زیاد بوده ،ما آنها را به دو دسته تقسیم می نمائیم : ساده و کامی شده (نرم شده)** . (الفبای نورستانی، ص ۳۲)

نون غنه به نام نون ساکن هم یاد شده است . چنانچه سرمحقق داکترعبدالحکیم هلالی به نقل از کتاب (ژب بنودنه) پوهاند رشتین، درمورد نون درزبان پشتو،نوشته است : نون به دو گونه است : نون متحرک ونون ساکن .

نون متحرک آن است که آواز آن از سر زبان خارج وپوره خوانده می شود. نون ساکن دربین کلمه بوده وحروف مابعدش ساکن باشد ، درخیشوم (۱- بینی ۲- اندرون بینی ۳- بین بینی) **خوانده شده و آواز آن پوره ادا نمی شود. این را ، نون غنه گویند . مانند: جنگ ، تنگ وغیره .** (دپښتو ژبی فونولوجی، دافغانستان علومو اکاډمی ، کابل ۱۳۷۰، مخ ۵۰)

پوهاند رحیم الهام درمعرفی نون غنه یی نوشته است: هرگاه هنگام تولید صوت، مجرای دهن وبینی هر دو باز باشد وجریان تنفس ازهردو مجرا صورت گیرد ،صوت تولید شده را (کانسوننت غنه یی) گوییم. (روش جدید درتحقیق دستورزبان دری،ص۶۴،پوهنتون کابل ۱۳۴۹)

ایدلمان نوشته است: هرگاه هنگام تولید صوت تنها مجرای بینی باز ومجرای دهن مسدود باشد،صوت تولید شده را کانسوننت انفی گویند. انفی ساختن اکثراً جزخصوصیت واول های کلښه الا می باشد، اما منشای آن ازلحاظ تاریخی تشخیص نگردیده است . (زبانهای داردیک ونورستانی ، ص۶۲)

چون نیمهٔ این حرف درالفبای زبان نورستانی پیشبینی نشده ودرجمع سمبولهای کمپیوترنیز موجود نیست، برای اینکه خواننده گان درهنگام ادای کلمه مذکوربه مشکل مواجه نشوند، درکلماتی که نون غنه دروسط آنها موقعیت یافته است ، آن را با نون غنه کامل نوشتهام. مانند : پروں چ (کیک)، پروں شت (چهارپایی)، سکوں چ (سوزن) وغیره. البته درهنگام استفاده از

فونیم این مشکل درمیان نخواهد بود. گرافیم این فونیم درلاتین به گونه مد (~) است، که درنوشتارفونیم رعایت گردیده است .

هرگاه حرف مذکور در اخیر کلمه بیاید ،بدون شک پوره یعنی به شکل(ں) نوشته می شود.مانند تاں tā̃ ، ساں sā̃ وغیره .

تا جای که به حیث گویندهٔ زبان متوجه هستم ،دراکثر کلمات به اثر بی توجهی وعدم دقت گوینده گان در ادای فونیم (ن) ، صدای مذکور،به نون غنه تحول یافته است .این روند که از گذشته آغازیافته ،همچنان جریان دارد. مثلاً : درکلمات کنته،گانت،گز نت،کنتار، پرینجیک ودرسایر همچو کلمات، نون ، به نون غنه تحول یافته وبه گونهٔ کںته ، گاںت، گزںت، کںتار، پرپںجیک، ادا می گردد .درحالی که اگربا نون ادا ویا نوشته گردد،هیچگونه مشکلی در افهام وتفهیم ومعانی به میان نمی آید. من درین نوشته کوشش نموده ام که همچوکلمات را ،از کلماتی که از قبل با نون غنه ادا می شد،تفکیک نمایم .

به همزبانان من پیشنهاد می کنم که برای آوردن سهولت در نگارش به عوض نون غنه، ازنون استفاده نموده، اما درتلفظ می توانند با نون غنه ادا نمایند.چنانچه درشمار زیاد زبانهای بزرگ جهان ،این روش معمول می باشد .مثلاً درفرانسه وجوب المان حرف (ر-r)به غین تلفظ می شود.

گرافیم اضافی:

درعدهٔ ازکلمات و مصادر نون غنه (ں) دروسط کلمات افزون بوده یا افزود شده است. مانند: مبناں وں maṣā̃ū̃ ، نشاں وں، توپاں وں، اپاںوں، زژںوں، گژںوں،لجاںوں وغیره. به نظرمن حرف نون غنه که دروسط این مصادر آمده، زاید بوده، در صورت حذف آن، به کلمات و معنای آنها زیان وارد نمی شود . بناءً باید کلمات مذکور را باحذف نون غنه، این گونه نوشت: مبناوں maṣāū̃ (لشم شدن،لاغرشدن)، نشاوں nášāū̃(خراب شدن،ویران شدن)، توپاوں ṭū̃pāū̃ (بندشدن درخانه)،اپاوں apāū̃ (بازشدن،وازشدن)، زژوں zřū̃ (فهمیدن،شناختن)، گژوں gřū̃ (شمردن،حساب کردن)،لجاوں lajāū̃ (شرم کردن،حیاکردن) وغیره.

بعد از تحقیق دریافتم که مورگنسترن نیز گاهی ازنوشتن نون غنه مابینی درهمچو کلمات، خود داری نموده است. (The Waigli Language, p.۲۲۰)

درمورد تلفظ وجایگاه حروف یا گرافیم (ں) و(ڗ) درعدهٔ از اسما وافعال مانند : کڗں - کں ڗ (تیر،طرف، سمت ، حاشیه) پوڗں - پوں ڗ (شنید) ، کوں ڗ- کوڗں (کرد) ،أڗں - أں ڗ (آتش) ، پڗں - پں ڗ(قف) ، یوڗں - یوں ڗ (خورد) ، وغیره ،که کدام حرف مقدم وکدام مؤخر می باشد ، تلاش نمودم با مراجعه به افراد مختلف واخذ تلفظ ،جایگاه حروف یا صدای مذکوررا درکلمات دقیق تثبیت نمایم. به نسبت اینکه تلفظ کلمات مذکورنزد افراد مختلف ، مختلف بود، کوشش من به جای نرسید. لذا جهت سهولت درنگارش این گونه کلمات، حرف(ڗ) را که می شود با حرف قبلی پیوست نوشت ، مقدم از حرف (ں)آوردم . زیرا حرف (ں) نیمه ندارد اگر در وسط کلمات نوشته شود ،درنگارش نا زیبایی ونا موزنی را به میان می آورد.

قابل ذکرمیدانم که مورگنسترن نیز درنگارش این گونه کلمات ،حرف (ڗ) رامقدم از(ں) نوشته است .مانند : **yōř̃, kōř̃ ,pōř̃** , (The waigali language ,p۱۹۱)

پیشینه ها و پسینه ها Prefixes and Suffixes:

پیشینه ها وپسینه ها عمدتاً با اسما درحالت مغیره و باضمایر استعمال می شوند. پیشینه ها عبارت اند از: به bə (از)، مَی mai (درداخل ، دروسط)، أ - a (بر، به) ، اتر atər (داخل، درداخل)، ببر bēr(بیرون) ، پی pē (آن طرف)، وی wē (آن طرف ـ طرف چپ)، اوی ōē (بالا) ، اووي wu-e, ūĕ(پایین) ، پی paē(شمال شرق، وی waē (شمال غرب)، پای pāē، (طرف جنوب شرق) ، وای wāē (طرف جنوب غرب) که نشان دهنده سمت وسو می باشند .

پسینه ها عبارت اند از: به bə(پسینه اضافی ملکی) ، به bə (از) ، دي dī (هم) ، که kə (به ،از، در) ، کني knē =kənē (از) ، میلي mili(همراه، با، یکجا) ، پَتي patī(به اندازه) ، پَتیں patē̃ (بعد، بعد ازین) ، ښه ṣə (برای)، ټک ṭak(به اندازه،برابر) ، گي gi (و) وغیره .

(ایدلمان ،زبانهای داردیک ونورستانی،ص۷۱ و ۷۹)

ایدلمان نوشته است : یکی ازخصوصیت های بارز زبانهای کلښه الا، پارونی و کته ،عبارت از موجودیت و انکشاف سیستم ضمایراشاره ،قیود ضمیری و ترکیباتی اند که قبل از فعل می آیند. این ها موقعیت و سمت اشیا وپدیدهٔ مورد بحث را، به صورت دقیق، بیان می کنند. (همانجا ،ص۳۶) درین زبانها علاوه بر پسینه ها، پیشوند های که موقعیت location وسمت direction را نشان می دهند نیز موجود اند. پسوند های متذکره موقعیت شی مورد بحث یا اسم

را نسبت به گوینده، معین می سازند. (همانجا،ص ۳۴)

ویژه گی بارز فعل زبان کلبنه الا عبارت از همین وند ها یا پیشینه های فعلی اند که سمت وموقعیت را، مشخص می سازند. (همانجا،ص ۷۰)

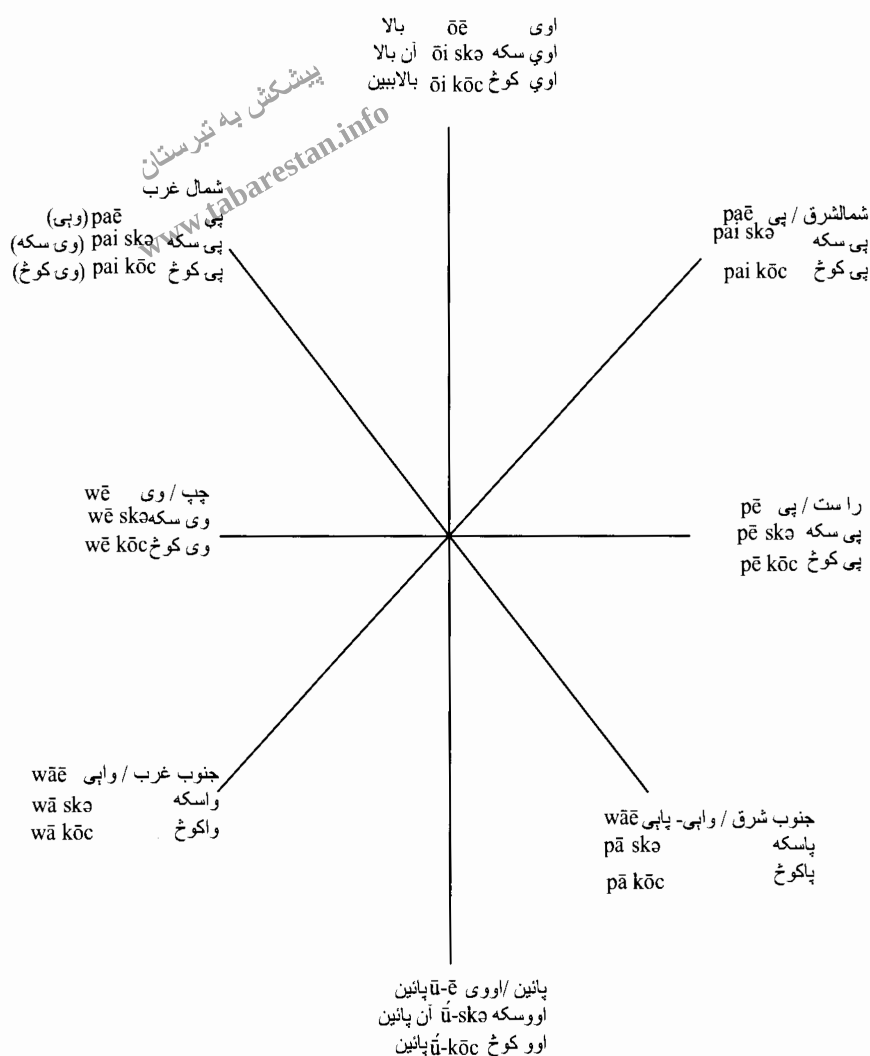
پیشینه های پی pē، وی wē، اوی ōē، اووی ū̃ē، ورwar، ببرbēr، موقعیت وسمت را نشان می دهد. درکلماتی مانند : ۱- ورسکه war- skə (آن چیز یاشخص که درقسمت بالایی موقعیت دارد) . **۲- ببرسکه bēr- skə** (آن شخص یا چیزی که در بیرون یا به قسمت پایینی دره واقع است) . **۳- پی سکه pē- skə** (آن شی یا شخص که به طرف راست است) . **۴- وی سکه wē- skə** (آن چیز یا کس که به طرف چپ موقعیت دارد) . **۵- پی سکه pai- skə** (آن شخص یا شی که به طرف شمال شرق واقع است) . **۶- وی سکه wai- skə** (آن شخص یا شی که در شمال غرب واقع است) .**۷- پا سکه pā- skə** (آن چیز یا کس که در جنوب شرق وجود دارد) . **۸- واسکه wā- skə** (آن کس یا چیز که در جنوب غرب واقع است)، **۹- اوی سکه ōi- skə** (آن شخص یا شی که در بالا(شمال) واقع است)، ۱۰- **اوو سکه ū́-skə** (ان شخص یا چیز که در پایین(جنوب) قراردارد) .

همهٔ این ها به حیث پیشینه های افعال به کاربرده می شوند. مانند: ورنشون war – nášū̃ ، ببرنشونbēr - nášū̃ ، پی نشون pē- nášū̃ ، وی نشون wē- nášū̃ ،پی نشون pai – nášū̃ ، وی نشون wai – nášū̃ ، پانشونpā- nášū̃ ، وانشون wā- nášū̃ ، اوی نشون ōi- nášū̃ ، اوو نشون ū́- nášū̃ .مانند اینها دها فعل ومصادردیگر.

هرگاه دراخیر این ضمایر حرف (م) علاوه گردد به قید تبدیل می شود وموقعیت اسما را دقیق می سازد. مانند: ورم منش warm manaṣ (شخصی که در آن طرف ایستاد است)، ببرم اما(خانه آن طرفه) bērm amā ، پیم تول pēm tōl (مزرعه پهلو) ، ویم موشي wēm möšī (خانم این طرفه)، پیم دبله paēm dabələ (پسری که در آنطرف ایستاد است)، ویم دبلی wēm dabəlī (دختری که به این طرف ایستاد است)، اویم مکتب ōēm maktab (مکتب بالایی)، اووم مکتب ū́m maktab (مکتب پایینی) .مانند اینها.

مورگنسترن نوشته است در رِنچیگل پسینه مشخص را یافتم که در مستقبل استعمال می شود. مانند: ای کره ē krə خواهیم رفت،ایچي کره iči krə خواهیم کرد، وي کره wī krə خواهیم زد وغیره. (زبان وایگلی، ص ۱۸۵)

پیشنه های که برای نشاندهی سمت، درمقدم اسما وافعال، به کاربرده می شوند.

اسم Noun :

اسم دارای کتگوری های جنس مذکر ومونث، مفرد وجمع، معرفه ونکره می باشد. جنس مذکر با علامه (ه - ə) و مونث با علامه (ي – i) مشخص می گردد. مانند دبله dabələ - پسر، دبلي dabəlī - دختر.

کتگوری عدد با موجودیت اشکال جمع ومفرد درحالت مغیره نشان داده می شود. کتگوری حالت توسط اشکال حالت مستقیم،مغیره و حالت با واسطه (ای- e) نشان داده می شود. حالت مستقیم توسط تنه اسم (برای جمع ومفرد یک سان است) و حالت مغیره با نشانه های حالت مغیره ساخته می شود. این نشانه ها برای مفرد اسمای که تنه آنها به کانسوننت ختم می شود a,ə ، برای اسمای که تنه آنها به (a) ختم می شود با (ō) ،و برای اسمای که تنه آنها به ī ختم می شود با (ē)، مشخص شده اند. نشانه های جمع را درحالت مغیره واول های مختلف انفی(ã ، ũ ، ẽ) تشکیل می دهند . (زبان های داردیک ونورستانی،ص۶۳)

به این مثال ها توجه کنید .

اې دبله کتاب پرتو.	من به بچه کتاب دادم .
اې دبلي کتاب پرتي.	من به دختر کتاب دادم .

+++

دبلو یې کتاب پرتوم.	بچه به من کتاب داد.
دبلي یې کتاب پرتوم.	دختربه من کتاب داد.

+++

دبله آو گورا .	بچه آب آورد.
دبلي آو گوري.	دختر آب آورد.

+++

Examples :

Ĩ dabələ kitāb prato .	I gave the book to boy.
Ĩ dabəlī kitāb prati .	I gave the book to girl .

***

dabəlō ye kitāb pratōm . the boy gave me a book .

dabəlī ye kitāb pratōm . the girl gave me a book .

***

dabələ āw gūrā . the boy brought water .

dabəli āw gūrē . the girl brought water.

اسم درحالت با واسطه (ای- ē) می تواند وظیفه مفعول غیر مستقیم و معرف چگونگی را به معنای منبع شی، نقطه جداشدن، واسطه یا آلت را ایفا نماید. همچنان اسما با قرار گرفتن درین حالت، مسیر زمان را به صورت مشخص نشان می دهند. مانند: اما- ین amā-ẽ ازخانه ، اتو- ین atū- ẽ از آنجا وغیره. (ایدلمان،ص۶۵)

مصدر Infinitive:

مصدردرزبان کلبنه الا به دو گونه است. ۱- مصدرساده یا بسیط. ۲- مصدرمرکب.

مصدربسیط آن است که یک کلمه وبی جز باشد. مانند: یوں yū̃ (خوردن)، پیوں pīū̃ (نوشیدن) ، اڅوں acū̃ (آمدن)، تچوں tačū̃ (گفتن) وغیره.

مصدر مرکب عبارت از آن است که از دویا چند کلمه ترکیب یافته باشد. مانند: اتراڅوں (به داخل آمدن)، بپراوں (خارج شدن)، بورنشوں (فروبردن) وغیره.

ایدلمان نوشته است : در زبان کلبنه الا سه نوع مصدر وجود دارد.

۱- مصدر با پسوند وں (ū̃) که به حیث مفعول غیرمستقیم با پسینه ها به حیث معرف های چگونگی استعمال می شود. مانند : چروں čarū̃ .

۲- مصدر با پسوند ū̃ –stə – به حیث فاعل استعمال می شود، مانند: یا بوں سته yā bū̃-stə ، ایچوںسته īčū̃ – stə وغیره .

۳- استعمال ریشه فعل به حیث مصدر در ترکیب با فعل توانستن b– . مانند: دوس اي نه بریم dūs ē na- baṛīm.

باید یاد آورشوم که دانشمندان زبان دری درکشور،مصدر را اکنون به نام اسم فعل یا د می کنند. آنها مدعی اند که مصدرخودش جای صدور فعل ها نه، بلکه کلمه مشتق است و نام کاری است

که قابل انجام می باشد، از آن رو باید آن را، اسم فعل گفت نه مصدر. (پوهاند دکتور محمد حسین یمین، دستورمعاصرزبان پارسی دری،ص ۹۸ ، نشرات میوند، ۱۳۸۴) **اگر اشتباه نکنم درزبان کلبنه الا مصدروجود دارد. زیرا افعال ازریشه واحد یعنی مصدر ساخته می شوند.**

علاوتاً مصادرمرکب هم وجود دارند، ابره بوں abərə bū̃(خراب شدن) ،ابره چوں abərə čū̃(خراب کردن) ، ابره بور نشوں abərə bōr nášū̃ (به کسی کینه به دل گرفتن)، ږمله چوں ẓamələ čū̃ (لشم ساختن) وغیره. بسا افعال دیگر نیزبا ترکیب بوں bū̃ (شدن) و چوں čū̃ (کردن) شکل گرفته اند .

علامه مصدری Infinitive mark :

درکلبنه الا (اوں ū̃ ، و ں w̃ -) علامه مصدری می باشد. مثلاً :کلمات اڅوں acū̃ (آمدن)، چوو ںčüw̃ (رفتن) ، دمو ں damū̃ (گرفتن)، پرو ں prū̃ (سپردن)، چیتروں čītrə́w̃ (نوشتن)، یو ں yū̃ (خوردن)، پیو ں pīū̃ (نوشیدن)، نشو ں nášū̃ (چپه کردن، دور انداختن)، پروجوں parüjū̃ (فهمیدن)، ډډکوں ḍaḍə́kū̃ (لرزیدن) ،اوشوں awə́šəw̃ (ختم کردن، پایان دادن) ، وغیره.

ضمایر Pronouns:

ضمیر واژهٔ است که جانشین اسم می گردد تا ازتکرار اسم جلوگیری به عمل آید. ضمیر به سه قسم است . ۱- ضمیرشخصی ۲- ضمیر مشترک. ۳- ضمیراشاری. (دستورمعاصر زبان پارسی، کابل ۱۳۸۴،ص۸۹)

کلبنه الا دارای شش ضمیرشخصی است . سه صیغه برای مفرد ، وسه دیگر برای جمع .

۱- ضمایرشخصی Personal Pronouns :

مفرد:

یی	(من)	**مفرد متکلم**
تو	(تو)	**مفرد مخاطب**
سی	**(آن مرد،زن،طفل)**	**مفرد غایب**

جمع:

یمه	**(ما)**	**جمع متکلم**
وي	**(شما)**	**جمع مخاطب**
تی	**(آنها)**	**جمع غایب**

personal pronouns:

Singular :

ye (i)

tü = tṻ (yu)

se (he, she,it)

Plural :

yamə (we)

wi (yu)

te (they)

مورگنسترن گرافیم ضمایر شخصی کلبنه الا را این گونه نوشته است:

Singular:

Yē (i)

Tṻ (you)

sē (he, she,it)

Plural :

yamə (we)

wī (yu)

tē (they)

(The Waigali Language,p۱۷٤)

من درنگارش این ضمایر تلفظ معمول امروز رامراعات نموده ام.

۲- ضمایر اشاری Demonstrative Pronouns:

ضمیراشاری ضمیری است که جانشین اسم گردیده وبه آن اشاره دارد ،تا از تکرار ضمیر جلو گیری شود.(دستورزبان دری، محمد اکبرسناغزنوی ،ص۵۴) وبه صورت مفرد وجمع مشخص می شوند.

ايي	**(این)**	**مفرد مخاطب مستقیم. برای شی یا شخص نزدیک .**
سکه	**(این)**	**مفرد مخاطب غیرمستقیم . برای شخص یا شی نزدیک .**
سي	**(او، آن)**	**مفرد مخاطب غایب . برای زنده جان ها و اشیا .**
آمي	**(اینها)**	**جمع مخاطب مستقیم . به افراد یا اشیای نزدیک.**
اکه	**(اینها)**	**جمع مخاطب غیرمستقیم. به افراد نزدیک .**
تي	**(آنها)**	**جمع مخاطب غایب . برای اشخاص و اشیا .**

Demonstrative Pronouns:

I	this	(direct)
skə	(he/she/it)	(in direct)
se	he	(in direct)
amī	these	(direct)
akə	these	(in direct)
te	those	(in direct)

یوسفنه ایدلمان نوشته است: ضمایر اشاری در کلښه الا چهارگونه است. نوع اول ،دوم وسوم آن ضمایر اشاری اند که به ترتیب به اشیا درفاصله نزدیک ،وسط ودور اشاره می کنند. ضمیر نوع چهارم،ازلحاظ نشان دادن فاصله به اصطلاح خنثی اند وبه حیث ضمایر شخصی برای شخص سوم استعمال می شود. (زبانهای داردیک ونورستانی ، ص۶۶) **سیستم ضمایراشاره چندین نوع بوده ،فاصله های مختلف را نسبت به گوینده نشان می دهند.** (همان کتاب،ص۳۶)

ضمایرملکی یا مالکیت Possesive Pronouns:

ضمایر ملکی تاحدی متفاوت اند. برای نشان دادن ملکیت به جز از مفرد متکلم وجمع متکلم ، در اخیر سایر ضمایر شخصی، کلمه (به bə)علاوه می گردد . مانند نمونه ذیل .

ضمیر	اسم	ترجمه
مفرد:		
ایمه -	اما	خانهٔ من.
توبه -	تول	مزرعهٔ تو.
تشوبه -	زَگه	پسر او (مرد- زن).
* سکوبه -	اپس	مادر او،مادرش (مرد-زن)
جمع:		
یومه -	تته	پدرما.
ویمه به = ویم به-	برا	برادرشما.
تپس به-	مکتب	مکتب آنها.

Possessive pronouns:

pro. Name	trans.
Singular:	
Imə- amā	my house
Tū- bə tōl	your field
Tašo- bə pũtr	his,her son
* - sko-ba ēi	his mother
Plural:	
Yōmə tatə	our father
Wīm (wīm-ə) - bə brā	your brother
Tẽ̄s(tẽ̄s-ə) - bə maktab	their school

ضمایر استفهامی Interogative Pronouns :

این ها ضمایر سوالیه یا استفهامی اند:

کناسته kanā-stə (کدام شخص یا شی) ، کوین kuī̃ (چه وقت) ، کښه = کښ kaṣə́ (چرا) ، کي kī(کدام شخص،چه کسی) ، کون kū̃(چه کسی) ،کومه kūmə (ازکي)، کون که kū̃kə (ازکی، به کی) ، کس kas (چه) ، کس که kaskə (چه سان، چگونه) ،کیتي kiti(چند،چقدر) ، اکني = اکیني akini (کجا)، اکیني ښه akini-ṣə (به کجا)، اکیني به akini-ba (ازکجا)،اکینیشت akiništ، (تا به کجا) ، اکینوو akinōw (درکجا)، اکینوو-ی akinōw-e (ازکجا) ، اکینووښه akinōw-ṣə (به کجا)، کنات که kanāt-kə (چگونه،چطور) .

ایدلمان کیتي،ایتي، اکینوو وغیره را قید ضمیری می داند. (زبانهای داردیک ونورستانی،ص۶۹)

اما کلمه (بر bar) ضمیر تاکیدی می باشد.

علامه فعل Mark of Verb:

اما (اون ū̃ = ون - w̃) فعل اجرای کار را نشان می دهد : مثلاً : اووتیو ن ū́-tīū̃ (بی هوش شدن) ، اووتیون ū́-tīw̃ (بی هوش ساختن)،اوپجو ن ū-pə́ĵū̃ (تولد شدن)،اوپجون ū-pə́ĵəw̃ (تولد کردن،متولد ساختن)،ایرنجون ērnĵū̃(تکان خوردن ،لرزیدن)، ایرنجون ērnĵə́w̃ (به لرزه درآوردن) امیچو ن amīčū̃(پوشیدن)، امچیون amīčə́w (پوشاندن). وغیره .

خصوصیت بارز فعل درکلښه الا عبارت از موجودیت وندها یا پیشینه های فعلی اند که سمت وموقعیت را معین می سازد که قبلاً توضیح گردید.

حالات فعل Case of Verb :

مورگنسترن نوشته است که درزبان کلښه الا ،فعل دارای پنج حالت می باشد.

۱- حالت مصدری. ۲- حال.۳ - ماضی. ۴- ماضی مطلق.۵- مستقبل . (The Waigali Language,p ۱۸۵) حالت ماضی بعید و ماضی جاری را نیز باید بر آن علاوه کرد.

زمان حال Present tens :

زمان حال با علاوه نمودن ضمایر بستهٔ شخصی به اصل فعل حال، ساخته می شود . مانند: ویام

wiām می زنم، پیام piām می نوشم. اي منښ اوو یاس ī manaṣ öw yās ، این آدم نان می خورد. (ایدلمان، ص ۷۴)

ماضی : Past tens

ماضی ازاصل فعل ماضی با یکجا نمودن زمان حال افعال کمکی ساخته می شود

مانند: گوم gōm(رفتم) ، وینوم winōm (مرا زد)، پرتوم prtōm,pratom (به من داد) وغیره . (زبان وایگلی،ص۱۹۱، زبانهای داردیک ونورستانی ،ص۷۶).

ماضی مطلق :Perfect tens

ماضی مطلق ازصفت فعل ماضی با علاوه نمودن افعال کمکی زمان حال ساخته می شود.مانند : گوسته اوم gōstə ōm(رفته ام)، آسته اوم āstə ōm (آمده ام)، تچېشته اوم tačē-štə ōm(گفته ام) وغیره. (زبانهای داردیک ونورستانی ،ص۷۷)

ماضی بعید :Past perfect tens

ماضی بعید به دو گونه ساخته میشود.

۱- ازاصل ماضی وفعل ماضی(بودن) ساخته می شود.مانند: گوړیم goṛīm (رفته بودم)، وینوړیم winōṛīm (مرا زده بود)،آړیم āṛīm (آمده بودم) وغیره .

۲- ازاصل صفت ماضی با علاوه نمودن فعل ماضی بودن (auxiliary verb) ساخته می شود. مانند: استه اوړیم āstə ōṛīm (آمده بودم)، پوس بوسته اوړي püs böstə ōṛī(گم شده بود)، گوسته اوړيgōstə ōṛī (رفته بود) وغیره. (زبانهای داردیک ونورستانی ،ص۷۷)

زمان آینده (استقبال) : Future

زمان آینده از صفات فعلی حال با افعال کمکی (وصل کننده) ساخته می شود. مانند: یاله اوم yālə- ōm، چیترولہ اوم čitrə́wələ – ōm ، اڅله اوم acə́lə – ōm ، یاله اوش yālə ōš توخواهی خورد.. (ایدلمان، ص ۷۴)

گردان فعل (بودن) ازنگاه زمان:

ضمایر	حال	ترجمه	ماضی	ترجمه
مفرد:				
یی -	اوم= اوڕم	(من) هستم	اوڕیم	(من) بودم .
تو-	اوش	(تو)هستی	اوڕیش	(تو) بودی .
سی -	او	(آن مرد) است	اوڕي	(آن مرد) بود .
سی -	او	(آن زن وطفل) است	اوڕي	(آن زن) بود .
جمع:				
یمه-	اومیش	(ما)هستیم	اوڕیمیش	(ما) بودیم .
وي-	اوڕیں(وڒیں)	(شما) هستید	اوڕیں = وڕیوں	(شما) بودید .
تی -	اوت	(آنها) هستند	اوڕیت = وڕیت	(آنها) بودند .

auxiliary

verbs (to be):

Pronouns	persent	past
Singular :		
Ye	ōm (i am)	ōṛīm (i was)
Tü	ōš (you are)	ōṛīš (you was)
Se	ō (he,she is)	ōṛī (he,she was)
Plural :		
Yamə	ōmīš (we are)	ōṛimīš (we ware)
Wi	ōṛē̃ (wřiũ) (you are)	ōṛī̃ (waṛī̃) (you ware)
Te	ōt (they are)	ōṛīt(waṛet) (they ware)

گردان فعل رفتن(اوں) درزمان حال ساده:

ضمایر	مثال	ترجمه
مفرد:		
یی	**مکتب گیام .**	**من** مکتب می روم .
تو	**مکتب گیش .**	**تومکتب** میروی .
سي (مذکر)	**مکتب گیاس .**	**او** مکتب می رود .
سي (مونث)	**مکتب گیاس .**	**او** مکتب می رود .
جمع :		
یمه	**مکتب گیمیش .**	**ما** مکتب می رویم .
وي	**مکتب گیاسیں.**	**شما** مکتب می روید .
تي	**مکتب گیا ست .**	**آنها** مکتب می روند .

فعل زمان حال وزمان حال جاری هردو یکسان می باشد. باید گفت که گردان فعل (اوں) یعنی رفتن، بی قاعده (unregular) **است.**

Simpale present tens of go (ũ̄)

singular:	transl.
Ye maktab geām .	i go to school .
Tü maktab gēš.	you go to school.
Se maktab geās .(mas.)	he goes to school.
Se maktab geās. (fem.)	she goes to school .
Plural :	
Yamə maktab gemīš .	we go to school .
Wi maktab geāsẽ̄ .	you go to school .
Te maktab geāst.	they go to school.

گردان فعل رفتن (اوِن) در زمان ماضی مطلق :

ضمایر	مثال	ترجمه
مفرد :		
یی	**مکتب گوم .**	من مکتب رفتم .
تو	**مکتب گوش .**	تومکتب رفتی .
سي (مذکر)	**مکتب گو .**	او مکتب رفت .
سي (مونث)	**مکتب گی .**	او مکتب رفت.
جمع :		
یمه	**مکتب گومیش .**	ما مکتب رفتیم .
وي	**مکتب گوړِن (گوِن) .**	شما مکتب رفتید .
تی	**مکتب گوت .**	آنها مکتب رفتند .

Verb Go(ũ) in past tens :

singular	transl.
Ye maktab gom .	i went to school.
Tü maktab goš.	you went to school .
Se maktab got.(mas.)	he went to school.
Te maktab got.	they went to school..
Se maktab gē. (fem.)	she went to school .
Plural :	
Yamə maktab gomīš .	we went to school .
Wi maktab goṛẽ (goẽ).	you went to school .

گردان فعل رفتن (اوں) در زمان ماضی قریب :

ضمایر	**مثال**	**ترجمه**
مفرد :		
یی	**مکتب گوریم .**	**من** مکتب رفته بودم .
تو	**مکتب گوریش .**	**تو** مکتب رفته بودی .
سي (مذکر)	**مکتب گوري .**	**او** مکتب رفته بود .
سي (مونث)	**مکتب گیري .**	**او** مکتب رفته بود.
جمع:		
یمه	**مکتب گوریمیش .**	**ما** مکتب رفته بودیم .
وي	**مکتب گورین.**	**شما** مکتب رفته بودید .
تی	**مکتب گوریت .**	**آنها** مکتب رفته بودند .

Verb Go(ū̃) in present perfect tens :

singular:	trnas.
Ye maktab goṛīm .	i have gone to school.
Tü maktab goṛīš.	you have gone to school.
Se maktab goṛī .(mas.)	he has gone to school.
Se maktab gēṛī. (fem.)	she has gone to school.
Plural :	
Yamə maktab goṛimīš .	we have gone to school.
Wi maktab goṛī̃.	you have gone to school.
Te maktab goṛīt.	they have gone to school.

گردان فعل رفتن (اوں) در زمان ماضی بعید:

ضمایر	مثال	ترجمه
مفرد :		
یی	مکتب گوسته اوم .	من مکتب رفته ام .
تو	مکتب گوسته اوش .	تو مکتب رفته یی .
سي (مذکر)	مکتب گوسته او .	او مکتب رفته است.
سي (مونث)	مکتب گبشتي او .	او مکتب رفته است.
جمع:		
یمه	مکتب گوسته اومیش .	ما مکتب رفته ایم .
وي	مکتب گوسته اوړیں.	شما مکتب رفته اید .
تی	مکتب گوسته اوت .	آنها مکتب رفته اند .

Verb Go(ũ̃) in past perfect tens :

singular:	trans.
Ye maktab gostə ōm .	i have gone to school.
Tü maktab gostə ōš.	you have gone to school.
Se maktab gostə ō .(mas.)	he had gone to school.
Se maktab gēštī ō. (fem.)	she had gone to school.
Plural :	
Yamə maktab gostə ōmīš .	we have gone to school.
Wi maktab gostə oṛẽ̄ .	you have gone to school.
Te maktab gōstə ot.	they have gone to school.

گردان فعل رفتن (اوِن) در زمان ماضی بعید:

ضمایر	مثال	ترجمه
مفرد :		
یی	**مکتب گوسته اوریم .**	**من** مکتب رفته بوده ام .
تو	**مکتب گوسته اوریش .**	**تو** مکتب رفته بوده یی .
سي (مذکر)	**مکتب گوسته اوري .**	**او** مکتب رفته بوده است.
سي (مونث)	**مکتب گِشتي اوري .**	**او** مکتب رفته بوده است.
جمع:		
یمه	**مکتب گوسته اوریمیش .**	**ما** مکتب رفته بوده ایم .
وي	**مکتب گوسته اورین.**	**شما** مکتب رفته بوده اید .
تی	**مکتب گوسته اوریت .**	**آنها** مکتب رفته بوده اند .

Verb Go(ũ) in past perfect tens :

singular:	tarans.
Ye maktab gostə ōṛīm .	i had gone to school .
Tü maktab gostə ōṛīš.	you had gone to school .
Se maktab gostə ōṛī .(mas.)	he had gone to school .
Se maktab gēštī ōṛī (fem.)	she had gone to school .
Plural :	
Yamə maktab gostə ōṛimīš .	we had gone to school .
Wi maktab gostə ōṛī̃ .	you had gone to school .
Te maktab gostə ōṛīt.	they had gone to school .

گردان فعل رفتن (اوں) در زمان ماضی قریب جاری:

ضمایر	مثال	ترجمه
مفرد :		
یی	**مکتب گپاسم .**	من مکتب می رفتم .
تو	**مکتب گپاسش .**	تومکتب می رفتی .
سي (مذکر)	**مکتب گپاسي .**	او مکتب می رفت.
سي (مونث)	**مکتب گپاسی .**	او مکتب می رفت.
جمع:		
یمه	**مکتب گپاسمپش .**	ما مکتب می رفتیم .
وي	**مکتب گپاس.**	شما مکتب می رفتید .
تی	**مکتب گپاسپت .**	آنها مکتب می رفتند .

Verb (Go) in presnt perfect counti. :

singular:	transl.
Ye maktab geāsịm	i was going to school.
Tü maktab geāsịš.	you was going to school.
Se maktab geāsị .(mas.)	he was going to school.
Se maktab geāsị. (fem.)	she was going to school.
Plural :	
Yamə maktab geāsịmīš .	we ware going to school.
Wi maktab geāsị̃ .	you ware going to school.
Te maktab geāsịt.	they ware going to school.

گردان فعل رفتن (اوِن) در زمان ماضی بعید جاری

ضمایر	مثال	ترجمه
مفرد :		
یی	**مکتب گِباستوم که .**	**من** درحالی که مکتب می رفتم .
تو	**مکتب گِباستوش که .**	**تو** درحالی که مکتب می رفتی .
سي (مذكر)	**مکتب گِباستوکه** .	**او** درحالی که مکتب می رفت.
سي (مونث)	**مکتب گِباشتي که** .	**او** درحالی که مکتب می رفت.
جمع:		
یمه	**مکتب گِباستومیش که** .	**ما** درحالی که مکتب می رفتیم .
وي	**مکتب گِباستوں که.**	**شما** درحالي که مکتب می رفتید .
تی	**مکتب گِباستوت که** .	**آنها** درحالی که مکتب می رفتند .

VerbGo(ũ) in past perfect counti. :

singular:	trans.
Ye maktab geāstom kə	i have been going to school.
Tü maktab geāstoš kə .	you have been going to school.
Se maktab geāsto kə .(mas.)	he have been going to school.
Se maktab geāštī kə. (fem.)	she have been going to school.
Plural :	
Yamə maktab geāstomīš kə .	we have been going to school.
Wi maktab geāstõ kə .	you have been going to school.
Te maktab geāstot kə.	they have been going to school.

گردان فعل رفتن (اوں) در زمان آینده (مستقبل) :

مفرد:		ترجمه
یی	مکتب آله اوم .	من کتب رفتنی هستم (درزمان نامعلوم آینده) .
تو	مکتب آله اوش .	تومکتب رفتنی هستی .
سي (مذکر)	مکتب آله او	او مکتب رفتنی است .
سي (مونث)	مکتب اپلي او.	او مکتب رفتنی است .
جمع :		
یمه	مکتب آله اومیش .	ما مکتب رفتنی هستیم .
وي	مکتب آله اورِیں(اویں)	شما مکتب رفتنی هستید.
تی	مکتب آله اوت .	آنها مکتب رفتنی هستند .

Verb Go(ũ̄) in future :

singular:	transl.
Ye maktab ālə ōm .	i will go to school .
Tü maktab ālə ōš .	you will go to school .
Se maktab ālə ō .(mas.)	he will go to school .
Se maktab ēlī ō. (fem.)	she will go to school .
Plural :	
Yamə maktab ālə ōmīš .	we will go to school .
Wi maktab ālə ōṛẽ̄ (ōẽ̄).	you will go to school .
Te maktab ālə ōt.	the will go to school .

گردان فعل اخون (آمدن) درپنج زمان

ضمیر	حال جاری	ماضی	ماضی قریب	استقبال	استقبال بعید
مفرد:					
یی	**اپام**	**آم**	**آریم**	**اخرّم**	**اخله اوم**
(من)	(می آیم)	(آمدم)	(آمده بودم)	(خواهم آمد)	(آمدنی هستم)
تو	**اپش**	**آش**	**آریش**	**اخرّش**	**اخله اوش**
(تو)	(می آیی)	(آمدی)	(آمده بودی)	(خواهی آمد)	(آمدنی هستی)
سی	**اپاس**	**آ**	**آري**	**اخرّ**	**اخله او**
(او- مذکر)	(می آید)	(آمد)	(آمده بود)	(خواهد آمد)	(آمدنی هست)
سی	**اپاس**	**ای**	**اپري**	**اخلي**	**اخلي او**
(او- مونث)	(می آید)	(آ مد)	(آمده بود)	(خواهد آمد)	(آمدنی هست)
جمع:					
یمه	**اپمیش**	**آمیش**	**آریمیش**	**اخرّمیش**	**اخله اومیش**
(ما)	(می آییم)	(آمدیم)	(آمده بودیم)	(خواهیم آمد)	(آمدنی هستیم)
وي	**اپاسِن**	**آرِن**	**آرِین**	**اخرِن(اخرّن)**	**اخله اورِن**
(شما)	(میآیید)	(آ مدید)	(آمده بودید)	(خواهید آمد)	(آمدنی هستید)
تی	**اپاست**	**آت**	**آریت**	**اخرّت**	**اخله اوت**
(آنها)	(می آیند)	(آمدند)	(آمده بودند)	(خواهند آمد)	(آمدنی هستند)

The verb to coming (acũ) in five tens.

Pro.	prs.	past.	past perfect .	futu .	future perfe.
Singular.					
Ye	ēām	ām	āṛīm	aciřm	acilə ōm
Tü	ēš	āš	āṛīš	aciřš	acilə ōš
Se(mas.)	ēās	ā	āṛī	aciř	acilə ō
Se(fem.)	ēās	ē	ēṛī	acilī	acilī ō
Plural :					
Yamə	ēmīš	āmiš	aṛimīš	aciřmīš	acilə ōmīš .
Wi	ēāsẽ̄	ārẽ̄	āṛĩ̄	aciṛẽ̄	acilə ōṛẽ̄ .
Te	ēāst	āt	āṛīt	aciřt	acilə ōt .

حالت فاعلی ضمایر شخصی زمان حال ساده ، درزمان ماضی به گونه ذیل تغییر می نمایند.

حالت فاعلی زمان حال ساده	**حالت فاعلی زمان ماضی**
مفرد:	
يي اوو يام . (من غذا می خورم)	**اپی اوو یوژن.** (من غذا خوردم)
تو اوو يپش. (تو غذا می خوري)	**تو اوو یوژن.**(تو غذا خوردی)
سی اویاس. (او زن -مرد، غذا می خورد)	**تشو اوو یوژن.** (او غذا خورد)
جمع:	
یمه اوو یپمیش. (ما غذا می خوریم)	**یمه اوو یوژن.** (ما غذا خودیم)
وی اوو یاسپن. (شما غذا می خورید)	**ویمه اوو یوژن.** (شما غذا خوردید)
تي اوو ياست. (آنها غذا می خورند)	**تپی سه اوو یوژن.**(أنها غذا خوردند)

Subject tens in simpale present | **subject tens in past**

singular:

Ye öw yām. (i ate food)
Tü öw yēš. (you ate food)
Se(fem.-mas.) öw yās. (he,she ate food)

plural:

Yamə öw yemiš. (we ate food)
Wi öw yāsẽ. (you ate food)
Te öw yāst. (they ate food)

Ĩ öw yoř̃ (i eat food)
Tū öw yoř̃. (you eat food)
Tašo öw yoř̃. (he,she eat food)

Yamə öw yoř̃. (we eat food)
Wimə öw yoř̃. (you eat food)
Tẽsə öw yoř̃. (they eat food)

جدول نمونه یی ازگردان هفت حالت زمانی فعل بوں (شدن) :

ضمایر:	حال جاری	ماضی	ماضی قریب	ماضی بعید	ماضی قریب جاری	ماضی بعید جاری	مستقبل
مفرد:							
یی-	بیام	بوم	بوسته اوم	بوسته اوریم	بیاسم	بیاستوم که	بام
من	می شوم	شدم	شده ام	شده بودم	می شدم	درحال شدن بودم	خواهم شد
تو-	بیہش	بوش	بوسته اوش	بوسته اوریش	بیاسش	بیاستوش که	باش
تو	می شوی	شدی	شده استی	شده بودی	می شدی	درحال شدن بودی	می شوی
سی (مذکر)	بیاس	بو	بوسته او	بوسته اوري	بیاسی	بیاستوکه	با
او	می شود	شد	شده است	شده بود	می شد	درحال شدن بود	خواهد شد
سي (مونث)	بیاس	بي	بیشتي او	بیشتي اوري	بیاسی	بیاشتي که	بیلي
او	می شود	شد	شده است	شده بود	می شد	درحال شدن بود	خواهد شد
جمع:							
یمه -	بیہمیش	بومیش	بوسته اومیش	بوسته اوریمیش	بیاسمیش	بیاستومیش که	بامیش
ما	می شویم	شدیم	شدمی	شده بودیم	می شدیم	درحال شدن بودیم	خواهیم شده
وي-	بیاسہن	بورہن	بوسته اورہن	بوسته اورین	بہاس	بیاستوں که	بارہن(باہن)

شما	می شدید	شدید	شده بودید	شده بودید	می شدید	درحال شدن بودید	خواهی شد
تی-	**بیاست**	**بوت**	**بوسته اوت**	**بوسته اوریت**	**بیاست**	**بیاستوت که**	**بات**
آنها	می شوند	شدند	شده اند	شده بودند	می شوند	درحال شدن بودند	خواهند شد

Verb being in seven tens

Pro. Sing.	**pre. Con.**	**past**	**pre. Per.**	**pas. Per.**	**pre. Per. con.**	**Pas. per.cont.**	**Futu.**
ye	biām	böm	böstə ōm	böstə ōṛīm	biāsịm	biāstōm-kə	bām
tü	biēš	böš	böstə ōš	böstə ōṛīš	biāsịš	biāstōš-kə	bāš
se(mas)	biās	bö	böstə ō	böstə ōṛī	biāsị	biāstō-kə	bā
se(Fem)	biās	bī	bištī ō	bištī ōṛī	biāsị	biāštī-kə	bilī
Plu.							
yamə	biēmīš	bömīš	böstə ōmīš	böstə ōṛīmīš	biāsmīš	biāstōmiš -kə	bāmīš
wi	biāsẽ	böṛẽ	böstə ōṛẽ	böstə ōṛĩ	biāsĩ	biāstõ -kə	bāṛẽ
te	biāst	böt	böstə ōt	böstə ōṛīt	biāst	biāstōt -kə	bāt

وضعیت فعل :

یکی از مواردی که خواننده درهنگام مراجعه به لغات این فرهنگ به آن بسیار بر میخورد ، وضعیت مختلف افعال می باشد که به اشکال اسم، مصدر، فعل، صفت، صفت فاعلی، صفت مفعولی،حال ،حال جاری، ماضی ،ماضی مطلق ، ماضی بعید ، ماضی جاری(استمرار) واستقبال، می باشد. برای روشن شدن موضوع دراینجا یک نمونه را ارایه می نمایم.

- تپ tap گرم . اسم.

- تپ táp! گرم شو. امر.

- تپون tapũ گرم شدن. مصدر لازمی .

- تپَون tapə́w̃ گرم کردن . مصدر متعدی .

-تپَوون tapə́wəw̃ توسط کسی دیگر گرم کردن. صفت فاعلی غیر مستقیم.

- تپله tapə́lə گرم شونده. صفت فاعلی ،حال جاری. برای مفرد وجمع .
- تپاں اوں = تپاوں tapā̃ū̃= tapāū̃ خود راگرم کردن. صفت فاعلی .
- تپَوله tapə́wələ گرم کننده. صفت فاعلی ،حال جاری.مفرد یا جمع عامل یا فاعل است.
- تپي tapī گرمی،گرم شد. صفت.
- تپي شته (tapi-štə گرم شده. صفت مفعولی مجهول(نکره) درزمان ماضی غیرمعین، فاعل آن معلوم نیست .
*- تپي شته tapē-štə گرم کرده شده. صفت مفعولی مجهول (نکره) ، ماضی مطلق ،فاعل کسی بوده اما معلوم نیست.
*- تپَوي شته tapə́wē-štə گرم کرده. صفت مفعولی، به توسط شخص یا اشخاص دیگر گرم ساخته شده.
*- این دو صفت مفعولی مترادف می باشند.

تپیاس tapiās گرم می شود ویا درحال گرم شدن است. صفت حال ساده وحال جاری.
برای حال ساده و حال جاری یک صیغه استعمال می شود.

تپژ tapř گرم خواهد شد. مستقبل.
تپله او tapələ ō گرم شدنی است مستقبل بعید.

من جا جا تا حد ممکن، نگارش موقعیت های افعال را ازیاد نبرده ام . اما با داشتن این کلید، درمورد مشتقات هر فعل، زیاد تاکید هم نداشته ام .

باید گفت که در جملات سوالیه، فعل حالت مذکر ومونث خود را ، درحالت ماضی قریب وماضی بعید، حفظ می کند.

مثال درماضی مطلق :

مذکر مخاطب : تو مکتب گوش؟ (تو مکتب رفتی ؟.)

مونث مخاطب:تو مکتب گِش؟ (تو مکتب رفتی؟.)

exampale in past:

tü maktab gōš? did you go to school?. (mas)

tü maktab gēš? did you go to school?.(fem)

مثال ماضی قریب:

مذکر مخاطب:تو مکتب گوریش؟ (تومکتب رفته بودی؟)

مونث مخاطب : تومکتب گیر یش؟ (تومکتب رفته بودی؟.)

in perfect:

tü maktab goṛiš? have you gone to school?. (mas)

tü maktab geṛiš ? have you gone to school?. (fem)

مثال ماضی بعید:

مذکر مخاطب : تو مکتب گوسته اوریش؟ (تو مکتب رفته بودی؟.)

مونث مخاطب: تو مکتب گیشتی اوریش؟ (تو مکتب رفته بودی؟.)

past perfect:

tü maktab gostə oṛiš? had you gone to school?. (mas.)

tü maktab geštī oṛiš? had you gone to school?. (fem.)

علایم مذکر ومونث :

در کلبنه الا (ه - ə, a)علامه مذکر، و (ي- ī)علامه تانیث می باشد.

مذکر		مونث	
دبلهِ	(پسر)	دبلي	(دختر)
اورتهِ	(مرد)	موشي	(زن)
سوچهِ	(مذکرپَری)	سوچي	(پَری)
اولهِ	(کلان)	اولي	(کلان)

In kalaṣə alā(a,ə) are masculine and (i) is feminine symbol .

Masculine		feminine	
dabələ	(boy)	dabəlī	(girl)
ūṛtə	(man)	möšī	(woman)
sūčə	(fairy)	sūčī	(fairy)
ölə	(big)	ölī	(big)

تمام آن اسمای مذکر که با حرف(ه) پایان می یابند، صیغه مونث آنها در اخیر حرف (ي) را می گیرد. مانند: شووله šüwə́lə (دوزنده،خیاط - مذکر) شوولي šüwə́lī (دوزنده،خیاط - مونث) . تچله tačə́lə (گوینده – مذکر) تچلي tačə́lī (گوینده- مونث) . چیتروله čitrə́wələ (نویسنده – مذکر) چیترولي čitrə́wəlī (نویسنده – مونث) وغیره . آن چه را که درین مورد باید یاد آور شوم این است، که درین زمان مردم درمحاوره روزمره برای صیغه مونث، قبل از حرف صامت اخر،حرف(ي- ī) راعلاوه می کنند که ازنگاه گرامری و ریشه مصدری لغت، نادرست می باشد. مثلاً: شوولي šüwə́lī (خیاط - مونث) را شوویلي šüwilī، تچلي tačə́lī (گوینده – مونث) را به گونه تچیلي tačilī و چیترولي čitrə́wəlī (نویسنده- مونث) را به گونه چیترویلي čitrə́wilī وغیره همچوکلمات را به این گونه تلفظ می نمایند. هرچند این شیوه ازنگاه گرامر درست نیست اما امروز مروج شده است. من درین فرهنگ اصل گرامری را مراعات نموده ام.

صفت Adjective :

صفت دارای کتگوری های مذکرومونث می باشد . صفت مذکر به (ه - ə) و صفت مونث به (ي - ī) انجام می یا بد . اما بعضی صفات فاقد کتگوری جنس اند . مانند وشتوک .

مذکر		مونث	
کاچهِ دبلهِ	(پسرسیاه چهره)	کاچي دبلي	(دخترسیاه چهره)
کشرهِ اوړتهِ	(مردسفید چهره)	کشیري موشي	(زن سفید چهره)
ابرهِ دبلهِ	(بچهٔ خراب)	ابري دبلي	(دختر خراب)
بوستهِ دبلهِ	(بچهٔ خوب)	بوشتي دبلي	(دخترخوب)

Masculine		Feminine
kāčə dabələ	(black boy)	kāčī dabəlī (black girl)
kašərə ūṛtə	(white man)	kašərī möšī (white woman)
abərə dabələ	(bad boy)	abərī dabəlī (bad girl)
bōstə dabələ	(good boy)	bōštī dabəlī (good girl)

سته و شته stə,štə:

گونهٔ دیگر صفت با پسوند سته و شته štə , stə هم وجود دارد که به نوشتهٔ مورگنسترن برای مستند سازی به کار برده می شود . (زبان وایگلی ،ص۱۷۳) **اما به نوشته ایدلمان سته و شته ، تنها به حیث تکمیل کننده مسند قرار می گیرد. مثلاً : اوله سته اما ölə- stə amā (خانهٔ کلان)، ساره سته منښ sārə - stə manaş (آدم صحتمند) وغیره .**

کلمهٔ شته štə در ماضی مطلق هم استعمال می شود . مانند : تېي شته taī-štə (گذاشته شده)، اولومي شته ūlūmē-štə (اویزان شده)، دامي شته dāmī-štə (گرفتارشده) ، پچي شته -pačī štə (پخته شده) وغیره . (مورگنسترن ،زبان وایگلی ،ص۱۷۹)

باید علاوه نمایم که کلمات شته štə و سته stə هردو دارای عین مفهوم بوده ، درعقب بخشی از کلمات به شکل سته ودربخش دیگرکلمات، به گونه شته می آید. غالباً برای مذکر،سته stə وبرای مونث، شتي štī ،استعمال می شود .مانند : برېکیمه سته brekīmə –stə (کلان – مذکر)، برېکیمي شتي brekimi –štī (کلان- مونث)، ابره سته abərə –stə (خراب – مذکر) ، ابري شتي (abəri-štī) abərī- štī (خراب – مونث) ، بوسته bo-stə (خوب – مذکر) ، بوشتي bo-štī(خوب – مونث). وغیره.به این معنا که برای مذکر سته وشته وبرای مونث ستي وشتي، به کار برده می شود.

مورگنسترن همچنان نوشته است هرگاه در اخیر فعل ماضی کلمه سته ذکر گردد، زمان ماضی مطلق را افاده می نماید. مانند: گوسته اوم gō-stə ōm (رفته ام) ، آسته اوم āstə ōm (آمده ام) ، بوسته bö-stə (شده) وغیره. (مورگنسترن،ص۱۹۱)

اصولاً درنگارش کلمات سته stə ،شته štə، ستي stī وشتي štī را باید جدا ازکلمهٔ قبلی نوشت.

اما اگر برخی از آنها پیوست نوشته شود، به نظرمن نه صرف عیبی ندارد بلکه درنگارش کلمات سهولت بار می آورد. به این دلیل بعضاً این چهار کلمه را، با کلمات دیگر، پیوست نوشته ام.
کلمات شته و سته برای صفات به گونه پسوند تصغیری (ک ، وک) نیز به برده می شوند . مانند: وشتوک، توره ستوک و غیره.

جمع ومفر Plural and Singular :

درکلبنه الا مفرد وجمع یکسان بوده، اما دربعضی موارد درجمله،علامه جمع درضمیر،صفت و یا فعل ظاهر می گردد . به مثال های ذیل توجه می کنیم .

اسم	مفرد وجمع	ترجمه
- اما (خانه) -	مفرد: ایمه اما سون اما ا و.	خانهٔ من مقبول است .
	جمع : یومه اِما سون اما اوت.	خانه های ما مقبول اند .
	جمع: یومه اما یون اما او	خانه ما مقبول است.
- گا (گاو)	مفرد : اپنا گا د نی اوم .	یک فرد گاو قرضدار هستم.
	جمع : ویشی بنا گا د نی اومیش .	بیست گاو قرضدار هستیم.
- گوره (اسپ)-	مفرد: اپنا گوره پوس بو .	یک اسپ گم شد.
	جمع : تری بنا گوره پوس بوت.	سه اسپ گم شده اند.
- پَلا (سیب)-	مفرد: ای دونگه پلا پری .	یک دانه سیب برایش بده.
	جمع : پوچ دونگه پلا پری.	پنج دانه سیب برایش بده.
منبن (آدم)-	مفرد: ای جن منبن آ .	یک آدم آمد.
	جمع : ویشی جن منبن آت .	بیست نفرآدم آمدند.
ویدیشا(مهمان)-	مفرد: ویدیشا آو پي .	مهمان آب خورد.
	جمع: ویدیشان آو پي.	مهمانان آب خوردند.
نیله (سیاه رنگ) -	مفرد: نیلي شتي وسبي.	بز سیاه رنگ.
	جمع: نیلین چرپاس.	رمهٔ بزهای سیاه رنگ را می چراند.

Singular	Plural
- īmə amā son amā ō	yomə amā son am ōt .
- ē ṣā gā danī ōm .	wišī ṣā gā danī ōm.
- ē ṣā gūṛə püs bö.	trē ṣā gūṛə püs böt.
- ē ḍūŋə palā prē .	pūč ḍūŋə palā prē .
- ē jən manaṣ ā .	wišī jən manaṣ āt .
-ēk widišā āw pī .	widišā̃ āw pī .
- ēk nilī -šti wasei .	nilī̃ čareās .

علامهٔ جمع Mark of Plural:

عدهٔ از اسما درحالت فاعلی با علاوه نمودن نون غنه (ں – ẽ , ã) دراخیراسم جمع بسته می شوند. به نوشته مورگنسترن ،جمع با پسوند انفی شده مشخص می شود . (زبان وایگلی، ص ۱۷۰) **به مثال های ذیل توجه کنید :**

اسم	مفرد	جمع
گا (گاو)	**گا**	**گاں** (گاو ها)
مجبی (انسان)	**مجبی**	**مجبیں** (آدم ها)
گوره (اسپ)	**گوره**	**گوراں** (اسب ها)
گدا (مرکب)	**گدا**	**گداں** (مرکب ها)
دبله (بچه)	**دبله**	**دبلاں** (پسرها)
دبلي (دختر)	**دبلي**	**دبلیں** (دخترها)

Nouns	singular	plural
gā	gā	gā̃ (cows)
majbi	majbī	majbī̃ (humans)
gūṛə	gūṛə	gūṛā̃ (horses)
gadā	gadā	gadā̃ (donkeys)

dabələ	dabələ	dabəlā̃	(boys)
dabəlī	dabəlī	dabəlī̃	(girls)

به این دومثال جمع توجه کنید :

مثال اول : درین نوع ، ویژه گی جمع درفعل تبارز یافته است.

گا دوویت گاو ها دوشیده شدند.

ویدیشا گوت مهمانان رفتند.

Kinds of plural :

Exampal - ۱:

Gā dūwīt

Widišā gōt

مثال دوم : درین نوع ، ویژه گی جمع در اسم بیان شده است.

گاں آو پي . گاو ها آب خوردند.

ویدیشاں اوو یوڑں . مهمانان نان خوردند.

Exampal – ۲ :

Gā̃ āw pī .

Widīšā̃ öw yōr̃

درمثال اول علامه جمع درفعل دوویت و گوت آمده ،اما درمثال دوم، علامه جمع درفاعل، یعنی گاں و ویدیشاں ،آمده است. به همین گونه ،درمثال های فعل .

مفرد			جمع		
چو	čū	(برو)	چووېں	čüw- ẽ	(بروید)
اخ	ac	(بیا)	اخېں	ac- ẽ	(بیایید)

یو	yū	(بخور)	یِین	yẽ	(بخورید)
پي	pī	(بنوش)	پیین	pī- ẽ	(بنوشید)
دَم	dam	(بگیر)	دَمین	dam- ẽ	(بگیرید)
او	aw	(بده)	اوین	aw- ẽ	(بدهید) . وغیره .

با ba:

این کلمه برای مستقبل نامعلوم به گونه سوال استعمال می شود که مفهوم (آیا) را می رساند.مثلاً : پیک با؟ pīk bā، آیا بنوشیم؟. یِیک با؟ yēk bā،آیا بخوریم؟. ایک با؟ ēk bā ، آیا برویم؟. همچنان مستقبل با کلمه کره krə نیز ساخته می شود.مانند: پي کره pi krə،خواهیم نوشید. یي کره yē krə، خواهیم خورد.اِي کره e krə ، خواهیم رفت.

حالت ندایی :Interjection mood

درکلبنه الا حالات ندایی واستفهامی حالتی اند که فعل منادا واقع می شود. درین دو صورت فعل در اخیر خود حرف(الف) را به گونه پسوند به خود می گیرد. مانند: یوژنا؟! (شنیدی)، یوژنا ؟! (خوردی) ، گوا؟! (او) رفت)، آرا؟! (او) آمد؟!) وغیره .

علامه تصغیر:

هرگاه حرف (ک – وک- اوک) در اخیراسم یا صفت ظاهر گردد، به اسم یا صفت وضع تصغیری می بخشد. مانند: توره سته (توره ستوک) tawrə - stōk(کوتاه گک)، وشته (وشتوک) waštōk(خورد) وغیره. (ایدلمان، زبانهای داردیک ونورستانی ، ص۶۶)

باید گفت که (اوک- وک - ک) دراسم وصفت علامۀ تصغیربوده و کوچک بودن شخص یا چیزی را توضیح میدهد .مثلاً : وشتوک waštōk (خوردترک)، لامه - لامسته- لامستوک lāmə- stōk(خوردترک) ،اشاسته- اشاستوک āšā-stōk (عادی گک)، منبن- منبنوک manaṣ- manaṣōk (آدمک)،تنمنه- تنمنوک tanə́mən- ōk (طفلک) وغیره .

هرگاه دریک جمله بعد از فعل ،کلمه (بي bī) بیاید ،فعل به حالت مطلق در می آید . مثلاً : گرونتي بي... grūnṭī –bī... بسته کرده ... ، اوتی بي... ūtai-bī... گذاشته ... ، گي بي... gē -bī... رفته ... ، تچي بي... tačī- bī... گفته ... وغیره .

ادات ته tə :

ادات (ته) که با افعال استعمال می شود ، برمشکوک بودن عمل تاکید می کند. تونه آش ته ... tü na-āš tə اگرتو نیامدی... . (زبان ها داردیک و نورستانی،ص۸۲)

به - bə :

این کلمه قبل ازاسم آمده مالکیت را بیان می نماید. مانند: ایمه برا به اما imə brā- bə amā خانهٔ برادرمن . ایمه زه گو به imə zagō-bə از پسرمن. به ، به نوشته مورگنسترن پسوند مالکیت می باشد.(زبان وایگلی،ص ۱۷۷)

این کلمه گاهی درحالت اضافی نیزمی آید. مانند: اکینوو به اش؟ akinōw- bə āš ،ازکجا آمدی؟. اکيني به اوش؟ akinī-bə ōš ،ازکجا هستی؟. وغیره.

پسوند (س) Suffix(s):

هرگاه حرف (س) دراخریک اسم بیاید، ضمیرمتصل غایب بوده، به اسم هویت مالکیت را می دهد. مانند: پوترس pṻtr-s (پسرش) ، تتوس tatō-s (پدرش)، سوسس sōsį-s (خواهرش) ، اېس ē-s(مادرش)، براس brā-s (برادرش) وغیره .

قید Adverb :

برخی از انواع قید زبان دری میتواند قیود را در زبان نورستانی نیز توضیح نماید ، که دراینجا مختصراً تشریح می گردد.

تعریف : قید کلمهٔ است که مفهوم فعل یا صفت یا کلمه دیگر را به زمان ومکان یا چگونگی وحالتی مقید سازد. قید بر اقسام ذیل است.

۱- قید زمان : ناگهان، گاه، پیوسته، همیشه ،همواره، دیر، زود، بامداد، دوش، پار، پیرار، شب، روز.

۲- قید مکان: آنجا، اینجا، هرجا، همه جا، بالا، پایین ، پیش، پس، درون، بیرون، چپ، راست.

۳- قید مقدار: بسیار ، اندک ، بیش، کم، بسی، فراوان.

۴- قید نفی : نه، هرگز، به هیچ رو، به هیچوجه ، هیچ .

۵- قید تاکید : بی گفتگو، ناچار ، بی گمان، بی چون وچرا ، به درستی، البته، لابد .

۶- قید ترتیب : یگان یگان، دسته دسته، پیاپی ، دمادم ، در آغاز، در انجام .

۷- قید شک وظن: گویی، مگر، شاید، پنداری.

۸- قید تشبیه : همانا، چنین ، چنان . (معلومات انترنیتی)

قید ضمیری:

قید ضمیری آنهای اند که قبل از اسم می آیند. مانند: ایتی، کتي وغیره. (ایدلمان،ص ۶۹)

امر Imperative :

امربه گونه مفرد وجمع وجود دارد. امر برای شخص دوم توسط ریشه فعل نشان داده می شود. مانند : پي pī (بنوش) ، یو yū (بخور) ، چو čū (برو)، نیش nīš (بنشین) وغیره.
درشکل امر برای جمع، دراخیرکلمه (اٻ = ٻ ẽ) علاوه می گردد. مانند: پیٻ pi-ẽ (بنوشید) ، یٻ ye-ẽ (yẽ) (بخورید) ، چووٻ čüw- ẽ (بروید) ، نیشٻ nīš-ẽ (بنشینید) .

اعداد Numbers:

اعداد مرکب (دوخانه یی و سه خانه یی) مطابق سیستم بیست بیست ،ساخته می شود.مانند: پوچ ویشي pūč wišī پنج بیست(صد). دوش ویشي dōš wišī ده بیست(دوصد). پچٻش ویشي pačẽš wišī پانزده بیست(سه صد). ویشي ویشي wišī wišī بیست بیست (چهارصد). عدد چهارصد، عدد نهایی بوده آن را ازار(هزار) می گویند. بعد از عدد چهارصد یا ازار،شمارش ازیک آغاز می شود. درشمارش نورستانی ها مانند زبانهای سانسکریت و اوستا ابتدا عدد یک خانه يي وبعد نام عدد ده ها گرفته می شود. مانند: دو ویشي به معنای دو بیست یعنی چهل. به همین گونه تا اخیر.

البته امروز عدد ازار ، همان عدد هزار معمول درکشور،می باشد.

زبانشناسی علم است ومن درین پهنهٔ گسترده، به هیچ نمیدانم. درجریان کاراین فرهنگ،فرهنگ سانسکریت – فارسی و فرهنگ واژه های اوستا را، به منظور دریافت لغات ونیزبه هدف دریافت پیوند زبان کلبنه الا با این دو زبان کهن ،به دقت مطالعه نمودم. صرف به حیث تجربه کاری و برداشت خود میتوانم بگویم، که زبان کلبنه الا با زبان ویدی بیشترنزدیکی لغوي داشته ،اما با زبان اوستایي، نزدیکی آوایی دارد .

مورگنسترن درین مورد به حق نوشته است که لغات زبان های کافري(نورستانی) نسبت به ایرانی به هندی نزدیکی بیشتر دارد. زبان کافری برای هزاران سال تحت تاثیر زبانهای همسایه هندی قرار داشته ، لغت های زیاد را ازآنها به وام گرفته است. بسا موارد بسیار مشکل وحتا

نا ممکن است میان لغت های اصیل زبان ، ولغت های به وام گرفته شده درزمانه های قبل از زبان هندی، بخصوص داردیک،فرق قایل شد. (G.Morgenstier ne,Cultures of The Hindu-Kush, P. ۷)

طرز نگارش برخی ازکلمات :

درمورد طرز نگارش بعضی ازکلمات که من درباره آنها شک داشتم ، با دانشمندان اکادمی علوم افغانستان مفاهمه نموده ، نوشته ام. همچنان میخواهم علاوه نمایم، باوجود دقت درنگارش لغت ها با الفبای نورستانی ،ممکن است در طرز نگارش کلمات، اشتباهاتی رخ داده باشد. زیرا ازیک طرف این کلمات بار اول با رسم الخط نورستانی ثبت شدند، واز طرف دیگر، تلفظ کلمات ولغات زبان شفاهی ازیک شخص تا شخص دیگر،تفاوت دارد .

درهر زبان گرافیم ها(حروف) دربر گیرنده همه اصوات زبان نیستند. هرگونه خط و الفبا ولو انکشاف یافته ترین آنها، بازهم ناقص بوده وتمام فونیم های که با آنها، زبان نوشته می شود، ثبت کرده و نمایش داده، نمی توانند. گرافیم های زبانها به این سبب ناقص اند که زبان گفتاری پیوسته در حال تغییر بوده ،درحالی که خط والفبا خاصیت ایستایی داشته بعد از مدت طولانی دگر گون می شود. (پوهاند دوکتور حسین یمین، دستور معاصرزبان پارسی دری،ص ۳۸)

مهم این است که کلمات مذکور را مردم ما به نگارش آورند، وبه اصطلاح نوشتن آن را تمرین نمایند، تا شکل واحد ودقیق آن، تعمیم گردد. مطمیناً، کلمات درجریان نگارش شکل معقول و مقبول خودرا خواهند یافت . آنچه درین لحظه برای من با اهمیت است، ثبت لغات مذکور می باشد، تا ازنابودی وفراموشی نجات داده شوند.

اعتبارفونیم :

درطرزنگارش زبان نورستانی، به نسبت داشتن رسم الخط عربی،مشکلاتی موجود است. اما در لاتین نهایت سعی به کاربرده ام، تا تلفظ کلمات با فونیم دقیق ثبت گردد. بناءً هنگامی که مراد، تلفظ دقیق کلمه باشد،خوانندگان محترم می توانند، به نوشته لاتین اعتبار دهند .

مشکلات نوشتن زبان گویشی:

باید گفت که درگویش و تلفظ کلمات زبان محاوره یی ، ازیک شخص تا شخص دیگر ،وازشخص با سواد تا بیسواد،ازیک قریه تا قریه دیگر،تفاوت های وجود دارد. همچنان فهم ودرک دقیق

تلفظ کلمات نیز، برای کسی که گوینده زبان نباشد، مشکل می باشد .

من بسیار کوشش کرده ام، بعد ازشنیدن چندین گونه تلفظ یک کلمه، وچندین بارشنیدن، دقیقترین آن را،که بخشی از آنها را،من درطفولیت ازکلان سالان شنیده بودم،انتخاب نمایم .

برخی لغت ها را که فهم آنها یا ازنگاه فرهنگی ویا ازنگاه لغوی برای خواننده ها مشکل به نظرم آمده با آوردن مثال به تشریح پرداخته ام ، تا درمثال مفهوم کلمه بیشتر واضح گردد .

لغات خاص زبان :

کوشش شده است تا ازآوردن لغات دخیل درین فرهنگ خودداری گردد. به جزآن لغاتی که از گذشتهٔ دورداخل زبان شده و اکنون با تغییر تلفظ، جزء زبان شده اند. مانند: بتور (باتور) ، کموس (قمیس-کمیس)،اولوست(ولس)،کان(خان) ،میمان (مهمان)، موگول (مغل) وغیره.

دقت درنگارش لغات :

شاید عدهٔ بدون توجه به مشکل نگارش کلمات نورستانی،برطرز و شکل نگارش برخی از کلمات انگشت انتقاد گذارند. باید گفت که من درکنار دقت در درست نوشتن املای کلمات، برساده سازی نگارش کلماتی که نوشتن آنها حاوی مشکلات تلفظی است،نیز توجه نموده ام.

درزبان گفتاری یا شفاهی، بردرست گفتن کلمات واستعمال دقیق وبه جای حروف یا صدا ،معمولاً زیاد دقت نمی شود. لذا بعضی ازکلمات به مرور زمان شکل اولی واصلی خود را از دست داده اند ، ویا فونیم های یک کلمه ، جا های خود را عوض نموده اند، وگاهی هم حرکات یا علاوه شده و یا کاسته شده است .

من سعی نهایی خود را به کار برده ام که اگر درنگارش این گونه کلمات با الفبای عربی مشکلی موجود بوده، درنوشتن لاتین آن، بیشتر دقت نمایم .

احیای لغات و لغات سازي :

باید بگویم که بنا برنیاز،بعضاً با مد نظرداشت اصول علمی زبانشناسی، با مراجعه به ریشهٔ لغت ، لغت سازی نموده، لغات جدیدی را نیز طرح وگنجانیده ام، که هیچگاه بیگانه از ریشهٔ لغت نبوده ونیست. مانند: سا (صفر) ،وبلسوم (جنتري)، لاد وژن (قاضی)، پروجن تان (دانشگاه - پوهنتون) ، پروجن تاو(دانشکده - پوهنخی، آموزشگاه ویا مکتب)، نمچ (علامه سوالیه)، تروس دوري یا ا چمه دوري (یخچال)، وغیره.

دشواری کار :

اهل کتاب ومطالعه نیک میدانند که تدوین فرهنگ زبان، کار یک تن نبوده ونیست ؛ بلکه کار علمی گروپی از افراد مسلکی و واقف برعلم زبانشناسی وهمکارآنها می باشد که دربخش اجرایی افراد مسلکی وعلمی را یاری می رسانند. من مجبوربودم این کار شاق را از آغاز تا انجام ،به تنهایی به دوش کشم. باید لغات را جمع می آوردم . در کمپیوتر با سه زبان می نوشتم. تدقیق و تصحیح می نمودم . درهنگام شک وتردید درمورد معنا یا تلفظ کلمه، درجستجوی شخص یا اشخاصی می بودم که فهم وتسلط شان برزبان، برایم قابل اعتبار می بود. با تمام مشکلاتی که سر راهم قرار داشت، کوشش نمودم به کمک و مشوره نزدیک با دوستان دانشمند و آگاه به علم زبانشناسی درمرکز زبان و ادبیات اکادمی علوم افغانستان، ومحاسن سفیدان همزبان، با دقت و احتیاط بیشتر بنویسم.

مشوره دانشمندان :

من میخواستم بعضی کلمات را که با حرکات خفیف ادا می شوند ، با گذاشتن علایم کسره ،فتحه و یا ضمه بنویسم . اما ازآنجایکه حرکت های یاد شده جز زبان عربی اند ، دانشمندان زبان در مرکز زبان وادبیات اکادمی علوم افغانستان ، با این روش مخالفت نموده،مشوره دادند که این گونه کلمات باید با (انواع ہا ها) نوشته شوند . مثلاً :(اِپرو)، اہپرو = اې پرو (یک سان)، (اِبنال)، اہبنال = ای بنال (لحظهٔ) ،(اِپار)اہپار = اې پار (یک بار) وغیره .

البته بعضی حرکات چنان خفیف اند ،که درنگارش و یا انصراف آنها واقعاً متردد بودم. اگرحرکت یا صدا(فونیم) با حرف نوشته شود، ادای کلمه ثقیل گردیده درمعنا تغییر رخ می دهد، و اگر ازنوشتن حرکت انصراف صورت گیرد، در ادای درست کلمات کاستی وارد می شود،که دربعضی موارد سبب دیگرگونی معنای کلمه هم می شود.

باید گفت که این مشکل درمورد زبرک ها(نیمه واو ها) بیشتر مطرح بوده،وتشخیص این حرکات نیز دقت بیشتر می طلبد .

به دلایل فوق، کاربرد زبرک ها درنگارش کلبنه الا واقعاً مشکلاتی باخود دارد. اگر درهرجا زبرک ها با(ه) نوشته شود ،شاید شکستگی های گسترده درطرز نگارش این زبان به وجود آید، که ازآن هراس دارم .

اکنون که هیچ نهادي برای رشد این زبان کار نمی کند ، من فکر می کنم برای حل این مشکل،جز پذیرفتن طرز نگارش زبان پشتو ،راه دیگر دربرابرم قرار ندارد .هرچند زبانشناسان، این طرزنگارش را نیزحاوی کاستی های زیاد میدانند، اما اکنون چاره دیگری که نیست .

استفاده از منابع :

در نگارش این فرهنگ،برعلاوه آگاهی وتسلط بر زبان کلښه الا ویادداشتهای خود،از کتاب The Waigali Language نوشتهٔ جورج مورگنسترن G.Morgenstierne به حیث ذخیره لغات وکلید نگارش لاتین کلمات استفاده نموده ام ،که وی آن را درسفرهای تحقیقاتی زبانشناسی خود در سالهای۱۹۲۴ و۱۹۴۹م به کابل ونورستان (کلښوم)، تهیه نموده ودرسال ۱۹۵۴ م ،در اسلو پایتخت ناروی به چاپ رسانیده است . طرز نگارش رهنمودی زبانشناس معروف مذکور در نگارش لغت ها همیشه طرف توجه ودقت من بوده است.

ازفرهنگ دوجلدی عمید، افغان قاموس نوشتهٔ عبدالله افغانی نویس، فرهنگ مختصر دری – پشتو و پشتو- دری منتشرهٔ مرکززبانها وادبیات اکادمی علوم افغانستان ،فرهنگ دوجلدی سنسکریت – فارسی نوشتهٔ دکترسید محمد رضا جلالی نایینی، یشت ها نوشته ابراهیم پورداوود، فرهنگ چهارجلدی واژه های اوستا نوشتهٔ احسان بهرامی ،وازصحبت های افراد زیاد اینجا و آنجا ، سود برده ام .

برای تهیه اصطلاحات فرهنگ قبل از اسلام وشماری ازتصاویر فرهنگ نورستان، ازکتاب دکتر مکس کلیمبورگ تحت عنوانThe Kafirs of the Hindu kush و ازکتاب The Religions of the Hindu kush نوشتهٔ کارل یتمار و از کتاب Nuristani Buildings نوشته لینارت ادلبرگ،استفاده نموده ام.

سپاسگزاری :

جا دارد از محترم سرمحقق دکتور خلیل الله اورمړ آمردیپارتمنت زبانهای باستانی مرکز زبانها وادبیا ت اکادمی علوم افغانستان مشخصاً تشکرنمایم ، که بنده را ازمشوره های سود مند علمی شان درزمینه های مختلف نگارش این فرهنگ به صورت دوامدار وبا حوصله مندی، مستفید ساخته ،ونیزکتابهای کمیاب وارزشمند خود راجهت استفاده،سخاوتمندانه دراختیارم گذاشتند. همچنان ازمحترم حاجی محمد سلام از قریه ویلیگل ومحترم معلم اخترمحمد از بالاده وایگل نیز

سپاسگزار هستم که معلومات شان را در برخی مسایل و اصطلاحات فرهنگی نورستان قبل از اسلام، با من شریک ساختند .

ازدوست بسیارعزیز وگرامی من جنرال میرافغان ستانکزی معاون ریاست عمومی مبارزه با تروریزم دروزارت اموداخله قلباً سپاسگزار هستم که باهمکاری های صادقانه وبرادرانه خود همیشه درکنارم قرار داشته، بخصوص درجریان نوشتن این فرهنگ، باهمکاری های بی دریغ خویش، برایم قوت قلب ونیروی کاربخشده، است.

از محترم سرمحقق مولا جان تنیوال مسوول زبانشناسی انستیتوت زبان وادبیات پشتو دراکادمی علوم افغانستان افغانستان ممنون هستم که برعلاوه مصروفیت زیاد خود،بخش مقدمه،بخش پشتوی حروف آ، ا ، أ ، این فرهنگ را تصحیح نمودند.همچنان ازمحترم محقق فرید الله نوری عضو مرکز مطالعات کوشانی اکادمی علوم افغانستان، و محترم عبدالقیوم متین کارمند روزنامه انیس قلباً سپاسگزام که باوجود مصروفیت های فراوان خود، متن پشتوی، بخش های، ب،چ، چ ، څ، د،ډ، ر، ز،ږ ، س، ش،ښ، ک، و گ،ل،م ،ن،و، ی، را تصحیح نمودند.

از محترم محمد منیر عالمی آمر حفاظت و مرمت ریاست آرشیف ملی و از محترم عبدالرحمن صحبت مدیر مسوول مجله ترکمنی وطنداران که دردیزاین این فرهنگ درکنار من بودند ، از صمیم قلب سپاس گزاری می نمایم.از آقایان عبدالمجید وهاب ازبابت تکمیلی رسم ها،و جواد هنر دوست به سبب تنظیم رسم ها و تصاویر فرهنگ که با من صمیمانه همکاری نمودند، ممنونم.

از فرزندانم عمرسمیع تازه،سنجرسمیع تازه ومنیرسمیع نورستانی نیز به دلیل همکاری های شان در ترجمه برخی ازمتون انگلیسی به زبان دری، قدردانی می کنم. جا دارد که ازخانم وتمام اعضای عزیزخانواده خود نیزتشکرنمایم که محیط وفضای بهترکاررا درخانه برایم فراهم ساختند.

درنهایت ازتمام آن دوستانی که به گونه های مختلف، در بسررسانیدن این فرهنگ به من یاری عملی و نظری رسانیده اند،صمیمانه تشکر می نمایم .

بالاخره ازموسسه بین المللی زبانشناسی ثمر (SIL) سپاسگزارهستم که بیشترین وجوه مالی چاپ این فرهنگ را به عهده گرفت.

برای نگارش این فرهنگ، حدود هفت سال به صورت متمرکز کار نموده ام . شب وروز،عید وبرات،روزهای خوشی و ناخوشی ،درلحظات جوری وناجوری،درتمام ایام سال،ساعت ها تا همآغوشی بستربیماری نوشتم . به لطف ذات ذوالجلال باردیگر قد راست نموده،قلم برداشتم

ونوشتم ،تا که این خامهٔ بندهٔ خام، به خدمت شما فرزانه گان رسید.

آرزو داشتم تا یک فرهنگ تقریباً جامع زبان کلښه الا را تهیه نمایم، چون در برآوردن این آرمان به یاری وپایداری قلب بیمارم باور مند نبودم، وپنداشتم نشود که این خامه، ناپخته بماند. بناءً به این خامه، بسنده کردم . دربعدِ من، به آن عده از جوانانی که درین راه قلم وقدم خواهند زد ،یاد آور می شوم که با استفاده ازین فرهنگ می توانند، فرهنگ دری – نورستانی (کلښه الا) را به آسانی ترتیب نمایند .

برای خواننده گان وپژوهشگران محترم خاطرنشان می سازم، که این فرهنگ با accent ژُنچیگل Zönčigal،که زبان مادری من است، ومربوط به لهجهٔ (dialect) ورجن الای زبان کلښه الا می باشد ، نوشته شده است .

نوع واندازه خط :

متن فرهنگ با خط تایمز نیو رومن دوازه سیاه می باشد.انواع دیگر خط که قابلیت نوشتن زبان های نورستانی، پشتو ولاتین را با حروف وعلایم مشخص داشته باشد،نیافتم. با وجودی که خط تایمز نیورومن مقبول کتب نبوده وطرف میل خاطرم نیز نبود، بنابرسهولت های که درکاربرد داشت، ناگزیر به انتخاب آن شدم.

لغات نورستانی وعلامه جداکننده متن پښتو ودری با بزرگی هجده سیاه ،فونیم آن با بزرگی چهارده سیاه،ومتن فرهنگ با بزرگی دوازه سیاه می باشد.

حالت گرامری لغات، اصطلاحات و مثل ها درداخل ناخنک [ ] معرفی گردیده است.

می خواهم یاد آور شوم باوجود دقت زیاد،ممکن است درترتیب وتنظیم لغت ها به اساس ردیفبندی الفبا ودرتصحیح، اشتباهاتی باقی مانده باشد. بدون شک کار به تنهایی در این گستره، بدون کاستی نخواهد بود.ازین بابت از خواننده گان محترم پوزش می خواهم .

درپایان سخن، مرخدای سبحان را سجود شکران بی پایان می گذارم، که منی بندهٔ ناچیز را، توفیق انجام چنان چیز داد .

ومن الله التوفیق

سمیع الله تازه

۱۳/ ۲/ ۱۳۹۵

مخفف های گرامری که در توضیح لغت ها ، از آنها استفاده شده است .

ا	اسم
ا خا	اسم خاص
ادا	ادات
ا ز	اسم زمان
ا فا	اسم فاعلی
استفـ	استفهامی
ا صط	اصطلاح
ا مذ	اسم مذکر
ا مک	اسم مکان
ا مو	اسم مونث
ا م	امر
استـ	استمرار
پیشـ	پیشوند
پیشیـ	پیشینه
پسـ	پسوند
پسیـ	پسینه
ج	جمع
ح	حال
ح جا	حال جاری
ح ر	حرف ربط
د	کلمه دخیل
ص	صفت
ص فا	صفت فاعلي
ص مفـ	صفت مفعولی
ض	ضمیر
ض اشا	ضمیر اشاری
ض غ م	ضمیر غیر معین
ع	عدد
غ	غایب
فا	فاعل
ف	فعل
ق	قید
ق ز	قید زمان
ق م	قید مکان
ق مقـ	قید مقدار
م	مفرد
ما	ماضی
ما ب	ماضی بعید
مخا	مخاطب
ما ق	ماضی قریب
ما م	ماضی مطلق
متـ	متکلم
مذ	مذکر
مستقـ	مستقبل
مص	مصدر
معـ	معرفه
مفـ	مفعول
مو	مونث
ندا	ندایه
نک	نکره
´	علامه خج یا فشار
|	علامه تبدیل زبان
=	یا

الفبای زبان نورستانی
نورستانی الا به بابن

گڑن ت (شماره)	بابن به پیر (شکل حرف)	بابن به نیبنتان (علامهٔ فونیمی)	بابن به نام (نام حرف)	بابن که (درکلمات) نوشتاری - میوو - پتاری (درآغاز - درمیان - دراخیر)
۱	آ	ā	مد اوده الف	آو(آب) آخ ڷاگاڷ، آ
۲	ا	a	الف	اما دام گاڷ ،دا .
۳	أ	a-،ə	همزه اوده الف	أدیش أشال أدا
۴	ب	b	بي	باش،ببنه پرَبوی ببه.
۵	پ	p	پي	پَته ،پَگون اپام ، پَشپا شوپ .
۶	ت	t	تي	تنو، تره تته سوت .
۷	ٹ	ṭ	ٹي	ٹاو،ٹینگه متیني پَچوٹ،اوٹ .
۸	ث	θ	ثي	یووي عربی الا به بابن او. یومه الا که نو(نه او)، کناسته عربی بابن که بوت گي، سکومیلي چیتراں گیاس .
۹	ج	ĵ	جیم	جوں ت جیجله واج .
۱۰	چ	č	چي	چام، چماس چیچي بنوچ .
۱۱	ڇ	ç	ڇي	ڇا،ڇاباس بوڇکه چوڇ. ايي بابن ڇته یومه الا به بابن او .
۱۲	څ	c	څي	څام ، څوڅومه مڅه اوڅ
۱۳	ح	h	حي	یووي عربی الابه بابن او . یومه الا که نو .
۱۴	خ	x	خي	ايي بابن دي عربی او.
۱۵	د	d	دال	دیبوم، دیدالی الیدراو چود (چوت) .
۱۶	ذ	z	ذال	یووي بابن دي عربی او .
۱۷	ڍ	ḍ	ڍال	ڍیر ،ڍکومه ڍنڍکو ڍوڍه،آڍ .
۱۸	ر	r	ري	یووي بابن نوشتار نه ایاس . بابن که میوو، کی سال پتاریږ اړاس . توره ، اندره ،دودور(کوچه) ڍیر .
۱۹	ز	z	زي	زئم(زم) ،زَما اپزو ،زویزات یوز.

گڑن ت (شماره)	بـاښ بـه پېر (شکل حرف)	بـاښ به نیبنـتان (علامهٔ فونیمی)	بـاښ بـه نـــام (نـــام حـــرف)	بـــاښ کـــه (درکلمات) نوشتاری - میوو - پتاری (درآغاز - درمیان - دراخیر)
۲۰	ڙ (رء)	ř	ڙ ي	ڙن، پڙن، ښنگـــــــــڙ . چته یومه الا به باښ او. اورنگه الا که نو . امي (رء - ڙ) چیتروں میلي گبر توہں. نورشتاریېں این یووي بابنه ایداسته (رء) چیتر ښته اوړي
۲۱	ږ	ẓ	ږي	ږاو،ږا ږیږوں آږ .
۲۲	ړ	ṛ	ړي	یووي باښ دي یومه الاکه نو . اوگان الا(پښتو) به یومه الا که اتراسته اوبتیام. باښ که نوشتار نه ایاس ، مېووي پتاریېں گي اپاس . پړک ، پرړوں پړیک پَرړ
۲۳	س	s	سین	سان،سوک سَسا،اسو سوس .
۲۴	ش	š	شین	شا ،شوت اشا ،ابشیري شوش .
۲۵	ښ	ṣ	ښین	ښام،ښورام ابنه کیښ، ښاښ
۲۶	ص	s	صوات	عربی الا به باښ او .
۲۷	ض	z	ضوات	عربی الا به باښ او.
۲۸	ط	t	طوی	عربی الا به باښ او.
۲۹	ظ	z	ظوی	عربی الا به باښ او.
۳۰	ع	?	عین	عربی الابه باښ او.
۳۱	غ	γ	غین	عربی الا به باښ او.
۳۲	ف	f	في	عربی باښ او.
۳۳	ق	q	قاف	عربی الا به باښ او .
۳۴	ک	k	کاف	کوا ، کېره، کیکا اوښوک.
۳۵	گ	g	گاف	گر،گچه اگته،اگگه ایدرنگ
۳۶	نگ	ŋ	نگي	یووي باښ یومه الا به باښ او. ایي باښ میووی سال پتاریېں اياس. شنگ ، ښنگ، لونگ،ترینگ.
۳۷	ل	l	لام	لونگ پیلاں لجاره اگال، اوتال
۳۸	م	m	میم	ماتر ،موشته سمه یره گوم ، ږام .
۳۹	ن	n	نون	نام ،نتر بینن پان .

گڙن ت (شماره)	بـــاښ بـه پېر (شـکل حرف)	باښ به نیبنتـــان (عـلامهٔ فونیمی)	بـــاښ بـه نـــــام (نـــــام حـــرف)	بـــــاښ کـــــه (درکلمات) نوشتاری - میوو - پتاری (درآغاز - درمیان - دراخیر)
۴۰	ڼ	ṇ	نوڼ	- بانې ،مَنه،کـنه، بوڼ .
۴۱	ں	~	نون غنه	یووي باښ دي مېووي پتارېښ ایاس . ایي پار این مېودي ـں یتارېښ دي اوله باښ میلي چیترېت.مثلاً : پرونچ. ږڙسم ایي باښ نون او میلو که اِ پیشتروک ادسبکی تچا ں گوته گي، نون غنه بیاس . مثلاً : کچانت، پونت، ترنت .امي باښه مېلوکه نون غُنه میلي تچاست.اکه باښ بیاس ته ،نوڼ میلي دي تچاںت چیتراںت. پتارېښ آته گي ،سمتی چیتران گېاس. مثلاً : سان ، تاں ، چوں.
۴۲	و	w u, ü o ,ö	واو	واس ، وسونت کوا اتاو ، اتو. تشو، دوو، اوو، دوم ، بوم.
۴۳	هـ	h	هي	ایي(هـ) یومه الا که نو .
۴۴	ه		پوندره هي	باښ به پتارین اباس . نده ، پرلوه ،ملوه. یووي (هـ) نو ، بلکه زبرکـ(ə) او.
۴۵	ۀ	ə	وشتوک زبر (زبرک)	یووي چا ږڙ سم حرکت میلي متران گېاس . ببڼاو پتارېښ آته گي (ه) میلي چیتران گېاس .مثلاً: پتۀ، تتۀ، اسۀ ، ترَسۀ .
۴۶	ء	ị	همزه	یووي باښ یومه الا که نو، مگرابک وشتوک حرکت چیترون بنه اوي چېمیش. ایي باښ به چا، (ه) به ی (ی) به مېوو او. مثلاً :چئنت ، چئنک ، زئم.
۴۷	ی	y	چیچلیک یا	یــې(مـن) ابـي(مادر) تــاتبي (واه واه)
۴۸	ي	i	گاتله یا	ایـــــي (این) اتي (اینجا)، شلیک ،تــي (بمان) .
۴۹	ې	e	درگله یا	پـــــــرې (بده) وې (اینجا می آیی؟ دی (خدا)
۵۰	ئ	ai	دومڙ اوده یا	مېوو دي ،پتارین دي اباس . مېوو آته ، دومڙ نه پرېاں گېاس . پتارېښ آته گي دومڙ میلي چیتران گېاس . مثلاً: وخئ ،کوئ (چپن)،کتئ ،ای.

آ – الف مد دار- ā

آ- (ā) - دغه تکي دنورستاني ژبې د الفبا لومړی توری ده چې د الف ممدوده په نامه یادیږي. عبدالحکیم هلالي دغه توری په اره لیکلي ده چې ، اوږده ،لاندني، ناګرد، خلاص، اوږد واول دی. د کلمو په سر، منځ او په پاي کي راځي. (دپښتوژبې فونو لوجي،کابل ۱۳۷۰،مخ۷۷) | **این حرف اول الفبای زبان نورستانی بوده و به نام الف ممدوده یاد می شود.** (الفبای نورستانی،ص۱۱) **دکتورمحمدرحیم الهام درمعرفی این واول نوشته است: این واول پایینی، عقبی، ناگرد وباز است. نسبتاً طویلتر گفته می شود. درآغاز، میانه وانجام هجاها، مورفیم ها ، کلمه ها وترکیب ها می آید.** (روش جدید درتحقیق دستور زبان دری، ص۵۶)

آ ā- [م،مذ]- هغه راغي .سی منښ آ se manaș ā،**هغه سړی راغي .** | **اوآمد.** سي منښ آ se manaș ā ،**آن شخص آمد.**

آ ؟ ā - [م،مذ] - هغه راغي؟. سي منښ آ؟ se manaș ā? ،**هغه سړي راغي ؟.** | **اوآمد؟.** سي منښ آ؟ se manaș ā? ،**او آمد؟ .**

آ ā -[ندا] – دا مونث ته د خطاب غږ ده . آ اکینوو اوش ā akīnōw ōš ، **هي چپرته يې.** | **این ندایه برای مونث می باشد.** آ اکینوو اوش ā

akīnōw ōš ،هی کجا هستی .

آ پو ā pü -[ص]- هوايي، لـه چا اورېدلی، اوازه، پروپاګنده. | شنیده گی، آوازه، پروپاگند.

آ پومېله ā pü melə -[ص]- اورېدلي خبره، هغه خبر چې منبع يې نـه وي معلوم. ددغه کلمې اصلی بنـه، آپوڒن مېلـه ā pōř̃ melə ،ده چې معنايي، هوايي خبره،هغه خبره چې منبع او رښتيا والي يې نـه وي معلوم، ده. | قرار شنیده گی، گپ شنیده گی، گپ هوایی. شکل اصلی این کلمـه، آ پوڒن مېله ā pōř̃ melə ،می باشد کـه معنـای آن افواه ، یـا سخنی کـه منبع آن موثق بودنش معلوم نیست، می باشد.

آت āt –[ما،ج]- راغلل . تي آت te āt ،هغوی راغلل . | آمدند. تـي آت te āt ،آنها آمدند .

آټووګټ āṭōw gat -[ص]- هغو کسانو يـا خلکو داړيکوپـه اړه استعماليږي چـې سره ډېر نږدې او صـميمي وي يـا خپلـو منځـوکي ډېر خپلوي کړی وي اويـا اړيکـي يې ډېرې وي . | ایل وغېل ، بسیاردوست وصمیمی ، با هم پیچیده بودن،یا با هم بسیار خویشی کرده باشند .

آجي = آجېي āĵē ,āĵēi – نه پوهېږم ،خبرنه يم . ږوچ بوآ ؟ آجي zūč böā? āĵē ،سهار شوې ده ؟. نه پوهېږم . | نمیدانم،خبرنـدارم . ږوچ بوآ ؟ آجي zūč böā? āĵē صبح شده است ؟. نمیدانم .

آخ āc – [م،مستقـ] – راخه، راشه . لکه : جېميکـي آخ ĵemik- ē āc

، سبا راشه . | بیا . مانند : جیمیکي آخ ĵem-k-ē āc ، فردا بیا .

آډ – **āḍ** – [ا]- بدن، تن، وجود، جسم . اولـه آډ اوده منبش ōlə āḍ- ōdə manaṣ ،دلویي تني والا سړي . | وجود، تن،سراپا جسم، پیکر،بدن،تنه. اولـه آډ اوده منبش ōlə āḍ - ōdə manaṣ ،آدم بزرگ اندام، شخص دارای تنه بزرگ .

آډوو **āḍōw** - [ق]- اډو، بیخـي، بلکـل . پـه هغـه وخـت کـی داکلمـه استعمالیږي چي جواب بیخي منفي وي .آدوو نی تچي āḍōw nai tačē ، بیخي منکرشو، بلکل یی نـه ووېل .| قطعا ً، بـه کلی . البتـه درحالتی این کلمه به کار برده می شود که جواب انکار یا نفی قطعی باشد. آدوو نی تچي āḍōw nai tačē ،به کلی منکر شد، قطعا ً نه گفت.

آر **ār** -[ق ز]- وخت، دډوډی خوړلو وخت ، ورځ او وخت په معنا هم ده . مثلا ً: د ډوډی وخت .او کله هم دورځ په معنا راځي. مثلا ً : ای آر بنه ē ār- ṣə، یعني یو وخت لـه پاره، اروپ آر arūp ār ،سبا ناری ، اوزه آر awzə ār ،یعني دشپي ډوډی. په ځینو وختو کي د ورځ (موده) پـه معنـا هم استعمالیږي. لکه: دو آر کـه اخژ م dū ār – kə acịřm ،یعني پـه دوو ورځـوکي راځم. | بـه معنـای وقت یـا گـاه غذا خـوری، وقت غذا ، روز، فرصت و وقت، ایام، به خصوص وقت نـان است. مثلاً : ای آرښـه ، بـرای یک وقت ، اروپ آر arūp ār ، نان صبح ، اوزه آر ، به معنای یک وقت نان شب . گاهی به معنای روز هم به کار می رود . مثلا ً : دو آر که اخژ م

dū ār – kə acịřm ، دو روز بعد خواهم آمد، طی دو روز خواهم آمد .

آڕا ؟ āṛā – [م،مذ،غا،استفـ]- راغي؟ . سي اوڕته آڕا ؟ se ūṛtə

āṛā،هغه سړی راغي؟ .ددي کلمي مونث اېڕا ēṛā ،ده . | آمد؟. سي اوړته

آڕا ؟ se ūṛtə āṛā ،آن مرد آمد ؟. مونث این کلمه اېڕا ēṛā ،است.

آڕه āṛə - [مذ، م]- (هغه) راغي . دبله آڕه dabələ āṛə ،هلک راغي .

مونث جنس له پاره اېڕه ēṛə ، راغله ويل کېږي. | (او) آمد. دبله آڕه

dabələ āṛə پسر آمد. برای جنس مونث اېڕه ēṛə ،استعمال می شود.

آڕي āṛī - [ما ب،م]- راغلی و . سي آڕي se āṛī هغه راغلی و. سي

اېڕي se ēṛī ،هغه (مونث) راغلی وه. | آمده بود. سي آڕي se āṛī ،

او(مذکر) آمده بود. سي اېڕي se ēṛī ،او(مونث) آمده بود.

آڕيت āṛīt - [ما ب،ج]- (هغوی) راغلي وو . | (آنها) آمده بودند.

آڕ āẓ- [ا]- رښه ،هغه وسيله چې په هغه باندې بوټ اود څرمنو شيان

گنډل کېږي. | دروش ،وسيلهٔ که به واسطه آن بوت وچيزهای چرمی

دوخته می شود .

آڕ

آڕ āẓ – [ا]- دپاپيروس ونه. | درخت پاپيروس که درمناطق بلند

نورستان می روید .

آڕپَټ āẓ paṭ - [ا]- دپاپيروس ونې نرۍ پوستکی. | پوست نازک

آش وکاغذ گونهٔ درخت آږ āz .

آسته āstə- [ما،م]- راغلي، هغه چې راغلي دی. مونث يې ابشتي ēštī ،ده. | آمده، وارد شده، رسیده، آن که آمده است. صیغه مونث این کلمه ابشتي ēštī ،است.

آاش ؟ āaš-[مستقـ]- خـي؟، غـواړی چـې لاړ شـي؟. مكتب آاش maktab āaš ،غواړي چي ښوونځي ته لاړ شې؟.مونث له پاره ابلیش ēlīš ،ده. | میروی ؟، میخواهی بروی ؟. مكتب آاش maktab āaš ، می خواهی به مكتب بروي. برای مونث كلمه ابلیشēlīš ،استعمال می شود.

آش āš – [ا،م،ج]- خوله، خولي .| دهن، دهن ها .

آش **آش** āš- [ما ق]- راغلي ؟ . لكه : اكينو- وي آش akinōw-ē āš ،له كوم خايه راغلي ؟. ددغه كلمي مونث صيغه ابش ēš ،ده . | آمدی ؟.مانند : اكينو- وی آش akinōwē āš ، ازكجا آمدی ؟ . برای مونث صیغه ابش ēš ،استعمال میشود.

آش āš-[م]- لغوي معنا يې راغلي ده، خوپه اصطلاح كې د ستړي مه شي په معنا استعمالیږي. اوبا آش ōbā āš ،لالا ستړي مه شې . | ازنگاه لغوی بـه معنـای آمـدی ، بـوده امـا دراصـطلاح بـه معنـای، مانـده نـه باشی،خوش آمدی، می باشد. اوبا آش ōbā āš ،لالا مانده نباشی.

آشاسته (آش + آسته) -[ص]- āšā-stə لغوي معنا يې خولې ته راغلی، ده. خو په اصطلاح کي عادي څيز،عادي شی، عادی شيانو په معنا استعمالېږي. اشاسته ټوک اوت āš-ā-stə ṭük ōt ،معمولي څيز يا څيزونه دي. | درلغت به معنای به دهن آمده ، بوده اما در اصطلاح به معنای شی عادی، چيز معمولی، می باشد . اشاسته ټوک اوت āš-ā-stə ṭük ōt ، چيز عادی يا آشيای معمولی ، است.

آش اوں āš aw̃ -[مص]- په خوله راوړل، يادول، يادونه کول. آش اوں مېله نه او āš aw̃ melə na- ō ،خولی ته راوړلو خبره نده ،يعني دوېلو نه ده. | به زبان آوردن، گفتن، ياد آوری کردن، ياد آورشدن، تذکر دادن. آش اوں مېله نه او āš aw̃ melə na- ō ، گپ قابل گفتن نيست.

آش پڙک āš pəřk – [ا]- دخولي پخېدلو ناروغي ته ويل کېږي. | مرض پخته شدن دهن را گويند .

آش پوڼيک āš pūṇīk-[ص]- کولي،په خوله کي لږوخت له پاره اوبه ياداروښول. |کولی،دردهن آب يا داروگرفتن،مضمضه کردن آب دردهن.

آش دتوں āš dátū̃ -[مص]- خولي ته اچول، دخوړلو يا ژولو له پاره خولي ته اچول. | به دهن انداختن، به دهن انداختن به هدف قورت کردن يا جويدن .

آش دتوں āš datə́w̃ -[مص]- بل کس ته په خوله کي ورکول، دبل

کس پہ خولہ کي اېښودل. | به دهن کسی دیگر دادن، بـه دهن کسـی دیگر گذاشتن.

آش گوش **āš gōš** -[ص]- لغوي معنا يې راغلی لاړي ، ده . خوپـه اصطلاح کي سلام علیک لرل، سرسري روابط لرلو، په معنـاده . | ازنـگـاه لغوی به معنای آمدی رفتی ،بوده، امـا دراصطلاح بـه معنای سلام علیک داشتن، روابط سرسری داشتن، نداشتن روابط صمیمانه، می باشد .

آښ **āṣ**- [ا]- هیله ،امېد، دخپلوي او يا دوستی لـه مخي هیلـه او طمع لرل. لکه : ایں توکه آښ او ī tū-kə āṣ ō ،زمـا لـه تـا نـه هیلـه کېږي .آښ تقریباً حق ته نېږدې معنا لري .| توقع، طمـع ، امید، تقاضا، توقـع یـا امید ازنگـاه خویشی ویـا دوستی . مانند: ایں توکه آښ او ī tū-kə āṣ ō ،من ازتو توقع دارم .کلمه آښ مفهوم نزدیک به حق یا مشابه به حق را میرساند .

آل **āal**-[مبالغه]- دغه کلمه په خانګړي توګه کومه خاصـه معنا نـه لري، خودنوروکلمـاتو سره يوځـای، د زيـاتوالي اومبـالغي لـه پـاره کـارول کېږي. لکه: آل منښ نوړي (نه اوړيت) āal manaṣ nū-ṛīt، ډېرزيات خلک وو. جملـه پـه جوړښت کـي منفـي ده خـو د آل کلمـی سره ،مفهـوم يـې مثبت ، ګرځېدلي دی. | این کلمـه بـه تنهایی خود کدام معنـای خـاص را افـاده نمـی کنـد، امـا بـا سـایر کلمـات بـرای بیـان مبالغـه ویـا زیـادت بـه کـاربرده مـی شود.مانند: آل منښ نوړي(نـه اوړيت) āal manaṣ nū-ṛīt ، بسیارزیاد مردم بودند. گرچه جمله درساختمان خود منفی است اما با کلمه آل، مفهوم

مثبت را دریافت کرده است.

آله ālə- [ح جا، مستقـ ، مذ، م،ج]- تلونکي، ،هغه کس یا کسان چې خي یا د تلو په حال کې دي، وېچارېدونکي .لکه : سکه آله منښ کي او skə alə manaṣ kī ō، **هغه چې خي ،خوک دی** . اما آله بوسته او amā ālə bö-stə ō، **کور دنړېدو په حال کې دی**. یې مکتب آله اوم ye maktab ālə ōm، **زه ښوونځي ته تلونکي یم. مونث لـه پـاره ایلـي ēlī استعمالیږي.** | رونده ، آن کس که می رود، درحال ویران شدن .مانند: سکه آله منښ کي او skə ālə manaṣ kī ō ، **آن کس که می رود کی است.** اما آله بوسته او amā ālə bö-stə ō ، **خانه درحال چپه شدن است.** یې مکتب آله اوم ye maktab ālə ōm، **من مکتب رفتنی هستم. برای مونث** ایلي ēlī **استعمال می شود .**

آم ām- [ما]- راغلم. تو کوںي آش ؟ دوس آم tü kũī āš ?dūs ām. ، **ته څه وخت راغلې ؟ پرون راغلم. مونث ته** ایم ēm **استعمالیږي.** | آمدم . تو کوںي آش ؟ دوس آم. tü kũī āš ?dūs ām، **تو چه وقت آمدي؟ دیروز آمدم. صیغه مونث این کلمه** ایمēm **می باشد.**

آںت = آنت ãt= ānt -[ا]- پند، نصیحت، پیغام، احوال. آںت پرتو ãt pratō ،**نصیحت(مې) ورته وکړ.** آںت ښاچي ãt ṣāčī ،**احوال(مې) ورولیږه.** آںت ښاچیړي ãt ṣāčī ṛī ، **احوال مې لیږلی و.** | **پند، نصیحت، احوال، پیام .** آںت پر تو ãt pratō ،**(برایش) نصیحت کردم.** آںت ښاچي ãt ṣāčī ،**احوال را فرستادم .** آںت ښاچیړي ãt ṣāčī ṛī ، **احوال فرستاده**

بودم.

آںت بودي ãt büdī - [ا]- نصیحت ، پند، د ښو نصیحت.| نصیحت، پند،پند بهبودی وخیر .

آںت پروں ãt prũ -[مص]- نصیحت کول،پند ورکول، خوک نېکی لاری ته دعوت کول. | نصیحت کردن، پند دادن، کسی را به راه نیک دعوت کردن.

آںت پروں ãt praw̃ -[مص]- ددوهم کس په واسطه دریم کس ته نصیحت کول. | به توسط شخص دوم به شخص سوم نصیحت کردن، پند دادن.

آںت اڅله ãt acələ - [ص فامذ،م،ج]- نصیحت کوونکي، پند ورکوونکي،هغه کس یا کسان چې چاته نصیحت کوي یا د نصیحت کولو په حال کې وي . ددغه کلمې مونث انت اڅلي ãt acəlī ، ده. | نصیحت کننده، پند دهنده، آن کس یا کسانی که به کسی یا کسانی نصیحت می کنند ویا درحال پند دادن هستند. مونث این کلمه انت اڅلي ãt acəlī، می باشد.

آںت اڅوں ãt acũ - [مص]- نصیحت کول، پند ورکول. لکه : آںت اڅوں ښه تشو ما گوم ãt acũ-ṣə tašo mā gōm ،دنصیحت کولو له پاره د هغه کورته لاړم. | نصیحت کردن، پند دادن : آںت اڅوں ښه تشو ما گوم ãt acũ-ṣə tašo mā gōm ،به خاطرنصیحت کردن به خانه اش

رفتم.

آن‌ت اخوِن ãt acə́w̃ - [مص]- دبل کس په واسطه چا ته نصیحت کول. | به واسطه شخص دیگر به کسی نصیحت کردن .

آن‌ت اخې شته ãt acē -štə - [ص مف ،مذ،نک]- نصیحت کړی، نصیحت کړل شوی،هغه کس یا کسان چې نصیحت ورته شوی. | نصیحت کرده شده، پند داده شده، آن کس یا کسانی که به ایشان نصیحت شده است.

آن‌ت پراله ãt prālə -[ص فا،مذ،م،ج]- نصیحت کوونکی، پند ورکوونکي، هغه کس یا کسان چې چا ته د ښو لارښوونه کوي. | نصیحت کننده،پند دهنده ها،آن کس یا کسانی که به کسی یا کسانی رهنمایی خوب می کنند.

آن‌ت پرښله ãt praṣə́lə - [ص فا،مذ،م،ج]- پیغام لیږونکي، احوال لیږونکي . مونث یې آن‌ت پرښلي ãt praṣə́lī ،ده . | فرستنده پیام، فرستنده احوال. مونث این کلمه آن‌ت پرښلي ãt praṣə́lī ،است.

آن‌ت پرښون ãt praṣũ– [مص]- پیغام لیږل، احوال لیږل، خبرلیږل. | پیام فرستادن، پیام روان کردن، احوال روان کردن.

آن دي ã-dī – [اصط]- دغه کلمه، متکلم د مخاطب توجه خان ته جلبولو له پاره د خپلې وینا په پیل کې په کار وړي . یعنې د مطلب له بیان

څخه مخکي ويل کيږي. | این کلمه را متکلم به خاطر جلب توجه مخاطب در ابتدای ابراز مطلب خود بیان می کند. یعنی قبل از بیان اصل مطلب گفته می شود. به اصطلاح مردم هرات با کلمهٔ میگم ،هم ردیف است.

آںت ساںت ãt sãt - [ا]- دپورمعامله ، معامله لرل، راکړه ورکړه،دپورراکړې ورکړې معامله . آںت ساںتي گیام ãt sãt- ē geām ،د راکړه ورکړه معاملو غوڅولو ته ځم. | معامله وام،معامله قرض وقرضداری، معامله داد وگرفت. آںت ساںتي گیام ãt sãt-ē geām ،برای حل معاملات قرض وقرضداری می روم.

آںت ښچوں ãt ṣačũ -[مص]- احوال لیږل، چا ته پیغام لیږل. | فرستادن پیام، فرستادن احوال به کسی.

آںت مترله ãt matrə́lə - [ص فا،مذ،م،ج]- پیغام رسونکي، احوال ویونکي . مونث یې آنت مترليī ãt matrə́lī ،ده . | رسانندہ پیام ، بیان کننده های پیام. مونث این کلمه آنت مترليī ãt matrə́lī ،می باشد.

آںت متروں ãt matrũ - [مص]- دپیغام رسول،احوال رسول، خبرورکول. ایمه آنته تتو که موتر īmə ãt-ə tato -kə mūtr ،زما پیغام خما پلار ته ووایه . | رسانیدن پیام، بردن احوال،انتقال دادن پیام. ایمه آنته تتو که موتر īmə ãt-ə tato-kə mūtr ،پیام مرا به پدرم بگو یا برسان .

آو āw - [ا،م،ج]- اوبه . آو پیام āw piām ،اوبه څښم . آوپیاس āw

piās، هغه اوبه څښي . یمه آو پیېمیش yamə āw piēmīš ،موږ اوبه څښو. یمه آوپي yamə āw pī ،موږ اوبه وڅښلي . د آو کلمه زموږ په ژبه کي لفظي مونث ،ده. | آب . آوپیام āw piām ،آب می نوشم. آوپیاس āw piās ،او آب می نوشد. یمه آو پیېمیش yamə āw piēmīš ،ما آب می نوشیم . یمه آوپي yamə āw pī ،ما آب نوشیدیم. آو در زبان ما یک کلمه مونث لفظی، می باشد.

آوا āwā – [ا]- داوبو موری ، دپټو په منځ کی لښتیو ته ویل کیږي . | جویه ، جویه آبرو میان کُرد های زمین زراعتی راگویند .

آو اوتال āw ūtāl -[ص]- داوبو طغیان، د اوبو ډېرېدنه، د(سیند) د اوبو څپانده کېدل. | طغیانی شدن آب، خیزش آب، توفانی شدن آب(رود).

آو اوده āw-ōdə - [ص]- اوبه لرونکي، جبه زار، زېم لرونکي ځای ته ویل کیږي . | دارنده آب ، جای که آب داشته باشد، جبه زار، جای که نم داشته باشد .

آو اوتِلوں āw üṭə́lū̃ - [مص]- خوله کېدل، دځان څخه خوله بهېدنه، له وجود څخه دخولي جاري کېدل.| عرق شدن ، جاری شدن عرق از بدن،عرق کردن .

آو اوتِلوں āw üṭələ̃w - [مص]- په ځان خوله راوستل، ځان خوله کول، په بل چا خوله راوستل. | جاری ساختن عرق ازبدن، خود

راعرق دادن، برکسی دیگر عرق آوردن .

آو اوټلي شته = آو اوټلیشته āw üṭálī-štə -[ص مف، نک] - خوله شوې ، خوله کړې. | عرق کرده ، عرق شده .

آو اوټلي شته = آو اوټلوې شته āw üṭálē-štə - [ص مف،مع]- خوله کړل شوې . | عرق داده شده .

آو اولړوں āw ülərụ̃ - [مص]- د اوبو خړېدل،هغه چې په خپله د سېلاو یا باران له امله خړ شي. | خیت شدن آب، آن که خود به اثرسیل یا باران خیت گردد .

آو اولړوں āw üləṛə́w̃ - [مص]- د اوبو خړول، قصداً د اوبو خړول . | آب خیت کردن،عمدا خیت کردن آب .

آو اولړووں āw üləṛə́wəw̃ - [مص]- دبل کس په واسطه د اوبو خړولو ته ویل کیږي. | به واسطه شخص یا اشخاص دیگر آب خیت کردن ، راگویند.

آو به مرن زژںوں āw –bə marə̃ zř̃ũ - [اصط]- دلغت له مخې، د آوبو په مرگ پوهېدلو په معنا ده،
خوپه اصطلاح کې دپر هوښیار، دپرپوه اوزیرک په مفهوم استعمالیږي. آو به مروں زںاس āw- bə marõ zř̃ās، یعنې دپرهوښیاردی، په معنا

استعمالیږي. | ازنگاه لغوی به معنای آگاه به مرگ آب، بوده، اما ازنگاه اصطلاحی به مفهوم بسیار هوشیار، بسیارداناوزیرک، استعمال می شود.
آو بـه مـروں زںـاس āw- bə marõ̃ zr̃ās ، بـه مـرگ آب مـی دانـد،یعنی بسیارهوشیار ودانا است.

آو بېرچوں āw bēr čũ - [مص]- په ویاله کي د اوبو جاري کول، د ډنډ اوبه جاری کول. | جاری ساختن آب درجوی، جاری نمودن آب از حوض ذخیره، روان ساختن آب.

آوپَتا ل āw patāl -[ا] - دسیند نرمه څپه ، دسیند هغه څپه چي ورو دسیند غاړي ته رسي او بېرته ورگرځي. | موج آرام رود ، آن موج آب رود که آرام به ساحل رسیده پس برمی گردد.

آو پرله = آوپره له = آوپرېله āw parə́lə - [ص فا، مذ، م، ج]- هغه کس چي یو لوښي له اوبو ډکوي . مونث یې آو پَرلي= آوپرېلی āw parēlī ده . د گرامر له مخي آوپره لي āw parəlī ده ، خو معمولاً آو پرېلي ویل کېږي. | کسی که آب پرمی کند. مونث این کلمه آوپَرلي= آو پَرېلي āw parēlī می باشد. ازنگاه گرامری آو پره لي āw parə́lī بوده ، اما معمول آوپرېلي می باشد.

او پَروں āw parũ - [مص]- اوبه ډکول، لوښي له اوبو ډکول. | آب پرکردن ، پرکردن ظرف از آب .

اوپْروں āw prũ - [مص]- اوبه ورکول، یو چا ته اوبه ورکول . |

آب دادن ، به کسی آب دادن ، پیش کردن آب به کسی .

آو پَروں āw parə̃́w - [مص]- دبل کس په واسطه د اوبو ډکول ، بل کس پرېښودل چې لوښي له اوبو ډک کړي . | به واسطه کس دیگر آب پرکردن، کسی دیگر گذاشتن تا ظرف خود را از آب پرنماید.

آو پْروں āw parə̃́w - [مص]- په بل کس یا کسانو په واسطه بل چا ته اوبه ورکول. | توسط کسی دیگر به شخص سوم آب دادن.

آو پَروں ټاو āw parũ ṭāw -[ا]- گودر . لغوي معنا یی داوبو ډکولو ځای ده، هغه ځای چې ښځې له هغه ځایه خپلوکورو ته اوبه وړي.| معنای لغوی این کلمه جای آب پرکردن است ،جای که خانمها ودخترهای دهات معمولاً ازآنجا به خانه های خود آب می برند.

آو پرېش āw prēš - [ص،اصط]- اوبوته لند. هغه کرونده او پټي ته ویل کېږي چې پریمانه او دایمي اوبه ولري. | نزدیک به آب. به مزرعهٔ گفته می شود که برای آبیاری آب کافی دایمی داشته باشد.

آو پرې شته = آو پرېشته āw párē- štə - [ص مف ،مع]- په اوبو ډک شوی، له اوبو ډک . | پرآب، پراز آب،از آب پرشده.

آو پڑکسته āw přkə-stə - [ص] اوبه لرونکی، هغه شی چې په ځان کی اوبه ولري، اوبلن . لکه: هغه واوره چې اوبلن وي. |

آبدار،پرآب .مانند تربرف.

آو پولوشت āw pülüšt - [ا،ص]- د اوبو څاڅکي. | قطرهٔ آب، قطرات آب،چتکه آب،چتکه های آب .

آو پولوشتي ويون āw pülüšt-e wīū̃ - [مص]- داوبو په څاڅکي وهل. | با قطرات آب زدن، با چتکه های آب زدن.

آو پلون āw pálū̃ -[مص]- خان اوبو ته اچول، (دخان وژلو په هدف) خان سيند ته غورخول. | خود را به آب انداختن، خود را به رود خانه پرتاب كردن (به هدف خودكشی).

آو پلون āw paláw̃ -[مص]- څوک اوبو ته خان اچولو له پاره هڅول. | كسی را تشويق نمودن تا خود را به آب اندازد.

آو تان āw tā̃ - [ا،ص]- دلغت له مخي د اوبو خای، په معنا ده .هغه خای يا چينه چي شپانه له هغه خايه اوبه اخلي، هغه خای چي هلته څاروي اوبه څبني . | ازنگاه لغوی به معنای جای آب ،می باشد. جای يا چشمهٔ كه ازآنجا چوپانان آب گيرند، جای كه درآنجا حيوانات آب خورند.

آو توک āw tōk - [ص]- د اوبو څاڅکي . | قطرهٔ آب.

آوتِک āw ṭak - [ا،ص]- تږي . تږي والي، تږي توب . | تشنه ، تشنگی، تشنه بودن .

آوټوک āwṭūk- [ص]- ترټل، ترټنه،ملامتول، انتقاد، په پسته ژبه خوږه معنا دارو او ټکان ورکوونکوکلمو سره نصیحت کولوته ویل کیږي. زما په اند د طنز ژانر له پاره زموږ په ژبه کي دغه نوم ډېره مناسبه کلمه ده . ددغه کلمي ريښه (آو+ توک) ده ، چي معنا يي په اوبو وهنه ده . | تنبیه، ملامت، سرزنش، توبیخ، انتقاد، بد گفتن. نصیحت کردن با الفاظ معنا دار یا نیش دار یا بیدارکننده، را گویند. به نظر من برای ژانرطنز، این مناسبترین کلمه درزبان ما می باشد . ریشه این کلمه (آو+ توک) یعنی کوبیدن یا زدن با آب ،می باشد.

آو ټوک چیلـه āwṭūk čilə - [ص فا،مذ،م،ج]- ترټونکي، نصیحت کوونکي،ملامتوونکي . مونث يي آوټوک چیلي āw ṭūk čilī ،ده . | تنبیه کننده، توبیخ کننده،سرزنش کننده، انتقاد کننده،نصیحت کننده. مونث این کلمه آوټوک چیلي āw ṭūk čilī ،می باشد .

آو ټوک چوں āwṭūk čũ -[مص]- ترټل، ترټنه، ملامتول،انتقاد کول . | تنبیه کردن، توبیخ کردن، سرزنش نمودن، ملامت کردن، انتقاد کردن .

آو ټوک کوڙں ستـه āw ṭūk kōř –stə -[ص مف، مذ، نک]- ترټل شوی، انتقاد کړشوی کس. | شخص تنبیه کرده شده، آن که توبیخ کرده شده، سرزنش شده، انتقاد کرده شده.

آوچیت = آوچیشت āw čīt= āw čīšt- [ص] – تږی، هغه

چې اوبو ته اشتها لري. دلغت لـه مخې اوبو تـه مینـه یـا اشتها معنـا لـري. دغه کلمه اوس د آوچیشت په بڼـه کـارول کېږي ،چې غلطه ده. | تشنه،آن که به آب میل دارد .ازنگاه لغوی به معنـای میل واشتها به آب می باشد.این کلمه اکنون به گونه آوچیشت به کاربرده می شود، که نادرست می باشد.

آو چا āw çā– [ص]- د اوبـو اواز، د اوبو شـور اوزوږ، دسیند د اوبوغرهار . | آوازآب، غوغای آب،صدای آب، غرش آب رودخانه .

آو چا ټکي āwçā ṭákī - [ص،اصط]- دلغت لـه مخې معنا یې د اوبـو اواز چـوپ شـو، ده . دا خاصـه شـعری جملـه ده چـې دتشـبیه پـه ډول دهغه چا په اړه په شعر کې ویـل استعمالیږي، چـې مړ شـوې وي . دانسـان اوازچوپیدل د اوبو د آواز چوپیدلو سره تشبیه کېږي. | این جملـه ازنگـاه لغوی به معنـای آواز آب خاموش شد، است. این یـک جملـه شـعری بـوده و درمورد کسی در شعر به کار برده می شود ،که مـرده باشـد. خـاموش شـدن آوازشخص به خاموش شدن شر وشور آب تشبیه میشود.

آوڅو āw cū - [ا،ص]- گزک، اوبه اخیستل،دپرهار اوبـه اخیسـتل . | گزک ، آب گرفتن زخم.

آو څو اوں āw cū ũ - [مص]- گزک اخیستل، ټپ اوبـه اخیسـتل. | گزک شدن زخم، آب گرفتن زخم.

آو دوت āw dōt - [ا،ص]- د پټي اوبـه کولـو وخـت یـا موسـم. | موسم یا وقت آبیاری مزرعه.

آو دتله āw datə́lə - [ص فا،مذ،م،ج]- پټي اوبه کونکی،هغه کس یا کسان چې پټی اوبه کوي . مونث یې، آودتلي āw datə́lī ،ده . | آبیاری کنندهٔ زمین ، آب دهندهٔ زمین، آن ویا آنهای که زمین را آبیاری می کنند. مونث این کلمه آودتلي āw datə́lī، می باشد.

آو دتون āw datū̃ – [مص]- لحچا په لاس اوبه اچول، اوبه کول ، دیټي یا دنیالګي اوبه کول . | به دست کسی آب ریختن ،آبیاری ، ابیاری مزرعه وکشتزارویا نهال.

آو دتون āw datə́w̃ -[مص]- دبل کس یا کسانو په واسطه په لاس اوبه اچول، په بل کس باندې پټي اوبه کول. | توسط کسی یا کسان دیگر به دست آب ریختن، به واسطه کسی دیگرزمین آبیاری کردن.

آو دتي شته āw datī-štə - [ص مف،نک]- اوبه شوی ، اوبه ورکړل شوی . | آبیاری شده ، آب داده شده.

آو دتي شته āw datē-štə - [ص مف، نک]- په بل چا باندې اوبه کړل شوی . | توسط شخص دیگر آبیاری شده .

آوسار

آوسار āwsār- [ا،ص]- سقو ، هغه څوک چې تل اوبه راوړي اویا په یو معین وخت کې د اوبه راوړلو وظیفه ور په غاړه وي .| سقاء ، آبکش، حامل آب، کسی که همیشه آب می برد ویا در مناسبتی وظیفه آب

اوردن را به دوش دارد .

آوکا āw- kā - [ص]- اوبه خور، د اوبو څښلو والا. دغه کلمه اوبو څښلو ته دخاریو بیولوله پاره استعمالیږي.لکه: گاں او کا گورگیام- gā āw- kā gūrgeām ،غواوی اوبوڅښلوته بیایم. | اب خور ،آن که مستحق خوردن اب است. این کلمه بیشتر درمورد اب دادن حیوانات به کار برده می شود.مانند: : گاں او کا گورگیام gā āw-kā gūrgeām ،گاو ها را به اب خوردن می برم.

آو کوو āw köw - [ص]- تراوبو لاندی ،په اوبو کی دوب. | زیراب، غرق در آب، فرورفته دراب، اب ازسرپریده.

او گوت

آو گوت āw gūṭ - [ا]- جاله ، وړوکی کشتی. | جاله ، قایق، کشتی کوچک.

آوگوش āw gōš - [اصط]- تا دی اوبه یوسي ، په سیند لاهو شی . دا یوه ادبي توبیخي کلمه ده. | اب ببردت ، تورا اب ببرد . کلمه ادبی توبیخی وتلخ گونه است .

اومترکیک

آومترکیک āw maṭrkīk - [ا،م،ج]- چونگښه، چونگښی .| بقه ، بقه ها .

آوموژکه āw mōřkə -[ا]- تناکه، هغه تناکه چی دکاریا سوځېدو له امله رامنځته کیږي . په لغوي لحاظ داوبومشک په معنا ده. | ابله، ابله

که به اثرکاریا سوخته گی به میان می آید . از نگاه لغوی به معنای مشک آب می باشد .

آوراو āwrāw- [ا]- اجاره، اجاره يي خمکه، په اجاره خمکه کرل، په اجاره نيول . په داسي شکل چې حاصل د دهقان او تانتي يي د خمکي خاوند وي . | اجاره، اجاره دادن زمین ، کشت زمین به شکل اجاره. به شکلی که حاصل زمین از اجاره دار، کاه آن از صاحب زمین می باشد .

آووي āwoī- [ا،اصط]- دعوه، ادعا . په پخواني نورستان کی دا راوج و چې جنگيالو به دجگړي له میدانه په راتگ کي له کلي څخه لري، په خپلوکلیوالـوغږ کاوه او دجنگ په میدان کی خپلی کارکردگی يی په اوچت اواز بیاناوه . چا چې به دجنگ په میدان کي کارکردگي نه لرله ،هغه به هم هڅه کوله چې دیو څه ادعا وکړي .| ادعا . درزمان قبل از اسلام مروج بود ، هرجنگجو کارکردگی خود درمیدان جنگ را، دربازگشت، از حوالی قریه به اهالی قریه به آواز بلند پیام می داد، که چند نفر را کشته است . اگر کسی درمیدان جنگ موفق به قتل دشمن نمی شد ،اوهم کوشش می کرد که خود را هرچه زودتر به قریه رسانیده ، ادعا نماید که وی هم یک یا چند دشمن را کشته است .

آوېي āwēi - [ا]- هغه کرونده یا پټي اویا نیالگی چې د اوبو د کموالی سره مخامخ وي . | کم آبی ، زمین زراعتی یا نهال که آب طلب باشد، زمینی که به نسبت نبودن آب روبه خشک شدن باشد،خشکآبه.

ا – الف - a

أ -(a) alēf - دغه توری د نورستانی ژبې د الفبا دوهم توری دی چې د الف په نامه یا دیږي اوکله هم د الف ممدوده په بول ځرګندیږي. ډاکتر عبدالحکیم هلالی ددغه واول دمخرج په اړه لیکي چې منخنی، لاندنی، ناګرد، خلاص،لنډ واول دی. (دپښتو ژبې فونولوجي، مخ۷۵) | این حرف دوم الفبای زبان نورستانی می باشد که گاهی به گونه الف ممدوده ظاهرمی گردد. در الفبای زبان نورستانی درین مورد نوشته شده است : این حرف درآغاز کلمه ها آواز (ā) را که فتحه (زبر) نامیده می شود و در وسط و آخرکلمه ها الف ممدوده را نشان می دهد. (ص ۱۱) دوکتوررحیم الهام درمعرفی این واول نوشته است: پایینی، جلوی، ناگرد، باز است. نسبتاً کوتاه گفته می شود. (روش جدید درتحقیق دستورزبان دري، ص۵۵)

جهت معلومات خواننده گان محترم باید علاوه نمایم که درنگارش کلمات با فونیم لاتین حرف (a) که بعد ازحرف اول می آید، صدای فتحه یا زبر را می دهد نه صدای الف کامل را.

ابانــک (ابان‌ـک) abãk- [ص]- یوازې، په ډاګ . لکه : په یوه ساحه کي یوازې یو کور وي.| یکه وتنها، درمیدان .مثلاً :خانهٔ که دریک محل یکه وتنها باشد، ودرحول وحوش آن آبادی دیگر نباشد.

ابرژ abrř -[ا]- پاته کېدنه، معطل کېدنه، مصروف، دلاسا. دماشوم د مصروف ساتلو لـه پاره هم استعماليږي .لکـه : ايي وشتوکه ابرژ کراو ī waštōk-ə abrř karāw ،دغـه ماشوم مصـروف وساته. | مصـروف، سرگرم، معطل،دلاسا . مثلاً : برای مصروف ساختن طفل هم بـه کـار بـرده می شود. ايي وشتوکه ابرژ کراو ī waštōk-ə abrř karāw ،این طفل را مصروف بساز.

ابرژ باله abrř bālə -[ص فا، مذ،م،ج]- معطل کېدونکي، مصروف کېدونکي . | معطل شونده،کسی که معطل می شود ، مصروف شونده ها.

ابرژ بوسته abrř bö-stə - [ص فا، م،ج]- معطل شوي ، هغه کس يا کسان چې معطل شوي دي،بوخت شوي. | معطل شده يا معطل شده ها، مصروف شده يا مصروف شده ها، آن کس يا کسانی که معطل شده اند ويا مصروف شده اند.

ابرژبوں abrř bū̃ -[مص]- له تگ څخه معطل کېدل، مصروفېدل، بوختېدل، پاته کېدل. | ازرفتن معطل شدن، مصروف شدن، سرگرم شدن، معطل شدن ، از رفتن باز ايستن.

ابرژکرَوں abrř karə́w̃ - [مص]- يو څوک مصروف ساتل، مشغولول، معطل کول د مېلمستيا په ډول . | مصروف ساختن کسی ، سرگرم ساختن، مشغول نمودن، بـه گونـه مهمانی کسی را از رفتن مانع

مانع شدن ، از رفتن بازداشتن.

ابره abərə- [ا،ص]- بد، خراب، ناکاره، بیکاره، ضررناک، دښه ضد . لکه : ابره پوښت abərə pũt،خراب لار، ابره منښ abərə manaș ،خراب سړی .| خراب، بد ، بیکاره، مضر .مانند : ابره پوښت abərə pũt ، راه خراب، ابره منښ abərə manaș آدم خراب .درسانسکریت این کلمه به شکل اپره apra ،است . (مورگنسترن،زبان وایگلی،ص٢٢٠)

ابره اچره abərə açərə -[ا،ص]- مضر، بد، ضرر رسونکی. دواړه مترادفي کلمي دي .| هردوکلمه مترادف اند که باهم ، معنای بد ، مضروضرر رسان، را افاده می کنند .

ابره الا abərə - alā - [ص]- له اخلاقو لري خبرې، پوچي خبرې . | سخنان دور ازاخلاق ، حرف های پوچ،سخن دور از آداب .

ابره باښ abərə - bāș -[ص]- خرابه کلمه، بي ځایه خبره، تونده کلام . | سخن خراب، سخن زشت،سخنان نا شایست.

ابره باله abərə - bālə-[ص مف،مذ]- خرابېدونکي ، ورانېدونکي . مونث صیغه یې ابره بیلي abərə bilī، ده | خراب شونده ، ویران شونده. صیغه مونث کلمه ابره بیلي، abərə bilī ، می باشد.

ابره باله ستة abərə - bālə-stə - [ص]- خرابېدونکي شي ،

ورانېدونکي څیز،هغه شي چې دخرابېدو خاصیت لري . | چیزخراب شونده، چیزویران شونده، چیزی که خاصیت خراب شدن را دارا باشد.

ابره بورنشون abərə - bōr nášũ̄ -[مص]- کینه په زړه کي نیول، چاته کینه ساتل. | کینه کسی را به دل گرفتن، به کسی عقده گرفتن.

ابره بورنشون abərə - bōr -našə́w̃ -[مص]- یوڅوک چا ته لمسول، څوک چا ته بد بین کول، څوک وچا ته کینه ناک کول . | کسی را علیه کسی دیگر تحریک کردن، بدبین ساختن، کینه دار ساختن.

ابره بوسته abərə - bö-stə -[ص مف]- خراب شوی ، وران شوی شي . | خراب شده، ویران شده،نابود شده .

ابره بون abərə - bũ̄ -[مص]- مادي یا معنوي خرابېدل، متضرره کېدل. ددغه کلمي ضد (تواوون tawã̄ũ̄) یعنی خپل هرڅه ساتل او ساتنه ده . | خراب شدن مادی ومعنوی، ضرردیدن، صدمه دیدن، ضربه دیدن، متضررشدن .ضد این کلمه(تواوون tawã̄ũ̄) یعنی درامن بودن،می باشد.

ابره بېر کڅي سته abərə - bērkacị-stə -[ص]- بد شکله، بد قواره، بد رنګه . هغه کس ته دغه کلمه استعمالېږي چې بد کاره اوبد فعله وي . | بد قواره ، بدشکل، بد رنگ، بد نمود. به کسی این کلمه به کار برده می شود که دارای اعمال بد و بد کاره باشد.

ابره بپرنشون abərə bēr - nášũ -[مص]- بدی خبرږ کول، سپکږ خبرږ کول . | سخن بد گفتن، ناسزا گفتن، سخن زشت گفتن.

ابره پپر اوده abərə - pēr-ōdə -[ص ،مذ]- بد رنگه،بد شکله ، بد شکل لرونکي . ددغه کلمي مونث شکل يئ ابره پپر اودي abrə- pēr-ōdə ده . | بد شکل ، بد نمود، بد رنگ،بد قواره. شکل مونث این کلمه، ابره پپر اودي abrə- pēr-ōdə ، است.

ابره پي دتون abərə - pē-datə́w̃ - [مص]- توهينول، بي آبه كول، سپكول، مخامخ چا ته سپک سپور ويل. | بی آب کردن، توهین کردن، تحقیرکردن، رودر رو بد وزشت گفتن به کسی.

ابره چار abərə - čār - [ص]- خراب کار، خراب کړه وړه،بد کار ، بد کردار، بد يا بی خايه رسم اورواج،ناوړه کار. | کاربد، کرداربد، عمل بد، روش بد، رسم ورواج بد، عنعنه نادرست ونا به جا .

ابره چون abərə - čũ - [مص]- خرابول،وبجاړول، بدي رسول، چاسره بد کول، چاته مالي يا خاني ضرررسول . | خراب کردن، ویران کردن، خساره مند ساختن،با کسی بدی کردن، زیان رساندن، صدمه زدن، زیان رساندن مالی یاجانی، آسیب زدن .

ابره چا abərə - ça̧ -[ص]- وران غږ، بد اواز،خراب اواز . |

صدای بد،صدای گوش خراش ونا خوش آیند، صدای درشت ، صدای نا تراش.

ابره چا اوده abərə ça̧ - ōdə -[ص،م،ج] – بد اواز لرونکی، د بد اواز خاوند یا خاوندان . | دارندهٔ آواز بد، صاحب آواز بد، آنهای که دارای صدای زشت اند.

ابره دروم چار abərə - drūmčār -[ص] - ناوړه کار، نادرست کار، تردېره ماشومانو ته د ډودی خوړلو په وخت کی چی خوله او لاسونه چټل کړي، ویل کېږي . توبه ابره درومچار tū – bə abərə- drūmčār ، ستا ناوړه کار، یا څه ناوړه کار دي وکړ .| کارکرد نا شایسته وناپسند، کار نادرست، به اصطلاح کثافت کاری. مثلاً: به اطفال گفته می شود : توبه ابره درومچار tū – bə abərə- drūmčār ، کثافت کاری تو .اگرطفل درهنگام نان خوردن لباس دست ودهن خود را چتل بسازد،مادرش میگوید: توکس ابره دروم چارکوژ ں،توچه کارخراب کردی.

ابره زژںوں abərə - zř̃ū - [مص]- بد ورل، په نظر بد راتلل، ښه نه ایسېدل، په بد نظر کتل . | بد بردن، به نظر بد دیدن، خوش نیامدن.

ابره زژںوں سته abərə - zř̃ū-stə - [ص]- هغه څه چی دخوښولو وړ نه وي، هغه څه چي دچانه خوښېږي. | آنچه که شایسته پسند نیست، آنچه که خوش آیند نیست،آنچه که قابل پسند نیست.

ابره ږن abərə - za̧n -[ا،ص]- خراب اخلاق، بد خوي، بده رویه،

بد کره وړه . | اخلاق بد، برخورد خراب، رویه زشت ونا پسند.

ابره ږوکدَن -abərə - ẓūkdan [ا،ص]- بد نیت، خراب خوي، ناوړه فکر. | خوی بد ، نیت بد، خواص بد ، فکر بد.

ابره ږوکدَن اوده -abərə ẓūkdan- odə [ص،م،ج]- دبد خوي خاوند، بد نیت لرونکي، خراب خوي لرونکي کس یا کسان. | دارای خوی بد، دارنده نیت بد، آن یا آنهای که دارای خوی وخواص بد هستند.

ابره سته - abərə -stə - [ص]- خراب شی ، ناکاره اوبیکاره شی، هغه چې ښکلې نه وي، بې خونده، بې ارزښته شی . لکه : ابره سته ادچام abərə-stə adəčām ، خرابې جامې .| زشت ، نا زیبا، نامرغوب، بدون طعم، چیز خراب وبیکاره،بد ساخت، بد ریخت،بی ارزش. مانند: ابره سته ادچام abərə-stə adəčām ،لباس خراب .

ابره سلوں abərə - salũ - [مص]- زیان رسېدل، زیان رسېدنه ، هغه څه چې روغتیا ته زیان رسوي، هغه خبره چې په سړي باندې بد لګېږي یا بد ولګېږي، هغه خبره چې په اورېدو یې سړی خپه شي. | زیانبار،زیان آور، آن چه که آدم را بیمارسازد، آن سخنی که انسان را خفه سازد، سخن نا به جا که آدم را متاثرسازد.

ابره سلوں abərə - saləw̃ - [مص]- دچا بد ویل، چاته بد ویل، چاته سپکاوی کول، چا ته سپکه ویل، چا ته هغه خبره کول چې په اورېدو

یی خپه شي . | بدی کسی را گفتن، به کسی سخن بد گفتن که به شنیدن آن آزرده گردد، سبک ساختن کسی، به کسی سبک گفتن،فحش گفتن .

ابره کوي abərə - koi - [ص]- بد کار، ناوره کار، دښه کارضد .

| کاربد، کارزشت، عمل زشت، کارناشایسته، ضد کارخوب.

ابره کوي اوده abərə koi - ōdə - [ص فا،مذ،م،ج]- بدکاره سري، بدعمل لرونکي، بدفعله کس یا کسان. ددغه کلمې مونث بڼه یې ابره کوي اودي abərə koi - ōdī ،ده . | بدکاره،شخص بد عمل، بد کردار، شریر،کسی یا کسانی که فعل بد دارند . شکل مونث این کلمه ابره کوی اودي abərə koi - ōdī ،می باشد.

ابره گون abərə - gūn -[ص]- بد بوی ،خراب بوی، ناوره بوی .| بوی بد ، تعفن، بوی ناپسند .

ابره گون گنوں abərə gūn ganū̃ -[مص]- بد بوی ترسپږمو کېدل، بد بوی احساسېدل، بد بویي را منځته کېدل . | بوی بد به مشام رسیدن، بد بویی احساس شدن، ایجاد شدن بوی بد.

ابره گون گنوں abərə gūn ganə́w̃ -[مص]- بد بوی جوړول، بد بوی رامنځته کول. | بد بویی ایجاد نمودن، بد بوی ساختن.

ابره - (و) گوری کرکر abərə (o) gūrē kar kar -

ابرېش

[اصط]- په لغت کي له بد سره گرځېدا، په معناده . په اصطلاح کي د هغه چا په اړه ویل کېږي چې د گرځېدو وس او قدرت په کي نه وي خو هغه هري خوا تـه گرځي،هغه کس چې بدو پسی گرځي. | از نگاه لغوی بـه معنـای گشت وگذار با بدی بوده ، امـا در اصطلاح در مـورد کسی استعمال مـی شود کـه قدرت جسمی گشت وگذار را نداشته اما او در گردش ،باشد،کسی که درپی اعمال بد باشد.

ابره متروں abərə - matrũ - [ص]- بد ویل، د چا غیبت کول، دچا بد ویل، چاته بد ویل. | بد گفتن، کسی را به بدی یـاد کـردن، بـدی کسی را یاد کردن، کسی را مذمت کردن، کسی را بد گفتن .

ابـره متـروں abərə matrə́w̃ -[مص]- پـه بـل کس یـا کسـانو باندی دچا بد ویل. | به توسط دیگران بدی کسی را گفتن وغیبت کردن .

ابـره مـوښ abərə mūṣ –[ص]- ډېره غصـه، ډېرقهر. | خشم زیاد، قهرزیاد، برآشفتن،برآشفتگي زیاد.

ابـره وېښ abərə wēṣ -[ص]- بد کـار، بد عمـل، خراب نظم ، نـاوړه ترتیـب، خـراب کـړه وړه، گـډوډي . | کاربـد، نظـم ونسـق خـراب، گدودی، روش بد، کرداربد، بي ترتیبی، بی نظمی .

ابره یوز abərə yōz - [ص]- بده یخـه هوا ، ډېرې یخي هوا تـه ویل کېږي . | خنـک زیاد، خنکی زیاد، را گویند.

ابرېش abrēš- [ا،ص]- د باري گانو کلي، دغلامانو کلي. | قریه باری

ها ،قریه برده ها .

ابرېن abərẽ - [ص،اصط]- په بده، په بده لار، غلطه لار، هغه کارچې خیر په کې نه وي . توښه ابرېن بو tū-ṣə abərẽ bö . دغه اصطلاح ده چې معنایي ، تا ته په بده ده، یعنی خیردې په کې نشته، ده . که څوک یو بد کار وکړي نور ورته دغه کلمه استعمالوي. | به بدی، به راه بد، به راه خطا، به راه نادرست،کاری خیر درآن نباشد. توښه ابرېن بو tū-ṣə abərẽ bö ،برای تو خیری (درین کار) نیست.اگرکسی مرتکب کارنادرست شود، دیگران برایش این اصطلاح را به کار می برند .

ابـړاو abəṛāw– [ا،ص]- غلـي، غلـي غلـي تـګ، نـاببره. ابـړاو دامیت abəṛāw dāmīt ، نـاببره ونیـول شـول . | قـابو دادن ، خـپ خـپ رفتن، بی خبر . ابړاو دامیت abəṛāw dāmīt ،خـپ خـپ رفتـه(آنـها) را گرفت یا گرفتند.

ابړاو دمله څون abəṛāw damələ čũ - [ص، اصطـ]- پـه لغت کی هغه سپي ته ویل کیږي چې غلي غلي ځي او خوله اچوي . خوپـه اصطلاح کی هغه کس ته ویل کیږي چې په چا نابېره حمله کوي. | درلغت به معنای سگ پاچه گیر، سگی که خـپ خـپ رفتـه دهن مـی انـدازد، بـوده ، اما در اصطلاح به شخصی استعمال می شود کـه نـا گـاه بـر کسـی حملـه مـی بـرد .

ابړه abṛə=abəṛə - [ص] - کوچني، وړوکي، نـاپوه . پـه اصطلاح

کي هغه تنکي ځوان ته ویل کېږي چې لا ښه هوښیار شوی نه وي .| کوچک، نادان. دراصطلاح به نو جوانی که هنوز گویا خوب هوشیار نشده باشد، استعمال می شود.

ابره سته abərə-stə - [ص]- ناپوه، نادان . په ځینو جملوکی د گنگس اوساده په مفهوم هم استعمالیږي.| نا فهم ، نادان، دربعضی جملات به معنای گنگس وساده هم استعمال می شود.

ابشیري abəširī -[ا،ص] - شوخ، ناارام. ابشیري دبله abəširī dabələ، ناارام هلک. مونث له پاره هم همدغه کلمه کارول کېږي.| شوخ . ابشیري دبله abəširī dabələ ، بچهٔ شوخ . برای مونث نیز عین کلمه به کار برده می شود.

ابشیري سته abəširī- stə -[ص]- شوخ، بي ادبه،شوخ شانته .| شوخ، بی ادب، نا مؤدب .

ابنه که abənə-kə -[اصط]- له ښه طالع، له نیکه مرغه . دغه کلمه هغه وخت ویل کېږي چې دیو کار دکېدو امید نه وي اما هغه وشي. لکه: ابنه که اوښلي بو abənə- ka ūṣə́lī bö ، ښه شو باران وشو. | خوشبختانه ،ازبخت خوب. این کلمه هنگامی استعمال می شود که امیدی برای شدن کاری نباشد اما ان کار صورت گیرد. مانند: ابنه که اوښلي بو abənə- ka ūṣə́lī bö، خوشبختانه باران بارید، ازطالع خوب بارید.

ابوبـار abō bār - [ا]- جدي غوښتنه،عذر او زاري، پـه ټنيګـار . | تقاضای مکرر، خواهش جدی، به تکرارزیاد، عذروزاری،تاکید .

ابولـي abölī -[ا،ص]- ډکون ، دخمکي یا د ابادی هغه تشی تـه وایـی چې باید په خاورو یا په تیږو ډکه شي . | پُرانه،آن خالیگاه که با اعمار دیوار به وجود می آید و ایجاب می نماید که با خاک یا سنگ پُر گردد.

ابېر abēr - [اصط]- هغه حال ته ویل کیږي چې د یو کار د نـه اجرا پـه صورت کې یو چا ته ضرریا خطر متوجه وي. لکه چې یو چا تـه وویل شـي که دا کـاردي ونـه کړ ، نو خېربـه دي نـه وي، یعنـي داخطـارمفهوم ورڅخـه اخیستل کیږي . لکه : تو امتحان کـه دریش تـه توبـه ابیربـو -tū̃ ēmtēhān kə darīš –tə tū-bə abēr bö، که په ازموینه کي ناکام شوی نو خیر دي نشته .| وا به جانت، این کلمه هنگامی به کار برده مـی شـود کـه درصـورت عدم اجرای وظیفـه داده شده ، بـه شـخص موظـف ضـرر یـا صدمه متوجـه گردد .کلمهٔ است که مفهوم اخطـار و هوشدار ازآن گرفتـه مـی شـود. مانند: تـو امتحـان کـه دریش تـه توبـه ابیربـو tū̃ ēmtēhān-kə darīš –tə tū-bə abēr bö اگردر امتحـان ناکـام شدي خیر ات نیست ، اگـر درامتحـان ناکـام شدی ، وا به جانت .

ابېربـا abēr bā -[ا،ص]- ملامتـي، دملامتـي پېټـي ، تورپـوري کـول، تومتي کېدل، تورن پېژندل کېدل . ابیربـا پـی گـو abēr bā pai gō ،ملامتـي ورباندي واوښت. ددغه کلمي ریښه ابره با abərə bā، یعنـی بد پېټـي یـا بد بار، ده. | ملامتی، محکومیت، مجرمیت، متهم بودن . ریشه این کلمـه ابـره

ایراشت ایچ با abərə bā، یعنی محموله بد یا بار بد ،می باشد. ابېربا پی گو abēr bā pai gō ،ملامتی سرش چپه شد، مجرم شناخته شد،گنهکارثابت شد .

اپ ap -[ا]- خلاصه ، بېرته، واز. | باز، گشوده، مفتوح.

اپ ap -[ام]- خلاصه کړه، بېرته کړه. | بازکن، بگشا.

اپاں apā̃ -[ا]- خلاص، پرانیستي،بېرته . | باز، گشوده.

اپاں گوسته apā̃- gō-stə -[ص مف،لک]- پرانیستل شوی، پرانیستی،بېرته شوی، پرانیستي پاته شوی. دا کلمه ښیي چې چا نه وي پرانیستي بلکي په خپله پرانیستل شوی وي . | بازشده ، گشوده شده. این کلمه نشان می دهد کسی نه گشوده بلکه خودش باز شده باشد.

اپاں وں = اپاوں apā̃-ū̃ =apāū̃ –[مص]- بېرته کېدل، خلاصېدل، پرانستل کېدل. | گشوده شدن، بازشدن.

اپْراشت aprāšt-[ص]- پورته، اوچت ، په اصطلاح کې له ناروغي څخه رغېدو ته هم ویل کېږي. | بالا،فوق ، در اصطلاح صحتمندی ،صحت یابی بعد از مریضی را نیزگویند.

اپْراشت ،اپراشتي aprāšt-ē -[ق]- په هوا کې ، پورته، اوچت. | درهوا، بالا، دربالا، فوق .

اپراشت ایچ aprāšt īč - [ام]- اوچت کړه،جګ کړه . جله کونه

- و اپراشت ایچ ĵalə kūnə- ō aprāšt īč ،دوني تنه اوچته کره. | بلند کن . جله کونه- و اپراشت ایچ ĵalə kūnə- ō aprāšt īč ، تنهٔ درخت را بلند کن.

اپراشت بو aprāšt bö -[م،غا،مذ]- (هغه) روغ شو، له ناروغي روغ شو . نېمیچه بارکه اپراشت بو nemīčə- bār kə aprāšt bö ،له ناروغي ښخه روغ شو. ددي کلمي مونث بڼه يي اپراشت بي aprāšt bī، ده . | (او) صحت یاب شد، از بیماری جورشد. نېمیچه بارکه اپراشت بو nemīčə- bār kə aprāšt bö ،ازمریضی صحت یاب شد. شکل مونث این کلمه اپراشت بي aprāšt bī ، است.

اپراشت بو aprāšt bū -[ام ،م]- (په جسمي لحاظ) ځان اوچت ونیسه . ای پیشتروک اپراشت بو ē pištrōk aprāšt bū ،ځان لږ اوچت کره. | وجود خود را بلند نگهدار . ای پیشتروک اپراشت بو ē pištrōk aprāšt bū ،خود را کمی بلند نگهدار.

اپراشت بوت aprāšt böt -[ج،غا]- (هغوی) روغ شول،روغتیا یي وموند . تې اپراشت بوت te aprāšt böt ،هغوی روغ شول . | (آنها) صحت یاب شدند. تی اپراشت بوت te aprāšt böt ،آنها صحت یاب شدند.

اپراشت بوم aprāšt böm -[م،مذ]- روغ شوم،ښه شوم .| خوب شدم،صحت یاب شدم.

اپراشت بون aprāšt bū̃ –[مص]- رغېدل، په هوا کي معلق

کپدل . | صحت یاب شدن، معلق شدن درهوا .

اپراشت پې aprāšt pē- [ص]- دلغت لـه مخې پـه هوا کې معنـا ورکوي ، خوپه اصطلاح کې د بېباک ،بې فکره اوبې پروا، پـه معنـا ده . | ازنگاه لغت درهوا معنا می دهد ، اما دراصطلاح به مفهوم بیباک، بی پروا، سربه هوا، هوش پرک،بی فکر ،می باشد.

اپراشتي آو اوو اڅلـي aprāšt-e āw ū́ - acə́lī -[ا]- خړوبې ، آبشار، هغه اوبه چې له لوړ ځایه ښکته را تویېږي. | آبشار، آبی که ازجای بلند به پایین می افتد.

اپراشتي بېراپـاس aprāšt-e bēr- eās -[ص]- لغوي معنـا یې په هوا ځي ده ، خو اصطلاحي معنا یې تکبر، کبر او غرور لـرل، ده . | معنـای لغوی ایـن کلمـه درهـوا مـی رود بـوده ، امـا معنـای اصـطلاحی آن داشتن کبر وغرور می باشد.

اپْراشتي چووْلي aprāšt-e čū̃wəlī -[ا،مو]- الوتکه. دلغت لـه مخې معنـا یې هغه شې چې پـه هوا ځي ،ده. ددغې کلمې مذکره بڼـه اپراشتي چووله aprāšt-e čū̃wələ ،ده. | طیاره . ازنـگاه لغوی بـه معنـای آنچـه درهـوا مـی رود ،مـی باشـد. صیغه مـذکراین کلمـه اپراشـتي چوولـه aprāšt-e čū̃wələ ،است.

اپْراشت چۏن aprāšt čū̃ - [مص]- پورته کول ، اوچتول .| بـالا

کردن، بلند کردن .

اپْراشـتي چـوون aprāšt-e čũw̃ -[مص]- پـه هـوا تلـل، پـه هواکې لاره وهل، د کبر وغرور څخه مطلب ده. | درهوا رفتن، درهوا راه رفتن، منظور ازکبر وغرور می باشد.

اپْراشتي چوون= اپْراشتي چوه ون aprāšt-e čũwə́w̃

-[مص]- په هواکي ديوه شي ورل ، الوزول. | درفضا بردن، پروازدادن .

اپراشتي گېاس aprāšt-e geās -[اصط]- دلغت له مخې په هوا کې خې، په هوا کې لاره وهي، په معنا ده. خو په اصطلاح کې هغه چا ته ويل کېږي چې ډېرمغروراوبېباکه ،وي . اپراشتي گوسته aprāšt-e go-stə، هغه چې پـه هوا تللي ده،يا هغه چې الوتي، ده . | درلغت بـه معنـای درهوا می رود، درهوا راه می رود بوده امـا در اصطلاح درمـورد کسـی يـا کسانی استعمال می شود، که بسيار مغرور و بیباک ،باشد. اپراشتی گوسته aprāšt-e go-stə، آن چـه کـه بـه هوا رفتـه است، يـا آن کـه پرواز کرده است.

اپراشـتي مېلـه aprāšt-e melə -[ص]- نـه سنجول شـوې خبرې، بې ځايه خبرې،هوايي خبرې. | سـخن نـا سنجيده، سخن نـا بـه جـا، سخن نا پخته،سخن هوايی،سخن نا وارد .

اپراشـتي مېلـه اوده سـته apiāšt-e melə-oda-sta-

[ص]- هغه کس چې هوايي خبرې کوي، هغه کس چې ناسنجولي خبرې ، کوي. | کسی که سخن نا سنجیده وهوایی می زند، کسی که بیهوده سخن می زند،کسی که سخن نا به جا می زند.

اپْرتـه aprtə́ -[ص]- بد حال،کله چې دبیمار حال ډیر خراب وي دا کلمه ویل کیږي . اپرته بوسته او aprtə́ bö-stə ō ،حال يې ډېر خراب دی . | وضع بد،هرگاه وضع مریض بسیارخراب باشد،این کلمه استعمال می شود . اپرته بوسته او aprtə́ bö-stə ō ،حالش بسیارخراب است .

اپله apələ -[ا،ص]- لږ، کم، کم رنگه ،هغه کمې چې دهغه په وجه شی خراب ښکاره شي. لکه: اپله وژان گباس aplə wřā̃ geās ، بد ښکاري . بنايي د اپیلوک کلمې خلاصه وي. | کم ،اندک ،ناچیز، کم اهمیت، کم ارزش، کمرنگ، بد نما . مانند: اپله وژان گباس aplə wřā̃ geās ،بد معلوم می شود. شاید فشرده کلمه اپیلوک باشد. درسانسکریت alpa به معنای کوچک و ضعیف می باشد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱،ص۳۹)

اپله سته apələ-stə -[ق،ص]- لږ، لږ شي، هغه څه چې په زړه برابرنه وي . اپله سته کوي دریشته اوړي aplə-stə koi drī-štə ōṛī ،لږ شانته کارپاتې و . | اندک ،کم، کمکی، چیز اندک یا کم، آنچه که به میل وذوق برابر نه باشد. اپله سته کوي دریشته اوړي aplə-stə koi drī-štə ōṛī ، کمی کار مانده بود.

اپْن apə́n-[ا] - ببرته ، خلاص . | باز، گشوده .

اپوس apū̃s- [ا]- پرسوب، پرسپدنه. ددغه کلمي ريښه، پو pū̃ يعنی پو، ده. | پندیده ، آماس،باد کرده . ریشه این کلمه، پو pū̃ ، یعنی پف ، می باشد.

اپوس apū̃s- [ا]- وپرسپږه، خان وپرسوه. | بپند، خود را بپندان.

اپوسته (اپوس+ سته)apū̃s-stə́-[ص] – پرسپدلی،هغه چې پرسپدلی دی . | پندیده، پندیده گی، پندیده شده،ورم کرده،باد کرده، آماس کرده،آنچه پندیده است .

اپوستو apū̃stō - وپرسپد. تو به نوکه اپوستو tū-bə nūkə apüstō ،ستا مخ پرسپدلی دی . | پندیده، آماس کرد، باد کرد . تو به نوکه اپوستو tū-bə nūkə apüstō ، روی تو پندیده است .

اپوسله apū̃sə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- پرسپدونکي، هغه څه چې پرسپږي . | آنچه که می پندد، باد شونده .

اپوسوله apū̃sə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- پرسوونکي ، هغه کس یا کسان چې څه شی پرسوي . | پندانند ه ،باد کننده، کسی یا کسانی که می پندانند،کسی یا کسانی که چیزی را باد می کنند.

اپوسون apū̃sū̃ -[مص] – پرسپدل،پرسوب کول . | پندیدن، باد کردن، متورم شدن .

اپوسون **apūsə́w̃** - [مص] – پرسول، په پو کولوسره پرسول . په اصطلاح کي د تحریکولو په معنا هم ده . | پندانـدن ، بـاد کـردن، متـورم ساختن . در اصطلاح به معنای تحریک کردن است .

اپوسوون **apūsəwə́w̃** - [مص] - په نورو کسانو باندي پرسول. | توسط شخص یا اشخاص دیگر پف کردن وپنداندن .

اپوسویلیک **apūsə́wilīk** -[ا،م،ج]- پوکـاني پوکـاني . | پوقانـه، پوقانه ها .

اپوسی **apūsị** - [ما]- وپړ سپړ . تشو بـه دوشت اپوسی tašo-bə dōšt apūsị، د هغه لاس وپړسېد . | پندید. تشو به دوشت اپوسی tašo-bə dōšt apūsị، دست او پندید .

اپوسي **apūsē** - [ما]- ویې پرساوه . تشو اپوسویلیک اپوسي tašo apüsə́wilīk apūsē، هغه پوکاني وپړسوله . | پنداند . تشو اپوسویلیک اپوسی tašo apüsə́wilīk apūsē، او پوقانـه را پنداند یـا اوپوقانـه را پـف کرد .

اپوسي شته **apūsē- štə** - [ص]- پرسولي . اپوسي شته موږکه گورا apūsē-štə mōřkə gūrā ، پرسولي مشک يې راوړ . | پندانده شده،پف کرده شده . اپوسی شته موږکه گورا apūsē-štə mōřkə gūrā ، مشک پندانده را آورد.

اپوسوې شته apūsə́wē-štə- [ص مفـ]- د بل کس یا کسانو په واسطه پرسول شوې . | به واسطه کس یا کسان دیگرپف کرده شده یا پندانده شده.

اپون apū̃ – [مص] – پرانیستل ،بیرته کول ، خلاصول. لکه دروازه یا کړکی خلاصول. | باز کردن، گشودن .مانند باز کردن دروازه یا کلکین.

اپون apə́w̃- [مص]- دبل چا په واسطه بیرته کول او پرانیستل . | به واسطه کس یا کسان دیگر بازنمودن و گشودن .

اپي ape -[ام]- بیرته کړه! . دوري اپي dürī ape ،کړکی خلاصه کړه! | بازکن! . دوري اپي dürī ape ،کلکین را باز کن! .

اپې apē - [ما]- بیرته یې کړ . تشو دو اپې بنه اترگوم tašo dō apē-ṣə atər gōm ،کله چي هغه دروازه خلاصه کړه، ور ننوتم. | باز کرد. تشو دو اپې بنه اترگوم tašo dō apē-ṣə atər gōm ،هنگامی که او دروازه را باز کرد، داخل شدم.

اپیآ؟ apeā -[استفـ] – بیرته دي کړه؟ ،خلاصه یې کړه؟ تو دوري اپیآ؟ ? tū dürī apeā ،تا کړکی خلاصه کړه؟ . | بازکردی، بازکرد؟. تودوري اپیآ ؟ ? tū dürī apeā ،تو کلکین را بازکردی؟ .

اپیا apeā – [استفـ]- بیرته مي کړه ، بیرته یې کړه،بیرته دې کړه؟.

 این دو اپیا dō apeā آ ،ما دروازه بپرته کره | بازکردم ، اوباز کرد ، بازکردی؟. این دو اپیا dō apeā آ ،من دروازه را باز کردم.

اپپاس -apeās [ح جا،م]- (هغه) بیرته کوي . سی دو اپپاس se dō apeās ، هغه دروازه خلاصوي. | (او) باز میکند . سی دو اپپاس se dō apeās ، او دروازه را باز می کند.

اپپام -apeām[ح جا،م] - بپرته کوم، پرانیزم. یې دوري اپپام ye dürī apeām، زه کړکی بپرته کوم. | باز می کنم، می گشایم . یې دوري اپپام ye dürī apeām ، من کلکین را باز می کنم.

اپپس= اپپت apēt ,apēs- [ا]- سا بندېدنه، سا بندې . | تنگ آمدن نفس، نفس بالا آمدن، دل تنگی .

اپپس بون= اپپت بون apēs bũ= apēt bũ -[ص]- سابنده کېدل،سا بندېدل، سا تنگي. | نفس تنک شدن، تنگ شدن نفس،دل تنگ شدن.

اپپس بوسته apēs bö-stə- [ص مف، مذ،م،ج]- سا بنده شوی، هغه کس یا کسان چي سا یې بنده شوی . مونث یې ،اپپس بیشتي-apēs bī štī ،ده . | نفس بند شده، کسی که نفس اش بنده شده . صیغه مونث این کلمه ،اپپس بیشتيapēs bī-štī ،می باشد.

اپپس چون apēs čũ -[مص]- سا بنده کول، دچاسا بندول. | نفس

تنگ کردن، نفس کسی را بند ساختن.

اپي شته apē -štə -[ص مفـ،مذ،نک]- پرانیستل شوي ، بېرته شوي . | گشوده شده، باز شده، باز گذاشته شده، بازکرده شده، نا بسته، مفتوح .

اپیلوک apilōk -[ا،ص]- لږ . منښ اپیلوک آسته اوړي manaṣ apilōk āstə ōṛīt ، کسان لږ راغلي وو. | کم ،نا چیز. منښ اپیلوک آسته اوړیت manaṣ apilōk āstə ōṛīt ، نفر کم آمده بود.

اپیلوک سته apilōk-stə -[ق]- لږ، لږ شانته .| کم، کمَکی .

اپیله apilə -[ا]- لږ، لږشانته. | کم،اندک،ناچیز، به مقدار کم .

اپي لـه apē-lə- [ص فا،مذ،م،ج]- پرانیستونکی، هغه کس یا کسان چې دروازه یا کړکی اویا نور څه پرانیزي. هغه څوک یا کسان چې بېرته کوي یا پرانیزي . دو اپي لـه کي اوا؟ dō apēlə kī oā ،هغه کس چې دروازه بېرته کوي څوک دي؟. | باز کننده، آن کس یا کسانی که دروازه یا کلکین ویا چیز دیگر را باز می کنند،کسی یا کسانی که باز می کنند . دو اپیله کي اوا؟؟ dō apēlə kī oā ، آن که دروازه را باز می کند کی است، کی است که دروازه را باز می کند؟.

اپینجال apinĵāl– [ا]- دخلکو غونډېدنه، دخلکو راغونډېدنه. دغه پخواني لغت اوس لـه استعماله لوېدلی دی . | تجمع مردم، گرد هم آمدن

اتاں بوت

مردم. این لغت اکنون از استعمال افتاده است.

اتازه atāzə -||- د کلښوم په دره کی دیوه کلی نوم دی، چی ددولت په رسمی اسنادو کی د میرزا تازه گل خان کلا په نامه ثبت دی . که څه هم نوم پخوانی دی خو اوس د میرزا تازه گل خان له نامه سره تړل شوی چی ددغه کلي بنسټ ایښودونکي او لومړنۍ اوسېدونکی دی. نوموړی په ۱۳۳۹ هـ ش کال کی د ړنچیگل له کلي څخه خپل کورنۍ دغه خاي ته ولېږداوه او په ژوند یی پیل وکړ. | دردرهٔ کلښوم (وانت – وایگل) نام یک قریه است که دراسناد رسمی به نام قلعه میرزا تازه گل خان ثبت می باشد. هرچند نام قدیمی بوده، اما امروز بیشتر با نام میرزا تازه گل خان پیوند یافته است که بنیاد گذار این قریه می باشد. موصوف درسال ۱۳۳۹ هـ ش با خانواده خود از قریه ړنچیگل به اینجا نقل مکان نموده به زنده گی آغاز نمود.موصوف در ماه عقرب سال ۱۳۵۶هـ ش درهمین قریه وفات وبه خاک سپرده شد. جایگاهش بهشت برین باد.

اتاں بوت atã bōt -||،اصط |- په پخواني نورستان کی یوه لویه مېلمستیا وه چی دهغه ترتیبوونکی ته د ټولنی له خوا د خینو نورو امتیازونو بر سېره ، په نښانونو کیندل شوی ښکلي څوکی(ښنګ نیشڙں)، په عمري توګه هم ورپه برخه کېده. دغه کس حق درلوده چی په رسمي مېلمستیاګانو کی پرخپل دغه ګټلی او ویاړلی څوکی کښني. اوهغه څوکی چی دده د شان او مقام سره برابره نه وو ،رد کري. دغه جشن یا مېلمستیا ډېره مهمه او له لګښته ډکه وه .

ښنګ نیشڙں

دغه مېلمستیا د ډېر پنېرپه ویش پیل،له هغه وروسته به یی په ابڙں

اتاں بوت وڑں

تون abř taw̃ او دکورنیو په دله ییز گروپ باندی دژوندیو سبرلیو په وپښ(گوں گروښ gũ gröṣ) دوام مونده . ښخو ، ماشومانو او دتولنی خوارو خلکو ته په مېلمستیا، پاي ته رسېده.| درنورستان قبل از اسلام اتاں بوت مهمانی پرهزینهٔ بود که برگزار کننده آن ، درجمله سایر امتیازات ، چوکی کندنکاری شده با نشانهای مخصوص خودش(ښنگ نیشڑں) را مادام العمرنصیب می شد . بعد از برگزاری این مهمانی ،شخص مذکور حق داشت که در تمام مهمانی های رسمی قریه ، درچوکی مناسب خود بنشیند ومی توانیست چوکیی که مناسب مقامش نباشد ، ننشیند وآن را رد نماید.

ښنگ نیشڑں

مهمانی مذکور که بسیار مهم وپرمصرف بود با تقسیم پنیر بسیار زیاد آغاز وبا دعوت های ابڑں تون abř taw̃ وگوں گروښ gũ gröṣ (تقسیم نربزها برای گروپ های ازخانوده ها) ادامه یافته ، وبا دادن مهمانی به اطفال وزنان ومردم فقیر جامعه پایان می یافت. (کافر های هندوکش،ج۱،ص۱۱۶)

اتاں بوت وڑں atã bōt wř - [ا،ص فا،اصط]- هغه چاته ویل کېده چې د اتاں بوت مېلمستیا ورکولوته کاندید و. دغه مېلمستیا په پخواني نورستان کی دود وه . له اسلام څخه وروسته ددغه دود په له منځه تلو سره ،دغه کلمه هم له استعماله لوېدلی ده . | به کسی گفته می شدکه به برگزاری مهمانی اتاں بوت کاندید بود . کاندید برگزاری مهمانی اتاں بوت. این مهمانی در قبل از اسلام یکی از مهمانی های بزرگی بود که برگزار کننده آن به مقام بالاتر اجتماعی، ارتقا می یافت . بعد از امحای این رسم

در دورهٔ اسلام ، اصطلاح اتاں بوت هم ازمیان رفته است.

اتـاو atāw - [ا]- دمیزان پـه میاشت کي د کلښـه قبیلی مالداران خپل څاروي کلي ته نیږدې د لسو پنځه لسو ورځو لـه پاره پـه کروندوکي چې حاصل یې مخکې راټول شوې وي ،ځای پرځای کوي ترڅو لـه یوی خوا دکرنیزو محصولاتو له پاتې شوني څخه څاروي تغذیه او له بلې خوا ځمکه حیواني سره ترلاسه کړي . دغه کاراوموقع ته اتـاو ویل کیږي. | مالداران قبیله کلښه درماه میزان مواشی خود را نزدیک قریـه در مزارع کـه حاصل آن قبلاً گـرد آوری شـده مـی باشـد ،بـرای ده تـا پـانزده روز جـا بـه جـا مـی سـازند تـا حیوانـات از بقایـای زراعتـی تغذیـه وزمـین زراعتـی ازنگـاه کـود حیوانی تقویه گردد. این جابه جایی مواشی را اتاو گویند.

اتـاو مـاس atāw mās -[ا ز]- دکلښه قبیلي دخلکو په جنتري کې د میزان میاشتي ته وېل کیږي. | درجنتری قبیله کلښه نام ماه میزان است .

اتر atər- [ض اشا]- دننه. دغه اشاري ضمیر دی چې دننـه یـا داخل تـه اشاره کوي. دغـه کلمـه دځینـو مصدرونو او فعلونـو پـه سرکي دمخینـي پـه توگـه راځي . | داخل. ضمیر اشـاري است کـه بـه داخل اشـاره دارد . ایـن کلمـه درآغـاز بعضـی مصـادر و افعال بـه گونـه پیشینه مـی آیـد . ایـن کلمـه درزبان سانسکریت antar بوده معنای به داخل، اندرون، در داخل عمـارت یا ساختمان را دارد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱،ص ۹۲)

اتر atər -[ا]- حلول. دخلکو په عقیده کله چې په یو چا جن اثر واچوي

، نو وايي: اتربوت atər böt ،يعني په هغه کي جن حلول کړي دی .دغه کلمه د اتربون atər bũ̃ له مصدر څخه ده . | حلول . به عقيده مردم هرگاه برکسی جن اثرنماید ، می گویند: اتربوت atər böt ،یعنی دراو جن حلول کرده اند . این کلمه ازمصدر اتربونatər bũ̃ ساخته شده است.

اتراخ (اتر+ آخ) -atər- āc [ام]- دننه راشه . | به داخل بیا .

اتراکي– atrākī -[ا،ص]- گڼ ځنگل، ځنگل لرونکي غر. | جنگل غلو، کوه جنگل دار، جنگل غلو وانبوه، جنگل پرشاخ وبرگ. شاعری دروصف جنگاوری خود این گونه سروده است :

رته ابشتار اگله ،اتراکی واس تاو یما

یراں کرںچود،دا کوو ملیکیں پوڙں .

ما کسانی هستیم که تیروکمان سرخ به گردن درکوه ها وجنگل ها شبها را به سحربردیم

آوازه انتقامگیری ما همسالان را، شهبانوهای کوه ها (جن ها) شنیده اند.

(ادبیات شفاهی نورستان چاپ سوم، ص۱۷۵)

اتراله atər- alə -[ص فا، مذ،م،ج]- دننه تلونکي ، وردننه کېدونکي ، هغه څوک یا کسان چي یوی احاطی ته داخلېږي . دکلمی مونث بڼه یي، اترایلي ēlī -atər ،ده . | داخل شونده ، کس یا کسانی که داخل یک محوطه می شوند.مونث این کلمه اترایلي atər ēlī،است.

اتراون= اترون atər ū̃ -[مص]- لغوي معنا یي دننه تلل، ورداخلېدل، په ځپله خوښه وردننه کېدل، یوی احاطی ته دننه ورتلل، دی.

خوپه اصطلاح کي چاته پناه وړلواو له چا څخه دحمایت غوښتني، په معنا هم استعمالیږي . | ازنگاه لغوی به معنای داخل شدن، به داخل رفتن، به یک محاط واردشدن، به میل خود به داخل رفتن بوده ، اما دراصطلاح به معنای به کسی پناه بردن، به نزد کسی پناه جستن وازکسی حمایت به دست آوردن ، می باشد.

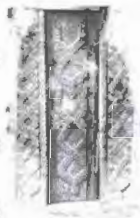

اتراون atər- aw̃ -|مص|- دننه واوستل ،دننه راوړل، په زوره دننه راوستل . | به داخل آوردن، با زور یا با فشار به داخل آوردن .

اتراوون atər- awə́w̃-|مص|- په بل کس یا کسانو باندې څوک یا څه شي دننه راوستل یا راوړل. | به توسط شخص یا اشخاص دیگر شخص یا شی را به داخل آوردن .

اتربا atər bā -|ا،اصط|- پټ کار یا پټ کارونه. په اصطلاح کي د چا ژوندی مال وړل په پټه هغه حلالول او خوړلو ته ویل کیږي. | مخفی کاری. دراصطلاح به دزدی حیوان کسی را بردن و در پنهان آن را ذبح و خوردن را گویند.

اترون دو atər ũ dō -|ا ،ص|- د داخلېدو دروازه، دننه ورتګ ته دروازه . | دروازه دخولي ،دروازه درآمد،دروازه که ازطریق آن به یک احاطه داخل می شوید.

دو

اتربون atər- bū̃ -|مص|- حلول کول ، دانسان په وجود کي دجن،

حلول کول یا نفوذ کولو ته ویل کیږي . |حلول کردن یا نفوذ کردن جن در وجود انسان را گویند.

اتربوسته atər- bö-stə -[ص]- حلول کړی، نفوذ کړی. سکوکه اتربوسته اوت skō-kə atər bö-stə ōt ،دده په وجود کی جنیانو حلول کړي دی یا خای یې نیولي ،دی . |حلول کرده، نفوذ کرده. سکوکه اتربوسته اوت skō-kə atər bö-stə ōt ، در او (جن ها) حلول کرده اند.

اتربېر atər- bēr- [ص]- چپه او راسته . | چپه وراسته .

اتربېرآله atər bēr ālə -[ا]- ګټه وتپه،ګټه او مصرف . | دخل وخرچ، عاید ومصرف،درآمد وبرآمد .

اتربېرآله atər bēr ālə -[ص فا، مذ ،م،ج]- هغه کسان چې دننه او بهر ته (د دروازی له لاری) د تګ او راتګ په حال کې دي. | آنهای که (ازطریق دروازه) به داخل وبیرون درحال رفت وآمد اند.

اتربېرچوں atər bēr čū̃ -[مص]- چپه او راسته کول. | چپه و راسته ساختن.

اتربېروں= اتربېر اوں atər bēr ū̃ -[مص]- لغوي معنا یې داخل(کور) ته د تګ اوراتګ ده. ژوند کول، په اصطلاح کې په عمومي توګه په یو کورکي(دښځي) دژوند کولو په معنا ده. دغه کلمه تر ډېره په یوه کورنی کی دښځي د ژوندانه په اړه استعمالیږي. | درلغت به معنای

رفت و برگشت به داخل(خانه) ، می باشد. زندگی کردن ، زحمت کشیدن دریک خانواده. این کلمه درمورد حیات یک خانم دریک خانواده استعمال می شود .

اتربېرښاو -atər- bērṣāw [مص]- دغه کلمه دکرنې دپټیو اویا په نورو دیوالونو کې دبدلون راوستو په معنا ده. خوپه اصطلاح کې دیو چا دنا ارامه کولو، په معنا هم ده . | پیش وپس کردن ، این کلمه به خصوص درمورد وارد نمودن تغییرات دیوارهاوساختمان زمینهای زراعتی، بیشتراستعمال میشود. اما دراصطلاح ،معنای مزاحمت ونا آرام ساختن، را نیز افاده می نماید.

اتربېرگو atər bēr gō -[اصطـ]- گټه وټه ،دخواري حاصل، د زحمت لاس ته راوړنه، د زحمت نتیجه . | عاید، درآمد،حاصل رنج، حاصل زحمت، ثمرهٔ زحمت، دسترنج .

اترپلله atər- páləla -[ص فا،مذ،م،ج]- یرغل کوونکي ، حمله وروړونکي . | حمله کننده گان ، لشکرکشی کننده گان، هجوم برنده ها .

اترپلوله atər- paləٰwələ -[ص فا،مذ،م،ج]- یرغل ته هڅوونکي ، هغه کس یا کسان چې نورکسان یې یرغل ته هڅولي دي اویا یې هڅوي. | کس یا کسانی که دیگران را تشویق به حمله ولشکرکشی کرده اند ویا می کنند.

اترپلون atər- pálũ -[مص]- دلغت له مخې په زوره او بې له

اجازې یوې احاطي ته د وردننه کېدلو په معناده ،خوپه اصطلاح کې یرغل کول، لښکرکشي کول، نابېره یرغل ورویرلوته وايي . | درلغت به معنای به زور وبدون اجازه داخل شدن به یک محوطه را گویند، اما در اصطلاح به معنای لشکرکشی کردن، حمله ناگهانی کردن، یورش بردن ،می باشد.

اترپلوں atər- paləw̃ -[مص]- نورکسان یرغل ته گومارل ، په نورو کسانو باندې پرچا یا په کوم خای یرغل وروړل . | هجوم بردن برکسی یا جای توسط دیگر افراد، به واسطه سایر افراد حمله را اجرا کردن .

اترپلي شته atər- palē-štə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کسان چې یرغل یې کړې دې ، یرغل کوونکي . | حمله کننده ها ، کسانی که حمله کرده اند، آن کسانی که هجوم برده اند .

اترتنگاںوں atər-taŋā̃ū̃ – [ص مف]- محاصره کېدل،را چاپېره کېدل، له هرې خوا راګیرېدل. | محاصره شدن ،درمحاصره قرار گرفتن، احاطه شدن، درمیان گرفته شدن از سوی دشمن .

اترتنگوله atər-taŋə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- محاصره کوونکی ، چاپېروونکی کس یا کسان . | محاصره کننده، محاصره کنند گان، احاطه کننده، احاطه کنند ها .

اترتنگوں -atər-taŋū̃- [مص] - محاصره ، راګیرېدل، را چاپېره

کېدل . | محاصره ، محاصره شدن،محاط شدن، درمیان گیر آمدن .

اترتنګوں atər-taŋə́w̃ - [مص]- محاصره کول، راچاپېرول، لـه هرې خـوا راګیـرول . | محاصـره کردن،احاطـه کـردن ، دورا دور گـرفتن، درمیان گرفتن، به محاصره کشیدن .

اترتنګـي شـته atər- taŋī-štə -[ص مفـ ،مذ،م، ج]- راګیـر شوي، محاصره شوي، راچاپېرشوي . | محاصره شده ، احاطـه شده، در میان گرفته شده، درمحاصره گرفته شده.

اترتنګې شته atər-taŋē-štə -[ص مف، مذ،م ،ج]- محاصرکړل شوي، چاپېر کړل شوي . | محاصره کرده شده، درمحاصره گرفته شده، به محاصره کشیده شده، احاطه کرده شده .

اترچوں atər- čũ - [مص]- منـل، بخښـل، عفـو کـول، چـا تـه لـه قهراوغوسي تېرېدل .مثلاً : یو څـوک دیـو مشـرعذرتـه ورځـي او مشـر یـي دده سـهو اوخطـا ورتـه بخښـي. | پـذیرفتن، بخشـیدن، درمـورد کسـی ازقهروعصبانیت گذشتن، عفو کردن .مثلاً : یـک بزرگ عذر ویـا اشتباه کسی را می پذیرد و او را می بخشد.

اترچیلـه atər-čilə -[ص فـا،م،ج]- بخښـونکي ، لـه غوسـي تېـر پدونکي، عفوه کوونکي کس یا کسان .مونث یې، اترچیلي atər- čilī ،ده. | عفو کننده ، بخشنده، ازقهر و آزرد گی گذشت کننده . صیغه مونث این

کلمه، اترچیلیatər- čilī ،می باشد.

اترځله (اتر+ اځله) - atərcələ, atər + acə́lə - [ص]- ګټه ، عاید. | عاید ، درآمد،مفاد .

اتـر اځلـه atər –acə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه چې دننه راځي، هغوی چې را داخلیږي . | آنهای که به داخل می آیند، آنهای کـه داخل مـی شـوند.

اترځون (اتر+ اځون) -atərcū̃ , atər + acū̃ -[مص]- دننه راتلل . | به داخل آمدن، درآمدن .

اتر دري atər- darī -[ص،اصط]- پس انداز شوی، په(کور) پاته کېدونکی. دغه اصطلاح د هغه چا په اړه استعمالیږي چې د کمزورۍ په سبب نور لـه کوره بهر وتلی نشـي. | پاسـره شـده، پـس انـدازه شـده، ازمصرف باقی مانده، زمینگیرشدن، خانـه نشین شدن . این اصطلاح بـه ارتباط کسی به کار برده می شود که به اثرکهولت از خانه بیرون رفتـه نـه می تواند.

اتردري شته = **اتري دري شته** atər darī-štə , atər-ē darī-štə -[ص]- پس انداز شوی، پـه کور پاته شوی. مفهوم یې زوړ شوی ، بوډا شوی ، ده. | پس اندازشده ، پاسره شده، خانـه نشین شده، زمینگیر شده.

اتــرژ atrř -[ا،مستقبـ ، ق ز]- بل سبا، سبا نـه بل سبا . يمـه اتـرژ ایمیش yamə atrř ēmīš ، موږ بل سبا راځو . | پس فردا . يمـه اتـرژ ایمیش yamə atrř ēmīš ،ما پس فردا می آییم.

اترسوتوں atər-sötū̃ -[مص، اصطـ]- دنسبیانو را غونډېدنه. لغوي معنا یې په دننه کې غونډېدل یا دننه راغونډېدل ده. خوپه اصطلاح کې دیوه موضوع یا ستونزی په مقابل کې دیوه نیکه یا دیوی طـایفې د خلکو جمعي عکس العمل ښودلو لـه پـاره غونډېدلو تـه ویـل کېږي . په نورستان کـې تراوسه رواج ده، کله چې دیوه نیکـه یـا دیوي طـایفی خلـک وغواړي دیو موضوع پـه اړه خپل جمعي عکس العمل وښیي، نـو پـه یوکـور کـې سره راټولېږي او یو مشترک موقف غوره کوي، ترڅو مقابل لوري د موضوع حساسیت ته متوجه شي . | جمع نمودن افراد یـک طایفـه یـا قبیلـه . ازنـگـاه لغوي بـه معنـای گـردهم آمـدن درداخـل (خانـه یـا احاطـه) مـی باشـد. امـا دراصطلاح به معنای گردهم آمدن افراد یک نسب یا طایفه جهت نشان دادن عکس العمل مشترک دربرابریـک موضوع مـی باشـد. درنورستان از قبـل مروج است که افراد یک طایفه یا خانواده به جهت نشان دادن عکس العمل واتخاذ موقف مشترک درمورد یـک موضوع، با هم جمـع مـی آینـد تـا طـرف مقابل را از حساسیت موضوع آگاهی دهند .

اترســوتوں atər-sötə́w̃ —[مص]- دنســبیانو را ټولــول، دیــوه موضوع یا ستونزې په اړه د بحث او یـو مشترک موقف دنیولوپـه خـاطر د یوې کورنۍ یا نسب غړي راغونډولو ته ویل کېږي. | دعوت دادن بـه افراد

یک طایفه برای گردهمآیی به خاطر بحث بریک موضوع، گرد هم آوردن افراد یک خانواده یا نسب از سوی کسی ،به منظور بحث ،مشوره واتخاذ موقف مشترک درمورد کدام موضوع یا پرابلم.

اتربښوله atər-ṣəwə́lə –[ص فا،مـذ،م،ج]- دننـه خـوا تـه را کشوونکي ، هغه څوک چې دننه خوا ته راکاږي . دکلمې مونث صیغه یې، اتربښولي atər- ṣəwə́lə ، ده. | کش کننده به داخل ، کسی که به داخل کش می کند. صیغه مونث این کلمه ، اتربښولي atər- ṣəwə́lə ، می باشد.

اتربښون atər- ṣə́w̃ -[مص]- دننـه خواتـه راکښل، پـه زوره دننـه راکښل ، څان ساتنه،څوک څان تـه رانږدی کول . جیت اتربښون jīt atər ṣə́w̃، یعنـي دڅـان سـاتنه ، د کرونـدو حاصـلاتو را جمـع کولوتـه هم ویـل کېږي . | به طرف داخل کش کردن، بـه زور بـه داخل آوردن، خود را حفظ کردن، کسی بـه خود نزدیـک سـاختن . جیت اتربښون jīt atər ṣə́w̃،بـه معنای خود را نگاه کردن است . به گرد آوری حاصلات زمین ،نیز گویند.

اتربښوون -atər-ṣəwə́w̃ [مص]-. د دوهم کس پـه واسطه دریـم کس دننـه راکشول . پـه اصطلاح کې لاس تـه راوړلو تـه ویل کېږي . | بـه توسط شخص دیگر به داخل کش کـردن ، در اصطلاح بـه دست آوردن ،را نیز گویند .

اتربښي شته atər- ṣē- štə -[ص مفـ ،مذ]- دننـه خوا تـه راښـکل شوی . مونث یې، اتربښي شتي atər- ṣē- štī ،ده . | بـه طرف داخل کش

شده. مونث این کلمه، اتربښي شتي atər- ṣē- štī ،است.

اترکوړوں atər- kūṛū̃ -[مص]- تاثیرکول، اثرکول،دننه نفوذ کول . لکه یوسړی یخ وهلی وي اوهغه اور ته نږدې کړ شي د اور حرارت دهغه په بدن ورو ورو تاثیر کوي اوبدن یې گرمېږي . دغه دحرارت نفوذ ته اترکوړوں ویل کېږي . | تاثیرکردن ، نفوذ نمودن،اثر وارد نمودن به داخل . به گونه مثال : اگر کسی را یخ زده باشد آن را به آتش نزدیک بسازیم حرارت آتش آهسته آهسته به وجود او تاثیر میکند ووجودش گرم می شود. این نفوذ حرارت آتش به وجود را اترکوړوں گویند.

اترکوړوں atər- kūṛə́w̃ -[مص]- نفوذ ورکول ، دنفوذ له پاره دعامل په توگه رول لوبول . | نفوذ دادن ، برای نفوذ دادن به حیث عامل رول اجرا کردن.

اترکڅله atər- kacə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- دننه کتونکي، هغه څوک یا کسان چې دیوې احاطې وردننه گوري . مونث یې، اترکڅلی atər- kacə́lī،ده . | به داخل نگاه کننده، کسی یا کسانی که به داخل یک محوطه نگاه می کنند.مونث این کلمه اترکڅلي atər kacə́lī ،است.

اترکڅوں atər- kacū̃ - [مص]- دننه کتل ، له بهره کور، احاطی یا انگړ ته کتل، له بهرڅخه وردننه کتل. | به داخل نگاه کردن، به داخل اتاق ، حویلی یا احاطهٔ نگاه کردن .

اترکڅوں atər- kacə́w̃- [مص]- بل کس دننه کتو ته رابلل ، د

دوهم کس په مرسته دریم کس دننه کتوته بلل. | بـه کمک نفردوم نفرسوم را به داخل نگاه کردن دعوت دادن، کسی دیگر را به دیدن بـه داخل دعوت دادن ویا گماشتن .

اترکڅی سته atər- kacị-stə -[ص فا،مذ ،م ،ج]- هغه څوک چې دننه ورگوري یا دکتوپه حال کې وي. مونث یې اترکڅی شتي atər kacị-štī ،ده. | کسی که به داخل نگاه می کند، کسی که درحال دیدن داخل است. صیغه مونث آن اترکڅي شتي atər kacị-štī ،می باشد.

اترکڅي شته = اترکڅوي شته atər- kacē-štə = atər-kacə́wē-štə -[ص مف ،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې دننه کتو ته را بلل شوي، هغه کس یا کسان چې ورته ویل شوي دننه وروگوري . | کس یا کسانی که برای نگاه کردن به داخل دعوت شده اند ، کس یا کسانی که برای شان گفته شده به داخل نگاه کنند.

اترکوڅ atər- kōc - [ام]- دننه وگوره، دننه وروگوره . | به داخل ببین، به داخل نگاه کن .

اترکوڒ atər- koř -[ما]- ویې باښه، ویې مانه . د اترچوں atər čũ،یعني منل له مصدر څخه اخیستل شوي دی. | پذیرفت ،بخشید. از مصدر اترچوں atər čũ ،یعنی پذیرفتن است.

اترگاںت atər- gā̃t -[ص]- ضربه خوړل، په هغه شان ضربه

اترلېک بون

چې زخم نـه شي او وينـه جاري نشي . | درون کوب، ضرب خوردن کـه خون جاری نگردد.

اترلسون atər- lasū̃ -[مص]- په دفاع نه توانېدل، ددښمن زورور کېدل. دمثـال پـه توگـه: يـوه ډلـه ديـوه کـلا پاسيمي پـه دفـاع بوختـه ده، خودښـمن ډېـر اوپـه زوره ورداخلېږي.| دفـاع نتوانسـتن، دشـمن را دفـع نتوانستن. به گونه مثال: گروهي به دفاع ازيک قلعه يا يک ساحه که محاط باشد، مشغول است، اما دشمن زياد و نيرومند بوده مدافعين را شکست داده به زور داخل قلعه يا ساحه می شود.

اترلسون atər- lasə́w̃ -[مص]- يو څوک يا څاروی يوی احاطی ته ورددننه کول. | کسی يا حيواني را به داخل يک احاطه فرستادن يا داخل نمودن.

اترلېک atərlek–[ا]- زړه خوړين ، جگرخون، خپگان . اترلېک بـي نيشينوم atərlek –bī nišinōm ،ډېر جگر خون شوم . دغه کلمـه هغـه وخـت استعمالېږي چې د يو عمل پـه ورانـدی د متکلم لـه لاسـه هېڅ عکس العمل پوره نـه وي . | جگر خون، خون دل خوردن، خفـه شـدن. اترلېک بي نيشينوم atərlek –bī nišinōm ، خون دل خورده نشستم. اين کلمـه در هنگـامی بـه کـاربرده مـی شـود کـه درمـورد يـک عمـل ياموضـوع ازدست متکلم هيچ کاری يا عکس العملی ساخته نه باشد.

اترلېک بون atərlek bū̃ - [مص]- خپـه کېدل، جگرخون کېدل،

زره خوړین کېدل. | جگرخون شدن، غم وغصه کردن،خون دل خوردن.

اترلېک کروں atər lek karə́w̃ -[مص]- زړه خوړین کول، جگرخون کول. | جگرخون ساختن، متاثر ساختن،دل آزرده ساختن .

اترم atərm , atrm - [ق م]- دننه، هغه دننه . | داخل، درونی.

اترم اما atərm- amā -[ق م،ص]- دننه کوټه .که چیري دوه کوټې وړاندې وروسته واقع شوې وي،وروستنې یا شاتنۍ کوټې ته ویل کېږي . | اتاق داخل، اتاق عقبی .هرگاه یک اتاق درعقب اتاق دیگر قرار داشته باشد، به اتاق عقبی گفته می شود.

اترماتر atər mātr -[ا،ص]- نیږدې خپلوان لکه د ورونو زامن یا دترونو زامن، د یو نیکه لمسیان. | اقارب نزدیک، یعنی پسران کاکا یا نواسه های کاکا، نواسه های یک پدرکلان .

اترم بېرم اما atrəm- bērm amā -[ص]- هغو دوو کوټوته ویل کېږي چې یوه دبلې شاته واقع او یوه بلې ته لار ولري . اوکله دهغه نوې کور په صفت کې چې ډېرې کوټې ولري دغه کلمه استعمالېږي. | به آن دو اتاقی گفته می شود که یکی عقب دیگر قرار داشته وبه همدیگر را ه داشته باشند. گاهی نیز در توصیف منزلی که جدیدا اعمار شده ودارای اتاقهای زیاد باشد، استعمال می گردد.

اترم ترون‌ک atram trũk -[ا،ص]- لغوی معنا یې هغه څه

 چې دننه ترل کېږی ، ده. هغه وړين کندل شوی تار ته ويل کېږي چې ښځې د سر وېښتان پری ترې. او په بل ډول باندی يې خپل اوږده کميس په ملا پوری ترې. يعنی په دوه ډوله دی | ازنگاه لغوی به معنای ، چيزی که در داخل بسته می شود، می باشد. به آن رشمه بافته شده پشمی و يا اوندی گفته می شود که دختر خانم ها با آن موهای خودرا بسته می کنند ويا نوع ديگر آن پيراهن دراز را درکمر بسته می کنند. يعنی به دو نوع است. با يکی موها بسته می شود ويا ديگری کمر بسته می شود.

اترم کڒن atərm- kř̃ - [ق]- دننه خواته . | به طرف داخل .

اترناشي شته atər- nāšī-štə -[ص مفـ،م،ج]- بندي شوی، دننه کړشوی، يوې احاطې ته وردننه کړې. اترناشي شته منښ-atər- nāšī- štə manaṣ ، بندي کړی کس. | محبوس شده، داخل کرده شده، آن چه که به يک محوطه داخل ساخته شده است. اترناشي شته منښ-atər- nāšī- štə manaṣ ، شخص بندی شده، شخص محبوس .

اترنشله atər- našə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- بندي کوونکي، دننه کوونکی کس، هغه کس چې څوک ايساروي يا يې ايسار کړې ده . دکلمې مونث اترنشلي atər- našə́lī ، ده. | محبوس کننده، داخل کننده، آن کس که کسی رادرمحوطه داخل می نمايد ويا نموده است. صيغه مونث اين کلمه ، مونث اترنشلي atər- našə́lī ،می باشد.

اترنشوله atər- našə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس يا کسان

چي دبل شخص په واسطه ځوک یا یو شي یوی احاطی ته وردننه کوي یا یي دننه کړی وي. مونث یي،اترنشولي atr- našə́wəlī ، ده. | آن کس یا کسانی که توسط شخص دیگر کسی یا چیزی را به یک احاطه داخل نموده اند. صیغه مونث کلمه،اترنشولي atr- našə́wəlī ، می باشد.

اترنشون atər- nášū̃ -[مص]- زنداني کول، دننه کول، بندي کول، یوی احاطی ته څه شی یا کسان وردننه کول. لغوي معنا یې داخل ته اچول ده. اتر atərکلمه چي مختاری دی، چي داخل ته اشاره کوي. | محبوس ساختن، داخل نمودن، به داخل انداختن، محبوس کردن،زندانی ساختن،به بند کشیدن،بندی کردن، درجای محدود و دربسته قرار دادن. ازنگاه لغوی به معنای به داخل انداختن است. کلمه اتر atər که پیشوند است ، ضمیراشاری بوده وبه داخل اشاره دارد .

اترنشون atər- našə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه یو ځوک بندی کول یا یوی احاطی ته وردننه کول. | به توسط شخص دیگر کسی را محبوس ساختن یا به یک احاطه داخل نمودن.

اترنشي شته = اترنشوي شته atər- našē-štə= atər- našə́wē-štə -[ص مف،مذ، م،ج]- هغه کس یا کسان او یا څه چي د نورو په واسطه بندي شوي یا یوی احاطی ته ور دننه کړشوي دي. | آن کس یا کسان ویا شی که به توسط شخص دیگرمحبوس شده اند ویا دریک احاطه داخل ساخته شده اند .

اترني atərnī - [ا]- لړمون . | دل وجگر .

اترنېسون atər nesū̃- [مص]- دچا کورته ورتلل. | به خانه کسی رفتن.

اترنیشینه atər- nišīnə́- [ص]- دننه پاته کېدل. هغه کس ته ویل کیږي چې د سپین ږیري توب او کمزورۍ په وجه په کور دننه پاته شي. | به داخل ماندن. به کسی گفته می شود که به اثرکهولت و کبرسن وضعیفی در خانه باقی بماند ،وجای رفته نتواند.

اترو atərū- [ق م، پیشیـ]- دننه لاندې،دننه ښکته خوا ته . په دغه کلمه کي د (و) تورۍ دیوه شي په دننه ،په خاصه توگه چي هغه کښته خواته واقع وي، ښئي. لکه: دڅاه دننه ښکته،یا دبوجۍ دننه ښکته . | به درون ، به داخل طرف پایین . درین کلمه حرف (و) ضمیراشاری است که به طرف عمق یا پایین یک شی یا جا اشاره دارد. مثلاً : به درون بوجی، به درون چاه ، به درون شکم .

اترو atrö- [ق م]- پورته ، پورتنی. | بالا،فوق، فوقانی.

اتروجن atrö- ĵən- [ا،ص،اصط]- اترو atrö دپورته په معنا ،او جن ĵən- ĵan دشخص یا کس، په معنا دی. دآزادي طبقه کس یا کسان ، د لوړې طبقي کس یاخلک. په پخواني نورستان یا کافرستان کي په عمومي توگه دوه طبقی خلکو ژوند کاوه. اتروجن(د ازادی یا دپورته طبقي خلک) اوبورجن (د تيټي طبقي خلک یا مرییان). چې هره طبقه بیا په نورو قشرونو وېشل کېده. | اتروatrö به معنای فوق و بالا بوده، وجن ĵan- ĵən به معنای شخص یا کس می باشد. فرد یا افراد طبقه بالا . درنورستان

قبل از اسلام به صورت عمومی دوطبقه مردم زندگی داشتند . اتروجن (مردم طبقه آزاد،بالاوفوق) و بورجن (مردم طبقه پایین یا برده ها) . هردوطبقه به نوبه خود به قشر های دیگرمنقسم می گردیدند .

اتروڅنون atərū - cənū̃ -[مص]- لغوي معنا يې ، دننه غوڅولو په معنا ده. خو په اصطلاح کې غم کول، خپه کېدل، دی . لکه که یو ماشوم چې خپل مور له لاسه ورکړي او هغه یادوي، پرله پسې ژاړي او زړه ورپسې اچوي . | درلغت به معنای در داخل بریدن بوده اما دراصطلاح به معنای غم کردن، غمگین شدن،سوگ به یاد کسی، دل انداختن به یاد کسی، دل افسرده شدن، می باشد . مثلاً: اگرطفلی مادرخود را از دست می دهد، به یاد مادرخود می گرید ودل می اندازد.

اترون (اتر- اون) atər-ū̃ -[مص]- دننه ورتګ، چا ته پناه وروړل، دچا کور ته په ورتګ د هغه حمایت ترلاسه کول . | به داخل رفتن، وارد شدن، داخل شدن،پناه گرفتن نزد کسی، پناه بردن نزد کسي، حمایت حاصل نمودن کسی با پناه بردن به خانه اش .

اتراون atər-aw̃ -[مص]- دننه راوستل، کس یا شی داخل ته لیږدول . | به داخل آوردن، شخص یا چیز به داخل انتقال دادن .

اتروو atərōw -[ق]- دننه، په داخل کې . مثلاً: اتروو نیش atərōw niš ،دننه کښېنه . | به داخل، در داخل .مثلاً : اتروو نیش atərōw niš ،در داخل بنشین .

اتري atər-ē -[ق م، پیشیـ]- پـه دننـه ، پـه داخل کی. اتري چوماک اترتربمیش او atər-ē čömāk atər tremīš ō ،دننـه پس خانـه کې تیاره ده . | بـه داخل ، درداخل. مثلاً : در داخل خانـه، در داخل سرای . اتری چوماک اتر تربمیش او atər-ē čömāk atər tremīš ō ،درداخل پس خانـه تـاریکی است . ایـن کلمـه درسانسـکریت antara مـی باشد کـه بـه معنای داخلی و درونی را میدهد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱،ص ۹۴)

اتري دروں atər-ē- darū̃ -[مص]- دلغت لـه مخي دننـه پاتـه کېدلو پـه معنا ده، خوپه اصطلاح کې دزړښت یا د ناروغي لـه املـه پـه کور پاتـه کېدلو تـه وایي . سي ابرم اتري دري بو se ērm atər-ē darī bö ، هغه نورچېرته نشي تللي. | ازنـگاه لغوی بـه معنـای درداخل ماندن است. اما ازنـگاه اصطلاحی وقتی استعمال می شود کـه کسـی بـه سبب کهولت وپیری ویـا بیمـاري زمینـگیر و درخانـه بمانـد. سي ابرم اتري دري بو se ērm atər-ē darī bö، او دیگر زمینـگیر شده است.

اتري دروں atər-ē- darū̃ -[مص]- صرفه جویي، سپما. هغه گټې تـه ویل کېږي چې لـه اتکل شوي لـگښت څخه سږي تـه پاتـه شـي. لـکـه: ایں ښه پوچ ویشی اتري دري ṣə – ī̃ pūč wišī atər-ē darī ، سل را تـه پاتـه شوي. | صرفه جویی، پس انـداز، آن مفاد را گوینـد کـه ازمصـارف مدنظرگرفته شده، باقی بماند. مانند: پوچ ویشی افغانی ایں ښه اتري دري ī̃ ṣə– pūč wišī atər-ē darī ، صد افغانی برایم باقی ماند.

اتري دروں atər-ē- darə̃w -[مص]- سپما کول،، پـه لـگښت

اترېي
اويښوں
سته

کي کمي راوستل، يو څوک پـه قصدي يـا غير قصدي توگـه دننـه ايسـارول، څوک دننه په احاطه کي بندول. | پاسره کردن، درمصارف کاهش آوردن ،کسی را به صورت ارادی یا غیر ارادی در داخل یک احاطه قید ساختن و یا باقی گذاشتن .

اتري دريشته atər-e -darī-štə -[ص مف،مذ]- لـه لگښت څخه پاتي، سپما شوی، هغه څوک چې دننه ايسارپاته شوې وي ، په اصطلاح زوړ شوې،باقي پاتی . | باقی ماندهٔ مصرف، پس انداز شده، کسی که درداخل مانده است، به اصطلاح زمینگیر شده .

اترې درې شته atər-e- darē-štə -[ص مف،مذ]- هغه کس چې په ارادي ډول دننه ايسارکړل شوې دی، باقی پاته کړل شوې(پيسی). | کسی که عمداً درداخل قید ساخته شده است، (پول) باقی گذاشته شده یا پس انداز شده .

اترېي اميچوںسته atərēi amīčū̃-stə -[ص]- هغه څه چې د جامو لاندې اغوستل کېږي. | زيرپوشي، آن چه که درزيرجامه يا لباس پوشيده می شود. مانند: زيرپيراهنی ونيکر.

اترېي اوي ښوںسته atərēi ōiṣə́w̃-stə -[ا،ص]- هغه څه چې لـه لاندې پورتـه خواتـه راښکل کېږي. لکـه ډيرتـوگ لانـدی يـا پتلـون لانـدی اغوستلو جامـه. | آن چـه کـه ازپـايين بالاکشـيده مـی شـود. مانـند

زیرپوشی که درزیرتنبان یا پتلون پوشیده می شود.

اتله atələ -[ا،ص]- سپک، سپک د وزن له مخې، دحجم لـه مخـې لږ . | سبک ،سبک ازنگاه وزن وثقلت، کم ازنگاه حجم .

اتله ستوک atələ stōk -[ص،ق] - سپک ،هغه څه چې لږ وزن ولري . سته او ستوک ديو شي ظاهري وضع بيانوي . سته stə اوستوک stōk کله چې د پسوند په توګه کلماتو سره تړل کېږي نو دشي صفت قيد کوي. د ستوک په کلمه کې د (ک) توري د تصغير علامه ده .لکه : وشتوک سته waštōk- stə ،وړوکی . برېکيمه سته brēkīmə –stə ،لږ لوی. کاچسته kāčča-stə توررنګ لرونکې، اونور. | سبکک ، خوردترک . کلمات سته (stə) وستوک (stōk) ،وضع فزیکی یک جنس وشی، یعنی صفت یک چیز را قید می کند . مانند:وشتوک سته waštōk- stə ، خوردترک. برېکيمه سته brēkīmə –stə ، کلان ترک. کاچسته kāččə- stə بـه رنـگ سیاه ، وغیـره .حرف (ک) درکلمـه ستوک ، علامـه تصغیر است . به صورت عام سته وستوک صفت یک کار یا شی را بیان می کنند.

اتو atū -[ق م]- هلته ، هغه ځای،هغه ځـای تـه . اتوښـه ګورېي atū- ṣə gūrēi ،هغه ځای ته يوسه . اتو ښه ښاچ atū - ṣə ṣāč ،هغه ځـای تـه ولېږه . اتو ابي atū ēi، هلتـه لاړشـه . | آنجـا، بـه آنجـا . اتوښـه ګورېی atū- ṣə gūrēi ،بـه آنجا ببر. اتو ښـه ښـاچ atū - ṣə ṣāč ،بـه آنجـا بفرست. اتو ابي atū ēi ، به آنجا برو.

اتوبه atū-bə -[ق م]- دهغه ځـای . اتوبـه آسته او atū-bə āstə ō ،

اتوپن لە هغه خایه راغلی. | از آنجا،(مال) آنجا. اتوبه آسته او atū-bə āstə ō ، ازآنجا آمده است.

اتوښت atū- št -[ق م]- ترهغه خایه ، هغه خای پوری. دغه کلمه هغه وخت ویل کیږي چې متکلم او مخاطب دواړو ته دخای موقعیت معلوم وي . لکه ايي با اتوشت گورېي ī bā atū-št gūrēi ، دغه بار ترهغه خایه یوسه . | تا آنجا، تا به آنجا. این کلمه ازنگاه اراضی استعمال می شود،که محل یا موقعیت نزد گوینده وشنونده واضح می باشد.مانند: ایي با اتوشت گورېي ī bā atū-št gūrēi ، این بار را تا به آنجا ببر.

اتوښه atū -ṣə -[ق م]- هغه خای ته . تو اتو ښه ایي tū atū-ṣə ēi ،ته هغه خای ته لاړ شه . | آنجا، به آنجا . تو اتو ښه ایي tū atū-ṣə ēi ،تو به آنجا برو.

اتوپن atū -ẽ –[ق م]- لە هغه خایه . لکه : اتوپن گوم atū-ẽ gōm ،له هغه خایه لاړم ،اتوپن آ atū-ẽ ā ،له هغه خایه راغی(مذکر) . اتوپن آسته او atū-ẽ āstə ō ،له هغه خایه راغلي دي(مذکر). | از آنجا . مانند : اتوپن گوم atū-ẽ gōm ،از آنجا رفتم ، اتوپن آ atū-ẽ ā ،ازآنجا آمد(مذکر). اتوپن آسته او atū-ẽ āstə ō ، از آنجا آمده است. (مذکر).

اتوپن atū -ẽ -[ق]- لا،ترهغه . لکه : نه بوته اتوپن بوسته na- bötə atū-ẽ bōstə ،که ونه شو لا ښه . | هنوز، ازآن هم . نه بوته اتوپن

بوسته na- bötə atū-ẽ bōstə ،اگر نشد هنوز بهتر.

اتي atī -[ق م]- دلته، په دغه محل کې. اتی آخ atī āc ، دلته راشه. | اینجا، دراینجا. اتی آخ atī āc ، اینجا بیا.

اتي attī- [ق م]- (د تې تکي په شد ادا کېږي) دغه کلمه ددېربښت د بیان له پاره کارول کېږي. لکه: اتي نو attī nū، دلغت له مخی دغه کلمه ، دلته نشته ، په معنا ده. خو په اصطلاح کې، د ډېر لرې ، په معنا استعمالېږي. | (حرف تي به شد ادا می شود) این کلمه برای بیان زیادت وفزونی به کاربرده میشود. مانند: اتي نو attī nū ، معنای لغوي کلمه ، این جا نیست بوده، اما معنای اصطلاحی آن ،بسیار دور است، می باشد.

اتي atī -[ق م]- دلته، له دې ځایه . اتي آخ atī āc ،دلته راشه . | اینجا ، به اینجا، ازاین جا . اتي آخ atī āc ،اینجا بیا.

اتي به atī -bə –[ق م]- د دغه ځای، له دغه ځایه . اتي به اوتوشت atī-bə atū-št ،له دې ځایه ترهغه ځاې پورې.، له دغه ځایه ترهغه ځای پورې. اتي به او atī –bə ō ، ددغه ځای (اوسېدونکي) ده . | ازاینجا (مال اینجا). اتي به اوتوشتatī-bə atū-št ، ازاین جا تا به آنجا.. اتي به او atī –bə ō ، (ساکن) اینجا است.

اتي ښه atī-ṣə -[ق م]- دغه ځای ته ، ودلته. اتي ښه آخ atī –ṣə āc ، دلته راشه . | به اینجا. اتي ښه آخ atī –ṣə āc ، به اینجا بیا.

اتي ېن = اتيېن atī-ẽ -[ق م]- له دغه ځایه . اتي ېن گوش ته اوج

اجا بیبش atī-ē gōš-tə ūĵ biēš ، لـه دغه خایه چی لاړشی، ښه کیږی. | ازاینجا . اتي بن گوش تـه اوج بیبش atī-ē gōš-tə ūĵ biēš ، ازاینجا کـه بروی، خوب می شوی.ازاینجا که بروی صحتمند می شوی.

اتـک aṭək– |ا،ق|- اخر، پـاي، وروستي منـزل. | اخـر، پایـان، نقطـه پایان، سرمنزل.

اټ گټ aṭ gaṭ- |ا، ص|- خس اوخځلی | خاکروبـه، زبالـه،خس وخاشک،خس وخاشاک که دور انداختنی باشد.

اتي

اتي aṭī - |ا،م،ج|- هډوکی، هډوکي . | استخوان،استخوان ها .

اتـي دوک aṭī dük –|ص|- د هډوکي د درد نـاروغي . | مریضـی استخوان دردی.

اتي ډونـگوره aṭī ḍüŋürə -|ا|- ښډی ،هغه وړوکي هډوکی چـی ماشومان وربانـدی د پاچـا وزیر لوبـه کـوي . | بجل، استخوان کـوچکی کـه اطفال با آن بازی پادشاه وزیر را اجرا می کنند.

اتي ډونـگوره مـوش aṭī ḍüŋürə mūš -|ص|- ښډی سره لوبی ته ویل کیږي. | بجل بازی ،بجل بازی، را گویند .

اجا aĵā - |ق |- لا . اجا ږوچ بیشتي نـه او (na- ō) aĵā ẓūč bištī nū ، لا سهار شوی نـه دی . | هنـوز. اجـا ږوچ بیشتي نـه او (aĵā ẓūč bištī

nū (na- ō ،هنوز صبح نشده است .

اجا دي aĵā - dī -[ق]- لا هم . اجا دي آسته نوآ ؟ aĵā -dī āstə nū- ā ، لاهم نه دي راغلي؟. | هنوز،هنوز هم . اجا دي آسته نوآ ؟ aĵā -dī āstə nū- ā ، هنوز هم نیامده است؟ .

اجره aĵərə -[ا،ص]- شهواني ،هغه چې شهوانۍ قوه يې ډېره وي. دا کلمه يوازې انسانانو له پاره استعماليږي . | شهوتران ،کسی که قوهٔ شهوانی اش زياد باشد. این کلمه صرف برای انسانها استعمال می شود.

اجون aĵū -[مص]- دملکيت کټل، دملکيت لاس ته راوړل ،په زور دملکيت ترلاسه کول، دبل کس ملکيت غصبول، فتح کول. | کمایی کردن ملکیت، غصب نمودن زمین وکوه دیگران، به غنیمت گرفتن ملکیت دیگران، فتح کردن، تصرف کردن ملکیت، صاحب شدن ملکیت ، به دست آوردن ملکیت.

اجینیک=اجنیک aĵinīk -[ا،ص]- فاتح، وژونکی، هغه جنګيالي چې خپل انتقام يې په داسي ځای کې اخيستي وي، چې دښمن ته لاسرسي ګران کاروي . دا کلمه دپخوانيو حماسي ادبياتو يوغوره لغت دی ، چې په حماسي شعرونو کي ډېر ليدل کيږي . | فاتح، قاتل، به آن جنگجوی گفته می شد که دشمن خود را درجای کشته باشد، که دسترسی به آن جا دشوار باشد . این یک کلمهٔ پسندیده ادبیات حماسی کهن است که در اشعارکهن حماسی فراوان دیده می شود. یک جنگجو خود را این گونه ستوده است :

یومه جیت دري ،اجینیک جینله جیت دري
یومه جیت دري ،کرںتاو ایچله جیت دري .
ترجمه : تن ما ناتوان گشت ،تن سرکوبگر دشمن
تن ما ناتوان شد، تن انتقامگیر . (تازه، ادبیات شفاهی نورستان چاپ سوم، ص۱۷۵)

اچاچي **ačāčē** -[اصط]- **لږ بچ کېدل، لـه یوي بدي پېښي څخه دوخت پـه لږ تفـاوت بـچ پاتـه کېدل.** موترویاسی اچاچي لشتوم mūṭər wiāsị ačāčē laštōm ، **نیږدې و موترمي ووهي،خوهسې لږ خطـا شـوم .** | **نزدیک بود، قریب بود. درین کلمه محدود بودن زمان مطرح است .** موترویاسی اچاچي لشتوم mūṭər wiāsị ačāčē laštōm ، **قریب بود مرا موتر بزند ، سر موی خطا خوردم .**

اچو **ačü** -[ق]- **په شا،په شا کول .** سکو اچو که گورېي skō ačü- kə gūrēi ،**دی پـه شـا یوسـه .** | **پشت کردن، به پشت گرفتن شخص را به پشت خود بردن .** سکو اچو که گورېی skō ačü- kə gūrēi ، **او را پشت کرده ببر، او را به پشت ببر .**

اچوبوسته **ačü bö-stə** -[ص فا،مذ]- **پـه شـا شوی . مونث لـه پـاره،** اچوبیشتي ačü bī-štī ،**راځي.** | **به پشت شده. برای مونث صیغه** اچوبیشتي ačü bī-štī ، **می آید .**

اچو بوں **ačü bū̃** -[مص]- **پـه شـا کېدل . د بل کس پـه شـا کېدل.**

اچه پتوک چون

لکه : سکوکه اچو بو sko-kə acü bū ،وریه شا شه . | به پشت شدن، به پشت کسی بار شدن ، به پشت کسی دیگر حمل شدن .مانند : سکوکه اچو بو sko-kə acü bū ، به پشت اوشو، یعنی به پشت برداشته شوی.

اچوټ ačōṭ -|ا،مستقـ،ق ز|- لـه نن سره راتلونکی څلورم ورځ .

اچوټ اځ ačōṭ āc ، راتلونکی څلورم ورځ راشه . | با امروز چهارم روز اینده . اچوټ اځ ačōṭ āc ،به روز چهارم اینده بیا.

اچوچون ačü čū̃ - |مص|- پـه شا کول، څوک پـه شا اخیستل. پـه دغه کلمه کی دلیږدونکی خپله خوښه مطرح ده . | پشت کردن، به پشت حمل نمودن.کسی را به پشت حمل کردن .درین کلمه علاقه حمل کننده مطرح است.

اچوکرون ačü karə́w̃ -|مص|- په بل چا باندی څوک ور پـه شـا کـول، چـا تـه څـوک وریـه شـا کـول. | کسـی را بـه پشـت کـس دیگـر دادن، (مریض یا طفل) را به پشت کسی دادن .

اچه بُرو

اچه بْرو acə́ brü - |ا|- وروخـه ، وریځی . پـه دغـه نـوم کـی اچـه acə́ د اچیں acẽ̄ یعنـی دسترګی دنـوم لنـډوکی دی . | ابـرو، ابـروی بـالای چشم. دراین اسم اچه acə́ مختصر اسم اچیںacẽ̄ یعنی چشم می باشد.

اچه پْتوک acə́ ptük - |ا،ص|- سترګک. | چشمک .

اچه پتوک چون acə́ ptük čū̃ -|مص|- سترګک کول،سترګک

وهل . | چشمک کردن،چشمک زدن.

اچه پرېټ aĉə́ prēt -[ص،ق]- هغه خای چې سترگې لیدلې شي، هغه مسافه چې ترهغه خایه سترگې لیدلی شي. | دیدرس، قابل دید، تا آنجا که چشم کار می کند، تا آنجا که چشم دیده می تواند.

اچه پرېټ نو (نـه او) aĉə́ prēt nū - [ص]- سترگې نـه شی لیدلي، یعني ډېر لرې دی. | چشم دیده نمی تواند،یعنی بسیار دور است.

اچه پوټ aĉə́ pōṭ -[ا،م،ج]- بانه. | مژه، پلک چشم، مژه ها .

اچه دَړه aĉə́ daṛə - [ا]- د سترگو دپاسه هډوکی چې وربانـدې وربڅې ولاړې دي . | استخوان بالای چشم که بالای آن ابرو ایستاد است .

اچه درو aĉə́ dárü -[ص]- د سترگو دارو. | داروی چشم،ادویه چشم.

اچه دوک = اچېن دوک aĉə dük= aĉə̃ dük -[ص]- دسترگو ناروغي . | بیماری چشم، چشم دردی.

اچه ښت aĉə́ ṣat -[ا]- نظر، دسترگواثرپه چا یا څه شي بانـدې. | نظر، اثرچشم برشخص یا شي.

اچه ښت بون açə́ ṣat bũ -[مص]- نظر کېدل، نظري کېدل. | نظرشدن، اثروارد نمودن چشم کسی.

اچېں
اچېںک

اچه کڗں ačə́ kr̃ -|ص|- دسترگو عینک شا اوخوا، دسترگو کاسه .

| کاسهٔ چشم، حاشیه عینک چشم .

اچه کڗں پر اوښوک ačə́ kr̃ par üṣük -|ص|- د اوښکو

ډکي سترگی، اوښلني سترگی . | چشم اشک پُر، چشمان اشک پر، چشم

پر اب .

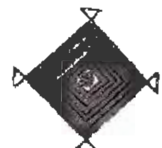
اچه وټه ačə́ waṭə́ -|ا|- دسترگو هغه برخه چې دسترگو په کاسه

کی موقعیت لري. | عینک چشم، آن چه درداخل کاسه چشم قرار دارد.

اچېں

اچېں ač̃ē -|ا،م،ج|- سترگه، سترگی. | چشم، چشم ها .

اچېں ač̃ē -|ا|- د هغه ویاړنی سمبول دیوی برخی نوم و چې پخوا د

اچېں

جنگیالیو کسانو د کورنی ښځو او جنکو په خپلو جامو پوری گنډل. | نام

بخشی ازسمبول افتخار خانواده گی بود که درگذشته خانم ها ودختران

خانواده های جنگجویان، آن را درلباس خود می دوختند.

اچېں اپراشت چوں ač̃ē aprāšt č̃ū -|مص|- سترگی غړول،

سترگی پرانیستل. | چشم گشودن،چشم باز کردن.

اچېں اچېںک ač̃ē ač̃ēk -|ص|- چاپیرول او له هری خوا

وربانـدی حمله کول . اچېں اچېںک کراو وېښېم ač̃ē ač̃ēk karāw

wēṣēm ،له هرخوا راباندی راغلل اوپه زوره یې رانه واخسته. | چشم

دوختن به همه اطراف خود، دراحاطه گرفته از هر سو حمله کردن، حلقه کرده از هرطرف حمله کردن. اچې اچېک کراو وېښېم ačẽ ačẽk karāw wēṣēm ،ازهرسو آمدند به زور ازپیشم گرفتند.

اچې آو اوده ačẽ āw – ōdə -[اصط]- لغوي معنا يې هغوي چې سترگی يې اوبه لري ، ده . خواصطلاحي معنای ټول بنی ادمیان یا انسانان، دی. | معنای لغوي این کلمه ، آنهای که چشمان شان آب دارد، بوده، اما در اصطلاح به معنای همه بنی آدمیان یا انسان ها استعمال می شود.

اچې اووټوپي اویچوں شت ačẽ ū́-ṭüpī ōi čũšt -[ق ز]- دسترگو په رپ کي ، په ډېر لږ وخت کي ، منظورده . | تا چشم به هم زدن، تا پلک به هم زدن، به سرعت ،منظور است .

اچې اوښه = اچه اوښه ačẽ ūṣə , ačə́ ūṣə́ - [ا]- د سترگو څاڅکي ، دسترگو چکک ته وپل کیږي . | چکک چشم ، معمولاً به چکک چشم گفته میشود،داروی قطره یی که درچشم انداخته می شود .

اچې اوي بوں ačẽ ōi bũ -[مص]- سترگی پرانیستل کېدل. | چشم باز شدن، بازشدن چشم، گشوده شدن چشم .

اچې اوي چوں ačẽ ōi čũ -[مص]- سترگه پرانیستل،سترگی غړول . | چشم بازکردن، باز کردن چشم، چشم گشودن.

اچې بېرکڅی ačẽ bēr kacị -[اصط]- سترگه روښانه شوه . چا

اچېن توپون ته چي په وړېتوب کي دوډۍ ورسېږي، اوپه تږېتوب کي اوبه ورسېږي، ویل کېږي . | چشم روشن شد. هرگاه درحالت گرسنگی نان و درحالت تشنگی آب به محتاج برسد، گفته می شود.

اچېن پو کتی تون **ačẽ pū kaṭai taw̃** -[ص،صط]- تکه توره شپه، دشپې تورتم . په دغه کلمه کي د شپې په تیاره والي باندې تاکید شوې دی. اچېن پو کتی تون تریمیش که بېرپا کوژن ačẽ pū kaṭai taw̃ tremīš kə bērpā kōř ، په تکه توره شپه کي حرکت وکړ. | شب سیاه وتاریک،ظلمت کامل،تاریکی کامل. درین کلمه تاکید برتاریکی وسیاهی شب است . اچېن پو کتی تون تریمیش که بېرپا کوژن– tremīš ačẽ pū kaṭai taw̃ kə bēr pā kōř ، درشب سیاه وتاریک حرکت کرد.

اچېن تاو **ačẽ tāw** -[ا]- د سترگو درد ناروغي ته ویل کېږي . | بیماری چشم دردی، را گویند.

اچېن تون **ačẽ táw̃** -[مص]- نظروهل، نظرکول، دنظراثرکول. | زخم چشم وارد کردن، زخم چشم رساندن، نظرکردن، اثرچشم بد، آسیب رساندن از طریق چشم.

اچېن توپاں وں **ačẽ ṭüpāũ** -[ص]- د سترگو پټېدل، د مرگ له پاره د کنایې په توگه استعمالېږي . | چشم پت شدن، برای مرگ به طور کنایه استعمال می شود.

اچېن‌توپون **ačẽ ṭüpũ** [مص]- سترگې پټول، په نظرکې نه نیول.

اچیں که نه اوں

| چشم پت کردن،چشم پوشی نمودن، چشم پوشی کردن، چشم بستن .

اچیں توپوں ačē̃ ṭüpə́w̃ -[ف،مف]- دبل چا سترګی پټول یا بندول. | چشم کسی دیگررا پت کردن ویا بستن را گویند .

اچیں چوں ačē čũ -[اصطـ]- پام ساتل ، پام کول،پام لرل. | توجه داشتن، زیرنظر داشتن، توجه کردن،تحت نظرگرفتن.

اچیں کنوں ačē kanə́w̃ -[اصطـ]- سترګی ګرځولو، تـه ویل کیږي . | چشم چرانی کردن، را گویند.

اچیں کنیاس ačē̃ kanēās,ačē̃ kanəyās -[اصطـ]- د لغت له مخي سترګي خندوي په معنا ده ، خوپه اصطلاح کي ، که کوم مجرد کس چشم چراني وکړي ورتـه استعمالیږي . دغه اصطلاح ترډیره د وایګل پـه کلي کی مروج دی . | ازنگاه لغوی به معنای چشم را می خنداند است ، اما دراصطلاح بـه مردِ مجرد کـه چشم چرانـی نمایـد ، استعمال مـی شـود.این اصطلاح بیشتر درقریه ویگل به کار برده می شود.

اچیں که نه اوں ačē̃-kə na-aw̃ -[ق]- په هیڅ کی شمېرل، په نظرکی نه راوستل، پـه پټوسترګو ورځخـه تېرېدل. | بـه حساب نـه آوردن، هیچ شمردن، اغماض کردن ازشخصیت کسی، درنظرنـه آوردن، ارزش نـه دادن به کسي،به دیده کم دیدن کسی.

اچیں نه پرېټ acě̃ na-prēt -[ص]- لری، ډېر لري، دسترګو له لېد څخه لري، دومره لري چې سترګي په ليدو ونه توانيږي. | دور، بسيار دور، دور از ديد چشم، دور دور، آنقدر دور که چشم ديده نتواند، غيرقابل ديد به نسبت دور بودن.

اچـره = اَچـه ره açə́rə́ -[ا]- مضر. داکلمه دمضر په معنا له ابره abərə کلمی سره يو ځای د تکيه کلام په توګه، استعماليږي. کوں ښه ابره اچره نوم(نه اوم) kũ-ṣə abərə açərə́ nūm (na-ōm) ، چا ته مضر نه يم . | مضر، بد . اين کلمه با کلمه ابره abərə به حيث تکيه کلام يکجا به کاربرده می شود. کوں ښه ابره اچره نوم(نه اوم) kũ-ṣə abərə açərə́ nūm (na-ōm)، به کسی مضر نيستم،به ضررکسی نيستم .

اچمه açəmə -[ا]- يخ ، منجمدي شوي اوبه. کله هم د اوبو دسوړ والي د بيان له پاره استعماليږي. اَچمه تون açəmə tũn ، ديخ کمر،ديخ کوټه. | يخبندان، آب يخ بسته،آبی که به اثر سردی هوا منجمد شده باشد . ونيز برای توصيف درجه يخ بودن آب استعمال می شود. اَچمه تون açəmə tũnکمر يخ، سنگ بزر يخ ،کوه يخبندان .

اچمـه دوري açəmə dürī -[ا]- يخدان، هغه ځای ته ويل کيږي چې اوبه هلته کنګل کيږي. دغه کلمه ديخچال نوم له پاره هم مناسبه کلمه ده. | يخدان، به جای گفته می شود که آب درآنجا به نسبت سردی منجمد می شود. اين کلمه برای نام يخچال نيز مناسب می باشد.

اچَولـه = اچه ولـه açə́wələ- [ص فا،مذ]- سړوونکي ، يخوونکي، منجمد کوونکي . اچولـه يوز açəwə́lə yōz ،منجمد کوونکي سارړه .
اَچوله کلمه يخچال له پاره هم استعمالېدای شي. | سرد کننده ،يخ کننده، منجمد کننده . اچولـه يوز açəwə́lə yōz ،خنـک منجمد کننده. مـی شود کلمه اَچوله را به حيث اسم برای يخچال نيز به کاربرد.

اچـون açū̃ -[مص]- سـړېدل ، يخېـدل، منجمـد کېـدل . | سرد شـدن ، يخبندان شدن، يخ بستن،منجمد شدن .

اچون açə́w̃ -[مص]- سړول ،يخول،منجمد کول. | سرد ساختن، يخ ساختن،سرد نمودن يک چيز گرم،منجمد ساختن .

اچوی شتـه açə́wē- stə -[ص مفـ]- يخ کړل شوی،سوړ کړل شوی. | سرد ساخته شده، يخ ساخته شده. اين کلمه درموردمايعات مطرح است.

اچي شته açē-štə -[ص]- ښه يخ، ډېريخ، ښه يخ شوی . دغه کلمه د اوبو د يخوالي دشدت له پاره استعمالېږي . لکـه: اَچي شته آو açē-štə āw ،يخي اوبه ، ښي يخي اوبه،يخي شوی اوبه . | سرد، بسيارسرد . اين کلمه برای بيـان شدت سردی آب بـه کـاربرده مـی شـود.مانند: اَچی شتـه آو açē-štə āw ،آب يخ ، آب خوب يخ،آب سرد شده .

اخ ac- [ام] - راځه. دغه کلمه دمتکلم دموقعيت له مخي هم فرق کوي . مثلاً : وياخ wē āc. که متکلم او مخاطب پـه يـوه سطح کي واقع وي ،

اخاک

دغه کلمه ویل کیږي . وار اخ war āc. که متکلم له مخاطب څخه په عین سطح ،خو پاسني خوا یعني شمال ته ناست وي ، دخان خواته بللو له پاره دغه کلمه استعمالوي ، اوي اخ ōy āc=ōi āc ، که متکلم له مخاطب څخه په یوه لوړه سطحه کي موقعیت ولري ، دغه کلمه خان خواته ځوک بللو له پاره استعمالیږي . اوو آخ ū́ āc ،که متکلم له مخاطب څخه په تیټه ساحه کي موقعیت ولري ، هغه وخت کي د خان خواته د رابللو له پاره، دغه کلمه ویل کیږي . | بیا . آ āa -[مذ] اوآمد . ای ē-[مو] – او آمد. این کلمه نظر به موقعیت متکلم فرق می کند .مثلاً: کلمه وې اخ wē āc ،وقتی گفته می شود که متکلم ومخاطب دریک موقعیت هم سطح قرار داشته باشند. وار اخ war āc ،وقتی گفته می شود که متکلم ازنگاه موقعیت زمین هم سطح، اما درقسمت بالایی یا درشمال موقعیت داشته باشد. کلمه اوی اخ ōy āc=ōi āc ،وقتی گفته می شود که متکلم ازنگاه موقعیت درزمین بالا موقعیت داشته باشد. اوو اخ ū́ āc ،وقتی گفته می شود که متکلم درپایین قرار داشته باشد .

اخاک acāk –[ق]- ورو، دچټک کلمی ضد کلمه ده. | آهسته، با خاموشی،ضد کلمه تیز وچابک، است .

اخاک acāk –[ق]- دغه کلمه دمبالغي یا دزیاتوالي دبیان له پاره په کار وړل کیږي .لکه : اخاک به منښ نوړیت acāk- bə manaṣ nū-ṛīt ، دېرزیات خلک و. که څه هم جمله دبیان له مخي منفي ده ،خو د اخاک کلمي سره مثبت معنا ورکوي. | این کلمه درهنگام بیان زیادت ویا مبالغه به کار برده می شود.مانند: اخاک به منښ نوړیت acāk- bə manaṣ

اڅاکي

nū-ṛīt ،بسیار زیاد مردم بودند . گرچه جمله ازنگاه بیان منفی معنا مید هد اما با کاربرد کلمه اڅاک ، معنای مثبت به خود می گیرد.

اڅاک به acāk-bə -[ق]- د ډېرښت بیان لـه پاره کارول کېږي.

لکه: اڅاک به منښ آسته نوړیت acāk- bə manaṣ āstə nū-ṛīt ، ډېر زیات خلک راغلي وو. باید وویل شي کوم ځای کې چې دغه کلمه راوړل کېږي، دجملې جوړښت منفی خو مثبت معنا ورڅخه اخیستل کېږي. | بسیارزیاد، بسیارفراوان، کثیر، این کلمه برای بیان فزونی وزیادت استعمال می شود. مانند: اڅاک به منښ آسته نوړیت acāk- bə manaṣ āstə nū-ṛīt ، بسیارزیاد مردم آمده بودند. باید گفت درجملهٔ که این کلمه استعمال می شود جمله ازنگاه ساختمان منفی بوده اما با به کاربرد این کلمه، معنای مثبت ازآن گرفته می شود.

اڅاکي = اڅالکي acāk-e ,acāḷik-e [ق]- ورو، چوپ،بې لـه شور او زوږه . اڅاکي اتراېي acāk-e atər ēi ،ورو وردننه شه. اڅالکي اترگو acāḷik-e atər gō ،ورو دننه لاړ . | آهسته،باخاموشی، بدون سروصدا . اڅاکی اتراېي acāk-e atər ēi ،آهسته داخل شو، به آهسته گی به داخل برو . اڅالکی اترگو acāḷik-e atər gō ، آهسته داخل شد، آهسته به داخل رفت .

اڅاکي acākī -[ا،ص]- چوپتیا، سکون، هلته چې بیخي چوپتیا وي، هلته چې ځوک نه وي، هلته چې دچا تگ راتگ نه وي . داکلمه ترډیره ، د هغوځړ خایونو خاموشي پـه اړه استعمالېږي چې ځاروي نورو ځرخایونو

اخله تـه لېږدول شـوې وي . gōl acākī bö گـول اخـاکي بـو ، وطـن کـي چوپتيـا شوه. | خاموشـی، آرامـی، بـی سروصدا، سـکوت کامل، خلـوت، ، آرامـش، خـالی ازسـکنه . ایـن کلمـه بیشـتر بـرای توضـیح وضـع آرام وبـی جنجـال وخاموشی چراگاهها ی به کاربرده می شود که مواشی از آن جا به چراگـاه دیگـر کـوچ داده شـده باشـند. gōl acākī bö گـول اخـاکي بـو ، دروطـن خاموشی حاکم شد.

اخپـه acəpə́ - [ص]- هغه ښوک چي سپکه خوله لري ، هغه چي خوله يي په واک کی نه وي. | کسی که دهنش به اختیارش نباشد، لافوک ، آدم چپوله .

اخړ acịř - [م،مذ،مستقـ]-(هغه) بـه را شي، را بـه شـي. مونـث يـي اخلـي acə́lī ،ده . | (او) خواهد آمد ،خواهد آمد . مونـث ایـن کلمـه اخلـي acə́lī ،می باشد.

اخړت acịřt - [ج ، مستقـ](هغوی) به راشي . | (آنها)خواهند آمد.

اخلـه acə́lə -[ح جا ،مذ،م،ج]- راتلونکي،هغه کس یا کسان چي راځي، را روان دي . ī acə́lə manaṣ kī ō- ā ? ايـي اخلـه منښ کـي اوا؟ دغه را روان کس ښوک دی؟ . acə́lə mās اخلـه مـاس راتلونـکی میاشت . | آینــده، کسی یـا کسانی کـه می آینـد، بعـدی، آتـی . ايي اخلـه منښ کـي اوا؟ Ī acə́lə manaṣ kī ō- ā ،این کسی که می آید کی است . اخلـه مـاس acə́lə mās،ماه آینده .

اڅله اوشتال acələ ūštāl -[ص]- راتلونکي نسل،راتلونکی پېړی . | نسل آینده،قرن آینده.

اڅلي acə́lī - [مستق ،مو،م]- هغه(مونث) بـه راشـي. ایمـه جو اڅلـي او ō īmə ǰū acə́lī ،زما لور راتلونکي ده. | او (مونث) خواهد آمد . ایمه جو اڅلي او īmə ǰū acə́lī ō،دخترمن آمدنی است،یعنی مطمیناً در آینده می آید.

اڅون acũ - [مص]- راتلل،راتګ . (که متکلم مذکروي ،نو وایي) تو اڅون شت اېچه باله اوم tü acũ-št ēçə bālə ōm ،ستا تر راتګ پوري انتظارکوم. (که متکلم مونث وي ،وایي) تو اڅون شت اېچه بیلي اوم tü acũ-št ēçə bilī ōm ،ستا تر راتګ پوري انتظارکوم . | آمدن . (اگرمتکلم مذکرباشد، می گوید) تو اڅون شت اېچه باله اوم tü acũ-št ēçə bālə ōm ،تا آمدن تو منتظرخواهم بود. (اگرمتکلم مونث باشد،می گوید) تو اڅون شت اېچه بیلي اوم tü acũ-št ēçə bilī ōm ،تا آمدن تو منتظرخواهم بود،تا آمدن تو منتظر می مانم .

اڅېن acẽ -[ام،ج]- راځی،راشی . اڅېن مکتب ای کره acẽ maktab ē- krə ،راځی چي مکتب ته لاړشو. | بیائید . اڅېن مکتب ای کره acẽ maktab ē- krə ، بیائید که مکتب برویم.

ادار adār –[ا]- نـاحق، غیرحـق، باطـل، ملامـت. اداربـه ښـنتي بـوش adār-bə ṣanṭī böš ،دنـاحق پلـوي شـوي، دملامـت ملګـري شـوي. |

غیرحق، نـاحق، مقصـر، ملامت،گناهکـار، نـا بـه جـا. اداربـه بنـنتي بـوش adār-bə ṣanṭī böš ، ازنـاحق طرفـداری کـردی، ازملامـت جانبـداری کردی، همکار باطل شدی .

اداربـه بنـنتي adār-bə ṣanṭī(ṣāṭi) -[ص]- دنـاحق طرفدار، دملامـت پلوی،هغـه چـي دنـاحق طرفـداروي اويـا طرفـداری کـوي. | طرفدارناحق، همراه باطل، آن که از باطل وگناهکار طرفداری نماید .

اداں adā̃ - [ا،م،ج]- برغولی سرپوښ،سرپوښونه. | سرپوش،سرپوشها.

اداں توله adā tawə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس يا کسان چي سرپوښ ږدي . مونث يې اداں تولي adā̃ tawə́lī ،ده . | آن کس يا کسان که سرپوش می گذارند.مونث این کلمه اداں تولي adā̃ tawə́lī ،است.

اداں توں adā̃ táw̃ -[مص]- برغولي اېښودل، دسرپوښ اېښودنه. | سرپوش گذاشتن.

اداں تووں adā̃ tawə́w̃ -[مص]- دبل کس پـه واسطه برغولي اېښودل . | به واسطه کسی دیگرسرپوش گذاشتن.

اداں توې شته adā̃ tawē-štə -[ص]- سرپوښ اېښودل شوی، سرپټي، هغه شي چي سرپوښ وربانـدې اېښودل شوی وي . | سرپت ، سرپوش گذاشته شده، چیزی که برآن سرپوش گذاشته شده است.

ادچـام (آد + چام) **adəčām = adičām** - [ا]- جامي، دتن جامي . لغوي معنا يي د تن پوستکي ، ده. | لباس، لباس تن . معنای لغوی کلمه ، پوست تن، می باشد.

ادچـام کڙ **adəčām kř** -[ص]- ټوکر، تکه ، دجامو ټوکر، هغه ټوکر چې ورځخه جامې جوړيږي. | تکه لباس، آن تکه که ازآن لباس دوخته می شود، رخت لباس .

ادرمه **adrəmə** -[ا،ص]- ډېربنه،ډېر ښکلي ، دلياقت اوکارکردگي لـه مخي ډېراعلا . ادرمه منښ اوړي adrəmə manaṣ ōṛī ، ډېر تکړه سړي و. | بهترين،بسيار زيبا، ازنگاه لياقت و کارکرد فوق العاده. ادرمه منښ اوړيōṛī adrəmə manaṣ ، آدم فوق العاده بود.

ادروم پڼـاو **adrūm paṇāw** -[ا]- د وايګل پـه کلي کي د يو رب النوع نوم و. | درقريه وايگل نام يک رب النوع بود. (کليمبورگ،ص۱۵۲)

ادرېں **adrẽ** -[ص]- خوشـي،چټي،بي فايـده،عبث،نا حقـه،باطل، بـي ارزښته، بي هدفـه،بي خايه .لکه : ايں ميلي ادرېں ښوچ بو ĩ mili adrẽ ṣōč bö ، لـه ما سره يي خوشي جنـگ وکړ. ادرېں چاس adrẽ čās ، خوشي خبرى کوي،دروغ وايي . | بی انگيزه، بی سبب، بی حاصل، بی دليل، باطل، منفعل، عبث، فالتو، هيچ، بی ارزش، بيهوده،بدون کدام هدف، بدون نقش ، بدون عملکرد،کاری کـه ثمره نداشته باشد. ايں ميلي ادرېں

ادوسه ښوچ بو ĩ mili adrẽ ṣōč bö ، بی جا با من جنگ کرد. ادرېن چاس adrẽ čās ، بیهوده گپ می زند،دروغ می گوید.

ادستوک (ادوسه - ستوک) **adstōk** - [ص]- سپک ،هغه شی چی لږ وزن ولري. | کم وزن ،سبک از نگاه وزن .

ادسپک adəsịk - [ص]- سپک، اسان، سپک دوزن لـه مخې ،اسان د کارکمیت لـه مخـې.دحجم لـه مخـې دکـار د انـدازې دبیـان لـه پـاره هـم استعمالیږي . لکـه : کوي ادسپک او kōi adəsịk ō ، کـار اسان دی (هم دحجم له مخې او هم د اسانوالي له مخې). | سبک،آسان،سهولت، کـاری کـه کم و اجرای آن آسان باشد، چیزی کـه وزن آن کم باشد .این کلمـه بـرای بیـان انـدازه وزن وحجم کـار،هم استعمال می شود. کوي ادسپک او kōi adəsịk ō ، کار آسان ویا کم است.

ادسپک با adəsịk bā -[ص]- سپک بار، سپک پېټی. | بـار سبک، محموله کم وزن، بار کم وزن.

ادسـپک بـار adəsịk bār-[ص،ق]- سپکوالی ، لږ وزن لـرل ، اصطلاحي معنا يي سهولت، اسانتیا ،ده. | سبکی،کم وزنی،کم وزن بـودن . معنای اصطلاحی آن آسانی و سهولت، می باشد.

ادوسه adüsə́ -[ا]- سپک، بـی ارزښته، خوار او ذلیل، بی پته . دا کلمـه دهغـه چـا لـه پـاره استعمالیږي چـې پـه معنـوي لحاظـه سپک اوبـې ارزښته وي . ادوسه منښ adüsə́ manaṣ ،سپک سړی . | سبک، حقیر،

ادوسه مَتروں

ذلیل، بی ارزش، دون، ناچیز . این کلمه درمورد کسی وکسانی استعمال می شود که ازنگاه معنا ومعنویات سبک وبی ارزش باشند . ادوسه منش adüsə́ manaṣ ، آدم سبک ،آدم کم ظرف.

ادوسه بار adüsə bār -[ق]- سپکي ، سپکتوب، سپکوالي . | سبکی ، سبک بودن، بی ارزش بودن ازنگاه معنوي .

ادوسه بوں adüsə bũ - [مص]- سپک کېدل، بی پته کېدل، تحقیر کېدل. | سبک شدن، تحقیر شدن، بی ارزش شدن، بی حیثیت شدن، بی عزت شدن،خود را مورد توهین قرار دادن .

ادوسه چوں adüsə čũ - [مص]- سپکاوی کول، سپکول، بی پته کول. | سبک ساختن، تحقیر کردن، بی عزت ساختن، توهین کردن ، حقیرشمردن، کوچک ساختن شخصیت کسی .

ادوسه زژٚوں adüsə zř̌ũ - [مص]- چاته په سپکه سترگه کتل ، په کم نظرلیدل اویا کتل. | به نظرکم وسبک دیدن، به نظرحقارت دیدن، حقیرشمردن، کوچک شمردن ویا کوچک دیدن کسی.

ادوسه زژٚوں adüsə ẓř̌w̃ -[مص]- سپک معرفي کول ، سپک وروپېژندل، بي ارزښته ښکاره کول . | سبک معرفی کردن،سبک و زبون نشان دادن ،حقیر شناساندن .

ادوسه مَتروں adüsə marũ -[مص]- چاته په غیاب بی خایه

اوخوشي خبرې کول،سپکي خبرې کول،چاته سپکي سپورې ويل. | پوچ وفحش گفتن به کسی،به بدی یاد کردن کسی درغیاب او،ناسزا گفتن به کسی.

ادوسه مَترون adüsə marə́w̃ -[مص]- بل کس يا کسان د چا بد ويلو ته هڅول. | کسی یا کسان دیگر برای بد گفتن کسی تشویق کردن.

ادوسه – ې ویښون adüsə-ẽ waiṣəw̃-[مص]- په سپکه يادول، څوک په سپکه يادول ، په سپکي څوک يادول. | به سبکی یاد کردن، کسی را به سبکی یا دآورشدن، کسی را به شکل تحقیر یاد کردن .

ادېرپېر adēr pēr-[ص]- رنګ په رنګ ، رنګا رنګ . | رنگ به رنگ ، رنگارنگ، گونه گونه.

اډباډ = آډ aḍbāḍ = āḍ-[ا]- بدن، تنه، وجود. دغه کلمه دچا د بدن غټوالي بيانوي . اډباډ اوده منښ aḍbāḍ – ōdə manaṣ، دغټي تنی والا سړی. | تنه وتوشه، تن ،جسامت ، وجود، بزرگی وجود . این کلمه بزرگی بدن یا تنه وتوشه کسی را میرساند. . اډباډ اوده منښ aḍbāḍ – ōdə manaṣ ، آدم دارای تنه وتوشه بزرگ.

اِرا = اېرا arā = erā -[ا،ص]- مالدار، د ډيرو څارويو خاوند ، دولتمند . د(ايرا) کلمې تشريح ته دي مراجعه وشي. | مالدار، صاحب مواشی زیاد ،دولتمند. به تشریح کلمه (ایرا) مراجعه شود .

اِراج = ابِراج erāĵ –[ص]- د (ابراج) کلمې تشريح ته دي

اريپ مراجعه وشي . | به تشريح کلمه (اېراج)مراجعه شود.

اراره arārə́ -[ا]- ديوي خبري بيا بيا ويل، په تکرارتکرار ويل . اراره که ښاچي arārə́ –kə ṣāčī، په بيا بيا ويلو مي ولېږه. | بار بار گفتن يک موضوع ، به تکرار گفتن،بار بار گفتن. ارارهٔ که ښاچي arārə́ –kə ṣāčī ، با باربار گفتن روانش کردم. يعنى با گفتن زياد مجبورش کردم که برود.

ارت پَرت arət parət-[ص]- رغړېدل. دلغت له مخي لټ په لټ يا اړخ پــه اړخ اوړېــدلو پــه معنــا دى ،خــو پــه اصـطلاح کــي چــالاکي ، دوه مخيتوب، د نــاروغ غيرثابت حالت تـه، هم ويل کېږي . | لوليدن .از نگـاه لغوى به معناى به پهلو گشتن بوده، اما در اصطلاح بـه معنـاى دورنگـى، رندى، منافقت مى باشد .اما درمورد وضـع بـى ثبـات مريض بـه معنـاى گـاه خوب گاهى خراب ،استعمال مى شود.

ارت پَرت تيون arət parət tīū̃ -[مص]- لټ په لټ اوړېدل، لټ په لټ اوښتل. | پهلو گشتن، به پهلو گشتن .

اريپ arə́p -[ا]- ترنظر لاندى ، تعقيب . | تعقيب، زير نظر کردن، تحت مراقبت داشتن،زير مراقبت گرفتن.

اريپ = اريــاو arə́p = arəpāw -[ام]– ترنظرلانـدى ونيسـه، ترنظارت لاندى ونيسه. | زيرنظر داشته باش ، تحت تعقيب بگير.

اړپولــه arəpə́wələ -[ص فا ،مذ،م،ج]- ترنظرلانـدي نيـونکي ، تعقيبونکي کس يا کسان . | زيرنظرگيرنده ،مترصد، تعقيب کننده ها .

اړپوں arə́pəw̃ -[مص]- ترنظرلاندی نیول، ترتعقيب لاندی نیول، کمين نيول. | کمين گرفتن، زير تعقيب گرفتن، زير نظر گرفتن، تحت نظارت نظری داشتن،زيرترصدگرفتن،ترصد کردن.

آرپـووں arə́pəwə́w̃ -[مص]- دبل کس پـه واسطه ځـوک ترنظر لاندی نیول، دنورو کسانو په واسطه چا ته کمين نيول ،لاس تـه راوړو اويـا له منځه وړلوپه خاطر د نورو کسانو په واسطه ځوک ترنظرلانـدی نيول. | به توسط ديگران زير نظر گرفتن کسی، درکمين نشـاندن ،هدف قرار دادن به غرض حمله و يا به چنگ آوردن کسی به توسط ديگران .

اړَپي arə́pē -[ما]- ترنظرلاندې يې ونيو،ورته په کمين کې کېناست. | زيرنظر گرفت،برايش درکمين نشست .

اړپــي شــته arə́p-ē-štə[ص مف،مذ]- ترنظرلانـدې نيـولي ، تـر ترصد لاندې نيول شوی شي يا کس. | زير نظر گرفته شده، چيز يـا شـخص زير ترصد گرفته شده .

ارڙں چـا arř̃ çā -[ا،ص]- پخـوا بـه چـي ځـوک لـه دښمن څخـه د انتقام په نيت روان شو، نو هغه به خاص غړ له خولې ايسته . ددغه غړ په

اروپ

اورېدو ،خلک پوهېدل چې یو څوک انتقام اخیستو په نیت ،روان دی. | قبل از اسلام هر کسی که به نیت انتقام ازدشمن عازم می شد، او اواز بخصوصی می کشید. شنونده ها می دانستند که کسی به نیت انتقام، روان است.

اړره arəṛə́ -|ا| – کړی ،حلقه، ګردی، منحنی ، کوږ . | دایره ، حلقه، منحنی، کج به گونه منحنی .

اړره سته arəṛə́- stə -|ص|- کړی په شان ،حلقې غوندې شی.

اړره کوره arəṛə kūrə ، دکړی پښې خاوند. | به مانند حلقه، حلقه یی .

اړره کوره arəṛə kūrə ،صاحب پا های کج .

اړره لړن arəṛə́ lr̃ -|ص|- دایره . | دایره .

اړریک arə́ṛik -|ا،ص|- لوله، رانغاړل . پکول په شان. | لوله، پیچیده، طومار . مانند لوله پکول.

اړریک چون arəṛik čū -|مص|- راغونډول،راجمع کول،لکه څرنګه چې د پکول لمن راغونډوي . | لوله کردن، پیچاندن، طومارکردن . مانند پیچاندن دامن پکول.

اړریک کوړن سته arəṛik kōr̃-stə -|ص|- راغونډکړی، راجمع کړی. | لوله کرده شده ، لوله ساخته شده، طومار کرده شده .

ارو arū -|ا،م،ج|- شفتالو، شفتالان . | شفتالو، شفتالو ها .

ارو

اروپ arüp - [ا]- سهار. کله دسبا په معنا هم استعمالیږي. | صبح، بامداد. گاهی به معنای فردا هم استعمال می شود.اروپ آخ، صبح بیا.

اروپ پی arüp pai - [ق ز]- سهارمهال، سهار دوخته. اروپ پی آ arüp pai ā ، سهار دوخته راغی . | صبحدم، صبحگاهان . اروپ پی آ arüp pai ā ، صبحدم آمد.

اروپ دړاپ arüp daṛāp -[ق ز]- سهارخواته، سهار دوخته،سهارمهال . | صبحدم، صبحگاهان،درهنگام صبح.

اروپ دړاپی arüp daṛāp-e -[ق ز]- سهار مهال، سهار خواته . | صبحگاهان، به هنگام صبح

اروپ ښچه arüp ṣačə́ -[ق ز]- سهارمهال ، سهاري . لکه ویل کېږي : اروپ ښچو میلي اخ arüp ṣačō- mili āc ، سهار خواته راشه . | به اصطلاح طرفهای صبح، صبحگاهان. مثلاً گفته می شود: اروپ ښچو میلي اخ arüp ṣačō- mili āc ، طرفهای صبح بیا .

اروپېن arüp-ẽ -[ق ز]- سهاري، په سهار، سهارمهال. | صبح، در هنگام صبح، به وقت صبح، صبحگاهی.

اروړ arūṛ -[ام]- وڅرخېږه،وڅرخه. | دور بخور، بچرخ .

اروړاو aruṛāw -[ام]- وڅرخوه . | دوربده ، بچرخان .

اروړاو arūṛāw -[اصط]- بدبختي، خراب طالع، بد نصیبي، خرابي یا وراني خواته تګ، لاندې یا نزول خواته حرکت، د کنایي په توګه سپین ږیري توب ته هم ویل کېږي . | بد فالی، بد نصیبی، بدبختی، بد شانسی، سقوط ، درحال انقراض ، برگشتي، سیر به طرف نشیب، به طرف فروپاشي، درحال انحلال، حرکت به طرف نزول. به گونه کنایه به پیری هم گفته می شود .

اروړوں arūṛū̃ -[مص] – ځرخېدل،ځرخېدنه. | دورخوردن، چرخیدن، چرخ زدن، چرخ خوردن .

اروړوں arūṛə́w̃ -[مص]- ځرخول، په خپل لاس ځرخول، ترجمه کول . | دور دادن، چرخ دادن، چرخاندن به دست خود، ترجمانی کردن، بر گرداندن .

اروړووں arūṛə́wəw̃ -[مص]- دبل کس په واسطه ځرخول. | توسط کسی دیگر چرخاندن،به واسطه کسی دیگر دور دادن.

اروگه arūgə -[ا،ص]- دڅارویو په اړه دچاغ په معنا ده .خود انسانانو په اړه ،جګ اوچت،دنګ اوتندرست وجود والا ته کس ته ویل کېږي. اروگه لوټ arūgə lū̃ṭ ، تندرست ځوان،تکړه ځوان . | چاق، فربه، پیه دار، تندرست، نیرومند،صحتمند. درمورد مواشی به معنای چاق است، اما در مورد انسانها به معنای آدم تنومند و چهار شانه وتندرست استعمال می شود . اروگه لوټ arūgə lū̃ṭ ،جوان تندرست، جوان قوی .

اروگه بار arūgə bār -[ق]- چاغي، چاغوالي،پیړوالي،پیړتوب . | چاقی، چاق بودن، تندرست بودن، گوشتی بودن .

اروگه بوسته arūgə bö-stə -[ص]- چاغ شوی، پیړ شوی، هغه یا هغوي چې پیړ شوي دي. | چاق شده، گوشت آلود شده، تندرست شده.

اروگه بوں arūgə bū̃ -[مص]- چاغېدل، غټېدل، پنډېدل، تندرست کېدل. | چاق شدن، فربه شدن، تندرست شدن ، صحتمند شدن.

اروگه چوں arūgə čū̃ -[مص]- چاغول، غټول، تندرست کول . | چاق کردن، فربه ساختن، تندرست ساختن،صحتمند ساختن.

اروگه سته arūgə-stə -[ص]- چاغ،تندرست،قوي،روغ. | چاق ، تندرست ،قوی،صحتمند.

اروو ار arō-wār -[اصطـ]- شـتمني، دژونـد ښـه چـاره، بیسـیا توب،دچا ښه ژوند اوښه اقتصادي حالات بیانوي. بوسته اروو ار bōstə arō-wār ، د ښـه ژونـد، پـه معنـا ده . | اقتصـاد، دارایـی، معیشـیت خوب،روزگاربهترداشـتن. بوسته اروو ارarō-wār bōstə،یعنـی داشـتن سطح بالای زند گی، معیشیت بهتر،مستفید بودن ازامکانات خوب زندگی.

اروښ arūẽ - دا کلمه د تعجب اواعتراض څرګندويي کوي . لکه په

یوموضوع کې ته چا سره مرسته وکړې او هغه پرخای ددې چې ستا احسان ومنـي ، تـا ملامـت کـړي یـا خپـل ملامتـي پـه تـا درواچـوي، اوتـه پـه یـوه اعتراضیه جمله کې دغه کلمه استعمالوې.لکه دغه جمله: یې توبه پتڙ بوم ،اروېن توبه با این که وی نشېش ye tū-bə patř böm arūẽ tū-bə bā ĩ kə wai nášēš، ما ستا ملاتړي وکړه او ته خپل (ملامتی) بارپرما اچوې.

| عجب،عجبـا، شـگفتا. ایـن کلمـه بـه گونـه تعجـب و اعتـراض هنگـامی استعمال می شود که خودت درموضوعی باکسی همکاری کنی،و او اسباب ناکـامی وملامتـی، تـو را بدانـد،وتودرجواب بـا تعجب ایـن کلمه را درجملـهٔ اعتراضیه به کارمی بری. مانند این جمله: یې توبه پتڙ بوم ،اروېن توبـه بـا ایـن کـه وی نشېش ye tū-bə patř böm arūẽ tū- bə bā ĩ kə wai nášēš، من به تو کمک کردم،وتوبار(ملامتی) خود را به دوش من می اندازی.

اریده arīdə-[ا،ص]- زېړ، زېړ رنگ ته ویل کیږي . | زرد،رنگ زرد را گویند . این کلمه درسانسکریت به گونه **haridra** است. (زبـان وایگلـی، مورگنسترن، ص ۲۲۸)

اریده باله arīdə bālə -[ص فا،مذ]- زېړ کېدونکي، هغه چې زېړ کیږي یا د زېړ کېدو په حال کې دی. | زرد شونده، آنچـه زرد مـی شـود ویـا درحال زرد شدن است.

اریده باله سته arīdə bālə-stə -[ص مفـ،مذ]- زېړېدونکي، هغه څه چې د زېړ کېدو خاصیت لري. | زرد شونده، آنچه که خاصیت زرد شدن را دارد.

اریده بوسته arīdə bö-stə -[ص مف،مذ]- زیړشوی،رنگ زیړ اوښتی . | زرد شده ، رنگ زرد گرفته،زرد رنگ شده.

اریده بون arīdə bũ -[مص]- زیړ کیدل، زیړیدل، په زیړ رنگ اوښتل. | زردشدن، رنگ زرد گرفتن، زرد رنگ شدن، رنگ پریده شدن.

اریده پی اون arīdə pai ũ -[مص]- رنگ الوتل، دانسان رنگ زیړ اوښتل، دناروغ دمخ رنگ زیړ اوښتل. | رنگ پریده شدن، زرد شدن رنگ انسان ، زرد شدن رنگ روی مریض.

اریده چون arīdə čũ –[مص]- زیړول ، زیړرنگول . | زرد ساختن، زرد رنگ کردن .

اریده ستـه arīdə-stə –[ص، ق]- زیړرنگه، زیړ رنگه شی . | زرد رنگ ، چیزی به رنگ زرد،زرد گونه، زردفام .

اریده کوڙستـه arīdə kōř̌ -stə -[ص مف،مذ]- زیړ کړل شوی، زیړ رنگ شوی . | زرد ساخته شده ،زرد رنگ شده.

اریښ arīṣ -[ا]- دسوزاک ناروغي، ته ویل کیږي . | به مرض وبه بیماری سوزاک، گفته می شود.

اریښ arīṣ -[ا،ص]- قهر ،غضب اوغصه . | قهروغصه وغضب . شاعری دروصف جنگجوی گفته است.

جوړت اریش پوگی لو وراش اوداں میلي یوت(یود)

پولات پروس اوداں میلي یوت (یود) .

ترجمه: شیر خشمگین رفت ،تا با تفنگداران بجنگد

با کسانی بجنگد که تیغ فولادی دارند. (ادبیات شفاهی نورستان چاپ سوم ، ص۱۵۳)

اریـن پَـرین arīn parīn -[ص]- نـاغیري،دقرض پـه معاملـه او دمـال پـه راکړه ورکړه کـي جنجـال کـول. | نـه پسـندیدن، ردکـردن یـک مـال ویاجنس درمعامله قرض وقرضداری .

ازا azā -[ا]- ډنـډ،داوبو ډنـډ ، هغـه ډنـډ چـي دپټیـو دخړوبولـو لـه پـاره چینـو تـه نیږدې د اوبـو د ذخیره کولـو لـه پـاره جـوړیږي. | حوض،حـوض آب،تـالاب، دنـد آب،مخـزن آب، انبـار آب. دنـد آب معمـولاً درنورسـتان بـه غرض ذخیره آب ، جهت آبیـاری مزارع، در نزدیـک چشـمه هـا ساخته مـی شود.

ازار azār -[ع]- زرعدد . زموږ په پخواني فرهنگ کـي ځلورسوه عدد ته زر ویل کېده ،خو اوس هغه زرعدد چي پـه هیـواد کـي مروج دي ،رواج موندلي دی. | عدد هزار. درفرهنـگ قدیم مـا بـه عدد چهارصد ،ازار یعنـی هزار،می گفتند . اما امروزکلمه ازار به همان عدد هزار گفتـه مـی شود کـه درکشورمروج می باشد.

ازوه azəwə́ -[ص]- دمیوو په برخه کي بی د خونده او بې مزه معنـا

لـري، کـه د ځـارویو پـه اړه استعمال شـي ، دخـوار پـه مفهـوم ده ، اوکـه دشـخص پـه اړه استعمال شـي، د بخیـل پـه معنـا ده . | بـی مزه،بـد مـزه . درمورد میوه جات به معنای بی مزه ،درمورد مواشی خوار ولاغرمعنـا مـی دهد .اما درمورد انسانها ،به معنای بخیل استعمال می شود.

ازه گوړیک -azə́ gūṛīk[ا،ص]- وړوکي ښند، د کروندو خړوبولـو لـه پـاره کـوچني ډنـدوکي. | حوضـچه، حوضـچه کوچـک کـه بـرای آبیـاري زمین های زراعتی ازآن استفاده می شود.

ازیر ازیر -azēr azēr [ص]- شرمېدلي ،زیږی سترګي نیولی . | رنګ پریده ،رنـګ پریده ګی ،خجالت زده، ازخجالت رنـګ پریـده شـدن ،را ګویند .

اړپټ aẓ paṭ –[ا]- داړ (پاپیروس) وني نري اونازک پوستکي ته ویل کېږي چي دنورستان په لوړو سیمو کی شته .مصریانو له میلاد څخه پخوا لـه دغه کاغذ څخـه د لیکلو لـه پـاره کـار اخیستـه. | کاغذ درختـي، پوست درخت پاپیروس که درارتفاعات نورستان موجوداست .ازپوست این درخت مصری ها قبل از میلاد برای نوشتن استفاده می کردند .

اړژ -aẓř [ا]- لارورکول،پـه غلطـه لاره تلـل، د تارغوتـه کېـدل. پوت پیلسی اړژګوم pũt pēlasị aẓř gōm ،لاره مـي غلطـه کړه، پـه بی لاره لاړم . سوتر اړژ ګو sütr aẓř gō ، تـار ګډوډ شـو. | بیراهـه، راه ګمـک شدن،به بیراهه رفتن،منحرف شدن از راه راست ، کورګره . پوت پیلسی

اړژگوم pūt pelasį aẓř gōm ،راه را گم کرده به بیراهه رفتم. سوتر اړژ گو sütr aẓř gō ،تار گدود شد، یا تار گره شد.

اړژیں (اړژ + ایں) aẓř-ẽ-[ص]- په غلطه لار. اړژیں گو aẓř-ẽ gō ،په غلطه لارلاړ. | به راه غلط، به بیراهه . اړژیں گو aẓř-ẽ gō ،به بیراهه رفت.

اړک aẓək-[ا]- کرکه، نفرت. | نفرت،کراهت،بیزار.

اړک aẓə́k– [ام]- کرکـه وکـړه، نفـرت ورڅخـه وکـړه. | نفـرت کـن، کراهت کن.

اړکله aẓəkə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- کرکه کوونکي، هغه کسان یا کسان چې کرکه کوي. مونث صیغه یې، اړکلي aẓəkə́lī ، ده | نفرت کننده، آن کس یا کسانی کـه از چیزی کراهت دارنـد. صیغه مونـث این کلمـه ، اړکلي aẓəkə́lī ، می باشد.

اړکلـه سـته aẓəkə́lə-stə –[ص فا،مـذ،م،ج]- کرکـه کـوونکی، کرکجن، هغه څوک چې طبیعتاً له څه شي کرکه لري. مونث یې اړکلي شتي aẓəkə́lī-štī ،ده . | کِرکی ،کسی که طبیعتاً از چیزی نفرت دارد یا بـدش می آید. مونث این کلمه اړکلي شتي aẓəkə́lī-štī ،است.

اړکن= aẓə́kn- [ا] - کرکه ، نفرت. | نفرت، تنفر، کراهت.

اړکوں = اړه کوں aẓə́kū̃- [مص]- کرکه، کرکه کول، له چا یا لـه

څه شي ځخه کرکه لرل،کرکه کول.

نوټ: که چېرې دغه کلمه په (ه) سره ولیکل شي په تلفظ کې درونډ والی راځي، اوله بلې خوا له (اړه) کلمې سره اشتباه کېږي چې د ځنګل ،په معنا ده. نو ښه مې وبلله چې له (ه) پرته یې ولیکم. خوپه لاتین کې دغه ستونزه نشته. | نفرت داشتن، کراهت داشتن، تنفرکردن، بد آمدن،بسیاربد آمدن از کسی یا ازچیزی .

تذکر: اگر این کلمه با(ه)نوشته شود درتلفظ کلمه ثقلت به میان آمده با کلمه اړه که به معنای ارنج است ،مغالطه می شود. بناءً بهتر دانستم بدون (ه) نوشته نمایم. درلاتین این مشکل وجود ندارد.

اړکوں= اړه کوں aẓəkə́w̃ -[مص]- بل څوک کرکې یا نفرت ته اړایستل . | کسی دیگر به کراهت یا نفرت کردن وا داشتن .

اړکوں ستَه = اړه کوںستَه aẓə́kū̃-stə -[ص مف]- د کرکې وړ، کرکجن، ناپاکه . سوربه انا اړکوں ستَه او sör –bə anā aẓə́kū̃-stə ō ، دخنخیر غوښه دکرکې وړده . | نفرت انگیز، قابل نفرت، لایق تنفر، نا پاک،دل بد کننده،کثیف، آلوده،نا خوش آیند . سوربه انا اړکوں ستَه او sör –bə anā aẓə́kū̃-stə ō ، گوشت خوک نفرت انگیز است.

اړکي aẓə́kī –[ما،م]- کرکه یې وکړه ، کرکه یې راغله . | بدش آمد، نفرت کرد.

اړکیاس aẓə́kiās -[مذ ، مو،م]- کرکه لري . تو ښه اړکیاس ṣə -tū-

اړکیپمیش

azə́kiās ، (هغه) له تا کرکه لري . | نفرت دارد . تو ښه اړکیاس tū- ṣə azə́kiās ،(او) ازتو نفرت دارد.

اړکیاست -**azə́kiāst** [مذ ، مو،ج]- (هغوی) کرکه لري. | (آنها) نفرت دارند.

اړکیاسمیش **azə́kiāsịmiš** -[ج، مذ،مو]- کرکه مو لرله . | نفرت داشتیم،کراهت داشتیم .

اړکیام -**azə́kiām** [ح جا،م]- کرکه لرم . سکو ښه اړکیام skō-ṣə azə́kiām ،له ده کرکه لرم،له ده څخه می بد راځي . | نفرت دارم . سکو ښه اړکیام skō-ṣə azə́kiām ، ازش نفرت دارم .

اړکیم - **azə́kim** [ما،م]- کرکه می راغله . | نفرت کردم ،بدم آمد .

اړکیپمیش - **azə́kiēmīš** [ح جا،ج]- کرکه لرو، کرکه کوو . یمه سور به انا ښه اړکیپمیش yamə sör- bə anā –ṣə azə́kiēmīš ، موږ دخنځیر له غوښې کرکه لرو. | نفرت داریم ،نفرت می کنیم . یمه سور به انا ښه اړکیپمیش yamə sör- bə anā –ṣə azə́kiēmīš ، ما ازگوشت خوک نفرت داریم.

اړکیمیش -**azə́kimīš** [ما،ج]- کرکه مو راغله . گسل بو انا پا کځی اړکیمیش gasəl bö anā pā-kacị azə́kimīš ،د بوی ناکه غوښې په لیدو مو کرکه راغله. | نفرت کردیم . گسل بو انا پا کځی اړکیمیش

اړي gasəl bö anā pā-kacį azə́kimīš، از دیدن گوشت گندیده نفرت ما آمد

اړوجن aẓūĵan- [ا]- ازاد ، خپلواک . دغه کلمه مورګنسترن ذکرکړی ده ،خو اوس نه استعمالیږي . | آزاد ،مستقل . این کلمه را مورگنسترن دریادداشت های خود ذکر کرده است . (مورگنسترن،زبان وایگلی، ص ۲۲۳) این کلمه امروز از استعمال افتاده است .

اړه

اړه aẓə́-[ا]- ځنګل، دلرګي غوټی ته هم ویل کیږي . | ارنج . همچنان به گره یا زخ چوب نیز گویند .

اړیي

اړیي aẓēi- [ا،م،ج]- زردالو،زردالوان . | زردالو،زردالوها .

اړاړو aṛāṛü – [ص]- شورما شور، شوراوغوغا، زوږ . ویمه کښه اړاړو بو ا ؟ wimə kaṣə́ aṛāṛü bö ā ، تاسو ولی شورماشورکوی ؟. | هیاهوی، قیل وقال. ویمه کښه اړاړو بو ا ؟ wimə kaṣə́ aṛāṛü bö ā ، شما چرا غالمغال می کنید ؟ .

اړان پړان aṛā̃ paṛā̃ - [ص،اصط]- په ډیره اسانی ، په توکو توکو. اړان پړان ی واس ګو aṛā̃ paṛā̃-ē wās gō ، په توکو توکو ورخ تیره شو یا ورخي تیری شوی. | به آسانی، به سهولت، به ساده گی . اړان پړان - ی واس ګو aṛā̃ paṛā̃-ē wās gō ، به مذاق روز گذشت یا روز ها گذشت .

اړي

اړي aṛī -[ا،م،ج]- مرغاوی ،هیلی . | مرغابی،مرغابی ها .

اساربوش

اړي کوڑ aṛī kōř -|ص|- د مرغاوی بچی . | چوچه مرغابی .

اړي کوڑ

اساج asāĵ -|ا ،ص|- شریک، یو خای . دغه کلمه ترډېره د ملکیت په اړه استعمالیږي. | شریک ، با اشتراک ،یکجا. این کلمه بیشتر به ارتباط ملکیت استعمال می شود.

اساجي asāĵē -|ق|- په شریکه ، شریکی ، یوځایي. یمه بوم اساجی وېکوڑڼ ړي yamə būm asāĵē wēkōřṛī، ځمکه مو پـه شریکه اخیستی وه . | شریکی ، باهم، یکجایي، بـه شراکت،مشترک. یمه بوم اساجی وېکوڑن ړي yamə būm asāĵē wēkōřṛī ، زمین را ما شریکی خریده بودیم .

اسار asār -|ا|- شرم،شرمنده گي، بی وسي،حېرانېدل . | شرمنده، شرمنده گی ،خجل،نا امیدی، به حیرت اندر شدن،حیران شدن،ناچار شدن.

اسار بوسته asār bö-stə -|ص|- شرمېدلی، هغه یا هغوی چې شرمېدلي دي. | شرمیده ، خجل شده،شرمسار شده، آن یا آنهای که شرمسار شده اند.

اساربوش asār bōš -|مذ ،م|- وشرمیږی .دا دترټنی یوه کلمه ده،اوکه له دی کلمي سره مور یا پلار یاد شي ،په هغه صورت کي بنکنحل دي . لکـه : ایو اسار ēōw asār ،یعنی مور دی وشرمیږي،مور دی حېرانه شي . اوکه چیری د غم اوماتم په وخت کی دغه کلمه یاده شي، نو

اسبا پوره سته

معنایي ده ،مور دي وخوربږي اووکړېږي،ده .مونث يې اساربيش asār bīš ، ده. ددغه کلمي جمع اسار بوېږ asār böē̃ ،ده. | شرمنده شوی، بشرم ، خجالت بکش، حیران شوی . این کلمه توبیخی است که به کس گفته شود . اما اگرگفته شود که : ایو اسار ēōw asār ، شرم برمادرت مادرات به حیرت بماند،می باشد که درین صورت دشنام است. اما اگر درلحظات غم وماتم این کلمه گفته شود ،به معنای غم ودرد به مادرت ، است. مونث این کلمه اساربیش asār bīš ،است. صیغه جمع این کلمه اسار بوېږ asār böē̃ ،می باشد.

اساربوں asār bū̃ -[مص]- شرمېدل، شرمنده کېدل، په يوه داسي حالت کي راگيرېدل چي پيشبيني شوی نه وي،حېرانېدل . | شرمیدن، خجل شدن، خجالت زده شدن، شرمنده شدن، گیر آمدن دروضعی که پیشبینی نشده باشد ، حیران شدن، درحیرانی فرو رفتن .

اسارچوں asār čū̃ -[مص]- شرمول ، شرمناکه کول، حيرانول. | شرماندن، شرمنده ساختن، خجل نمودن،متحیر ساختن .

اسبا = اسبا پوره asbā pürə -[ا]- توکه ،توکي ټکالي . | مزاح ،شوخی لفظی،شرین کلامی .

اسبا پوره ستهٔ asbā pürə -stə -[ص فا،مذ،م،ج]- توکي، توکمار،هغه چي توکي ټکالي کوي . | مزاحی، شوخ مزاج، کسی را گویند که مزاحی وبذله گو ،باشد.

استان astān - [ا]- وطن ، خاى ،ملک . پرک دي استان prak– dē astān دپرک دي رب النوع ملک یا ملکیت ، ایندراستان Indr astān د ایندر رب النوع ملک یا ملکیت . ستان کلمه په اوستا اوفرس قدیم ژبو کې د ستانا stāna په ډول ده. په سانسکریت کی ستهانه sthana کلمه چي د آریایي ستانstan کلمی معادل ده، شته ده.په اوستا کې هم stānā دځای په معنا ده. | سرزمین ، محل ،ملک،ملکیت. پرک دی استان–prak dē astān سرزمین رب النوع پرک دی، ایندراستان Indr astān سرزمین یا ملک رب النوع ایندر . کلمه ستان stan در اوستا وفرس باستان ستانا stāna است . در سانسکریت کلمه ستهانه sthana که معادل ستان stan آریایی است ،وجود دارد. (آریانا دایره المعارف ج۱ ،کابل ۱۳۸۶ ،ص۴۲) **دراوستا نیز stānā به معنای جا، بخش، استان، می باشد.**
(فرهنگ واژه های اوستا،ج۳،ص ۱۴۴۹)

شاعری سروده است :

اتراکي وخاي چوت ،دي موکي یما وژن‌ي
او پرک دي استان ،وبگار کوژن یما .

ترجمه: درکوه وجنگل طنین صدای چموس (پای) ما، بادیدن ما (معبود) دی فرار کرد

ما در سرزمین (معبود) پرک دی، شور وهیاهوی بر پا کردیم . (ادبیات شفاهی نورستان چاپ سوم،ص۱۲۷)

استان ناټ astān nāṭ -[ا]- له اسلام څخه پخوا یو ډول جګړه ییز مارش یا اتڼ و چي جګړي ته د تګ په وخت د جنګیالیو له خوا اجرا کېده . ددغه اتڼ خانګړتیا دا و، هغه شعرچي په دا شان اتڼ کي ویل کېده

په هغه کې دهغو دجنگیالیتوب ستاینه کېده او دهغو خایونو نومونه په کې اخیستل کېدل چې دوي په کې برې گټلې و اوټولو گډون والو په شریکه شعر په لوړ اواز وایه. | قبل از اسلام یک نوع اتن جمعی یا مارش رزمی بوده است که جنگجویان روانهٔ جنگ آن را به صورت گروهی با آواز بلند می سرودند . درین نوع اتڼ جنگجویی آنها ستوده شده وطی آن ازمناطقی نام برده می شد که درآن جا ها پیروزی از ایشان بوده است . (ادبیات شفاهی نورستان،چاپ سوم، ص ۱۲۶)

اسرنگ asərəŋ – [ا]- هغه چې وزې دوه پښې دونې په تنې باندې ږدي او دونې ښاخونه خوري . | بزها اکثراً دوپای خود را به تنه درخت گذاشته شاخچه های آن را می خورند.

اسنه asnə -[ص]- زوړ،سپین ږیرې . دغه کلمه دجامو او انسان په اړه استعمالیږي . | پیر،سالخورده ، کهنه . این کلمه درمورد جنس وانسان استعمال می شود .

اسو asǖ- [ا]- غم، ویر، ماتم، دمړي په اړه غم کول . | عزا، غم، سوگ، اندوه، تاثر،ماتم به ارتباط شخص متوفا .

اسو اوده asǖ- ōdə -[ص]- ویرلرونکې ،غم والا کس، غمجن کس، هغه څوک چې نیږدې خپلوان یې مړ وي . په نورستان کې تریوه کال پورې دغم لرونکو کسانو قدر، لحاظ او احترام کیږي.که دغه شان کس دچا کور یا باندې ته ورشي دکورخاوند د یوه حیوان په حلالو سره ددغه کس

اسوچام

عـزت کـوي.دکلمي مونـث اسـواودي ōdī -asū،ده. | مـاتم دار،عـزا دار، سوگوار، متألم، اندوهگین، کسی که ازاقربای نزدیکش (پدر،مادر، برادر، خواهر،یـا اولاد) وفـات نمـوده باشـد. درنورسـتان تـا یـک سـال قـدر،لحاظ واحترام عزادار به ترتیبی می شود که اگرشخص عزا دار به خانـه یا بانـده کسی برود ، صاحب خانه خود را مکلف میداند که با ذبح حیوانی عزت مرد عزا دار را نماید. مونث این کلمه اسواودي asū- ōdī ،است.

اسوتره asütrә́ -[ص]- ککړ،چټل . | آلوده، کثیف، چتل.

اسوتره بوسته asütrә́ bö-stә -[ص مف ،مذ،م،ج]- ککړ شوی، چټل شوی. | آلوده شده، کثیف شده،چتل شده.

اسوتره بـون asütrә́ bū̃ -[مص] – چټل کېدل، ککړ کېدل . | آلوده شدن، کثیف شدن،چتل شدن.

اسوتره چون asütrә́ čū̃ -[مص]- چټل کول،ککړول . | کثیف کردن،آلوده کردن.

اسوچام asū̃ čām -[ص]- د مـاتم جـامي . لـه اسلام دمخـه دپلار یـا دمیره د مړیني په صورت کي ښځو تر یوه کال پوري دماتم جامي اغوستي . ددغه راز جامو ځانگړتیا دا وه چي دېره ساده اوپه لیدو سړي پوهېده چي ښځه خپه او مایوسه اوماتم لرونکي ده . | لباس ماتم وغم،لباس ماتمداری . در زمان قبل از اسلام ، درصورت مرگ پدریا شوهر خانم ها لباس مـاتم به تن می کردند. ویژه گی لباس مانمداری این بودکه درآن هیچگونـه ذوقی

به کار برده نمی شد،وبیننده می دانست که زن ماتم دار است.

اسو چون asŭčū̃ -[مص]- غم کول، ویرکول،ماتم کول . | غم کردن، سوگواری کردن،ماتم کردن، عزا داری کردن، ماتم گرفتن.

اسو نشون asū̃ nášū̃ – [مص]-غم ته د پای تکی ایښودل ،غم پای ته رسول، ویربس کول . په پخوانی نورستان کی ښځو یو کال پورې دخپل میره دمرگ غم کاوه . په دغه موده کی به ښځی دکوندیتوب جامی چی هیڅ ډول سینگاربه پـه کی نـه و، اغوسته . دکال په پای کی به یې دمیره د کورنی د مال په حلالو او د میلمستا په جوړولو سره دکوندیتوب دوری پای اعلانوه . کوندې به له غسل وروسته نوې جامې اغوستی . دکورنی غړو په دغه ورځ په دي ویاړ کاوه چی دکوندیتوب دوره یې په عزت او ابرومندي تیره کړې ده. په دغه مراسمو کی خپلوانو ښځو یو څه اوړه په راوړلو سره ،برخه اخیسته . | پایان عزا داری ، ختم ماتم داری، خاتمه دادن به اندوه وغم مرده . درنورستان قدیم مروج بود که خانم بیوه مدت یکسال به مرگ شوهر،سوگ می گرفت . درمدت یکسال، لباس بیوه گی را ،که فاقد هرگونه نقش ونگاروفیشن بود، به تن می کرد . درپایان سال، اعضای خانواده شوهر ،با ذبح مال و تدویر مهمانی ،ختم عزا داری خانم بیوه را، اعلان می نمودند. درهمان روز خانم بیوه ،با غسل وبا پوشیدن لباس نو ،ختم عزا داری خود را اعلان می نمود. از این که خانم مذکور مدت عزا داری را با آبرومندی به پایان رسانیده است ،همه اعضای خانواده، افتخار می نمودند.خانمهای خویشاوند زن بیوه، درین روز با آوردن قدری آرد ، درمراسم اشتراک می نمودند .

اسو نشوں asū̃ našə́w̃ – [مص]- په بل کس(ښځه) باندی دغم موده پاي ته رسول، په بل چا باندی دغم تغر تولول. | پایان دادن به دوره غم بر شخص(خانم) دیگر، جمع نمودن گلیم غم.

اسه asə́ -[ا]- ايره . دغه کلمه په ښرو فرهنگی اصطلاحاتو کې د مخینه یا پیشینه په توگه کارول کېږي چې کلمی ته توهيني اوتحقيري مفهوم او معنا ورکوي. | خاکستر. این کلمه در بسا از کلمات و اصطلاحات به حیث پیشینه کلمه به کار برده می شود که به کلمه مفهوم تحقیری وتوهینی می بخشد.

اسه اې = اسه ې asə-ē̃, asē̃ -[ق]- په ايرو. اسه ې وینو asē̃ wīnō، په ايرو يې وواهه. | به خاکستر، با خاکستر. اسه ې وینو asē̃ wīnō ، با خاکستر زد.

اسه پرا asə́ - prā -[ص،اصط]- په ايرو ککړ، په ايروپاشل شوی، په ايرو ويشتل شوی . دا بد رد او توهين کوونکی اصطلاح ده . اصطلاحی معنا يې ،هغه کس چې هېڅ ډول افتخار او وياړپه خپل ژوند کې نه لري، ده . | آلوده به خاکستر، به خاکسترزده شده . معنای لغوی این کلمه پر از خاکستربوده ،که درعرف دشنام تحقیر آمیز می باشد. دراصطلاح به معنای کسی که درزنده گی خود هیچگونه افتخار را ندارد، است.

اسه پي اوں asə́ - pē-ū̃ -[ا]- خاکسترک مرض ته ويل کېږي

اسه ټاں اوده

چي تاک او انګور ورڅخه متاثره کېږي . | بـه مرض خاکسترګ ګفتـه مـی شود که تاک وانګور را متاثر می سازد.

اسه تاں‌س asə́ -tā̃s -[ص]- هري خوا تـه د ايرو تيت والي تـه وايي . | به هر طرف پاشيده يا تيت بودن خاکستررا ګويند.

اسه ټاں asə́- ṭā̃ - [ص،اصط] - دلغت درېښي له مخې هغه کور چي مخ يې لـه ايرو ډک دی، معنـا لـري. خوپـه اصطلاح کې هغه کور تـه ويل کېږي ،چـې خېر اوخېـرات او مېلمسـتياوی پـه کـې نـه کېږي. د چـا دډېـري غريبی له پاره کنايه، ده . | ازنـګاه لغوی کف اتاق پراز خاکستر است ، امـا دراصطلاح بـه خانـهٔ ګفتـه مـی شـود کـه در آن خيـر وخيـرا ت ومـهمـانی هـا نشود. کنايه است برای نهايت غريب وفقير بودن کسي .

اسه ټاں اوده asə́ - ṭā̃ - ōdə - [ص،اصط]- هغه چا تـه ويل کېږي چې خېر اوخېرات او مېلمستياوی نـه کوي .خو لـه اسلام څخه پخوا هغه چا ته ويل کېده چې دخپلو او خپلوانو دمړيني په مناسبت يې خېرات نه ورکاوه ، يا يې نشو کولای. نو يوه تـوهيني اوتحقيري کلمـه وه اوده .اوس هغه چاته وېل کيږي چې هېڅ مېلمه يې د کور دروازه نـه ټکوي. | به کسی ګفته می شود که دست سخاوت يا خير وخيرات نداشته باشد .امـا درزمـان قبل از اسلام به کسی ګفته می شد، که به مناسب مرګ اقربـا ضيافت هـا را برګزار نمی کرد ويـا نمـی توانست برګزار نمايد. لذا واضحاً کلمـه تـوهينی وتحقيرآميز بود . امروز اين اصطلاح بـه کسـی استعمال مـی شـود کـه هيچ

 مهمانی دوازه خانه اش را نمی کوبد.

اسه دو asə́ - dō -[اصطـ]- په لغت کي د ایرو دروازه ،په معنا ده . خوپه اصطلاح کي هغه کس کورته ویل کېږي چې پکي خبر اوخېرات نه کېږي . لکه :که یو سړي ته خوښي نصیب شي اوهغه خېرات ونه کړي وايي: اسه دو بوə́ dō bö - asə́ یعني بی خیره سړی دي،چې توهین امیزه کلمه ده . په دغه اصطلاحی کلمه کي نوم دکور یا دروازی دی ، خو کنایتاً اشاره یې خاوند ته دی. | درلغت به معنای دروازه خاکستر یا دروازه خاکستری است ، اما دراصطلاح به خانه کسی استعمال می نمایند که در صورت نصیب شدن خوشی، خیر وخیرات نمی کند. می گویند: اسه دو بو asə́- dō bö یعنی آدم بی خیر است یا به دروازه اش خاکسترپاشیده شد. که کلمه توهین آمیز است . دراین اصطلاح هرچند نام از منزل و دروازه است اما کنایتاً منظور از صاحب خانه می باشد.

اسه کونه = اسکونه asə́kūṇə - [ص،اصطـ]- دا دسپکاوي او تحقیر کلمه ده،چې دمقابل لوري دغریبی په سپکه یادول اوتوهین کولو اراده څرګندوي . تحت اللفظي معنا یې ایرې پر سر، ده . ددغه کلمي متضاده کلمه ګروں‌ه کونه grawə̃ kūṇə ده ،چې تحت اللفظي معنا یې غوړ سري ده، چې اصطلاحي معنایي مالدار او موړ سړي په معنا ده . | کلمه تحقیری است، که بیشتر غریب بودن وناتوانی اقتصادی شخص مخاطب را، به استهزا می گیرد.معنی تحت اللفظی آن، خاکستر به سر،میباشد . درمقابل این کلمه می توان اصطلاح ګرَوں‌ه کونه kūṇə ˜ grawəرا قرار داد ، که معنی تحت اللفظی آن کله چرب ،می باشد .هرچند

مستعمل نبوده اما معنای اصطلاحی آن ،آدم دارا ومتصف با صفات قبول شده اجتماع بوده است.

اسه موک asə́ - mük -[اصط]- (اسه) د ایرو او (موک) د مخ په معناده. یعنی خرمخي .خوپه اصطلاح کي تورمخي اوشرمنده گي په معنا ده. | (اسه) به معنای خاکستر و(موک) به معنای روی می باشد. یعنی بی وریی وشرمنده گی . اما دراصطلاح به معنای شرمنده گی ،بی ابرویی، خجالتی، استعمال می شود.

اسه مېن asə́- mēn -[ص]- په ایرو ککړ،په ایرو سپیره . | خاکسترآلود، آلوده به خاکستر.

اسه مېن انگوژک asə́ -mēn aŋūřk -[ا،اصط]- دلغت له مخې په ایرو لړلي گوته، معنا ورکوي ، خو واقعي توگه دلاس گوتوسره یو دول لوبه ده چي لویان یي د کوچنیانو تېرایستلو اوبوخت ساتلو له پاره ورسره کوي. دغه اصطلاح د دوکه بازی په اړه استعمالیږي. | ازنگاه لغوی به معنای انگشت خاکستر آلود، می باشد . اما در واقع ، یک نوع بازی با انگشتان است که برای فریب و مصروف ساختن اطفال از سوی بزرگان اجرا می گردد. این اصطلاح درمورد فریبکاری استعمال می شود.

اسه مېن بوں asə́ -mēn bū̃ -[مص]- په ایرو ککړېدل،په ایرو سپیره کېدل . | با خاکستر آلوده شدن.

اسه مېن چوں asə́ -mēn čū̃ -[مص]- په ایرو ککړول . | با

خاکستر آلود ساختن.

اسه نیشینې asə́ nišinī -[اصطل]- لغوي معنا يې (پرلمر) ايره کېناسته، ده ، چې مفهوم يې د لمر د رڼا تت کېدل دي. دغه اصطلاح په رنچيګل(ارنس) کلي کې دميزان مياشتې څخه دقوس تروروستې ورځې پورې مودې ته استعماليږي، چې لمر دکلي مقابل غره تاکلي کنډو خواته ښکته حرکت کوي او دقوس تر اخره پورې هلته رسيږي . په دې موده کې ورځې لنډې او شپې اوږدېږي .کله چې د جدى لومړۍ نيټې څخه لمر له تاکلي کنډو څخه بېرته پورته (شرق) خواته حرکت وکړي، ورځې اوږدې او شپې لنډيږي ، هغه ته، سوي اسه نيشيني که اوشتي sōi asə́ nišinī-kə ōštī ،لغوي معنا يې لمر له ايرو پاڅېده ده. يعني لمر له تاکلي کنډو څخه پاڅېده.دا په دې معنا ده چې له هغه وروسته ورځې اوږدېږي. دا ددغه کلي خلکو ژمنۍ جنتري ده. | معنای لغوی این کلمه (برآفتاب) خاکستر نشستن ، می باشد ،که مفهوم آن کمرنگ شدن نور آفتاب در خزان است. این اصطلاح درقریه رنچیګل ازماه میزان تا روز اخیر ماه قوس استعمال می شود که آفتاب به سوی گردنه معین کوهي که درمقابل قریه قرار دارد،حرکت می کند وتا اخیر ماه قوس به آنجا می رسد . درین مدت روزها کوتاه وشب ها دراز می شود . بعد از اول ماه جدی که آفتاب دوباره از گردنه معین به طرف بالا(شرق) حرکت می کند، روزها دراز وشبها کوتاه می شود.آغازاین حرکت آفتاب را ، سوي اسه نيشيني که اوشتي sōi asə́ nišinī-kə ōštī ،می گویند. معنای لغوی کلمه آفتاب ازمیان خاکستر برخواست،یعنی آفتاب از گردنه معین به طرف شمال حرکت کرد،می باشد. این بدان معنا است که بعد ازآن ، روزها دراز و شب ها کوتاه می شوند.

البته این گاه شماري زمستانی مردم این قریه می باشد .

اسه ښ ويون asə -ē wiũ -[مص،اصط]- د لغت له مخي په ايرو وهلو، پـه معنـا ده . خوپـه اصطلاح كـي چـا تـه د بـدي رسـولوپه مفهـوم استعماليږي. اېی کس اسه ښ وینوش ĩ kas asə - ē winōš، ما څه په ايرو وهلي يې، يعني ما څه بدي درته رسولي ده.| از نگـاه لغوی بـه معنای به روی کسی خاکسترپاشیدن بوده، اما در اصطلاح به معنای بدی رسانیدن می باشد. اېی کس اسه ښ وینوش ĩ kas asə-ē wīnōš ، من تورا چه با خاکستر زدم، یعنی من چه بدی به تو کرده ام.

اشتا = اشتاتې aštā = aštātēi -[اصط]- كله چې غورځول شوی يا ويشتل شوی شي په هدف ونه لگيږي،دغه كلمه ويل كيږي. | هرگاه چیزپرتاب شده از هدف کمی انحراف نماید، این کلمه گفته می شود.

اشجا ašĵā -[ا]- ښېرا ،ښېرې، دخلكو بد دعاگانی . | آه مردم، دعای بد مردم،بد گویی مردم،نارضایتی مردم .

اشجا پرون ašĵā prũ -[مص]- ښېرا کول، بدې دعا گاني كول . | دعای بد کردن.

اشجا پرون ašĵā praw̃ –[مص]- څوک د نورو د ښېرا وړ گرځول. | کسی را در معرض دعای بد قرار دادن، درملامتی دیگران قرار دادن.

اشرو ašrō -[ا،ص]- بې ادبه ،شوخ . | شوخ ،بی ادب .

اشروسته aŝrō-stə -[ص،م،ج]- بی ادبه، شوخ. اشروسته دبله aŝrō-stə dabələ، شوخ اوبی ادبه کس. | شوخ، بی ادب. اشروسه دبله aŝrō-stə dabələ ، شخص شوخ وبی ادب،آن که شوخ وبی ادب است.

اشروگولي aŝrō golī -[ص فا،ج]- شوخ اومزاحم خلک،هغه خلک چې نورو ته مزاحمت جوړوي . | مردم شوخ ومزاحم، مردمی که به دیگران مزاحمت خلق می کنند .

اشور aŝür-[ام]- وڅښنه(مستی،شیدی). | شُرب کن(شیر،دوغ وماست)را.

اشورله aŝürə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- څښونکي ، هغه کس یا کسان چې(شیدی،مستی اوشرومبی) څښي . ددغه کلمې مونث یې اشورلي aŝürə́lī ،ده . | نوشنده، آن کس یا کسان که (شیر،ماست ودوغ) شُرب می کنند، یا می نوشند. مونث این کلمه اشورلي aŝürə́lī ، است.

اشوروله aŝürə́wələ - [ص فا،مذ]- څښوونکي ، هغه کس چې په بل کس باندې څښي. مونث یې اشورولي aŝürə́wəlī ، ده . | نوشاننده، کسی که چیزی را به کسی دیگر می نوشاند. مونث این کلمه اشورولي aŝürə́wəlī ، می باشد.

اشورون aŝürū̃ -[مص]- غړپ کول،غړپ غړپ څښل . دغه کلمه د خینومایعاتو لکه شیدې،چای، شرومبې څښلو له پاره استعمالیږي. د اوبو څښلو،ماشوم دمور تې رودنې او دغوا تې رودنې ته د پیون piū̃

اشوریاست کلمــه اســتعمالیږي . | شــوپ کردن،جرعــه جرعــه نوشیدن،آشــامیدن، سرکشیدن، برای نوشیدن مایعات به خصوص دوغ، شیر، ماست وچای این کلمه استعمال می شود . باید گفت که برای نوشیدن آب ،خوردن پستان مــادر توسط طفل و خوردن پستان گـاو توسط گوساله کلمـه پیـون piū̃ استعمال می شود .

اشورون aš̈ürə́w̃ - [مص]- ښبول، په بل چا باندې غړپ کول یا ښبل . | نوشاندن، نوشاندن دوغ ،شیروماست برکس دیگر.

اشوري aš̈ūrī -[ما،م،ج]- ما وښبل ،هغه وښبل، موږ وښبل. |من نوشیدم ،او نوشید، ما نوشیدیم .

اشوریا ؟ aš̈üriā -[ما]- ودي ښبنه؟، و یې ښبنه؟، ومو ښبنه؟. تو زور اشوریا؟ ? tū zōr aš̈üriā ،تا شیدي وښبلې؟. | نوشیدی ؟، او نوشید؟. تو زور اشوریا ؟ ? tū zōr aš̈üriā ، تو شیر را نوشیدی؟.

اشوریام aš̈üriām -[ح جا،م]- ښبنم، دښبنلوپه حال کې یم . | می نوشم ،درحال نوشیدن هستم.

اشوریاس aš̈üriās -[ح جا ،م]- (هغه) ښبني، هغه د ښبنلو په حال کې دی. | (او) می نوشد، او درحال نوشیدن است .

اشوریاست aš̈üriāst -[ح جا،ج]- (هغوی) ښبني، هغوی دښبنلو په حال کې دي . تـې وشیپ اشوریاست te wašīp aš̈üriāst ،هغوی

اشوپی

شږومبې ښبني. | (آنها) می نوشند. تی وشیپ اشوریاست te wašīp ašüriāst ، آنها دوغ می نوشند.

اشوریاسته aüriā-stə -[ص مف]- هغه شي چې څوک يې د ښبنلو په حال کې دي . سکه اشور یاسته کس او؟ skə ašüriā-stə kas ō ، هغه څه چې دي يې ښبني، څه دي ؟. | آن چه که کسی می نوشد .سکه اشوریاسته کس او؟ skə ašüriā-stə kas ō ?، آن چه که او می نوشد، چیست؟.

اشوریره ašürīṛə -[ما مط]- ويې ښبنه ، ومې ښبنه . ایں اشوریره ī ašürīṛə ،ما وښبنه. | نوشید ، نوشیدم. این اشوریره ī ašürīṛə ، من نوشیدم.

اشوریري ašürīṛī -[ما ب]- ښبنلي مي دي،ښبنلي يې دي. نوشتک اشوریري tašo nüštək ašürīṛī ،هغه مخکې ښبنلي دي . | نوشیده ام، نوشیده است،سرکشیده است. تشو نوشتک اشوریري tašo nüštək ašürīṛī، اوقبلاً نوشیده است.

اشوپی ašə́wẽ - [ا] – پرمخ ، نسکور، چپه . ددغه کلمې ریښه ، اش اوو- پی āš ṹ-ẽ ، ده ،چې معنا يې خوله ښکته ، ده. | سرچپه، سرنگون، سینه به زمین، روی به دل . ریشه این کلمهاش اوو- پی āš ṹ-ẽ ، است که به معنای دهن به پایین ، می باشد.

اشوپن ایچ aš**ə́**wẽ īč -[ام]- نسکور یی کره . | سرچپه کن، سرنگون کن .

اشوپن بو aš**ə́**wẽ bö –[ما ،م]- نسکور شو، پرمخ شو . مونث بنه یی ، اشوپن بي aš**ə́**wẽ bī ، ده.| سرچپه شد،روی به زمین شد . برای مونث اشوپن بي aš**ə́**wẽ bī ، استعمال می شود.

اشوپن بو aš**ə́**wẽ bū –[ام]- نسکورشه ، پرمخ شه . | سرچپه شو، روی به زمین شو.

اشوپن بون aš**ə́**wẽ bū̃ -[مص]- پر مخ کبدل،نسکور کبدل، نسکوربدل . | روی به زمین شدن،سرنگون شدن،روی به زمین شدن.

اشوپن چون aš**ə́**wẽ čū̃ -[مص]- نسکور کول ، پرمخ کول،چپه کول .دغه کلمه په بنکنځل کي هم استعمالیږي . لکه : دي خودی(خدای)! تشو به دوشت پا تی اشوپن ایچ dē xūdaē! tašo-bə dōšt pātaē aš**ə́**wẽ īč ،یا خدایه! دهغه هستي او ژوند نسکور کړه. | سرنگون کردن .روی به زمین کردن،چپه کردن. دی خودی(خدای)! تشو به دوشت پا تی اشوپن ایچ dē xūdaē! tašo-bə dōšt pātaē aš**ə́**wẽ īč ،یا خدا! هستی وزنده گی او را سرنگون کن .

اشوپن بیبو aš**ə́**wẽ bibū –[اصط]- نسکور دي شي، نابود دي شي، برباد دی شي . | سرنگون گردد، نابود باد، سرنگون باد، برباد باد

اشوېږ کوڙں سته aŝəwẽ kōř̃-stə -[ص مف]- نسکور کړل شوی، اړول شوی، مخ په ځمکه کړل شوی. | سرچپه ساخته شده، دهن به زمین ساخته شده، سرنگون شده.

اشه وټلا aŝə́ waṭə́lā -[ا]- سخته ږلئ وربدوته استعمالیږي . اشه aŝə́د اشېږ aŝẽ (ږلئ) کلمې مخفف او وټلا waṭə́lā د کوچنیو تیږو په معناده . لکه : اشه وټلا اووتپي aŝə́ waṭə́lā ū́-taē ، لکه وړي تیږي وربیږي . | باریدن شدید ژاله با دانه های کلان را گویند . اشه aŝə مخفف اشېږ به معنای ژاله و وټلا waṭə́lā به معنای سنگهای کوچک می باشد. مثلاً : اشه وټلا اوتپی aŝə́ waṭə́lā ū-taē ،به مانند سنگ های کوچک باریدن گرفت یا می بارد.

اشېږ aŝẽ - [ا]- ږلئ . | ژاله .

اشېږ وینو aŝẽ winō - ږلئ وواهه . | ژاله زد.

اشېږ وینسته aŝẽ wīnə́-stə - [ص]- هغه څه چې ږلئ وهلي وي . | آنچه که ژاله زده باشد،ژاله زده گی .

ابښاں اوں (ابښه - ابږ اوں) aṣā̃ ū̃ , aṣə́-ẽ ū̃ – [مص]- دغوا بلاربه کېدل، بلاربېدل .ددغه کلمې ریښه ، ابښه ابږ اوں aṣə́ –ẽ ū̃ ،دي ، چې معنا يې دغوايي په واسطه دغوا بلاربه کېدل دي ،یا په غوا باندی د غوايي دختلو مفهوم بیانوي . | حمل گرفتن گاو . ریشه این کلمه ابښه ابږ

اوں ũ -ẽ– aṣə́ است که به معنای بالا شدن نرگاو برگاو ماده می باشد .

ابښاںله aṣā̃lə - [ا،ص]- ځوان خوسکی ،هغه خوسکی چي بلوغ ته رسیدلي وي،دري کلن خوسکی . لغوي معنایي ، هغه خوسکی چي د بلاربه کولو وس لري، ده. مونث له پاره، ابښن لـي aṣẽlī (ابښـه ابں ابلـي-ẽ-aṣə́ ēlī) کلمه استعمالیږي.| گوساله جوان ،گوساله که به بلوغ رسیده باشد، گوساله سه ساله . معنای لغوي این کلمه ،گوساله که قدرت حامله دار ساختن را دارد، می باشد. صیغه مونث این کلمه ابښن لي aṣẽlī (ابښه ابں ابلي ēlī-ẽ-aṣə) می باشد.

ابښاں گي (ابښه - ابں گی) aṣə́-ẽ gē , aṣā̃ gē – [ص مف،مو]- بلاربه ده،بلاربه شوی ده . لغوی معنا یي غوایی وربانـدی ختلی ده، دی. دغه کلمه یوازي دغواو لـه پاره استعمالیږي | حمل گرفته . معنای لغوي این کلمه نرگاو بالا شده ، می باشد. این کلمه صرف در مورد گاوها استعمال می شود.

ابښاں گښتي aśā̃ gēštī- [ص]- بلاربه شوی (غوا) . دکلمی اصلي ریښه، ابښه- ابں گښتي gē-štī aṣə́-ẽ، ده. یعنی ابښه (غوایي) وربانـدي ختلي. | (گاو)حمل گرفته. ریشه کلمه، ابښه – ابں گښتي aṣə́-ẽ gē-štī،، است. به معنای گاوی که ابښه (بقه) براو بالا شده است، می باشد.

ابښـــکوں aṣkū̃ – [ا]- دابښـــکوں قبیلـي سـري تـه ویـل کیږي . د

ابښکوں

اښک اښک نورستاني قوم د يوې قبيلي نوم دی . | مرد قبيله اښکوں . نام يکی از قبايل نورستان است .

اښکوں aşkũ -[ا]- دېخواني محلي کولپ دکونجي نوم دی.کوچني نيمه مقوس لرگی دی چي دهغه په مرسته د دروازی کوچني سوري له لارې دروازه بنده او خلاصيږي. | نام خمچه نيمه مقوس است که به کمک آن، دروازه خانه، از بيرون از طريق سوراخ کوچک ، بازوبسته می شود.

اښکوں گل aşkũ gal – [ا]- داښکوں قبيلی خلکو مېنه يا وطن . رابرتسن د اښکوں گل په معرفي کي ليکلي دي : داښکوں خلکو سيمه گڼو ځنگلونو چاپېره کړې ده. خلک يې ډېرزړه ور او جنگيالي، او په باروتي ټوپک مسلح دي . دوی د وی wai قبيلی له خلکو پرته، نورو ټولو کافرقومونو سره په جگړه کي دي . | سرزمين مردم اښکوں . رابرتسن در معرفی منطقه اښکوں گل نوشته است: منطقه اښکوں گل با جنگل انبوه احاطه گرديده است. مردم آن غيرقابل نفوذ ومدافع شجاع بوده ،با تفنگ فتيله يی مسلح بوده ،بدون قبيله ویwai باساير تمام اقوام کافر، در نبرد هستند . (G.Robertson, The Kafirs of the Hinkdu kush, p,۸۱)

اښک اښک aşịk aşịk -[ص]- يوبل باندې برگ کېدل يا توند کېدل ، دوو کسانو په سخته لهجه خبرې کول . لکه : اښک اښک گوت aşịk aşịk gōt ، يو بل ته سختي خبرې وکړې . سره توند شول. | به همديگر چشم کشيدن ، به همديگر سخن تلخ گفتن را گويند. مانند : اښک اښک

گوت aṣik aṣik gōt ،به همدیگر تلخ گفتند.

اښکه aṣkə́ -[ا]- دخیری وچو اورژیدلو پانو ته وایي چې په ژمي کي په غوجل کي د غواوو ترپښو لاندې اچول کېږي.دغه ډول پاڼې گونج اوتېرې څوکي لري چې د اغزي په توگه د انسان په لاس اوپښه کي ننبلي . | برگهای خشکیده بلوط را گویند که درآغیل زمستانی زیر پای گاو ها انداخته می شود. گوشه های نوکدار برگهای بلوط با خشک شدن به خار مبدل می شود وغالبا در دست وپای می خلد .

اښکه بوں aṣkə́ bū̃ -[مص]- دتندی تریو کېدل . که دچا تنده د یوه تریخ خبرپه اوریدو تریو شي وایي : موک اښکه بو mūk aṣkə́ bö ، تنده یې تریو شوه . | برهم خوردن چهره ، ترش شدن پیشانی . موک اښکه بو mūk aṣkə bö ، چهره اش گرفته شد ، پیشانی اش ترش شد. ریشه این کلمه اښکه می باشد.

اښکه دتوں aṣkə́ datū̃ -[مص]- دغواو تر پښو لاندې دخېری وچو پانو اچولو ،ته ویل کېږي . | انداختن برگهای خشک بلوط در زیر پای گاو ها ،را گویند.

اښکه دتوں aṣkə́ datə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی دغواو ترپښولاندی د خېرې وچ پاڼي اچول. | انداختن برگهای خشک بلوط به زیر پای گاو ها به توسط شخص یا اشخاص دیگر.

اښکیک aṣkīk - [ا،م،ج]- یو ډول زوز یا ازغي دی. | یک نوع خار است

اښه = اښېي aṣə́=aṣēi - [ا]- غوايي، ينده غوايي. | نرگاو، بقه گاو .

اښـه ېں لـی (اښـه – اېں- اېلی) aṣə́- ẽ ēlī = aṣə ẽlī -

[ا،ص]- هغه ښځينه خوسی چې د بلاربه کېدووخت يې وي، ښځينه دري کلنه خوسی چې د بلاربه کېدو لـه پاره چمتووي . لغوي معنا يې داسی ښځينه خوسی چې نر خوسکی ور باندی ختلی شيٌ، ده. | گوساله ماده سه ساله که آماده حمل گرفتن باشد .معنای لغوی این کلمه آن گوساله ماده است که می تواند گوساله نر بر او بالا شود، می باشد.

اکال akāl -[ا]- خيال ،بي ځايه خيال،غرور،کبر . سکوبه اتي بـه اکال نو skō-bə atī – bə akāl nū ،دی ډېرمغرور اوکبرجن دی . | خيال بيهوده، غرور، تکبر، نخوت، بلند پروازی،هوای بلند درسر . سکوبه اتي بـه اکال نو skō-bə atī – bə akāl nū ،او بسيار مغرور است، اوبلند پرواز است.

اکال اوده akāl- ōdə -[ص]- خيال والا، مغرور، کبرجن. | مغرور، متکبر، بلند پرواز، کسی که به اصطلاح بلند درو می کند، دارنده خيال بلند.

اکاں akã -[ض ا]- دوی . اکاں يومـه الا پوسي akã yōmə alā püsē ، دوي زموږ ژبه ورکه کړه. اکاں يمه ابره کوژں ميش akã yamə abərə kōr̃mīš،دوي موږ ته ضرر رسولي دي. ايمـه مېلـه اکاں بورنـه گو imə melə akã bōr na-gō، زمـا خبره د دوی خوښـه نشوه . | آنهـا ،اينهـا. اکاں يومـه الا پوسی akã yōmə alā püsē ،اينهـا زبـان مـا را گم کردند.

اکڙپی
دموں

اکاں یمه ابره کوڙں میش akã̄ yamə abərə kōr̃mīš ، **اینها به ما ضرر رسانیدند.** ایمه مېله اکاں بورنه گو imə melə akã̄ bōr na-gō ، **گپ های من خوش شان نیامد.**

اکاں به akã̄-bə -[ض ا]- ددوی، دملکیت لـه پاره استعمالیږي .

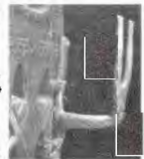
اکاں به گول اکاں ښه تیبو akã̄-bə gōl akã̄-ṣə tibū ،**ددوی وطن دی دوی ته پاته وي .** | **ازاینها، از اوشان،برای ملکیت به کاربرده می شود.**

اکاں به گول اکاں ښه تیبو akã̄-bə gōl akã̄-ṣə tibū ،**وطن شان به خود شان باشد.**

اکاں ښه akã̄-ṣə -[ق]- دوي ته . اکاں ښه تکوڙں ڑي akã̄-ṣə takōr̃ṛī ،دوی ته می ویلي و . | **به اینها** . اکاں ښه تکوڙں ڑي akã̄-ṣə takōr̃ṛī ، **به اینها گفته بودم.**

اکرڙں akərr̃ –[ا]- پـه ازاده هـوا کـي دشـپي لـه خـوا لـوی اور بلولوته ویل کیږي. | **توده آتش بزرگ، پشته آتش، برپایی آتش بزرگ راگویند که بیشتر درهنگام شب درهوای آزاد صورت میگیرد.**

اکڙ akr̃ –[ا،م،ج]- کوټ بند،هغه ځای چی جامی په کی ځوړندیږي . | **کوت بند، جای که درآنجا کالا اویزان می شود .**

اکڙ akr̃ -[ا]- غاړه، دکمیس غاړه. | **یخن ،یقه ، یخن پیراهن.**

اکڙپی دموں akr̃ pē dámū̃ -[مص]- لـه گریوانـه نیول . |

اکونه ازیخن گرفتن ، ازگریبان گرفتن.

اکونډلي akūndəlī - [ا]- د زرگريا د اهنگراورغالی يا اورتون. | کوره يا اتشگاه زرگريا اهنگر.

اکونډلي تان akūndəlī tā -[ص]- دزرگر يا داهنگر دکار حای چی هلته د سپینو زرو يا د اوسپنی اويا د ژيړو شيان جوړيږي . | سندان ،کارگاه آهنگريا زرگر که درانجا وسايل وآلات فلزی ،نقره يی وبرنجی ساخته می شود.

اکونډلي تان

اکونه akūnə́ -[ا،اصط]- قرباني،نذر، هرهغه څه چی دنذريا قربانی په بڼه خدايانو يا جنانو ته وړاندی کيږي يا قربانی کيږي، د ارباب الانواعو په نامه قرباني کولو ته ويل کيږي. دا دپخواني نورستان دفرهنگ يوه کلمه ده چی نن يوازي دښکنخل په ډول استعمال لري.اکونه چژت که اش؟ akūnə́ črt kə āš،راغلی چی قرباني دي کړي؟،راغلی چی قرباني شی؟. د آريايانو په منځ کی قرباني د خدايانو دخوښی وړ کار بلل شوی دی . دبلخ اريايانو په منځ کی د خدايانو دنمانځنی په مراسمو کی ښاخ لرونکی دبرو ځارويوقرباني له وجايبو څخه گڼل کيده.همدارنگه په دغه مراسمو کی هوما شيره مصرف او دهوما رب النوع نمانځل کيده.

په ويدايي مذهب کی ،قرباني د خدايانو ستاينه ده .هغو قرباني يوازی ددی له پاره اجرا کاوه چی خدايان ورته مال، شتمني، زوی اوپه جنگ کی بريالیتوب ورپه برخه کړي؛ خو اوستايي اريايانو عقيده درلوده چی خدايان د خپلو دوستانو قرباني مني. هغوی انسانانو په شان له غذا څخه قوت اخلي. | قربانی،نذر، تقديمی، پیشکشی نذروقربانی ،آن چه که به خدايان

اکی

یا جن ها به گونه نذریا قربانی تقدیم می شود، قربانی به نام ارباب الانواع را گویند .این کلمه بازمانده فرهنگ قبل ازاسلام نورستان بوده که امروز صرف به گونه دشنام کاربرد دارد. مانند: اکونه چڙت که اش؟ akūnə́ čřt kə āš—،آمدی که قربانی ات کنند؟.

درمیان آریایی ها قربانی از اعمالی پنداشته شده بود که خدایان آن را می پسندیدند. درمیان آریایی ها بلخ درهنگام پرستش خدایان کشتارحیوانات شاخدار به تعداد زیاد ازوجایب ،بوده است. همچنان درین گونه مراسم ضمن پرستش رب النوع هوما ،شیره هوما نیز مصرف می گردید. (تاریخ ادبیات ایران ، ترجمه کیخسرو کشاورز ،ص۳۳)

درمذهب ویدایی ها آیین قربانی به معنای ستایش خدایان بوده ، قربانی را صرف برای این اجرا می کردند ،که خدایان به قربانی دهنده مال، ثروت، پسر و درجنگ پیروزی نصیب نمایند . اما آریاییهای اوستایی عقیده داشتند که خدایان قربانی دوستان خود را می پذیرند ومانند انسانها، آنها نیز ازغذا قوت می گیرند،لذا دعوت ها را می پذیرند. (روایات اساطیری آریایی در اساطیرنورستان،ص۱۸۸)

اکونه چوں akūnə čũ-[مص]- قربانی کول،دارباب الانواعوپه نامه د ځاروي وژلو ته وایی. | قربانی کردن،کشتن حیوان به نام ارباب الانواع راگویند.

اکه akə -[ض ا،ج- مخا]- دوی. لکه: اکه اکني گباست akə akini geāst ،دوی چیرته ځي. | اینها، ایشان. مثلاً : اکه اکني گباست akə akini geāst، اینها کجا می روند.

اکی akai -[ا]- پوهه، پوهېدنه، پوهېدل،خوښېدل. اکی نشي نه بروں

سته او akai nášī na-baṛũ-stə ō، پوهېدل يې گران دی. تو اکی گوا ؟

tū akai gō ā ، ستا خوښ شو ؟، خوښ دی شو؟. | فهم، فهمیدن، دانستن، پسند آمدن . اکی نشي نه بړوں سته او akai nášī na- baṛũ-stə ō ، قابل فهم نیست، فهمیدنش مشکل است. تو اکی گوا ؟ tū akai gō ā ، تو پسندیدی؟، خوش ات آمد ؟.

اکی اوں akai ũ -[مص]- خوښېدل، په خوښه راتلل. | پسند آمدن، پسند شدن، مورد پسند واقع شدن.

اکی توں akai taw̃-[مص]- خوښول. | پسند بدن،خوش کردن،پسندکردن

اکی نشوں akai našũ -[مص]- پوهېدل،زده کړه کول، زده کول. | افهام، فهمیدن، آموختن،یا د گیري، یا د گرفتن، خود فهمیدن .

اکی نشوں akai našə́w̃ -[مص]- پوهول، چاته ور زده کول، ښوونه کول. | تفهیم ،فهماندن، آموزش دادن،تعلیم دادن،تفهیم کردن.

اکی نشووں akai našəwə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه دریم گړي پوهول، زده کړه ورکول، ښوونه کول. | به توسط نفر دوم به نفرسوم فهماندن،آموزش دادن، تعلیم دادن.

اکینوو akinōw -[ق م]-کوم خای ،په کوم خای کي،چېرته . تواکینوو اوړیش tū akinōw ōṛīš ،ته چېرته وې؟. | کجا، درکجا . تواکینوو

اوړیش tū akinōw ōṛīš ،**تو کجا بودی ؟.**

اکینوو به akinōw –bə -[ق م]- **دکوم خای،له کوم خایه .** سکه اکینوو به او skə akinōw –bə ō ،**دی دکوم خای د ي.** اکینوو به اکینیشت akinōw-bə akinīšt، **له کوم خایه ترکوم خای پوري.** | **ازکجا .** سکه اکینوو به او skə akinōw –bə ō ،**این (شخص) از کجا است.** اکینوو به اکینیشت akīnōw-bə akinīšt ، **ازکجا تا به کجا.**

اکینووِ akīnōw-e -[ق م]- **له کوم خایه .** تو اکینو- وِ آش ؟ tū akinōw-e āš ،**ته له کوم خایه راغلی ؟ .** | **ازکجا .** تو اکینو- وِ آش ؟ tū akinōw-e āš ،**تو ازکجا آمدی ؟ .**

اکيني akini-[ق م] **چیرې.** اکيني گوړیش akini gōṛīš ،**چیرته تللی وې.** | **کجا .** اکيني گوړیش؟ akini gōṛīš ،**کجا رفته بودی؟ .**

اکيني به akini- bə -[ق م]- **دکوم خای.** توبه ښنتي اکيني به او-tū-bə ṣanṭī akini-bə ō **ستا ملگرې د کوم خای دی .** | **ازکجا .** توبه ښنتي اکيني به او tū-bə ṣanṭī akini-bə ō ، **رفیق تو ازکجا است.**

اکيني پي akini-pe -[ق م]- **په کوم خای کي، په کومه برخه کي.** اکيني پي پوړت گوسته او؟ akini – pe pūt gō-stə ō ā، **په کومه برخه کي لاره نړېدلې ده.** | **درکدام جا، درکدام حصه، کدام بخش.** اکيني پي پوړت گوسته او؟ akini – pe pūt gō-stə ō ā ، **درکدام قسمت راه ویران شده**

است،کجای راه خراب شده است.

اکینیشت (اکیني اېشت) akiništ , akini-ēšt –[ق م]- ترکوم خای پورې . اکینیشت گوش akiništ gōš ،ترکوم خای پورې لاړې ؟. | تا کجا،تابه کجا . اکینیشت گوش akiništ gōš ،تا به کجا رفتی؟.

اکیني ښه akini- ṣə -[ق م]- چېرته ،کوم ځای ته . | به کجا، به کدام محل.

اکیني نه پرېت akini na-prēt -[اصط]- لغوي معنا یې هیڅ چېرته نه رسېدل، ده. په اصطلاح کې د ډېر مصروفیت اود ډېر کارونو لرلو، په معنا استعمالیږي. | ازنگاه لغوي به معنای به هیچ جا رسیده گی نتوانستن بوده، اما در اصطلاح به معنای کار زیاد داشتن،زیاد مصروف بودن، استعمال می شود.

اکیني نه ډنگون akini na-ḍaŋū̃ -[اصط]- دلغت له مخې هیڅ چېرته د نه رسېدلو په معنا ده .خوپه اصطلاح کې د مایوس کېدلو، نااميد کېدلو،په معنا ده. | ازنگاه لغوي به معنای به هیچ جا نه رسیدن بوده ، اما دراصطلاح به معنای سرخورده شدن، به سرخوردن،مایوس شدن، نااميد شدن،ناکام شدن ، می باشد. اکیني نه ډنگي کي نیشینوم، ازنگاه لغوي به معنای به جای نرسیده نشستم بوده، اما دراصطلاح به معنای (کاری ازدستم ساخته نشد) مایوس شده نشستم می باشد.

اگاري agārī -[ا]- ناسمه ساتنه اوپالنه،نه پاملرنه ،هغه ملکیت اویا

اگت ښاروي چی سمه ساتنه اوپالنه یی نه کیږي یا نه وي شوی . | بی غوری، بی توجهی،عدم وارسی ونگهداشت .ملکیت یا مواشیی که ازان وارسی درست نشده باشد، ویا نشود .وارسی نا درست.

اگاري لسون agarī lasũ -|مص|- دخپل مال یا شته په مقابل کی بی غوره کېدل. |بی غورشدن درمورد مال وجایداد خودش راگویند.

اگال agāl -|ا|- گول، گول کول، په سپورت کی پندوس هدف یا گول ته رسولو، ته ویل کېږي . | گول، گول شدن، گول زدن در مسابقه. به هدف رساندن توپ،گذشتن توپ ازخط معین را گویند.

اگال بون agāl bũ -|مص|- گول کېدل، له ټاکلي خط یا حد ښخه د پندوس تېرېدل. | گول شدن، تیرشدن توپ ازخط معین.

اگال بوسته agāl bö-stə -|ص مفـ|- گول شوی، له حد ښخه تېرشوی(توپ)، هدف ته رسېدلی (پندوس). | گول شده، به هدف رسیده.

اگال چون agāl čũ -|مص|- گول کول،دمقابل لوری له ټاکلي حد ښخه توپ ورتېرول. | گول کردن،عبوردادن توپ ازحد معین به طرف حریف.

اگال کوڙسته agāl kōř̌-stə -|ص مفـ|- گول کړل شوی، گول کړی. | گول کرده شده، گول زده شده.

اگت agət -[ا]- ستونزمن،سخت حالت. هغه ناروغ ته هم استعمالیږي چې حال یې ډېر خراب وي . د اقتصادي ستونزې او دنورو ستونزو په اړه هم استعمالیږي. | سخت، دشوار. مثلاً: به ارتباط بیماری گفته می شود که به جان کندن نزدیک باشد،مشکلات اقتصادي ویا دیگرمشکل را نیز گویند.

اگت واس agət wās-[ص]- ستونزمن ورځ یا حالت، له ستونزو ډک ورځ ،سخت ورځ. | روزمشکل وبد، وضع دشوار.

اگته agətə -[ق]- سخت حالت، ستونزمن حالت. نیمیچه اگته گوسته او nemīčə agətə go-stə ō، د ناروغ حال سخت دی. | وضع دشوار، درحالت سخت. نیمیچه اگته گوسته او nemīčə agətə go-stə ō ، مریض در وضع بد قرار دارد،وضع بیمار خراب است.

اگڑ agəř -[ا،ص]- دجمعې ورځ،پوره اوکامل. | روز جمعه، پوره ، کامل، تکمیل .

اگڑاودي = اگڑ دي agəř- ōdī = agəř- dī – [اصط]- دغه اصطلاح دهغو جنکو له پاره استعمالیږي چې پېغلتوب، یعنې پوره ځوانی ته رسیدلي وي. | این اصطلاح برای دخترهای که به جوانی رسیده باشند ، به کار برده می شود.

اگڑ تویلي ډول agəř tawili dụ̄l -[ا]- د نجونو د پېغلتوب جشن . کلیمبورگ ددغه جشن یا مېلمستیا په اړه داسي لیکلي دي: جنکی

اگژ تويلي دول

له لومرني مياشتنی عادت وروسته بالغی پېژندل کېدلی او دپېغلتوب په ويار يی کورنی ورته د پېغلتوب جشن يا مېلمستيا جوړوله، چی د اگژتويلي دول ،په نامه يادېده. دغه جشن چی دجدي په مياشت کی جوړېده، دهلکانو د ورته جشن په پرتله ،مراسم يی لنډ اوساده وو. دکورنی خپلوان او دوستان په دي ويار د غوښی او غنمو ډوډی ته وربلل کېدل. په دغه مېلمستيا کی چی يوازی ښځوپه کی گډون کاوه، يو يا دوه سيرلي حلالېدل. جنی په دغه ورځ نوی جامی چی پښه کی دروندام(سرپټنی)، پوسکی(پوپک)، گاڼه او دپلار دوياړونو په نښانونو ښکلی کر شوی وی، اغوستلی. دنوبو جامو اغوستل او دنوموړی جشن اومېلمستيا جوړېدل ددي ثبوت گڼل کېده چی جنی پېغله شوی اودحمل اخيستو وخت يی رارسېدلی دی. دپېغلی نجلی دمړينی په صورت کی ورته ديوی کاملی ښځی مراسم اجراکېدل.

اوښتمه کېږه

بايد وويل شي چی جنکو له واده مخکی تيکری نه په سرکول،بلکی په هماغه درون دام په ترلو يی بسنه کوله. ښحو په عمومي توگه دری غوړی اچولی. يوه يی له وړوکوالی ورسره وه، دوهمه يی دپېغلتوب له جشن وروسته په غوړکی اچوله.

ښبي سوترې

دنوميالیو کسانو نجونو له پورته يادو شويو گاڼو اوجامو برسېره ، حانگری نښانونه هم اغوستل. لکه سپين صدف يی په درون دام پوری گندل. همدارنگه د ښبي سوتری şēi sütrī په نامه چی په سپينوصدفو پسولل شوی و، په سرپوری ترل، اوکه پلاربی لږترلږه دری دښمنان وژلي وو، نو يو وړوکی زنگ(پېجي گيگيري) يی هم په غاړه کاوه . | جشن به جوانی رسيدن دختر ها . مکس کليمبورگ درمورد اين جشن يا مهمانی،

اگژدلوں

اینگونـه نوشـته اسـت: دختر هـا بعد از اولـین مریضـی عـادت ماهوار،بـالغ شناخته شده ودرماه جدی زمستان برایشان جشن جوانی گرفته مـی شد،که به نام اگژتویلي دول یعنی جشن جوان شدن دختر،یاد می شد. مراسم جشن جوانی دختر ها به مقایسـه جشن جوانی بچـه ها،سـاده وکوچـک بـود. دریـن جشن،نسبی های خانواده ودوستان،به مهمانی گوشت ونان،دعوت می شدند.

درین نوع جشن کـه صرف خـانم ها درآن حق اشتراک را داشتند، یـک یـا دونربز ذبح می شد. دختر درین روز لباس جدید می پوشید که شـامل دروں دام(پوشـش کوچـک سـر) ، پوسـکي (پوپـک)، زیـورات ونشـان افتخـارات پدرمی بود.

پوشیدن لباس نو وبرپـایی مراسم جشن ومهمـانی درواقع بیـانگر این پیام بـود، کـه دخترجوان شـده و آمـاده حمـل گـرفتن مـی باشـد. درصـورت مـرگ برایش مراسم یک زن کامل گرفته می شد.

باید گفت کـه دختر هـا قبل از ازدواج پریـک (چـادرکلان) بـه سـرنمی بستند، بلکـه بابستن همـان دروں دام بسـنده مـی کردنـد. زنـان معمـولا سـه دانـه گوشـواره بـه گـوش مـی آویختنـد. یکـی ازهمـان طفولیـت بـوده ودوم آن درمرحلـه بـه جوانی رسیدن، بـه آن علاوه مـی گردید. دختر هـای اشخاص نامدار برعلاوه این همه، لباس بانشانه های خاص به تن می کردند. صدف سفید را در دروں دام مـی دوختنـد، بنـپي سوتری şēi sütrī کـه باصدف سفید مزین شده و دارای رشته دراز بود، به سرمی بستند. اگرپدر قاتل سـه دشمن می بود، دخترحق داشت یکدانـه زنـگ کوچـک(پیچي گیگري) را بـه گردن بسته نماید. (کافرهای هندوکش ،ج۱ ، ص۹۱ ۹۲)

پیچي گیگیري

اگژدلوں agř dalū -|مص|- د بکـارت لـه منخـه ورل،د بکـارت لـه

منځه تلل . | ازبین بردن بکارت ، ازبین رفتن بکارت .

اګړ واس agəř wās - [ا]- دجمعي ورځ . | روز جمعه .

اګلاو= اګیلاو agəlāw=agīlāw-[ق] برسېره ،زیات، علاوه .

لکه ویل کیږي: اګیلاو پره توم agīlāw pratōm ،یعنې له اندازې څخه يي زيات راکړ. يا يو څوک د قرض د ادا کولو په وخت کې له قرض څخه زيات ورکړي. | افزون،زیاد ،علاوه ، علاوه گی .مثلاً: گفته می شود: اگیلاو پرتوم agīlāw pratōm ،به معنای بیش از اندازه لازم برایم داد، می باشد.

اګلون= اګیلون agə́lū̃ =agilū̃ -[مص]- زیاتېدل، دېرېدل، باقي پا ته کېدل،هغه باقي پاته کېدل چې له پوره ویش وروسته پاته شي. | زیات ماندن ازمصرف، باقی ماندن ازمصرف، آن باقی ماندن که بعد از تقسیم منظم باقی می ماند.

اګلون agələ́w̃ -[مص]- زیاتول،هغه دول زیاتول چې ویشونکي يې په هوښیاری هم په سمه ویشي اوهم یو څه زيات پاته کوي. | پاسره کردن، آن گونه باقی ماندن که تقسیم گر با هوشمندی هم منظم تقسیم می کند وهم مقداری را باقی می گذارد.

اګلوون agələwə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه پاسره کول، د بل کس له لاری باقي پا ته کول. | صرف جویی کردن در مصرف توسط

شخص دیگر، باقی گذاشتن ازمصرف به واسطه شخص دیگر، پاسره نمودن به توسط شخص دیگر.

اگلي شته agə́lī-štə -[ص مف]- زیات پاته شوي، پاته شوي، هغه څه چي له ویش یا مصرف څخه وروسته پاته شوي وي. | باقیمانده، آن چه که بعد از تقسیم یا مصرف باقی مانده باشد.

اگلي شته agə́lē-štə -[ص مف]- پاته کړل شوی، پاته کړشوی. | صرفه جویي شده ،پاسره شده، باقی گذاشته شده.

اگوړ agūř -[ا،ص]- بې احترام ، قدرناشناس. دېخوانیو هېرو شویو لغتونو له ډلې څخه دی . | ناسپاس ،بی احترام. ازجمله لغت های فراموش شده قدیمی است.

اگوش پَگوش agōš pagōš -[ص]- بې خایه کېدل،غریب کېدل، په ژوند کې له ستونزو او خوارۍ سره مخامخ کېدل، له جنجال سره مخامخ کېدل، تکلیفونه لیدل،خواري او زحمت لیدل . | غربت، بی جا شدن، در زنده گی با مشکلات دچارشدن، مصیبت دیدن، نا آرام شدن،تکالیف دیدن، خواری وزحمت دیدن .

اگوش پگوش بون agōš pagōš bū̃ -[مص]- ستونزې لیدل، دژوند سختي لیدل، غریب کېدل،له تکلیفونواو زحمتونو سره مخامخ کېدل . | دیدن مشکلات وتکالیف در زنده گی، دشوارها دیدن، با دشواری

ها دست وپنجه نرم کردن، بیچاره شدن .

اگگه agəgə - [ا،ص]- دخبروپه وخت دژبي بندېدلو تـه ویل کېږي. | لکنت زبان ،بندش زبان،بند بند شدن زبان درهنگام سخن گفتن.

اگگه ستـه agəgə-stə -[ص]- هغه څوک چې دخبرو پـه وخت کي يي ژبه بندیږي . | کسی که درهنگام سخن گفتن زبانش بند بند می شود.

اگېر agēr -[ا،ص]- آریایانو د ګډا او سپورت له پاره په خپله محله کي خانګړي خای درلوده او هلته به يي سپورت او اتڼ کاوه. پـه نورستان کي هم پـه هر کلي کي د ګډا او پـه تېره د سپورت لـه پـاره خـانګری خایونـه موجود و چې په بیلابېلو نومونو یادېدل. د اګېر نامـه اوس هم د وایګل پـه کوز کلي کی يوخانګری خای شتون لري چې دکلي ځوانان هلته محلي لوبي اجـرا کـوي. د نـن پـه اصطلاح کـولي شـو ورتـه دکلـی لوبغـالی ووایـو. | آریاییان برای رقص وسپورت درمحلـه خود جـای خاصـی داشتند و درآنجا بـه سپورت ورقص مـی پرداختنـد. درنورسـتان نیز درهـر قریـه جـا هـای خاصی وجود داشت کـه جوانـان درآنجا بـه رقص وبـه سپورت هـای محلی می پرداختند. درپایین ده وایګل اکنون هم به نام اګېر محلی وجود دارد کـه جوانان در آنجا به سپورت های محلي می پردازند. بـه اصطلاح امروز مـی توان به نام ستدیوم قریه، یاد کرد.

اگیلا agilā -[ق]- زیاتي ،اضافي . | اضافه ،مزید،علاوه .

شاعردختری سروده است:

اواکوریت سَمتي توک اودو ړرن لو به جو

اگیلا نام لچېي گل سرال اگیلاېن نام اودو به جو .

ترجمه: من دختر آنم که ازقلعه وبرج خود، توغدار دشمن را کشته است من دختر آنم که با هجوم بر لچېي گل (نام منطقه درقمست علیا ی دره کنر است) ، **نام اضافی را کمایی کرده است.**(ادبیات شفاهی نورستان چاپ سوم ،ص۱۷۴)

اگیلا بوسته agilā – böstə -[ص]- زیات شوي، زیات پاته شوي، پاته شوني، یوازی پاته شوې. | اضافه شده، زیادت کرده، باقی مانده، منزوی شده .

اگیلا بون agilā bũ-[مص]– یوازې پاتې کېدل ،له خپلو اودوستانو څخه لرې کېدل، زیاتېدل . | تنها شدن، ازاقربا ودوستان دورشدن، منزوی ویکه ماندن، زیاد شدن از مصرف.

اگـیلا چـون agilā čũ –[مص]- یـوازې پرېښـودل،منزوي کول،گوښی کول . | تنها گذاشتن ،منزوی ساختن،درانزوا قرار دادن .

اگیلا کوړن سته agilā kōř̌-stə -[ص]- یوازی پرېښودل شوي، شړل شوې. | تنها گذاشته شده، منزوی ساخته شده، رانده شده.

اگیلا نـام agilā nām - [ص]- لغوي معنا یې اضافي نـوم ، دی. یعني اوچت نوم گټل یا لرل ، له نورو څخه زیات نوم لرل . | به معنای نام بلند وبزرگ است. معنای لغوی کلمه نام اضافی، می باشد. که به مفهوم نام بلندتر ازدیگران می باشد.

اگیلا نام اوده agilā nām - ōdə -[ص ، م،ج]- قهرمان ،لوړ نوم لرونکی، نومیالی، مشهور. لغوي معنا یې (له نورو) زیات یعنی لوړنوم لرونکي ، دی. | قهرمان، نامدار، نامور، مشهور، معروف. معنای لغوی این کلمه ، دارنده نام اضافه یعنی بلند تراز دیگران، می باشد.

الا alā -[ا]- ژبه ،دګړېدنې ژبه، لهجه. | زبان ، لسان، لهجه، زبان محاوره وصحبت .

الاس alās -[ا]- متیازې ،بولې . | ادرار، شاش، پیشاب .

الاس تټک بون alās ṭak bū̃ -[مص]- متیازې نیول، بولې لرل. | شاش داشتن، ادرار داشتن .

الاس چون alās čū̃ -[مص]- متیازې کول. | شاشیدن، شاش کردن، رفع ادرار .

الاس چونک alās čū̃k - [مص]- په لغوي لحاظ دهغه الې په معنا ده چې متیازې کوي. په اصطلاح کې په عام ډول د نر تناسلي الې ته ، ویل کېږي . دمخې شرمګاه. | ازنگاه لغوی آن اله که شاش می کند ، معنا میدهد ، اما دراصطلاح به طور عام به اله تناسلی مرد گفته می شود، شرمگاه پیشرو .

الاسگر alāsgər-[ص فا،م،ج]- متیازې کوونکې، متیازې کوونکې، هغه کس یا کسان چې متیازې کوي . | ادرارکننده، شاش کننده ها، آنهای

که می شاشند،آنهای که شاش می کنند .

الاسگر اون alāsgər ū -[مص]- تشناب ته تلل، د معذرت رفع کولو، ته تلل. | به تشناب رفتن، به رفع معذرت رفتن،به خالی کردن مدفوعات بدن رفتن.

الاسگرتا ن alās gər tā̃ -[ا،م،ج]- د لغت له مخی دمتیازې کوونکو خای معنا ورکوي، تېې ، خاک انداز، دنن په اصطلاح تشناب . | ازنگاه لغوی به معنای جای شاش کننده است . کنارآب ، خاک انداز،مبرز، به اصطلاح امروز تشناب، جای که شاشیده می شود .

الاس لسون alās lasũ -[مص]- بي اختیاره متیازې جاري کېدل، دخوب په خای کي متیازې کول. | بی اختیار رفتن ادار، ترکردن جای خواب .

الاس لسون alās lasə́w̃ -[مص]- په چا باندی متیازی جاري کول. | جاری ساختن ادار از کسی.دراصطلاح به معنای وارخطا ساختن است.

الاس لسي شته alās lasē-štə ,alās lasəwē-štə -[ص، مف،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چي ورنه متیازی جاري کړل شوي دي. | آن کس یا کسان که شاش شان جاری ساخته شده است ویا ترسانده شده اند.

الاک پَلاک = الک پلک alāk palāk -[ص]- دکارونو په

کړنو کي تبحر لرونکی، هغه څوک چي رنګ رنګ ښه اود یاد وړ کارونه کوي، یا یي کړي وي . | متبحر در انجام امور، آن کسی که کارهای نیک وماندگار متنوع را انجام داده ویا می دهد .

الاک پلاک اوده alāk palāk - ōdə -[ص فا،مذ،م،ج]- د رنګارنګ کارونوخاوند، رنګا رنګ کارونه کووتکی کس . | صاحب کارهای رنګا رنګ، متبحر،کسی که کارهای مختلف را انجام داده است .

الا نه الا alā na-alā -[اصطـ] – منافقت ، په هره ګری کي قول او خبري بدلول. الا نه الا که کسریم alā na- alā kə kasə́rēm ، په خپله خبره نه دریدو یي ستړي کړم. | دو زبانه ،نه ایستادن به سخن وحرف خود،منافقت . الا نه الا که کسریم alā na- alā kə kasə́rēm ، با بد قولی خود مرا خسته ساخت.

الا نه الا اوده alā na –alā ōdə -[ص]- هغه کس چي په خپل قول او خبره ولاړ نه وي،چلولي، دوکه باز،منافق . | چالباز، فریبکار، منافق،کسی که برقول وسخن خود ایستاد نیست ویا نباشد.

الاو alāw -[ا]- یو ډول کدو دی، دغه ډول کدو که چیري په پټي کي ترډېره پرېښودل شي، پوستکي یي سختیږي . پخوا ددغه کدو په پاسني برخه کي له سوري کولو او منځ یي تش او پاک کولو وروسته له هغه څخه دمایعاتو دساتني اوانتقال لوښي په توګه کار اخیستل کېده . | یک نوع

الکبري اتي کدو است .این نوع کدو اگر در مزرعه تا دیر گذاشته شود، بزرگ شده پوست آن دبل می گردد . بعد از پخته شدن دربخش بالایی آن سوراخ ایجاد نموده ،میان آنرا تخلیه می نمایند. درگذشته از آن بحیث وسیله نگهداشت وانتقال مایعات، استفاده می شد .

الاںوں = الاوں alā̃ũ, alāū -[مص]- تاوېدل، په یوشي پورې تاوېدل.لکه یو بوټي په ونه یا نیالګي باندې تاوېږي اوپورته خواته ځي. | پیچ وتاب خوردن،تاب وپیچ خوردن دریک چیز. مثلاً: یک بوته دریک درخت یا نهال تاب وپیچ خورده بالا می رود.

ال تل al tal -[ا،ص]- پارول، تحریک کول، له یوه څخه بل ته خبرې وړل اود هغه احساساتوتحریک کول. | تحریک کردن، احساساتی ساختن، سخن یکی را به دیگری بردن وتحریک احساسات نمودن کسی.

الــک شـلـک alək šalək -[ا]- صـمیمیت،محبت، مینـه،اخلاص .څوک چې په ټولنیزو اړیکوکې د هرچا سره صمیمیت ښئي نو وایي : الک شلک اوده منښ او alək šalək ōdə manaṣ ō ، صمیمی سړی دی . | صمیمیت،محبت ،لطف خوش، روابط نیک داشتن با همه . کسی که درروابط با هرکس صمیمیت والفت نشان دهد ، میگویند : الک شلک اوده منښ او alək šalək ōdə manaṣ ō ، یعنی آدم صمیمی واجتماعی است .

الکبري alkerī -[ا]- ژامه. | الاشه .

الکبري اتي **الکبري اتي** alkerī aṭī -[ا،م،ج] – د ژامي هدوکې. | استخوان

الاشه.

اللون alələw̃ -[مص]- سپي هله هله کول، چا پسي د سپي هله هله کول. | اورکیش کیش کردن سگ به جان کسی .

الن alən - [ا،ص]- تاو، په اصطلاح کې د تحریک په معنا هم دی . | تاب وپیچ ،در اصطلاح به معنای تحریک کردن نیز استعمال می شود .

الوڑن alwr̃ -[ص]- بی مالگي،بی مالگي خواړه. | بی نمک،غذای بی نمک

الول alōl -[ا]- سندره، شعر. | شعر، سرود خوانی، آواز خوانی .این کلمه درسانسکریت به گونه lal است. (زبان وایگلی ، مورگنسترن، ص۲۲۴)

الـول اویښـولـه alōl ōiṣə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- دسندری پیلوونکي ، هغه کس یا کسان چې سندره پیلوي . د کلښه خلکو په سندره اواتڼ کې لومړۍ یو کس دیو شعر یو مصرع وایي ،ورپسي دوهم کس هغه مصرع ورسره غبرگوي. په دغه کلمه کې اوي ōi چې مختاړی ده چې پورته خواته سمت، ښیي. | آغاز گر سرود. درسرود خوانی واتن مردم کلښه در آغاز یک تن مصرع اول شعر را می خواند بعد نفر دوم همان مصرع را تکرار می کند. درین لغت پیشوند اوي ōi حرکت به طرف بالا، را نشان می دهد.

الول اویښون alōl ōiṣə́w̃ -[مص]- سندره پیلول،سندره شروع کول،په سندره ویلو کې دشعرلومړني مصرع ویل. | آغاز نمودن آواز

خوانی، آغاز سرود خوانی،گفتن نخستین مصرع شعر در آواز خوانی .

الول پراله alōl prālə -[ص فا،م،ج]- شاعر، شعرویونکی، سندره ویونکي . | شاعر، گویندهٔ شعر، آوازخوان، آوازخوانان .

الول پرون alōl prū̃ -[مص]- شعرویل، سندره ویل، تنگ تکور سره آواز ویل. | شعرگفتن، شعرسرودن، آوازخواندن، آواز خوانی کردن با ساز وسرود، آهنگ خواندن، سرود خوانی .

الول پرون alōl práw̃ -[مص]- بل کس یا کسان شعر ویلوته هڅول، نورکسان سندرې ویلو ته هڅول او تشویقول. | کس دیگر به شعرگفتن تشویق کردن، کسان دیگر به آوازخوانی تشویق نمودن.

الول چون alōl čū̃ -[مص]- سندره وېل، له سازسره سندره وېل. | سرودن شعر،آواز خوانی، با ساز آواز شعر خواندن.

الول ناټ alōl nāṭ -[ا،ص]- هغه اتنونه او نڅا ګاني چې په کوټه کې اجراکېدل په دغه نامه يادېدل. دغه ډول نڅا د خوانانو له خوا د واده اوخینو نورو مناسبتونو په اړه، د دوي په خوښه اجراکېده. په دغه ډول نڅا کې چې له دایرى (بومبوک) پرته نورڅه نه غږول کېده، دوو کسانو به شعرپه ګډه وایه اونورو به ورسره د اېزم – اېزم ezam-ezam یا اېسم اېسم esam-esam،غږ غبرګوله. دغه نڅا سره د نورو ډولونو، ملایانوله منخه یووړل . | اتڼ ورقص های كه درداخل خانه اجرا می

گردید، به همین نام مسما بود. این گونه رقص را جوانان به مناسبت عروسی و دیگرمناسبت ها به میل خود اجرا می کردند. درین نوع رقص که جز دایره- دف (بومبوک) دیگر آله موسیقی نواخته نمی شد، دوتن شعررا با آوازخوانده، دیگران آنها را با نوای اېزم – اېزم ezam-ezam یا اېسم اېسم esam-esam،همراهی می کردند. اجرای این نوع وانواع مختلف رقص ها را ملاها ازبین بردند.

الـول وا alōl wā - [ص]- شاعر، سرود ویونکي، اواز ویونکی، هغه څوک چې ډیرې سندرې یې په یاد وي اویا خپله شاعر وي. | شاعر، سرود خوان، آواز خوان، خنیا گر، نغمه سرا،کسی که سروده های زیاد به یاد داشته باشد،ویا خودش شاعرباشد .

الولي alōlī -[ا،ص]- شاعر، سندره ویونکي،هغه چې ډېرې سندرې یې زده وي. | شاعر، سروده گر، سرود خوان،خنیا گر، آن که اشعار زیاد را به یاد دارد .

الوماک alümāk -[ص]- تنکي ځوان ،نوې ځوان . | نوجوان، تازه جوان.

الوم بوگړوم alūm būgṛūm -[ا]- دغه یو پخواني نوم دې چې د کرته kart̤ə́ په نامه د ړنچیگل دکلي یو مالدارسړي له نامه سره چې په دغه سیمه کې یې د اسلام څخه پخوا ځرځایونه او باندې لرل ، ډېر تړاو لري. فکر کېږي چې دغه سیمه نن د شابازی په نامه یادېږي چې د چغسرای دښار غرب ته لوړه ځنگلي څوکه ده. نن هم د کرتا په نامه

الون

دشـابازی شـمال دپیـچ دری خواتـه یـوه سیمه شتـه ده. دعینـي شـاهدانوپه خبره د کرته دباندې اثار اوس هم په هغه سیمه کې شته دي. | این یـک نـام قدیمی دردره پیچ است که با نام یکی ازمالداران نامی قریه ږنچیگل بـه نـام کرتـه karṭə́ ارتبـاط مـی گیـرد، کـه درآنجـا بانـده وچراگـاه داشـته است.فکرمی شود که منطقه مذکورکه هنوزهم ساحه جنگل دار می باشد، امروز به نام شابازی یاد می شود، که درغرب شهرچغسرای مرکز ولایت کنر درقله بلند موقعیت دارد. درشمال شابازی ،به سمت درهٔ پیچ منطقهٔ بـه نام کرتا اکنون هم موجود است. به گفته شاهدان عینی اثاربانده کرته اکنون هم درآنجـا بـه مشـاهده مـی رسد. شـاعری درتعریف شخص مذکورسروده است:

بنورام کرتا تاوي ،میا بوله یاس

الوم بوگروم چري بتور کرتو به نام .

ترجمه: مالداری کرته ږنچیگل را میا می ستاید

کرتهٔ بتـورآن نـاموری است ،کـه الـوم بـوگروم را دراختیـار دارد. (ادبیات شفاهی نورستان چاپ ، ص۱۴۹)

الون alū̃ - [مص]- تـاوول، تـاو ورکول، څرخول . پـه ټولنیزو مسـایلو کې په یوه موضوع کې دخنډ جوړولو پـه معنـا ،استعمالیږي. | تـاب دادن ، تاو دادن، چرخاندن . درمسایل اجتماعی به معنـای ایجـاد موانـع درموضـوع ، استعمال می شود.

الون aləw̃́ -[مص]- په بل کس بانـدې تـاو ورکول یـا څرخول .پـه اصطلاح کې خنډ اچول. |به واسطه کس دیگر تاب دادن یا چرخاندن،مانع ایجاد کردن.

اله پله alə palə –[ا،م، ج]- مېوه ، مېوې . | میوه ، میوه جات .

اله له = **الېله** alə lə, alēlə -[ص فا،م،ج]- تاوونکي ،هغه څوک یا کسا ن چې څرخوي يې اویا د څرخولو په حال کې دي . | تاب دهنده ، چرخاننده ، آن کس وکسانی که تاب می دهند ویا درحال تاب دادن هستند .

الېدراو aledrāw - [ص] – یوشي چې په یو ضعیف شي پورې بند وي که له هغه څخه خطا شي ولوېږي . | چیزی که به یک جا به اصطلاح به دکه بند باشد .

الې شته alē-štə -[ص مف]- تاوکړشوی، تاو ورکړشوی شی . | تاب داده شده، چیز تاب داده شده.

اليماوں alimāū̃ -[مص]- په سر اوښتل، حلول کول، رالاندې کول ، حاکم کېدل . لکه د انګورو تاک په ونه باندې اوړي ښاخونه یې دومره دېرېږي چې په پاي کې ونه را لاندې کوي. ګرینڅ جلو که اليماګو grīnc ĵalō-kə alimā gō ،تاک دونې په سر واوښته . یا یوچا باندې ناروغي غالب کېږي ترڅوچې ناروغ راپرېباسي . یا دیو چا په وجود کې پېریان حلول وکړي . | زیرگرفتن ،حاکم شدن،غالب شدن . مانند اینکه تاک انگوربه درخت بالا شده شاخ وبرگ آن بالاخره درخت را زیر می گیرد ، در ین وقت گفته می شود، گرینڅ جلو که اليماګو grīnc ĵalō-kə alimāgō،یعنی تاک درخت را زیر گرفت . یا برکسی مرض غالب شده بالاخره شخص به بسترمریضی بافتد. یا دروجود کسی جن حلول کند.

الیموں alimũ -[مص]- په سر ور اوښتل، حاکم کېدل . لکه چې تاک په ونه باندی وراوړي. | افزایش یافتن، حاکم شدن، زیرگرفتن، همان گونه که تاک درخت را زیر می گیرد.

الیموں alimə́w̃ -[مص]- وراړول، ترلاندی کول. | حاکم ساختن، غالب ساختن.

اما amā -[ا]- کور ، کوټه، داوسېدوځای، مېنه. په عام ډول کور ته ویل کېږي ،خوپه خاص ډول که وویل شي ای پور اما ē pūr amā،په دغه صورت کي دیوی واحدي کوټي، په معنا ده. په پخوانیو شعرونو کي کور د مال اما māl –amā او میمان اما maimān-amā په نامه چې ویاړلي معنا ورکوي،یادونه شوې ده. | خانه، اتاق، مسکن، منزل، جای سکونت،واحدمسکونی، سلول واحد (اتاق) . به صورت عام به معنای خانه است.اما اگرگفته شود ای پور اما ē pūr amā درآن صورت به معنای یک اتاق یاسلول می باشد. دراشعار قدیم از خانه ها به القاب مال اما māl –amā و میمان اما maimān-amā ، یاد آوری شده است.

اما اوده amā ōdə - [ص فا،مذ]- دکورڅښتن ، دکورخاوند.مونث یې، اما اودي amā ōdī ، ده. | صاحب خانه، مالک خانه . مونث این کلمه، اما اودي amā ōdī ،است.

اماتر= اما اتر amātr,ama atər -[ق م]- په کوردننه ،دننه په کور کي . | درخانه ، در داخل خانه،در درون خانه، اندرون خانه .

امار amār -[ا،م،ج]- انار . | انار .

امار اوده amār - ōdə - [ص فا،مذ،م،ج]- هغه ځای چې د انارو بوټي لري، هغه کس یا کسان چې دانارو ډېرې بوټي لري . | محلی که دارای نهال یا بته های اناراست، شخصی یا اشخاصی که مالک بته های انار است.

امار جله amār ĵalə -[ا،ص]- دانار ونه . | درخت انار .

امار دا amār dā - [ا،ص]- هغه غر چې دانارو ډېر بوټي ولري .

| کوهی که بوته های زیاد انار باشد.

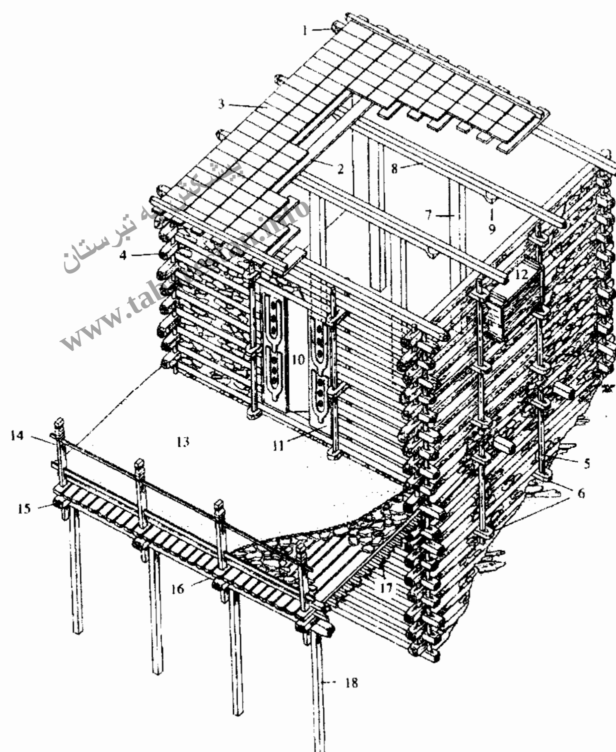
اما وړّن = امه وړّن amā wř̃, amə wř̃ -[ص]- دکور خاوند، دکورڅښتن، کورنی،هغه کسان چې په یو کورکي اوسیږي . | مالک خانه، صاحب خانه، خانواده، آنهای که دریک خانه زنده گی می نمایند.

اماپن amā-ẽ -[ق م]- له کوره . اماپن ایاس amā-ẽ ēās ،له کوره راځي . | ازخانه. اماپن ایاس amā-ẽ ēās ،ازخانه می آید.

امتره amtrə́ - [ق]- زیات ،ډېر. د ډېروالی اندازه بیانوي . لکه : امتره تپي بو amtrə́ tapī bö ،ډېره ګرمي شوه، یا هوا ډېره ګرمه شوه .

| زیاد، بسیار،بیش. درجهٔ زیادت وشدت را بیان می کند . مثلاً : امتره تپی

(اما amā) خانه

۱- وژّن ش wr̃š

۲- دالی ږام dālīẓām

۳- بیتله bītələ

٤- بلن balən

٥- پیکو pīkū

٦- نکورِه nakūr̥ə

۷- اوشتوں ūštū̃

۸- مچیک mačēk

۹- مچیک ښبی mačēkşēi

۱۰- دو Dō

۱۱- دوپچه Dō paçə

۱۲- وټه دوری waṭə dūri

۱۳- دمژّ damiř

۱٤- (کاردمژّ) کردمژّ kardamiř

۱٥- پروںوه prũwə́

۱٦- پچه کوو Paçi kőw

۱۷- کچوښت kačūşṭ

۱۸- کردمژّ او شتون Kardamiř űštũ

نمای داخلی خانه

امه سته

بو amtrə́ tapī bö، بسیار گرمی شد یا هوا بسیار گرم شد .

اموي= امي amüī =ami – [ا،ص]- وروست شوی،دشپی پاته اوخراب شوي خواړه ،هغه خواړه چې ډېر پاته کېدو لـه املـه یـي خونـد بـدل شـوي وي .دغـه کلمـه نـن ترډېره امي amī تلفظ کېږي . فکـر کـوم ددغـه کلمي سته، امـه amə́ یعنـی خـام یـا اومـه کلمـه وي. | غذای باسـی ،غذای دیرمانده، غذای که بـه سبب دیرمانـدن خراب شده باشـد . این لغت امـروز بیشتر امي amī تلفظ می شود.فکر می کنم ریشه این کلمـه ، امـه amə́ ، یعنی خام می باشد.

امـوي شـته = امـي شـته amüī -štə -[ص]- خراب شوی (خواړه)، وراسته شوي، هغه خواړه چې خوند یې خراب شوی وي. دا لغت د ریښې له مخې اومه شوي ، معنا ورکوي. | (غذای) خراب شده، غذای دیرمانده. از روی ریشه لغت ،خام شده، معنا می دهد.

امـه amə́ -[ا،ص]- خام،اومه ، هغه مېوه اود کروندې حاصل چې پاخه شوي نه وي. | خام، این کلمه خاصتاً برای میوه جـات وحاصـلات زراعتـی استعمال می شود.

امـه بار amə-bār -[ق،ص]- خام والي ،اومه والـي . | خـام بودن،نـا پخته بودن .

امـه سته amə- stə - [ص]- اومه اوخام شي. سته stə کلمـه دلتـه صفت بیانوي. | نـیم پختـه ،خـام ،خـام بـودن میوه یـا حاصـلات زراعتـی را

بیان می کند. سته stə درین کلمه صفت است .

امه کچاٚت amə́(amā) kačā̃t -[ق م]- دکورخنګ،د کور خنګ ته،ګاونډ . | درپهلوی خانه ،درجوار خانه،درکنار خانه.

امه نیشیک amə́ nišīk -[ا،ص]- هغه خیرات ته وېل کېږي چې نوې کورته دتګ په مناسبت جوړېږي . | بوریا کوبی ،مهمانی که به مناسبت کوچ به خانه جدید برگزار می شود.

امه وڒ amə wř -[ا،ص]- کورنی، دکورنی غړي. | خانواده، اعضای خانواده.

امه وېشه = **وېشه** amə́ wešə́ = wešə́ -[ا،ص]- ګاونډی ، هغه څوک چې کوریې ستا دکور ترڅنګه وي . ددغې کلمې اصلي بڼه اما- وېشه ده. | همسایه ،کسی که خانه اش کنار خانه شما باشد .شکل اصلی این کلمه اما- وېشه می باشد. این کلمه درسانسکریت و اوستا به گونه amāvāsyā بوده است . (مورگنسترن، ص۲۲۶)

امي amī- [ض اشا،ج]- دغه،دغه کسان، دغه شیان . دغه کلمه د سا لرونکو او بې سا له پاره استعمالیږي چې نیږدې وي .لکه : امي لتري کس چیک ami latrī kas čīk ، په دغه شیانو څه وکړو؟ ، امي ویدیشاں اما ګوربي amī widīšā̃ amā gūrēi ،دغه مېلمانه کورته بوزه . | اینها. این کلمه برای جاندار و بی جان استعمال می شود. مانند : امي لتري کس

چیک ami latrī kas čīk ،**این اشیا را چه کنیم ؟** . امي ویدیشاں اما گوربي amī widīšã amā gūrēi ،**این مهمانان را به خانه ببر.**

امیچ amīč - [ا،ام]- اغوستل، واغونده . | **پوشیدن، بپوش .**

امیچاس amičās -[ح جا،م]- اغوندي . دبله ادچام امیچاس dabələ adəčām amičās ،**هلک جامي اغوندي . | مي پوشد.** دبله ادچام امیچاس dabələ adəčām amičās ،**پسرکالا می پوشد.**

امیچاست amičāst -[ح جا،ج]- (هغوی) اغوندي، (هغوي) د اغوستو په حال کي دي. | **(آنها) می پوشند، (انها)درحال پوشیدن هستند.**

امیچام amičām -[ح جا]- اغوندم. | **می پوشم .**

امیچله amičịlə -[ص فا،مذ،م،ج]- اغوستونکي ،هغه کس یا کسان چي جامي اغوندي .مونث یي امیچلي amičəlī ، ده . | **پوشنده، آن کس یا کسانی که می پوشند. مونث این کلمه امیچلي amičəlī ،است.**

امیچوله amičə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- وراغوستونکي ، هغه کس یا کسان چي چا ته (جامي) وراغوندي . مونث یي امیچولي amičə́wəlī ده . | **پوشاننده، آن کس یا کسانی که کسی دیگر را (کالا)می پوشانند. مونث این کلمه امیچولي amičə́wəlī است.**

امیچون amičũ – [مص]- اغوستل،(دجامو) په خان کول . |

امېش

پوشیدن، به تن کردن ،به جان کردن (لباس). این کلمه در سانسکریت به شکل ā-muc آمده است. (مورگنسترن،زبان وایگلی، ص ۲۲۵) اما در فرهنگ سانسکریت – فارسی این کلمه ،جامه ازتن کشیدن، معنا شده است . (ص۲۵۶)

امیچوں amičə́w̃ -[مص]- ور اغوستل، په بل کس باندي (جامي) وراغوستل . | پوشانیدن، برکسی دیگر (کالا) پوشانیدن .

امیچوں سته amičū̃-stə -[ص]- د اغوستو شی،هغه څه چي اغوستل کیږي . | پوشیدنی،پوشاکه باب ،آنچه پوشیده می شود.

امیچي amičī -[ما،م،ج]- وامي غوسته، وا یي غوسته. | پوشیدم ، او پوشید .

امیچي شته amičī-štə -[ص مف ،نک]- اغوستل شوي، په ځان کړشوي،مستعمل . | پوشیده شده ،به جان کرده شده،استعمال شده.

امیچې شته amičē-štə -[ص مف ،نک]- وراغوستل شوي . لکه وراغوستل شوي جامي . | پوشانیده شده، مانند کالای پوشانیده شده.

امېش amēš -[ا]- د امېش دېش دکلي اوسېدونکو ته ویل کېږي. په ځینو اثارو کي د امژي په نامه یاد شوي دي . | باشنده گان قریه امېش دېش به همین نام یاد می شوند. دربعضی اثار به نام امژي یا د شده اند.

امپش کوړ (مورگنسترن،ص۳۲۰)

امپش دېش ames des -[ا]- دکلښوم په دره کي ديوه کلي نوم دی ،چي اوسېدونکوته يې امپش ويل کېږي . امپش دېش د امپش خلکو دکلي ،په معنا دی . | نام يک قريه در درهٔ کلښوم است که به باشنده گان آن امپش گفته ميشود . امپش دېش به معنای قريه مردم امپش، است.

امپش کوړ Ameš kūř -[ا]- له اسلام څخه پخوا دا د امپش دېش دکلي خلکو دجنګ رب النوع ،نوم و. ددغه رب النوع د پرستش ځای چي د دي تاںDē tā̃ (دخدای عبادت ځای) په نامه يادېده ، دهغه تېرې دپاسه جوړشوې و چي دغه رب النوع د يوې اسطوری د روايت په اساس ،په هغه ځای کي له سترګو پنا شوې و. دمعبد ترڅنګ يوه لويه دڅېرې ونه (دا دڅېرې خاص ډول دی چي ونه يې اوچته، پاڼې يې پلنې او روښانه دي. محلي نوم يې زژں zř̃ دی.) ولاړه وه، چي په سل ګونو زنګونه په کي ځوړند وو، چي هريوه يې، دهغو سپرليو استازيتوب کاوه، کوم چي جنګيالو دځپلو برياليو جنګونوپه وياړ پکي قرباني کړي وو.
داسي عقيده وه چي نومورې رب النوع تردغه ونې لاندې اوسېږي. د معبد ترڅنګه ، اوه نورې دڅېرې (زژں zř̃) ونې ولاړې وې چي د نومورې رب النوع په وياړ کېنول شوې وې .(ښايي دکلي اوو طايفو په نامه به و. تازه) دغو اوو ونو ته تر اوو کلو پورې چا لاس نه ور وړی، پس له اوو کلو دهغه ښاخونه د څارويو دتغذيي له پاره غوڅېدل. داسي فکر کېږي چي ددغه رب النوع په معبد کي ، دنورو خدايانو پرستش هم کېده. | اين، نام رب النوع جنگ مردم امپش دېش در زمان قبل از اسلام ،بوده است. محل

امله وېي بو **پرستش این رب النوع که به نام دي تان** **Dē tā̃** (محل عبادت خدا) **یاد می شد،بربالای سنگی بنا گردیده بود، که این رب النوع بر اساس یک اسطوره، درآنجا نا پدید شده بود. درکنار معبد یک درخت بزرگ بلوط** (یک نوع خاص درخت بلوط است که قد آن بلند ودارای برگ پهن وبراق می باشد . نام محلي آن زڒن zř̃ است.) **قرار داشت که صد ها زنگوله درآن اویخته شده بود. هریک ازین زنگوله ها، نمایندګي ازقربانی نربزکلان می کرد، که جنگجویان به مناسبت راه اندازی جنگ های موفقانه شان، درآن اویخته بودند.**

عقیده بود که رب النوع مذکور در زیرهمین درخت اقامت دارد. همچنان درکنار معبد، هفت درخت دیگر بلوط (زڒن zř̃) **بود که به احترام این رب النوع غرس گردیده بود.** (شاید به نام هریک از طایفه قریه بوده است. تازه) **به این هفت درخت، تا هفت سال دست نمی زدند،بعد از هفت سال برای تغذیه حیوانات شاخه های آن را قطع می کردند. فکر می شود که درمحل پرستش این رب النوع ،سایرخدایان هم پرستش می شدند.**
(کلیمبورگ،کافر های هندوکش،ج۱،ص۱۵۲)

امله وېي = املوېي = املېي **amələ́wēī ,amәlēī**- [ا]-

زحمت، ډېرزحمت ، کړاو. | تکلیف ،زحمت زیاد .

امله وېي بو **amələ́wēī bö**- [ص]- **دزحمت حاصل،دخواری**

اوزحمت نتیجه یا حاصل. توبه امله وېي بو tū-bə amələ́wəī bö̋ **یعنی ستا دخواری اوزحمت حاصل . که ځوک دیوه کار په اجرا کی دخپلې خواري او زحمت په اړه ډېرې خبرې وکړي نو مقابل کس دملنډې په ډول**

ورته وايي: توبه امله وېي tū-bə amələ́wēī ،اخ، ډېر زحمت دي ایستلی . | حاصل زحمت وتکلیف . توبه امله وېي بو tū-bə amələ́wēī bö بـه معنای حاصل زحمت تو .اگرکسی در اجرای یک کار اززحمت کشی خود زیاد حرف بزند ،نفرمقابل به گونه شوخی میگوید: توبه امله وېي tū-bə amələ́wēī ، واه ، بسیاربه زحمت شدی.

امله وېي بوش amələ́weī böš -[مخاطب]- ډېرپه زحمت شوې،په تکلیف شوی . | بسیار به زحمت شدی،به تکلیف شدی.

امله وېي بوم amələ́weī böm - [متکلم]- ډېرپه زحمت شوم، ډېرپه تکلیف شوم . | بسیاربه زحمت شدم،بسیار به تکلیف شدم .

امله وېي بون amələ́weī bū̃ - [مص]- ډېر زيار اوزحمت ایستل، ډېر کړاو گالل . | بسیار زحمت کشیدن، زحمت زیاد را متقبل شدن .

اموښ amüṣ -[ا،ص]- غټ گردي پنير ته وايي چې د کلښوم درې د جنوبي کليو اوسېدونکي يې جوړوي. | پنیر گرد بزرگ را گویند که باشنده گان قرای جنوبی دره کلښوم آن را می سازند.

اموښ کره amüṣ karə́ -[اصط]- هغوي چې اموښ جوړوي. د وايگل درې(کلښوم) د جنوبي کليو لکه نيشېي گرام ،وانت، کېگل، چيمي(اکوڼ) ،مولدېش ،خلکو ته ويل کېږي. |آنهای که اموښ رامی سازند.

اهالی قرای جنوبی دره وایگل(کلښوم) مانند نیشیې ګرام، کیګل، وانت، چیمي، مولدیش ،که اموښ می سازند، به این نام یا د می شوند.

انا anā -[ا،م،ج]- غوښه ،غوښې . | گوشت، گوشت ها .

انا پا کروں anā pā- karə́w̃ -[ا،اصط]- په پخواني نورستان کي یو ډول میلمستیا وه چې دهغه په ترڅ کي میلمنو ته اومه غوښه وېشل کېده ،چې په خپلو کورو کي یې پاخه کړي. | درزمان قبل از اسلام نام مهمانیی بود که در آن به حاضرین گوشت خام توزیع می شد که درخانه های خویش پخته نمایند .

انا پا کروں anā pā- karə́w̃ -[مص]- لغوي معنا يې (کسانوته دغوښې ورانـدې کـول او تقدیمول دي . پـه اصطلاح کـي هغو کسانو تـه غوښه ورکولو ته وایي چې د یو میز ترشا ډوډۍ تـه ناست وي. | ازنگاه لغوی بـه معنـای تقدیم و ارایـه (گوشت) است. در اصطلاح تفویض حق گوشت به افرادی است ،که به دور یک میز برای صرف طعام نشسته اند.

انتال antāl-[ا،ص]- دغره سر، دغرو سرونه. | سلسله تیغه کوه، سرسره کوه وکوه ها.

انټکوله anṭə́kūlə -[ا،ص]- کوږ، کوږ وږ . | کج،کج وج.

انټکولـه سته anṭə́kūlə-stə -[ص]- کوږ، کوږشکل لـرونکی. ،کاږه واږه لکـه : چیمه ټوکه انټکوله سته اوټي čīmə ṭūkə anṭə́kūlə-stə ōṭī ،اوسپنیز میخ کـوږ و. | کــج، شــی کــج، کــج شـکل،دارای شـکل

انټله ښنګ

کج،کج ګونه. چیمه ټوکه انټکوله سته اوټي -čīmə ṭūkə anṭə́kūlə stə ōṭī، میخ آهنی کج بود.

انټله anṭələ -[ا]- غېږ، په غېږ ورتلل. | کشتی .

انټله anṭələ - [ص]- د سېرلیو هغه دول ښکر ته ویل کېږي چې سره تاو شوی وي. انټله ښنګ anṭələ ṣiŋ، تاو شوي ښکر. | به ان ګونه شاخ نربز ها را ګویند که باهم تاب خورد باشد. انټله ښنګ anṭə́lə ṣiŋ ، شاخ های تاب خورده.

انټله باله

انټله باله anṭələ bālə -[ص فا.م.ج]- غېږنیونکي ، هغه کسان یا کسان چې غېږ نیولو په حال کې دي اویا غېږ نیولو ته چمتو دي. | کس یا کسانی که کشتی می ګیرند. کسانی که درحال کشتی ګیری هستند ویا آماده ګشتی ګیری می باشند.

انټله بوسته anṭələ bö-stə -[ص]- په غېږ ورغلي، غېږ نیوونکي. | کشتی ګیرنده، آنهای که کشتی ګرفته اند.

انټله ښنګ

انټله بون anṭələ bū̃ -[مص]- غېږ نیول، په غېږ ورتلل. | کشتی ګرفتن، کشتی ګیری.

انټله ښنګ anṭələ ṣiŋ -[ص]- د سېرلیو هغو ښکرونو ته چې سره تاو شوی وي، ویل کېږي. | به آن شاخ های نربزها ګفته می شود که باهم تاب خورده باشند.

اندره

انټه anṭə́ -[ا]- چنګک، هغه چنګک چې دهغه په واسطه په لوی دېګ کې غوښه لاندې باندې کوي. ددغه چنګک لرګینه لاسته تقریباً یو متر اوږدوالی لري اوپه پاسنی برخه کې د اوسپنې یو چنګک نصب شوی وي . | چنگکی کـه بـه وسیله آن گوشت را در دیـگ بـزرگ تـه وبـالا مـی کنند. دسته چوبی این وسیله تقریباً یـک متر طول داشته، در قسمت بـالایی آن چنگک آهنی نصب می باشد.

انته

انټلیک anṭəlik -[ص]- په یو اړخ، په اړخ. | یک پهلو ، به پهلو .

انټلیک تیون anṭəlik tīũ -[مص]- پـه اړخ کېدل، په ډډه کېدل، منظور له استراحت یا د وېده کېدلو څخه دی . | به پهلو شدن، منظور از استراحت به پهلو می باشد.

انټلیک تیون antəlik tīw̃ -[مص]- په اړخ کول، څوک پـه ډډه کول. | به پهلو کردن، کسی را به پهلو گردانیدن.

انچېک ançįk -[ا،م،ج]- خمکنی توت. | توت زمینی .

انچیک

انچه ançə́ -[ا،م،ج]- د یو ډول ځنګلي بوټو سرې دانې دي چې خوړل کېږي. | یـک نوع دانـه سرخ رنـگ است کـه در بتـه جنگلی مـی باشـد و خورده می شود.

انـدره andərə -[ص]- صفت دی چې د یـو حالت شدت او ډېروالـی

بیانوي. لکه: اوتېں اندره بوم awtẽ andərə böm، **له لوږي لېوني شوم.** توپک اندره tūpk andərə́ ، **دتوپک ډېري ډزې.** میار اندره mayār andərə ، **ډېري وريځي.** دوم اندره dūm andrə **ډېره لوگي، اونور. که دچا له نامه سره دغه کلمه استعمال شي ، د وږي او حريص معنا ورکوي.** **لکه:** ایرا کان اندره منبں او ērā kān andərə manaṣ ō ، **ایرا کان وږي سړی دی.** | **صفت است که زيادت يک وضع را بيان مي کند . مثلاً :** اوتېں اندره بوم awtẽ andərə böm، **ازگرسنگی ديوانه شدم.** توپک اندره tūpk andərə **فير زياد تفنگ. گاهي هم معنای تاريکی زياد از اين کلمه استنباط مي گردد. مانند:** نلي اندره nalī andərə ، **مه وغبار زياد که فضا را تاريک ساخته باشد.** میار اندره mayār andrə **ابر بسيار زياد.**دوم اندره dūm andərə،**دود بسيار زياد. اما اگر اين کلمه با نام کسی يکجا استعمال شود،معنای گرسنه وحريص از آن گرفته می شود. مانند:** ایرا کان اندره منبں او ērā kān andərə manaṣ ō ، **ایرا کان آدم حريص است.**

اندره آشي andərə āš-ē -[ص]- لغوي معنا يي په وږي خوله ده. **اما په اصطلاح کي ، په ناره، په معنا ده.** کیتي درو اندره اشي یاں گپاست kiti darū̃ andərə āš-ē yā̃ geāst ، **خيني داروگان په ناره خوړل کيږي.** | **معنای لغوی کلمه ، با دهن گرسنه بوده ، اما دراصطلاح به معنای، قبل از غذا می باشد.** کیتي درو اندره اشي یاں گپاست kiti darū̃ andərə āš-ē yā̃ geāst ، **برخی از دارو ها قبل از غذا خورده می شوند،برخی ازداروها نهار خورده می شوند.**

اندره بار andərə bār -[ص]- وږېتوب، ډېر حرص لرل. | به

اصطلاح گوشنه گی، گرسنه گی،حرص زیاد داشتن، نادیده گی .

اندره سته andrə-stə -[ص]- خړ،غبار غوندی. | خیره،غبارآلود.

اندري andərī -[ص،مو]- توره تیاره، تورتم . | تاریک. تاریکی .

انـدري ږاتـر andərī ẓātr -[ص]- تکـه تـوره شـپه، دشـپي تورتم،دشپي تیاره . | شب تاریک، قعرشب،شب تار .

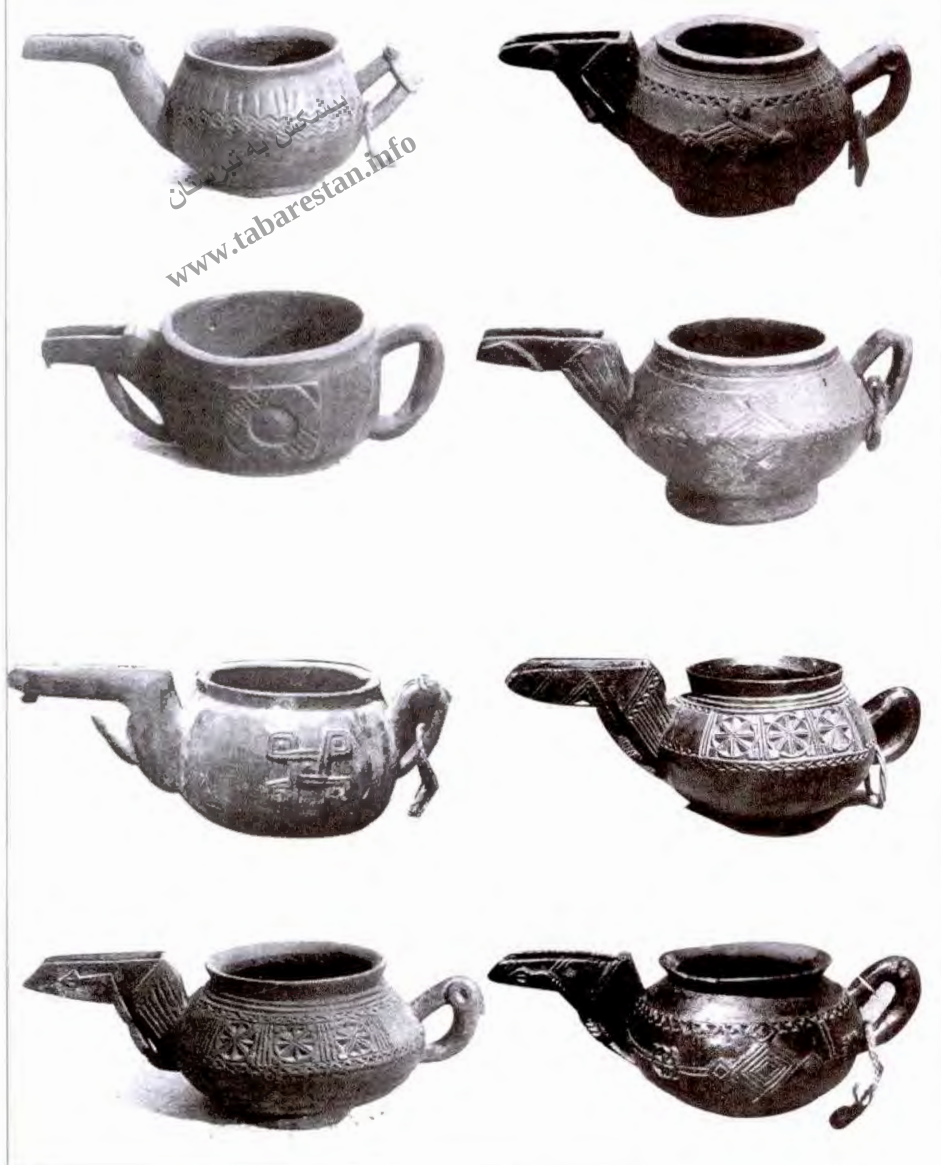

اندوري andörī -[اصط]- بي دوله کېدل، دیوه شي بې کاره کېدل ، عبث کېدل په هغه شان چي یو ښکلي او یا د کار شي د کوچنی نیمگرتیا لـه امله له استفادی ووځي. له دي امله د تاسف په ډول استعمالیږي. بوشتیک ټوک اندوري بو bōštik ṭük andörī bö، ښـه شـي عبث شو یا بیکاره شو. | بد نما شدن، عبث شدن، ازکار افتادن به ترتیبی که یک چیز خوب و کارآمد به سبب کمی عیب، بد معلوم شود ویا ازاستفاده خارج گردد. این کلمه به گونه تاسف بـه کـار مـی رود. بوشتیک ټوک اندوري بو bōštik ṭük andörī bö ، خوپ چیز عبث شد، خوب چیز بیکاره وخراب شد .

انده andə́ -[ا]- ړوند، نابینا . | کور ، نابینا، آن که دیده نمی تواند. در زبـان سانسـکریت کلمـه andha بـه معنـای نابینـا وکـور اسـت. (فرهنـگ سنسـکریت – فارسـی ،ج۱ ،ص ۹۶) و درزبـان اوسـتا این کلمـه انـدا andā بوده است. (فرهنگ واژه های اوستا، ج۱ ،ص۵۸)

انـک anə́k -[ا]- رخه، حسد، بُخل،بخیلي . | حسد، رشـک، بُخل، بـد خواهی، غبطه، حسادت، حسرت، حسرت کسي را خوردن .

ظروف اوزان روغن

انکو anə́kü -[ا،ص]- حسود، رخي، هغه کس چې په بل چا يې نه لورېږي . | حسود ، کينه دار، رشک برنده، غبطه خورنده، کسی که به ديگران روا داری نداشته باشد، کسی که به ديگران حسد می ورزد .

انکوسته anə́kü-stə -[ص]- حسود،حسد ناک . سې انکوسته او se anə́kü-stə ō ،هغه حسود دی. | حسود،کسی که حسد دارد. سې انکوسته او se anə́kü-stə ō ،اوحسود است.

انکون سته anə́kū̃-stə -[ص]- د حسد وړ، د مينې وړ، هغه څه چې لرلو له پاره يې مينه پيدا شي . | قابل حسادت، قابل رشک بردن،چيز آنقدر خوب که به داشتن آن علاقه مفرط پيدا شود .

انگريک aŋərīk-[ا،م،ج]-سکاره. په سانسکريت کې angārika(m) سکاره خرڅونکي ته وايي. | ذغال . در زبان سانسکريت angārika(m) به معنای ذغال فروش است.

انگوڙ

انگوڙ aŋūř-[ا،م،ج]- گوته، گوتې . | انگشت، انگشت ها .

انگوشته

انگوشته aŋüštə -[ا،م،ج]- گوته، گوتې . په خينو وختو کې ددغه کلمې جمع په نون غنه باندې کيږي . لکه : انگوشتن aŋüštə̃ . | انگشتر، انگشترها. بعضا جمع اين کلمه با نون غنه بسته می شود. مانند: انگوشتن aŋüštə̃ .

انه دپ سته

اننگه anəŋə́ - |ص|- سخت، کلک . دغه کلمه د هغه لرگي او تیږی په اړه استعمالیږي چی په ماتونـه کی کلـک اوډیر سخت وي . | سخت ، محکم . این کلمه در مورد آن چوب وسنگ استعمال می شود، کـه سخت و محکم بوده و شکستاندن آن مشکل باشد.

انوړ = گروںه (گرںوںه) anūř = grawə̃ (grãwə̃) - |ا|- غوړي . | روغن .

انوژ دومته

انوژ دومته anūř dümṭə -|ا|- دغوړو تللو کوچنی پیمانـه ده ، چی له انوژ کوس څخه کوچنی ده. دوه انوژ دومته غوړي یو انـوژ کـوس جوړیږي . | پیمانـه کـوچکترروغن از انـوژ کـوس اسـت . دو انـوژ دومته روغن یک انوژ کوس می شود.

انوژکوس

انوژکوس anūř kōs - |ا|- دغوړیو تللو لویـه پیمانـه ده ، چی دکلیمبـورگ دلیکنـی لـه مخـې څلور کیلوگرامـه ظرفیت لـري . | بزرگترین وسیله پیمانـه کـردن روغـن اسـت،که بـه قـول کلیمبـورگ چهـارکیلوگرام ظرفیت دارد. (کافر های هندوکش ج۱،ص ۳۹۰)

انه دپ anə dap-|ا|- غوبنین، یوځه چاغ، نسبتاً چاغ. | گوشتالو، نسبتاً چاق.

انـه دپ سته anə dap -stə-|ص|- یوځه چـاغ کس لـه پـاره استعمالیږي. | گوشتالو، برای شخص نسبتاً چاق استعمال می شود.

انومانو

انــه چوویــک anə čũwik – [ا]- لـه غرنیو بـادامو لـه تانـدو څـانگو څخـه جـوړ شـوی لـوی او اواره تشـت تـه ویـل کېږي ، چـي پـه خیراتونو کي د وېش له پاره ،پـه کي غوښـه ایښـودل کېږي. چـاو čāw بل ډول تـوکری ده چـي دغلـو دانـو دپـاکولو لـه پـاره پـه کـارېږي . چوویـک čũwik وړوکـي تـوکری ده ،چـي د څېړیـو د وچـو پـاڼو ،خـاوري اویـا وړو وړو تیږو دراغونډولو لـه پـاره ،کـارول کېږي . | تشت کلان بافته شده از خمچه های بادام کوهی است ،که درمحافل ،جهت تقسیم گوشت ،از آن کـار گرفتـه مـی شـود . چـاو(چج) čāw نـوع دیگر آن است کـه ظریـف سـاختـه شده وبه منظور پاک کـردن غلـه جـات از آن کـار گرفتـه مـی شـود. چوویـک čũwik سبد کوچک بافتـه شـده از خمچـه بـادام کـوهی اسـت، کـه بـه هـدف جمـع آوری برگهـای بلـوط وانتقـال خـاک ،سـنـگ ریـزه و غیـره بـه فاصـلـه نزدیک ،از آن استفاده مـی شود .

انه چوویک

انینـگـه anĩŋə́ - [ا]- دکرونـدو د اوبـو وېش،دکرونـدو اوبـه کولـو لـه پاره د اوبو د وېش یو نظام دی چي دیوي ویالي لاندي کرونـدو خاونـدان د ټاکل شوی نوبت مطابق خپل پټي اوبه کوي، چـي کېدای شي داوبـو دویش قانون ورتـه ووایـو. | قـانون حقآبـه، سیسـتم توزیـع آب بـرای آبیـاری زمـین هـای زراعتـی کـه تحت آب یـک جـوی مـی باشـد . طبق تقسیم اوقـات مرتبـه مالـکان زمین کشت خود را آبیاری می نمایند، که میتوان قانون آبیاری نامید.

انومـانو= انوں مانوں āṇū māṇū , āṇũ māṇũ -[اصطـ]-

سرسري کار، سرتېرکار. | کار سرسری، کارسرتیر، همـان کـاری را گوینـد

او

که کلوخ ماندن ازدریا تیرشدن، باشد .

ان‌زلیک = انزلیک anzlīk-āzlīk -[ا]- زخه، هغه کوچنی درد نه لرونکی دانی ته وایي چی د انسان په بدن را خېژي او دایمی پا ته کیږي. | زخ، میخچه، دانه کوچک اما بی درد است که در وجود انسان پیدا می شود وباقی می ماند.

ان‌زو āzü -[ا]- گال. | گال

ان‌زو اوو āzü öw -[ا،ص]- د گال ووډی ، د ورډنو ووډی. | نان گال.

ان‌زو کڗ āzü kř -[ا،ص]- د گـــال بـوتـــي وری. | خوشـــه گـال ،خوشه بتـه گال .

ان‌زو کڗ

ان‌که = انکه ankə, ākə -[ا]- چنگک، هغه څه چی نوک یی کوږ وي . | قلاب ، چنگک، چیزی که نوک آن کج باشد . این کلمه در اوستا به گونه اکن akana می باشد. (فرهنگ واژه های اوستاج۱،ص۳۷)

ان‌که

او āw -[متکلم]- راکړه . توبه کتاب اېن او tū-bə kitāb-ə ī āw ،ستا کتاب ما ته راکړه . | بده . توبه کتاب اېن او tū-bə kitāb-ə ī āw ،کتابت را به من بده .

او ü- -[ج]- دواړه. یمه اُو گومیش yamə ü gōmiš ،موږ دواړه لاړو، اُو تی آت ü te āt ،هغوی دواړه راغلل . | هر دو. یمه اُو گومیش

yamo ū gōmiš ،ما هردو رفتیم ، او تی ات ū te āt ،آنها هر دو امدند،هر دوی انها امدند .

او

او ū - [ا،م،ج]- سپږه،سپږی. هغه حشره چی دانسانانو په جاموکی خاله کوي او دانسان له وینی تغذیه کوي. | شپش(شبش)، شپش ها، حشره که درلباس انسانها جا گرفته ازخون انسان تغذیه می شود .

اوبال ūbāl -[ا،ص]- گناه، عذاب. دا دپښتودخیله کلمه ده. | گناه ، عذاب. این کلمه دخیل زبان پشتو است.

اوبه

اوبره ūbrə - [ا]- هغه پرده چی دسترگو لید له منځه وري. | پرده که مردمک چشم را فرا می گیرد وسبب نابینایی می شود.

اوبه ūbə-[ا،م،ج]- زرکه،زرکی . | کبک،کبک ها (کوک).

اوبه ūbə-[ص]- بی حسه ،حس نه لرل، بی هوښه . د بدن یوه برخه چی بی حسه شي . | کرخت، بی حس، بی هوش، بی حس شدن بخشی از وجود، خواب برده گی مانند خواب بردن دست یا پا .

اوبه بون ūbə́ bū̃ -[مص]- بی حسه کېدل،بی هوښه کېدل، د لږ وخت له پاره دبدن دکوم غړي حس له لاسه ورکول . | کرخت شدن، بی حس شدن . به خواب رفتن عضوی از بدن، برای مدت کم حس ازدست دادن.

اوبه بوسته ūbə́ bö- stə -[ص مف]- بی حسه شوی، دبدن هغه ځای یا برخه چی بی حسه شوی وي. | کرخت شده، بی حس شده ،آن

بخش بدن که بی حس شده باشد.

اوبه چون übə́ čũ-[مص]- بی حسه کول ،بی هوښه کول . | بی حس کردن، بی هوش ساختن.

اوپره üpṛə́ -[ا،ص]- بیړه ،تلوار، بی احتیاط،بی واره . اوپره منښ üpṛə́ manaṣ ،وارخطا سړی. | عجله ،وارخطا . بدون تامل وفکر،بی احتیاط . اوپره منښ üpṛə́ manaṣ ،آدم وارخطا،آدم بی فکر.

اوپرین üpṛẽ -[ص]- په بیړه،په وارخطایي، په بی احتیاطي، په تلوار . اوپرین کویدوم üpṛ-ẽ kōidüm ،په بیړه کار . | به عجله ،به وارخطایی،به ناسنجیده گی،با بی احتیاطی . اوپرین کویدوم üpṛ-ẽ kōidüm ،کاربا عجله،کارنا سنجیده .

اوپره بار üpṛə́ bār - [ق]- بیړه ،وارخطایي . کویدوم که اوپره بار بوسته نه تیاس kōidüm kə üpṛə́ bār bōstə na-tiās ،په کارکی بیړه ښه نه وي . | عجله ،وارخطایی . کویدوم که اوپره بار بوسته نه تیاس kōidüm kə üpṛə́ bār bōstə na-tiās ،درکار عجله و وارخطایی خوب نمی باشد.

اوپه ūpə́ - [ا،م،ج]- لړم،لړمان. | گژدم، گژدم ها (کج دم) .

اوت üt -[ا]- درېدا. د اوتیون ütiū̃ یعني درېدل، له مصدر څخه ده . | ایستاد. ازمصدراوتیون ütiū̃ ، یعنی ایستادن، است.

اوت ūt -[ام]- ودرېږه. | ایستاد شو، برخیز.

اوتـا ūtā- [ا]- پـه پخـواني نورسـتان کـې دتـولنیز او مـذهبی مقـام اوشخصیت نوم و . دغه مقام اوشخص په پخواني نورستان کې مشرمذهبي لاربنود و. سکالرجونز لیکلي: د اوتا مقام په کلېنوم کې د پلار ،لاربنود ، مشر،مذهبی مشر، قاضی،اوپه مذهب اوقانون کې دلوړ حاکمیت لرونکي په توگه بېلا بېلي معناوې درلوده . د وایگل لـه درې څخـه نـور معلومـات ښيي چې (اوتا) یـا (اورتـا) د یو پادشـاه پـه ډول و. ډېر مدرکونـه ښيي چـې دغـه مقـام دینـي او سیاسـي قـدرت لرونـکي و. اوتـا همدارنگـه دمعبـد مشـر او مسوول،مذهبي پـاک کـوونکي او مراقبت کـوونکي ،اودهغـه څـاروي تاییـد کوونکي هم و ،چې قربـاني تـه راوړل کېده . همدا شـان، اوتـا د ټولني او د ساتونکو خدایانو ترمنځ، ارتباط ټینگونکی هم گڼل کېده. په سانسکریت کي ūta مرسته کړی ،ملاترشوی، دوست په معنا ده.

کلیمبورگ د اوتـا پـه هکلـه لیکلـي دي ، داسـي معلـومېږي چـې د وامـا او وایگل درې په ټوله سیمه اویا په ډېرو برخوکي یویـا دووکسو، لـه دینـي او اجرایي پلوه لوړقدرت اوصلاحیت درلوده چې د اوتا په نامه پېژندل کېدل. د اوتـا نـوم چـې دکتـه خلکـو فرهنگـی اصـطلاح ده ، د وایگـل پـه دره کـې د اورتا ūrtā له نامه اومقام سره مغالطه کېږي،چې دمېلمستیا ورکوونکي ،دلـوړې رتبـې خاونـد او قـدرت والا سـړي پـه معنـا ده. د اورتـا کلمـه پـه نیشېیگرام او واما کي موmū او گول مو gōl mū سره برابره ده.

معلـومېږي چـې پـه وامـا اود ړنچیگل، وایگـل اونیشېي گرام پـه دریـو لویـو کلیو کي، اوتا ūtā او اورتا ūrtā دبیلا بېلو وظیفو لرونـکي دوه بېل بېل مقامونـه و. پـه وړو کلیو کـي یوازی اوتـا ūtā شتون درلـود چـې د ملـده یـا

اوتا ملده بتور تولنیز مقام د لرلو ترڅنګ یی، دیني او اجرایي وظیفی هم لرلی. دغه شخص هرکال د دیال dīal- dīyāl (دیني مقام) له خوا تاکل کېده یا تاییدېده.

دامېش دېش په کلي کی اوتا. د اوتا دري ūtā deri له نسب اوطایفی څخه تاکل کېده. هغه له تاکل کېدو اویا له تایید وروسته، ډېرژر د اګله ګا (جدي) په میاشت کی د دین dīn مېلمستیا ورکوله، او له هغه سره جوخت ،د امېش کوژ Ameš kūř رب النوع په نامه یی یو غوایی په دی تان dē tā̃ کی قرباني کاوه. اوله نوموړی رب النوع څخه یی په کارکی دمرستی غوښتنه کوله. دامېش دېش اوتا یود لویه سپینه پګړی چی د مو پري Mū parī په نامه یادېده، په سرکوله او هم یی یوه څوکی چی له ښنګ نیشژن څخه یی یو څه توپیر لرله اود کونه نیشژن Kūṇo nīšř ،یعنی بی ښکره څوکی په نامه یادېده، کېناسته. | نام مقام وشخصیت مذهبی واجتماعی درنورستان قبل ازا سلام بود. این مقام وشخصیت بلند پایه ترین مقام مذهبی درنورستان قبل از اسلام بوده است. سکالرجونز نوشته است: مقام یا عنوان (اوتا) درکلینوم معانی گوناگونی مانند، پدر.رهنما، رهبر.رهبر مذهبی ،قاضی و دارنده حاکمیت عالی درمذهب وقانون بوده است. معلومات دیگر ازدره وایگل نشان میدهد که (اوتا) یا (اورتا) به مانند یک پادشاه بوده است. مدارک فراوان نشان میدهند که مقام مذکور دربرگیرنده قدرت و مسوولیت های دینی وسیاسی بوده است. اوتا همچنان امر ومسوول معبد و پرستشگاه، پاک کننده ومراقبت کننده مذهبی ورهنما وتایید کننده حیوانی بود که برای قربانی حاضر ساخته می شد.همچنان اوتا اوصولا ارتباط دهنده جامعه وخدایان نگهبان نیز بوده است.

ښنګ نیشژن

اوتا (K.Jettmar.The Kafirs of the Hindu kush vol ۱, p۱۱۵)
درسانسکریت ūta به معنای التفات کرده، ترفیع، یاری کرده، مساعدت کرده ،دوست داشته،حمایت کرده یا حمایت شده می باشد. (فرهنگ سنسکریت- فارسی ج۱، ص ۳۵۲)
کلیمبورگ درمورد اوتا نوشته است ، معلوم می شود که درتمام یا دربخش بزرگ دره وایگل و واما یک یا دو نفر ازنگاه دینی واجرایی درقدرت وصلاحیت بالاتر قرار داشتند وبه حیث اوتا شناخته می شدند. این عنوان که اصطلاح فرهنگی قبیله کته می باشد ، در دره وایگل با عنوان ومقام اورتا ūrtā مغالطه می شود، که به معنای مهمانی دهنده ، دارنده مرتبه عالی ومرد بزرگ ، می باشد. کلمه اورتا دروایگل معادل است با اصطلاح موū mū وگول موū gōl mū در نیشبی گرام وواما.
معلوم می شود که در واما وسه قریه بزرگ رنچیگل، وایگل ونیشبي گرام اوتاuta و اورتا ūrtā دومقام مختلف با مسوولیت ها ووظایف مختلف بودند. اما در دهات کوچک صرف اوتا بوده است که درکنار داشتن لقب یا مقام ملده یا ملده بتور، وظایف دینی و اجرایی را نیز به عهده داشته است، که هرسال از سوی دیال dīal- dīyāl (مقام مذهبی) انتخاب ویا تایید می گردید.

کونه نیشژی

درامبش دیش اوتا ازمیان افراد نسب یا عشیره اوتا دریūtāderi برگزیده می شد، که بعد از انتخاب ویا تایید، باید فورا دعوت دین dīn را در اگله گا ماس (ماه جدی) برگزار می نمود وپیوست با ان به نام رب النوع امبش کوژAmeš kūř یک فرد نرگاو را درمعبد دی تاdē tā̃ قربانی نموده از وی درکارها، یاری ومدد طلب می نمود.
شخص اوتای امبش دیش یک دستار سفید بسیار بزرگ را که به نام

اوتال

کونه نیشڑں

موپړي Mū paṛī یاد می شد، به سر می بست ونیز یک چوکی که کمی با بنګ نیشڑں تفاوت داشت و مانند کبګل به نام کونه نیشڑں Kūṇə́ nīšr̃ ، یعنی چوکی بی شاخ ، یاد می شد، می نشست. (کافر های هندوکش،ج۱، ص ۱۶۰)

اوتا! ōtā -|ندا|- پلاره!، ای پلاره!، ندایي حالت ده . | پدر!،ای پدر !. حالت ندایی برای صدا کردن به پدر است.

اوتاتوو! ō-tātōw -|ندا|- واي پلاره ! ، واخ پلارا ! . دغه کلمه د درد او ربړی او وېرې په وخت کی په خوله جاري کېږي. | وای پدر !، آه پدر! . این کلمه درهنگام درد ورنج ویا ترس به زبان جاری می شود.

اوتـاتېي ō- tāēi -|اصطـ|- واه واه، واه څومره ښکلي . دغه کلمه د ښکلا په لیدو دتعجب په حالت کي ویل کېږي. | واه واه، واه چه عجب ، چقدرمقبول . ایـن کلمـه درهنگـام شـګفتي،تعجب وغافلګیرشـدن اززیبـایی ګفته می شود، که مفهوم شګفتاوتعجبا را افاده می کند.

اوتارېي ūtārēi -|ا،م،ج|- i دشپنو بوټان وو چی د څرمني له توټو څخه متشکل وو. اوس لـه منځـه تللي دي . | پا پوش چوپانان بود کـه از توته وپارچه های چرمی متشکل بود ،که اکنون از میان رفته است .

اوتال ūtāl -|ا،ص|- دسیند څپه،(دسیند) مسته څپه (دسیند) طغیاني څپه ، (دسیند) د اوبو تیزاوتونـد حرکت . | موج آب (رود)، خیزش آب ،

زیاد شدن آب رود خانه، طغیان آب رود خانه، موج خروشندهٔ رود، جوش وخروش آب رود، جریان تند وسریع آب رودخانه .

اوتال تیوں ũtāl tiũ -[ص]- دسیند داوبو ډېرېدنه، دسیند طغیاني کېدل. | طغیانی شدن (آب رود خانه) موجدار شدن آب رودخانه، زیاد شدن آب رود ، بالا آمدن آب رود، خیزآب شدن رود خانه.درسانسکریت کلمه ut-taṭa به معنای طغیانی شدن آب رودخانه می باشد. (فرهنگ سنسکریت-فارسی،ج۱،ص۳۰۲)

اوترپوں ũtrә́pũ -[مص]- دلاسونو اوپښو د بندونو بې ځایه کېدل. | مُچ خوردن ،بی جا شدن بند های دست وپا .

اوترپي شته ũtrә́pī-štә -[ص مف]- بې ځایه شوی،د لاسونو او پښو هغه ځای چې بې ځایه شوی وي . | بیجا شده، آن جای از دست وپا که بی جا شده باشد، مُچ خورده .

اوترچه ũtrçә́ - [ص]- یاغي، هغو ځارویو ته استعمالېږی چې شوخ اومست وي. | هار، یاغی . این کلمه برای حیوانات شوخ وشر استعمال می شود.

اوتره = ووتر ötrә́ , wötr -[ا]- شریر روح، جنیانو له ډلې تصور کېږي، شیشکه هم بللي شو. | موجود شریر، روح شریر،ازجمله جن تصورشده، شیشک نیز میتوان گفت.

اوترې **ütrẽ** - [ا]- تاخچه. دلرگي هغه اواره او اوږده تختي ته ویل کیږي چې دکور ددروازې مخامخ دیوال له یوه کونجه تربل کونج پورې امتداد لري . له دغه تاخچې څخه دکور د سامان او لوښنو ایښودو له پاره کاراخیستل کیږي. دغه ډول تاخچې په ځینو کورونو کې کندنکاري شوې او دوه منزله وي . | تاقچه . عبارت ازیک چوب هموار عریض وطویل است که دردیوار مقابل دروازه خانه ازیک کنج دیوار تا کنج دردیگردیوار تمدید می باشد. دربرخی ازخانه ها این گونه تاقچه با کندنکاری مزین ودومنزله میباشد ،که با جا گذاری یک چوب دروسط، استحکام داده می شود . ازین تاق برای گذاشتن وسایل ولوازم خانه استفاده می شود .

اوترې

اوترې کونه **ütrẽ kūṇə** -[ا،ص]- د تاخچې لرگی ، هغه اوږد اوهواره تختی ته ویل کیږي چې په تاخچه کې په اوږدو اچول کیږي. | چوب تاقچه ، چوب طویل وهوار را گویند که به حیث تاقچه انداخته می شود.

اوترې اوشتوں **ütrẽ üštũ** -[ا،ص]- هغه تختی ته ویل کیږي چې د اوترې لاندې د استحکام له پاره ایښودل کیږي. | تخته چوبی را گویند که درزیر تاقچه به غرض استحکام گذاشته می شود .

اوترې اوشتوں

اوتکان **ütə́kān**- [ا]- دچرگ تاج . | تاج خروس.

اوتکان

اوتلاو **ütəlāw**-[ق م]- دپاسه. کوتو که اوتلاو توو kūt- ō kə ütəlāw tōw ،دخرمنې د بوجې دپاسه کیږده .| بر، بالای . مانند: کوتو

که اوتلاو توو kūt- ō kə ütəlāw tōw ،بالای بوجی چرمی بگذار.

اوتلاو بون ütəlāw bũ -[مص]- څه شي لاندی کول، څوک لاندی ایستل، دڅه دپاسه ځان اچول . | چیزی را زیر گرفتن، برسرچیزی خود را انداختن.

اوتلاو تون ütəlāw taw̃ -[مص]- دپاسه ایښودل ،یو شي دبل شي دپاسته ایښودل، زیاتول . | بالای چیزی گذاشتن، چیزی را بربالای چیزدیگر گذاشتن ، علاوه نمودن .

اوتله ütə́lə -[ا،ص]- لوړ، جگ، اوچت، دغره څوکه . مونث ته اوتلي ütəlī استعمالیږي. | بلند، مرتفع، رفیع، نوک کوه، تیزی کوه . صیغه مونث این کلمه اوتلي ütəlī ، می باشد.

اوتله ütə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- ودریدونکي، هغه کس یا کسان چې ودریږي یا د ودریدو په حالت کي وي. | ایستاد شونده، کسی یا کسانی که ایستاد شده ویا درحال ایستادن اند.

اوتله سته ütələ –stə -[ص،مذ]- لوړشان ،اوچت شي، جگ ځای . اوتله سته لوټ ütələ-stə lūṭ ،جگ ځوان. ددی کلمي مونث شکل اوتلي شتي ütlī-štī ،دی. | بلند ، بالا ،مرتفع. اوتله سته لوټ ütələ-stə lūṭ ،جوان قد بلند. شکل مونث این کلمه اوتلي شتي ütlī-štī ،است.

اوتلیک ütəlīk -[ص]- څه لوړ ، ددوو ورته څیزونو دمقایسي له

پاره استعمالیږي،لږخه لوړ، یو څه لوړ. | بلند ترک، این کلمه درهنگام مقایسه دو چیز مشابه استعمال می شود .

اوتنکون ütəṇəkū̃ - [مص]- الوتني ته چمتو کېدل، له ځالي الوتل. لکه دمرغی هغه بچی چې وزریي پوره او ځپله ځاله تل له پاره پرېږدي . | آماده پرواز بودن، پروازکردن ازآشیانه، پرانچه شدن، برگشادن،(پرنده)، پروبال کشیدن وپرواز کردن پرنده ازآشیانه اش ،ترک گفتن دایمی آشیانه.

اوتنکون ütəṇəkə́w̃ - [مص]- الوتني ته چمتو کول. کرړں کوڙ اوتنکیت karr̃ kōř ütṇəkēt ،کوترې بچیان له ځالي والوزل. | پرانچه ساختن، آماده ساختن برای پرواز، پرندهٔ که بعد از بال وپرکشیدن برای پریدن آماده می شود. مانند: کرړں کوڙ اوتنکیت karr̃ kōř ütṇəkēt ،کبوتر چوچه های خود را پرواز داد.

اوتنه ütəṇə́ -[ا،ص]- لوړه ځمکه، هغه ځمکه چې په لوړه کې واقع وي . | بلندی، پشتهٔ بلند، زمینی که دربلندی گک قرار داشته باشد.

اوتوله utə́wələ -[ص فا،مذ، م،ج]- ازادونکی، پرېښودونکي، طلاق ورکوونکي. مونث یې اوتولي utə́wəlī ،دی. | رها کننده ، رها کننده ها، آزاد کننده،آزاد کننده ها، طلاق دهنده. صیغه مونث این کلمه اوتولي utə́wəlī، می باشد.

اوتوندروک ütündrōk -[ا]- د یو ډول الوتونکي نوم دی . |

نام یک نوع پرنده است.

اوتـون = اوتـه ون utə́w̃-[مـص]- پرېښـودل، ازادول، طـلاق کول، لاس اخیستل، لاس پـه سرکېدل . تـو کښـه ږوتـر دام اوتـی ـ ا ؟ tū kaṣə zū̃tr dām utaē-ā ،تا ولی رسی پرېښوده ؟. ایشترژ ایچون سنت īštrř īčū̃ sōnat , utə́w̃ farz ō ،اوتون فرض او ،ښځه کول سنت او طلاق کول یـي فـرض دي . | رهـا کـردن ،آزاد سـاختن، طلاق دادن، تـرک کردن، دست کشیدن، صرف نظرکردن . تـو کښـه ږوتـر دام اوتـی- ا ؟ tū kaṣə zū̃tr dām utaē-ā ،تو چرا ریسمان را رها کردی؟. ایشترژ ایچون سنت ،اوتون فرض او īštrř īčū̃ sōnat , utəw̃ farz ō ،زن گرفتن سنت وطلاق دادن فرض است.

اوتون utə́w̃ -[مص]- پرېښودل، ازادول. | رها کردن، آزاد ساختن

اوتـوو utōw -[ام]- پرېږده، خوشي کړه،ورځـه تېرشـه. | رهـا کـن، بگذار، ترکش کن، ترک کن،تیرشو.

اوتـوون utə́wəw̃ -[مص]- پـه بل کـس بانـدی ازادول، پـه بل کـس باندی پرېښودل. | به توسط شخص دیگر آزاد ساختن، بـه واسطه شـخص دیگر رها کردن یا رها گردانیدن.

اوتـه utə́ -[ص] – دغه کلمه هغو خوړو په اړه استعمالیږي چې سرې موږ ساتي . لکـه وایي : ایي اونـاو اوتـه او ī ōnāw utə́ ō ، دغه خواړه سړي موږ ساتي . | این کلمـه درمـورد آن خوراکـه بـاب گفتـه میشـود کـه بـا

تغذیه با آنها آدم زود احساس گرسنگی نمی کند .مانند : ایي اوناو اوتـه او ī ōnāw utə́ ō ، این غذا آدم را سیر نگاه می کند.

اوتـــــه awtə́ -[ا،ص]- وړړي، وړېتــوب، دخــوراکي توکــو کمــي، حرص،طمع لرونکي . په اصطلاح کې بخیل اوحریص سړي ته هم ویل کیږي. اوته منښ awtə́ manəṣ وږي سړی. مونث يي اوتـي awtī ،ده . | گرسنه، گرسنگی، کمبود مواد غذایی، قحطی،آدم بخیل . در اصطلاح به شخص حریص، آزمند، طماع وبخیل نیز گفته می شود . اوته منښ awtə́ manəṣ آدم طماع وحریص. مونث این کلمه اوتي awtī ،می باشد.

اوتـه آوچیت awtə́ āw čīt -[ص، اصط]- لغوي معنـا يې وږي اوتږي ده. خواصطلاحي معنـا يـې محتـاج یـا محتـاجي ،ده . کسوښـه اوتـه آوچیت نـه اوم kasü-ṣə awtə́ āwčīt na - ōm ،هیڅ شـي تـه محتـاج نـه یم. | محتاج ،نیازمند. کسوښـه اوتـه آوچیت نـه اوم kasü-ṣə awtə́ āwčīt na- ōm ،به هیچ چیز محتاج نیستم.

اوته اچېن awtə́ ačẽ -[ص، اصط]- وږی سترگی . | چشم گرسنه.

اوته بار awtə́ bār -[ص،ق]- وږي توب،حرص ، سپین سترگي. ایداسته اوتـه بـار میلـي اکنـي ډنگړش ؟ ī dāstə awtə́ bār mili akini ḍaŋřš په داسی وږی توب یا سپین سترگي سره به کوم خای ته ورسیږي. | گرسنگی،چشم گرسنگی،حرص،آزمندی،طماع بودن .مانند: ایداسته اوتـه بـار میلـي اکنـي ډنگړش؟ ī dāstə awtə́ bār mili akini ḍaŋřš؟ با این

گرسنگی به کجا خواهد رسیدی؟.

اوتــه بــون awtə́ bũ ـ[مص]- وږی کېدل، وږېتـوب حالـت سـره مخامخ کېدل . | گرسنه شدن، به حالت گرسنگی مواجه شدن .

اوتــه چــون awtə́ čũ -[مص]- وږی کول، وږی ساتل. | گرسنه ساختن، گرسنه نگهداشتن.

اوتـــه چمــون awtə́ čamũ ـ[مص]- سخت وږی کېدل، لـوږه لګېدل، د لوږې عام کېدل، سراسري لوږه، دلوږې پراختيا موندل. | شديداً گرسنه شدن، گرسنگی،قحطی،همه گیرشدن گرسنگی، عام شدن گرسنگی .

اوته چموں awtə́ čamə́w̃ -[مص]- د لوږه عام كول، لوږې ته پراختيا وركول. | تعميم گرسنگی، وسعت دادن به قحطی.

اوته سته awtə́-stə -[ص]- وږې ، حريص،حريص شاني، وږې سترګي . | گرسنه ، حريص، حرص دار، آزمند، چشم گرسنه.

اوتي ütī -[ام]- ودرېږه ،انتظار وکړه . اوتي، اېام ütī ēām ،ودرېږه، درځم . | ایستاد شو ، برخیز ، انتظار بکش . اوتـي، اېـام ütī ēām ،ایستاد باش می آیم.

اوتياس ütiās - [م،غا]- درېږي ، معطل کېږي ، انتظارکوي .توښه اوتياس ،پرېت ايچ tū-ṣə ütiās, prēt īč ،تا ته درېږي ،خان ورسوه . |

اوتینوت ایستاد می شود ، معطل می شود . توښه اوتیاس، پرېت ایچ ,tū-ṣə ütiās prēt īč ،برای تو ایستاد می شود ،خود را برسان.

اوتیاں - **ütiā̃** -[ص]- ولاړ، ولاړ حالت . | ایستاد ، به حالت ایستاد.

اوتیاں بوں - **ütiā̃ bū̃** -[مص]- ودرېدل ، ولاړېدل . | ایستاد شدن، بلند شدن،با قامت راست ایستاد شدن.

اوتیاں بي **ütiā̃ bī**-[ق]- په ولاړه، په ولاړ حالت . اوتیاں بي کڑں ویاس ütiā̃ bī kř̃ wiās ،په ولاړه غشي ولي. | به حال ایستاد، به وضع ایستاده . اوتیاں بي کڑں ویاس ütiā̃ bī kř̃ wiās ،ازحالت ایستاده تیرمی اندازد،به حال ایستاده تیر می زند.

اوتي شته **utai-štə** -[ص مف]- خلاص پرېښودل شوی، ازاد کړل شوی. ددغه کلمې مونث بڼه اوتي شتي utai-štī ،ده. | رها کرده شده، آزاد ساخته شده،آزاد گذاشته شده. مونث این کلمه اوتي شتي utai-štī ، می باشد.

اوتینو **ütīnō**- [ما،م،مذ]- ودرېد. مونث یې اوتیني ütīnī ده. | ایستاد شد. مونث این کلمه اوتیني ütīnī، است .

اوتینوت - **ütinōt** [ما،ج]- هغوی و درېدل . تي توښه اوتینوت te tū-ṣə ütinōt ،هغوی تا ته ودرېدل،هغوی تا ته په انتظار دي . | آنها ایستاد شدند.تي توښه اوتینوت te tū-ṣə ütinōt،آنها برای توایستاد شدند

اوتینه ütīnə -[ا،ص]- ضامن. | ضامن.

اوتینه بون ütīnə́ bū̃ –[مص]- ضامن کېدل، دچا ضمه وهل،ضمانت کول. | ضامن شدن، ضامن شدن ازبابت کسی،ضمانت کردن .

اوتېں awtẽ -[ق]- لوږه، له لوږې،په لوږه .اوتېں مریںام awtẽ mrĩām ،له لوږې مرم. | گرسنگی، ازگرسنگی،با گرسنگی . اوتېں مریںام awtẽ mrĩām ،از گرسنگی می میرم.

اوتېں اوتون awtẽ ūtə́w̃ –[مص]- وږی پرېښودل، وږی ساتل. | گرسنه گذاشتن، گرسنگی دادن .

اوتېں تیون awtẽ tiū̃ -[مص]- وږی کیناستل، ځان وږی ساتل . | گرسنه پاییدن، گرسنه ماندن (به اختیارخود).

اوتېں درون awtẽ darū̃ -[مص]- وږی پاته کېدل . | گرسنه ماندن (ازدست دیگران یا نبود غذا) .

اوتېں درون awtẽ darə́w̃ -[مص]- وږی پرېښودل، خوک وږی ساتل. | گرسنه گذاشتن، گرسنه نگهداشتن،گرسنگی دادن.

اوتېں دروون awtẽ darəwə́w̃ -[مص]- په دوهم کس باندی دریم کس وږی ساتل. | به توسط شخص دوم شخص سوم را گرسنه

نګهداشتن.

اوتي نه بړون ütī na-baṛū̃ -[مص]- د ودرېدلو توان نه لرل، مقاومت نه لرل، په تینګه د درېدلو توان نه لرل. | ایستاده شده نتوانستن، ایستاده گی نتوانستن، مقاومت نتوانستن، بی ثبات بودن، نا استواربودن.

اوتینه سته ütinə-stə -[ص فا،م،ج]- ولاړ(کس یا کسان)، ولاړحالت . اوتینه سته منښ ګو ütinə-stə manaṣ gō ،هغه کس چې ولاړ و ،لاړ. | ایستاد،(شخص یا اشخاص) ایستاده. اوتینه سته منښ ګو-ütinə-stə manaṣ gō ،مردی که ایستاد بود،رفت.

اوتیوں ütiũ̄-[مص]- درېدل، له ناست حالت څخه ودرېدل، چاته انتظارکول، معطل کېدل، په وعده یا قول ودرېدل، . | ازحالت نشسته ایستاد شدن، برخاستن، ایستاد شدن ازحالت رفتار، انتظارکشیدن، توقف کردن، حرکت نه کردن، به قول ووعده ایستاد ماندن .درسانسکریت -ut-thāna به معنای بلند شدن، برخاستن است. (فرهنگ سنسکریت –فارسی ج ۱ ،ص۳۰۵)

اوتیوں ütiw̃ - [مص]- ودرول، له متحرک حالت څخه ساکن حالت ته راوستل . | ایستاد کردن، باز داشتن از حرکت، ازحالت حرکت ایستاد کردن،متوقف ساختن .

اوتیوون ütiwə́w̃ -[مص]- په بل کس باندی څوک ودرول، په بل

کس باندی ځوک له ناست یا دحرکت له حالت څخه ودرول. | ایستاد کردن شخصی به واسطه شخص دیگر، به توسط کسی شخص سوم ازحالت نشسته یا ازحالت رفتار ایستاد کردن.

اوټ ōt–[ا،م،ج]- محلي پتلون،دمیږو له وریو څخه جوړمحلي لنډ پتلون ته ویل کیږي چی ترزنکنو پوری اوږدوالی لری. | پتلون کوتاه محلی را گویند که از پشم گوسفند ساخته می شود وازکمرتابه زانو طول دارد.

اوټکول üṭkül – [ا]- کینه ، په زړه کی کینه اوبغض ساتل. لکه : ددوو کسانو د روغی په وخت کی ویل کیږي : اوټکول نه دره بو üṭkül na-darə bū ،یعنی کینه او زړه بداوی باید پاته نشی . | کینه، بدبینی، عداوت،خله،خلل . مثلاً : درهنگام حل اختلاف دو نفر گفته می شود : اوټکول نه دره بو üṭkül na-darə bū، کینه و بدبینی باقی نماند، خله باقی نماند .

اوټل üṭəl –[ا]- چول،چاودل. | انفجار، ترکیدن،ترقش.

اوټل ǖṭə́l -[ام]- وچوه. | انفجار بده، منفجر کن،بترکان.

اوټلاں گوسته üṭə́lā̃ -gōstə́ -[ص مف]- چاودیدلی، هغه چی چاودیدلی ده. | منفجرشده، ترقیده،آن چه که منفجرشده است.

اوټلاں‌وں= اوټلاوں üṭə́lā̃ū̃ ,üṭəlāū̃ -[مص]- چاودیدل، منفجرکیدل، دغوټی غوړیدل، داوبو ډنډ یا د مشک سوری کیدل .خوپه

اصطلاح کي کلـه چې دبدن یو خـای ډېر درد ولري وايي : اوتلاں گېاس üṭə́lā̃ gēās ، (لـه ډېر درده) چـوي. | انفجـار، منفجـر شـدن، ترکیـدن، شگفتن وبـاز شـدن پندک، سوراخ شدن حوض آب یـا خیـگ . در اصـطلاح هرگاه یـک عضـو بـدن بسیار درد داشته باشد ،مـی گوینـد : اوتلاں گېاس üṭə́lā̃ gēās ،(ازدرد زیاد)می کفد .

اوتلله üṭə́lələ -[ص فا،مذ،م،ج]- چاودونکي، هغه څوک چې څه شي چاودوي، هغه کس یا کسان چې چاودنه ورکوي. مونث یې اوتللي üṭə́ləlī ، ده. | منفجرکننـده، آن کـس یـا کسـانی کـه منفجرمـی سـازند،آنهای کـه انفجار میدهند. مونث این کلمه اوتللي üṭə́ləlī ، می باشد.

اوتلن üṭə́ln - [ا]- چاودنه . | انفجار .

اوتلولـه = **اوتلـه ولـه** üṭələ́wələ -[ص فا،مذ، م،ج]- چاودنـه ورکونکي،هغـه کس یـا کسـان چې چاودنـه ورکـوي . مونـث یې اوتلـه ولـي üṭələ́wəlī ،ده | انفجار دهنده، منفجر کننده، آن کس یا کسانی که منفجر می سازند. مونث این کلمه اوتله ولي üṭələ́wə́lī ،است.

اوتلـوں üṭə́lū̃ -[مـص]- چاودېدل، سـوري کېـدل، دپرسـېدلي شـي سوري کېدل،چوول،ترشح کېدل . آو اوتلوں āw üṭə́lū̃ ،دخولې بهېدنـه، خوله کېدل . | منفجرشدن، ترکېدن،سوراخ شدن ، شـگافتن، سوراخ شدن یک شی پندیده یا پف کرده شده . آو اوتلوں āw üṭə́lū̃ ، جاری شدن عرق یا عرق کردن، ترشح کردن .آو اوتلوں،برآمدن آب از بدن .

اوټلوں üṭə́ləw̃ -[مص]- چاودول، چاودنه ورکول، انفجار ورکول،دبل کس په واسطه چوول . | منفجرساختن، ترکانیدن، انفجار دادن،به توسط شخص دیگر منفجرساختن .

اوټلي üṭə́lī -[ا،ص]- هغه ځای چې ځمکه یې ښویدلې وي ،هغه ځمکه چې ښوېدلې وي. | جای یا محلی که زمین آن لغزیده باشد، لغزش زمین،زمین لغزیده،زمینی که لغزیده ویا امکان لغزیدنش باشد .

اوټلي شته üṭə́lī -štə -[ص مف،نک]- چاودولې، هغه څه چې چا چاودولي وي. | ترکانده شده، انفجار داده شده،سوراخ کرده شده.

اوټلي شته üṭə́lē-štə -[ص مف،نک]- چاودول شوی، چاودولې .

| منفجرساخته شده،انفجار داده شده،ترکانده شده،سوراخ کرده.

اوَج awə́ĵ– [ا]- ضرورت ، احتیاج . | نیاز، نیاز مندی،ضرورت ، احتیاج .

اوج üĵ –[ا]- مستقیم، ربښتیا، روغ، جوړ، په اصطلاح کې له ناروغې څخه رغېدو ته ویل کېږي. لکه : اوج بوم üĵ böm ،روغ شوم. اوج-ی چې üĵ-ē čē ،ربښتیا وایې ؟. | راست، راستی، سالم، سلامت، صحتمند . در اصطلاح به معنای صحت یاب شدن است . مانند : اوج بوم üĵ böm ، صحت یاب شدم. اوج-ی چې üĵ-ē čē ،راست می گویی؟.

اوجاو **üĵāw** -[ام]- سیده یې کړه، سم یې کړه، مستقیم یې کړه. دوو اوجاو توو döw üĵāw tōw، لرگی سېده کېده. | راست کن، درست کن. دوو اوجاو توو döw üĵāw tōw ، چوب را راست بگذار.

اوج باله **üĵ bālə** -[ص فا،مذ،م،ج]- رغېدونکی، هغه کس یا کسان چې د رغېدو په حال کې وي. مونث یې اوج بیلي üĵ bilī دی. | صحت یاب شونده، خوب شونده، آن یا آنهای که احتمال صحت یاب شدنشان باشد. مونث این کلمه اوج بیلي üĵ bilī ، می باشد.

اوج بوسته **üĵ böstə** -[ص]- روغ شوي، ښه شوي،رښتیا شوی . | صحت یاب شده، صحتمند شده،خوب شده، راست شده.

اوج بوں **üĵ bū̃** - [مص]- رغېدل، له ناروغي څخه رغېدل . | شفا یافتن، صحت یاب شدن ازمریضی، خوب شدن از مریضی، جورشدن از بیماری .

اوجمه = اوجومه **üĵūmə, üĵə́mə** - [ا،ص]- سیده، مستقیم ، چې کوږ نه وي . اوجمه لړں üĵəmə lř ،مستقیمه کرښه. | راست، مستقیم، بدون کجی. اوجمه لړں üĵəmə lř ، خط مستقیم.

اوجمه سته **üĵəmə́-stə** -[ص]- سیده شی ، مستقیم شی . | شی مستقیم ، راست،آن چه که کج نباشد .

اوجونجوله **üĵünĵə́wələ**–[ص فا،مذ،م،ج]- تحریک کوونکي ،

اوجېي پلېله پارونکي . | تحریک کننده، حساس کننده.

اوجونجون = اوجونجو üĵüĵũ = üĵünĵũ -[مص]- پارېدل ،ببرکېدل،تحریکېدنه،په شوراوزوږ سره راتولېدل، دناروغي عام کېدل.لکه کله چې دمچی په خاله مداخله وشي مچی ببراو پارېږي. | تحریک شدن، حساس شدن،باشورواحساسات آمدن،به شور آمدن، عام شدن وهمه گیرشدن(مرض).این کلمه همان حالتی را بهتر بیان می کندکه کسی به خانه زنبوردست بزند و زنبورها حساس شده حمله کنند.

اوجونجون üĵünĵə́w̃ - [مص]- راپارول، ببرکول ،تحریکول . لکه که د مچیو خالي ته لاس وروړی نو مچی حساس کېږي او خان ببر کوي . | تحریک کردن ،حساس ساختن .مثلاً :اگر شما به خانه زنبور دست بزنید ، زنبورها حساس می شوند .

اوجونجي شته üĵünĵī-štə -[ص مفـ،م،ج]- پاریدلي،په خپله پارېدلي یا تحریک شوي یا حساس شوي کس یا کسان. | تحریک شده، حساس شده،کس یا کسان خود به خود تحریک شده یا حساس شده اند.

اوجونجي شته üĵünĵē-štə -[ص مفـ،مذ،م،ج]- پارول شوی، دبل کس له خوا تحریک شوي یا حساس کړل شوي . | تحریک شده ها، حساس شده ها،ازسوی کس دیگر حساس یا تحریک شده باشد.

اوجېي پلېله üĵēi palēlə -[ص فا،مذ،م،ج]- تویپ وهونکي، هغه

کس یا کسان چې پورته خواته ټوپ وهي، کلانکار. مونث یې اوجېي پلېلي üĵēi palēlī ، ده. | خیززننده، آن یا آنهای که به طرف بالا خیز می زنند، کلانکار. صیغه مونث این کلمه اوجېي پلېلي üĵēi palēlī ،می باشد.

اوجېي پلون üĵēi palũ- [مص]- دلغت له مخې پورته خواته ټوپ وهلو په معنا ده، په اصطلاح کې بې ځایه کلانکاري، پریکړې ته غاړه نه ایښودلو په معنا ده . | معنای لغوی آن به طرف بالا خیززدن است،اما دراصطلاح کلانکاری بی جا، به حل موضوع گردن نگذاشتن، یا قبول نه کردن یک فیصله را گویند .

اوجېي پلون üĵēi paləŵ̃ -[مص]- چا سره کومک کول چې پورته خواته ټوپ ووهي، په اصطلاح کې څوک لمسول او تحریکولو ،په معنا دی . | با کسی کمک کردن که به طرف بالا خیز بزند، در اصطلاح به معنای کسی را تحریک کردن، می باشد .

اوجېي پلوې شته üĵēi paləŵ-e-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې دبل کس په مرسته پورته ټوپ یې وهلي وی، په اصطلاح کې لمسول شوې کس یا کسانوته استعمالیږي. | آن کس یا کسانی که به کمک شخص دیگر به سمت بالا خیز زده اند . دراصطلاح به افراد تحریک شده یا تحریک شده ها استعمال می شود .

اوجېي پلې شته üĵēi palē-štə -[ص فا ،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې پورته خوا ته یې ټوپ وهلې وي. مونث یې ، اوجېي پلې شتي

اوچو üĵēi palē-štī، ده. | کس یا کسانی که به طرف بالا خیز زده اند. صیغه مونث این کلمه ، اوجبي پلي شتي üĵēi palē-štī ، می باشد.

اوچا üčā – [ا،ص]- سیوري خواته. اوچا تول که بوسته لاو نه بیاس üčā tōl –kə bōstə lāw na-biās ،سیوري خواته پتي بنه حاصل نه کوي. | سایه رخ،به سمت سایه . اوچا تول که بوسته لاو نه بیاس üčā tōl –kə bōstə lāw na-biās ،زمین سایه رخ خوب حاصل نمی دهد .

اوچاچوو! ō čāčōw -[اصط]- خومره ناولي!. دغه کلمه دیو بد عمل اویا د ناولي ځیز لیدو په وړاندی په عکس العمل کي ویل کیږي. ددغه کلمی ریښه چاچوو، ده. | چقدر بد.این کلمه به حیث عکس العمل در برابر یک عمل ناشایست ویا یک چیز کثیف،گفته می شود.ریشه این کلمه چاچوو می باشد.

اوچاو üčāw –[ام]- په یاد راوړه . نه اوري بناں اوچاو na-ōṛī ṣā̃ üčāw، هغه څاروي چي نشته در په یاد کړه . | به خاطربیاور. مانند: نه اوري بناں اوچاو na-ōṛī ṣā̃ üčāw ،آن مواشی که نیستند به یاد آور.

اوچاو ŭčāw –[ام]- یخ یي کړه ،سره یي کړه .لکه: چاي اوچاو پي čai-ə ŭčāw pī،چاي یخ کړه او وڅښه . | سردکن،سرد بساز. مانند: چای اوچاو پي čai-ə ŭčāw pī ،چای را سرد نموده بنوش .

اوچو öčü -[ق]- ډېر، زیات. لکه : اوچو زیم آ öčü zịm ā ،ډېره واوره و وریده، اوچو ویل بو öčü wēl bö ، ډېر کلونه وشول. اوچوویل

پتم öčü wēl paṭim ، له ډېرو کلو وروسته . | زیاد،بسیار . مانند : اوچو زېم آ öčü zịm ā ،بسیار برف بارید . اوچو وېل بو öčü wēl bö ، بسیار سال شد. اوچووېل پتم öčü wēl paṭim، بعد از سال ها.

اوچو بوسته öčūbōstə -[ص]- ډېرښه ، ډېر اعلي. | بسیار خوب، بسیار اعلی .

اوچو پار öčü pār -[ق ز]- ډېرځلي،په وار وار. یوو اوچوپار استه اوم yōw öčü pār astə ōm ، دلته ډېرځل راغلي یم.| بار بار، چندین بار، بارها. یوو اوچوپار استه اوم yōw öčü pār astə ōm ، اینجا چندین بار آمده ام.

اوچورته ūčūrtə- [ص]- شړ، کنډواله، ورانه، نا اباده خمکه . داکلمه د کور، باندې او پټي په اړه استعمالیږي . اوچورته اما ūčūrtə amā ،شړکور . | ویرانه ،متروک،خرابه، به حال خود رها شده، بلا استفاده مانده،زمین بایر ولامزروع، زمین کشت نشده .این کلمه بیشتر درمورد خانه،بانده وزمین زراعتی استعمال می شود. اوچورته اما ūčūrtə amā ،خانۀ متروک.

اوچو کوچو ūčū kūčū -[ص]- دخوب په خای کی له سپړی، ورږي اویا خسک له لاسه نا ارامه کېدل . | نا آرام شدن درجای خواب به واسطه شبش، خسک یا کیک .

اوچوکوچو ūčū kūčū -[اصط]- خپل ژوند ، خپل کار او غریبي،

اوچو که

بوختیا. تنو اوچو کوچو – ېں tanü ūčū kūču – ẽ ، **خپل کار او غریبي کي . | مصروفیت، کاروغریبی خود، زنده گی خود.** تنو اوچو کوچو – ېں tanü ūčū kūču – ẽ ، **درگوشهٔ خود، درکاروغریبی خود.**

اوچو که öčü -kə **-[ق]- د نه ،په معنا ده . که چېرې د (اوچو) کلمې وروسته د (که) ربط توری راشي نو منفي جمله جوړېږي . مثلاً :** مکتب اوچو **که** گوش؟ maktab öčü – kə gōš ، **مکتب ته نه لاړې ؟** سې اوچوکه آ ، sē öčū kə ā ، **هغه رانغي . البته دا ادبي دول پوښتنه ده . په تېروخت کي دمطلق (نه) سره جمله د چا نه خوښېده، خو اوس په بې تفاوتي سره دا کلمه استعمالېږي . لکه :** مکتب نه گوش؟ maktab na-gōš ، **یعنې ښوونځي ته نه لاړې ؟ . پخوا د (نه) کلمې څخه د نشت او عدم مفهوم اخیستل کېده ،په دې دلیل ډېر بد او شوم کلمه گڼل کېده . نو ځکه ددغه کلمې له استعمال څخه تر ډېره ډډه کېده . | با علاوه نمودن پسینهٔ (که kə) به کلمه اوچو، کلمه معنای منفی به خود می گیرد. مثلاً:** مکتب اوچوکه گوش ؟ maktab öčū kə gōš? ، **مکتب نه رفتی؟ یا ،**سې اوچوکه آ ، sē öčū kə ā ، **او نیامد. درگذشته ها درجملات ،کلمه کاملاً منفی یعنی (نه) را بسیارکم بکارمی بردند،و کوشش می کردند درپرسش وپاسخ، از استعمال جملات کاملاً منفی یعنی نه ،خود داری نمایند .اما امروز بسیاردقت نمی شود،وبا بی تفاوتی و راحتی می گویند:**مکتب نه گوش maktab na-gōš **،یعنی مکتب نه رفتی . وغیره ... درگذشته کلمه نه را مترادف با عدم ونبودن، تصورمی کردند.که نزد شان کلمه بسیار شوم وبد بود. ازین جهت از کاربرد آن خود داری می نمودند.**

اوچـون üčə́w̃ – [مص]- پـه یـا د راوړل . دغـه کلمـه دمالداری پـه کلتورکي ډېر رواج لري .هرشپون کلـه چـي ماښـام خپلـي وزې او پسونه بانډې ته راولي ،هغه شمېري .کوم څاروی چي نه وي ،هغه راپه یادوي . | بـه خـاطر آوردن . این کلمـه درکلتورمالداري بيشتر مروج است. چوپانـان هميشه هنگامی که بزهای خود را شب به بانده می آورند، حساب مـی کننـد .هرگاه کدام حیوان نباشد ، آنر ابه خاطر می آورند.

اوچون üčə́w̃- [مص]- سړول، دګرم شي سړول. د اودس وچولو تـه هم استعمالیږي. | سرد نمودن، سرد ساختن چیز گرم . بـه خشـک سـاختن وضو نیز استعمال می شود.

اوچـون üčə́w̃- [مـص]- چـا تـه اهمیت ورکـول، دقدر اوارزښت پـه سترګه کتل، توجه کول، په نظرکي نیول. | توجـه نمـودن، اهمیت دادن، بـه ارزش قایل شدن به کسی.

اوچي üčē- [ما]- په یاد يي راوړ. دغه کلمـه تر ډېره د شپنو ترمنځ رواج لري چي ماښام مهال خپل څاروي شمېري . | به یـا د آورد. این کلمـه بیشترمیان شبانان مروج است که شب هنگام مواشی خود را می شمارند .

اوچېـک ūčēk- [ا]- دانـه دانـه غونـډولو تـه وايـي . پـه خـاص ډول دهغو غوزانو ټولولو ته ویل کیږي چي له ناغه ماتولو وروسته پـاتي دانـي نـور کسـان ټولـوي. لکـه دغنمـو دوړو را ټولـو پـه شـان . | دانـه دانـه جمع

کردن را گویند . اما به گونه خاص دانه چینی چهارمغزمنظوراست، جمع نمودن دانه های باقی مانده چهارمغز بعد از شکستن ناغه. به مانند خوشه چینی گندم . این کلمه درسانسکریت به گونه uñcah می باشد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی،ج۱،ص۲۹۸)

اوچِبِن üčẽ̃ -[ا،ص]- دانسان دوجود شا برخه،شا تـه، شا خواتـه . | پشت سر،تختهٔ پشت وجود انسان، عقب،به طرف پشت.

اوچِبِن کڑن üčẽ̃ kř̃ -[ق]- د شا خواته،دبدن شا خواته . | به طرف عقب، به طرف پشت بدن، به طرف پشت سر.

اوچِل üçəl -[ا]- سپیرل. | باز.

اوچِل ü̃çə́l -[ام]- وسپیره،گندل شوی خای وسپیره،جوړ دېوال وسپیره . | بازکن،جای دوخته شده را باز کن، دیوارساخته شده را باز کن.

اوچِلله üçə́lələ -[ص فا،مذ،م،ج]- سپیرونکي، هغه څوک یا کسان چې گنډل شوی یا جوړ شوی خای یا شي ببرته سپیري. | باز کننده، باز کننده ها ، بازکننده گان جای دوخته شده .

اوچِلون üçə́lũ̃ -[مص]- سپیرل، د جاموگنډل شوي خای سپیرل، د دېوال سپیرل. | بازکردن جای دوخته شده لباس، باز کردن بافت یا دوخت، باز نمودن دیوار .

اوچِلون üçə́lə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی گنډل شوی

خای یا جامي سپړل . | بازکردن دوخت یا بافت توسط کسی یا کسان دیگر.

اوچلي شته ūçəlī-štə -[ص مف ،نکـ]- سپړل شوي،سپړل شوی شی یا دېوال . | بازکرده شده،دوخت باز کرده،دیواربازکرده شده.

اوچلي شته ūçəlē-štə -[ص مف ،نکـ]- په بل کس باندي سپړل شوي . | توسط کس یاکسان دیگر باز کرده شده باشد.

اوچو بوچو ūçū būçū –[اصط]- کـار اوغریبـی، ژونـد او مصروفیت، بوختیا. تنو اوچو بوچو tanü ūçū būçū، خپل کار اوغریبي. په دغه اصطلاح کي ګټه وټه مطرح ده. | کـاروغریبی، کـار ومصروفیت، کسب وکار. تنو اوچو بوچو tanü ūçū būçū ، کارو روز گار خود. در این اصطلاح کاری که عاید داشته باشد مطرح است.

اوڅې ücē̃ -[ا]- بالښت، تکیه، اما د دېوال په جوړونه کي ددېوال تر شـا برخـي تـه ویل کېږي. | بالشـت، پشـتی ، تکیـه، امـا درمـورد سـاختمان دیوار، قسمت عقب دیوار یا پشت دیوار، را گویند .

اوداریـار üdārpār –[ا،ص]- هـوایي، دغیرمعینـي اودغیرمـوثقي منبع خبر . | خبر واطلاع منبع غیر معین، خبری که منبع آن دقیق نباشد ، گپ هوایی، قرار شنیده گی .

اوداریاری üdārpār-e -[ق]- اوریدلی ، هغه خبر چي له کوم چا

اورېدلی وي،موثق نه وي. ایں اودارپاری پوڑں ī üdārpār-e pōř ، له کوم چا می واورېده . | شندگی ،قرار شنیده گی، موثق نباشد . ایں اودارپاری پوڑں ī üdārpār- e pōř، من از کسی شنیدم .

اودارپاری مېله üdārpār-e melə -[ق]- هوايي خبر، هغه خبر چې د هغه منبع او درست والي، بې معلوم نه وي، دیوه او بل د خولي خبری، ترډېره پروپاگند. اودارپاري ایداسته پوڑں üdārpār-e īdāstə pōř ،هوايي داسي مي واورېده، دچا له خولي می داسې واورېده. | سخن یا گپ هوایی ، سخنی که منبع آن معلوم نباشد ونیز صحت وثقم آن روشن نباشد،ازین دهن و از آن دهن . اودارپاری ایداسته پوڑں üdārpār-e īdāstə pōř ،هوایی این گونه شنیدم، از کسي این گونه شنیدم.

اُودره üdrə́ - [ص]- بې لاري، بی لارېتوب،بې لاري کس،نا سم کس . | بی راه ، بی راهی، شخص بی راه.

اودره بار üdrə́ – bār -[ق،ص]- بې لارېتوب، بې لاري . | بی راهی ، بیراه بودن.

اودره وڅله = اودره وڅلوک - üdrə́ wacə́lə, üdrə́ wacə́lōk [ت]- دهغه حیوان نوم دی چې په اوبوکی ژوند کوي او ماهي خوري . دغه حیوان حنايي رنگ لري . په نورستاني اساطیرو کی دغه حیوان په جهیل کي داوسېدونکی جن یوه څېره بلل شوی دی. لغوي معنا یي ، مست خوسکي، ده. | سمور آبی ، حیوانی است که در آب زنده گی

نموده از ماهیان تغذیه می کند، وبه رنگ حنایی می باشد . دراساطیر نورستانی این حیوان ساکن جهیل وجلوهٔ جن حاکم برجهیل تصور شده است. معنای لغوی این کلمه گوسالهٔ مست والست ، می باشد.

اودبنتي ūdəṣṭī -[ا،ص]- دزنا له لارې د بنځې حامله کېدلو ته ویل کېږي. | حامله شدن زن ازراه زنا ،را گویند .

اودبنتي بون ūdəṣṭī bū̃ -[مص]- دزنا له لارې حامله کېدل . | از راه زنا حامله شدن.

اودبنتي تان ūdəṣṭī tā̃ -[ا،ص]- په پخواني نورستان کې له کلي څخه لرې دمغارې په شان يو ځاى و چې زناکارو ښځوهلته خپل حرامي بچي زېږول. | درنورستان قبل ازاسلام دور ازقریه ،محل مغاره مانندی بود که خانم های زانی اولاد حرامی خود را درآنجا به دنیا می آوردند. (کلیمبورگ،ص۶۶)

اودبنتي بیشتي ūdəṣṭī bištī -[ص مف ،مو]- ناجایزه بلاربه شوی، بلاربه شوې ،هغه ښځه چې دزنا له لارې بلاربه شوې وي . | زنی که ازراه زنا حامله شده،حامله نا جایز .

اودبنتي چون ūdəṣṭī čū̃ -[مص]- د زنا له لارې بلاربه کول . | ازطریق زنا حامله ساختن.

اودبنتي چیله ūdəṣṭī čilə -[ص فا،مذ، م،ج]- دزنا له لارى

بلاربه کوونکي ، په زنا حامله کوونکي. | حامله کننده ازراه زنا، حامله کننده ها ازطریق زنا.

اودښتي زګه ūdəṣṭī zagə́ -[ا،ص]- زنایي زوی، حرامي، هغه ماشوم چي له زنا پیدا شوی وي . | پسرزنایی، حرامزاده،زنا زاده، آن که از زنا زاده شده است .

اودوپ ūdūp - [ا]- خوله،خولي . | عرق، آب بدن.

اودوپ اوټلون ūdūp üṭə́lū̃ -[مص]- خوله کېدل، خوله کېدنه.
| عرق کردن، برآمدن عرق از بدن، برآمدن آب ازبدن ازطریق پوست.

اودوپ توک ūdūp tōk -[ص]- د خولي څاڅکي، دبدن د اوبو څاڅکي. | قطره عرق، چک عرق، قطره آب بدن.

اودوپ کونه ūdūp kūṇə -[ص]- له سره ترپښو خوله کېدل، ډېره خوله جاري کېدل . | عرق پُر،سرتا پا عرق شدن، عرق پُر، به اصطلاح زیرعرق شدن.

اودوپ نشون ūdūp nášū̃ -[مص]- په لغت کي خوله تویول او ځان خوله کولوته وایي، اما په اصطلاح کي د زحمت ایستلو او خواري کولو،په معنا دی. | ازنگاه لغوي به معنای عرق ریختن، عرقریزی بوده، اما دراصطلاح به معنای زحمت کشیدن وعرقریزی، می باشد.

اودوپ نشون ūdūp našə́w̃-[مص]- پـه بل کس باندی خولـه بهول، پـه بل چا بانـدی خولـه راوستل، پـه بل کس بانـدی خواري کـول. | برکسی دیگر عرق جاری ساختن، برکسی دیگر زحمت آوردن.

اودوژ ūdūř- [ا،ص]- توفان، انقلاب نه مخرب شکل یی ، دښې ډېرې پرېمانی اوپراخوالي دبیان لـه پـاره چې دشان او شوکت ښکارندوی وي ، دغه کلمه استعمالیږي. دغه کلمه په پخوانیو شعرونو کې د یوی پیښې یا د مېلمستیا ، د شان او شوکت او دبدبې د څرگندولو لـه پاره استعمال شوېده . ددغـه کلمې پـه اورېدو سره د اوریـدونکي پـه ذهن کـې سمدلاسـه د پیښې شـان او شـوکت اوپرېمـاني، تـداعي کېـږي .لکـه : پسـولیاں اودوژ ūdūř pasüliã ،ښـې ډېـرې خـاورې دوړې یـا دخـاورو اودوړو توفـان . پیشـته اودوژ ūdūř pištə ، ښـه ډېره وچـه واوره ورېدل یـا دواوری توفـان .دغه کلمه کېدای شي نن خاص دتوفان په معنا استعمال شي. | توفان، انقلاب، جوشش، نـه بـه شـکل مخـرب، بلکـه بـه تعبیـر بـا شـکوه وجـلال، فـراوان، پردبدبه وجلال، استعمال شده ومی شود. این کلمـه دراشـعار قدیم بیشـتربه هدف تمثیل شان وشوکت و دبدبه آمده و بیشتر شکو همنـدی یـک موضـوع یـا حادثـه را ،بـه ذهـن شـنونده تـداعی مـی نمایـد. ماننـد: پسـولیاں اودوژ ūdūř pasüliã ،خاکبـاد بسـیار زیـاد، توفـان خـاک ، پیشـته اودوژ pištə ūdūř ،توفـان بـرف خشـک . امـروز مـی شـود ایـن کلمـه بـه معنـا توفـان استعمال شود.

اودوښـېک audüsek- [ا،ص، ز]- مازیگر،مـازیگری . | هنگـام

دیگر، عصر.

اودوښــــپکي audüṣek-ē -[ق ز]- مــازیگری ،مازیگرمهـــال .

اودوښپکي اخـژم audüṣēk-ē acřm، مـازیگری بـه درشـم . د اودوښـپک کلمی په اخر کي د(ی) توري په زیاتولو سره زمـان قید کیږي . | بـه وقت عصـر .مـثلاً : اودوښـپکی اخـژم audüṣēk-ē acřm. بـه وقـت یـا هنگـام عصر خواهم آمد . با افزود حرف(ی) درانجام کلمهٔ اودوښپک ، زمـان قید یا معین می شود .

اُوده ǖdə́ -[ا]- دشنو گیاوو یو ډول دی چې په غروکي شین اوخاروي يې خوري . | یک نوع سبزه کوهی است که حیوانات آن را می خورند.

اوده ōdə́ -[ص]- خاوند، مالک، لرونکي،شتمن، دغه کلمه مالکیت ښـیي . لکـه: مـال اوده mā1- ōdə ،مالـدار. پټـی اوده pṭai- ōdə ، وزرلرونکي ،چتا کوراوده čatā kūr- ōdə́ ،دڅلورو پښو لرونـکي .ددغه کلمـي مونـث يـی اودي ōdī ،ده. | صـاحب ، مالــک، مالــک بودن،داشـتن، تصـرف داشـتن،دارنده، دارنـده بـودن، ثروتمنـد بودن،دارنـده یـک شـي یـا ملـکیت . این کلمه مالکیـت را نشـان مـی دهد.ماننـد: مـال اوده mā1- ōdə ، مالدار،ثروتمند. پټـی اوده pṭai- ōdə́ ، بالـدار. چتـا کوراوده čatā kūr- ōdəچهارپا ،دارنده چهارپا. مونث این کلمه اودي ōdī ،است.

اوده بار ōdə-bār -[ص]- شتمني ،شتمني لرل،بډایتوب . | مالـک بودن، دارا بودن ،دارایی داشتن،ثروتمند بودن.

اورتا

اوده منښ ōdə manaṣ -|ص|- شتمن سړی،دولتمن سړی. | آدم دارا،آدم ثروتمند .

اُودي ũdī -|ا|- دڅارویو د وښو دساتلو لـه پاره خیمه ډولـه خونـه ده چی لـه اوبدل شویولښتو څخـه جوړیږي.| کاه خانـه کـه بـه شـکل خیمـه یـا مثلث بربـام یـک آبـادی از تختـه هـای بافتـه شـده خمچـه هـای بـادام وحشـی ساخته می شود.

اوډام ūḍām- |ص|- نیمه تړلی، نیمه خلاص . لکه دروازه یـا کړکـی چی پوره تړل شوی نـه وي اونیمه خلاصه پاته وي ،یا ددیـگ سرپوښ سم ایښودل شوی نـه وي . | نیمه بسته،نیمه باز. مثلا : دروازه یا کلکین نیمـه بسته باشد ویا سرپوش دیگ درست بـه جا نشده باشد.

اودي

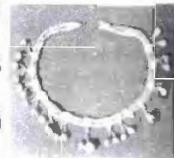
اورتـا = مـو ūrtā= mū - |ا،اصط|- دا دپخوانـي نورسـتان یـوه فرهنگي اصطلاح ده. پـه پخواني کلښوم کي لوړ اجتماعي مقام و چـي ځینـي کسان دمیلمستیاوو ورکولو لـه لاری دغه مقـام تـه رسـېدل. کـه چیـری کومـه ښځه دغه مقام تـه رسېده نو هغه تـه بـه اورتیي ūrtēiویل کېده . کلیمبورگ لیکی: اورتـا د نیشـیي گـرام پـه کلـي کـی وربښـمین روښـانـه رنـگ لرونکـی کرتی اغوسته چی ښایی دمنځنـی اسیا ښکلی مـال وي. همدارنگـه بـه یـی د اورتا سوتري = مـو سوتري ūrtā sütri= mū sutra پـه نامـه کمربنـد تاړه. د ویروک (werōk) پـه نامـه نقره یـی غوږی او دامکان پـه صورت کي د سرو زرو غوږی پـه خپل ښي غـوږکی اچولـه . د سپیـنو زرو طـوق (grē) پـه غـاړه او د اورتـاپړي یـا موپړي ūrtā paṛī = mū paṛī پـه

سوتري

اورتا نیشون

نامه پگړی یی په سر ترله. | این یک اصطلاح فرهنگ نورستان قبل از اسلام است . درکلښوم قدیم مقام بلند اجتماعی بود که افراد با دادن ضیافت ها به این مقام دست می یافتند.(کلیمبورگ،کافرهای هندوکش، ص۳۹۲) اگرخانمی با ضیافت دهی به این مقام دست می یافت، به نام اورتېي ūrtēi یاد می شد . کلیمبورگ نوشته اشت: اورتا درقریه نیشیی گرام کرتی ابریشمی به رنگ روشن به تن می کرد که احتمالاً ازساخته های زرق وبرق دار اسیای میانه بود. همچنان کمربند بخصوص به نام اورتا سوتري= مو سوتري(ūrtā sütri=mū sutri) به کمر می بست. گوشواره نقره یی (وېروک werōk) و درصورت امکان گوشواره طلایی مخصوص (سون وېروک) را درگوش راست می اویخت. طوق نقره یی (grē)به گردن می کرد ولنگي کلان به نام اورتا پړي یا موپړ(ūrtāpaṛī) = mū paṛī به سر می بست. (کافر های هندوکش،ج۱،ص۱۳۴)

اورتا پړي ūrtā paṛī -[ا،ص]- د اورتا کس پگړی، په پخواني نورستان کی دا داسی پگړی وه چی یوازی اورتا کس په سر کولی شوه. | دستار اورتا. قبل از اسلام این دستاربخصوص بود که صرف شخص اورتا حق به سر کردن آن را داشت.

اورتا نیشون ūrtā nīšũ -[ا،اصط]- داپه پخواني نورستان کی یو تولنیز مقام ته درسېدو له پاره دیوی مېلمستیا اومراسمونوم دی چی جوړونکو یی د اورتا مقام ته رسېدلو له پاره جوړوه. | این نام یک مهمانی ومراسمی بود که درنورستان قبل از اسلام ،اشخاص جهت رسیدن

به مقام یا کسب لقب اورتا، آن را برگزار می نمودند.

اورتا نیشوں ūrtā nišə́w̃ -[مص]- بل کس د اورتا مقام ته رسول یا اورتا کېنول. | کسی دیگر به مقام اورتا رسانیدن یا اورتا ساختن، درمقام اورتا نشاندن.

اورتېي ūrtēi -[ا، اصط]- دا دپخواني نورستان دفرهنګ یواصطلاح دی. دغه له ویاړه ډکه کلمه یا لقب هغو ښځوته ورکول کېده ،چې تولنیزه وړتیا یې له خانه ښودلې وي. | این یک اصطلاح فرهنگ نورستان قبل از اسلام است. این نام یا لقب پرافتخار به زنانی داده می شد که ازخود شایستگی لازم دراجتماع بروز می دادند .

اورتېي نیشوں ūrtēi nīšũ -[اصط]- دا په پخواني نورستان کې د ښځو لوړ تولنیز مقام ته د رسېدو دمراسمو نوم دی. په پخواني نورستان کې ښځو هم کولای شول تولنیز لوړ مقام ته ، چې اورتېي په نامه یادېده،خان ورسوي. دغه مقام ته دښځو رسېدل کله له خپل مېړه سره یوځای، اوکله هم په مستقله توګه ممکن و. په پخواني نورستان کې د اورتېي مقام ته دښځو رسېدو په اړه ډاکترکلیمبورګ لیکنه کړې، چې دلته یې رانقلوم.

د اورتېي مقام ته رسېدلو له پاره لازمه وه چې ښځه دمېړه له مرستې پرته، په مستقله توګه ،خپله وړتیا اولیاقت تولنې ته په ډاګه کړي،له هغه وروسته ښځې کولې شول له خپل مېړه سره برابر تولنیز مقام(اورتېي) ترلاسه کړي. یا هم د مېړه په مرسته اوله هغه سره یو ځای دغه مقام ته

اورتبي نیشون

ورسیږي. کله چې ښځه او مېړه دخپلو تولنیزو ورتیاو ،لکه لویو مېلمستیاو د ورکولو له مخې دواړه یو ځای دغه مقام ته ورسېدل، دټولني له خوا دواړه تقدیر کېدل او دیوی لوېي اوکامیابی جوړی په توګه یې درناوی کېده.

دنیشېي ګرام په کلي کی مېشي دول= موشي دول (mēšī ḍūl = möšī ḍūl) یوه بشپړه مېلمستیاوه چې دښځی له خوا ورکول کېده. په دغه مېلمستیا کی غوښه یوازی نارینه وو ته ویشل کېده. له دغه مېلمستیا (دول) وروسته نوموړی ښځه د ټولني له خوا دتل له پاره د یو قاب وریجی او غوړي(بوت بژن) مستحقه پېژندل کېده، او دکلي په هره مېلمستیا(دول) کی ، دغه حق دهغه کور ته، ورلېږل کېده.

کېره زنانه

له دغه مېلمستیا وروسته نوموړی ښځی کولای شول دورپدي= دو پېدي (dōr padī = dō pedī) یعنی دکلي په هرکور باندی څه ناڅه اوه کېلو، غله وویشي. ددغه کار په نتیجه کی نوموړی ښځی ته د سال (مېشي= سال موشي sāl möšī = sāl mēšī) یعنی وړ ښځی لقب یا ویاړ، ورپه برخه کېده.

دویلو ده چی د ښځو په نامه اتاں بوت (atā̃ bōt) او ګوں ګروښ (gū̃ grōṣ) مېلمستیا نه ورکول کېده. ښکاره وه چی د اورتا = مو سړي ښځی، لا پخوا په خپلو کړنو سره په ټولنه کی داحترام وړ ښځی په توګه، خپله وړتیا ثابته کړی وه . نوکېدای شوای چی دخپل مېړه د اورتا والی مقام کی، ورسره شریکه شي، او یا په مستقله توګه د اورتبي مقام وګټي. په وایګل کلي کی دمېړه اورتا نیشوں یعنی د اورتا مقام ګټلو مراسمو سره جوخت، دهغه ښځی هم د اورتبي مقام، ترلاسه کاوه.

دنیشېي ګرام په کلي کی ددي له پاره چی ښځه د اورتبي مقام ته ورسیږي،

اورتېي نیشون

دکلي تولو خلکو ته یې اوه ورځې مېلمستیا ورکوله . دمېلمستیا په دغه مراسمو کې که دمېړه اورتانیشون مراسم و اوکه یوازې دښځې، نوموړې ښځې خانګړې وربښمینې جامې اغوستلې، او سره پګړې چې د دېوات پړیګ یا دیواتِ پړي (dewāṭ paṛī = dewāṭ paṛīg) په نامه یادېده، د پګړې په شان له سره تاووله، او دکور له څلورو ستنوڅخه د لومړي کتارچپي ستني خوا ته کېناسته.

کبره ګون‌چه

د مېلمستیا په اوو ورځو کې چې مراسم یې روان و، نوموړې ښځې تن نه مینځه او یوازې مخ اولاسونه یې مینځل، او خپل مېړه ته هم نه ورنیږدې کېده. په دغه موده کې د سال مېشې = سال موشي لقب او مقام لرونکو ښځو پرته ، نورې ښځې لیدو ته یې ورتللې ،چې دغنمو په ډوډې، نینېو، غوزانو،پنیر او غوړو سره یې هرکلې او عزت کېده.

ددغومراسمو په وروستي ورځ، تاکل شوې وه چې دکلي تولو ښځو ته خانګړې مېلمستیا ورکړي. دمراسمود وروستي ورځې په پای ته رسېدو سره ، اورتا = مو سرې او ښځې یې ، ددې له پاره چې لوړ تولنیز مقام یې ګټلې و، له خدایانو څخه په مننه او دخپلو او خپلوانو څخه د قدرداني په خاطر د دوارو خواو تولو خپلوانو ته مېلمستیا ورکوله.

په دغه مراسمو کې ښځه اومېړه په هغه څوکې کېناستل چې په همدې مناسبت جوړه شوې وه . اورتېي سره پګړې په سر او هغه جامې یې اغوستې، چې په خانګړو علایمو او نښانونو ښکلې کړې شوې وې. مېړه هم خپل رنګه کچوک (کرتی) په غاړه، او لویه پګړې به یې په سر را تاو کړې وه.

دمراسمو د پای په شپبو کې، ددغه ستري بریا په مناسبت ښځې اومېړه یو بل په غېږکې دنیولو وروسته د کوربام باندې ، داورتېي دکورني د رب

اورتبي نیشون
النوع په نامه یی هغه غوا یا غوایي قربانی کاوه ،کوم چي د اورتبي ورونو ورته اهدا کړی وه. | این اصطلاح درنورستان قبل ازاسلام، نام مراسمی بود که طي آن، زنان به مقام بلند اجتماعی به نام اورتبي ، می رسیدند. درجامعه نورستان قبل از اسلام زنان نیززمینه آن را داشتند، که به مقام بلند اجتماعی به نام اورتبي برسند. رسیدن به این مقام گاهی با شوهریکجا وگاهی هم مستقل، برای زنان ممکن بود. دکترکلیمبورگ درمورد رسیدن زنان به مقام اجتماعي اورتبي نوشتهٔ دارد که درین جا، می آورم.

رسیدن به مقام اورتبي ایجاب می نمود که زن مستقلانه شایستگی و استعداد خود را درجامعه به اثبات برساند. بعد از اثبات شایستگی، زن می توانست مقام مساوي اجتماعی باشوهرخود را به دست آورد، ویا به کمک وبا شوهر خود یکجا، به مقام اورتبي صعود نماید. اگرزن وشوهر یکجا به این مقام اجتماعی از طریق نشان دادن شایستگی های اجتماعی خویش مانند برگزاری مهمانی های بزرگ ، می رسیدند،ازسوی جامعه هردو تقدیر شده، وبه نام جفت بزرگ وموفق ، احترام می شدند.

اوشتومه کبېره

درقریه نیشبي گرام مېشي دول = موشي دول (mēšī ḍūl = möšī ḍūl) (یک مهمانی کامل بود که ازسوی زن برپا می گردید. درین گونه مهمانی، گوشت صرف به مرد ها توزیع می شد. بعد ازتدویر این مهمانی زن مذکور از سوی اجتماع مستحق دایمی یک قاب برنج با روغن(بوت بڙن) شناخته می شد، که درهرمهمانی (دول) به خانه اش می فرستادند .

بعد ازتدویر این مهمانی زن مذکورمی توانست دورپدي = دوپېدي (dōr padī = dō pedī) یعنی به هرخانه تقریبا هفت کیلو غله تقسیم نماید.

اورتبي نیشون

درنتیجه، زن مذکور به لقب سال میشي = سال موشي (sāl = sāl mēšī mōšī) ، ملقب می گردید. قابل یاد اوری است که به افتخار خانم ها ، مهمانی های اتان‌بوت (atā̃ bōt) وگون گروش(gū̃ grōṣ) داده نمی شد.

معلوم بود که خانم مرد اورتا = مو، دراجتماع به حیث زن موفق وقابل احترام ، شایستگی خود را به‌اثبات رسانیده‌بود. بناء می شد با شوهرخود یکجا به مقام اورتبي برسد، ویا به صورت جداگانه، به این مقام نایل آید.

درقریه وایگل درجریان مراسم اورتانیشون، که برای مرد دایر می گردید. خانم آن مرد خود به خود، لقب اورتبي را به دست می آورد.

اوشتومه کبره

اما درقریه نیشبي گرام، زن برای رسیدن به مقام اورتبي، تمام اهالی قریه را برای هفت روز دعوت می داد. درجریان هفت روزمهمانی مراسم اورتا نیشون ،اگرمراسم تنها برای خانم ویا مشترکا با شوهرش بود. خانم(اورتبي) لباس خاص ابریشمی را به تن نموده ،لنگی سرخ به نام دبوات پریگ = دبوات پري (dewāṭ paṛīk = dewāṭ paṛīg) را به سر بسته، درکنار ستون طرف چپ ردیف اول خانه، درچوکی می نشست.

درجریان هفت روز خانم (اورتبي) به جزدست وروی، تن خود را نمی شست، وبه شوهرخود نیز نزدیک نمی گردید. درجریان مراسم اورتبي نیشون، به جز زنان ملقب به (سال میشي = سال موشي) زنان شایسته،سایرزنان که به ملاقاتش می آمدند، با گستردن خوان نان گندم، گندم بریان، چهارمغز،پنیر وروغن، استقبال می گردیدند.

درروز اخیر مراسم مقرربود که برای تمام زنان قریه، مهمانی ویژه داده شود. بعد ازپایان مرحله اخیردعوت هفت روزه، اورتا= مو(مرد) وخانمش (اورتبي) به سببی که به مقام بلند اجتماعی رسیده بودند، به شکرگزاری

از خدایان وبه عنوان تشکری تمام اقارب وخویشاوندان هر دوطرف را به یک مهمانی دعوت می کردند. درین مراسم، زن درحالی که لنگی سرخ برسر ولباس خاص مزین با علایم ونشان های خانواده گی به تن داشت، وشوهر نیز که کچوک (کرتی) رنگه را پوشیده ولنگي بزرگ به سربسته بود، درچوکي های خاص که به همین مناسبت ساخته شده بودند، قرار می گرفتند.

درپایان مراسم، زن وشوهر ازخوشی همدیگررا به آغوش می گرفتند و به بام خانه برآمده، گاوی را که برادرهای اورتپي برایش هدیه داده بودند، درسپاس ازرب النوع خانوادهٔ خانم اورتپي، قربانی می کردند.

اورکره ürkarə -[ا]- لغوي معنا يې د سپينو زرو کارکوونکی يا دسپينو زرو ماهر،دی، هغه زرگر چې له سپينو زرو ښځه زيورات جوړوي. | معنای لغوی کلمه نقره کار یا ماهر نقره ، است. کسی که ازنقره سامان ولوازم ویا زیورات می سازد .

اورمالي ürmālī -[ا،ص]- دا ښځينه نوم دی. د اساطيرو له مخې د رب النوع ايندرد لور ،نوم و . | اسم خاص مونث است. طبق اساطیر نام دختر رب النوع ایندر بوده است. (کلیمبورگ، ج۱، ص ۱۴۷)

اورنگا ürŋā -[ق،ج]- نورو . دغه کلمه د کسانو له پاره په فاعلي حالت کې استعماليږي . لکه : اورنگا دي اوو يوژن ūrŋā-dī öw yōř،نورو هم ډوډی وخوړه . | دیگران . این کلمه درحالت فاعلی برای اشخاص استعمال می شود . مانند : اورنگا دي اوو يوژن ürŋā-dī öw

yōř̃،دیگران نیز نان خوردند .

اورنگا به **ürŋā-bə** -[ق،ج]- د نورو، د نورو مال او ملکیت . دغه کلمه د نورومالکیت په اړه استعمالیږي . لکه : اورنگا به تول گول ürŋā-bə tōl gōl ،د نورو کرونده او غر . | از دیگران، مال وملکیت دیگران . این کلمه به ارتباط توضیح مالکیت دیگران استعمال می شود . مانند: اورنگا به تول گول ürŋā-bə tōl gōl ، کوه و زمینهای زراعتی دیگران .

اورنگا ښه **ürŋā-ṣə** - [ق ،ج]- نوروته . اورنگا ښه دي توچ ürŋā-ṣə dī tōč، نورو ته هم ووایه . | به دیگران .مانند: اورنگا ښه دي توچ ürŋā-ṣə dī tōč ،به دیگران نیز بگو .

اورنگه **ürŋə** -[مذ]- نور، نورکسان، نورشیان . سا لرونکو او بې سا له پاره استعمالیږي . لکه : اورنگه ټوک ürŋə ṭük ،یعنې نورڅیزونه . اورنگه مجبي ، ürŋə maĵbī ،نورکسان . | دیگر،دیگران . هم برای جنس وهم برای افراد استعمال می شود. مثلاً:اورنگه توک ürŋə ṭük ، دیگراشیا. یا اورنگه مجبي ürŋə maĵbī ، دیگر آدمها.

اورنگه بوں **ürəŋə bũ** -[مص]- بل رنگه کېدل، بدلون موندل. | دیگرگون شدن، تغییریافتن، به گونهٔ دیگرشدن.

اورنگه پی نشوں **ürŋə pai našə́w̃** -[مص]- په بل چا اړول یا چپه کول، خپل گناه یا اشتباه په نورو اچول. | تقصیر واشتباه خود

را به گردن دیگران انداختن،ملامتی یا بار خودرا به گردن دیگران زدن.

اورنگه داسته ürŋə-dāstə -[ق]- بل رنگه ،بل ډول،په بل رنگ،بل شان . | به رنگ دیگر، به دیگررنگ، دیگرگونه ، به دیگرقسم .

اورنگه داسته چون ürŋə-dāstə čũ -[مص]- بل ډول کول ، په بل ډول اړول،په بل ډول جوړول، په بل ډول اجرا کول. | به دیگرگونه ساختن، به شکل دیگرجورکردن، به گونه دیگر کردن، به گونه دیگر تغییر دادن، به شکل دیگر اجرا نمودن .

اورنگه گول به ürŋə gōl -bə - [ص]- دبل وطن ،دبلي سیمي . اورنگه گول به نینگڅه ürŋə gōl -bə nīŋcə ،دبل وطن مرغی . | ازملک دیگر،از منطقه دیگر. اورنگه گول به نینگڅه ürŋə gōl -bə nīŋcə ،پرنده ملک دیگر.

اورنگه گولي ürŋə́ gōlē -[ق م]- مسافر، په مسافری کې، له کور او وطن څخه لرې. اورنگه گولي گو ürŋə gōl - ē gō ، بل وطن ته لاړ. | درمسافرت بودن، مسافر بودن، دور ازخانه ووطن. اورنگه گولي گو ürŋə gōl - ē gō ،به وطن دیگر رفت،به کشور دیگر رفت،مسافرشد.

اورنگه گولي ürŋə́ golī -[ص]- بېگانه، پردېی، دبل وطن (سړی) ،مسافر،پردېسي. | بیگانه، مسافر، ازجای دیگر، ازوطن دیگر.

اورنگي ürŋī- [م،مو]- نور، بل . دغه کلمه دمونث له پاره

اوروسته

استعمالیږي . لکه : اورنگي موشي ürŋī mōšī ، **بله ښځه .** اورنگي گا ürŋī gā ،**بله غوا.** | **دیگر. این کلمه برای جنس مونث استعمال می شود .مانند:** اورنگي موشي ürŋī mōšī زن دیگر . اورنگي گا ür ŋī gā ،**گاو دیگر.**

اورنا ډول ūrṇā ḍūl -[ا،ص]- **د نیشي گرام په کلي کی پخوا په دي نامه یو جشن و چي د اورنا ماس یعني د (حوت) په میاشت کی جوړیده.** | **قبلا درقریه نیشی گرام به این نام جشنی بود که در اورنا ماس (ماه حوت) دایر می گردید.** (کلیمبورگ ،ج۱،ص۱۷۸)

اورنا گډوه

اورنا گډوه ūrṇā gaḍəwə -[ا]- **دمارکوپولو گډ،هغه گډ چی نن یوازی په بدخشان کی شته دی.** | **قچ مارکوپولو، آن قچ کوهی که امروز صرف در بدخشان موجود است.**

اورو ūrü -[ا]- **دماغزو ستړیا، ذهني ستړیا ،ته ویل کیږي . لکه :** تو ایمه موشته اورو کوړ tū īmə mūštə́ ūrü kōř ،**تا زما ماغزه وخوړل .** | **کرخت شدن، خستگی ذهنی ،ذهنا خسته شدن یا ساختن .مانند:** تو ایمه موشته اورو کوړ tū īmə mūštə́ ūrü kōř ،**تومغزمرا خوردی، خسته ام ساختی .**

اورو awrü -[ا،ص]- **پردی، نا اشنا ، نابلد.** | **نابلد، نا آشنا،بیگانه .**

اوروسته awrü-stə - [ص]- **پردی، پردی غوندی،نابلد غوندی .**

اوربې ایي منښه اوروسته زژرام ī manas-ə́ awrü-stə zřām ،دغه سری نا اشنا راته ښکاري . | بیگانه گونه ، نابلد واری. ایي منښه اوروسته زژرام ī manas-ə́ awrü-stə zřām ،این آدم به نظرم نا بلد آمد، این آدم به نظرم نابلد آمد.

اوروښ = **موښ** mūṣ =ūrūṣ -[ا]- قهر اوغضب . | قهر، عصبانیت، غصه . درسانسکریت ruṣ به معنای خشم وغضب است .
(فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱،ص۳۳)

اوره ډل= اوره ډال ürə́ dāl =ürə́ ḍal -[ص]- پخوا هغه توغ ته ویل کېده چې په سر پوری یې د سپینو زرو جام تړل شوی اوپه لویو مراسموکې اتن کوونکوخان سره نڅاوه . | قبل از اسلام به توغی گفته می شد که جام نقره یی بربالای آن بسته شده ودر مراسم مهم وبزرگ رقصان آن را با خود می رقصاندند.

اوره ډل

اوري = آو- اېري āw- ērī = awərī-[ص]- گودر ته د اوبو راوړو له پاره تګ ته ویل کېږي. | پشت آب رفتن، رفتن به خاطرآب آوردن ، را گویند.

اوربې - ūrēi -[ا]- دکلي شورا ، دکلي قانون جوړونکي اوقانون پلی کوونکی شورا ،چې هرکال له پسرلي ترمنی فعاله وي . دغه ډول شورا له اسلام څخه پخوا وختو را پدیخوا د نورستان په هرکلي کی فعا له ده. دغه شورا په رنچیگل کي اوربې، په وایگل کي اونډېر ūnḍer ، او دوایگل

اوربې

اورکتو

دری په جنوبي کلیو کی د مېله وڕّن melə wř̃ē په نامه یا دېږي.

شورای قریه،شورای قانونگذار قریه . این گونه شوراها ،از زمان قبل از اسلام تا اکنون همه ساله از آغاز بهارتا اخیرخزان در هرقریه فعال می باشند. این شورا درقریه ړنچیگل به نام اورېي. درقریه وایگل انډېر ūndẹr و درقرای جنوبی دره به نام مېله وڕّن melə wř̃ē یاد می شود.

اورېي ürēi -اا- سپین زر. | نقره.

اورېي= اورکتو ürēi = ürkaṭə́w -اا- دسپینو زرو جام .

اورېي یا اورکتو

ماکس کلیمبورگ د سپینو زرو جام په اړه لیکلي دی : د سپینو زرو اوږد لاستی لرونکي جام یو له هغو حیرانوونکو شیانو څخه دی ،چې موږ ته دېخوانی نړی منځنی اسیا کی دغه ته ورته جنس ،چې په خاصو مېلمستیاوو کی استعمالېده ، را یادوي . خو په اوسني وخت کی دا یود افسانه معلومېږي . اورېي د سپین زر په معنا ده. دغه جام نن په نورستان کي د کسانو د شتمني او دهغو د ټولنیز مقام څرگندویي کوي. له هغه پرته ،دکوم خاص مقام علامه نه وه . هغه کسان چې ټولنیزمقام لري ،په ښکاره غواړي دغه ارزښتمن شی دلرلو له پاره خپله پانگه ولگوي .

دغه جام تر دېره دمیچي پڑّن mēçị pr̃ شراب یعني دزړو شرابو د څښلو له پاره چي له شاتو سره گډو استعمالېده. دغه جام په مهمو غونډو ، دمهمو او نامتوکسانوپه مېلمستیاگانو ، په مېلمستیاو کی (اوره ډل) ته دجامي ور اغوستلو او سینگارلو اویا د کوم مهم او نامتو کس د ښخولو په مراسموکي ،چي خلک ددغه نامتو کس په ویاړ نڅېدل ، میدان ته راوړل کېده .

جام های سیمین شراب نوشی (اوریی – اورکټو ürēi- ürkaṭəw)
نورستان قبل از اسلام

اورکتو

دغه جام په دري دوله پایو باندي ایښودل کیده ،چې دوي یې د سر توڼه sar tawə̃، او اوربي توڼه ūrēi tawə̃ ، په نامه یادیدي او دریم دول یې دپول dapöl یا باش پیي baš pēi ,bāš pei سره جوخت یوه پایه وه ، اوکله هم دوه خایه د جام ایښودو له پاره خای درلود.

دسپینو زرو دغه جام ۱۸ ــ ۲۰ سانتي پوري اوچتوالي او له ۲۰ ـ۲۲ سانتي مترو پوري قطر ، او ۵۰۰ گرامه پوري وزن لري . دغه جامونه له سپینو زرو څخه د ختک په واسطه جوړ شوي دي ،دجام دلاستي منځ تش دی ،چې جدا جوړ او دمیخ په واسطه ،کاسي سره پیوند ورکړل شوی دی ، پوازي دجام څنډه حکاکي شوي ده. دجام شکلا تردیره د گلبرگ په شان وه ،خو کله بیا دجام خوله په یوه یا دوو ورو تسمو سره احاطه شوی ده . The Kafirs of the Hindu Kkush p ۲۱٤ .

اورکتو

دسپینو زرو دغه جامونه اوس په نورستان کې نه پیدا کیږي او ټول دخارجیانو له خوا پیرودل شوي او خارج ته ورل شوی دي .

دنمارکی یوه لینارت ادلبرگ ددغو جامونوپه اره لیکلي دي: ما په ۱۹۵۰ م کال کي دنورستان د سپینوزرو د جامونوپه باره کي یوه مقاله ولیکله . دغي مقالي نه یوازي د غربي بشرپیژندونکو تولنو مینه ددغه جام لرلوله پاره را وپاروله ،بلکي دنورو په تیره د گته پالونکو پام یې هم خانته راواړوه . زما دغه مقالي یوازي علمي څیړنیزارخ درلوده،خو هغي دعتیقه اثارو تولونکو پام خانته جلب کړ، اود نورستان دعتیقه اثارو د رانیولو له پاره د غربیانو مینه په کال ۱۹۷۰ کي خپل اوج ته ورسید . Nuristani (Buildings ۱۹۸٤,p۲۱)

له پخوانیو خلکو را پاتي خبره ده، چي د سپینو زرو جامونه د گورکونه gawar kawṇə په نامه یو جن جوړول . ماکس کلیمبورگ ددغه جن یا

اوړکتو

اړه یو اسطوره راوړی ، چې دلته یې را نقلوم :
وېل کیږي د ګور په کلي کې چې د ترېګام کلیو تـه نیږدې پروت و ، دنورو آهنګرانو ترمنځ د ګورکونه په نامه یو مـاهر جن اهنګریا زرګر هم ژوند کاوه. هغه خپل جوړ کړي شیان پـه اسرار آمیز دول ،پـه دي توګه خرڅول چې اخستونکي به سیمه ییز کاهن (دیال diāl) سره اړیکه نیولـه او خپل دضرورت ورجنس فرمایش به یې کاهن ته ورکاوه. د سپینو زرو جا م بیه له ۳۰ ـ ۶۰ دوه کلني وزی ، دیوی پیش قبضي (کتره) بیه یوه وچه غوا یا ۶ ـ ۷ وزی وی. کله به چې جنس تکمیل شو نوکاهن بـه خریدار تـه احوال کاوه چې راشي او خپل فرمایش کړی جنس ،تسلیم شي . خریدار بـه بیه دیو لوی کمرمخي ته وروړل اوله هغه خایه به د سترګوپه رپ کې پنـاه شول. خریدار ته به فرمایش شوی جنس یا به د تیری دپاسه ایښودل کېده اویا به په معمایي دول په هوا کې خوړند شو . خریدار به خپل جنس پـه دي توګه تر لاسه کاوه .

اوربي

که چیری د جنس په قیمت کې څه کمي اویا غلطي شوی وه، نو جنس بـه ورکېده ،ترڅو بیا د کاهن له لاری دجنس قیمت پوره او ورته سپارل کېده .
کله چې شا اوخوا یو سلو پنځوس کاله پخوا (دغه موده دقیق نـه ده) دګور او شاګل دکلیو خلکو د اوبو په سر شخړه وکړه ،نیږدی تول نارینـه ووژل شول . هغه لږ شمیر پـاتي نارینـه وو، ښځو او ماشومانو ړنچیګل کلـي تـه پنـاه یووړه او هلتـه بیـا هـم د سپینوزرو جام ،کتره او نـورو فلـزي او د سـپینوزرو شـیانو پـه جوړولـو بوخـت شـول . خـو د ګـور او شـاګل کلـي پښتنومسلمانانو اشغال او په کې خای په خای شول. The Kafirs of the Hindu Kush,vol ۱, p۲۱۵

جام نقره یی . ماکس کلیمبورګ درمورد

اورکتو

جام نقره یی نوشته است: جام نقره یی دارای دسته دراز، یکی ازاقلام فرهنگی حیرت آوری است که به یاد دهنده همچوجنس ،درمهمانی های با شکوه در اسیای میانه جهان باستان می باشد . اما درعصرحاضر یک افسانه معلوم می شود.اوربي به معنای نقره است. این جام امروز درنورستان به حیث یک سمبول بسیارمهم دارایی ومقام اجتماعی اشخاص می باشد، اما غیراز آن ، علامت کدام مقام خاص نبود . اشخاصی که دارای مقام اجتماعی اند، واضحاً می خواهند برا ی داشتن چنان یک جنس قیمت بها و با پرستیژ، سرمایه خود را به مصرف برسانند.

این جام برای نوشیدن شراب اغلباً میچی پڑن mēçi pr̃ یعنی شراب کهنه مخلوط با عسل بود. این جام درموارد خاص مانند مهمانی های افراد و اشخاص بزرگ ومعروف ودرمراسم مهم مانند پوشانیدن لباس به ڊل یا ڊل سنکووں ، ناتِ ڊل یا ناتِ کرووں، که (اوره ڊل) از سوی ضیافت دهنده ترتیب می شد ، ویا به مناسبت تدفین بزرگ مرد ،ترتیب می یافت ومردم به افتخار مرد نامدار، می رقصیدند، آورده می شد .

اوره ڊل

جام درسه گونه پایه های فلزی که به نامهای سر تونِه sar tawə̃ و اوربی تونِه ürei tawə̃ یاد می شد و دارای یک پایه پیوست با ڊپول dapöl یا باش پی bāš pey بود ،که گاهی دو جا ی برای گذاشتن جام اوربي داشت ، گذاشته می شد .

جام نقره یی اوربی ۱۸- ۲۰ سانتی متر ارتفاع و ۲۰ ـ ۲۲ سانتی مترقطر دارد. ودارای حدود ۵۰۰ گرام وزن است . جام های مذکور توسط چکش ازنقره ساخته شده است. دسته آن میان تهی وجدا ساخته شده ، توسط میخ با کاسه پیوند داده شده است،صرف لبۀ جام حکاکی گردیده است. نخستین گونۀ تزیین آن به شکل برگ گل بوده، اما بعضی اوقات لبۀ

سرتونِه

اورکتو

آن توسط یک یا دو نوار یا تسمه عریض کوچک مخصوص احاطه گردیده است. The Kafirs of the Hhindu Kush p ۲۱٤.

این گونه جام دیگر درنورستان نا پیدا بوده وهمه توسط خارجی ها خریداری وبه خارج برده شده است. لینارت ادلبرگ دانشمند دنمارکی درمورد جام های نقره یی نورستان نوشته است: من درسال ۱۹۵۰ درمورد جام های نقره یي نورستان مقاله نوشتم. این مقاله نه صرف توجه جامعه بشرشناسان غربی را برای داشتن آن جلب نمود، بلکه توجه دیگران به خصوص سود جویان را نیز به خود جلب نمود. مقاله من جنبه علمی تحقیقی داشت ،اما آن مقاله توجه کلکسیونر های اثار عتیقه را نیز جلب نمود که علاقه برای خریداری اثار عتیقه نورستان درسال ۱۹۷۰ به اوج خود رسید. (Nuristani Buildings ۱۹۸٤,p۲۱)

اورکتو

اسطوره است که جام های نقره یی را یک جن به نام گورکونه **gawar kawṇə** می ساخته است: ماکس کلیمبورگ به ارتباط این جن ،اسطورهٔ را ذکرنموده است، که در اینجا می آورم:

گفته می شود که کدام وقت درگذشته در قریهٔ به نام گور**gawar** ، که نزدیک قرای تریگام موقعیت داشت، درمیان سایر آهنگران، یک جن به حیث آهنگر یا زرگر ماهر به نام گورکونه، نیز زندگی می کرد. او ساخته های خود را به طرز اسرار آمیز می فروخت. خریدار با کاهن محلی(دیال **diāl**) تماس می گرفت. خریدار نیاز خود را بیان می کرد و کاهن قیمت معین جنس را که برای هر اوربي (جام نقره یی) ۳۰ – ۶۰ بز دو ساله ، وبرای یک قبضه کتره یک گاو(بدون حمل) یا ۶ – ۷ بز بود ، برایش ابلاغ می کرد. چند روز بعد کاهن به مشتری اطلاع می داد که جنس فرمایش داده خود را تسلیم شود. خریدار به محل رفته درحالی که مواشی

اوربي
تون‌ه

از نزدش می رفتند ،جنس فرمایش شده یا برسنگ گذاشته می شد و یا به شکل مرموز،درفضا معلق می گردید.فرمایش دهنده ان را می گرفت ومی رفت.
اگرفرمایش دهنده مواشی پایینتر از نورم معینه را می آورد،جنس مقصود به طور خیال انگیز ومنظر فریبنده نا پدید می شد . دراین صورت مشتری دوباره بۂ کاهن به تماس می شد. هنگامی که تمام پرداخت مطابق معیار تکمیل می گردید، جنس مورد نظر به مشتری تسلیم داده می شد.
حدود یکصدو پنجاه سال قبل، (این تاریخ دقیق نیست) هنگامی که جنگ مهلکی روی حقابه میان دو طایفه یا دو جامعه قرای گور gawar وشاگل šā gal درگرفت وتقریبا تمام مردان کشته شدند، تعداد محدود مردان ،زنان واطفال که زنده مانده بودند،به قریه ړنچیگل پناه بردند . آنها در آنجا نیز به ساختن جام اوربي ،کتره وزیورات وسایر تولیدات نقره یي واهنی ادامه دادند. پشتونهای مسلمان قرای گور وشاگل را اشغال و درآنجا مسکون شدند . (The Kafirs of the Kindu Kush p ۲۱۵)

اوربي انگوشته ürēi aŋüštə -[ا،م، ج، ص]- دسپینوزرو گوته، دسپینو زرو گوتی | انگشتر نقره یي، انگشترهای نقره یي.

اوربي تون‌ه ürēi tawə̃ -[ا]- هغه فلزي دری پایی چې کله دپول سره نښتي او دېرکله جلا جوړشوی او په هغه باندی د سپینوزرو جام ایښودل کېده. کله هم دوه خایه دجامونو ایښودو له پاره جوړ شوی وو . | سه پایه فلزیی بود که گاهی پیوست با دپول و اکثرا جدا ساخته شده و از آن برای گذاشتن جام نقره یی استفاده می شد . بعضا دو جا برای گذاشتن جام نقره یی جا د اشت .

اوربي تون‌ه

اوزه ره

اوزگر ūzgər-[ا]- کارنه لرل ،اوزگار. بنایي د پښتو ژبې د اوزگار، متحوله کلمه وي. | فارغ،مصروفیت نداشتن . به اصطلاح بیکار. شاید شکل متحوله کلمه اوزگار زبان پشتوباشد .

اوزو به awzō-bə –[ق ز]- بېگاني، دبېگا. اوزو به دریشته اوو awzō-bə darī-štə öw ، دبېگا خخه پاتي ډوډۍ. | دیشبه ، از دیشب. اوزو به دریشته اوو awzō-bə darī-štə öw ،غذای باقی ماندهٔ شب گذشته، غذای شب مانده، غذای باسی.

اوزهَ awzə́ -[ق ز]- بېگا شپه، تېره شپه . اوزه امتره اوښلي بو awzə amtrə ūsəlī bö، بېگا ډېر ووربېده . | شب گذشته، دیشب. اوزه امتره اوښلي بو awzə amtrə ūṣəlī bö ،دیشب بسیارباران بارید.

اوزه آر awzə ār- [ق ز]- دشپې ډوډۍ . اوو اوزه آر پتي او öw awzə ār patī ō ،ډوډۍ یوازې شپې ته کفایت کوي. | نان شب . اوو اوزه آر پتي او öw awzə ār patī ، نان صرف برای امشب کفایت می کند.

اوزه اروپ ښنه awzə arüp ṣə-[ق ز]- په یوه شپه او ورځ کي ،له شپې ترسهاره.دا اصطلاح دتېزوالي په مفهوم هم استعمالیږي. | دریک شب وروز ، دریک شب. این اصطلاح به مفهوم سرعت نیز استعمال می گردد .

اوزه ره = اوزره awzə-rə -[ص]- بېگاني،هغه بېگاني . لکه:

اوزه ره ویدیشه بار awzə-rə widišə-bār ، **بېگانی مېلمستیا . | دیشبه ،**
مانند: اوزه ره ویدیشه بار awzə-rə widišə-bār ، **مهمانی دیشب ،مهمانی دیشبه .**

اوزېن (awzə-ẽ) awz-ẽ - [ق ز]- **د شپې مهال، نن شپه . لکه :**
اوزېن اخرّم (مذ) awz-ẽ acəřm ،**بېگا ته درځم، بېگا ته راځم .** اوزېن اخلیم (مو) awz-ẽ acəlīm ، **بېگا ته به راشمه. | شب، امشب، در هنگام شب، شبانه. مثلاً گفته می شود:** اوزېن اخرّم (مذ) awz-ẽ acəřm ،**شب خواهم آمد،شب می آیم.**اوزېن اخلیم (مو) awz-ẽ acəlīm،**شب خواهم آمد، شب می آیم .**

اوزېن ښه awzẽ-ṣə -[ق ز]- **بېگا ته ، بېگا لـه پاره** . اوزېن ښه اخله او awz-ẽ-ṣə acələ ō ،**بېگا ته راځي . | شب، برای شب، به شب .**
اوزېن ښه اخله اوō awz-ẽ-ṣə acələ ، **شب می آید ، به شب آمدنی است.**

اوړتاں به ūṛtā̃ -bə -[ق]- **د نارینه وو** . اوړتاں به ادچام ūṛtā̃ -bə adəčām ، **دنارینـه و جـامی. | از مردهـا.** اوړتـاں بـه ادچـام ūṛtā̃ -bə adəčām ، **لباس مردها، لباس مردانه .**

اوړتاں ښه ūṛtā̃ -ṣə -[ج، ق]- **نارینه وو لـه پـاره، نارینـه وو تـه .**
اوړتاں ښه گروښ مراټ کوړٚ ūṛtā̃ -ṣə gröṣ marāṭ kōř̃ ، **نارینـه وو لـه پاره سپرلي حلال کړ. | برای مردهـا .** اوړتـاں ښـه گروښ مراټ کوړٚ ūṛtā̃ -ṣə gröṣ marāṭ kōř̃ ، **برای مرد ها شاه بز را حلال کرد.**

اوړه

اوړته ūṛtə -[ا،م،ج]- نر،نارینه. اوړته ات ūṛtə āt ،نارینه راغلل. | مرد،مرد ها . اوړته ات ūṛtə āt ،مردها آمدند.

اوړته کوژ ūṛtə kōř -[ص]- هلک،په ماشومانو کی نارینه جنس . | پسر، بچه ، چوچه نر،به اصطلاح جنس مردینه .

اوړگوج ūṛgūĵ -[ص]- دڅاروی دبدن دغوښی څلورمه برخه. دکلښه قبیلی په کلتور کی د څاروي دبدن غوښه په عمومي توگه په څلوروبرخو وېشل شوی ده ، چی هری برخی ته، اوړگوج ویل کیږي. | چهارم حصه گوشت بدن حیوان، یک برچهارم حصه گوشت بدن حیوان . درکلتورمردم قبیله کلښه گوشت بدن حیوان به چهاربخش تقسیم است ،که هربخش را به نام اوړگوج یا دمی کنند.

اوړته

اوړته کوژ

اوړوں ōṛū̃ -[مص]- وول،شتون . یی اوړیم yē ōṛim ،زه وم . تواوړیش tū ōṛiš ،ته وی . سی اوړي sē ōṛī ،هغه و . یمه اوړیمیش yamə ōṛimīš ،موږ وو . وي اوړیں wi ōṛī̃ ،تاسي وی . تی اوړیت te ōṛīt ، هغوی وو . | بودن . یی اوړیم yē ōṛim ،من بودم. تواوړیش tū ōṛiš ،تو بودی . سی اوړي sē ōṛī ،او بود. یمه اوړیمیش yamə ōṛimīš ،ما بودیم. وي اوړیں wi ōṛī̃ ، شما بودید. تی اوړیت te ōṛīt ،انها بودند.

اوړه ōṛə -[ح،م]- شته، شته دی . | است، موجود است .

اُوړه ö́ṛə -[ص]- گوشه گیر، هغه چی یوازیتوب یی خوښ وي،هغه

اوړي چې خان له نورو لرې ساتي . | گوشه گیر، گوشه نشین، منزوی، عزلت طلب ، آن که تنها بودن را خوش دارد، آن که ازدیگران دوری می جوید .

اوړه awṛə́ -[ا،ص]- تنگ، تنگ ځای . دغه کلمه د جامود تنگوالی اوهم د ځای د محدود والی په اړه استعمالیږي. | تنگ، جای تنگ، محدوده، جای که فراخ نباشد. این کلمه هم به ارتباط تنگ بودن لباس وهم به ارتباط محدود بودن جا ومحل ،استعمال می شود.

اوړه سته awṛə́ -stə -[ص]- محدود،تنگ شي یا ځای .ایي بوټ اوړه سته او ī būṭ awṛə-stə ō ،دغه بوټ تنگ دي یا دغه بوټ وړوکي دی . | محدود ،جنس یا جای تنگ . ایي بوټ اوړه سته او ī būṭ awṛə-stə ō ،این بوت تنگ است یا این بوت خورد است.

اوړي ōṛī -[ما ب،م]- وو . | بود .

أوړي ūṛī -[ا]- دناغي پای، دبندیز ختمېدل، د مېوولکه مرخنیو، انگورو او غوزانو را غونډولو د پیل اعلان چې هریو له پاره جلا جلا ورځی تاکل کېږي اود کلي شورا له خوا یې اعلانیږي. دغه کلمه د مقاطعی او ممانعت دختمېدو په معنا هم استعمالیدای شي. | ختم ناغه، رفع ممانعت ، اعلان آغاز جمع آوري میوه های سردرختی مانند عناب، انگور وچهار مغز که برای هرکدام آنها روز های جدا گانه از سوی شورای قریه (اوربي) اعلان می گردد . این کلمه می تواند به معنای رفع مقاطعه نیز استعمال شود.

اوړیت ōṛīt - [ماب ،ج]- (هغوی) وو. | (آنها) بودند .

اوږړ ūẓə́ṛ -[ا]- تیت، خواره، خواره واره،| تیت، پاشان، از هم دور شدن.

اوږړوله ūẓəṛə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- تیتوونکي،خورروونکي، گډوډونکي کس یا کسان. | تیت کننده، پراکنده سازنده، مختل کننده گان .

اوږړون ūẓə́ṛū̃ -[مص]- تیتېدل ،خورېدل، گډوډېدل. | تیت شدن، پراکنده شدن افراد یک جمع، مختل شدن .

اوږړون ūẓəṛə́w̃ -[مص]-خورول، تیتول، په بل چا باندی خورول، گډوډول . | تیت کردن، پراکنده ساختن افراد جمع شده ، گد ود کردن به همت دیگر کس.

اوږړیت ūẓə́ṛīt -[ما،ج]- تیت شول، خواره شول . | تیت شدند ، تیت و پرک شدند .

اوږړي شته ūẓəṛī-štə -[ص]- خواره شوي، تیت شوي . | تیت شده، پراکنده شده .

اوږړې شته ūẓəṛē-štə -[ص مف، مذ]- خواره کړل شوي ، تیت کړل شوي . | تیت کرده شده، پراکنده ساخته شده،متفرق ساخته شده.

اوږړین! ūẓəṛē̃ -[ام]- تیت شی! ، خواره شی !. | تیت شوید !، از هم دور شوید !.

اوژن

اَوژ awəř- [ص]- په يوځای کی بند پاته کېدل ، لار ورکول . لکه ويل کېږي : اوژ گوش awəř gōs،یعنی لاره دي ورکه کره، بند شوی . | گیرماندن دریک احاطه یا چمبر،گیر افتادن،راه گمک شدن .مثلا گفته می شود: اوژ گوش awəř gōs ،یعنی به بیراهه رفتی، بند ماندی .

شاعر زنی درستایش شوهرخود ،گفته است :

ایبیو ایمه سوی میلی ،اوژ گېتومي یی

ایمه نارگو سوی میلي ،ابان گېتومي یی .

ترجمه: بنازم به آفتابم ، که پایبند اوبوده ام

پایبند و در بند افتاب دوست داشتنی خود بوده ام . (ادبیات شفاهی نورستان چاپ سوم ،ص ۱۸۹)

اُوژ

اُوژ ūř-[ا،م،ج]- غولانحه.د څارويو غولانحه. | پستان حیوان، پستان ها ی حیوانات.

اوژ ōř - [ا]- سود،ربح، هغه گټه چی شرعا حرامه ده . | سود، ربح . منظور از سودی است که شرعا حرام است .

اوژچیله ōř čilə -[ص،فا،مذ،م،ج]- سود خور،هغه څوک یا کسان چی سود کوي . | سود خور،کسی یا کسانی که سود می گیرند.

اوژن awř̄-[ا،ص]- هغه څه چی سړی یی دخوب په وخت کی په حان را غوړوي . | هر آن چیزی که انسان درهنگام خوابیدن بر خود می اندازد یا برخود پهن می کند.

اوڑن ایشترن awř̃ īštərə̃ –[ا،ص]- دخوب وسایل، برستن ،توشک ،بالښت تولو ته ویل کیږي . | اثاثه خواب، پوشاکهٔ خواب ، اباته باب، به لحاف ،توشک و بالشت جمعاً گفته می شود.

اوڑن بون awř̃ bū̃ -[ا]- د چا یا دڅه له پاسه ځان اچول. | خود را بالای کسی یا چیزی انداختن.

اوڑن چون awř̃ čū̃ –[مص]- په ځان باندی دخوب وسایل لکه (برستن) اچول. | برسرخود وسایل خواب مانند(لحاف) انداختن.

اوڑن چونسته awř̃ čū̃ -stə -[ص]- هرهغه څه چي دخوب په وخت کي په ځان اچول کیږي. | هرآن چیزی که درهنگام خواب برخود انداخته می شود.

اوڑو ūřw-[ا]- ژړا، اوښکي تویول . | گریان،اشک ریختن .

اُوڑو ū́řw- [ام]- وژاړه، اوښکي توی کړه. | گریان کن، اشک بریز .

اوڑواو ūřwāw-[ام]- ویي ژړوه . دبند د اوبو مجرا خلاصه کړه. | بگریان، گریانش بده، مجرای آب حوض (آبیاری) را باز کن .

اوڑوله ūřwə́lə, -[ص فا،مذ،م،ج]- ژاړونکي،ژړېدونکي، هغه کس یا کسان چي ژاړي. مونث یې اوڑولي ūřwəlī ،ده . | گریان کننده، آن کس یا کسانی که گریان می کنند. مونث این کلمه اوڑولي ūřwəlī ،است.

اوژون ūřw̃-[مص]- ژړل، اوښکي تويول . اوژويام ūřwiām(حال) ، ژاړم . اوژويم ūřwīm (ماضي)، وژړېدم . اوژويريم ūřwiṛīm(ماضی بعيد) ،ژړلي مي وو. اوژوم ūřwūm(استقبال) ،و ژاړم . | گريان کردن، گريستن، اشک ريختن . اوژويام ūřwiām (حال) ،گريان می کنم . اوژويم ūřwīm (ماضي) ،گريان کردم . اوژويريم ūřwiṛīm (ماضی بعيد) ،گريان کرده بودم . اوژوم ūřwūm (استقبال) ،خواهم گريست.

اوژون چا ūřw̃ çā-[ا]- د ژړا اواز . | صدای گريان، آواز گريان .

اوژووله ūřwəwələ -[ص فا،م،ج]- ژړوونکي، هغه کس چې بل څوک ژړوي. | گريان دهنده، آن کس که شخص ديگر را می گرياند.

اوژوون = اوژوه ون ūřwə́w̃-[مص]- ژړول، د ډنډ د اوبو لار خلاصول، خرڅ شوی جايداد دبيې په بدل کې بېرته اخيستل. سې ازا اوژوون ښه گو sē azā ūřwə́wəū̃-ṣə gō ،هغه د اوبو ډنډ د را خلاصولو له پاره لاړ. | گريان دادن،گرياندن.آزاد ساختن مجرای آب حوض آبياری، آزاد ساختن يک جايداد فروخته شده با پرداخت قيمت . سې ازا اوژوون ښه گو sē azā ūřwə́wəū̃-ṣə gō ،او برای آزاد ساختن آب حوض رفت.

اوژوې ūřwē-[ما،م]- ومي ژړاوه ،ويې ژړاوه . | گريانش دادم ، به گريه آوردش،گريه داد.

اوژوې ūřwē – [ما]- هغه دډنډ د اوبو لار ازاده کړه،ما د ډنډ د

اوبو لار خلاصه کړه. | اومجرای حوض آب را بازکرد،من باز کردم .

اوژوي ūřwī–[ما،م]- ویې ژړل،هغه وژړل. | گریست،اوگریان کـرد ، او اشک ریخت.

اوس پوس üs püs - [ا،ص]- چوغلي ،له یوه څخه بل ته خبري وړل . | سخن چین،سخن چینی ،نمام،نمامی.

اوس پوس چوں üs püs čū̃ -[مص]- نمامي کول ،له یوه څخه وبل ته خبري وړل . | سخن چینی کردن، نمامی کردن.

اوس پوس ستـه üs püs -stə -[ص]- چوغلي گر،څوک چې لـه یوه څخه بل ته خبري وړي . | نمام ، سخن چین، کسی که سخن یکی را به دیگری می برد.

اوس پوس گوروں üs püs gūrū̃ -[مص]- د یوه خبري بل ته وړل،جاسوسي کول. | سخن یکی به دیگری بردن،جاسوسی کردن .

اوسه ūsə́ -[ا]- کمین، سنگرکي کېناستل، چمتو. اوسه تی نیش ūsə́ tai nīš ،ورته کمین ونیسه ، ورته چمتو کښېنه، ورته سنگر ونیسه. | کمین، تیار، آماده، سنگرگرفته . اوسه تی نیش ūsə́ tai nīš ، برایش کمین بگیر، برایش آماده بنشین، برایش سنگربگیر.

اوسه اوسه ūsə́ ūsə́ -[مص]- دوامداره تعقیب. اوسه اوسه کـه

ببربښي ūsə́ ūsə́ –kə bērṣē، پـه دوامـداره تعقیب پیـدا کـړه . | تعقیب دوامـدار. اوسـه اوسـه کـه ببربښي ūsə́ ūsə́ –kə bērṣē ،بـا تعقیب دوامـدار پیدا شد یا پیدا کرد.

اوسه توں ūsə́ taw̃ -[ا]- کمین نیول، چا ته پـه کمـین کـي کېناسـتل، دچا لاره نیول . | کمین گیری،درکمین نشستن،کمین گرفتن،راه کسی را گرفتن .

اوسه تووں ūsə́ tawə́w̃ -[مص]- بل ځوک چاته کمین کینول . | کسی دیگر به کمین نشاندن.

اوسه چوں ūsə́ čū̃ -[مص]- تعقیبول، په پټه څوک تعقیبول، چاتـه کمین نیول. | تعقیب کردن، به صورت مخفی تعقیب کردن کسی، به کسی یا چیزی کمین گرفتن.

اوسه رژں ūsə́r ř̃ -[ا]- سنـگر، مورچل،دجنـگ مورچل . | سنـگر، موضع،موضع جنـگ.

اوسه نیشوں ūsə́ nīšū̃-[مص]- په کمین کېناستل، کمین نیـول . | کمین گرفتن، درکمین نشستن،موضع گرفتن .

اوســه نیشـوں ūsə́ nišə́w̃ –[مص]- څـوک کمـین تـه گومـارل اوتوظیف کول. | توظیف نمودن کسی به کمین گرفتن،کسی را به کمین گماشتن.

اوسه نیشینه ستـه ūsə́ nišīnə-stə -[ص فا، مذ،م،ج]- په

کمین کی ناست، هغه کس یا کسان چي چا ته یي کمین نیولی وي . | آن کس یا کسانی که برای کسی درکمین نشسته باشند.

اوسه نیشي شته ūsə́ nīšē-štə́ -[ص مفـ ،مذ، م،ج]- هغه کس یا کسان چي چا بل کس ته کمین کینولي وي . | کسانی که آنها را کسی برضد کسی دیگربه کمین گماشته باشد.

اوش ōš - [ص]- لاسبری ،په چا باندي زور لرل ،غاورکېدل . تو سکوکه اوش بو tū skō-kə ōš bö ، ته پر ده باندی لاسبری یې، ستا په ده باندي لاس بر دی . | برکسی دستِ بالا داشتن ،غالب بودن، سلطه داشتن ، به اصطلاح راه یافتن . تو سکوکه اوش بو tū skō-kə ōš bö، تو سراو راه یافتی .

اوش ōš -[ح جا]- یې ،حاضریې، دلته یې . آسته اوش؟ āstə ōš ، راغلي یې ؟. | هستی ،حاضر هستی،اینجا هستی. آسته اوش؟ āstə ōš ، آمده یي؟ .

اوش بی ōšbai -[ا،ص]- ظالم ،خوک چي د زور لرلوپه صورت کي په نورو زوروري یا ظلم کوي . | ظالم ، کسی که با داشتن زور بر دیگران زوآوری یا ظلم می نماید.

اوش بي ōš-bī -[ح ر]- دغه کلمه په یوازیتوب کومه روښانه معنا نه لري خودنورکلماتو سره پوره معنا پیدا کوي .که دغه کلمه یوازي معنا

شي ګني ،ګويا معنا ورخخه اخيستل کېداي شي. بوسته که ایچله اوش بي یمه نه اوتیمیش bōstə-kə īčīlə ōš-bī yamə na-ūtaēmīš ،**ګني ډېرښه کار کوي موږيې پرې نښودو . | این کلمه به تنهایی خود معنای واضح را نمی رساند ،اما درپیوند با کلمات دیگر معنا صریح وروشن را میرساند . اگربه صورت مجرد معنا شود، می شود معنای،گویا، را آن گرفت .مانند :**
بوسته که ایچله اوش بي یمه نه اوتیمیش bōstə-kə īčīlə ōš-bī yamə na-ūtaēmīš ،**گویا خوب کارمی کنم گفته ما رانگذاشت،یا کلانکاری کرده ما را نگذاشت.**

اوشت! **ōšt** -[ام]- **پاڅېږه .** اوشت مکتب ایي! **ōšt maktab ēi** ، **پاڅېږه مکتب ته لاړشه! . | برخیز! .** اوشت مکتب ایي! ōšt máktab ēi، **برخیز مکتب برو! .**

اوشتا ل **ūštāl**- [ا]- **پېږی،سل کاله ، خو دعمرله مخې یو نسل ته ویل کیږي . لکه :** ای اوشتال گو ē ūštāl gō ، **یوقرن تېر شو یا یو نسل تېرشو. | قرن،صد سال، ازنگاه عمر یک نسل . مانند :** ای اوشتال گو ē ūštāl gō ، **یک قرن گذشت یا یک نسل گذشت.**

اوشتاو چوولـه **ōštāw čüwə́lə** –[ص فا،مذ،م،ج]- **ښځه تښتوونکي، هغه کس یا کسان چې دچا ښځه يې تښتولي وي يا يې تښتوي، هغه کس یا کسان چې خپل څاروي له یوی باندې څخه بلې ته لېږدوي. | آن کس یا کسانی که زن کسی را گریختانده اند ویا می گریزانند، آن کس یا کسانی که مواشی خود را ازیک بانده به بانده دیگر انتقال می دهند .**

اوشتومه

اوشتاو چووں ōštāw čüw̃ -[مص]- دبل چا بښخه تبښتول، د خارویو لېږدول یا انتقالول. | گریختاندن زن، اغوای زن کسی دیگر، انتقال مواشی از یک چراگاه به چراگاه دیگر،ازیک بانده به بانده دیگر.

اوشتله ōštə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- جگېدونکی، پاڅېدونکي ، هغه څوک یا کسان چې له خایه پاڅېږي . | بلند شونده، کسی یا کسانی که ازجا بلند می شوند .

اوشتوله ōštə́wə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- جگوونکي، هغه کس یا کسان چې بل څوک یا کسان له خایه پاڅوي . | بلند کننده ، شخصی یا اشخاصی که شخص یا اشخاص دیگر را ازجا بلند می کنند، یا می خیزانند.

اوشتوم üšüm -[ا،م،ج]- ونه ،ونې . |درخت، درخت ها .

اوشتوم

اوشتوم گر ماس üšümgər mās -[ا]- د ړنچیگل کلي خلک د حمل میاشت په دغه نامه یادوي. | مردم قریه ړنچیگل ماه حمل را به این نام می شناسند.

اوشتومه = اوشتمه üštümə́ = üštəmə́ - [ا،م،ج]- هغه سپینې تکمې چې ښځو له هغه څخه خان ته د سېنگارشیان جوړول . | صدف ،کودی سفیدی که خانم ها ودختران ازآن برای خود اشیای زینتی می ساختند.

اوشتومه

زیورات زنانه ووسایل نقریی

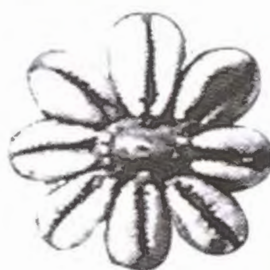

اوشتومه کوڙ

اوشتومه کوڙ **ūštümə́ kūř** -[ا،ص]- اوشتومه کوڙ خانگری خولی وه چی مخورو کسانو ته جوړېده او په هغه باندی د شخص د اجتماعي خانگړی مقام له مخي ،اوشتومه به نامه سپینی خانگړی تکمی گندل کېدلي . د یادولو وړ ده ،چی له اسلام څخه دمخه، د مشرانو مړي د هغه دمقام مطابق دښکلو جامو سره ،په لویو صندوقونو کي له کلي بهر چی د یم تاں yam tã په نامه یادېده ، ایښودل کېدل .هغه خولی چی د تي ماشومانو ته یی ور په سروي هم دکوڙ په نامه یادیږي | اوشتومه کوڙ کلاه مخصوصی بود که برای بزرگان ساخته می شده است . برآن کودی سفید به نام اوشتومه هم مطابق مقام اجتماعی شخص دوخته می شد. کلاهی که برای اطفال شیرخوار به سر می کنند نیز به نام کوڙ kūř یاد می شود .

قابل ذکر است که قبل ازاسلام جسد افراد بزرگ را با لباس زیبا در صندوق بزرگ دور ازقریه می گذاشتند، که به نام یم تاں yam tã یا د می شد .

شاعری درستایش جنگجوی که کشته شده چنین گفته است :

اجنیک جیني اش که ،وای سگام موشبش

کرں تاو کتي اش که ، اوشتومه کوڙ توویش .

ترجمه: به اینکه دشمن را کشته آمدی، تو را در وای سگام گذاشتند

به بزرگداشت از انتقام گیری ات ،کلاه کودی دار به سرت گذاشتند. (ادبیات شفاهی نورستان چاپ سوم،ص۱۸۰)

اوشتومه کېره

اوشتومه کېره **ūštümə́ keṛə** - [ا،ص]- د ویاړنی سمبول و

اوشتون چی د نومیالیو کسانو ښځو او نجونو له سپین صدف څخه خان ته جوړاوه.

اوشتومه کېږه

| نشان افتخار خانواده گی بود که زنان ودخترهای افراد نامور برای خویش از صدف سفید می ساختند.

اوشتون ōštū̃ -[مص]- پاڅېدل، له خایه پاڅېدل، الوتل . | برخاستن، از جا برخاستن ، پرواز نمودن ، به پرواز در آمدن .

اُوشـتون ūštū̃ –[ا،م،ج]- سـتنه، دکورستنه، دکـور سـتنې . چَتـا اوشتون čatā ūštū̃ ، څلور ستنې . | ستون، ستون ها ، پایه، پایه ها . چَتا اوشتون čatā ūštū̃ ، چهار ستون یا پایه.

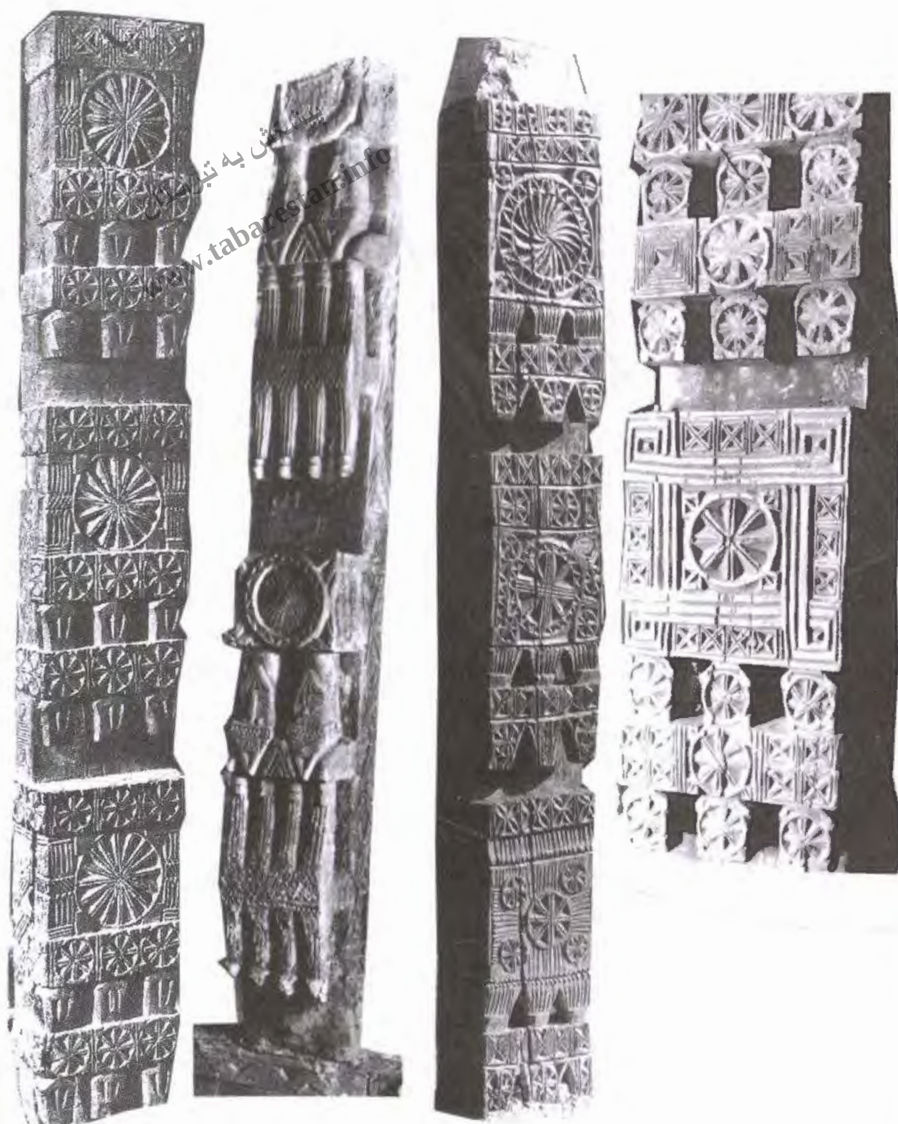
اوشتون ūštū̃ -[مص]- د څارویو یندہ طلبه کېدل .لکه غواېمه کېدل ، میږېمه کېدل ... . | بقه طلب شدن حیوانات .مانند : بقه طلب شدن گاو،بقه طلب شدن گوسفند وبز.

اوشتون ūštə́w̃ - [مص]- په تبی باندی د ډوډی په بل مخ اړول ، د حلال شوي مال له پوستکي څخه د وړی ایستل . | به دیگرروی کردن، چپه کردن نان در تابه . کندن پشم ازپوست حیوان ذبح شده را نیزگویند .

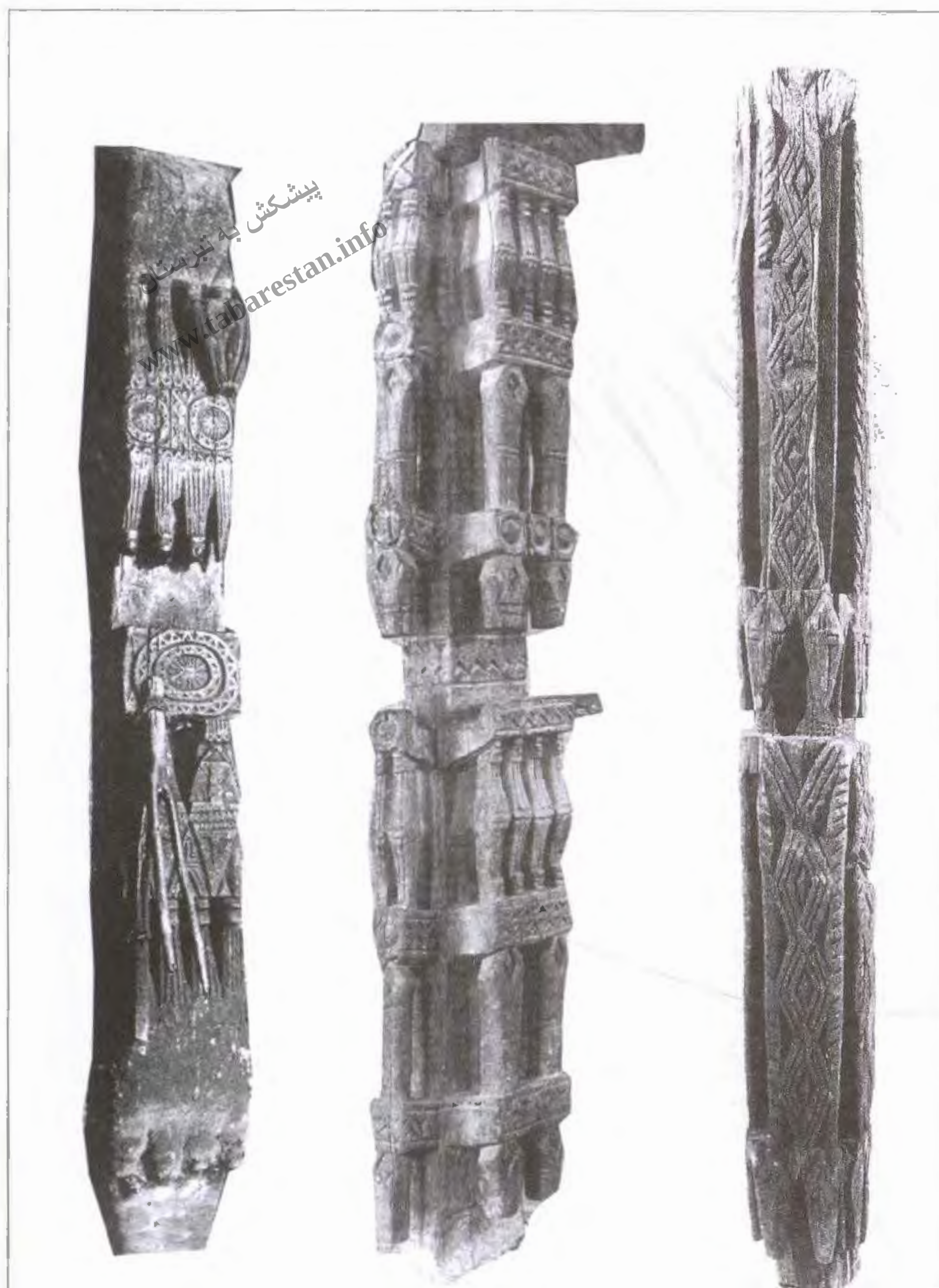
اوشتون

اوشتون ōštə́w̃- [مص]- اوچتول، پاڅول دناستي یا دخوب له حالت څخه ، له کروندی څخه دمرغانو پاڅول. | برخواستاندن ، پراندن، پرواز دادن پرنده ها . مثلاً : پراندن پرندگان از مزرعه ، کمک با کسی که از حالت نشسته یا خواب برخیزد.

ازگونه های ستون منازل محلی نورستان (اوشتون ūštū̃)

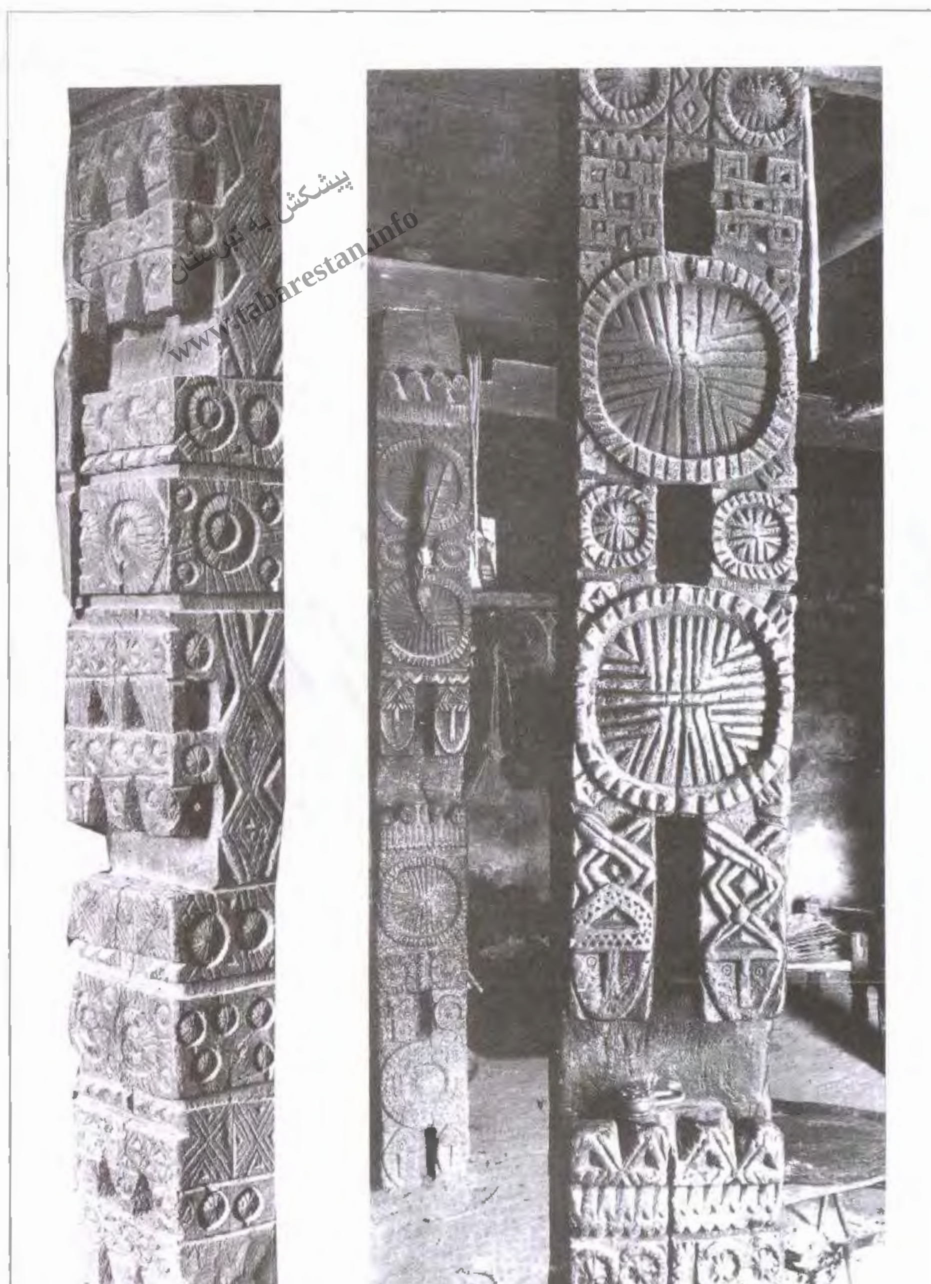

اوشتوڼج ūštũĵ -[ص]- په سره مری باندی اوبه اویا د ډوډۍ نښتل یا لګېدل . | نان درګلو پریدن، را گویند. این که اوشتونج گو ī kə ūštũĵ gō، نان در گلویم پرید.

اوشتوه ūštə́wə -[ا]- هغه وروستی شیره چې د پنېر جوړولو په وخت کې د پنېر له چکیوځخه ایستل کېږي . | شیرآبه، شیره نهایی که از بهم فشردن کلچه های کوچک پنیر به دست می آید.

اوشتي چووله ōštī čüwə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- کډه کوونکي، کډه کوونکي، هغه چې الوزي اویا د الوتو په حال کې دی . | کوچ کننده، مهاجرت کننده ها، آن چه که به پرواز درآمده است ویا درحال پرواز است

اوشتي چووڼ ōštī čüw̃ -[مص]- کډه کول ،کوچ کول،دوطن پرېښودل،پاڅېدل او تلل . | مهاجرت کردن، کوچ کردن، ترک خانه وکاشانه و وطن کردن، برخاستن ورفتن .

اوشتي شته ōštī-štə -[ص فا ،مذ،م،ج]- پاڅېدلی،له خوبه پاڅېدلی،له خایه اوچت شوی.مونث یې اوشتي شتي ōštī-štī،ده. | بر خاسته، ازجا بلند شده. مونث این کلمه اوشتي شتي ōštī-štī ، می باشد.

اوشتي شته ōštē-štə -[ص مف ،مذ،م،ج]- راپاڅولی، پاڅول شوی . مونث یې اوشتي شتي ōštē-štī، ده. | برخواستانده شده، ازجا بلند

کرده شده. مونث این کلمهاوشتي شتي ōštē-štī ، است.

اوشتیک نیشیک ōštik nišik -[ا]- ژوند،په عمومي ډول د ژوندون په معنا دی چې مادي او معنوي دواړه برخې رانغاړي. لکه : تشوبه اوشتیک نشیک آو گورگو tašo -bə ōštik nišik-ə āw gūrgō ، ژوند یې په اوبو لاهو شو. خوپه مجازي ډول کور اور، آبادي، ملکیت،له پاره هم استعمالیږي. بوسته اوشتیک نیشیک اوده bošə ōštik odə nišik، د ښه ژوند خاوند. | معیشیت، زنده گی ، زنده گی کردن . به مفهوم فعال بودن، حیات بسربردن که شامل هردو بخش مادی ومعنوی زنده گی را دربرمی گیرد . مانند : تشوبه اوشتیک نشیک آو گورگو tašo-bə ōštik nišik-ə āw gūrgō، زنده گی اش را آب برد. اما به صورت مجازی برای اقامتگاه یا مسکن، آبادی، مُلک وجایداد، هم اطلاق می گردد. بوسته اوشتیک نیشیک اوده bošə ōštik nišik odə ، صاحب زنده گی خوب، دارندهٔ زنده گی مرفه.

اوشتیک نیشیک نام پرون ōštik nišik nām prū̃ -[مص]- چاته دژوند چاری وربنودل، دچاروبنوونه اوروزنه ورکول، د ژوند طرزاوطریقه وربنودل. | طرززنده گی یاد دادن ،نشست و بر خواست یاد دادن، شیوه زندگی تعلیم دادن.

اوشتي نيشي نه بړون ōštī nišī na-baṛū̃ -[اصط]- د لغت له مخې د دربدلو اوکیناستلووس نه لرلو په معناده ، خوپه اصطلاح کې، ډېرپریشانه کېدل، یا سخت تشویش لرلو، په معنا ده. | ازنگاه لغوی

اوشکي

به معنای توان ایستاد شدن ونشستن نداشتن بوده، اما دراصطلاح به معنای سخت پریشان بودن، سخت درتشویش بودن، بسیارزیاد تشویش داشتن، می باشد.

اوشروں ūšə́rū̃ -[مص]- دانسان د وجود پوستکی زیږه کېدل ، پوستکي پوستکي کېدل . لکه دماشومانو دمخ او لاس پوستکي . | پوستک شدن جلد بدن انسان ، قورزدن، شاریدن دست وروی به اثرچرک و قور زده گی .

اوشري ūšə́rī- پوستکي زیږه شو. لکه چې په ژمي کي دماشومانو دمخ اولاسونو پوستکي زیږه کېږي. | قورزد ، پوستک شد. طوریکه دست وپای اطفال را درزمستان قورمی زند .

اوشري شته ūšə́r –štə -[ص]- زیږه شوې (پوستکي)، دلاس اوپښو زیږه شوې (پوستکي). | قورزده گی،پوست قورزده ، پوست قورزده دست یا پا.

اوشک öšək – [ا،ص]- د وخته، له تاکل شوې وخت څخه مخکي . | قبل از وقت،پیش از وقت معینه ، اول وقت .

اوشکي öšə́k-e -[ق ز]- د وخته ، لا د وخته ، د ناوخت ضد کلمه ده . اوشکی آخله او öšə́k-e acələ ō ، د وخته راتلونکي دي ، یعني باید ناوخته نه کړي . | قبل از وقت ،بسیاروقت . اوشکی آخله او öšə́k-e

acələ ō ، بسیاروقت آمدنی است.

اوشـه ūšə̃ -[ا،م،ج]- هغه وسیله ده چي دهغه په واسطه په تبی باندې ډوډې په بل مخ اړول کیږي. | نان کن، وسیلهٔ است که به واسطه آن نان در تابه به دیگر روی ساخته می شود.

اوشور ūšūr -[ا،ص]- د لرگي وړوکي بڅرکي. | پرخچه کوچک چوب،پرخچه های چوب.

اوَشون awə́šə́w̃ –[مص]- خلاصول ، دیوه کار پای ته رسول. | ختم کردن ، به انجام رسانیدن ، به پایان بردن یک کار.

اوَشووں awə́šə́wəw̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی دیو کارپای ته رسولوته ویل کیږي . | به انجام رسانیدن یک کار توسط شخص یا اشخاص دیگر ،را گویند.

اوَشیا ؟ awə́šeā -[ندا]- کار دې پاي ته ورساوه ؟. | کا ررا تمام کردی، کار را به پایان رسانیدی ؟.

اوشې شته awə́šē-štə -[ص مف]- ختم کړې، پاي ته رسولي . | به پایان برده شده، ختم کرده شده .

اوشوې شته awə́šə́wē-štə -[ص مف]- په نورو باندې ختم کړې، په نورو باندی پاي ته رسولي. | به توسط دیگران به پایان برده شده، توسط دیگران ختم کرده شده.

اوښ ūṣ -[ا]- اېشېدنه، اېشېدل. | جوش، جوش خوردن، جوشیدن .

اوښ ūṣ̃ -[ام]- واېشېږه ،وخوټېږه . | بجوش ، جوش بخور .

اوښ üṣ -[ا]- په شا اخیستل، په شا کول. | به پشت گرفتن، به پشت برداشتن.

اوښ üṣ -[ام]- په شا کړه، په شا یې کړه. | به پشت خود کن، به پشت بردار.

اوښا ūṣā -[ا]- څاڅکي، هغه غوړ څاڅکي چې له ښونتی څخه د بلېدو په وخت کې څڅېږي، د شمع اوښکي، هغه څاڅکي چې له شمعې څڅېږي، هغه څاڅکي چې له یوه شي را توی شي . | قطره، قطرات، قطرات روغنی که از سوختن چراغ چوب می ریزد، اشک شمع ، قطراتی که از سوختن شمع می ریزد، قطراتی که از چیزی بریزد.

اوښـاس ūṣās-[ح جا]- اېشـي ، اېشـېږي، خـوټېږي . | مـی جوشـد، جوش می خورد .

اوښاس üṣās-[ح جا،م]- په شا کوي، پـه شـا اخلـي. | بـه پشت مـی گیرد، به پشت می کند.

اوښاست üṣāst-[ح جا،ج]- (هغوی) په شا کوي، هغوي (بـار) پـه شـا کولـو پـه حـال کـې دي. | (آنهـا) بـار را بـه پشـت خـود مـی گیرنـد ،آنهـا درحال برداشتن بار به پشت خود هستند.

اوبناو ūṣāw -[ام] وابشوه، وخوتوه . | بجوشان، جوش بده .

اوبناو ūṣāw -[ام]- را په شا کره، ما ته په شا کره، ور په شا کره.

| (بار) را به پشت (من –او) کن، (بار) را به پشت (من – او) بگذار.

اوبن اوبن ūṣ ūṣ -[ص]- توده په توده،لبینبي یا دموضوع لومړي وختونه. | گرما گرم، در اوج گرمی موضوع ویاحادثه .

اوبنت ūṣṭ – [ام، ج]- شونده ،شوندی. | لب، لب ها .

اوبنت ōṣṭ-[ع]- اته . | هشت . نام این عدد درزبان اندواروپایی h ekteh ، در اوستا aṣṭa(u) ، ودرزبان سانسکریتašta می باشد .

(مقدمه برزبان اوستایی، سرمحقق داکتر اورمر ،ص۲۵)

اوبنت ازار ōṣṭ azār -[ع]- اته زره. | هشت هزار.

اوبنت پار ōṣṭ pār -[ق]- اته واره، اته خله. | هشت بار ،هشت مرتبه، هشت نوبت.

اوبنت ویشي ōṣṭ wišī -[ع]- اته شلي، یوسلو شپیته. | هشت بیست، هشت بار بیست،صدو شصت.

اوبنکول ūṣkūl –[ص]- ارام ، راحت، دادینه . | راحت ، آرام، دمراستی ، اطمینان .

اوبنکول بو ūṣkūl bö -[ص]- ارام شو، ارام شوم . | راحت

شد، راحت شدم، آرام شد، آرام شدم .

اوښکول چوں üşkūl čū̃ –[مص]- استراحت کول، راحت کول، دمه کول. | راحت کردن، دم راست کردن، دمراستی، استراحت کردن .

اوښکول کروں üşkūl kərə́w̃ -[مص]- استراحت ورکول، بل کس یا کسانوته د استراحت له پاره وخت ورکول . | استراحت دادن، به شخص یا اشخاص دیگر فرصت استراحت دادن.

اوښلي üşə́lī - [ا]- اوربښت ، باران. اوپښ اوښلي بو awēş üşəlī bö ،ښه ډېرباران وشو. ددغه کلمي ریښه اوښا ūşā کلمه ده ، چې د څاڅکي په معنا ده . | بارش ، بارندگی، باران . اوپښ اوښلي بو awēş ūşəlī bö ، بسیارباران بارید، بسیار بارید. ریشه این کلمه ، اوښا ūşā ، یعنی قطره ، می باشد.

اوښم üşəm -[ا]- دمه،دمه کول، په تګ کې د ستړیا لرې کولو له پاره دمه نیول. | دم گرفتن،توقف به خاطررفع خستگی وماندہ گی پیاده روي.

اوښم üşə́m -[ام]- دمه وکړه، دمه ونیسه ، تم شه. | دم بگیر، توقف کن، دم راست کن.

اوښمن üşəmən -[ا،ص]- تم ، تم کېدل، هغه واټن ته ویل کېږي چې لارویان د هغه په وهلو د ستړیا احساس کوي. لکه ویل کېږي، ای اوښمن ē üşəmən، دو اوښمن dū üşəmən، تری اوښمن trē üşəmən ،یوه

دمه نیونه، دوه دمه نیونه، دری دمه نیونی په واتن. | توقف ، آن فاصله را نیز می گویند که رهروان با طی نمودن آن احساس ماندگی وخستگی می نمایند.به گونه تشبیه میتوان فرسنگ خواند. ای اوښمن ē üṣəmən، به فاصله یک دم گرفتن، دو اوښمنdū üṣəmən ، به فاصله دو بار دم گرفتن ...

اوښمن تاو üṣəmən ṭāw -[ص]- تم ځای، هغه ځای چې ستړي اوستومانه لارویان پکی دمه کوي . | توقفگاه، ایستگاه، جای که رهروان خسته وما نده لحظه درآنجا توقف می کنند و رفع خستگی می نمایند.

اوښومه کوټ üṣümə́ kūṭ -[ا]- د غازی آباد ولسوالی د ځوکي cükiکلي پخواني نوم ده. لغوي معنا یې ددمی کلا،ده. | نام قدیمی قریه ځوکی است. معنای لغوي این اسم، قلعه یا محل دمراستی،می باشد.

اوښومي شته üṣümī-štə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې دمه یې کړی ده. مونث یې اوښومي شتي üṣümī-štī ، ده. | آن کس یا کسان که دم گرفته اند . مونث این کلمه، اوښومي شتي üṣümī-štī ، می باشد.

اوښوک üṣūk-[ا،م،ج]- اوښکي . اوښوک دمي نه بړیم üṣūk damī na-baṛīm ، اوښکي مي تینګي نه کړای شوی. ددغه کلمي ریښه د اوښا üṣā یعنی څاڅکي کلمه ده. | اشک، آب چشم . اوښوک دمي نه بړیم üṣūk damī na-baṛīm ، اشک را گرفته نتوانستم. ریشه این کلمه اوښا

اوښوم ūṣā ، یعنی قطره می باشد.

اوښوک اچې üṣūk ačẽ -[ص]- د اوښکو ډکې سترګې . | چشمان اشک پُر،چشمان پُرنم .

اوښوک نشله üṣūk našə́lə –[ص فا،مذ،م،ج]- اوښکې تویونکې، اوښکې تویونکې، هغه کس یاکسان چې ژاړي. | گریان کننده، آن کس یا کسانی که گریان می کنند، آنهای که اشک می ریزند .

اوښوک نشون üṣūk nášũ -[مص]- اوښکې تویول، ژړل . | اشک ریختن، گریستن، گریان کردن ، رها کردن اشک .

اوښوک نشون üṣūk našə́w̃ -[مص]- ژړول، پـه بل کس یا کسانو باندی اوښکې تویول. | برکس یا کسان دیگر اشک ریختن، گریاندن، گریه دادن.

اوښوک لسون üṣūk lasũ -[مص]- د اوښکو جاري کېدل، بې واکه د اوښکو جاري کېدل. | جاری شدن اشک، بی اختیار جاری شدن اشک، روان شدن اشک، رها شدن اشک .

اوښوک لسون üṣūk lasə́w̃ -[مص]- پـه بل کس یا کسانو باندی اوښکې جاری کول، نورکس یا کسان ژړول. | بر دیگران اشک جاری ساختن، دیگران را گریاندن.

اوښوم -üṣüm [ا]- (د اور او د رڼا هرډول وسیلې) مړ کول . |

خاموش نمودن ، خاموش کردن آتش یا چراغ وهر وسیله روشنی .

اوښـوم **ūşüm**–[ام]- مـړ کـړه، (رنـا- ځـراغ، بـرق) مـړ کـړه . | (روشنی – شمع، آتش، چراغ، برق) را خاموش کن.

اوښوماو **ūşümāw** -[ام]- (رڼا- شمع، اور، ځراغ ، برق) مړکړه. | روشنی- شمع، آتش،چراغ، برق) خاموش کن.

اوښومون **ūşüməū̃** - [مص]- په تګ کې دمه کول، په لار کې دمه کول، د(رڼا یا اور) په خپله مړه کېدل . | درطول راه دم گرفتن،دم راست کردن، خاموش شدن خود به خود روشنی .

اوښومون **ūşümə́w̃** -[مص]- بل کس ته دمه ورکول، دبل کس په واسطه د رڼا مړه کول. | به شخص یا اشخاص دیگر دمراستی دادن، به واسطه شخص یا اشخاص دیگر روشنی یا آتش خاموش ساختن.

اوښومي **ūşümī** -[ما]- (ځراغ یا اور) ومړ، (هغه)دمه نیسي، دمه یې وکړه . کسري شته منښ اوښمي kasərī-štə́ manaş ūşümī ، سترِي سړي دمه وکړه. | دم گرفت،(چراغ یا آتش)خاموش شد،(او)دم می گیرد . کسري شته منښ اوښميkasərī-štə́ manaş ūşümī، آدم مانده شده دم گرفت.

اوښومي **ūşümē** -[ص مف،نک]- دمه ورته ورکړه، (رڼا) مړه کړي شوه. | دمراستی داده شد، (روشنی) خاموش ساخته شد.

اوښـومیاس **üṣümiās** -[ح جـا،م]- (هغـه) دمـه نیسـي،رڼا مـړه کېږي . | (او) دم می گیرد،روشنی خاموش می شود.

اوښومېاس **üṣümēās** -[ح جا، م]- دمه ورکوي، (رڼا) مړه کوي .

| دمراستی می دهد، (روشنی) را خاموش می کند.

اوښومیاسـت **üṣümīāst** -[ح جـا، ج]-(هغوی) دمـه نیسـي، رڼـا غلي کېږي. | (آنـها) دم می گیرند،(روشنی) خاموش می شود.

اوښومېاست **üṣümēāst** -[ص فـا،ج]- هغوی (اور، څراغ رڼـا) مړه کوي . | آنـها (چراغ، آتش و روشنی) را خاموش می کنند.

اوښومیت **üṣümīt** -[ص فا،ج]- (اور، روشنی) غلی شو، (هغوی) دمه نیسي . | (روشنی ،آتش) خاموش شد یا شدند، (انـها) دم گرفتند.

اوښـومېت **üṣümēt** - [مـا ،ج]- (اور- څـراغ) مرکـړی شـول . | (آتش -روشنی) خاموش ساخته شدند .

اوښـومیړي **üṣümīṛī** -[مـا ب، م،ج]- (هغـه،هغو) دمـه نیـولي وه،هغو دمه نیولی وه،(رڼا) غلی شوي وه . | (او) دم گرفته بود، (آنـها) دم گرفته بودند، (روشنی)خاموش شده بود.

اوښومېړي **üṣümēṛī** - [ما ب]- څراغ (مخکی) مرکړشوی و. |

اوښوں چراغ (قبلاً)خاموش ساخته شده بود .

اوښومي شته ū̃ṣümī-štə -[ص فا،مذ]- هغه کس چې دمه یې نیولې ده، مره کړی رڼا(درڼا وسیله) . | دم راست کننده، آن کس که دم گرفته است، خاموش ساخته شده(وسیله روشنی) .

اوښومي شته ū̃ṣümē-štə -[ص مف، مذ، م،ج]- دمه ورکړه شوی، مره کړی شوی(د رڼا وسیله) . | دمراستی داده شده یا شده ها، خاموش ساخته شده(وسایل روشنی دهنده).

اوښوں

اوښوں üṣū̃ - [مص]- (بار)په شا اخیستل . با اوښوں ښه کټ میچ نو bā üṣū̃-ṣə kaṭ mēč nū ،د بار په شا اخیستو وس نشته . | (بار) پشت کردن . با اوښوں ښه کټ میچ نو bā üṣū̃-ṣə kaṭ mēč nū ،توانایی پشت کردن بار نیست، به گونه عام اگر گفته شود، توانایی بار بردن نیست.

اوښوں ū̃ṣū̃ -[مص]- ایشیدل ، خوټیدل . آو اوښوں گېري میلي ایں ښه چا کاښ āw ū̃ṣū̃ gerī mili ī̃ –ṣə çā kāṣ ، د اوبو ایشیدلوپه وخت کې ماته غږ وکړه . | جوشیدن، به غلیان آمدن، به جوش آمدن،جوش خوردن . آو اوښوں گېري میلي ایں ښه چا کاښ āw ū̃ṣū̃ gerī mili ī̃ –ṣə çā kāṣ، نزدیک به جوشیدن آب به من صدا کن.

اوښوں üṣə́w̃ -[مص]- (چاته بار) ور په شا کول . | (به پشت کسی) بارگذاشتن، به پشت کسی بار دادن .

اوښون ũṣə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی اېشول ،د نورو کسانو په واسطه جوشول.| به واسطه دیگران جوشاندن، به توسط فرد یا افراد دیگرجوش دادن.

اوښه = اوښا ūṣa ,ūṣə́ -[ا]- څاڅکي. اچېن اوښه ačẽ ūṣə́ ، د سترګو څاڅکي (دوا) . | قطره . اچېن اوښه ačẽ ūṣə́ قطره چشم، چکک چشم.

اوښه ūṣə́- سزا، دادي سزا ده . که چاته وویل شي چې داکار مه کوه، اوهغه کس دنوموړي کار په کولو سره ستونزې سره مخامخ شي اویا ورته ضرر ورسېږي،نو ورته ویل کېږي اوښه بوش ūṣə bōš ، دا دي جزا ده،ښه شو . | جزا، سزای تو، جزایت از این بد تر. این کلمه عیناً این اصطلاح دری را افاده می کند که میگویند: جزا یت ازین بدتر. اگرشما کسی را از اجرای یک کار مانع می شوید،وآن شخص درجریان تکرارهمان کار ،به تکلیفی مواجه می شود ؛میگوئید : اوښه بوش ūṣə bō ، خوب شد، جزایت ازین بدتر.

اوښی ũṣị- وایشېده، وخوټېده. په اصطلاح کي غصه کېدو ته هم ویل کېږي. ببه این ښه اوښی babə ī – ṣə ũṣị ، لالا را ته په غصه شو. | به جوش آمد،اما دراصطلاح به معنای غصه شدن وبه قهر شدن است . ببه این ښه اوښی babə ī – ṣə ũṣị برادر کلانم بر من به غصه شد.

اوښي ũṣē -[ام]- په شا کره، په شا یې کره . | پشت کن ، به پشت

بردار، پشت کرد.

اوښی آو ūṣi̥ āw -|ص|- اېشېدلی اوبه،جوش شوی اوبه . | آب جوش،آب داغ ، آب جوشانده شده .

اوښي شته ūṣē-štə -|ص|- اېشولی ،اېشول شوی . | جوشیده، جوش داده شده.

اوښېي ūṣēi -|ا،م،ج|- باروت . | باروت

اوک

اوک ūk – |ا|- اوښ. دا کلمه په ښکاره د پښتو ژبې د اوښ کلمې اوښتی شکل دی. | شتر. اسم اوک ūk واضحا شکل متحوله اسم اوښ زبان پشتومی باشد .

اوکړه ūkəṛə-|ا،م،ج|- اړم، هغه لرگی چی د تېږی یا د بل کوم وزن لاندی اېښودو سره هغه اوچتوي . | رافعه، چوبی که با گذاشتن در زیرسنگ بزرگ یا هر وزن دیگر،آن را بلند می کنند .

اوکو ūkū -|ا|- د غوایي کوهان . | کوهان نرگاو .

اوکله ūklə - |ا|- تش، خالي، خالی فضا اومحیط، داسی خالي چی چوپه اوچوپتیا ورسره مله وي . | خالی، خلوت،فضا ومحیط خلوت.مثلا : با ترک بانده ها ،چراگاهها خلوت ومتروک می شوند.

اوگا ūgā -|ا،ص|- هغه لار ته ویل کېږي چی له دېری واوری ورېدو

او گروو وپوي

وروسته د خلکو دتگ او راتگ له پاره د واوری په منځ کي جوړيږي.

| بـه آن راهـی گفتـه مـی شـود کـه بعد از باریـدن بـرف زیـاد بـرای رفت وآمدافراد در میان آن ایجاد می گردد.

اوگان

اوگان awgān -[ا، م،ج]- پښتون، افغان، افغانان. | پشتون، افغان، افغانها .

اوگروں ugrũ-[ا]- دا د یو ډول بوټي وچ تارونه یا الیاف دي چې پخوا د اورلگولو له پاره ورڅخه کار اخیستل کېده. دکوارتز او اوسپنی لـه جنگولو څخه ترلاسه شوي د اور بځرکي دغه الیاف ته رسیدو سره اور اخیسته. دغه الیاف دڅرمني په یوه کوچنی کڅوړه کي له نم اورطوبت څخه ساتل کېده . پخوا، دا د اور دلاس ته راوړو یوازینی وسیله وه . | تارها یا الیاف نازک وخشک گیاه مخصوص راگویند، کـه جرقـهٔ پریده ازچقماق را گرفته ،آتش می گیرد. این الیاف دریک خلته کوچک چرمی ازنم ورطوبت نگهداری می شد. درگذشته این یگانه وسیلهٔ به د ست آوردن آتش بود .

اوگروں کوتوک

اوگروں کوتوک ugrũ kūtōk -[ا،ص]- د اوگروں الیاف ساتلو کڅوړه|خریطه کوچک چرمی نگهداشت الیاف اوگروں .

او گروو وپوي! ō- garōw wá pũī -[ندا]- مرسته ،مرسته وکړی!. دا دمرستي غوښتني چیغه ده.دا چیغه هغه وخت څوک وباسي چې د ډېرو کسانو له خوا تروهلو او تکولو لاندی واقع شي او نورکسان د خپل کومک له پاره را وبولي . | آهای!او مردم بـه دادم برسید!.این یـک کلمـه فغان

اولړ وصدای طلبیدن کمک از دیگران می باشد. کسی که ازسوی افراد زیادزیرضرب وشتم قرارگیرد،این کلمه را فغان می کند ومردم را به کمک می طلبد.

اوګړوں=اووګړوں ūgṛə́w̃ -[مص]- مخلوط کول. | گد زدن،مخلوط کردن.

اوګنـــي awgənī -[ص،م ،ج]- پښــتون، پښــتانه،افغان،افغانان . | پشتون، پشتون ها، افغان،افغانها .

اوګنېکي awgənēkī -[ص،م،ج]- پښتنه، پښتنه میرمنې او نجونې . | دختر خانم پشتون،جنس مونث از تبار پشتون .

أول ūl -[ا]- نسلي خاصیت، کورني خواص،ارثي خوی اوخواص ،هغه عادت چې چا ته له مخکني نسل یا نسلونوڅخه ورپاته وي . | خوی وخواص ذاتی، خاصیت ارثی، عادت فطری، خواص سرشتی، به اصطلاح عادت وخواصی که از نسل یا نسل های گذشته به کسی ارث مانده باشد .

اولام ülām -[ا]- بې اولاده پاته کېدل، اولاد نه لرل، مېراث کېدل. دغه کلمه اوس نه استعمالیږي. | بی اولاد بودن، اولاد نداشتن، میراث شدن. این کلمه اکنون از استعمال افتاده است.

اولپول = اول پول ülpül-[ا،ص]- لوی، پراخ ،غټ . دغه کلمه یوازی دجامویه اړه استعمالیږي . | کلان، فراخ، گشاد . این کلمه صرف به ارتباط گشاد بودن لباس مستعمل می باشد.

اولړ ülə̣r -[ا]- ګډ، مخلوط. | گد ،مخلوط، خلط.

اولړ= اولړاو ūlər̥ = ūlər̥āw -[ام]- ګډ وهه، ګډ يي کره، مخلوط کره، ګډ وډ يي کره،(اوبه) خره کره. | ګد بزن، مخلوط کن ، برهم بزن،(آب را)خيت کن.

اولړان ūlər̥ā̃ -[ا]- ګډ وډ، ګډ . | ګد ،مخلوط ،ګدود، برهم خوردن.

اولړان ګو ūlər̥ā̃ gō -[ص]- ګډوډشو، ګډ شو،(اوبه)خړې شوې. | ګدود شد، ګد شد،(آب) خيت شد.

اولړون ūlər̥ū̃ - [مص]- خړېدل (د اوبو) خړېدل، ګډ کېدل. | خيت شدن ، خيت شدن (آب)، ګد شدن .

اولړون ūlər̥ə́w̃ -[مص]- (د اوبو) خړول، ګډوډول، ګډول يا مخلوط کول. | خيت کردن (آب) ، ګدود کردن، خلط کردن، ګدزدن،انحلال کردن، اضمحلال کردن.

اولړي شته ūlər̥ī-štə -[ص مف،مذ،نک]- خړشوې ،چې په خپله خړشوې وي او د خړ ېدو علت معلوم نه وي . | خيت شده ، به ګونهٔ که علت خيت شدن معلوم نباشد.

اولړې شته ūlərē-štə -[ص مف،مذ]- خړکړل شوې، چې چا خړ کړې وي. | خيت کرده شده، کسی خيت کرده باشد.

اولنګه ūləŋə -[ا،ص]- بار په افقي توګه په شا کول،هغه بار ته ويل

کېږي چې په افقي ډول په شا کړل شي. | به آن بار گفته می شود که به شکل افقی به پشت برده شود.مثلاً بوجی به گونه عمودی نه بلکه به گونه افقی به پشت بسته شود.

اولوته ulōtə́ –[ا،ص]- دوحشي حیواناتو په واسطه دکورنیو حیواناتوداړل، د وحشي حیواناتو له خوا کورنیو څارویو د داړلو د خطر شتون . | موجودیت خطردرنده شدن حیوانات اهلي ازسوی حیوانات وحشی درنده،دریدن وبلعیدن حیوانات اهلي توسط حیوانات وحشی، خطر دریده شدن حیوانات اهلي توسط حیوانات درنده وحشی .

اولوست ūlüst- [ا]- ولس ،خلک .اولس اصلاً یوه مغلي کلمه ده . دنورو ژبو په شان کلښه ژبې ته هم د اولوست په تلفظ داخله شوې ده . یوه شاعره خپل کاکا داسې ستایي :

چماس جیپ موشاو تتو اولوست ماي مېلا

ایمه تتو به نام ،اولوست ماي چدي .

ترجمه: پلار مي هغه چې په جراره ژبه دخلکو په منځ کې خبرې کوي زما د پلار نوم د خلکو په مینځ کې انګازه کوي . (تازه، ادبیات شفاهی نورستان دریم چاپ ،مخ ۱۷۱) | اولس، مردم . ولس اساساً کلمه مغلی بوده مانند سایرزبانها، به زبان کلښه نیزبا تلفظ اولوست، راه یافته ومعنای اصلی خود را نیز حفظ نموده است .

اوله awlə-[ا]- یو ډول اوبلن سیمه ایز خواړه دی ،چې د ارزن له مغز اومیو څخه پخېږي . | یک نوع غذای آبگین محلی است ، که از

مغزارزن وماش پخته می شود .

اوله awə́lə-[ص فا، مذ، م،ج]- راوړونکي، هغه کس یا کسان چي ځه شی راوړي یا د راوړو په حال کي دي. مونث یي اولی awə́lī ،ده. | آورنده، آن کس یا کسانی که چیزی را می آورند یا درحال آوردن هستند. مونث این کلمه، اولی awə́lī، می باشد.

اوله ölə- [ص،م،ج،مذ]- لوی، غټ . اولي ölī مونث بڼه یي ده . | کلان، بزرگ . برای مونث اولي ölī استعمال میشود.

اوله اچېن ölə ačẽ̆ -[ص]- دلغت له مخي د لویي سترګي په معنا دی . په اصطلاح کي دحرص اوزیاتی غوښتني، اوکله هم دسخي توب په معنا استعمالیږي. | ازنگاه لغوی به معنای چشم کلان بوده، اما در اصطلاح به معنای کلان چشمی، حرص، زیاده خواهی، وگاهی هم به معنای سخاوت ، استعمال می شود.

اوله اچېن اوده ölə ačẽ̆ – ōdə -[ص]- غټي سترګي والا، هغه ځوک چي غټي سترګي لري. خوپه اصطلاح کي د سخي توب په معنا دی. هغه ځوک چي په ورکړه کی پراخ لاس لري. | صاحب چشم کلان، کسی که دارای چشم کلان دارد. اما دراصطلاح به معنای سخاوت به کار برده می شود.کسی که درسخاوت دست باز دارد.

اوله اچېن چاس ölə ačẽ̆ čās -[اصط]- د لغت له مخی لویي سترګي کوي ، په معنا ده. خوپه اصطلاح کي دحرص او ډیري غوښتني،

اوله چین

په معنا کارول کیږي. | ازنگاه لغوي به معنای چشم کلانی می کند، بوده اما در اصطلاح به معنای حرص و آز ، زیاده خواهی وتقاضای زیاد ، به کار برده می شود .

اوله اما

اولــه امــا ölə amā -[ا]- لوی کور، د کنتار کونټ بل نوم دی. د کنتارکونټ لغت تشریح تـه دې مراجعه وشـي . | خانـهٔ بزرگ، اسم دیگر کنتارکونټ است . به تشریح لغت کنتارکونټ مراجعه شود.

اولــه بــار ölə bār -[ص]- کبراوغرور، خان لوی ښودل،لویي . | کبروغرور، خودرا بزرگ جا زدن، بزرگ نمایی ، بزرگی وجلال .

اولــه بوړه اوده ölə büṛə - ōdə -[ص]- د لغت له مخې د لوی زړه خاوند په معنا دی ،خو په اصطلاح کې د لویي حوصلې خاوند، صبرلرونکی، تحمل لرونکي، پـه معنـا استعمالیږي. | ازنگـاه لغـوي بـه معنـای صـاحب دل کـلان بـوده امـا در اصـطلاح بـه معنـای صـاحب حوصـله، دارنده شکیبایی، دارای تحمل، باصبر، برده بار، می باشد .

اوله دوښتو

اولــه دوښـتو ölə döṣṭö -[ص]- د ډېرعمرخاوندسپین ږیـری، ډېرزوړ. دوشتو دکلمې اصلي اوپخواني شـکل دی،خونن دوښتو döṣṭö ویل کیږي. | پخته سال، بسیارپیر، بسیارسالمند، پیرزمین گیر. گرچـه کلمـه دوشتو امروز دوښتو döṣṭö تلفظ مـی شـود، امـا ازنـگـاه قدمت وریشـه ، کلمه دوشتو درست می باشد .

اوله چین ölə čē̃ -[ص]- لوی غرپ . | شوپ کلان .

اوله سته ölə-stə -[ص،م،ج،مذ]- لوی، **غټ** . اوله سته دبله ölə-stə dabələ، **غټ هلک** . اولي شتي دبليölī-štī dabəlī ، **غټه جني** . اوله سته ټوک ölə-stə ṭük ، **غټ شی.** | **کلان، بزرگ** . اوله سته دبله ölə-stə dabələ، **پسر کلان**، اولي شتي دبلي ölī-štī dabəlī ،**دخترکلان** . اوله سته ټوک ölə-stə ṭük **چیزکلان.**

اوله سته awə́lə-stə -[ص فا،م،ج]- هغه کس یا کسان چې را یې وړي، راوړو والا. | کس یا کسانی که می آورد، آورنده.

اوله ښپي اوده ölə ṣēi- ōdə -[ص]- دلغت له مخې غټ سری یا هغه څوک چې غټ سرلري ، په معنا دی، خوپه اصطلاح کې هغه چا ته ویل کیږي چې لوی دولتی منصب اومقام ولري. | ازنگاه لغوی به معنای دارنده سربزرگ، بوده اما دراصطلاح به کسی گفته می شود که دارای مقام ومنصب بزرگ در دستگاه دولت باشد.

اولـه کـار اوده ölə kār – ōdə -[ص]- غوږور،غوږو، دلویو غوږونو خاوند . | پکه گوش ،صاحب گوش کلان.

اولـه کـوي ölə kōi -[ص]- لوی کـار، غټ کـار. | کـاربزرگ، کـار برجسته وپراهمیت.

اوله منښ ölə manaṣ -[ص]- دلغت له مخې دغټ سړي په معنا دی خوپه اصطلاح کې هغه چاته ویل کیږي چې اجتماعي ورتیا او محبوبیت

ولري . | ازنگاه لغوی به معنای مرد بزرگ بوده اما ازنگاه اصطلاحی به معنای، مرد نامور،مردنامدار ومحبوب، می باشد .

اوله مېله ölə melə -[ص]- غټه خبره، غټې خبرې، لاپې. | گپ کلان،گپ های کلان، لاف وگزاف، گزافه گویي.

اوله نام اوده ölə nām-ōdə -[ص]- لوی نوم لرونکي، مشهور، معروف، دمشراوبنه سري له پاره استعماليږي. | صاحب نام بزرگ، معروف، مشهور، نامدار، شهره.

اوله واک ölə wāk -[ا،ص]- مغرور، کبرجن، خان ليدنه، کلا نکار.

| مغرور، مدمغ، متکبر،کلانکار، خود بزرگ بين، خود خواه .

اوله واک سته ölə wāk-stə -[ص]- کبرجن، هغه چې خان ورته لوی ښکاري، هغه چې مغرور دی. | مغرور،آن که خود خواه وخود بين است، آن که متکبراست، آن که خود را بزرگ می بيند.

اوله ون= اولون ūlə́w̃ -[مص]- له بيلابيلو کسانو څخه راټولول ، چنده ، په سوال را ټولول،سوالگري کول،خيرات ټولول،اعانه راټولول. | جمع کردن پول يا يک جنس از افراد مختلف، چنده ،چنده کردن، گدايي کردن، خواستن خير وخيرات،جمع کردن اعانه .

اولي ölī - [مو،م،ج]- لويه، غټه . | کلان ، بزرگ .

اولي پوںت ölī pũt -[ا،ص]- لویه لار . | شاهراه، بزرگ راه .

اولي شتي ölī-štī -[ص،مو]- غټه، لویه . لکه: اولي شتي دبلي ölī-štī dabəlī ،غټه جنی . | کلان، بزرگ . مانند : اولي شتي دبلي ölī-štī dabəlī ، کلان دختر، دختر کلان .

اوم ūm- [ا،م،ج]- وله، ولی . | شانه،شانه ها .

اون ōn- [ا]- روزي،دخوړو شیان هریو، لکه ډوډی، مېوه ، غنم، جوار اونور چې روزي ورته ویل کېږي . | روزي،چیزهای خوردنی ، خوردنیها مانند نان، میوه، گندم، جوار وغیره که روزی گفته می شوند .

اوناو ōnāw - [ص]- خواړه، دانسانانو دخوړو شیان . دغه کلمه د دوو کلمه (اون) او (آو) څخه جوړه ده. اونōn د روزي په معنا او آو āw د اوبو په معنا ده. په ګډه ددواړو معنا خوراکه اوخواړه، جوړېږي. | خوراکه باب ،غذا . این کلمه از دو کلمه اون ōn به معنای روزی وآوāw به معنای آب می باشد، که باهم معنای غذا را افاده می کنند .

اوناو ūnāw- [ا]- چمن، شین چمن، هواره ورشو . | چمن، سبزه زار، مرغزار،چمنزار .

اوناو تاں ōnāw tã –[ص]- د ډوډی خوړلو ځای . | طعام خانه،محل نانخوری.

اوناو پچله ōnāw pačə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- خواړه پخوونکي،

هغه کس یا کسان چې خواړه پخوي، اشپز. | اشپز، اشپزان، آنهای که غذا می پزند.

اوناو پَچوں ōnāw pačũ -[ف]- خواړه پخول ،اخلی پخلی . | آشپزی، آشپزی کردن، غذا پختن.

اوناو پَچوں ōnāw pačə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندې خواړه پخول. | به واسطه شخص یا اشخاص دیگر اشپزی کردن یا غذا پختن .

اونـدوں ündw̃ -[ا]- ازار ورکول ،ناراحته کول. دغه لغت نن نه کارول کیږي. | آزار دادن، ناراحت ساختن.این لغت امروز ازاستعمال افتاده است.

اونـدېر ūnḍer – [ا،م،ج]- دکلیوالي شورا غړی او دناغې خارونکی کس او کسان، محلي پولیس، دمحلي شورا گزمه . | پولیس محلی، گزمه شورای محلی، شخص واشخاص ناظر برناغه ، که معمولاً عضو اوربی ūrey یا شورای قریه میباشند.

اونــي awə́nī -[ا،اصط]- هغه چې د یوه خاروي بچې د شپون له خوښې پرته ، دمور شیدې وخوري . دا دمالدارۍ اصطلاح ده. | چوچهٔ حیوان که بدون مجوز چوپان شیرمادرش را بخورد، آن را اوني گویند. این یک اصطلاح مالداری است.

اونو ِönü- [ق ز]- نن . اونو آم önü ām ، نن راغلم . | امروز. اونو آم önü ām ، امروز آمدم.

اونو پيں önü pẽ -[ق ز]- سرله ننه، له نن نه وروسته . اونوپيں مکتب گيام önü pẽ maktab geām ، سرله نن ښوونځي ته ځم .په دغه لغت کي پيںpẽ وروستاړی دی . | سر از امروز، از امروز به بعد. اونوپيں مکتب گيام önü pẽ maktab geām ،سر از امروز به مکتب ميروم. درين لغت کلمه پيں pẽ پسينه است.

اونو جېنگي önü ĵeŋī -[ق ز]- نن سبا ،په دغه شپو او ورځو کي. ددغه کلمي معنا لنډ وخت يا ژر دي. لکه: اونو جېنگي اځژ önü ĵeŋī acř، ښايي نن سبا راشي . | امروز و فردا ، درين روزها. معنای اين کلمه به زودی يا زود می باشد .مانند: اونو جېنگي اځژ önü ĵeŋī acř ،امروز و فردا خواهد آمد، درين روز ها خواهد آمد .

اونو ښه önü-ṣə -[ق ز]- نن له پاره ، دنن له پاره . | برای امروز.

اونښس ūnes -[ا،م،ج]- چينه،هغه ځای چي اوبه له ځمکي لاندې راوځي . دغه نوم د آو + نښس کلمو څخه چي د اوبو راوتو په معنا دي، جوړ شوی دی. نښس د نيسروں ،مصدر څخه ده. | چشمه ،جای که آب از زير زمين می براید. اين اسم از دو کلمه آو + نښس که به معنای جای که آب می براید، ساخته شده است . نښس ازمصدر نيسروں ،است.

اونښس آو ūnēs āw -[ص]- دچينې اوبه، هغه اوبه چي له چينې

راوخي. | آب چشمه، آبی که ازچشمه جاری باشد.

اون ũ- [مص]- تلل، چا تـه ورتلل، اوښتل، چپه کېدل . گېام geām ، (زه) ځم . گو gō ،(هغه) لاړ. گبا سgeās ، (هغه) ځي . گیاست – geāst ،(هغوی) ځي . گېمیش-gemīš ، (موږ) ځو. گیاست geāst (هغوی) ځي. | رفتن، رفتن نزد کسی، عمل رفتن، راه رفتن، حرکت کردن، عزیمت کردن، چپه شدن، سرنگون شدن . گبام geām (من) می روم . گو gō (او) رفت. گباس geās (او) میرود . گباست geāst (آنها) میروند . گبمیش gemīš ،(ما) میرویم. گیاست geāst (آنها) می روند.

آون aw̃- [مص]- راوړل . سي اوو اویاس se öw awiās ،هغه ډوډی راوړي . | آوردن،ضد بردن . سي اوو اویاس se öw awiās ،او نان می آورد.

اوڼټ = اونټ ũṭ =ūnṭ-[ا]- پوټکی اړول. | پوست کردن.

اوڼټ = اونټ ũṭ =ūnṭ- [ام]- پوټکي يې وباسه. | پوست کن.

اوڼټله ũṭə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- پوټکي ایستونکي ،هغه ځوک چې د حلال شوي مال پوټکي اوباسي. | سلاخ ، پوست کننده، کسی یا کسانی که پوست حیوان حلال شده را می کنند.

اوڼتوله ũṭáwələ- [ص فا،مذ]- هغه کس چې په بل کس باندې د حلال شوي مال پوټکي اوباسي. | آن کس که بـه توسط کس دیگر پوست

حیوان حلال شده را می کند.

اوںتوں ũṭũ –[مص]- پوتکي ایستل . | پوست کردن .

اوںتوں ũṭə́w̃-[مص]- دبل چا په واسطه پوتکي ایستل. | پوست کردن به واسطه شخص دیگر .

اوںتي شته ũṭī-štə -[ص مف ،مذ]- پوست کرشوی، پوتکي ایستل شوی. | پوست شده، پوست کرده شده.

اوںتي شته = اوںتوي شته ũṭē-štə= ũṭə́wē-štə -[ص مف]- په بل کس باندی پوست کړی. | به واسطه کس دیگر پوست شده.

اوںدریک

اوںدریک=اوندریک ũdrīk-[ا]- اونگ، بغری ، ددانو اوشیانو د تکولو لوښي چی له اوسپنې، لرگي ،اویا له تیږی ځخه جوړ شوی وي . | اونگ ، هاون ، هاون چوبی،آهنی ویا سنگی .

اوںس ũs- [ا]- توښه،جیره . | توشه ،اذوقه ،جیره .

اوںکوں = اونکوں ũkũ= ūnkũ- [مص]- دغږ انعکاس ، د اواز بیرته راگرځېدل . | انعکاس (صدا) ، پژواک ، برگشتن صدا، طنین اندازی صدا، پیچیدن صدا، انتشارصدا،پخش شدن صدا .

اوي ōi -[ض اشا]- پورته خواته اشاره ده، پورته خواته موقعیت ښيي.

| به سمت بالا اشاره است، موقعیت به طرف بالا را نشاندهی می کند.

اوي اون ōi-ũ -[مص]- پورته تلل، پورته خوا تـه ختل. | بالارفتن، به طرف بالا رفتن.

اوي باله ōi – bālə -[ص فا، م،ج،مذ]- هغه څه چي لـه ځمکي سر وهی یا راپورته کیږي،هغه څه چي(له ځمکي) د راپورته کیدو په حال کي دي. | آن چه که از زمین سر می زند، آن چه که اززمین می براید، آن چه که(اززمین) درحال سرزدن یا سبزشدن است .

اوي باله سته ōi-bālə-stə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه څه چي (له ځمکي) دسر وهلو خاصیت لري. | آن چه که خاصیت سرزدن(اززمین) را دارد.

اوي بوسته ōi-böstə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه څه چي راپورته شوي، هغه څه چي له ځمکي يي سر وهلي. | آن چه که (اززمین) سر زده است،آن چه که (اززمین) سبز شده.

اوي بون ōi-bũ -[مص]- راپورته کېدل،له ځمکي ځخه سر وهل،لـه ځمکي را شینه کېدل،قهرېدل. | اززمین سرزدن،از زمین برآمدن،به قهرشدن.

اوو ōw -[پسینـ]- په، کي . دغه کلمه د وروستاړی په ډول دنوم په پـای کي راځي او نوم ته (په) معنا وربخښي اوهم د نوم موقعیت ښکاره کوي .

اوو

لکه . اما ـ اوو (په محاوره کي د (الف)حرف حذف کيږي،اماوو amā-ōw په کور،په کورکي. أښاروو aṣār-ōw ، په ښارکي. أښېوو aṣēi-ōw ، په سر. أدوشتوو adōšt-ōw ، په لاس، په لاس کي . اونور. | در. این کلمه به حیث پسینه دراخیراسم می آید و موقعیت اسم را واضح می سازد و به آن معنای (در) را می دهد. مانند اماوو amā-ōw (درمحاوره حرف الف حذف می شود (اماوو) ، درخانه. أښاروو aṣār-ōw ، درشهر. أښېوو aṣēi-ōw ، درسر. أدوشتوو adōšt-ōw ، دردست وغیره .

اوو -ōw [ا]- ډوډی، وچه ډوډی، په عام ډول دغذا یا خوړو په معنا هم دی . مثلاً : ایں اوو یوژں ī öw yōř ، ما ډوډی وخوړه . | نان، نان خشک، اما به صورت عام به مفهوم غذا استعمال می شود .مثلاً: ایں اوو یوژں ī öw yōř ، من غذا خوردم .

اوو (wu , uu) ū́ -[ض اشا،پیشیـ]- دغه کلمه لاندې خواته سمت او حرکت ښيي. کله چي دځینونومونو،فعلونو او مصدرونو په سر کي راشي، لاندي خواته سمت یا حرکت ښيي. لکه : اووتیاں ū́ -tiā̃ ، لاندي خواته، اووگو ū́ -gō ښکته لاړ ، اونور. باید ووایم چي ما دغه ضمیرخکه په دوو واونو ولیکه چي له نورو ورته کلمو سره یې فرق اسان وي . | این کلمه حرکت یا سمت پایین را نشاندهی می کند. هرگاه در آغاز اسم،فعل یا مصدر ذکر گردد، حرکت یا سمت پایین را تفهیم می کند. مانند: اووتیاں ū́ -tiā̃ ، به طرف پایین. اووگو ū́ -gō ، پایین شد،به پایین رفت.

باید خاطرنشان سازم که این ضمیر را به جهتی با دو واو نوشتم که فرق

این ضمیر با سایر همچو کلمات آسانتر باشد.

اوو آو öw āw -[اصط]- د لغت لـه مخی د ډوډی او اوبو ، پـه معنـا ده، خوپه اصطلاح کي د خوړو، په معنا ده. | ازنگاه لغوي به معنای نان و آب بوده، اما دراصطلاح بـه معنـای غذا وخورد ونـوش، خـرچ وخراجـات غذایی می باشد.

اوو اڅون ū́ - acū̃ -[مص]- کتـه کېدل، راکتـه کېدل، لـه لوړځایـه کوزېدل، لاندې خواته راتګ . | پایین شدن، پایین آمدن ازبالا، فرود آمدن، به طرف پایین راه رفتن.

اوو اروړاو = اروړاو -[ص]-ū́ - arūṛāw, arūṛāw کته خوا ته حرکت ، سقوط . | سقوط ، نزول ، سیر نزولی،حرکت به طرف پایین .

اوو او ū́ - āw -[ام]- لاندی راوړه، ښکته یې راوړه، راښکته کړه. | پایین کن، په پایین بیاور.

اووبېراچېن کټي ū́ -bēr ačẽ̄ kaṭī -[ق]- دسترګولاندې په کتو سره . | با چشم خمی، با زیر چشمی،با زیرچشم دیدن.

اووبېـراچېن نشـون ū́ -bēr ačẽ̄ nášū̃ -[اصط]- دسـترګو لاندې کتل، سترګې لاندې اچول . | زیر چشم دیدن، چشم پایین انداختن.

اووبېرچون ū́ - bēr čū̃ -[اصطـ]- تناسلي اله ایستل، خپله تناسلي اله ښکاره کول. دغه کلمه ترډېره د څارویو په اړه استعمالیږي، خوکله هم دهغه چا په اړه دملندی په دول هم استعمالیږي چې دنورو په ښځو پسې گرځـي . | الـه تناسلی کشـیدن، الـه تناسلی نشـان دادن. ایـن کلمـه بیشتردرمورد حیوانات استعمال می شود. هرگاه کسی زنها مردم را دنبال نماید درمورد وی به گونه تمسخرنیز استعمال می شود.

اووپا ū́ -pā -[ق م]- لاندې خای ،ښکته خای . | محل یا جای پایین، در زیر،واقع شده درزیر .

اوو پا تون ú -pā taw̃ -[مص]- پښـه پـه خمکـه اېښـودل، پښـه لاندی اېښودل. | پا پایین گذاشتن، پا برزمین گذاشتن.

اووپاېن (اووپـا- اېن) ū́ -pā-ẽ -[ق م]- پـه لانـدې خـای کـې، ترهغه لاندې . او پاېن کوچ ū́ -pā-ẽ kūč، ترهغه لاندې وکینـه. | درجـای پایین. او پاېن کوچ ū́ -pā-ẽ kūč، زیرآن را بکن.

اووپا کڅاسته ū́ -pā kacā-stə -[ص فا، م،ج،مذ]- هغه کس یا کسان چې لاندی خوا ته گوري،هغه کس یا کسان چې خمکې ته گوري یـا د کتلو په حال کې دی . | آن کس یا کسانی که به زمین چشم دوخته اند ویـا درحال نگاه کردن اند .

اووپا کڅون ū́ -pā kacū̃ -[مص]- سترگې ښکته اچول ،خمکې

ته کتل دشرم له مخې،په اصطلاح کې د شرمیدلو په مفهوم هم دی. | چشم پایین انداختن، چشم خم انداختن ، به زمین نگاه کردن ازدست شرم. دراصطلاح به مفهوم شرمنده شدن است.

اووپا کڅوں ū -pā kacə́w̃ -[مص]- شرمول ،خجالت کول، د سیال یا دښمن شرمول. په اصطلاح کې په ښه کارکردګي سره سیال یا دښمن ته ماته یا شرمند ګي ورپه برخه کولو،ته ویل کیږي . | شر ماندن، شرمنده ساختن دشمن. دراصطلاح با کارکرد خوب ازحریف،رقیب یا دشمن پیشی گرفتن و آن را شرمنده ساختن، را گویند.

اووپچ = اووپوج ū́ -pəĵ , ū́ -pūĵ -[ا]- زیږیدنه، پیدا کیدنه . ددغه کلمی اصلي بڼه اوو پوج ū́-pūĵ ده. موږ د پوچوں pūĵũ̃ کلمه هم لرو چې دکیمندلو او کیکاږلو په معنا ده. خو اوس د اووپچ ū́ -pəĵ به تلفظ مروج شوی ده. نو ماهم دغه کلمه په عام شوی تلفظ ولیکه. | تولد. صورت اصلی و اولی وریشه این کلمه اوو پوج ū́-pūĵ ،به معنای تخته شدن به ظرف پایین می باشد . مثلاً ما کلمه پوچوں pūĵũ̃ داریم که به معنای تخته نمودن زمین می باشد. کلمه یاد شده امروز با تلفظ اووپچ - ū́ pəĵعام گردیده است. بناءً من هم همین تلفظ عام شده را نوشتم.

اووپچ = اووپوج ū́ -pəĵ , ū́ -pūĵ -[ام]- وزیږیږه. | تولد شو.

اووپچاوں = اووپچاں وں ū́ -pəĵãũ̃ , -pəĵāũ̃ -[مص]-

(دماشوم) زیږیدل، نړی ته سترګي غړول . | متولد شدن (طفل) ، به دنیا

آمدن .

اووپجـاں گوستـه ū́ -pəĵã̄ –gōstə -[ص مفـ،مذ، م،ج]-

زیږیدلي (ماشوم) ، پیدا شوی،نری ته سترگي غړولی. | تولد یافته ، تولد شده، متولد، به دنیا آمده.

اووپْجن ū̆-pəĵən – [ا]- زیږون. لکه : توبه اوپجن اکینو بوسته او tū-bə ú-pəĵən akīnōw böstə-ō ،ستا زیږون چیرته شوی دی، ته چیرته زیږیدلي یی . په سانسکریت ژبه کی upa-ĵan د زیږیدلو، زیږولو، نړی ته راوستو، اوظاهر کیدلو په معنا دی . | تولد ،به دنیا آمدن طفل. مانند : توبه اوپجن اکینوو بوسته او tū-bə ú-pəĵən akīnōw böstə - ō ،یعنی ،تودرکجا متولد شده یی . درزبان سانسکریت upa-ĵan به معنای متولد شدن، زاییده شدن، به دنیا آمدن، وظاهرشدن است. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱ ،ص۳۲۷)

اووپجله ū́ -pəĵələ -[ص فا،مذ]- زیږیدونکي ، هغه چي زیږیږي .

| پیدا شونده ، آنکه به دنیا می آید.

اووپَجوله = اووپجولوک ū́-pəĵəwəlōk, ū́ -pəĵə́wələ-

[ص فا،م ، نکـ]- پیدا کوونکي . اشاره پلار ته ده . وي تو اوپجولوکه wī tū ū̆-pəĵəwəlōk-ə ،ورک دي وي ستا پلار.کله هم دغه کلمه دخدای(ج) په معنا استعمالیږي. ددي کلمي مونث اوپجولي ū́-pəĵə́wəlī، ده . | پیدا کننده ، اشاره به پدر است . وي تو اوپجولوکه wī tū ū̆ -pəĵə́wəlōk-ə ،

اوو پجي

گم یا نابود شود کسی که تورا پیدا کرده است (پدرت). گاهی هم به ارتباط خدا(ج) به مفهوم پیدا کننده ، استعمال می شود. مونث این کلمه اوپجولي ū́ -pəĵə́wəlī ،است.

اووپجون = اوپوجون ū́-pūĵũ = ū́-pəĵũ-[مص]- زیږیدنه، زیږېدل. | زاییده شدن، تولد شدن، متولد شدن، به دنیا آمدن،پیدایش، پیداشدن .

اووپجون پېن‌به ū́-pəĵũ pẽ-bə -[ق]- زیږېدنی‌سره جوخت، زیږېدو سره سم، له زیږېدنی را دیخوا . | اززمان تولد، ازهنگام تولد،از ابتدای تولد،ازهنگام تولد.

اووپجون ū́-pūĵə́w̃ -[مص] – زیږول،(ماشوم) نړی ته راوړل. | تولد کردن،متولد ساختن، به دنیا آوردن طفل .

اووپَجویلي ū́-pəĵə́wəlī -[ص فا،مو]- زیږوونکې. له مور څخه منظور ده . | تولد کننده . منظور ازمادر می باشد .

اووپجي = اووپوجي ū́-pəĵī = ū́-pūĵī =-[ا،اصط]- لغوي او دقیقه معنا یې زوزاد او کورنی ده؛ خو په اصطلاح کې د نسب او طایفې مفهوم ورڅخه اخیستل کیږي. لکه : ندیشنگ به اوپجي nadi šaŋ-bə ū́-pə́ĵī ،دندیشنګ زوزاد یا اولاده. هغه کسان یا کورنی چې لږ تر لږه تېر دریم نیکه یې سره شریک وي. | معنای دقیق لغوی خاندان و زاده است .

اووپجي شته

اما در اصطلاح مفاهیم طایفه وعشیره را می رساند . مانند: ندیشنگ به اوپجي nadi šaŋ-bə ū-pə́ĵī ، نسب یا اولادهٔ ندیشنگ. کسان یا خانواده های که وابستگی شان حد اقل سه پشت عقب، به یک پدرکلان برسد.

اووپجي ū-pəĵī -[ما] - وزیږید . | تولد شد .

اووپجي پېږبه ū-pə́ĵī pẽ-bə -[ق]-(هغه) له زیږیدنی سره جوخت، (هغه) له زیږیدني سره سم. اوپجي پېږ به نیمیچه او، (هغه مذکر) له پیدایښته ناروغ دی. | توام باتولدش، متصل تولدش،ازآغاز تولد. اوپجي پېږ به نیمیچه او، (مفرد مذکر) ازهمان اول تولد بیماراست.

اووپْجي شته ū-pəĵī-štə -[ص مفـ ،مذ،م،ج]- زیږیدلی .مثلاً : کوں که اوپجیشته اوش kũ – kə ū -pəĵī-štə ōš ، له چا زیږیدلي یی ، یعني مور یا پلار دي څوک دي . | تولد شده از، زاییده شده از، متولد از، به دنیا آمده از، تولد یافته از، مولود از. مثلاً : کوں که اوپجیشته اوش kũ – kə ū -pə́ĵī-štə ōš ،ازکی تولد شدی؟والدین ات کی ها اند .

اووپجي شته ū-pə́ĵē-štə -[ص مفـ ، مذ]- زیږولی . مثلاً: کوں اوپجبشته اوش؟ kũ ū -pə́ĵē-štə ōš ،چا زیږولي یی؟.هدف مور ده . په سانسکریت ژبه کی upa-ĵāta زیږیدلي او زیږول شوی په معنا ده . | تولد کرده شده. مثلاً: کوں اوپجبشته اوش؟ kũ ū-pə́ĵē-štə ōš ،کی تورا تولد کرده است، کی تورا زاده است ؟. منظور مادر است . درسانسکریت upa-ĵāta به معنای به دنیا آمده، تولد یافته،متولد شده می باشد.

(فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱،ص۲۲۷)

اووپَجي تــاو ṭāw ū́-pə́ǰī -[ا، ص]- دزیږېدلو خـای. | جـای تولد،محل تولد،زادگاه.

اووپَجي گــول gōl ū́-pə́ǰī -[ا]- اصـلي وطن،هغـه وطـن چـې شـخص هلتـه زیږېدلي وي . ولایت اوومملکت یې هم بللي شو. اووپجیش گول ū́-pə́ǰīš gōl ، ستا د زیږېدو خـاي. | وطن اصلی، زادگـاه شـخص. ولایت ومملکت هم می تـوان خوانـد. اووپجیش گولū́-pə́ǰīš gōl،زادگـاه تـو،جای که پیدا شدی.

اووپَجي واس ū́-pə́ǰī wās -[ق ز]- د زیږېدني ورځ، دزیږېدلو ورځ . اووپجیش واس ū́-pə́ǰīš wās، ستـا دزیږېدنی ورځ. | روزتولـد، روز پیدایش . اووپجیش واس ū́-pə́ǰīš wās، ستا د زیږېدو ورځ.

اووپرسـاون = اوپرسـان اون ū́-prasāū̃, ū́-prasā̃ū̃ - [مص]- تابع کېدل، اېل کېدل، ارامېدل، دکالو گونجي اوارېدل. | تـابع شـدن، زیر تسلط آمدن، آرام شدن، هموار شدن چملکی فرش یا لباس.

اووپرسولـه ū́- prasə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- تابع کوونکي، تر اثر لاندې راوستونکي، گونجي اوارونکی کس یا کسان . | رام کننده، مطیع کننده، فرونشاننده، تابع کنندگان، هموار سازنده چملکی فرش یا لباس .

اووپرسـون ū́- prasə́w̃ –[مص]- تـابع کـول، تـر تـاثیر لانـدې

اووپَلله

راوستل،څه شي چې لـه خمکي اوچت وي کېنـول. لکـه فرش پـه خمکـه پرېباسل . | رام کردن، فرونشاندن، مطیع ساختن.

اووپرسوون prasə́wəw̃ -ū́ -[مص]- دبل کس پـه واسطه تـابع کـول، تـر اثر لانـدی راوسـتل،کینول. | توسط کس دیگر رام کـردن، مطیـع کردن، فرو نشاندن چُملکی.

اووپرسـې شـته prasē-štə -ū́ -[ص مف ،مذ]- اوارکړشوي، تابع کړي. | فرو نشانده شده، بالا آمده گی فرو نشـانده شـده، تـابع سـاخته شده .

اووپَلـن ū́-palən –[ا]- تـوپ، لانـدې خواتـه تـوپ. دغـه کلمـه کلـه د مسافې د تخمین له پاره هم استعمالیږي. لکه وېل کېږي : اې اوپَلـن - ē ū́ palən، یعنې د یوه تـوپ پـه انـدازه،دو اوپَلـن dū ūpalən ، د دوو تـوپونـو پـه انـدازه فاصلـه ... . | خیز، خیز بـه طرف پـایین . این کلمـه گـاهی بـرای تخمـین مسـافه یـا فاصلـه نیـز اسـتعمال مـی شـود. مـثلاً : گفتـه مـی شـود اې اوپَلـن ē ūpalən، بـه معنـای بـه فاصلـهٔ یـک خیـز، دو اوپَلـن - ū́ dū palən، به فاصله دو خیز... .

اووپَلله ū́-palələ -[ص فا، مذ،م،ج]- لانـدې خواتـه تـوپ وهـونکي، هغه څوک یا کسان چې لانـدې خواتـه تـوپ وهـي یـا دتـوپ وهلوپـه حـال کـې دی. | خیز کننده بـه طرف پـایین ، کسـی یـا کسـانی کـه ازجـای بالابـه طرف

پایین خیز می کنند یا درحال خیز اند.

اوو پَلون ū́-palū̃ -[مص]- له لورخایه لاندې خواته ټوپ وهل. | خیز ازبالا به پائین، پرش به پایین .

اوو پلون ū́-palū̃ -[مص]- نرحیوان پرښځینه حیوان باندې ختل، د ښاروېو جوړه کېدو ته ویل کېږي. | جفت گیری حیوانات، بالا شدن حیوان نر بر حیوان ماده.

اوپلون ū́-paləw̃ -[مص]- څوک لاندې خای یا خوا ته ټوپ وهلو ته گومارل. | کسی را به خیز به طرف پایین گماشتن.

اوو پنه ū́-pənə́ -[مذ]- زوی، پیداشوی. | زاد ، زاده ، ولد، فرزند .

اوو پني ū́-pənī -[مو]- لور. دغه کلمه دمونث جنس له پاره کارول کېږي. | زاد ، ولد ،فرزند. برای جنس مونث به کار برده می شود .

اوو پو ū́-pū -[ق]- لاندې . دغه لغت دیو شي موقعیت بل شي چې دبل شي لاندې وي . لکه: درژں که اووپو بو drī̆-kə ū́-pū bö ،ترتیږې لاندې شو. درژں اووپو کوژں drī̆ ū́-pū kōr̆ ،تیږې لاندې کړ. | زیر . این لغت موقعیت یک چیز را بیان می کند که زیر چیز دیگر باشد. مانند: درژں که اووپو بو drī̆-kə ū́-pū bö ،زیر سنگ شد . درژں اووپو کوژں drī̆ ū́-pū kōr̆ سنگ زیر گرفت .

اووپې ū́- pē -[ص]- لاندې، ترلاندې، داسې لاندې خای چې سرېې

اووتل

ازاد وي . | پایین، جای پایین، این کلمه جای یا موقعیتی را بیان می کند که سر آن آزاد باشد.

اووپي له = اووپېله ū́-paēlə -[ص فا،مذ]- هغه څه چې د را بښکته کېدو په حال کې وي، په خمکه دکېناستو په حال کې وي . لکه: الوتکه یا الوتونکی. | آن چه که در حال پایین آمدن به زمین باشد. مانند: طیاره یا پرنده.

اووپیون

اووپیون ū́-paēū̃ -[مص]- دالوتکي اویا دالوتونکي په خمکه کېناستل یا راښکته کېدل. | فرود آمدن، به زمین نشستن . مانند فرود آمدن طیاره به زمین ، به زمین نشستن پرنده .

اووپیون ū́- paēw̃ -[مص]- په خمکه کېنول، خمکي ته راښکته کول. لکه د الوتکي یا دبل هرالوتونکي په خمکه کېنول. | فرود آوردن . مثلاً : فرود آوردن طیاره یا هرپرنده دیگر .

اووپي شته ū́- pai-štə -[ص مف]- هغه څه چې راښکته شوي وي، په خمکه کېناستلي وي . | آن چه که فرود آمده است، آن چه به زمین نشسته است .

اوو تان öw tā̃ -[ص]- د ډوډی پخولوځای ، نانوایي . | نانوایی، محل پخت نان.

اووتل ū́-təl -[ق م]- ژور، ښکته ، ډېرښکته، تل . کوبي اووتل

او kūii ú-təl ō ،څاه ژوره ده . | عمیق ،چقور. کویی اووتل او-ú kūii təl ō ،چاه عمیق است.

اووتنگا اوں = اوتنگاں اوں ú-taŋāũ̃ , ú-taŋã̄ũ̃ -[ص مف، نک]- نیول کېدل، اشغال کېدل، محاصره کېدل، له پاسه را لاندی کېدل. | اشغال شدن، ازبالامحاصره شدن، ازبالا زیرگرفته شدن،مفتوح شدن.

اووتنگاں گوسته ú-taŋā-gōstə –[ص مف،مذ]- احاطه شوي، له پاسه احاطه شوي، محدود شوي،له پاسه محاصره شوی. | محاط شده، محدود شده، ازطرف بالا محاط شده ، احاطه شده از سمت بالا.

اووتنگوله ú-taŋə́wələ –[ص فا،مذ،م،ج]- لاندې كوونكي ، غاصب، اشغالوونكي، هغه کس یا کسان چې دبل ملکیت غصب کوي . | غاصب، اشغالگر، کسی یا کسانی که ملکیت کس یا کسان دیگررا غیرقانونی به دست می گیرند.

اووتنگوں ú-taŋũ –[مص]- نیول کېدل، اشغال کېدل، رالاندې کېدل، فتح کېدل. | گرفته شدن، اشغال شدن، غصب شدن ، فتح شدن .

اووتنگوں ú-taŋə́w̃ -[مص]- دچاملکیت لاندې کول، غصبول، په زوره نیول، فتح کول، مغلوب کول. | زیرگرفتن، اشغال کردن، فتح کردن، غصب کردن ملکیت کسی به زور،مغلوب کردن .

اووتنگي شته ū́-taŋē-štə -[ص مف،مذ]- لاندي کړشوي، لاندي کړی، په زوره نیولي،غصب کړی،فتح کړي . | غصب شده ، اشغال شده ، به زور گرفته شده، فتح شده.

اووتوو ū́- tōw -[ام]- لاندی خوا ته راپرېږده، ښکته خوا تـه يې را خوشی کړه. | به طرف پایین رها کن، به طرف پایین آزاد کن.

اووتپاس ū́-tae-ās -[ح جا]- وربېږي، دورېدو په حال کـي دی، لاندی خوا ته راپرېږدي. لکه : آو اووتپاس، اوبه لاندي خواته را پرېږدی یا را بهوي. | می بارد، درحال باریدن است، به پایین رها می کند.مانند: آو اووتپاس، آب را به پایین رها می کند.

ū́- taw̃ - [مص]- ورېدل، ښکته را پرېښودل، ښکته اېښودل ، مړی قبر ته ښکته کول، په ځمکه اېښودل، دباران یا د واورې ورېدل . کال اووتي kāl ū́- taē ،باران شروع شو، باران اوري. | باریدن، به پایین رها کردن، درپایین گذاشتن، میت به قبرپایین کردن،به زمین گذاشتن، باریدن برف یا باران . کال اووتي kāl ū́- taē ،باران شروع کرد، باریدن باران آغازشد.

اوو تووں ū́- tawə́w̃ -[مص]- په بل کس باندي لاندي خای ته ښکته کول، مړي قبر ته ښکته کول یا اېښودل،په بل کس باندي ځه شی په ځمکه اېښودل . منه گورتيني- او اووتی manə́ gūrtinī-ū ū́ - taē مړی یې قبرته ور ښکته کړ . | پائین کردن، به قبر پایین کردن میت،

اوو تینه سته توسط شخص دیگر چیزی را به زمین گذاشتن . منه گورتیني- او اووتی manạə́ gūrtinī-ū ū́ - taē ، میت را به قبر پایین کردند.

اووتیاس ū́ -tiās -ū [ح جا،م]- بی هوښه کیږي، دبي هوښه کېدو په حال کې دی . | درحال بیهوش شدن است، بی هوش می شود .

اوو تیاں ū́ -tiā̃ -[ق]- لاندی خواته . | به طرف پایین، پایین.

اوو تي شته ū́ - taī-štə -[ص مف، مذ]- لاندې خوا ته پرېښودل شوی، قبرته ورښکته شوی، پرېښودل شوی. | به پایین رها شده، درقبرگذاشته شده، آزاد ساخته شده.

اووتینو ū́ -tinō -ū [ما،م،مذ]- بی هوښه شو . نېمیچه منښ اوتینو nēmičə manaṣ ū́-tīnō ،ناروغ سړي بې هوښه شو. مونث یې اوتیني ū́-tīnī ،ده. | بی هوش شد ،ازهوش رفت. نېمیچه منښ اوتینو nēmičə manaṣ ū́-tinō ،آدم مریض بی هوش شد. مونث این کلمه اوتیني ū́-tinī ، می باشد .

اووتینوت ū́-tinōt - [ج]- بې هوښه شول . | بی هوش شدند.

اووتینه سته ū́-tinə-stə -[ص]- بې هوښه شوی . اوتینه سته منښ موږ ū́-tinə-stə manaṣ mōř ،بې هوښه شوی سړی مړ شو. | شخص بی هوش شده،ازهوش رفته . اوتینه سته منښ موږ ū́-tinə-stə manaṣ mōř ،آدم بی هوش شده مرد.

اووتیوں ū́- tiū̃ -[مص]- بې هوښه کېدل،حس لـه لاسه ورکول . | از هوش رفتن،بی هوش شدن .

اووتیـوں ū́-tiw̃ -[مـص]- بـې هوښـه کـول . لکـه : ژو ښلـه بـو تـه اووتیوں چار او zū ciṇilə bö-tə ū́-tiw̃ čār ō ، د ګېډی عملیـاتو پـه وخت کې ناروغ بې هوښه کوي . | بی هوش ساختن. مانند: ژو ښله بو ته اووتیوں چار او zū ciṇilə bö-tə ū́-tiw̃ čār ō ،درهنگام عملیات بطن مریض بی هوش ساخته می شود.

اووتیووں ū́-tiwə́w̃ -[مص]- په چا باندی ښوک بی هوښه کول. | به واسطه شخص دیگر بی هوش ساختن.

اووتیلـه ū́-tīlə -[ص فا،مذ،م،ج]- بـې هوښـه کېدونکي، هغه کس یـا کسان چې د بې هوښه کېدو پـه حـال کـې وي. | بی هوش شـونده، کسـی یـا کسانی که درحال بی هوش شدن اند.

اووتیـاں ū́-tīā̃ - [ق م]- لانـدې خواتـه، ښـکته خـوا تـه اشـاره ده .
اونېس کـه اووتیـاں ūnēs kə ū́-tīā̃ ،لـه چینـي ښـکته خواتـه . | بـه طرف پایین، اشاره بـه سمت پـایین اسـت. اونېس کـه اووتیـاں ūnēs kə ū́-tīā̃ ، پایینتر ازچشمه،ازچشمه به طرف پایین .

اووتیاں ستہ ū́- tīā̃ -stə -[ص]- ښوړ ،ښوړشان . پوړت اووتیاں ستہ او pū̃t ū́- tīā̃ -stə ō ،لارښوړه ده. | سرپایینی ،نشیبی . پوړت

اووتیاں ستہ او pũt ū́- tīā̃ -stə ō ، راه سرپایینی است.

اووتینـه ستـه ū́-tinə-stə -[ص مفـ،م،ج]- بـی هوښـه شـوي، بـي هوښه شوی کس یا کسان. مونث ته، او تیني شتي ū́-tinī-štī ،راځي.| بي هوش شده، بی هوش شده ها . برای مونث صیغه او تینـي شـتي ū́-tinī-štī ، استعمال می شود.

اوودتلـــه ū́-datə́lə ـــ[ص فا،مـذ،م،ج]- پـه کاسـه کـي(ډوډی) ماتوونکي ، هغه کس یا کسان چې په کاسه کي ډوډی ماتوي . مونث يي اوودتلي ū́ - datə́lī ، ده . | ریزه کننده، کسی یـا کسانی کـه درکاسـه نـان ریزه می کنند. صیغه مونث این کلمه اوودتلي ū́ - datə́lī، است.

اوودتولـه ū́- datə́wələ -[ص فا،مذ]- هغه کس چې په بل کس باندي په کاسه کي ډوډی ماتوي . | آن کس کـه بـه واسطه شخص دیگر درکاسه نان ریزه می کند .

اوودتون ū́-datũ -[مص]- په کاسه کي د ډوډی ماتول، پـه ښوروا، شیدو، مستو ، په غوړو... کي د ډوډی مـاتول یـا خیشته کول، ښخول، تـر خاورو لاندي کول . | ریزه کردن نان درکاسه، ریزه کردن یـا تـر کـردن نـان در شـوروا، روغـن ،شیر،ماسـت ... ، گـور کـردن، دفـن کـردن، زیـر خـاک کردن .

اوودتون ū́- datũ -[اصط]- په کوچو کی د چوپاني ډوډی ماتول . |

 ریزه کردن نان چوپانی در مسکه.

اوودتون ū- datə́w̃ -[مص]- په بل کس باندی په کاسه کی ډوډی ماتول. | توسط کس دیگر درکاسه نان ریزه کردن.

اوودتي شته ū- datī-štə -[ص مف ،نک]- په کاسه کی ماته کړی شوی ډوډی یا خواړه . | نان ریزه شده درکاسه،نان ریزه کرده شده.

اوودتي شته ū- datē-štə -[ص مف ،نک]- په بل کس باندی ماته کړي خواړه . | غذای که به واسطه شخص دیگر ریزه شده باشد.

اووژن ūwř̃-[ا]- سرچینه ،دویالي سرچینه ، دکانال سربند. | سرچشمه، منبع، دهانه، دهانه وسربند کانال وجوی.

اووژن ūwř̃-[ا]- د اونګ لاسته . | دسته اونگ .

اووسکله ū-sịkələ -[ص، مذ، م،ج]- تیتېدونکي، هغه څه چې تیتیږي. مونث یې اووسکلي ū-səkəlī ، ده. | پخش شونده، نشست کننده، همان گونه که زمین پرانه نشست می کند. صیغه مونث این کلمه اووسکلي ū-səkəlī ، است.

اووژن

اووسکوله ū-sịkə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- لاندی خواته حرکت ورکوونکي،هغه څوک چې یو شي ته لاندي خواته حرکت ورکوي. | حرکت دهنده به طرف پایین ، کسی یا کسانی که که چیزی را به طرف پایین

حرکت می دهد.

اووسکوں ū́-sịkū̃ , ū́-səkū̃ - [مص]- خان کته رابنکل، د دېوال یا د ځمکې کېناستل، دځمکې بنکته کېوتل . | خود را پایین کشیدن،به پایین کش شدن،نسشت کردن دیواریا زمین .

اووسکوں ū́-sịkə́w̃ –[مص]- بنکته راګښل ،بنکته خواته رابنکل،بنکته خواته تومبل. | به پایین کش کردن،به طرف پایین کشیدن، به طرف پایین کش دادن، به پایین کشاندن یا کش رفتن .

اووسکي شته ū́-sịki-štə -[ص مف]- بنکته خواته ځکېدلي ، هغه ځمکه چې خېله لاندې خواته خوځېدلي وي . | نشست کرده، جای یا زمینی که به خودی به طرف پایین کمی حرکت کرده باشد ،(زمین) نشست کرده،آن زمینی را گوین که به طرف پایین شور خورده باشد.

اووسکي شته ū́-sịkē-štə-[ص مف]- بنکته خواته خوځولي ، هغه ځای چې بنکته خواته خوځول شوې وي . | جای که به طرف پایین حرکت داده شده باشد، به پایین کش داده شده.

اووسَلن ū́-salən- [ا]- لوېدنه، له لوړ ځایه لوېدل، په اصطلاح کي دسقوط اوغریب کېدو په معنا دی . | ازجای بلند افتادن، سقوط ، در اصطلاح به معنای غریب شدن است .

اووسلوں ū́-salū̃-[مص]- په زوره په ځمکه لګېدل، له لوړځایه

لاندي غورخېدل، غريب کېدل . | افتادن، به زمين خوردن، ازجای بلند به پايين افتادن، سقوط نمودن، غلتيدن، غريب شدن، بی چيز شدن، ازپا افتادن،فقيرشدن .

اووسلون ū- saləw̃ -[مص]- په خمکه لګېدلو له پاره زمينه مساعدول. | زمينه سازی برای به زمين خوردن يا به زمين افتادن .

اووسلي ū-salī-[ما]- په خمکه ولګېده ، غريب شو. | به زمين خورد،غريب شد، بيچاره شد،فقيرشد .

اووسلي شته ū-salī -štə -[ص مف ،مذ،نک]- رالوېدلی، راغورځېدلی،غريب شوی .مونث يي اوسلي شتي ū-salī -štī ده . | به پايين افتاده، آن کس که پايين افتاده است، غريب شده . صيغه مونث اين کلمه اوسلي شتي ū-sali-štī می باشد.

اووسَلې شته ū-salē-štə -[ص مف،مذ، نک]- راغورځول شوی ،ښکته غورځول شوی.مونث يي اوسلي شتي ū-sali-štī ده. | به پايين انداخته شده،پايين انداخته شده.مونث اين کلمه اوسلي شتي ū-sali-štī است.

اووښاو ū-ṣāw -[ام]- لاندي خواته يي را کاږه، لاندی خوا ته يی درکش کړه، بار (له لوړخايه) کته کړه. | به طرف پايين کش کن، به پايين کش کن، (بار) را پايين کن .

اووښون ū-ṣəw̃ -[مص]- لاندي خوا ته کشول، لاندی خوا ته

راکاږل. | به طرف پایین کش کردن، به پایین کشاندن.

اووښوون ū̃-ṣə́wə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی لاندی خوا ته راکشول یا راښکته کول. | به واسطه شخص یا اشخاص دیگر به پایین کش کردن ویا پایین کردن.

اووښي شته ū́-ṣē- štə -[ص مف]- لاندی راکش کړی شوې، هغه څه چې لاندی کش شوي دي یا راښکته کړل شوی دی. | به پایین کش کرده شده، آن چه که به پایین کش کرده شده است ویا پایین کرده شده است .

اووښوې شته ū́-ṣə́wē-štə -[ص مف]- په نورو کسانو باندې لاندې خواته راکش کړشوې، هغه څه چې په نورو باندې لاندې را کش کړی شوي وي اویا راښکته کړل شوی وي . | به توسط دیگران به پایین کش کرده شده، آن چه که به واسطه دیگرا به پایین کش شده است ویا پایین ساخته شده است.

اوو کا öw-kā -[ص]- ډوډی خوړونکي ،هغه څوک چې معمولاً ډوډی خوري ،ډوډی خوړونکي کسان .انسان ته د کنایي په توگه استعمالیږي | نان خور، کسانیکه نان می خورند. به انسان به گونه کنایه استعمال می شود.

اووکڅون ū̃-kacū̃ -[مص]- ښکته خواته کتل،لاندی خواته کتل . |

به طرف پایین نگاه کردن، به پایین دیدن .

اووکڅون ú -kacũ̄ -[مص]- ارام کېدل ،تابع کېدل . لکه: که دغوا خوسکي مړشي ،کله چې د بوسو خوسکي ورته ښکاره کړي شي نولوشلو ته درېږي . | رام شدن ، تابع شدن ،به راه آمدن. هرگاه گوساله بمیرد گاو با نشان دادن گوساله جعلی آرام ساخته می شود.

اووکڅون ú-kcə́w̃ -[مص]- په ثبوت رسول، په يو چا باندی دهغه جرم ثابتول، ملامتول . | به ثبوت رسانیدن، ثابت ساخت جرم کسی، ملامت کردن .

اووکڅون ú-kacə́w̃ -[مص]- يو څوک رابلل چي لاندې ورته وګوري، تابع کول ،سمي لارې ته راوستل. | به کسی صدا کردن که در پایین به او نگاه کند،رام ساختن،به راه آوردن.

اووک سکي ū́k-skī -[ق م]- لږ ښکته . | کمی پایین ، پائین ترک .

اووکوړون ú-kūṛū̃ -[مص]- لاندې خواته نفوذ کول . لکه چي اوبه په ځمکه کې لاندی خواته نفوذ کوي. | به پایین نفوذ کردن یا به پایین راه پیدا کردن. مانند نفوذ کردن آب به پایین زمین.

اووکوړون ú-kūṛə́w̃ -[مص]- لاندې خواته نفوذ ورکول یا لار ور

کول. لکه په خمکه اوبو ته نفوذ ورکول. | عمل په پایین نفوذ دادن یا راه دادن به پایین. مانند نفوذ دادن آب به عمق زمین.

اووکوڅ ū́- kōc -[ام]- ښکته وګوره. | به پائین ببین، به طرف پایین نگاه کن.

اووکوڕې شته ū́-kūṛē-štə -[ص مف،نک]- لاندې خواته نفوذ ورکړشوي. | به طرف پایین نفوذ داده شده.

اوو کوو ū́-kōw -[ق م]- لږ لاندې، لږ وربښکته ځای کې. | کمی پایینتر، پایینترک، درمحل پایینتر.

اووکې ū́-kē – [ق م]- لږ ښکته. | پائین ترک.

اوو گوروں ū́-gūrū̃ -[مص]- ښکته خوا ته وړل،لاندې خواته وړل. | پایین بردن، به طرف پایین انتقال دادن.

اوو گورگوسته ū́-gūr -gōstə -[ص مف]- لاندی خواته لیږدول شوي. | به سمت پایین انتقال داده شده.

اوو گوربې ū́-gūrēi -[ام]- لاندی خواته یوسه. | به طرف پایین ببر.

اووگوڕ ū́-gūṛ -[ا]- (د اوړو) اغږل،خمیره کول، (دختې) لغت کول. | مشت کردن(آرد)، لگد کردن(گِل).

اووګړاو ū́-gūṛāw -[ام]- واغږه، خمیر یې کړه، لغت یې کړه. | مشت کن، لگد کن.

اووګړوله ū́-gūṛə́wələ -[ص فا،مذ]- خمیره کوونکي، دختې لغت کوونکي . مونث یې اوګړولي ū́-grə́wəlī ،ده . | خمیرکننده، مشت کننده(آرد)، لغت کننده گِل. مونث این کلمه اوګوړولي ū́-grə́wəlī ،است .

اووګړون ū́-gūṛə́w̃ - [مص]- خمیره کول،ختې لغت کول. برې اوګړون brē ū́-gūṛə́w̃ اوړه خمیره کول. موک اووګړون ū́-gūṛə́w̃ mūk ،خاوره لغت کول. | گد کردن آرد با آب ،مشت کردن خمیر،لگد مال کردن گِل. برې اووګړون brē ū́-grə́w̃، آرد خمیر کردن. موک اوګړون mūk ū́-gūṛə́w̃ ، گِل لگد کردن.

اووګړوون ū́-gūṛə́wəw̃ -[مص]- په بل کس باندې خمیره کول ، په بل کس یا کسانو باندې ختِه لغت کول. | توسط کس دیگر خمیر کردن، به واسطه کس یا کسان دیگر گِل لغت کردن.

اووګوړې شته ū́-gūṛē-štə -[ص مف]- خمیرشوې ، خمیره کړی شوې، لغت شوې . | خمیرشده ، لگد مال شده، پایمال شده.

اووګوړوې شته ū́-gūṛə́wē-štə -[ص مف]- په بل کس یا کسانو باندی خمیره شوې، په بل کس باندی لغت شوې. | به توسط شخص

یا اشخاص دیگرخمیرکرده شده ، به واسطه افراد دیگر لغت کرده شده.

اوول ū-l -[ا]- لوېدل، لاندی خواته خطا کېدل. | افتادن، به طرف پایین رها شدن .

اوول ǖl - [ام]- ولوېږه، لاندې خواته خطا شه. | بُافت، خود را به طرف پایین رها کن.

اوولاس ū́-lās -[ام]- له لاسه خطا کړه، لاندې يې وغورځوه. | از دست بیانداز، به پایین رها کن.

اوولاسی سته ū́- lāsi̧ –stə -[ص مف]- له لاسه خطا شوې، له لاسه لوېدلې. | ازدست افتاده، از د ست به پایین افتاده .

اوولسون ū́- lasũ -[مص]- له لاسه خطايي لوېدل، له لاسه په خمکه دیوه شي لوېدل، دمال اوشته له لاسه ورکول. | ازدست افتادن، چیزی ازدست به زمین افتادن، از دست دادن مال ودارایی .

اوو لسون ū-lasə́w̃ -[مص]- د چا له لاسه څه شي غورځول، دچا له لاسه څه شی خطا کول. | از دست کسی چیزی را به زمین انداختن، وسیله شدن برای افتادن چیزی ازدست کسی .

اوولوم ū́-lūm-[ا]- ځوړند. | آویزان،کشال.

اوولوم ū́-lūm-[ام]- ځوړند شه، ځان ځوړند کړه . | آویزان شو،

خود را کشال کن .

اوولوماو ū-lūmāw -[ام]- خوړند یي کړه،ويي خړوه. | آويزان کن، کشال کن،بیاويز .

اوولوماوں ū-lūmāū̃ -[مص]- خوړندېدل ،خپل خان خوړندول. | اويزان شدن،خود را معلق كردن، كشال شدن،اويخته شدن .

اوولومله ū-lūmə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- خوړندېدونکي، هغه څوک يا کسان چي خوړند دي،هغه څه چي خوړند دي يا خوړندېږي ، ده. مونث يي اوولوملي ū-lūmə́lī ، ده. | اويزان شونده، كشال شونده، درحال اويزان، آن چه كه اويزان است، آن كس ويا كسانى كه درحال اويزان اند . صيغه مونث كلمه ، اوولوملي ū-lūmə́lī ، است.

اوولوموله ū-lūmə́wələ —[ص فا،مذ]- خوړندونکي، را خوړندونکي ، هغه کس يا کسان چي څه شي خوړندوي اويا يي خوړند کړي ده . مونث يي اوو لومولي ū-lūmə́wəlī ،ده. | اويزان كننده ،كشال كننده، كسى يا كسانى كه چيزى را اويزان مى كنند ويا آويزان كرده اند. صيغه مونث اين كلمه اوولومولي ū-lūmə́wəlī ، مى باشد.

اوولوموں ū-lūmū̃-[مص]- خوړندېدل،دلغت له مخي خوړندېدلو ته وايي، خو په اصطلاح کي مراوي ، نا اميده او د سراسيمه، په معنا هم استعمالېږي . | اويزان شدن، آويخته شدن. ازنگاه لغوى به معناى اويزان شدن و معلق شدن بوده، اما در اصطلاح به مفهوم ومعناى پژمرده ،

پریشان، کسل، سست، بی حال وسراسیمه نیزمستعمل می باشد .

اوولوموں ū́-lūmə́w̃ -[مص]- خوړندول، خوړول. | آویختن، آویزان کردن، کشال کردن، معلق کردن،درجای بالا اویزان کردن .

اوولومي شته ū́-lūmī-štə -[ص مف،نک]- خوړند، راخوړند شوې، خوړند حالت ،سست ، بی حاله. | اویزان ، اویزان شده، کشال شده، بی رمق، سست، شُل، بی حال .

اوولومي شته ū́-lūmē-štə -[ص مف، نک]- خوړند کړل شوې، را خوړند کړل شوې. | اویزان کرده شده، کشال کرده شده.

اوولوں ū̃-lū̃ -[مص]- په عمومی توګه د لوېدلواوپه خمکه لګېدلوپه معنا ده، لاندې خوا ته راخطا کېدلو، ته ویل کېږي. | عموماً به معنای افتادن، به طرف پایین رها شدن، به زمین خوردن، می باشد .

اوولي awölī -[ا،ص]- دپلارماما خیل. | ماماخیل پدر.

اوولي کول awölī kül -[ص]- دپلار ماما خیلو کورنی. په دغه کلمه کې کول kül هماغه دسانسکریت کهول کلمه ده. | خانواده مامای پدر.درین کلمه کول külهمان کلمه کهول سانسکریت به معنای خانواده است.

اووم ū́m -[ق م]- لاندې، ترلاندی،لاندني شي، منزل څخه لاندې، یعني دو خله لاندې مفهوم څرګندوي . دغه مخینه یا پیشینه کله چې د نوم

اووم لوک یا فعل څخه مخکي راشي هغه قید کوي. اووم تول ū́m tōl ،لاندني پټی .
اووم لوک ū́m lūk ، لاندنی نړی (له مرگ ورسته نړی ته استعمالیږي) .

| پایین ، پایینتر از شی یا منزل پایین، یعنی دو منزل یا دو مرتبه پایین تر.
هرگاه این کلمه به حیث پیشینه قبل از اسم یا فعل ظاهر گردد، آن را قید می سازد. اووم تول ū́m tōl ، زمین پایینی. اووم لوک ū́m lūk ،جهان پایینی،جهان زیرین(به جهان بعد ازمرگ استعمال می شود) .

اووم آډ ū́m āḍ -[ص]- دوجود لاندنی برخه، له ملاوستني لاندنی برخه . | قسمت پایینی تنه یا بدن، ازکمربه پایین.

اووم الکېري ū́m alkerī -[ا،ص]- لاندنی ژامه. | الاشه پایینی.

اووم کڑن ū́m kr̆ -[ق م]- ښکته خوا ته . | به طرف پایین .

اووم لوک ū́m lūk -[ا]- لاندنی نړی، ښکتنی دنیا. د پخواني نورستان په مذهبي جهانبیني کي داسي عقیده وه چي انسانانو ته دوه نړی شتون لري . پورتنی نړی چي ژوند په کي کوو، او ښکتنی نړی چي له مرگ وروسته ورته ورځو. ځرنگه چي دوی خپل مړي په صندوقونو کي ایښودل، نو داسي يي انگېرله چي بله دنیا ته لار دځمکي لاندې ورځي. ځاه ته هم دغه کلمه وېل کیږي. | جهان پایین . درجهانبینی مذهبی نورستانیان قدیم عقیده بود که برای انسان دو جهان وجود دارد. جهان بالا، یعنی همین جهان که در آن زندگی داریم، وجهان پایین که جهان بعد ازمرگ میباشد.چون مرده خود را درصندوق می گذاشتند؛ لذا آنها فکرمی کردند ،

که راه متوفی به جهان دیگر، به طرف پایین می باشد. دراصطلاح به چاه هم این کلمه استعمال می شود.

اووم وا ū́m wā -[ق]- د کروندو په یو کښ کي دهغه ویالي اوبوته استعمالیږي چي له لاندنی ویالي ځخه پتي خړوبیږي . | دریک قطعه مزرعه به آب جوپی گفته می شود که درپایین جوی فوقانی قرار داشته و مزارع با آن آبیاری گردد.

اووم وا ū́m wā –[ق]- دبدن لاندنی برخه،له ملا لاندی برخه. | قسمت پایینی بدن، حصه پایین ازکمر.

اوومیلاو دامی شته ū́-milāw dāmī-štə -[ص مف،مذ]- لاندي کړشوي،غصب شوي . | غصب شده ، به زور گرفته شده، اشغال شده، غصب شده .

اوومیلاودموں ū́-milāw damū̃ -[مص]- غصبول، په زوره نیول، د غیرنیولو په لوبه کي حریف ځملول اوپه ځمکه پوری ټینګ نیول. | غصب ملکیت، به زور اشغال کردن ملکیت ، درکُشتی خواباندن حریف و محکم گرفتن آن درزمین.

اوومیلوں ū́-milə́w̃ - [مص]- کېمندل، تخته کول، په ځمکه ټینګ نیول . | تضییق کردن، پچق کردن ، فشردن با وارد نمودن زوروفشار، در زمین محکم گرفتن . این کلمه درسانسکریت به گونه un-mil می باشد.

(مورگنسترن،ص۲۲۵)

اوومیلې شته ū́-milē-štə -[ص مف]- کېمندلی، تخته کړې یا تخته کړشوې . | تضییق کرده شده ، پچق ساخته شده، فشرده کرده شده.

اوو ناشې شته ū-nāšī-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- لاندې اچول شوې، ځملول شوې(په غېږ نیولوکې). | به پایین انداخته شده، خوابانده شده(درکشتی).

اوونشته ū́-naštə-[ق]- ترټولو لاندی،لاندني، له لاندی خوا اول . | پایینی، پایینترین، درپایین همه ،ازطرف پایین اول.

اوونشوں ū́-našũ- [مص]- ښکته غورځول، لاندې اچول، په غېږنیولو کې ځملولته وایي . په ژمي کې جوماتونو ته له هری کورنی یوکس لرگي راوړي، چې هغه ته هم دغه کلمه کارول کېږي، همدارنگه ژمنیو باندو ته دلرگو راغونډولوته هم استعمالیږي. | پایین انداختن ، به پائین ریختن، ازبالا به پایین انداختن، درکُشتی به معنای خواباندن می باشد . درزمستان برای مساجد از هرخانه یک نفر چوب می آورد که برای آن کار را نیز این کلمه به کار برده می شود، برای اکمال چوب سوخت بانده های زمستانی نیز استعمال میشود.

اوونشوں ū́-našə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه ځه شي ښکته غورځول یا اچول، چا سره مرسته کول چې خپل حریف ځملوي. | به

اوون توسط کس دیگر چیزی را به پایین انداختن، با کسی کمک کردن که حریف خود را بخواباند .

اوو نیشون ū́- nīšũ -[مص]- له پښو لوېدل، ضعیف کېدل، جسماً نا توانه کېدل، بوډا کېدل، بدنی کمزوری به سبب په خای پاته کېدل. | ازپا افتادن، ضعیف شدن، فرسوده شدن، جسماً ناتوان شدن ، سالخورده شدن،زمینگیر شدن ، به سبب ناتوانی جسمی زمینگیرشدن،زبون شدن.

اوو نیشون ū́- nišə́w̃ -[مص]- له پښو اچول، ضعیفول، کمزوری کول،بوډا کول. | ازپا انداختن، تضعیف نمودن، زمینگیرساختن، نا توان ساختن، فرسوده ساختن، ازکارانداختن،زبون ساختن .

اوو نه یاس öw na- yās -[اصط]- دا طنز ډوله اصطلاح ده. لغوي معنا يې (دچا له غمه) ډوډی نه خوري، ده . خو په اصطلاح کې (د چا له غمه) يې خوب نه وړي، ده. يا (دچا له غمه) مړ دی . توکتي اوو نه یاس tū kiti öw na-yās، ستا له خاطره (له غمه) ډودی نه خوري، په اصطلاح ستا له غمه مري. | این اصطلاح طنزگونه است . معنای لغوي این اصطلاح (از غم کسی) نان نمی خورد بوده ، اما دراصطلاح معادل این اصطلاح دری است که می گویند: (ازغم کسی) خوابش نمی برد، یا (ازغم کسی) مرد . توکتي اوو نه یاس tū kiti öw na-yās، ازغم تو نان نمی خورد، به اصطلاح ازغم تو می میرد .

اوون ū́-ũ -[مص]- څملېدل، په غېږ نیولو کي څملاستل . | خوابیدن

 درسپورت، درکشتی خوابیدن .

اووی = ووې wū-ē = ū́-ē- [ق م]- ښکته خواته اشاره . دغه کلمه کي د اوو ū́ اشاري ضمیر د(ی)توري سره قید جوړپړي، داشاری ضمیر په توګه ښکته خواته سمت ښيي. | اشاره است به طرف پائین below . دراین کلمه ضمیر اشاری اوو ū́ ، با آمدن حرف (ی) به قید تبدیل شده است . اما به حیث ضمیر اشاري، سمت وموقعیت پایین را نشاندهی می کند.

اوویوو ū́-yōw -[ق م]- هغه لاندې، لاندې خای کې . سی نوشتک اوویوو اوړي se nūštək ū́-yōw ōṛī، هغه مخکي لاندی خای کي و. | پایین، درآن پایین. سی نوشتک اوویوو اوړي se nūštək ū́-yōw ōṛī ، او لحظاتی قبل در آن پایین بود.

اوه کون awə́kū̃ - [مص]- ژرژرسا اخیستل ،کله چې کورني څاروي ګرمي وکړي نوژرژر سا اخلي ،چې اوه کون، ورته ویل کېږي. | زود زود نفس کشیدن، هرگاه حیوانات اهلی مانند بز وگاو گرمی کنند،آنها زود زود نفس می کشند که آن را اوه کون گویند .

اوه کي awə́kī –[ص]- (دڅاروي) ګرمي وشوه . | (حیوان) گرمی کرد.

اوه کي شته awə́kī-štə -[ص فا،مذ،م،ج]- ګرمي کړی څاروی یا څاروي. | حیوان گرمی کرده، حیوانات گرمی کرده، حیوانی که سبب گرمی

اوه کي شته نفسک می زند .

اوېِ= اوي ōē= ōi -[ض اشا، پیشیـ]- دا مخینه یا پیشینه ده چې پاس خواته سمت او موقعیت ښیي . دهـرنوم ،فعـل اویـا مصدر پـه سرکي چې دغه کلمه راشي د اشاري ضمیر په توگه پورته خوا ته سمت یا حرکت ښیي. | پیشینهٔ است که سمت وموقعیت را در بالا نشان می دهد. above . هرگاه این کلمـه درآغاز اسم ،افعال و یامصدر بـه حیث پیشینه ذکرگردد، کلمهٔ مذکور سمت یا حرکت به طرف بالا را نشاندهی می نماید.

اویا ōyā - [تکیه کلام]- ربښتیا؟، په ربښتیا؟. دغه کلمه په هغه وخت کې چې اورېدونکي د اورېدلي موضوع په اړه شک ولري، دبې باوري اوتعجب په ډول استعمالوي. | راستی؟، بـه راستی؟. این کلمـه را شنونده درحـالتی که درمورد حرف شنیدهٔ خود شک وتردید داشته باشده ،به گونه تعجب، بـه کارمی برد.اویا پېرېں چې ōyā !perẽ̄ čē ، راستی! راست می گویی؟.

اوي اوو ōi- ū́ -[ا]- ازمویښت، تجربه، ازمویل. اوي اوو ایچ ōi- ū́ īč، ازمایښت وکړه. | آزمـایش، تجربـه، آزمـون. اوي اوو ایچ ōi- ū́ īč ، تجربه کن.

اوي اوو چون ōi- ū́ čū̃ -[مص]- ازمویل، امایښت کول، تجربـه کول، د جامو لاندې باندې کول. | آزمودن، آزمـایش کـردن، تجربـه کـردن ، بالا وپایین نمودن لباس ها،چپه و راسته نمودن لباس .

اوي اوو نشون ōi ū́-našū̃ -[مص]- لاندې باندې کول، د خمکي

اوي اوو پتوو

اړول. | ته وبالا نمودن، بیل زدن زمین، چپه کردن زمین برای کشت.

اوي اوو نشون ōi ū́-našə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی خمکی اړول. | به واسطه شخص یا اشخاص دیگرچپه کردن یا زیر و رو کردن زمین .

اویام ūyām –[ا]- سوالګري، په سوال آذوقه یا خوراکي مواد را غونډول . ددغه کلمي ریښه آو+ یام ، یعني راوړه وخورم یا راکړه وخورم، ده. | گدایی، به سوال وگدایی آذوقه یا مواد غذایی جمع کردن .ریشه این کلمه او+ یام ،یعنی بده بخورم، می باشد.

اویاو ūyāw- [ا]- هغه خواړه یا توښه چي الوتونکي یي په خپلو مښوکو کي خپلو چینچنو لـه پاره راوړي . | توشه یا طعمهٔ که پرنده گان برای چوچه های خود به آشیانه آورده به دهان شان می گذارند.

اوي اوو اون ōi ū́-ū̃ -[مص]- په لغت کي پورته او ښکته تللو په معنا ده، خوپه اصطلاح کي ژوند، ژوند کول او د ژوند ربړی ګاللوته ویل کیږي. | درلغت به معنای ته وبالا ، بالا وپایین رفتن بوده، اما در اصطلاح به معنای زنده گی، زنده گی کردن ، تحمل رنج زنده گی می باشد.

اوي اوو پتوو ōi- ū́ patöw -[ص]- لاندی باندی، لکه دخمکي اړول . | زیر و رو،مانند زیرو رو کردن زمین

اوي اون

اوي اووگو ōi- ū́ gō [ا]- دلغت د ریښې له مخې دپورته او کته تللو، په معنا ده . خوپه اصطلاح کې د ګټې وټې ،عاید، لاسته راوړنو، د خواړیو او کړاونو دحاصل، په معنا استعمالیږي .لکه : تو به اوی اوگو تو به ږو پتي tū-bə ōi ū́- gō tū-bə ẓū patī ،ستا ګټه وټه ستا د خېټې له پاره ،یا ګټه وټه دې په خېټه وخوړه.| ازنگاه لغوی به معنای بالا وپایین رفتن است ، اما در اصطلاح به معنای عاید ،درآمد، کمایی حاصل زحمات، دستآورد،مفاد،آن چه که به واسطه آن گذران وزنده گی می شود، می باشد . مقوله است که می گوید: تو به اوی اوگو تو به ږو پتي tū-bə ōi ū́- gō tū-bə ẓū patī ،تمام کمایی تو، فدای شکم تو.

اوي اوو ناشي شته ōi- ū́-nāšī-štə -[ص]- اړول شوي (خمکه)،دغه کلمه دهغې خمکې په اړه استعمالیږي چې دکر له پاره اړول شوې وي. لغوي معنا یې لاندې باندې کړل شوی، ده. | (زمین) چپه کرده شده ، این کلمه درمورد زمینی استعمال می شود که برای آماده سازی به کشت چپه کرده شده باشد، یعنی بیل زده شده باشد، یا قلبه شده باشد.معنای لغوي کلمه ته وبالا کرده شده ، می باشد.

اوي اون ōi- aw̃ –[مص]- لغوي معنا یې پورته راوړل دی ، خو اصطلاحی معنا یې ،کانګي کول،قی کول، دي. | معنای لغوی کلمه بالا آوردن بوده، اما معنای اصطلاحی آن استفراق کردن، قی کردن، بر گردانیدن، می باشد.

اوي اون ōi- ũ -[مص]- پورته تلل، پورته ختل، (ونې ته) ختل،| بالا

رفتن، به طرف بالارفتن،(به درخت) بالاشدن.

اوي بون ōi- bũ- [مص]- قهرېدل ،په غصه کېدل. اېں ښه تته اوي بو ī-ṣə tatə ōi bö ،پلارمي راباندې په غصه شو. | به غصه شدن،به قهرشدن. اېں ښه تته اوي بو ī-ṣə tatə ōi bö ، پدرم بر من غصه شد.

اوي بون ōi- bũ- [مص]- له ځمکې څخه د تخم يا نبات را توکېدنه ، دنبات شنه کېدل. لکه : بي دتي شته اوي بو bī datī-štə ōi bö ،کرل شوی تخم شين شو. يوس اوی بو yūs ōi bö ،واښه را شنه شول. | سرزدن تخم يا نبات اززمين . مانند : بي دتي شته اوی بو bī datī-štə ōi bö ،تخم پاشيده شده سبز شد. يوس اوی بو yūs ōi bö ،سبزه سبز شد يا سبزه سر زد.

اوي پَلون ōi- palũ- [مص]- پورته خواته توپ وهل . | خيزبه طرف بالا،خيززدن به سمت بالا، پرش به طرف بالا.

اوي پَلون ōi- palũ- [مص]- نرحيوان پرښځينه حيوان ختل، دڅارويو جماع. | جفتگيری حيوانات، بالاشدن حيوان نربرماده، اشتراک جنسی حيوانات.

اوي پَلون ōi- paləw̃- [مص]- ځوک پورته خواته توپ وهلو ته گومارل. | کسی را برای خيز به طرف بالا گماشتن .

اوي پي ōē- pē- [ق م]- د پاسه ، برسېره. | بالای ، برِبالای.

اوې پې اوو پې -ōē- pē ú -pē [ص]- پورته ښکته، لاندې باندې،پورته خواته ښکته خوا ته. | بالا و پایین، طرف بالا و طرف پایین.

اوې پې اوو پې دموں -ōē- pē ú pē damũ [ص]- بره خوا او ښکته خوا نیول. ددغه کلمې مفهوم په ګډه کار کول، همکاري کول، دې. | از بالا وپایین گرفتن. مفهوم این کلمه باهم کارکردن، همکاری کردن، با تساند کارنمودن ، دست پیشی کردن ،می باشد.

اوې پې نارتوں ōē- pē nār taw̃ -[مص]- خان خوشحاله ساتل، په زړه کې غم ته لاره نه ورکول. | خود را خوش نگاه کردن، به دل غم راه نه دادن،خود را شاد نگهداشتن.

اوی پی نار تووں ōē- pē nār tawə́w̃ -[مص]- بل څوک خوشحال یا مصروف ساتل، بل کس ته تسلا ورکول،دلاسه کول.دغه کلمه تر ډېره غمجن کس اودماشومانو دمصروف ساتلو په اړه ویل کیږي. | نفر دیگر خوش یا مصروف ساختن،به کسی دیگر دلداری دادن،تسلا دادن،دلاسه کردن.این کلمه بیشتربرای مصروف ساختن شخص ماتمداروا‌طفال استعمال می شود.

اویتل ōi-tịl -[ص]- لوړ،جګ . دغه کلمه دیوې سیمې موقعیت چې ډېر لوړ وي، بیانوي .لکه : شال اویتل او šāl ōi-tịl ō ، بانده ډېر لوړه ده، بانده لا لوړ ده . | بلند . این کلمه موقعیت یک محل را که بسیار بالا واقع است ، نشان می دهد . مانند: شال اویتل او šāl ōi-tịl ō، بانده

بسیار بلند است .

اوي تیاں ōi- tiā̃ -[ق]- پورته خواته .اوي تیاں اوي گو ōi- tiā̃ ōi- gō،پورته خوا ته لاړ(مذکر). اوي تیاں اوي گې ōi- tiā̃ ōi- gē ،پورته خواته لاړه (مونث) . | به طرف بالا . اوي تیاں اوي گو ōi- tiā̃ ōi- gō ، به طرف بالا رفت (مذکر). اوي تیاں اوي گې ōi- tiā̃ ōi- gē ،به طرف بالا رفت

اوي تیاں سته ōi- tīā̃-stə -[ص]- پورته خواته، هغه ځمکې ته ویل کیږي چې پورته خواته میلان ولري . پوږت اوی تیاں سته او pũt ōi- tiā̃-stə ō ، لاره لوړې خواته ده. | بالایی،سربالا،زمین که هموارنیست بلکه میلان دارد . پوږت اوی تیاں سته او pũt ōi- tiā̃-stə ō ، راه به طرف بالایی است، راه به سربالایی است.

اویتنگوں ōi taŋũ -[مص]- پوره کول،بسنه کول. | پوره توانستن.

اویتّوں ōi-tawə́n -[ا]- تنسته تار. دتوکرپه جوړولوکې هغه تار ته وایي چې عمودي وي. د توکر په اوبدلو کې تار اوپود شامل دي چې پود ته شوپن šūpən ،وایي. | تار.دربافت تکه به آن تاری که عمودی است،گفته می شود.دربافت تیکه تار و پود مطرح است. پود را شوپن šūpən ، گویند

اویتوں ōi-taw̃ -[مص]- په پورته ځای کې ایښودل،دتوکراوبدلوله پاره تار سره کول . | درجای بالا گذاشتن، درتاق بالا گذاشتن،برای بافت تار سره کردن.

اویتووں ōi -tawə́w̃ -[مص]- د بل کس یا کسانو په واسطه څه شي په پورته ځای کي ایښودل ، په بل کس باندې د توکر اوبدلو تار جوړول . | توسط کس یا کسان دیگر چیزی در جای بالا گذاشتن ، سره کردن تار بافنده گی توسط شخص دیگر.

اوي تیوں tīū̃ -oi- [مص، اصطلا]-په ښځو کي دعمردپروالی په سبب دزیږون بندېدلو ته، ویل کیږي. | قطع ولادت در زنها به سبب ازدیاد سن.

اویټاو به اووټایشت ōi-ṭāw bə ú-ṭāīšt -[ق]- له پاسه تر پایه پورې، له سرڅخه ترپښو پورې .لکه : اویټاوبه اوټایشت ترپله بوم ōi-ṭāw bə ú-tāišt trpələ böm ،له سرڅخه ترپښو پورې لوند شوم . | از بالا تا پایین، ازسرتا به پا . اویټاوبه اوټایشت ترپله بوم ōi-ṭāw bə ú-tāišt trpələ böm ،ازسر تا پا ترشدم.

اوي چیله ōi- čilə -[ص فا،مذ،م،ج]- له ځمکي رااخیستونکي، له ځمکي اوچتوونکي کس یا کسان .مونث یې اوي چیلي ōi- čilī ،ده . | بر دارنده اززمین ، کسی یا کسانی که از زمین برمیدارند. مونث این کلمه اوي چیلي ōi- čilī ،می باشد.

اویچوں = **اوي چوں** čū̃ -ōi-[مص]- له ځمکي څخه را اخیستل،له لاندې څخه رااخیستل یا پورته کول. | اززمین برداشتن،اززمین بالا کردن، از زمین گرفتن .

اوي دتله ōi -datə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- کانگي کوونکي، هغه کس یا کسان چې کانگي کوي . | استفراق کننده، آن کس یا کسانی که استفراق می کنند.

اوي دتوله ōi- datə́wələ -[ص فا]- کانگي راوستونکي، هغه څه چي کانگي راولي . | آن چیزی که استفراق بار می آورد ، آن چیز که سبب استفراق می شود .

اوي دتوله سته ōi- datə́wələ-stə -[ص]- هرهغه څه چي کانگي راولي، هغه شي چي دخاصیت له مخې دکانگي سبب کېږي . | آن چیزی که سبب استفراق می شود، آن چیزی که خاصیت استفراق آوردن را دارد .

اوي دتوں ōi- datũ-[مص]- کانگي ،کانگي کول . دلغت له مخې پورته راوړلو، په معنا دی. | قی کردن ،استفراق کردن، برگرداندن . ازنگاه لغوی به معنای بالا آوردن، می باشد.

اوي دتوں ōi -datə́w̃ -[مص]- په چا باندی کانگي راوستل . | برکسی استفراق آوردن، برکسی یا کسانی سبب استفراق شدن .

اوي ډنگوں ōi-ḍaŋũ -[مص]- رسېدل، پورته خوا (هدف) ته رسېدل، هغه هدف یا ځای ته رسېدل چې پورته خواته موقعیت ولري. |

رسیدن به جا یا هدفی که دربالا موقعیت داشته باشد.

اوي ډنگوں ōi-ḍaŋə́w̃ -[مص]- رسول ، رسول هغه هدف یا ځای ته چې پورته خوا ته موقعیت ولري. | رساندن، رساندن به هدف یا جای که در بالا قرار داشته باشد.

اوي دروں ōi- darũ -[مص]- دباران یا ډځوبي ودرېدل . | ایستاد شدن باران یا چکک .

اوي دروں ōi- darə́w̃ -[مص]- د باران یا ځوبي درول. | توقف دادن باران یا چکک.

اوي سکه ōi-skə - [ق م]- هغه پورته ،اشاره ده پورته خواته چې کس وي یا ځای .لکه: اوي سکه موشي ōi-skə möšī ،هغه پورته ښځه. اوي سکه ونجل ōi-skə wanĵəl ،هغه پورته ژرنده . | آن بالا ،کلمه اشاری است به طرف بالا که محل باشد یا شخص . مانند : اوي سکه موشی ōi-skə möšī ،آن زن که دربالا است . اوي سکه ونجل ōi-skə wanĵəl ، آن آسیابی که در بالا قرار دارد .

آوېښ awēṣ - [ق]- زیات ،ډېر. لکه : اوېښ کوي دري شته او awēṣ kōi darī-štə ō،ډېرکار پاتی دی. اوېښ منښ آت awēṣ manaṣ āt،ډېر خلک راغلل .که چېرې دغه کلمه د (ی) په تشدید سره وویل شي ، ډېرښت اوډېرزیات والي ښیي. | بسیار، زیاد . اوېښ کوي دري شته او awēṣ kōi darī-štə ō ،بسیار کار باقی مانده است . اوېښ منښ آت

اوېک awēṣ manaṣ āt ،بسیار مردم آمدند. هرگاه این کلمه با تشدید (ی) استعمال گردد، کثرت و زیادت را نشان می دهد. یعنی بسیارزیاد ، فراوان، می باشد .

اوي ښــولـه ōi- ṣəwə́lə –[ص فا، مـذ،م،ج]- پورتــه خواتــه راکښونکي، هغه کس چې په سندره ویلو کې دشعرلومړنی مصرع وایي، دسندرې پیلونکي. | بالا کش کننده، آن کس که درسرود خوانی نخستین فرد شعررا می خواند، آغازگرسرود خوانی.

اوي ښون ōi- ṣəw̃ -[مص]- پورته خوا ته راښکل، له لاندې څخه پورته راکشول، دسندرې پیلول، د ماشومانو ساتنه او پالنه کول، د ماشوم لویول، له بیخه ایستل (بوټي)، له کوهي اوبه را ایستل . | بالا کش کردن، از پایین به طرف بالا کش کردن ، اززیربه بالا کش کردن(آب چاه)، به زور از ریشه کشیدن(بته)، آغازکردن سرود، حفظ وپرورش اطفال ، بزرگ ساختن طفل .

اوی ښووڼ ōi-ṣəwə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو په واسطه پورته خواته راښکل. | به واسطه کس یا کسان دیگربه طرف بالا کش کردن.

اوي ښـې شـته ōi- ṣē-štə -[ص مفـ]- پورتـه خواتـه را کش شوی، پورته خواته کش کړی شوی. | بالا کش شده ، بالا کش کرده شده

اوېک =اوېکې ō -ēk ,ō- ēk-ē -[ق م]- لږ پورته . | یک کمی

اوي کروله بالا تر،بالاترک.

اوي کڅله ōi- kacə́lə -[ص فا،م، ج]- هغه څوک یا کسان چې پورته خواته گوري . | آن کس یا کسانی که به بالا نگاه می کنند.

اوي کڅوله ōi - kacə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې بل کس یا کسانو ته وایي پورته وگوری. | شخص یا اشخاصی که شخص دیگررا می گویند به بالا ببین .

اویکڅون= اوي کڅون ōī - kacū̃ -[مص]- پورته خواته کتل . | به بالا نگاه کردن .

اویکڅون ōi - kacə́w̃ -[مص]- څوک پورته خوا کتوته رابلل . | کسی را فراخوندن برای به طرف بالا نگاه کردن.

اوي کڅی سته ōi - kacį-stə -[ص مفـ،مذ،م،ج]- هغه کس چې پورته گوري یا دپورته کتلو په حال کې وي. | آن کس که به بالا می بیند یا درحال دیدن به طرف بالا باشد.

اوي کڅي شته ōi - kacē-štə -[ص مف ، مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې پورته کتلو ته رابلل شوي دي. | کس یا کسانی که ازایشان خواسته شده به طرف بالا ببینند.

اوي کروله ōi - karə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان

چې د بل کس په واسطه له ځمکې څه را اخلي ، هغه کس یا کسان چې څه شي پاس خواته چاته ورکوي . | آن کس یا کسانی که چیزی را به توسط شخص دیگر از زمین می بردارد، کس یا کسانی که در بالا به کسی چیزی را می سپارند .

اوي کروں ōi - karə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه له ځمکې را اخیستل،بل کس ته اجازه ورکول چې له ځمکې یې را واخلي،چا ته په پورته خای کې څه ورسپارل . | توسط شخص دیگر از زمین برداشتن، به کس دیگر اجازه دادن که از زمین بردارد، چیزی را در بالا به کسی سپردن.

اوېک سکي ōēk-skī -[ق م]- لږ پاس . په دغه کلمه کې (سکي skī) پسینه ده . | بلند تر. درین کلمه (سکي skī) پسینه است.

اوي کوځ ōi- kōc-[ام]- پورته وګوره ،پورته خوا ته وګوره . | به بالا ببین ،به طرف بالا ببین .

اوېکې ōē-kē - [ق م]- لږ لوړ. په دغه کلمه کې (کې- kē) وروستاړی دی . | بلند تر. درین کلمه (کې- kē) پسوند است .

اویگور اڅون= اویگورڅون ōi- gūr acū̃ -[مص]- پورته راوړل ،کانګه . ددغه کلمې مذکرفاعلي صفت اوي اوله ōi awə́lə ، ده . مونث یې اوي اولي ōi awə́lī ،دی . | بالا آوردن، استفراق . صفت فاعلی

مذکر این کلمه اوي اوله ōi awə́lə ،بوده و مونث آن اوي اولي ōi awə́lī ، می باشد.

اوي گوروں ōi-gūrũ -[مص]- لوړول، اوچتول، پورته خوا ته وړل. دوشت اوي گوروں dōšt ōi-gurũ ،لاس اوچتول. | بلند کردن، بالا بردن، به طرف بالا انتقال دادن وبردن. دوشت اوي گوروں dōšt ōi-gurũ ، دست بالا بردن.

اوي گور گوسته ōi gūr gō-stə -[ص مف]- هغه څه چي پورته خوا ته وړل شوی دی یا وي. | آن چه که به طرف بالا برده شده است، آن شی که به طرف بالا انتقال داده شده است.

اوي گوسته ōi gō-stə -[ص فا، مذ،م،ج]- پورته ختلي، هغه کس یا کسان چي پورته ختلي دي، ونې یا بل لوړ ځای ته ختلي . | بالا رفته ، صعود کرده، اوج گرفته، آن یا آنهای که بالا رفته اند، آن که به درخت ویا به یک جای بلند بالا شده است .

اوي گونام ōi-gō nām - [ص]- مشهورنوم، تولوپېژندل شوی نوم. دا کلمه دکسانو د ښه شخصیت په اړه استعمالیږي. | نام معروف ، نامی که مشهوراست، نام به شهرت رسیده. این کلمه درمورد شخصیت نیک افراد کاربرد دارد.

اوي- گي واکڅوں ōi-ge wākacũ -[مص]- دلغت له مخی

دپورته تللو اومخ ته کږېدلو په معنا دی، خوپه اصطلاح کې، دقد لوړېدلو په اړه استعمالېږي. | ازنگاه لغوی به معنای بالا رفته به جلو خم شدن بوده، اما دراصطلاح به معنای قد بلند شدن، قد درازشدن استعمال می شود.

اوي نشته ōi- naštә́ -[ق م]- لوړه نقطه ،لوړه برخه ،لوړه ساحه، پاسنی اخري برخه. اوي نشته اما ōi- naštә́ amā ،پاسني لوړ کور، لوړ اخري کور. | نقطه بالایی، حصه بالایی، ساحه بالایی، حصه بالایی اخر. اوي نشته اما ōi- naštә́ amā ،خانه که بالا تر از همه قرار دارد.

اوي نشتېوو ōi- našte-ōw -[ق م]- پاس سرکي، په لوړ اخري ځای کې . اوي نشتېوو نیشینو ōi- našte-ōw nišinō ، تولو نه بر کېناسته. | بالاترین جا، درمحل بالا. اوي نشتېوو نیشینو ōi- našte-ōw nišinō ، در بالا ترین جا نشست.

اوي نشتېووې ōi- našteōw-ē -[ق م]- له برځای ځخه ، له لوړ ځای ځخه . اوي نشتېووې اوو آ ōi- našteōw-ē ū́ ā ،له بره سره راښکته شو. | ازجای بالا،ازبالاترین جا . اوي نشتېووې اوو آ ōi- našteōw-ē ū́ ā ، از بالا جا پایین آمد، ازصدر پایین آمد.

اوي نشون = اوينشون ōi- našū̃ -[مص]- پورته خواته اچول، اوچتول، اوازه اچول، خبره جوړول. خوپه اصطلاح کې دابادولو او

جوړولو په معنا دی. کله هم د اوازې اچولوپه معنا کارول کېږي .لکه: اما اوي نشوں amā ōi-našũ̃ ، **کور ودانول .** مېله اوي نَشوں melə ōi-našũ̃ ، **د پروپاګند کولو په معنا دی . | بالا پرتاب نمودن، بالا انداختن، بر افراشتن،بلندکردن، اعمارنمودن،آبادکردن، ساختمان کردن، آوازه کردن، گپ ساختن . دراصطلاح به معنای آباد کردن است . مثلاً :** اما اوي نشوںamā ōi-našũ̃ ، **خانه آباد کردن.** این اما اوی ناشي ī amā ōi-nāši ،**من خانه آباد نمودم ، می باشد.همچنان به مفهوم آوازه انداختن نیز استعمال میشود . مانند:** مېله اوي نَشوں melə ōī-našũ̃ ، **به معنای خبرساختن و پروپاګند کردن، می باشد.**

اوي نشوں ōi- našə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه یوشي پورته اچول، دبل کس په واسطه دکوریا داوسېدو مکان جوړول داجوری په ورکړه. | بالا انداختن یک شی توسط کسی دیګر، آباد کردن خانه یا سایرمکان ها به واسطه کس دیګرالبته با پرداخت مزد .

اوي نشي مېله چوں ōi- našī melə čū - [ص]- په لوړ آواز خبري کول ، په اوچت اواز خبري کول. | به آواز بلند حرف زدن، بلند صحبت کردن، بلند سخن زدن .

اوي نېساو ōi - nesāw -[ص]- نوي ځواني، تانده ځواني، دنوي ځوانی مرحله، د (نبات) راتوکېدو وخت یا مرحله . | بهارجوانی، عنفوان جوانی، نو جوانی، تازه جوانی،دوران نوجوانی، وقت یا مرحله سر

زدن(نبات) .

اوي نېساو بار ōi - nesāw bār -[ص]- خواني، دخوانی مرحله. | جوانی، مرحله جوانی، عنفوان جوانی، موسم جوانی.

اوي نېسله ōi - nesə́lə - [ص فا]- راټوکېدونکی ، هغه څه چې سر وهي اوله ځمکې راپورته کېږي، ځوان، نوی ځوان ته ویل کېږي. | جوان، تازه جوان راګویند ، آنچه از زمین سر میزند وبالا می آید .

اوي نېسون ōi-nesū̃ -[مص]- راټوکېدل ،راشینه کېدل،زرغونېدل ، له ځمکې څخه د تخم سروهل ،له ځمکي را ټوکېدل. | سبزشدن، اززمین سرزدن،سرزدن تخم اززمین،جوانه زدن تخم اززمین، سبز شدن .

اوي نېسـون ōi-nesə́w̃ —[مـص]- را ټوکـول، شـینه کـول، زرغونول. | سبزساختن، برای سرزدن آماده ساختن.

اوي نېشـتو ōi-neštō- [ما]– را وټوکېـده، شـین شـو. | سـرزد (وقتی که نبات ویا تخم از زمین سر زند.)،سبز شد .

اوي نشته ōi-naštə -[ق]- پاسني ، ترټولو پاسني،برسر. | بالایی، ازهمه بالاتر، بالاترین نقطه یا جای.

اوي لوکون ōi-lükū̃ -[مص]- له دوامدار باران وروسته کله چې وربځې تيتي اوهوا روښانه شي،وېل کېږي. | به لحظاتی گفته می شود که

بعد از باران دوامدار ابرها تیت وهوا کمی روشن شود.

اوېم ōēm- [ق م]- پورتـه ، پاسنی، دوه خلـه پورتـه . لکـه: اوېم امـا ōēm amā، یعنې پاسنی کور، پاسنی دریم کور. اوېم اوښټ ōēm ūṣṭ ، پاسنی شونډه. | بالا، بالاتر ، دومرتبه بالا تر. مانند : اوېم امـا ōēm amā ، خانۀ بالا ،خانۀ دومنزل بالا تر، اوېم اوښټ ōēm ūṣṭ ،لب بالا .

اوېم آډ ōēm āḍ -[ص،ق]- د بدن پورتنی برخـه. | تنـه، قسمت بالایی بدن، ازکمربالا.

اوېم الکېري ōem alkerī -[ق، ص]- پورتنی ژامـه. | الاشـه بالا.

اوېم پور ōem pūr -[ق،ص]- پورتـه پوړ، پورتـه منزل، پورتنی پوړ،پورتنی بانډه. | منزل بالا، منزل فوقانی، منزل بالایی، بانده بالایی.

اوېم وا ōēm wā -[ق،ص]- پورتنی ویاله ،په یو کـځ کې هغه ویـالی ته ویل کیږي چې له بلې ویالې پورته واقع وي . | جوی بـالا، دریـک قطعه مزرعه به جوېي گفته مـی شود کـه درفوق جوی دیگر یـا سـایرجوی هـای آبیاری قرار داشته باشد.

اوېم وا ōem wā -[ق،ص]- دبدن پورتنی برخـه ، لـه ملا وستنې پورتنی برخه. | بخش بالایی بدن، حصه بالاتراز کمر.

اوې وار ōe-wār-[ق م]- پورته تاخچه کې، پاس تاخچه بانډې . |

درتاق بالا، بر تاقچه بالا.

اویه ūyə́ -[ا]- دنري پانو ونو رژیدلي پاني چې یو څه یي دوخت په تېرېدو سره په حاصلخیزه خاوره بدله شوی وي . | برگ های ریختهٔ درختان سوزنی برگ که به مرورزمان قسماً به خاک حاصلخیز تبدیل شده باشد.

اوېي بوم awēi böm-[اصط]- جار، جارشم ، قربان . دلغت له مخي درته وچ شم ، په معنا ده، خوپه اصطلاح کې جارشم،قربان شم په معنا استعمالېږي. | قربانت شوم ، صدقه ات شوم .(اگرگوینده مذکر باشد) . ازنگاه لغوی آوېي بوم، است که به معنای، برایت خشک شوم می باشد ، اما دراصطلاح معنای صدقه ات شوم ، را می رساند .

اوېي بوں awēi bū̃ -[مص]- خارېدل . دغه لغت د ریښې له مخې (آوېي بوں) دی چې د اوبو نشتوالی له امله د ځمکې وچیدو یا مړاوی کېدو،په معنا دی .| فدا شدن،صدقه شدن .این مصدر از نگاه ریشه (آوېي بوں) است که به معنای پژمرده شدن وخشک شدن زمین از بی آبی ،می باشد.

اوېي بیم awēi bīm - [م،مو]- جارشم .(که ویونکې مونث وي).

| فدایت شوم (اگرگوینده مونث باشد).

ای ē - [پیشـ]- دا غږ د مختاړي په توگه دکلمې په سرکې راځي، چې لړوالي او کموالي بیانوي. دغه غږ کېدای شي له وروستی کلمې سره گډ

ای اویا جدا ولیکل شي . لکه: ابڅکوک ē- ckōk(لږه شبیه)،ابپیشتروک = اي پیشتوک ē- pištok(لږه اندازه) . | این فونیم بـه حیث پیشوند درآغاز عدهٔ ازکلمات نوشته می شود که بیانگر مفاهیم کم واندک می باشد. این فونیم می تواند با کلمه بعدی یکجا ویا جدا نوشته شود.مانند : ابڅکوک ē- ckōk (لحظهٔ) ، ابپیشتروک = اي پیشتوک ē- pištok (به مقدارکم)، ایتیک(به اندازکم).

اي = ابک ēk = ē – [ع]- اي ، د ابک ēk، یعني د یو عدد ،مخفف دی . ای بوړه چاس ابي، ای بوړه چاس نـه ابي ē büṛə čās ēi, ē büṛə čās na- ēi ، یو زړه وایي څه ، یو زړه وایي مه څه . | اي ،مخفف عدد ابک ēk ، یعنی یک می باشد. ای بوړه چاس ابي، ای بوړه چاس نـه ابي ē büṛə čās ēi, ē büṛə čās na- ēi ،یک دل میگه برو،یک دل میگه نرو.

ای = ی ē -[پسـ]- دغه توري چي د وروستاړي په توګه راځي ،کولای شي دغیرمستقیم مفعول وظیفه اجرا کړي ،او د راجدا کېدو نقطه وښيي . لکه : اماي آم amā- ē ām ،له کوره راغلم . أديشي آم a-dēš-ē ām ،له کلي راغلم اونور. | ای = ی که به حیث پسوند به کار می رود، می تواند وظیفه مفعول غیر مستقیم ومعرف چگونگي را به معنای منبع شی ،نقطه جدا شدن وواسطه یا الت ایفا نماید.همچنان اسما با قرار گرفتن درین حالت ، مسیر زمان را بـه صورت مشخص نشان میدهند.مانند: اماي آم amā-ē ām ،ازخانه آمدم .

أديشي آم a-dēš-ē ām ،ازقریه آمدم .

اى ai- -[ا]- حرص ،هوس، ارزو، دغه ترلاسه کولو ته ډېرشوق لرل ، شتمنې ترلاسه کولو ته ډېرشوق لرل . | حرص، آز، هوس، آرزو، میل زیاد به داشتن مال وثروت، اشتیاق زیاد برای داشتن .

اې اچېن ē- ačẽ -[اصط]- یونظر، په یو نظر. اې اچېن وڑںتوړي ē ačẽ wr̃toṛī ، یونظر مې لیدلې و. | یک نظر، یک نگاه، با یک نگاه. اې اچېن وڑںتوړي ē ačẽ wr̃toṛī ، یک نگاه دیده بودمش.

اې اچېن میلي ē- ačẽ mili -[ق]- په یوه سترگه. اې اچېن میلي وڑںوں ē ačẽ mili wr̃ũ ، په یوه سترگه کتل، په مساوی انداز کتل او توجه کول. | با یک چشم . اې اچېن میلي وڑںوں ē ačẽ mili wr̃ũ ، به یک چشم دیدن، به حیثیت مساوی نگاه کردن.

اې آرپتي ē- ār patī -[ق]- د یوه وخت له پاره ، دیوه وخت په اندازه،هغه اندازه خواړه چې د یوه وخت له پاره بسنه وکړي. دغه کلمه د خوراکي موادوپه اړه استعمال لري . | برای یک وقت،صرف برای یک وقت نان، کفاف یک وقت غذاخوری ، برای غذای گفته می شود که برای یک وقت صرف طعام ،کفایت کند.

اېاس ē-ās-[ح جا،م]- (هغه) راځي ،هغه دراتگ په حال کې دی . | (او) می آید ،او درحال آمدن است .

اې پچېش ē- pačẽš -[ق ز]- پنځلس، یو پنځلس. دغه کلمه د

ای انټال

اصطلاح په دول پنخلسو ورخو له پاره استعمالیږي. | پانزده، یک پانزده.
این کلمه به حیث اصطلاح برای پانزده روز استعمال می شود.

ای پچېش که ē - pačẽš -kə -[ق ز]- په پنخلسو ورخو کی.

ای پچېش که ایام ē- pačẽš -kə eām په پنخلس ورخو کی راځم. |
درمدت پانزه روز، پانزده روز. ای پچېش که ایام ē- pačẽš -kə eām ،
درپانزده روز می آیم.

ای پو که ē – pō – kə -[ق ز،اصطـ]- ژر، په منډه، په توندی ، په
تېزی. لغوي معنا یې په یو گام کی، ده. | زود، به زودی، فوری، عاجل.
ازنگاه لغوی به معنای دریک گام، می باشد.

ایام تان= یم تان -ayām tã̄ = yam tã̄ -[ا]- مرستون،هدیره
. سوچه ایام تان süčə ayām tã̄ نحس هدیری په معنا دی . | قبرستان .
سوچه ایام تان süčə ayām tã̄ ،قبرستان نحس . چنانچه شاعردختری
درمرگ پدرخود گفته است:

سوچه ایام تان بنه گېم ،تنه نیله بي وای کڅېش
جاک نه یوں جیتي جاک وینا، توبه جو لجاري بیم .
ترجمه: به قبرستان نحس رفتم ،تن کبود پدرم را دیدم
با دیدن تن مثله شده ات ، دخترت شرمسار گشت. (ادبیات شفاهی نورستان
چاپ سوم، ص ۱۸۹)

ای انټال(ی) ē- anṭāl-e -[ق]- په یو حال . که ناروغ په یو حال

وي،دغه کلمه استعمالیږي . | به یک حا ل، دروضع ثابت، بـه حـال ثابت .
مثلاً : اگروضع مریض به یک حا ل باقی بماند،ای انبّال-ی،گفته می شود.

آی اوده ai-ōdə -[م،مذ]- حریص،حرص والا کس،حرص لرونکی .

ای اوده منش ai – ōdə manaș ، حریص سړی. | حریص ، کسی که هوس وآرمـان زیـاد دارد. ای اوده منشai – ōdə manas ، آدم حریص، شخص حریص.

آی اودي ai- ōdī – [م، مو]- حریصه . ای اودي موشي ai ōdī mōšī ،حریصه ښځه . | حریص . ای اودي موشي ai ōdī mōšī ، زن حریص .

اې بلا سته ē- balā-stə -[ص]- یو بل ډول، عجیب غونډي، بل شانته. | دیگرگونه،نا آشنا ، تعجب آور، به گونهٔ که شناخته نمی شود.

اې بوړه دوبوړه ē- büṛə dū büṛə -[ص]- زړه نـا زړه. | دودلي، تردد،متردد، دل واپسی ، نـگرانی،متزلزل بودن،دل نـا دل .

اې بوړه دوبوړه بوں ē- büṛə dū büṛə bū̃ -[مص]- زړه نـازړه کېدل، متـردد کېدل. | متـردد شـدن، دل واپسـی داشـتن، نـگرانـی داشتن، دو دلـه شدن، درتردد بودن.

ایبیو ibiō -[ص]- ونازېږم،افرین دي وي، ښکلي .مثلاًکه څوک نوی

جامي واغوندي ورته وايي: ايبيو بوش .ibiō böš ، **ښکلي شولي .** ايبيو ايمه براں ibiō imə brã̄، **ونازېږم خما په ورونو.** | **بنازم، خوشا ، زيبا. مثلاً اگر کسی کالای زيبا به تن نمايد، ميگويند:** ايبيو بوش i biō böš ، **زيبا شدی، واه واه شدی.** . ايبيو ايمه براں ibiō imə brã̄ ،**بنازم به برادرهايم.**

اي پار ī - pār -[ق]- **دا ځل، دا وار . اي پار** توښه کس نه تچام– ī pār tū-ṣə kas na- tačām ، **داځل تا ته څه نه وايم، دا ځل دي لحاظ وي .** | **اين بار ، اين نوبت، اين دفعه .** اي پار توښه کس نه تچام pār– ī tū-ṣə kas na- tačām، **اين بار برايت چيزی نمی گويم. اين بار لحاظ تو باشد.**

اې پار ē - pār -[ق]- **يوځل، يو وار.** اې پار مکتب اېي -ē pār maktab ēi ، **يو ځل ښوونځي ته لاړ شه.** | **يک بار، يک دفعه .** اې پار مکتب اېي ē- pār maktab ēi ، **يک بار به مکتب برو.**

اې پارېں ē pār - ẽ -[ق]- **يو ځلي، په يو ځل، په يو وار،په يو مخ .** وړو اې پارېں اوي کـه گو warū ē-pār-ẽ ōi- kə gō ، **سېلاو پـه يو مخ يووړه.** | **به يک بار، به يک باره گی، يک باره .** وړو اې پارېں اوي کـه گو warū ē-pār-ẽ ōi- kə gō ، **سيلاب يک باره همه را برد.**

اي پت ī - pat -[ق ز]- **له دې وروسته، پس له دې .** اي پت ايں که نه آخ ī pat ĩ –kə na-āc ،**له دې وروسته ماته مه راځه.** | **بعد ازين، از**

اي پروسته

اکنون بعد،منبعد . اي پت ای که نه آخ ī pat ĩ –kə na-āc ،**بعد ازین نزد من نیایی** .

ای پرو ē- prō -[ق]- د څارویو دتغذیی یو وخت وښو ته ویل کیږي، هغه اندازه واښه چې یو وخت کورنیو څارویو ته ورکول کیږي. ای پرو موخ پری ē- prō mūc prē ،**یو وخت څېری ورکړه** . | **به همان مقدارکاه گفته می شود که جهت تغذیه یک وقت به حیوانات داده میشود.** ای پرو موخ پری ē- prō mūc prē ،**یک وخت بلوط بده** .

ای پرو ē - prü -[ص]- یوشان،سره ورته،مساوي،په یوه رنګ یا یو رنګه،یو ډول . | **یک سان،همانند،مساوی، یک رنګ، یکسان،همګون.**

اي پرو ī- prü -[ص]- دغه شان، دغه رنګه،په دغه ډول. | **این ګونه، این سان، به این شکل ، به مانند این.**

ای پروسته ē- prü-stə́ -[ق]- یوشان، په یوه بڼه ، سره ورته، یوډول . ای پروسته اما ē prü-stə́ amā ، **یو شان کورونه** . | **همسان، یکسان، یک رنګ، هم شکل، همګون، همرنګ،همانند.** ای پروسته اما ē prü-stə́ amā ،**خانه های هم شکل.**

اي پروسته ī - prü-stə -[ق]- دغه شان ،دغه رنګه. اي پروسته ادچام ī- prü-stə adəčām ،**دغه رنګه جامی** . | **این ګونه ، به این شکل ، به این رنګ.** اي پروسته ادچام ī- prü-stə adəčām ،**به این رنګ**

لباس، این گونه لباس.

ای پو ē -pō -[ق]- لغوي معنا يې د يوې پښې پل، ده. اما په اصطلاح کې په يو گام، ډېر ژر، په معنا استعماليږي. | معنای لغوی این کلمه نقش يک پا ،بوده اما در اصطلاح به معنای بسيار زود، دريک قدم، يک آن، استعمال می شود.

ای پول ē- pōl -[ق]- يوه دانه . ای پول پلا ē- pōl palā ،يوه دانه منه . | يک دانه . ای پول پلا ē- pōl palā ، يک دانه سيب.

اې پيشتروک = اپيشتوک ēpištrōk = ē pištōk -[ق]-

لږ، لږ شانته، لږځه، لږه اندازه، يوڅه اندازه. اپيشتروک آو او ēpištrōk āw aw، لږ اوبه راکړه. زما په خيال ددغه کلمې اصلي بڼه، اې پوش توک ē- püš tōk،يعنی د يوه څاڅکي په اندازه،يا اې پيش توک ē piš tōk، يعنی، يوه زره، ده. خو اوس د اپيشتوک او اپيشتروک په تلفظ عام شوې ده. دغه کلمه يوازې د اجسامو په اړه استعماليږي. | کمی، يک کمی، کمکی، به مقدار کمی . اپيشتروک آو او ē pištrōk āw aw، کمی آب بده. به نظرمن شکل اصلی اين کلمه، اې پوش توک ē- püš tōk ، يعنی به اندازه يک قطره ويا اې پيش توک ē- piš tōk ،يعنی يک زره ، بوده اما اکنون با تلفظ اپيشتروک و اپيشتوک ،معمول شده است. اين کلمه صرف به ارتباط اجسام به کاربرده می شود.

ایتي itī -[ق] – دومره ، همدومره، نه زيات نه کم. اپ که ايتي اوړي آ

ایتي kə itī ōṛī، لـه مـا سره همدومره و. دو ایتـي dū̃ itī ، دوه دومره، یعنی دوه چنده. تری ایتـي trē itī ، دری دومره یعنی دری چنده. | همین قدر، همین اندازه، به همین مقدار. ایں کـه ایتي اوړي kə iti ōṛī ī ، نزد من به همین مقدار بود. دو ایتي dū̃ itī ، دو همینقدر یعنی دوچند. تری ایتي trē itī، سه برابر این مقدار، یعنی سه چند.

ایتـي ittī -[ق]- هومره ، دومره . دغه کلمه د دېرښت اولویوالی دبیان اوکله هم د مبالغې لـه پاره استعمالیږي لکـه : ایتي اولـه اما تـه، دوویشي جن ټاو بیاست ittī ölə amā- tə, dū̃ wišī ĵən ṭāw biāst ، دومره لوی کور ،چې څلویښت کسه پـه کې خاېږي. ایتي منښ آت تـه، گړ̃ت که بېرکړ̃ ittī manaṣ āt-tə, gr̃t – kə bērkr̃ ،دومره ډېر کسان راغلل، چې لـه حسابه بهر . ایتي وېل ittī wēl ، دومره کاله. ایتي رِژ̌ ittī zř، دومره ډېر . باید وویل شي چې دمبالغې په صورت کې لـه دغه کلمې سره (تـه) د ربط توری یا پـه ځنـګ اویا پـه جملـه کې هرومرو استعمالیږي اوهم(ایتي) کلمه په شد سره ادا کیږي. | آنقدر،اینقدر، به این اندازه، به این مقدار . این کلمه به خاطربیان زیادت وبزرگی وگاهی هم به خاطر مبالغه ،استعمال می شود مانند : ایتي اولـه اما تـه ،دوویشي جن ټاو بیاست ittī ölə amā- tə, dü wišī ĵən ṭāw biāst ،آنقدر خانه بزرگ ، که چهل نفرجا می شوند. ایتي منښ آت تـه گړ̃ت که بېرکړ̃ ittī manaṣ āt-tə, gr̃t – kə bērkr̃ ،آنقدر نفر آمدند ،که از شمار بیرون . ایتي وېل ittī wēl، اینقدر سال. ایتي رِژ̌ ittī zř، آن قدرزیاد. باید علاوه گردد درجملات مبالغه آمیزکه این کلمه به کار برده می شود ، درکنارکلمه ویا

درجمله حرف ربط (تـه) نیزبـه کـار بـرده مـی شـود تـا معنـای جملـه یـا کلمـه وضاحت بیشتر پیدا نماید. باید گفت کـه درصورت مبالغه حرف(ت)کلمـه ایتـي، بـا شـد ادا مـی گـردد. درسانسـکریت ati بـه معنـای بسیار، زیـاد، بـی انـدازه مـی باشـد کـه درآغـاز اسـما وصـفات مـی آیـد. (فرهنـگ سنسـکریت – فارسی ج۱، ص۲۶)

ایتي ایتیـک iti itīk -[ق]- **توټه‌توټه، وره وره، پوتی پوتی** .ایتـي ایتیـک بوسته iti itīk bö-stə ، **توټه شوی.** | **ذره ذره، تکـه تکـه، پارچـه پارچه، قطعه قطعه، خورد خورد شده.** ایتي ایتیـک بوسـته iti itīk bö-stə ، **پارچه پارچه شده.**

ایتي ایتیـک بوستـه iti itīk- böstə -[ص]- **توټه توټه شوې، پوتی پوتی شوې .** | **توته توته شده، پارچه پارچه شده، قطعه قطعه شده .**

اې تیرې ē-tir-ē -[ق]- **په یوه لار، په یو خط، په یو حال، ربښتیانی، امین، پـه اصطلاح کـې د صـادق پـه معنـا دی .** اې تیـرې منښ ē- tir-ē manaṣ ،**صادق سړی.** | **به یک خط ، مستقیم، دریک حال، دریـک وضـع، بی غل وغش،نیک،امین، دراصطلاح به معنـای راسـتکار،صـادق اسـت .** اې تیرې منښ منښ ē- tir-ē manaṣ ،**آدم راستکار.**

ایتي ایتـي ستوک iti itī stōk -[ق]- **واړه واړه، توټـه توټـه ، کوچني کوچني.** | **خورد خورد، میده میده، چوچه چوچه.**

ایتیـک -itīk [ق]- **لږ .** سکو ایتیک اوو پرې skō itīk öw prē ،**ده**

ته لږ ډوډۍ ورکړه . | کمی، یک کمی،کمکی . سکو ایتیک اوو پری skō itīk öw prē ،این را کمی نان بده.

ایتیک ایتیک itīk itīk -[ق]- لږ لږ . | کم کم، کمک کمک، اندک اندک.

ایتیک به اېن itīk ba-ẽ -[ق ز]- په لږ فرق، په ډېرلږ تفاوت. ایتیک به اېن څوتیم itīk ba-ẽ cũṭīm ، په لږ تفاوت(وخت) مي نجات وموند. | به اندک تفاوت ، به بسیارکم تفاوت. ایتیک به اېن څوتیم itīk ba-ẽ cũṭīm ،به بسیار اندک تفاوت نجات یافتم.

ایتیک ښه itīk- ṣə -[ق]- لږ(وخت) له پاره. | برای(مدت) کم، برای اندک (زمان)، موقتاً .

اېټک = اي ټک ē- ṭak - [ق]- یو برابر،مساوي، په یوه اندازه. | مساوی،یک برابر، به یک اندازه.

اېټه چون = اېچه چون eṭə čũ = eçə čũ - [مص]- لېدل، کتل، ساتل. د اېټه چون مصدر اصلی او پخوانی بڼه، اېچه چون ده . | دیدن ، نظاره کردن. شکل کهن و اصلی مصدر اېټه چون ، اېچه چون، است .

ای تېپره ē- ṭēpərə - [ق]- خیني ، یوه برخه . لکه : ای تېپره گوت ē- ṭēpərə gōt، خیني کسان لاړل . | بعضی ،عدهٔ، برخی،قسمتی،

بخشی. ای تیپره گوت ē- ṭēpərə gōt ،عدهٔ رفتند .

ایچ ič -[ا]- کرِنه، کول. | کردن، عمل، عمل نمودن

ایچ īč -[ام]- وکره، لاس پوری کره . | دست به کار شو، عمل کن، بکن.

ایچاس ičās-[ح جا،م]- (هغه) اجرا کوي . دبله کوي ایچاس(چاس) dabələ kōi ičās ،هلک کار کوي . | (او)اجرا می کند . دبله کوی ایچاس(چاس) dabələ kōi ičās ،پسرکار می کند.

ایچاست (چاست) ičāst -[ح جا ،ج]- هغوی د اجرا کولو په حال کی دي . کوي گر کوي ایچاست(چاست) kōi gər kōi ičāst (čāst)، کارگر کارکوي | آنها درحال اجرا هستند. کوي گر کوي ایچاست(چاست) kōi gər kōi ičāst (čāst) ، کارگرها کار می کنند.

ایچام ičām- [ح جا،م ،م]- کوم، اجرا کوم . | اجرا می کنم، درحال اجرا هستم .

ایچله ičə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- کوونکي، اجرا کوونکي، دیو عمل کوونکي، دیو کار کوونکي کس یا کسان. مونث یې ایچلي ičəlī ،ده.| کننده، کنندهٔ یک کار،عمل کننده، اجرا کننده، انجام دهنده، به وجود آورنده، کارگر، جورکننده، آنهای که یک کار را انجام می دهند ویا درحال انجام اند. مونث این کلمه ایچلي ičə́lī ،است.

ایچون ičũ̯ - [مص]- کول، اجرا کول، دیو کار کول . ددغه مصدر فعلی حالت کروں karә́w̃ دی ،چی په گرامري لحاظ ورته بي قاعده ویل کېږي. | کردن، اجرا نمودن، اجرای یک کار،عمل کردن،اقدام کردن، مبادرت ورزیدن. حالت فعلی این مصدر کروں karә́w̃ می باشد که ازلحاظ گرامری بی قاعده گفته می شود.

ایچـڙم ičịřm - [مستقـ]- وبه کړم، وبه یې کړم . | خواهم کرد، خواهم نمود .

ایچی کره = ایچیکره ičī- krә -[مستقـ]- وبه یي کړو، په گډه به یي وکړو . | خواهیم کرد، باهم خواهیم کرد،اجرا خواهیم کرد .

ابچ eç -[ا]- لیدل، کتل. | دیدن، نظاره.

ابچ eç -[ام]- وگوره . | ببین، نظاره کن.

ابچه eçә́ -[ا،ص]- منتظر، انتظار، پېره، ساتنه او پالنه، لیدل او کتل، سیل کول . توښه ابچه بي کسریم tū-ṣә eçә́ bī kasә́rīm ، تا ته په انتظارسترې شوم. یي اونو ڒاتر ابچه اوڕیم ye önü ẓātr eçә́ ōṛīm ، زه بېگاشپه پېره وم . | دیدن ، پهره، پهره دار، انتظار، منتظر، چشم به راه ، نگهبان،نگهبانی، نگهدار،نگهداری، مراقبت، مواظبت، حفظ و نگهداشت، نظاره ونگرش، تماشا ،پاسبان،پاسبانی . توښه ابچه بي کسریم tū-ṣә eçә́ bī kasә́rīm ،در انتظار تو خسته شدم . یي اونو ڒاتر

ابچه اوړیم ye önü ẕātr eçə́ ōṛīm ، من دیشب پهره بودم.

ابچه اوتیوں eçə́ ütiũ -[مص]- پیره دریدل، پیره کول. | پهره ایستاد شدن،پهره کردن، دیده بانی کردن،پاسبانی کردن.

ابچه ایچ eçə́ īč -[ام،م]- وگوره، پیره وکړه. دجمع لـه پاره ابچه ایچیں eçə iče͂، ویل کیږي. | ببین، سیل کن، نگـاه کن،پهره کن، کشیک بده. برای جمع ابچه ایچیں eçə iče͂ ، گفته می شود.

ابچه بو eçə́ bū - [ام]- منتظر اوسیږه ،انتظار وکړه . | منتظر باش، نظاره گر باش، انتظارکن .

ابچه بوں eçə́ bũ - [مص]- انتظارکول، پـه انتظارکیناستل، چاتـه سترگي پـه لارکیناستل . | منتظرمانـدن، منتظر بـودن، انتظـار کشیدن، در انتظارکسی بسربردن، چشم به راه کسی بودن،پاسبان ایستاد شدن .

ابچه بیں eçə́ be͂ -[ج]- منتظر اوسیږی،انتظار وکړی . | منتظر باشید، انتظاربکشید.

ابچه چوں = ابټه چوں eçə́ čū = eṭə́ čũ - [مص]- کتل، چاته په انتظارکیناستل، پیره کول ، ازمویل، ساتل، ترخـارنی لانـدی نیول، ساتنه اوپالنه . ددې کلمې پخواني اواصلي شـکل یـی ابچـه چوں دی. خونن سبا ابټه چوں eṭə čũعـام شـوی دی. | دیـدن، پالیـدن، نگـاه کـردن، نگریستن، نظاره کردن، پهره کردن، نظارت کـردن، تماشا کردن، آزمـایش

کردن، نگهداری کردن، حفظ کردن، پرورش کردن، مراقبت کردن، ملتفت بودن، موأظبت کردن . شکل اولی واصلی کلمه اېچه چوں بوده، اما اکنون تلفظ اېټه چوں eṭə čũ، عام شده است.

اېچه چیکره eçə́ čikrə -[مستقب]- وگورو،گورو به، وبه گورو . لکه : اېچه چیکره، کس بیاسا eçə́ čīkrə kas biāsā ،گوروبه چې څه کیږي. |ببینیم، دیده شود . مانند: اېچه چیکره، کس بیاسا eçə́ čīkrə kas biāsā ،ببینیم چه می شود،خواهیم دید که چه می شود.

اېچه نیشوں eçə́ nīšũ -[مص]- پېره کېناستل، پېره کول . | به پهره نشستن، پهره کردن، دیده بانی کردن، مشاهده کردن ،نگاه کردن، به ترصد نشستن .

اېچه نیشوں eçə nišə́w̃ -[مص]- پېره کېنول، پېرې ته څوک گومارل . | پهره نشاندن، پهره گماشتن،دیده بان گماشتن، به ترصد گماشتن .

اېچېچ =اېټېچ eçēč - eṭēč -[ام]- وگوره، سیل یې وکړه . نن دغه کلمه د اېټېچ په ډول استعمالیږي خو اصلي بڼه یي اېچېچ ،ده . | ببین ، نگاه کن، تماشا کن . امروز کلمه اېټېچ معمول شده ،اما اصل کلمه اېچېچ ، می باشد .

ای څاو تول ē- cāw tōl -[ق]- یوه توته کرونده .کله چې یوه توټه کرونده مدنظروي نو اېڅاو کلمه ورسره ویل کېږي. | یک توته

مزرعه . این کلمه صرف برای زمین زراعتی استعمال می شود .

اېڅکوک ē- ckōk – [ق ز]- یوه شېبه ، یوه لحظه، لږه شېبه .
اېڅکوک که اخڑم ē-ckōk-kə acřm ،یوه شېبه وروسته راځم . دا کلمه یوازی د زمانی په اړه استعمالېږي. | لحظهٔ ، کمی (ازنگاه زمان).
اېڅکوک که اخڑم ē -ckōk-kə acřm ،لحظهٔ بعد می آیم . این کلمه صرف از نگاه زمان استعمال می شود .

ایداتي idātē - [ق]- نه پکار، بېکاره، خوشي، پرته له بیی،پرته له کوم غرضه . ایداتي پره توم idāte pratōm ،بی له بیه یی راکړه . ایداتي نشینوم idāte nisinōm ، خوشي ناست یم . | بیکاره،مفت ورایگان، بدون قیمت،عبث، بی هدف،بی موضوع . ایداتي پره توم idāte pratōm ،مفت برایم داد . ایداتي نشینوم idāte nisinōm ،بیکار نشستم.

ایداسته = اي داسته idāstə - [ق]- دغه شان ، داسي، دا ډول، په دغه شان، لکه دا، په دغه طریقه . | این گونه، این چنین،این قسم ، به این شکل، این رقم، به این صورت، به این حال، این چنین، مثل این، نظیر این، به این صفت، به این شیوه، این طور .

ایداسته که idāsta-kə -[ق]- په دغه شان، په دغه ډول، په دغه ترتیب اوطریقه. | به این گونه، به این طرز، به این ترتیب، به این شیوه.

ایداستوکه idāstō-kə -[ق]- په داسي وخت کي، په داسي موقع

کي، په دغه وخت کي، په همدغه وخت کي. دغه کلمه د یوې پیښې دبیان په وخت کي کارول کیږي. | درین حال، درین وقت، درعین زمان، درچنان فرصت، دراین موقع. این کلمه هنگام بیان یک حادثه به کار برده می شود.

ایدت که = ایدت کټي idat-ka = idat - kaṭī -[ق]- داسې، په دغه ډول، په دغه شان . نه ایدت که چت، نه ایدت که na-idat-kə çịt, na-idat-kə ،نـه داسـې لاره او چـاره، اونـه داسې. ایـدت کـه چیتراو idat-kə čītrāw ،داسې ولیکه. | به این گونه، به این ترتیب، به این طریقه،به این روش . نه ایدت که چت ،نه ایدت که na-idat-kə çịt na-idat-kə، نه این گونه راه وچاره و نه این گونه. ایدت که چیتراو idat-kə čītrāw ،این گونه نوشته کن.

ایدرنګ īdrịŋ- [ا]- سره زرغونه، د بوډۍ ټال . | قوس قزح ، کمان رستم .

اې ډَې = اېدې ai dai -[ص]- دضرورت شیان، دکوراود کار څیزونه او شیان . | سامان واسباب، لوازم کارآمد کاریا خانه .

اې ډو ē- ḍü -[ص]- د لغت له مخې یوه خوی یا یو مخ ، په معناده، خواصطلاحي معنا یې، صادق ،ریښتوني، ده. اې ډو منښ او ē -ḍü manaṣ ō ، یو مخي سړی دی،صادق او راستکاره سړی دی. | ازنگاه لغوي به معنای یک رخ، یک خوی، است. اما معنای اصطلاحی این کلمه ،صادق ، راستکار، بی ریا، بې غل وغش، می باشد. اې ډو منښ او ē- ḍü manaṣ

ابډه کوډه ō ، آدم یک رخ است، آدم صادق وراستکار است.

ابډه eḍə -[ا،ص]- نیمه ، چې ډک نه وي. | نیمه ، پُرنباشد.

ابډه سته eḍə -stə -[ق،ص]- نیمایي ، هغه لوښي ته چې ډک نه وي،ویل کیږي. | نیمه ، به آن ظرفی که پرنه باشد گفته می شود.

ابډه جیک eḍə ĵik –[ا]- زړه نا زړه ، متردد،چې په زړه کې دیوکار له پاره اطمینان نه وي . | متردد، دل نا دل، اعتماد واطمینان درعملکرد نداشتن،توأم بادلهره کارکردن، نا مطمین بودن دریک کار .

ابډه جیک بون eḍə ĵik bū̃ -[مص]- زړه نا زړه کېدل،لاس نیولی کار کول، هغه کارچې په ډاډه زړه نه وي. | متردد شدن، دل نا دل شدن، دست گرفته کار کردن، با بی باوری، به کاری که با بی اطمینانی انجام شود، گفته می شود .

ابډه شیش eḍə šiš -[ص]- نیم وچ(بوټي) ،هغه(بوټي) ته ویل کیږي چې ښخي وچ شوې نه وي. | (بتهٔ) نیمه خشک،(بتهٔ) که کاملاً خشک نشده باشد، دست گرفته.

ابډه کوډه eḍə kū̃ḍə́ -[ص]- مات ګوډ. دلغت ریښې له مخې ابډه ، نیمه او کوډه له کوټهkū̃ṭəکلمې څخه اخیستل شوې، چې دګوډ په معناده، خو دقافیې دبرابرۍ په خاطرپه دغه ډول اوښتې ده. اویا په مجمل ډول ویل شوې ده لکه: خره پره. | لنگ ولاش .ازنگاه لغوی ابډه به معنای نیمه و

کوړه ازکلمه کوټه kūṭə گرفته شده، که به معنای لنگ می باشد. به سبب برابری قافیه، به این گونه ترکیب داده شده است.

ایر īr -[ا،ص]- د اسمان شین کېدل، شین اسمان. | آسمان صاف، صاف شدن آسمان را، می گویند.

اېر ēr -[ا]- چرت، فکر، دتشویش له مخې سوچ اوفکر . | چرت، فکر، به اثر تشویش ازیک موضوع به فکر رفتن.

اېرا = اِرا erā -[ا،ص،اصط،م،ج]- غني، مالدار، د ډېرو څارویو خاوند ، دولتمند، هغه کس چې ډېر څاروي لري. په پخواني نورستان کې اېرا = اِرا کلمه مالدارکس ته استعمالېده چې له ویاړه ډک لقب بلل کېده ،او اېرا کسان په ټولنه کې له اعتباره ډک کسان بلل کېدل . د اېرا کلمه د ریښې له پلوه د آریا āryā کلمې څخه اخیستل شوې ده . | مالدار، صاحب مواشی زیاد، دولتمند ،شخص مالدار، دارا . کسی که مال ومواشی زیاد داشته باشد . در زمان قبل از اسلام، به شخص مالدار این کلمه اطلاق می شد. همچو افراد در جامعه از اعتبار ومنزلت بسیار بلندی برخوردار بودند.شخص اېرا = اِرا نیز به این لقب افتخار می نمود . این کلمه از نگاه ریشوی از کلمه آریا āryā گرفته شده، که به معنای نجیب ،شریف ....بوده است . (تازه،روایات اساطیری آریایی در اساطیرنورستانی،ص ۱۲۲)

اېراج = اِراج erāĵ -[ا،ص،اصط]- شته، دارایی، په اصطلاح کې شان اوشوکت ، برم او دبدبه ته ویل کېږي. اېراج پروں، له برمه ډک مېلمستیا ورکولو، په معنا ده. دغه کلمه په پخوانیو شعرونو کې دافرادو

ایرا کوژ دمېلمستیاوو اود مالداری په ستاینه کي دېر راغلي ده . همدارنگه دغه کلمه د افرادو په نومونو کي هم راغلي ده. لکه : اېراج کان [مذ]، اېراجي، اېراج مال ، اېراج کوي [مو]. | ثروت، دارایی، تمول، مال ومنال، دراصطلاح به معنای جاه وجلال ،شان و شکوه و دبدبه،می باشد. اېراج پرون، به معنای برگزاری مهمانی باشکوه، می باشد . این کلمه دراشعارقدیم درتوصیف برگزاری مهمانیها ومالداری افراد ،زیاد تذکررفته است.همچنان دراسمای افراد نیزآمده است.مانند : اېراج کان [مذ]،اېراجي،اېراج مال ، اېراج کوي [مو].

اېراج پراله erāĵ prālə -[ص فا،مذ،م،ج]- شانداره مېلمستیا ورکوونکي کس، د ستاینی وړ مېلمستیا ورکوونکي. | برگزار کنندهٔ مهمانی با شکوه، آن که مهمانی با شکوه داده است .

اېراج پرون erāĵ prũ̄ -[مص ،اصطـ]- مېلمستیا ورکونه، عالی شانه مېلمستیا ورکونه. | مهمانی دادن، ترتیب دادن دعوت باشکوه.

اېرا جو= اېراجي erā ĵū̃ = erā ĵī -[ص]- د اېرا کس لورته ویل کیږي . | دختر شخص اېرا، را گویند .

اېرام استان erām astān –[ص]- دامېش دېش(همشوز) دکلي پخواني توصیفي نوم دی چي په پخوانیوشعرونو کي راغلی. | نام قدیم و توصیفی قریه امېش دېش می باشد، که بیشتر در اشعار ذکر است .

اېـرا کـوژ erā kōř -[ص]- دمالـدارکس زوی تـه ویـل کېږي. | چوچه ابرا ، یعنی پسر شخص ابرا = اِرا یا مالدار .

اېرا منښ erā manaṣ -[ص]- مالدارسړي، بدای سړي، دډېرو څارویو خاوند کس ته ویل کېږي . | مرد مالدار، مرد ثروتمند، مردی که دارای گله های حیوانات باشد، گفته می شود.

اېراں erā̃ -[ا،ص]- هغه وړوکې تیږه چې دیوې غټې تیږې داستحکام لـه پاره ورلانـدې ایښـودل کېږي. | سنـگ کـوچکی کـه جهـت استحکام در زیرسنگ کلان گذاشته می شود.

ایرپیراں īr pirā̃ -[ص]- غوړه مالي . | چاپلوسی .

ایرپیراںوں īr pirā̃ ū -[مص]-غوړه مالي کول،چاپلوسی کول. | چاپلوسی کردن، کرنش بیش ازحد کردن.

اېرټ erṭ -[ا]- ایسار،گېر،چاپېر. | دربند،گیر، محاط.

اېرټ erəṭ -[ام]- ایسارکړه، گېرکړه،چاپېر کړه. | دربند بیاور، گیرکن، محاصره کن.

اېرتاں گوسته erṭā̃ go-stə -[ص مف ،م،ج]- محاصره شوی، راچاپېرکړل شوي، هغوی چې را ایسار کړل شوي دي. | محاصره شده، دراحاطه گرفته شده گان، آنهای که محصور شده اند .

اېرټاں وں = اېرټااوں ertā ũ = erṭā̃ ũ -[ص مف]- محاصره کېدل، په یو خـای کی ایسارپاته کېدل، ایسارېدل، بندېدل،راچاپېره کېدل. | محاصره شدن،درمحاصره قرار گرفتن، بند آمدن، درمضیقه گیرآفتادن.

اېرټن erṭə́n-[ا]- تنـگ خـای، داسی تنگ خـای چي هرڅوک پـه کي ایسارېدلي شي، داسی تنـگ خـای چي د وتو لاره ونلري او سړی پـه کی لاره ورک کړي. | تنگناه ،مضیقه ،جای بندش، جای که درآنجا هرکس بند مانده می تواند، جای که راه خروجی نداشته باشد،جایی که آدم در آنجـا راه گمـک شده بند می ماند .

اېرټـوں erəṭũ= erṭũ –[مص]- محاصـره کـول، را چـاپېرول، را ګېرول ، را ایسـارول. | محاصره کردن، محصور کردن، محـاط کـردن، در میان گرفتن، حلقه کردن.

اېرټي شـته erṭī-štə -[ص مفـ،مذ،م،ج]- ایسـار کړ شوي، محاصره کړشوي،چاپېرکړه شوي. | محاصره شده،درحلقه آورده شده،احاطه کرده شده.

اېرچلـه erçələ -[ص فا،مذ،م،ج]ساتونـکی. | نـگهدار،محافظ.

اېرچ erə́ç -[ا]- ساتنـه، ساتل. | حفظ ، نـگهداشت.

اېرچ erə́ç -[ام]- وساته، ساتنـه یي وکړه. | حفظ کن، نـگهدار.

اېرچوں erə́çũ- [مص] – ساتنـه اوپالنـه، ساتل . دغـه کلمـه تردېره د

اپرسومه امن مفهوم رانغاړي. | حفظ کردن، نگهداری کردن، نگهبانی کردن. این کلمه بیشترمفهوم امن ونگهداري را ارایه می دهد.

اپرچه erçə́- [ص فا ،مذ،م،ج]- ساتونکي، ساتندوی. یې سې اما به اپرچه اوړیم ye se amā-bə erçə́ ōṛīm ،زه دهغه کور ساتونکی وم. | نگهبان ، محافظ . یي سي اما به اپرچه اوړیم ye se amā-bə erçə́ ōṛīm ، من محافظ آن خانه بودم.

اپرچه اوتیون erçə́ ūtiū̃ -[مص]- ساتندوی ودرېدل ، پیره درېدل. | نگهبان ایستاد شدن ، محافظ ایستاد شدن ، نگهدار ایستادن.

اپرچه اوتیون erçə́ ūtiw̃ -[مص]- پیره ودرول ،څوک په پیره موظف کول. | به پهره گماشتن، به پهره توظیف نمودن، کسی به نگهداری گماشتن .

اپرچه نیشون erçə́ nišū̃ -[مص]- ساتندوی کېناستل، پیره ودرېدل. | به نگهداری نشستن، پهره کردن، به هوشداری نشستن.

اپرچه نیشون erçə́ nišə́w̃ -[مص]- بل کس دکوم شي ساتلو له پاره ودرول، د بل کس له لاری څوک د څه شی ساتلو ته توظیف کول. | به نگهداری گماشتن کسی ، به نگهبانی گماشتن کسی.

اپرسومه ersūmə- [ص]- خوندور، څورب، چاغ . دخارویو په

اېرم اړه استعمالیږي چې د څورب په معنا ده . | لذیذ ، چاق. اصطلاحی است که معمولاً به مواشی چاق وگوشت دار استعمال میشود .

اېرسی ersai -[ا]- یو ډول بوټی دی چې ارتې اوپراخې پاڼې لري .که پاڼه له بوټې وشکول شي خوشبويي لري . | نام یک نوع بوته است که دارای برگ های کلان وپهن می باشد. اگر برگ از بته کنده شود خوشبویی خاص دارد.

اېرښوم erşūm -[ا،د]- وریښم . د وریښمو کلمې دخیله او بدله بڼه يې ده . | ابریشم . کلمه دخیل و تحول یافته ابریشم است.

اېرکوي er kūi -[ا]- د هغه رود نوم دی چې دشیګل له درې راوځي. باید وویل شي چې دشیګل دره پخوا دنورستانیانو ملکیت و او د ایښیګل ẽšī gal په نامه یادېده. خو اوس ددوي له لاسه وتلې او دپښتنو په لاس کي ده . داېښیګل معنا نولس دره ، ده. | نام رودی است که در درهٔ شیګل جاری است. باید گفت که درهٔ شیګل قبلاً به دست نورستانیها بوده وبه نام ایښیګل ẽšī gal یاد میشد. اکنون این دره در دست پشتونها می باشد . معنای لغوی ایښیګل ، نوزده دره ، می باشد.

اېرګړُون ēr gřũ -[مص]- چرت وهل، په چرت کې تلل ،په فکراو سوچ کی ډوبېدل،دتشویش له مخې ژور اوډېر فکر کول ، په فکرکې ډوبېدل. | درفکرو چرت فرو رفتن ، درچرت غرق شدن، به اثر تشویش از

یک موضوع درفکرفرو رفتن، چرت زدن دوامدار وعمیق .

اېرم erəm - [ح ر]- اوس، وروسته له دې ، پس لـه دې،نور . لکه: اېرم ډکترکـه نـه گېام erəm daktar kə na- geām ،نور ډاکترتـه نـه ځم،له دي وروسته ډاکترته نه ځم. | حال،دیگر،بعد ازین،منبعد. مانند: اېرم ډکترکه نه گېام na- erəm daktar kə geām دیگر به داکتر نمی روم.

اېرمْک ermək - [ا]- د باقلي ډوله حبوباتو لـه ډلي څخـه ده . | باقلی . ازفامیل باقلی، ولی کوچکتر از باقلی است .

اېرںج= اېرنج eranĵ = erãĵ -[ا]- لړزا، رپږد. | لرزه،لرزش ، تکان.

اېرںج= اېرنج eranĵ = erãĵ -[ام]- ولړزېږه،و رپږده. |بلرز، تکان بخور.

اېرںجوله erãĵə́wələ-[ص فا،مذ،م،ج]- لړزوونکي ، هغه کس یا کسان چې په لړزه راولي. مونث صیغه یې اېرںجولي erãĵə́wəlī، ده. | لرزاننده، آن کسی یا کسانی کـه بـه لـرزه درمـی آورنـد. صیغه مونث این کلمه اېرںجولي erãĵə́wəlī،می باشد.

اېرںجوں erãĵũ –[مص]- لړزېدل، تکـان خـوړل . | لرزیـدن، بـه لرزه آمدن، جنبیدن، تکان خوردن ، تکان خوردن به مانند زلزله.

اېرںجوں erãĵə́w̃-[مص]- لړزول ، په لړزه راوستل، وارخطا کول

. دغه کلمه په پخوانیو حماسي شعرونو کې پر دښمن یرغل اوپردښمن

باندې د وېرې راوستو دبیانولو له پاره، ډېره استعمال شوې ده . | لرزاندن

، به لرزه آوردن، جنباندن، تکان دادن، مضطرب ساختن،ازترس لرزاندن .
این کلمه در اشعار حماسی قدیم برای بیان هجوم بر دشمن و واردن نمودن
رعب وترس بر دشمن، زیاد به کاربرده شده است.

ابړنجي erãĵī -[ما]- ولړزېده، تکان یې وخوړ. | لرزید،تکان
خورد، جنبید .

ابړنجي = ابړنجوې erãĵē erãĵəwē -[ما]- ویې لړزاوه، په
لړزه یې راوست . | به لرزه آورد، لرزاند،جنباند .

ابړنجي شته erãĵī -štə -[ص مفـ،نکـ]- لړزېدلي، ښورېدلي. |
تکان خورده، جنبیده، شورخورده، لرزیده. درین کلمه عامل تکان دهنده
معلوم نبوده، بلکه چنان نشان می دهند که قبلاً به سبب عاملي تکان
خورده است.

ابړنجي شته erãĵē-štə -[ص مفـ]- لړزولي، لړزول شوې ځای
یا مکان، ښورول شوې . | محل به لرزه درآورده شده، جای که شورداده
شده است، جای تکان داده شده، جنبانده شده. درین کلمه عامل آن تکان
دهنده درذهن گوینده معلوم میباشد.

ابروس erōs -[ا،ص]- خوند، خوږه، خوندور. لکه : مېچه ابروس
او meçə erōs ō ،شات خوږ دی . بوګره ابروس نه اوتي būgrə erōs

na-ōṭi،کدو خوړ نه و.اېروسیerose،ښه ده،ښه شو،په معنا ده. | شیرین، مزه،مزه دار،لذیذ. مانند: مېچه اېروس او meçə erōs ō،عسل شرین است. بوګړه اېروس نه اوټي būgṛə erōs na-ōṭi،کدو مزه دار نبود. اما اېروسیerose، به معنای خوب شد،بهترشد،می باشد.

اېروسته (اېروس + سته) erōstə= erōs-stə-[ص]- خونده ور، خوږه،مزه داره. | شرین مزه،شرین طعم،مزه دار،لذیذ، دارای مزه شرین .

اېروس شتیک = اېروشتیک erōs- štīk- [ص]- ډېره خونده وره، ډېره مزده داره . دغه کلمه باید د ګرامر له مخي اېروس ستیک وي.خو اوس په دغه تلفظ عام شوې ده.| بسیارشرین ، بسیار مزه دار، بسیار لذیذ . تلفظ این کلمه ازنگاه ګرامر باید اېروس ستیک باشد، اما اکنون به این تلفظ عام شده است.

اېري erī– [پسيـ]- دا یوه وروستاړی کلمه ده چي د یوه شي دغوښتني یا لاس ته راوړو له پاره یو خای یا چا ته د ورتګ، معنا ورکوي . لکه : آو اېري āw- erī ،اوبو پسي تلل. دوو اېري döw- erī ،لرګو پسي غره ته تلل... . | این یک کلمه پسینه است که معنای به طلب یک شی رفتن، برای به دست آوردن یک چیز رفتن به جای یا به نزد کسی، را می رساند. مانند: آو اېري āw- erī ،پشت آب رفتن. دوو اېري döw- erī ،پشت چوب رفتن به کوه ... .

ایریشت irīšt-[ا،م،ج]- کرښه ، کرښي، د یوې لیکني کرښي . اي

ابِره بیِره

ایریشت چیتراو ē irīšt čītrāw ،یوه کربنه ولیکه. | سطر، قطار، سطر یک متن یا نوشته . ای ایریشت چیتراو ē irīšt čītrāw ،یک سطر بنویس، یک سطرنوشته کن.

ایرینگ = **ایرین** īrīŋ = īrīn – [ص]- دوکه ،غلطی. دغه کلمه ماشومان دلوبی په وخت کی چی خوک غلطي وکړي، استعمالوي . دغه کلمه هرډول جعل ته هم استعمالېدای شي. | چال،فریب، خدعه ، نیرنگ،غلطی. این کلمه را اطفال در هنگام بازی به کسی به کار می برند که فریبکاری نماید. این کلمه می تواند به هرنوع جعل استعمال گردد.

ابِرېں erẽ -[ا]- کربنه .هره کربنه چی ایستل کېږي. د پیچي مېخ کربني ته هم ویل کېږي . | خط .هرخطی که کشیده می شود. هرخط میخ پیچی، ابِریں است.

اي ڕا = **ابِرآ؟** ē-ṛā- [م،مو]-هغه راغله ؟ . سی موشي کوڙ ابِرآ؟ semöšī kōř ēṛā ،هغه جنی راغله؟ . که مخاطب مذکروي دا جمله درسته ده ، خوکه مخاطب مونث وي. سی موشي کوڙ ابِري؟ se möšī kōř ēṛē ،ویل کېږي . | اوآمد؟. سي موشي کوڙ ابِرآ؟ se möšī kōř ēṛā،آن دختر آمد. .این جمله درصورتی گفته می شود که مخاطب مذکر باشد. اگرمخاطب مونث باشد ، سی موشي کوڙ ابِري؟ se möšī kōř ēṛē، گفته می شود.

ابِره بیِره eṛə bēṛə -[ص]- هک پک حېران، گنگس اوبی حال .

هغه حالت چي څوک دیوې خبرې په اورېدو هک پک حیران شي. ایږه بیږه بوں مېله او ēṛə -bēṛə bũ melə ō ،**دحیرانتیا خبره ده.** | **گنگس وگیچ . حالتی که کسی با شنیدن خبری حیران وگیچ شود.** ایږه بیږه بوں مېله او ēṛə -bēṛə bũ melə ō ،**گپ قابل تعجب وحیرانی است.**

ایږي ēṛī -[ما ب،م،مو]- هغه (مونث) راغلې وه . | آن(مونث) آمده بود.

ایږي ایږي ēṛī ēṛī -[ا،ص]- وارخطا ، بې واره،بې واکه . | وارخطا ، دست ازپا گم کردن. مشوش،پریشان فکری .

ایږي ایږي بوں ēṛī ēṛī bũ -[مص]- لاره خطا کول، وارخطا کېدل. | مشوش شدن ، در بلا تکلیفی قرار گرفتن،دست ازپاگم کردن.

ایېږه = ایېډه ēeṛə , ēeḍə -[ق]- ځینې، بعضې. ددغه کلمې دتلفظ په اړه چا را ته پوره معلومات را نه کړ چي کومه یوه یې درسته ده . ځینې خلک لومړۍ بڼه استعمالوي او ځینې یې دوهم بڼه. | بعضی، برخی ، عدهٔ،گروهی . درمورد تلفظ صحیح این کلمه که اول آن درست است یا دوم ،کسی به من معلومات درست داده نتوانست.

ایږنگ بیږنگ iẓiŋ biẓiŋ -[اصط]- بد روح، مزاحم روح، هغه څه چي نه لیدل کېږي خو دخپل شتون نښه ښکاره کوي، هغه څه چي مشخص نه ښکاري خو انسانان ازاروي. په اصطلاح کې جنیانو اوپېریانو ته ویل کېږي ، چي یوازې دحرکاتو او غږونو له مخې احساس کېږي . |

ایسی روح بـد، روح مـزاحم، ارواح غیرمریـی، موجـوات غیرمریـی، ارواح آهریمنی،موجوداتی کـه شـکل و صـورت مشـخص شـان دیده نـه شده امـا انسان ها را مزاحمت می کنند، اصطلاحی که به جن ها وپری ها گفته می شود کـه دیده نمـی شوند، صرف از طریق صداهای مـبهم کـه نشـاندهنده حرکات می باشد، احساس می شوند.

اېس es- [ندا، م، مذ]- دمخه لرې شه،ایسته شه، له لارې ایسته شه . د جمع له پاره ایسېن ēsẽ ویل کیږي.| کناربرو، پس شو، ازسر راهم پس شو. برای جمع کلمه ایسېنēsẽ ، استعمال می شود.

اېس ēs-[م،غا]- دهغه مور . دینگ بار به ایس نکات او dīŋbār-bə ēs na-kāṭ ō ، د دینگ بار مور ناروغه ده . | مادراو،مادرش . دینگ بار به ایس نکات او dīŋbār-bə ēs na-kāṭ ō ،مادر دینگ بار مریض است.

اېسا (اېس+ آ) ēsā- [م،مو]- دمخې لرې شه، ایسته شه (مونث ته په خطاب کي استعمالیږي) . جمع له پاره ایسېنآ ēsẽ-ā، ویل کیږي. | کنار برو، پس شو. برای مخاطب مونث استعمال می شود . برای جمع کلمه ایسېنآ ēsẽ-ā ، گفته می شود.

اې سَم ē sam - [ق]- یوڅه، خینې، یونیم،یوه اندازه. دغه کلمه د کسانو اوجنس او کارپه اړه کارول کیږي . | یک مقدار، یک اندازه، بعضی، برخی، یگان . برای افراد ،جنس وکار استعمال می شود .

اېسی esē - [ندا ، مذ،م] دمخه لرې شه مذکر ته په خطاب کې ویل

ایشتار

کبړي . په دغه کلمه کې د (ی) توری شخص ته اشاره ده . | پس شو، کنار برو درخطاب به مذکر گفته می شود . درین کلمه حرف(ی) حرف اشاری برای شخص است.

ایسې ēsē- [ندا،ج]- لری شی ، له مخه ایسته شی ، له مخې ایسته شی . | دورشوید ، ازسرراه دور شوید ، از سر راه پس شوید.

ایښت = **ښت** ēšt = št -[پسینـ]- تر . لکه : اوزو به اروپ ایښت awzō-bə arūp- ēšt ، بیگا نه تر سهاره . د ایښت ēšt کلمه کله د (ښت) په توگه لندیږي .لکه : اتي به اتو ښت atī-bə atū-št ، له دغه خایه تر هغه خای پورې . | تا . اوزو به اروپ ایښت awzō-bə arūp- ēšt ،ازشب تا به صبح . کلمه ایښت ēšt گاهی به شکل (ښت) کوتاه ساخته می شود. مانند : اتي به اتو ښت atī-bə atū-št، از اینجا تا به آنجا.

ایښتا īštā – [ا،م،ج]- دمحلي گلیم نوم ده چې د وزو له وژغنو څخه اوبدل کیږي . | نام گلیم محلی است که از موی بز بافته می شود .

ایښتار īštār -[ا]- دغشو ایښودوکڅوړې ته ویل کیږي . پخوا دغه کڅوړه دسدر وني له لرگي څخه جوړیده. لرگی لومړی له منځه دوه نیم، وروسته دمنځ له تشولو،بیرته دواړه اړخونه سره نښلودي اود څرمنې په تار سره کلک ترل کیده. دکڅوړي پورتنی اوښکتني برخې یې په ځینو ځیزونو ښکلې کول . | به تیردانی گفته می شود. قبل از اسلام تیردانی ها

ایشتار

ایشتاو چوں ازچوب سدر ساخته شده بود. درابتدا چوب ازمیان باز گردیده ، بعد ازتخلیه میانه آن دوباره باهم توسط تارچرمی محکم بسته می شد. انتهای بالایی وپایینی به توسط بعضی چیزها تزیین می گردید. (کلیمبورگ، کافرهای هندوکش،ص ۲۱۸)

ایشتار کوڙ īštār kūř-[ا]- د غشو کڅوړی سرپوښ . | سرپوش تیردانی.

ایشتارموڙکه īštār mōřkə -[ا]- وړوکی مشک، دوزگوړی پوټکی مشک . دلغت له مخي دغشي دکڅوړي مشک معنا ورکوي . له اسلام څخه پخوا جنګیالو جنګ ته د تګ په وخت کي په دغه شان وړوکي مشک کي خان سره خواړه اخیسته او هغه یې د غشو په کڅوړه پوري تاړه . نوځکه یې ورته دغشو دکڅوړي مشک په نامه یادېده . | خیگ کوچک ،مشک کوچک که از پوست بزغاله ساخته می شد. ازنگاه لغوی به معنای مشک تیر دانی می باشد. در زمان قبل از اسلام جنگجویان درهنگام رفتن به جنگ درین گونه مشک باخود توشه انتقال نموده و آن را به تیر دانی بسته می کردند. به این جهت به این نام مسما شده است.

ایشتاں īštā̃ -[ا]- لاپی، باټ . چتک - ی ایشتاں او çtək-ē īštā̃ ō ، ډېري لاپي وهي. | لاف وپتاق،گزافه گویی . چتک - ی ایشتاں او çtək-ē īštā̃ ō ، بسیارلافوک است، سرا پا لاف است .

ایشتاو īštāw-[ص]- په تونده ژبه نصیحت ته ویل کېږي . | تأدیب، تنبیه لفظی، نصیحت با لحن تند، نصیحت توام با تهدید، توبیخ لفظی،

ایشترژ پَلېي سرزنش، نکوهش .

ایشتاو چون īštāw čū̃ -[مص]- په تونده لهجه نصیحت او ملامتولو ته وایي . | با سخنان تلخ نصیحت کردن، توبیخ کردن، سرزنش کردن، ملامت کردن، نکوهش کردن ، تأدیب کردن،وتنبیه کردن ،را گویند.

ایشتچو= ایشته چو īštəčū-[ا]- څخوبی. ددغه کلمي ريښه ایشتروژ – څو īštrōř –cū ده ، چې د سوري چت په معنا ده . | چکک . ریشه این کلمه ایشتروژ - څو īštrōř – cū است، که به معنای سوراخ شدن چت می باشد .

ایشتر ištər –[ام،م]- وغوړوه ، هوارکړه. | هموارکن، فرش کن .

ایشترژ= ایشتري īštrịř-ištrī -[ا،م،ج]- ښځه، ماندینه . په سانسکریت کي strī د ښځې، اصیلي اوپاکي ښځې ،په معنا ده . | خانم، زن، همسر، زوجه . درسانسکریت strī به معنای زن، زن اصیل و پاکدامن می باشد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱ ، ص ۴۷۶)

ایشترژ ایلی īštrịř ēlī -[ص]- ناوې، هغه جنی چې واده کېږي. دلغت له مخي معنایي هغه ځوک چې ښځه کېدو ته ځي، ده . | عروس، دختری که عروسی می شود .ازنگاه لغوی به معنای ،آنکس که می رود زن شود، می باشد.

ایشترژ پَلېي īštrịř palēī –[ا]- واده، دواده مراسم، کورته د

ښحي د راوستلو مراسم . دغه کلمه د لغت لـه مخي، لـه ښځي سره دګدون او شریک کېدلو، پـه معنـا ده. | عروسی،مراسـم عروسی،مراسـم زن بـه خانـه آوردن . ازنگـاه لغوی بـه معنـای همیـاری شـدن، شـریک شـدن وهـم زندگی شدن با زن ،می باشد.

ایشـترژ تبـوں īštrịř ṭabə́w̃ -[مص]- ښځوپسی ګرځېدل، د نورو ښځو پسي ګرځېدل. | پشت زن های مردم گشتن، زنکه بازی کردن، زن باره بودن.

ایشـترژ کـود īštrịř kūd – دکوژدن لـه پـاره تلل. دغـه اصطلاح هغه وخت استعمالیږي چې دچـا ښـځه مړه شـي ، اویـا هغـه چـا تـه چـي تـر خواني پوري مجرد پاته وي، ددغه شان کس دکوژدن لـه پـاره چېرتـه تلل. عـادي کـوژدن تـه ویـدي widī وېل کېږي . | خواسـتگاری ،خواسـتگاری رفتن . این اصطلاح وقتـی استعمال مـی شـود کـه زن کسـی وفـات نمایـد،ویا کسـی تـا جـوانی زن نگرفتـه باشـد،برای زن پالیـدن چنـین اشـخاص بـه خواستگاری برود. نامزدی عادی به نام ویدی wīdī یاد می شود.

ایشـترژ ګېشـتي īštrịř gēštī -[ص]- واده شوې (نجلۍ)، هغه جنې چې واده شوې وي، واده شوې ښځه. | عروسـی شـده، دخترعروسـی شده، دختر ازدواج کرده،زن شوهردار.

ایشـترکي īštrkī -[ص]- ښـځینه، ښـځینه جـنس . | مـاده، جـنس مادینه، جنس مونث، جنس زن .

ایشترکي بیگیري īštrkī bigirī -[ص]- مخنث، هغه چې د نر او ښځې د دواړو خاصیت ولري . زما په خیال دغه کلمه باید ایشترکي بیري īštrkī birī وي چې معنا یې په ښځو کې ینده ، ده. اصطلاحي مفهوم یې د ښځو په منځ کې کلان کاره، ده . | مخنث ، آن کس که خصوصیت هر دو جنس نر و ماده را داشته باشد. به نظر من اصل کلمه باید ایشترکي بیري īštrkī birī باشد که به معنای تکه درمیان زنان می باشد. که معنای اصطلاحی آن کلان کار درمیان زنان می باشد.

ایشترله īštərə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- غوړونکي کس یا کسان، هوارونکي کس یا کسان.مونث یې ایشترلي īštrə́lī ،ده. | هموارکننده، فرش کننده. مونث این کلمه ایشترليīštrə́lī ، است.

ایشتروله īštərə wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس چې په نورو (فرش یا بستره) غوړوي یا اواروي. | آن که به توسط دیگران (فرش یا بستره) را هوار می کند.

ایشتروژ īštrōř -[ا]- چت، دکورچت | چت، سقف ،سقف خانه .

ایشترون īštərū̃ -[مص]- غوړول ،هوارول، دکورچت پټولو ته هم وایي . | هموارکردن،فرش کردن، پت کردن بام خانه را نیز گویند.

ایشترون īštərə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی غوړول او هوارول. | فرش کردن یا هوار کردن به واسطه کس یا کسان دیگر.

ایشتري īštərī-[ما،م]- وغوږول شو، ومي غوړاوه، ویې غوړاوه .

| هموار شد، هموارکردم، هموار کرد .

ایشتري شته īštə́rī-štə –[ص مف،نکـ]- غوږول شوي، هوار شوي. | هموار شده، فرش شده.

ایشتري شته = ایشتروې شته -īštə́rē-štə= īštərə́wē-štə –[ص مف،نکـ]- په نورو باندې غوړول شوي او اوار شوي. | به واسطه دیگران هموار شده وفرش شده.

ایشتري ماچ īštrē māč -[ص]- ښځه او مېړه. | زن وشوهر، جفت زن وشوهر.

ایشتکاو ištə́kāw -[ا]- ستاینه،ستایل. ایشتکاو الول īštəkāw alōl، د ستاینی شعر. | ستایش، توصیف، تعریف، ستودن . ایشتکاو الول īštə́kāw alōl ،شعر مدحی،مدحیه.

ایشتکاو! ištə́kāw-[ام]- ستاینه یې وکړه!، ویې ستایه! . خودی (خدای) ایشتکاو xūdae ištə́kāw ، دخدای ستاینه وکړه. | توصیف کن!، ستایش کن!،تعریف کن!. خودی(خدای) ایشتکاو xūdae ištə́kāw ،خدا را ستایش کن.

ایشتکاو الول ištə́kāw alōl-[ص]- دستاینی شعر، هغه شعرچې

د چا په ستاینه کي ویل شوی وي. | شعرمدحی، شعری که درتوصیف کس سروده شده باشد،مدحیه .

ایشتکاو باښ iš́əkāw bāṣ -[ص]- ستاینه، دستایني کلمه، د ستایني خبري. | مدح، سخن توصیفی، گپ صفتی، سخن مدحی .

ایشتکوله ištə́kə́wələ–[ص فا،مذ،نک]- ستاینه کوونکي، هغه کس چي د چا ستاینه کوي.مونث صیغه یې ایشتکولي ištə́kə́wəlī ،ده. | مداح، ستایش کننده، تعریف کننده، صفت کننده،کسی که می ستاید . صیغه مونث این کلمه ایشتکولي ištə́kə́wəlī ،می باشد.

ایشتکوں ištə́kə́w̃-[مص]- ستاینه،ستاینه کول، ستایل . | تعریف و توصیف کردن،ستودن، تمجید کردن، ستایس نمودن،مدح کردن، تحسین کردن .

ایشتکوں سته ištə́kə́w̃-stə –[ص مف،مذ]- دستایلو ور،د ستایني لایق. | قابل ستایش، قابل توصیف، لایق صفت.

ایشتکووں ištə́kə́wəw̃ -[مص]- په بل کس ستایل، په بل کس باندی د چا ستاینه کول. | تعریف کردن کسی توسط شخص دیگر، توصیف کردن،تمجید ومدح کردن توسط کسی،ستایش کردن به توسط شخص دیگر.

ایشتکي شته ištə́kē-štə -[ص مف،مذ]- ستایل شوی، ستایلی.

مونث لـه پـاره ایشتکي شتي ištə́kē-štī **استعمالیږي . | توصیف شده، ستایش شده، ستوده شده، مدح شده، تحسین شده، تمجید شده . برای صیغه مونث** ایشتکي شتي ištə́kē-štī **،به کاربرده می شود.**

ایشکیچ iškič -[مذ]- **داسي کلمه ده چي مخاطب تـه دمتکلم نفرت څرګندوي. چي معنـایي ده بـي معنـا کس. ددغـه کلمـي مونـث شـکل یـي** ایشـکیچي iškičē **ده .مذکرتـه نـدایي حالـت کـي** ایشـکیچه! iškičə́ **ویـل کیږي. | کلمه ایست که نفرت متکلم را نسبت به مخاطب بیان مـی کنـد، کـه درهنگام قهروغصه به طرف مقابل استعمال مـی شـود؛ کـه معنـی اش مـی شود: آدم بی معنا وبیهوده وچپوله . مونث این کلمـه** ایشـکیچي iškičē **مـی باشد. درحالت ندایی برای مذکر** ایشکیچه! iškičə́ **استعمال می شود.**

اېشه وېشه ešə wešə -[اصط]- **ګاونـډی، ګاونـډیان. | همسـایه، همسایه ها .**

اېښا ل = اې ښال ē - ṣāl -[ق]- لږه شېبه ،**منظور لنـدوخت دې.** اېښال که ګوم ē- ṣāl - kə gōm ،**لږه شېبه وروسته لاړم. ددغه لغت لـه مخي** ښال ṣāl **باید د لحظي پـه معنـا وي، خوپـه مجرد توګه دغه کلمـه نـه استعمالیږي. | لحظهٔ ، لحظاتی، یک وقفه کوتاه زمانی منظور است.** اېښال که ګوم ē ṣāl - kə gōm ،**دقایقی یا لحظاتی بعد رفتم. با توجه به این لغت،** ښال ṣāl **باید به معنای لحظه یـا لحظات باشد، کـه بـه صـورت مجرد مـورد استعمال نیست.**

اېښ وېښ eṣ wēṣ -[ا،ص]- **نظم اوترتیب، سرشته. | نظم ونسق،**

اپښتاش پېي سرشته، نظم وترتیب.

اپښپ esp -[اصط]- کېدای شي، ښایي. که څوک په یو کار کې ماته وخوري اویا ملامت شي نو دخپلي ملامتیا د کمولو په خاطر وایي : اپښپ پېرېں او بتیم esp perẽ ō batīm ، خیال مي وکړ چې رښتیا ده یا دی . | اگر، حاشا، شاید، ممکن، پنداشتن،را گویند. مثلاً :کسی که دریک موضوع ویا معامله فریب بخورد برای تبرئه خود می گوید: اپښپ پېرېں او بتیم esp perẽ ō batīm ، تصورکردم حقیقت است. درموقع خوشباوری استعمال میشود .

اپښتاش eṣṭāš - [ع]- اتلس . | هجده .

اپښتاش ازار eṣṭāš azār -[ع]- اتلس زره. | هجده هزار.

اپښتاش بدي eṣṭāš badī -[ق]- اتلس ډلې . | هجده گروه، هجده دسته.

اپښتاش پار eṣṭāš pār -[ق]- اتلس خله، اتلس واره. | هجده بار ،هجده مرتبه.

اپښتاش پېي

اپښتاش پېي eṣṭāš pēi -[ا،ص]- د ډوډی خوړلو هغه ډول میز ته وایي چې درې اوسپنزې پښې لري او هره پښه یې له څلورو تاو شویو اوسپنیزو رشتو څخه جوړه او ورسره دوه نورسیخونه، چې ټول اتلس اوسپنیزی رشتې جوړېږي. | به آن نوع میز طعام خوری گفته می شود که دارای سه پایه بوده و هر پایه آن ازچهار رشته سیخ تاب خورد متشکل

می باشد.با جمع دو رشته اضافی که جمعا هجده سیخ اهنی می شود.

اپښتاش دتون

اپښتاش ویشي eṣṭāš wišī -[ع]- اتلس شلي، دری سوه او شپېته. | سه صدو شصت، هجده بیست.

اپښتاں

اپښتاں eṣṭā̃ -[ا]- کولپ،کونجي. دغه کلمه د کولپ اوکونجي په دوارو معناو استعمالیږي. لکه ویل کېږي:اپښتاں دتي eṣṭā̃ datī، کولپ شو . اپښتاں اپی eṣṭā̃ apē ، کولپ بېرته کړه. | قفل،کلید . این کلمه به هر دو معنا یعنی قفل وکلید ، استعمال می شود. مثلا: اپښتاں دتي eṣṭā̃ datī ، قفل شد،قفل زده شد. اپښتاں اپی eṣṭā̃ apē ، قلف را بازکن.

اپښتاں دتله eṣṭā̃ datə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- کولپ کوونکی. هغه کس یا کسان چی کولپ کوي . | قلف کننده، قفل کننده ها .

اپښتاں دتوله eṣṭā̃ datə́wə́lə -[ص فا،مذ]- هغه کس چی په بل کس باندی کولپ کوي . | ان کس که به واسطه شخص دیگر قفل می زند.

اپښتاں دتون eṣṭā̃ datū̃ -[مص]- کولپ کول،کولپ اچول . | قلف انداختن، قفل کردن .

اپښتاں دتون eṣṭā̃ datə̃w -[مص]- د بل کس په واسطه کولپ اچول . | به واسطه کس دیگر قفل انداختن یا قفل زدن.

ابِښتِاں دتي شته eṣṭã datī- štə -[ص مفـ،مذ،نک]- کولپ شوي،کولپ کړل شوی،کولپ اچول شوی . | قفل شده،قفل زده شده،قلف انداخته شده .

ابِښتِاں دتي شته eṣṭã datē-štə -[ص مفـ ، مذ،نک]- کولپ اچول شوي، په بل کس باندي کولپ ورته اچولي وي . | قفل انداخته شده، قلف انداخته شده به واسطه شخص دیگر.

ابِښتِه eṣṭə-[ا،ص]- انبار، خری ،سرپه سر ابښودل . | تجمع، انبار، کوت، سربه سرگذاشته شده ، روی هم چیده شده، توده ، انبوه، روی هم گذاشته شده،انباشته شده .

ابِښتِه بوسته eṣṭə bösta -[ص]- انبار شوي، گودام شوي، سرپه سرشوي،خره شوي. | انبارشده، کوت شده،سربه سرشده.

ابِښتِه چوں eṣṭə čũ -[مص]- انبارکول ، په یوځای کي سرپه سر ابښودل، خری کول، گودام کول. | جمع آوردن، انبارکردن، کوت کردن، سربه سر گذاشتن، گودام کردن، روی هم انبا شتن، انبوه کردن .

ابِښتِه چیله eṣṭə čīlə -[ص فا،مذ،م،ج]- انباروونکي ،کوټ کوونکي، سرپه سرابښودونکي، کوم کس یا کسان چي انبارکوي یا د انبار کولو په حال کي وي . | کوت کننده،انبارکننده، آن کس یا کسانی که سربه

سر می گذارند.

اېښـتِه کـوڑں سـته eṣṭə kōř̃-stə -[ص]- انبـارکړی، سـرپه سراېښـودلی، گـودام کـړی . | انبـارکرده شـده، گـودام کـرده شـده، سـربه سرگذاشته شده، روی هم گذاشته شده.

اېښوېښ = ایښ وېښ ēṣ wēṣ - [ص]- سرشته ،نظم او ترتیب ته ویل کیږي. | سرشته، تنظیم ، ترتیب، سروصورت.

اېښـېي eṣēi-[ا،ص]- جمع،یو خای،راغونډ . اېښېي چېں eṣēi čẽ ، راغونډ کړی . | جمع ، جمع بودن ،یکجا. اېښېي چېں eṣēi čẽ ،جمع کنید.

اېښېي ایچ eṣēi īč -[ام]- غونډ کړه، راغونډ کړه، جمع کړه. | جمع کن، گرد آور.

اېښـېي بالـه eṣēi bālə-[ص فا،مـذ،م،ج]- راغونډېدونکی، را تولېدونکي،را جمع کېدونکي . | جمع شونده گان،آنهای که جمع می شوند

اېښـېي بـن eṣēi bən-[ا]- غونـډه، مجلس، راغونډېدل، تولېدنـه، دخلکو راتولېدل. | گردهمآیی، اجتماع، مجلس ، محفل، جمع آمدن مردم .

اېښېي بوسته eṣēi bö-stə -[ص]- غونډشوي، را غونډ شوي ، راجمع شوي . | جمع شده ، گردهم آمده، افراد دورهم جمع شده.

اېښې بون eṣēi bū̃-[مص]- غونډېدنه، راغونډېدل، دخلکوجمع کېدل. | گردهم آمدن، جمع شدن، تجمع مردم .

اېښې چون eṣēi čū̃- [مص]- جمع کول ، راغونډول . | جمع کردن، گردهم آوردن، ذخیره کردن .

اېښې چیله ēṣēi čīlə -[ص فا،مذ،م،ج]- راغونډونکی ، راجمع کوونکي، راټولوونکي،هغه کس یا کسان چې را غونډوي .| جمع آورنده، جمع کننده ، گردهم آورنده، آن یا آنهای که جمع می کنند.

اېک ēk- [ع]- یو،دیو عدد . دغه عدد ته په اندواروپایی ژبه کې hoi(h) nos ، په اوستا کېkas-e ، او په سانسکریت کی ekha ویل شوي دی . | یک،عدد یک. نام این عدد درزبان اندواروپایی hoi(h) nos در اوستا kas-e ودر سانسکریت ekha آمده است. (مقدمهٔ بر زبان اوستایی ،داکتر اورمر،ص۲۵)

اېک ازار ēk azār –[ع]- یو زر. اېک ازار پار ēk azār pār، زر واره. | یک هزار. اېک ازار پار ēk azār pār،یک هزار بار،هزار بار.

اېک اڅئک ēk acịk-[ص]- راشه درشه،تګ اوراتګ، دټولنیزو اړیکو لرلوپه مفهوم دی. | رفت وآمد،به مفهوم داشتن روابط اجتماعی است.

اېکاڼت = اېکانت ēkānt, ēkā̃t-[ا،ص]- یو ځای، په ګډه . |

یکجا، باهم،شریک .

اېکـان‌تي = اېکـانتي ekāte, ekānte –[ق]- سـره یوځـای، سـره پــه گــډه . اېکــانتي گــومیش gōmīš ekānte ،یوځـای لاړو. | جوره،یکجا،باهم،مشترک. اېکانتی گومیش gōmīš ekānte ،یکجا رفتیم، جوره رفتیم .

اېـک بـه دو ēk bə dū-[ق]- یو پـه دوه، دغه کلمـه د سود او د گټي وټي په اړه استعمالیږي. | یکی بر دو. این کلمه به ارتباط سود و مفاد کار برد دارد.

اېک بي واس ēk bī wās -[ا]- یک شنبه، د یـک شنبي ورځ. | یک شنبه، روز یک شنبه.

اېکره = ای کره ē- krə -[مستق]- لاړ به شو. اون با ũ bā لاړ بـه شـو. (نـامعلوم مسـتقبل) | خـواهیم رفـت . اون بـا ũ bā خـواهیم رفـت. (مستقبل نامعلوم)

اي کلـه ē- kalə -[ق ز]- یو وخت ، یوه زمانـه کې. | یـک وقـت ، زمانی، روزگاری، وقتی.

اي کله ī- kalə -[ق ز]- اوس، اوس وخت ،دغـه وخت، دغـه زمانـه. | این وقت، دراین وقت، دراین حال، این زمان، زمان حاضر.

اي کنات ē- kanāt -[ق] – یوه اندازه . | یک اندازه ، یک مقدار

ای کن‌ت = ای کنت ekãt , ekant -[ا]- اتفاق ، اتحاد، یووالی.

| اتحاد، یکی بودن، متحد.

ای کن‌ت = ای کنت ekãt , ekant - [ام]- اتفاق وکړه، اتحاد وکړه . | اتحاد کن، متحد شو، باهم شوید.

اېکن‌تون= اېکنتون ēkãtũ - [مص]- یو ځای کېدل ،اتحاد او اتفاق کول، متحد کېدل، پخلاکېدل، مخلوط کېدل . | یکجا شدن ، اتحاد کردن، آشتی کردن، مخلوط شدن،متفق شدن .

اېکن‌تون ēkãtə́w̃ - [مص]- پخلا کول، متحد کول، سره یو ځای کول،ګډول . | آشتی دادن، یکجا ساختن، متحد ساختن، مخلوط کردن .

اېکن‌توون ēkãtə́wəw̃ - [مص]- په بل کس یا کسانو باندی ځوک پخلاکول. | به واسطه شخص یا اشخاص دیگر آشتی دادن.

اېکن‌تي شته ēkãtī-štə -[ص مف، مذ، نکـ]- پخلا شوي، متحد شوي، مخلوط شوي. پخوا دغه کار شوي دی . | آشتی کرده، متحد شده، مخلوط شده .

اېکن‌تي شته ēkãtē-štə -[ص مف،نکـ]- پخلا کړشوی ، متحد کړشوی، ګډ کړشوی. | آشتی داده شده، متحد ساخته شده ،مخلوط کرده

شده،یکجا ساخته شده.

اېکي ē- kē -[ق]- یوځای ،سره ، سره یوځای،پـه ګډه . اېکي ای کره ē- kē ē- krə ،یوځای به لاړشو. | یکجا ، باهم. اېکي ای کره ē- kē ē- krə ، یکجا برویم .

ای کیتي = کیتـي ē - kiti -[ق،استفـ]- یوشمېر،ځیني. لکه : ای کیتي اجا استه نوت (نه - اوت) ē -kiti aĵā āstə -nūt(na --ōt) ځینـي لا راغلي نه دي .ای کیتي واس که ē -kiti wās –kə ، په یوځو ورځو کي . | یک تعداد ،بعضی،عدهٔ،برخی . مثلاً: ای کیتي اجا استه نوت (na --ōt) ē kiti aĵā āstə -nūt ،یـک تعداد شـان هنـوز نیامـده انـد . ای کیتـي واس که ē -kiti wās –kə ، طی چند روز، درچند روزآینده .

اي ګول نـه تـي بو ī gōl na-tibū -[اصط]- د بېزاری او د تېښتي پـه مفهوم ده. لغوي معنـا یـي ، تېر لـه دي وطنـه ، ده. | بـه مفهوم بیزاری، فرار را برقرار ترجیح دادن، مـی باشـد. معنـای لغوی جملـه ، این وطن نباشد، تیر ازین وطن، می باشد.

اي ګېړي ī- geṛī -[ق ز]- دغه وخت ، په دغه وخت . پوو اي ګېړي pöw ī –geṛī، تېر کـال دغـه وخـت. | دریـن وقـت ، دریـن فرصـت وزمـان. پوو اي ګېړي pöw ī –geṛī ، سـال ګذشـته دریـن وقـت، ایـن وقـت پارسـال.

ایلاک بیلاک ilāk bilāk - حېرانـوونـکي. دکنـایي پـه ډول پېریـانو

ته استعمالیږي . خو تر ډېره په اصطلاح کې هغو ماشومانو اوکسانو په اره استعمالیږي چې فوق العاده ذکاوت اوحرکات له خانه ښیي . | عجیب وغریب، تعجب آور،خارق العاده، شگفت انگیز،بالاترازحد معمول . به صورت کنایه به جن ها گفته می شود. اما در اصطلاح بیشتربه اطفال وگاهی به افرادی نیز گفته می شود، که ذکاوت وحرکات فوق العاده از خود تبارز دهند .

اېلاں elã-[ا]- په خیرات اویا د واده په مراسمو کې د اخلي پخلي له پاره دلویو دېگونو بارولوته ویل کېږي . | بارکردن خم های کلان گلی ، بار کردن دیگ های کلان برسه پایهٔ فلزی . این کلمه بیشتر درمراسم بزرگ مانند خیرات وعروسی ها ، که برای پخت وپز دیگ های کلان بار می شود ، به کارمی رود.

ایلاں پاتوں elã pātáw̃ – [مص]- دپخلي لویو دیگونو بارول. | بارکردن دیگ های بزرگ پخت وپز .

اېلاں پاتوله elã pātawələ –[ص فا،مذ،م،ج]- دپخلي لویو دیگونو بارونکي یا بارونکي . | بارکننده یا بارگننده گان دیگ های بزرگ پخت وپز.

ایلته بیل īltə bīl –[ق]- ببخي، د ببخي انکار په معنا دی .مثلاً :
اېلته بیل نی تچي .īltə bil nai tačē ، بیخي يې ونه مانه،بیخي منکرشو .
| قطعاً، اصطلاح است برای توضیح انکار قطعی. مثلاً : اېلته بیل نی تچي

īltə bil nai tačē ، قطعاً نه گفت ، کاملاً انکارکرد.

ابِلته **eltə**-[ا]- نیکه. پَری ابِلته pare ēltə ، دپلار نیکه . | پدرکلان،پدرپدر. پَری ابِلته pare ēltə، پدرکلان پدر.

ابِلته پونه (ابِلته اوپنه) **eltə pūnə** - [ا، اصط]- زبي، زی ، هغه ډله کورنۍ چې نسب یې دوه یا درې یا څلور نسله شا ته، یوه نیکه ته ورسېږي . ددغه اصطلاح معنا، د (یوه) نیکه اولاده ، ده. | طایفه ، عشیره،نسب . افراد آن خانواده های که دویا سه ویا چهار نسل پشت ، نسبت شان به یک پدرکلان برسد. معنای این اصطلاح اولاده (یک) پدرکلان می باشد.

ابِله **elə**-[ا]- دپنیر اوبه. هغه اوبه چې د پنیر جوړولو څخه وروسته پاته کېږي . | آب پنیر . آن آب که بعد از ساختن پنیر باقی می ماند.

ابِلبي **elēi** –[ا]- نیا . پَری ابِلبي pare elēi ،دپلار نیا . | مادر کلان . پَری ابِلبي pare elēi ، مادرکلان پدر .

اې ماس **ē-mās** -[ق ز]- یومیا شت. | یک ماه .

اې ماس که **ē-mās-kə**-[ق ز]- په یوه میاشت کې، دیوې میاشتې په موده کې. | دریک ماه، درمدت یک ماه،به داخل یک ماه.

ای موکي **ē- mük-ē** -[ق]- له یوه مخه ،له یوې خوا. ای موکي پلال ناش ē- mük-ē palāl-ə nāš ،له یوې خوا خاوره ایسته واچوه. |

ای مېله دو مېله

ازیک طرف، ازیک رخ، ازیک سر. ای موکي پلال ناش-ē- mük-ē palāl ə nāš ،ازیک رُخ یا طرف خاک را دور بیانداز.

ایمــه imə -[ض]- زمـا، زمـا مـال، زمـا ملکیت. مالکیت یـا تړلتـوب ځرګندوي . لکه : ایمه پیجي برا imə pējī brā ، زما شاهین ورور . ایمـه سـون چوړوک imə sōn čūṛōk ،زمـا طلایـي اوږده وېښتان . ایمـه زګـه imə zagə ،زما زوی.| از من،مال من، ازآن من،متعلق بـه مـن . مـالکیت یا مربوط بودن یک چیز را می نمایاند .مانند : ایمـه پیجي برا imə pējī brā ،برادر شاهین من . ایمـه سون چوړوک imə sōn čūṛōk ، موهـای دراز طلایی من، کاکل طلایی مـن، ایمه زګه imə zagə ،پسرمن .

ایمــه انــا توبــه انــا imə anā tū-bə anā -[اصط]- دلغت لـه مخی زمـا غوښه ستا غوښه ،معنا لري. خوپه اصطلاح کي، زه پـوه شـه او تـه ، راځـه را میـدان تـه شـه، مفهـوم ورکـوي. | ازنګـاه لغوی بـه معنـای ګوشت من وګوشت تو، بوده اما دراصطلاح به معنای، مـن میدانم وتـو، بیا به میدان، می باشد. یعنی مفهوم اخطار را دارد.

ای مېلــه ē melə -[ق]- یوه خبره، یوه ژبـه ، یوه وعده . | یـک ګپ، یک سخن، یک قول وعهد.

ای مېله دو مېلــه ē melə dū melə -[ق]- دوه ژبی ، پـه یوه خبره ولاړنـه پاتـه کېدل، بـې وعدې . | دو ګپـه ، دو زبانـه بـودن ، دوپهلـو حرف زدن، خلاف واقعیت ګفتن، بد قولی وبد عهدی، بر حرف خود پابند و

استوار نه ماندن.

اینام inām -[ا،ص]- ډېر، زيات،پرېمانه . | بسيار، فراوان،زياد، وفور .

اینامي inām-ē -[ق]- ښه ډېر، په زياته اندازه، پرېمانه . | فراوان، به مقدارزياد، به اندازه زياد ، وافر، فراوان، به فراوانی، به زيادت.

ایندر،ایندرا ،اِندرا indr,īdr,endrā -[ا]- پـه پخـواني نورستان کي يوقدرتمند معبود و چې د واما له کلي پرته، په نور نورستان کي يي ،د شرابو دخدای په نامه شهرت درلود. دهندوانو په دين کی له لويو خدايانو څخه دي،خو پـه مزد يسنا کی د امشاسپند يعنی د خېر اونېکيو ارواحـو رقيـب، ديـو دی . ددغـه رب النـوع نـوم پـه انـدوآريايي ژبـه کـی ايندرا Indra دی . پـه ويدي فرهنـگ کـي اندرا ،دهوا ،آسمان،او دباران خدای، پادشاه،ډېرښـه، لـومړني، اواعلـی پـه توگـه راغلـی ده. پـه ويدايي کېسو کی، اندرا دهندوانو دخدايانو پادشاه پېژندل شوی، په تندر چې دهغه وسله ده، د تياري او وچکـالي ديوانـو پـه ضد جنگېږي او هغوی مغلوب کوي. اندرا د آريايي قومونو هغه خدای دی، چې پوه او هوښيار لـه موره زېږېدلی دی . | درنورستان قبل از اسلام ،معبود پرقدرتی بود کـه بـه جز قريه واما ،درسايرمناطق نورستان به حيث خدای شراب ،شـهرت داشـت . ايندر نزد هندوان از پروردگاران بزرگ است ، اما در مزد يسنا ديو ی است کـه رقيب امشاسپند مـی باشد . (يشت ها ج۲ ، ص ۵۰۶) بـه عبـارت ديگر ايندر درفرهنگ اوستايی ديو زشتی ها وپليدی ها است کـه دربرابر نيروی مينوی ارديبهشت ، آدمی را بافريب دادن بـه گمراهی،بدی وپليدی وزشتی می کشاند. (فرهنگ واژه های اوستا،ج۱،ص ۲۳۹) نام اين رب النوع در زبان

ایندر

(ایندر indr) رب النوع شراب در نورستان قبل از اسلام

اندوآریایی ایندراIndra بوده است . درسانسکریت این اسم به گونه (aindra (Indra ایندرای مقدس ،هم آمده است . (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱ ، ص ۳۷۵) اندرا درفرهنگ ویدی نام خدای جو و آسمان ،خدای باران، پادشاه، بهترین ،نخستین، واعلی است. درافسانه های ویدایی، اندرا پادشاه خدایان هندوها شناخته شده که با صاعقه که اسلحه او است ، بر ضد دیوان تاریکی وخشکسالی می جنگد وآنان را مغلوب می سازد. اندرا خدای اقوام آریایی است که عاقل ودانا از مادر زاده شده است. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ،ج ا، ص ۲۸۳)

ایندراج īndrāĵ -[ا]- د پخوانی نورستان کلښه قبیلي خلکو دکونړ ولایت مروری سیمه په دغه نامه پیژانده. ترکومه چې په نورو اسنادوکي راغلي، دغه سیمه پخوا د اندوراج یا هندوراج ، په نامه یاده شوې ده. |

مردم قبیله کلښه درقدیم منطقه مروره ولایت کنر را به این نام می شناختند. درسایر اسناد نیز آمده است که نام این منطقه در گذشته اندوراج یا هندوراج بوده است. چنانچه احمد علی کهزاد نوشته است : ... یونانی ها از راه کوه ها غالباً از راه اسمار وکوه هندوراج به باجور وجندول ... فرود آمدند. (کهزاد،تاریخ افغانستان،ص۲۷۳، کابل ۱۳۸۷، انتشارات میوند)

ایندرستان indrstān -[ا]– د رب النوع ایندرملک یا وطن .

ایندرستان په اساطیروکي کله دهندوستان په مفهوم راځي چې ګڼي ایندرله هغه ځایه راغلي، اوکله هم د واما کلي ورځخه استنباط کیږي چې ایندرهلته د خلکو له خوا دلوی رب النوع په حیث لمانځل کېده اوهلته یو لوی باغ هم دده په نامه و، او اوس هم شته. پخوا واما کلي ته هم ایندرستان ویل کېده.

| ملـک ومـاوای رب النـوع اینـدر. ایندرسـتان دراسـاطیر گـاهی هندوسـتان افاده می شود که گویا ایندر از آنجا آمده است ،وگاهی هم قریه واما منظور می گردد، که ایندر در آنجا به حیث رب النوع بزرگ پرستش مـی شد وباغ بزرگی نیزدرآنجا به نام وی، معمور وآباد بود ،کـه اکنـون هم بـه همین نـام وجود دارد. درگذشته واما را به نام ایندرستان یعنی سرزمین یا ملک اینـدر یاد می کردند.

ایـنـدرکوڼ indr kūṇ -[ا]- د رب النوع ایندر باغ ،چې د واما پـه کلي کې موقعیت، او ۱۵۰ ایکره لوی والي لري . دغه باغ چې د رب النـوع ایندر په نامه یادېږي ،اوس هم د واما په کلي کې آباد اوسمسوردی. | بـاغ رب النوع ایندر. این باغ درقریه واما موقعیت داشته و ۱۵۰ ایکر مساحت دارد. باغ مذکور که به نام ایندر مسما است ،اکنون هم درقریه واما معمـور و آباد می باشد.دراشعارکهن ازین باغ زیاد یاد آوری شده است.

اېنـډېرکوں ډېـر endēr kũḍēr - [ص،ج] - کوڅـه ډب، لاقیـده کسانو ته ویل کېږي . | ایلا گشت ،اوباش ،اوباشان، کوچه گشت ها ، افراد بی بندوبار، لاقید وهرزه، راگویند .

اېنېـري enerī -[ق ز]- اوس ، همـدا اوس . اېنېـري ډنگیم enerī ḍaŋīm ،همـدا اوس ورسـېدم . | همـین حـالا،همین اکنـون. اېنېـري ډنگیم enerī ḍaŋīm ،همین اکنون رسیدم .

اېنېريکي enerīk-ē -[ق ز]- په وروسیتو کې ،(تیر) لندوخت کې. |

درهمین تازه گی ها، درهمین نزدیکی ها، در روزهای نزدیک (گذشته)

اېنېري برک **enerī barək** -[ق ز]- همدا اوس، دستي . |همین حالا، همین لحظه.

اېنېري پېں **enerī pẽ** -[ق ز]- سر له اوسه . اېنېري پېں اوزېشت کرک enerī pẽ awzē-št karək ، سرله اوسه تربېگا پوری وگرځه . | ازهمین اکنون. اېنېري پېں اوزېشت کرک enerī pẽ awzē-št karək ، ازهمین اکنون تا بیگا بگرد.

اینیک بینیک **inīk binīk** -[اصط]- ډېراعلا، فوق العاده، ډیرښایسته،ډېرښکلي،په زړه پوری .دغه کلمه دښکلا په اړه استعمالېږي. اینیک بینیک ادچام inīk binīk adəčām ،خورا ښکلي جامي. دغه اصطلاح د کار، جنس اویا دشخصیت د جذابیت په اړه استعمالېږي. | فوق العاده ،بسیاراعلا، بسیارزیبا، عالی شان، دلچسپ، جالب. این کلمه برای بیان جذابیت کار یا لباس ویا شخصیت استعمال می شود . اینیک بینیک ادچام inīk binīk adəčām، لباس زیبا ومقبول .

اېنېنیوو **ē neniōw** -[ق م]- هرځای، په هرځای کې، هرچېري. | هرجا، درهرجا، درهمه جا،درهرکجا.

اینیوو **ē niōw** -[ق]- یوځای،ګډ،سره. | یک جا، باهم.

این **ĩ** - [ض فا، م]- ما . دغه دمفرد متکلم ضمیر دمتکلم له پاره په فاعلي حالت کې استعمالېږي لکه : این سی کتاب پرتو ĩ se kitāb pratō

اېں

، ما هغه ته کتاب ورکړ . | من .این ضمیر فاعلی مفرد متکلم است . ایں سی کتاب پرتو ī sē kitāb pratō ،من به او کتاب دادم .

اپں= پں ẽ -[پسیـ]- لـه . دا د ربط وروستی کلمه چې د را جلا کېدو خـای ښـيي . مـثلاً : امـا -اپں آم amā-ẽ ām ،لـه کـوره راغلـم (مـذکر) . سودوپں ایم südũ-ẽ ēm، له لري راغلم (مونث) . باید ووایم چې دجملي په منځ کي د (الف) توری حذف کېږي . لکه : سودوپںsüdũ-ẽ ویل کېږي . | این پسینهٔ ربط است که محل جدا شدن از آنجا را نشان می دهد. مثلاً :

امـا اپـں آم amā-ẽ ām ، ازخانـه آمـدم (مـذکر) ، سـودوپں ایـم südũ-ẽ ēm،از دور آمدم (مونث) .باید گفت که درمیان جمله حرف(الف) حذف می شود. مانند: سودوپں südũ-ẽ از دور

ایں ẽ-[اصط]- دغه کلمه د یوې پېښې په اړه د حېرانتیا ځرگندولو په وخت کي ویل کېږي. ایں تو اوړیش ẽ tū ōṛīš **؟ آخ تـه وې؟ . | این کلمـه درهنگام تفجب وحیرت ازیک پیشامد غیر منتظره به زبان آورده می شود.**
ایں تو اوړیش ẽ tū ōṛīš **،آخ توبودی؟.**

اپں ẽ -[کلمه موافقت است] ـ ښا، ښه . دغه کلمـه ددوو کسو د مفـاهمي په وخت کي استعمالیږي .لومړي کس خپلـه خبره کـوي ،دوهم کس د تاييد اوهم د تعجب په ډول ورته وايي : ښَه؟ . | خو،خـوب . این کلمـه درهنگام مفاهمه میان دونفر گفته می شود. شخص اول موضوعی را بیان مـی کنـد ، شخص دوم به گونـه تایید ویا تعجب میگوید: خو؟ .

اېن بېک ẽ bēk - [اصطـ]- دا داسې کلمه ده چې د داستان یا قصې ویلو په وخت کې ویل کېږي ،چې تقریباً بنَه مفهوم ورڅخه اخیستل کېږي . قصه ویونکي قصه په جملاتو کې وایي دجملې پاي ته رسېدوسره له اورېدونکو څخه یو کس ورته دغه کلمه تکراروي . لکه : اېک پا چا اوتي بېک: اېن بېک ēk pāçā ōṭī bēk : ẽ bēk ،و نه و یو بادشاه و : بنَه . | این کلمهٔ است که درهنگام قصه گفتن تکراراً گفته می شود. قصه گو قصه را درجملات بیان می کند، ازشنونده ها یک نفر،این کلمه را درختم جملات قصه گو، تکرار می کند . مانند این: اېک پا چا اوتي بېک: اېن بېک ēk pāçā ōṭī bēk : ẽ bēk بود نبود یک پادشاه بود :خو .

اېنشي ẽšī -[ع]- نولس . | نوزده .

اېنشي ازار ẽšī azār -[ع]- نولس زره . | نوزده هزار .

اېنشي پار ẽšī pār -[ق]- نولس خله ، نولس واره. | نوزده بار، نوزده نوبت.

اېنشي ویشي ẽšī wišī -[ع]- نولس شلي ،دری سوه اتیا . | نوزده بیست ، سه صدو هشتاد.

این بنه ī-ṣə -[ض مفـ]- ماته ،ما له پاره . این بنه کتاب گوراخ -ī ṣə kitāb gurāc ،ماته کتاب راوړه . | به من،برای من . این بنه کتاب گوراخ ī-ṣə kitāb gurāc ،برای من کتاب بیاور.

این کني ī kənē -[ق]- له ما نه ،له ما څخه . تې این کني دوس

گوړیت te ī̃ kənē dūs gōṛīt ،هغوی لـه مـا څخـه پرون تللـي دي . سـکه اېں کني دوشتوک او skə ī̃-kənē döšṭök ō ،دی له ما مشردی. | ازمن، ازنـزد مـن . تـي ایں کنـي دوس گوړیت te ī̃ kənē dūs gōṛīt ،آنهـا ازنـزد من دیروز رفتـه انـد . سـکه اېں کنـی دوشـتوک او skə ī̃-kənē döšṭök ō،او ازمن بزرگتر است.

اېں کنی سریش **ī̃-kəne sarīš** -[اصط]- له ما ورک شي ،له مـا دتل له پـاره جـلا شـي،و دي نـه وینم . دا داسـي ښـکنخل دی چـي مېنـدی یـې دقهر په وخت کي خپلو اولادونو ته کوي. لغوي معنا يې له مـا جـلا شـي، ده . | تـوگم شـوی ، رویت را نبینم،رنگت را گم کن ، هیچگـاه نبینمـت، تـو بیمیری . این دشنامی است که مادران درهنگـام قهر وعصبانیت بـرای اولاد های خود می گویند. معنای لغوی این جمله،ازمن کنده شوی ،است.

اېں‌کنېوو **ī̃ kəneōw** -[ق م]- زما په وړاندي، زما په مخکې. | در نزد من، درپیشروی من.

اېں‌لل **aī̃ləl** -[ا]- خوځښت، حرکت، هڅه اوهاند، ژونـدون. لغوي معنـا يې خوځېدل دی. خوپه اصطلاح کي د خوځېدلو، دوامداره حرکت، حرکت د ژوند په خاطر، ژوند له پاره هڅه او هاند، تل هڅه، دخپل ژوند جوړولو لـه پاره دهڅې ، معنـا ورکوي. | تحـرک، زنـده گـی، زیسـتن، جنبش،جدوجهـد، تلاش،تقـلا. معنـای لغـوی کلمـه شـورخوردن وحرکـت مـی باشـد. امـا در اصطلاح به مفهوم حرکت، حرکت بی وقفه ،حرکت به خاطرزنده گی کردن، جدوجهد دوامدار، تقلا وتلاش برای زنـده گـی ، حرکـت یـا جنبش بـه جلـو،

ایو

تحرک، حرکت به سوی ترقی وموفقیت زنده گی، حرکت برای سازنده گی زنده گی، می باشد .

اپِ‌لل تیوں aĩlǝl tiũ -[مص]- هڅه کول، د ژوند په چارو کې هڅه کول . | جدوجهد کردن، تلاش کردن، فعالیت نمودن، به معنای وسیعتر تلاش برای زنده گی کردن است.

اپِ‌لوں aĩlũ-[مص]- حرکت کول،خوځښت، خوځېدل . | حرکت کردن، تحرک، ازجا شور خوردن،جنبیدن .

اپِ‌لوں aĩlǝw̃ -[مص]- خوځول، بې ځایه کول،حرکت ورکول . | حرکت دادن ، شوردادن،جنباندن.

اپِ له وله aĩlǝ́wǝlǝ -[ص فا،مذ،م،ج]- خوځونکي، بې ځایه کوونکي . | حرکت دهنده ، شوردهنده.

اپِ لي شته aĩlī-štǝ-[ص فا] - خوځېدلي، بې ځایه شوې،چې په خپله بې ځایه شوې وي . | شورخورده ،حرکت کرده.

اپِ لې شته aĩlē-štǝ -[ص مف]- خوځول شوې ، بې ځایه کړ شوې، هغه چې چا بې ځایه کړې وي . | حرکت داده شده، شورداده شده، چیزی که کسی آن را شورداده باشد.

ایو ayū -[ا]- تومنه.هغه تومنه چې دمستو ترلاسه کولو له پاره په

شیدو کې اچول کېږي. | مایه . مایه که به خاطر به دست آوردن ماست در شیر انداخته می شود.

اې وېل ē-wēl -[ق ز]- یو کال . | یک سال.

اې وېل که ē-wēl- kə -[ق ز]- په یو کال کې، د یو کال په موده کې،دیوکال په دننه. | دریک سال، درمدت یک سال،به داخل یک سال.

اېي ēi = ēy -[ا،م،ج]- مور. متل دی چې وايي : اېي به زو پوټ به ، زگاں به زو درژں به ēi-bə zō pōṭ-bə ,zagã-bə zō drř-bə ،د مور زړه دګل، د زوی زړه د تیږې. | مادر. ضرب المثلی است که می گوید: اېي به زو پوټ به ، زگاں به زو درژں به ēi-bə zō pōṭ-bə ,zagã-bə zō drř-bə قلب مادر از گل ،قلب پسر از سنگ. (ادبیات شفاهی نورستان،چاپ سوم، ص ۲۵۳)

اېي ēi = ēy -[ام]- ځه ، لاړ شه . | برو، (به جای که گفته شده) برو.

اېي څوژوه ēi cōřwə -[ا،ص]- بې موره یتیم، هغه یتیم چې موریې مړه وي . | یتیم بی مادر، آن یتیم را گویند که مادرش مرده باشد. کلمه څوژوه از دو بخش څو ژوه cōřwə ترکیب شده است. کلمهٔ څو مشتق ازکلمه څاو است که به معنای پستان می باشد. کلمه څوژوه cōřwə فشرده کلمه کوژ است که به معنای چوچه یا وابسته به پستان می باشد.

ایيا iyā - هو،هوکې ، دغه کلمه د موافقت په صورت کې ویل کېږي . |

ايي بلی، خوب ، کلمه موافقت است. مورگنسترن لاتین این کلمه را به گونهٔ īa نوشته است.

اېي اووپنه ēi ū́-pənə -[ا،ص،مذ]- لـه يوې موره پيدا ورور. | زادهٔ مادر، برادرانی که از یک مادر زاده شده باشد،برادر اخیافی.

اېـي اووپنـي ēi ū́-pənī -[ا،ص،مو]- لـه يوې موره پيداخور . | زاده مادر، خواهری که ازیک مادر زاده شده باشد،خواهراخیافی .

اېي اوتر ēi ūtr -[ا،ص،مذ،م،ج]- د خاله زوی، دخاله زامن، دخالـه گانو زامن . | پسرخاله، پسران خاله، پسران خاله ها .

اېي به زور ēi-bə zōr -[ا،ص]- دمورشيدی. | شير مادر.

اېي تته ēi tatə- [اج]- مور اوپلار . | والدین،مادر و پدر.

اېي جو ēi ĵū–[ا،ص،م،ج]- دخاله لور،دخاله لوني،دخاله گانو لـوني . | دختر خاله، دختر های خاله، دختر های خاله ها .

اېـي سوس ēi sōs -[ص]ـ دلغت لـه مخې مېندې او خوېندې معنـا لري،خوپه اصطلاح کې نيږدې ښځينه خپلوانو، تـه ويل کېږي . | ازنـگـاه لغوی مادر وخواهرمعنا دارد،اما دراصطلاح بـه معنـای مادرها وخواهرهـا، یعنی زنان ازخود وخویشاوند،را گویند .

ايـي īi - [ض اشـا]- دغه . دغه کلمـه هغه وخت وېل کېږي چې اشـاره

شوی کس یا شی دمتکلم په نیږدې فاصله کې واقع وي . لکه : ایي منښ کي او؟ ‎ īi manaṣ kī ō?‎ ،دغه سړی څوک دی . | این . این کلمه هنگامی استعمال می شود که شخص یا شی مورد نظر درفاصله نزدیک به متکلم قرار داشته باشد. مانند: ایي منښ کي او؟ ‎īi manaṣ kī ō?‎ ،این شخص کی است؟ .

ایي بیو ibīō- [ا]- بنکلي، واه واه. دغه کلمه د ښکلا دبیان یا ستاینی له پاره استعمالیږي. | مقبول، زیبا. این کلمه برای بیان و توصیف زیبایی استعمال می شود.

ایي بیو بوش ibīō bōš – [ص]- بنکلي شولي،واه واه شوی . | مقبول شدی ، زیبا شدی .

ایي پَت īipat- [ق]-سر له اوس ، له اوس څخه وروسته . | بعداز همین اکنون، بعد ازین، ازین پس .

ایير īr – [ا،ص]- شین اسمان، اسمان چی وریخ ونه لري. | آسمان صاف، اسمان بدون ابرو غبار. درسانسکریت این کلمه به گونه **idhriya** است. (مورگنسترن،ص۲۲۸)

اییربون īr bū -[مص]- داسمان شین کېدل . لکه : دیلو اییر بو dilū īr bö ،اسمان شین شو . | صاف شدن آسمان راگویند. مانند: دیلو اییربو dilū īr bö ،آسمان صاف شد.

ایېک ayēk -[ا،م،ج]- چیرچیرکه . | چیرچیرک .

آیپي

ایي کڑن īi kř̃ -[ق م]- دغه خوا، دېخوا ، په دغه طرف. | این طرف ، به این طرف، به این سو.

آیپي

آیپـي ayēi– [ا]- زنکی ، یو ډول خوشبویه طبیعي دانې دي چې په وريجو کې اچول کیږي . دغه بوټي په طبیعي ډول په نورستان کې ښه ډېر شين کیږي . | زیره ،دانه های طبیعی خوشبو است، که درغذا به خصوص در برنج انداخته می شود. این بته درنورستان به صورت طبیعی زیاد می روید.

***

أ

أ ــ الف همزه دار a -

أ- (a -)- دا دمخيني (پيشينه) توری ده چي د نوم اوضميرڅخه مخکي راځي .که چيری دغه مخينه دنوم يا ضمير په سر کي واقع شي، نوم يا ضمير ته (له) يا (ته) معنا وربښی . لکه : دېش - أ دېش (کلی – کلي ته) ، شال- أ شال (بانده – باندی ته) ، دا - أ دا (غر- غره ته) : أ دېش - ی آش ?a- deš-e āš، له کلي راغلی؟ ، أشال گی؟ a- šāl gē ، باندی ته ځی؟ ،أدا گوش؟ a-dā gōš ،غره ته وختی ؟. همدارنگه په قيد کي استعماليږي .لکه: أکيني a -kīnī ،چېرته اونور.

که چيری د مخيني په توگه دځينو افعالو او صفاتو په پيل کي راشي نو کلمي ته منفي معنا وربخښي . لکه : أکته a-kəṭə (کمزور)، أدوسه a-düsə(سپک)، أبره a-barə (خراب)، أموکه a-mūkə(بد ښکاره کېدل) او نور. همدارنگه کله چي دغه توری دنوم مخکي واقع شي ،نوم ته دفعل متمم حالت بخښي . لکه: أدېش گيام a -dēš geām، کلي ته ځم. أدېشی آم a -dēš-e ām، له کلي راغلم.

د نورستاني ژبی الفبا په تشريح کي ددغه توری په اړه راغلي: دغه توری د کلموپه پيل کي راځي او هغه اواز ورکوي چي موږ يې زبرک بولو. په

أ

نوموړی الفبا کي دغه اواز شکل په لاتین کی (ئ) ښودل شوی ده، خو مورگنسترن دغه نیمه واول په لاتین کی (a-) په ډول ښودلی ، چي ما هم په دغه فرهنگ کی د هغه زبرک له پاره چي د کلمي په سر کي د همزه لرونکی الف په ډول راځي ، دغه ډول فونیم کارولی ده. | این حرف پیشینه است . هرگاه این حرف در آغاز اسم یا ضمیر بیاید،اسم یا صفت معنای (به) یا (از) را به دست می آورد. مانند : دېش - أ دېش(قریه- به قریه) ، شال- أ شال (بانده – به بانده) ، دا - أ دا(کوه- به کوه) . درمثال های مانند : أ دېش - ی آش ?a- deš-ē āš؟ از قریه آمدی؟ ، أشال گی؟ a- šāl gē ؟ به بانده می روی، أدا گوش a-dā gōš ،به کوه رفتی.همچنان درقید استعمال می شود. مانند: أکیني akīnī ،به کجا .

باید علاوه نمود که اگر این حرف در آغاز بعضی افعال وصفات بیاید ، کلمات معنای منفی به خود می گیرند. مانند: أکټه a-kəṭə (کمزور) ، أدوسه a-düsə (سبک)، أبرهa-barə (خراب) ، أموکه a-mūkə (بد معرفی شدن) وغیره. همچنان هرگاه این حرف در اول اسم قرار گیرد به اسم حالت فاعل متمم می بخشد. مانند: أدېش گیام a -dēš geām ، به قریه می روم. أشالی آم a-šāl-ē ām ، از بانده آمدم.

دررساله الفبای نورستانی درمورد این حرف آمده است: این حرف در آغاز کلمه ها استعمال شده و آوازی را که ما زبرک می نامیم، نشان می دهد. (منتشره اکادمی علوم افغانستان، ۱۳۶۸، ص۱۲) درالفبای مذکور برای نمایش این نیمه صدا شکل (ئ) درنظر گرفته شده است . اما مورگنسترن این نیمه واول را که در آغاز کلمه به شکل الف همزه دار نوشته می شود ، درلاتین به شکل(a-) نشان داده است ، که من هم

دراین فرهنگ برای نمایش الف همزه دار، این گرافیم را به کار برده ام.

أ اوج a- ũĵ - [ا]- سیده ، مستقیم، ربنتیا. | مستقیم ، راست.

أ اوج نشون a- ũĵ nášũ [مص]- د تویک په واسطه هغه نښه ویشتل چې د تویک ازمایښت له پاره اجرا کیږي. | نشانه زدن، هدف زدن با تفنگ ، انداخت امتحانی با تفنگ .

أ اوج نشون a-ũĵ nasə́w̃ - [مص]- په بل کس باندې ازمایښتي نښه ویشتل. | به توسط شخص دیگر امتحانی هدف زدن.

أبان a-bān —[ا،ص]- بوختېدنه، په مجبوري اوجبري توګه مصروفېدل یا مصروف پاته کېدل . تشو میلي أبان گوم tašo-mili a-bān gōm ، له هغه سره مصروف شوم. | مصروف، جبراً ویا ازمجبوریت مصروف شدن . به ارتباط کسی یا چیزی مصروف ماندن . تشو میلي أبان گوم tašo-mili a-bān gōm ،با اومصروف شدم، با او مصروف ماندم.

أبان اون a-bān ũ -[مص]- بوختېدل، بوختېدنه، بوخت پاته کېدل. | مصروف شدن، مصروف باقی ماندن،به اصطلاح بند ماندن.

أبان نشون a-bān nášũ -[مص]- بوختول، بوخت ساتل، بوختونه. | مصروف ساختن، مصروف نگهداشتن.

أبرېي a-brēi -[ص]- هغه ښځه یا جنۍ چې ورور یې مړ وي. لغوي معنایې بې وروره ده. | زن یا دختر برادرمرده ، زنی یا دختری که برادرش مرده باشد. معنای لغوی آن فاقد برادر یا بی برادر، می باشد.

أبژں a -bř̃ -[ق]- ګډ کاسه، دسترخوان ، په دسترخوان کې. دکلمې ریښه بژں bř̃، یعنی دسترخوان اویا هغه خوکسان چې په یوه کاسه کې سره یو ځای ډوډۍ خوري، ده. | کاسه مشترک، در دسترخوان. ریشه این کلمه، بژں bř̃ می باشد که به معنای دسترخوان یا جمعی کسانی که دریک کاسه با هم نان می خورند، می باشد.

أبژں پاکروں a -bř̃ pākərəw̃ = **ابژں توں a-bř̃-taw̃** دیده شود.

أبژں توں a-bř̃ taw̃ - [ا،اصط]- په پخواني نورستان کې دا دیوې مېلمستیا نوم و چې سهار دوخته نارینه وو ته جوړیده . دغه مېلمستیا کله د ډول ḍūl مېلمستیا یوه برخه وه، اوکله هم مستقله مېلمستیا وه . | در نورستان قبل از اسلام نام یک نوع مهمانیی بود که صبح وقت برای مردان دایرمی شد. این مهمانی گاهی بخشی از مهمانی ډول ḍūl و گاهی هم مهمانیی مستقل بوده است . (کلیمبورگ ،کافرهای هندوکش ،ص ۳۸۸)

أبوړه a-büṛə -[ق]- په زړه، په زړه کې. ددغه کلمې ریښه بوړه büṛə د زړه په مفهوم ،ده. | دردل، درقلب. ریشه این کلمه بوړه büṛə

یعنی دل ، می باشد.

أبوړه توں a-büṛə taw̃ -[مص]- کینـه ساتل، عقده ساتل،کینه په زړه کي ساتل . | کینه توزي، کینـه ورزیـدن ،عقده بـه دل داشتن، عقده به دل نـگهداشتن.

أبوړه دموں a-büṛə damũ -[مص]- کینه په زړه کي ساتل . | کینه به دل نـگاه کردن، عقده به دل نـگهداشتن .

أبوړه کژں a-büṛə kř̃ -[ص]- کینـه لرل، چاتـه پـه زړه کي کینـه ساتل، لـه چا وېره لرل، لـه چا ځـخـه دارېدل. | کینـه بـه دل داشـتن، کینـه داشتن به کسی، خدشه به دل داشتن، از کسی تشویش به دل داشتن.

أبوم a-bũm -[ق]- په ځمکه،دځمکي دپاسه. دکلمـی ریښـه بوم bũm یعنی ځمکه ده. | درزمین، برزمین. ریشه این کلمه بوم bũm یعنی زمین ، می باشد.

أبـوم ښـېي اوتـلاو a-bũm ṣēi ũtə́lāw -[ا]- لویـه وچـه ، ځمکه، دځمکي په سر . | خشکه بزرگ، بر، با لای زمین.

أپا a-pā -[ق،ص]- په پښو . ددغه کلمي ریښه پا pā یعنـی پښـه ده . | در پای. ریشه این کلمه پا pā یعنی پای می باشد.

أپاپوو a-pāpōw -[ق]- په پښوکي . | درپیش پای ، درپای .

أپـاپوو اووسـلون = أپاپووسلون a-pāpōw ū́-salū̃=

a-pāpōw salū̃ -|مص|- په پښو کې لوېدل، دمرستی یا د معذرت غوښتو په نیت دچا په پښو کی لوېدل. | خود را به پای کسی انداختن ، به عنوان عذریا بخشوده شدن ویا طلب کمک خود را به پای کسی انداختن.

أپاپوو اووسـلون a-pāpōw ū́-saləw̃ -|مص|- بل کس د چا پښو ته لوېدلو ته اړ ایستل. | مجبور ساختن کسی تا به پای کسی بیافتد.

أپـادتلـه a-pā- datə́lə -|ص فا، مذ|- په پښو کوونکی، څوک یا کوم کسان چی په پښو کو ي او یا د پښو کولو په حال کی دي. مونث یی، أپادتلي a-pā datə́lī، ده . | به پاکننده ، کسی یا کسانی که به پا می کنند و یا درحال به پا کردن اند. مونث این کلمه، أپادتلي a-pā datə́lī ،می باشد.

أپـادتولـه a-pā- datə́wələ -|ص فا ،مذ.م.ج|- څوک چی بل چا ته یی ورپه پښوکوي. مونث یی، اپا دتوېليa-pā datə́wəlī ده . | کسی که به دیگری به پا می کند.مونث این کلمه، اپا دتوېليa-pā datə́wəlī ،است.

أپـادتون a-pā- datū̃ -|مص|- په پښو کول . | به پا کردن .

أپـادتون a-pā- datə́w̃ -|مص|- بل چا ته ورپه پښوکول . | به شخص دیگربه پا کردن، به کس دیگرپا پوش به پا کردن .

أپا دتون‌سته a-pā- datū̃-stə -|ص|- هغه څه چی په پښو

أپامی کپړي. | پا پوش ،چیزی که به پا می شود.

أپا دتي شته a-pā- datī-štə -[ص مف]- په پښوکړي ،هغه چي حاضره په پښوکي دی . | به پا ، پوشیده، آنچه که حاضر در پا است.

أپا دتي شته a̤ -pā- datē-štə -[ص مف]- ورته په پښو کړي، هغه چي چا ورته په پښو کړي وي . | به پا کرده شده، آنچه که کسی به پایش کرده باشد .

أپاش نشون a-pāš- nášū̃ -[مص]- په دام کي راګیرول،په دام کي نیول . | به دام انداختن، درتهلکه گیر آوردن .

أپام a-pām -[ا]- ناخبره، نا ببره. أپام کرېم a-pām karēm ،بې خبره يي ګیرکړم . | غافلگیر، بی خبر، بي توجه، بی فکر، دفعتاً. أپام کرېم a-pām karēm ،غافلگیرم کرد.

أپام کروں a-pām karə́w̃ -[مص]- په نا خبری کی را ګیرول، نا ببره په چا ورتلل. | غافلگیرکردن، بی خبر در گیرآوردن کسی .

أپامي a-pām-ē -[ق]- دفعتاً، بي خبره ، نابېره . لکه : أپامي وینوم a-pām- ē winōm ، نابېره يي ووهلم . | دفعتاً ، بی خبر . مانند: أپامی وینوم a-pām-ē winōm ،بی خبر مرا زد، دفعتاً مرا زد.

أپتار a-pətār –[ا،ص]- **تلوار، هغه څوک چې په هرکارکي تلوسه لري .** أپتارکوي a-pətār kōi **،دتلوار كار.** اپتار منش a-pətār manaṣ **، وارخطا سړي . ددغه كلمې ريښه پتار pətār يعني وروسته يا شاته ،ده.** | **عجله ، وارخطا ، کسی که درهر کار عجله داشته باشد.** اپتارکوي a-pətār kōi **، کارعجله .** أپتار منش a-pətār manaṣ(manəṣ) **،آدم وارخطا . ريشه اين کلمه پتار pətār يعني آخر، عقب ، می باشد.**

أپتارې a-pətār-ē -[ق]- **په بيړه، په تلوار، په منده .** أپتارې کويدوم a-pətār-ē kōidüm **، د منډې کار.** | **به عجله، به تندی، به تيزي، به وارخطايی.** أپتارې کويدوم a-pətār-ē kōidüm **، کار به عجله، کاروارخطايی.**

أپروش a-prōš -[ق]- **په خوب ، په خوب کې.** اين, ايمه برا أپروش وژن توت ĩ imə brā a-prōš wr̆tōt **، ما خپل ورونه په خوب کې وليدل ، زما ورونه ما ته په خوب کې راغلل . دکلمې ريښه پروش prōš يعنې خوب، ده.** | **درخواب.** اين, ايمه برا أپروش وژن توت ĩ imə brā a-prōš wr̆tōt **، من برادران خودرا درخواب د يدم. ريشه کلمه پروش prōš يعنی خواب می باشد.**

أپروش پي a-prōš pē –[اصط]- **لغوي معنا يې په خوب کې اوسېدل، دبې خبرۍ په دنيا کې اوسېدل ده. خوپه اصطلاح کې بې پروايي، د خپل ژوند په اړه فکر نه لرل يا نه کول، دخپل راتلونکی په اړه فکر نه**

کولو په معنا، ده. | درلغت به معنـای درخواب بسربردن، خواب بـرده گـی، بوده، اما دراصطلاح به معنای در بی خبری بسر بردن، به حال وآینده خود توجه نداشتن، می باشد .

أپْرېش a-prēš -[ص]- په خطرکي واقع کېدل، خطر تـه نیږدې کېدل.

پرېش prēš چي ددغه کلمی ریښه ده ،چي دلاسرسي پـه معنـا ده . | درمعرض خطرواقع شدن، نزدیک خطررفتن، درتیررس دشمن قرار گرفتن . پرېشprēš که ریشه این کلمه می باشد، به معنای دسترسی است.

أپو a-pō -[ا]- د پښنو پل نیول، پل پسي تلل، دپښنو پل تعقیبول . ددغه کلمي ریښه پوpō یعني دپښنو پل ، ده. | رد یابی پل پا، دنبال نمودن پل پـا . ریشه این کلمه پوpō یعنی پل پای ، می باشد.

أپوتیله a-pō- tīlə -[ص فا،مذ،م،ج]- دپښنو پـل پسـي تلونکي، دپـل تعقیبوونکي،هغه کس یا کسان چي د پښنو پـل تعقیبـوي . | تعقیب کننـده پـل پای، کسی یا کسانی که پل پای کسی را تعقیب می کنند.

أپوتیوله a-pō- tīwələ – [ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یـا کسـان چي بل څوک دچا تعقیب لـه پـاره گومـاري . | کسـی یـا کسـانی کـه شـخص دیگر را به تعقیب کسی موظف می سازد.

أپوتیون a-pō- tīū̃ - [مص]- دچا د پښنو پسي تلل، دچا دپښنوپل اخیستل، دچا د پښنو نښان تعقیبول . | رد پـا گرفتن ، تعقیب نمـودن علامـت

پا، تعقیب کسی از روی نشانی پای، اثر پای را تعقیب کردن .

أپو تیوں a-pō- tiw̃ -[ف]- یو ځوک د چا دتعقیب له پاره گومارل ، ځوک دچا دپښو پل اخیستو ته گومارل . | توظیف شخص برای تعقیب رد پای ، گماشتن کسی برای تعقیب پل پای کسی.

أپوتینه ستَه a-pō- tīnə-stə́ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس او یا کسان چې دچا تعقیب په حال کې وي . | شخصی یا اشخاصی که درحال کسی تعقیب باشد .

أپچم a-pə́čịm -[ا،مستقـ]- لـه نن سره راتلونکي پنځم ورځ،ته ویل کېږي. أپچم واس اځله اوم a-pə́čịm wās acə́lə ōm ، راتلونکي پنځم ورځ راځم .| با امروز روز پنجم آینده را گویند . مانند: أپچم واس اځله اوم a-pə́čịm wās acə́lə ōm ، روزپنجم آینده می آیم .

أپو تیوې شته a-pō- tiwē- štə -[ص مفـ،مذ،م]- هغه کس یا کسان چې دچا له خوا د کوم کس د تعقیب له پاره گومارل شوې وي. ددغه کلمې جمع، أپوتیوي شته a-pō- tiwī- štə ، ده. | کسی یا کسانی که از سوی کسی برای تعقیب کسی توظیف شده باشند، به تعقیب گما شته شده ها . جمع این کلمه، أپوتیوي شته a-pō- tiwī- štə ، می باشد.

أپوڔت a-pū̃t -[ق]- پرلاره . أپوڔت پا تې a-pū̃t pātae ، پرلاره سم شو،په سمه لار قدم کېښود. دکلمې ریښه پوڔت pū̃t یعنی لار، ده.| به

أپورت
نیشله

راه . أپوںت پاتي a-pũt pātae ، بـه راه گام گذاشت،به راه راست قدم گذاشت. ریشه کلمه پوںت pũt یعنی راه ،می باشد.

أپوںت آله a- pũt ālə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې د چا هرکلي له پاره مخې ته ورځي. | کس یا کسانی که به استقبال کسی پـه پیشواز اش می روند.

أپوںت اوں= أپوںتي اوں a-pũt ũ = a -pũt-ē ũ -[مص]- دچا ښه راغلاست له پاره مخې ته ورتلل، دچا استقبال له پاره ورتگ. | برای استفبال کسی دردم راه رفتن، به پذیرایی کسی رفتن، به پیشواز کسی رفتن، به استقبال کسی رفتن .

أپوں- ت پاتوں a-pũt pātaw̃ -[مص]- په سمه لارتلل، سمه لارنیول. | راه درست درپیش گرفتن، درراه درست روان شدن، درراه درست قرار گرفتن،به راه درست رفتن .

أپوںت پاتووں a-pũt pātawəw̃ -[مص]- څوک په سمه لاره برابرول، څوک په صحیح لاره سمول،څوک په سمه لار روانول . | به راه درست آوردن، درراه درست قرار دادن کسی .

أپوںت نیشله a -pũt nīšə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- لاره نیوونکي ، هغه کس یا کسان چې چا تـه یې لاره یې نیولي او یا نیولی وي . | راه گیر، کسی یا کسانی که راه کسی یا کسان را گرفته اند ویاگرفته باشند.

أپوںت نیشنه سته a -pũt nišīnə-stə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې چاته یې لاره نیولې وي . | کسی یا کسانی که راه کسی را گرفته اند ، درکمین نشسته ، درکمین نشسته ها .

أپوںت نیشوله a-pũt nīšə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- لاره نیونکي گومارونکي، هغه کس یا کسان چې چاته یې د ترور یا وهلو له پاره په لاره کې کسان کېنولي وي . | توظیف کننده راهگیر، کسی یا کسانی که علیه شخص دیگر افراد را به هدف ترور یا لت وکوب در راه جا به جا نموده است،درکمین نشاننده .

أپوںت نیشوں a-pũt nīšũ -[مص]- چاته لاره نیول،دجنگ اوشخړی په مقصد چاته لاره نیول یا ورته کېناستل،کمین کېناستل . | کمین نشستن،راه کسی را گرفتن، به منظور جنگ ومشاجره بر سر راه کسی نشستن، جلو راه کسی را گرفتن،ایجاد مزاحمت درطول راه به کسی .

أپوںت نیشوں a -pũt nīšə́w̃ -[مص]- دجنگ په نیت چا ته په لاره کې کس یا کسان کېنول . | گماشتن افراد به منظورجنگ یا لت وکوب کسی، با گماشتن افراد راه کسی را گرفتن، گماردن افراد برای راهگیری کسی.

أپونه اوشتوں a-pūnə ōštũ -[مص]- اپندیسیت ناروغي، په اپندیسیت ناروغی اخته کېدل . دکلمی ریښه پونه pūnə دبدن هغه برخه

ده چې بدودي په کې موقعیت لري. | بیماری اپندیسیت ، به مریضی اپندیسیت دچار شدن. ریشه این کلمه پونه pūnə بغل است، آن بخش بدن انسان که گرده موقعیت دارد.

أپونه میلون a - pūnə milū̃ -[اصط]- ژوندي پاته کېدل،د ډېر عمر خاوند کېدل. دغه اصطلاح دماشوم پیداکېدو دمبارکی په وخت کې پلاراویا مور ته ویل کېږي. لکه : خودي(خدای)وشتوک أپونه میلاو بو xūdi waštōk-ə a-pūnə milāw bū، خدای دي ماشوم ژوندی لري،خدای دي ماشوم د ډېرعمر خاوند کړي. | زنده باشد، صاحب عمر دراز شود. این اصطلاح درهنگام دادن تبریکی به مناسبت تولد طفل به پدر ویا مادر، گفته می شود. خودی(خدای) وشتوک أپونه میلاو بو xūdai waštōk-ə a-pūnə milāw bū، خدا طفل را زنده داشته باشد، خدا برای طفل عمر دراز بدهد،درجمله زنده ها بماند .

أپونه ویون a-pūnə wīū̃ -[مص،اصط]- ځان وژنه، ځان وژنه کول،ځان وژل. أپونه ویېم a-pūnə wīəm، ځان مړ کړم؟. | خود کشی، خودکشی کردن،خود را کشتن. أپونه ویېم a-pūnə wīəm،خود را بکشم؟ .

أپه زو = اپَزو a-pə́zō –[ا،ص]- ډارن، کم زړه، هغه ځوک چې وېرېږي . ددغه کلمی ریښه، زوō zō یعني زړه ، ده. | بی جرأت، کم دل، ترسو،جبون . ریشه این کلمه، زوō zō یعنی دل ، می باشد.

أپه زو بون a-pə́zō bū̃ -[مص]- ډارېدل ، وېرېدل . | ترسیدن،

ترسيده شدن.

أپه زوسته a-pə́zō- stə -[ص]- ډارن ، وېروندوک، څوک چي وېرېږي. | ترسو، ترسندوک ، کم دل واری .

أټاو a-ṭāw -[ق م]- په ځای، پرځای، په عوض. أټاوې نه اوشتي a-ṭāw-ē na- ōštī، له ځایه نه پاڅېده. ددغه کلمې ریښه ټاو ṭāw یعنی ځای، ده. | به جا، به جای، درعوض . أټاوې نه اوشتي a-ṭāw-ē na- ōštī، ازجا برنخواست. ریشه این کلمه ټاو ṭāw ،یعنی جا ، می باشد.

أتوپه سمتيون a-ṭüpə samtiũ -[اصط]- په بلا وربرابرېدل . د لغت له مخې په یو معبر وربرابرېدلو ،په معنا ده . خوپه اصطلاح کې یو څوک چا ته په کمین کی ناست وي ،د مطلوب کس پرځای یو بل کس هدف و گرځي .دا أتوپه سمتيون ده. | با بلا رو به رو شدن ، با مصیبت دچارشدن. ازنگاه لغوی به معنای برابر شدن دریک معبر یا گذرگاه تنگ می باشد .اما دراصطلاح هدف قرار گرفتن بدون آنکه هدف با شد،است. این را أتوپه سمتيون گویند .

أتوپه سمتيون a-ṭüpə samtiw̃ -[مص]- څوک په یوه ستونزه وربرابرول، څوک په مصیبت اړول، په اصطلاح په بلا وربرابرول . | کسی را به مشکل دچار ساختن، به جنجال انداختن، کسی را به مصیبت گرفتار ساختن، کسی به جنجال دچار ساختن.

أجيت آو a-ĵīt āw – [ا]- غسل ، ځان مینځل،تن مینځل. ریښه یی

أجېڼته ډول

جیت jīt ، یعنی بدن، خان ، ده. | درجان آب انداختن ، غسل ، جا ن شستن . ریشه کلمه جیتjīt ، یعنی بدن، تنه ، می باشد.

أجیت آو دتون a -jīt āw dátū̃ -[مص]- غسل کول ، خان مینځل . | غسل کردن ، تن شستن، تن خود را شستشو دادن، بربدن خود آب انداختن.

أجیت آو دتون a-jīt āw datə́w̃ -[مص]- دبل کس تن ور مینځل . | تن کس دیگر را شستن،تن دیگر کس را شستشو دادن .

أجیتـه aĵītə́ -[ص] – هغه خوک چې منزوي وي او لـه چا سره محبت او راشه درشه ونه لري، هغه چې اجتماعي سلوک ونـه لري .ضد يې الک شلک alək šalək ده ، چې دصمیمي په معنا دی . | زمخت ، غیر اجتماعی، غیر صمیمی، گوشه گیر، انزوا پسند . ضد آن، الک شلک alək šalək ،یعنی اجتماعی وصمیمی می باشد .

أجېڼتـه = أجېنتـه a -ĵēntə , a- ĵē̃tə -[ص،ق]- ژوندي، په حیات. ددغه کلمی ریښه جېڼتĵē̃t , ژوندی، ده. | زنده ،درزنده گی، درحیات. ریشه این کلمه جېڼت ĵē̃t حیات،زنده، می باشد .

أجېڼتـه ډول a -ĵē̃tə ḍūl -[اصط]- پـه پخواني نورستان کي د نامتو کس په ویاړمیلمستیا وه چې خپله شخص او یا دهغه زوی اویا لمسي

له خوا ،دهغه کس په ژوند کي خلکو ته ورکول کېده . | قبل از اسلام نـام جشن و ضیافتی بود کـه بـه افتخـار مـرد بـزرگ ،ازسوی خودش ،پسر ویـا نواسه اش درحیات شخص به مردم، داده می شد .

أجېتـه- ېـن مـوڙ تـک a -ĵētə-ē mōř ṭak -[اصط]-

ژونـدي خو د مړوپـه شمارکي، ژونـدي خو د مړي پـه شـان. | زنـدهٔ مـرده مانند،کسی که زنده اش به مانند مرده است،آدم غیرفعال وغیرمفید را گویند.

أچپټـه a-čapṭə- [ق]- منگول تـه ، پـه لاس. سـکو أچپټـه ښـوم بتیـام skō a-čapṭə ṣəwəm batiām،زړه مـي دی چـي هغـه ترلاسـه کـړم. ریښه يې چپټه čapṭə یعنی پنجه ده. | به دست، دراختیار . سکو أچپټه ښوم بتیام skō a-čapṭə ṣəwəm batiām ،دلم است کـه آن را بـه دسـت بیـاورم . ریشـه این کلمـه چپټه čapṭə ،یعنی پـنجه می باشد،

أچپټه ښون a-čapṭə ṣə́w̃ -[مص]- ترلاسه کول، ترگوتو کول پـه زور یا هوښیاري. | به دست آوردن،به گیر آوردن با زور یا باهوشیاري .

أچو a-çō -[ق]- خای پرخای ، خای پـه خـای. سـي چـوو sē çōw ، خای په خای،په هماغه خای کی . ددغه کلمی ریښـه چـو çō،یعنـی زخم یـا خای ده. | جا به جا. سـي چـووsē çōw، جـا بـه جـا، درهمـانجا. ریشـه ایـن کلمه چو çō ،یعنی جا وزخم می باشد.

أچونـاشي - شتـه a-çō nāšī-štə -[ص مفـ]- پرخای کړ شوی،

خاى په خاى کړي . | جا به جا شده، جا به جا ساخته شده، جا بـه جـا کـرده شده.

أچونشـون a-çō nášū̃ -[مص]- خاى په خـاى کـول، يو بي خايـه شوې شي بېرته خاى په خاى کول . لکه: دبي خايه شوي دروازې يا کړکی بېرتـه خـاى پـه خـاى کـول. | جابـه جـا کـردن، جابـه جا ساختن مجـدد يـک چيزبی جا شده ، مانند: جا به جا ساختن دروازه يا کلکين وغيره.

أچونشـون a-çō našə́w̃ -[مص]- دبل کس پـه واسـطه بـی خـايـه شوې شی بيرته خاى په خاى کول. | جا به جا ساختن توسط نفر ديگر.

أچونشوې- شته a-çō našə́wē-štə -[ص مف]- د بل کس په واسطه بي خايه شوې شی بېرته خاى پـه خـاى کـړل شـوې وي . | چيز بی جا شده توسط شخصی جا به جا کرده شده، باشد.

أچوو a-çōw -[ق م]- پـه خـاى کـې ، دهغـه پـه خـاى کې،خـاى ناسـتی .
تشوبه أچوو نيشينو tašo-bə a- çōw nišīnō ، **دهغه پـه خـاى کيناست .** | **درجايش، جا نشينی، درهمان جا.** تشوبه أچوو نيشينو tašo-bə ạ- çōw nišīnō ، **در جايش قرارگرفت ، جايش را اشغال کرد.**

أدا a-dā -[ا]-غره اوخنگل تـه . کـه وويـل شـي، أدا گو a-dā gō ، ياغي شو ، غره ته وخوت معنا ورکوي . پـه دغـه کلمـه کی لومړنی الف توری پيشوند او د اضافت توری دی، چې د دا dā يعنـي دغره کلمـي دمعنا

اصلي حالت ته يې تغيير ورکړي دی . | به کوه ، به کوه وجنگل . اگرگفته شود أدا گو a-dā gō ، بـه معنـای یـاغی شـد ، بـه کوه بالاشد ،مـی باشـد . درین کلمه حرف الف اول پیشوند و اضافت است، کـه در معنـای کلمـهٔ دا dā یعنی کوه ،تغییر وارد نموده است.

أدا آلـوک a-dā- ālōk -[اصطـ]- پـه لغوي لحـاظ هغه چې غره تـه خېږي یـا هغـه چـې پـه غلطـه روان دی، معنـا ورکـوي. دغـه اصـطلاح د نصیحت په وخت کې مشران په تونده لهجه خپل مخاطب ته ،کوي . او أدا آلوکه ! ō a-dā alōkə ،ای هغه چې بې لارې ځي ،ای په غلطه لار روانه! . | ازنـگاه لغوی این کلمـه بـه معنـای کسـی کـه بـه کوه مـی رود، است. امـا دراصـطلاح بـه معنـای کسـی کـه بـه بیراهـه مـی رود مـی باشـد،که بزرگـان درهنگام نصیحت یعنی قبل از انجام کار اشتباه آمیز به کـار مـی برنـد. او أدا آلوکه! ō a-dā alōkə ، ای کسی که به بیراهه می روی! .

أدا تیلـه a -dā- tīlə -[ص]- لغوي معنا يې هغه څه چې پـه غره او ځنگل کې اوسيږي، ده. پـه اصطلاح کې د ځنگلي ځنـاورو او پېريـانو، لـه پاره استعمالیږي . | ساکن کوه، کوه نشین، معنـای لـغوی این کلمـه، آن هـای کـه درکـوه وجنگل زنـده گـی دارنـد، بـوده ، امـا دراصطلاح بـه مفهـوم جـن وحیوانـات وحشی جنگلی استعمال می شود.

أداکوي a-dā kōi -[ص]- پـه غره کې کـار. هغه کـار تـه ويل کېږي چې کارگر د کور جوړولو لـرگيـو تيـارولو لـه پـاره ځنگل کې ترسره کوي. |کار درکوه . به کاری گفته می شود که کارگرجهت آماده سازی چوب هـای

ساختمان خانه به جنگل وکوه اجرا می نماید.

أدا گوش a -dā gōš -[اصط]- د لغت له مخي غره ته لاړې یا غره ته وختي ده،خوپه اصطلاح کي، مشران دغه کلمه هغه چا ته استعمالوي چي مناسب اوپرخای کاريي نه وي، کړي. او أدا گوش ō a-dā gōš ، په غلطه لار تلونکيه! . دا جمله تقریبا سخته خبره ده چي چا ته وویل شي. دغه کلمه هغه چا ته په کار وړل کېږي چي يوناوړه کار یې کړی وي. | ازنگاه لغوی به معنای به کوه رفتی است. ولی دراصطلاح ،بزرگان به کسی که کار نا بجا بکند، این اصطلاح را به کار می برند. او أدا گوش ō a-dā gōš ، ای آن که به بیراهه رفته یی! ،یا به بیراهه بروی است ،که درعرف، سخن تند و توبیخ کننده می باشد. این کلمه وقتی استعمال می شود که کسی کار نادرست را انجام داده باشد.

أدا سوی a-dā- sōi -[اصط]- مازیگرې لمر، دغره په سرلمر،هغه لمرچي لوېدوته نږدې وي . دغه اصطلاح د سپین ږیرېتوب او دمرگ د نږدې والي په اړه استعمالېږي . | آفتاب سرکوه،آفتاب نزدیک به غروب . این اصطلاح برای پیری وقریب بودن مرگ استعمال می شود.

أدام a-dām - [ص]- قطار،لیکه. ای أدآم موشیں وژںام ē a-dām mösī̃ wř̃ām ، یوقطار ښځي وینم. دغه کلمه له دام dām نوم څخه چي د تار په معنا دی، اخیستل شوی ده. | قطار. ای أدآم موشیں وژںام ē a-dām mösī̃ wř̃ām ، یک قطار زنها را می بینم ،قطاری از زنها را می بینم. این کلمه از اسم دام dām که به معنای تار است، گرفته شده است.

أدآم تیله a-dām tīlə -[ص فا،مذ،م،ج]- لیکه کېدونکي ، په لیکه درېدونکي . مونث یې، أدآم تیلي a-dām tilī ،ده. | قطار شونده، قطار شونده گان، به لین ایستاد شونده گان. مونث این کلمه، أدآم تیلي a-dām tilī ، است.

أدآم تیولـه a-dām tīwә́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس چې کسان قطاروي ، هغه کس چې کسان په قطار دروي.| آن کس که افراد را قطار می سازد، کسی یا کسانی که افراد را به قطار ایستاد می کنند.

أدآم تیـون a-dām tīũ - [مص]- قطارکېدل ،پـه قطاردرېـدل. | قطار شدن،به لین ایستاد شدن.

أدآم تیون a-dām tīw̃ -[مص]- قطارکول،په قطار درول . | قطار کردن ، به قطار ایستاد کردن.

أدآم تینه سته a-dām tīnə-stə -[ص مفـ ،مذ،نک]- په قطار شوي(کسان) ،په قطاردرېدلي.(زمان اوفاعل یی نـه ده معلوم) . مونث یې، أدام تیني شتي a-dām tinī-štī ،ده | (افراد) قطار شده ، به قطار ایستاد شده. صیغه مونث کلمه، أدام تیني شتي a-dām tinī-štī ، می باشد.

أدآم تیوې شته a-dām tiwē-štə -[ص مفـ ،مذ]- په قطار کړل شوي(کسان) ، په لین ودرول شوي . | به قطار ایستاد کرده شده، (افراد) به لین ایستاد کرده شده .

أدا وسله a- dā wasə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- هغه څوک یا کسان چې په غره کې شپه تېروي اویا یې تېره کړې وي . مونث یې، أدا وسلي a- dā wasəlī ،ده . | کسی یا کسانی که شب را درکوه می گذرانند ویا سپری نموده اند.مونث این کلمه، أدا وسلي a-dā wasəlī ،است.

أدا وسون a-dā wasū̃ -[مص]- شپه په غره کې تېرول ، شپه په صحرا تېرول. | شب درکوه سپری کردن،شب دربیرون خانه در دشت و صحرا گذشتاندن.

أدا وسون a-dā wasə́w̃ -[ف]- په بل کس باندې شپه په غره کې تېرول،شپه له کوره بهرتېرول . | برکسی دیگر شب را درکوه گذراندن،برکس دیگر امر می کنید که شب را در کوه یا دربیرون خانه بگذراند .

أدا وسی سته a-dā wasi̥-stə -[ص فا،مذ، م، ج]- هغه څوک چې په غره کې یې شپه تېره کړې ده. | کسی که شب را درکوه سپری نموده است،کسی که شب را در بیرون خانه سپری نموده است.

أدا وسي شته = **أدا وسوې شته** a -dā wasē-štə = a - dā wasə́wē –štə -[ص مف ،مذ، م،ج]- هغه څوک یا کسان چې په غره کې دشپې په تېرولو مجبور کړل شوي وي . | آن کس یا کسانی که به شب گذراندن در کوه ویا بیرون خانه مکلف ساخته شده اند.

أدو a -dō -|ق|- دروازی ته . تشوبه أدو گو tašo -bə a-dō gō د، هغه دروازی ته لاړ. دکلمي ریښه دوdō یعني دروازه، ده. | به دروازه . تشوبه أدو گو tašo -bə a-dō gō ، به دروازه او رفت. ریشه کلمه دوdō ، یعنی دروازه می باشد.

أدوشت a -dōšt -|ق|- په لاس، په لاس کی. دکلمي ریښه دوشت dōšt یعني لاس ده. | در دست، به دست . ریشه کلمه دوشت dōšt ،یعنی دست می باشد.

دو

أدوشت اځله a-dōšt- acə́lə -|ا،ص|- عاید، هغه څه چی لاس ته راځي. | عاید، درآمد، ان چه به دست می اید، به دست آمدنی.

أدوشت اځله سته a-dōšt- acə́lə -stə -|ص|- هغه څه چی لاس ته راوړل کیدای شي ، هغه څه چي قابل دحصول دی. | قابل حصول، ان چه که به دست اورده شده می تواند.

أدوشت آسته a-dōšt āstə -|ص مف،مذ،م،ج|- لاس ته راغلی ، ترلاسه شوی،هغه څه چي لاس ته راغلی دی. | به دست آمده، آن چه به دست امده است، حصول شده .

أدوشت اوده a-dōšt- ōdə - |ص|- شتمن، بډاي،د شتمني خاوند. هغه چي شتمني لري. | دارا، دارنده،غنی، آن که ثروت دارد.

أدوشت پا ویون

أدوشت اوده بار a-dōšt –ōdə bār -[ص]- شتمني لرل، بډایتوپ .| دارایی داشتن، ثروت مند بودن، دارا بودن، غنامندی.

أدوشت اون a-dōšt ũ –[مص]- لاس ته ورتلل ، دچا لاس ته کېوتل . | به دست کسی افتادن،به گیرکسی رفتن.

أدوشت اون a-dōšt aw̃ –[مص]- لاس ته راوړل،دفعالیت له لاری لاس ته راوړل ، ترلاسه کول،په خواری اوزحمت حاصلول . | به دست آوردن، به دست آوردن ازطریق فعالیت،حاصل کردن، با زحمت به دست آوردن، با سعی وتلاش ازآن خود ساختن .

أدوشت پا دتون a-dōštpā datũ- [مص]- د لغت له مخې د لاس او پښومینځلو ،په معنا دی ، خونن تردېره دغسل په معنا استعمالېږي. | ازنگاه لغوی به معنای دست وپا شستن بوده، اما امروز بیشتر به معنای جان شستن وغسل کردن مستعمل می باشد.

أدوشت پا دتون a-dōštpā datə́w̃ - [مص]- دبل کس د لاس او پښو ورمینځل یا بدن ورمینځل . | دست وپا یا جان کسی دیگر را شستن،تن کسی را شستن.

أدوشت پا ویون a-dōštpā wīũ - [مص]- څوک له کاره ایستل ،دچا په کارکي خند اچول او یا خند واقع کېدل، دچا په کار کي بندښت

أدوشت دموں

راوستل . | کارشکنی کردن، درکار کسی سکتگی وارد نمودن، به طور غیرمستقیم مانع کار کسی شدن، بندش وارد کردن درکار کسی.

أدوشت دَراو a-dōšt darāw -[ص]- دغریبی په معنا دی.

أدوشت دراو بو a- dōšt darāw bö ، **غریب شو په معنا ده.** ،**خوکله چي وویل شي**، أدوشت دراو نه بړیاس a-dōšt darāw na- baṛiās ،**په هغه صورت کي، دسخاوت په معنا دی.** | **غربت،فقر،نادارى . مثلاً:** أدوشت دراو بو a- dōšt darāw bö ، **یعنی نادارشد. یا اگرگفته شود :** أدوشت دارو او a-došt darāw ō ،**غریبی است. اما بعضی وقت ادوشت دراو به معنای سخاوت هم استعمال می شود . مثلاً :اگرگفته می شود :** أدوشت داروبړلسته نه او a-dōšt darāw baṛələ-stə na ō **یعنی دست خود را گرفته نمی تواند، به معنای بخشنده گی وسخاوت است .**

أدوشت دَري a-dōšt darī -[ص]- غریبي،غریب کېدل،محتاجي، **داقتصادي پلوه ناچاري ته ویل کیږي.لکه :** سي أدوشت دري بو sē a-dōšt darī bö، **هغه غریب شو.** | **غریبی،غریب شدن،ناچاری،محتاج شدن از نگاه اقتصادی . مثلاً:** سي أدوشت دري بو sē a-dōšt darī bö ، **او غریب شد،می باشد.**

أدوشت دموں= أدوشتي دموں a-dōšt dámũ = a-

dōšt-ē damũ -[مص]- له لاسه نیول، دمرستي په ډول د چا لاس نیول ، د چا د لاسه نیول. أدوشتي دام a-dōšt-ē dām ، **له لاسه یي ونیسه.** | **از دست گرفتن، از دست کسی گرفتن به گونه کمک، دست**

گرفتن . أدوشتي دام a-dōšt-ē dām ، از دستش بگیر.

أدوشت ښوں a-dōšt ṣəw̃ -[مص]- لاس ته راوړل، د چابکی یا چل ول له لارې ترلاسه کول . | دسترسی یافتن ، ازطریق نیرنگ یا رندی به دست آوردن.

أدوشت نوده (نه - اوده) a-dōšt nūdə - [ص]- خوار، غریب . أدوشت نوده منښ به اما a-dōšt nūdə manaṣ- bə amā ، د غریب سړي کور . | نادار، غریب، فقیر، تهیدست. أدوشت نوده منښ به اما a-dōšt nūdə manaṣ- bə amā خانهٔ آدم غریب .

أدوشتي اوربي اوولسوں a-dōšt-ē ürēi ū́-lasə́w̃

-[اصطـ]- دلغت له مخې، دچا له لاسه دسپینو زرجام خطا کولو، په معنا ده ، خوپه اصطلاح کې په ډېرو خوږو او پستو خبرو دچا خوشحالولو اویا تېر ایستلو، په مفهوم استعمالیږي. | ازنگاه لغوي به معنای از دست کسي جام نقره یی را انداختن بوده ، اما دراصطلاح به مفهوم خوش ساختن یا فریب دادن کسي با شرین کلامی وچرب زبانی، می باشد.

أدوشتي اوولسوں a-dōštē ū̃- lasū̃ -[مص]- له لاسه لوېدل، له لاسه دیوه شي په ځمکه لوېدل . | ازدست افتادن، ازدست یک چیزبه زمین افتادن.

أدوشتي اوولسوں a-dōštē ū- lasə́w̃ -[مص]- دبل کس له

أدي

لاسه د یوه شي خطا کول . دغه کلمه دهغه چا په اره هم استعمالیږي چې ښایسته اوښې خبرې کوي او کولای شي په خپلو ښو او پستو خبرو نور تېرباسي. | از دست شخص دیگریک چیز را به زمین انداختن ،سبب شدن برای افتادن یک شی ازدست کس دیگر. این کلمه درمورد آن کس نیز استعمال می شود که می تواند با سخنان شیرین ونرم خود، دیگران را فریب دهد.

أدوشتې دموں a-dōšt-e damũ -[مص]- له لاسه نیول، د کمک په هدف څوک له لاسه نیول. | ازدست گرفتن، به هدف کمک کسی را از دست گرفتن.

أدوو a-dōw -[ق]- د دروازې په خوله کی ،دروازی سره جوخت . ادوو اووسَلي a-dōw ū́- salī ، د دروازې په خوله کې ولوېد،په دروازه کې ولوېد . | دم دروازه ، درپیش دروازه. ادوو اووسَلي a-dōw ū́- salī ، در دم دراوزه افتاد.

دو

أدي a-dī -[ا]- اسمان ،اسمان ته . | آسمان ،به آسمان . مادری دریک شعرگسترده گی مالداری فرزند خود را این گونه توصیف نموده است.

أدي به ترو گژرت اوتلي ساں مرېلي اودوژ

سوچي گواري داېن چماس ښېی لساو واراش.

ترجمه: به اندازه ستاره های آسمان بیروبار مواشی تو در قشلاق ها ازکوه شوم گور دا سر ات را سلامت آوردی. (ادبیات شفاهی نورستان،چاپ سوم، ص۱۷۵)

أدي گو a-dī gō - [اصط]-اسمان ته لاړ. داکلمه دمړينی په معنا استعمالیږي. خوکه څوک دیره موده ونه لیدل شي ،د کنایی په توگه دهغه په اړه هم استعمالیږي. | به آسمان رفت . این کلمه به معنای مردن استعمال می شود . اما دراصطلاح به رسم شوخی درمورد کسی گفته می شود ،که زنده باشد ،اما ازمدت زیاد دیده نشود .

أډیماون a-ḍimāū̃ -[مص]- راټولیدل، راغونډیدل، جمع کیدل . آو یوو اډیماگو āw yōw a-dimā gō ، اوبه دلته جمع شوې دی، اوبه دلته راغونډې شوې دی. ددغه کلمې ریښه ډیم dīm یعنی جمع کیدل، را غونډیدل، ده. | جمع شدن دریک جا،تجمع ،تجمع کردن،گرد هم آمدن . آو یوو اډیماگو āw yōw a-dimā gō ،آب درینجا جمع شده است. أډیما گوسته a-ḍimā gō-stə ،جمع شده، تجمع کرده. ریشه این کلمه ډیم dīm یعنی جمع شدن ،می باشد.

أډیمون a-ḍimū̃ -[مص]- غونډیدل ،ټولیدل ،جمع کیدل. | تجمع ، گردهم آمدن.

أډیمون a-ḍiməŵ̃ – [مص]- راغونډول،د بل کس په واسطه را غونډول او جمع کول. | جمع آوردن، به توسط کسی دیگر جمع کردن و تجمع دادن.

أډیمیت a-ḍimīt -[ما،ج]- راغونډشول، راجمع شول. | جمع شدند، گردهم آمدند.

أډيمي شته a-ḍīmī-štə]ص فا،مذ،نکـ[- راغونډشوي، راټول شوي . | جمع شده، گردهم آمده،انبارشده.

أډيمي شته a-dīmē- štə -[ص مفـ،مذ،مع]- راغونډكړل شوي، را جمع كړل شوي. | جمع كرده شده، گردهم آورده شده.

أړِں a- ř̃ , ãř -[ا]- اور . دنورستان دخلكو په كلتوركي اور د كورني ژوند دشتون او ددوام دسمبول په حيث پيژندل شوې دی، چې په ښكاره د اوستايي فرهنگ ښكارندويي كوي. كه وويل شي چې: تتو و به أړِں ديشاہں بو tatōw-bə ař̃ dešã̃-ē bū،په لغوي لحاظ، ستا دپلار اور دې مړ شي ده ، خو په اصطلاح كې، پلار دې بې بنياده شي او تباه شي،په معنا ده، چې دپخواني نورستان په كلتوركى دېر بد ښكنځل و.

همدارنگه اور دپخواني نورستان دقرباني په مراسموكي يو ضروري عنصرگڼل كېده. دقرباني په مراسموكي لوی اوربلېده چې په كې يوازې د ويشته ونې ځانگې چې په سوځولو يې خوش بويي زېرېږي،سوځول كېدلې . كله چې به حيوان دكوم خدای گوتې په نامه قرباني كېده، دقرباني يوه اندازه وينه، شراب ،غوړي يا كوچ اورته اچول كېدل ترڅو خوشبويي د قرباني د ځای فضا معطره كړي. په دغه وخت كې مورد نظر رب النوع ته، دعا گانې كېدې.

اور يو له هغو عناصرو څخه دی چې آريايانو له پخوا زماني راهيسې نمانځه. په ويدي تمدن كې اگني Agni د اور اود قرباني رب النوع په توگه پېژندل شوې ده . ويدي آريايان په دې باور وو چې اگني د لرگو له منځه

أڑں راوڅي قرباني خوري ،او دخلکو نذراو تحفي په اسمان کي، خدایانوته رسوي. | آتش . (مورگنسترن تلفظ کلمهٔ أڑں را به لاتین ãř نوشته است ، زبان وایگلی ص۱۰۶.) درفرهنگ نورستانی ها آتش به حیث سمبول ادامهٔ حیات خانواده گی شناخته شده است، که بیانگر فرهنگ اوستایی می باشد. اگرگفته شود: تتو و به أڑں دیشاپں بو tatōw-bə ař̃ dešā̃-ē bū، ازنگاه لغوي به معنای آتش (خانهٔ) پدرت خاموش گردد، بوده اما ازنگاه اصطلاحی به معنای پدرت بي بنیاد شود ،ازپدرت نسل ونبیره نماند، می باشد، که درکلتورنورستان قدیم بدترین دشنام بود .

همچنان آتش درمراسم قربانی نورستان قبل از اسلام یک عنصرلازمی به شمارمی رفت. درمراسم قربانی آتش بزرگ برپا شده ،چوب سوخت آن صرف شاخچه های درخت ویشته بود ، که با سوختن بوی مطبوع ومعطر از آن متصاعد می شد. وقتی که حیوان را بعد از اجرای مراسم پاشیدن آب به بدن وگوش وتکان خوردن آن ،به نام یکی ازخدایان قربانی می کردند، مقداری خون قربانی،شراب، روغن یا مسکه را روی آتش می گذاشتند تا عطر و دود درفضای محل قربانی پراکنده گردد. درهمین حال برای رب النوع موردنظر به دعا خوانی ونیایش می پرداختند. (روایات اساطیری آریایی در اساطیرنورستان، ص ۲۲۹)

همچنان آتش یکی ازعناصری است که آریایی ها از زمان باستان آن را می پرستیدند. درتمدن ویدی اگنيAgni رب النوع آتش و رب النوع قربانی پنداشته شده است. آریایی های ویدی به این باور بودند که اگنی ازمیان چوب ها برآمده قربانی را می خورد، هدایا وپیکشی های مردم را، درآسمان به نزد خدایان، می برد. (روایات اساطیری آریایی دراساطیر نورستان، ص ۲۲۲)

أڙن = ڙن a-ř̃ = ř̃ - [اص ،م،ج] - دغه کلمه د غواو د شړلو په وخت کي ویل کیږي. فکرکوم ددغي کلمي اصلی تلفظ ڙن ř̃ وي . | این کلمه در وقت راندن وهی کردن گاوها استعمال می شود. فکر می کنم که تلفظ درست این کلمه ڙن ř̃ باشد.

أڙن a-ř̃ -[ق ز]- سږ کال، روان کال. | امسال، سال روان.

أڙن اویچون a-ř̃ ōičū̃ - [مص]- اور ترلاسه کول، اور اخیستل . پخوا چي گوگړ یا د اورلگولو وسایل لږ وو یا نه وو، نو خلکو په خپل نغري کي سکروټه ساتله. ضرورت والو له یوه او بل کوره هغه را اخیسته . لغوي معنا یي، اور اوچتول یا اخیستل ، ده. | آتش گرفتن،مشتعل شدن. قبلاً که وسایل آتش زنی محدود بود، مردم درآتشدان خود ،قوغ آتش را نگاه می کردند. کسی که به آتش نیاز می داشت ازخانه همدیگر آن را می گرفتند . از نگاه لغوی به معنای ، آتش برداشتن، آتش گرفتن،می باشد.

أڙن به مول a-ř̃ bə mül -[ص،اصط]- په لغت کي د اور بیه ، یا د اور په بیه ، په معنا ده، خوپه اصطلاح کی کله چي د یوه شی بیه خورا گران وي، ورته دغه کلمه استعمالوي. | درلغت به معنای قیمت آتش یا به قیمت آتش ،می باشد. در اصطلاح این کلمه هنگامی استعمال می شود که قیمت یک چیز بسیارگران و بلند باشد.

أڙن پرو a-ř̃ prū̃ -[ص]- اور په شان . | مانند آتش، آتش گونه .

أڙن پوش a-ř̃ pūš - [ا]- سپرغی ، د اوربڅرکي . دلغت له مخي،

أڑں پوکڅی د اورگل ،معنا ورکوي. په اصطلاح کي د تشبیه په دول چابک اوچالاک کس ته هم استعمالیږي. | جرقه آتش، پارهٔ آتش . ازنگاه لغوی به معنای گل آتش است، اما دراصطلاح به آدم چست وچالاک، هم استعمال می شود.

أڑں پی‌ی a-r̃ pāi -|ا،م،ج|- بکری ، هغه اوسپنیزه کوچنی وسیله ده چي کواتز تیږي سره په جنگولو د اور بڅرکي ترلاسه او وروسته د اوگروں ūgrū̃ په مرسته ورڅخه اور ترلاسه کیږي . دغه وسیله اوس له منځه تللي ده . اوس دغه کلمه کېدای شي د گوگر له پاره هم استعمال شي. | چقماق،آتش پرک، آتش زن . وسیلهٔ بود که با به هم زدن سنگ کواتز با پارچهٔ آهن به کمک اوگروں ūgrū̃، آتش به دست می آوردند. این وسیله اکنون از میان رفته است . این کلمه اکنون می تواند برای گوگرهر چیز دیگر آتشزا نیز استعمال شود.

أڑں پی‌ی

أڑں پوکڅوں a-r̃ pūkacə́w̃ -|مص|- اور ورته کول ، اور پورې کول، دیو شي لاندې اوراچبنودل . | آتش زدن،به آتش کشیدن، دردادن آتش،مشتعل ساختن آتش . به غرض سوختا ندن درزیریک چیز بزرگ آتش گذاشتن .

أڑں پوکڅووں a-r̃ pūkacə́wəw̃ -|مص|- په بل کس یا کسانو باندې یوڅه ته اور ورته کول. | به توسط شخص یا اشخاص دیگر چیزی را به آتش کشیدن، در دادن چیزی توسط شخص دیگر.

أڑں پوکڅي a-r̃ pūkcē -|ما|- اور ورته کر. په داسي شکل چي

أڑں تاں یو کس اور واخلي یوشي ته یي ورنیږدي کړي او هغه شي اور واخلي . | آتش زد ،به آتش کشیدن . به گونه که کسی آتش را به یک شی نزدیک سازد وآن شی آتش گیرد .

أڑں پوکځي شته a-ř̃ pūkcē - štə -[ص مف]- اور ورته کړل شوی، اور ورته کړی. | به آتش کشیده شده، بر داده شده.

أڑں تاک a-ř̃ tāk -[ا]- د درد دعلاج یوه محلي طریقه ده . په دا شان چي د اوګروں ūgrū̃ پشم دوجود دهغه برخي دپاسه ایښودل او اور ورته لګول کیږي، چي دېر درد کوي. اوګروں ورو ورو سوځي ترځو چي بدن ته ورسیږي اوهغه خای چي درد کوي وسوځوي او درد ورک شي. په دي اړه یو متل دی چي وایي : ساره جیت که أڑ ں تاک تو ں sārə jĩt- kə ař̃ tāk taũ̯ ، یعني په روغ صورت باندې اور ایښودل . | تداوی محلی است به ترتیبی که بالای برخی ازوجود که درد زیاد داشته باشد، پارهٔ پشم خشک نبات مخصوص به نام اوګرو ں ūgrū̃ را ګذاشته آنرا در می دهند . اوګرو ں آهسته آهسته می سوزد، تا اینکه به وجود برسد وآن را بسوزاند ودرد ګم شود.ضرب المثلی است که میګویند:ساره جیت که أڑ ں تاک تو ں sārə jĩt- kə ař̃ tāk taũ̯ ، یعنی درجان جورشاخک شاندن .

أڑں تاں a-ř̃ tā̃ -[ا]- نغری ،هغه خای چي اور پکی بلیږي. لغوي معنا یي د اور خای یا اور تون، ده . | آتشدان، دیګدان . معنای لغوی این کلمه محل آتش یا جای اتش ، می باشد.

أڑں تاں

أڙن‌توله a-ř tawə́lə -[ص فا ،مذ،م،ج]- اور ورتـه کوونکي ، پـه قصدي توگه اور ورته کوونکي کس یا کسان . مونث یې أڙن تولي tawə́lī ař ده . | آتش زن ، آتش زننده ، آن یـا آنهـای کـه چیزی را بـه آتش مـی کشند ویا به آتش کشیده اند . مونث این کلمه أڙن‌تولي ař tawə́lī است.

أڙن تـون a-ř taw̃ -[مص]- پـه قصدي توگه اور ورتـه کـول، اور اچول یا سوځول . | عمداً به آتش کشیدن ،قصداً آتش زدن.

أڙن تـوون a-ř tawə́w̃ -[مص]- دبل کس پـه واسطه اور ورتـه کول یا سوځول . | توسط کس دیگر آتش در دادن و سوختاندن.

أڙن تَـي a-ř taē - اور ورتـه کړ، اور ورپوري کړ. | آتش زد، در داد،به آتش کشید .

أڙن تَي شـته a-ř tai- štə -[ص مف]- اور لگول شوی،اور ور تـه کړل شوی،سوځول شوی. | آتش زده شده، درداده شده،به آتش کشیده شده.

أڙن جیباک a-ř ĵibāk –[ا]- داور ژبـه، د اور لمبـه . اڙن جیبـاک اوی لشـتو a-ř ĵibāk ōi- laštō ، د اور لمبـه اوچتـه شـوه . | زبانـهٔ آتش،شـعلهٔ آتـش . اڙن جیبـاک اوی لشـتو a-ř ĵibāk ōi- laštō ، زبانـه اتش بالا رفت، آتش شعله ور شد.

أڙن چمولـــه a-ř čamə́wələ —[ص فا،مذ،م،ج]— اور ورتـــه

کوونکي ، هغه کس یا کسان چې اور یې لګولي او یا درلګولو په حال کې وي . ددي کلمي مونث، أڑن چمولي a-ř čamə́wəlī ،ده . | آتش زننده، در دهنده، آن یا آنهای که آتش زده اند ویا درحال آتش زدن هستند. مونث این کلمه، أڑن چمولي a-ř čamə́wəlī ،است.

أڑن چموں a-ř čamũ -[مص]- اورلګېدل،د یوه شي اور اخیستل. | درگرفتن، آتش گرفتن.

أڑن چموں a-ř čamə́w̃ -[مص]- اوربلول، اورلګول ، اور ورته کول . | آتش دردادن ، آتش روشن کردن.

أڑن چمووں a-ř čamə́wəw̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی اوربلول یا اورلګول. | به واسطه شخص یا اشخاص دیگر آتش در دادن.

أڑن چمي شته a-ř čamī-štə –[ص مف]– اورلګېدلی، بل شوې اور،اور اخیستی. | آتش روشن شده، درگرفته،آتش گرفته.

أڑن چمې شته a-ř čamē-štə -[ص مف]- لګول شوی اور، بل کړل شوې اور . | آتش در داده شده ،آتشی که کسی در داده باشد .

أڑن ځنوں a-ř cịnũ -[مص]- دلغت له مخې د اور غوځولو ،په معنا دی، خو په اصطلاح کې د ډېر مهم او لوی کار د اجرا ،په مفهوم

استعمالیږي . لکه : تو أڙں ځني tū a-ř̃ cịnī ، دېرغټ کار دې وکړه . | از نگاه لغوی به معنای قطع کردن آتش بوده، اما در اصطلاح به مفهوم اجرای یک کار مهم وبزرگ می باشد . مانند: تو أڙں ځني tū a-ř̃ cịnī ، کار بسیارکلان کردی،عجب کاری کردی .

أڙں دتلــه a-ř̃ datə́lə –[ص فا،مـذ،م،ج]- اورلگـوونکي، اور بلوونکی، هغه څوک یا کسان چې اور بلـوي. د کلمې مونث بڼه، أڙں دتلي a-ř̃ datə́lə ، ده. | آتش در دهنده، کسی یا کسانی که آتش روشن می کنند یا در حال روشن کردن هستند . صیغه مونث این کلمه ، أڙں دتلي a-ř̃ datə́lə ، می باشد.

أڙں دتوں a-ř̃ datū̃ -[مص]- اورلگول، اوربلـول. | آتش دردادن، آتش کردن،آتش روشن کردن.

أڙںدتوں a-ř̃ datə́w̃ -[مص]- په بل چا باندې یا دبل چا پـه واسطه اوربَلول. | توسط کس دیگر آتش روشن کردن، توسط شخص یـا اشـخاص دیگر آتش در دادان .

أڙںدتووں a-ř̃ datəwə́w̃ -[مص]- دیوچا په امر دوهم کس پـه دریم کس باندی اور بل،کړي. | روشن کردن آتش به هدایت کسی از طریق شخص دوم توسط شخص سوم.

أڙںدتي شـتـه a-ř̃ datī-štə -[ص مف،نکـ]- چـا بَل کړې اور،

لگول شوی اور. هغه اور چې د مخکې چا بَل کړی وي . | آتش در داده شده،آتشی که کسی آن را روشن کرده باشد.یعنی ازقبل روشن ساخته شده باشد.

أڒن دتې شته a-ř̃ datē-štə -[ص مفـ،مع]- هغه اورته ویل کیږي چې په ارادي توگه د چا په امر او هدایت اوربل کړل شوی وي . | آتش رو شن کرده شده،به گونه ارادی به امر و هدایت کسی آتش روشن کرده شده باشد.

أڒن دېشون a-ř̃ dešū̃ -[مص]- د اورمړکېدل، د اور غلی کېدل. خوپه اصطلاح کې دغه کلمه دچا کورنی تباه کېدل یا دهغوی کورني ژوند ختمېدلو، په معنا ده. | خاموش شدن آتش. دراصطلاح، این کلمه به مفهوم نا بود شدن حیات خانواده گی یا خانواده کسی، می باشد.

أڒن دېشون a-ř̃ dešə́w̃ -[مص]- د اورمړکول،د اور غلی کول، کومه کورنی ختمول. | خاموش نمودن آتش،گل کردن آتش،نابود ساختن کدام خانواده.

أڒن دېشوون a-ř̃ dešə́wəw̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی اور مړکول یا د اور وژل. | به واسطه شخص یا اشخاص دیگر آتش خاموش کردن.

أڒن ره a-ř̃-rə -[ق ز]- سږني ،دسږ کال . | امساله ،ازسال جاری .

أڒن ره ویل a-ř̃-rə wēl -[ق ز]- سږ کال، سږني کال . اڒن ره وېل دومه اوړي ař̃-rə wēl dūmə ōṛī ، سږ کال وچکالي وه . |

امسال، سال روان . اژن ره وېل دومه اوړي ař-rə wēl dūmə ōṛī ، امسال خشکسالی بود.

أژن زل a-ř zəl – [ص]- داورلمبه . | شعلهٔ آتش، زبانهٔ آتش .

أژن لپه a-ř lapə -[ص]- د اورمشعل . دغه کلمه د تشبیه په دول استعمالیږي. لکه: أژن لپه دراس واز a-ř lapə drās wāz ،داور دلمبې په شان د انگورو خوشه یا وږی . | مشعل آتش،لمبه آتشین . این کلمه در هنگام تشبیه هم استعمال می شود. مانند: أژن لپه دراس واز a-ř lapə drās wāz ، خوشهٔ انگور به مانند مشعل آتش .

أزو a-zō -[ق]- زړه ته، زړه ته نیږدي . ریښه یې زو zō یعنی زړه ده. | به دل، به قلب . ریشه کلمه زو zō یعنی قلب ، می باشد.

أزوگوسته a-zō gō- stə -[ص فا، مذ،م،ج] – نازولی . د لغت له مخې په زړه کې ځای نیولي یا ځای شوی، په معنا ده . هغه ځوک چې د چا په زړه کې یې ځای نیولي وي . لکه یو ماشوم چې په خپلو شرینکاریو سره دکورنۍ غړو په زړه کې ځای نیسي . مونث یې ، ازوگښتي a-zō gē- štī ، ده. | ناز دانه. ازنگاه لغوی به معنای دردل جا گرفته، می باشد . مثلاً: طفلی با شرینکاریهای خود ،در دل اعضای خانواده ، محبوب می شود . مونث این کلمه ازوگښتي a-zō gē- štī ، می باشد.

أزوناشي شته a-zōnāšī- štə -[ص مف،مذ، م،ج]- نازولی شوی ، هغه ځوک چې نور ورته نازورکوي .دا کلمه دماشومانوپه اړه

استعمالیږي. مونث تـه، ازوناشـي شـتي a-zōnāšī- štī ، استعمالیږي. | نازدانه ساخته شده، دردل جا داده شده، نازدانه . کسی که او را دردل خود جا داده اید . این کلمه درمورد اطفال مستعمل است . برای مونث کلمه ، ازوناشي شتي a-zōnāšī- štī ، به کاربرده می شود.

أزو نشون **a-zō nášū̃** -|مص|- نازولي کول ، نازولي جوړول . | نازدانه ساختن،محبوب خویش ساختن.

أزون‌ت گښتي = ازونت گښتي **a -zū̃t gēštī= a- zūnt gēštī** -|ص|- هغه ښحینه مال یا حیوان تـه ویل کیږي چې لنگېدوته یې لنډې ورځې پاتې وي . | به آن حیوان مادینه گفته می شود که برای زاییدن اش روزهای محدود باقی مانده باشد.

أزون‌تي= ازونتي **a-zū̃tī , a-zūntī**-|ا|- خوانه وزه، له یوه څخه تردرې کلن وزې ته ویل کیږي. | ماده بزجوان که سه سال عمر داشته باشد

أړاو نیشون **a-ẓāw nīšū̃** -|مص|- په هگۍ کېناستل، دچرگې پر هگۍ کېناستل. | برتخم نشستن، نشستن ماکیان بر تخم.

أړاو نیشون **a-ẓāw nīšə́w̃** -|مص|- (چرگه) په هگۍ باندې کېنول. | نشاندن ماکیان بر تخم.

أړاو نیشیني کوکو **a-ẓāw nīšīnī kü kü** -|ص|- په هگۍ

ناسته چرگه،هغه چرگه چې په هگی ناسته وي. | مرغ کُرک شده .

أزِمـو= أزِمـه a-ẕəmū= a-ẕə́mə - [ا،ص]- نـا اشنا، نـا بلد .

وشتوکه یی ازِمو زژّیم waštōk-ə ye a-ẕəmū ẕr̃ēm ،ماشوم ته نـا اشنا بنکاره شوم. ددغه کلمی ریښه زِمه ẕamə́ يعنی بلد او اشنا، ده. | نا بلد، نا آشنا، بیگانه. وشتوکه یی ازِمو زژّیم waštōk-ə ye a-ẕəmū ẕr̃ēm ، طفل ما را بیگانه فکرکرد، یا طفل بـامن نـا بلدی کرد . ریشـه این کلمه زِمه ẕamə́ ، يعنی آشنا و بلد ، می باشد.

أزِموسته a-ẕəmū-stə -[ص]- نا اشنا، نا بلد. ايي ازِموسته ويديشا اکيني بـه او؟ ī a-ẕəmū-stə widišā akini-bə ō ā ? ،دغـه نـا اشنا مېلمه د کوم ځای دی؟. | بیگانه، نا بلد، نا شناخته،نا آشنا . ايي ازِموسته ويديشا اکيني بـه او؟ ī a-ẕəmū-stə widišā akini-bə ōā ، این مهمـان نا اشنا از کجا است ؟.

أزِنــه = نـزِن -a -ẕənə = na-zan [ا،ص]- بی ادب ، شوخ.

دغه کلمـه د نـزِن na -ẕan کلمـي سره مترادفـه ده . أزِنـه دبلـه a-ẕənə dabələ ، شوخ ،بی ادب هلـک . ازِنـي دبلـي a-ẕənī dabəli (dabili) ،شوخه جني. ددغه کلمی ریښه زِن ẕán يعنی ادب، اخلاق، ده. | بـی ادب، شوخ، گستاخ. این کلمه مترادف است بـا کلمـه نـزِن na-ẕan . ازِنـه دبلـه a-ẕənə dabələ، بچهٔ بی ادب ، ازِنـي دبلـي a-ẕənī dabəli (dabili) ، دختر شوخ. ریشه این لغت زِنẕan ، به معنای اخلاق و ادب، می باشد.

أرِنــه ستـه a-ẓənə –stə -[ص،ق]- بی ادب، شوخ، نـاړام . دبلـه ارِنه سته او dabələ a-ẓənə –stə ō ،**هلک شوخ دی.** | **شـوخ ،بـی ادب .** دبله ارِنه سته او dablə a-ẓənə –stə ō ، **بچه شوخ است .**

أرِوچ پـی a-ẓūč pai – [ا]- دسـهارلومړنی شیبی، سـپیده داغ، شپیده چاود ته نیږدې وخت . ارِوچ پی بوجیم a-ẓūč pai büĵim سـهار د وخته وپښ شوم . | لحظا ت اول صبح، صبح وقت، صبحدم، حوالی دمیدن صبح . ارِوچ پی بوجیم a-ẓūč pai büĵim ، حوالی دمیدن صبح بیدار شدم ، دمدم صبح بیدار شدم .

أسوي a-sōi -[ق]- په لمر، دلمرپه وړانـدې.أسوي نـاش a-sōi nāš، لمر ته وغورزوه . | درآفتاب، به آفتاب. أسوي ناش a-sōi nāš ، به آفتـاب بیانداز، به آفتاب بگذار .

أسوي تون a-sōi taw̃ -[مص]- لمر ته ایښودل، لمر ته غوړول. | به آفتاب گذاشتن، درمعرض آفتاب قرار دادن،اشیا را آفتاب دادن.

أسوي تووں a-sōi tawə́w̃ -[مص]- دبل کس پـه واسطه لمرتـه خه شی غوړول یـا اچول. | بــه توسط شـخص دیـگر چیزی را درمعرض آفتا ب گذاشتن.

أسوي نشون a-sōi nášū̃ -[مص]- لمر تـه اچول،لمرتـه غوړول. | به آفتاب انداختن،درمعرض آفتاب قرار دادن، درمقابل نور آفتاب گذاشتن.

أسوي نشون a-sōi našə́w̃ -[مص]- په بل كس باندى څه شى لمر ته غوړول. | به واسط شخص ديگر چيزى را به آفتاب گذاشتن.

أشـا a-šā -[ا،ص]- زېږون،لنگون.ددغه کلمي ريښـه شـا šā،يعنـى زېږون، کلمه ده. |ولادت،تولدى. ريشه اين کلمه شا šā،يعنى وضع حمل، مى باشد.

أشـا اون a-šāū̃ -[مص]- لنگون، ولادت کول، ماشوم زېږول. دغه کلمه يوازې دانسانانو(ښـځو) پـه اړه استعمالېږي. | زاييدن، ولادت کـردن، طفل به دنيا آوردن. اين کلمه تنها به انسان ها استعمال می شود.

أشـا ابلـي a-šā ēlī -[ص فـا،مو،م،ج]- لنگېدونکي ، هغه ښـځه چې ماشوم زېږوي يا د زېږولو په حال کې ده . | زاينده، آن خـانمی کـه طفل بـه دنيا می آورد يا درحال زايمان است.

أشـاتـان = **أشـادو** a-šā tā̃ = ašā dō -[ا،ص]- زېږنتون . د اشا دو کلمی تشريح ته دې،مراجعه وشي. | زايشگاه . به تشريح کلمه اشـا دو ، مراجعه شود.

أشـاترېي a-šā trēi - [ا]- دغه جشن چې پـه پخواني نورستان کې خـاص هلکـانو تـه جوړېده ، دکـورنى اقتصـادي تـوان مطـابق لـه درې کلنـې څخه تر اوه کلنی پورې يو خل د کورني دجشن په توگه ،د مـال پـه حلالولـو سره د يوې ښي اود خوښی ورځي په تو گه نمانځل کېده. دخوښـی پـه دغـه

أشادو اما

جشن کي دیوه نیکه اولادونو برخه اخیسته . که د اشاتربي کلمي ریښني ته پام وشي ، د اشا a-šā کلمه د اشاوں a-šā ũ یعني د ولادت له کلمي څخه اخیستل شوې او تربي trēi کلمه له تري trē کلمي څخه چی د دریو په معنا ده ، جوړه شوې د ه ، چي دکلمي ټوله معنا، له زیږیدني درې کاله وروسته ، ده . دغه جشن تر څلوېښت پنځوس کلوپخوا هم مروج و ،خو اوس بیخي له منځه تللي دی . | این یک جشن خوشی خانواده گی در نورستان قبل از اسلام بود که به افتخارپسرها در خانواده ها برگزار می گردید . این جشن میتوانست با آماده گی خانواده ازنگاه اقتصادی ،از سه سالگی تا هفت سالگی پسر،درهروقت سال که مناسب تشخیص گردد ، در میان خانواده با حلال نمودن مال برگزار می گردید. درین جشن خوشی، خانواده یک پدر کلان اشتراک می ورزیدند . اگر به ریشه کلمهٔ اشاتربي دیده شود ، اشا a-šā اختصار کلمه اشاوں a-šā ũ یعنی زایش بوده ، و تربي trēi از کلمه تری trē یعنی سه، گرفته شده است . اگربه معنای جمعی کلمه توجه شود ،اشاتربي به معنای سه سال بعد از تولد ، می باشد . این جشن تا چهل پنجاه سال قبل هم مروج بود ، اما امروز کاملا متروک شده است .

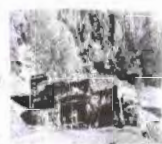
أشادو اما= أشا تاں = شواټ اما a-šā dō = šwāṭ amā

a-šā tã̄ -[ا]- زیږنتون. په پخواني نورستان کي په هرکلي کي زیږنتون موجود و،چي له کلي بهر يي موقعیت درلود،اویوه ښځه هلته موظفه وه . هلته له شلویا څلرویشتوورځو(دغه موده په مختلفوکلیوکي مختلف و.) تېرولو وروسته،مورله خپل ماشوم سره کورته،راتله اوهلته ددوی په ویاړ دخاروي په حلالو سره،دخوښی محفل جوړېده.دکلیمبورگ په لیکنه په

أشال أما اون

اشادو کې له زیږون پرته،ښخومیاشتنی عادت هم په دغه کورکې تېراوه. دغه شان زیږنتون دکلښو م په جنوبي کلیو کې د شواټ اما šawāt amā په نامه یادېده. | زایشگاه. خانه زایمان که زنان در آنجا وضع حمل می کردند . درهر قریه نورستان قبل از اسلام، یک زایشگاه در بیرون قریه وجود داشت که یک زن در آنجا به خدمت مادران که تکلیف ولادی داشتند، موظف بود.مادر وطفل بعد از سپری نمودن بیست روز و یا بیشتر از آن ، (این مدت درقریه های مختلف، مختلف بوده است.) به خانه خود برمی گشتند و درآنجا به افتخار شان با ذبح حیوان محفل خوشی برگزار می گردید . به نوشتهٔ کلیمبورگ، زنان برعلاوه ولادت ، مریضی ماهوار خود را نیز درین خانه می گذشتاندند. (کافرهای هندوکش ج۱،ص ۳۸۸)این گونه خانه ها در قرای جنوبی دره کلښوم به نام شواټ اماšawāṭ amā یا د می شد ند.

شال

أشال a-šāl -[ق]- باندې ته ،له باندې . أشال گېام a-šāl gēām ، باندې ته خم ، أشال-ی آم a-šāl-ē ām ،له باندې راغلم. درکلمې ریښه شال šāl یعنی بانده ،ده. | به بانده، ازبانده. أشال گېام a-šāl gēām ،به بانده می روم. أشال-ی آم a-šāl-ē ām ، ازبانده آمدم. ریشه این کلمه شال šāl یعنی بانده، است.

أشال- اما a-šāl-amā -[اصط،ص]- لغوي معنا یې کور اوبانده،ده . مفهوم یې دژوند دواړه اړخونه دي. | خانه وبانده .مفهومش شامل هر دوبخش زنده گی می باشد.

أشال اما اون a-šāl-amā ū -[اصط]- په لغوي لحاظ باندې او

کور ته د تگ او راتگ، په معنا ده . خوپه اصطلاح کي دژوندون، خواري ایستلو، د ژوند له پاره تکلیف گاللو،په مفهوم ده. اوهم د مالداری او دکور چارو سمبالولولو په مفهوم استعمالیږي. دغه اصطلاح خاص دنارینه و په اره استعمالیږي. | ازنگاه لغوی به معنای به بانده وخانه رفتن وآمدن بوده، اما دراصطلاح به مفهوم زحمت کشیدن، تقبل تکلیف برای بهزیستی ، می باشد. ونیز به مفهوم رسیده گی به امور مالداری وخانه می باشد. این اصطلاح صرف درمورد مردها مستعمل می باشد.

أشودي a-šüdī -[ا]- ناخبره، بی خبر . / شودي – خبر. | بی خبر، بی اطلاع،نا آگاه . / شودي- خبر.

أشودیږ (اشودي- اږ) a-šüdī-ẽ -[ق]- په ناپوهی کي ، په بی خبری کي . | در بی خبری،درنا آگاهی،دربی اطلاعی .

أښښښه a-ṣəāṣə -[ص]- بی واک،بی صلاحیته. | بی صلاحیت،بی واک.

أښښي a-ṣēi -[ا،م،ج]- غوایي ،غوایان. | نرگاو، نرگاو ها

أښښي a-ṣēi -[ق]- په سر، پرسر. ابنبي وینو a-ṣēi wīnō، په سریي وواهه. په نورستان کي په جنگ یا شخړه کي په سروهل او دسر وینی کول لوی جرم ،بلل کیږي. .ددغه کلمي ریښه، ښښي ṣēi ،یعني سر ،ده. | برسر. ابنبي وینوa-ṣēi wīnō ، برسر او زد . درنورستان درجنگ و جدل برسر کسی زدن وخون کردن، جرم بزرگ پنداشته می شود. ریشه این کلمه ، ښښيṣēi یعنی سر ، می باشد.

أبنېن ترسون= أبنبي ترسون a-ṣẽ trasũ =a-ṣēi trasũ

-[مص]- له سر څخه وینه ایستل. پخوا کله به چې دفشار د جگېدو له امله دچا دوامداره سروخوږېده ،فکرکېده چې وینه یې غلیظه شوی ده ،نو په تنده باندې دتېره چاقو په اېښودو به یې ورو ټک ورکاوه چې وینه ورڅخه جاري شي . لږ وخت وروسته یې وینه بندوله . | از سرخون کشیدن. درگذشته اگرکسی به سبب فشاربلند به صورت دوامدار سر دردی میداشت ،فکر می کردند که خون این شخص غلیظ شده است،لذا نوک چاقوی تیز را درپیشانی اش گذاشته آهسته می زدند تا خون برآید، آن را لحظاتی می گذاشتند . بعد جای چاقو را بسته می کردند.

ابنېن ترسون= أبنبي ترسون a-ṣẽ = a-ṣei trasə́w̃

trasə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه له خپل سر څخه وینه ایستل. | توسط کسی دیگر از سر خود خون کشیدن.

أبنبي ادان a-ṣēi adã -[ص]- دلغت له مخې د سر سرپوښ په معنا دی، خوپه اصطلاح کې دمشر،رهبر، ملاتړ، حامي اومهربان مشر،په معنا دی. | ازنگاه لغوی به معنای سرپوش سر بوده ، اما دراصطلاح به معنای رهبر، حامی، پشتیبان، بزرگ مهربان ،می باشد.

أبنبي اون a-ṣēi- ũ - [مص]- نشه کېدل،لغوي معنا یې سرته تلل، دی. | نشه شدن، مست و مدهوش شدن .معنای لغوی کلمه به سررفتن است.

أبنبي به أکورښت a-ṣēi-bə a-kũr-ēšt -[ق]- له سرنه

ترپښوپوري . | از سرتا پا، سراپا.

أښپي پور a-ṣēi pūr -[ا،ص]- پاسني پور، پاسني کوټې يا پاسني منزل ته وپل کېږي ،ی کومه کوټه چې دهغه د پاسه بل چت نه وي. | منزل بالا، سلول یا حجرهٔ بالایی،یعنی خانه نشیمن که بالای تهکوی یا زیرخانه اعمار می شود.آن منزلی که بربالای آن منزل دیگرنباشد.

أښپي گو a-ṣēi gō -[ص]- دلغت له مخې سر ونيو ، ده. اصطلاحی معنا يې نشه شوم ، نشه شو، ده .شوت أښپي گو šüt a-ṣēi gō ،شرابو نشه کړ،شرابو نشه کړم. | معنا ی لغوی کلمه سر را گرفت ، بوده ، اما دراصطلاح به معنای نشه شدم، نشه شد، می باشد . شوت أښپي گو-šüt a-ṣēi gō ، شراب نشه ساخت،شراب سر را گرفت.

أښپي لسوں a-ṣēi lasū̃ -[مص]- دهدف له سره دمردکي تېرېدل، په چا باندې غاورکېدل. | تیر شدن مرمی ازبالای هدف، بر کسی را ه یافتن.

أښپي وا a-ṣēi wā -[ا]- بې نوبته خپلې کروندې ته اوبه اړول، بې نوبته خپله کرونده اوبه کول. | برگردانیدن بی نوبت آب برای آبیاری مزرعه، بدون نوبت مزرعه را آبیاری نمودن .

أښپي ويوں a-ṣēi wīū̃ -[مص]- په سروهل،دچا سرماتول، دچا په سر باندی گوزار چې وينه ورڅخه وبهېږي. | به سرکسی زدن، سر

کسی را شکستاندن، بر سر کسی زدن که خون جاری گردد.

أښېي ویون a-ṣēi wīw̃ -[مص]- دبل کس په واسطه د چا سر ماتول. | به واسطه شخص دیگر سر کسی را شکستاندن.

أکار a-kār -[ق]- په غوږ ، غوږ ته . این أکار ناشي a-kār nā-šī ī، ما واورېده. ددغه کلمی ریښه کار kār ، یعنی غوږ ،ده. | به گوش . این أکار ناشي a-kār nā-šī ī، من شنیدم. ریشه این کلمه کار kār ، یعنی گوش ، می باشد.

أکارآونشون a-kār āw našә́w̃ -[مص]- په غوږ وهل، دچا له غوږه خبره ویستل،چا ته د یوې خبرې یادول چې وروسته ملامتي پکی نه وي. لغوي معنا یې په غوږ کې اوبه تېرول یا اچول، ده .| گوشزد کردن، از گوش کسی سخن کشیدن،تذکر دادن، یاد دهانی کردن،آن یا ددهانی که مسوولیت بعدی رفع باشد . معنای لغوي کلمه درگوش آب انداختن یا آب زدن ، میباشد.

أکارآونشوون a-kār āw našә́wә́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه د چا له غوږه ایستل. | به توسط شخص دیگر از گوش کسی کشیدن.

أکارگو a-kār gō -[ما]- خبرشوم، وامي ورېده . این ایک میله أکار گو ī ēk melә a-kār gō ،ما یوه خبره واورېده. | خبرشدم، شنیدم،

أکتِه

گفتند. ایں ابِک مپلِه أکار گو ī ēk melə a-kār gō ، **من یک خبر را شنیدم،من یک گپ را شنیدم،گپی را شنیدم .**

أکارناشیا؟! a-kār nāšiā -[ندا]- وادي ورېده ؟ تو ایمه مپلِه أکار ناشیا! ؟ tū īmə melə a-kār nāšiā ، **تا زما خبري واورېدي؟.** | **شنیدی ؟** . تو ایمه مپلِه أکار ناشیا !؟ tū īmə melə a-kār nāšiā ، **توسخن مرا شنیدی!؟،تو گپ مرا شنیدی؟!.**

أکارنشوں a-kār nášũ - [مص]- **دلغت لِه مخي په غوږ کي اچولو په معنا ده . خو په اصطلاح کي پوهېدلو او اوریدلو، په معنا ده** .أکارنشوں مپلِه او a-kār nášũ melə ō ، **داورېدو وړ خبره ده .** | **در لغت به معنای در گوش انداختن بوده ، اما در اصطلاح به معنای فهمیدن وشنیدن ،می باشد.** أکارنشوں مپلِه او ạ-kār nášũ melə ō ، **گپ قابل شنیدن است .**

أکارنشوں a-kār nášə̃w -[مص]– **اورول ، چا ته ویل،چا ته یادونه کول، بل کس ته اورول.** | **شنواندن به دیگری،به کسی گفتن، یاد آوری کردن، به کسی دیگر شنواندن .**

أکتِه = أکاتِه a-kāṭə = a-kṭə́ -[ص]- **کم زور، بي وسه ، نیمگړي . ددغه کلمي ریبنه کاټ kāṭ یعني زور، ده.** | **کم زور، ناتوان ، کم قوت، ناقص. ریشه این کلمه کاټ kāṭ یعنی زور، می باشد . درزبان سانسکریت akathora به معنای سست، کمزور، وضعیف است. (**

فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱ ،ص۲)

أکتیو a-kə́ṭiō - [ص]- کم زور(سړی)، کم قدرته (سړی)، بی کسه، بی وسه . | (شخص) ناتوان ،بیکس ،کسی که خویش و ازخود، ندارد،بیکس وکوی .

أکچانت = أکچانت a-kəčānt = a-kəčā̃t -[ص،ق]- تر تخرگ لاندې. ددغه کلمې ریښه کچانت یعنی خنگ ،تخرگ kačānt ، ده. | زیرقول . ریشه این کلمه کچانت kačānt ، یعنی قول وکنار، می باشد.

أکچانت دتون a-kəčā̃t datū̃ -[ص]- ترتخرگ لاندې نیول، دغوا لوښلوپه وخت کې خوسې ترتخرگ لاندې نیول. | زیر قول گرفتن، درهنگام دوشیدن گاو زیر قول گرفتن گوساله.

أکچانتوو a-kačā̃tōw -[ق م]- په خنگ، په خنگ کې، ترخنگ. أکچانتوو سَلی a- kačā̃tōw salī ،په خنگ کې ولگېده. | درجنب، درپهلو، درکنار . أکچانتوو سَلی a-kačā̃tōw salī ،درپهلویش اصابت نمود.

أکرن a-kərn - [ا]- غچ،دغچ جنگ،دغچ په نیت جنگ . أکرن گو-a kər n gō، غچ اخیستو ته لاړ.ددغه کلمې ریښه کرن krə̃ ،یعنی غچ،ده. | انتقام، جنگ انتقامی ،جنگی که به منظورانتقام صورت می گیرد . أکرن گو-a kər n gō ، به انتقام گیری رفت،به جنگ انتقامی رفت.ریشه این لغت کرن krə̃ یعنی انتقام، می باشد.این لغت باید أکرن باشد،اما تلفظ اکرن معمول بوده است.

أکڑن a-kř̃ -[ص]- له څنډې ،له گوښې،له ژی . ددغه کلمې ريښه کڑن kř̃ يعنی حاشيه ،ژی ،ده.| ازحاشيه ،ازکناره . ريشه اين کلمه کڑن kř̃ يعنی حاشيه ،کناره می باشد.

أکڑن اون a-kř̃ ũ -[مص]- له څنډې لوېدل ، له لوړ ځايه کښته را لوېدلو او رغړېدلو، ته ويل کېږي . منښ أکڑن گو manaṣ a-kř̃ gō، سړی له پاسه را ولويد. موتړ أکڑن گو mūṭar a-kř̃ gō، موټرچپه شو. | ازحاشيه وکناره افتادن ، ازجای بلند پايين افتادن،سرنگون شدن، را گويند. منښ أکڑن گو manaṣ a-kř̃ gō ، آدم ازبالا افتاد. موتړ أکڑن گو mūṭar a-kř̃ gō، موترچپه شد.

أکڑن پلله a- kř̃ paləlә= a-kř̃ palēlә =اکڑن پلېله -[ص- فا،مذ،م،ج]- هغه کس يا کسان چې له لوړځايه ځان ښکته غورځولی وي اويا د ځان غورځولو په حال وي. مونث يې أکڑن پللي a- kř̃ palәlī ، ده. | آن کس يا کسانيکه خود را به پايين می اندازند ويا انداخته اند.مونث اين کلمه أکڑن پللي a- kř̃ palәlī ، است.

أکڑن پلون a- kř̃ palũ -[مص]- ځان وژنې په نيت له لوړځايه ځان ښکته اچول. | به نيت خود کشی خود را از جای بلند به پايين پرتاب نمودن.

أکڑن پلون a- kř̃ palә́w̃ -[مص]- بل کس له لوړ ځايه ځان

غورخولو ته چمتو کول. | کسی دیگررا آماده ساختن تا خودرا به پایین پرتاب نماید.

أکڙں پلي شته a- kř̆ palē -stə -[ص فا، مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چي ځان یې له لوړ ځایه ښکته غورځولی ده. مونث یی أکڙں پلي شتي a- kř̆ palē -štī ، ده. | آن کس یا کسانی که خود را از بالا به پایین پرتاب نموده اند. مونث این کلمه أکڙں پلي شتي a- kř̆ palē -štī ، می باشد.

أکڙں گوسته a- kř̆ gō - štə -[ص مف،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چي ښکته لویدلي دي یا وي. مونث یی أکڙں گښتي a- kř̆ gē - štī ، دی. | آن یا آنهای که به پایین افتاده ویا پرتاب شده اند. مونث این کلمه أکڙں گښتي a- kř̆ gē - štī،است.

أکڙں ناشي شته a- kř̆ nāši- štə -[ص مف،مذ،م،ج]- ښکته غورځول شوی کس یا کسان. | شخص یا اشخاص به پایین پرتاب شده.

أکڙں نشله a- kř̆ našə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چي څوک ښکته غورخوي او یا یې غورخولی وي . ددغه کلمی مونث أکڙں نشلي a- kř̆ našə́lī ،ده. | آن کس ویا کسانی که کسی را به پایین پرتاب نموده اند ویا درحال پرتاب اند.مونث این کلمه أکڙں نشلي a- kř̆ našə́lī ، می باشد.

أکژن نشون a- kř́ nášū̃ -[مص]- څوک ښکته غورځول، څوک له لوړ ځایه لاندی غورځول. | کسی را به پایین انداختن، کسی را ازجای بلند به پایین لول دادن.

أکژن نشون a- kř̃ našə́w̃ -[مص]- په بل کس باندی څوک ښکته غورځول. | به توسط کسی شخص دیگری به پایین پرتاب نمودن.

أکښاک a-kṣāk -[ا،ص]- هماغه شي ،اصل مال یا دهغه معادل، نه زیات نه لږ، له زیاتولوپرته هماغه شي . دغه لغت د قرضداری او د غلا دحل په معامله کې استعمالیږي. ددغه کلمې ریښه ښک ṣak ،یعنی انقباض ، ده. | عین چیز، بالمثل ،اصل مال یا معادل با آن،نه زیاد ونه کم،بدون افزود . این لغت درموضوعات قرضداری و حل مسایل دزدی مستعمل می باشد. ریشه این کلمه ښکṣak ،یعنی انقباض ، می باشد.

أکله a-kələ -[ق ز]- ناوخت ، وروستي وخت . لکه : أکله شرېي a-kələ šarēi،یعني دمني ناوخته ، دمني وروستي شپې او ورځې .دغه کلمه له کله kalə́ کلمې څخه اخیستل شوې چې دوخت په معنا ده . کیکله kī-kalə،څه وخت. اي کله ī kalə،دغه وخت. | ناوقت ،اواخر. مثلاً : اکله شرېي a-kələ šarēi ،اواخرخزان ،أکله زژن a-kələ zř̃ ، اواخر زمستان یعنی از وسط زمستان تیرشده باشد . این کلمه ازکلمه کله kalə́ ساخته شده که به معنای وخت می باشد. مانند: کیکله kī-kalə چه وقت. اي کله ī kalə ، این وقت، دراین وقت . در سانسکریت این کلمه به گونه

a- kālyā آمده است. (فرهنگ سانسکریت فارسی ،ص٣)

أکن‌ته a-kāṭə -| ق|- ویالی ته. | به جوی، به کانال .

أکن‌ته اون a-kāṭə ū -|ق|- ویالی پاکولو ته تلل، د ویالی پاکولو اشر کې ګډون کول. | به جوی پاکی رفتن، در حشر جوی پاکی اشتراک نمودن.

أکور a-kūr -|ق|- په پښو. اکوروینو a-kūr wīnō ، خپله پښه یی ووهله. | به پای خود ، درپای. أکوروینو wīnō a-kūr ، درپای خود زد.

أکور دتون a-kūr datū -|مص|- په پښو کول. | به پا نمودن، به پا کردن.

أکور دتون a-kūr datə́w̃ -|مص|- بل کس ته ور په پښو کول. | به شخص دیگر به پا کردن، به شخص دیگر پا پوش پوشانیدن.

أکور دتوون a-kūr datə́wəw̃ -|مص|- د دوهم کس په واسطه په دریم کس باندی په پښو کول. | به واسطه شخص دوم به شخص سوم پا پوش به پا کردن.

أکوردتون سته a-kūr datū-stə -|ص|- پنه ،هرهغه څه چی په پښو کیږي . | پاپوش ، آنچه که به پا کرده می شود.

أکوردتون سته

أکورکښون a-kūr kaṣə́w̃ -|مص|- لینګتي، لینګتي ورکول . |

پای پیچلک ، پای پیچلک دادن .

أکورکښوون (أکورکښوه ون **a-kūr kaṣə́wəw̃** - [مص]- دبل کس په واسطه لینگتي ورکول . | به واسطه شخص دیگر پای پیچلک دادن .

أکورکښي شته **a-kūr kaṣ-e -štə** -[ص مف ،مذ،م،ج]- لینگتي ورکړل شوي کس یا کسان . | پای پیچیلک خورده ، کس یا کسانی که به آنها پای پیچلک داده شده است .

أکور ویون **a-kūr wīū̃** -[مص]- په خپلو پښو وهل. تنو أکور ویون tanū̃ a-kūr wīū̃، په خپله خپله پښه وهل. | به پای خود زدن، به پای خویش زدن. تنو أکور ویون tanū̃ a-kūr wīū̃، خود به پای خود زدن،تیشه به ریشه خود زدن.

أکوڼ **a-kūṇ** -[ا]- دکلښوم په دره کې دیوه کلي نوم دی ،چې اوسېدونکي يې چیمیا په نامه یاد بېږي . دغه نوم کله په اختصاري ډول د کوڼ په نامه هم یادېږي . کوڼ په اوچته کې د اواری ځمکي په معنا ده . ددغه کلي بل نوم چیمي čimī ده . د اکوڼ کلمې ریښه کوڼ kūṇ یعنی اواره ځمکه ،ده. | دردره کلښوم نام یک قریه است ،که ساکنان آن به نام چیمیا یاد می شوند . این اسم گاهی به گونه اختصار به نام کوڼ هم یاد می شود . کوڼ به معنای زمین هموار در بلندی می باشد. نام دیگر این قریه چیمیčimī می باشد. ریشه کلمه کوڼ kūṇ ، یعنی زمین هموار،می باشد.

أکوو a-köw -[ق]- تل، ببخ . أکوو گو a-köw gō په تل کې کېناست . دغه کلمه له کوو köw یعنی بیخ، کلمې څخه جوړه، ده.| ته ،قعر، درزیر، ژرفا. أکوو گو a-köw gō درته نشست، به زیر رفت،ته نشین شد . این کلمه از ریشه کلمه کوو köw یعنی بیخ ،ساخته شده است.

أکوو اوں a-köw ū̃ -[مص]- ببخ ته تلل، ژوړو ته تلل، په تل کې کېناستل، لکه چې یو شی د مایعاتو په تل کې کېني.| فرو رفتن درمایعات، ته نشین شدن، به بیخ یک ظرف فرو رفتن.

أکووبوں a-köw bū̃ -[مص]- ترلاندی کېدل، دیوه شي لاندې واقع کېدل. | زیر کدام چیزی شدن، در زیر یک چیز قرار گرفتن، درزیر واقع شدن، زیرشدن، درته باقی ماندن .

أکووتوں a-köw taw̃ -[مص]- په تهداب کې اېښودل، را لاندې کول، ترلاندی اېښودل. | در تهداب گذاشتن، زیرگرفتن، در زیر قرار دادن .

أکوو تېي a-köw tai -[ق]- له بیخه. جله أکوو تېي وینو jalə a-köw tai wīnō ، ونه له بیخه وواهه. | ازبیخ، ازبن. جله أکوو تېي وینو jalə a-köw tai wīnō ، درخت را ازبیخ زد.

أکوو تېي a-köw tae-[ق]- ترلاندی کړل شو، را لاندی یې کړ. تون اوو- ی اما أکوو تېي tün ū́-ē amā a-köw tae، کمر ورغړېد کور

أکووی نشون

یې تر لاندی کړ. | زیر گرفته شد، زیر شد، زیر گرفت. تون اوو- ی اما أکوو تبې

tün ū́-ē amā a-köw tae کمر(سنگ کلان) لغزیده خانه را زیر گرفت.

أکـوو چـون a-köw čū̃ -[فـ]- رالانـدی کـول، لانـدی را نیـول، لاندی کول. | زیر گرفتن، زیر کردن.

أکووې a-köw-e -[ق مک]- له بېخه،له ریښي(ایستل).اما أکوو-ی گو، کورله بېخه ونړېد. | ازبیخ، ازریشه (کشیدن). اما أکوو-ی گو،خانه ازبیخ چپه شد

أکـووې اون a-köw-e ū̃ -[مص]- لـه بېخـه ورانېدل، لـه بېخـه وبجاړېدل. | ازبیخ ویران شدن، ازبیخ فروریختن.

أکووې اویښـون a-köw-e ōiṣə́w̃ -[مص]- لـه بېخـه ایستل، له ریښي ایستل. | ازبیخ کشیدن، از ریشه کشیدن، ریشه کن کردن.

أکـووې اویښـوون a-köw-e ōi-ṣəwə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه له بېخه ایستل. | به واسطه شخص دیگر از بیخ کشیدن.

أکووې چوون a-köw-e čüw̃-[مص]- له بېخه نړېدل، له تهدابه ورانیدل. | ازبیخ ویران شدن، ازتهداب فرو ریختن.

أکـووی نشـون a-köw-e našū̃-[مص]- لـه بېخـه نـړول، لـه تهدابه ورانول. | از بیخ ویران نمودن، ازبنیاد خراب کردن.

أکووی نشوں a-köw-e našə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی له بیخه نړول. | به واسطه شخص یا اشخاص دیگر از بیخ ویران کردن،از اساس خراب نمودن.

أکی a-kai , a-kay -[ا]- خوښ، خوښېدنه، په زړه پورې. ایں أکی نه گو ī a-kai na-gō ،زما خوښ نشو،په زړه می کېنناسته. دغه کلمه د کی kai ،له کلمی څخه اخیستل شوی چې د ذهن،ذهینیت ،طبیعت، باطن ، شعور،په معنا ده. | پسند ،خوش آمدن . ایں أکی نه گو ī a-kai na-gō ،پسند من نه آمد، به دلم نه نشست . این کلمه از کلمه کی kai ،اخذ شده که به معنای، ذهن وذهنیت،شعور،تحت الشعور،نهاد،باطن، می باشد.

أکی اوں a-kai ũ -[مص]- خوښېدل، په زړه پورې واقع کېدل. | پسند آمدن، پسندشدن، مورد پسند واقع شدن، به دل نشستن .

أکی توں a-kai táw̃ -[مص]- خوښول، خان ته خوښول، انتخابول . | پسندیدن، خوش کردن، به خود پسندیدن، انتخاب کردن، برگزیدن .

أکی گو a-kai gō -خوښ شو. ایں أکی گو ī a-kai gō ،زما خوښ شو،خوښ مي شو . | پسند آمد ،به دل نشست . ایں أکی گو ī a-kai gō ، پسندم آمد،خوشم آمد،به دلم نشست .

أکی گوسته a-kai gō-stə -[ص]- خوښ شوی، په خوښه برابر،خوښ کړې، قبول شوې،منل شوې. ایمه أکی گوسته īmə a-kai

gō-stə، زما خوښ شوې. | پسندیده ، پسندیده شده، پسند آمده، خوش آمده، قبول گشته، پذیرفته شده، برگزیده شده . ایمه أکی گوسته -īmə a kai gō-stə، پسندیدهٔ من، خوش آمدهٔ من .

أکی ناشیا! ؟ ?! a-kai nā- šīā –[ندا، استف]- وادي وربده؟! ، پوه شوې؟!.| شنیدی؟!، فهمیدی؟ !.

أکی ناشي شته a-kai nāšī-štə -[ص،مف،ما]- اوربدلي ، پوه شوې ،خبرشوې . | شنیده شده، اگاهی حاصل شده، دانسته شده، فهمیده شده .

أکی نشله a-kai našə́lə -[ص فا،مذ،م ،ج]- پوهېدونکي ، هغه کس یا کسان چې په خبره پوهېږي یا پوه شوي دي . | فهمیده شونده ، کسی یا کسانی که میتوانند بفهمند، کسی یا کسانی که درحال فهمیدن اند .

أکی نشوله a-kai našə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې بل کس یا کسان پوهوي،لاربنود،لاربنوونکی . | فهماننده،تفهیم کننده ، رهنما، کسی یا کسانی که شخص یا اشخاص دیگررا می فهمانند.

أکی نشون a-kai nášũ -[مص]- اوربدل او پوهېدل دواړه په جمعي توگه، پوهېدل، په یوه موضوع خان پوهول یا پوهېدل . | فهمیدن، دانسته شدن، آگاه شدن، خود را اگاه ساختن،خود را فهماندن به یک

أکی نه گوسته

مطلب، خود را واقف ساختن،آگاهی حاصل نمودن .

أکی نشوں a-kai našə́w̃ -[مص]- بل کس یا کسان پوهول، بل کس یا کسان په حقیقت خبرول یا پوهول. | فهماندن، آگاه ساختن شخص یا اشخاص دیگر،آگاهی دادن به دیگران،فهماندن دیگران .

أکی نشووں a-kai našə́wəw̃ -[مص]- د دوهم کس په واسطه دریم کس پوهول. | به واسطه شخص دوم شخص سوم فهماندن.

أکی نشی شته = اکی نشوی شته = a-kai nášē-štə́

a-kai našə́w-ē-štə -[ص مفـ ،م، ج] – خبر کړل شوی ، خبرکړي، پوه کړل شوی،پوهول شوی، هغه کس یا کسان چې پوه کړل شوی اویا خبر کړل شوي دي. | خبرساخته شده، آگاه ساخته شده، فهمانده شده، فهمانده شده ها ،آن یا آنهای که فهمانده شده ویا آگاهی داده شده اند.

أکی نه آله مېله a-kai na- ālə melə -[اصط]- هغه خبره یا خبرې چې دچا نه خوښېږي. | سخنی که پسند کس نه آید،سخنی که کس نه پسندد.

أکی نه گوسته a-kai na- gō - stə -[ص مفـ]- نه خوښ شوی، هغه څه چې چا خوښ کړی نه وي. | خوش نیامده، آن چه که پسند کسی نیامده باشد.

أگروټ a-grūṭ -[ص]- متجاوز، تېري کوونکي، بد معامله ،دبل کس په حق کي تيري کوونکي . | متجاوز، متجاوز به حق ديگران، بد معامله .

أگروټه a-grūṭə - [ص ،مذ]- تجاوزکونکي ،هغه چا ته ويل کېږي چې په معامله کي صادق اوريښتيني نه وي. دغه لغت له گروټ garūṭ کلمی څخه چې د سوټي په معنا ده، جوړ دی. | متجاوز، بد معامله،خاين ، شخص فاقد صداقت درمعامله ،را گويند. اين لغت ازکلمه گروټgarūṭ يعنی سوټه(به مفهوم نا تراش ونامنظم می باشد) اخذ شده است.

أگړي(أگېړي) = نه گېړي a-gəṛī (a-geṛī) = na-gēṛī – [ق]- ناوخت ، ځنډ . که وويل شي، توښه أگړي tū- ṣə a-gəṛī، تا ته دې ناوخته وي. دا بد رد کلمه ده ،چې چا ته دځنډ يا نا وخته کولو له امله، استعماليږي . ددغه کلمي ريښه گېړيgēṛī ، يعنی وخت ده. | ناوقت ، دير. اما اگر به کسی گفته شود که : توښه أگړي tū- ṣə a-gəṛī ،برتو ناوقت باد . اين کلمه توبيخ ودشنام است که به سبب نا وقت آمدن يا ناوقت کردن، به کسی گفته می شود . ريشه اين کلمه گېړي gēṛī ،يعنی وقت است.

أگړي ږاتر(ږات) ạ-gəṛī ẓātr -[ص]- دشپې ناوخته. أگړي ږاتر اېشت نه آ a-gəṛī ẓātr -ēšt na-ā ،دشپې ترناوخته پوري رانغی . اوس د ږات کلمه د ږاتر په تلفظ معمول شوی ده . | ناوقت شب . أگړي ږاتر اېشت نه آ a-gəṛī ẓātr-ēšt na-ā ،تا ناوقت های شب نه آمد. کلمه

ړات اکنون با تلفظ ړاتر ،معمول شده است.

أگلـه a-galə =a-gələ -[ق م]- پـه غـاړه، دغره کنډو. مثلاً: أگلـه دَتي a-galə datē ،یعنـي وربـه غـاړه یـې کړه ، أگلـه اوي ډنگـي ōī ḍaŋī a-gələ، کنډو ته ورسېد . دغه کلمه د گله galə له کلمی څخه چي دغاړې په معنا ده، جوړه ده. | به گردن، گردنه کوه . اگرگفته شـود : أگلـه دَ تـي -a galə datē ،به معنـای بـه گـردن اش آویخت ،است، واگر گفتـه شـود أگلـه اوي ډنگي ōī ḍaŋī a-galə ، به معنای به گردنـهٔ کوه یا کوتـل رسید، مـی باشد . این کلمه از کلمه گله galə ساخته شده که بـه معنـای گـردن ، مـی باشد.

شاعری دروصف جنگجویی خود این گونه سروده است:

ړته ایشتار أگله ،اتراکي واس تاو یما
اویراں کرںچود ، داکوو ملیکېں پوڑں .

ترجمه: ما کسانی بودیم که تیردانی سرخ بـه گـردن ،درکوه وجنـگل شـبها را به سحر می بردیم

آوازه انتقام گیری ما همسالان را ،شهبانوهای کوه ها شنیده اند . (ادبیات شفاهی نورستان چاپ سوم، ص ۱۷۵)

أگله اچېں a-galə ačẽ -[ا]- په لغت کي کنډو ته سترگي نیولو، په معنا دی. خو پـه اصطلاح کي انتظار،دچا د را تـگ پـه انتظـارکي اوسېدل، سترگي په لار اوسېدو، په معنا ده. | در لغت بـه معنـای چشم بـه راه گردنـه کوه بـودن ،بوده ؛ اما دراصطلاح بـه معنـای درانتظار بودن،چشم بـه راه آمدن کسی بودن ، می باشد .

أګلــه چــوں a-galə čũ -[مـص]- پـه غـاړه کـول . | بـه گـردن آویختن،به گردن خود بستن، به گردن کردن .

أګله چیله a-galə čilə -[ص مف ،مذ،م،ج]- په غاړه کوونکي ،هغه څوک یا کسان چي په خپلو غاړو کي یي اچوي . مونث یي أګلـه چیلي a-galə čilī ده . | بـه گـردن خـود بستـه کننـده، کسـی یا کسانی کـه بـه گـردن خود می بندند. مونث این کلمه أګله چیلي a-galə čilī است.

أګله دتله a-galə datə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- پـه غـاړه کوونکي ، هغه کس یا کسان چي په خپله غاړه کي یي اچوي . مونـث یـي أګلـه دتلـي a-galə datə́lī ،ده . | به گردن خود بسته کننده،آن کس کـه بـه گـردن خـود می بندد یا بسته می کند.مونث این کلمه أګله دتلي a-galə datə́lī می باشد.

أګلــه دتولــه a-galə datə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- وريـه غـاړه کوونکي ،څوک یا کوم کسان چي څه شي دچا پـه غـاړه کـي وراچوي. | بـه گردن اویزنـده، کسـی یـا کسـانی کـه چیـزی را بـه گـردن شـخص دیگـر مـی آویزند.

أګله دتـوں a-galə dátũ -[مص]- په غاړه کول،په خپلـه غـاړه کي اچول ،خپله په غاړه کول . | به گردن خود انداختن، بـه گـردن خـویش آویختن،به گردن بستن .

أګله دتوں a-galə datə́w̃ -[مص]- بل چا تـه وريـه غـاړه کـول ،

أگله کروں دبل کس پـه غاړه کي اچول .لکه دگلو امېل چاته ورپه غاړه کول. | به گردن شخص دیگر اویختن مانند اکلیل گل یا گردن بند به گردن کسی دیگر انداختن یا بستن .

أگله دتوون a-galə datə́wəw̃ -[مص]- د دوهم کس په واسطه د دریم کس په غاړه وراچول. | به توسط شخص دوم به گردن شخص سوم آویختن.

أگله دتي شته a-galə dátī-štə -[ص مف،مذ]- په غاړه کړل شوی ،مخکی وخت کي په غاړه کړل شوی وي . | به گردن انداخته شده(ازقبل)، به گردن آویخته شده، اکلیل شده.

أگله دتي شته a-galə dátē-štə -[ص مف، مذ]- ورپه غاړه کړي، یو چا ورته په غاړه کي اچولي وي . | به گردن کسی انداخته شده، به گردن کسی آویخته شد ه.

أگله دوشت دتیک a-galə dōšt dátīk -[ق]- غاړه غړی .

أگله دوشت دتیک گي مترېک a-galə dōšt dátīk gē matrēk matrēk ،غاړه غړی روغبړکول. | مصـافحه بـا آغوش گرفتن یـا بغل گرفتن. أگله دوشت دتیک گي مترېک مترېک a-galə dōšt dátīk gē matrēk matrēk،مصافحه یا جورپرسانی با بغل کشی کردن.

أگله کروں a-galə karə́w̃ -[مص]- دچا په غاړه کي وراچول،

چاته وریه غاره کول . | به گردن کسی اویختن . مانند به گردن کسی اویختن اکلیل گل .

أگله کري شته = اگله کروې شته a-galə karē-št= a-galə karə́wē-štə -[ص مفـ ،مذ]- وریه غاره کړل شوې ، یوچا ورته یه غاړه کي اچولې وي . | آن که به گردنش انداخته شده، آن کس که به گردنش آویخته شده است.

أگوچ a-gōč -[ق]- پرخمکه، پرخمکه باندی. | برزمین، بالای زمین.

أگـوچ نـه لسـوں a-gōč na-lasũ -[مص]- لغوي معنـایی په ځمکه لګېدو ته نه پرېښودل ، ده . اصطلاحی معنایی تینـګ ساتنه، یه ډېر احتیاط ساتنه، ده. | معنای لغوی کلمه نگذاشتن که به زمین بیافتد بوده، امـا معنـای اصـطلاحی آن حفاظت دقیـق، نـگهداشـت درسـت یـک چیـز ،مـی باشد.

ألآد a-lād -[ص]- باطل، نا حقه ، بې خایه، د لاد یا لات کلمی ضد،ده . ددغه کلمي ریښه لاد = لات lād=lāt یعنـی عدالت او حق، ده. | باطل، ناحق ،غیر حق ، ضد این کلمه لاد یا لات یعنی حق ،است . ریشه این کلمه لاد = لات lād=lāt ،یعنی حق وعدالت ، می باشد.

ألڙں a-lř̃ -[ص]- دقانون خلاف،غیرقانوني،غلط، ناحقه، خلاف کار، توألڙں-ی اوش tũ a-lř̃-ē ōš، ته ناحقه یي . | خلاف قانون،خلاف اصول

أمکاو دتوله یا رواج ،نا به جا و غلط، ناحق، تخطي، تخلف،خلاف کاری، متخلف، خلاف کار . توألڑن-ی اوش tū a-lř̃-ē ōš ،توبرحق نیستی، توناحق هستی.

أمرن a-marə̃ -[ص]- مرگ حاله ، دمرگونی، مرگ ته نیږدی. أمرن گوسته او a -marə̃ gō-stə ō ، دمرگ په حال کي دی. ددغه کلمي ریښه مرن marə̃ یعنی مرگ ، ده. | به حال مرگ، درحال مردن، نزدیک به مرگ، لحظات اخیرزنده گی. امرن گوسته او a- marə̃ gō-stə ō ، به حال مرگ است. ریشه این کلمه مرن marə̃ یعنی مرگ، می باشد.

أمْکاو = أموک آو a-mkāw = a-mük āw - [ا]- مخ مینځل. دلغت له مخي په مخ اوبه اچول ،معنا لري . دکلمی ریښه موک mük یعني مخ، ده. | روی شستن .ازنگاه لغوی به معنای آب به روی زدن، می باشد. ریشه کلمه موک mük، و آوāw یعنی روی وآب ،می باشد.

أمکاو دتله a-mkāw datə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- مخ مینځونکي، هغه ځوک چي خپل مخ مینځي. مونث یی أمکاو دتلي a-mkāw datə́lī ،ده . | روی شوینده، کسی که روی خود را می شوید. مونث این کلمه أمکاو دتلي a-mkāw datə́lī ،است.

أمکاو دتوله a-mkāw datə́wələ - [ص فا،مذ]- دبل کس مخ مینځونکي ، هغه کس چي دبل کس مخ ور مینځي. مونث یي أمکاودتولي a-mkāw datə́wəlī ، ده . | شوینده روی شخص دیگر، کسی که روی شخص دیگر را می شوید. مونث این کلمه أمکاو دتولي a-ī

أمکاو دتي شته

līmkāw datə́wəlī، می باشد.

أمکاو دتون (اموک آو دتون) a-mkāw dátū̃ -[مص]- مخ مینځل . | روی شستن، به روی آب زدن .

أمکاو دتون a-mkāw datə́w̃ -[مص]- دبل کس مخ ورمینځل. | روی کس دیگر را شستن.

أمکاو دتوون a-mkāw datə́wəw̃ -[مص]- په دوهم کس باندی د دریم کس مخ ورمینځل. | به توسط شخص دوم روی شخص سوم را شستن.

أمکاو دتي شته a-mkāw datī-štə -[ص مف ،نکـ]- مخ مینځلي ، یعني چې مخکې مخ مینځلي وي. ابِن أمکاو دتي شته او a- ī mkāw datī-štə ō ،ما مخ مینځلي دی . | روی شسته ، روی شسته شده. یعنی قبلا روی شسته شده است.مانند: ابِن أمکاو دتي شته او a- ī mkāw datī-štə ō من روی خود را شسته ام.

أمکاودتي شته a-mkāw datē-štə -[ص مف،نکـ]- مخ ور مینځلي ، یو چا دبل کس مخ مخکې ورمینځلي وي. لکه: دبله أمکاو(أموک آو) دتي شته او dabələ a-mkāw datē-štə ō ،دهلک مخ ورمینځلي دی. | کسی روی کسی دیگر را قبلاً شسته باشد.مانند: دبله أمکاو(أموک آو) دتي شته او dabələ a-mkāw datē-štə ō ،روی بچه شسته شده است.

أمله پیلانگ

أمله a-malə -[ق]- په بام، پربام باندی . | دربام، بربام.

أملـه پلـون a-malə palũ -[اصط]- پـه لغت کې بـام تـه ختلو، پـه معنا ده. خوپه اصطلاح کې د بام لـه سرخخه پـه اوچت اواز لـه یوی پیښـی څخه دخلکو خبرولو په معنا ده، په لوړ اواز دمرستي غوښتنه. ددغه کلمـي ریښـه ملـه malə ،یعنـي بـام ،ده. | درلغت بـه معنـای بربـام برآمـدن،بربام پریدن، بوده ، اما دراصطلاح آگاه ساختن مردم ازیک پیشآمد بـا آوازبلنـد ، درخواست کمک به آواز بلند،می باشد. ریشه این لغت ملـه malə ، یعنـی بام می باشد.

أملـه پلـون a-malə paləw̃ -[مص]- بل کس بـام تـه ختـو او مرستی غوښتنی ته اړ ایستل اویـا د یوخبریـا پیښـه اعلانـول. | کسـی دیگر را مجبور ساختن تا به بام برآمده اعلان دریافت کمک نماید ویا یک خبر را اعلان نماید .

أمله پیلانـگ a-malə pelāŋ – [اصط]- پـه لغوي لحاظ پـه بام باندې زوړاو مستي ، په معنا ده ،خو په اصطلاح کې پـه پخواني نورستـان کې یو ډول اتڼ و چې د مړي په احترام اجرا کېده .
جنـرال محمـد صـفروکیل غرزي پـه دي اړه لیکلـي دي: کلـه چـي بـه دمـړي تابوت لـه کوره اخیستل کېده دمړي دمـاتم خـاص سرود د ډول او شـپېلي پـه غږولـو سره پیل او ورسره دمـړي تـابوت هـم نـڅول کېـده، حاضرینو هـم ورسـره گـډا کولـه. کـه مـړي دکلـي لـه جنگیـالیو کسـانو څخـه و، نـو د غـم مراسـمو بـه تـر اوو ورځـو پـوري دوام کـاوه او کـه لـه مـالدارانو اوبـدایانو

أمله پیلانگ

څخه و، دغم مراسم تر دریو ورخو پوري اوکه د تولني له عادي وګړو څخه و، دغه مراسم یوه ورخ و. دمړي تابوت مازیګر شا اوخوا مرستون ته، چې له کلي لری او د غره په ډډه یا لمنه کي واقع و، وړل کېده له اېښودلو وروسته څو غټې تېږې په تابوت باندي ایښودل کېده، چې له وحشي حیواناتو په امن کي وي.

توښک - شنی

دمړي له کال پوره کېدو وراندې خپلوانو یی دګاروپو په حلالولو،دنجارانو په واسطه دمړي د مجسمې په جوړولو پیل کاوه. کله چې به مجسمه له ځنګله کلي ته لیږدول کېده، بیا به یې هم خیرات ورکاوه، اوکله چې مجسمه قبرستان ته انتقالېده، بیاهم خیرات له ماتم سرود سره اجرا کېده. مجسمه د متوفا له تابوت سره ځنګ ته په اېښودو، په کال کي څو ځله غورېده.

ترسه

کله چې د جنګیالو تابوت زړېده ، ورثه وو دهغه هدوکي په بل نوي تابوت کي اېښودل او بیا یی له سره معمولو تشریفاتو سره، په لومړني خای کي اېښودل کېده. خو د عادي کسانو هدوکي له تابوته راغونډ په یوه جعبه اویا کڅوره کي تراچولو وروسته، په یو مناسب خای کي اېښودل کېده.

دماشومانو مړي په خانګړو صندوقونو کي چې له تیږی څخه جوړ وو، له اېښودو وروسته خاورو ته سپارل کېدل. دنامتو او تولنیزو مقامونو لرونکي ښځو مړي هم، د ګډا او دماتم سرود په غږولو سره مرستون ته لیږدول کېدل.

داهم دیادولو ده چې عادي مړي په عادي جامو او جنګیالي له وسلو او فاخره جامو او هغو نښانونو سره ښخېدل، چې په ژوند کي یی ګټلي وو .

| ازنگاه لغوی به معنای مستی دربام بوده ،اما در اصطلاح رقصی بودکه

أمله پیلانگ درزمان قبل از اسلام ،به احترام متوفی اجرا می شد. جنرال محمد صفر وکیل غرزی درین رابطه نوشته است: هنگامی که میت از خانه اش برداشته می شد، سرود ماتم با دهل وتوله آغاز شده و همراه با آن تابوت میت را به رقص می آوردند، سپس مشایعت کننده گان نیز می رقصیدند.

هرگاه میت ازجمله جنگاوران می بود درآن صورت سرود مخصوص جنگاوران وجنگجویان نواخته می شد، ومراسم تا پایان روز هفتم ادامه می یافت. اما اگر میت ازجمله بزرگان وصاحب ثروت ومالداربود، تشریفات رقص و سرود ماتم تا سه روز، وبرای مردم عادي یک روز ادامه می یافت.

تونیک = شنی

تابوت میت درعصر روز به جایگاه مخصوص مردگان برده ونهاده می شد. آرامگاه مرده ها که عموماً دور از قریه ها در دامنهٔ کوه قرار داشت،برده چند سنگ سنگین را برآن می گذاشتند، تا آز آسیب حیوانات درنده درآمان باشد.

قبل ازاکمال یک سال، اقارب متوفا با ذبح چند حیوان به کمک نجاران به ساختن مجسمه میت می پرداختند. هنگامی که مجسمه را ازکوه به قریه انتقال می دادند، تشریفات خیرات ودادن طعام متناسب شخصیت میت تکرار می شد. وهنگامی که مجسمه ازقریه به ارامگاه مرده گان انتقال داده میشد، بار دیگر مراسم وتشریفات خیرات با نواختن دهل، سرود ماتم اجرا می شد .

ترسه

مجسمه درکنار تابوت میت گذاشته شده ، سال چند بار با مخلوط روغن زرد و روغن چهارمغز چرب می شد .

هرگاه صندوق یکی از جنگاوران نامی فرسوده می شد ، ورثه او استخوان ونعش پوسیده او را گرفته درون یک صندوق جدید می آنداختند

و آن را دوباره با تشریفات معموله وذبح حیوانات، به جایگاه اولی اش قرار می دادند.

نعش اطفال در دیگهای سنگی مخصوص اموات اطفال گذاشته به خاک سپرده می شد. جنازه زنانی که دارای نام ونشان اجتماعی بودند، با تشریفات رقص و نواختن سرود ماتم به جایگاه مخصوص اموات انتقال داده می شده.

قابل ذکراست که میت مردم عادی با لباس معمول، و جنگاوران وجنگجویان نامدار با لباس فاخره وسلاح وعلایمی که درزمان حیات به آن نایل آمده بودند، درصندوق گذاشته می شدند. (جنرال محمد صفروکیل غرزی، نورستان، ص۳۰ ، کابل ۱۳۳۹)

أمله تَوں a-malə táw̃ -[مص،اصط]- په بام ایښودل . کله چې هوا ښه وي ،مړی معمولاً دکورپه بام پردي چې خپل او خپلوان یې د وروستي خل له پاره مخ وګوري . | دربام گذاشتن . هنگامی که هوا خوب باشد ، میت را دربام خانه می گذارند تا دوستان واقربا یش برای آخرین بار ببینند.

أموک a-mük -[ق]- په مخ، پرمخ، په وړاندې. | به روی، برروی، درمقابل.

أموک توں a-mũk táw̃ -[مص]- دلغت له مخې دچا مخې ته ایښودلو،په معناده. خوپه اصطلاح کې چا ته د هغه بده خبره یا کردار وریه یادولو ، په معنا ده . | ازنگاه لغوي به معنا درپیش کس گذاشتن بوده ، اما دراصطلاح یاد آورشدن خاطرهٔ بد یا کارکرد بد کسی درمقابل اش، یاد

آوری خاطره تلخ یا کرداربد کسی رو در رو، می باشد.

أموک تیوں a-mũk tīũ -[مص]- مشر اویا داحترام وړ کس ته ترخه یا خرابه خبره کول، بې احترامي ، دمشرپه مقابل کې ترخې خبرې کول . | به شخص بزرگ یا قابل احترام سخن تلخ یا تند زدن ، بی احترامی بزرگان ،گستاخی در برابربزرگ یا بزرگان.

أموک سَلوں a-mũk salũ –[مص]- دمشرانو په وړاندې بې ادبي یا تندې یا بدې خبرې کول. | گستاخی در مقابل شخص بزرگ ، بی نزاکتی، مراعات نکردن ادب درمقابل بزرگ یا بزرگان.

أموکوو توں a-mũkōw táw̃ -[مص]- مخې ته ایښودل، دچا مخې ته څه شې ایښودل. | درجلو کسی چیزی را گذاشتن، درپیش کسی چیزی را ماندن.

أموکوو تووں a-mũkōw tawə́w̃ –[مص]- دبل کس په واسطه د چا مخې ته څه شې ایښودل. | به توسط شخص دیگر در مقابل کسی چیزی را گذاشتن.

أموکه a-mũkə -[ا]- بد ښکارېدل ،خان بد ښودل،خجالته کېدل، بې نزاکتي ، دچا په مخکې په بې ادبي درېدل. | بی نزاکتی، بد ، بد معلوم شدن، خجل ، در روی کس ایستاد شدن.

أموکهَ a-mũkə́ -[ا]- بې لحاظ ، هغه چې د چا لحاظ نه ساتي. | بی

لحاظ، کسی که لحاظ کسی را ندارد،کسی که به اصطلاح روی ندارد.

أموکه بون a-mükə́ bū̃ -[ص]- چا ته خجالت کہدل ،چا ته بد بنکارہدل. | به کس خجل شدن، به کس بد معلوم شدن.

أموکه وژان‌ون a-mükə́ wř̆ã̄ū̃-[مص]- چا ته په ترخی خبری کولو سره خان بد معرفي کول، په بی نزاکتی کولو سره خان بد بنودل . | با گفتن سخن تلخ به کسی خود را بد معرفی کردن یا بد نشان دادن، یا بی نزاکتی کردن خود را بد وانمود ساختن .

أموله a-mū̃lə-[ص]- ارزان، ارزان بیه، کم بیه، کم ارزښته . ددغه کلمی ریښه مول mūl یعنی بیه یا قیمت ، ده. | ارزان،کم بها، کم ارزش،کم قیمت . اساس این کلمه ، کلمه مول mül ،یعنی قیمت و ارزش ، می باشد.

أنار a-nār -[ا]- په یاد،په یاد لرل، دمحبت له مخي په یاد ساتل، فکر،خیال. دکلمي اصلي ریښه نارnār یعني یاد، په زړه کي گرځېدا، ده. ایمه أناری تکوژن imə a-nār- ē takōř̃ ، له خپل فکره می وویل . | به یاد ، به یاد داشتن، درفکر کسی بودن، درخیال داشتن، در تصور داشتن، ابتکار، درمخیله، به خاطر، به خاطر داشتن ازروی محبت ودوستی آن گونه یاد که می گویند: همیشه به خاطر منی . ریشه اصلی این کلمه نارnār یعنی یاد،به یاد، خاطر ، درخاطر، می باشد. ایمه أناری تکوژن imə a-nār- ē takōř̃ ، ازفکر خود گفتم، ازدل خود گفتم .

أنار آ **a-nār ā(aā)** -[م،مذ]- په یاد راغي،راپه یاد شو . أنار اِي a-nār ēe (هغه - مونث) په یاد راغله . | به یاد آمد ،به خاطرم آمد . أنار اِي a-nār ēe (آن- مونث) به یادم آمد .

أنار آړي **a-nār āṛī** -[ما م،مذ]- په یاد مي راغلي و . ددي کلمي مونث أنار اړي a-nār ēṛī ،ده . | به یادم آمده بود. مونث این کلمه أنار اړي a-nār ēṛī ،است.

أنار اڅوں **a-nār acū̃**-[مص]- په یاد راتلل، په زړه یا ذهن راوړېدل،په زړه کي ګرځېدل . | به یا د آمدن ، دردل گشتن، به خاطر آمدن، درمخیله گشتن، تداعی شدن .

أنار اوں **a-nār aw̃** -[مص]- په یاد راوستل ، په یاد راوړل په اګاهانه ډول . | به خاطر آوردن، به یاد آوردن به صورت آگاهانه .

أنار(ی) تیوں **a-nar-ē tīū̃** –[ص]- دچا یاد ساتل، دچا په یاد کي اوسېدل . | خاطرات کسی را به یا د داشتن، حفظ خاطرات کسی، به یاد کسی بودن .

أنارتیوں **a-nār tī w̃**- [مص]- چاته وریادول،چا ته(یوڅه) ورپه یاد ول، دچا په یاد کي ورکول یا په یاد ور وستل. | به یاد دادن ،به خاطر دادن، یا د کردن(چیزی) به کسی، چیزی به خاطر کسی دادن .

أنار سلون a-nār salũ -[مص]- الهام کېدل، نابېره په یاد راتلل، څوک یا څه دفعتاً په زړه کې گرځېدل،په زړه ورېدل . | الهام شدن، دفعتاً به خاطرآمدن، کسی یا چیزی دفعتاً الهام شدن،به دل گشتن .

أنار سلون a-nār saləw̃ -[مص]- چا ته دالهام سبب کېدل، د چا په یاد کې ورکول، د چا په یاد کې وروستل. | به کسی موجب الهام شدن، کسی را به یاد کسی آوردن، کسی را به یاد کسی یا چیزی انداختن.

أنار سلوون a-nār saləwəw̃ -[مص]- ددوهم کس له لاری دریم کس ته ورپه یادول. | به توسط شخص دوم به شخص سوم چیزی را به یاد دادن.

أنارښون a-nārṣəw̃ -[مص]- په یاد راوړل، ذهن ته راوستل،یوه پېښه یا خاطره بېرته راپه یادول . | به یاد آوردن، به خاطر آوردن، به ذهن آوردن،خاطره یا واقعه را دوباره به ذهن آوردن .

أنارښوَون a-nārṣəwəw̃ -[مص]- بل کس ته په یاد وروستل، بل کس ته ورپه یادول. | به یاد کسی دادن، به ذهن کسی آوردن.

أنارښوي شته a-nār ṣəwē- štə -[ص مف]- بل کس ته ورياد کړل شوی، ورپه یاد کړل شوی، هغه کس چې تا ورسره مرسته کړې وي چې په یاد یې راوړي. | به یاد کسی دیگر آورده شده، آن کس که تو با او

کمک کردی که تا به یاد آورد.

أناربښي شته a-nār ṣe- štə -[ص مف]- په یاد راوړل شوی، په یاد راوستل شوې. | به یاد آورده شده، آن چه به خاطر آورده شده است.

أنـار-ی a-nār-ē -[ق]- پـه (خپـل) فکـر، پـه(خپل) خیـال، پـه (خپـل) انگېرنـه، پـه خپـل نوبښت. تـو بـه أنـاري میلـه چیش tū bə a-nār-ē melə čēš ، له خپل خیاله خبرې کوې. | بـه فکر(خـود)، بـه خیـال(خـود)، بـه دل خود، به ابتکار(خود) . تو به أناري میله چیش tū bə a-nār-ē melə čēš ، ازدل خود گپ می زنی، به اصطلاح ازشکم خود گپ می زنی.

أنسو a-nasū -[ق]- سپېړمه، سپېړمو ته. | به بینی، به بینی رسیدن.

أنسوډنگله a-nasū ḍaŋələ -[ص مفـ،مذ، م،ج]- سپېړمو تـه رسېدونکي،بېزار کېدونکي . مونث یې أنسو ډنگولي a-nasū ḍaŋə́lī، ده. | به بینی رسیده، بیزارشده، کسی که به بینی رسیده ویـا مـی رسـد. صیغه مونث این کلمه ، أنسو ډنگولي a-nasū ḍaŋə́lī،می باشد.

أنسو ډنگوله a-nasū daŋə́wələ -[ص فا، مذ،م،ج]- سپېړمو ته رسوونکي، بېزار کوونکي، تنگوونکي کس یا کسان . مونث یې ، أنسو ډنگولي a-nasū daŋə́wəlī ، ده . | به بینی رسانـنده ، بیزار کننده، کسی یا کسانی که به بینی می رسانند، خسته کننده ،کسل کننده. صیغه مونث این کلمه ، أنسو ډنگولي a-nasū daŋə́wəlī ، می باشد.

أنسوڋنگوں a-nasū daŋū̃ -[مص]- سپیړمو تـه رسپدل،بپزاره کپدل،تنگپدل. | به بینی رسیدن، بیزارشدن،به تنگ شدن، به ستوه آمدن .

أنسـو ڋنگـوں a-nasū daŋə́w̃ –[مص]- سـپیړموته رسـول ،بپزاره کول. | به بینی رسانیدن، بیزار کردن،به ستوه آوردن.

أنسو ڋنگووں a-nasū daŋə́wəw̃ -[مص]- پـه دوهم کس باندی دریم کس سپیړمو ته رسول. | بـه واسطه شـخص دوم شخص سوم به ستوه آوردن.

أنسوڋنگي شته a-nasū ḍaŋī-štə -[ص مفـ ،مذ]- سپیړمو ته رسپدلي، څوک چي دچا دلاسه سپیړمو ته رسپدلي وي. | به بینی رسیده ، به ستوه آمده ، بیزار شده .

أنسوڋنگې شته a-nasū ḍaŋē-štə -[ص مفـ ،مذ]- سپیړمو ته رسول شوې، بپزاره کړل شوې. | به بینی رسانیده شده، به ستوه آورده شده، آن که بیزار ساخته شده است .

أنشت a- našt -[ا]- پای، اخر،ثبوت . ریشه این کلمه نشته naštə ،یعنی سَر، می باشد. | اخر، انجام، پایان،ختم،ثبوت. ریشـه ایـن کلمـه نشـته naštə ، یعنی سَر می باشد. درسانسکریت anta به معنـای پایـان، خاتمـه، انتـها و اخر می باشد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱،ص۹۱)

أنشت اون a-našt ū̃ -[مص]- پای ته رسېدل، په اصطلاح کي هغه کس چي دهغه بد گوزارگی له املـه يي څوک قبول نـه کړي،هغه کس چي تول ورڅخـه بيزاره وي يا يي ورڅخـه بد راشي . | پايان يافتن، بـه پايان رسيدن ، کسی که به نسبت بد گزاره گی اش هيچکس او را نپذيرد، کسی که برای سايرين قابل قبول نباشد.

أنشت گـو a-našt gō -[ق]- پـای ته ورسـېد،ختم شـو. لکـه: ديشتاو(دوشت او) کروں أنشت گو dištā karə̃w a- -našt gō ، دلاسونو مينځل ختم شو. دخطاب په صورت کي ويل کېږي ، أنشت گوا a-našt gōā ، ختم شو؟. | ختم شد، بـه پايـان رسـيد.مثلا ً : ديشتاو(دوشت او) کروں أنشت گو dištā karə́w̃ a-našt gō ، دست شستن ختم شد. درصورت مخاطب قراردادن کسی گفته می شود:أنشت گوا a-našt gōā ، ختم شد،به پايان رسيد؟.

أنشت ناشـي a-našt nāšī –[ق]- بشپړ شو، پاي ته ورسول شو، ختم شو . لکه : آو دَ تون أنشت ناشي āw dátū̃ a-našt nāšī ، د پټي اوبـه کول پـاي تـه ورسـول شـول. | تکميل شد،به انجام رسيد، بـه پايـان رسيد، خاتمه يافت . به گونه مثال: آودَتوں أنشت ناشـی āw dátū̃ a-našt nāšī ،آبياری زمين به انجام رسيد.

أنشت ناشي شته a-našt nāšī-štə -[ص مفـ ،نکـ]- پـای تـه رسول شوی، ختم کړشوی. | به انجام رسانده شده، به پايان برده شده،ختم

شده،ختم کرده شده، پایان داده شده .

أنشت نشله a-našt našə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- پای ته رسونکي، ختموونکي . | انجام دهنده، به پایان برنده، کسی یا کسانی که کاری را به پایان رسانیده اند ویا می رسانند.

أنشت نشوله a-našt našə́wələ -[ص فا، مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چي په بل چا باندي یو کار پای ته رسوي. | کسی یا کسانی که توسط شخص دیگر کاری را به پایان می رسانند.

أنشت نشون a-našt nášū̃ -[مص]- بشپړول، دکارپاي ته رسول ، تکمیلول . | تکمیل کردن، به انجام رسانیدن،به پایان رسانیدن، ختم نمودن کار.

أنشت نشون a-našt našə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندي کاربشپړول اوپای ته رسول . | توسط شخص یا اشخاص دیگر کارتکمیل نمودن وبه پایان رسانیدن.

أنشت نشوون a-našt našə́wəw̃ -[مص]- د دوهم کس له لاری په دریم ګړی باندی یو کار پای ته رسول. | پایان بردن کار ازطریق شخص دوم به واسطه شخص سوم .

أنشت نشي شته = انشت نشوي شته a-našt nášē-

أوام کار

štə= a-našt našə́wē-štə -|ص مف ،مذ|- په بل کس یا کسانو باندی پای ته رسول شوی. | به توسط کس یا کسان دیگر به پایان برده شده.

أنشته کېړه a-naštə keṛə -|ا،ص| دنورستان د کندنکاري په هنرکي، دیو نسبتا لوی مرکزی دایروي نښان شیا او خوا ته نورو وړو دایروي نښانونو ته وېل کېږي. خوپه اصطلاح کي دبلا گردان پــــه مفهـوم دی . | درهنرکندنکاری روی چوب نورستان ، به دایره های کوچکی که دراطراف دایره نسبتا بزرگ مرکزی نقش شده باشد، گفته می شود .این گونه نقش درکندنکاری دروازه ها وستون ها دیده می شود . اما در اصطلاح به معنای بلا گردان،وسپربلاها می باشد .

أنشته کېړه

أنوکه تېک a-nūkə taēk -|ص|- زړه بداوی، له چا سره کینه لرل یا کینه ساتل. | حریف بودن با کسی، بدبینی داشتن باکسی، کینه کسی به دل داشتن.

أوام دوشت a-wām dōšt - |ص|- هغه کار چی بنی لاس ته برابر نه وي . | کاری که به دست راست برابر و عیار نباشد، دست چپ .

أوام سووام a-wām süwām -|ص|- سپکی سپوری خبری .

| سخنان تند وزشت ، بد و رد، ناسزا .

أوام کار a-wām kār -|ا،ص|- خبره په غلطه اوریدل . أوام

أوام کار کاربوش a-wām kār böš **خبره دي غلطه واورېده** .أوام کاربوم a-wām kār böm، **خبره می نادرسته واوېده | سخن به اشتباه شنیدن، نادرست شنیدن سخن** . أوام کاربوش a-wām kār böš ،**گپ را کج شنیدی، گپ را غلط شنیدی** . أوام کاربوم a-wām kār böm، **گپ را درست نشنیدم** .

***

ب – بی– b

ب– (bē) - دا د نورستاني ژبې د الفبا صامت یابې غږیزه توری ده چې دکلمې په اول اومنځ کې نیمه او اخرکې په بوره شکل لیکل کیږي . ددغه توري په اړه حکیم هلالي لیکلي: دا دوه شونډیز، غږن، انسدادي کانسوننت ده.(دپښتوژبې فونو لوجي، کابل۱۳۷۰،مخ۸۰) | این حرف بی صدای زبان نورستانی می باشد که در اول ودرمیان کلمه به گونه نیمه و در اخیرکلمه به شکل مکمل نوشته می شود . پوهاند رحیم الهام درمورد این حرف نوشته است: این حرف انسدادی، دولبی،با اوا است.نسبتا خفیف تلفظ می شود وخصوصیت تنفسی ندارد. (روش جدید درتحقیق دستورزبان دری،ص۶۶)

با bā- [ا]- بار، پېټی، پنډ . اي با ابن اوښاو ī bā ī üṣāw ،دغه پېټی ماته را په شا کړه . | بار، پشتاره، محموله . اي با ابن اوښاو ī bā ī üṣāw ، این بار را به پشت من بده .

با bā -[مستق]- دغه کلمه د بون bū̃ دکلمې مستقبل ده، چې معنا یې وبه شي ،ده . لکه : بر ايي مېله ابره با bar ī melə abərə bā ، نه چې دا خبره ورانه شي . ايي کوي با ته نی ī kōi bā tə nai ،دغه کاربه وشي که نه . | این کلمه مستقبل کلمه بونbū̃ بوده که معنای ان خواهد شد ، می باشد . مانند: بر ايي مېله ابره با bar ī melə abərə bā ،نه که این موضوع خراب شود. ایی کوي با ته نی ؟ ī kōi bā tə nai? ، این کار خواهد شد یا نه ؟.

با چون bā čũ -[مص]- پېټي جوړول، پېټي په شا اخيستل. | بار جورکردن، باربه پشت گرفتن.

بار bār-[پسيـ ، ق]- دکلمو وروسته راځي اومخکنی کلمي ته صفت او کله قيد حالت وربښي . مثلاً : برا - برابار brā bār ، وروري . بوسته - بوسته بار bōstə bār ،ښه والی . ابره بار abərə bār ،بدی، اونور. | به حيث پسينه کلمات می آيد وبه کلمه قبلی حالت صفت يا قيد می بخشد . مثلاً : برا ، برا بار brā bār،برادری . بوسته ، بوسته بار bōstə bār ، خوبی . ابره بار abərə bār ، بدی، وغيره .

بار bār -[ا،ص]- جريمه، ديت . که څوک په شخړه کي له تيغ څخه کار واخلي اويا قتل وکړي،جرگه هغه ملامتوي اودرنده جريمه ورباندي ږدي . د ملامتی دغي جريمي ته بار ويل کيږي. بايد وويل شي چي د بار د جريمي اندازه په مختلفو پېښو کي جدا دی. | جريمه، ديت. هرگاه کسی درجنگ ،با استفاده ازتيغ ، طرف مقابل را مجروح يا قتل نمايد،جرگه گناهکار راملزم به پرداخت جريمه می سازد. اين جريمه را بار گويند . بايد گفت که اندازه جريمهٔ بار در مورد هر واقعه مختلف می باشد.

باري= بري bāri = bari-[ا،ص،م،ج]- په پخواني نورستان کي دغلامانو قشر ته ويل کېده. دنورستان مادي فرهنگ ددغو خلکو د زحمت کشي محصول ده چي د سپينو زرو، اوسپني ، لرگو او د گندلو په هنرونو اوصنعت پوهېدل . په سانسکريت کي bhara(m) د هنرخاوند، صنعتکار،په معناده . او kārī دغلام په معنا ده . | نام قشرغلامان درزمان

قبل از اسلام بود. تمام هنروفرهنگ مادی نورستان مرهون زحمتکشی این گروه می باشد، که به هنر وصنعت نقره، آهن، چوب وبافنده گی تسلط داشتند. درزبان سانسکریت bhara(m) به معنای صاحب هنر، هنرمند، صنعتکار است . (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱ ، ص۴۲۶) وkārī به معنای غلام می باشد . (همان کتاب،ص۴۵۸)

باز bāz –[ا]- دڅرمنو نری تارچي په هغه باندې، کتونه، کتکي وطني بوټان او نور دڅرمنو شيان ګنډل کيږي. | تارنازک چرمی که به واسطه آن چهار پایی، چوکي، چموس وطنی و سایر وسایل چرمی بافته ودوخته می شود.

باس bās- [ا]- وږمه، نری شمال ،باد . | نسیم ، باد، شمال خفیف .

باس بېرتون bās bērtaw̃ -[مص]- باد پرېښودل، پسکي اچول .

| باد به بیرون رها کردن، گوز زدن.

باس نه لسون bās na- lasū̃ - [اصطـ]- دلغت لـه مخې چا تـه شمال نـه ور پريښودلو، په معناده، خو په اصطلاح کي دچا په غياب کي لـه هغه څخه لفظي دفاع ،په معنـا استعماليږي. | ازنگاه لغوی دفع شمال یا هوا از کس می باشد ، اما دراصطلاح به مفهوم دفاع لفظی ازکسی درغیابش، می باشد .

باسوا bāswā - [ص]- هوا لرونکي، هوا داره، هغه ځای چې هلته شمال او هوا چليږي . | هوا دار ، جای که در آنجا شمال می وزد ویا هوا

جريان دارد .

باش bāš - [ع]- دوولس . | دوازده .

باش ازار bāš azār -[ع]- دوولس زره . | دوازده هزار.

باش اېنيوو bāš ēniōw -[ق]- دلغت له مخې ،په دوولسو ځايوکې معنـا ورکـوي، خـو پـه اصـطلاح کـې دا کلمـه د ډېـرو ځـايو ،پـه معنـا استعماليږي. تو باش اېنيو پا تې tū bāš ēniōw pā taē، تـا پـه دوولسو ځايو کې پښه کېښوده. | ازنگاه لغوي بـه معنـای دوازده جا بوده، امـا در اصطلاح به معنا ومفهوم بسيارجا ها ، مورد استعمال می باشد. تو باش اېنيو پا تې tū bāš ēniōw pā taē ، تو در دوازده جا پا گذاشتی.

باش پار bāš pār -[ق ز]- دوولس ځله، دوولس واره. | دوازده بار، دوازده دفعه.

باشوم bāš-ūm -[ق] – دوولسم . | دوازدهمين .

بـاش ويشـي bāš wišī -[ع]- دوولس شلي ، دوولـس شل گون، دوه سوه او څلوېښت . | دوازده بيست ، دوازده بار بيست، دوصدو چهل .

بـاش ويشـي ازار bāš wišī azār -[ع]- دوولس شلي زره، دوه سوه او څلوېښت زره . | دوصدو چهل هزار.

باښ bāṣ- [ا،م،ج]- تکي،توري، کلمـه. دخبرې پـه معنـا هم ده . توکـه

ای باښ مېله تچام tū kə ē bāş melə tačām تا ته یوه خبره کوم . ای باښ به نام توچ ī bāş- bə nām ə tōč ، ددغی تکي نوم واخله یا ووایه. | حرف ، کلمه،سخن،گپ . به معنی سخن نیز است. توکه ای باښ مېله تچام tū kə ē bāş melə tačām ،به تو یک سخن می گویم . به تو یک گپ می زنم. اي باښ به نام توچ ī bāş- bə nām ə tōč ، نام این حرف را بگو.

باک bāk -|ا|- پروا، توجه . کیتی دي وښی ته کس باک نو kiti-dī waşi-tə kas bāk nū، هرڅومره چی وورېږي هېڅ پروا نشته . | پروا ، اعتنا، توجه،باک. کیتی دي وښی ته کس باک نو kiti-dī waşi -tə kas bāk nū، هرقدر که ببارد هیچ پروا نیست.

با کروں bā karə́w̃ -|مص|- بل کس ته پېتی ورپه شا کول. | بار را به پشت کسی دادن .

باکوا bā kawā -|ا|- جېزاوجوړه، هغه څیزونه چي ناوی دپلار له کوره خان سره د مېړه کور ته وړي . | جهیزیه ، ان همه چیزها که عروس ازخانه پدر به خانه شوهر با خود می برد .

با گوراله bā gūrālə -|ص فا،مذ،م،ج|- بار وړونکی، باروړونکی کس یا کسان ، هغه کس یا کسان چی باروړي اویا یې وړی وي. مونث یې باگوړېلی bā gūrēlī ده . | بارکش، کسی یا کسانی که بار می برند ویا برده اند. مونث این کلمه باگوړېلي bā gūrēlī است.

با گوراله

ببوں

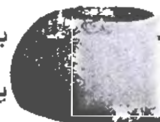
بـا گورگوسته bā gūrgō-stə-|ص فا،مذ،م،ج|- هغه کس یا کسان چې بار یې وړی وي . | ان کس یا کسانی که بار را برده اند .

بالـه bālə-|مستقـ|- کېدونکی، هغه کار چې دکېدو امکان یـا احتمـال یـې موجـود وي.دمونـث صـیغی لـه پـاره بیلـي bīlī ،کلمـه استعمالیږي. | شدنی،کاری که شدنش ممکن ویا محتمل باشد. برای صیغه مونث کلمه بیلیbīlī استعمال می شود.

بالـه ستـه bālə-stə -|ق|- کېدونکی،هغه کار چې کېدونکی وي، هغه کارچې د اجرا وړ وي. | شدنی، کاری که شدنی باشد، کاری که شد داشته باشد.

بان bān -|ا،ص|- بند،په بند کی. د ماشومانو دغوزانو په لوبه کی کله چې دوه غوزان له څلورو گوتوځخه نیږدی وي ،بان ورته ویل کیږي. | بند ، مسدود،دربند،دربند بودن. در چهارمغز بازی اطفال، هرگاه پنج چهارمغز به طرف چقوري خورد رها گردد و دو دانـه آن نزدیک تراز چهار انگشت یعنی یک چامپه باشد، ان را بان می گویند.

بـانـي bāṇī- |ا،م،ج|- لوښی، لوښـي، دکورسـامان . | ظرف، ظروف، وسایل، سامان اسباب خانه.

بانـي

ببڒ babiř- |ا|- بهی. | بهی (میوه) .

ببوں = ببه وں babə́w̃ -|مص|- په لوړ اواز د یو چا ستاینه کول،

په اتڼ په میدان کي د یوچا ستاینه ، د جنګ په میدان کي دجنګیالو احساساتي کولو په خاطر په لوړ اواز د هغو ستاینه کول ، په لوړ اواز دیوې تکی بیانول، هورا ویل . | توصیف کسی با آواز بلند، ستایش کردن کسی درمیدان رقص ، به خاطر احساساتی ساختن جنگجویان لشکر درمیدان جنگ توصیف آنها با آواز بلند، با آواز بلند به گونه رضایت نکتهٔ را بیان داشتن، هورا گفتن .

بُت(بوت) bot–[ا]- خیال، فکر، انګېرنه. | تصور،فکر، پندار، گمانه،خیال،حدس .

بُت(بوت) bōt -[ام]- فکر وکړه، خیال وکړه،حدس ووهه. | تصورکن، خیال کن، فکرکن، حدس بزن .

بتله batә́lә—[ص فا،مذ ،م ،ج]- انګېرونکی، خیال کوونکی، تصورکوونکی کس یا کسان. | تصور کننده، خیال کننده، فکرکننده، فکر کننده گان،تصور کنندگان .

بتن batịn=batәn -[ا]- فکر ، تصور، نظر، خیال. | تصور، اندیشه، فکر، خیال، نظر، رای.

بتور batür-[ا،اصطـ]- له اسلام څخه پخوا، دکلښه قبیلي خلکو په منځ کي جنګیالو له پاره بتور یو منلی او ویاړلی لقب او مقام و .هغه چا دغه مقام ترلاسه کاوه چي د دښمنانو (مسلمانانو) له وژلو برسېره دکلي خلکوته به یې شانداره مېلمستیا هم ورکړی وه .

بتورې کليمبورگ د کلښه خلکوجنگيالو ترمنځ دبتورمقام په اړه ليکلي دي:
دړنچيگل کلي کي جنگيالي کس کولای شول چی د اوو دښمنانو(مسلمانانو)
له وژني وروسته دمچمال اوده mačmāl-ōdə لقب او نهه څلوېښتو
دښمنانو له وژلو وروسته د بتور batür لقب ترلاسه کړي.
د نيشېي گرام په کلي کي هم له اوو کسوپه وژلو د مچمال اوده -mačmāl
ōdə لقب، او دنهه څلوېښتو کسو له وژلو ورسته دبتورمقام ترلاسه کړي.
که شخص اته نوي کسان ووژل نو نيله ډنډکو اوده nīlə ḍanḍəkū – ōdə
يعني دآبي تاج لرونکي لقب ، او د يوسلو اوه څلوېښت کسانو له وژلو
وروسته پوټ ډنډکو اوده pōṭ ḍanḍəkū - ōdə يعني سورتاج لرونکي،
لقب خپلاوه. په داسي حال کي چي دوايگل په کلي کي جنگيالو د اوو
مسلمانانو له وژلو وروسته دپوټ ډنډکو اوده لقب ترلاسه کاوه. د امېش
دېش او کيگل په کليو کي د القابو د ترلاسه کولو له پاره د اوو،څوارلسو
او يوويشتو کسانو وژل اړين بلل کېده.
دامېش دېش په کلي کي جنگيالي د اوو کسانوپه وژلو کولای شول د
بتورلقب ،اود څوارلسو کسانو په وژلو د يموني بتور yamüṇī batür
يعني دوهم خل بتور،او ديوويشتو کسانوپه وژلو شوربتورšür batür يعني
شجاع بتور او داوه ويشتو کسانو په وژلو سره د چرى بتور čarī batür
لقب ترلاسه کاوه.
دکېگل په کلي کي جنگياليو کولای شول د اوو کسانو په وژلو دبتورلقب او
ديوويشتو کسانوپه وژلو د پی لشته بتور pai laštə́ batür، ستربتور
(سترجنگيالي) لقب لاس ته راوړي.
دواما په کلي کي هغه څوک په دغه لقب وياړل کېده ،چي له اتو څخه تر
اتلسو کسانو پورې يې دښمنان وژلي اوپه همدې مناسبت مېلمستيا گاني

بتوری

خلکو ته ورکړې وي. ډاکتر پالوال د واما په کلي کې دغه مقام ته د رسېدو د شرایطو په اړه لیکلي دي : که یو چا اته دښمنان وژلي او د هر یو په مناسبت مېلمستیا ورکړې وي، نو هغه ته د بتورلقب ورکول کېده. بتور کس باید په هره مېلمستیا کې شل سېرلي او څلورغوایي کلیوالو ته ورکړي. یو کس کولای شول د ذکرشویو شرایطو په پوره کولو سره، دغه مقام ،څو ځله تر لاسه کړي. بتورهماغه باتور ترکي اوبهادر دري کلمه ده چې د بتورپه تلفظ ،کلښه الا ته داخل شوې ده . | بتوریکی از ارزشمند ترین القاب و مقام حماسه آفرینان قبل ازاسلام، درمیان قبیله کلښه بود. کسی مستحق این لقب شناخته می شد ،که تعدادی ازدشمنان را کشته وبه همین مناسب ها دعوت های مجلل برگزار نموده بود . (تازه ،ریشه های تاریخی و فرهنگی نورستان، ص۱۶۸).

کلیمبورگ درمورد به دست آوردن مقام بتوردرمیان مردم کلښه نوشته است: درقریه ړنچیگل شخص با کشتن هفت دشمن لقب مچمال اوده ´ mačmāl-ōdə را به دست می آورد وبا قتل چهل ونه نفر لقب بتوررا تصاحب می نمود.

درقریه نیشېي گرام شخص بعد ازقتل هفت مسلمان لقب مچمال اوده mačmāl-ōdə را صاحب می گردید. هرگاه شخص چهل ونه دشمن را به قتل می رسانید، لقب بتور به دست می آورد. نیله ډنډکو اوده nīlə ḍanḍəkū – ōdə یعنی دارندۀ تاج آبی، را به دست می آورد. اگرجنگجو یکصدوچهل وهفت نفررا به قتل می رسانید، لقب پوټ ډنډکو اوده pōṭ´ ḍanḍəkū - ōdə یعنی مالک تاج سرخ، شناخته می شد. درحالی که درقریه وایگل باقتل هفت نفرمسلمان ،شخص جنگجو می توانست لقب

بتوری

پوټ ډندکو اوده pōṭ ḍanḍəkū - ōdə́ ، را به دست آورد.

درقریه امپش دپش جنگجوبا قتل هفت نفر می توانست لقب بتور وبا قتل چهارده نفر لقب یموني بتور yamüṇī batür یعنی دو باربتور، وبا قتل بیست ویک نفرلقب شوربتور šür batür یعنی بتور شجاع وبا کشتن بیست و هشت نفرلقب چري بتور čarī batür را از آن خود نماید.

درقریه کپگل شخص می توانست با قتل هفت تن لقب بتور وبا قتل بیست و یک نفر لقب پی لشته بتورpaī laštə batür یعنی جنگجوی بزرگ را، تصاحب نماید. (M. Kimburg. The Kafir of the Hindu kush,vol ١, p ٣٥١) داکترپالوال درموردرسیدن به این مقام در قریه واما که یکی از قبایل کلبنه است ،نوشته است: اگر یک شخص هشت دشمن را می کشت وبه این مناسبت ها مهمانی ها برپا میداشت، برایش لقب بتور داده میشد. بتور باید درهر مهمانی بیست نربز وچهار نرگاو را به اهالی قریه می کشت. یک شخص میتوانست با برآورده ساختن شرایط یاد شده، چند بار به مقام بتور دست یابد (Culturs of Hindu kush , p ٦٤.) کلمه بتور یقیناً همان کلمه باتورترکی وبهادردری است که با تلفظ بتور وارد کلبنه الا شده است.

بتوری batürai -[ص]- دبتورمقام ، دبتورمقام درلودل. | مقام بتور، بتور بودن، دارا بودن مقام بتور.شاعری سروده است:

تتاں بتوری باړا ږڼي بتوری

تتاں بتوری نام شپر ږڼي بتوری

بجوري دروں ادوشت ،او نیرکوڼ ځني بتوری.

ترجمه:

پدرم بتوری است که باره راکشته است

پدرم بتوری است که نام شیر را کشته است.

پدرم بتوری است که با کمان باجوری قله نیرکونِ را پیموده است . (ادبیات شفاهی نورستان،ص۱۴۹)

بتون پناو Batün paṇāw -[ا]- دا دوایگل دکلي د یو رب النوع نـوم و. | ایـن نـام یکـی از اربـاب الانـواع قریـه وایگـل بـود. (کلیمبورگ،ص۱۵۲)

بتـون batũ – [مص]- تصور کول، انگہرل، خیال کول، فکرکول، گومان کول یا لرل، وراند وینه کول، له مخکي په یو موضوع یا پیښه پوهیدل . توبه بتون نیمالي گو tū-bə batũ nimāle gō ،ستا خیال او تصور غلط وخته . | تصورنمودن، پنداشتن، خیال کردن، گمان کردن، تخمین نمودن، پنداشتن، انگاشتن، گمان داشتن، حدس زدن، فکرکردن،گمان بردن، پیشبینی کردن، ازپیش فهمیدن یک موضوع . مثلاً : اگرمال کسی دزدی شود ، مالک خانه برکسی شک داشته باشد. توبه بتون نیمالی گو tū-bə batũ nimāle gō ، تصوروخیال تو غلط ثابت شد.

بتون batə́w̃ -[مص]- چاته یو فکر ورکول، تصور ورکول، چا ته د یو تصور انتقالول. | انتقال یک تصور به کسی، دادن فکردر باره موضوعی یا مسلهٔ به کسی .

بتـي **batī**-[ما]- فکریي وکړ،خیال یې وکړ. | تصورنمود، فکرکرد،خیـال کرد،گمان برد .

بتیام **batiām** -[ح ،م]- فکرکوم، تصورکوم ،خیـال کوم . | تصورمی کنم ، فکر می کنم،خیال می کنم .

بتیاس **batiās**-[حا،م]- (هغه) انگیري ،(هغه) تصور کوي. | (او) تصور می کند، (او) خیال می کند، می پندارد.

بتیاست **batiāst**-[ما،ج]- (هغوی) تصور کوي، (هغوی) خیـال کوي ، (هغوي انگیري. | (آنها) تصورمی کنند،(آنها) فکرمی کنند،آنها گمان میکنند.

بتیـت **batīt**- [مـا،ج]- (هغو) فکـر وکـړ، (هغو) وانگیرلـه. | (آنهـا) تصورنمودند،(آنها) فکر کردند .

بتـي شـتـه = بتیشتـه **batī-štə** -[ما،م]- هغه څـه چې هغه خیـال کړی و .ددغي کلمي مونث شکل یې بتي شتي batī-štī ،ده. | آنچـه کـه او تصور نموده بود. شکل مونث این کلمه بتي شتيbatī-štī ،می باشد.

بتیشـتوں **batī-štõ**-[مـا،ج]- هغـه څـه چـي (تاسـو) خیـال کـړی و ، هغـه څـه چي تاسـو وړاندوینـه کـړی و. وي بتیشـتوں بـو wī batī-štõ bö ،هغه څـه چـي تاسـو خیـال کـړی و، وشـو. | آنچـه کـه(شـما) تصـور نمـوده بودید، آن چه که (شما) پیشگویی کرده بودید. وي بتیشتوں بوwī batī-štõ bö ،آنچه شما تصور نموده بودید ،شد.

بتیم batīm- [ما،م]- **خیال مي وکړ،تصورمي وکړ.** نه اېش بتیم na-ēš batīm ،**خیال مي وکړه چې نه راځي. ددغه کلمي دحال زمان گردان:** بتیم batīm ،**فکرمي وکړ.** بتیش batīš،**فکردې وکړ .** بتي batī ، **فکریې وکړ.** بتیمیش batīmīš **فکرمووکړ.** بتیړې batīṛẽ ،**تاسوفکروکړ،فکرمو وکړ .** بتیت batīt ،**هغوفکروکړ .** | **تصورنمودم ،فکر کردم.** نه اېش بتیم na-ēš batīm ، **فکرکردم که نمی آیی. گردان زمان حال این کلمه :** بتیم batīm، **فکرکردم.** بتیش batīš، **فکرکردی .** بتي batī **فکر کرد.** بتیمیش batīmīš ، **فکرکردیم.** بتیړې batīṛẽ ،**فکر کردید.** بتیت batīt ،**فکرکردند.**

بَده badə́ -[ا،ص]- **حاصلخیز،بنه حاصل ورکوونکی(خاوره) .** | **(خاک)حاصلخیز، بارور،به آن خاک گفته می شود که خوب حاصل می دهد.**

بده پلال badə́ palāl -[ص]- **حاصلخېزه خاوره، هغه خاوره چې بنه حاصل ورکوي .** | **خاک حاصلخیز، آن خاک که خوب حاصل می دهد.**

بدي badī - [ا]- **طایفه ، نسب، ډله ،تیم .** | **طایفه ،عشیره،گروه نسَبی، گروپ، تیم .**

بډرکه baḍrəkə –[ا،ص]- **پلن . لکه:** بډرکه پوټ اوده جله baḍrəkə pōṭ-ōdə ĵalə ، **پلنه پانه لرونکي ونه .** | **پهن ،هموار، بردار . مانند:** بډرکه پوټ اوده جله baḍrəkə pōṭ-ōdə ĵalə ،**درخت دارای برگ پهن. این کلمه بیشتربه ارتباط برگ ها استعمال می شود.**

بډرکه سته baḍrəkə-stə -[ص]- **پلن ، پلن شانته .** ایي جلو به

پوټ بډرکه سته اوت ī ĵalō-bə pōṭ baḍrkə-stə ōt ، **ددغه ونې پاڼې پلنې دي . | پهن ، هموار.** ایي جلو به پوټ بډرکه سته اوت ī ĵalō-bə pōṭ baḍrkə-stə ōt ،**برگهای این درخت پهن است .**

بر bar -[ح ر]- دغه کلمه په یوازېتوب کي کومه معنا نه لري خو نورو کلماتو سره د شک او تشویش مفهوم ورځخه اخیستل کېږي . لکه : بر امي تنمنه ښوچ بات bar amī tanmənə ṣōč bāt ،**نه چې دا هلکان جنګ وکړي**، براېن موټر وياسي. bar ĩ mūṭar wiāsi̥ ، **نیږدې و موټرمې ووهي . | مبادا، نه که، این کلمه به تنهایی خود کدام معنای کامل نداشته، اما درپیوند به کلمات دیگر، مفاهیم خدشه به دل داشتن، تشویش داشتن، مبادا، را افاده می کند .مانند:** بر امي تنمنه ښوچ بات bar amī tanmənə ṣōč bāt ،**نه که این بچه ها جنگ کنند** . براېن موټر وياسي bar ĩ mūṭar wiāsi̥ ،**قریب بود مرا موتر بزند.**

بَر bar-[ا]- برکت، زیاتېدنه. | برکت ، افزون شدن، زیاد شدن خودی.

برا brā - [ا،م،ج]- ورور. | برادر. این کلمه در زبان اوستا brātar ،درزبان آریانی brātar ، درویدایی bhrátar و درزبان آریک bhrātar می باشد. (سرمحقق داکترخلیل الله اورمړ ،مقدمهٔ بر زبان اوستایی ، اکادمی علوم افغانستان ۱۳۹۲،ص ۳۰)

برابار brā bār -[ص،ق]- وروري،وروروګلوي. | برادری،اخوت.

بَرات barāt -[ا]- ساند، ویرژړل، پرمړي باندې په جګ اواز ژړا او

برامټ

فریاد کولو ته ویل کېږي . | نوحه کردن ،شیون بر مرده، گریان وفغان با آواز بلند برنعش میت را گویند .

براجو brā ĵū -|ا،ص،م،ج|- وربره ، د وورو لور، د وورو لوني، د ورونو لوني . | دختربرادر، دختر های برادر، دخترهای برادران .

برا زگه = برا ز ه گه brāzāgə - |أ،ص|- وراره، د وورو زوی، د وورو زامن، د ورونو زامن . | پسر برادر، برادر زاده، پسران برادر، پسران برادرها .

برازگه

براس brās- |اشا |- دهغه وورو. په دغه کلمه کي د (س) توری اشاري ده. | برادر او. درین کلمه حرف (س) اشاري است.

براس څتلوک brās caṭə́lōk- |اصط| – ای نر وروره . | ای برادرمَرد .

بَرام barām-|ا|- د ختولوی خم ده چي د غلو دانو ساتلو له پاره کارورڅخه اخیستل کېږي. له برام څخه لږ کوچنی ورته لوښي ته برمیک barmīk وایي. | خم کلان گلی است که برای نگهداشت غله ازآن استفاده می شود. به ظرف کوچکتر از برام را برمیک barmīk گویند.

بَرام

برامټ brā maṭ -|ص|- وروگلویز وېش، د وروری وېش. | تقسیم

برادرانه، تقسیم منصفانه را گویند.

برامنـه -brā maṇә́ [ص]- هغه څوک چې ورور یې مړ وي. | برادر مرده، کسی که برادرش مرده باشد .

برا موژک (برامنوک) -brā mōřk [اصط]- دا یوه اصطلاح ده لکه چې په پښتو کې (مړا) کلمه استعمالیږي. |برادر مرده ، ورد زبان یا تکیه کلام است . همانگونه که درپشتو(مړا) ورد زبان یا تکیه کلام می باشد.

برا مېلـه brā-melә-[ص]- د وروری خبرې،د ورونو ترمنځ سلا مشوره یا خبرې . دوستانه او انډیوالی خبروته هم ویل کېږي. | مصلحت برادرانه ، مشوره برادرها ، صحبت میان برادرها، صحبت های دوستانه را نیز گویند.

برا نڑ brā nř -[اصط] – د ورونو تر منځ نفاق او بې اتفاقي ته استعمالیږي . په لغوي لحاظ یو ورور له بل وروره جدا ،مفهوم ورځخه اخیستل کېږي . برا نڑ بوت brā nř böt ،ورونه په خپلو منځو کې بې اتفاقه شول. | ازنگاه لغوی ازاین کلمه برادر ازبرادر جدا ،مفهوم را می توان گرفت، آنگاه که برادران بی اتفاق باشند ،به گونه نارضایتی ودشنام ، گفته می شود. برا نڑ بوت brā nř böt ، برادرها بی اتفاق شدند، برادرها ازهمدیگر بیزار شدند.

برا وڑن brāwř-[آق]- سره ورونه، ورونه سره، ورونه سره یو

بَربَر **خای .** براوڑن-ی گومیش brāwř̃-ē gōmīš **،موړ ورونه یوخای لاړو.** یمه برا وڑن اومیش yamə brā wř̃ ōmīš **، موړ ورونه یو ، موړ سره ورونه یو. | برادرها با هم، بچه های پدر با هم .اگردویا چند برادرباهم ،جای بروند ویا باهم به کاری دست بزنند،استعمال می شود.** براوڑن-ی گومیش brāwř̃-ē gōmīš **،ما برادرها باهم رفتیم.** یمه برا وڑن اومیش yamə brā wř̃ ōmīš **، ما برادر هستیم، ما باهم برادر هستیم.**

شاعری جنگجویی برادران خود را این گونه ستوده است :

برا وڑن(ی) گي بي ساں ابرنجوي یما

برا وڑن (ی) کي بي بنومابښ جلیکوي

اتراکي وخی چوت دي موکي یما وڑین (وڑنی)

پرک دي استان وپگار کوڑن یما

ترجمه:

ما برادران ایلاق ها را به لرزه آوردیم

ما برادران شوماشت را جنباندیم

ازطنین صدای پای ما ، دي (رب النوع) **از کوه ها فرار کرد**

شور ومستیی ما درسرزمین پرک دي (رب النوع) **، است.** (نوت: این شعر مربوط دوبرادر به نام های بنار ونورکان از قریه رنچیگل می باشد،مورگنسترن ،ص۲۱۴)

بَربَر bar bar –[ق]- نیږدي وو .مثلاً : بَربَراس موټروياسی bar bar ī mūṭar wiāsị **، نیږدي موټروهلی وم . | قریب بود . این اصطلاح است به این معنا که، مثلاً :** بَربَراس موټروياسی bar bar ī mūṭar wiāsị ،

قریب قریب مرا موتر زده بود .

برټه barṭə -[ا،ص]- سپک بار،لږشانته لرگی یا پرورہ،چې دروند نه وي . | بارسبک،بارکم وزن،مقدار کم چوب یا کاه، بار کامل نباشد.

برڙون= برڙںوں brřũ=bř̃ũ -[مص]- خریل، لکه ږیره یا سر خریل . | تراشیدن، برداشتن مو، کل کردن سر یا ریش یا پشم گوسفند.

بَرْک barịk ,barək - [ق]-همدغه یوه شېبه مخکې، سمدستي، دپرژر . برک اتي اپں گو barịk atī-ẽ gō ، همدغه یوه لحظه مخکې له دي خایه لاړ(مذکر). گې gē مونث له پاره استعمالیږي. | همین یک لحظه قبل، فوراً، دستی . برک اتي اپں گو barịk atī-ẽ gō ،یک لحظه قبل از اینجا رفت (مذکر). گې gē برای مونث استعمال می شود.

برنگه braŋə -[ا،ص]- دخاورانبار، دخاورو ورو کی تپه گی. | پشته خاک، پشته سخت شده خاک، تپه کوچک خاکی.

بْرو brū-[ا،م،ج]- دکرنیزې ځمکې دېوال . | دیوار زمین زراعتی .

برومه چام barümə́ čām -[ص]- دهغه جامي نوم ده چې پخوا ښځو دخپل ورور د مرگ په غم کې اغوستله. اصلي شکل د کلمي، برا موژ چام brā mōř čām ، ده. | نام لباسی است که درگذشته خانم ها در سوگ مرگ برادر خود به تن می کردند. شکل اصلی این کلمه برا موژ چام brā mōř čām ، می باشد.

برِی

بروو

بْـروو= اوخ ōc = bröw-[ا،م،ج،مـذ،مو]- یـړ، یـره . کاچـه بروو kāčə bröw ،تور یږ. **کشره بـروو kasərə bröw**،سپین اېږ. ړتـه بروو **ẓatə bröw**، سور یږ . | **خرس** . کاچه بروو kāčə bröw ، **خرس** سیاه . کشره بروو **kasərə bröw**، خرس سفید . ړته بروو **ẓatə bröw** ، خرس حنایی.

بْروو نـار bröw nār -[ا]- دخرس پتنځای | خانه خرس .

برووِلـی bröwəlī -[ص]- دپاکستان د براول سیمی خلکوتـه ویـل کیږي . | اهالی منطقه براول پاکستان ،را گویند .

بَـره barə́- [ا]- دېوال،هغه دیوال تـه ویـل کېږي چی پـه کرونـدو اویـا نورو ازادو ځایو کی جوړ شوی وي اویا جوړیږي. تو کوړن سته بره گو tū kōř-stə barə gō ،هغه دېوال چی تا جوړ کری و،ونړېد. | دیوار،بـه آن دیوار گویند که در مزرعه ویا سایر ساحات ازاد ساخته شده باشد ویا میشود. تو کوړن سته بره گو tū kōř-stə barə gō،دیواری را که تو ساخته بودی، چپه شد .

بْره مړ= برمړ bramř -[ا،م،ج]- غټه غومبسه، غومبسی . | گـاو زنبور، گاو زنبورها .

بره مړ مړ bramř mř -[ا،ص]- دغومبسی خالـه . | خانـه گـاو زنبور.

بْرِي brē - [ا]- اوړه. | ارد .

برې برې brē brē -[ص]- ټوټه ټوټه، کله چې يو شي مات اوپه ورو ورو ټوټو بدل شي، وېل کېږي . | پاش پاش، ذره ذره، ريزه ريزه، تکه تکه .

برى به نسو brē- bə nasū -[اصطـ]- داوړو پزه . | بينى خميرى .

بْرېڅ brēc -[ا]- وربش، وربشنه. | ريسيدن، تارساختن.

بْرېڅ brēc -[ام]- وورېشه، لـه وړى يـا مـالوچ څـخـه تـار جوړکړه. | بريس (ازمصدر ريسيدن) ،تاب بده(پشم يا پخته را).

برېڅلي brecə́lī -[ص فا ،مو،م،ج]- وربشونكى، هغه ښځه يا ښځې چې وربشي . ددې کلمې مذکرشکل، برېڅله brecə́lə ده . | ريسنده ،آن زن يا زنهاى كه مى ريسند. مذكراين كلمه برېڅله brecə́lə، مى باشد.

بْرېڅوں brēcū̃ -[مص]- وربشل. خوپه اصطلاح کې مزې اوچرچې کولوته هم ويل کېږي . | ريسيدن،تاب دادن پشم ياپخته . دراصطلاح، به معناى عيش ونوش كردن، هم استعمال مى شود.

برېڅوں brecə́w̃ -[مص]- په بل کس يا کسانوباندى وربشل . | توسط شخص يا اشخاص ديگر ريسيدن.

برېڅووں brēcə́wəw̃ -[مص]- د دوهم کس په واسطه په دريم

کس باندی ورېشل. | ازطریق شخص دوم به واسطه شخص سوم ریسیدن.

برېڅي شته brēcị-štə -[ص مف، نک]- په بل چا ورېشل شوی.

| توسط کس دیگرریسیده شده.

بْرېکیمه brekimə - [ا، ص،مذ]- لوی، غټ . مونث یی برېکیمي

brekimī،ده . | بزرگ، کلان . مونث این کلمه برېکیمي brēkīmī ، می باشد.

برېکیمه سته brekīmə-stə –[ص،ق،مذ]- لوی،غټ . ایک برېکیمه سته دبله اوڕي ōṛī ،ēk brekīmə-stə dabələ یو غټ هلک و.

مونث یي برېکیمي شتي brekīmī-štī ده. | ایک برېکیمه سته دبله اوڕيōṛī ،ēk brekīmə-stə dabələ یک پسرکلان بود . مونث این کلمه برېکیمي شتي brekīmī-štīاست.

بَرېل barēl -[ا]- هغه وازګه چي دغوښي دپاسه وي . | چربوی که برسرگوشت حیوانات می باشد .

برڙں brř̥ -[ام]- وخریه . ایمه ښېي برڙں īmə ṣēi brř̥ ، زما سر وخریه. | کل کن،تراش کن. ایمه ښېي برڙںīmə ṣēi brř̥ ،سر من را کل کن، سر مرا بتراش .

برڙں(ی) شته brř̥-e -štə́ -[ص]- خریلی، خریل شوی . برڙں

شته ښېي ṣēi brř̃-e-štə́ ،**خریلی سر. | کل شده،تراشیده شده .** بررّن شته ښېي ṣēi brř̃-e-štə́ ،**سر تراشیده شده ، سرکل شده .**

بررّوں = بررّون brř̃ū= brřū̃ - **[مص]- خرېل.** ښېي بررّون ṣēi brřū̃ ،**سرخرېل .** ومېي بررّوں waēi brř̃ū،**دمېږو ورې خریل . په خبروکي دغه کلمه بررّوں تلفظ کېږي چې درسته نه ده. | کل کردن ، تراشیدن مو .** ښېي بررّون ṣēi brř̃ū ،**سر تراشیدن، سرکل کردن.** . ومېي بررّوں waēi brř̃ū ،**کل کردن پشم گوسفند . درمکالمه این کلمه بررّوں تلفظ می شود که صحیح نمی باشد.**

بررّوں brř̃w̃ ,brřw̃ –[مص]- د بل کس په واسطه دوېښتانو یا د مېږو وریو خریل . | تراشیدن موی یا پشم گوسفندبه واسطه نفردیگر.

برونز brūz̃ -[ا]- یو ډول وابښه ده چې په ابلبندونو کې شنه کېږي او څاروي يې خوري . | یک نوع سبزه است که درعلفچرهای تابستانی می روید ومورد استفاده حیوانات است.

بَري چېم barī čēm -[ا،ص]- د مرییانو چم. له اسلام څخه پخوا د تیتي طبقې خلکو کلي د پورته طبقې خلکو له کلي څخه جلا وه. | محله باری ها، محله برده ها . قبل ازاسلام قریه برده ها جدا ازقریه مردم طبقه بالا یا آزاد بود.

بربرې barbarē̃ - کاشکي. | کاشکی.

بریوي bariwī -[ا،ص]- اورا، هغه ډله ښځو اونجونو ته ویل کیږي چې ناوې دپلار له کوره دمېړه کورته بیايي. | آن دسته اززنها ودخترها را گویند که عروس را ازخانه پدربه خانه شوهرمی برند.

بَزار bazār- پرېماني، کله دغنیمت او مفت مال په معنا هم استعمال شوې اواستعمالیږي. توښه بزار بو tū-ṣə bazar bö ، تا له پاره دغنیمت (مال) شو. خو اوس دا کلمه د بازار په معنا یعنې هغه ځای چې هلته پېر او پلور کیږي، استعمالیږي. | فراواني . گاهی به معنای مال غنیمت وغنیمت دانستن مال ،یا مال مفت هم استعمال شده ومی شود . توښه بزار بو tū-ṣə bazar bö ، برای تو (مال) غنیمت شد. اکنون این کلمه به معنای بازار همان جای که درآنجا خرید وفروش صورت می گیرد، استعمال می شود.

بْڑِم bř̌m-[ا]- لرگېنه پینه، کله چې مشک سوری شي له لرگي ځخه په هغه پینه لگوي چې اوس نشته . | پینه چوبی، هرگاه مشک سوراخ گردد برآن پینه چوبی می زنند. این شیوه اکنون ازمیان رفته است.

بْڑِں bř̌-[ا]- پېنډه ، هغه څو کسه چې د ډوډۍ خوړلو له پاره په یوه کاسه یا دستر خوان کی سره یوځای کېني ، هغه کاسه یا غوري چې دوه یا دري کسو له پاره خانگړي شوې وي . | چند نفری که برای صرف طعام باهم می نشینند، همان غوری یا کاسهٔ که برای صرف طعام دو یا سه نفر آماده ساخته می شود .

بْڑِں بناںټ bř̌ ṣāṭ-[ص]- دکاسي اندیوالان ، هغه څوتنه چې

بړي

دخوړو په وخت کي په یوه کاسه کي سره کیني . | هم کاسه ، چندنفری که جهت صرف طعام دور یک ظرف نان باهم می نشینند .

بړ= بوړ **baṛ = bōṛ** -[ا]- توانېدل، دلاسه پوره ول. دکلمی اصلي ریښه بړbaṛ ده، خونن د بوړ bōṛپه تلفظ مروج شوی ده. | توانستن، توانایی داشتن. ریشه اصلی کلمه بړbar بوده، اما امروز به گونه بوړ bor ، مروج شده است.

بړ= بوړ **baṛ = bōṛ** -[ام]- وتوانېږه، وکړه. | بتوانی، بکن.

بړوں **baṛũ** -[ا،م،ج]- حشره،حشري . | حشره،حشرات .

بړوں **baṛũ** -[مص]- له وسه پوره ول،له وسه کېدل، دلاسه کېدل، دخوړو تمامول . | توانستن، قادر بودن، توانا بودن، ختم کردن غذا.

بړوں سته **baṛũ-stə** -[ص]- له وسه پوره،هغه کارچي اجرا یی ممکن اویا دچا له وسه پوره وي . لکه : بړوں سته کوي baṛũ-stə kōi ، له وسه پوره کار. | کاری که ازتوان پوره باشد، آنچه که اجرا شده بتواند ، کاری که کردنش ممکن باشد . بړوں سته کوي baṛũ-stə kōi،کارقابل اجرا، کاری که اجرای آن ممکن باشد .

بړي **baṛī** -[م]- وکړای شو ، وتوانېده ،خواړه یی ختم کړه . دبلي چیتراو بړي dabəlī čītrāw baṛī ،نجلی وتوانېده چي ولیکي. څوں اوو بړي cũ öw baṛī ،سپي ډوډۍ(جیره) خلاصه کړه. | توانست ، نان را

خلاص کرد. دبلي چيتراو بړي dabəlī čītrāw baṛī ،**دخترتوانست بنویسد.**
څوں اوو بړي cũ öw baṛī ،**سگ نان(جیره) را خلاص کرد.**

بړيت baṛīt -[ج]- (هغوی) وکړای شول، وتوانېدل . تې کوي انشت نشي بړيت te kōi anašt našī baṛīt ،**هغوکار خلاص کړاي شول. .**
ویدیشا اوو بړيت widišā öw baṛīt ،**مېلمنو ډوډۍ خلاصه کړه . | (آنها) توانستند.** تی کوي انشت نشي بړيت te kōi anašt našī baṛīt ،**آنها کار را به انجام رسانیده توانستند.** ویدیشا اوو بړيت widišā öw baṛīt ، **مهمانان نان را خلاص کردند.**

بَړيزي baṛizēi -[ا]- **دکلښه قبیلې خلکو پخوا دکونړ ولایت دمانوګي کلي په دې نامه یاداوه. | مردم درهٔ وایگل درگذشته قریه مانوگی ولایت کنررا به همین نام می شناختند .**

بَړي ګول baṛi gōl -[ا]- **د وانت - وایګل ولسوالی د کېګل کلي پخوانی توصیفي نوم ده .دغه نوم په پخوانیو شعرونو کي ډېر راغلی ده . | نام قدیمی وتوصیفی قریه کېگل ولسوالی وانت- وایگل می باشد . این اسم دراشعار کهن بیشتر به کار رفته است .**

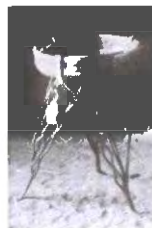
بَسوں basũ -[مص]- **خاوند کېدل، مالک کېدل، په اصطلاح کي د نارینه اولاد خاوند کېدلو په مفهوم ده . ددې کلمې ضد نښتوں naṣṭũ یعني بې اولاده کېدل دی . | صاحب شدن، مالک شدن،دراصطلاح به معنای صاحب پسرشدن است. ضد این کلمه نښتوں naṣṭũ یعنی بی اولاد بودن یا بی**

بشون

اولاد شدن،می باشد که درفرهنگ قدیم بدترین پیشامد به شخص تلقی میگردید.

بسپش basịš-||- کله چې په یوکور کې کوم هلک وزیږیږي نورکسان دماشوم پلارتـه دغـه کلمـه پـه کـاروي چـې د مبـارک اونبکمرغـه دي وي مفهوم ور ښخه اخیستل کیږي. دکلمې لغوي معنا بیخ دی شین،شه . | این کلمه درهنگام تولدی پسر به پدرخانواده گفته می شود، که به مفهوم مبارک ، تهنیت وخجسته باد،می باشد. معنای لغوی کلمه با بنیاد شدی،می با شد.

بَش پیـي = باش پیـي **bāš pei** -|۱|- لغوي معنا یې دوولس پښې ده . د دودی خوړلو هغه محلي میز ته ویل کیږي، چې درې پښې لري، چې هره پښه یې له څلورو تاو شوي اوسپنیز سیخانو څخه جوړ دی. نوپیي nū pei اواپښتاش پیپي ēstāš pei یې دوه نور دولونه دي . | معنای لغوی این کلمه دوازده پا،یا دارنده دوازده پا،می باشد. میزنان خوری محلی است که سه پایه دارد.هرپایه ان متشکل از چهار رشته سیخ تاب خورده اهنی می باشد. نو پیی nū pēī و اپښتا ش پیی estās pēī انواع دیگران می باشند .

بش پیی

بَشولـه bašə́wələ-|ص فا،مذ|- نازکوونکی،هغه څوک چې نازکوي. ددغه کلمې مونث بشولی bašə́wəlī ،ده . | نازکننده، کسی که ناز می کند. مونث این کلمه بشولی bašə́wəlī ،است.

بَشون bašə́wən –|۱|- ناز. | ناز .

بشولـه bašəwələ -|ص فا،مذ،م،ج|- نازکوونکی. | نازکننده،نازکننده ها.

بشـون bašə́w̃ -|مص|- نازکول، شکایت لرل.هغه نازمنظورده چې

کشران یې په مشرانو کوي. | نازوقهر، شکایت کردن . آن ناز منظور است که خوردها بر کلان ها می کنند.

بَبِن بوړه تیاس baş büṛə tiās –[اصط]- دا یوه اصطلاح ده چې معنا یې، په خوشحالی، دزړه خوشحالتیا سره، ده. بوسته مېلو بنه ببن بوړه تیاس bōstə melō-ṣə baş büṛə tiās «بنوخبروته زړه خوشحالیږي. | ازنگاه لغوی به معنای دل می شگفد است .این اصطلاح است که معنای، دل خوش می شود، را افاده می کند . بوسته مېلو بنه ببن بوړه تیاس bōstə melō-ṣə baş büṛə tiās «به سخن خوب دل خوش می شود.

بَبِن بوړه کراو baş büṛə kərāw-[اصط]- په خوشحالی ، په اخلاص، د زړه له کومی. | به اخلاص ، به خوشی، با دل پاک .

ببنه baṣə́ -[ا]- لهجه، ژبه، دمرغانو اواز ، په سُر او لی برابر ساز او اواز، په اړه هم استعمالیږي. په سانسکریت کی bhāṣa دخبرې، کلام او خطابې په معنا ده. | لهجه، زبان، به آواز پرنده ها وبه ساز وسرود دارای سُر و لی نیز استعمال میشود. در سانسکریت bhāṣa به معنای سخن، حرف، خطابه است.

ببنه پوتوں baṣə́ pūṭə́w̃ -[مص]- په خبرو راتلل، اعتراف کول، له چوپتیا وروسته په خبرو پیلول . | به حرف آمدن، به سخن آمدن،

اعتراف کردن، بیان یک موضوع بعد ازخاموشي،به اصطلاح،دهن باز کردن،به سخن آمدن.

ښښه پوټوون baṣə́ pūṭə́wəw̃ -[مص]- په خبرو راوستل، ثوک خبرې کولوته اړ ایستل . | به گپ آوردن، به گپ زدن وا داشتن .

ښښه پوټې شته baṣə pūṭē-štə -[ص مف]- په خبرو راغلی، معترف شوی . | به گپ آمده، اعتراف کرده، معترف شده.

بکوره bakūrə́ -[ا،ص]- ښښه، ترپکي . دغه کلمه یوازې نه استعمالیږي ،بلکه ترډېره د چوت یا چود کلمې سره یوځای استعمالیږي. | پا، لغتک .این کلمه به تنهایی استعمال نمی شود ،بلکه بیشتربا کلمه چوت یا چود یکجا به کاربرده می شود.

بکوره چود = چوت bakūrə́ čōd = čōt -[ص]- دپښو دربا،ترپکي ، دیرغلگرو دغورځي پرځي اواز چې د جنګ جګړې په وخت کې اوچتیږي، هغه اوازچې په ځمکه دپښو لګېدو څخه اوچتیږي .دغه کلمه تر ډېره په حماسي شعرونو کې دجنګیالو دیرغل د هیبت په ستاینه کې راغلې ده . | تپ تپ پای،طنین صدای پای ،صدای پای مهاجم ،صدای جست و خیز مهاجم یا مهاجمان، صدای که ازاصابت یا کوبیدن پا برزمین برخیزد . این کلمه بیشتر در اشعار حماسی در توصیف رعب وهیبت هجوم رزمنده گان آمده است. چنانچه درین شعر می بینیم :

یمه وځای دتي ،دبوه گل شال متاله گومیش

یمه بکوره چود،ډمډول کنه ی بکوره چود .

ترجمه: ما مجهزبه دیوه گل رفتیم، تا بانده های شان را به تاراج بریم سرزمین ډمډول(ډمه ډوله) از طنین صدای پای ما می لرزد . (ادبیات شفاهی نورستان،چاپ سوم.ص۱۳۹)

بَگا bagā - [ا]- ججوري، دچرگ جججوري . | جاغور، جاغورمرغ .

بگړوبه کتي bagṛō-bə kaṭī-[اصط]- دغه جمله (phrase)

په تینگار، په پافشاري،په اصرار، په معنا ده. بگړوبه کتي وېښي-bagṛō-bə kaṭī weṣē، **په تینگارمي ورځخه واخېسته. | این جمله به معنای با پافشاری توام با فشار ، با اصرار، با سماجت واستقامت ، می باشد.** بگړوبه کتي وېښي bagṛō-bə kaṭī weṣē ، **به اصراروفشار ازنزدش گرفتم.**

بَگړه bagṛə -َ[ا،ص]- سرزوري،سرزوري، جنگي . | شقب، کله شخ ، جنگجو.

َبگړه بار bagṛə́ -bār -َ[ص]- سرزوري ،زورآوري، سرتمبگي.

| سر زوری،زورآوری، شقبی، سرتمبگی .

بَگیښټ = بگښټ bagīṣṭ = bagiṣṭ -[ا]- دپخواني نورستان له خدایانو څخه دی ،چي د اوبو او حاصلخیزي خدای په نامه، نمانځل کېده . کارل یتمارلیکلي: بگیښټ Bagīṣṭ دځارویو او اوبو رب النوع و او د الاهه دیساني Disānī (دیسڗڼي) زوی په نامه پېژندل شوی دی. په

سانسکریت کي دغه رب النوع دBhagiṣṭha په نوم یاد شوی دی. ددغه رب النوع نوم په اندوآریایي ژبه کي بګښتا Bhagiṣṭha و. | نام یکی از ارباب الانواع نورستان قبل از اسلام است، که به حیث رب النوع آب و حاصلخیزی پرستش می شد. کارل یتمارنوشته است: بګیښت Bagīṣṭ رب النوع مربوط به حیوانات وآب بوده وفرزند الهه دیسانی Disānī شناخته شده است.درسانسکریت این رب النوع به نام Bhagiṣṭha یا دشده است.(The Regigions of the Hindukush,p۱۵۱)

بګښتي = بېګښتي bēgṣṭī-[اصط]- دغه اصطلاح ځوانو پېغلو ته استعمالېده چي دپېغلي او محترمي مفهوم ورڅخه اخیستل کېږي. زه فکر کوم چي دغه کلمه دبګېښت رب النوع له نامه څخه اخیستل شوي ده اویا دبګېښت دنوم مونث بڼه يي ده ، چي محترمه مفهوم ورڅخه اخیستل کېدای شي. | اصطلاحی است که درخطاب به دخترها ی جوان به کار برده می شود . یعنی دوشیزه . این کلمه میتواند برای خانم ها ،به معنای محترمه استعمال گردد. من فکر می کنم که این اصطلاح از نام رب النوع بګېښت گرفته شده باشد یا شکل مونث بګېښت باشد.

بَل bal- [ا،ص]- تعادل له لاسه ورکول، یوې خوا ته مایل کېدل ،یوه خوا ته وزن زیاتېدل. | تمایل، مایل، به یک طرف مایل شدن، درموازنه به یک طرف لنگرشدن، مایل شدن به یک طرف، تعادل از دست دادن وبه سمتی مایل شدن .

بل بون bal bū̃-[مص]- مایل کېدل، یوې خواته لنګر زیاتېدل، یوه

خوا ته د وزن ډېرېدل، دیوه اړخ طرف نیول. | مایل شدن به یک طرف، زیاد شدن وزن دریک طرف ، ازدست دادن تعادل، طرفداری ازیک طرف .

بل چوں bal čū̃ -[مص]- مایل کول، یوی خواته وزن زیاتول . | مایل ساختن به یک طرف، افزودن وزن دریک طرف ترازو.

بلکه balkə -[ق]- په سختی، په مشکل، په تکلیف.اما بلکه لتو amā balkə latō ، کور می په تکلیف پیدا کړه. | به مشکل، به سختی، به جنجال وتکلیف،ابله به ابله . اما بلکه لتو amā balkə latō ، خانه را به مشکل یافتم.

بَلن balən -[ا]-هغه لوی لرگی چې دکور په دېوال کې ایښودل کېږي. | چوب چهاررخی که در دیوار خانه گذاشته می شود،به نام بلن یاد می کنند.

بلنگه bēləŋə -[ا،ص]- گنگس غوندې، لېونی ډوله . | گنگس طور، کسی که حرف زدنش درست نباشد، دیوانه گونه .

بلو= بلوه baləw=baləwə -[ا،ص]- غوړ،وازگه. |چرب،چربو.

بَلو دام baləw dām -[ا]- لویه کولمه. | روده کلان .

بلوسته baləw-stə - [ص]- غوړ شی . بلوسته انا baləw-stə anā، غوړه غوښه . بلوسته دیو baləw-stə dīw ،غوړ شونتی . | چیز

بلي کوره

چرب . مانند: بلوسته انا baləw-stə anā ،گوشت چرب. بلوسته دیو baləw-stə dīw ، چراغ چوب چرب .

بلوکڑ= اېته baləw kř = ētə́ –[ا،ص]- دلغت دریښي لـه مخـي غوړه مړی معنا لري . دحیوان غټه کولمه لـه وازدې ،اوړو او سرکي یا اوبو له ګډولو وروسته ډک او هغه د سکروټوپه حرارت کې پخوي . | از نگاه لغوي به معنای لقمهٔ چرب است . روده کلان حیوان را ازمخلوط چربو ،آرد، چهارمغز،سرکه یا آب پرنموده درحرارت قوغ آتش پخته می کنند.

بلي balī -[ص]- پېرزوینه، پېرزوینه لرل . اېن ښه بلي نه برياس sə– ī̃ balī na-bṛiās ، په ما یې پېزوینه نشته. | روا داری، روا داری داشتن. اېن ښه بلي نه برياس sə– ī̃ balī na-bṛiās ، به من روا داری ندارد.

بلي balī -[ا]- یو ډول وابنه ده چې د کونړ اونورستان پـه ګرمو سیمو کې شنه کېږي. دغه ګیاه چې اوږد تار لري دوچېدوپه صورت مقاومت پیداکوي . پخوا د کونړ اونورستان په جوماتونو کې دفرش په ځای غوړول کېده. پخوا دپیچ دري په کلیو کې له دغه نبات څخه چپلکو پـه ډول پاپوش ګنډل کېده چې د پجولي pajôlē په نامه یادېده. | یک نوع سبزه است که درمناطق گرم نورستان وکنر می روید. این سبزه تار دراز داشته در صورت خشک شدن مقاوم می گردد. قبلاً درمساجد کنرونورستان به عوض فرش ازاین گیاه استفاده می شد.درگذشته دردهات درهٔ پیچ ازین نبات به گونهٔ چپلک،پاپوش ساخته می شد که به نام پجولي pajôlē یا د می شد.

بلي کوره balī kũrə́ -[ا،ص]- لـه اسلام څخه پخوا کلښه خلکو د

بنگروں

پېچ درې اودهغه لاندې سيموخلک پـه دې نامـه يـادول . بنـايې دليل بـه يـې هماغه دپجولي په پښوکول وي چې د بلي له گياه څخه اوبدل کېده. | قبل از اسلام مردم کلښـه اهالی دره پیچ ومنـاطق پـایین آن را بـه این نـام یـا د می کردند.ممکن است علت آن بـه پـا کردن همـان پجولي باشد کـه ازگياه بلـی bali بافته می شد.

بَليم استان balim astān -[ا]- دمولديش اوچيمي دکليو خلکو دپخواني واحد کلي توصيفي نوم دی . | نام قدیمی وتوصیفی قرای چیمی ومولديش است که درقديم قريه واحدی داشتند ،کـه بـه همين اسم توصيفي دراشعار ياد شده است .

بلي نـه بړوں balī na-baṛū̃ -[ص]- بخيلي کول،رخـه کول . | حسادت کردن،رشک بردن، بخيلی کردن.

بمـي bamē-[ا،ص]- ناراض ،خپه،غصه . | خفه ، ناراض، قهر،غصه

بَن ban - [ا]- ځنګل، دځنګل ورشو،دغره يا دځنګل هغه برخـه چې لـه ونو پټ او ځرخای ولري . پوگي پوس بوں بن او pūge pūs bū̃ ban ō ، داسې ځنګل دی چی سړی پـه کې ورکېږي . | جنګل، چراگـاه جنگلی، آن بخش جنگل يا کوه کـه دارای درختـان وچراگـاه باشد . پوگي پـوس بـوں بن او pūge pūs bū̃ ban ō ، چنان جنگل بی سروپا است کـه آدم خـود را در آن گم می کند .

بَن

بنـگروں baŋrū̃ -[مص]- خپـه ، خپـه تيا کول، غم کول. دغـه کلمـه

بوت

پخوانی ده . اوس ېېخي هېر شوی او په ځای یې د خپه کلمه استعمالېږي.

| خفه، خفه شدن، غم کردن . این لغت اصیل زبان بوده اما امروز فراموش شده و به عوض ان کلمه خفه استعمال می شود.

#بنو

بنو baṇū -[ا،م،ج]- حشره،حشري،بنو دامیم baṇū dāmīm ، حشري و چیچلم . | حشره،حشرات . بنو دامیم baṇū dāmīm حشره مرا گزید.

بو bū -[ا]- شه . | شو .

بو bū -[ا م]- وشه . |شو ،بشو .

بو bö -[ما]- شو، وشو . پونت ابره بو pūnt(pũt) abərə bö ،لار خراب شو. | شد . پونت ابره بو pūnt(pũt) abərə bö، راه خراب شد.

بوار buār -[ص]- ډېرقرضدار، ډېر پوروړی کېدل . دنی بوار danī buār ،په قرض کي ډوب . | افلاس، مفلس شدن،. دني بوار danī buār ،غرق در قرضداری، درقرض ووام غرق شدن، را گویند.

بوت bōt -[ا]- یو ډول محلي خواړه ده چی پخوا په ودونو او لویو مېلمستیاو کي د ورېژو له مغز ځخه پخېده. شېلي بوت šelī bōt خاص له غنی وریجی اویا دوریجو او د ارزن له مغز ځخه ګډ پخېده . اوس یی ځوک نه پخوي . | نوعی خوراک محلی است ، که درعروسی ها و مهمانی های بزرگ از مغزارزن پخته می شد. شېلي بوت šelī bōt تنها ازبرنج لک، و

یا ازبرنج لک ومغز ارزن مخلوط پخته می شد .اکنون کسی پخته نمی کند

بوت بوتي būt būt-e -[ق]- ورو ورو، ارام ارام، گام په گام، د وخت په تېرېدوسره . | آهسته آهسته، به تدریج، گام به گام، آرام آرام ، با آهسته گی،با گذشت زمان، به مرور زمان .

بوتک būtək- [ص]- ورو،ورو ورو تګ. | آهسته ،رفتار آهسته، آهسته راه رفتن،آرام راه رفتن، آهسته حرکت کردن .

بوتکي būtə́k-e–[ق]- ورو ورو،د مندي ضد . بوتک-ې چوویشته اوړي būtə́k-ē čüwī-štə ōṛī، ورو ورو روان و. | آهسته آهسته ، به آهسته گی،بدون شتاب وعجله . بوتک-ې چوویشته اوړي-būtə́k-ē čüwī štə ōṛī ،آهسته روان بود.

بوټ büṭ -[ا]- غیبت، چا ته دهغه په شا بد ویل. | غیبت،بد گفتن به کسی در غیاب او.

بوټ Büṭ -[ام]- غیبت وکړه، چاته بد ووایه، دچا بد ووایه. | غیبت کن، بدی کسی را بگو.

بوټله büṭə́lə-[ص فا،م ،ج، مذ]- غیبت کوونکي، هغه څوک یا کسان چې غیبت کوي . ددي کلمي مونث بوټلي büṭə́lī ده . | غیبت کننده، آن کس یا کسانی که غیبت می کنند. مونث این کلمه بوټلي büṭə́lī ،است.

بوټن büṭə́n- [ا]- غیبت، دچا په نشتون کي دهغه بد ویل . | غیبت،

درعدم حضورکسی بدی او را گفتن.

بوټني būṭənī -[ا]- غیبت، د چا بد ویل، د چا ترشا هغه ته بد ویل، د نورو بد ویل، په بل کس پسې بد ویل . | غیبت، بد گویی کردن، درغیاب کسی بدی اورا گفتن، به دیگران بد گفتن.

بوټنیا būṭə́nīa -[ا]- غیبت، دچا بد ویل. | غیبت، غیبت کردن، بدی کسی را گفتن.

بوټنیا سته būṭə́nīā -stə -[ص]- هغه څوک چې غیبت یې عادت وي،غیبت گر. | غیبت گر،آن کس که غیبت عادتش باشد.

بوټون būṭū̃ -[مص]- غیبت کول، دچا په غیاب کې دهغه بد ویل، په غیاب کې چاته بد ویل . | غیبت کردن، درغیاب کسی بدی او را گفتن،عیب جویی کردن،بدگویی کسی را کردن .

بوټون būṭə́w̃ -[مص]- په بل کس باندی دچا بد ویل، بل کس هڅول ترڅو په چا پوری بد ووایي . | توسط کس دیگر بدی کسی را گفتن،کسی را تحریک کردن تا بدی کسی دیگر را بگوید .

بوټي شته būṭī-štə-[ص فا،مذ،ما]- هغه کس چې د چا غیبت یې کړی وي یا یې کړي ده. مونث یې بوټي شتي būṭī-štī ، ده. | آن کس که غیبت کسی را کرده است. مونث این کلمه بوټي شتي būṭī-štī ،**می باشد.**

بوټي شته büṭē-štə= büṭəwē-štə -[ص مف،ما]- هغه کس یا کسان چې دبل کس په تحریک یې دچا غیبت کړی ده اویا کړي وي. | آن کس یا کسانی که به تحریک کسی ویا کسانی غیبت کسی را کرده است.

بَوټه bawṭə́ -[ا]- دکرنیزې ځمکې کوچنۍ اډې یا تخته چې د ځمکې په خړوبولو کې د اسانتیا له پاره جوړیږي. | کرد کوچک زمین زراعتی که به خاطر سهولت در آبیاری ساخته می شود .

بوْټه būṭə́ -[ص]- نا پوه،بی عقل ،هغه نا پوه مراد دی چې په اصطلاح کم عقل وي . | نافهم ،نادان،بی عقل،کنکس .مراد آن کسی است که به اصطلاح کم عقل باشد .

بوټه کوېدوم būṭə́ koidüm -[ا]- دساده گی کارونه ،هغه کارونه چې د هغه په اجرا کې دعقل څخه کار نه وي اخیستل شوی،نه سنجول شوي کارونه . | کارساده گی ، کاری که درآن از عقلانیت کار گرفته نشده باشد،کار نا سنجیده .

بوټېن būṭẽ - [ق]- په نا پوهي،په ساده گی . مثلاً : بوټېن تکوړن būṭẽ takōr̃ ،په ناپوهي یا ساده گی مې وویل. | نا آگاهانه ،دربی خبری،با ساده گی. مثلاً : بوټېن تکوړن būṭẽ takōr̃ ، نا آگاهانه گفتم ،به نا فهمی گفتم،درناسنجیده گی گفتم .

بوج büĵ-[ا]- وېښ،وېښتیا،بیدار | بیدار،نه خوابیده .

بوجوون

بوج bŭ̃ĵ-[ام]- وېښ شه ،بیدارشه. | بیدارباش، بیدارشو.

بوجاس büĵās- [ح جا، م]- (هغه) وېښېږي،د ويښېدو په حال کې دی . | (او) بیدارمی شود، درحال بیداری است .

بوجاست büĵāst- [ح جا ،ج] – (هغوی) وېښېږي، هغوی د ويښېدو په حال کې دي . | (آنها) بیدار می شوند،(آنها) در حال بیدار شدن هستند .

بوجله büĵə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- بیدارکېدونکی، وېښېدونکی، هغه کس چې وېښېږي . مونث يې بوجلي büĵə́lī ،ده. | بیدارشونده، آن کس یا کسانی که بیدار می شوند.مونث این کلمه بوجلي büĵə́lī ،است.

بوجوله büĵə́wələ-[ص فا،مذ،م،ج]- وېښوونکی ، هغه څوک چې بل کس را وېښوي. مونث يې بوجولي büĵə́wəlī ده. | بیدارکننده، آن کس که شخص دیگررا بیدار می کند. مونث این کلمه بوجولي büĵə́wəlī است.

بوجون büĵū̃ -[مص]- وېښېدل، له خوبه اويا له ناداني څخه په هوښ کېدل . | بیدارشدن، بیدارشدن ازخواب ، به هوش آمدن از نادانی .

بوجون büĵə́w̃ -[مص]– وېښول، بل کس له خوبه را وېښول. | بیدار ساختن کسی، ازخواب بیدار کردن کسی.

بوجوون büĵə́wəw̃ -[مص]- په بل کس باندی څوک را وېښول،

بور په بل چا باندی ځوک له خوبه را پاڅول. | بیدارکردن به واسطه کسی دیگر، به توسط کسی، کسی را ازخواب بیدار کردن.

بوجي büĵī- [ح]- (هغه) وېښ شو. | (او) بیدار شد.

بوجي شته büĵī-štə -[ص فا،مذ،م،ج،نک]- وېښ،وېښ شوی، هغه چې وېښ شوې دې. په اصطلاح کې هوښیاراوبېدار سړي ته هم استعمالېږي. | بیدار،کسی یا کسانی که که ازقبل بیداربوده اند. دراصطلاح در توصیف آدم هوشیار وبیدار ،نیز استعمال می شود.

بوجي شته büĵē-štə -[ص مف، مذ،م، ج، نک]- وېښ کړشوی، هغه کس یا کسان چې چا را وېښ کړی وي . | بیدارساخته شده، آن کس یا کسانی که کسی او یا آنها را بیدار ساخته باشد.

بوچکه būçkə -[ا]- پېکی، (دخوانانو) پېکی ،هغه اوږده وېښتان چې ځوانان یې د تندي دپاسه پرېږدي . | کاکل، کاکل جوانان . موی نسبتاً دراز و بلندی که جوانان بالای پیشانی خود می گذارند .

بودي büdī -[ا]- نصیحت،پند،عقل.دېروخت دغه کلمه آنت بودي ant büdī ،په توګه استعمالېږي. | عقل، هوشیاری،پند، آگاهی . اکثراً این کلمه به گونه آنت بودي ant büdī،استعمال می شود.

بور bōr -[ا]- غزونه،لاندي خوا ته غزونه . لکه :کور بور ایچ kūr-ə

بورچوں bōr īč ، پښې وغزوه . | راست کردن،دراز کردن به طرف پایین.مانند:

کور بور ایچ kūr-ə bōr īč ، پای را دراز کن،راحت باش .

بور bōr -[ض اشا]- ښکته خواته منظورده . لکه بورجن bōr ĵən یعني دښکته طبقي کس یا کسان . این کلمه به طرف پایین را تفهیم می کند . مانند: بورجن bōr ĵən ،فرد یا افراد طبقه پایین .

بوراله bōr ālə-[ص مفـ]- لـه ستوني تېرېدونکي . پـه اصطلاح کـې هغه خبرې ته ویل کېږي چې د قبول وړ وي . | آن چه کـه از گلـون تیرمـی شود . دراصطلاح به سخنی گفته می شود که قابل قبول وپذیرفتنی باشد.

بـوراوں bōr ū̃ -[مـص]- لـه سـتونی تېرېـدل، لـه سـتوني پـه خپلـه تېرېدل. | ازگلون تیرشدن، خود فرورفتن ازگلون، قرت شدن .

بورجن= بروجن bōr ĵən=brö ĵən-[ا،ص]- دلغت لـه مخـې بورbōr تیت، لاندې په معنا او جن ĵə́n دکس یـا شـخص پـه معنـا ده .دا د پخواني نورستان د ټولنیز جوړښت اصطلاح ده چې د ټیټې طبقې یا مریيانو طبقې خلکوته ویل کېده. | ازنـگـاه لغوی بـور bōr یـا برو bröبـه معنـای پـایین بـوده، وجنĵən بـه معنـای شـخص یـا کـس اسـت. این یـک اصطلاح ساختمان اجتماعی نورستان قبل ازاسلام است که به مردم طبقـه محکـوم یـا غلامان استعمال می شد.

بورچوں bōr čū̃-[مص]- غزول، دېښو غزول . | دراز کردن پـا ،

راست کردن پا.

بورگو bōr gō -[ص]- له ستوني تېرشو. | قرت شد، ازگلون تیرشد.

بورگوراله bōr gūrālə-[ص فا، مذ،م،ج]- له ستوني تېرونکی، هغه کس یا کسان چې له ستونی تېروي. | قرت کننده ،بلع کننده، آن کس یا کسانی که قرت می کنند.

بورگوروں bōr gūrũ -[مص]- له ستوني تېرول. | قرت کردن ، از گلو تیر کردن، فروبردن (لقمه)، بلعیدن .

بورگوسته bōr gō-stə-[ص مف]- له ستوني تېرشوي، هغه څه چې له ستوني تېرشوی وي . | ازگلون تیرشده،آنچه از گلو تیر شده است، بلعیده شده .

بورنشوں bōr našũ-[مص]- له ستوني تېرول، مړی له ستوني تیرول. | ازگلون تیرکردن، قرت کردن، فروبردن لقمه از گلون، بلعیدن .

بورنشوں bōr našə́w̃ -[مص]- دبل کس له ستوني تېرول. | قرت دادن،ازگلون شخص دیگر تیرکردن، برکس دیگر فرو بردن.

بوزو büzü -[ا،ص]- لنډ وړین پتلون تـه ویل کېږي. لکـه : ډېگه بوزو ḍegə büzü ،یعني زوړ وړین لنډ پتلون. دغه کلمه اوس ترډېره زړو جامو پـه اړه استعمالیږي . | پتلون کوتـاه پشمی محلی را گویند. مانند:

بورِوکه وبنی ستِه

دیگه بوزو ḍegə büzü ، پتلون کهنه وکوتاه پشمی .این کلمه امروز به ارتباط کهنه بودن لباس استعمال می شود .

بورو که اویا büṛō-kə ōyā - [اصط] - په زړه کې مي وگرځېده. بوړو که سوت اویا büṛō-kə sōt ōyā ، په زړه کې مې دېرې خبرې وگرځېدی. | به دلم گشت . بوړو که سوت اویا büṛō-kə sōt ōyā، به دلم بسیار گپ ها گشت.

بوړوکه وبنـاڼون büṛō-kə waṣā̃ū̃ -[مص]- په زړه گرځېدل، الهام کېدل، په خپله په زړه کې راګرځېدل. | الهام شدن، دردل گشتن.

بوړوکه وبنون büṛō-kə waṣū̃ - [مص]- په زړه ورېدل، په نا آگاهانه ډول په زړه کی گرځېدل. | نا آگاهانه به دل گشتن، الهام شدن .

بوړوکه وبنون büṛō-kə waṣə́w̃ -[مص]- په زړه ورول، په زړه کې گرځول.(په آگاهانه ډول) . | به یاد آوردن،به خاطر آوردن. (اگاهانه)

بوړوکه وبنې شته büṛō-kə waṣē-štə -[ص مف،مذ]- په زړه کې ورولي، په زړه کې تېرکړي،په زړه کې گرځولی . | به دل گشتانده شده ، به خاطر آورده شده، به یاد آورده شده .

بوړوکه وبنی ستِه büṛō-kə waṣi̥ -stə -[ص مف ،مذ]-

بوړه پـه زړه وربدلی، په زړه تېرشوی. | به دل گشته، به خاطر آمده.

بُوړون bü̈ṛū̃ - [مص]- غوایانو جنگ، د غوایانو ښکرپه ښکرکېدل . په اصطلاح کې دیوې خبرې بیا بیا تکرارولو په مفهوم هم ده . | جنگ گاوها ونرگاو ها . دراصطلاح به معنای بار بارتکرار یک سخن را نیز گویند .

بوړون böṛū̃ –[ص]- که توره غوا یا غوایي دسر څخه ترلکی پورې او دخیټې لاندنی برخه کې له سره ترپایه دبدن درنگ خلاف سپین رنگ ولري، ویل کېږي . | گاو یا نرگاو سیاه که از فرق سر تا دُم و همچنان تا اخیرشکم ، خط سفید داشته باشد،گفته می شود .

بوړه büṛə - [ا،ص]- کوڼ ، هغه څوک چې نه اوري،هغه کس چې لږ اوري. په اصطلاح کې خوښ او رضایت په اړه هم استعمالیږي .لکه: بوړه نه بو büṛə na – bö ، خوښ مې نه شو ،یا زړه مې ونه شو. ددغه کلمې مونث بڼه يي، بوړي büṛī ،ده. | کر، ناشنوا، آن کس که نمی شنود ویا کم می شنود . دراصطلاح عامیانه دل را گویند.مثلاً : بوړه نه بو büṛə na – bö ، دلم نشد. صیغه مونث این کلمه، بوړي büṛī ،می باشد.

بوړه büṛə -[ا]- زړه،هغه تنه چې منځ يې تش وي .لکه دوني هغه تنه چې منځ يې تش وي یا دانسان د بدن پاسنی برخه چې په پښتو کې په مجموعي توگه زړه ویل کېږي . بوړه موښوں bū̄ṛə müṣə́w̃، خان سره مصلحت کولو ته ویل کېږي. | دل، تنۀ که میانه اش خالی باشد. مانند تنۀ

بوړه پرساو

درخت که میانه آن خالی باشد ،یا بخش بالایی تنه انسان که درزبان دری به گونه تشبیه، دل می نامند . بوړه موښوں būṛə müṣə́w̃ ، با خود مصلحت کردن ،را گویند.

بوړه اپوس büṛə apüs-[ص]- خوابدي، خپه کېدل،غُصه کېدل .

تشوبه مېلو پی بوړه اپوس بوم tašo-bə melō pai büṛə apüs böm ، د هغه خبرې په اورېدو غُصه راغله . | دل تنگ، تاحدی غُصه ناک شدن، ازرده، خلق تنگ . تشوبه مېلوپی بوړه اپوس بوم tašo-bə melō pai büṛə apüs böm ،با شنیدن سخنان او دل تنگ شدم.

بوړه اوتل büṛə üṭə́l- [ا،ص]- غُصه،غصه ناک، په قهر. | غضبناک ، عصبانی،قهر.

بوړه اوتل بوں büṛə üṭəl bū̃ -[مص]- غضب کېدل، چاته په غصه کېدل. | غضب شدن، به غصه شدن،قهرشدن،برآشفته شدن برکسی.

بوړه بوں büṛə bū̃ -[مص]- کوڼ کېدل، زړه کېدل، مینه کېدل، علاقه پیدا کېدل. | کرشدن، علاقمندی، میل داشتن، مایل شدن، دل شدن، خواهش دل، خواهان وخواستارشدن، تمایل پیدا شدن،مشتاق شدن.

بوړه بو büṛə bö - [اصط]- زړه مي وشو،خوښ مي شو. | دلم شد، خوشم آمد،پسندم آمد، به دلم نشست.

بوړه پرساو büṛə prásāw -[ص]- په اخلاص، په صداقت،

دزړه په اخلاص . | به صداقت ،به اخلاص، از تۀ دل،ازصدق دل .

بوړه تروس بوں bürə trōs bū̃ -[اصط]- له چا اویا له څه شي خوا یخېدل، له چا خوا بدی کېدل، له چا خپه کېدل . | دلسرد شدن ازکسی، آزرده خاطرشدن ازکسی، دل کنده شدن ازکسی یا ازچیزی.

بوړه جاو bürə ĵāw -[ا،ص]- ډوډی خوړل. دغه کلمه، دبوړه جوواو bürə ĵüwāw دکلمي لنډوکي ده چي معنايي دخېټي مړول ده . ویدیشاں بوړه جاو کوڑں widīšā̃ bürə ĵāw kōř̃ ، مېلمنو ډوډی وخوړه. دغه کلمه د لویو غونډو اومجلسونو کي د ډوډی خوړلو په اړه استعمالېږي | صرف طعام ،غذا خوردن. این کلمه، اختصار بوړه جوواو bürə ĵüwāw، یعنی شکم سیر کردن ،می باشد. ویدیشاں بوړه جاو کوڑں widīšā̃ bürə ĵāw kōř̃، مهمانان طعام را صرف کردند. این کلمه درمورد صرف طعام درمجالس وگردهمایی های بزرگ، استعمال میشود.

بوړه چوں bürə čū̃ -[مص،اصط]- علاقه ښودل، زړه کول. | علاقمندی نشان دادن،علاقه تبارز دادن، علاقه گرفتن.

بوړه کرکوں bürə karkū̃ - [مص]- دزړه بدېدل،خوا گرزېدل ، کانګي راتلل . | دل بدی،دل بد،دل بد شدن .

بوړه کرکوں bürə karəkə́w̃ -[مص]- کانګي راوستل، هغه زړه بد کول چي د کانګي سبب شي . | دل بد کردن ،دل بد کردن که سبب

بوڑ

استفراق می شود .

بوړه موښوں bür̥ə müṣə́w̃ -[اصط]- دلغت له مخی د زړه مبتلو په معناده ،خو په اصطلاح کی ،خپل خان سره سنجش کول ،خان سره مصلحت کولو، په معنا ده . | ازنگاه لغوی به معنای مالش دادن دل است ، اما دراصطلاح به معنای با خود سنجش کردن، باخود سنجیدن، با خود مصلحت کردن، می باشد .

بوړه نه بو bür̥ə na-bö -[اصط]- زړه می ونه شو . تشوما اوں ښه بوړه نه بو tašo-mā ũ̄-ṣə bür̥ə na-bö ،زړه می ونشو چی دهغه کره لاړشم. | دلم نشد،نه خواستم. تشوما اوں ښه بوړه نه بو tašo-mā ũ̄-ṣə bür̥ə na-bö ،دلم نشد که به خانه او بروم.

بوړی پو- ٻں نه اوواخوں bür̥ē pū-ē̃ na ū́-acū̃

-[اصط]-نه هېرېدل، له یاده نه وتل. | ازیاد نرفتن، فراموش نشدن .

بوړي گوم bör̥ī gūm -[ا]- جوار.لغوي معنايي خړغنم دی ،چی پخوا جوارو ته ویل کېده . اوس دغه نوم نه استعمالیږي . | جواری.معنای لغوی این کلمه گندم ابلق است . در ابتدا که مردم ما با نبات جوار اشنا شدند ،آن را به این نام مسما ساختند . این نام امروز متروک شده است.

بوړي گوم

بوڑ bōř -[ا]- بایلنه ،بایلل، په لوبه او مسابقه کي ماته اوبایللو ته ویل کېږي . لکه وېل کېږي : کي بوڑبوا ؟ kī bōř bö-ā ، چا ماته

وخوړه؟ . دغه کلمه په هرډول لوبه کې یوازې دمسابقې د ګټلو او بایللوپه اړه استعمالیږي. | باخت ،در بازی ومسابقه سپورت باخت، را گویند . مثلاً گفته می شود : کې بوړ بوا ؟ kī bōř bö-ā ،کی باخت؟،کې شکست خورد. این کلمه صرف درموارد بُرد وباخت در هر گونه مسابقه یا بازی، استعمال می شود.

بوړ بوں bōř bū̃ -[مص]- بایلل، په لوبه کې بایلل، په لوبه کې ماته خوړل. | مغلوب شدن درمسابقه ،شکست درمسابقه،باختن مسابقه.

بوړ بوسته bōř böstə-[ص،م،ج]- بایلونکی، بایلودونکي،بایللی ډله،هغه چې بایللی یې ده . | بازنده،کسی یا کسانی که مسابقه را باخته اند.

بوړچوں bōř čū̃ -[مص]- لوبه ګټل، په لوبه او سپورت کې حریف ته ماته ورکولو، ته ویل کیږي. | بُرد مسابقه، کمایی کردن مسابقه ،درمسابقه شکست دادن حریف را گویند.

بـوړ چَمـاس būřčamās -[ا]- ښامار،هغه لوی مار چې په نورستاني اساطیروکي راغلی . | اژدها، مار بسیار بزرگ که در اساطیر نورستانی آمده است .

بوړچیله bōř čilə -[ص فا،م،ج]- ماته ورکونکي، ماته ورکونکی ډله ، دلوبې ګټونکي. | برنده مسابقه ، شخص یا گروه برنده مسابقه، تیم

بوسته

شکست دهنده .

بوژ چیله بدي böř čilə badī -|ص،م،ج|- دلوبی گتونکی دله، دلوبی گتونکي دلی . | تیم برنده مسابقه، تیم های برنده مسابقه .

بوژ کوژن سته bör kōř-stə -|ص مف|- بایلونکی دله ، هغه کس یا دله چی لوبه یی بایللی ده. | بازنده، ان کس یا گروه که مسابقه را باخته است.

بوستوژ büstūř -|ا|- خوله پزه اوزنی ته ویل کیږي . | پوز، به مجموعه بینی دهن وزنخ را گویند .

بوستوژ

بوستو نه زژنله bōstō na-zřlə -|ص ،م،ج|- هغه یا هغوی چی په نیکي نه پوهیږي،هغه یا هغوی چی د ښېگڼی په قدر نه پوهیږي. | قدرنه شناس، ان یا انهای که قدرنیکی را نمی دانند.

بوسته bōstə -|ا،ص|- ښه، ښېگڼه. بوسته کوي bōstə koi ،ښه کار. ددغي کلمی مونث شکل یی بوشتيbōštī، ده . بوشتی موشي bōštī mōšī ،ښه ښځه . | خوب، خوبی، بهتر، مفید، سودمند، نیک ، نافع، مقبول، مناسب . بوسته کوی bōstə koi ،کارخوب ،کارشایسته. مونث این کلمه بوشتيbōštī، می باشد. بوشتی موشی bōštī mōšī ،زن خوب،زن مهربان.

بوسته bö-stə -|ما،ف|- شوی،شوی کار، ترسره شوی کار، اجرا

شوی،پپښ شوی، پا خه شوی(خواړه). بوسته کوي ښه ،کښه بینیي -bö stə kōi-ṣə kaṣə bīnī-ē ،شوي کارپه اړه ولی فکرکوی . | کارختم شده، کارانجام یافته،واقعهٔ پیش آمده، حادثهٔ شده، (غذای) پخته شده . بوسته کوي ښه ،کښه بینیي bö-stə kōi-ṣə kaṣə binī-ē ،درباره کار انجام شده ،چرا فکر می کنی.

بوسته būstə-[ا،ص]- گنگس،ذهنی ستړیا،ته وایی. |خسته، گنگس، گیچ ،خستگی ذهنی، را گویند.

بوسته ابره bostə abərə -[ص]- ښه او بد . دخېر او شر په مفهوم هم ده . | خوب وبد. به مفهوم خیروشرنیز است.

بوسته ارو وار bostə arō wār -[ص]- ښه ژوند، بسیا ژوند، مرفه ژوند. | زنده گی مرفه، بهروزی، زنده گی مملو ازرفاهیت.

بوسته بار bostə bār -[ص]- ښه والی ،نېکي،ښېگڼه . بوسته بار نه پوس بیاس bostə bār na- pūs biās ،نیکي نه ورک کېږي. | نیکی، خوبی، احسان . بوسته بارنه پوس بیاس bostə-bār na- pūs biās ، نیکی گم نمی شود .

بوسته زژںوں = بوسته زژوں bōstə zřū̃ , bōstə

zřū̃ -[ا]- د چا دښېگڼې قدرپېژندل،دچا نېکي پېژندل،ښه په نظرراتلل. کومه بوسته زژوں چاراو، دچا دنیکی قدرپېژندل په کارده. |

قدرشناسی،قدردانی، حق شناسی، قدرنیکی را دانستن،خوب به نظر آمدن .
کومه بوسته زژون چاراو، قدرنیکی کسی را دانستن لازم است.

بوسته ږن bostə ẓan -[ص]- ښه اخلاق، ښه کړه وړه، ښه سلوک. | اخلاق خوب، برخورد خوب، رویه نیک، سلوک خوب، کردار نیک وخوب.

بوسته سلون bostə salū̃ -[مص]- گټور تمامېدل، گټه کول، په بدن ښه لگېدل. لکه دارو چې ناروغ ته گټه کوي. دکلمې لغوي معنا (په خان) ښه لگېدل ده. | مفید تمام شدن، موثر واقع شدن، فایده مند شدن. مانند دوا که به مریض مفید واقع می شود. معنای لغوي کلمه(به جان) خوب خوردن می باشد.

بوسته سلون bostə saləw̃́ -[مص]- یوڅوک په نېکي یا دول، چاته دهغه په غیاب کې ښه ویل، په غیاب کې دچا صفت کول. | ازکسی به نیکی یاد کردن،درغیاب از کسی توصیف کردن،درغیاب خوبی کسی گفتن.

بوسته که زژون bostə -kə zřū̃ -[ق]- ښه پېژندل، پوره پېژندل. | خوب شناختن، دقیق شناختن، معرفت کامل .

بوسته لو bostə lō -[ص]- ښه نسل، ښه نژاد،د ښې ریښې والا. | نسل خوب، نژاد خوب، نسل بهتر، نژاد برتر، ازنسل خوب.

بوسته مېله bostə melə- [ص]- ښه خبره. | سخن خوب،سخن

دلنشین ، خوشخبری.بوسته مېله بو bostə mela bö ،خوب گپ شد .

بوسته وڙاں‌وں bostə wřãū–[مص]- خان ښه ښکاره کول،خان ښه ښودل. | خود را خوب نشان دادن،خودرا خوب تبارز دادن، تظاهر.

بوسته وڙوں bostə wřū -[مص]- په ښه سترگه کتل،په نېک نظرکتل .دغه کلمه د اجتماعي اړیکو په اړه استعمالیږي. | به نظرخوب دیدن،پسندیدن.این کلمه به ارتباط روابط اجتماعی ،استعمال می شود.

بوسته وڙں‌وں bost wřw̃ -[مص]- ښه ښکاره کول، ښه معرفي کول، ښه ښودل. | خوب نشان دادن، خوب معرفی نمودن، خوب نمایش دادن،ظاهرسازی کردن.

بوسته گون bostə gūn -[ص]- ښه بوي،خوشبويي. ابره گون abərə gūn، بد بوي. | بوی خوب ،خوشبویی. ابره گون abərə gūn ، بد بوي.

بوسته (و) نه زڙں‌له bostə(o) na-zřlə-[ص فا،مذ، م، ج] - هغه کس یا کسان چي په ښو نه پوهیږي ،ناسپاس . | ناسپاس، آن کس یا کسانی که نیکی کسی را درنظر ندارند،نمک ناشناس، قدر ناشناس.

بوستێں bōstẽ -[ق]- په نیکی،په ښو. بوستێں بسش بو bōstẽ basịš

بوکټه زو اوده

bū، تاتـه دي مبارک وي،تاته دي نیکمرغه وي. | بـه خوبی،بـه نیکی. بوستېن بسش بو bōstē̃ basiṣ̌ bū ،برایت مبارک باد،برایت فرخنده بـاد.

بوشـتـه -bōštə [ا]- لستوني. ویشتي بوشته wištī bōštə ،پراخه لستوني . اوړه بوشته awəṛə bōštə ،تنګ لستوني . | آستین. ویشتي بوشته wištī bōštə،آستین فراخ. اوړه بوشته awəṛə bōštə، آستن تنگ .

بوشتیک -bōštīk [ص]- ښه ، ډېرښه ،ښه صحیح . تشو ایک بوشتیک اما اوی ناشي tašo ēk bōštīk amā ōi-nāšī ،هغه یو ښه کور جوړکړ. | خوب، بسیار خوب ، بهترین،خوبترین . تشو ایک بوشتیک اما اوی ناشي tašo ēk bōštīk amā ōi-nāšī، او یک خانه خوب آباد کرد.

بوشتیک ټوک bōštīk ṭük -[ص]- ښه شی. | خوب چیز.

بوکټـه bükəṭə́ -[ا]- پنډ، پیړ . بوکټه میار bükəṭə mayār ،پنډ وریځ. مونث تـه بـوکټي bükəṭī ،کلمـه استعمالیږي. | دَبـل، لُـک، ضخیم،قطور . بوکټه میار، bükəṭə mayār ابرضخیم، ابرغلیظ . برای مونث کلمه بوکټي bükəṭī ،استعمال می شود.

بوکټه بار bükəṭə -bār -[ص، ق]- پنډوالی، پنډتوب، پیړوالی. | دبلی، دبل بودن، قطور بودن.

بوکټـه زو اوده bükəṭə zō-ōdə -[ص]- زغم والا. دلغت لـه مخي دپنډ زړه لرونکی په معنا ده. خوږه اصطلاح کی هغه چا ته ویل کیږي

بوکه گاڼت چې د غمونوپه وړاندې مقاومت لري یا مقاومت کوي. | با تحمل، دارنده تحمل دربرابر غم وغصه. ازنگاه لغوی به معنای دارنده قلب ضخیم بوده اما دراصطلاح به معنای دارنده مقاومت دربرابرغم ها،به کاربرده می شود.

بوکټه سته būkəṭə-stə -[ص]- پنډ ځیز . لکه : بوکټه سته اوټ تیبو būkəṭə –stə ōṭ tībū ،باید پنډ ورین پرتوګ وي .مونث له پاره بوکټي شتي būkəṭī- štī راځي . | جنس لک ،دبل . مانند: بوکټه سته اوټ تیبو būkəṭə –stə ōṭ tībū ،تنبان پشمی دبل باشد . برای مونث بوکټي شتي būkəṭī- štī ،گفته می شود.

بوکه būkə- [ا،ص]- پخ. لکه:پخ چاړه . | کند. مثلاً: کند بودن کارد.

بوکه بار būkə-bār-[ق]- پخ والی،پخ توب . | کُندی ، کُند بودن.

بوکه سته būkə -stə -[ص]- پخ شی . کټی بوکه سته او kaṭai būkə-stə ō ،چاړه پخ ده . | چیز کند . مانند: کټی بوکه سته او kaṭai būkə-stə ō ،کارد کند است .

بوکه کاټ būkə kāṭ -[ص]- بې ځایه زور وهنه ، هغه زور وهنه چې په هغه کې سنجش او فکر نه وي شوې . | زور زدن بی جا ، آن زور آزمایی که متکی برعقل وخرد نباشد .

بوکه گاڼت būkə gā̃t - [ص]- هغه کلکه ضربه چې زخم ونه لري . | ضربهٔ محکمی که جرح وزخم به جا نگذارد .

بول چا

بوگله būglə,bugələ-[ا،م،ج]- خوته،خوتی . | خصیه،خصیه ها .

بوگره

بوگره būgəṛə- [ا،م،ج]- غټ کدو،غټ کدوان . | کدوی کلان، کدو های کلان گرد .

بول böl- [ا]- دستورو یوه تولگه دچې د اسمان د شیري خط په اوږدو کی سره نیږدی موقعیت لري. پخوا چې ساعت نه و دهغو دموقعیت له مخې د شپې وخت اټکل کېده. | جمعی از ستاره گان را گویند که در امتداد خط شیری اسمان واقع اند. درگذشته که ساعت نبود از روی موقعیت انها، اوقات شب را تخمین می کردند .

بُول bül- [ا]- تهکوی . دنورستان په عنعنوي کورونو کی د کور لاندېنی یا تهدابی کوټی ته ویل کېږي. د اوسېدو کوټی لاندی گدام وي اوترگودام لاندی کوټی ته ویل کېږي. له بول څخه د غوجل یا دڅارویو له پاره دوښو ساتلو په مقصد استفاده کېږي . | تهکوی خانه ،درخانه های عنعنوی نورستان در زیراتاق نشیمن خرچ خانه می باشد ،درزیر خرچ خانه یعنی منزل سوم به طرف پایین بول است . ازبول معمولا به حیث اغیل یا کاه خانه استفاده می شود .

بول چا böl çā-[ص]- پخوا هغه اواز ته ویل کېده چې ښکاري دغه اواز ویستو سره ،نورخلک دحان مرستی ته وربلل. دغه کلمه نن نه استعمالېږي. | درگذشته به صدای گفته می شد که شکاری با کشیدن این صدا ، دیگران را به کمک خود می خواست .این کلمه امروز متروک است.

بوله وں= بولوں būlə́w̃ – [مص]- په مثبت اومنفي په دواړو معناو استعمالیږي. ستایل، صفت کول، په سپکه یادول، سپکول، په بدي یادول. | به هردو معنای مثبت و منفی استعمال می شود. توصیف کردن ، تعریف کردن، ستودن، به سبکی یاد کردن، استهزا کردن، به بدی یاد کردن،به تمسخر گرفتن کسی.

بوم bũm -[ا]- په عام ډول دځمکي په معنا ده . | به صورت عام به معنای زمین است . درزبان سانسکریت **bhumi** به معنای سرزمین وسیع وپهناور است. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۱،ص۳۱)

بوم پا bũm pā-[ا]- د هوا حالاتو ته ویل کیږي .دغه کلمه ډیره پخوانی کلمه ده چې اوس له استعماله لوېدلي ده . د کلمې د ریښې له مخې معنا یې ، داسي حال ده چې سړی په ځمکه پښه کېږدي، ده. | وضع جوی ، وضع آب وهوا . این کلمه کهن بوده اکنون از استعمال افتاده است. از نگاه ریشه کلمه ، به معنای چنان وضع است که می شود برزمین پا گذاشت ، می باشد.

بوم پا bũm pā-[ق]- پرځمکه ،ځمکي خواته ،ځمکې طرف ته مایل . | به طرف زمین، مایل به زمین ، موقعیت مایل به زمین .

بوم کوو - bũm köw -[ص]- ترځمکي لاندي .لکه : بوم کوو پو اما bũm köw pū amā ،ترځمکي لاندي کور . | زیر زمین .مانند: بوم کوو

بومبوک ویون

پو اما būm köw pū amā ،خانه درزیر زمین .

بوم کووپا būm köw pā - اِق|- له حمکی لاندی . بوم کووپا او وی‌اباس būm köw pā āw wai ēās ،له خمکی لاندی څخه اوبه راوحي . | از زیر زمین. بوم کووپا او وی‌اباس būm köw pā āw wai ēās ، ازززیر زمین آب می براید.

بوم نار būm nār - اِا|- سوف ، ترحمکی لاندی سوری. | نقب ، سوف ،سوراخ زیر زمین،تونل .

بومبوک bumbuk -|ا،م،ج|- چمبه، چمبی . | د ف ، دایره، دایره ها .

بومبوک

بومبوک چا bumbuk ça-|ص | – دچمبی غږ،د چمبی اواز. | اواز دف ،اواز دایره .

بومبوک ویله bumbuk wilə -|ص فا،م،ج|- چمبه وهونکی ، هغه کس یا کسان چی چمبه وهي. | دایره زن، کسی یا کسانی که دایره می زنند.

بومبوک ویون bumbuk wīū̃ -|مص|- چمبه وهل. |دایره زدن.

بومبوک ویون bumbuk wīw̃ -|مص| – په بل کس باندی چمبه وهل . | به واسطه کس دیگردایره زدن.

بوي آر

بـوں bū̃ - [مص]- کېدل، پيښېدل . ابره بوں abrə bū̃ ،**خرابېدل .** بوسته بوں bōstə bū̃ ،**ښـه کېدل .** | **شـدن،رخ دادن، اتفـاق افتـادن،واقع شدن.** ابره بوں abrə bū̃ ،**خـراب شـدن .** بـوسته بـوں bōstə bū̃ ،**خوب شـدن.**

بـوي bōi- ښـه ، ښـه ده ، دموافقې پـه صورت کې ويل کېږي.لکـه: جېميکي مکتب ابي jemīkē maktab ēi ، **سبا مکتب تـه لاړ شـه. (پـه خواب کي ويل کېږي)**، بوي **bōi** ، **ښه.** | **خو، در صورت ابراز موافقـه بـه اجرای کاری، درموافقت به امری گفتـه مـی شـود . ماننـد :** جېميکی مکتب ابي. jemīkē maktab ēi ،**فردا مکتب برو، (درجواب گفتـه مـی شـود)** بوي **bōi** ،**خو .**

بـوي boi-[ص]- ښـه، نېـک، مبـارک، ارام .مثلاً: بـوي واس boi wās،**يعنی ښه اونيک ورخ يـا وخت . يوه اصطلاح ده چې وايي:** بوي بـه بيت boi-bə bīt، **مفهوم يې ده ، دښه سړي خراب اولاد يا د ښو(خلکو) بد (اولاد) .** | **نيک، فرخنده، مبارک، خجسته خوب، بهتر، خوش،** آرام . بوی واس bōi wās ،**روز خوش ، روز يـا وخت خـوب ونيـک ،معنـا مـی دهد. اصطلاحی است :** بوي به بيت boi-bə bīt ،**يعنی ازآدم خوب اولاد خـراب ، يا ازمردم نيک نسل بد.**

بوي آر boi ār -[ا]- ښه ورخ، نيکه ورخ يا وخت، ښـه ژونـد. | **روز خوب، وقت نيک يا خوش، روزگارخوش.**

بوي بسېش! boibasịš -[اصط]- مبارک دي وي. دغه کلمه د ماشوم دپیدا کېدو یا په بل مناسبت دمبارکي په معنا ،استعمالیږي. | مبارک باد. این کلمه به مناسبت تولد طفل ویاسایرمناسبت ها به معنای مبارک باد،گفته می شود .

بوي بوں boi bū̃ -[مص]- رغېدل، له ناروغي څخه رغېدل، ښه کېدل . | صحت یاب شدن ، صحت یافتن،ازبیماری خوب شدن، بهتر شدن .

بوي تچوں boi táčū̃ -[مص]- ښه ویل، موافقه کول.| بلی گفتن، خو گفتن، ابراز موافقت کردن.

بوي کروں boi karəw̃ -[مص]- رضا کول، ښه ویلو تـه اړایستل. | راضی ساختن، به بلی گفتن وادار ساختن.

بـوي کـه ډوشـوں boi-kə ḍüšū̃ -[مـص]- خبرلیدل ،پـه خبراوعافیت کي ږوند کول،غم اومصیبت څخه لري پاته کېدل. | خیردیدن ، درعافیت بسربردن،ازمصیبت دوربودن.

بـوي گېـړي boi geṛī -[ص]- ښـه وخـت، دخوشـحالي وخـت، سوکالي،هغه وخت چي غم په کي نه وي. | وقت خوش، فرصت خوشی ها ، ایام خوشی، آن فرصتی که درآن غم نباشد.

بويار= بيار boiār = biār -[ا]- احوال، د روغتيا احوال .دغه کلمه دريښي لـه مخي (بـوي- آر) څخـه جوړه ده ،چي معنـا يـي، ښـه ورځ،

بوي مېله بڼه وخت، ده. | احوال، احوال صحت، احوال خوب یا خوشی . درین شعر:

ای گولی یي اپلیم ، پره گولي تو اپلیش

پره گولي نیشي ، بویاري کودویلېم یي .

ترجمه: به یک سو من خواهم رفت به سوی دیگر تو

ودرآن دورها (دروطن بیگانه) ،چشم بـه راه احوال توخواهم بود. (ادبیات شفاهی نورستان، چاپ سوم ص۱۶۵)این کلمه ازنگاه لغوی ازدوکلمه(بوی- آر) تشکیل یافته است که به معنای وقت خوش وروز خوش،ایام نیک،می باشد.

بوي به بیت boi- bə bīt-[اصط]- یوه اصطلاح ده چي مفهوم یي ده : دېنو بد. یعني لـه ښوخلکو بد وزیږیږي، دېنـه سړي بد زوی. | اصطلاح است به این معنا که : ازنسل خوب بد بروید. ازانسان خوب اولاد بد تولد شود.

بوي لاد boi lād- [ص]- عدل ، انصاف. |عدالت ،انصاف.

بوي واس boi wās -[ص]- ښـه ورځ ،ښـه وخت،ښـه ژوند . | روز خوش ،ایام نیک ، روزگار خوش.

بوي کوي boi koi -[ص]- ښـه کار، دخېرکار. | کارنیک، کار خیر ،کارخوب.

بوي مېله boi melə -[ا،ص]- زېری ،ښـه خبره ، دخیر خبره . | خوشخبری، خبرخوش ، مژده، خبرخیر ،گپ خیر.

بوي وېل bōi wel -[ص]- ښه کال، نېک کال. | سال خـوب ،سـال

نیـکو،سال پُربار.

بوږں boẽ- [ق]- په خیر. | به خیر ، به عافیت ،خوش ، آرام .

بوږں آش boẽ āš -[م مخا]- په خیر راغلی. | خوش آمدی.

بوږں آیږں boẽ āẽ – [ج مخا]- په خیر راغلی . | خوش آمدید .

بـوږں اوت boẽ ōt -[ج غا]- (هغوی) ښـه دي، روغ دي. | (آنها) خوب هستند، جورهستند.

بوږں اوش boẽ ōš -[م مخا]- ښه یې، صحت دي ښه ده، جوړ یې.

| خوب هستی، جورهستی، صحت ات خوب است.

بوږں اوړږں= بوږں اوږں boẽ ōṛẽ = boẽ ōẽ -[اصط، ج مخـا]- (تاسـو) ښـه یاسـت، جوړیاست،صـحت موښـه ده،خیریـت ده . | (شما)خوب هستید، جورهستید، صحت تان خوب است،خیریت است.

بوږں تي boẽ tī - [م مخا]- دلغت له مخي په خیر اوسی، په معنـا ده. خو په اصطلاح کي دخدای په امان، په معنـا استعمالیږي. داکلمـه د هغه چا له خوا ویل کیږي چي له ناست سړي څخه ځي اوخدای په اماني اخلي. | از نگاه لغوي به معنای، به خیر باشی،با عافیت باشی ، بوده، اما در اصطلاح بـه معنـای خدا حـافظ، مصطلح مـی باشد. این کلمـه را کسـی مـی گویـد کـه شخص نشسته را ترک می کند و می رود .

بوږں تیږں boẽ tīẽ – [ج مخـا]- لغوي معنـا یې ، پـه خیر اوسـی ،

بوېن تیله

ده. اصطلاحی معنا یې دخدای په امان،ده .دا کلمه دهغه چا له خوا ویل کیږی چې له ناستې ولې څخه جلا کیږي او ځي . | ازنگاه لغوي به معنای به خیروعافیت باشید بوده، اما در اصطلاح به معنای ،خداحافظ ، با عافیت باشید، می باشد .این کلمه از سوی کسی به کار برده می شود که افراد نشسته را ترک می کند ومی رود .

بوېن تیلا! boẽ tīlā -[م مخا]- په رسمي لیکنو کې محترما په معنا ده،په شفاهي خبرو او مجلس کې،خیر دي نصیب شه،مفهوم بیانوي. دا تکیه کلام دی چې دکلام په دوام کې ویل کیږي. بوېن تیلا ! توک پره مښتوم boẽ tīlā! ṭōk pramәṣṭōm ، خیردې نصیب شه بیخي را نه هېر شو. سی بوېن تیله نه وارېی تچی sē boẽ tīlә na-wārēi tačē ،هغه دې خیریوسي ماته وویل چې مه ځه. | درنگارش رسمی به معنای محترما بوده، اما درصحبت تکیه کلام است که به دوام صحبت تکرار می شود. مانند که می گویند: خدا تورا خیربدهد . بوېن تیلا! توک پره مښتوم boẽ tīlā! ṭōk pramәṣṭōm ،تو خیر ببینی کاملاً فراموش کردم. سی بوېن تیله، نه وارېي تچی sē boẽ tīlә na-wārēi tačē ،او خیرببیند نرو گفت .

بوېن تیلوک boẽ tilōk -[م،غا]- دغه کلمه د مفرد غایب له پاره کارول کیږي چې معنا یې هغه نیک سړی، هغه دی خیر یوسی،هغه محترم، ده. | این کلمه برای شخص غایب استعمال می شود که به معنای آن مرد خیرخواه، آن شخص نیک، اوخیرببیند، آن جناب، آن محترم، می باشد.

بــوېن تیلــه boẽtilә -[اصطـ]ــ(هغه) ښـادمن،(هغه) دي ښـاد وي|

(او)خیرببیند.

بوېں تیلېں boẽ tīlẽ – [ج مخا]- درنو،محترمو. | حضارمحترم .

بـوېں تینـوش boẽ tīnōš - [م]- مننه،سلامت اوسي. تو بوېں تینوش tü boẽ tīnōš تکیه کلام دی، خیر دي نصیب شه ،مفهوم ورڅخه اخیستل کیږي. | تشکر،شاد باشی،سلامت باشی،ازشما تشکر، خیرببینی .

تو بوېں تینوشtü boẽ tīnōš ،تکیه کلام است که دروقت حرف زدن به مخاطب استعمال می شود،که به معنی توسلامت باشی،خیرببینی،می باشد.

بـوېں نـیش boẽ niš -[م]- لغوي معنـا يـې پـه خيـر کښېنه، د. اصطلاحي معنا يي،دخدای په امان،ده، چې تلونکی کس له خواهغه کس تـه چې پر خاي ناست وي،ویل کیږي. | معنـای لغوی کلمه بـه خیر باشـی بـوده اما در اصطلاح به معنای خدا حـافظ مـی باشد وبـه کسی گفتـه مـی شود کـه رونده او را ترک می کند.

بوېں نیشېں boẽ nišẽ - [ج مخا]- لغوي معنا یي په خير اوسی، ده . خو اصطلا حي معنا یي د خدای په امان، ده. دغه کلمه تلونکی کس یا کسان، هغه کسانو تـه وايي چې ناست وي. | معنـای لغوی کلمـه بـه خیر باشید ، بـوده امـا دراصطلاح بـه معنـای خـدا حـافظ بـوده، ازسوی فـرد یـا افرادی استعمال می شود که افراد نشسته را ترک می گویند.

بوېں چو = چو بوېں boẽ čū -[اصط ،م]- پـه خیر لاړ شی، خـه پـه خیر، سفر دی په خیر. خدای دی مل شده. | برو به خیر، به خیر بروی،

به سفر به خیر، خدا حافظ .

بوڼ چوڼ = چوڼ بوڼ boē̃ čū -[اصط،ج]- په خېر لاړ شی ، خی په خېر، ستاسو سفر په خېر، خدای مو مل شه. | به خیر بروید، سفر شما به خیر، خدا حافظ شما .

بـه bə-[پسیــ]- دغه کلمـه مالکیت څرګندوي ،چی د پښتو ژبې (د)بـه ورته وظیفه اجرا کوي . کله وروستاړی اوکله په جمله کې د یو شي اړونـد توب یـا مالکیت او مضاف الیه حالت څرګندوي. لکـه : ایمـه امـا بـه دوري īmə amā-bə dürī ،زما دکور کړکی . ایـي امـا سـکه منش بـه او ī amā səkə manaṣ- bə ō ،دغه کور ددغه سړي ده. ویل بـه wēl-bə ، هرکال،دکال. ایمه تتوبه تول īmə tatō-bə tōl ، زما دپلار پټی . | این کلمه پسینه است ، معنای از یعنی مالکیت را می دهد .گـاهی پسینه وگـاهی نیز مربوط بـودن یـا مالکیت یـک چیـز وحالـت مضـاف الیـه را نشـان مـی دهد .مانند: ایمـه امـا بـه دوري īmə amā-bə dürī ،کلکین خانـهٔ من. ایـي اما سـکه منش بـه او ī amā səkə manaṣ- bə ō ، این خانـه از این آدم است . ویـل بـه wēl-bə ، هرسـال. ایمـه تتوبـه تـول īmə tatō-bə tōl ،زمین زراعتی پدرم .

ببه babə -[ا،ص،م]- مشر ورور، له خانه مشر ورور ته ویل کیږي. | برادر کلان، برادرکلانتر ازخود را گویند.

به سم bə- sam -[ق]- برابر، په شان، په اندازه. گا به سم بروو-gā bə sam bröw ، د غوا برابر یږ، دغوا پـه غټوالي خـرس. | برابر،

بی baī

همطراز، به مانند. گا به سم برووgā-bə sam brow ،خرس برابرگاو، خرسي به بزرگی گاو.

به پی = به اپی ba-ẽ - [ق]- ددغي کلمي مفهوم داده چي انسان له یوه خطر ځخه په لږه زماني فاصله کي بچ شي .مثلاً : ایتیک به اپی لشتوم ī tīk bə-ẽ laš(s)tōm ،هسي خدای وساتلم ، په لږه فاصله کي بچ شوم. | مفهوم کلمه این است که زمان یا شئ سبب می شود که انسان از یک خطربه اندک فاصلۀ زمانی نجات یابد . منظور این کلمه همین سبب و وسیله کوچک می باشد مثلاً : ایتیک به اپی لشتوم ī tīk bə-ẽ laš(s)tōm ،به بسیار اندک فاصله نجات یافتم .

بي bē -[ق]- یو نیم . دغه کلمه یوازي کوم معنا نه لري خو که بلي کلمي سره یو ځای شي معنا ترلاسه کوي. لکه : بی جن bē ĵən، یو نیم کس. بي پار bē pār ، کله کله. بي جله bē ĵalə، یو نیم ونه، اونور. | یگان. این کلمه به تنهای دارای کدام معنا نبوده بلکه درپیوند با کلمه دیگر معنا به دست می آورد. مانند: بی جن bē ĵən ،یگان نفر. بي پار bē pār ، گاه گاه،یگان بار . بي جله bē ĵalə ،یگان درخت، وغیره.

بي bī - [ا]- تخم . لکه : بي دتیپمیش bī dátiēmīš ، تخم کرو . بي دتي bī dátī ، تخم وکرل شو . | تخم . مانند: بي دتیپمیش bī dátiēmīš ،تخم کشت می کنیم . بي دتي bī dátī ،تخم کشت کردیم.

بی bai- بس ،بس کول، دیو عمل ځخه لاس اخستل . بی او bai ō ،بس

ده . | بس ،بس کردن، دست گرفتن ازیک عمل . بی او bai ō ،بس است.

بی bai - [تکیه کلام]- نو. دا کلمه تکیه کلام ده. بی یی گیام bai ye geām، نو زه خم. | پس، لذا. این کلمه تکیه کلام است. بی یی گیام bai ye geām، پس من می روم .

بیار= بویار biār=bōyār -[ا]- احوال،حال او احوال . دلغت اصلي بنه بیار ده خو کله هم د بویار به تلفظ هم استعمال شوی ده . | احوال،معلومات درمورد صحت وسلامتی . اصل کلمه بیار بوده،گاهی هم با تلفظ بویار به کاررفته است.

بیاس biās -[ح جا،م]- کیږي،دي . لکه : سکه ایمه تنو بیاس sәkә īmә tanü biās ،دی زما خپلوان کیږي یا دی .دغه کلمه د بو bū له فعلي ریښي څخه جوړ دی. | می شود،است . مانند: سکه ایمه تنو بیاس sәkә īmә tanü biās او خویشاوند من می شود ،یعنی است. این کلمه ازریشه فعلی بو bū ساخته شده است .

بیاست biāst - [ح جا،ج]- کیږي، دي. لکه : اکه ایمه تنو بیاست akә īmә tanü biāst ،دوي زما خپلوان دي. بیاست په لغوي لحاظ د کیږي ، په معنا ده. | هستند. مانند: اکه ایمه تنو بیاست akә īmә tanü biāst ، اینها خویشاوند من هستند. کلمه بیاست ازنگاه لغوی به معنای، می شوند، است.

بیاو biāw -[ا،م،ج]- یوم، بېل، بېلونه. معمولاً هغه بېل ته ویل کېږي چې په ژمي کي د بام واوره وربانـدي تـوږي. اوسپنيز بېل د چيمه بیاو čimə́ biāw ،په نامه ياد يږي. | بيل .معمولاً بـه آن نـوع بیل گفتـه مـی شود که با آن در زمستان برف بام را پاک می کنند. بیل آهنی بـه نـام چیمه بیاو čimə́ biāw ، یاد می شود.

بي اويچون bī ōi- čū̃ -[مص]- دتخم پاشلوپيل، په کرونده بانـدي دتخم شيندلو پيل وخت. | ايام تخم پاشی، فرصت تخم ریزی در مزرعه، آغاز تخم ریزی کشتزار.

بېباک bebāk -[ا،ص]- نابېره، ناڅاپه. | نا آگاه ،بی خبر.

بېباکي bebāk-e -[ق]- نابېره توږه ، په ناڅاپه . ښايي دخيله کلمه وي . | ناگاهانه، دربی خبری. احتمالاً کلمه دخیل است.

بي پانشون bī pā-nášū̃ -[مص]- تخم شيندل،په خمکه د تخم پاشل،تخم کرل. | پاشیدن تخم،انداختن تخم به زمین،تخم پاشی کردن، بـذرافشانی

ببتات betāt -[ا]- خواري، زحمت، ناچاري، زيار،سخت، تکليف ، ستونزه، هڅه، ستونزي،مجبوري. متل دي چي وايي: ببتات کرباس betāt kareās، ناچاري سري مجبوروي چي زحمت وباسي. | خـواری و زحمت ، مجبوریت، ریاضت، تلاش، کوشش، مشکل، مشکلات، سختی، تکلیف .

مثلي است : بیتات کرپاس betāt kareās، ناچاری وغریبی مجبور می سازد تا زحمت کشید.

بېتات چیله betāt čilə -[ص فا، مذ،م،ج]- خواریکښ،خواریگر، زحمت کش،زیارگالونکی.ددغي کلمي مونث بېتات چیلي betāt čilī ،ده. | زحمت کش،کسی که زحمت می کشد. مونث این کلمه بیتات چیلي betāt čilī ،می باشد.

بېتات چون betāt čū̃ - [مص]- خواري کول ،زحمت ایستل،هڅه کول، زیار گالل . | زحمت کشیدن، تکلیف کشیدن ، سعی به کار بردن،رنج کشیدن، کوشش کردن، تلاش کردن .

بېتات کښون betāt kaṣū̃ -[مص]- زحمت ایستل،خواري کول، زیار گالل، هڅه کول. یو متل دی چي وایي: بیتات کرپاس betāt kreās ، یعنی ناچاري اړباسي،یا ناچاري کولو ته مجبوروي. | زحمت کشیدن ، سختی تحمل کردن، تلاش نمودن . ضرب المثلی است : بیتات کرپاس betāt kreās ، مشکلات آنسان را مجبور می سازد.

بېتات میلي betāt mili-[ق]- په خواری ، په زحمت، په زیار . | به زحمت ، به تکلیف،با کوشش، با تلاش،با جد وجهد .

بیتله bitə́lə -[ا،م،ج]- هغه اواره تختی ته ویل کېږي چي دبام په پوښښ کي ورڅخه کار اخیستل کېږي. | تخته های هموار چوبی را گویند که برای پوشش بام از آن استفاده میشود.

بي تاو bē ṭāw -[ق م]- ځيني ځايونه. | يگان جا،بعضی جا، بعضی جا ها.

بي جن bē ĵən -[ق]- يو يوكس،په اصطلاح يو نيم كس،ځيني كسان .

بي جن اباست bē ĵən eāst ،يو يو كس راځي.بی جن استه اوت bē jən astə ōt، ځيني كسان راغلي دي. | يگان نفر، يگان يگان نفر، بعضی نفر.

بي جن اباست bē ĵən eāst ،يگان يگان نفر می آيد.بی جن استه اوت bē jən astə ōt، بعضی كس ها آمده اند.

بيچره bīčrə́ -[ا،ص]- هغي ځمكي ته ويل كيږي چې كلكه وي او نبات نه پرېږدي چې په كې وده وكړي. | به آن زمينی گفته می شود كه سخت بود و درآن نبات رشد نمی نمايد.

بي دتون bī dátũ- [مص]- تخم كرل، په ځمكه دتخم پاشل، تخم شيندل. | تخم ريزی به زمين، تخم ريختن به زمين، تخم افشانی، بذر كردن .

بی دوت bī dōt- [ا]- تخم كرل، دتخم پاشلو موسم . | كشت تخم ، تخم پاشيدن،موسم تخم ريزی، فصل تخم پاشی .

بي دوت ماس bīdōt mās - [ا]- د(ثور) مياشتي نوم ده . ددې مياشت دنوم معنا هم د تخم شيندلو يا د كر مياشت،ده . | نام ماه ثور است . معنای اين نام ،كشت تخم يا تخم پاشی ،می باشد.

بي دتي شته bī dátī-štə -[ص مفـ]- کرل شوی (خمکه)،تخم شیندل شوی (خمکه)، تخم پاشل شوی(خمکه). | (زمین) کشت شده، (زمینی که)تخم درآن کشت شده باشد، زمین بذرافشانی شده،تخم کاشته شده.

بـي دتـي شـته= بـي دتـوي شـته bī dátē-štə= bī datə́wē-štə–[ص مفـ، نکـ]- پـه بـل کـس باندی تخـم کـرل شـوی (خمکه). | زمین کشت شده،(زمینی که) به توسط کس دیگر کشت شده باشد.

بیر bīr -[ا]- یو ډول بوټی ده چې دتاک پـه شـان ونـې تـه خیژی اوسره رنگه میوه لري چې خوړل کېږي. | یو نوع بته است که مانند تاک به درخت بالا می شود دارای میوه سرخ رنگ است که خورده می شود.

بیر bīr – [ا]- نر، نرجنس ،مذکر. | نر، جنس نر،مذکر .

بېر bēr- [ض اشا،پیشیـ]- بهر خواته. دغه کلمه د ډېرو کلموپه سرکې د اشاري ضمیر په توګه راځي چې سمت اوخوا ښیې. لکه : بېرایاس bēr ēās ،راوځي . بېرګو bēr gō ،بهرووت. بېر ګوت bēr gōt ، بهرته ووتل . بېرکڅی bēr kacį ،باندې یې وکتل . بېرکڅام bēr kacām ،باندې ګورم . بېرکڅېم bēr kacįm ،باندې مې وکاته. بېرکړْن bēr kr̃ ،بهرخواته. بېربوْن bēr bū̃ ،حاصل نیول . | به طرف بیرون، به طرف خارج . این کلمه به حیث پیشینه درآغاز بسا کلمات می آید که سمت وسو را نشاندهی

می کند. مانند: ببراياس bēr ēās ،**می برآيد.** ببرگو bēr gō ،**بيرون رفت.** ببر گوت bēr gōt ،**بيرون رفتند.** ببرکڅی bēr kacị ، **به بيرون نگاه کرد.** ببرکڅام bēr kacām، **به بيرون نگاه می کنم.** ببرکڅېم bēr kacịm ،**به بيرون نگاه کردم.** ببرکڒں bēr kr̃ ،**به طرف بيرون.** ببربوں bēr bũ، **ميوه گرفتن، يا بارگرفتن درخت را گويند.**

ببراسته bēr-āstə -[ص فا،مذ،م،ج]- **بهرته وتلی کس يا کسان .** | **شخص يا اشخاص بيرون آمده،بيرون شده، خارج شده .**

ببراله bēr- ālə -[ح جا،م،ج]- **بهرته تلونکی، هغه څوک ياکسان چې بهرته وځي،هغه کس يا کسان چې بهر ته د وتو په حال کې دي، د لګښت په معنا هم استعماليږي . مونث صيغه يې، ببرابلي bēr ēlī ،ده .** | **مصارف، بيرون رونده، کسی يا کسانی که بيرون می روند، آن کس يا کسانی که درحال بيرون رفتن اند . صيغه مونث اين کلمه، ببرابلي bēr ēlī ، می باشد.**

ببراڅوں bēr-acũ -[مص]- **بهرراوتل، بهرته راوتل. ددغي کلمي صيغه ښيي چې متکلم له احاطي(کور يا انګر) بهر موقعيت لري . ببيرآخ bēr āc، بهر را وځه.** | **بيرون برآمدن، به بيرون آمدن، بيرون برآمدن. صيغه اين کلمه نشان می دهد که متکلم دربيرون احاطه (خانه يا حويلی) موقعيت دارد.** ببرآخ bēr āc ، **بيرون بيا.**

ببراوله bēr-awə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- **بهرته راورونکی، بهرته ليږدونکی، بهرته را ويستونکی. ددغي کلمي صيغه ښيي چې متکلم له**

احاطي بهر موقعیت لري . | به بیرون انتقال دهنده، کسی که چیزی را به بیرون ازاحاطه انتقال می دهد. صیغه این کلمه نشان می د هد که متکلم در بیرون از احاطه قرار دارد.

بېراون= بېرون bēr-ū̃ -[مص]- بهرته تلل،بهر ته وتل، له یوې احاطي څخه بهرته تګ. دغه کلمه ښيي چې متکلم دننه په احاطه کې موقعیت لري. | بیرون رفتن، به بیرون رفتن، از یک احاطه خارج شدن. این کلمه نشان می دهد که متکلم در داخل احاطه موقعیت دارد.

بېراون bēr-aw̃ -[مص]- له یوې احاطي څخه بهرته راوړل، بهر ته را ویستل،بهرته لېږدول . صیغه ښيي چې متکلم بهر موقعیت لري. بېرآو bēr āw، بهرته راوباسه یا بهرته راوړه. | بیرون آوردن ،به بیرون آوردن،به بیرون انتقال دادن. صیغه نشان می دهد که متکلم دربیرون قرارد دارد . بېرآو bēr āw ، بیرون بیاور.

بېربون bēr- bū̃ -[مص] – په جلد(دانه) راختل ، ونې میوه نیول .

اوېښ امار بېر بوت awēṣ amār bēr böt ، (ونې)دېر انار نیولي ده . | ازززیرجلد(دانه) برآمدن ، گرفتن میوهٔ درختان. اوېښ امار بېر بوت awēṣ amār bēr böt، (درخت)بسیار انار گرفته است.

بېرپوټون bēr- pūṭū̃ -[مص]- د لوښي بهرته د مایعاتو نفوذ کول، دلوښي بهر نم وهل،بهر ته نفوذ کول. | نم بیرون دادن، زه زدن ظرف

مایعات، به بیرون نفوذ نمودن مایعات از ظرف.

بېرپا bēr-pā-[ا]- بهرته وتل ، له کوره وتل. دلغت له مخي لـه کوره بهرته پښه ایښودلو، په معنا ده. خوپه اصطلاح کي دحرکت،تګ،روانېدلو ، په معنا ده. یوزې بېرپا چوں سته نو yōz-e bērpā čũ-stə nū ،د ډېریخ په وجه لازمه نده چي سړی بهرته ووځي. کي کڑں ښه بېرپا کوڑں‌ا kī kř̃-ṣə bērpā kōř̃-ā ،کوم خای ته دې حرکت کړی دہ؟. | بیرون رفتن ، ازخانه برآمدن، ازخانه خارج شدن.ازنگاه لغوی به معنای به بیرون پا نهادن بوده ، اما دراصطلاح معنای عزیمت، حرکت به سوی یا جهتی را ، افاده می کند. یوزې بېرپا چوں سته نو yōz-e bērpā čũ-stə nū ، از دست خنک بیرون رفتن لازم نیست . کي کڑں ښه بېرپا کوڑں‌ا kī kř̃-ṣə bērpā kōř̃-ā ،به کجا حرکت کردی؟، به کجا می روی.

بېرپې تاں bēr-pē tã -[ا،ص]- د لغت له مخي اضافي خای یا محل په معنا ده. پخوا په لویو کلیو لـه هغه ډلي د ړنچیګل پـه کلي کي لـه اشادو- اشاتاں (زېږنتون) برسېره ښخو لـه پاره یو اضافي یا احتیاطي کورهم و چي په دغه نامه یادېده. دغه کورته ښځي دمیاشتني عادت تېرولو له پاره ورتللي. دغه ډول کور په ړنچیګل کي، له کلي لری، دکلي په لاندني برخه کي، سیند ته نیږدې جوړشوی و. پـه دغه شان کورونو کي نـاروغي ښځي سره د کورني ښځینه غړو او یا کنیزو ورسره مرسته کولـه. دغه شان کورونو ته د نارینه و ورتګ بېخي منع و. | ازنگاه لغوی به معنای خانه اضافی یا محل احتیاطی است. قبل از اسلام درقرای بزرگ ازجمله ړنچیګل برعلاوه اشادو= اشاتاں (زایشگاه) یک خانه دیگری نیز وجود

داشت که زنان برای سپری نمودن عادت ماهواربه آنجا می رفتند. این گونه خانه درقریه ړنچیگل درقسمت پایینی قریه نزدیک رودخانه ساخته شده بود. درین خانه ها با مریض ازاعضای خانواده ویا زنان کنیز کمک می نمودند. ورود مردان به این محلات قطعاً ممنوع بود. (کلیمبورگ، کافرهای هندوکش، ص۶۶ و ۸۹)

ببرپیں bēr- pẽ -[ا،ص]- اضافي، احتیاطي، ریزرفي. لکه : دجامو له پاسه یو بل اضافي شی په خان غوړول یا اغوستل. ببرپیں امیچوں ستهbēr pẽ amīčũ-stə ، هغه څه چي دجامو دپاسه اغوستل کېږي. لکه بالا پوش، پتو. | اضافی، ریزرفی، احتیاطی. چیزی اضافی که بربالای لباس گرفته ویا پوشیده می شود . ببرپیں امیچوں سته bēr pẽ amīčũ-stə آن چیزی که بربالای لباس پوشیده می شود.

ببرتولـه bēr- tawə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- بهر خواته ازادونکی، بهرته پرېښودونکی. | آزاد کننده،آزاد کننده به طرف بیرون،رها کننده به بیرون.

ببرتـوں bēr- taw̃ -[مص]- بهرخواته ازادول، بهرته پرېښودل. لکه: د متیازو خوشې کول، له ترلې کوټې څخه بهر ته د انسان یا دڅارویو پرېښودل. که چېرې دغه کلمه د کور شیانو په اړه استعمال شي نو د خرڅلاو ، معنا ورکوي. | رها کردن به طرف بیرون، رها کردن فضله انسانی، ازداخل محوطه انسان یا حیوان را رها کردن. اگر این کلمه در مورد اموال خانه استعمال گردد به معنای فروش اشیای منزل می باشد.

ببرتووں bēr- tawə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه ازادول، دبل

شخص په واسطه پرېښودل. | توسط شخص دیگر آزاد کردن، به کمک شخص دیگر آزاد کردن .

بېر تیوں bēr- tīw̃ -[مص]- څاروي له یوې احاطې څخه بهرته شړل . | بیرون راندان مواشی از یک احاطه.

بېرتېي شته bēr- taī-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- ازاد کړشوی، پرېښودل شوی، بهر ته را پرېښودل شوی. | آزاد شده، رها شده، به سوی بیرون رها شده.

بېرتیاں bēr- tīã -[ق م]- بهر خواته. | بیرون،طرف بیرون .

بېرتیاںبه bēr-tīã - bə -[ق م]- بهرنی،له بهر څخه . بېرتیاں به او bēr-tīã-bə ō ، بهرنی دی . | ازطرف بیرون،خارجی ،ازخارج . بېرتیاں به او bēr-tīã-bə ō ،خارجی است، ازدیگرجا است .

بېرتیاں ښه bēr-tīã- ṣə -[ق م]- بهر له پاره ،بهرته . | برای بیرون ،به بیرون،به خارج.

بېرچوں bēr- čũ -[مص]- له مشک څخه د کوچ ایستل، دحیواناتو تناسلي اله له پوښه ایستل ، د څارویو تناسلي اله ښکارېدل. | بیرون کشیدن مسکه از مشک ،بیرون کشیدن اله تناسلی حیوانات ازپوش آن، دیده شدن اله تناسلی حیوانات.

بېردو bēr-dū-[ا،ص]- زېم ، له لوښي څخه بهر ته د مایعاتونفوذ . | زا، زا زدن ، نفوذ نمودن آب وسایرمایعات ازظرف به بیرون، زه زدن، ترشح کردن، به بیرون ظرف رخنه کردن، به بیرون ظرف رسوخ کردن مایعات .

بېردو بون bēr-dū bū̃ -[مص]- زېم وهل، له لوښي بهر ته د مایعاتو نفوذ کول. | زه زدن، نفوذ مایعات به بیرون ظرف.

بېردو بوسته bēr-dū bö-stə -[ص]- هغه لوښي چې زېم یې وهلي ده. | زه زده، زه زده شده، ظرفی که زه زده است.

بېردېشي bēr- dēšī -[اصط]- د کلښوم درې لاندې سیمو کلیو لکه د نیشېي گرام، چیمي(اکوڼ) ،مولدېش، کېگل اواړوند نورو وړو کلیو اوسېدونکو ته استعمالیږي. داکلمه یوازې د جغرافیایي پېژندنې له پاره کارول کیږي. | به اهالی قرای جنوب دره کلښوم مانند نیشېي گرام، کیگل، چیمي (اکوڼ) ، مولدبش ،وانت وسایرقرای کوچک مربوط ساکن هستند ، استعمال میشود. این کلمه صرف برای شناخت جغرافیایی به کار برده می شود.

بېرسکه bēr-səkə(skə) -[ض اشا]- هغه لاندې خوا ، د شخص یا شی د موقعیت د ښودلو له پاره اشاري کلمه ده . لکه : بېرسکه اما bēr-səkə amā ،هغه کوز کور . | کلمه اشاری است که برای نشان

بپربنوي شته

دادن موقعیت شی یا شخص به کار می رود.مانند : بپرسکه اما bēr-səkə amā،آن خانه پایین .

بپربنوله bēr- ṣəwə́lə -[ص فا مذ،م،ج]- راکبنوونکی ، هغه کس یا کسان چې بهر خواته راکاږي ، هغه څوک چې خان خواته راکاږي . مونث يې بپربنولي bēr-ṣəwə́lī ده . | کش کننده، کسی یا کسانی که به طرف خود یا بیرون کش می کنند. مونث این کلمه بپربنولي bēr-ṣəwə́lī ، است.

بپربنون bēr-ṣə́w̃ -[مص]- راایستل،راکښل، بهرخواته را کشول . | کش کردن، به بیرون کش کردن، استخراج کردن، بیرون آوردن، خارج کردن،بیرون کشیدن.

بپربنون bēr-ṣəwə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندي بهر خواته را کښل . | توسط کس یا کسان دیگر به طرف بیرون کش کردن.

بپربني شته bēr-ṣē-štə -[ص مف]- بهرخواته راکښل شوي، بهرته را ایستل شوي. بپربنې شته دو bēr-ṣē-štə dō ، پوري کړي ور. | به طرف بیرون کش کرده شده، بیرون آورده شده، استخراج شده. بپربني شته دو bē-rṣē-štə dō ، دروازهٔ کش(بسته) کرده شده.

بپربنوي شته bēr-ṣə́wē-štə -[ص مف ،مذ]- په بل کس یا کسانو باندی پوري کړل شوی یا را ایستل شوی . بپربنوي شته درڙن bēr

ṣəẃē-štə drĩ–، پـه نـورو کسـانو بانـدی را ایسـتل شـوي تيږه . | بـه واسطه شخص یا اشخاص دیگر بسته شده یا به طرف بیرون کش کرده شده. بېرښوي شته درژن bēr – ṣəẃē-štə drĩ ، سنگ بیرون کشیده شده توسط دیگران.

بېرکڅلــه bēr-kacə́lə–[ص فا،مذ،م،ج]- بهرتـه کتـونکي ، هغـه څوک یـا کسـان چـي بهرخوا تـه گوري .ددې کلمي مونث،بېرکڅلـي bēr-kacə́lī ،ده. | بیننده به طرف بیرون، آن کس یا کسانی که به طرف بیرون در حال نظاره است. مونث این کلمه، بېرکڅلي bēr-kacə́lī ،می باشد.

بېرکڅون bēr-kacũ -[مص]- بهر تـه کتل ،لـه یوه سوري څخـه بهر ته کتل ،له بیهوشي څخه په هوش کېدل . پـه اصطلاح کي چاغښت تـه هـم اسـتعمالیږي. | بــه بیــرون نگــاه کــردن، ازمنفــذ بــه بیــرون نگــاه کردن،ازبیهوشی بـه هوش آمدن،ازحال کومـا برآمـدن . دراصطلاح درجان خوب شدن یا صحتمند شدن، را هم گویند.

بېرکڅون bēr- kacə́w̃ -[مص]- څوک رابلل چي باندې وگوري .

| کسی را فراخواندن تا به بیرون نگاه کند.

بېرکڅوون bēr kacəwə́w̃ -[مص]- بل کس گومارل چي دریم گړی بهرته کتو ته راوبولي. | گماشتن شخص دوم تا شخص سوم را برای دیدن به بیرون فراخواند .

ببرکڅي شته = **ببرکڅېشته** bēr-kacē-štə -[ص مف،نکـ]-

هغه څوک یا کسان چي بهر کتوته رابلل شوي وي. | کسی یا کسانی که به دیدن بیرون خواسته شده بودند، کسی یا کسانی که از آنها خواسته شده بود به بیرون نگاه کنند.

ببرکڅی سته bēr-kacị-stə -[ص،ح جا،نکـ]- هغه څوک چي بهرته د کتلوپه حال کي دئ. | آن کسی که درحال نظاره بیرون است.

ببرکڒ ں bēr- kəř - [ق م]- بهرخواته. | طرف بیرون ،خارج.

ببرکڒں به bēr- kəř bə - [ق]- بهرنی،له بهرڅخه . | از دیگر جا ، خارجی،ازخارج، ازبیرون .

ببرکڒں ښه bēr- kəř ṣə - [ق]- بهر ته ، بهرله پاره. | به بیرون، برای بیرون،به خارج.

ببرلاسی سته bēr-lāsị-stə -[ص]- هغه څه چي په خپل زور له احاطي بهرته وتلی وي، هغه څه چي ازاد شوی وي . | موجودی که با زور خود از احاطه خارج شده است، چیزی که آزاد شده است.

ببرلسله bēr-lasə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چي له هغو څخه(دبیکاری په وجه) ژوندی موجود چي په خپل زور بهر ته وتلی دی او یا وتلی وي،هغه کس یا کسان چي له هغه یا هغو څخه څه را خلاص شوی وي. | آنهای که ازایشان (به نسبت بیکارگی) موجود زنده با زور

خود بیرون رفته است، آن کس یا کسانی که از آنها چیزی آزاد شده باشد.

بېرلسوں bēr-lasũ -[مص]- له خولي وتل، رسوا کېدل، له منفذ څخه بی اختیاره وتل . لکه: مېله بېرلسوں melə bēr-lasũ ،خبره له خولي خطا ایستل یا وتل ،چي باید نه وای شوي . | آزاد شدن،رها شدن،افشا شدن، خارج شدن باد از منفذ.مانند: مېله بېرلسوں melə bēr-lasũ ، گپ ازدهن خطا خوردن، که باید نمی شد.

بېرلسوں bēr-lasə́w̃ -[مص]- له یوې احاطې څخه بهرته دژوندي موجود ویستل .لکه ماشوم ته اجازه ورکول چي له کوره بهرته ووځي،څاروي پرېښودل چي له باندې ووځي. | بیرون کشیدن یک موجود زنده از یک احاطه . مانند: بیرون روان کردن اطفال ازخانه، بیرون هی کردن حیوانات ازبانده.

بېرلسی شته bēr-lasē-štə -[ص مف]- هغه موجود چي له احاطي بهر وتلو اجازه ورته ورکړشوې ده یا بهر ویستل شوی دی . | موجودی که اجازه خروج از محوطه برایش داده شده است ویا بیرون کشیده شده است .

بېرم bērəm -[ق م]- بهر . په دغه کلمه کي د(م) توری اشاري ضمیر دی چي بهرني ته اشاره ده او ضمیر قید کوي .مثلاً : بېرم اما bērəm amā ، بهرنی کور. | بیرون،بیرونی . بېرم اما bērəm amā ،خانهٔ بیرونی،اتاق بیرونی . درین کلمه حرف (م) ازیک طرف اشاره را می

رساند واز طرف دیگر کلمه را هویت قیدی می دهد.

بېرم چم= بېرم چېم bērəm- čəm=bērm čēm -[ص]-

کوزکلي یا کوزه ناحیه، بنکته کلي یا بنکته ناحیه. | ناحیه پایین قریه ، بخش آن طرف قریه .

بېرم چي bērəm- čī -[ا،ص]- بهرنی جدار، بهرني وقایه ،دکتاب یا د کتابچي بهرني ورقه یا پوښ . | وقایه ،ورق بیرونی کتاب یا کتابچه،جدار بیرونی،پوش بیروني .

بېرم دېش bērəm- dēš-[ق م]- کوز کلي. | قریه پایین.

بېرم کڙن bērəm- kr̃- [ق م]- بهر خواته ،ایسته ،له تاکلي خایه هغه خواته . سکه اما کـه بېرم کڙن sәkә amā –kә bērәm kr̃،له دغه کوره هغه خواته، دهغه کور بهر . | به طرف بیرون،به آنطرف. سکه اما که بېرم کڙن sәkә amā –kә bērәm kr̃،آنطرف آن خانه،بیرون آن خانه .

بېرناش bēr nāš -[ام]- ووایه،بهر وغورخوه،بهروباسه. | بگو، بیرون بیانداز،بیرون بکش،بیرون بیاور.

بېرناشي شته bēr nāšī -štə -[ص مف،مذ]- ویل شوی، ذکر ورکړل شوی، بهر ته غورځول شوی. بېرناشي شته مېله bēr nāšī -štə mela ، ویل شوی خبره. | گفته شده، یاد آوری شده، به بیرون پرتاب شده. بېرناشي شته مېله bēr nāšī -štə mela ، سخن گفته شده، سخن

به زبان آورده شده.

ببر نشون bēr nášū̃ -[مص]- په خوله راوړل، ویل، بهر ته غورځول، دهغه څه تو کول چي په خوله کي وي. | به زبان آوردن، گفتن یک سخن، به بیرون پرتاب نمودن، تف کردن چیزی که در دهن باشد.

ببر نشون bēr našə́w̃ -[مص]- په بل کس باندی یوه خبره یادول، په بل کس باندی یو شی باندی غورځول. | به توسط شخص دیگر سخن یا د کردن، به واسطه شخص یا اشخاص دیگر چیزی به بیرون پرتاب نمودن.

ببرنبسک bēr-nesịk -[ا،ص]- په عنعنوي توگه د ژمي وروستیو شپواو ورځو او دنوي کال درشل ته ویل کېږي . په اصطلاح کي حمل میاشت ته هم ویل کېږي. | به صورت عنعنوی به روزهای اخیر زمستان و قدوم بهار گفته می شود. دراصطلاح به ماه حمل نیز گفته می شود.

ببرنبسک ماس bēr-nesịk mās-[ا]- دوري میاشت. د وري میاشت نوم ده، دنوي کال لومړي میاشت ته ویل کېږي. | ماه حمل،نام ماه حمل است،به ماه اول سال نو گفته می شود .

ببرنبسک میلي bēr-nesịk mili-[ق ز]- دحمل میاشت کي، دنوي کال سره،دنوی کال په درشل کي . ببرنبسک میلي اوښلي بیاس bēr-nesịk mili ūṣə́lī biās ،د نوي کال په رارسېدو سره باران وربږي،یا

بیره ترژن

په پسرلي کی باران وربږي . | درماه حمل،درسال نو . بېرنېسک میلي اوښلي بیاس bēr-nesịk mili ūṣəlī biās ، با رسیدن سال نو باران می بارد،یا با قدوم بهار باران می بارد.

بېرنېسک وار bēr-nesịk wār -|ص،ق|- د پسرلي موسم، دپسرلي فصل. | فصل بهار، موسم بهار.

بېرنېسون bēr- nesū̃ -|مص|- د موقعیت کوزی خواته دچاښه راغلاست ته ورتګ، پسرلی موسم ته وررسېدل، دژمی پای اودپسرلي رارسېدل. | ازروی موقعیت به طرف پایین دره به استقبال کسی رفتن، به پیشواز بهار رفتن، به قدوم بهاررفتن، موسم حلول بهار ، به آغوش بهاررفتن.

بېروو bērū́ – |ق م|- بهرښکته خوا ته . بېروو ناش bērū nāš، بهر ښکته و غورخوه. | دربیرون به طرف پائین . بېروو ناش bērū nāš ، دربیرون پایین بیاندازش.

بېروو bērōw - |ق م|- بهر، له کوره بهر،دباندی . | بیرون ، دربیرون ازخانه،دربیرون احاطه .

بیره bīrə́ - |ا،ص|- ینده . | بُقه ، تکه بز، تکه گوسفند .

بیره ترژن =بیره تران bīrə́ trr̥̃ - |ص|- ینده غوایي. | بُقه گاو، نرگاو بُقه.

بیره ترژن

بیره

بیره گروښ bīrə́ grös̩ -[ص]- ینده سیرلی. | نربزتکه،نربز بُقـه.

بېرې bēr-e -[ض اشا]- د دري ښکته خوا تـه اشاره ده . | آنطرف، اشاره است به سمت پائین دره .(down the velly).

بېرې تیون bēr-e tīū̃ -[مص]- خان لری ساتل، له یوچا څخه خان لری ساتل، خان له چا لری نیول. | دوری جستن، دوری کردن، خود را از کسی دور گرفتن.

بېری تیون bēr-e tīw̃ -[مص]- څوک له خانـه لری شړل، څوک خان ته نږدی نه پرېښودل. | کسی را ازخود دور ساختن، کسی ازخویش راندان، به پیش خود نـگذاشتن.

بېریواش = بریواش bēriwāš -[ا،م،ج]- لوی تخځ چي محلي نجـاران دهغه پـه واسطه دلرگو لـويي تختـي تـوږي . | تیشـه بزرگـی کـه نجاران به واسطه آن تخته های بزرگ چوب را می تراشند .

بېرړو= بېرارو bērr̩ū= bērar̩ū -[ق]- ښکته خواتـه دتـګ پـه وخت کي، لـه کوره د وتلوپه وخت کي. | هنگام رفتن به طرف پایین (دره)، هنگام برآمدن ازخانه.

بیریواش

بیره ber̩ə - [ا،ص]- نـا پوه، نـادان. ددي کلمـي مونـث شـکل بیري

berīٍ،ده. دغه کلمه دبېرا په تلفظ دکونړخلکو پښتوژبې ته داخله شوې ده.
| نادان،نافهم ،ساده ،ساده لوح . مونث این کلمه ببړي berī ،است. این کلمه با تلفظ بېرا در لهجه پشتوی مردم کنر شامل شده است.

ببړه berə -[ص]- حیران. تشو وژنی ببړه بوم tašo wr̃i berə böm ، دهغه په لیدو حیران شوم. | حیران، مبهوت، شگفت زده. تشو وژنی ببړه بوم tašo wr̃i berə böm، او را دیده حیران شدم.

ببړه بون berə bū̃ -[مص]- تعجب کول،حیرانتیا،حېرانېدل،گنگس کېدل، بېخوده کېدل،عقل له لاسه ورکول . | متعجب شدن، شگفتی زده شدن، حیران شدن، گنگس شدن، بیخود شدن، تعقل از دست دادن .

ببړه بون مېله berə bū̃ melə -[ص]- د تعجب وړخبره، د حېرانتیا موضوع. | سخن تعجب آور، حیرت آور، موضوع حیرت آور،خبرگیج کننده.

ببړه سته berə -stə -[ص]- ناپوه ،هغه چې پوره هوښیارنه وي . ببړسته منښ berə-stə manaṣ ،ناپوه سړی . | نادان،گنگس،آنکه هوشیار کامل نباشد. ببړسته منښ berə-stə manaṣ ،آدم نادان.

ببړووره bez̧ūrə - [ص ،مذ]- ناپوه، بې لاري، نا اهله . مونث یې ببړووري bez̧ūrī ،ده . | نادان، نا اهل، بی سروپا، شرور، بی راه . مونث

این کلمه بېزوري bezūrī ،است.

ببست bēst -[ا،ص]- مکر،تګي،چل ، خان په تګي وهل. متل ده چي وايي: بزوک به ببست bazūk bə bēst ، دبزوک مکر. | مکر، حیله، فریب، خود را به تگی زدن،خود را تگ انداختن،اکت . مثلی است: بزوک به ببست bazūk bə bēst ،مکر یا حیلهٔ بزوک. بزوک اسم خاص است.

ببست بنوک bēst baṇūk -[اصط]- چلي ،چلباز .دغه کلمه د مشرانو له خوا هغو ماشوماند ته استعمالیږی چي مکر کوي . لغوي معنا یې مکرګره حشره ، ده. | مکار، حیله گر. این کلمه از سوی بزرگان به آن اطفال به کار برده می شود که مکر می کنند. معنای لغوي کلمه حشره مکاره ، می باشد.

ببستی bestai -[ا،ص]- سينګار،آرایش. سوت ببستی sōt bestai، په اوه قلم سینګار. | آرایش، آراستن،پیراستن. سوت ببستی sōt bestai، با هفت قلم آرایش.

بیک bīk -[ا،م،ج]- وړوکي طفیلی حشره ده چي د غواو له وجود څخه تغذیه کوي. | حشره کوچک طفیلی است که از وجود گاو ها تغذیه می نماید.

ببلینگه belīŋə -[ا،ص]- ساده، ګنګس غونډي، هغه چاته ویل کیږي چي هوش اوحواس یې په ځای نه وي . | ساده، گنگس گونه، به

کسی گفته می شود که هوش وحواس او به جا نباشد یا درست کارنکند.

بپلینگه سته belīŋə-stə -[ص]- هغه ښوک چي فکر او حواس یی په ځای نه وي . | آنکس که فکر وحواس او به جا نه باشد.

بي نشت bē našt -[ق ز]- کله کله . | گاهگاه ،بعضی وقت .

بینله binə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- سوچ کوونکي ،هغه ښوک یا کسان چي سوچ کوي . | فکر کننده، اندیشنده ،کسی یا کسانی که می اندیشند، آن کس یا کسانی که فکر می کنند.

بین bin -[ا]- سوچ،فکر،سنجونه . | فکر،اندیشه،تفکر، چرت، سنجیدن.

بین bīn -[ام]- فکروکړه ،سوچ وکړه،وسنجوه . | فکرکن، باندیش ، چرت بزن، سنجش کن.

بینن binən- [ا]- فکر،سوچ، اندیښنه،عقل،هوښیاري،خیال او تصور . | فکر، تفکر، اندیشه، تأمل، تعمق، تعقل، تشویش، چرت، تصور، خرد، عقل ،طرح، نقشه، نیت ، اراده، تصمیم، راه حل، رای ونظر .

بینوں binū̃- [مص]- فکر کول، تصور کول، سوچ کول . | تصور کردن، تفکرکردن درمورد یک موضوع، اندیشیدن، تأمل کردن، خیال کردن،تعقل کردن، تعمق کردن.

بینوں binə́w̃ -[مص]- دلغت له مخي یو ښوک فکرکولو ته اړ

بي واس

ایستلوپه معنا ده، خوپه اصطلاح کي چا ته سزا ورکول،دکیني لـه مخي چا ته ضرر رسول چي و دارشي او په شا شي، مفهوم بیانوي . | ازنگاه لغوی به معنای به فکروا دارساختن بوده، اما دراصطلاح به مفهوم گوشمالی دادن، توبیخ کردن،سرکوب کردن از راه دشمنی وخصومت به منظور ترساندن وبه عقب راندن، می باشد .

بینووں binə́wəw̃ -[مص]- د دوهم کس په واسطه دریم گړی ته سزا ورکول او یا فکر کولو ته اړ ایستل. | به واسطه شخص دوم به شخص سوم جزا دادن ویا به فکر وا دار ساختن.

بینیاس biniās-[ح جا،م]- فکرکوي ،سوچ کوي. | فکرمی کند، می اندیشد،می سنجد .

بینیاست biniāst -[ح جا،ج]- (هغوی) فکرکوي ،(هغوي) سوچ کوي. | (آنها) فکرمی کنند، (آنها)می اندیشند، (آنها)می اندیشند .

بیني شته binī-štə -[ص مف]- هغه څه چي(هغه – هغو) سوچ یې کړی و، خیال یې کړی و،سنجولی. | آنچه که (او- آنها) فکرکرده بود یا بودند،تصور نموده بودند،سنجیده گی، آنچه سنجیده شده بود.

بیني شته binē-štə -[ص مف]- سوچ ته اړ ایستل شوی ،ټکول شوی . | به اندیشیدن وا داشته شده ، سرکوب شده،توبیخ شده .

بي واس bē wās -[ق ز]- یو نیم ورخ،کله کله. | یگان روز،گاه

گــاه،یگان وقت .

بي واس bī wās -[ق ز]- ورخ ،لکه دهفتي ورخي .مثلاً: ایک بي واس ēk bī wās ،یعني یک شنبه او نور... . | روز،روزهای هفته .

مثلاً: ایک بي واس ،یعنی روز یکشنبه، دو بي واس ،روز دوشنبه ...

***

پا

پ - پې - p

پ- (pe) دا توری د نورستاني ژبې صامت یا بې غږیزه توري ده چې دکلمې په اول اومنځ کې نیمه او په اخرکې پوره لیکل کېږي. پې دوه شونډیز، بې غږه،انسدادی کانسوننت دی. (هلالی، دپښتو ژبې فونولوجي، مخ۷۹) . | **این حرف بی آوای زبان نورستانی می باشد که درآغاز ومیانه کلمه به شکل نیمه و دراخیرکلمه به گونه کامل نوشته می شود. دکتور رحیم الهام نوشته است: این حرف انسدادی دولبی بی آوا است. به هنگام تلفظ گاهی خصوصیت شدید تنفسی وزمانی خصوصیت ضعیف تنفسی دارد. هرگاه در محل فشار قوی واقع شود عنصر تنفسی آن زیاد تر می شود؛ اما اگر درمحل فشار ضعیف قرار گیرد عنصر تنفسی آن کمتر می شود. این حرف درانجام کلمه ها به صورت آزاد گاهی با انسداد باز وگاهی با انسداد بسته تلفظ می شود .** (روش جدید درتحقیق زبان دری، ص۶۶)

پا pā - [ا،م،ج]- پښه، پښې. ای پا ē pā، یوه پښه. ای پا به نو(نه + او) ē pā –bə nū ، دیوی پښې به اندازه نه ده، یعني ډېر کمزوری دی. | پا، پاها . ای پا ē pā ،یک پا. ای پا به نو ē pā –bə nū ،برابریک پا نیست،بسیارناتوان وضعیف است.این کلمه برای ناتوانی جوانان گفته می شود.

پا

پا pā -[ق م]- دغه کلمه چې دمخینه یا پسینه په توګه دنورو نومونو یا د افعالو په سر کې راځي، بلې کلمې سره یو ځای ښکته خواته مایل یا میلان حرکت یا موقعیت ښیي . لکه : بوم پا bũm pā ،مایل وخمکي ته . درڗن پا drr̃ pā،مایل تیږی خواته. پاګیام pā geām ، مایل ښکته خم... . | این کلمه در آغاز برخی اسما ویا افعال به حیث پیشینه وپسینه می آید وبا کلمه دیگریکجا ،موقعیت یا حرکت مایل یا سیر میلانی را به طرف پایین نشان میدهد . مانند. بوم پا bũm pā ، مایل به زمین. درڗن پا drr̃ pā ، مایل به سنگ. پاګیام pā geām ،مایل به طرف پایین می روم ... .

پا pā-[ا]- پینځه. ښروال پا ṣarwāl pā د پرتوګ پښځه . اوټ پا ōṭ pā ،د وطني پتلون پښځه . | پاچه . ښروال پا ṣarwāl pā ، پاچهٔ تنبان . اوټ پا ōṭ pā ، پاچهٔ پتلون وطنی .

پا آش چون pā āš čũ -[مص]- لغوي معنا یې دحیوان خوله خمکی ته نیږدی کولو ته ویل کیږي ، خوپه اصطلاح کې د څارویو څرلو له پاره استعمالیږي. | ازنگاه لغوی به معنای نزدیک ساختن پوزحیوان به زمین بوده،اما ازنگاه اصطلاحی به معنای چرش یا چریدن حیوان را گویند.

پاآوں = پاوں pā-ū̃ -[مص]- شاملېدل، داخلېدل، په یوه وظیفه او مسوولیت کی ورګډېدل . مکتب که پا اوں maktab-kə pāū̃، په ښوونځي کي شاملېدل. | شامل شدن، داخل شدن، دریک وظیفه ومسوولیت شامل شدن . مکتب که پا اوں maktab-kə pāū̃ ، به مکتب شامل شدن.

پاپا pāpā -[اصطـ]- پښو لاندي کول ،لغت کول. ځیني کسان عادت لري چي د بدن ستړیا لري کولو له پاره خپل شا په ماشومانو باندي لغت کوي . ددغه کلمي معنا هم هماغه لغت ،ده . | لگد مال ،پایمال . عدهٔ افراد عادت دارند که برای رفع خستگی بدنی ،تختهٔ پشت خود را توسط اطفال لگد مال می کنند. معنای این کلمه همان لگد مال می باشد.

پاپا بوسته pāpā bö-stə -[ص مفـ، مذ، م،ج]- لغت شوی، ترپښولاندي شوی . مونث یي پاپا بیشتي pāpā bī-štī ،ده. | لگد مال شده ،زیرپا شده. برای صیغه مونث پاپا بیشتي pāpā bī-štī ،استعمال می شود.

پاپا بوں pāpā bū̃ -[ص مفـ]- ترپښو لاندی کېدل. | زیرپا شدن، لگد مال شدن.

پاپا چیلـه pāpā čīlə -[ص فا]- لغت کوونکي، ترپښولاندي کوونکي کس یا کسان . | لغت کننده ، زیرپا کننده ها.

پاپا چوں pāpā čū̃ -[مص]- لغت کول، ترپښو لاندي کول . | لگد کردن، زیر پا کردن، پای مال کردن،لگد مال کردن با آهسته گی .

پاپا کڙون سته pāpā křō-stə -[ص مفـ،م،ج]- لغت کړل شوي، ترپښولاندې کړل شوي. مونث ته، پاپا کڙںشتي pāpā kř-štī ،کلمه استعمالیږي. | لگد کرده شده، لگد مال کرده شده، زیرپا کرده شده. برای صیغه مونث کلمه ، پاپا کڙںشتي pāpā kř-štī ، استعمال می شود.

پاپڙنه pāpiřnə - [ص،مذ]- تیټه ونه یا قد، هغه چا ته چي تیټ قد ولري ویل کیږي . | قد بلستی ، قد پخش،قد سوخته . به کسی که قد پخش داشته باشد ،گفته می شود.

پاپو pāpō-[ا]- دپښوتل، دپښو پل . لکه ویل کیږي. پاپو پَر زئم pāpō par ziṃ، یعني دومره واوره چي دپښو پل پټوي . | کف پای ، نشان پای . مثلاً گفته می شود: پاپو پَر زئم pāpo par ziṃ ، یعنی برف به اندازهٔ که پل پای را پت کند .

پاپو

پاتوله pā-tawə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه څوک یا کسان چي پښه ږدي یا یې پښه ایښي ده . مونث یې، پا تولي pātawə́lī ، ده . | کسی که پا می گذارد یا پا گذاشته است. مونث کلمه، پا تولي pātawə́lī، است.

پاتون pā-taw̃ -[مص]- پښه ایښودل، په یوځای باندی پښه ایښودل، یو شی ترپښولاندی کول، یوڅوک په یوځای کي هوار څملول . په اصطلاح کي مداخلي ته هم ویل کیږي. | پاگذاشتن ، چیزی را زیر پا نمودن ، دریک جا پا گذاشتن، کسی را هوار دریک جا خوابانـدن، در اصطلاح

مداخله راهم گویند.

پا تووں pā-tawə́w̃ -[مص]- څوک پرېښودل چې (یوځای کې) پښه یا گام کېږدي یا په یو موضوع کې مداخله وکړي . | کسی را گذاشتن تا(دریکجا) پا یا قدم بگذارد ویا درموضوعی مداخله نماید.

پاتی پلال pā-tai palāl – [ص]- دپښو خاورې، هغه خاوره چې پښه وربانديې اېښودل شوې وي. | خاک پای،خاکی که برآن قدم گذاشته شده باشد . معادل است با اصطلاح خاک پای در زبان دری .

پـاتی شتـه pā-tai-štə -[ص مف]- پښه اېښودلې،هغه ځای چې پښه اېښودل شوې وي . | جای پای، جای که درآنجا پا گذاشته شده باشد.

پاتي نـه بړوں pā-tī na- baṛũ -[اصط phrase]- بې طاقتـه کېدل،ناقراره کېدل، بې تحمل کېدل ،د درد اویا د یوې خبرې په اورېدو ناقراره کېدلو ته ویل کېږي. پاتي نه بړوں مېله او pātī na- baṛũ melə ō ،ناقراره کوونکې خبره ده ، دتحمل وړخبره نه ده . پاتي نه بړیم pātī na- baṛīm ،تحمل مې ونکړای شو. | نا راحت شدن ، نا آرام شدن،تحمل نتوانستن ،به درد و به سخنی گفته می شود که با شنیدن آن شخص نا راحت شده فوراً غصه شده عکس العمل نشان می دهد. پاتي نه بړوں مېله او pātī na- baṛũ melə ō ،سخن نا راحت کننده است. پاتي نه بړیم pātī na- baṛīm ،نا راحت شدم،تحمل نتوانستم .

پاجپلـــه pā-ĵāpə́lə —[ص فا،مــذ]- کمبــدونکي،لږ کبــدونکي،

پاجپي شته

کښاستونکي، هغه څه چي ورو ورو کمېږي . اپوس سته یا جپله او apüstə pā-ĵapələ ō،پرسوب کښاستونکي ده. | فروکش کننده ، فرو نشیننده، کم شونده، آن چه که آهسته آهسته فروکش می کند. اپوس سته یا جپله او apüstə pā-ĵapələ ō، پندیده گی کم شدنی است، یامی نشیند .

پاجپوله pā-ĵāpə́wələ–[ص فا،مذ،م،ج]- کمـوونکي، لږونکـي، کمـوونکي. مونـث یـي پـاجپولي pā-ĵapə́wəlī ده. | فـروکش کننـده، فـرو نشـاننده ، فرونشـاننده هـا. مونث این کلمـه پـاجـپولي pā-ĵapə́wəlī ،می باشـد.

پاجپون pā-ĵapū̃- [مص]- کمېدل ،لږ کېدل،کښاستل . مثلاً دسیند د اوبـو کمېـدل یـا د یـو زخـم د پرسـوب کښاسـتل . | فـروکش نمـودن، فـرو نشستن ،کم شدن آب دریا، کم شدن پندیدگی.

پا جپون pāĵapə́w̃ -[مص]- کمول، لږول . | فرونشاندن، کاستن، کم کردن .

پـاجپي شـته pā-ĵapī-štə –[ص مـف] کـم شـوي، لږشـوي، کښاستلی. منظور داده چي په خپله کم شـوی وي . | فرو نشسـته، فـروکش کرده. یعنی خود کم یا فرونشسته باشد.

پاجپي شته pā-ĵapē-štə -[ص مف]- کم کړل شوي،لږکړل شـوي. معنا دا چي د یو عامل یا کس په واسطه لږ شوي وي . | فرونشـانده شـده،

پا دتوله

یعنی توسط کدام عامل یا شخص فرونشانده شده باشد.

پاچا

پاچا pāçā -|ا،ص|- پادشاه،دمملکت مشر. بی له شکه دخیله کلمه ده چی د کونړ پاچایانو ته هم استعمالېده . | پادشاه . رهبریک کشور. بدون شک کلمه دخیل است که به سید های کنر نیز استعمال می شد.

پاچه بار pāçə́-bār -|ق،ص|- پادشاهي . | پادشاهی .

پاد pād -|ا|- جنجال ،کړاو ،دعوه، د دوو کسانو ترمنځ ستونزه،موضوع . لکه چی متل ده : نه پاد(ی)پاد na pād-ē pād ، نه غمه غم. مفهوم یی ده،یو مشکل چی تا پوری اړه ونه لري او درته مشکل جوړشي. | مشکل، دعوه، معضله،جنجال، پرابلم،معضله بین دونفر . مثلی است که می گوید : نه پاد(ی)پاد na pād-ē pād ، به مفهوم این است که : موضوعی که به تو مربوط نه باشد اما برای تو مشکل جورشود.

پا دتله pā- datə́lə -|ص فا،مذ، م ،ج|- اچوونکی، تویوونکی، هغه کس چی څه شي په لوښی کی اچوي یا تویوي. لکه چی په کندو کی غله دانه اچول کیږي. | ریزنده، کسی که چیزی را دریک ظرف می ریزد یا می اندازد. مانند این که غله دانه درکندو انداخته می شود.

پا دتوله pā-datə́wələ -|ص فا،مذ، م،ج|- هغه کس چی په بل کس یا کسانو باندی یو څه په لوښي کی اچوي . | کسی یا کسانی که به توسط شخص دیگر چیزی را دریک ظرف دیگر می اندازد.

پادتوں pā-dátū̃ [مص]- په یوه لوبښي کي اچول، یو څه شي په لوبښي کي اچول . دغه کلمه تردېره مایعات یا غله دانه په یو لوی لوبښي کي دساتني لـه پاره د اچولوپه اړه استعمالېږي | چیزی درظرف انداختن، انباشتن چیزی درظرف، ریختن چیزی دریک ظرف کلان. این کلمه تا حد زیاد به ارتباط انداختن مایعات ودانه باب دریک ظرف بزرگ به منظورحفظ ونگهداشت استعمال می شود.

پا دتوں pā- datə́w̃ [مص]- په بل کس باندی څه شي په لوبښي کي اچول. | توسط شخص دیگرچیزی را به ظرف کلان انداختن یا ریختن.

پا دتي شته pā-dátī-štə [ص مف]- (په لوبښي کي) اچول شوی. | انداخته شده، ریخته شده (درخُم) .

پادتې شته= پا دتوې شته pā-dátē-štə= pā-datə́wē- štə [ص مف]- په بل کس باندې اچول شوی. | به واسطه شخص دیگر (درخُم) ریخته شده.

پا درگوں pā-drəgū̃ [مص]- پریوتل، راحت کول، هوار پریوتل. | دراز کشیدن، راحت کردن، هوار خوابیدن.

پا دوشت چوں pā-dōšt čū̃ [مص،اصطـ]- ډوډی ته لاس ور ورل، ډوډی ته لاس اوږدول، په کار پیل کول . | به نان دست پیش کردن،

به کار آغاز نمودن.

پار pār -[ق ز]- خل، وار، نوبت ، دیوکار تکرار. لکه : ای پار ، دوپار ē pār, dū̃ pār ، یو خل ، دوه خله . | بار، کرت، تکرار نوبت، تکرارعمل . مثلاً : ای پار ، دوپار ē pār, dū̃ pār ،یکبار، دوبار.

پار pār- [ا]- خپږ، دزخم په سر یوه نری پوستکی ته ویل کېږي ،چې د جوړېدو نښه بلل کېږي . | ارچق ،سرگرفتن زخم ،کرسمه روی زخم .

پار اڅله pār acə́lə -[ص]- خپږ نیونه، دزخم سر نیونه. | ارچق گرفتنی، کرسمه بستنی زخم.

پار اڅون pār acū̃ -[مص]- خپږ نیول، د زخم خپږ نیول . | ارچق گرفتن زخم، کرسمه بستن زخم، پیش آمدن زخم.

پارڅېږون pār cẽw̃ –[مص]- دچا په غیاب کی دهغه لوري نیول ، دیو چا په غیاب کي دهغه پلوي کول ، طرفداري کول. | درغیاب طرفداری کردن از کسی،جانبداری ازکسی .

پاسل pā-sal-[ا]- (په خمکه) لگېدل. | (به زمین) خوردن.

پاسل pā-sál -[ام]- (په خمکه) و لگېږه. | (به زمین) بافت.

پاسلله pā-salə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- په خمکه لگېدونکي ، هغه څه یا کسان چې په خمکه لگېږي . دهغه کلمي مونث پاسللي pā-saləlī ، ده .

| به زمین خورنده، آنچه که به زمین می خورد. مونث این کلمه پاسللي pā-salǝlī، است.

پاسلون pā-salũ- [مص]- په مایل ډول په خمکه لګېدل. ځرنګه چې نورستان غرني سیمه ده نوتول فعلونه دځمکي دموقعیت اویا دشخص د موقعیت په تړاو توپیرلري، او دهغه په بنیاد ویل کیږي.مثلاً : اوی سلون ōi- salũ ، په چت لګېدل . اووسلون ū- salũ، په خمکه لګېدل. وېسلون wē - salũ ، پېسلون pē- salũ ، بني یا چپ خواته لګېدل. پاسلون pā- salũ مایل په خمکه لګېدل . | به صورت مایل به زمین خوردن. چون سرزمین نورستان کوهستانی است ،لذا تمام افعال نظربه موقعیت شخص و زمین یا اراضی استعمال می شود .مثلاً: اوی سلون ōi- salũ، به سقف خوردن .اووسلون ū- salũ ،مستقیم به زمین خوردن. وېسلون پېسلون wē-salũ, pē- salũ ، با کنارراست وچپ تکرخوردن. پاسلون pā- salũ ، مایل به زمین خوردن یا به زمین مایل خوردن .

پاسلون pā-salǝ́w̃ -[مص]- په خمکه لګول، له خمکي سره اصابت ورکول. | به زمین تماس دادن، گذاشتن که به زمین بخورد.

پاسلي شته pā-salī-štǝ -[ص مفـ ،مذ،م،ج]- هغه چې مخکي مایل په خمکه لګېدلي دي . | آن که قبلاً به صورت مایل به زمین خورده است.

پاسلي شته= پاسلوې شته pā-salē-štǝ= pā-salǝ́wē-

štə -[ص مف ،مذ،م،ج] – هغه څه چې پرېښودل شوې مایل په ځمکه ولګېږي،هغه څه چې له ځمکي سره په تماس کي کېښل شوې دی . | آنچه که گذاشته شده به صورت مایل به زمین تماس کند، آنچه که به زمین تماس داده شده است.

پاش pāš – [ا،م،ج]- تلک، لومه، دام . | دام ، تلک ،تور .

پا کڅ pā-kac -[ا]- لاندې(مایل) خواته کتل. | به طرف پایین(که به گوینده موقعیت مایل داشته باشد) دیدن.

پاکڅله pā-kacə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- هغه کس چې جنوب ختیځ یا جنوب لویدیځ خواته ګوري،هغه کس چې په مایل توګه یو څه ته ګوري . مونث یې، پاکڅلي pā-kacəlī ، ده. | آن کس که به طرف جنوب شرق یا جنوب غرب می بیند، آن که به یک کس یا شی به صورت مایل نگاه می کند. صیغه مونث این کلمه ،پاکڅلي pā-kacə́lī، می باشد.

پاکڅون pā-kacū̃–[مص]- ښکته خواته جنوب ختیځ یا جنوب لویدیځ ته کتل، دکتاب لوستل، د ابادی کارپیل ته هم ویل کېږي . | نگاه گردن به پایین به طرف جنوب شرق یا جنوب غرب ، خواندن یا توجه به کتاب، به آغاز کار آبادی خانه ،زمین و غیره هم گفته می شود .

پاکڅون pā-kacə́w̃ -[مص]- ښکته خواته دکتلو له پاره یو څوک رابلل، په نورو کسانو باندی دیو کارپیل کول، نور کسان په کار ګومارل . |

کسی را دعوت دادن تا به پایین دره نگاه کند، گماشتن افراد برای اجرای یک کار.

پاکڅووں pā-kacə́wəw̃ -[مص]- د دوهم کس له لاری دریم کس په یو کار گومارل. | ازطریق شخص دوم شخص سوم به کار گماشتن.

پاکڅسته pā-kacị-stə -[ص،م،ج]- هغه ځوک یا کسان چې دکتلو په حال کې دي ، هغه ځو ک یا کسان چې په کار بوخت دي . | آن کس یا کسانی که به پایین نگاه می کنند، آنهای که مصروف کاراند.

پاکڅي شته pā-kacē-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې لاندی کتلو ته رابلل شوي دي، هغه کس یا کسان چې په کارگومارل شوي دي،په کار اچول شوي . کوي که پاکڅي شته kōē- kə pā-kacē-štə،په کارگومارل شوي . | به کار گماشته شده،به کارتوظیف شده، آن های که به کارگماشته شده اند ، آنهای که به نگاه کردن به پایین دعوت شده اند. کوي که پاکڅي شته kōē- kə pā-kacē-štə به کار توظیف شده.

پاکوڅ pā-kōc -[ام]- لاندې خواته وگوره. | به پایین نگاه کن .

پالسوں pā-lasū̃ -[مص]- له ارادی او خبرتیا پرته یو کار کېدلو ته وايي. لکه : یوسړی دږیږي اصلاح په وخت کي ناڅاپه مخ وینه کړي، په کورکي یو خوراکي شي دېر ژر خلاصېدو ته هم ویل کېږي. | خلاف اراده و دربې خبری یک کار شدن. مانند: کسی درهنگام اصلاح ریش بدون اراده

روی خود را خون می کند، یا یک چیز خوراکی بسیار زود ختم شود.

پالسوں pā-lasə́w̃ -[مص]- په ارادي ډول يو کار کولو ته ويل كيږي. لکه: ديوه شي د غوڅولو په وخت کي له اندازې زيات غوڅول . | به گونه ارادی و باتصمیم بیشتر از حد لازم عمل کردن . مانند قطع یک شي بيشتر ازحدی که لازم باشد.

پالي pālī -[ا،ص]- پاده ،رمه. | پاده، رمه ، گلهٔ هرحیوان که باشد .

پام pām-[ا]- پام ، توجه. پام ايچ اووسلڒش pām īč ū́-sálřš ،پام كوه وبه لوېږې. زه پوه نه شوم چي دا د پښتو دخيله كلمه ده او كه دژبي پخواني او اصيله كلمه. | توجه،احتياط ،دقت. پام ايچ اووسلڒش-pām īč ū́ sálřš ، دقت کن که نه افتی. من ندانستم که این کلمه دخیل پشتو است یا کلمه اصیل زبان کلبنه.

پام که pām-kə -[ق]- پوره ، ښه په دقت ،بيخي . | به کُلی،کاملاً ، با دقت واحتياط .

پام که ساره pām- kə sārə́ -[ق]- بيخي روغ او رمټ . پام که ساره اوش؟ pām –kə sārə́ ōš? ، بيخي روغ اوجوړ يي ؟.| كاملاً خوب وصحتمند. پام که ساره اوش pām –kə sārə́ ōš ،کاملا صحتمند هستی.؟

پان pān- [ا،م،ج]- پياز، پيازونه . | پياز،پيازها .

پان

پانشوں pā-nášū̃-[مص]- په کار کي شاملول، په کارکي داخلول،په

پانموله

دیگ کي اچول، لاندي خواته اچول، په یو شرکت یا معامله کي برخه اخیستل، دپیسو په ورکړی سره په یوه معامله کي ونده اخیستل، هغه نغده او جنس ته هم ویل کیږي چې خپل اوخپلوان دمړي په غمرازی کي دهغه کورنی ته ورکوي. | شامل کارساختن، به دیگ انداختن، به گونه مایل به زمین انداختن، انداز کردن پول، شریک شدن با پرداخت سهم دریک معامله سودآور.همچنان به آن معاونت مادی ومالی نیز گویند که اقربا جهت غمشریکی در روز مرگ به خانواده میت می پردازند. اگرگفته شود ، توښه پا ناش tū-ṣə pā-nāš، یک نوع دشنام است که نارضایتی گوینده را نسبت به کار انجام شدهٔ طرف مقابل نشان می دهد.

پا نشون pā-našə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی لاندی خواته څیزغورځول، دبل کس په واسطه څوک په ښوونځي او یا په کار کي شاملول. | توسط شخص یا اشخاص به پایین انداختن، شامل ساختن کسی به مکتب یا به کار به توسط کس یا کسان دیگر.

پانمله pā-namə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- تیتېدونکي، تعظیم کوونکي، سجدي ته تلونکي. مونث یې پانملي pā-namə́lī، ده . | خم شونده، تعظیم کننده، به سجده رونده . مونث این کلمه پانملي pā-namə́lī ،است.

پانموله pā-namə́wələ -[ص فا ،مذ،م،ج]- تیتوونکي ،هغه څوک یا کسان چې څه شي تیتوي. مونث یې پانمولي pā-namə́wəlī ، ده . | خم کننده ، آن کس یا کسانی که چیزی را خم می کنند. مونث این کلمه پانمولي

pā-naməwəlī ،است.

پا نموں pā-namū̃ -[مص]- تیتېدل، د تعظیم پـه ډول ښـکته کېدل، سجدی تـه تلل . په سانسکریت ژبه کی upa-nam د تعظیم او ښکته کېدلو ، پـه معنـاده . | خـم شـدن بـه رسـم احتـرام، دولاشـدن. درزبـان سانسـکریت upa-nam بـه معنـای دولاشـدن، تعظیم کـردن، خـم شـدن ومایـل شـدن بـه سوی ، است. (فرهنگ سنسکریت ــفارسی ج۱،ص ۳۳۰)

پـانموں pā-naməw̃ -[مص]- تیتول، ښـکته کول، یو خواتـه مایل کول . | خم کردن، دولاکردن، مایل ساختن به سوی .

پـانمووں pā-naməwəw̃ -[مص]- پـه بل کس یا کسانو بانـدی څه شی یوی خواته کږول. | به توسط شخص یـا اشخـاص دیگر چیـزی را به یک طرف کج کردن ویا پایین نمودن .

پـانمي شـته pā-namī-štə -[ص مف، مذ،م،ج]- تیټ شـوی، ښکته شوی، مایل شوی. یعني مخکي په خپله تیټ شوی، سجدی تـه تللـي . | خم شده، دولاشده، مایل شـده، بـه سجده رفتـه ، بـه سجده رفتـه هـا. این کلمه نشان می دهد که خودش قبلاً خم شده است.

پانمي شته pā-namē-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- تیټ کړی، ښکته کړی، مایل کړی. کلمه ښیي چي کوم چا داکار کړی ده . | خم کرده شده، دولا کرده شده،مایل کرده شده. کلمه نشان می دهد که کسی آن را خم نموده است.

پای pā-ē -[ض اشا،پیشی]- جنوب شرق او جنوب غرب تـه اشـاره ده. | به جنوب شرق وبه جنوب غرب اشاره است.

پـای ور(ا)ځلـه گڙوں pā-ē war(a)cə́lə grŭ̃ - [مص، اصطـ]- پـه چورتونـوکي ډوبېدل، هغـه چـا تـه استعمالېږي چـې سترگه يـې خمکي ته نيولي او پـه چورتونـو کي ډوب وي. | غرق دراندیشـه بودن،بـه کسی استعمال می شود که چشم به زمین دوخته درفکر وچرت فرورفته باشد.

پپـا papā- [ا]- تسـليم ،تسـليمېدل، تسـليمی پـه ډول چاتـه ورتلـل . | تسليم، مطيع، تسليم شدن، به عنوان تسليم شدن به نزد کسی رفتن .

پپای اوں papā- ē ũ-[مص]- چـا تـه پـه تسليمي تلل، د چاتابعيت اعلانول . | به عنوان تسليمی رفتن نـزد کسی، بـه عذر خـواهی نـزد کسی رفتن، اعلان متابعت نمودن.

پاویوں pā-wīũ -[مص]- (کلند) پـه خمکـه وهل،سـهواً خپل لاس يـا پښه غوځول. | (کلند) بـه زمين زدن، بـه اثر سـهو بريـده گی کوچـک وارد نمودن به دست يا پـای خويش.

پَپْچِں papəç̣ĩ- [ا]- اواره سوټی ده چې دغوزانو لـه لرگي څخـه جوړ او دجـا مـو مینځلـو لـه پـاره کـارول کېږي | چـوب هـوار اسـت کـه ازچـوب چهارمغز برای شستن لباس ساخته می شود.

پوژکې pōřkẽ -[ق]- یوازی . یوازی توب. پوژکې ام pōřkẽ ōm ، یواحی راغلم. | تنها، به تنهایي. پوژکې ام pōřkẽ ōm ، تنها امدم.

پوژکې دروں pōřkẽ dárũ -[ق]- یوازی پاتـه کېدل،منزوي کېدل. | تنهاماندن، منزوی شدن،درانزوا ماندن.

پَپوژ کیک papōřkīk –[ص]- یوازی یوازی ، یو یوکس. | تنها تنها ، یک یک نفر .

پَپوژ کیکي papōřkīk-e -[ق]- یوازی یوازی،یه یوازیتوب .

پپوژکیکي اڅې papōřkīk-e acẽ، یویو کس راشی. | به تنهایی ، یکه یکه. پپوژکیکی اڅې papōřkīk-e acẽ ، یک یک نفر بیایید.

پَپوس papūs – [ا،م،ج]- سږه،سږی . | شُش،شش ها .

پپوس

پَت pat -[ق ز]- له، وروسته . ابي پت ī pat ،له دي وروسته. سی پت sē pat . له هغه وروسته . | از، بعد، پس . ابی پت ī pat ،بعد ازین . سی پت sē pat ، بعد از ان .

پتـار patār -[ص،ق] -وروسته، وروستی، اخري. | اخر،اخری، در اخیر.

پَتـاري patārī - [ق]- وروستی،وروستی کس . پتاري جن patārī jən ،وروستی کس. په اصطلاح کې هغه کس ته ویل کېږي چې له سیالانو

وروسته پاته وي. | آخری . پتاري جن patārī ĵən ،نفر آخری. در اصطلاح به کسی گفته می شود که ازسیالان خود عقب مانده باشد.

پَتاریشت patārīšt-[ق]- تراخر پوري، ترپای پوري . پتاریشت نیشینوم patārīšt nīšinōm ، تراخره پوري کیناستم . | تا اخیر،تا پایان . پتاریشت نیشینومpatārīšt nīšinōm ،تا اخرنشستم.

پَتارین ښه patārī̃-ṣə -[ق]- راتلونکوته، راتلونکي نسل ته، وروستیو(کسانو) ته . | برای آینده گان، برای نسل آینده، برای کسانی که بعد ازما به دنیا می آیند، برای آخرین ها.

پَتاریې (پتاري – ایې) patārī-ẽ - [ق ز]- په اخر کي، په پای کي . سال پتاریې sāl patārī- ẽ ، ترټولو وروسته . | در اخر، درفرجام . سال پتاریې sāl patārī- ẽ ، دراخیر، دراخیر همه .

پَتال patāl -[ا]- څپه ،دسیند هغه څپه چي ساحل ته رسي. آو پتال āw patāl، د اوبو څپه. | موج .آن موج رود که به ساحل می خوابد . آو پتال āw patāl، موج آب.

پَتږ patịř -[ا،ص]- خواخوږی،خواخوږي پلوی، پلوي، ملاتړ،ملاتړي . | طرفدار، طرفداری، جانبدار،جانبداری، حامی، حمایت، پشتیبان، پشتیبانی ،کمک گر، مدافع .

پَتڑ بون patįř bū̃ - [مص]- لفظي پلوي کول، پلوي واقع کېدل، پلويتوب، ملاتړي کول . | جانبداری لفظی کردن، جانبدارشدن، طرفداری کردن، حمایت وپشتیبانی کردن، دفاع گر واقع شدن .

پَـتم = پتوم **patəm ,patūm** – [ق]- وروسته . لکه : پتم اخلي patəm acə́lī هغه (مونث) به وروسته راشي. | بعداً ، بعد، پس .مانند : پتم اخلي patəm acə́lī آن(مونث) بعداً خواهد آمد.

پَتوا = **پته وا patəwā = patə́ wā** -[ا]- په انسانانو کي له پوندي ترسُرين لاندې خای پورې،په څارويو کي د وجود شاتني برخي ته ویل کېږي .د لغت دریښي له مخي، شا برخه ،معنا لري. | در انسانها ازپشت پای تا زیر سُرین، درحیوانات قسمت عقبی بدن را گویند .ازنگاه لغوی، حصه عقبی ،معنا دارد.

پتو به بینن patō-bə binən-[ص]- د راتلونکي په اړه سوچ او فکر. | فکر برای آینده، فکر درمورد آینده .

پَتوبه مېله patō- bə melə -[ق]- دراتلونکي وخت پيښي ، دراتلونکي وخت خبرې. | واقعات آینده، حرف ها درباره آینده .

پَتـوک patük –[ا]- لته ، لغته ،هغه گوزارچي حیوان په خپلو وروستیو پښو سره کوي . | لگد ،لغت ، آن لغتی که حیوان با پا های

عقب خود بر دیگران حواله می کند.

پتـوکی patük-e -[ق]- پـه لغتـه ،دخـارویو پـه لغتـه . پَتـوکي ویـون patük- e wīū̃ ،په لغته وهل، په لته وهل . | با لگد ، با لگد حیوانـات . پَتوکي ویون patük- e wīū̃، با لگد زدن، با لغت زدن.

پَتـوک ویـون patük wīū̃ -[مص]- لغتـه وهل، پـه لتـه وهل،لتـه وارول. | لگد زدن،لغت زدن،با لگد زدن.

پَتـه ´ patə -[ا،ص، پیشیـ]- راتلـونکي ،راتلـونکي وخت، شـاته . مېلـه پته تبی melə patə taē ،خبره یاموضوع راتلونکي ته وځنډاوه . | بعد ، آینده،عقب . مېله پتـه تبی melə patə taē ،موضـوع را بـه آینـده گذاشـتند، فیصله به آینده گذاشته شد.

پَته اوشتال patə - üštāl -[ص]- راتلـونکي نسل، وروستي نسل. | نسل اینده، نسل های بعدی، اخلاف، اعقاب.

پَته اون ´ patə - ū̃ -[مص]- شاته تگ ،شـاته کېدل ،ځـان وروسـته کول،ځان شاته ایستل،شاته تلل . | عقب رفتن ،خود را عقب کشیدن .

پته با patə bā -[ا،ص]- دلغت لـه مخـي پاتـه بـار، پـه معنـا ده، خوپـه اصطلاح کې هغه جیز ته ویل کیږي چې ناوی پـه اولـه ورځ لـه ځـان سـره د مېره کور ته نه وي وړې اوهغه لـه واده وروسـته د مېره کورتـه وروړي .

پَته پرملیاں | معنای لغوی کلمه بار باقی مانده بوده ،اما دراصطلاح ،همان جهیز و جوره را گویند که عروس در روز عروسی با خود نبرده نتوانسته و روز دیگر آن را انتقال دهد.

پَته بوں patə - bũ- [مص]- په تګ کي په ارادي ډول خان وروسته کول،وروسته پاته کېدل. پته بوش patə böš ،وروسته پاته شوې . پته بو patə́ bö ، (هغه) وروسته پاته شو. پته بوت patə böt ،(هغوی) وروسته پاته شول . پته بوړیں patə́ böṛẽ ،(تاسو) وروسته پاته شولی. | عمداً عقب ماندن ، در رفتار به اراده خود عقب ماندن. پته بوش patə böš ،پس ماندی . پته بو patə́ bö ،(او) پس ماند . پته بوت patə böt ،(آنها) پس ماندند . پته بوړیں patə böṛẽ ،(شما) پس ماندید.

پَته بینن patə - bīnən-[ص]- وروستني فکر، د راتلونکي په اړه فکر،وروستی سوچ. | آینده نگری، فکردرمورد آینده،فکربعدی .

پَته پَته patə -patə́ -[ق ز]- لرې راتلونکی. | آینده ها،آیندهٔ دور.

پَته پدرڑں (پته - پد درڑں patə pad dṝ) patə padṝ - [ص]- راتلونکی نسل. | نسل ونبیره آینده، آینده گان،اخلاف .

پَته پرملیاں patə -pramiliã -[ا]- دړنچیګل کلي خلک دجدي میاشت په دغه نامه یادوي ،چي مفهوم یې وروستي یخه هوا یا وروستی زور،ده . خوپه کومه جنتري کي چي ما د کلبنه خلکو له پاره جوړه کړې

ده، په هغه کې د جدي میاشت د اورنا ماس ūrṇā mās ،په نامه نومول شویده . دلیل یې د ۱۳۹۲ کال په جنتري او ددغه فرهنگ ددوهم ټوک په وروستی برخه کې، ذکر ده. | اهالی قریه ړنچیگل ماه جدی را به همین نام یاد می کنند که به مفهوم سردی آخری یا زورآخری سردی هوا، می باشد. درجنتری که من به اهالی قرای درهٔ وایگل ترتیب نموده ام، ماه جدی را به نام اورنا ماس ūrṇā mās ،یاد کرده ام که دلیل آن درجنتری سال ۱۳۹۲ هـ ش و در اخیرجلد دوم این فرهنگ ذکرمی باشد .

پَته پتوښه patə - patō-ṣə -[اصط]- راتلونکی ته ، لری راتلونکی ته . پته پتوښه ابره چړېږ patə patō-ṣə abərə čaṛẽ ،لری راتلونکي ته یې مصیبت جوړکړه ، راتلونکي ته یې مصیبت پرېښوده . | برای اینده های دور. پته پتوښه ابره چړېږ patə patō-ṣə abərə čaṛẽ ، برای آینده ها غم انداخت، برای آیندگان غم کاشت .

پَته توله patə- tawə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې(دیوموضوع حل) شا ته غورځوي اویایي غورځولی وي .مونث یې پته تولي patə tawə́lī ،ده. | کسی یا کسانی که (حل یک موضوع را) به تعویق انداخته اند ویا می اندازند . مونث این کلمه پته تولي patə tawə́lī ، است.

پته توو له patə- tawə́wələ -[ص فا،مذ]- هغه څوک چې د یو موضوع شا ته غورځولو عامل وي . ددغه کلمې مونث پته توولي patə́ tawə́wəlī ،ده . | کسی که عامل به تعویق انداختن یک موضوع

باشد.مونث این کلمه پته توولي patə́ tawə́wəlī ،است.

پَته توں patə - taw̃ -[مص]-راتلونکي ته معطل کول، دیوموضوع حل شا تـه غورځـول ، د پورورکړه شـاته غورځـول . | بـه آینـده معطـل کردن،به تعویق انداختن یک موضوع، وقت دادن به مقروض برای تادیه .

پَته توون patə - tawə́w̃ -[مص]- په بل کس باندې دیو موضوع حل شا تـه غورځـول یـا د پورورکړه شـا تـه غورځـول. | بـه واسطه کسی دیگر به عقب انداختن حل یک موضوع یا به عقب انداختن پرداخت قرض .

پَته تي شته patə -tai-štə -[ص مف]- وروسته اچول شوې ، شا ته غورځول شوې. | به عقب انداخته شده، به تعویق گذاشته شده.

پته توې شته patə - tawē-štə -[ص مف]- هغه څه چې په بل چا باندی وروسته اچول شوې وي . | بـه کمـک یـا توسط کسی بـه تعویق گذاشته شده ، آنچه توسط کسی به تعویق گذاشته شده باشد.

پَتـه څـن patə -cịn -[ا]- د نـه پـام لـه املـه دنـاروغي تکرارېدل. | بازگشت مرض، تکرار شدن مرض به اثر بی توجهی .

پَته درله patə - darə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- شـاته پاتـه کېدونکي، هغه کس یا کسان چي شا ته پاته کيږي . مونث يې پَته درلـي patə -darə́lī ، ده. | کسی یا کسانی که عقب می مانند . صیغه مونث این کلمه،پَته درلـي

patə -darə́lī ، می باشد.

پَته درله سته patə -darələ́-stə -[ص]- هغه ښوک چې تل له نورو وروسته پاته کيږي ، ښوک چې عادتاً وروسته پاته کيږي . | کسی که همیشه از دیگران عقب می ماند، کسی که عادت دارد عقب بماند.

پَته درولـه patə - darə́wə́lə -[ص فا،م،ج،مذ،م،ج]- وروسته پاتـه کـوونکي ،شـاته غورځـونکي ، هغـه يـا هغـوی چـي لـه بـل کـس يـا کسانومخکي کيږي . مونث يي ، پَتـه درولـي patə darə́wəlī ، ده. | آن یا آنهای که عقب می گذارند، آن که یا آنهای کـه از دیگر یـا دیگـران پیشی می گیرند. مونث این کلمه، پَته درولي patə darə́wəlī ، می باشد.

پَتـه دَرون patə - darũ -[مص]- شاته پاته کېدل، پـه تـګ کـې د ناتوانی او کمزوری له امله وروسته پاتـه کېدل . پتـه دريم patə́ darīm ، وروسـته پـاتي شـوم. پتـه دريـش patə́ darīš وروسـته پاتـه شـوې . پتـه دري patə darī ،(هغـه) وروسـته پـاتی شـو. پتـه دريـت patə darīt ، (هغـوی) وروسـته پـاتي شـول . | پـس مانـدن ،دررفتارعقـب مانـدن بـه اثرنـاتوانی . پتـه دريـم patə́ darīm ،پـس مانـدم. پتـه دريـش patə́ darīš ، پس ماندی . پته دري patə darī ،(او) پس ماند. پتـه دريـت patə darīt ، (آنـها) پس ماندند.

پَته دَرون patə - darə́w̃ – [مص]- ديوی معاملې يا موضوع حل شا ته غورځول يا معطل کول،په تګ کې ښوک شـا تـه پرېښودل. | بـه

عقب انداختن حل یک موضوع، معطل قراردادن، تال دادن، به اینده گذاشتن، به عقب گذاشتن کسی دررفتار .

پَته دري شته patə - darī –štə -[ص مفـ،مذ،م،ج]- وروسته پاته شوي یا شوي . | عقب مانده، کسی یا کسانی که عقب مانده انـد.

پَتـه درِي شـتـه patə drē-štə -[ص مفـ،مذ،م،ج]- وروسته پرېښودل شوي یـا شـوي . | عقـب گذاشـتـه شـده،کسـی یـا کسـانی کـه همراهانش از او یا آز آنها پیشی گرفته اند.

پته دوشتی نشون patə dōšt-ē nášũ -[مص]- بی غوري کول، نه مراقبت، پاملرنه نه کول، دیو چا او یا دکوم څیز په مقابل کې پام نه ساتل. | توجه نه کردن، توجه نداشتن، بی غوری، مراقبت نه کردن، بی اعتنایی درمقابل کسی یا چیزی،بی توجهی.

پَته سْریک patə - srīk-[ص]- په شا شا تګ، شا ته تګ، په شا تګ بې له دې چې مخ وګرځول شي . | پس رفتن، پس پس رفتن، پس رفتن بدون اینکه رُخ برگردانیده شود.

پته سریکي اون patə - srik-e ũ -[مص]- په شا شا تلل، شا ته تګ، په شا روانېدل. | پس پس رفتن بدون این که رخ برگردانیده شود (همان گونه که درگذشته دردربار شاهان مروج بود.) .

پتـه سـکون patə - səkũ-[مص]- پوره نـه ختل، وروسته پاتـه

پته بنچوله کېدل. دغه کلمه د ښکنځل په بڼه د ناوخته کولو اویا له ملګرو وروسته پاته کېدوپه صورت کي مشرانو له خوا کشرانو ته استعمالیږي . لکه: پته سکیش patə səkīš ، وشرمیږه وروسته شوې! . د ادبي ښکنځل په توګه ،یوه ترخه کلمه ده . | عقب ماندن، ازحریفان وهمردیفان پس ماندن . این کلمه بیشتر به گونه دشنام یا کلام تلخ وتوبیخ کننده درصورتی که کسی یا ناوقت کند ویا درکاری ازهمقطاران خود عقب بماند،ازسوی بزرگان به کهتران به گونه توبیخ ونارضایتی، گفته می شود. مانند: پته سکیش patə səkīš،بشرم عقب ماندی!.این کلمه به حیث یک دشنام ادبی کلمهٔ تلخ است.

پَتـه بښَـتو patə- ṣato- وریسي شو، تعقیب یي کړ. | تعقیب کرد،دنبالش را گرفت،پی اش را گرفت .

پَتـه بښوچ patə - ṣōč- [ام]- وریسي شه، تعقیب یي کړه . | تعقیب کن، دنبالش برو.

پتـه بښچله patə -ṣačə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- تعقیبونکي،دچا شاته تلونکي . | تعقیب کننده ،دنبال کننده،دنبال کننده ها.

پته بښچله ستـه patə - ṣačə́lə-stə -[ص]- دچا شاته تلونکی، هغه څوک یا څه چي عادتاً دبل کس شا ته روانېږي . لکه سپی . | دنباله رو، کسی که عادتاً به دنبال کسی می رود.مانند سگ.

پتـه بښچوله patə -ṣačə́wələ-[ص فا،مذ،م،ج]- د تعقیب له پاره

پته بنچي شته

گومارونکي یا گومارونکي. مونث یی ، پته بنچولي patə ṣačə́wəlī ،ده . | توظیف کننده تعقیب کننده ، کسی یا کسانی که به تعقیب کسی نفر توظیف می کنند. مونث این کلمه پته بنچولي ،می باشد. مونث این کلمه ، پته بنچولي patə ṣačə́wəlī ، می باشد.

پَته بنَچوں patə - ṣačū̃ -[مص]- دچا پسي کېدل، چا پسي تلل، یو کار اویا څوک تعقیبول. | تعقیب کردن، دنبال کار یا کسی رفتن، رد پا را تعقیب کردن، دنبال کسی رفتن، دنباله روی، به عقب کسی رفتن، تابعیت کردن، پیروي کردن،پایداری، استقامت، مداومت، پشت کارداشتن .

پته بنچوں patə - ṣačə́w̃ -[مص]- څوک په چا پسي کول، یو څوک د یو کس د تعقیب له پاره گومارل . | کسی برای تعقیب کسی دیگر گماشتن،کسی را برای دنبال نمودن کسی گماشتن.

پته بنچي شته patə -ṣači-štə-[ص مف ،مذ،م،ج]- تعقیبوونکی ، هغه څوک چي د چا په تعقیب کي وي . ددغه کلمی مونث یی، پته بنچي شتي patə ṣači-štī،ده . | آن کس که به تعقیب کسی باشد. مونث این کلمه پته بنچي شتي patə ṣači-štī ،می باشد.

پته بنچي شته = پته بنچوي شته =patə- ṣačē-štə

patə - ṣačə́wē-štə -[ص مف،مذ]- هغه څوک چي چاپسي گومارل شوي وي ، هغه کس چي د چا تعقیب یي وظیفه وي . مونث یي پته بنچي

شتيpatə- ṣačē-štī ،ده . | کسی که به تعقیب کسی گماشته شده باشد، کسی که وظیفه داشته باشد کسی را تعقیب نماید. مونث این کلمه پته ښچي شتي patə- ṣačē-štī ،است.

پته کڅله patə - kacə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- شا ته کتونکي ،هغه څوک یا کسان چې شاته ګوري . مونث یې پته کڅلي patə kacə́lī ،ده . | آن کس یا کسانی که به عقب نگاه می کنند، کسی یا کسانی که به عقب نگاه می کنند. مونث این کلمه پته کڅليpatə kacə́lī ،است.

پته کڅله سته patə - kacə́lə-stə -[ص]- هغه څوک چې تل شا ته ګوري . مونث یې، پته کڅلي شتيpatə kacə́lī-štī ،ده . | آن کس که همیشه به عقب نگاه می کند. مونث این کلمه، پته کڅلي شتيpatə kacə́lī-štī ،می باشد.

پته کڅوله patə - kacə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې بل کس ته شاته کتلو امرکوي. | آن کس یا کسانی که به کس یا کسان دیگربه عقب نگاه کردن امر می کند،کسی که عامل می شود تا دیگری به عقب ببیند.

پته کڅون patə - kacū̃ -[مص]- شا ته کتل، شا ته نظر اچول . | به عقب نگاه کردن، به عقب دیدن .

پته کڅون patə - kacə́w̃ -[مص]- بل کس شاته کتلو ته

رابلل،څوک شاته کتلو ته رابلل. | به کسی گفتن که به عقب نگاه کند، کسی دیگر به عقب دیدن دعوت کردن.

پته کڅوون pata - kacáwaw̃-[مص]- دوهم کس په واسطه دریم کس شاته کتلو ته گومارل. | به واسطه شخص دوم شخص سوم به عقب نگاه کردن توظیف نمودن.

پته کڅې سته pata - kacị-sta-[ص مف،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې شاته گوري ، هغه کس یا کسان چې شاته کتلو په حال کې دي . مونث یې، پته کڅی شتي pata kacị-štī ، ده. | کسی که به عقب نگاه می کند، کسی یا کسانی که به طرف عقب می بینند. مونث این کلمه،پته کڅی شتي pata kacị-štī ، است.

پته کڅې شته pata - kacē-šta -[ص مف]- هغه کس یا کسان چې شاته کتلو هدایت ورته شوي ده . ددغه کلمی مونث پته کڅې شتي pata kacē-štī،ده. | کسی ویا کسانی که برای شان به عقب نگاه کردن امرشده است. مونث این کلمه پته کڅې شتي pata kacē-štī،است.

پَته کڙ ں pata - kər̃ -[ق]- شا خواته ،شا ته ،وروسته. توکه پته کڙں اوړي منښ tū-ka pata kr̃ ōṛī manaṣ ، تا نه شاته کس. کیتي واس پته کڙں kiti wās pata kr̃ ،څوورخې وروسته . | طرف عقب، پشت سر، آینده، درغیاب . توکه پته کڙں اوړي منښ tū-ka pata kr̃ ōṛī

manaṣ ، **نفربعد از تو.** کیتي واس پته کژں kiti wās patə kɽ̃ ،**چند روز بعد .**

پته ناشي شته patə - nāšī-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- شا ته پرېښودل شوې ، له نورو وروسته پاته شوي یا شوي کس یا کسان . | عقب گذاشته شده ، کسی یا کسانی که دیگران آنها را عقب گذاشته اند.

پته نشله patə - našə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- شا ته اچوونکی، ځنډوونکي، هغه یا هغوی چې (یو موضوع) شاته غورځوي . مونث يې پته نشلي patə našə́lī،ده . | کسی یا کسانی که حل مسله را به عقب می اندازند. مونث این کلمه پته نشلي patə našə́lī ،است.

پته نشله سته patə - našə́lə-stə -[ص،م،ج]- هغه څوک چې تل شا ته غورځوي یا ځنډوي . مونث يې پته نشلي شتي patə - našə́lə-štī ،ده . | تال کار، کسی یا کسانی که همیشه تال میدهند یا به عقب می اندازند.مونث این کلمه پته نشلي شتي patə - našə́lə-štī ،می باشد.

پته نشووله patə - našə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې مستقیماً شا ته اچولویا ځنډولو عامل دی . مونث يې پته نشوولي patə- našə́wəlī،ده . | آن کس که عامل مستقیم عقب انداختن یا تال دادن است. مونث این کلمه پته نشوولي patə - našə́wəlī ،است.

پته نشون patə - nášũ -[مص]- وروسته غورځول ، شاته

پرېښودل، دیوه موضوع حل شا ته اچول، پس انداختن، له بل کس ځخه په تګ یا لوبه کي مخکي کېدل . | به عقب انداختن یک موضوع،معطل گذاشتن، به تعویق انداختن، پیشی گرفتن از کسی در رفتار یا درمسابقه .

پته نشوں patə - našə́w̃ -[مص]- په بل کس باندې وروسته غوځول،په بل کس باندې د موضوع وروسته کول. | به واسطه کس دیگر موضوع به تعویق انداختن.

پتي patī -[ق مق]- په اندازه ، برابر. سکو پتي اوو گوراخ səkō patī öw gūrāc، دده په اندازه خواړه راوړه . | به اندازهٔ، مطابق به، موافق به، برابر. سکو پتي اوو گوراخ səkō patī öw gūrāc ، به اندازه خودش نان(غذا) بیاور.

پَتیان patiān- [ا]- باور، اعتبار،اعتماد. پتیان نه او patiān na-ō , دباور وړ نه دی . | اعتماد ، اعتبار، باور. پتیان نه او patiān na-ō،قابل اعتماد نیست .

پتیله patilə -[ص فا،مذ،م،ج]- منونکي، باور کوونکي،هغه کس یا کسان چې کومه خبره یا دستورمني. | پذیرنده، قبول کننده، باور کننده ها، آن کس یا آنهای که باور می کنند .

پتېں patẽ -[ق ز]- وروسته . لکه: ایي پتېں ī patẽ ،له دي وروسته . سي پتېں sē patẽ ،له هغه وروسته . | بعد ،بعداً، بعد ها،منبعد.مانند: ایي

پتېں ī patẽ ،بعد از همین اکنون . سي پتېں sē patẽ ،بعد از همان وقت.

پَتیوں patiū̃ - [مص]- دادمن تیا ،منل، دیوي خبري منل ، قبول کول، باورکول . نه پتیوں مېله na-patīū̃ melə،دنه منلو خبره. | پذیرفتن، قبول کردن، اعتماد کردن، باورکردن، مطمین شدن . نه پتیوں مېله na-patīū̃ melə ،گپ باورنکردنی.

پتیوں سته patiū̃-stə -[ص،ق]- د منلو وړ، د باور وړ. | قابل پذیرفتن، قابل قبول، قابل باور.

پَتینوش؟ patīnōš-[استف]- باور دي وکړه ، و دي منل ؟. | باورکردی؟ قبول کردی؟ .

پتینه سته patinə-stə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې منلي یې دی، یا یې باور کړي دی. | آن کس یا کسانی که باور کرده اند.

تېټ tẽt -[ا]- د ځېړیو یو ډول ونه ده چې په لوړ سیمو کی شنه کیږي. | نوعی از درختان بلوط است که در ارتفاعات بلند می روید.

پتیوں سته patīū̃-stə-[ص]- دمنلو وړ، دباوروړ. | قابل قبول، باورکردنی، پذیرفتنی، آنچه که قابل قبول باشد.

پَتِرکه paṭrkə́ -[ا]- دلرگي توټه،دکوډري توټه. | پرخچه، پارچهٔ چوب ،پارچهٔ سفال .

پَتِره paṭərə -[ص]- کوږ، په خانګړي توګه اوسپنیز شیان چې کوږ

شي، دچا سترگي چي کږي وي. | کج، بـه خصوص اگرگوشـهٔ ازیـک جنس فلزی کـج شـود، گفتـه مـی شود. همچنـان بـه کسـی هم گفتـه مـی شود کـه چشمانش کج یا قیچ باشد.

پتلـه patə́lə-[ص فا،مذ،م،ج]- آهنگر، هغه څوک چي اوسپنيز شيان تيره او يا نرې کوي. مونث يې ،پټلي pat̤ǝlī ،ده. | آهنگر، کسی که اشیای آهنی را تیز ویا هموار می سازد. مونث این کلمه، پټلي pat̤ǝ́lī،است .

پټليـک pat̤əlīk -[ا]- غنمين نرې لويـه ډوډۍ چي پـه تبـی بانـدی پخيږي . | نان نازک گندم، نان پره کی مانند که درتابه پخته می شود.

پټوکه شوت pat̤ūkə šūt -[ا،ص]- د انگورو سرکه . انگورپـه يو خم کي اچوي ،هغـه پـه لاس زبيښـي اوورسره اوبـه اچوي . لـه يوې مودې وروسته اوبه په سرکه بدليږي . | سرکه انگور . انگوررا دریک خُم انداخته آن را با دست مـی فشـارند ، کمـی آب بـا آن علاوه نموده سرخُم را می بندند. بعد ازمدتی سرکه ساخته میشود.

پټولـه pat̤ə́wələ -[ص فا ،مذ،م،ج]- هغه څوک چي خپل اوسپنيز شيان پـه آهنگرتـېره او يـا نـرې کوي . مونـث يـې پټوليpat̤ə́wəlī ده . | کسی که اشیای آهنی خود را توسط آهنگر تیز ویا هموار مـی سـازد. مونـث این کلمه پټوليpat̤ə́wəlī است.

پَټون pat̤ũ- [مص]- اوسپنز شيان اوارولو او تېره کولوته ويل کيږي

پَتِو

. دمثال په ډول ، کله چې تبر مات یا پخ شي، اهنگر تبر په خپل کار ځای کې په اورکې له سره کولو وروسته په څټک وهي له سمولو وروسته هغه تېره کوي . چې دغه کار ته پټون ویل کېږي .د نرۍ کولو مفهوم هم ور کوي .که یو چاغ سړی لږ ډنګرشي وایي: پټاں ګو paṭã gō ، یعنې و تورل شو یا نرۍ شو. | به کوبیدن اشیای آهنی را گویند. هرگاه تبرکند ویا بشکند ،آهنگر آن را درکارگاه خود در آتش گداخته با چکش کوبیده بعد از درست کردن در آخیر آن را تیز می کند ، که این جریان را پټون می گویند. کاستن ازلکی را گویند. اگر آدم چاق لاغرشود می گویند پټاں ګو paṭã gō، یعنی لاغرشد.

پټون paṭə́w̃ -[مص]- په آهنګرباندی اوسپنیز شیان ترمیمول یا نری کول . | ترمیم یا هموارنمودن اشیای آهنی توسط آهنگر.

پَتِو paṭə́w -[ا]- کاچل. دغه ونه دهمیشه بهار نرۍ پاڼو لرونکو ونو له ډلي څخه ده چې د غرني سرو په نامه یادیږي . پاڼې یې نري خو لږه اواري شین او روښانه رنګ لري. پاڼې یې دنري خط په واسطه په دوو برخو ویشل شوی وي. دغه ونه په لوړو سیمو کی وده کوي. ډېررطوبت او وربښت ته اړتیا لري او سوړوالي یې خوښ ده .دغه ونه د ۲۶۰۰ او ۳۵۰۰ مترو ترمنځ لوړ والی کی شتون لري ، او د ونې اوچت والی ۵۰ مترو ته رسیږي . | یکی از انواع درختان همیشه بهار سوزنی برگ است، که به نام سرو کوهی یاد می شود.برگهایش سوزنی کمی هموار ورنگ آن سبزروشن بوده توسط یک خط نازک به دوحصه طولاً تقسیم

پتیله

شده است. این نوع درخت در ارتفاعات بلند روییده به رطوبت و بارنده گی زیاد ضرورت داشته وسردی پسند می باشد. درخت پتودرارتفاعات بین ۲۶۰۰ و ۳۵۰۰ متر روییده و دارای ۵۰ متر ارتفاع می باشد. (محمد اسمعیل نصری،آموزش ابتدایی جنگلداري، ص۳۲ ، کمیته مدیرا)

پتو جله

پتو جله paṭə́wə́ jalə -[ص،م،ج]- دکاچل ونه، دکاچل ونی. | درخت بیجور، درخت های بیجور.

پته paṭə́ -[ا]- هغه اواره لویه تیږه چی مایل پروت وي . | تخته سنگ کلان که مایل قرار داشته باشد.

پتي paṭī - [ا]- په پسرلي کی مالداران د بی حاصله توت ،غرني بادامو اونورو فصلي پاني لرونکو ونو تنکي څانگي غوڅوي هغه له وچولو وروسته په ژمي کي مال ته ورکوي. | مالداران درتابستان شاخچه های نازک درخت های بی ثمر توت ،بادام کوهی وسایر درختان را قطع نموده، بعد از خشک نمودن آن را در زمستان به حیوانات میدهند.

پتی

پتی paṭi- [ا]- بنکه،د الوتونکو بنکي.په عام ډول د وزرپه معنا هم استعمالیږي . | پر،پرپرنده گان.به معنای بال هم مستعمل است .درزبان سا نسکریت pattra به معنای بال وپراست. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۲ ص۵۶۳)

پتی اوده paṭay- ōdə = paṭai – ōdə -[ص،ق]- وزرلرونکي ،الوتونکو په مفهوم ده . | بالدار، پروازکننده، به مفهوم پرنده گان است.

پتیله paṭīlə -[ا،ص]- گڼ ،ببر . پتیله دا paṭīlə dā ، گڼ خنگل،ببر

خېړی . | غلو، انبوه . پټیله دا patīlə dā ، جنگل غلو،بلوط زار پربرگ.

پټیلـه **patīlə** -[ص]- پت،دجامو پت. پټیله پوټي patīlə pūtī، وړی یی را اوچته شو. | پت ،پت لباس . پټیله پوټي patīlə pūtī، پت اش برآمد.

پټیله پوټون **patīlə pūtū̃** -[مص]- د وړینو جامو وړینه برخه ببر کېدل . | بالا آمدن پشم لباس پشمی.

پټیلـه پټون **patīlə pūtə́w̃** -[مص]- په مینځلوسره هغه کول ترڅو دجامو وړینه برخه ښه ببر شي . | بالا آوردن پشم لباس پشمی با شستن یا پایمال کردن.

پټلـي کـوڼ **patilī kūn̥** -[ا]- د چیمي یـا د اکـوڼ کلـي توصیفي پخواني نوم،ده . | نام توصیفی قدیمی قریه چیمي یا اکوڼ ،می باشد.

پټـي شـته **patī-štə** -[ص مفـ]- ترمیم اوتېره کړی (یعنـي پخـوا دا کارشوی) . | (قبلاً) ترمیم وتیز ساخته شده.

پټي شته = پټوي شته **patē-štə=patə́wē-štə** -[ص مفـ]- تـرمیم او تېره کړی(دچـا پـه غوښـتنه شـوی وي) . | تـرمیم وتیزکرده .(به تقاضای کسی شده باشد).

پچ pač -[ا]- پخول، پخونه. | پختن، پخته کردن .

پـچ = پوچ pač= pōč -[ام]- پخــه کره،پـوخ یی کـره.| بپز،پـختـه کــن .

پچاټ pačāṭ-[ا،ص]- دويني جريان د موقتي بنديدو لـه املـه دلاسونو يا د پښو ويده کېدل چې څودقيقو له پاره بې حسه کيږي .|کرخت شدن يا خواب برده گی دست یا پا به اثربندش موقتی جریان خون، خواب برده گی دست یا پا را گویند .

پچاټ بوسته pačāṭ bö-stə -[ص]- کرخت شوي،بی حسه شـوي .دهغو کسانو پـه اړه هم استعمالیږي چې سست حرکت کـوي . | کرخت شده ، بی حس شده. به ارتباط افرادی نیز بـه کـاربرده مـی شود کـه در حرکات خود سست هستند.

پچاټ بوں pačāṭ bū̃ -[مص]- دلاس يا پښو ويده کېدلو يا بی حس کېدلو ته ويل کيږي . | کرخت یا خواب برده گی دست یا پا را گویند.

پچاس pačās -[ح جا،م]- (هغه) پخوي . | (او) پخته می کند.

پچاست pačāst -[ح جا،ج]- (هغوی)پخوي. | (آنها) پخته می کنند.

پچام pačām -[ح جا ،م]- پخوم . | پخته می کنم .

پچاں اوں = پچاوں pačā̃ū̃= pačāū -[مص]- پخېدل، پخېدنـه.

پَچوټ

| پختن شدن، عمل پخته شدن.

پَچاں گو pačã go – [ما]- پوخ شو. | پخته شد .

پَچاو pačāw - [ا،م،ج]- دهغه شي نوم ده چي دغرني بادام لـه لښتو څخه جوړ او لـه هغه څخـه ،دمېز پـه توګ کـار اخيستل کيږي . | نـام چيزی است به گونه میز از خمچه های بادام کوهی بافته شده واز آن به حیث میز استفاده می شود .

پَچاو

پَچله pačələ - [ا،ص]- کږ، پـه غوجل کـي دغواو ترپښنولاندې شوی واښه اوتانتي، ته ویل کیږي. | به کاه پسمانده وزیرپا شده گاوها را گویند .

پچلـه pačə́lə -[ا،ص فا،م،ج]- پخوونکي ، هغه څوک یا کسا ن چی پخوي، اشپز. مونث يې، پچلي pačə́lī ،ده.| پختـه کننده، اشپز، کسی یا کسانی که پخته می کنند. مونث این کلمه ،پچلي pačə́lī ، می باشد.

پَچن pačə́n - [ا]- معیار ده دپخولو د انـدازی لـه پاره .مثلاً : دومره چی یو ځل پخولو له پاره بس وي. ای پچن ē pačən ،دیوه ځل پخولـو لـه پـاره . | پختنی، معیـار بـرای دانستن انـدازه پختن است. مثلاً :گفتـه مـی شود، ای پچن ē pačən ،یعنی یک پختنی یا به اندازهٔ یکبار پختن .

پَچوټ pačōṭ -[ا]- ورین پتلون چی تر ځنګنو پوري اوږدوالي لري .

| پتلون پشمی که تا زانو طول دارد.

نمونه های از کار خمچه بافی

پَچوټ دتیک

پَچوټ دتیک = پچوټ دتیک ډول pačōṭ datīk = pačōṭ datīk ḍūl -[ا]- هلک ځوانی ته د رسېدو جشن یا مېلمستیا .

په پخواني نورستان کې کورنیو دخپلو زامنو ځوانی ته درسېدو په ویاړ جشن جوړاوه . له هغه وروسته نوموړي ځوان په ټولوجګړه ایزو او ټولنیزوفعالیتونو کي د یو کامل ځوان په توګه برخه اخیسته . هغه کس ته چي دغه شان جشن جوړ شوی نه و ،هغه کس که ځوانۍ ته رسېدلی هم و، په ټولنه کي د ځوان په حیث پرهغه حساب نه کېده اود ودونو په مراسموکي دغه شان کس ته ،ماشومانو سره ډوډی ورکول کېده ،چي دا یو توهیني او تحقیري عمل ګڼل کېده.

ډاکترمکس کلیمبورګ په پخواني نورستان کي دپچوټ دتیک ډول یا سونتا دتیک ډول په اړه داسی تفصیل راوړي ده: کله چي به هلک ۱۴ ـ ۱۵ کلني ته ورسېده، په سړوکي شمېرل کېده اوکورني د هغه په نامه دپچوټ دتیک یا سونتا دتیک ډول په نامه جشن او مېلمستیا جوړاوه. له دغه جشن وروسته نه یوازی هلک دسړو یا پوره ځوانانو په ډله کي شمېرل کېده، بلکي په جنګونوکي یي هم ورته برخه ورکول کېده . دغه جشن اومېلمستیا چي معنایي وړین محلی پتلون اغوستل و، له اګژتویلي ډول (دجنګو دپېغلتوب جشن یا مېلمستیا) څخه ډېر لوی اومفصل و.

دپچوټ دتیک جشن په مراسمو کي، دخدایانو دخوښي اود هغو دملاتړ دترلاسه کولو له پاره عبادتونه هم شامل و. دنیشېي ګرام په کلي کي په دغه ورخ دمحلي خدای په نامه، هغه څوربه غوا هم حلالېده کوم چي دري کاله لنګه شوي نه وه. دړنچیګل په کلي کي که کوم کورني خپل ځوان زوی ته دغه جشن جوړنه کړای شو، هغه دونګوره (هغه چي د چا سیال نه دي)

پچوټ دتیک

په نامه یادېده.

دغه جشن چې د ړنچیګل ، وایګل اونیشېي ګرام اوپه نورو کلیو کې جوړیده ، د ژمي موسم، د جدي په میاشت کې جوړ. اومېلمنوته په کې غوښه اوژوندي څاوري وېشل کېدل. دړنچیګل په کلي کې، دهغو خوانانو په تعداد چې خوانی ته رسېدلي و، دکلي خلک په هغومره ډلو وېشل کېدل، او هری یوی ډلي ته، دیو خوان کورنۍ مېلمستیا ورکاوه.

دجشن په ورځ په داسی حال کې چې هلک دمالداری په چارو بوخت و. پلاریې ورته نوی جامي ووړه، هلک دکوچنیوالي جامي ایستلي. اود غتانو جامي یې اغوستلي. چې په کې اوټ(سپین وړین پتلون)، سپڼګار کړل شوی کمیس. اودځرمن ملاوستنه شامل و. دنویوجامو له اغوستو وروسته هلک دیوپوره خوان په توګه کلي ته ،ورته.

دروں کڑں

دپچوټ دتیک دمراسمو په ترڅ کی هلک دخپلوانوپه تیره ماما ګانو کورته هم ورته. ماما ګانو یې کتره(چړه)، دورں کڑں(غشي اولیندۍ)، ایشتار (دغشوکڅوړه)، کبره(دځرمنوسپړ)، او دپول(د ډوډۍ خوړلودری پایه میز) ورته دالي ورکاوه. همدارنګه نارینه خپلوانو څاروي اوپنېر، اوښځینه خپلوانو غوزان ددالي په ډول ورکاوه.

له نوموړی جشن وروسته خوان هلک په مېلمستیاګانو کي دټولني دیو کامل سړي په توګه دغوښې تاکلی حق ،مستحق ګڼل کېده، اوپه جنګونو کي یې دخپلي وظیفي په توګه برخه اخسته. دمړینې په صورت کی ورته د یو کامل سړي په توګه مراسم پرخای کېدل.

ایشتار

په دي توګه له دغومراسمو وروسته، تنکي خوان نه یوازی د پوره حوان په توګه پېژندل کېده، بلکي دپوره سړي په توګه په ټولنیزو چاروکی ورته برخه ورکول کېده،او ورځخه هیله کېده چي یا دمېلمستیا په ورکولو اویا د

پَچوټ دتیک

جنگیالیتوب لـه لارې ، اویا پـه دوارو ډگرونو کې پـه وړتیا ښودلو سره، تاکلي لقبونه خپل کړي.
دپچوټ دتیک دمراسمو له پای څو اوونی وروسته نوموړي ځوان مجبور و، چې دخپل لومړني جنګي ماموریت د اجرا له پاره، دجنګ ډګرته لاړشي. دغه ټکي هم دیادولو وړبولم چې پـه پخواني نورستان کې هیڅ لقب لـه پلارڅخه زوی ته پـه میراث نه پاته کیده، بلکې زوی مجبورو چې ځان تـه وړتولنیز القاب د مالداری اومیلمستیا ورکولو، اویا دجنګ اوجګړې پـه ډګرکې دمیړاني پـه ښودلو سره، وګټي. | درنورستان قبل از اسلام خانواده ها به مناسب جوان شدن فرزندان خود جشن برپا می داشتند . بعد ازاین جشن ،جوان مذکور به حیث یک شخص کامل، درهمه فعالیت های رزمی واجتماعی سهم فعال می گرفت .اگربرای یک جوان به افتخاربه جوانی رسیدنش این گونه جشن برپا نمی گردید، آن کس ولو که جوان هم بود،به حیث جوان در مسایل بر او حساب نمی شد ،ودر مراسم عروسی به همچو جوانها با اطفال نان می دادند ، که یک عمل توهینی وتحقیری بود.
دکترمکس کلیمبورگ رسم پچوټ دتیک ډول یا سونتا دتیک ډول، یعنی جشن یا مهمانی (پتلون پوشیدن نوجوانان) را این گونه به تفصیل به معرفی گرفته است: هرگاه پسری به سن بلوغ، یعنی به سن ۱۴ ـ ۱۵ سالگی می رسید، مرد به حساب آمده ، خانواده جشن یا مهمانی پچوټ دتیک یا سونتا دتیک ډول را برایش برپا می کرد. بعد ازبرگزاری این مراسم پسرنه صرف مرد به حساب می آمد،بلکه درجنگها اشتراک می ورزید. مراسم این جشن به مراتب بزرگترومفصل تر،از اګژتویلي ډول (جشن به جوانی رسیدن دخترها) بود.

پچوټ دتیک

جشن پچوټ دتیک برعلاوه مراسم معمول، شامل عبادات به ارباب الانواع به خاطر کسب حمایت وخوشی انها، نیز بوده است. درقریه نیشپیگرام درین گونه مراسم، یک فرد گاو چاق که سه سال نه زاییده بود. به رب النوع محلی قربانی می گردید. درقریه ړنچیگل هرگاه خانوادهٔ به پسرجوان خود همچو جشن را برپا نمی توانست ویا نمی کرد، به نام دونگوړه (آن که سیال کسی نیست) یاد می شد.

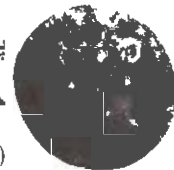
این جشن که شامل ذبح وتقسیم حیوانات زنده بود،درقرای ړنچیگل، وایگل، نیشپیگرام وسایرقرأ، درماه جدی فصل زمستان، برگزارمی گردید. درقریه ړنچیگل، به تعداد پسرانی که به جوانی رسیده بودند، اهالی به گروپ ها تقسیم می شدند، وهرگروپ از اهالی را، خانواده یکی ازپسران نوجوان، دعوت می داد.

درروز اجرای مراسم پسر درحالی که مصروف مالداری بود، پدر برایش لباس جدید می اورد. پسرلباس طفلانه را ازبدن خود درآورده، لباس کلان سالان یعنی جوانان را که شامل اوت(پتلون سفید پشمی)، پیراهن با دوخت زیبا، وکمربند چرمی بود، می پوشید. پسر بعد ازپوشیدن لباس جدید، درقیافه وبه حیث یک مرد جوان، وارد قریه می شد.

کتره

درجریان مراسم یاد شده، پسربه خانه خویشاوندان به خصوص خانهٔ ماما های خود می رفت.ماماهایش سلاح معمول مانند کتره(پیش قبض)،دروں کژّں(تیروکمان)، ایشتار(تیردانی)، کبړه (سپرچرمي)، و دپول(میزسه پایه غذا خوری) را برایش تحفه می دادند.همچنان مردان خویشاوند حیوانات وپنیر، و زنان خویشاوند چهارمغز برایش تحفه می آوردند. (کافر های هندوکش ،ج۱ ،ص۹۰)

کبړه

بعد ازبرگزاری مراسم یا دشده، درتمام مهمانی ها به پسرجوان به حیث

یک مرد جوان، حصه کامل گوشت داده می شد، ودرجنگها به حیث یکی ازوظایف اش، سهم می گرفت. درصورت مرگ برایش به گونهٔ یک مرد کامل، مراسم گرفته می شد .

به این ترتیب پسرنوجوان نه صرف جوان محسوب می گردید،بلکه به حیث مردکامل، درتمام عرصه های اجتماعی شریک ساخته شده وازش توقع برده می شد، که با تبارزدادن شایستگی خود دریکی ازفعالیت ها، چون برگزاری مهمانی ها، وجنگجویی،ویا با شرکت درهردوبخش،القاب معینه اجتماعی را کسب نماید.

چند هفته بعد ازاختتام مراسم پچوټ دتیک، پسرجوان مجبوربود برای انجام نخستین ماموریت رزمی علیه دشمنان، عازم میدان جنگ گردد.

(کافر های هندوکش ،ج۱، ص۹۱)

این نکته راهم قابل یادآوری میدانم که درنورستان قبل ازاسلام هیچ گونه القاب ازپدر به پسر به ارث گذاشته نمی شد، بلکه پسرمجبوربود، به خاطر زنده گي آبرومند وبا عزت در جامعه، القاب وضع شده اجتماعی را یا از طریق مالداری ومهمانی دهی ویا ازطریق جنگجویی به دست آورد.

پچولـه pačə́wələ-[ص فا،،مذ،م،ج]- هغه کس چې په بل کس یا کسانو باندې پخوي. مونث يې ،پچولي pačə́wəlī ،ده. | آن کس یا کسانی که به توسط شخص یا اشخاص دیگر پخته می کنند. مونث این کلمه ، پچولي pačə́wəlī ،می باشد.

پَچوں pačū̃ -[مص]- پخول، پخونه . په اوستا کې پچ pač د پخونې په معنا راغلي ده اومعفول يې، پچته pačata ده . په کلښه الا کې دپچوں

مصدر مفعولی حالت تـه، پچیشته pačī-štə یعنـي پخـه شـوي ، وايـي . | پختن . دراوستا پچ pač به معنای پختن به کار رفته است. مفعول آن پچته pačata است . (وندیداد ،کتاب مغان بخشی از اوستا ، هاشم رضـی ،ج۱ ،تهران چاپ اول۱۳۸۵ ص ۱۹۷/ فرهنگ واژه های اوستاج۲،ص۸۷۲) درزبـان کلښـه حالت مفعولی مصدر پچون را پچیشته pačī-štə یعنـی پخته شده ، می گوینـد.

پچون سته pačū̃-stə -[ص]- د پخولو، هغه څه چي پخیږي، هغه څه چي باید پوخ شي .| پختنـي، آن چـه پختـه مـی شـود،آن چـه قابل پخـتن است،آن چه که باید پخته شود .

پچـون pačə́w̃-[مص]- پـه بل کس بانـدي پخول . | بـه واسطه نفر دیگر پختن .

پَچي pačī- [ما ،غا]- (هغه) پخه کړه، (ما) پخه کړه . | (او)پختـه کرد، (من) پخته کردم،من پختم.

پچي شتـه = پچیشته pačī -štə -[ص مف]- پخـه شـوی، پخـه کړل شـوی .(یعنـي مخکـي چـا پخـه کړې وي) . پچیشـته اونـاو pačī-štə ōnāw ،پخه کړشوې خواړه،پخه خواړه . | (قبلاً) پختـه شده، پختـه کرده شده . پچیشته اوناو pačī-štə onāw ،غذای پخته شده.

پچي شتـه = پچویشتـه pačē –štə = pačə́wē-štə -[ص مفـ]- په بل کس یا کسانو باندي پخه شوي، دبل کس په واسطه پخـه شـوی

پخني . | توسط کس یا کسان دیگر پخته شده، آن چه که توسط افراد دیگر پخته شده باشد.

پچېښ pačẽš – |ع|- پنخه لس. | پانزده .

پچېښ ازار pačẽš azār -|ع|- پنخلس زره. | پانزده هزار.

پچېښ ماس pačẽš mās -|ص|- دپنځه لسمی سپوږمی . | ماه تمام ، بدر ، قرص کامل مهتاب ، مهتاب شب پانزدهم .

پچېښ ماس

پچېښ ویشي pačẽš wišī -|ع|- دری سوه، پنخه لس شلي . | سه صد، پانزده بیست .

پخ pac -|ا|- د حلال شوی مال سر او پښو وژغنو سوخولو ته ویل کیږي. | به سوختاندن مو های کله وپاچه مال حلال شده را گویند.

پخ = پوخ pac= poc -|ام|- د حلال شوی مال د سر او پښو وژغنی وسوحوه. | موهای کله و پاچه مال حلال شده را بسوزان.

پخله pacə́lə -|ص فا،مذ،م،ج|- وریت کوونکی ،هغه څوک چی د حلال شوي مال دسراوپښو وژغني سوخوي . مونث ته، پخلي pacə́lī ، ویل کیږي . | بریان کننده، کسی که مو های کله وپاچه حیوان حلال شده را می سوزاند. مونث کلمه پخلي pacə́lī ،است.

پَخني pacənē –|ق|- بېخي،له یوه مخه . انا پخني نه پچار گوسته

پخېوں

اوتي anā pacənē na-pačā̃ gō-stə ōṭī، غوښـه ببخي پخـه شـوی نـه وه. | بیخی،کاملاً،یک سره. انا پخني نه پچاں گوسته اوتي anā pacənē na-pačā̃ gō-stə ōṭī ،گوشت کاملا پخته نشده بود،یعنی خام مانده بود.

پخوله pacə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس چي په بل چا باندی د حیوان دسراو پښو وژغني سوځوي . | کس یا کسانی که به توسط شخص دیگر موهای کله وپاچه حیوان حلال شده را می سوزاند.

پخوں pacū̃ -[مص]- په اور باندي د حلال شوي مال دسر اوپښو د وژغنو سوځونه . | سوختاندن مو هـای کلـه وپاچـه حیـوان ذبـح شـده در آتش، به اصطلاح پرسوز کردن .

پخوں pacə́w̃-[مص]- په بل کس یا کسانو باندې دحلال شوي مال د سر اوپښو وژغنو سوځولو ته ویل کیږي . | سوختاندن مو های کله وپاچهٔ حیوان حلال شده به واسطه شخص یا اشخاص دیگر.

پخي شته pacē-štə -[ص مف]- په بل کس باندي وریت کړشوي. | توسط کسی دیگرسوختانده شده .

پخېںک (پَخېنک) pacẽk -[ا،ص]- دغوږځنګ برخـه،دغوږ ځنګ برخي وېښتان . | بنا گوش ،بغل گوش، موهای بغل گوش .

پخېوں pacēū̃ -[مص]- سوی کول. | سوخت گرفتن،سوخت داشتن.

پچل paçəl -[ا]- رژېدل، رژېدنه، را توېدنه. | پرپر، پرپرشدن گل، فرو ریختن گل دیوار.

پچل paçəl -[ام]- ورژېږه، توی شه،را توی شه. | پرپرشو، فرو ریز،بریز.

پچلوله paçə́ləwələ-[ص فا،مذ،م،ج]- رژوونکي، دانه کوونکي، هغه کس یا کسان چې گل رژوی او یا ددېوال پلستر را تویوي . | پرپرکنندۀ (گل)، دانه کننده، کس یا کسانی که گل را پرپر می کنند ویا پلستر دیوار را می زیزانند .

پچلون paçə́lū̃ -[مص]- رژېدل ، په خمکه را توېدل .لکه دگل پاڼو رژېدل، یا دغنمو وږی په خپله دانه کېدل. | پرپرشدن ،ریختن به زمین . مانند پرپرشدن گل یا دانه شدن خود به خودی خوشۀ گندم .

پچلــون paçə́ləw̃ –[مص]- رژول ،لــه وږی دانــه را تویــول . | ریختاندن ازخوشه ،جدا کردن، پرپر کردن ،به مانند ریختاندن یا جداکردن پلستردیوار ، پرپرکردن گل .

پچلـي paçə́lī -[ما]- و رژېده .لکه : پوش پچلي pūš paçə́lī ،گل ورژېده . وټو به موک پچلي waṭō- bə mūk paçə́lī ،د دېوال ختې راتوی شوې . | ریخت ،فرو افتاد، پرپرشد .مانند: پوش پچلي pūš paçə́lī گل پرپرشد. وټو به موک پچلي waṭō- bə mūk paçə́lī، گِل

دیوار فروریخت .

پچلي شته paçəlī-štə-[ص مفـ]- رژېدلي ، دانه وانه شوي. | پرپرشده ، دانه دانه شده،ریخته،ریخته شده.

پچلي شتpaçəlē-štə-[ص مفـ]- رژولي ، دانه دانه کړي، راجلا کړي . | پرپرکرده شده ، دانه دانه کرده شده، ریختانده شده .

پچنه paçənə́ -[ا]- دښمني. دغه کلمه دلويي دښمني مفهوم چې د دوو قومونو ترمنځ وي،بیانوي . | دشمنی. این کلمه مفهوم دشمنی بزرگتر را که میان دوقوم باشد، بیان می کند.

پچنه بار paçənə́ bār -[ق]- دښمني . | دشمنی، مخاصمت ،کینه ورزی .

پَچوا paçə́wā -[ا]- پاڼ ، دغره لویه او اوچته ډده ،دغره هغه ډده چې له پاسه وکتل شي ژوره کنده ښکاري . | بریده گی بزرگ ومرتفع کوه ، کمرکوه که ازبالا تاعمق یا پائین کوه فاصله زیاد باشد.

پَچه paçə́ -[ا]- دلرگي تخته ،دلرگی اواره اولویه تخته،دلرگي دړه. | تخته چوبی ، تختهٔ همواروکلان چوب .

پَد pad – [ا]- بنیاد ، بیخ،تاداو . | تهداب ،اساس،بنیاد، بیخ .

پدڙ ں padrř̌=pad dř̌- [ا،ص]- دغه کلمه اصلاً پد دڙ ں

pad drř̄ ده، چې د بنیاد او تهداب تیرې، په معنا ده . که څوک غلط کار وکړي نو مشران وایي: ایس پد ژ ں -ی گي ēs padřř̄- ē- gē، یعني دمور **بیخ یې ووته .که وویل شی** پدژ ں -ی گوش pa drř̄ –ē gōš ، **بیخ دي ووخه ،په معنا ده . کېداې شي دجملي له مخي د ملکیت اومېراث معنا هم ورڅخه واخیستل شي . | این کلمه اصلاً پد د ژ ں pad drř̄، یعنی، سنگ بنیاد، می باشد. مثلاً اگرکسی کدام کارنابه جا انجام دهد، شنونده عاقبت مجرم را خراب پیشبینی نموده ،مي گوید :** ایس پدژ ں- ی گي -padrř̄ ēs ē- gē ، **به معنای سنگ بنیاد(زنده گی) زنده گی مادرش واژگون شد می باشد . اما اگرگفته شود که :** پدژ ں -ی گوش padrř̄-ē gōš، **بیخ تو براید،که دشنام است. بر اساس جمله ،میشود مفهوم ملکیت ومیراث نیز از آن گرفت .** (این نکته را باید یاد آورشد که درفرهنگ نورستان قدیم بیشترین دشنام ها شامل همچو موضوعات بوده است . زشت ترین دشنام این بود که به کسی گفته شود : بی بنیاد شوی . پدرت بی بنیاد شود . مادرت بی بنیاد شود. بنیاد پدرت کنده شود. یمرا تو گم کند. بیخ تو برآید . مانند اینها . دشنام های مانند : مادر... زنت... خواهرت... این گونه دشنام ها اصلاً جز فرهنگ نورستانی ها نبوده ،بلکه ازفرهنگ همسایه ها داخل فرهنگ مردم ما گردیده است.)

پَدله padə́lə-[ص فا، مذ،م،ج]- دکورني ځارویو شړونکي .مونث یې پدلي padə́lī ،ده . | **هی کننده یا هی کننده گان حیوانات اهلی، راننده حیوانات . مونث این کلمه** پدلي padə́lī ،**است.**

پَد نشله pad našə́lə –[ص،فا،مذ،م،ج]- دلغت له مخي د تاداو

نړونکی په معنا ده، خوپه اصطلاح کي هغه چا ته کارول کېږي چې چغلي گر او جنگ اچونکی ،وي. | ازنگاه لغوي به معنای ویرانگرتهداب بوده، اما در اصطلاح درمورد کس یا کسانی که نمام ، جنگ انداز و شرانداز باشند، استعمال می شود.

پَدوله padə́wələ -[ص فا، مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې په بل کس باندې څاروي شړي . | کس یا کسانی که به واسطه شخص دیگرحیوانات را می راند .

پَدون padū̃ -[مص]- دکورني څارویو شړلو ته وایي. | هی کردن یا راندن حیوانات اهلی ، را گویند .

پَدوون padə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه د څارویو شړل. | هی کردن حیوانات توسط شخص دیگر .

پَر= پره par-parə́ – [ا،ص]- ډک. | پُر،مملو .

پْری prē -[ا]- ورکړه ،ورکول،ورسپارل، تحویلول . دپرون prū̃ له مصدر څخه ده. | دادن ،سپردن،تسلیم دادن،تحویل دادن. ازمصدر پرونprū̃ است.

پراله prālə -[ص فا ،مذ،م،ج]- سپارونکي، ورکوونکي، هغه څوک یا کسان چې یو څه یې چا ته ورکړی وي اویا د ورسپارلو په حال کې وي . | دهنده، تسلیم کننده، تفویض کننده، آن یا آنهای که چیزی به کسی سپرده

اند ویا درحال سپردن اند.

پرالـه prālə -[ص مفـ]- هغه یا هغوی چې د چا پوروړی وي. دغه کلمه ترډېره د پور په اړه استعمالیږي . جینله اېں پراله او jînələ ī prāla ō، جینله زما پوروړی دي. | مقروض، دیندار، بدهکار بودن ،آن یا آنهای که از کسی مقروض اند . این کلمه بیشتر درمورد مقروضیت استعمال مـی شود. جینله اېں پراله او jînələ ī prāla ō ، جینله مقروض من است.

پـرام prām -[مستقـ]- ور بـه یـې کـړم ،دربـه یـې کـړم. | خـواهم سپرد،خواهم داد،تسلیم خواهم نمود .

پرامـه prāmə -[ا]- وزګوړی، شیږ میاشتنی ورغومی. دغه نوم د پراما په تلفظ د کونړ خلکوپښتو ژبې ته داخله شوی ده. | بزغاله ، بزغاله شش ماهه. این کلمه با تلفظ پراما بـه زبـان پشتوی مـردم کنرداخل گردیده است.

پَربو par bö – [ق،ص]- ډک شو . | پُرشد .

پَربو par bū -[ام]- بس کړه ، پـه اصطلاح کې د بس ،پـه معنـا ده .کله چې په یوه لوښي کې څه شي اچول کیږي اوپه هغه لوښي کې نورځای پاته نه وي، وايي پربو par bū ، یعنی بس ده، بس کړه نور مـه اچـوه . | بس است . دراصطلاح بس معنا میدهد . مثلاً : وقتـی کـه دریـک ظرف آب میریزید ظرف پرمی شود و دیگر گنجایش درآن بـاقی نمانـده، طرف مقابل میگوید پربوpar bū ، یعنی بس است دیگر نیانداز .

پربوت par böt-[ص،ج]- ډک شول . د ژوندیو له پاره استعمالیږي چې مطلب یې ډېرښت دي . ویدیشا پربوت widīšā par böt ،مېلمانه ډک شول،یعنی ښه ډېرراغلل . | پُرشدند . برای زنده جانها استعمال می شود که زیادت را بیان می کند. ویدیشا پربوت widīšā par böt ،مهمانان پرشدند ،یعنی خوب زیاد آمدند.

پَربوېږ par böẽ-[ج]- سلام علیکم . تحت اللفظی معنا یې ډک شولی، ده ،خو اصطلاحی مفهوم یې ډک اوسی ، ده. په اصطلاح کې ناستو کسانو ته د سلام علیکم، په معنا استعمالیږي. | سلام علیکم . معنای تحت اللفظی این لغت، پُرشدید بوده، اما مفهوم اصطلاحی آن پرباشید، می باشد . این کلمه برای جمع کسانی که نشسته باشند، ازسوی نو وارد ،به معنای سلام علیکم به کار برده می شود.

پربي وی کڅی par bī waikacị -[ص]- ترخولې ډک شو.دغه کلمه د هغه ډنډ په اړه کارول کیږي چې ژی په ژی ډک شوې وي . | لبالب پرشده. این کلمه در مورد آن حوض آب استعمال می شود که لبالب پرشده باشد.

پَرتاو partāw-[ام]-واړوه ، په بل مخ واړوه. دغه کلمه دهغه شي په اړه استعمالیږي چې د ځمکي په مخ پروت وي او هوډ وي چې په بل مخ واړول شي . | چپه کن ، به دیگر روی کن. این کلمه به اشیای استعمال می شود که به روی زمین افتاده وتصمیم به این باشد که به روی دیگر چپه

کرده شود .

پرتاں اوں = پرتا اوں partāū̃= parətāū̃ -[مص]- په بل مخ کېدل، په پروت حالت کې په بل اړخ اوښتل . | خود راچپه کردن، خود را درحالت استراحت به پهلو گشتاندن .

پْرتو prtō ,pratō - [ما،م]- ورمې کره،ور ومې سپاره، ویې سپاره . | سپردم ،دادم، تحویل دادم،(او) سپرد،تحویل داد .

پْرتوت = پرتوت pratōt-[ما،ج]- هغو ته وسپاره ،هغوته ورکړه ، هغو ته وسپارل شو. | به آنها داده شد،به آنها سپرده شد،به آنها تحویل داده شد.

پْرتوش pratōš–[ما،م]- در یې کړه ،در ویې سپاره. | برایت داد،برایت تسلیم کرد،برایت سپرد.

پرتوله partə́wələ -[ص فا،مذ، م،ج]- اړوونکې، چپه کوونکې ، هغه کس یا کسان چې یو شې په بل مخ اړوې . | چپه کننده یا چپه کننده گان، کسانی که یک چیز را به دیگر روی چپه می کنند یا چپه کرده اند.

پْرتوم pratōm-[ما،م]- را یې کړه ،ماته یې راکړه،رایې سپارله . | برایم داد، برایم سپرد، برایم تحویل داد.

پْرتومیش pratōmīš -[ما،ج]- موږ ته یې راکړه ،موږ ته یې را وسپارله . | برای ما تسلیم داد ،برای ما سپرد،برای ما تحویل داده شد.

پرتـوں parə́tū̃–[مص]- پـه بـل اړخ اوښـتل،په خپلـه پـه بـل اړخ اوښتل، خپل ځان په بل اړخ یا په بل مخ اړول. | بـه پهلـو گشـتن، خـود بـه پهلو دور دادن، خود را به پهلو یا بغل برگردانیدن، به دیگر روی گشتن .

پرتـوں parə́təw̃–[مص]- پـه نـورو بانـدې یوشـې پـه بـل مـخ اړول، یوشې چې اوږد پروت وي په بل مخ اړول. | بـه واسطه دیگران بـه دیگـر روی کردن یک چیز، به دیگر روی گشتاندن ، به روی دیگر دور دادن یک شی به توسط دیگران .

پرتي شته parə́tī-štə -[ص فا،مذ،م،ج]- په بل مـخ اوښتی، پـه بل مخ چپه شوی. مونـث یې پرتـي شتي parə́tī-štī ،ده. | بـه دیگـر روی چپه شده، خودش درزمان گذشته به دیگر روی چپه شده باشد. مونـث این کلمه ، پرتي شتي parə́tī-štī ، می باشد.

پرتي شته parə́tē-štə -[ص مف، مذ،م،ج]- په بل مخ اړول شوی ، یعني چا په بل مخ اړولې وي . | به دیگر روی چپه کرده شده، یعنی کس یا کسانی آن را به دیگر روی چپه کرده باشند .

پَرجاںت = پرجانت parĵânt = parĵā̃t -[ا،ص]- هغه کس ته ویل کیږي چې نسبتا سپین ږیري وي . ما لـه مشـرانو څخـه دغـه کلمـه د پروجاںت parū̃ĵā̃t (پـروج - انـت {اںـت}) پـه تلفـظ ،چـې د نصـیحت کوونکي ، پوه او تجربـه لرونکـي پـه مفهـوم ده ،هم اورېدلی ده . | میـان

سال، نسبتاً مسن . من این کلمه را با تلفظ پروجاتparũĵãt {پروج - ات} نیز شنیده ام ،که به مفهوم پند دهنده ،دانشمند ونصیحت کننده ،وبا تجربه می باشد.

پَـرجن parĵə́n – [ا]- زخمي، زخم خوړلی . دغه کلمه اوس نه استعمالیږي ،خو د مورگنسترن په لیکنو کې شته . پـرجن بوسته اوم parĵən bö-stə ōm، زخمي شوی یم . | زخمی، مجروح، زخم خورده . پرجن بوسته اوم parĵə́n bö-stə ōm، زخمی شده ام. این کلمه امروز متروک شده ،اما درنگاشته های مورگنسترن موجود است. (زبان وایگلی، ص۲۸۹)

پْرَچه = پره چه práçə́- [ا،ص]- غټ پنیر چې د خاصو مناسبتونو له پاره په فرمایشي توگه جوړیږي. | پنیر بسیارکلان که به مناسبت های خاص ، فرمایشی ساخته میشود.

پرَڅون pracũ -[مص]- د حلال شوبو څارویو لړمون مینځل او په هغه کي اوبه تېرول. | شستن و آب کشی کردن روده وشکمبه حیوان حلال شده.

پرَڅـون pracə́w̃ -[مص]- په بل کس باندی د حلال شوي څاروي لړمون مینځل او اوبه تېرول. | به توسط کسی دیگر شستن وآب کشی کردن روده وشکمبه حیوان ذبح شده .

پَرَړَله = پرړه له parə́ŗə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- ناز ورکوونکي ،

مهرباني كوونكي،محبت كوونكي، مينه وركوونكي . مونث يې پَرَرَلي parə́ṛə́lī ده . | نوازش دهنده، ناز دهنده ، شفقت كننده، محبت كننده، مهربانى كننده . مونث اين كلمه پَرَرَلي parə́ṛə́lī مى باشد.

پَرړون = پره ړون parə́ṛū̃ - [مص]- نازول، نازوركول، چا سره مهرباني كول، پالل، محبت كول، مينه وركول. | نازدادن، نوازش كردن، شفقت كردن، با مهربانى برخورد نمودن، محبت كردن، الفت نشان دادن،مهربانى كردن .

پرس pras-[ا،ص]- شفاف، روښانه، صفا. | شفاف، صاف، روشن.

پرس بي ږوچ pras bī ẓūč -[ص]- رون سهار،هغه سهارچې هوا ښه روښانه شوې وي. | صبح صادق،صبحى كه هوا خوب روشن شده باشد.

پرسی آو parase āw -[ا،ص]- معدني اوبه . | آب معدنى .

پرسې شتيک prasē štīk -[ص]- رنې، شفاف، پاکې . دغه كلمه يوازې داوبو رونوالي په ستاينه كې استعماليږي. پرسېشتيک آو-prasē štīk āw رنې اوبه .كېداى شي نورومايعاتو ته هم استعمال شى. | شفاف، زلال،پاک،درخشان ، روشن، گوارا. اين كلمه صرف براى توصيف شفافيت آب استعمال مى شود. پرسېشتيک آو prasē-štīk āw ،آب شفاف وپاک .

پرسې شته prasē-štə-[ص]- لشم كړي، صاف كړي، اوتو شوې، پاک كړ شوې(اوبه) . | صاف شده،لشم كرده شده، چملكى كشيده شده،

پرک اوتوشده ، (آب) پاک کرده شده.

پربنلون praṣə́lū̃-[مص]- شرپدل،شرپدنه. | شاریدن،شاریده شدن.

پربنلون praṣələ́w̃ -[مص]- شرول. | شاراندن، شارانده ساختن .

پربنلي praṣə́lī -[ص]- شرپدلي،گنده شوي .دغه کلمه هغو کساتو ته هم کارول کيږي چې بې کاره دي اوليه خايه لږ خوځيږي. | شاریده،گندیده. این کلمه به کسی و کسانی هم به کاربرده می شود که تنبل بوده وازجا کمتر حرکت می کنند.

پربنلي شته praṣə́lī-štə–[ص مف]- شرپدلي،گنده شوی. | شاریده،شاریده شده ، گندیده،گنده شده .

پربنلي شته praṣə́lē-štə-[ص مف]- شرولي، گنده کړل شوی .

| شارانده، شارانده شده، گنده ساخته شده .

پرَښو= پره ښو -práṣū [ا]- کله چې دباران اوبه دناوی په ځای دکور په دیوال وبهیږي،ویل کیږي. | وقتی که آب باران به جای ناوه ، روی دیوار خانه جاری گردد، گفته می شود .

پرک prák -[اصط]- دا یوه اصطلاح ده چې د ژر په مفهوم په جمله کي استعمالیږي. پرک نه دماگیام چاسېش prák na- damāgeām čāsịš، تا ویلي و چي په کراره نه کینم. | این اصطلاح است که درمیان جمله به کار

پرَک دي بردہ مى شود. پرک نه دماگیام چاسِښ prák na- damāgeām čāsịš، گفته بودی که آرام نخواهم نشست.

پرَک دي prak- dē-[ا]- دپرک په نامه يو رب النوع و. په دغه نوم کې دي dē د خدای په معنا ده. يعنی رب النوع پرک. دغه رب النوع چې کله جن اوکله اسماني رب النوع تصور شوی دی. له اسلام څخه پخوا د مرکزي نورستان په خینوکلیو ،لکه ړنچیګل، وایګل او واما کې نمانځل کېده . پرک دي له اوه خدايان ورونوڅخه بلل شوی دی . کارل يتمارليکلي: ښايي پرک دي دپناو له اوو ورونو څخه وي.

ډاکترکليمبورګ په دي اړه ليکلي چې له اسلام مخکې کلښه خلکو فکر کاوه چې پرک دي رب النوع ،له مادي mādē رب النوع سره شريک دي. خووروسته پرک دي دفصل ،آب اوهوا او د نباتاتو مسوول وانګېرل شو. په دي دليل تر ډېره، دښځو له خوا نمانځل کېده. نارينه و هم پرکدي دځارويو د ډېرښت موکل،په ښکارکي دبريالیتوب اودجنګ جګړې په مسايلوپورې اړوند باله.

پرک دي دوايګل او واما په درو کې مهم رب النوع و، اودهغه په نامه ډېر معبدونه جوړ شوي و. په واما کې د پرک دي اما prak-dē amā په نامه يو کورهم شتون درلود. په نيشېي ګرام کې دينګ ستون دپرک دي ستون په نامه هم يادېده. په ړنچيګل کې پرک دي دآب اوهوا رب النوع په توګه پېژندل شوی، اوتصورکېده چې له نباتاتو څخه دباران او د واورې مضره اثرات له منځه وړي.

يو لرګين بت چې دسړي په شکل توړل شوي و،په هغه ځای کې ايښودل شوي و چې فکر کېده، دغه رب النوع هلته زيږېدلي دي. په ړنچيګل،

دي پرَک وايگل او واما کي ددين Dīn په مېلمستيا کي دغه رب النوع نمانځل کېده.

| پرک نام یک رب النوع بود. درین کلمه دي dē به معنای خدا است. پرک دي یعنی رب النوع پرک یا خدا پرک. این رب النوع ،که گاهی جن و گاهی رب النوع آسمانی تصور شده است ،درقدیم درمناطق مرکزی نورستان ازجمله در قرای ړُنچیگل، وایگل وواما ،پرستیده می شد . پرک دی ازجمله هفت خدای برادر تصور شده است.کارل یتمارنوشته است: پرک دي احتمالاً یکی از هفت برادر پناو است . (The Religions of the Hindu kush,vol ١ p ١٥٤

داکترکلیمبورگ درین رابطه نوشته است که طبق عنعنه قبل ازاسلام ، مردم کلبنه فکر می کردند که رب النوع پرک دي شریک رب النوع مادی است. اما بعداً مادی را مسوول تغیرات فصل،آب وهوا ونباتات تصورنمودند. به این دلیل بیشترتوسط زنان پرستش می شد.همچنان مردان نیز پرک دی را موجب افزایش مواشی، موفقیت درشکار ومسایل مرتبط به جنگ می دانستند.

پرک دي در دره وایگل وواما رب النوع مهم بوده،به نام پرک دي معابد و پرستشگاه های زیاد وجود داشت. درواما خانهٔ به نام پرک دي اما prak-dē amā هم وجود داشت. درنیشېي گرام دینگ ستون هم به نام پرک دي ستون یاد می شد. درړنچیگل به حیث رب النوع آب وهوا بوده وبه حیث دور کننده اثرات مضره باران وبرف از نباتات تصور می شد.

ازیک بت که به شکل انسان تراشیده شده بود،درجای گذاشته ونگهداری می شد، که فکر می کردند او درآنجا تولد شده است. درړنچیگل،وایگل و واما از پرک دي درمهمانی های دین Dīn بزرگداشت به عمل می آمد.

پرنگسون (کافر های هندوکش،ج۱، ص۱۴۵)

رب النوع پرک دي در یک بیت شعر گونه، این گونه ستوده شده است:

او ایندرکوڼ وترا‌ت که چیمه دوژن توکلا

اگېرناښ سون پرورشت که پروش چیلا.

ترجمه : ای آن که در باغ ایندر عصای آهنین خود را چوکیدی

و ای کسی که در اگېرناښ در چهار پایی طلایی می خوابی. (ادبیات شفاهی نورستان، چاپ سوم، ص ۱۱۷)

پرک دي استان prak- dē astān -[ا،ص]- دا د ړنچیگل (ارنس) د کلي توصیفي پخواني نوم ده . | نام توصیفی قریه ړنچیگل (ارنس) است. (مورگنسترن،۲۱۴)

پرنتیوه = پرېنتیوه prēntiwə = prantiwə -[ا]- پنجه ، دپښو مخکني برخه چې گوتې او دهغه وروستي برخه شامل دي . | پنجه ، قسمت مقدم پای ،شامل پنجه وقسمت عقبی آن .

پرنتیوه

پرنگسوله praŋəsə́wələ–[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې مېلمانه په قدراو په عزت رخصتوي .ددغه لغت مونث پرنگسولي praŋəsə́wəlī،ده . | آن کس یا کسانی که مهمان ها را قدر نموده با عزت رخصت می کند.شکل مونث این کلمه پرنگسولي praŋəsə́wəlī، است.

پرنگسون praŋəsə́w̃ -[مص]- دمېلمنو یا دیوې دلې خلکو په ښه شان عزت کولو سره رخصت کول ، په ښه صورت دیوه کارپای ته رسول

پرو

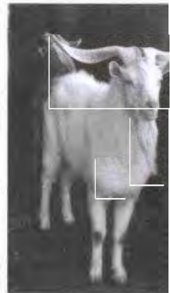
. | مرخص نمودن مهمانان یا یک گروپ ازمردم با عزت وحرمت ، به پایان رسانیدن یک کار به وجه احسن .

پرنگسي شته praŋə́sē-štə-[ص مف، مذ]- قدر او عزت شوي ، هغوي چې عزت يې شوى دى . | آنهای که عزت واحترام شان شده، بهتر پذیرایی شده ها.منظورازقدر و عزت مهمانانی است.

پرَنگښا praŋə́ - ṣā - [ا]- واره مالونو لکه دسېرلېو رمي ته وېل کیږي. | رمۀ نر بزها ، را گویند.

پرنه parəṇə́ -[ا،ص]- گردی . لکه دخولی پاسني برخه چې گردی ده . | گرده . مثلاً گرده قسمت فوقانی کلاه وپکول.

پرنه سته parəṇə́-stə- [ص]- گردی شکل. |به شکل گرد،مدور.

پرنگښا

پَرنِي parə́ṇī - [ا]- هغه کوچنی کلچه ،چې مېندې يې د دوډی پخولو پر مهال ،د ماشومانو خوشحال ساتلو لـه پاره ،ورتـه پخوي . دغه کلمـه د واحد په توگه دوډی ته هم استعمالیږي. لکه: دو پرنـي او dū parnī öw، دوه داني دوډی. | کلچه کوچکی که مادران درهنگام پختن نان برای خوش نگهداشتن اطفال ،برای شان پخته می کنند . این کلمـه بـه حیث واحد برای شمارش قرص نـان هم استعمال می شود، مانند: دو پرني او dū parnī öw، دو قرص نان .

پْرو prō-[ا]- دغه کلمه د خاروبو د تغذيې په اره ډېر استعمالیږي چې

د نوبت ،وار یا وخت ،معنا ورخْخه اخیستل کیږي .لکه : ای پْرو موخ پْرِي ē prō mūc prē ،یو وخت خْیرِی ورکړه . ای پْرو کانتِه پْرِي ē prō kā̃ṭə prē ،یو وخت پروړه ورکړه . | این کلمه برای نوبت تغذیه مواشی استعمال می شود. مثلاً : ای پْرو موخ پْرِی ē prō mūc prē ، یک نوبت بلوط بده ، ای پْرو کانتِه پْرِی ē prō kā̃ṭə prē ،یک وقت کاه بده .

پْرو = پروسته prū̆ – prū̆-stə –[ق]- لکه، په شان، په ډول، ورته . | به مثل ،به مانند، به شکل، شبیه، نظیر،به سان،به گونه،همانند.

پروج parū̆ĵ -[ا]- پوهه، پوهېدنه. | دانش، فهم، آگاهی .

پَروج parū̆ĵ-[ام]- پوه شه،وپوهېږه . | بدان، بفهم، آگاه باش .

پروجله parū̆ĵələ -[ص مف،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې ځان یا ځانونه پوهوي. | آن کس یا کسانی که خود را می فهمانند.

پروجوله parū̆ĵə́wələ-[ص فا،مذ،م،ج]- نصیحت کوونکي ، پند ورکونکي ،سمې لارې ته رابلونکي ،پیام ورکوونکي کسان یا کسان. مونث یې پروجولي parū̆ĵə́wəlī ،ده . | نصیحت کننده، پند دهنده ها، به راه راست هدایت کننده ، پیام فرستنده ها .مونث این کلمه پروجولي parū̆ĵə́wəlī ،است.

پَروجن parū̆ĵə́n –[ا]- پوهه،پوهنه . | فهم، دانش، دانستگی،

آگـاهی،بامعلومات بودن .

پَروجن تـاں parūĵən tā̃-[ا]- د پوهی ترلاسه کولو ځای ته ویل کیږي. ښه به وي دغه کلمه پوهنتون ته هم استعمال شي. ځکه چې تاں پخوا هغه ځاي ته ویل کېده چې خلک دخانګړی مرام ترلاسه کولو له پاره هلته ورتلل. | محل یا جای کسب دانش. به جا خواهد بود که اگر این کلمه برای دانشگاه ، استعمال شود . زیرا در گذشته تان به محلی گفته می شد که مردم به خاطر کسب مرام خاص به آنجا می رفتند.

پَروجن ټاو -parṻüĵən ṭāw -[ا]- د پوهی ترلاسه کولو ځاي . دغه کلمه کېدای شي د ښوونځی اوپوهنځی په معنا هم استعمال شي . ټاو د محدود ځاي په معنا استعمالیږي. | محل کسب فهم ودانش . این کلمه می تواند برای مکتب ودانشکده ،هم استعمال گردد . ټاو به معنای محل کوچک به کار برده می شود.

پَروجون parūĵū̃ –[مص]- پوهېدل، پوهنه، دیوشي یا موضوع په اړه پوهه ترلاسه کول . | فهمیدن،آگاهی یافتن ،دانسته شدن، معلومات حاصل کردن درباره یک موضوع یا شی .

پَروجون parūĵə́w̃ -[مص]- نصیحت کول، پوهول، لارښوونه کول، خبرورکول، چاته احوال یا پیغام لېږل . | نصیحت کردن، پند دادن، دانسته ساختن، رهنمایی کردن، هدایت کردن، خبردادن، پیام یا احوال فرستادن به کسی .

پروجیت parũĵīt -[ما،ج]- (هغوی) پوه شول،په خبره ورسېدل. | (آنها) فهمیدند، دانستند،دانسته شدند.

پروجېت parüĵēt -[ما ج]- نصیحت ورته وکړه، وپوهول شول، لارښوونه ورته وکړه،لارښوونه ورته وشوه. | برای شان نصیحت شد، رهنمایی شدند، فهمانده شدند .

پَروجیش؟ parrũĵiš-[استفـ]- پوه شوی؟، وپوهېدی؟،په خبره ورسېدی ؟. یو اصطلاح ده چې ویل کېږي :خدای پروجېم xūdaē parũĵēm ،دلغت له مخې خدای را ته نصیحت وکړه ،په معنا ده، یا خدای پوه کړم . دغه اصطلاح هغه وخت ویل کېږي چې سړی له خپلې ارادې پرته له یوه مصیب څخه خلاصون پېدا کړي. | فهمیدی؟،به گپ رسیدی؟، دانسته شدی؟ .اصطلاحی است که می گویند : خدای پروجېم xūdaē parũĵēm ، معنای لغوی این کلمه خدا نصیحتم کرد ، می باشد. این اصطلاح هنگامی گفته می شود که شخص بدون اگاهی وهوشیاری خود، کاری کند که به اثر آن از یک مصیبت نجات یابد .

پروجي شته = **پروجیشته** parũĵī-štə -[ص مفـ،مذ،م،ج]- پوه ، پوه شوي ، اګاه . پروجیشته منښ parũĵī-štə manaṣ پوه سړی . | آگاه ، دانشمند ،فهمیده . پروجیشته منښ parũĵī-štə manaṣ ،آدم دانشمند، شخص آگاه،شخص فهمیده.

پروجي شته = **پروجېشته** parũĵē-štə -[ص مفـ،مذ،م،ج]-

هغه څوک چي نصيحت ورته شوي ده ،لېږل شوي پيغام . ايں پروجېشته او ō parŭĵē-štə ī ،ما ورته نصيحت کړېده ، ما پيغام ورلېږلی ده. | کسی يا کسانی که برايشان نصيحت شده وپند داده شده است، پيام فرستاده شده . ايں پروجېشته او ō parŭĵē-štə ī ،من برايش نصيحت کرده ام ، من پيام فرستاده ام .

پروجيم parŭĵīm-[ما،م]- پوه شوم،په خبره ورسيدم. | دانسته شدم، فهميدم، آگاه شدم .

پروجېم parŭĵēm -[ما م]- نصيحت يې را ته وکړه،لارښوونه يې راته وکړه. | برايم نصيحت کرد،رهنمايي ام کرد،رهنمايی شدم .

پروجيېں؟ parŭĵī-ẽ -[استفـ ،ج]- (تاسو) پوه شولی ؟،په خبره ورسېدی؟.| (شما) دانسته شديد ؟،به رسيديد؟، به موضوع فهميديد؟.

پْروس prōs –[ا،ص]- غوټی، دنيالگي ځوکري ،تانده څانگه. په اصطلاح کي دچړې،توري اونورو اوسپنيزو څېزونو ته د کنايي په ډول ويل کېږي . | نوده ، پندک، شاخچه های تازه و نو. همچنان به تيغ باب آهنی نيز به گونه کنايه استعمال می شود.

پْروس prōs –[ا،ص]- د تېغ بابو خوله . لکه دچاړه يا چاقو خولی ته ويل کېږي . | دم، دهن تيغ باب مانند دم کارد يا چاقو را گويند.

پْروش prōš -[ا]- خوب . يې اوزه پروش گوم ye awzə prōš

پْروش چام

ye awzə prōš gōm یې اوزه پروش گوم . خواب | ٠زه بیگا ویده شوم . gōm

٠من دیشب خواب شدم،من دیشب خوابیدم . gōm

پَروش parwə́š -[ا]- هېر،لـه یاده تلل . لکه وپل کېږي: پَروَش بـوم

parwə́š böm ،هېرمي شو. | فراموش، ازیاد رفتن. مثلاً:گفته می شود:

پَروَش بوم parwə́š böm ، فراموش کردم ،فراموشم شد .

پْروش اوں prōš ũ-[مص]- ویده کېدل. | به خواب رفتن، خواب شدن، خوابیدن .

پروش بَل prōš bal - [ص]- خوبولي ، خوب نیولي . پروش بَل بوم prōš bal böm ،خوب نیولي یم . په عام ډول دغه کلمه پروش بـال prōš bāl،پـه ډول اسـتعمالیږي چـې غلطـه ده . | خـواب آلـود، خـواب گرفتگی . پروش بَل بوم prōš bal böm ،خوابم گرفته است. بـه گونـه عام این کلمه به شکل پروش بال prōš bāl ،استعمال می شود که نادرست می باشد .

پْروش تاو prōš ṭāw-[ص]- دخوب ځای. |جای خواب،بسترخواب.

پْروش تاوچوں prōš ṭāw čũ-[مص]- دښځی او نر جنسي نیږدېوالي ته ویل کېږي. | همبسترشدن زن ومرد، مقاربت جنسی ،را گویند

پْروش چام prōš čām –[ح جا]- داکلمـه نن سبا دویده کېدو پـه معنا استعمالیږي چې صحیح نه ده . ددي کلمي مصدر پروش چوں prōš čũ

دي ،چي د جنسی تجاوز په معنا ده . د ویده کېدو له پاره پروش گیام prōš geām ،مناسبه کلمه ده . | این کلمه معمولاً امروز به معنای به خواب رفتن وخواب شدن ، استعمال می شود که درست نیست. مصدر این کلمه پروش چوں prōš čũ می باشد،که به معنای تجاوزجنسی است . برای به خواب رفتن کلمه مناسب، پروش گیام prōš geām ، می باشد که به معنای بهخواب می روم، است .

پْروش چوں prōš čũ- [مص]- خوب کول، دښځي اونر یوځای کېدلو ته ادبي اصطلاح ده، او هم دجنسي تېري په معنا ده . | خوابیدن، اصطلاح ادبی برای همبستر شدن زن ومرد است ،وهم به معنای تجاوز جنسی می باشد .

پروش گوجرېں prōš gūĵərẽ- [ص] – خوبولي، خوب نیولي، بی خوبه. | خواب آلود، خواب گرفته،بی خواب.

پْروش گوسته -prōš- gōstə [ص]- ویده شوی، خوبولي . تنبل او بیکاره سړي له پاره هم استعمالیږي . | به خواب رفته ، خواب برده. اصطلاحی است که برای آدمهای تنبل وبیکاره به کار برده می شود.

پْروش گېام prōš geām- [ح،جا]- ویده کېږم . | به خواب می روم ،می خوابم.

پروش ناش prōš nāš -[ص]- بي خوبه ،هغه چي خوب یې نه

وي کړي اوياپي خوب پوره نه وي . | بی خواب،بیدارخواب.

پروش ناش بون prōš nāš bū̃ -[مص]- بی خوبه کېدل ، په خینو وجوهاتو دخوب نه پوره کېدل. | بی خواب شدن، به نسبت بعضی مشکلات پوره نشدن خواب.

پروش ناش چون prōš nāš čū̃ -[مص]- بی خوبه کول، یو څوک خوب ته نه پرېښودل، له خوبه ایستل. | بی خواب کردن، کسی را به خواب نگذاشتن، ازخواب کشیدن .

پروش ناش چیله prōš nāš čīlə -[ص فا،مذ،م،ج]- خوب ته نه پرېښودونکی کس یا کسان . | به خواب نگذارنده، کس یا کسانی که به خواب نمی گذارند.

پروش وڙنله prōš wr̃lə -[ص فا، مذ،م،ج]- خوب لیدونکي، کوم کس یا کسان چی خوب ویني . | خواب بیننده، کسی یا کسانی که خواب می بینند.

پروش وڙن اون prōš wr̃ū̃ - [مص]- خوب لیدل .که دغه مصدر د پروش وڙون په ډول ولیکل شی او ولوستل شي هم درست ده . | خواب دیدن .اگر این مصدر به گونه پروش وڙون نوشته وخوانده شود نیز درست است.

پْروں

پـروش وڑں‌وں prōš wr̃w̃ -[مص]- پـه بـل كس بانـدې خـوب ليدل، خوب وربنکاره کول. داکلمه د اخطار په ډول چا ته ويل کيږي. لکـه : توبــه پرورشــه وڑں وڑم tū-bə prōš-ə wr̃wr̃m ،تـا لــه بــه ستا خـوب دروبنيم . | خواب نشان دادن . اين کلمه اخطاريه است کـه بـه گونـه تهديد گفتـه مـی شـود. توبـه پرورشـه وڑں وڑم tū-bə prōš-ə wr̃wr̃m ،بـه تـو خواب ات را نشان خواهم داد .

پروښـت prōṣṭ-[ا]- دلاس لپـه . ای پروښـت سـيي ē prōṣṭ sāī ، يوه لپه مرخنی . | لپ دست، کف هر دو دست کنار هم گذاشته شود . ای پروښت سيي ē prōṣṭ sāī ،يک لپ عناب .

پرَولــه prawə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه څوک يـا کسـان چـي ددې عامل کيږي چي دوهم کس دريم کس ته څه شي ورکړي . | کسی يا کسانی که عامل می شوند شخص دوم به شخص سوم چيزی را بدهد.

پْـروں prũ- [مص]- ورسپارل، ورکول، ور تسليمول . آو پْروں بوسته کوي او āw prũ bōstə kōi ō ،اوبه ورکول ښـه کـار دی . | دادن، سپردن، تحويل دادن، تسليم کردن، تقديم داشتن، تفويض کـردن، پيشـکش کردن،هديه کردن، مسترد کردن، امانت يا قرض اعاده کردن،عطاکردن . آو پْروں بوسته کوي او āw prũ bōstə kōi ō ،آب دادن کـار خـوب است.در زبـان سانسـکريت pra-da بـه معنـای دادن، عطـا کـردن و بخشـودن مـی باشد. (فرهنگ سنسکريت – فارسی ،ج۲ ص۸۰۷)

پَـرون párū̃ -|مـص|- ډکـول، د لوښــي ډکـول . پــه اوســتا کــي پـورپرْ pur-par د ډکولوپـه معنـا ده.| پُـر کردن،انباشـتن،پُرکردن ظـرف. دراوستا پورپر pur-par به معنای پرکردن است. (فرهنگ اوستا،ج۲،ص ۸۸۵)

پَرون párū̃ -|ا|- نوی څرخایونو او بانډیو ته د څارویو لېږد او هلته خای پرځای کولو ته ویل کیږي . لکه : سان پرون گیږي بو sā̃ párū̃ gēṛī bö،ابلبندونو ته دڅارویودلېږد وخت دی. | کوچ یا انتقال دادن مال و مواشی به بانده یا چراگاه جدید را گویند. مانند:سان پرون گیږي بو sā̃ párū̃ gēṛī bö،وقت انتقال مواشی به چراگاه های تابستانی (قشلاقها) رسیده است .

پـرون parəw̃ -|مص|- پـه بل کس باندی(لوښـی) ډکول. | بـه توسط شخص دیگر (ظرف) پرنمودن.

پرون‌سته parū̃-stə -|ص مف|- هغه څه چې باید ډک کړل شي. |ان چه که باید پرگردد،ان چه که پرساخته شود.

پـرون سته prū̃-stə -|ص|- پوروالا، هغه کس چې لـه خپل شـته څخه یې چاته پور ورکړی وي. | دیندار، صاحب قرض ، شخصی کـه بـرای کسی از دارایی خود قرض داده است. این شخص به نسبت مقروض خود، پرون سته است.

پْرون‌چ

پْرون‌چ prū̃č -|ا،م،ج|- وربړه، وربړی . | کیک،کیک ها .

پْرون‌ښت prū̃št - |ا،م،ج|- کټ،کټونـه . | چهارپایی، چهارپـایی

پره سته ها، چهارپایی که درآن استراحت می کنند .

پرووښت پا prũšt pā -[ا،م،ج]- د کټ پښه، دکټ پښي . | پای چهار پایی، پا های چهار پایی .

پرووښت کټه prũšt kaṭə́ -[ا،م،ج]- دکټ بازوگان . | بازوی راست وچپ چهار پایی .

پرووښت

پرووښت وېر چه prũšt wērçə́ -[ا،ص]- دکټ پاسني او کوزني بازوگانو ته وايي. | به باز های طرف سر وپای چهارپایی را گویند.

پْرووو prũw - [ام]- ږومنځ کړه. | شانه کن .

پْرووْوه prũwə́ - [ا،م،ج]- ږومنځ، دویښتانو ږومنځ. | شانه، شانهٔ موی .

پرووه

پرووں parəw̃ -[مص]- دبل کس هڅول چې څه چا ته ورکړي. | کسی دیگر را تشویق کردن که چیزی را به کسی بدهد.

پَره parə́ -[ا]- دک. پره گول parə́ gōl،سلامت وطن،لاس ناخوړلی. | پُر. پره گول parə́ gōl ،ملک کامل،وطن دست ناخورده، منطقه دور .

پَره párə́ -[ا]- پوره، کامل، مکمل. پره ماس párə́ mās، پوره سپوږمی . | پوره ،کامل، مکمل. پره ماس párə́ mās ،قرص کامل مهتاب.

پَره سته parə́ -stə -[ص]- دک ،سلامت،چې لاس پکې وهل شوی

پره س بي ږوچ

نه وي. پره سته باڼي parə́ -stə bāṇī ،ډک لوښي . | پُر ، دست ناخورده . پرسته باڼي parə́ -stə bāṇī ،ظرف پُر یا ظرف دست نا خورده.

پْره بوي= پرَبوي prábūi- [ا]- اسماني برښنا ،هغه برښنا چې د اوربښت په وخت په اسمان کې ښکاري . | الماسک ،برق آسمانی، آذرخش، صاعقه، تجلی آنی درآسمان .

پْره بوي پَلک prábūi palək -[ص]- تالنده اوبرښنا،کله چې په اسمان کې دپرخلـه برښنا ښـکاره شـي ،ویـل کېږي . | رعد وبرق، باباغرغری والماسک ، درخشیدن پی درپی الماسک، هرگاه زیاد الماسک بزند ،گفته می شود .

پره س= پرس prás -[ا]- رڼې ، شفاف، ښوی . | شفاف ،لشم .

پره ساو prásāw-[ام]- لشم کړه،گونجې یې هوارکړه . | لشم کن.

پـره س بوسـته = پـرس بوسـته prás bö-stə -[ص]-
سست ، بیکاره(سړی) . دغه کلمه هغه بیکاره او لټ سړي ته استعمالیږي چې حرکات یې پڅ او سست وي . | تنبل وبیکاره .این کلمـه برای شـخص تنبل وبیکاره که حرکات سست و بی رمق داشته باشد، استعمال می شود.

پـره س بـي ږوچ = پـرس بـي ږوچ prás-bī ẓūč -
[ص]- سپین سهار، روڼ سهار. | صبح صادق،صبح روشن.

پره سته **parə́-stə** -[ص]- ډک . لکه : پَره سته باني parə́-stə bāṇī ،ډک لوښي .که څه هم خلک ډک له پاره ،پره سته کلمه استعمالوي خو د کلمي د ريښي له مخي پرسته **pár-stə** کلمه درسته ده. | پُر. مانند: پره سته باني parə́-stə bāṇī ،ظرف پُر. گرچه مردم برای پُربودن کلمه پره سته را به کار می برند ، اما ازنگاه ریشه کلمه پرسته **pár-stə** ، درست می باشد.

پره سوں **prasə́w̃** - [مص]- د کالو گونجي اوارول، دکالو کنگال کول . | صاف کردن چُملکی لباس ، آبکش کردن کالا .

پره سووں **prasə́wəw̃** -[مص]- په بل چا دکالو گونجي اوارول، په بل کس دکالو کنگال کول. | صاف کردن چُملکی لباس توسط کسی دیگر،آبکش کردن لباس توسط دیگرکس.

پره سي شتيک **prasē -štīk** -[ص]- رنې ،ښې پاکې .دغه توصيفي کلمه يوازې د اوبو روڼ والي په اړه استعماليږي. | صاف ،شفاف . این کلمه بیشتر برای وصف شفاف بودن آب، استعمال می شود .

پره ښنوں= پرښنوں **prṣū̃**-[مص]- لېږل ،ورلېږل ،چا ته کس يا څه شی لېږل. پرښی prṣi ،ومي لېږه . پرښام prṣām ،لېږم . پرښې prēṣ ،ولېږه. پرښاس prṣās ،(هغه) لېږي . پرښيت prṣit، ولېږل شول . پرښاست prṣāst ،(هغوی) لېږي . پرښاسيت prsāsit ،(هغو) لېږه، هغوی

پره لو

دلپرلــو پــه حــال کــې و. | **فرستــادن ،فرستــادن نفریـا چیـزی بــه کســی.**

پربش prēṣ ،**بفرست.** پرښام prṣām ،**می فرستم.** پرښی prṣị ،**فرستاده شد** . پرښېت prṣịt ،**فرستاده شدند.** پرښاس prṣās ،(او) **می فرستد.** پرښاست prṣāst ،**(آنها) می فرستند.** پرښاسېت prsāsịt ،**(آنها) می فرستادند، آنها درحال فرستادن بودند.**

پره کلشت = پرکلشت prakə́lašt -[ا]- لـه ډېرې وېرې اويا له ډېر درد په سبب بې هوښه کېدل. دا کلمـه د هغو ماشومانو پـه اړه ډېر استعمالېږي چې د ډېر ژړا لـه املـه دڅو ثـانيو لـه پـاره بې هوښه کېږي. | **ضعف شدن بـه سبب تـرس زيـاد يـا از درد زيـاد. اين کلمـه بيشتر در مـورد اطفالی که به اثر گريان زياد برای لحظهٔ ازهوش می روند،استعمال ميشود.**

پره ګول parə́ gōl -[ص]- پردي ملـک، بيګانـه وطن. لکـه چې يوه شاعره ويلي :

ای ګونلي يې اپلنيم

پره ګولي تو اپليش .

ترجمه : يووطن ته به زه لاړه شم

بل(پردې) وطن ته به ته لاړه شې . (ادبيات شفاهی ،چاپ سوم ،ص ۱۶۵) |

ملک بيگانه، وطن بيگانه.

پـره لـو praləw -[ا]- جرى ، واوره اوبـاران چې ګډ ووريږي. |

بارش برف وباران يکجا.

پره له pralə - [ا]- دسیند هغه برخي تـه ویل کېږي چې ډېرژور نـه وي او دتېرېدو وړ وي . | قسمت کم عمق وقابل عبور دریا ، را گویند .

پــره مبښ = پــرَمبښ pramə̣ṣ - [ا]- هېــر، لــه یــاده وتــل. | فراموش، ازیاد رفتن.

پـره مبښ = پـرَ مبښ pramə̣ṣ -[ام]- هېـر کړه،هېر یـې کـړه!.| فـراموش کـن!، فراموشش کن .

پره مبښټ pramə̣ṣṭ - [ا]- هېر . | فراموش .

پره مبښتو prámə̣ṣṭō-[ما،م]- (هغه) هېرکړ، دهغه لـه یاده وتلی. | (او) فراموش کـرد،او ازیاد برد.

پره مبښتوم prámə̣ṣṭōm –[ما]- هېرمي شو. | فراموش نمودم .

پــره مبښــون = پرَمبښــتون pramə̣ṣũ – [مــص]- هېــرول . | فراموش کردن ،ازیاد بردن، ازخاطره رفتن.

پره مبښون= پرمبښون pramə̣ṣə́w̃ - [مص]- په بل چا بانـدې هېرول،بـل خــوک هېرولـو تــه اړایســتل . | وادار نمــودن کــس دیگــر بــه فراموش نمودن،ازیاد بردن .

پره مبښی pramə̣ṣị - [ما،م]- دهغه هېر شو،هغه هېرکړ . سي پره

مبنـي گو se pramәṣi̧ gō، (دهغه) هېرشو، هغه هېرکړه. | اوفراموش کرد . سي پره مبني گو se pramәṣi̧ gō ،او فراموش کرده رفت.

پره مل= پرَ مل pramәl -[ا]- تود،تودېدل، گرمېدنه. | گرم،گرم شده، گرم آمدن.

پره مل = پرَمل pramәl -[ام]-تود شه، گرم شه. | گرم شو، خود را گرم کن.

پره مللہ pramәlәlә -[ص مف،مذ،م،ج]- تودېدونکي، هغه کس یا څه چي تودېږي. | گرم شونده، آن کس یا چیزی که گرم می شود.

پـره ملولـه pramәlә́wәlә -[ص فا،مذ،م،ج]- گرمـوونکي، هغه څوک یا څه چي ښه گرموي او یايي گرم کړي ده. | گرم کننده، آن که خوب گرم می کند، آن که خوب گرم کرده است.

پره ملوں pramәlũ - [مص]- دغه کلمه د گرمـي او د سړښت حد یا اندازه د ښودلو له پاره په کار وړل کېږي. ښه گرمېدل،ښه تودېدل، ښه ډېر سړښت، د سړښت ډېرېدنه . | این کلمه برای نشان دادن یا واضح ساختن حد ویا اندازه گرمی یا سردی استعمال می شود. گرم شدن، خوب گرم شدن، خوب سرد شدن، زیاد شدن اندازه سردی .

پره ملوں pramәlәw̃ -[مص]- ښه تودول، ښه ډېر گرمول . په اصطلاح کي ښه ډېر وهلو او ډبولو ته هم استعمالېږي . | خوب گرم کردن

. اما دراصطلاح،برای تعریف لت وکوب زیاد،نیز به کاربرده می شود.

پره ملي pramәlī -[ما]- ښه تود شو، ښه گرم شو. | داغ شد، خوب گرم شده، خوب زیاد گرم شد.

پره ملي pramәlē -[ما]- ښه تود کړل شو . | خوب گرم کرده شد.

پره ملي شته pramәlī-štә -[ص مف ،مذ]- ښه گرم شوی، هغه هوا ته چې ښه ډېر گرم شوی وي ،هم ویل کیږي . | خوب گرم شده، به هوای که خوب زیاد گرم شده باشد ،نیزگفته می شود.مانند هوای یک اتاق که بسیار داغ شده باشد.

پره ملي شته pramәlē-štә -[ص مف ،مذ]- ښه گرم کړل شوی، ښه تود کړل شوی. | خوب گرم ساخته شده، خوب گرم کرده شده.

پره وا práwā -[ص]– تالان ، تیت. دښکنځل په توگه هم استعمالیږي .لکه: پرَوا بوش práwā böš،یعنی تالان شي . مونث له پاره پروا بیش práwā bīš ،کلمه استعمالیږي . | تیت ، چور، تالان . همچنان به گونه دشنام هم به کار برده می شود . مثلاً : پرَوا بوش práwā böš، یعنی چوروتالان شوی. بی کس وکوی شوی. برای مونث، پروا بیش práwā bīš ،استعمال می شود.

پره ون praw̃ -[مص]- دبل کس په واسطه چا ته څه شي ورکول ، د یوه شي د ورسپارلو په خاطر بل څوک مجبورل اویا گومارل. |

وادارنمودن کسی برای سپردن وتسلیم دادن یک شی به شخص دیگر،به توسط کسی دیگر به شخصی چیزی تحویل دادن.

پَری parē –[ام]- ډک کړه. شا آو پَری šā āw parē ،منگی له اوبو ډکه کړه. | پُرکن . شا آو پَری šā āw parē ،صراحی را از آب پُرکن .

پْری prē -[ام، م]- وروسپاره ،ورکړه. تشو ادچام پْری tašo adəčām prē ،هغه ته جامې ورکړه. جمع یې پرېن prē̃ ،ده. | بده . تشو ادچام پْری tašo adəčām prē ،به او لباس بده . جمع این کلمه پرېن prē̃ ، یعنی بدهید می باشد.

پَرې ابلته pare ēltə -[ا، ص]- د پلارنیکه .| پدرکلان پدر.

پَرې ابلېي pare ēlei -[ا،ص]- دپلارنیا. | مادرکلان پدر.

پْرپاس preās-[ح جا،م]- (هغه) ورکوي ،(هغه) ورسپاري . | (او) میدهد ، (او) می سپارد، او تحویل می دهد.

پْرپاست preāst -[ح جا،ج]- (هغوی) ورکوي ،(هغوی) ورسپاري .

| (آنها) تحویل میدهد،(آنها)میدهند.

پْرپاسېت preāsit –[ح جا،ما،ج]- (هغو) ورسپارل . | (آنها) در حال تحویل دادن بودند .

پْریام preām-[ح جا]- ورکوم ،ورسپارم. | میدهم،می سپارم.

پْرېت prēt-[ا]- رسېدنه، وررسېدل .لکه : پـه تـگ کـي نـورو ملگروته رسېدل، دمندې په لوبه کي خپل سيال ته رسېدل . ابں که پرېت ایچ ī-kə prēt īč ، ما ته خان راورسوه. | رسیدن، رسیدن به همراهان . مثلاً : در رفتار رسیدن وپیوستن با همسفران خود، درمسابقهٔ دوش رسیدن یا گیرکردن حریف . ابں که پرېت ایچ ī-kə prēt īč ، به من خود را برسان، مرا گیرکن.

پْرېت چوں prēt čū̃ -[مص]- رسېدل،وررسېدل،خان رسول.لکه: یو چاته په منده خان رسوي. | رسیدن، خود را رسانیدن، گیر کردن.مثلا با دوش خود را به حریف رسانیدن.

پْرېت کروں prēt karə́w̃-[مص]- خوک خپل حریف ته ددي وس او وخت ور کوي چې خان ورته ورسوي . پرېت کروں سه جبجله بو، prēt karəw̃-ṣə ĵiĵələ bö ددې له پاره چې خان ور ورسوي سست شو. | کسی که به حریف خود فرصت دهد تا خود را به او برساند، حریف بتواند او را گیر کند . پرېت کروں سه جبجله بو prēt karəw̃-ṣə ĵiĵələ bö، برای اینکه به او برسد آهسته شد.

پربج prēĵ-[ا]- دپیچ درې پخواني نوم ده چې کلبنه خلکو په دي نامه پېژانده . اپربج گوش aprēĵ gōš ،یوه اصطلاح ده چې مفهوم یې مصیبت سره مخامخ شي ، په بلا واوري، ده . | نام قدیمی منطقه درهٔ پیچ در زبان کلبنه الا است. اپربج گوش aprēĵ gōš،یک اصطلاح است که

معنای به مصیبت گرفتار شوی ، را می رساند .

پرېجا preĵā- [ا]- تبه . | تب .

پرېجا ببربون preĵā bēr bū̃ -[مص]- د تبی له امله دخولی وتل،د زیاتي تبي له امله په شونډی دانی راختل. | برآمدن ابله در لب ها به سبب تب شدید.

پرېجنوي prēĵənūi -[ا]- د ښځو خاص نوم ده. ددغه نوم اصلي ریښه (پرېج + سنوي) یعني د پرېج سیند ده ، په لنډوکي پرېجنوي جوړ شوی ده. | اسم خاص زنانه است . ریشه اصلی این اسم (پرېج + سنوی) یعنی رود پرېج بوده ، به گونه اختصار پرېجنوي شده است.

پـرېج وڑٚن prēĵ wř̌ -[ا]- د یوقـوم یـا نـژاد نـوم ده چـي کلښـوم دري(وایگل دری) ته د کلښه خلکو لـه راتـګ ځـخه پخوا دکونړ ولایت، لړ ترلړه له وټه پورځخه د نورستان ولایت تروانت سیمي پوري مېشت و . د پېچ دري نـوم هم ددغه قوم لـه نـامـه ځـخـه اخیستل شـوي ده. چـي لـومړی پرېج ،وروسته پېچ، اوپه پای کي پیچ شو. | نام قوم یا نژادی است که قبل از آمدن مردم کلښه به درۀ کلښوم (درۀ وایگل) حد اقل ازمنطقۀ وتـه پـور ولایت کنر تـا منطقۀ وانت ولایت نورستان ،سـکونت داشتند. نـام درۀ پیچ نیز ازنام همین قوم ماخوذ می باشد، که در آغاز پرېج ،بعد پېچ، وبالاخره پیچ ساخته شد. (تازه، ریشه های تاریخی وفرهنگی نورستان ، ص۱۶۱)

پرېج وڑٚن دېش؟ prēĵ wř̌ dēš -[ا]- دنورستان ولایت دکتار

پرېچکوں

او گیمیردرې په خوله کي ،ېخوا د پرېچ وڑں خلکو يوکلي و ،چې اوس نشته ،خو هغه سیمه په دي نامه يادېږي اودکونړ ولايت په وته پور ولسوالي پوری اړه لري . | در دهانه دره کتاروگیمیرولایت نورستان در گذشته های دور، قریه مردم پریچ وڑں آباد بود که اکنون ازبین رفته است. اما آن ساحه اکنون هم به همین نام یاد می شود، که ازنگاه اداری اکنون به ولسوالی وته پورولایت کنر مربوط می باشد.

پرېچک preçək -[ا]- توند ،تیز(تگ کی). | تند، تیز(دررفتار)

پرېچک preçək -[ام]- توند شه، په تېزی حرکت وکړه. | تیزرفتار کن، سست نشو.

پرېچکاو preçəkāw -[ام]- وترته،ورته،په زوره.سکو پرېچکاو skō preçə́kāw ،دي ورته. پرېچکاوتوچ preçə́kāw tōč،په لوړ اواز (په زوره) ووایه. | توبیخ کن، ازخود بران،به آوازبلند. سکو پرېچکا و skō preçə́kāw ، او را توبیخ کن. پرېچکا و توچ preçə́kāw tōč ،با آوازبلند بگو.

پرېچکاں وں -[مص]- پرچا په غصه کېدل، جدي کېدل،په تگ کي توند کېدل . | جدی شدن، به قهرشدن برکسی، تیز راه رفتن .

پرېچکوں prēçə́ kū̃ -[مص]- په قهرېدل ،په غصه کېدل، رټل، په تگ کی چابک کېدو ته هم وایي . | به قهرشدن ،به غصه شدن، در رفتار چابک شدن وتیز راه رفتن را نیز گویند .

پرېچکون prēçə́kəw̃- [مص]- څوک لفظي رټل، په خبروکي ترټل، ملامتول . | کسی را زبانی تنبه کردن ، سرزنش کردن، توبیخ نمودن لفظی، ملامت کردن، به غصه شدن برکسی به خاطر بهبودی اش .

پرېچکي prēçə́kī -[ص فا]- په غصه شو، په قهر شو، تونـد شو (په تګ کی). | به قهر شد، عصبانی شد، غصه شد، تیز شد(دررفتار).

پرېچکي prēçə́kē -[ص مف]- وترټل شو، وربانـدی په غصه شو. | توبیخ کرد، بر(او) عصبانی شد.

پرېچکي شته prēçə́kī-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- په غصه شوې، جدي شوې، پرچا بانـدی په قهر شوی، په تـګ کي تونـد شوې . مونث يې، پرېچکي شتي prēçə́kī-štī ،ده. | جدی شده ، آن کـه برکسی بـه غصه شده است، تېزشده دررفتـار. مونث این کلمـه ، پرېچکي شتي prēçə́kī-štī ، می باشد.

پرېچکي شته prēçə́ke-štə -[ص مف،م،ج]- رټل شوی،هغه چي ترټل شوې دی،هغه چي رټل شوې دی،هغوي چي ترټل شوي دي . ددغه کلمي مونث ، پرېچکي شتي prēçə́ke-štī ،ده.| توبیخ شده،آن کس یا کسانی که زبانی توبیخ شده اند، آن کس کسانی کـه بالایشـان قهرصورت گرفته است، آنهای که توبیخ شده اند. صیغه مونث این کلمه، پرېچکي شتي prēçə́ke-štī، می باشد.

پي دوشت چوں pe - dōšt čũ -[مص]- په یو کار پیل کول، د یو چا وهل یا ټکول. | به یک کار آغاز کردن، به یک کار دست پیش کردن، کسی را لت کردن .

پي دوشت چوں چېري pe - dōšt čũ čeri -[اصط]- دغه اصطلاح دهغه کار په اړه استعمالیږي چې ډېر ژر پای ته ورسول شي. | این اصطلاح در مورد آن کار به کار برده می شود که با آغاز زود به انجام رسانیده شود.

پَـري شـته parē-štə – [ص]- ډک ، ډک کړشوي (لوښـي) . پـري شته ډوکوک parē-štə ḍukōk ،ډکه پیاله . | پُر، پُرشده ، ظرف پُرکرده شده. پري شته ډوکوک parē-štə ḍukōk ،پیاله پر،پیاله پرشده.

پَرینوں parinũ- [مص]- ډډه کول ، نه منل،ردول .لکه : که څوک درقرض په معامله کې یوه پټی ورکول غواړي خو قرض والا هغه نه مني . | امتناع ورزیدن از پذیرش، رد کردن . مثلا ً: اگر کسی جهت تادیـه قرض خود ، یک قطعه زمین را پیشکش می کند ،اما قرضدار آن را رد می نماید.

پرېجیک prẽĵīk - [ا]- کېسه ،افسانه . | افسانه،داستان، قصه، حکایت .

پرېڅووېک prẽcüwēk- [ا]- مـردک، مردکی . دغره هغه کانی ته هم ویل کیږي چې منظم هندسي شکل لري او په بیلا بیلو اندازو د

خمکي په مخ میندل کېږي . داسلام څخه پخوا دغه وړې تیږې په توپک کې دساچمې په څای کارول کېدل. | مرمی ،سنگهای طبیعی منظم تراشیده شده است که به سایز های مختلف روی زمین یافت می شود . قبل از اسلام آن را درتفنگ به حیث ساچمه به کار می بردند .

پْرېش - preš - [ا]- دهغه کرنیزې ځمکې دتخمیني مساحت دښودلو له پاره استعمالیږي چې له یوه مټ (مټ د وایگل ولسوالی خلکو ترمنځ د ځمکي دمساحت د تخمینی دښودلو له پاره معیار بلل کېږي) څخه لږ وي چې کېدای شي څو بیسوې یې وبولو . ای پرېش تول ē prēš tōl ،یعني یوه لږه اندازه کرونده . | برای زمین زراعتی که از یک مټ (مټ درمیان مردم ولسوالی دره وایگل ،معیارنمایش تخمین مساحت زمین زراعتی است .) کمترباشد گفته می شود، که می شود آن را چند بیسوه خواند . ای پرېش تول ē prēš tōl ، به اصطلاح ،یک توته زمین زراعتی .

پـرېش – prēš – [ق]- لاسرسي ،هغه څه چې ورته لاس ورسېږي، هغه څه چې ترلاسه کېداي شی یا ترلاسه کول یې ممکن وي . | دسترس ، دسترسی ، آنچه که قابل دسترسی باشد، یا به دست آوردن آن ممکن باشد.

پـرې شته parē-štə -[ص]- ډک، ډک کړشوې . | پُر، پُرکرده ، ظرف پُرشده، مملو .

پَـریښ -[ا]- parīṣ اسمار، پخوا نورستانیانو داسمارسیمه په دغه نامه پېژانده . | اسمار، درگذشته مردم نورستان منطقه اسمار را به همین

نام می شناختند .

پْرېښ prēṣ-[ام]- ولېږه. تشو اين كه پرېښ taško ī – kə prēṣ ،هغه کس ما ته ولېږه ،هغه شی ما ته را ولېږه. | بفرست، ارسال کن، گسیل کن . تشو اين ښه پرېښ taško ī –ḳə prēṣ ، او را به نزد من بفرست،آن چیز را بـه مـن بفرست. درزبان سانسکریت preṣ بـه معنای بـه جلـو راندن،فرستادن نفر به نزدکسی می باشد، (فرهنگ سنسکریت- فارسی ج۲، ص۸۲۲)

پرېښله prēṣə́lə -[ص فا ، مذ،م،ج]- لېږونکي، استوونکي. مونث يـې پرېښـلي prēṣə́lī ،ده . | فرسـتنده ، ارسـال کننـده. مونـث ایـن کلمـه پرېښلي prēṣə́lī ،است.

پْرېښـون prēṣũ- [مص]- لېږل ، چا تـه کوم کس يـا شـي لېږل . | فرستادن،ارسـال نمودن،گسـیل داشــتن، فرسـتادن شــخص نــزد کســی، فـرستادن جنس بـه کسی.

پرېښون prēṣə́w̃ -[مص]- ددوهم کس په واسطه لېږل ، دوهم کس مجبوروك چي څوک يا څه شی ولېږي . | به واسطه شخص دوم فرستادن، وا داشتن شخص دوم تا کسی یا چیزی را روان کند.

پرېښی prēṣi̤ - [ما،م]- ولېږل شو.مثلاً : اين پرېښـی ī prēṣi ،ما [يـو کس يـا شـی]ولېږه . | فرسـتاده شـد، فرسـتاد. مـثلاً : ایـن پرېښـی ī

prēṣi، من [جنس یا یک نفر] را فرستادم .

پرېښېت prēṣit –[ما،ج]- ولېږل شول . لکه : ایں دو جن پرېښېت آ

dū ĵən prēṣit ،ما دوه کسه ولېږل . | فرستاده شدند. مثلاً :ایں‌دو جن

پرېښئت ī dū ĵən prēṣit ، من دو نفررا فرستادم .

پرېښام preṣām –[مستق]- لېږم . | می فرستم .

پرېښېم؟ preṣiim-[استف]- ولېږم ؟ . | بفرستم؟.

پرېښی ستە preṣi-stə- لېږل شوې،هغه څه یا کس چې لېږل شوې دی. | فرستاده شده(شخص)، ارسال شده(جنس) .

پرَېچار= پره چار preçār=prəcār- [ا]- دغره ډډه. | تریشه صخرهٔ کوه، بخشی ازصخرهٔ کوه،سنگلاخ .

پرېل پرېل prēl prēl -[ا،ص]- خمیازه. | خمیازه.

پرېل پرېل تیوں prēl prēl tīū̃ -[مص]- خمیازه ایستل،له خانه ستړیا ایستل. | خمیازه کشیدن،کالی کشیدن.

پرېلوں prēlū̃-[مص]- اوږدېدل ،کهالی ایستل . | خمیازه کشیدن، دراز شدن، تمدید شدن .

پرېلوں prēləw̃ -[مص]- په بل کس کهالی کول ،اوږدول . | توسط شخص دیگر خمیازه کشیدن ، دراز کردن، تمدید نمودن .

پرېلي شته prēlī-štə -[ص مف ،مذ]- اوږد شوی ،تمدید شوی ،تنبل اوبیکاره سړي ته هم ویل کېږي.مونث یې،پرېلي شتي prēlī-štī،ده. | دراز شده، تمدید شده، به آدم تنبل وبیکاره هم گفته می شود. مونث این کلمه، پرېلي شتي prēlī-štī ، می باشد.

پرېلي شته prēlē-štə -[ص مف،مذ]- اږدکړشوی ،تمدید کړی . | دراز ساخته شده، تمدید کرده شده.

پَرېں párẽ -[ق]- ډېر، زیات. سی اېں کني پرېں دوښتوک او– se ī –kne párẽ döstök ō ،هغه له ما ډېر مشر دی. | زیاد، بسیار. سی اېں کني پرېں دوښتوک او se ī –kne párẽ döstök ō ، او ازمن بسیار بزرگ است.

پړاو paṛāw - [ا]- ساتنه، پام کول، پام ساتل. | پنهان، پت،دور ازدید،ازنظر دور داشتن.

پَړاو paṛāw - [ام]- ویي ساته ، پټ یې کړه، پام وربانـدي وکړه . | پنهان کن، نگاه کن، پت نگهدار،از نظر پنهان کن .

پړاو پړاو paṛāw paṛāw -[ق]- په احتیاط ساتنه کول، په تینگ پاملرنه دیو شي ساتل. | با احتیاط نگهداشتن، با دقت نگهداری کردن یک شی،زیاد احتیاط کردن درمورد یک چیز.

پړک = پړه ک paṛək -[ا]- مینه،محبت، دوستي،خوښه،الفت . |

الفت، صمیمیت، محبت، علاقه، میل، رغبت، دوست داشتن ،رضایت، خواهش، اشتیاق، رضایت خاطر،آرزومند، امیدوار،دلبسته گی .

پَرک = پره ک parək- [ام]- مینه وکره، دوستي وکره،محبت وکره. | صمیمیت کن، محبت کن، علاقه نشان بده.

پَرک اوده parək- ōdə-[ص]- مینه لرونکی، مین، علاقه لرونکي، عاشق، څوک چي له چا سره مینه لري. مونث صیغه یي پرک اودي parək ōdī ده. | دوستدار، علاقمند، دلگرم، خواهان، مشتاق، راغب، عاشق، آرزومند،مایل،خواستار، کسی که با کسی محبت دارد. صیغه مونث این کلمه پرک اودي parək ōdī ،می باشد.

پرک بون parək bū̃ -[مص]- خوښېدل، خوښ راتلل. | خوش آمدن، پسند آمدن، میل پیدا شدن، علاقه داشتن.

پرک بو مېله parək-bö melə -[ص]- دمیني خبري، دعاشقي خبري، دمحبت خبري. | سخن عاشقانه، صحبت عاشقانه، سخن یا سخنان دوستانه،گفت وشنود عاشقانه.

پرک پرک parək parək -[ق]- مینه او محبت له داوړو خواو . | محبت ودوستی دو جانبه،عشق ومحبت ازدوطرف یا دوطرفه .

پرک چون parək čū̃-[مص]- خوښول، خپلول ته مینه پیدا کېدل. | پسندیدن، خوش کردن، علاقمند شدن،رغبت کردن .

پرک میلي paṛək mili -[ق]- په مینه، په خوښه،په محبت. | به میل، به رغبت، به دلخواه، به اراده، با محبت، مشتاقانه،با خوشنودی، باطیب خاطر.

پَره کن (پرکن) paṛəkn - [ا]- خوښه،خوښېدل . | پسند،خوش .

پَره کله paṛəkə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- دوست لرونکي ، مینه کوونکي ، هغه څوک یا کسان چي مینه او محبت لري. | دوستدار، کسی که دوست دارد، محبت کننده، محبت کننده گان .

پره کوک = پر کوک paṛəkōk- [ا]- مچ،مچو کول،مچوکول .

| ماچ، بوسه ازروی مهر وصمیمیت ، مانند بوسه به روی اطفال.

پره کوک چیله paṛəkōk čīlə -[ص فا، مذ،م،ج]- مچو کوونکي ، هغه څوک چي مچي کوي . مونث یې، پره کوک چیلي paṛəkōk čīlī ،ده . | بوسه کننده، ماچ کننده، کسی که می بوسد. مونث این کلمه، پره کوک چیلي paṛəkōk čīlī ،است.

پره کوں= پرکوں paṛə́kū̃ – [ا،م،ج]- ملګري،دوست،اندیوال، اندیوالان . | دوست،دوستان،رفیق صمیمی،عزیز،گرامی .

پَره کوں = پرکوں paṛə́kū̃ -[مص]- مینه کول،محبت لرل . | دوست داشتن ، الفت داشتن،پسندیدن، خوش کردن،محبت کردن، مهربانی پري اوده

پړي اوده کردن،صمیمت ابراز نمودن .

پَړه کوں سته = پړکوں سته parạ́kū̃- stə -[ص،مذ]- دمیني ور، په زړه پوري، ښکلی، دخوښېدو ور . دمونث صیغي له پاره پړه کوں شتي parạ́kū̃- štī ،استعمالیږي. | دوست داشتنی،قابل دوست داشتن، دلربا، قابل پسند،خوش آیند،لایق پسند،قابل پسند،دوست داشتنی،دلپذیر، شرین ودلربا. برای مونث پړه کوں شتي parạ́kū̃- štī ،استعمال می شود.

پَړه ون parạ́wn -[ا]- ساتنه، پټن. | پنهان،حفظ،نگهداشت .

پَړه وں= پړوں parạ́w̃ -[مص]- ساتل، پټول، پټ ساتل . | پټ کردن، پنهان کردن، حفظ کردن، نگهداشتن، نگهداری کردن، پنهان نگهداشتن .

پړه وه وں parəwəwəū̃ -[مص]- په بل کس باندي پټول او ساتل . | به واسط کس دیگر پټ وپنهان داشتن یا پټ نگهداشتن.

پَړي parē- [م ،ج]- پټ کړل شو،پټ وساتل شو . دبلي پَړي dabəlī parē ،نجلی پټ کړه . | پنهان ساخته شد . دبلي پَړي dabəlī parē ،دختر پنهان کرد.

پَړي parī -[ا]- پګړی، پټکی. | لنگي مردانه ،لنگی سر.

پړي اوده parī – ōdə -[ص، مذ]- پټکی والا، پګړی لرونکی کس،هغه کس چي پګړی لري . | دارندهٔ دستار،لنگی دار،شخصی که دستار دارد.

پړي اوده

پڑیٹ – parẹ̄t –[ما ،ج]- هغه یې پټ کړل . | آن ها را پنهان کرد .

پـڑې شـتـه parẹ̄-štə -[ما]- پټ کړل شوې . | پنهان کرده شده،پنهان ساخته شده،آن چه که پنهان ساخته شده است .

پَریک parīk - [ا]- پوړنی، هغه څادر چې ښځې یې په سرکوي . | روسری زنانه، دستمال یا چادری که خانمها با آن سر خود را می پوشانند.

پړیـک اودي parīk - ōdī –[ص ،مو]- پوړني والا (مونث) .

پړیک اودي ګې parīk – ōdī gē، پوړني والا لاړه . | (مونث) چادر دار، رو سری دار. پړیک اودي ګې parīk – ōdī gē، رو سری دار رفت.

پړیک اودي شتي parīk ōdī-štī -[ص،ق]- هغه (مونث) چې پوړنی لري . پړیک اودي شتي اوړيparīk ōdī-štī ōṛī ،پوړني لرونکې وه. | (مونث) چادر دار . پړیک اودي شتي اوړي parīk ōdī-štī ōṛī،رو سری دار بود.

پړیک کار parīk kār -[ص]- دپوړني ګوښه ، پیڅکه . | گوشهٔ رو سری زنانه.

پَزوں pazü̃ -[ا،م،ج] – اوبدل شوې وړینه توته ده چې ښځې دپښو ګرم ساتلو له پاره پښو پوري تړي، چې اوس له منځه تللی ده . | پای پیچ بافته شده پشمی زنانه است که برای گرم نگهداشتن به پای بسته می شود ،که اکنون ازمیان رفته است .

پړو = اپړو paẓū= apə́ẓū -[ص]- هغه چې ښه موړ نه وي ، وږي . | آنکه شکمش سیر نه باشد، نیمه سیر، نیم شکم .

پڙپکولـه přpəkə́wələ -[ص فا،م،ج]- هغه کس یا کسان چې څاڅکي څاڅکي تويوي. | آن کس یا کسانی که چک چک می چکانند.

پڙپکـون přpəkū̃ -[مص]- څڅېدل، څاڅکي څاڅکي تويېدل. | چکېدن، چک چک چکیدن، قطره قطره ریختن.

پڙپکـون přpəkə́w̃ -[مص]- څڅول، څاڅکي څاڅکي تويـول. | چکاندن، قطره قطره ریختاندن.

پڙپکي شته přpəkī-štə -[ص مف]- څڅېدلي، هغه چې څڅېدلي ده. | چکیده، قطره قطره رېخته .

پڙپکي شته přpəkē-štə -[ص مف]- څڅولي، څڅول شوي. | چکانده شده، آن چه که قطره قطره چکانده شده است.

پڙ př -[ا]- زبېښل، په زور سره له څه شي څخه اوبه يا شيره ايستل. | فشردن، فشار واردن نمودن، با وارد ساختن زور شیره چیزی را کشیدن .

پڙ př -[ام]- وزبېښه ، شيره يې وباسه . | فشار بده، بشپل ، (با وارد نمودن فشار) شیره اش رابکش.

پڙ př -[ام]- وزبېښه ، شيره يې وباسه . | فشار بده، بشپل ، (با وارد

نمودن فشار) شیره اش رابکش.اله تناسلی زنان را نیزگویند.

پڙشته př-štə -[ص مفـ ،مذ]- زبېښل شوی . | شپلیده شده.

پڙله přələ-[ص فا، مذ،م،ج]- زبېښونکي ،هغه کس یا کسان چې په زور راوړوسره زبېښي. مونث یې، پڙلي přəlī،ده . | کسی که می شپلد، کسی که باوارد نمودن فشار شیره می کشد.مونث این کلمه پڙلي přəlī، می باشد.

پڙن přn -[ا،ص]- چکی، هغه کوچني چکی ته ویل کېږي چې دهغو لـه څو دانو څخه یوه چکی پنیر جوړېږي. دغه کوچني چکی د کیله (کیلا) پڙن ، په نامه یادېږي. | کلچه. کلچه های کوچـک پنیر را گویند که ازچند دانـه آن یـک دانـه پنیـر سـاخته مـی شـود. ایـن کلچـه هـای کوچـک پنیـر بـه نـام کیله(کیلا) پڙن، یاد می شوند.

پڙنه = پاپڙنه přnə= pāpřnə -[ص]- ټيټکی ، ټيټ قد والا کس ته استعمالېږي . | بلستی، به شخصی که قد کوتاه باشد، استعمال می شود.

پڙنه přnə -[ص]- لټ، سست ، هغه حالت ته ویک کېږي چې یو کس که ډېره موده کاراوحرکت ونـه کـړي سست او لـټ کېږي. | شُل ، سست، تنبل، به جا مانده . حالتی را گویند که اگر کسی مدت زیاد فعالیت و تحرک نداشته باشد، سست وشُل می گردد.

پڙں př – [ا،ص]- ځګ، د اوبو، شیدو اویا دصابون ځګ . | کف، کف یا رویهٔ آب، کف شیر یا صابون .

پڑن p**ř**-[ا،ص]- په پخواني نورستان کي دهغه شرابو نوم و چي کال وربانـدي تېر شـوي و او يـا دمورگنسـترن پـه خبـره ،اوه کالـه وربانـدي تېرشوي و . مېچه پڑن = مېچی پڑن mēçi př په پخواني نورستان کي دهغه زاړه شرابو نوم و، چي له شاتو سره ګډ شوی و . زورپڑن zōr př دهغه شرابو نـوم و چي لـه شيدو سره ګډ شوی و. | نـام توصيفی شراب کهنه درنورستان قبل از اسلام بود . به نوشته مورگنسترن، نام شرابی بود که مدت هفت سال برآن گذشته بـود . (زبان وایگلی ،ص۲۹۰) مېچه پڑن= مېچی پڑن mēçi př- قبل از اسلام ،به آن شراب کهنه گفته مـی شد کـه بـا عسـل مخلـوط شـده بـود . زورپـڑن zōr př ،نـام شـرابی بـود کـه بـا شيرمخلوط شده بود.

پڑن اودسته -[ص]-p**ř** ōdə-stə- خـګ لرونکي، هغه څه چي خګ لري. | کف دار، آن چه که کف دارد.

پڑون p**ř**ū̃ -[مص]- زبېښل، پـه زور او فشـار راوړو سره لـه يـوه شي څخه غوړ يا اوبه ايستلو ته ويل کيږي . لکه : د پنېرو چکـی يـو بـل دپاسـه ابږدي او وربانـدي زور اچـوي چـي وروسـتي شـيره يـي ووځـي.د انګـورو شيره يا نور. | فشردن، فشاردادن، به هم فشردن، متراکم کردن، شُپلیدن ، بـا وارد نمـودن زور وفشـار، کشـیدن چربـی یـا آب از یـک شـی .ماننـد: درهنگام پنیرسازی با گذاشتن کلچه های کوچـک پنیر برهم، برآنهـا فشـار وارد می نمایند تا اخرین شیره آن خارج گردد. شیره کشی انگور وغیره.

پڑون p**ř**w̃ -[مص]- د بل کس پـه واسطه زبېښـل . | بـه واسطه نفر

دوم شُپلیدن .

پڙوېشته= پڙوي شته přwē-štə-[ص مف، مذ]- د بل کس په واسطه زبیښل شوي . | به واسطه شخص دیگر شپلیده شده.

پسره pasə́rə -[ا،ص]- دغره هغه برخې ته ویل کیږي چې خاوره او واړه واړه تیږې وي او دیښې په ایښودو رژیږي. | به زمین کوهی گفته می شود که مخلوط سنگریزه باشد وبا گذاشتن پا، می ریزد.

پسره pasərə́ -[ا،ص،م،ج]- د مات شوي شي واړه واړه ځوځکي ته وایي . لکه د ډوډۍ ځوځکي ، دتیږې یا دلرګي ځوځکي. توپسره tü´ pasərə ،ښکنځل ده ،لغوي معنا یې زرې زرې شې ،ده . خو اصطلاحي معنا یې بې بنیاده شي،ده . | میده گی . مانند میده گی نان ،میده گی یا توته های کوچک سنگ یا چوب. توپسره tü pasərə́ . دشنام است که معنای لغوی آن ریزریزوپاشان پاشان شوی بوده ،اما معنای اصطلاحی آن ، بی بنیاد شوی، می باشد.

پَسولوں pasülũ -[ا،ص]- خړ،روښانه خړ رنګه . | خاکستری روشن،فولادی روشن.

پَسولوں سته pasülũ- stə -[ص]- خړ رنګه شی . | خاکستری رنگ، به رنگ خاکستری روشن.

پَسولیاں pasüliã-[ا]- خاوری او دوړې، دوړې او گرد . | گرد و

خاک،گرد و غبار،گردهٔ خاک،خاکباد .

پَسوُلیاں اودوړ pasüliã üdūř - [ص]- دخـاورو او دوړو سېلی، په ډېره اندازه دخاوري اودوړي بادېدل. | خاکباد زیاد ،بالاشدن خاکباد ، توفان خاکباد،گرد وخاک آلود، هوای پراز خاکباد.

پَسولیاں کوسوں pasüliã küsə́w̃ -[مص]- خاوري او دوړي الوزول، خاوري او دوړي بادول. | باد کردن خاک ،خاکباد کردن .

پَسولیاں کوسووں pasüliã küsəwəw̃ -[مص]- دبل کس یا کسانو په واسطه خاوري دوړول یا خاکباد کول. | به واسطه کس یا کسان دیگر خاکباد کردن.

پْسونگ psüŋ -[ا،ص]-خبرلوڅ، خبروړونکي، چُغل گر، چُغل گري. | نمام،نمامی، سخن چین،سخن چینی ، گپ رسان،گپ رسانی .

پْسونگ تېرچه psüŋ tērčə́ -[ص]- د چغلي گوډي ، هغه کس چي چغلي يې کاروي . | نمام،خلتهٔ نمامی، سخن چین،کسی که عادت گپ رساندن داشته باشد .

پْسونگ گوروں psüŋ gūrū̃ -[مص]- چغلي کول، خبري له یوه څخه بل ته وړل . | نمامی کردن، سخن یکی به دیگری بردن.

پَشپا pašpā - [ا،ص]- چوپان، هغه چي مال پیایي . یومتل دی چي

وایي : یي مول بـه پَشپا ،مول کاںتاں بـه پَشپا ye möl bə pašpā, möl kā̃tā̃- bə pašpā ،**زه د مامـا چوپـا ن، مامـا د کتـه و چوپـان |** **چوپان،شبان . مثلی است که می گوید :** یـی مـول بـه پشپا ،مـول کاںتـاں بـه پشپا ye möl bə pašpā, möl kā̃tā̃- bə pašpā ، **من چوپـان مامـا یم،مامایم چوپان کته ها .** (کته نام یکی ازقبایل نورستان است.)

پشپا تیوں paš̌pā tiū̃ **-[مص]- چوپاني کول، د بیې په مقابل کې د بل کس مال ساتل.| چوپانی کردن، نگهداری مواشی دیگران درمقابل مزد.**

پَشپتور paš̌pətür **-[اصط]- د اجورتي چوپانی موده پای تـه رسـولو تـه وایـي، چـي عنعنـوي توگـه مـوده یـي پنځـه میاشـتي ده .| انجـام میعـاد چوپـانی ، بـه پایـان بـردن مـدت چوپـانی بـا مـزد، را گوینـد ،کـه مـدت آن بـه صورت عنعنوي پنج ماه بوده ومزد آن هفت بز یا یک گاو،میباشد.**

پَشپه بار paš̌pə bār **-[ق، ص]- چوپاني ،چوپاني کول .| چوپانی ،شبانی کردن.**

پَشپه وېي paš̌pə wēi **-[ص]- دچوپـانی اجـوره، دغـه اجـوره د پینځو میاشتوله پاره اوو وزو پـه حسـاب اجرا کېږي .| مـزد چوپـانی، ایـن مـزد بـرای پـنج مـاه هفـت بـز محاسـبه مـی گـردد . مـزد چوپـانی ولـو کـه بـا هرچیزتادیه گردد ،محاسبه آن با معیارفی بز می باشد.**

پَشـور pašũr – **[ا]- خسـر. دښـځي پـلار ،دمېـړه پـلار.| خسـر .**

پدرخانم ،پدرشوهر .

پَشـورِي pašūrī–[ص]- دښـځي اومېړه خسـرگني.| خسـرخيل زن وشوهر .

پيشـتوک -[ا]- pištōk زره ، ترټولو وړوکي مـاده. ددغـه کلمـې ريښه ،پيشي شته pišī-štə، يعنی اوړه شوي، ده. چې مفهوم هماغه اوړه شوي ذره ، ده . | ذره، کوچکترين ماده. ريشه اين کلمـه پيشـي شتـه -pišī štə،يعنی آرد شـده ، مـی باشـد. کـه مفهوم همـان ذره کوچـک آرد شـده يـا ميده شده، می بـاشـد.

پيشـتيک pištīk -[ق،ص]- د وزو او مېږو پچـه . | پشـقل بـز و گوسفند .

پَښا = **پښا دېش** pașā- pașā dēš -[ا]- پارون،کلښه خلکو پخوا پارون سيمه په دغه نامـه پېژانـده . | پـارون، مـردم کلښـه درگذشـته منطقـه پارون را به اين نـام مـی شنـاختند.

پَښو pașü-[ا،ص]- ډډه،دغره ډډه. | بغل کوه،پشته ويک طرف درهٔ کوه .

پَښـو -pașü [ا]- دبـدن ښـي يـا چـپ خواتـه ډډه يـا اړخ . | بغل بـدن انسان،جناح راست يا چپ بدن .

پَښواتِي pașü aṭī- [ا]- دسيني دقفسچي دلانـدني برخـي هډوکي. | استخوان هـای قسمت پايينی قفسه سينـه، استخوان هـای پايينی قبرغه.

پښله paṣə́lə [ص فا،مذ،م،ج]- د اوبو لاره پاکوونکي ، هغه کس یا کسان چې د اوبو لاره صفا کوي. | صاف کننده آبرو یا جوی، آنهای که جوی یا آب رو را صاف می کنند.

پښېله paṣēlə -[ص فا،مذ،م.ج]- په ثبوت رسوونکي ، په ثبوت رسونکي ، داوبولارپاک کوونکي . مونث يې، پښېلي paṣēlī ،ده . | به ثبوت رسانننده، اثبات کننده گان، صاف کننده راه آب. مونث این کلمه، پښېليpaṣēlī می باشد.

پښوله paṣə́wələ -[ص فا، مذ]- ددوهم کس په واسطه په ثبوت رسوونکي، په بل کس باندی د اوبولار پاک کوونکي . | توسط شخص دیگر به ثبوت رساننده، توسط شخص دوم صاف کننده آبراه.

پَښون paṣū̃ -[مص]- د تور په ثبوت رسول ، داوبو لاره پاک کول . | به ثبوت رسانیدن تهمت،پاک کردن جوی ومسیر آب.

پښون paṣə́w̃ -[مص]- په بل کس باندې په ثبوت رسول، په بل کس د اوبو لاره پاکول. | به توسط شخص دیگربه ثبوت رسانیدن، پاک کردن راه آب به واسطه کسی .

پښې شته paṣē-štə -[ص مف ،مذ]- په ثبوت رسول شوی ، د اوبو پاک کړشوی لار. | به ثبوت رسانیده شده، آبراه صاف کرده شده.

پَښـه - pașə́ - [ا]- یو ډول خواړه ده چې د ږدن یا ګال د اوړو په وریتولو سره جوړیږي. | یک نوع غذا است که با بریان نمودن آرد ارزن یا گال، تهیه می شود .

پَښهَ – pașə́ - [ا]- په بانده کې دچوپا ن دخوب خای ته ویل کیږي. | جای خواب چوپان در بانده را گویند.

پښمه -pašmə-[ا]- چکه، دشرومبو پاتې شوني.| چکه،بقایای دوغ

پَښی - pașē - [ام]- په ثبوت ورسوه، داوبولاره پاکه کړه . | به ثبوت برسان، راه آب جوی را پاک کن.

پَښی -pașį- [ا،ص،،م،ج]- خوریي ،دخور زوی یا لور، خورییونه .

| خواهر زاده(دختریا پسر)،خواهر زاده ها .

پک pak -[ا]- پخه، پوره کېدل . | پخته، کامل شدن.

پکاںچه - pakā̃čə - [ا]- عموماً له پښو ځخه ترلګن خاصرې ترلاندې برخه پورې ،خاصتاً د زنګانه شا برخه. | لینګ ، به صورت عموم قسمت عقبی ازپا تا قسمت زیرلگن خاصره ،اما به صورت اخص قسمت عقبی عینک زانو،راگویند.

پک پوس pak püs -[ق]- ورک په ورک ،ورک لادرکه،بېخي ورک. | گم،گم درگم، به اصطلاح لادرک.

پکروں pakə́rũ -[ا]- هغه سېرلی یا وزې تـه چې بدن یې تـور اوسپین رنـگ ولري، ویل کېږي . | بـه آن بزو نربز که رنـگ وجودش ابلق یعنی سیاه وسفید باشد، گفته می شود.مونث یې پکرژں ،ده.

پکروں سته pakərũ-stə -[ص،مذ]- توراوسپین رنـگ لرونکی څاروې . | حیوان دارندهٔ رنگ ابلق .مونث ته پکرژںشتي ،ویل کېږي.

پَکړه pakṛə- [ا،ص]- دړه ، لویه تریشـه . دوو پکړه döw pakṛə، د لرگي لویه ټوټه. ښېي پکړه ṣēi pakṛə ، دسرکاسـه ، دسر دکاسـي لویـه برخه. | تریشه کلان . دوو پکړه döw pakṛə، تریشـه کـلان چـوپ. ښېي پکړه ṣēi pakṛə ، کاسه سر، بخش بزرگ کاسه سر.

پکڑ پکڑ pakř pakř-[ص]- دړې دړې، پـه داسـي شـکل چې دړې له یوه بله سره جلا شي . | پارچه پارچه ،به گونهٔ که پارچه ها کـاملاً ازهم جدا شده باشد.

پَک شېلیک pak šēlīk-[ق]- پـه یـوه لحظـه کـې مړینـي ،تـه ویل کېږي . | دریک آن مردن، درآن واحد مردن، را گویند.

پکمـه pakəmə –[ا،ص]- د ونوپـاڼو زېړ کېدل، دونوپـاڼوزېړ کېدو موسم. | زرد شدن برگ های درختان برگ ریز، موسم زرد شدن برگها.

پَکمـه pakəmə́ -[ا،ص]- دکلښه قبیلي دمالدارۍ په نظام کې، کله چې

د أتاو atāw موده پای ته ورسېږي ،مالداران دعقرب په میاشت کې خپل واړه څاروي دیوه لنډ وخت له پاره په هغوسیمو کې ځای په ځای کوي، چې هوا یې ډېره سړه نه وي .دغه موسم او دڅارویو ځای په ځای کولو ته پکمه وایي. | درنظام مالداری قبیله کلښـه مالداران بعد ازاکمال میعاد أتاو atāw مواشی خورد پا را دربانده های محلاتی جابه جا می کنند که هوای آن زیاد یخ نباشد. این موسم وجابه جایی بزها دربانده ها ی خزانی را، پکمه می گویند.

پَکمـه تیـان pakəmə́ tīā̃ -[ا]- هغه سیمو اوباندو ته ویل کېږي چې مالداران دمني په موسم کې خپل بزې پکې ساتي . | آن محلات وبانده های را گویند که مالداران درموسم خزان بزهای خود را درآنجا نگاه می کنند.

پَکو pakū̃ -[ا]- تکیه، د پښو په تکیه . | تکیه، تکیه با پا .

پَکوتون pakū̃ taw̃ -[مص]- په پښو تکیه کول. | تکیه کردن با پا.

پکو تی pakū̃ tai -[ص]- په ټینګه ، په دقت،په زغرده، په سنجول شوی ډول. پکو تی دو باښ مېله کوڑن pakū̃ tai dū bāṣ melə kōr̃، په زغرده دوه خبرې وکړې. | با دقت ، با متانت، با جرأت،با پختگی ، با سنجیده گی. پکو تی دو باښ مېله کوڑن pakū̃ tai dū bāṣ melə kōr̃، یکی دو کلمه پُخته زد، سنجیده سخن گفت .

پکـو تـی تیـون pakütai tiū̃ -[ص]- ټینګارکول، مقاومت،

مقاومت کول، شا تگ نه کول. | پایداری، مقاومت کردن، به عقب نه رفتن.

پَکون pakū̃ -[مص]- پخېدنه، پخېدل، دزراعتي حاصلاتو اومېوه جاتو پخېدنې، تـه وېل کېږي . | پخته شدن، رسیده شدن میوه جات وحاصلات زراعتی به صورت طبیعی و خود به خودی، را گویند .

پَکون pakə́w̃ -[مص]- پخېدو ته پرېښودل . مثلاً: به ونه کي مېوه پخېدو تـه پرېښودل،کرنیز حاصلات پخېدو تـه پرېښودل . | بـه پختـه شدن گذاشتن. مثلاً: گذاشتن میوه یا حاصلات زمینی که پخته شود.

پَکي pakī -[ص]- پاخه شول (حاصلات او میوه جات). | پختـه شد (میوه جات وحاصلات) .

پَکي شته pakī-štə -[ص مف،مذ،نک]- پاخه شوې شی . | پختـه شده، رسیده ، چیزپخته شده .

پکې شته = پکوېشته pakē-štə=pakə́wē-štə -[ص مف]- پخېدو ته پرېښودل شوې، هغه څه چي پخېدوته پرېښودل شوی وي. | به پخته شدن گذاشته شده، آن چه که به پخته شدن گذاشته شده باشد.

پَگړه pagəṛə -[ا]- گینگري . | پای زیب .

پگړه چود = چوت pagəṛə čōd=čōt -[ص]- د گینگري آواز . | صدای پای زیب .

پَگله pagələ- [ص]- بیل ،جدا ،مستقل . | مستقل ،جدا،با استقلال.

پگله ٻن ẽ -paglə- [ق]- مستقل،له نوروجدا اوبېل ،هغه ځه چې بل ځوک په هغه کې شریک نه وي .لکه : ایمه پگله ٻن گول او -īmə paglə ẽ gōl ō ،زما مستقل سیمه ده. | مستقل ،که کس دیگر درآن شریک نباشد. ایمه پگله ٻن گول او īmə paglə-ẽ gōl ō ،من منطقه یا ملکیت مستقل دارم .

پگله بار pagələ-bār– [ص]- مستقلتوب ، استقلال . | استقلال ،مستقل بودن،استقلالیت.

پگله گول pagələ gōl -[ص،ق]- مستقل غر اوسیمه،جدا وطن یا جاېداد ،خپل جدا ملکیت . یومه پگله گول اوة yōmə pagələ gōl ō ،زموږ مستقل وطن او جایداد دی. | کوه و ساحه مستقل ،جایداد یا ملکیت مستقل شخصی. یومه پگله گول اوة yōmə pagələ gōl ō ،ماجایداد وملکیت مستقل داریم.

پگله نیشون pagələ nīšū̃ - [ص]- جدا ژوند اختیارول، لکه یو ځوک له واده وروسته له خپل کورني څخه جلا او جدا ژوند اختیارکړي . | ازخانواده پدر جدا شدن ، زنده گی مستقل اختیار کردن .

پگله نیشون pagələ nīšə́w̃ -[مص]- جلا ژوند ورکول، مستقل ژوند ورکول . لکه یوکس خپل زوی ته له واده وروسته جدا کور اوژوند

ورته جوړوي او جدا کوي يي . | زند گی جدا دادن، زنده گی مستقل دادن . مثلاً کسی به فرزند خود بعد از عروسی خانه وزنده گی مستقل داده جدا می سازد .

پگله نیشینه سته paglə nīšənə-stə -[ص فا،مذ،م،ج]- له مور اوپلار څخه جلا شوی، هغه کس یا کسان چې جلا کورنی ژوند یې پیل کړی وي . | ازپدر ومادر جدا شده، کسی یا کسانی که زنده گی مستقل خانواده گی را آغاز کرده باشد .

پگول استان pagūl astān -[ا]- د نیشپیگرام کلي پخواني توصیفي نوم ده . | نام توصیفی کهن قریه نیشپیگرام است.

پَگون pagūn - [ا]- هغه پړي یا رسی ته ویل کېږي چې په هغه دحیوان پښه په موګي یا په یوبل شي پورې تړي . | به تار یا رشمهٔ را گویند که با آن پای حیوان با میخ یا به یک چیزی دیگری بسته می کنند .

پَل pal -[ق]- صبروکړه ،دځو ثانیی وقفې په معنا ده، دیوکار کولو په جریان کې دلږې دمی یا وقفې په مفهوم استعمالیږي. لکه : پل وځی دَتِرٌ م pal wacai datịřm، لږصبر وکړه چې بوټ په پښو کړم . پل اوتي ūtī ،لږ و درېږه . | لحظهٔ،صبرکن!، یک لحظه! ، مفهوم تقاضای لحظه ی توقف ومکث درادامه هرگونه فعالیت را می رساند . مثلاً : پل وځی دَتِرٌ م .pal wacai datịřm،یک لحظه صبرکن، تا کفش به پا کنم . پل

اوتـي ūtī pal ،لحظـهٔ ایسـتاد بـاش. ایـن کلمـه درسانسـکریت بـه گونـه phalgu است. (فرهنگ سنسکریت- فارسی،ج۲،ص۸۳۲)

پلا

پَلا palā -[ا،م،ج]- منه ،منی . | سیب، سیب ها .

پَـلاټ palāṭ – [ا،ص]- لینگتي،لینگته،پـه تـگ کـی پـه یـوه شـي کـی د پښو یا دجاموبندېدل اولوېدل. | پای پیچلک ، بند شدن پای یا لباس درچیزی.

پَلاټ بون palāṭ bū̃ – [مص]- په یوه شي کې د پښو یا دجامو بندیدل.

| پای پیچلک خوردن، بند ماندن پا یا لباس درکدام چیزی که سبب افتادن گردد.

پَلاټ کرون palāṭ karə́w̃ -[مص]- لینگته ورکول. | پای پیچلک دادن.

پلانټ = پلانت palānt = palā̃t - داکلمـه دکندهار دخلکو دهغه اصطلاح مطابق ده چي وایي : دوا دي سه ، دمورشیدی دي سه . | معـادل ایـن اصـطلاح دری اسـت کـه مـی گوینـد ،بـه جانـت بنشـیند،نوش جانت،دوای جانت باشد .

پَـلال palāl - [ا]- خـاوره، وطـن، ملکیت. لغوي معنـا یـې خـاوره ده،امـا پـه اصطلاح کې دوطن په معنا استعمالیږي. | خاک، وطن، سرزمین، ملکیت. درلغت خاک را گویند، اما دراصطلاح به معنای وطن وسرزمین استعمال می شود.

پـلال تـون palāl tün -[ص]- دخاورې کوټـه، دخاورې کوټ. | تودهٔ خاک، تل خاک، پشتهٔ خاک، کوت تراکم شده خاک.

پلال مېن palāl mēn-[ص]- په خاورو ککړ، په خاورو سپېره . | خاک آلود، گرد آلود .

پلاں وں = پلاں اوں palā̃ū̃ – [مص]- تاوېدل. | پیچیدن، پیچ و تاب خوردن. مثلاً :گل عشقه پیچان دردرخت وبوته پیچ وتاب می خورد.

پلتَوں palṭə́w̃ - [مص]- غلط کول،د وس نه لرلو په سبب بدلون ورکول ، د کلمو صحیح نه ادا کول، کلمو صحیح ادا کولو وس نه لرل. مثلاً : یوسړي دېرکلونه خپله ژبه پرېښې وي خوکله چې مجبورشي په خپله ژبه خبرې وکړي ،کلمې په صحیح ډول نه شي ادا کولې. اویا یو سړی سخت بیمار وي او هغه منظم ډول خبرې نه شي کولې . یا مثلاً دیوې قطعې سرباز ان ښه تعلیم قدم کوي خو یوکس له هغو سره سمون نه شي راوستلی. | غلط کردن،اجرا نتوانستن به سبب عدم ممارست، اشتباه کردن، درست ادا نتوانستن کلمات ، درست حرف زده نه توانستن . مثلاً : کسی سالهای زیاد با زبان مادری خود گپ نزند بالاخره روزی مجبور شود، آن کس کلمات زبان خود را درست ادا نمی تواند ،یا کسی که در بستر مریضی شدید باشد نتواند منظم حرف بزند ، ویا سربازی که نمیتواند هماهنگ با دیگران قدم بردارد.

پلسنه palsənə–[ا،ص]- کمرنګه ، چې ضعیف رنګ ولري . | کمرنگ، چیزی که رنگش ضعیف باشد.

پلسنه سته palsənə-stə -[ص]- کمرنګه څیز، هغه شی چې روښانه رنګ ونه لري. | چیز دارای رنگ ضعیف، به آن چیز که دارای

رنگ ضعیف باشد، گفته می شود.

پَلښت palәšt-[ا]- د لویو بوټو ښاخونه چې بزې په غرونو کې له هغه څخه تغذیه کوي . | شاخچه های بته های کلان که درکوه ها بزها از آن تغذیه می کنند.

پلک palәk -[ا]- ځلېدا،ځلا . | درخشش ، فروغ، پرتو، روشنی، شعاع .

پَلک palәk- [ام]- وځلېږه. | بدرخش،درخشان شو، پرتو افگنی کن .

پَلکاو palә́kāw –[ام]- وځلوه، وپرقوه. | بدرخشان،بنمایان .

پَلکاو- بي palә́kāw-bī –[ق]- په ځلولو سره، دتوری په ځلولو سره. | با درخشاندن (شمشیر)، با درخشش.

پلکن palә́kn-[ا]- ځلا، رڼا، روښانه . | فروغ ، روشن، درخشش، پرتو افگنی .

پلکنه palә́kәnә -[ص]- روڼ، روښانه، رڼا لرونکي . | نورین، نوارنی، درخشان، جلا دار، براق، تابان، تابناک، دارای روشنی وفروغ، مشعشع . درسانسکریت phalaka به معنای سفید،درخشان وپاک است. (فرهنگ سنسکریت- فارسی ج۲،ص۸۳۲)

پلکنه سته palә́kәnә-stә –[ص]- ځلېدونکي څیز، ځلانده، بربېښنده، روښانه،هغه څه چې ځلېږي . | درخشان، درخشنده، شی تابان،

جلا دار، نورانی، فروزان، چیزی که بل بزند یا برق بزند، تابنده، پرتو افگن، روشن، آن چه که می درخشد .

پلکوله palәkә́wәla -[ص فا،مذ،م،ج]- خلوونکي،هغه کس یا کسان چې خلوي.| درخشاننده، براق دهنده، آن یا آنهای که می درخشانند.

پَلکون palә́kū̃ -[مص]- ځلېدل، برېښېدل، رڼا کول . لکه په رڼا کې دتورې برېښ یا دتالندی اوبرېښنا برېښ.| درخشیدن، برق زدن، نور افگنی، نورافشانی، تابیدن، ازخود نوربیرون دادن، تشعشع، تابان شدن . مانند درخشیدن شمشیردرپرتونور، یا درخشیدن الماسک .

پَلکون palәkә́w̃ -[مص]- ځلول، برېښول . | درخشاندن، براق ساختن، درروشنی قرار دادن تا برق بزند، درخشاندن، پرتو افگن ساختن .

پلکي palә́kī -[ما]- وځلېد . تروېلي پلکي tarәwilī palә́kī ،توره وځلېده.| درخشید . تروېلي پلکي tarәwilī palә́kī ،شمشیر درخشید.

پلکیاس palә́kiās -[ح جا]- ځلېږي . پره بوي پلکیاس prabūi palә́kiās ،تالنده برېښنا کوي.| می درخشد . پره بوي پلکیاس prabūi palә́kiās ،الماسک می درخشد، الماسک می زند.

پلکیاسته palәkiā-stә -[ص فا،م]- هغه چې ځلېږي،هغه څه چې د ځلېدو په حال کې دی . سکه پلکیاسته کس او sәkә palәkiā-stә kas ō ، دغه چې ځلېږي څه ده ؟.| آن چه که می درخشد، آن چه که درحال

پلوکوله

درخشش است . سکه پلکیاسته کس او sәkә palәkiā-stә kas ō ،آن چه که می درخشد چیست؟ .

پلکي شته palә́kī-štә -[ص فا،مذ،ما]- خلپدلي، هغه چي خلپدلي ده . | درخشیده، آن چه که درخشیده است .

پلکي شته palә́kē-štә -[ص مفـ]- خلول شوی، هغه څه چي خلول شوی ده.| درخشنده ساخته شده، براق داده شده،تابنده ساخته شده.

پَلم palәm -[ا]- لمن ، دکمیس لمن . | دامن ، دامن پیراهن.

پْلوشت = پولوشت plüšt=pülüšt -[ا]- شبنم، داوبو واړه واړه څاڅکي . شرېي پلوشت نیشاس šarēi plüšt nīšās ،په مني کي شبنم کېني.| شبنم، قطرات آب، قطرهٔ آب . شرېي پلوشت نیشاس šarēi plüšt nīšās ،درخزان شبنم می نشیند.

پـلاون = پلان‌ون palāū̃= palā̃ū̃–[ص فـا]- تاوېدل، تـاو را تاوېدل.| تاب خوردن، تاب وپیچ خوردن.

پلوکوله palükә́wәlә-[ص فا مذ،م،ج]- را جلا کوونکي، لـه خایـه را جدا کوونکي،هغه کس یا کسان چي څـه لـه خایـه را جلا کوي یا راجلا کړي يي ده . | کسی که می کند، کسی یا کسانی که چیزی را از جا کنده اند ویا درحال کندن اند.

پَلوں

پلوکوں palükū̃ -[مص]- دیو نصب شوی شي له ځایه را جلا کېدل . | کنده شدن یک چیز نصب شده ازجایش. مانند جدا شدن قلفک یا دروازه ازجای نصب شده آن .

پلوکوں palükə́w̃-[مص]- نصب شوی شي بی ځایه کول، دبل کس په واسطه یو شي له ځایه را جلا کول . | کندن چیز نصب شده از جایش، کندن یک چیز ازجای نصب شدن آن توسط شخص دیگر.

پلوکي شته palükī-štə-[ص مفـ]- راجلا شوی،هغه څه چې له ځایه را جلا شوې وي. | کنده شده،ازجا کنده شده، چیزی که از جا کنده شده باشد .

پلوکې شته palükē-štə -[ص مفـ]- راجلا کړل شوې، چا یو شی له ځایه را جلا کړې وي . | ازجا بیجا ساخته شده، چیزی که آن را کسی ازجایش کنده باشد .

پَلوں palū̃ -[مص]- تاوول، تاو راتاوول. لکه تارپه گوټک کې تاوول. | تاب دادن، تاب وپیچ دادن. مانند تاب دادن تار درگوتک.

پَلوں palū̃ -[مص]- ټوپ، ټوپ وهل. اوو پلوں ū́-palū̃ ،لاندې خواته ټوپ. اوي پلوں ōi -palū̃ ،پورته خواته ټوپ ... . | خیزکردن،جست زدن، جهش نمودن، پرش نمودن . اووپلوںū́-palū̃ خیزبه طرف پایین. اوي پلوں ōi- palū̃ خیز به طرف بالا.... .

پلي دژ اوده

پلون palū̃ -|ص|- صبر کول، د لږ وخت لـه پاره انتظار کول. | صبر کردن، برای مدت کوتاه انتظار کشیدن، برای لحظاتی توقف کردن .

پلون palə̄w̃ -|مص|- په بل کس باندی توپ وهل، په بل کس باندی تاوول. | توسط شخص دیگر خیز زدن، به واسطه شخص دیگر خیز انداختن،به واسطه شخص دیگر تاب دادن.

پَله palə - |ا|- دالوتونکو لـه ضرره دکروندی ساتنه کول، لـه کروندی څخه د الوتونکواومرغانو الوزول . | نگهداری کشتزار از ضرر پرنده ها ، پراندن پرنده گان ازمزرعه وکشتزار.

پله مشال palə mašāl -|ا،ص|- هغه وړه کوټنی چی په کرنیزه خمکه کی دکروندی حاصلاتو د ساتلو لـه پاره جوړه شوی وي . | ان اتاقک کوچک را گویند که درزمین زراعتی به خاطر حفظ حاصلات مزرعه ساخته شده باشد.

پلي palē -|ام|- تاو يې کړه . | تاب بده، تاب وپیچ بده .

پَلي palī -|ا|- دږیرې یا دسر سپین ویښتانو، ته ویل کیږي. | تارسفید موی ریش وسر، موی سفید.

پلـي دژ palī dř -|ص،م،ج|- سپين ږيرى، سپين ږيري . | ریش سفید، ریش سفیدان .

پلي دژ اوده

پلـي دژ اوده palī dř- ōdə -|ص|- د سپینی ږیری خاوند،هغه

پَمپلون

څوک چې ږیره یې سپین وي . | دارنده ریش سفید،به کسی که ریش اش سفید باشد،گفته می شود .

پلي گروړک

پلـي گروړـک palī grəwõk-[ا،م،ج]- غنـه،غني. | جـولا گک،عنکبوت، عنکبوت ها .

پلیکه palīkə- [ا،مذ]- ینخه شیږ میاشتنی خوسکي . مونث ته یې، پلیکي palīkī ،ویل کیږي. | گوساله پنج شش ماهه . به مونث آن، پلیکي palīkī، گفته می شود.

پلیکه

پَلېي palēi – [اصط]- په اوږی کې د مالداری له حاصلاتوڅخه د ګټه اخستنې موقتي اندیوالي ته وایي. دا دمالداری اصطلاح ده چې دمالدارانو موقتي یا موسمي کوپراتیف ورته ویلې شو . په اوږی کې څو کسه مالداران په یوه بانده کې سره ګډ اوسیږي هریو په وار د ټولو څارویو له شیدو څخه ځان ته لبنیات جوړوي . | اندیوالی موقتی دربرداشت حاصلات مالداری در فصل تابستان راگویند، این اصطلاح مالداری است که می شود آن را کوپراتیف موقت یا موسمی مالداری یا مالداران خواند. درموسم تابستان عدهٔ ازمالداران که حاصل مواشی شان اندک باشد ،دریک بانده باهم یکجا به مالداری پرداخته وهریک به نوبت ،ازشیر همهٔحیوانات شیرده، برای خود به تهیه لبنیات می پرازند.

پَمپل pampəl- [ام]- ورپسې شه . | دنبال کن،تعقیب کن،شله شو.

پَمپلون pampəlũ-[مص]- ورپسې کېدل . | دنبال کردن ، تعقیب

کردن، شلگی .

پمپلون pampələ́w̃ -[مص]- وریسي کول، چا پسی څوک وریسی کول . | کسی را دنبال کسی ساختن،کسی را به تعقیب کسی گماشتن، شله نمودن .

پَمپلي شته pampə́lī-štə-[ص فا،مذ،م،ج]- وریسي شوی، شله شوی. | شله شده، تعقیب کرده، دنبال گرفته.

پَمپلي شته pampə́lē-štə-[ص فا،مذ،م،ج]- وریسی کړ شوی، هغه کس یا کسان چي چا د چا تعقیب له پاره گومارلي وي. | گماشته شده ، گماشته شده ها ،آن کس یا کسانی که کسی به تعقیب کسی دیگر گماشته باشد.

پَمرته pamịrtə́- [ص]- بی هوښ، گنگس . د درد یا ضربې له امله د لږ وخت له پاره بې هوښه کېدل | گنگس، بیهوش . بی هوش شدن برای مدت کم به اثرضربه یا درد شدید.

پْنا pnā- دغه کلمه تکیه کلام ده ،په یوازی توگه کوم خاص معنا نه لري. یوازی دجملي ښکلا اوصراحت زیاتوي . د پښتو (کنه) کلمي ته ورته تکیه کلام ده. لکه : پل پنا pal pnā ،ته صبر وکړه کنه، اوتي پنا ütī pnā ،ته ودرېږه کنه... . | این کلمه تکیه کلام است که به صورت مجرد کدام معنای خاص نداشته صرف به جمله زیبایی وصراحت می بخشد. تا حدی

پڼاو تکیه کلام نی ، را می رساند مانند: پل پنا pal pnā ،تو صبر کو(کن) نی ، اوتي پنا ütī pnā ، تو ایستاد شو نی .

پندو **پَنـدو pandəw** - [ا،م،ج]- د واوری لـه پاره یو مخصوص بوټ دی چې د وزو لـه وژغني ځخه جوړ او یوازی د ژمی پـه واوره کې پـه پښو کیږي . | پاپوش بخصوص برف است، کـه ازتار موی بز بافتـه شده در زمستان صرف درموسم برفباری به پا می شود.

پَڼاو paṇāw -[ا]- له اسلام ځخه پخوا دپڼاو نوم په عام اوخاص ډول کارول شـوی ده. داسې ښـکاري چې پڼـاو اصلاً قدرتمند جن تـه استعمال شوی، خو ګنی دهغه دقدرت له امله کلښه قبیلي خلکو د رب النوع په توګـه لمانځلي دي . پڼاو کله رب النوع اوکله جن تصور شوي دی . او کلـه هم د خدایانو اوجنیاتو ترمنځ درېم ګړی موجود تصور شوی دی . کـه دیوه غره دځوکي له نامه سره دپڼاو کلمه ضمیمه شي ، دهغه غره رب النـوع (جـن) پـه معنـا ده . لکـه : ګوردا پڼاو gawar dā paṇāw ،دګورغره پڼاو یا زورور جن یـا رب النوع. داسې ښـکاري چې پڼـاو دکلښـه قبیلـی خلـکو پـه منـځ کـې ډېرمشـهورو. پڼـاودخلکو پـه نظرکـي اصلاً جن دی ،خـو دا جـن ډېرزورور تصورشوي دی . پـه دغـه دلیل ورتـه قربـاني ورانـدي کېده،پـه تېره بیـا داښـکون پـه قبیلـه کـې جـن ، رب النـوع پـه توګـه نمانځـل کېده او دهرغره ځوکي له نامـه سره د پڼـاو کلمـه وېل کېده. لکـه کریتـي مـون پڼاو یعنې دکریتي دغره ځوکی خدای. پـه کیسـو کـي راغلـی چې پڼـاو اوه ورونـه و.

کارل یتمارلیکلی ده: پڼاو هغه اوه خدایان ورونـه دي ،چې لـه الهـه دیزانـی

پَښاو (دیسڑںي) سره، دخپلوي اړیکي لري. پښاوکله په ځینو کلیوکي دکلي حامی رب النوع په توگه هم احترام او نمانځنه شوې ده.

په لنډه د پښاو کلمه په عمومی توگه دهغو جنیاتو له پاره استعمالېده چې زور ور او دیوه غره په څوکه حاکم تصورشوی او ورته قربانی ورکول کېده. پښاو دجنیانو له پاره پسوند کلمه ده .لکه: گوردا پښاو، کښتون پښاو، ادروم پښاو، گروشترپښاو او نور،چې تول جن و. په عام ډول د پښاو کلمه هغه نا مریی قدرت ته استعمال شوې چې کنی د انسان پر سرنوشت رول لرلي شي چې هغه جن وبولو او که رب النوع. او له داره یې ورته قرباني ورکول کېده.

کلیمبورگ دمورگنسترن له قوله لیکلي چې دپښاو کلمه له pandava سانسکریت کلمي څخه چې د پندو پنځه زامنو په معنا ده،اخیستل شوې ده. د واما خلکو په اساطیرو کي راغلي چې پښاو داېندر زوی اود دیزاني ورور و. هغه یوعجیب اس درلود چې د اړتیا په وخت کي وربانډی سپرېده، خو وروسته یي خپل اس په تیږه بدل کړ. | اسم پښاو درفرهنگ قبل از اسلام به گونه اسم خاص وعام استعمال شده است. معلوم می شود که پښاو اصلا جن بوده اما گویا به نسبت قدرت وصلابتش ، درمیان قبیله کلښه ،به حیث رب النوع پرستش می شده است. این موجود خیالی گاهی خدا تصور شده وگاهی جن . گاهی هم این مخلوق خیالی ،میان خدایان وجنیات ، موجود سومی تصورشده است. اگر اشتره پښاو گفته شود معنای رب النوع کوه (اشتره) یا جن حاکم برکوه اشتره رامی رساند . هرگاه نام قله بلند یک کوه با نام پښاو یکجا ذکرگردد ، معنای رب النوع یا جن حاکم برهمان قله را می رساند . معلوم می شود که پښاومیان قبیله کلښه معروف بوده است. پښاو

پَناو **اصلاً جن بود ،اما ازآنجایکه بسیار زورآور تصورشده ،به این جهت درنورستان قبل از اسلام برایش قربانی داده می شد. بخصوص میان قبیله اشکون ، پناو از شهرت زیاد بهره مند بوده است وبا نام هرقله کوه، کلمه پناو علاوه می شد.مانند : کرِیتی مون پناو که به معنای خدای قله کرِیتی** مون kṛītī mū̃n **می باشد.**

یک شخص اشکون دریک شعرروابط خود وپناو را این گونه تعریف نموده است:

من آنقدر نیرومند هستم که می توانم گله های خود را درچراگاه عقب کوه کرِیتي مون بچرانم؛ گرچه مربوط به کرِیتي مون پناو است

هیچکس به مانند کرِیتي مون پناو به من کمک زیاد کرده نه می تواند

او امور مرا بهتر تنظیم می کند

من همه وقت در چمنزار بلند(سال) هستم، صرف برای برگزاری جشن ها به قریه می آیم

اگربیمار شوم، پناو به من کمک می کند

به سببي که برادر وپسر ندارم او گلهٔ مرا حفظ می کند

گلهٔ مرا پناو از آسیب نگهمیدارد. (Karl Ĵettmar, The Religions of the Hindu kush, vol ١, ١٢٣)

دراساطیر آمده است که پناو هفت برادربودند. کارل یتمار درمورد این رب النوع نوشته است: هفت رب النوع برادر با الهه دیزانی(دیسژِنِي) پیوند دارند. پناو بعضاً دربعضی قرأ به حیث حامی قریه نیز پرستش شده است.

(The Religions of the Hindu kush, vol ١،١٥٤)

به صورت عمومی پناو به آن جن ها به کار برده شد ه که زورآور وحاکم برقله یک کوه تصورشده وبرای شان قربانی داده می شد. لهذا پناو کلمه پسوند نام خدایان جن بوده است. مانند: کشتون پناو، گوردا پناو،ادروم

پناو،گروشترپناو وغیره، که همه جن بودند.

به صورت عمومی کلمه پناو به آن قدرت های نا مریی به کاربرده می شد که گویا درسرنوشت انسان رول داشته و با ترس برایش قربانی داده می شد. چه آن را جن تصور کرد یا رب النوع.

کلیمبورگ به نقل ازمورگنسترن نوشته است که واژه پناو ازکلمه pandawa سانسکریت گرفته شده که به معنای پنج پسرپندو، می باشد. (کافر های هندوکش،ج۱، ص۱۴۰)

دراساطیر مردم واما آمده است که پناو پسر ایندر و برادر دیزانی بود. او اسپ اعجاز آمیز داشت که درهنگام ضرورت بر آن سوار می شد ،اما بعد از آن، اسپ خود را درکوه به سنگ تبدیل کرد. (مذهب قدیم نورستان،ص۶۰)

پناو paṇāw –[ص]- دچوپانانو دهغوسپو په اړه هم استعمالیږي چې ډېر بېدار اوخطرناک وي . | درتوصیف آن سگ های چوپانان که بسیاربیدار وخطرناک باشند،هم این کلمه استعمال می شود .

پناو استان paṇāw astān -[ا]- د واما ولسوالي مربوط داچنو کلي پخواني توصيفي نوم ده. لغوي معنا يې د پناو وطن يا ملک ، ده . | نام توصیفی قدیمی قریه اچنو مربوط ولسوالی واما است. معنای لغوی کلمه ، سرزمین یا ملک پناو، می باشد.

پناوپېره paṇāw perə -[ص]- دپناو په شان ، دپناو په څېره ، دبنکلي خوان يا د ښکلی خوانی په توصیف کي دغه کلمه استعمالیږي . مونث یې پناو پیري panāw perī ده. | به چهره پناو، به مانند پناو .

پڼ لوښ

این کلمه درتوصیف وتعریف جوان مقبول یا جوانی مقبول، استعمال می شود. برای مونث کلمه، پڼاو پیري panāw perī ،استعمال می شود.

پڼاو پېر اوده paṇāw pēr – ōdə -[ص] – دپڼاو په شان ښېره لرونکي ،دپڼاو ښېره لرونکي . دغه کلمه د مذکرجنس دښکلا دبیان له پاره استعمالېږي . | دارنده چهره پڼاو، هم قواره پڼاو، کسی که مانندہ پڼاو چهره دارد . این کلمه برای بیان زیبایی جنس مذکراستعمال می شود .

پڼاو تاں paṇāw tā̃ - [ا]- دپڼاو د نمانځني ځای. دهغه چا د ترټلو له پاره د ښکنځل په دول هم استعمالېږي چي له کوره وځي او خوشي وخت تېروي . لکه ویل کېږي : پڼاو تاں گوش paṇāw tā̃ gōš، لغوي معنایي داده، چي د پڼاو پرستش ځای ته تللی وې ؟ . خواصطلاحي معنا یې ،چیرته ورک وې، ده. | محل پرستش پڼاو . این اسم برای توبیخ کسانی که بیهوده وقت می گذرانند، به کاربرده می شود. مثلاً گفته می شود : پڼاو تاں گوش paṇāw tā̃ gōš ، معنای لغوی آن به محل پرستش پڼاو رفتی بودی، است .اما در اصطلاح به معنای ، کجا گم بودی یا کجا گم شدی ، می باشد .

پڼ لوښ = پن لوښ (پڼاو لوښ) paṇ lūs̥ = paṇāw̥ lūs̥ -[ص]- پڼاو (رب النوع) ته دقربانی وراندي کولو په معنا ده . لغوي معنا یې رب النوع له پاره سوځونه ده. له اسلام څخه پخوا رواج و چي د رب النوع په نامه د قرباني شوي ښاروي یوه برخه غوښه د رب النوع قربانی ځای کي مصرفېده او د رب النوع دخوښی په خاطرلوگی جورېده

چې مطلوب رب النوع خوښ شي. دپڼ په کلمه کې پڼ دپناو اولوښ lũş کلمه دلوښته lũṣṭə کلمې څخه اخیستل شویده ،چې تول درب النوع له پاره دقربانی، په معناده. لوښته ایچ īč lũṣṭə وسوخوه. په دې دول پڼ لوښ د پناو له پاره سوخولو یعنی قرباني معنا ورکوي.

پڼ لوښ

په پخوانی نورستان کی دقربانی مراسمو له پاره د حیوان په غوړ کې اویه شیندل کېده.که حیوان خپل ځان وتکاوه دا په دی معنا و ،چې نوموړی حیوان رب النوع د قربانی له پاره منلی دی.له هغه پرته بل حیوان قربانی له پاره راوړل کېده. مخکی له قربانی، د قربانی په ځای کې د ویشته(ویشت پنه) او یا د ویشره بوټي په لرگو اور بلېده او دهغه د پاسه کوچ اېښودل کېده ترڅو بوی اولوگي يې اوچت شي.په ویدی تمدن کې هم د قر باني په مراسموکي دبیجور(اوبخت) وني لښتي اوغوړسوځول کېدل،تر څو هغه نذراونیازچې د قرباني اورته اچول کېږي،دهندوانوخدایانوته ورسېږي.

ډاکتر کلیمبورگ په پخواني نورستان کې دپڼ لوښ (قربانی) په اړه لیکي چې د ړنچیگل او وایگل په کلیو کې د قربانی دغه مراسم د یو نر وز په قرباني تمرکز درلود چې د کنتارکونټ په بام باندې اجرا کېده. د دغه رسم اجرا کوونکي کس د بام دود رو له لاری د سېرلي بدن په نیزه واهه ترڅو بدن يې وینه او وینه يې په نغري را تویي شي. په دغه وخت کې ښځې دننه په کوټه کې نځېدې. ویل شوې چې په ړنچیگل کې د سېرلي په بدن باندی زخم وهلو وروسته سېرلي د دود رو له لارې دننه کور ته ښکته اچول کېده ترڅو په نغري ولوېږي او د پڼ لوښ(قربانی) مراسم پیل شي. ددغه مراسمو سره جوخت د کلي په شا اوخوا غرونو باندی لوی اور بلول کېده. باید ووایم چې ددغه دود په اړه ډادمن نه یم.

دغه موضوع هم د یادولو ده چې په باندو کې پېریانو ته به نذر ورکول

پڼ لوښ

کېده. د ړنچیګل دکلي(کزنه) په نامه یو سپین ږېری په دغه اړه را ته وویل چي نوی ځړ ځایونو ته د ځارویو د لېږد په وخت کی مضر پېریانو تـه ددی له پاره نذر ورکول کېده چي د هغو ځارویو ته زیان ونه رسوي. دغه نذر د اوبو په لوي لوښی (ږملـه) کي بـه یوه وزه چي ډېره شېدی یې درلـودی لوشل کېده او وروسته دغه مایع د یوه هواره تیږه باندی اړول کېده . | پڼ لوښ به معنای ارایه قربانی برای پڼاو(رب النوع) است. اما معنای لغوي کلمه سوزاندن برای پڼاو می باشد. قبل از اسلام مروج بود که یک قسمت گوشت قربانی ارایه شده درمحل قربانی رب النوع ازسوی اشتراک کنند گان صرف می گردید ونیزبه منظور رضایت رب النوع مطلوب ،با انداختن شراب وچربی دود بلند ایجاد می شد. درکلمه پڼ لوښ،پڼ به معنای پڼاو و لـوښ lūṣ ازکلمـه لوښتـه lūṣṭə گرفتـه شـده کـه بـه معنـای سـوختن یـا سوختاندن می باشد. لوښته ایچ lūṣṭə īč ،بسوزان. به این ترتیب پڼ لوښ به معنای سوختاندن برای پڼاو ،یعنی قربانی ،می باشد.

در مراسم قربانی نورستان قبل از اسلام، قبل از قربانی درگوش حیوان آب زده می شد اگر حیوان خود را تکان می داد این به آن معنا بود که رب النوع قربانی حیوان مذکور را پذیرفته است درغیرآن باید حیوان دیگربرای قربانی حاضر ساخته می شد. قبل ازقربانی در محل قربانی از چوب ویشره و یا ویشته(ویشت پنه) که بوی معطر ازآن بلند می گردد ، آتش روشن گردیده وبر آن مقداری مسکه گذاشته می شد تا دود وبوی متصاعد گردد .

درتمدن ویدی ،سوزاندن روغن وشاخه های درخت بیجور درمراسم قربانی، ازتشریفات رسمی مراسم تقدیم نذرونیاز به خدایان بوده است ، تابه خدایان هندوها برسد. (فرهنگ سنسکریت- فارسی، ج۱ ،ص۲۷۹)

پڼ لوښ تاں داکترکلیمبورگ در رابطه به مراسم قربانی پڼ لوښ در نورستان قبل از اسلام نوشته است که درقرای ړنچیگل ووایگل مراسم قربانی پڼاو لوښ متمرکز برقربانی یک نربز بر بام کنتارکونټ بود. مرد اجرا کننده مراسم، از راه دود رو خانه برجان حیوان زخم می زد تا از راه دود رو، خون حیوان بر آتشدان بریزد. درین هنگام زنان درداخل اتاق می رقصیدند. درړنچیگل ادعا شده است که بعد از زخم زدن ،حیوان ازراه دود رو بربالای آتشدان پایین انداخته وموجب برپایی مراسم پڼاولوښ یا پڼ لوښ می شد. درعین این مراسم، بر کوه های اطراف قریه ،آتش بزرگ برپا می گردید . (کافر های هندوکش ، ج۱،ص ۱۷۲)

این نکته را نیز قابل یاد آوری می دانم که درهنگام کوچ مواشی به بانده یا چراگاه جدید به نام جن های مضر نذر داده می شد تا به مواشی شان ضرر نرسانند. شخصی به نام (کزنه) ازقریه ړنچیگل درضمن شرح مراسم نذر مذکورگفت که دریک ظرف بزرگ (ډمله) پر آب یک بز که شیر زیاد می داشت دوشیده شده،بعد بریک سنگ هموارچپه می گردیدتاجن حاکم ساحه راضی گردد.

پڼ لوښ تاں= پڼاو لوښ تاں = paṇāw lūṣ tā̃

paṇlūṣ tā̃ -[ا]- دلغت له مخې، پڼاو(خدایانو) ته دقرباني کولو ځای، په معنا ده . په عمومي توګه د یمراي، مادی او ایندر په معبدونو کې غوا، غوايي، او سېرلې قرباني کېدل. د ړنچیګل او وایګل په کلیو کې خدایانو ته قرباني د کنتار کونټ په بام اویا په یو خاص ځای کې چې پڼ لوښ تاں په نامه یادېده، اجرا کېده. د قرباني حیوان، په پڼ لوښ تاں کې یا وژل کېده اویا په تبر باندی وهلو سره بې هوښه کېده. دقرباني حیوان وینه په هغه اور چې په دغه ځای کې بل شوی و ، اچول کېده. له غوښولو وروسته سر

پنوک

او وریسي دقرباني شوی مال تنه هم اور ته اچول کېده، ترڅو د وینی ، وژغني او غوښې بوي هوا ته پورته او تراوچتو پوری ورسیږي، چې خدایانو دا خوښ و. دقرباني مال غوښه ښحو اوباري اوشوولو خلکو(مریيانو)ته ورکول کېده. | ازنگاه لغوی به معنای، محل ارایه قربانی برای پناو (خدایان)، می باشد. به صورت عمومی درمعابد یمرای ، مادی و ایندر نرگاو، گاو ونربز قربانی می شد. درقریه رنچیگل ووایگل قربانی پن لوښ، دربام کنتار کونټ و یا دریک محل خاص به نام پن لوښ تاں ، اجرا می گردید. حیوان قربانی، یا کشته می شد ویا با حواله نمودن ضرب تبر برپیشانی، بیهوش ساخته می شد.

بعد از کشتن حیوان قربانی، خون اش به آتش انداخته می شد. سرحیوان جدا وبه اتش گذاشته می شد وبه تعقیب ان تنه قربانی نیز بر اتش گذاشته می شد، تا بوي سوختن خون، پشم وگوشت حیوان به فضا متصاعد، و به دور ها برسد که خدایان ان را می پسندیدند. گوشت قربانی پن لوښ به زنان وباری ها وشووله (برده ها) توزیع می گردید. (کلیمبورگ،ج۱،ص ۱۷۵)

پنوک paṇōk -|ا|- دا دوياړنی سمبول دی چې د اړوند کورنی ښځو او نجونو، د خپل کورنی دیاړونو په توگه په خپلو جامو کی په سرو او لاجوردي ورینو تارونو گنډل . برسېره پردي ددغه ډول سمبول خاوندانو هغه د کور په دروازو او ستنو کي د کور دښکلا له پاره هم په نجارانو جوړاوه . | این سمبول افتخار بود که خانم ها ودخترها براساس افتخارات خانواده گی درلباس های خود با تارهای سرخ ولاجوردی می دوختند. علاوتا دارنده گان این سمبول ها آن را در تزیین دروازه ها وستونهای

پنوک

منازل نیز به کار می بردند.

پڼه paṇə́-[ا]- داغ، هغه داغ چې په وجودباندی ددانې یا دتپ په سبب پاته شي. | داغ، آن داغ که دروجود به سبب دانه یا زخم خورده گي باقی بماند.

پڼه بېراڅون paṇə bēr acũ -[مص، اصط]- کله چې دچا د کوراذوقه اوغله پای ته ورسیږي وایي چې، پڼه بېرآ paṇə bēr ā، یعنی غله هرڅه ختم دي. | این اصطلاح هنگامی به کاربرده می شود که درخانه غله وآذوقه به پایان برسد. پنه ببرآ پنه ببرآ paṇə bēr ā ، یعنی آذوقه ختم شده است.

پڼه نیشون paṇə nīšũ -[مص]- داغ پاته کېدل، په مخ یا بدن باندی داغ رامنخته کېدل. | داغ باقی ماندن، داغ ماندن در روی یا دربدن، داغ نشستن در وجود .

پڼه نیشون paṇə nīšə́w̃ -[مص]- داغي کول، داغ کېنول. | داغی کردن، داغ نشاندن.

پېي pẽi -[ا]- پاروني ، دپارون سړی . | پارونی ،مرد پارونی .

پېي گل pẽi gəl -[ا]- پارون .دپارون محلي نوم پسګل psẽ gal ده. | پارون .نام محلی پارون پسگل psẽ gal، است .

پو po -[ص]- گام، دپښوپل، دخمکې پرمخ دپښونښه. ای پو پی پاتی

پواروړون

نه بړیام ē po pē-pātai na-baṛiām ،یو گام هم نشم اخستی. پو وژاں گیاس po wřã geās ،دپښو نښه لیدل کیږي،دپښونښه ښکاري. | گام، قدم، نقش پا، رد پا، اثرپا، نقش پا به روی زمین . ای پو پی پاتی نه بړیام ē po pē-pātai na-baṛiām ،یک گام هم برداشته نمی توانم. پو وژاں گیاس po wřã geās ، نشان یا نقش پا دیده می شود.

پو pū̃ -[ا،ص]- پو، پو کول، له خولې په فشارهوا ایستل . | پف ، پف کردن، ازدهن با فشارهوا بیرون کردن .

پو pū-[ق م]- لاندې ، ترلاندې . لکه : جله کوو پو jâlə kö-pū ،د ونې لاندې . پروښت کووپو prũšt kö- pū ، ترکټ لاندې . | زیر ،تحت . مانند: جله کوو پو jâlə kö-pū ،زیر درخت . پروښت کوووپو prũšt kö-pū، زیر چهارپایی.

پو pū-[ق م، ض اشا]- شاته. لکه ترولې لاندی برخه یا دغره ترشا کته برخې ته اشاره ښیی. | عقب. مانند: زیر شانه یا درعقب کوه به سمت پایین آن اشاره دارد.

پواروړون pū –arūṛū̃ -[مص]- په لټ اوښتل، د استراحت په حالت کی ځنګ اوښتل. | بغل گشتاندن، درحالت استراحت به بغل دور خوردن.

پواروړون pu-araṛəw̃ -[مص]- لحاظ کول، د چا خاطر کول. |

لحاظ نمودن، خاطر مراعات نمودن، لحاظ داشتن.

پو اوو pū ū́ -[اشا، ق م]- دغره شاته چي خوړ وي ويل کېږي. | عقب کوه که نشیبی باشد،به عقب کوه که نشیبی داشته باشد،گفته می شود.

پوپا pū pā -[ق م]- دغره شا ته چي نسبتاً مايل موقعيت ولري، ويل کېږي. | عقب کوه که شديدا نشيب نبوده ،بلکه مايل باشد، گفته می شود.

پو پې پاتی po pē pātai -[ق]- هرگام ، په هرگام کې . | درهرقدم، درهرگام.

پوتر pū̃tr -[ا،ص،م،ج]- زوی، زامن . دغه کلمه په اوستاکی پوثرَ puəra خوپه وید کی پوترَputra، ده. | پسر،پسرها. این کلمه در اوستا پوثرَ puəra اما درويد پوترَ putra می باشد. (يشت ها ج۲ ص ۵۰۸ / فرهنگ اوستا،ج۲،ص۹۱۴)

پوترمْنه pū̃tr-ə mṇə -[اصطـ]- زوی مړي ، هغه خوک چي زوی يې مړ وي. دنارينه و په مېنځ کي مروجه اصطلاح ده چي دخبرو په منځ کي استعماليږي .مثلاً ويل کېږی : پوترمنوک pū̃tr-ə mṇōk، زوی مړي . | فرزند مرده .مردی که فرزندش مرده است . میان مردان ورد زبان بوده درمیان سخن به کارگرفته می شود . مثلاً گفته می شود : پوترمنوک pū̃tr-ə- mṇōk ،فرزند مرده .

پوترمني pū̃tr-ə mṇī - [اصطـ]- بوره ، زوی مړي ، هغه ښځه

چي زوی يې مړ وي. خلک يې دخبرو په منځ کې دښځو په اړه استعمالوي . پوترمنيک pũtr-ə- mṇīk ،زوی مړې . | خانمی که فرزندش مرده باشد. اصطلاح یا ورد زبان نیز است. پوترمنيک pũtr-ə-mṇīk ، پسرمرده.

پوترله **pū-tarə́lə** -[ص فا ،مذ،م،ج]- له کندو څخه تېرېدونکی کس يا کسان، هغه کس يا کسان چي له کندو څخه تېرېږي او يا د تېرېدو په حال کې دي. | گذرکننده ، کسی يا کسانی که درحال عبور ازکوتل یا گردنه کوه اند.

پوترن **pū-tarə́n**-[ا]- کندو،غاښ ، دغره هغه برخه چي دتېرېدو لار ولري. | محل عبور درکوه ،معبر،معبر کوهی،کوتل .

پوتروله **pū-tarə́wələ**–[ص فا، مذ،م،ج]- له کندو څخه تېروونکی،هغه کس يا کسان چي له کندو څخه څوک يا څه تېروي . | ازکوتل عبوردهنده،آن کس يا کسانی که از کوتل يا معبرکس ياچيزی رامی گذرانند.

پوترون **pū-tarũ** –[مص]- له کندو څخه تېرېدل، دغره له غاښي څخه تېرېدل . | عبور وگذر ازگردنه وکوتل کوه، گذ شتن از معبر کوه .

پوترون **pū-tarə́w̃** [مص]- له کندو څخه اړول، له کندو څخه تېرول. | عبوردادن از کوتل ، گذشتاندن از معبرکوه .

پوتوک
اچېن نه
کروں

پوتري شته pū-tarī-štə -[ص فا،مذ،م،ج]- **له کندوه تېرشوې، هغه کس یا کسان چې له کندوڅخه اوښتي دي. مونث ته** پوتري شتي pū-tarī-štī **، استعمالیږي. | ازمعبرعبور کرده، آن یا آنهای که از معبرکوه گذشته اند. برای مونث کلمه** پوتري شتي pū-tarī-štī **، به کار برده می شود.**

پوترې شته pū-tarē-štə -[ص مف، مذ،م،ج]- **له کندوه تېر کړل شوې، له کندو څخه اړول شوي . مونث له پاره** پوترې شتي pū-tarē-štī **، ویل کیږي. | از کوتل گذشتانده شده، از معبر کوه عبور داده شده . برای مونث کلمه** پوترې شتي pū-tarē-štī **، استعمال می شود.**

پوتوک putuk –[ص]- **دسترګو دبڼو خوځېدلو ته ویل کیږي، د سترګو رپېدلو ته وایي .** کوں ښه پوتوک اچېن نو(نه+او) kũ-ṣə putukačẽ nū (ná+ō) **،له هیڅ چا نه وېرېږي . | عمل پلک زدن را گویند.** کوں ښه پوتوک اچېن نو(نه+او) kũ-ṣə putukačẽ nū (ná+ō) **،ازهیچ کس نمی ترسد.**

پوتوک اچېن نه کروں putukačẽ na- karə́w̃ [اصط]

- د لغت له مخې دسترګونه رپېدلو په معنا ده، خوپه اصطلاح کې د نه ډارېدلو معنا ورڅخه اخیستل کیږي.لکه : کوں ښه پوتوک اچېن نه کرېاس kũ-ṣə putukačẽ na-kareās **،له هیڅ چا نه ډارېږي . | درلغت به معنای پلک نه زدن بوده اما دراصطلاح به معنای نه ترسیدن است .مانند :**

پوتون کون ښه پوتوک اچێں نه کرپاس kū̃-ṣə putuk ačẽ na-kareās ، از هیچکس نمی ترسد.

پوتیک پوتیک pūtaēk pūtaēk -[ص]- ددوو کسانو یو او بل ته کینه په زړه کې ساتل،د دوو ډلو یو بل ته کینه لرل، دوو خواو یو بل ته کینه په زړه کې ساتل. | کینه به دل داشتن دو نفر، کدورت به دل داشتن دو گروه به همدیگر،کینه ورزیدن دو طرف باهم .

پوتوله pū-tawə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- کینه کښ، څوک یا کوم کسان چې کینه په زړه کې ساتي. مونث یې، پوتولي pū-tawə́lī ،ده . | کینه جو، کسی یا کسانی که کینه به دل نگاه می کنند. صیغه مونث این کلمه پوتولي pū-tawə́lī ،می باشد

پو توله سته pū-tawə́lə-stə -[ص فا، مذ،م،ج]- کینه کښ، هغه کس یا کسان چې کینه کښي یې عادت وي . ددغه کلمې مونث صیغه پوتولي شتي pū-tawəlī-štī ،ده | کینه جو، کسی یا کسانی که عادت کینه توزی را دارند. صیغه مونث این کلمه پوتولي شتي pū-tawəlī-štī ،است.

پوتون pū-tawən-[ا]- کینه ، کینه لرل . | کینه ،کینه داشتن .

پوتون pū-táw̃ -[مص]- کینه ساتل،کینه په زړه کې ساتل،کینه کښي. | کینه گرفتن،کینه داشتن، کینه به دل نگاه کردن.

پوتون pū-táw̃ -[مص]- کوچنی شي دیو لوی شي لاندې اېښودل.

پوټ ډنده کو

لکـه: دتوشـک لانـدی کاغـذ یـا بـل څـه ایښـودل. | چیـزی درلای چیـزی گذاشتن،چیزخورد در زیرچیز کلان گذاشتن. مانند: درزیرتوشک کاغد یا یک چیزدیگرگذاشتن.

پو تی شته pū-taī-štə -|ص مف|- کینه ساتلی، ساتلی کینه، هغه کینه چي له مخکی ساتلی وي، هغه څه چي تر څه شي لاندی ایښودل شوی وي. | کینه به دل داشته،کینه داشته،کینه حفظ کرده ازقبل ، ان چه که در زیر چیزی گذاشته شده است .

پوټ

پوټ pōṭ -|ا،م،ج|- پاڼه، د ونو او د نباتاتو پاڼی. | برگ ، برگ های درختان ونباتات.

پوټ pōṭ -|ا،ص|- سوررنگه ټوکر، سوررنگه رخت. له اسلام څخه پخوا په جاموکي د سره ټوکر استعمال د خاص خانگرتیا لرلو په معنا و . خو اوس دغه رنگ کوم خانگړی معنا نه لري. | تکه سرخ رنگ، تکه که رنگ سرخ داشته باشد. درقبل از اسلام تکه سرخ به حیث سمبول برازنده گی شناخته می شد. کسی تکه سرخ را درلباس به کار می برد که از جهتی برازنده گی میداشت . امروز این رنگ کدام معنای ویژه ندارد.

پوټ پوټ pōṭ pōṭ - |ق|- تار تار. | تار تار،برگ برگ.

پـوټ ډنـده کـو pōṭ ḍanḍəkū -|ا|- د جنگیالیتوب سور تـاج .(پوټ سور، ډندکو تاج) . په پخواني نورستان کی دغه تاج دجنگیالیتوب د ډېرلوړ مقام نماینده گی کاوه . دغه تاج یا سمبول له سره توتی څخه

پوټ شاس ماس

دمثلث په شکل جوړ اوجنگیالو په خپل سر یا دخولی دپاسه ایښوده. دغه تاج یا سمبول هغه چا په خپل سر ایښودی شو چی د هغه له خوا ددښمن(مسلمانانو) وژل شویو کسانو شمیر څلوېښتو ته رسېده. | تاج سرخ جنگجویی (پوټ به معنای تکه سرخ ، ډنډکو به معنای تاج است) . این تاج که والا ترین سمبول شجاعت جنگجویان بود ، ازتکه سرخ به گونه مثلث ساخته شده، برکلاه نصب می گردید ویا به سرنهاده می شد. این تاج یا سمبول را کسانی به سرگذاشته می توانستند که به تعداد چهل نفر از دشمنان(مسلمانان) را کشته بود.

پوټ ډنډکو

پوټ ډنډکو اوده pōṭ ḍanḍəkū-ōdə -[ص]- دجنگیالیتوب سور تاج لرونکی. یخوا هغه چا ته ویل کېده چی (۴۷) دښمنان یې وژلی و. یخوا دا په تولنه کې د افرادو له پاره دجنگیالیتوب لوړ نوم او نښان و . | دارندهٔ تاج سرخ جنگجویی. درگذشته به کسی گفته می شد که (۴۷) دشمن را کشته بود. درگذشته این عالیترین نام ونشان جنگجویی افراد واشخاص درجامعه بود.

پوټ شاس pōṭ šā̃ -[ص]- د ونو پانو زیر کېدل ، د ونو په پانو کې خېر کرښه ښکارېدل.کله چې دونو په شینو پانو باندې دخزان زېړې کرښې ښکاره شي . | زرد شدن برگ های درختان ،نمایان شدن خطوط زرد دربرگهای سبز درختان، را گویند.

پوټ شاس ماس pōṭ šā̃ mās - [ا]- عقرب میاشت،د عقرب میاشت نوم ده . | ماه عقرب، نام ماه عقرب است.

پوټ ښېي چماس pōṭ ṣēi čamās -[ا،ص]- هغه مار ته وېل کېږي چې سور سرلري. | آن مار که دارای سر سرخ است ،مارسرخ سر را گویند.

پوټ کڙں چَدر pōṭ kř̃ čadər -[ا]- دښځو د اغوستو څادر چې په دواړو غاړو کی سره پټ لري . | چادر زنانه که در دو طرف نهایی دارای نوارسرخ می باشد .

پوج pūĵ -[ا]- ډکون، په خمکه کې تشه ډکول. | پُرانه، پُرانه کردن.

پوج pūĵ-[ام]- ډکون وکړه، په خمکه کې تشه په خاورو ډکه کړه. | پرانه کن، خالیگاه زمین را با خاک پرکن.

پوجله pūĵə́lə -[ض فا،مذ،م،ج]- ډکون کوونکې کس یا کسان. | پُرانه کننده ، پُرانه کننده ها.

پوجوں pūĵū̃ -[مص]- ډکون کول، دخمکې په مخ تشه په خاورو ډکول. | پرانه کردن، پرکردن خالیگاه زمین با خاک، پرکاری خالیگاه روی زمین راگویند.

پوجوں pūĵə́w̃ -[مص]- په بل کس یا کسانو باندی ډکون کول. | به توسط شخص یا اشخاص دیگر پُرانه پُرکردن، به واسطه افراد دیگر پُرکاری کردن .

پوجي شته pūĵī-štə -[ص مف]- ډکون کړل شوی، ډکون شوی

پو چله

خمکه. | زمین پُرانه شده، پُرانه شده،زمین پُر شده.

پوجې شته = پوجوې شته pūĵē-štə , pūĵəwē-štə

-[ص مفـ]- هغه خمکه یا خای چې دکه شوې ده. | آن زمین یا جای که پُرانه شده باشد،زمین پرکاری شده.

پوچ pōč -[ا]- خامتا، دخمتا توکر. | کرباس، تکه کرباس .

پـــوچ pūč-[ع]- پنخـــه. | پـــنج . نـــام ایـــن عـــدد درزبـــان انـــدو اروپـایی penkwe ، در اوسـتا pãñca، ودر سانسـکریت panča مـی باشد. (اورمړ،مقدمهٔ بر زبان اوستایي،ص۲۵)

پوچ ازار pūč azār -[ع]- پنخه زره . | پنج هزار .

پوچ به اما pōč-bə amā -[ا]- خیمـه . | خیـمه. (مورگنسترن،ص ۲۸۵)

پوچ به اما

پوچ بي واس pūč bī wās -[ا]- پنج شنبه ، د پنجشنبې ورځ. | پنجشنبه ،روز پنجشنبه .

پوچ پار pūč pār -[ق]- پینخـه خلـه، پینخـه واره. | پنج بـار، پنج دفعه.

پو چله pö čə́lə -[ص فا ،مذ،م،ج]- چچ کوونکي،غلبېل کوونکي .

مونث یې پوچلي pöčə́lī ،ده . | چـچ کننـده، غربـال کننـده هـا. مونث این

کلمه پوچلي pöčə́lī ،می باشد.

پو چوله pöčə́wələ -[ص فا، مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې دبل کس یا کسانو په واسطه غلبیل کوي. ددغه کلمې مونث پوچولي pöčə́wəlī ،ده . | شخصی که به توسط شخص دوم غربال می کند.مونث این کلمه پوچولي pöčə́wəlī ،است.

پو چون pöčū̃-[مص]- چچ کول،غلبیل کول. | چچ کردن،غربال کردن.

پو چون pū̃ čū̃ -[مص]- پو کول، دخولې هوا سره پو کول . | پوف کردن، پوف کردن با هوای دهن .

پو چون pöčə́w̃-[مص]- په بل کس باندی چچ کول، په بل کس باندې غلبیل کول . | توسط کسی دیگر چچ کردن و غربال کردن .

پو کرون pū̃karə́w̃-[مص]- په بل کس یا کسانو باندی پو کول. | به توسط فرد یا افراد دیگر پف کردن.

پوچ وي pūč wī -[ق]- تاسو پینځه واره، تاسو پینځه کسه. | شما پنج نفر، شما پنج کس.

پوچ ویشي pūč wišī -[ع]- پینځه شلي، سل (۱۰۰) . | پنج بیست ، صد (۱۰۰) .

پوچ ویشي ازار pūč wišī azār -[ع]- سل زره . | صد هزار.

پوځ

پوچ ویشي پار pūč wišī pār -|ق|- سل خله ، سل واره. | صد بار ، صد دفعه،صد نوبت.

پوچ ویشي پار چته pūč wišī pār çitə -|ق|- سل په سلوکي خالص. | صد در صد خالص.

پوچه

پوچه= پوچن pöčə,pwöčə̃ -|ا|م|ج|- چچ . |چچ، غربال .

پوچیله=پوچله pöcilə -|ص فا،مذ،م،ج|- غربال کننده.| غربال کننده.

پوچیله= پوچله pü čilə -|ص فا ، مذ،م،ج|- پوکوونکي.هغه کس یا کسان چي پو کوي اویا يې پو کړی وي، یا دپو کولو په حال کی وي . مونث صیغه یې پوچلي pü čilī ده . | پف کننده، پف کننده ها، آن کس یا کسانی که پف می کنند یا پف کرده اند ویا درحال پف کردن هستند. صیغه مونث این کلمه پوچلي pü čilī است.

پوځ = پځ pōc= pac -|ا|- (دځارویو سر او پښو وپښتانو) سوخول، (دځارویو د سراوپښو وپښانو) لولیه کولو ته ویل کیږي. | سوختان (موی کله وپاچه حیوانات ذبح شده) را گویند.

پوځ pōc -|ام|- وسوحوه .دغه کلمه په ځانګړی توګه په اور کی د حلال شوي حیوان سر اوپښو وژغنو سوخولو په اره استعمالیږي . د پځون paců له مصدر ځخه ده. | بسوزان. این کلمه به طور اخص به

ارتباط سوختاندن موهای کله و پاچه حیوان ذبح شده ،استعمال میشود.
از مصدر پخوںpacũ است.

پوخ pũc- [ا]- دبلنځي ونې ته ویل کیږي. د سوزنی برگ ونو لـه ډلـی ځخه ده. دغه ونه دهمېشه بهار او دنري پانو ونو لـه ډلي ځخه ده چې په لوړو سیمو کې وده کوي. باید وویل شي چې نري پاني ونـو ځنګلونـه پـه هغوسیمو کې چې د بحر لـه سطحې ځخه لـه ۱۸۰۰ ځخه تر ۳۵۰۰ مترو لوړ والي ولري،وده کوي. |کاج،درخت کاج. نام یک ازنوع درخت سوزنی برگ همیشه بهاراست که در ارتفاعات می روید.باید گفت کـه درختـان سوزنی بـرگ هـا در ارتفاعات بین ۱۸۰۰ - ۳۵۹۹ مترازسطح بحرمی رویند.

پوخ جله pũcĵalə-[ا،ص]- د بلنځي ونه. | درخت پوخ،درخت کاج.

پوخ گون pōc gũn -[ص]- هغه بوي تـه وایـي چې د حلال شوي مال د سر اوپښنو وژغنو له سوځولو ځخه اوچتېږي. | بـه آن بـو گفتـه مـی شودکه از سوختاند کله وپاچه حیوان ذبح شده ،بلند می شود.

پوخ گون گنـوں pōc gũn ganũ -[مص]- د وژغنـو سوځېدو بوي تر سپېږمو کېدل . | به مشام رسیدن بوی سوختن پشم حیوان.

پـوخ گـون گنـوں pōc gũn ganə́w̃ -[مص]- لغوي معنـا يې د وژغنو بوي خیژول، ده. په اصطلاح کې په پخواني تعبیر ارباب الانواعوتـه قربانی کول ،خواوس د هغه خیر او خیرات په اړه استعمالیږي چې څـاروي په کې حلال شي. | ازنگاه لغوی بـه معنـای ایجـاد یـا متصـاعد سـاختن بـوی

سوختن پشم حیوان ،می باشد. دراصطلاح بـه تعبیر گذشته ها، قربانی بـه ارباب الانواع بوده، اما اکنون به معنای خیر وخیراتی به کار برده می شود که درآن مال حلال گردد.

پوڅه = پوڅو pücū , pücə́ - [ا]- پوټي پوټي ،دځاروي غوښي بنډ بنډ تـه وايي. انا پوڅو ایچ anā pūcū īč ،غوښـه بنـد بنـد ټوټـه کړه. | بند بندگوشت حیوان را گویند . انا پوڅو ایچ anā pūcū īč ،گوشت را بنـد بند پارچه کن.

پوڅو چون pücū čū̃ -[مص]- پوټي پوټي کول ،ونډ ونډ کول ، دحلال شوي ځاروي غوښي بند په بند جدا کول . | بند بند جدا کردن گوشت حیوان ذبح شده ،را گویند.

پوڅو کرون pücū karə́w̃ -[مص]- په بل کس بانـدې د غوښـي بند په بند جدا کول . | توسط شخص دیگر بند بند جدا کردن گوشت.

پور pōr - [ا]-غچ، بدل، انتقام .دغه کلمه تر ډېره ماشومان دلوبو پـه وخت کي استعمالوي. لکه : که یو ماشوم بل ماشوم په ټوکو پوري ووهـي ،هغه وربانـدې غږ کوي چي، ایمه پور- ه- اوي چام imə pōr-ə ōi-čām ، خپل غچ اخلم . زه فکرکوم چي دا دپښتو دخیلـه کلمـه ده. | انتقام ،قصد .این کلمـه را بیشتر اطفـال درهنگـام بـازی بـه کـارمی برنـد. مثلاً : اگریـک طفل را دیگری تیلـه نماید ،طرف مقابل مـی گوید: ایمـه پور- ه- اوی چام imə pōr-ə ōi-čām ،انتقام خـود را مـی گیرم.فکرمـی کنم کـه این کلمـه

دخیل پشتوباشد.

پور pūr -[ص]- د لوړوالي داندازې معيار ده . دو پوراوتله dū̆ pūr ū̆tlə،دوه منزل اوچت، د دوو پوړو په اندازه اوچت . | معیارسنجش بلندی است. دو پوراوتله dū̆ pūr ū̆tlə ،دو منزل بلند،به اندازه دو منزل بلند.

پور pūr -[ق]- د یوه ابادی د کوټو د شمیرنی واحد ده، دیو کور هرې کوټې ته وېل کیږي. مثلاً وېل کیږي : کیتي پور اوت kiti pūr ōt، څو کوټې دي . | واحد شمارش سلول های یک خانه را گویند، هرواحد اتاق یا سلول یک خانه یا منزل را، پور گویند . کیتي پور اوت kiti pūr ōt ، یعنی چند اتاق است.

پور- شال پور šāl pūr = pūr - [ا]- دباندې یوې کوټې ته پور وېل کیږي . | به یک اتاق بانده پور گفته می شود.

پور pūr -[ا،ص]- د څارویو ساتلو کوټه. | آغیل نگهداری مواشی.

پورړي pürəṛī- [ا،م،ج]- نل،نلونه، پایپونه . | نل، نل ها،پایپ .

پورمان = پورمن pürmān - [ص]- صحیح ،په ځای، درست.

دغه کلمه اوس نه کارول کیږي . پورمان منښ pürmān manaṣ ،**تیک سړی . | درست، صحیح،ثقه، به جا. این کلمه اکنون از استعمال افتاده است.** پورمان منښ pürmān manaṣ ،**آدم ثقه ، آدم قابل اعتماد .**

پوره pūrә́ -[ا،ص]- ورسره، ورسره کول، علاوه . لکه دجامو گنډلو په وخت یوه تکه کمېږي نوبله تکه ورسره اچوي اوگنډي. یا په یو کارکي څه شي کمېږي یو څه نور یا بل شي ورسره یو ځای کوي او کار پرمخ بیايي. | ضمیمه ، علاوه . مثلاً دردوخت لباس زنانه یک تکه کمبود می کند تکه دیگر را که ممکن به رنگ دیگر باشد، برآن علاوه نموده می دوزند، ویا دریک کار چیزی کمی می کند، درعوض اصل چیز، چیز دیگری را برآن علاوه نموده کار را پیش می برند.

پُوره pūrә́- [ا]- خار،جار،جارېدل،قربان . لکه مېندی خپل ماشومان داسي نازوي : توکه یې پوره ye tū-kә pūrә ، زه له تا جار. | صدقه ، قربان،فدا. مادرها اطفال خود را این گونه ناز می دهند: توکه یې پوره -tū ye kә pūrә ،صدقه ات شوم،قربانت شوم، من به قربانت.

پوره pū̃rә́ -[ا]- رښتیا، حقیقت. | درست، حقیقت، راستی.

پوره بوں pūrә́ bū̃ -[مص، اصط]- د لغت له مخې ورسره کېدلو په معنا ده ، خوپه اصطلاح کي ځارېدلو، په معنا استعمالېږي. | درلغت به معنای ضمیمه شدن بوده، اما دراصطلاح به معنای قربان شدن وصدقه شدن،جارشدن ،استعمال می شود.

پوره بیم pūrә́ bīm -[اصط]- جارشم ،جار دي شم، درنه لوگي شم . دغه اصطلاح نیاگانی او مېندې خپلو ماشومانو نازولو په وخت کي استعمالوي. یې تو ښه پوره بیم ye tū-ṣә pūrә́ bīm، زه درنه جارشم،زه

پوڙ

درنه قربان . | جار ات شوم، صدقه ات شوم، قربانت شوم . این اصطلاح را مادرکلانها ومادران درهنگام ناز دادن اطفال خود به کارمی برند. یې تو ښه پوره بیم ye tū-ṣə pūrə́ bīm ، من صدقه ات شوم، جارت شوم، فدایت شوم.

پوره چوں pūrə́ čũ -[مص]- ورسره کول، علاوه کول، ورزیاتول، په یو څه باندی دکمي په سبب د نورڅه ورعلاوه کول. | علاوه کردن، یکجا کردن، ضمیمه ساختن، برچیزی چیزدیگر یکجا کردن یا علاوه نمودن، برچیز کمبود کرده چیزی را یکجا نمودن ویاعلاوه نمودن .

پُوریں = پیریں pürẽ̄, pērẽ̄ -[ق]- ربښتیا،په ربښتیا، په صحیح. دغه کلمه استفهامیه اوپوښتني په دواړوحالاتو کي استعمالیږي. پوریں چام Pürẽ̄ čām ،ربښتیا وایم . پوریں چي؟ pürẽ̄ čē ،ربښتیا وای؟. ددي کلمي اصلي او پخواني بڼه یې، پوریں pürẽ̄ ،ده . خو اوس پیریں perẽ̄ په بڼه ډیر استعمالیږي. | راستی، به راستی، به درستی، به حقیقت،به واقعیت . این کلمه درهردوحالت استفهامی وسوالیه به کاربرده می شود . پوریں چام Pürẽ̄ čām ،راست می گویم . پوریں چي؟ pürẽ̄ čē ، راست می گویی؟ . شکل اولی واصلی این کلمه پوریں pürẽ̄ بوده اما امروز به تلفظ پیریں pdrẽ̄ ،معمول شده است.

پوڙ pūř-[ا،ص]- سکروټه . په اصطلاح کي تود او تودېدو په معنا هم کارول کیږي. این پوڙ بو pūř bö آ، ښه تود شوم. | قوغ آتش، اخگر.

دراصطلاح به معنای گرم وگرم شده هم استعمال می شود. این پوژ بو pūř bö ī̃ ، خوب گرم شدم .

پوژ pūř- [ا]- سکروټه، د اور سکروټه . | قوغ ، قوغ آتش .

پوژ ان؟ pōřā̃ -[استف]- وادي وربده ؟ . | شنیدی ؟.

پوژں pōř̃ -[ص]- ډېره موده ساتل شوی خوراکي شی ته ویل کیږي. لکه ډېره موده ساتل شوی وریجی، شات او غوړي. | مواد غذایی دیر نگهداشته شده را گویند. مانند برنج ،عسل و روغن دیر نگهداشته شده.

پوژں pōř̃- [ما]- وایي وربده ،وامي وربده .لکه : تشو(تشه) پوژں tašo pōř̃،هغه واوربده . | شنید ، شنیدم، اوشنید .مانند: تشو(تشه) پوژں tašo pōř̃ ،او شنید.

پوژں سته pōř̃-stə -[ص]- اوربدلي ،هغه خبره چې له بل چا اوربدلي وي ،رښتیا او دروغ یې معلوم نه وي . پوژں سته مېله pōř̃-stə melə ،اوربدلي خبره . | شنیده گی ، شنیده گی که صحت ودروغ آن معلوم نباشد. پوژں سته مېله pōř̃-stə melə ،گپ شنیده گی ،قرارشنیده گی.

پوژونک pōřõk - [ص]- هغه چا ته ویل کیږي چې ونه یې لنډه، خوپه عمر کي پوخ وي . | عمرکرده ،پخته سال . به کسی گفته می شود ، که قدش مطابق عمربلند نباشد.

پوژکي pōřkī -[ا،ص]- یوازې، یوازې توب، بی کسی . | تنها،

تنهایی، بی کسی.

پوړکېں pōř kẽ- [ق]- یوازې. یې پوړکېں اوشتیک نشیک چام ye pōřkẽ ōštīk nišīk čām ، زه یوازې ژوند کوم . | تنها، به تنهایی، یک سر. یې پوړکېں اوشتیک نشیک چام ye pōřkẽ ōštīk nišīk čām ، من تنها زنده گی می کنم .

پوړکي بار pōřkī bār – [ص،ق]- یوازېتوب، یوازې والی،نیږدې خپل اوخپلوان نه لرل . | تنهایی، به تنهایی به سر بردن، نداشتن خویش و اقارب نزدیک .

پوړکي پچوتې pōřkī pačōṭē - [ص]- په یوازېتوب . | به تنهایی ،با یک سر ، به اصطلاح با یک تنه.

پوړکي دوړ pōřkī dawř -[ا،ص،اصط]- لغوي معنا یې په یوازې سر جنګ، ده. له اسلام څخه پخوا هغه ډول جنګي عملیاتو ته ویل کېده چې یو تجربه لرونکي جنګیالي، یوازی د یوبل کس په ملګرتیا(چې یوازې د لارې ملګرې رول یې درلود) دغچ اخیستو لـه پاره اجرا کاوه . دغه ډول جنګي عملیاتو ته سمني samənī هم ویل کېده. | معنای لغوی کلمه به تنهایی جنگ یا با یک تنه جنگ، می باشد. قبل از اسلام به آن عملیا ت رزمی گفته می شد که یک جنگجوی باتجربه با همکاری یک نفر دیگر(که حیثیت صرف همراه را داشت) به منظور اخذ انتقام اجرا می کرد. این گونه عملیات رزمی را به نام سمنيsamənī هم یاد می کردند.

پوڑکي زَگه pōřkī zagə́ -[ص]- یوازیني زوی ، چې دیوپلار اوموره یو زوی وي . | یکه بچه ، آن که ازپدر ومادرتنها یک بچه باشد.

پوړه pūṛə́-[ا]- چیچک ،دچیچک ناروغي .| چیچک، بیماری چیچک.

پوړوک poṛōk -[اصط]- د سترګو په رپ کې . دغه اصطلاح ده . دهغو پیښنو په اړه وېل کېږي ،چې ناڅاپه پېښې شي. پوړوک وخې اویکه ګوت poṛōk wacai ōi-kə gōt ،دسترګو په رپ کې بوټونه رانه یووړل.

| دفعتاً. اصطلاح است برای حادثهٔ که دفعتاً واقع می شود . پوړوک وخې اویکه ګوت poṛōk wacai ōi-kə gōt ،چشم به هم زدن بوت را بردند.

پوس püs-[ا]- ورک . | گم، نا پیدا .

پوساو Püsāw -[ام]- ورک کړه، ورک یې کړه. | گم کن، نا پدید کن.

پوس باله püs bālə -[ص فا ،مذ،م،ج]- ورکېدونکي ، هغه کس یا کسان او یا څه چې ورکېدونکي وي . مونث یې پوس بیلي püs bilī ،ده . | گم شونده ، آن کس یا کسانی و یا آن چه که گم شدنی باشد. مونث این کلمه پوس بیلي püs bilī ،است .

پوس باله سته püs bālə-stə -[ص فا، مذ]- عادتاً ورکېدونکي ، هغه کس یا څوک چې مخکي هم ورک شوې وي. مونث یې پوس بیلي شتي püs bilī-štī ،ده . | عادتاً گم شونده ،کس یا چیزی که قبلاً هم گم

شده باشد. مونث این کلمه پوس بیلي شتي pūs bilī-štī ،است.

پوس بو pūs bö -[م]- ورک شو. | گم شد،نا پیدا گردید.

پوس بو pūs bū-[ام]- ورک شه . | گم شو، خود را گم کن.

پوس بون pūs bū̃ -[مص]- ورک کېدل، نه موندل کېدل. پوگې پوس بون بن pū-gē pūs bū̃ ban ،داسی ګڼ ځنګل چې سړی پکی ورک کېږي . | گم شدن،مفقود شدن، ناپدید شدن، ناپیدا شدن. پوگې پوس بون بن pū-gē pūs bū̃ ban ،چنان جنگل غلو که آدم درآن گم می شود.

پوس بوسته pūs bö- stə -[ص]- ورک شوی . پوس بوسته ټوک لتو pūs bö-stə ṭūk lato،ورک شوی شی پیدا شو . | گم شده. پوس بوسته ټوک لتو pūs bö-stə ṭūk lato ،چیز گم شده پیدا شد .

پوس بون سته pūs bū̃-stə -[ص]- د ورک کېدو، داسي چې سړي په کې ورکېږي . پوگې پوس بون سته بن او pūge pūs bū̃-stə ban ō،داسی ځنګل دی چی سړی په کی ورکېږي. | به گونهٔ که آدم درآن گم می شود. مانند: پوگی پوس بون سته بن او pūge pūs bū̃-stə ban ō ،جنگلی است که آدم درآن گم می شود.

پوسکي puskī-[ا،ص]- څونډی . دغه کلمه د پوسه pūsə یعني موږک له کلمي څخه اخیستل شوې ده،چې لغوي معنا یې کوچني موږک ، ده . | پوپک،پوپکی . این کلمه ازکلمه پوسه pusə یعنی موش گرفته شده

است. پوسکي به معنای موشک می باشد.

پوسوار تاو püswār ṭāw – |ص|- د لغت لـه مخـی د ورک کېدوځای معنا لري . خوپه اصطلاح کی لـه خطره ډک ځـای یا صحنې ،تـه ویل کېږي . | ازنگاه لغوی به معنای جای گم شدن بوده ،اما دراصطلاح بـه محل یا صحنه پرمخاطره ومشکل سازرا گویند.

پوسوله püsə́wələ -|ص فا ،مذ،م،ج|- ورک کوونکی،هغه کس یا کسان چې ورک کوي یا یې ورک کړی ده . | گم کننده ،مفقود کننـده هـا، ان کس یا کسانی که گم کرده اند ویا گم می کنند .

پوسون püsə́w̃ -|مص|- ورک کول . پوسېش püsēš ،(ته)ورک کوی. پوسپاسې püsēāsē̃ ،تاسو یی ورک کوی. | گم کردن،مفقود کردن، ناپدید کردن. پوسېش püsēš ،(تو) گم می کنی. پوسپاسې püsēāsē̃ ،(شما) گم می کنید.

پوسوون püsə́wəw̃ -|مص|- دبل کس په واسطه ورک کول، نـابود کول،لـه منځـه وړل د بـل کـس پـه واسـطه. | بـه واسـطه نفـر دیگـرگم کردن،ازبین بردن، نابود کردن به توسط شخص دیگر.

پوسه pūsə |ا،م،ج|- موږک،موږکان . | موش، موش ها .

پوسه پاش pūsə pāš -|ص|- د موږک تلک . | تلک موش .

پوسه کوڙ pūsə kōř -|ا،م،ج|- دموږک بچی، دموږک بچیان . |

پوسه

چوچهٔ موش، چوچه های موش .

پوسه کېچک pūsə kēçịk -[ا]- دموړک زوز، د یو ډول زوز نوم ده . | خارموش ، نام یک نوع خار است.

پوسي püsē -[ما]- ورک یې کړه . ابښتاږ سکو پوسي ēṣṭā̃ səkō püsē ،کونجي ده ورکه کړه . | گم کرد. ابښتاږ سکو پوسَي ēṣṭā̃ səkō püsē ،کليد را وی گم کرد.

پوسپاس püseās -[ح جا ،م]- ورک کوي . سکه پوسپاس səkə püseās ،دئ يې ورک کوي . | این (شخص) گم می کند. سکه پوسپاس səkə püseās ،او گم می کند.

پوسپاست püseāst -[ح جا ، ج]- (هغوی- دوي) ورک کوي. اکه پوسپاست akə püseāst ،دوي يې ورک کوي. | (آنها-اینها) گم می کنند. اکه پوسپاست akə püseāst ،اینها گم می کنند .

پوسېت püsēt -[ما،ج،غا] – ورک یې کړل،(هغو) ورک کړل . تېږسه پوسېت tẽ - sə püsēt ، هغو ورک کړل. | آنها را گم کرد،(آنها)گم کردند. تېږسه پوسېت tẽ - sə pūsēt ، آنها گم کردند.

پوسي شته püsē-štə -[ص مف]- ورک کړي، هغه ځه چې(چا) ورک کړي وي. توپوسي شته ایږ لتو tū püsē-štə ī latō ، هغه ځه چې

پوشده تا ورک کړي و ما پیدا کړ. | گم کرده، آن چه گم کرده شده باشد. توپوسی شته ایی لتو tū püsē-štə ī latō ، آن چه را که تو گم کرده بودی من پیدا کردم.

پوش

پوش -pūš [ا،م،ج]- گل ،گلونه. دغه کلمه د اولادونو دشمار واحد په توگه هم استعمالیږي. لکه: اې پوش زَگه ē pūš zagə، یوزوی ، یوازیني زوی. | گل،گل ها . این کلمه به حیث واحد شمارش فرزندان نیز به کار برده می شود. مانند: اې پوش زَگه ē pūš zagə ، یک پسر، یگانه پسر، پسر یکدانه.

پوش اندره pūš andrə -[ص]- گل باران، ډېرگلان، دگلوباران. | گل باران، پُرازگل، سرشارازگل.

پوش اوده pūš -ōdə -[ص]- گلزار، هغه خای چې ډېرگل لري . | گلزار، جای که زیاد گل دارد.

پوش پرا pūš prā -[ص]- دگلو باران. | گل باران، پاشیدن گل ها، ریختن گلبرگ ها.

پوش پرا دتون pūš prā dátū̃ -[مص]- په گلو ویشتل، گل پاشل په چا باندی. | گل باران نمودن، انداختن گل ها برکسی.

پوشده pūšdə́ - [ا]- دسپینوزرو یو ډول محلي غوږی ده چې هواره جوړیږي اوپه هغه باندې دگل نقش وي .دکلمې اصلي بڼه پوش اوده -pūš

پوک... ōdə،یعنی گل لرونکي ،ده. | نوعی ازگوشواره نقره یی بود که به شکل هموارساخته شده ونقش گل در آن حک شده بود که توسط زرگران محلی ،ساخته می شد. اکنون ازمُد افتاده وساخته نمی شود. شکل اصلی کلمه پوش اوده pūš-ōdə، یعنی گل دار، می باشد.

پوشده

پوش لپه pūš lapə -[ا،ص]- دگلو گېډۍ، دگلو دسته. | دستهٔ گل، قودهٔ گل، بستهٔ ازگل .

پوش موته pūš mūṭə -[ا،م،ج]- دگل بوټی. | گل بته، گل بته ها .

پوښکه pūṣkə́ - [ا]- هغه وړوکي یا غټه دانه چي په بدن یا مخ را خېژي . | دانه های خورد وبزرگی که دروجود یا در روی انسان می براید، دنبل.

پوک pōk -[ا،ص]- دکروندو او د ونو حاصلاتو د پخیدووخت یا موسم ته ویل کېږي . | موسم یا وقت پخته شدن حاصلات مزارع ومیوه جات ،را گویند .

پوک pük -[ا]- سا ، روح . | نفس، روح، روان، دم .

پوک اوده pük- ōdə - [ص،م،ج]- سا لرونکی،ژوندي موجودات . | ذیروح،زنده جان ها.

پوک اویښوله pük ōi-ṣə́wələ-[ص فا، مذ]- هغه چي سا له

پوکڅون ژوندي موجوداتو راوباسي،هغه چې مړ کوي، کنایتاً لـه خدای (ج)څخـه منظـور ده . | آن کـه روح را از موجـودات زنـده مـی گیـرد، آن کـه مـی میراند،کنایتاً اشاره به خدا(ج) می باشد.

پـوک اویگوراڅون= پـوک اوي اون pük ōi- aw̃ =

pük ōi- gūracũ-[مص]- سا ورکول ،مړکېدل. پـه لغوي لحاظ سا پورتـه راوړلو،پـه معنـا ده. | نفس دادن ،مـردن. ازنگـاه لغوی بـه معنـای روح بالا آوردن، است.

پـو کڅلـه pō kacə́lə -[ص فا ،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې دپښو پل پسې ځي . مونث یې پوکڅلي pō kacə́lī ،ده . | کسی یا کسانی که پل پای را تعقیب می کنند. مونث این کلمه پوکڅلي pō kacə́lī ،است .

پو کڅولـه pō kacə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې بل کس دپښوپل د تعقیب لـه پـاره توظیف کـوي .ددغې کلمې مونـث پوکڅولي pō kacə́wəlī ،ده. | کسی یا کسانی که شخص دیگری را بـرای تعقیب پـل پـای کسـی توظیـف کـرده انـد ویـا مـی کننـد . مونـث ایـن کلمـه پوکڅولي pō kacə́wəlī ،است.

پوکڅون pō kacũ -[مص]- دپښو پل لټول ،دپښو پل اخیستل . | پل پای گرفتن،پل پای تعقیب کردن.

پوکڅون pō kacə́w̃ -[مص]- پـه نورو بانـدی دپښو پل تعقیبول. |

پوکله به توسط دیگران پل پای را تعقیب کردن.

پوک دمي تیون pük damī tīū̃ -[مص]- لغوي معنا یې، د روح په ساتلو اوسېدنه ، ده . په اصطلاح کي دژوندي پاته کېدو په مفهوم استعمالیږي. | معنای لغوی کلمه،نگهداری ازروح ،یا نگهداشتن روح ، بوده،اما در اصطلاح به مفهوم زنده بودن یا زنده ماندن،استعمال می شود.

پو کروله pü karəwələ -[ص فا ، مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چي په بل چا یا کسانو باندې پو کوي . | آن کسی یا کسانی که توسط شخص دیگر یا دیگران پف می کنند.

پو کروله pō karə́wələ -[ص فا،مذ]- هغه کس چي په نورو باندی په واوره کی لاره وباسي. | آن کس که به واسطه دیگران در میان برف راه ایجاد می کند.

پوکله pūkə́lə -[ا،ص]- دنښتروني وچ او جلا شوي پوستکي، د ونې وچ اوجلا شوي پوټکي . | پوست خشکیده وجداشدهٔ درخت ارچه، پوست خشکیده درخت .

پوکله pūkə́lə -[ص ،مذ]- زوړ، ډېر زوړ . ددغه کلمې مونث پوکلي pūkə́lī ،ده . | پیر، سالخورده ،بسیارپیر.مونث این کلمه پوکلي pūkə́lī است.

پوکه ون

پوکون pūkū̃ -[مص]- انار خوړلو ته ویل کیږي . په کلښه ژبه کي خوړلو له پاره ځو کلمي لرو . یون yū̃ د دوډی خوړلو له پاره . پیون pīū̃ داوبوڅښلو .اشورون ašürū̃ د شوړومبو غړپ ، اوشیدو څښلو له پاره . کورون kūrū̃ دمرخنیو خوړلوله پاره. چچون çaçū̃ دغوښي او غوزانو خوړلو له پاره ،استعمالیږي. | خوردن انار. این کلمه برای خوردن انار استعمال می گردد . برای خوردن چند کلمه داریم : یونyū̃ ،برای خوردن نان . پیون pīū̃ برای نوشیدن آب . اشورون ašürū̃ برای نوشیدن وسرکشیدن دوغ وشیر . پوکون pūkū̃ برای خوردن انار. کورون kūrū̃، برای خوردن عناب. چچون çaçū̃، برای خوردن گوشت وچهارمغز.

پوکه وله pükə́ wə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- چغه کوونکي، چغه وهوونکي،هغه څوک چي په جګ اوازله یوې پیښي څخه نورخبروي، اعلان کوونکي . پوکه ولي pükə́ wə́lī یی مونث صیغه ده . | نعره زننده ، نغاره رننده،کسی که به آواز بلند نعره می زند، کسی را گویند که با آواز بلند از یک واقعه دیگران را با خبر می سازد، اعلان کننده . پوکه ولي pükə́ wə́lī ،صیغه مونث می باشد.

پوکه ون = پوکون pükə́w̃ -[مص]- دخلکو دخبرولو په منظور په لوړ اوازچیغه کول. پخوا کله به چي په یوه کلي یا باندی مسلمانانو یرغل وروړه، نو یوکس په لوړ اواز نور خلک خبرول. نن کیدای شي دغه کلمه د اعلان له پاره هم استعمال شي. | چیق زدن، نعره زدن با آواز بلند به منظور آگاه ساختن مردم . قبل ازاسلام هنگامی که

پوکوي شته مسلمانان بر قریه یا باندهٔ حمله می بردند،یک تن به آواز بلند دیگران را خبرمی ساخت.امروز می شود این کلمه را برای اعلان نیز استعمال نمود.

پوکوں pūkə́w̃-[مص]- دغلو دانو پاکول یا چانول . | پاک نمودن غله دانه باب، را گویند.

پوکووں pūkə́wəw̃-[مص]- په بل کس باندې د غلو دانو پاکولو اوچانولو ته وايي . | به واسطه شخص دیگر پاک کردن غله دانه را گویند.

پوکووں pükə́wəw̃-[مص]- په بل کس یا کسانو باندی چیغه کول، بل کس چیغي ته گومارل، په بل کس باندی اعلانول . | به واسطه شخص یا اشخاص دیگر چیق زدن، کس یا کسانی را به چیق زدن گماشتن، به توسط شخص دیگر اعلان نمودن .

پوکي شته pūke-štə -[ص مفـ]- چانړ کړي، پاک کړشوي . | پاک کرده شده، پاک شده.

پوکوي شته pūkə́we-štə -[ص مفـ،مذ]- چانړ کړي، د بل کس په واسطه چانړ کړشوي. | پاک کرده شده،توسط شخص دیگر پاک کرده شده.

پوکوي شته pükə́we-štə -[ص مفـ،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې د هغو په واسطه چیغه وهل شوي ده، اعلان ته گومارل شوی کس یا کسان. | آن کس یا کسانی که چیق شان کشیده شده ، آن کس یا کسانی که به نقاره زدن گماشته شده بودند، به اعلان گماشته شده.

پول pōl- [ا،م،ج]- خوټه، خوټي . | خصیه ،خصیه ها .

پول pol -[ق]- دانه ، داني. د دانو دشمېر له پاره معیارده . لکه : دو پول امار dū pol amār ،دوه داني انار. تري پول کیلا، دري چکی پنېر، چتا پول، پوچ پول ... . | دانه . برای شمارش دانه باب معیار است.مثلا : دو پول امار dū pōl amār ،دو دانه انار. تري پول کیلا، سه کلچه پنیر، چتا پول ،پوچ پول ... .

پول بېرښون pōl- bērṣə̄w̃ -[مص]- دانسان یا د حیوان خوټي ایستل، خصي کول . | کشیدن خایه ،خصی کردن انسان یا حیوان .

پول بېرښوون pōl- bērṣəwə̄w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه خصي کول. | به واسط کس دیگرخصی کردن، را گویند.

پول بېرښي شته pōl- bērṣē-štə -[ص،مف، مذ،م،ج]- خص شوی،خصي کړل شوی،هغه چي خوټي یې ایستل شوي وي. | خصی شده، آن یا آنهای که خایه های شان کشیده شده است.

پول پول pol- pol - [ص]- دانه دانه، دانه وانه . لکه چي د تسبیح داني، دانه وانه شي . | دانه دانه . مثلاً : وقتی تارتسبیح کنده شود ، دانه ها تیت می شوند .

پولات pulāt -[ا]- پولاد . دا دخیله کلمه ده چي فکر کوم له توپک

سره یو خای ژبی ته را داخل شوی ده . | فولاد . کلمه دخیل بوده ،فکر می کنم که سالها قبل شاید با تفنگ یکجا داخل زبان شده باشد . پولات جمدار

پولات پروس pulāt prōs -|ص|- اوسپنیز تیغ باب،جارحه وسیلی لکه توره،چره ،پیش قبض او نور. | تیغ باب،وسایل جارحه ، سلاح اهنی شامل شمشیر،کارد ،پیش قبض و غیره. درشعری آمده است:

پولات پروس

لو ورابر اوداں میلي بوت

پولات پروس اوداں میلي بوت.

ترجمه: جنگ با تفنگداران

جنگ با دارنده گان تیغ های فولادین . (ادبیات شفاهی نورستان ،چاپ سوم،ص۱۵۳)

پولات جمدار pūlāt ĵamdār -|ا،ص|- توپک یا توری ته ویل کیږي. پولات هماغه فولاد، په معنا ده . نن دغه کلمه څوک نه استعمالوي . | به معنای شمشیر یاتفنگ بوده ،اما امروز ازکاربرد افتاده است. پولات به معنای همان فولاد است. یک شاعرانتقامگیری خود را این گونه ستوده است :

یومه بکوره چود پي جندول مبدان پوژں

پولات جمدار موشاو پی بجورکنه ی کرںچود .

ترجمه: صدای(تپ تپ) پای ما درآن دورها درمناطق جندول ومیدان طنین انداز است

من انم که با نشان دادن شمشیر درباجورانتقام گرفته ام. (ادبیات شفاهی نورستان ،ص ۱۴۱)

پولانگ pūlāŋ - [ا]- ماشومانو ورین اوږد جاکت ته وایي چې ترزنگنو پورې رسیږي . دکشمیر خلک ددغه ډول لوی جاکټ په تن کوي. | جاکت پشمی دراز طفلانه را گویند که تا سرزانو درازی دارد. مردم کشمیر کلان تر این نوع جاکت را به تن می کنند.

پول pöl -[ا]- مینځل، پرېول، په اوبو صفا کول. | شستن، با آب پاک کردن،شستشو.

پول pöl -[ام]- ومینځه، پرېوه. | بشوی، با آب صفا کن،شستشوبده.

پولاں اوں = پولاں وں pölā̃ ū -[مص]- خان مینځل، غسل کول،خان صفا کول. | تن شستن، خود را شستن، استحمام کردن .

پولاں گوسته pölā̃-gōstə -[ص مف،مذ،م،ج]- مینځل شوی، هغه کس یا کسان چې خان یا خانونه یې مینځلي دي. مونث یې، پولاں گښتي pölā̃-gē-štī ، ده. | شسته شده، آن کس یا کسانی که خود را شسته اند. مونث این کلمه ، پولاں گښتي pölā̃-gē-štī ، می باشد.

پولاں له pölā̃lə -[ص فا،مذ،م،ج]- خان مینځونکي، هغه کس یا کسان چې خان مینځي . ددغه کلمی اصلي بڼه پولاں اله ، ده. مونث صیغه یې، پولاںلي= پولاں ایلي pölā̃lī = pölā̃ ēlī ،ده . | حمام کننده، آن کس یا کسانی که خود را می شویند. گونه اصلی این کلمه پولاں اله، است. صیغه مونث این کلمه پولاںلي= پولاں ایلي pölā̃lī = pölā̃ ēlī ،می باشد.

پولسوں pū-lasū̃ -[مص]- د هدف خطا کول، دهدف ویشتل نتوانېدل . | هدف را زده نتوانستن،به هدف اصابت داده نتوانستن .

پولسوں pū-lasə́w̃ -[مص]- په بل کس باندی هدف خطا کول. | برکسی دیگر خطا نمودن هدف.

پول کڑں pül kř̃ -[ا،م،ج]- د یوه بوټي نوم ده . | نام یک نوع بته است.

پولله pöl/ə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- مینځونکي، پاک کوونکي، هغه کس یا کسان چې مینځي . | شوینده،پاک کننده ، کس یا کسانی که می شویند یا پاک می کنند .

پولوشت pülū̃št -[ا،م،ج]- د اوبو څاڅکي ، شبنم . | قطره آب، قطرات آب، شبنم .

پولوشت نیشوں pülū̃št nīšū̃ -[مص]- شبنم ورېدل، شبنم کېناستل. | باریدن شبنم، شبنم نشستن.

پولوں pölū̃ - [مص]- مینځل،دمخ، لاس اوپښو اود لوښو مینځلو ته ویل کېږي. دجامو مینځلو ته، نیجوں nīǰū̃ ،ویل کېږي . | شستن . مثلاً شستن دست، پا و روی وظروف. برای شستن لباس کلمه نیجوں nīǰū̃ ، استعمال می شود .

پولوں pöləw̃ – [مص]- دبل چا لاس اوپښویا بدن مینخلو ته ویل کیږي، دمړي مینځل . | شستشو دادن دست وپای یا بدن دیگران، استحمام دادن، غسل دادن میت .

پولوېت pöləwēt -[ج،غا]- ورومینځل شو . لکه: تې دوشت پولویت te dōšt pöləwēt ، دهغو لاسونه ورومینځل، دهغو لاسونه ومینځل شول . | شسته شد . مثلاً: تې دوشت پولویت te dōšt pöləwēt ،دست های آنها شسته شد،دست شان شسته شد.

پولې pölē-[ما]- ومینځل. ایں دوشت پولي ī dōšt pölē ،ما لاسونه ومینځل. ټولو شخصي ضمیرونو له پاره دغه کلمه استعمالیږي. | شسته شد . ایں دوشت پولی pölē ī dōšt ،من دست شستم. به همه ضمایر شخصی ،این کلمه استعمال می شود.

پولې شته pölē-štə -[ص مف ،مذ]- مینځل شوې . | شسته شده .

پولوې شته pöləwē -štə -[ص مف]- ورمینځل شوې،په نورو باندی مینځل شوي. مونث يې پولوې شتی pöləwē -štī ، ده. | شسته شده (ازشخص دیگر)، توسط دیگران شسته شده. مونث این کلمه پولوې شتی pöləwē -štī ، می باشد.

پوم pūm-[ق م]- ترڅنگ .هغه ځای چې د اشاره شوې مکان ترڅنگ واقع وي . | درکنار، کنارآن. آن مکانی که درکنار مکان اشاره شده

موقعیت داشته باشد.

پوڼت = پونت pũt ,pūnt -[ا]- لار، دتګ او راتګ لار، سړک . | راه،جاده، خیابان،راه رفت و آمد. این کلمه درزبان آریک path ، درزبان ویدایی path،درزبان آریانی paθa، و درزبان اوستایی pasā می باشد. (سرمحقق داکتر اورمړ،ص۳۱)

پوڼت اوتوڼ pũt ūtə́w̃ -[مص]- چا ته لاره ورکول چې تېر شي، لاره پرېښودل،لار ورکول. | راه دادن ،راه گذاشتن برای عبورکسی.

پوڼت چوروڼ pũt čürə́w̃ –[مص]- د لار قطع کول، دلار بندول . یعنی د لارې څخه هیڅ استفاده نه کول . | مسدود نمودن راه، متروک قرار دادن راه رفت وآمد، متروک ساختن راه رفت وآمد.

پوڼت چو pũt čū -[ا،ص]- پلې تګ، پیاده تګ، په پښو تګ. | پیاده، پیاده رفتن، پیاده روی، با پا راه رفتن.

پوڼت چوېن pũt čūẽ -[ص،ق]- پیاده تګ .| رفتاربا پای، پیاده روی .

پوڼت ښنټي pũt ṣanṭī - [ص]- دلارې مل، دسفر مل. | همراه ، یار راه ،همسفر.

پوڼت کوي pũt kōi -[ص]- دلار جوړولو کار، هغه کار چې دلار یا سړک جوړولو له پاره وي . | راه سازی، کاری که برای ساختن راه یا

سرک صورت می گیرد.

پونډري pündṛī -[ا،م،ج]- دمالگي لوښي .|نمکدانی،نمکدانی ها .

پونه pūnə́ -[ا]- دانسان دوجود دواړه اړخونه چې پښتورگي موقعیت لري . | هردو طرف بدن که گرده ها در آن جا موقعیت دارند.

پونـډره pūnḍrə́ - [ا،ص]- گـرد، گـردی . | کلوله، گِرد،مـدور، کروی، جسم گرد .

پونـډره سـته pūnḍrə́-stə -[ص]ـ گـرد، گـردی شـی، گـردی شکله،غونداری شي . گروں پونډره سته تیاس garũ pūnḍrə́-stə tiās ، توپ غونداری (گردی)وي . | گرد ، مدور، کلوله، به شکل گرد . گروں پونډره سته تیاس garũ pūnḍrə́-stə tiās ،توپ گرد می باشد.

پونډل pūnḍəl-[ا]- رغړل، رغړېدل. | لول خوردن،لولیدن .

پونډل pūnḍəl-[ام]- ورغړه . | لول بخور.

پونډلوں pūnḍə́lũ -[مص]- رغړل، رغړېدل . | لول خوردن .

پونډلوں pūḍə́ləw̃ –[مص]- رغړول. | لول دادن .

پونډلووں pūḍə́ləwəw̃ –[مص]- په دوهم کس یا کسانو باندي څوک یا څه شی رغړول. | لول دادن شخص یا شی توسط شخص یا اشخاص دوم .

پونډلیاسته pūnḍə́liā-stə -[ص فا ،مذ]- هغه څه چې رغړي، هغه څه چې د رغړېدلو په حال کې ده، یا وو . سکه پونډلیاسته کس او ا sәkә pūnḍə́liā-stә kas ō ā ،دغه چې رغړي څه ده. سی پونډلیاسته کس اوړي se pūnḍə́liā-stә kas ōṛī ، هغه چې رغړېده څه وو. | آنچه که لول می خورد، آن چه که درحال لول خوردن است ویا درحال لول خوردن بود . سکه پونډلیاسته کس او ا؟ sәkә pūnḍə́liā-stә kas ō ā ، آن چه که لول می خورد چه است؟. سی پونډلیاسته کس اوړي se pūnḍə́liā-stә kas ōṛī، آن چه که لول می خورد چه بود.

پونډلي شته pūnḍə́lī-štә -[ص مف،مذ]- رغړېدلي ، هغه څه چې مخکې رغړېدلي ده. | لول خورده ، آنچه قبلاً لول خورده است.

پونډلي شته pūṇdə́lē-štә –[ص مف،مذ،م،ج]- رغړولی، رغړول شوی . | لول داده شده ، آنچه لول داده شده است.

پو نشله pū-našə́lә -[ص فا،مذ]- پیېلونکی، هغه څوک چې له نري سوري څخه تار تېروي .لکه له ستن څخه تار تېرول یا د تسبیح دانې په تارکې پیېل. | تیر کننده تارازسوراخ کوچک، مانند تار کردن سوزن ، تارتیر کردن در دانه های تسبیح .

پونشوں pū-nášū̃ -[مص] – پیل،پیېل، دیولوی شي لاندې کوچنې شي اېښودل . | درکشیدن چیزی در چیز دیگر. مانند : تیرکردن تار

پووں

ازسوزن، درزیریک چیز کلان چیزخورد گذاشتن.

پونشوں pū-našə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه پیپل . | درکشیدن به واسطه کس دیگر.

پوڼیک pūṇīk –[ا،م،ج]- پښتورگي،بډوډی.|گرده،گردهها.

پوڼیک

پوڼیي pūṇēi -[ا]- دپښو دشا ماهیچه . | نرمهٔ ساق پا، ماهیچهٔ ساق پا، قسمت گوشتی عقب ساق پا.

پوو pöw –[ق ز]- تیرکال، پروسږکال . ایمه ایي پوو ایي ګیږي جیڼت اوږي īmə ēi pöw ī gēṛī ĵēnt(ĵẽt) ōṛī ،**زما مور تیرکال دا وخت ژوندی وه.** | **پارسال،سال گذشته** . ایمه ایي پوو ایي ګیږي جیڼت اوږي īmə ēi pöw īī gēṛī ĵēnt(ĵẽt) ōṛī ،**مادرمن پارسال درین وقت زنده بود.**

پووره pöw-rə -[ق ز]- پروسږن، پروسږني، د پروسږکال . پووره ویل به ست اوښلي کوڼ بوسته نو pöw-rə wēl-bə sat ūṣə́lī kũĩ böst nū (na+ō) ،**تیرکال غوندې باران هیڅکله نه ده شوی . | پارساله ، ازسال گذشته.** پووره ویل به ست اوښلي کوڼ بوسته نو pöw-rə wēl-bə sat ūṣə́lī kũĩ böst nū (na+ō) ،**به مانند پارسال هیچگاه باران نه باریده است.**

پووں (پو+اوں) pū-ũ =pū+ ũ -[مص]- پرپوتل، د لمراو سپوږمی پرپوتل ، دلمرپرېوتل، له کندو ځخه تیرېدل، له سترګو پنا کېدل.

پَی سوي پوگي sōi pū- gē ،لمرپرپوت .| غروب، غروب آفتاب ومهتاب، عبور ازیک کوه یا کوتل، پنهان شدن آفتاب ومهتاب از دید . سوي پوگي sōi pū-gē،آفتاب غروب کرد.

پوي pōi -[ا]- دوکه . يي پوي پره توم ye pōi pratōm ،زه يي دوکه کړم. | فريب . يي پوي پره توم ye pōi pratōm ،مرا فريب داد.

پوی پرون pōi prũ -[مص]- دوکه کول، دوکه ورکول،په دروغو ډاډينه کول. | فريب دادن،به دروغ اطمينان دادن،فريفتن.

پـی pai= pái -[ض اشا،پيشيـ]ـ دغه کلمه دمخينه په ډول د ځينو فعلونو يا مصدرونوپه سرکي راځي چي کلمي ته د طرف او خوا معنا وربخښي . لکه: پی تیاں pai-tiã، شمال غرب يا شمال شرق خوا ته. همدارنګه په ځينو کلمو کي د اوچتولو، په معنا ده. لکه : پی کوژں pai kōř، (ورباندي لرګی) اوچت کړ(چي ويې وهي) اونور. | اين کلمه به حيث ضمير اشاری در پيش از افعال وکلمات ذکر می گردد که به کلمات و افعال ويژه گی سمت وسو را می دهد . مانند پی تیاں pai-tiã، به طرف شمال شرق وشمال غرب را نشان می دهد. يا پی کوژں pai kōř ، (به هدف زدن) بلند کرد.

پَـی pai = pái -[ق، پيشيـ]- دګوزاراو وهلو په نيت لاس يا لرګی اوچتول. د پی چوں مصدرڅخه ده. | بالا بردن دست يا يک شی به نيت

زدن .

پی= په ي؟ paē -[استف]- اوري؟،غوږدي ده. | می شنوی؟،گوشت است

پي pī - [ام،ما]- وڅښه ، (هغه) وڅښل .(دپیوں pīū̃ مصدر څخه ده.)

. | بنوش ، (او) نوشید .ازمصدرپیوںpīū̃ می باشد.

پي pē -[ض اشا،پیشیـ]- بنـي خواته،هغه خوا . دغه کلمه مخینـه پـه توګـه دځینـو کلموپـه سـرکي راځـي چـي ښـي خواتـه طـرف اويـا د شـيانو موقعيت ښيي. ندي پي - ایں nadī pē - ẽ ،دسیند پـه هغه خوا، لـه سـیند څخه هغه خواته، دسیند پوري غاړه . | این کلمه طرف راست را نشاندهی می کند، آن طرف .این کلمـه کـه درموقعیت پیشینه بعضـی کلمـات مـی آید، سمت یـا موقعیت اشیا را درسمت راست نشـان مـی دهد. ندي پي - ایں nadī pē - ẽ،آن طرف دریا،ازدریا به آن طرف .

پی اتـر = پی تـر paētr = paē atər -[ق]- پورتـه، اعلا، ترنوروښه، لـه ورته ځیزیا کس څخه ښه یـا اوچت. ایـي امـا کـه پـی اتـر امـا نوت ī amā –kə paē atər amā nūt، لـه دغه کورڅخه ښـه کورنشتـه. | بالاتر، بهتر، خوبتر،برتر، اعلا،ازجنس مشابه ویا شخص مشابه بهتر. ایي اما که پی تر اما نوت ī amā –kə paē atər amā nūt،،بهتـرازین خانـه، خانهٔ نیست.

پی اوں pai ū̃ -[مص]- پورتـه کیدل، پورتـه خای تـه ختل، سپرېدل(پـه موټر یا په بل څه سپرېدل). | بالا شدن، بالا شدن برهرنوع مرکوب.

پې اون pē- ũ -[مص]- له یو معبر ځخه تېرېدل ، له یوخای ځخه پـه پښو تېرېدل. شین که پې اون ښه ویدینوم šīn kə pē-ũ-ṣə wīdənōm، لـه پلچـک ځخـه تېرېـدو تـه وډارېـدم. | ازیـک معبـر بـا پـا گذشـتن، ازیـک جـا تیرشدن. شین که پې اون ښه ویدینوم šīn kə pē-ũ-ṣə wīdənōm ، بـرای تیر شدن از پلچک ترسیدم.

پـې اون pē- ũ -[مص]- دیـوی معاملې حل کېـدل، دیـو مشـکل حل کېدل. مېله پې گو melə pē gō، موضوع حل شو. | راه حل یافتن بـه یـک موضـوع، دریافت راه حل بـرای یـک مشـکل. مېلـه پـې گـو melə pē gō ، ستونزه حل شوه.

پې پاتون pē-pā táw̃ -[مص]- گام اخیستل، وړانـدې گـام اېښـودل. | گام برداشتن، به پیش قدم گذاشتن، قدم برداشتن.

پْیا(پې آ)! ؟ pīā -[ما]- ودي ځښـه؟ ،ویـې ځښـل! ؟. | نوشـیدی؟ ،(او) سر کشید!؟،نوشید!؟.

پـې اروړون pē- arūṛũ -[مـص]- مـخ گرځـول، مـخ اړول. پـه اصطلاح کي دناروغ حال خرابېدو ته هم کارول کېږي، دمیراث شوي کس د جایداد خاوند کېدل . | روی گردانیدن،رخ برگشتاندن. دراصطلاح بـه معنـای بد تر شدن وضع مریض نیز استعمال می شود. مالـک شدن جایداد شخص بی اولاد.

پْیاس piās - [ح جا،م]- (هغه) ښبني . | (او) مینوشد .

پَیاس paeās – [ح جا،م]- (هغه) اوري . | (او)می شنود.

پْیاست piāst - [ح جا،ج]-(هغوی) ښبني .اکه آو پیاست akə āw piāst،دوي اوبه ښبني. | (آنها) می نوشند . اکه آو پیاست akə āw piāst ،اینها آب می نوشند.

پَیاست paeāst- [ح جا ،ج]- (هغوی) اوري .لکه :تی پیاست te paeāst ،هغوی اوري. | می شنوند .مانند :تی پیاست te paeāst ،آنها می شنوند .

پْیاسیِ؟ piāsẽ - [ج]- ښبنی ؟ . وي آو پیاسیِ wi āw piāsẽ ، تاسو اوبه ښبنی؟ | می نوشید ؟. وي آو پیاسیِ wi āw piāsẽ ،شما آب می نوشید؟.

پی اله = پی آله peālə , pē- alə - [ص]- هغه جزا چي چا ته لازمه وي. | جزای که برای کسی لازم و مناسب باشد.

پی اله = پی آله pē- ālə - [ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چي ښي یا چپ خواته د تلو په حال کي دي یا وي. پی اله منښ کي اوڕي pē – ālə manaṣ kī ōṛī، دغه کس چي ته ځوک و. | آن کس یا کسان که درحال رفتن به طرف راست یا چپ اند یا بودند. پی اله منښ کي اوڕي

pē – ālə manaṣ kī ōṛī، شخصی که می رفت کی بود.

پی الہ pai- ālə -[ص فا،مذ،م،ج]- سپرېدونکي، هغه څوک یا کسان چي نقليه وسيلي ته د پورته کېدوپه حال کي دي . ددغه کلمی مونث صيغه پی ايليēlī -pai، ده. | سوارشونده بر مرکوبی ،کسی یا کسانی که در حال بالا شدن بر مرکوب است یا اند . صیغه مونث این کلمه پی ايليēlī- pai ، است.

پی الہ ستہ pe ālə-stə -[ص]- هغه جزا چي چاته لازمي اومناسب وي . | جزایی که برای کسی لازم ومناسب باشد، جزای که کسی لایقش باشد .

پیام piām- [ح جا،م]- څښم، دڅښلو په حال کي یم . | می نوشم، درحال نوشیدن هستم .

پېام = **پی ام** paeām -[ح جا،م]- اورم، د اورېدو په حال کي یم. | می شنوم، درحال شنیدن هستم .

پی اوں pai ū̃ -[مص]- سپرېدل،سپرېدل پر هرډول دسپرېدو شي باندی. لکه : موټر،اس، خر ، ترفیع کول، ارتقا کول، ټولنيز موقف لوړېدل، هغه هدف خواته تګ چي دفاعل موقعیت ته مایل واقع وي . | سوارشدن ،سوارشدن بر هرنوع مرکوب، ترفیع نمودن، ارتقا نمودن ، ارتقای موقف اجتماعی، رفتن به سوی هدفی که به تناسب موقعیت فاعل در میلان قرار داشته باشد .

پی اوں paēũ -[مص]- اورېدل . | شنیدن ،استماع نمودن .

پی اوں pē- ũ -[مص]- هغه چا ته یا هغه خواته ورتګ چی د ځمکي په عین سطح کی واقع وي . | نزد کسی یا جایی رفتن که درعین سطح ارضی قرار داشته باشد.

پی اوں

پی بو pai- bö -[م،مذ،غا]- نوماندشو،کاندید شو. لوټ پی بو lūṭ pai bö ځوان خان نوماند کړ، ځوان کاندید شو. | کاندید شد . لوټ پی بو lūṭ pai bö ،جوان کاندید شد، جوان خود را کاندید کرد.

پی بوں pai- bũ - [مص]- نوماندکېدل، کاندید کېدل، دیوکاردکولو له پاره وړاندې کېدل. |کاندید شدن،خود را برای اجرای کاری پیش کشیدن.

پی بوں pai- bũ - [مص]- پورته کېدل، اوچتېدل،په مایل ډول پورته کېدل لکه دپایکو لرګی. | بالا رفتن، بلند شدن، به گونه مایل بلند شدن مانند چوب پایکو.

پی بي pai- bī -[م،مو،غا]- نومانده شوه. کچکي پی بي kačikī pai bī ،پېغله نومانده شوه. | کاندید شد. کچکي پی بي kačikī pai bī ،دوشیزه کاندید شد، دوشیزه خود را کاندید کرد.

پی بیاک pai-biāk - [ا]- نوماند، په هرموضوع کی خان ښوونه کول، دیو موضوع په اره دچا نوم یادېدل .لکه چی متل دی : پی بیاک کي،

پیپَلون

موشته ځناک کي pai-biāk kī , mūštə́ cịnāk kī ، نوم دچا گټه دچا، نوم دچا وخوړه چا، کار دچا بد نام ځوک . | کاندید، به کسی گفته می شود که درهرموضوع خود را بجا وبي جا انگشت نما بسازد، به ارتباط موضوع نام کس یاد شدن ،دروابستگی یک موضوع نام کس ذکر شود . مثلی است که می گویند : پی بیاک کي، موشته ځناک کي pai-biāk kī, mūštə́ cịnāk kī ،نام ازکی کام ازکی، کار ازکي بد نام کی .

پي پا تون pē -pātaw̃ -[مص]- گام اخیستل، قدم اخیستل، تلل، تگ. | گام برداشتن، قدم زدن، رفتن، رفتار.

پـی پلبلــه pai- palēlə́ -[ص فا ،مذ،م ،ج]- لوړخای ته توپ وهونکي،هغه کس یا کسان چي په منده انتقالی وسیلي ته خیژي. | جهنده به جای بالا،آن کس یا کسانی که با تیزی بروسیله انتقالی بالا می شوند.

پي پلبلــه pē- palēlə -[ص فا ، مذ ،م ،ج]- یرغل وړونکي ،هغه کس یا کسان چي حمله ووړي، دویالی یا رود له یوی غاړی بلي غاړي ته توپ وهونکي . | هجوم برنده،حمله کننده یا حمله کننده ها، ازیک لب رود یا جوی به لب دیگرخیز زننده یا خیز زننده ها .

پـی پَلـون pai- palũ- [مص]- لوړخای ته توپ، په تیزی نقلیه وسیلي ته ختل . | خیز به جای بالا، بالا شدن به چستی بروسیله نقلیه.

پیپَلون = پي پلون pē-palũ-[مص]- په زوره زنا کول، جنسي

تېرې، دچا په ناموس په زوره تجاوزکول. | تجاوزجنسی، با زور وجبرزنا کردن، برناموس کسی تجاوز کردن .

پېپلون = پې پلون pē-palũ- [مص]- یرغل، یرغل وړل، حمله کول. لکه : یومه گول به کټکي پېپلېت yōmə gōl- bə kaṭəkī pē-palēt ، زموږ دوطن لښکرو پرې یرغل وکړه . | حمله کردن، هجوم بردن ، یورش بردن، تعرض کردن. مانند : یومه گول به کټکي پېپلېت yōmə gōl- bə kaṭəkī pē-palēt ،لشکریان وطن ما حمله بردند.

پېپلون pē-palũ - [مص]- توپ ، توپ وهل ،د ویالی یا خوړ له یوی غاړی بلې غاړې ته توپ وهل. | خیز زدن به آن سو، خیز از یک سوی رود، جوی یا کانال به سوی دیگرآن،جهیدن، خیز زدن .

پېپلون pē-paləw̃ -[مص]- یرغل یا حملې ته هڅول ،دحملې قومانده کول، دویالې یاسیند له یوې غاړې څخه بلې غاړې توپ ته څوک هڅول . | قومانده کردن برای حمله، تشویق به حمله، تشویق به هجوم بردن ، تشویق یا کمک به کسی که از یکطرف جوی به طرف دیگر خیز بزند.

پیت pīt- [ا]- تریخه . | تلخه، کیسه صفرا.

پې تیان pē-tiã -[ق م]- ښي خواته یا چپ خوا ته، په هغه خوا . | به طرف راست یا چپ، به آن طرف.

پې تیاو ویون pē-tiāw wīũ -[مص]- له نیږدی نښه کول، له

نېږدي پـه مردکي ويشتل. | ازنزديـک بـا مرمـی زدن، ازنزديـک بـا مرمـی هدف قرار دادن.

پېترلـه pē-tarə́lə -[ص فـا ،مذ،م،ج]- هغـه کس يـا کسـان چـي لـه ويالي يا له سينده پوري وځي . مونث يي، پېترلي pē-tarə́lī ،ده . | کسی يا کسانی که از کانال يا رود می گذرند يا درحال عبور اند. مونث آن پېترلي pē-tarə́lī ، است.

پېتروله pētarə́wə́lə -[ص فا ، مذ،م،ج]- پـوري ايستونکي ،هغـه کس يا کسان چي بل څوک له کاناله او يا له سينده پوري باسي .مونث يي پېترولـي pē-tarə́wə́lī ،ده . | عبوردهنـده ، کسـی کـه شـخص يـا چيـز را ازرود عبور می دهد. مونث اين کلمه پېترولي pē-tarə́wə́lī ،است.

پېترن pē-tarə́n – [ا]- دسيند هغه برخه چي دتېرېدو امکان ولري، په سرک باندی د تېرېدو ځانګړې ځای يا نښه. | آن جای رود که عبـور از آن ممکن باشد، کوريدور عبور از سرک .

پېتروں pē-tarũ –[مص]- پوری وتل، له سيند،کانال ، لـوبي ويـالي اويا له سرک څخه پورې وتل . | عبور کردن، گذشتن ازرود، کانـال وجـوی کلان وسرک .

پېتروں pē-tarə́w̃ –[مص]- پوری باسل، له سيند، لـه لـويی ويـالی يا خوړ اوسرک څخه ديوه شي يا کس پورې باسل يا تېرول. | عبـوردادن ،

تیر کردن یک شی یا شخص ازرود، سرک ،کانال یا شیله .

پېتري شته pē-tarī -štə́ -[ص مف ،مذ،م،ج]- پوری وتی ،هغه چي له سینده تېرشوی دی . ددغي کلمي مونث پېتري شتي -pē- tarī -štī ،ده | عبور کرده، تیرشده، آن که از کانال یا رود یا سرک عبور نموده است. مونث این کلمه پېتري شتی pe-tarī-štī ،است.

پېتري شته pē-tarē -štə -[ص مف،مذ،م،ج]- پوری ایستل شوی ، پوري باسل شوي . مونث يې پېتري شتي pē-tarē -štī ،ده. | عبور داده شده ، گذشتانده شده . مونث این کلمه پېتري شتي – pē-tarē štī، است.

پیتیکنیک pitīknīk- [ا،م،ج]- دبنخو یو ډول اواره د سپینو زرو غوږی ده چي ورته پوشده هم وايي. | گوشوارهٔ نقره یی که به شکل هموار ساخته شده است. این گوشواره به نام پوشده هم یا د می شود.

پیتیکنیک

پېتنگ pē-taŋ -[ا]- رسېدنه، بس کېدنه، برخمن کېدل. | رسیدن، به دست آوردن،کفاف،کفایت.

پېتنگاو pē-taŋāw -[ام]- تولو ته ورساوه، څوک ورځخه محروم نه شي، ټول برخمن شي . | به همه برسان، کسی محروم نماند،همه مستفید گردند.

پېتنگوله pē-taŋə́wálə -[ص فا ،مذ ،م،ج]- په ویش کی ټولو ته

رسوونکي، ښه وپشونکي . | درتقسیم به همه رساننده، تقسیم گرخوب .

پېتنګون pē-taŋū̃ -[مص]- په مېلمستیاو کي دیوه شی بس کېدنه ، تولو ته رسیدنه. | بسنده بودن، کافی بودن، به همه کافی بودن، به همه رسیدن ممکن باشد.

پېتنګون pē-taŋə́w̃ – [مص]- تولو ته رسول، په سنجش ویش . لکه : انا ویدیشاں ښه پېتنګاو anā widīšã̄-ṣə pē-taŋāw ، غوښه تولو میلمنو ته ورسوه، یعنی باید لږ نه شي . | رسانیدن،بسنده ساختن، به اجرا گذاشتن . مثلاً گفته می شود: انا ویدیشاں ښه پېتنګاو anā widīšã̄-ṣə pē-taŋāw ، گوشت را به مهمانان برسان . به این مفهوم که کمی نکند .

پېتنګي شته pē- taŋī-štə -[ص،ما]- تولو ته رسېدلي، هغه څه چې په وېش کي تولو حاضرینو ته رسېدلي وي . دغه کلمه د وېش دشي ډېربښت ښیي. | به همه رسیده ، آنچه که درتقسیم به همه رسیده باشد. این کلمه زیادت وفراونی چیز مورد تقسیم را نشان می دهد.

پېتنګي شته pē- taŋī-štə -[ص مف، م،ج]- (په مېلمستیا کی) تولو ته رسولي ، تولوته رسول شوی. دغه کلمه په وېش کي د وېشونکي کس لیاقت او مهارت ښیي. | (درمهمانی) به همه رسانیده شده . درین کلمه لیاقت ومهارت شخص تقسیم کننده بیان می شود.

پیتښي توپک pitēi tüpịk -[ا]- پلته یي توپک. دخیله کلمه ده. |

تفنگ فلیته یی، تفنگ دهن پرقدیم . کلمه دخیل است.

پَی توں **pai- táw̃** -[مص]- دمنصب لورول ، دژرندی اویا دمېچن خای په خای کول . | ارتقا دادن ،بالا بردن منصب،همچنان برای نصب وجا به جایی دستاس وآسیاب رانیز گویند.

پی توں **pē- táw̃** -[مص]- له اوږ بارکته کول،له شا پتی کته کول. | ازشانه بارپایین کردن، ازپشت بارپایین کردن.

پَی توںه **pai tawə̃** -[ا]- پای پېچ، هغه نوار چې نارینه یی په پښو تړي . | پای پیچ،نواری که مردها به ساق پا بسته می کنند .

پَی تیشته = **پی تی شته** **pai- tai-štə** - [ص مف،مذ]- لوړ کړی شوی،لوړتیا ورکړ شوی(شخص)، لوړ خای کي ایښودل شوی . | (شخص) ارتقا داده شده، درجای بالا گذاشته شده .

پی تیشته = **پی تی شته** **pē- tai-štə** -[ص مف، مذ]- په مایله خمکه باندي ایښودل شوی (بار) . | (بار)گذاشته شده دریک زمین یاسطح مایل.

پېجي

پېجي **pejĩ**-[ا،م،ج]-عقاب، عقابان. | عقاب،عقاب ها .

پېجي کوڑ **pejĩ kōř** -[ا،ص،م،ج]- د عقاب بچی . | جوجهٔ عقاب.

پېجي مڑّ **pejĩ mř** -[ا،ص]- دعقاب خاله . | آشیانه عقاب .

پېجي گيگيري peǰī gigirī -[ا]- گونګری . له اسلام څخه پخوا دغه ډول گونګری چی ښاپسته اواز یی درلود ،د مېړنیو اوجنګیالیوکسانو ښځو او نجونو دغاړی په مریو کی په دواړو خواو پوری ګنډل. داسی ښکاري چی جنګیالیو هم دغه ډول گونګری په خپلو کمربندونو(سوتري) ډکېتي) پوری ګنډل. | زنگوله خوش اوازی بود که قبل از اسلام،زنان ودختران افراد جنگجو،به طرف راست وچپ مهره های گردن خود،می دوختند. معلوم است که جنگاوران این گونه زنگوله را به کمربند(سوتري) خود می بستند.چنانچه جنگاوری دراین شعربه ان این چنین اشاره نموده است .

پجیگیگیري

ایمه گیگیري چود نورکېلی تېنګا پوژں

پېجي گیگیري چود شیناوري تېنګا پوژں.

ترجمه : صدای زنگوله ام را دشمنان درنورکېلي (قریه مانوگی کنر) شنیدند

صدای زنگوله کوچکم را دشمنان شینواری شنیدند . (ادبیات شفاهی نورستان ،چاپ سوم،ص ۱۵۰)

پېچوټه pečūṭə́ -[ص]- بی زړه ،کم جرأت، هغه ته ویل کېږي چی اجتماعي جرات ونه لري . | گوشه گیر،کم جرات، پس رفته،کم دل. به کسی گفته می شود که جرأت اجتماعی نه داشته باشد .

پی چیله pai -čīlə -[ص فا ، مذ، م،ج]- د وهلو په نیت لاس یا لرگی اوچتونکی . | بلند کننده دست یا چوب به نیت زدن .

پی چوں pai- čū̃ -[مص]- د وهلو په نیت د لاس یا د لرگي اوچتول.

| بلند کردن دست یا چوب به قصد زدن .

پیخـاو -pecāw [ا]- سیوری . جلـه پیخـاو pecāw ĵalə ، د ونـي سیوري . | سایه . جله پیخاو ĵalə pecāw ،سایه درخت .

پیخاں -pecā̃ [ا،م،ج]- چرکانی ،هغه تیره چې قصابان چاړه وربانديٟ تیره کوي ، دغاښونو بریخ کېدلوتـه هم وايي. ایمـه دوںت پیخاں بو imə dū̃t pecā̃ bö ،زماغاښ بریخ شو. | سنگی کـه قصابان بـه واسطه آن کارد خود را تیز می کنند،حساس شدن دندان درمقابل جویدن بعضی خوردنی ها ،را نیز گویند. ایمه دوںت پیخاں بو imə dū̃t pecā̃ bö ،دندان من کند شده است.

پیخله picə́lə -[ص فا ، مذ، م،ج]- واړه واړه کوونکي، مـاتوونکي، هغه کس یا کسان چې (په کاسـه کې ډوډۍ) مـاتوي . مونث یې پیخلي picə́lī ،ده . | میده کننده، خورد خورد کننـده ، آن کس یـا کسانی کـه (نـان را درکاسه) میده می کنند .مونث این کلمه پیخلي picə́lī ،است.

پیخں -picĵ [ص،ج]- بخرکي، ټوټکي، واړه واړه ټوټې. | پرخچـه ها، توته، ریزه گی مانند ریزه گی نان، آهن، سنگ وغیره .

پیخوله picə́wələ -[ص فا،مذ،م ،ج]- هغه کس یا کسان چې پـه بل چا بانديٟ (په کاسه کې ډوډۍ) ماتوي . مونث یې پیخویلي picə́wəlī ،ده.

| آن کس یا کسانی که توسط شخص دیگر (نان را درکاسه) میده می کنند. مونث این کلمه پیخویلي picə́wəlī ،است .

پیڅون pīcũ - [مص]- واړه کول،واړه واړه ماتول. مثلاً: په کاسه کې د ډوډی ماتول. | میده کردن،ریزه کردن.مانند ریزه ویا میده کردن نان درکاسه .

پیڅون picə́w̃-[مص]- په بل کس باندی (د ډوډی) واړه کول، په بل کس یا کسانو باندی واړه واړه کول . | میده کردن (نان) توسط شخص دیگر، ریزه ریزه کردن توسط شخص یا اشخاص دیگر.

پېڅووله pecuwələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې د ونې د پوټکي په غوڅولو سره ونه وچوي. | آن کس یا کسانی که درخت را با بریدن پوست آن خشک می سازند.

پېڅوونpecūw̃–[مص]- دونې وچول. |خشکاندن درخت باقطع پوست آن.

پېڅووي pecūwī –[ا]- په یو تاکلي ځای کې دونې شا او خوا پوټکي لوڅول چې د ونې دپوستکي پاسنی او ښکتني ارتباط غوڅ شي، په ارادي ډول د ونې یا د ځنګل وچولو ته وایي .د ونو وچولو له پاره دا خاص محلي اصطلاح ده. | کندن پوست درخت دریک بخش معین که ارتباط بخش بالا وپایین پوست درخت قطع گردد، به صورت ارادی خشک ساختن درخت یا جنگل را گویند. این یک اصطلاح خاص محلی که برای خشکانیدن درختان به کار برده می شود.

پېڅووي شته pēcūwī-štə -[ص مف ،مذ]- پېڅووي شوې (ونه یا ځنګل)،هغه ونه یا ځنګل چې وچ کړ شوې وي. | درخت یا جنگل که به

طریقه پېڅووي خشک ساخته شده باشد.

پیڅـــه pīcə́ -[ص،م]- دتیـړو او لرگـو واړه واړه ټوټـو تـه وایـي . | پرخچه، توته های کوچک چوب ،سنگ وغیره را گویند .

پیڅه سته picį-stə -[ص مفـ]- هغه څه چي واړه واړه کړل شوي ده. | آن چه که ریزه ریزه شده کرده شده است.

پیڅي شته pīcē-štə-[ص مف، مذ]- په بل کس باندي واړه شوي . | توسط کس دیگر میده کرده شده.

پېدوں pedū̃ -[مص]- رسېدل، وررسېدل. مثلاً: تاسوته هدف تاکل کیږي چي یوه تیږه لس متره لري وغورځوی، که تاسو دغه کاروکولای شول، نوستاسو تیږه هدف ته رسېدلي ده. | پرتاب، رسیدن، رساندن. مثلاً : به شما هدف تعین می شود که یک سنگ را ده متر دورپرتاب نمایید ، شما به این کار موفق می شوید .لذا سنگ شما به هدف رسیده است.

پېدوں pedə́w̃ - [مص]- وررسول، تاکلی هدف یا ځای ته وررسول . لکه : تاکلی اندازی یا ځای ته تیږه اچول. | پرتاب نمودن، رساندن ، رساندن به هدف یا جای تعین شده . مانند: پرتاب نمودن سنگ به حد تعین شده.

پېدي pedī – و رسېد . دغه کلمه د پېدوں له مصدر څخه ده . لکه : تاسو نیت لری چی یوه تیږه شل متره لېری وغورځوی ،تاسو په دغه

پېدي

کارکی بریالی کیږی اوستاسو تیږه هدف ته رسیږي ،دا پېدي ده . | رسید .

این کلمه از مصدر پېدوں می باشد. مثلا شما قصد دارید یک سنگ را بیست متر دور بیاندازید ،شما درین کار موفق می شوید. به رسیدن سنگ پرتاب شده شما، پېدی گفته می شود .

پېدي= پدي pedi,padi –[ا،م،ج]- دا دغلو دانو دحاصلاتو تللو او د راکړی ورکړی له پاره ترټولو لویه معیاري لوښي ده چې دکلیمبورګ په خبره (۴،۱۰) کیلو ګرامه غله په کی حایږي؛ خو د سیمې خلک دغه اندازه د من یعنی د اوو کیلو برابر بولي . دغه لوښي د بادامو له لښتو څخه سیمه ییز کارګران اوبي . له دغه لوښي برسېره، بل لوښي دومته dūmṭə ده چې تقریبا نیم من غله دانه په کی حایږي . له هغه وروسته ګني کس ganiks ، تربکسه trēksə ،او کوس kōs په نومونو نورلوښي هم شته ،چې د غلو دانو دتللو له پاره ورڅخه کار اخیستل کیږي | ظرفی است که برای اندازه کردن غله دانه به کار برده می شود وبه قول کلیمبورگ ظرفیت(۴،۱۰) کیلوگرام را دارد . اما مردم محل ظرفیت این ظرف را به گونه تقریبی سیر یعنی هفت کیلو می دانند. این ظرف، معیار برای اندازه کردن وداد وستد حاصلات و غله باب میان مردم می باشد. ظرف مذکور از خمچه های تراشیده شده بادام کوهی ساخته می شود. ظرفی که نیم سیردانه را درخود جا می دهد، به نام دومته dūmṭə یاد می شود.همچنان ظرفی که تقریبا یک چارک دانه در آن جا می شود،به نام گنی کس ganiks وظرف کوچکتراز ان ، به نام تربکسه trēksə وکوچکتراز ان که درحدود یک پاو جا دارد ،به نام کوس kōs یاد می شود.

پېدي

قابل ذکر است،این همه ظروف ،که ازقدیم واحد واوزان داد وستد غله جات بوده اند،ازخمچه بادام کوهی،توسط کارگران محلی ساخته می شوند.

پېډنگ pē-ḍaŋ -[ا]- مطابق، برابر،تماس، لګېدل. | تماس، موافق، برابر.

پېډنگ = پېډنگاو pē-ḍaŋ= pē- ḍaŋaw -[ام]- ولګېږه، ورسره تکرشه ، په تماس شه. | تماس بده، به تماس شو، تکرکن.

پېډنگاو pēḍaŋāw –[ق]- وړ، مناسب. پېډنگاونام تیشته او pēḍaŋāw nām taīštə ō ،وړ نوم وربانډي ابښودل شوی ده. | در خور، مناسب، شایسته. پېډنگاونام تیشته او pēḍaŋāw nām taīštə ō ،نام مناسب برایش گذاشته شده است.

پېډنگوں pē-ḍaŋū̃ - [مص]- په تماس کېدل، په یوشی پوری لګېدل،تکرکېدل،لاس لګول. لکه : پېډنگوں چېري کوڑں pē-ḍaŋū̃ čerī kōř̃ ،معنا یی ده، په پیل سره یی ختم کړه، یعني کار یي ډېر ژر ختم کړه . | تماس شدن، به تماس شدن، دست زدن،تکردادن، دست پیش کردن . مانند: پېډنگوں چېري کوڑں pē-ḍaŋū̃ čerī kōř̃ ،مفهوم این جمله است: به سرعت کاررا ختم کردند. به مجرد آغاز کاررا ختم کردند.

پېډنگوں pēḍaŋū̃ -[ص]- ښکلي ښکارېدل، په خان کي ښکلي ښکاره کېدل، وړښکاره کېدل . | زیبیده، زیبنده، زیب داده، شایسته،

شایان، مناسب .

پېډنګوں pē-ḍaŋə́w̃ -[مص]- یوشي د بل شي سره په تماس کي کول، لګول . | به تماس ساختن،تماس دادن ، چیزی را با چیزدیګر به تماس ساختن .

پېډنګي شته peḍaŋī- štə -[ص]- ښکلي ښکارېدلي ،ښکلی ښکاره شوی . پېډنګي شته اوړي peḍaŋī-štə ōṛī ،ښکلي ښکارېده . | درخور، مناسب،زیبیده،زیب داده،درتماس شده . پېډنګي شته اوړي peḍaŋī-štə ōṛī ، زیبیده بود، مقبول معلوم می شد.

پېډنګي شته pē-ḍaŋī- štə -[ص فا،مذ]- لګېدلي، ورپوري نښتي،ورسره په تماس کي کړل شوی.ددغه کلمی مونث صیغه پېډنګي شتي pē-ḍaŋī- štī ،ده . | یک چیز به چیزدیګر درتماس بوده،درپیوست باهم بودن دوچیز.صیغه مونث این کلمه پېډنګي شتي pē-ḍaŋī- štī ،می باشد.

پیر pir -[ا]- د یو کس یا شي په شا اوخوا ګرځېدل، له یو څه را تاوېدل. | ازیک کس یا چیز دور خوردن، دور یک چیز یا کس دورخوردن، طواف کردن.

پېرpēr-[ا،ص]- شکل ،قواره،څېره،دڅېرې رنګ یا بڼه . | قواره ، شکل،قیافه، چهره، رنګ چهره .

پېرا؟ pērā -[استف]- رښتیا ؟، دا کلمه د یو ادعا د حقیقت یا دروغ

پیراوده سته **معلومولو له پاره په کاروړل کېږي.** توسپوو اوړیش پیرا؟ tū seōw ōṛīš pērā، **ته هلته وی، ربښتیا ده ؟. | راست می گوید؟،راست است؟،این کلمه برای معلوم نمودن راست یا دروغ یک ادعا به کاربرده می شود.** تو سپوو اوړیش پیرا ؟ tū seōw ōṛīš ,pērā**،تو درآنجا بودی،راست است؟.**

پیران pirā̃ -[ا]- دیوه شي یا کس په شا اوخوا گرځېدل یا طواف کولو ته ویل کېږي . | دوریک چیزیا کس دورخوردن ،دوره زدن ، وطواف کردن ،را گویند .

پیران اون pirā̃ū̃-[مص]- دکلمي دریښي له مخي طواف کول دیو شي یا شخص شا اوخوا د احترام له مخي تاوېدلو او ځرخېدلو په معنا ده . خو اصطلاحی معنا یي جارېدل اوقربانېدل ،ده . | ازنگاه ریشهٔ کلمه ،طواف کردن ،دور یک چیز یا شخص دوره زدن یا گشتن را گویند . مفهوم اصطلاحی آن قربان شدن وصدقه شدن، می باشد .

پېراوده pēr - ōdə -[ص، مذ]- ښکلی،ښکلی ځېرې لرونکی . ددغه کلمي مونث پېراودي pēr - ōdī **،ده. | زیبا ،خوشنما ،مقبول، دارای چهره زیبا. مونث این کلمه** پېراودي pēr - ōdī **،است.**

پېراوده سته pēr ōdə - stə -[ص مذ]- ښکلی،ښکلی ځېرې والا . مونث یي پېراودشتي pēr ōdə - štī **،ده . | مقبول ، خوشنما. صیغه مونث آن** پېراودشتي pēr ōdə - štī**،است.**

پیراں بوں pirā̃ bū̃ - [مص]- دلغت لـه مخی د شا اوخوا تاوېدلو په معنا ده ،خو په اصطلاح کي دجارېدلو ،خارېدلو ، پـه معنـا استعمالیږي .

| درلغت بـه معنـای طواف کردن بـوده ، امـا دراصطلاح بـه معنـای، صدقه شدن،قربان شدن، می باشد .

پیـراں بـوم، پیـراں بـیم pirā̃ böm,bīm –[اصـط]- لغوي معنا یې، په شا اوخوا دي وگرځم(طواف دي وکړم) ده. خو اصطلاحي معنا یې چې لویـان لکـه نیـا یـا نیکـه اویـا پـلار اومـور خپل نـازولي ماشـومان پـه دغو کلمو نـازوي، معنا یې ، درنـه جارشم ،درنه لوگي شم، درنـه قربان شـم، ده . نیا گاني وایي پیراں بیم pirā̃ bīm او نیکـه گـان وایـي : پیـراں بـوم pirā̃ böm | معنـای لغوی این کلمه ،دورات بگردم، است. اما دراصطلاح که بزرگان مانند پدرکلان ومادرکلان یا مادران اطفال خود را با این کلمـات نـازمی دهند ،به مفهوم ، قربانت شوم ،صدقه ات شـوم ، جـار ات شـوم، مـی باشد .مادرکلانـها میگوینـد: پیـراں بـیم pirā̃ bīm ؛ وپدرکلانـها میگوینـد: پیراں بوم pirā̃ böm .

پیراں کار pirā̃ kār -[اصطـ] لغوي معنـا یـې سرگردان، هغـه چـې بې هدفه دیخوا هاخوا خوشې گرځي، ده. خواصطلاحی معنا یې کوڅـه ډب ، ده . د ښځو په منځ کي دشخړې په وخت کـی دا کلمـه دبد لمنـې، پـه مفهوم اسـتعمالیږي . | معنـای لغـوی کلمـه،آن کـه بیهـوده مـی گـردد بـوده، امـا دراصـطلاح بـه معنـای، ولگـرد ، کوچـه گشت،ایلاگشـت، مـی باشـد . امـا درمیان زنـان درهنگام پرخاش به معنـای بد اخلاق استعمال میشود.

پیرپیر pir pir -[اصط]- دغه کلمه دنفرت په حالت کي وېل کیږي، چې معنا یې ده، ورک شه،ورک شې، زما درد اوبلا په تا باندی . | این عیناً همان کلمه است که در زبان دری میگویند : درد وبلایم به سرت ، درد وبلایم را بگیری، خود را ازپیشم گم کن .

پېرېن perẽ - [ا،ص]- رښتیا ، په رښتیا . پېرېن چام perẽ čām ، رښتیا وایم . پېرېن چاس perẽ čās ،رښتیا وایي. پېرېن چاست perẽ čāst ،(هغوی) رښتیا وایي . پېرېن چاسېت perẽ čāsịt ،(هغو) رښتیا ویل. | راستی، به راستی،حقیقت ،حقیقتاً،واقعاً. پېرېن چام perẽ čām راست می گویم. پېرېن چاس perẽ čās ،(او) راست می گوید. پېرېن چاست perẽ čāst ،(آنها) راست می گویند. پېرېن چاسېت perẽ čāsịt، (آنها) راست می گفتند.

پیژم piřm – [مستقـ، م]- وبه یې څښنم . | خواهم نوشید .

پیژمیش piřmiš -[مستقـ ،ج]- وبه یې څښنو. | خواهیم نوشید.

پی اروړاو pai-arūṛāw - دغه کلمه په شمېرنه کي له یوه څخه پورته خواته زیاتوالي ښیي.لکه : یو، دوه ،دری ... . | این کلمه در شمارش ازعدد یک به بالا افزایش را نشان می دهد. مثلاً یک، دو،سه ... .

پیسک = پې سک pē-sịk -[ام]- لري شه، ایسته شه، خنگ ته شه. | دورشو، کنار برو، پس شو، از راه پس شو.

پېسـکله = **پـې سـکله** pe-səkə́lə–[ص فـا، مـذ، م،ج]- لـرې کېدونکي، هغه کس یـا کسـان چـې دچـا لـه څنـګ څخـه لـرې کېږي. | دور شونده، دور شونده گان، آنهای که ازکنارکسی درحال دورشدن هستند.

پېسـکوله pē-səkə́wələ–[ص فا،مذ،م،ج]- لـرې کوونکي،جـدا کوونکي، هغه کس یا کسان چې کسان یا څه ځیزایسته کوي، لرې څه لرې ابېنودونکي . | دورکننده، دورکننده گان، آن کس یـا کسـانی کـه افراد ویـا اشیا را کمی دور می سازند ویا درحال دور کردن هستند.

پېسـکون pē-sə́kũ = peskũ–[مص]- لـرې کېدل، ایسـته کېدل، دچا له څنګه لرې کېدل، دچا له لارې څنګ ته کېدل. | کنـاررفتن، کنـاررفتن از سرراه کسی، دورشدن ازکنار کسی،از راه پس شدن.

پېسکون pē-səkə́w̃ -[مص]- لرې کـول، جدا کـول، بـې خایـه کـول، یو شي ایسته کول، له خانه لرې کـول. | کنـار گذاشـتن، ازسـرراه برداشـتن، ازراه دورساختن، جدا سـاختن، مستقل سـاختن، بـی جـا سـاختن، کنـارزدن، برکنارساختن، ازخود دور ساختن.

پېسکي pē-səkī -[ق]- جدا، لږ لرې. سـکه مکتـب کـه پېسـکي səkə maktab-kə pē-səkī، لـه دغـه ښـوونځی لږ لـرې. | جدا، مجزا، کمـی دور. سـکه مکتـب کـه پېسـکي səkə maktab-kə pē-səkī، ازآن مکتب کمي دور.

پېسکي شته pē-səkī-štə - [ص فا،مذ، م،ج]- لري شوی، د ګډ ژوند څخه جدا شوي، مستقل شوی، هغه کس یا کسان چې له شراکته جدا یا لری شوي دي. | دورشده، مستقل شده، جدا شده، آن که خود را دورساخته است، کنار رفته.

پېسکي شته pē-səkē-štə -[ص مف ، مذ،م،ج]- لری کړل شوی، مستقل کړل شوی، جدا کړل شوی. | دور کرده شده، مستقل ساخته شده، جدا کرده شده، آن که دورساخته شده است، برکنار ساخته شده .

پېسَلله pē- saləˊlə -[ص فا، مذ ،م،ج]- هغه څه ،کس یا کسان چې د بل شي سره ټکرکوي،هغه شي چې له بل شي سره لګېږي . | آن چیزکس یا کسان که با چیز دیگر یا کسان دیگرتکر می کنند.

پېسلون= پې سلون pē- salũ- [مص]- یو بل سره لګېدل، په تصادفي ډول ددوو څیزونو یا کسانو یو له بل سره ټکرکېدل. | تکر خوردن، تصادم نمودن ، به تماس شدن ، باهم خوردن ،تماسی که تصادفی یا ارادی باشد . این کلمه ازنګاه لفظی تصادف دو چیز را بیان می کند که باهم موازی قرار دارند.

پېسلون pē-saləˊw̃ -[مص]- په ارادي توګه یو شي د بل شي سره ټکرکول یا ټکر ورکول. | تماس دادن یا تصادم دادن یک شی با شی دیگر به ګونه ارادی .

پیشاں کبناں گوہں

پہسلي شته pē- salī-štə -| ص مف، مذ،م،ج|- هغه څه چې دبل شي سره په تماس یا په تکرشوی دی . | ان چه که با چیزدیگربه تماس یا به تکرشده است.

پہسلي شته pē- salē-štə -| ص مف ، مذ، م،ج|- هغه څه چې بل شي سره په تماس یا په تکرکر شوی وی | ان چه که با چیز دیگربه تماس یا تکر داده شده باشد.

پې سکه pē- səkə -|ض اشا،پیشیا|- هغه، هغه شي، هغه سری . پې سکه سگام کومه اوا؟ pē- səkə sagām kūmə ō ā? ،هغه وستل د چا ده ؟. پې pē په دغه کلمه کی چی پیشینه ده،چی اشاري ضمیرپه توگه راغلی ده چی مخامخ مقابل لوری ښیي . | ان، آن چیز، ان شخص . پې سکه سگام کومه اوا؟ pē- səkə sagām kūmə ō ā? ، ان نشیمنگاه از کی است ؟ . پې pē درین کلمه که به حیث پیشینه امده ،به حیث ضمیر اشاری به کار رفته است که طرف مقابل رو در رو را نشان می دهد.

پیشاں

پیشاں pišā̃ - |ا،م،ج|- پیشو،پیشو گان. | پشک، پشک ها .

پیشاں کبناں گوہں pišā̃ kaṣā̃ gōẽ -|اصط|- دلغت له مخی ، پیشو په شان خپل خان مبنلو یا تاو را تاوولو په معنا ده ،خو په اصطلاح کی د چاپلوسي او غوړه مالي په مفهوم استعمالیږي. | ازنگاه لغوی به معنای ، مانند پیشک خود را درجان کسی مالیدن بوده ،اما دراصطلاح به

معنای چاپلوسی کاربرد دارد.

پیشاںک pišãk -[اصط،مذ]- دغه کلمه دلغت له مخي وړوکی پیشوگی معنا ورکوي ، خوپه خبرو کي دمشرانو له خوا وړو هلکانو ته نازولو یا په خطاب کي استعمالیږي . | این کلمه ازنگاه لغوی به معنای پشکک بوده ، اما درمحاوره ازسوی بزرگان به پسران کوچک به گونه نازدادن استعمال می شود.برای دخترها کلمه پیشیںک استعمال می شود.

پی شتله paištələ -[ص فا، مذ،مستقـ]- نوماند کېدونکي ، کاندند کېدونکي ، هغه کس یا کسان چې بنایي ځان کاندید کړي . ددغه کلمي مونث پی شتلي paištəlī ده . | کاندید شونده، کسی یا کسانی که شاید خود را کاندید نمایند. صیغه مونث این کلمه پی شتلي paištəlī ،می باشد.

پی شتوله paištəwələ -[ص فا،مذ]- کاندید کوونکي، هغه کس چې بل څوک کاندید کوي یا کاندید کېدوته هڅوي، هغه څوک چې لویه تېږه مایل خواته اوچتوي . | کاندید کننده ، کسی که شخص دیگر را کاندید میکند یا به کاندید شدن تشویق می کند ، کسی که سنگ کلان را به طرف مایل تیله یا بلند می کند.

پَی شتوں paištū̃ -[مص]- نوماند کېدل، کاندید کېدل، یو کار یا خدمت او یا څوکی ته په خپله خوښه نوماند کېدل. | کاندید شدن ،کاندید شدن برای اجرای یک کار، کاندید شدن برای خدمت یا چوکي .

پی شتوں paištə́w̃ -[مص]- نوماند کول ، یوڅوک یو کارکولو ته

هڅول ،دیو لوی شي له ځایه بې ځایه کول . | کاندید نمودن ، تشویق نمودن کسی به اجرای یک کار ، بی جا ساختن یک جسم بزرگ.

پیشته piště́ -[ا]- وچه واوره ،هغه واوره چې د ډېرې واورې ورېدو په پای کې لږه وچه غونډې واوره ورېږي او دسېلۍ په لګېدو سره الوزي . | برف خشک وسبک که در اخیر برفباری سنگین می بارد وبا وزیدن اندک شمال می پرد.

پیشته piště́ - [ص]- هغه خواړه چې ډېرمالګین وي یا مالګه په کې ډېر شوې وي . | غذای نمکی شده ، غذای که نمک در آن زیاد شده باشد .

پي شته pī-štə -[ص مف،مذ]- څښل شوې، هغه څه چې څښل شوې وي . | نوشیده شده، آن چه که نوشیده شده باشد.

پیشته اودوژ pištə ödūř -[ص]- د واورې سیلۍ ، کله چې د وچې واورې ورېدوسره سم باد والوځي او واوره په هره خوا تیت کړي . | توفان برف ،هرگاه با باریدن برف خشک بادهمراه باشد وبرف را به هرطرف پراکنده سازد .

پی شتي شته paištī- štə -[ص فا،مذ،م،ج]- کاندید شوې، نوماند شوې، هغه څوک یا کسان چې دیو کار د کولو له پاره ځان چمتو کړې وي . | کاندید شده، کسی یا کسانی که برای اجرای یک کار داوطلب

پیشوں پول شده است ویا داوطلب شده باشد.

پی شتی شته paištē- štə -|ص مف|- کاندید کړشوی ، هغه ځوک چې چا کاندید کړی وي یا کاندیدی ته تشویق کړی و ي ، هغه لویه تیږه چې مایل خواته پورته کړشوی وي . | کاندید کرده شده، آن کس یا کسانی که کاندید ساخته شده اند ویا برای کاندید شدن تشویق شده باشند، سنگ بزرگی که ازجا بی جا کرده شده باشد.

پیشتیک pištik - |ا،م،ج|- دبزو او مېږو پچه . | پشقل ،سرگین بزوگوسفند.

پیش کوڑ

پیش کوڑ piš kōř -|ا،ص،م،ج|- د پیشو بچی،دپیشو بچیان . | چوچه پشک، چوچه های پشک .

پیشوں pīšū̃ -|مص|- اوړه کول، سولول، اوړه کول د ژرندی یا د میچن په واسطه، په اواره تیږه باندی دغونداری په واسطه دمالگی سولول . | سائیدن، به هم مالیدن، ارد کردن دانه باب با دستاس ویا آسیاب، ارد نمودن کُنده نمک از طریق سائیدن .

پیشوں پول pišū̃ pōl -|اصط|- په لغت کې هغو دانه بابو ته ویل کیږي چې په میچن یا ژرنده کې اوړه کیږي، خوپه اصطلاح کې د ډیرلږ، د ډیرناڅیز، ډیرکم،ډیرکوچنی ،تقریباً بی ارزښته، په مفهوم استعمالیږي . | درلغت به معنای ان دانه باب را گویند که دردستاس یا درآسیاب آرد ساخته می شود، اما دراصطلاح به معنای یک چیزبسیارکم، ناچیز، خورد

وريزه،بې ارزش ،مى باشد.

پیشون pīšə́w̃ – [مص]- اوړه کول دبل چا پـه واسطه. | آرد کردن توسط کسی دیگر .

پیشي شته pišī-štə -[ص مف،نک]- اوړه شوی، اوړه کړل شوی. | آرد کرده شده، آرد شده، سوده شده، ساییده شده.

پیشي شته pišē- štə -[ص مف]- په بل کس باندی اوړه شوی، پـه بل چا اوړه کړل شوي . | آرد شده، آرد کرده شده بـه توسط شـخص دیگـر، مالیده شده، ساییده شده به واسطه کس دیگر .

پیشپک pišẽ̄k -[اصط،مو]- دلغت لـه مخي دپیشوگی پـه معنـا ده . پـه خبروکي مشـران وړونجونوتـه دغـه کلمـه د نـازولو اویـا پـه خطـاب کي استعمالوي. | ازنـگاه لغوی بـه معنـای پشـکک اسـت . بزرگـان این کلمـه را برای دخترهای خورد به منظور نـازدادن ویا خطاب استعمال مى کنند.

پې شبي pē-šēi-[ا]- چا ته مینه ښودل ،چا ته په مینـه ورتـگ. ددغه کلمی اصلي بنه پې ښبي pe-ṣēi ده ،چـي سر وراندې کولـو ،پـه معنـا ده. | مراجعه ،میل نشـان دادن ،روی آوردن از روی محبت بـه کسـی . صورت اصلی این کلمه پـې ښبي pe-ṣēi مـی باشـد ، کـه معنـای پـیش کـردن سر،را مى رساند.

پېشېي بون pē-šēi bū̃ -[مص]- چاته په مینه ورتـگ ،په محبت

د یو چا خواته تلل .لکه چی ماشومان په مینه خپلو مشرانو خواته ځي . | مراجعه کردن ،روی آوردن ، با محبت به طرف کس رفتن ،همان گونه که اطفال با محبت به طرف بزرگان خود روی می آورند .

پی ښچوں pē-ṣačũ -[مص]- نقد په جنس باندی پورورکول، نسیه پور ورکول. | قرض دادن نقد دربدل جنس، قرض نسیه دادن.

پی ښچوں pē-ṣačũ -[مص]- یو څوک ښی یا چپ خواته لیږل. | کسی به طرف راست یا چپ فرستادن.

پی کڅله pē- kacə́lə -[ص فا ،مذ، م،ج]- مخامخ کتونکی،هغه کس یا کسان چی مخامخ گوري، هغه کس یا کسان چی یو کار پیلوي . | بینندهٔ رو در رو، آن یا آنهای که رو در رو می بینند، کس یا کسانی که یک کار را آغاز می کنند .

پی کڅله pai- kacə́lə -[ص فا،مذ]- هغه کس یا کسان چی شمال ختیځ یا شمال لویدیځ خوا ته گوري یا دکتوپه حال کي وي. | آن کس یا کسانی که درحال دیدن به شمال شرق یا شمال غرب اند .

پی کڅوله pē-kacə́wə́lə -[ص فا ،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چی څوک مخامخ کتو ته را بللي اویا یو کار ته گوماري . | شخص یا اشخاصی که کسی یا کسانی را به دیدن مقابل خود دعوت کرده است ویا به یک کار می گمارد .

پی کڅوله pai- kacə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه څوک یا کسان چې بل کس یا کسان شمال شرق یا شمال غرب خوا ته کتو ته رابولي یا رابللي دي. | آن کس یا کسانی که شخص یا اشخاص دیگری را برای دیدن به شمال شرق یا شمال غرب دعوت می کند یا دعوت کرده است.

پی کڅون pai- kacũ -[ق]- شمال ختیځ یا شمال لویدیځ خواته کتل . | نگاه کردن به طرف شمال شرق یا شمالغرب .

پي کڅون = پېکڅون pē-kacũ – [مص]- کتل، مخامخ چاته کتل . خو په اصطلاح کي دیو کار پیل او ادامې، په معنا هم استعمالیږي. | نظاره کردن، رو در رو دیدن ،تماشا کردن . اما دراصطلاح به معنای آغاز وادامه یک کار، هم مستعمل است .

پي کڅون pē-kacə́w̃ – [مص]- څوک یو خوا ته متوجه کول، څوک د یو کار کولو ته گومارل . | کسی را به سوې متوجه ساختن،کسی را به کاری گماشتن، توظیف کسی به اجرای یک کار،استخدام کسی به کاری .

پی کڅون pē- kacə́w̃ -[ف]- مخامخ کتلوته څوک رابلل . | به رو در رو دیدن کسی رافرا خواندن.

پي کڅي شته pē- kacē-štə -[ص مف، مذ،م،ج]- هغه کس یا

کسان چي مخامخ کتلو ته رابلل شوي دی، هغه کس یا کسان چي یو کار کولو ته گومارل شوي دي . | کسی یا کسانی که برای رو در رو دیدن دعوت شده اند، کس یا کسانی که برای اجرای کاری گماشته شده اند.

پې کڅې ستنه pē- kacị-stə -[ص فا، مذ، م،ج]- هغه کس یا کسان چي یوی خواته گوري یا دکتلو په حال کي دي، هغه کس یا کسان چي د یو کار په کولو بوخت دي. | آن کس یا کسانی که به یک طرف می بینند ویا درحال دیدن هستند، آن کس یا کسانی که به اجرای یک کار مصروف هستند.

پې کرَوں= پې کره وں pē-karə́w̃ -[مص]- ورانديِ کول، ور سپارل،مخامخ ورسپارل . | سپردن، تقدیم نمودن،ارایه نمودن،تسلیم دادن.

پې کري شته pē- karē-šta -[ما ب]- ورانديِ کړي، مخامخ ورسپارلي . | ارایه شده، تقدیم شده، سپرده شده.

پې کړں pē- kř̃ -[ق م]- د سیند هغه غاړه، دسیند پوری غاړه، دسیند ها خوا. | آن طرف رود خانه، ماورای رود خانه، فراسوی رود، آن سوی رود، آن طرف ساحل.

پیک pik -[ا]- تېروتل، تېروتنه. | سهو،اشتباه کردن،به اشتباه گرفتن.

پیک pīk -[ام]- تېر وخه، تېروتنه وکړه. | اشتباه کن،سهو کن .

پیک pik -[اصطـ]- دغه کلمه د ډېرښت له پاره استعمالیږي. لکه: پیک اله پله گورات pik alə palə gurāt، ښه ډېرمېوه یې راوړه. | این کلمه برای بیان زیادت یک چیز استعمال می شود. مانند: پیک اله پله گورات pik alə palə gurāt، خوب زیاد میوه اوردند.

پیکله pikə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هېرونونکی، اشتباه کوونکي، هغه کس یا کسان چې سهو یې کړی یا کوي .مونث یې پیکلی pikə́lī ده . | سهو کننده، اشتباه کننده، کسانی که اشتباه کرده اند ویا اشتباه می کنند . مونث این کلمه پیکلیpikə́lī ،می باشد.

پیکله سته pikə́lə - stə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه چې تل هېروي، هغه یا هغوی چې تل سهو کوي اویا د اشتباه کولو عادت لري . | ان یا انهای که فراموشکار اند، آن یا انهای که همیشه اشتباه می کنند ، یا عادت سهویا اشتباه کردن را دارند.

پیکو pīkū –[ا،م،ج]- هغه لرگی چې دد یوال د کلکوالی په خاطردکورپه څلورو کونجونو او د نکوره په منځ کې ایښودل کېږي . | چوبی که جهت استحکام مزید دیوار درچهار کنج خانه ودرمیان نکوره قرار داده می شود.

پیکو

پي کوخ pē-kōc -[ام]- وگوره ، هغه ته وگوره .هغه کس یا شی ته اشاره ده چې په یو څه مسافه کې لری واقع وي، په کار پیل وکره . | ببین

پی کو ټ ، نگاه کن . اشاره به شخص یا شی است که در مسافه کمی دورتر واقع باشد ، به کار اغاز کن .

پېکوړاو pē-kūṛāw -[ق]- وړ، مناسب،لایق، پرځای، په مطابقت کی، په برابري کی. پېکوړاو نام تی pēkūṛāw nām tae ، وړ نوم ور باندی اېښي ده. | مناسب، شایسته، مطابق، در مطابقت ،درخور، به جا . پېکوړاو نام تی pēkūṛāw nām tae ،نام مناسب گذاشته شده است .

پېکوړون pē-kūṛū̃ –[مص]- وړ، لایق، ښه ښکاریدل، ښکلي ایسېدل، ښکلي ښکاره کېدل،مناسب ول. | شایسته، مناسب حال، زیبیدن ، زیبا معلوم شدن،لایق بودن،مناسب بودن، درخور بودن.

پېکوړي pē-kūṛī-[ق]- برابر، دچا په ځان کی چی جامي ښایسته ښکاره شي . ادچام توکه پېکوړي adəčām tū-kə pē-kūṛī ،جامي ستا په ځان کي ښه ښکاري . | زیبا معلوم شدن، توام .اگریک لباس به تن کسی بزیبد ،این کلمه استعمال می شود.مانند: ادچام توکه پېکوړي adəčām tū-kə pē-kūṛī ،لباس درجان تو زیب داد.

پېکوړي شته pē-kūṛī-štə –[ص]- ښکلی ښکاره شوی، وړ،مناسب ښکارېدلی. | زیبیده، مناسب بوده، درخوربوده.

پی کو ټ pai kū̃ṭ -[ا]- اندرچو، دماشومانو دلوبی وسیله ده. |

پی کو ټ

اندرچو،اندلچو،سامان بازی اطفال که در دوسرنشسته تـه وبـالا می شوند.

پیکون pikū̃ - [مص]- تېروتنه، تېروتل، اشتباه کول،سهو کول . | اشتباه کردن، به اشتباه گرفتن،سهو شدن .

پیکي pikī - [ما،م غا]-(هغه) تېرووت، (هغه) تېروتنه وکړه. | (او) اشتباه کرد، سهوه کرد .

پیکي شته pikī-štə -[ص مف، مذ،م،ج]- تېروتي،هغه کس یا کسان چې تېر وتي دي . مونث یې پیکي شتي pikī-štī ،ده . | اشتباه کرده، آن کس یا کسانی که اشتباه کرده اند . مونث این کلمه پیکي شتي pikī-štī ، می باشد.

پیکیاس pikiās -[ح جا،م،غا]-(هغه) تېروځي. |(او)اشتباه می کند .

پیکیاسین pikiāsē̃ -[ج،حا]- (تاسو) تېروځی . | (شما) اشتباه می کنید.

پیکیش pikīš - [م،ما]- (ته) تېروتي، سهو دي وکړه . | (تو) اشتباه کردی،سهو کردی .

پیکیم pikīm -[ما،م]- (زه) تېروتم. | (من) اشتباه کردم .

پی گوسته pai-gō-stə -[ص فا،مذ،م،ج]- سپورشوی ،هغه څوک یا کسان چې سپاره شوي دي، هغه څوک یا کسان چې مایل پورته

خواته تللی دی . مونث یې پی گښتي pai-gē-štī ،ده . | سوار شده ، آن کس که سوارشده است،آن کس که به طرف شمال شرق یا شمال غرب رفته است . مونث این کلمه پی گښتيpai-gē-štī ،است.

پی گوسته pai-gō-stə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس چې ارتقا یی کړي ده، هغه کس یا کسان چې ترفیع یې کړی ده. | ارتقا یا فته، ترفیع کرده، انکشاف کرده، آن کس یا کسانی که ازنگاه معنوی بالارفته اند.

پی گورون pē- gūrū̃ -[مص]- یو شی په عین سطح کی مقابل لوری ته ورلو ته ویل کیږي. | به انتقال یک شی به طرف مقابل درعین سطح را گویند.

پـی گـورون pē -gurū̃ -[اصط]- د یو موضوع تعقیبول، یو موضوع عملي کول یا اجرا کولو ، ته ویل کیږي.مېله پی گورون melə pe- gurū̃، خپلی خبری ته تحقق ورکول. | عملی کردن، اجرا کردن یک موضوع ، تعقیب نمودن یک موضوع، به کرسی نشاندن یک سخن یا موضوع ،راگویند. مېله پی گورون melə pe- gurū̃، حرف خود را به کرسی نشاندن.

پېل pēl - [ا]- لویه قاشوغه چې پخوا په خیراتونو کي په هغه باندی وریجي (بوت) له لوی دیگه را ویسته . | قاشق بیلچه مانند کلان چوبی که درگذشته درخیرات ها برای کشیدن برنج (بوت bōt) ازدیگ کلان به

کارمی رفت .اکنون این اله استعمال نمی شود.

پیل pil - [ا]- چخه،هغه سپین رنگه خیره چې له سترگو بهیږي . | پخل ، چرک سفید رنگ که درگوشه چشم جمع می شود.

پېل pēl - [ا]- هغه نازکه پرده چې دسترگو لید پټوي. | پردهٔ نازک که جلو دید چشم را می گیرد.

پــېلاس = پــېلس pē-lās,pē-las -[ا]- هیـر، لـه یـاده وتـل. | فراموش، از یاد رفتن، ازخاطر رفتن.

پېلاس pē-lās - [ام]- هېرکړه،له یاده وباسه.|فراموش کن،ازیادببر.

پېلاسی pē-lāsi̦-[ما]- هېرشو،هېرمي شو . ایں پېلاسی pē-lāsi̦ ī ، زما هېرشو. | فراموش شد،ازیاد رفت . ایں پېلاسی pē-lāsi̦ ī ،فراموشم شد،فراموش کردم .

پېلاسی سته pē-lāsi̦-stə -[ما م،ص]- هېرشوی . پېلاسی سته اوړي pē-lāsi̦ -stə ōṛī ،هېرشوی و . | فراموش شده،ازیاد رفته. پېلاسی سته اوړي pē-lāsi̦ -stə ōṛī ،فراموش شده بود.

پېلساں گوسته pē-lasā̃-gōstə -[ما ب،ص]- هېرشوی . امي پېلساں گوسته مېله اوت amī pēlasā̃-gō-stə melə ōt ،دا هېرشوي خبری دي . | فراموش شده،ازیاد رفته. امي پېلساں گوسته مېله اوت amī pēlasā̃-gō-stə melə ōt ،اینها سخنان فراموش شده اند .

پیلانګ pelāŋ -[ا،ص]- دڅارویو مستي او غورځي پرځي ته ویل کیږی . | مستی وجست وخیزحیوانات را گویند .

پیلاں pīlā̃ -[ا]- هغوځرخایونو ته ویل کیږي چې په یو موسم کې د څارویو له څر وروسته ، ددوهم ځل له پاره واښه بیا راشنه اوببر شوې وي. | به علفزار آن چراگاه ها گفته می شودکه بعد ازیک دور چرا ، علف آن دوباره سبز وبلندشده باشد.

پـی لسـله = پېلسـله pē-lasə́lə -[ص فـا،م،ج]- هېرونکـي، هېرونکـي، هېرجن ، هغه یـا هغوی چـې هېروي یـا یـې هېر کـړی ده. | فراموش کننـده ، فراموشـکار، ازیـاد برنـده ،فراموش کـاران، آنهـای کـه فراموش می کنند ویا فراموش کرده اند .

پـی لسـله سـته pē-lasələ-stə -[ص،م،ج]- هېرونکی،هغه یـا هغوی چې تل هېروي . اکه پیلسله سته اوت akə pēlaslə –stə ōt ،دوی هېرونکي دي . | فراموشکار ، فراموش کننده،آن کس یا آنهای کـه همیشـه فراموش مـی کنند . اکه پیلسله سته اوت akə pēlaslə –stə ōt ،اینـها فراموشکار اند .

پی لسن = پیلسن pē-lasən-[ا]- هېر . | فراموش .

پی لسوں -pai- lasū̃ -[مص]- ورانډی کېدل، په رتبه منصب اویا صنفي نمره کي له نورو څخه مخکي کېدل، لـه نـور څخـه ورانـدي کیدل. |

پیله پیشقدم شدن،پیشی گرفتن از همردیفان درمسایل ارزشی مانند رتبه،منصب ، صنف یا نمره صنفی وغیره.

پې لسون = پېلسون pē-lasũ –[مص]- هېرول، له یاده وتل. | فراموش کردن ،ازیاد بردن،ازخاطره رفتن .

پېلسون pē-lasə́w̃ -[مص]- په بل چا باندې هېرول، د بل کس له یاده ویستل ،څرخایونو ته د څارویو شړل. | ازکسی دیگر فراموش ساختن، ازیاد کسی دیگر بردن، وادار کردن به فراموشی ،راندن حیوانات به چراگاه .

پې لاسی سته pē-lāsị-stə–[ص مف ،مذ]- هېرشوی، چې دچا څخه هېر شوې وي یا یې هېر کړې وي . | فراموش شده، از یاد رفته، چیزی که کسی فراموش کرده باشد.

پـی لسی سته pai- lasị-stə–[ص]- لایق، عالي، دشخص دستاینی له پاره استعمالیږي، ترټولو وړاندی، ترټولو تکړه . پی لسي سته منښ pai –lasị-stə manaș، ترټولو وړاندې سړي،مهم سړی. | برای توصیف شخص به کارگرفته می شود، لایق، عالی، سربرآورده، سرآمد. پی لسي سته منښ pai –lasị-stə manas ، آدم سر برآورده،شخص مهم.

پیله pīlə–[ص فا،مذ،م،ج]- څښونکي ،هغه کس یا کسان چې مایعات څښي یا دڅښلو په حال کې دي . مونث یې پیلي pīlī ،ده. | نوشنده ،کس یا

پېمیلوله کسانی که مایعات را می نوشند یا درحال نوشیدن اند. صیغه مونث این کلمه پیلي pīlī ،است.

پی لـه paēlə -[ص فا،م،ج]- اورېدونکي ،اورېدونکي . | شنونده، شنونده گان .

پیمپـول pimpōl -[ا]- هغه چینجي چې ونو مینځ خوري او په نتیجه کي ونه وچېږي. | کرمی که درمیان درخت جا گرفته ،آن را می خورد ودرنتیجه درخت خشک می گردد .

پـی میـل = پېمیـل pē-mīl -[ا]- یوخای، گډ، شریک، ورپوری (سریښ کېدل) . | باهم، یکجا، شریک، چسپ.

پې میل = پېمیل pē-mīl -[ام]- یو خای شه، گډ شه ، شریک شه ، ورپوری شه. | یکجا شو، شریک شو ، بچسپ .

پېمیللـه pē-mīlələ -[ص فا،مذ،م،ج]- یوخای کېدونکی ، سریښ کېدونکي، هغه کس یا کسان یا شي چې په څه شی یا شخص پوری نښلي اویا ورسره اتحاد کوي. | چسپ شونده، یکجا شونده، آن چېزیا شخص ویا اشخاص که به چیزی یا شخصی متحد ویا با هم پیوند می خورند.

پېمیلولـه pē-mīlə́wə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- یوخای کوونکي، متحد کوونکي، نښلوونکي، ګډونکي . په سندره ویلو کې هغه کس ته ویل کېږي چې لـه پیلوونکي وروسته، ورسره سندره غبرګ کوي. | یکجا کننده،

متحد کننده، وصل کننده، پیوند دهنده گان،چسپاننده . درسرود خوانی به کسی گفته می شود که با آغازگرسرود،همراهی می کند.

پېميلوں pē-mīlū̃ -[مص]- يو خاى کېدل، اتحاد کول، نښلېدل، نغښتل . په اصطلاح کې دښځې او نر ناجایزه اندیوالي ته هم ويل کېږي . | يکجا شدن، متحد شدن، پيوستن، چسپيدن،متصل شدن،اتحاد کردن،بسته گی پيداکردن، پيوستن، پيوستگی يافتن . در اصطلاح به نزديک شدن ناجايز زن ومرد ،نيز گويند.

پېميلوں pē-milīw̃ -[مص]- يوځای کول، گډول، نښلول، هماهنگ گول. | يکجا کردن، ترکيب دادن، چسپاندن، گد زدن، گد کردن،مخلوط کردن،هماهنگ کردن .

پېميلي pē-mili -[ق]- سره يو ځای،يوځای شو،سره گډ، گډشو، سره شريک،جوخت شو. تشوميلي پېميلي نيشينو tašo mili pē-mili nišīnō ، له هغه سره جوخت کېناست. | با هم، يکجا، يکجاشده، گد، پيوست توام، چسپيد،اتحاد کرد. تشوميلي پېميلي نيشينو tašo mili pē-mili nišīnō ،با اوپيوست نشست .

پېميلي شته pē-mili-štə -[ص مف، مذ،م،ج]- يوځای شوې ، گډ شوې، متحد شوې،سره نښتي،جوښت شوی . | مخلوط شده ،چسپيده ، يکجا شده، اتحاد کرده،باهم چسپيده .

پېميلي شته pē-milē-štə -[ص مف،]- گډ کړل شوی، يو ځای کړل

شوی، متحد کړل شوی،جوښت کړل شوی. | مخلوط کرده شده، چسپانده شده، متحد کرده شده.

پینجه pinĵə́ - [ا،ص]- د وړی یا پومبې کلکېدل، د ورېشل شوی مالوچو او وړیو کلکېدوته ویل کېږي . | سخت شدن، سفت شدن . این کلمه خاصتاً برای پخته و پشم استعمال می شود. هرگاه پشم ریسیده شده سخت یا سفت شود ،آن را پینجه گویند.

پېنېس = پې نېس pē-nēs -[ا]- مخامخ، ورتګ،ملاقات،کتنه . | رو در رو شدن، نزد کسی رفتن، ملاقات.

پېنېس = پې نېس pē-nēs - [ام]- مخامخ شه، ورشه، ورسره وګوره. | رو در رو ببین، نزدش برو، ملاقاتش کن.

پې نېسله pē- nēsə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- مخامخ کېدونکي، هغه کس یا کسان چې چا ته ورځي. | روبه رو شونده گان، کس یا کسانی که به نزد کسی می روند.

پې نېسوں pē- nēsū̃ –[مص]- مخامخ کېدل،هغه چاسره مخامخ کېدل چې ساکن حالت کي وي. | روبه رو شدن، روبه رو شدن با کسی که حالت ساکن را داشته باشد.

پې نېسوں pe- nēsə́w̃ -[مص]- چاته یوه حساسه خبره یا

موضوع یادول، چا ته د یوه داسي خبره یادول چې بنایي پارونکي وي. | یاد آوری یک گپ یا موضوع حساس، یاد آوری سخني که ممکن است حساسیت طرف مقابل را بر انگیزد.

پي نشته pē- naštə́ -[ق م]- بنې خواته لری، بنې خواته اخر. | انتهای طرف راست، اخرطرف راست.

پی نشته pai- naštə́ -[ص]- ډېربنه، ډېره غوره، ډېر اعلا، اخرنی لوړ،ترټولوبنه . پی نشته ډاکتر pai- naštə́ ḍāktar ،ډېربنه ډاکتر. پی نشته کټو، ماهرغل، نامي غل . ددغه کلمی اصلي ريښه پی لسي سته pai- lasị-stə ، ده، یعنی ترټولو بر، ترنورو ټولوبنه.| برتر، بهترین، مهمترین ،ازهمه بهتر،بسیار عالی،اعلا، بالاترین . پی نشته ډاکتر pai- naštə́ ḍāktar ،بهترین داکتر. پی نشته کټو، دزد ماهر،دزد معروف. ریشه اصلی این کلمه پی لسي سته pai- lasị-stə ،است که به معنای برتراز همه یا بهتراز همهٔ دیگر،می باشد.

پی نشتیوو به pai- naštēōw-bə -[ق،ص]- له ډېرو بنو څخه، د ډېو بنو له ډلې څخه. | از بهترین ها، ازجمله بهترین ها.

پی نشتپووبنه pai- naštēōw-ṣə -[ق]- ډېربنه ته ، ډېربنه له پاره، لوړخای ته . | برای بهترین ،برای خوبترین، برای بالاترین.

پی نشتپووکنی pai- naštēōw-knē -[ق]- له ډېربنو څخه

،له ډېرغوره و ښُخه،له بهترینو ښُخه . پی نشتېوو اوړیشتاں کنی او -pai naštēow ōṛištā̃- knē ō ،له ډېرښو له ډلی ښُخه دی . | ازبهترین ها ، ازبرگزیده ها ،یکی از بهترین ها . پی نشتېوو اوړیشتاں کنی او -pai naštēow ōṛištā̃- knē ō ،ازجمله بهترین ها است .

پی نشله pai- našə́lə -[ص فا ،مذ،م،ج]- ارتقا ورکوونکی ، لوړخای ته وراچونکي ، دروازې تړونکي . | ارتقا دهنده، پرتاب کننده یک چیز به جای بالا ، بسته کننده دروازه.

پی نشوله pai- našə́wələ - [ص فا، مذ،م،ج]- هغه څوک چې په بل کس باندې یو شي پورته خواته اچوي، ارتقا ورکوي، دراوازه تړي. | کسی که یک چیز را توسط کس دیگر به بالا پرتاب می کند ، دروازه را می بندد ویا ارتقا می دهد .

پی نشوں -pai- nášũ -[مص]- ارتقا ورکول، ترفیع ورکول ، لوړ خای ته دیو شي وراچول، دروازه اوکړکی خای په خای کول . | ارتقا دادن، ترفیع دادن، به یک سطح بلند چیزی را پرتاب نمودن، دروازه و کلکین را ایستاد نمودن .

پی نشوں pē- nášũ -[مص]- مقابل لوري ته څه شي وراچول، لمر ته د جامو غوړول. | پرتاب نمودن چیزی به طرف مقابل، به افتاب هموار نمودن البسه باب وپوشاکه باب.

پې نشي
پرون

پې نشون pē- nášũ̃ -[اصط]- په اصطلاح کي د یو کار جوړولو یو موضوع حل کولو ته ویل کېږي. مېله پې نشون ښه وربېر سلیاس mela pe- nášũ̃ - ṣə war ber saliās ، **دموضوع حل له پاره هڅه کوي.** | **دراصطلاح اجرای یک کار ، حل یک موضوع ،را گویند.** مېله پې نشون ښه وربېر سلیاس mela pe nášũ̃ - ṣə war ber saliās ، **برای حل موضوع تلاش می کند.**

پې نشون pē- našə́w̃ -[مص]- د بل کس په واسطه څه شي مقابل خواته وراچول یا غورځول، دبل شخص په واسطه لمر ته د جامو غوړول. | به واسطه شخص دیگر چیز را به طرف مقابل پرتاب نمودن یا انداختن، توسط کس دیگر لباس وپوشاکه باب به آفتاب هموار نمودن.

پی نشون pai- našə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه ارتقا ورکول، په بل چا باندی پورته خواته غورځول، دبل کس په واسطه د دروازی او کړکی اېښودل . | به واسطه شخص دیگرارتقا دادن ، توسط کس دیگربه بالا پرتاب نمودن، به واسطه کس دیگر دروازه یا کلکین را جا به جا نمودن .

پې نشي پرون pē-nášī prũ̃ -[اصط]- وړیا ورکول ، په ډېرو اسانو شرایطوڅه شی چاته ورکول یا ورسپارل ، خپل شته یا ملکیت خوشی د چا په واک کی ورکول . | بخشیدن، مفت د ادن، با شرایط بسیار آسان چیزی به کسی دادن ویا سپردن ، ملکیت و دارایی مفت دراختیار

کسی قرار دادن، سپردن مال و دارایی بدون حساب وکتاب به کسی.

پې نېسوں pē- nesū̃- [مص]- مخامخ کېدل، چا سره ناڅاپي مخامخ کېدل، پېښېدل، ورپېښېدنه . | رو در رو شدن ، رو در رو شدن تصادفی با کسی،تصادفاً وارد شدن به جمع، وارد شدن به یک جمع ازافراد،آمدن تصادفی.

پې نېسوں pē -nesə́w̃ -[ص مف]- چا ته دیوی خبری یادول، چا ته دیوی خبری یا دونه کول. | یاد آورشدن یک سخن به کسی، یا دآوری کردن، یاد آور گردیدن یک موضوع به کسی .

پینګ pīŋ- [ا]- یوه کوچنی مرغه ده چې د ژمی په موسم کې کلیو ته نیږدې ژوند کوي . | یک پرنده کوچک دارای رنگ یشمی تیره است که در موسم زمستان درنزدیک دهات زنده گی می کند .

پینګ پاش pīŋ pāš -[ا]- هغه لومه چې پینګ مرغه ته ایښودل کیږي. | دامی که برای پرنده پینګ گذاشته می شود.

پیڼو piṇū -[ا]- لویه غونډه، ډېرو خلکوغونډېدنه، په یوځای کې دیو لوی مقصد له پاره د ډېروخلکو راټولېدنه . پخوا د ځینونارینه و خاص نوم و. | گردهمایی بزرگ مردم ، جمع آمدن انبوه مردم،جمع شدن تعداد زیاد مردم برای یک امربزرگ. درگذشته اسم خاص بعضی ازمردان بود.

پیڼوں piṇū̃- [مص]- د ډېروخلکوراغونډېنه ، دخلکو لویه غونډېدنه،

هغه غونډېدنه چي ډېر کسان په کي ګډون ولري . دغه کلمه د پخواني نورستان په شعرونو کي، دهغو لویو غونډو په اړه استعمال شوې ، چي دمېلمستیاو او یا دجګړو به نیت سره تولېدل . دغه دواړه تولېدنه له ویاړه ډک بلل شوي دي . | گردهمایی بزرگ، گردهم جمع آمدن تعداد زیاد مردم، گردهمایی که تعداد زیاد افراد در آن شرکت داشته باشند. این کلمه بیشتر دراشعارقدیم به خاطربا شکوه جلوه دادن گردهمایی های که به خاطر اشتراک درمهمانیها ویا به مناسبت حمله ویورش بردشمن ،که درسنت نورستان قبل ازاسلام، هردونوع گردهمایی پرافتخار تلقی می شد ند،به کاربرده شده است .

پېڼوں pinə́w̃ -[مص]- ډېر خلک په یو ځای کی را غونډول، د ډېرو خلکو را تولول . | گردهم آوردن تعداد زیاد افراد دریک جا.

پېڼـي peṇī- [ا،ص]- هغه تیږه چي کسان په شخړه کي یو پربل واروي . په دي اړه یو ښکنځل هم شته چي وایي : توبه پېڼي پرَته بو tū-bə peṇī parə́tə bū ،یعني بیخ دي ووخه .دلته پېڼي د تهداب په معنا ده. | سنگ کوچک دست پُرکه افرا د درجنگ برهمدیگر پرتاب می کنند . با این کلمه دشنامی هم است که می گویند: توبه پېڼي پرَته بو tū-bə peṇī parə́tə bū ، یعنی بیخ ات برآید. دراین جا کلمه پېڼي به معنای تهداب می باشد.

پېڼیـت piṇīt –[ج]-(ډېر خلک) غونډ شول،(خلک) راتول شول . | (تعداد زیاد مردم) جمع شدند، (مردم زیاد)گردهم آمدند.

پینی شته piṇī-štə -| ص|- راغونډشوي(خلک) . | (مردم) گرد هم امده،مردم جمع شده .

پینی شته piṇē-štə -|ص مف، مذ|- راغونډکړل شوي (خلک)،را جمع کړل شوي (خلک). | (مردم) گردهم آورده شده،(مردم) جمع کرده شده ،مردم فراخوانده شده.

پېن به pẽ- bə -|ق ز ، ق م|- له . لکه: اینیري پېن به ēnerī pẽ-bə، سرله اوسه، له دي وروسته. یووپېن به yōw pẽ bə، له دي ځایه. | از . مانند: اینیري پېن به ēnerī pẽ-bə ، از همین اکنون . یووپېن به yōw pẽ bə، از همین جا.

پیله pīlə|- ص فا،مذ،م،ج|- ښونکي، هغه کس یا کسان چې ښښي یا دښښلو په حال کې دي . | نوشنده، ان کس یا کسانی که می نوشند یا درحال نوشیدن اند .

پیوړ piwř-|ا|- پلو، طرفدار . | طرفدار، جانبدار.

پیوله pīwə́lə -|ص فا ،مذ،م،ج|- هغه څوک یا کسان چې په چا یا کوم کسانو باندی څه شی ښښي . | نوشاننده ، آن کس یا کسانی که چیزی را برشخص یا اشخاص دیگر می نوشانند.

پیولیک

پیولیک – پیلیک = پیملیک piwlīk ، pilīk – |ا،م،ج|-

میړي، میړیان . | مورچه ، مورچه ها .

پَیون= پَی اون paeũ̄ -[مص]- دونی په ښاخ اویا په ځمکه دالوتونکوکیناستل. اوو پَیون(او پَی ون) paeũ̄ -ú **لاندي په ځمکه دالوتونکوکیناستل . | نشستن پرنده ها برشاخ درخت یا برزمین .** اوو پَیون (اوو پَی ون) paeũ̄ -ú **به معنای فرود آمدن است . مثلاً: فرود آمدن پرنده ها درزمین وطیاره درمیدان هوایی .**

پَیون = پَی اون paēũ̄ -[مص]- اوریدل . | شنیدن .

پیـون pīũ̄ -[مص]- څښل، څکل، شومل . | نوشیدن، آشامیدن .

درزبان سانسکریت pāna به معنای آب نوشیدن است . (فرهنگ سنسکریت- فارسی ج ۲،ص۸۷)

پیون سته pīũ̄-stə -[ص]- دڅښلو،دڅښاک شی، دڅښلو شیان، هغه څه چي څښل کیږي. | نوشابه،نوشیدنی ها،نوشیدنی باب،نوشابه باب،آن چه که نوشیده می شود.

پی ون سته paēũ̄-stə -[ص]- د اوریدو، داوریدو وړ . پی ون سته مبله نو paēũ̄-stə mēlə nū **،داوریدو خبره نده . | شنیدنی، قابل شنیدن.** پی ون سته مبله نو paēũ̄-stə mēlə nū **،گپ قابل شنیدن نیست.**

پی ون paēw̃ -[مص]- اورول، په نورو اورول . | شنواندن، به دیگران شنواندن .

پیی

پیـون pīw̃-[مص]- څښـول، پـه بل کـس یـا کسـانو بانـدې څښـل . | نوشاندن، برشخص یا اشخاص دیگر نوشاندن .

پیوو،پیووی peōw , peōw-ē –[ق م]- له هغه خایه. لکه : تو پیووی کښـه نـه دمـاګی tū peōwē kaṣə́ na-damāgē ،تـه لـه هغـه خایـه ولي مداخله کوې، تـه ولـي نـه کرارېږې. | آنطرف تر،ازآنجا. مثلاً : تو پیووی کښـه نـه دمـاګی tū peōwē kaṣə́ na -damāgē ،تو ازآن جا چرا مداخله می کنی، تو چرا آرام نه میشوی.

پي ویـاو تچـون pē-wiāw tačū̃ -[مص]- د کنـایي پـه ډول یـوه خبـره کـول، پـه خبـرو کـي چاتـه اشـاره کـول. | کنایـه گفـتن، کتـره گفتن،بـه اشاره یک موضوع را بیان کردن.

پی وې شته paē wē –štə -[ص مف،مذ]- ور اورول شوې، پـه نورو باندې اورول شوې. | شنوانده شده ، به دیگران شنوانده شده.

پي ویون pē-wīw̃ -[مص]- کنایه ویل، پـه اصطلاح لفافه یـي خبـرې کـول، د چـا پـه غـوږ وهـل. | کنایـه گفـتن، در لفافـه بـه گـوش کسـی زدن، تمسک دادن .

پیوه piwə́ - [ا]- دبدن چج . | بیلک شانه .

پیی؟ pī- ē -[م]- څښې؟ . | می نوشی ؟.

ت- تې -t

ت (tē) - دا دنورستاني ژبې صامت توري ده چې دکلمې په اول اومنځ کې نيمه اودکلمې په اخر کې پوره ليکل کېږي. دا توری مخنې ژبيز(ژبغاښيز)،بې غږه،انسدادی کانسوننت دی. (ډاکتر هلالي،دپښتوژبې فونو لوجي،مخ۸۲) | **اين حرف صامت زبان نورستانی می باشد که درآغازو ميان کلمه به گونه نيمه و دراخيرکلمه با شکل مکمل نوشته می شود. پروفيسردکتوررحيم الهام درمعرفی اين حرف نوشته است: تی حرف انسدادی ،لبی-دندانی،بی آوا است. نسبتاً قوی تلفظ می شود وخصوصيت نسبتاً تنفسی دارد. به اساس خصوصيت تنفسی دو الوفون تنفسی وغير تنفسی، دارد. تلفظ آن درانجام کلمه ها گاهی انسداد آن بسته می ماند و گاهی انسداد آن باز می شود.** (روش جديد درتحقيق دستورزبان دری،ص۶۸)

تاتوو tātōw- [ندا،اصط]- آخ پلاره دغه کلمه د ډېر درد اويا په ډېرسخت حالت کې، د زګېروي يا دغږ په ډول له خولې وېستل کېږي . | وای پدر ، آه پدر. اين کلمه درهنگام درد شديد ويا دريک حالتی که انسان در نا اميدی تام قرار گيرد، به زبان آورده می شود .

تاتېي tātēi – [ص]- واه واه، ښکلي. | واه، واه واه ،چه زيبا،

چقدرمقبـول .

تـاتېی بـوش tātēi bōš- [ص]- مبـارک، مبـارک دي وي، بنـکلي شوی. | مبارک، مبارک شدی، مبارک باشد، مبارک باد، مقبول شد ی .

تاروں tārũ- [ا]- هغه غوا یا غوایي چي په تندي باندې یې دوجود د رنگ پرخلاف، داغ ولري . | گاو یا نرگاوی که درپیشانی خود،خلاف رنـگ بدن، لکه سفید یا سیاه داشته باشد.

تاروں ټوپه tārũ ṭōpə - [ا]- دنظامي صاحب منصبانوخولی تـه وایي. | کلاه پیک دار صاحب منصبان، کلاه پیک دار را گویند.

تاروں سته tārũ-stə -[ص ،مذ]- په مخ داغ لرونکي نرخاروې . دکلمي مونث یي تارژںشتي tārř̃-štī ،ده . | نرگاوی که در پیشانی خود داغ دارد. مونث این کلمه تارژںشتي tārř̃-štī ،است.

تام چوں

تـام = تـام چـوں tām,tām čũ – [ا،ص]- دغرڅـه بچـی . | چوچهٔ آهو، آهو بره .

تاں tã -[ا]- ځای، هغه ځای چي خلک ورته ورځي . لکه : دي تاں dē tã (دربِ النـوع دي د نمـانځني ځـای). آوتـاں āw tã ،د اوبـه اخستوځای،هغه چینه چي هلته خاروي اوبـه څښي. کژں تاں kř̃ tã ،نښـه یا هدف. اونور. | محل، جایگاه، مکان ، جای که مردم به آنجا مراجعه می

کنند .مانند : دی تاں dē tā̃ ،محل پرستش رب النوع دي. آوتاں āw tā̃ محل گرفتن آب، چشمهٔ که درآنجا حیوانات آب می خورند. کڙںتاں kř̃ tā̃ ،هدف. وغیره .

تاںس په تاںس tā̃s pə tā̃s -[ص]- خواره واره، تیت. | تیت، تیت وپاشان .

تاو tāw -[ص]- ناروغي،درد. ښېي تاو ṣēi tāw،د سردردي بیماري . ډکه تاو ḍakə tāw دملادرد بیماري .اچېں تاو ačē̃ tāw د سترگو درد بیماري . کوخ تاو kūc tāw د خېټې درد بیماري. اونور. | بیماری ،درد، رنج. ښېي تاو ṣēi tāw ،بیماری سردردی . ډکه تاو ḍakə tāw ،بیماری کمر دردی. کوخ تاو kūc tāw ،بیماری شکم دردی. وغیره .

تپ tap -[ا]- تود، گرم. | گرم، ضد سرد ویخ.

تپ = توپ tap= tōp -[ام]- تود شه ، گرم شه. | گرم شو، (خود را) گرم کن.

تپاں اوں = تپاںوں tapā̃ ū̃ -[ص مف]- گرمېدل، خان گرمول، خان تودول. | گرم شدن، خود را گرم کردن.

تپڙتپڙ tapř tapř -[ص]- کوږ وږ تګ،په زحمت تګ . دچا دتګ د تمثیل له پاره استعمالیږي. تپڙ تپڙناټ ، دخواری او زحمت، په معنا ده.| چاک چاک رفتن،به زحمت راه رفتن. این کلمه برای تمثیل راه رفتن کسی به کاربرده می شود.تپڙ تپڙناټ ، به معنای تلاش زیاد، میباشد.

تپله tapə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- گرمېدونکي ،هغه څوک یا کسان چې خان گرموي . مونث یې تپلي tapə́lī ،ده . | گرم شونده ، آن کس یا کسانی که خود را گرم می کنند.مونث این کلمه تپلي tapə́lī ، است.

تپن tapən -[ا]- تودوخه، گرمېدل . | گرم،گرم شده . درسانسکریت tapana به معنای حرارت و گرم، می باشد .(فرهنگ سانسکریت – فارسی ج۲،ص۱۴۷)

تپوله tapə́wələ -[ص فا ،مذ،م،ج]- گرموونکي، هغه څوک یا کسان چې خان گرموي اویا بل څه گرموي . ددي کلمې مونث تپولي tapə́wəlī ، ده . | گرم کننده، آن شخص یا اشخاصی که یا خود را گرم می کنند ویا چیز دیگر را گرم می سازند .مونث این کلمه تپولي tapə́wəlī ، است.

تپون tapũ -[مص]- گرمېدل، تودېدل .خو په اصطلاح کې دچا پلوي کولوته هم ویل کیږي. | گرم شدن،گرم آمدن ، در اصطلاح طرفداری کردن از کسی را ،نیزگویند.

تپون tapə́w̃ - [مص]- گرمول، تودول. مثلاً: دکور گرمول . په اصطلاح کې وهلو او تکولوپه مفهوم هم ده . | گرم کردن، گرم ساختن . دراصطلاح به معنای ضرب وشتم کوبیدن کاری هم استعمال می شود . درمشاجره به ضربه یا ضربات کاری گفته می شود .

تپي tapī -[ا،ص]- گرم ،گرمي . یو متل دې چې وایي: تپي دوړي

تپي شته

لسی، شبله دوړي دموں tapidūṛī lasị šelə dūṛī dámū̃ ، **داصلي غل تیښته ، نقلی غل مدعي نیول .** او تپي āw tapī ، **اوبه گرم شوه.** تپي بو tapī bö، **گرمي شوه . | گرم، گرمی . مثلی است که می گوید:** تپي دوړي لسی، شبله دوړي دموں tapidūṛī lasị šelə dūṛī dámū̃ ،**ازدست رفتن دزد اصلی ،مدعی گرفتن دزد نقلی .** او تپي āw tapī ،**آب گرم شد.** تپي بو tapī bö، **گرمی شد. درزبان سانسکریت tāpa به معنای حرارت و گرمی می باشد.** (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۲ ،ص ۱۶۳،ص ۱۴۷)

تپي tapē - [ص] – په یو چا باندی اعتبار وي ،خوپه ځینی وخت کې بې باوري هم ورسره مل شي. لکه: تپي دني نه پراړا tapē dani na-prāṛā،**څه وایي، قرض به رانه کړي ؟ . | درحالتی به کار می رود که با وجود اعتماد، بی باوری هم درمیان باشد. مانند:** تپي دني نه پراړا tapē dani na-prāṛā،**چي می گویي برایم قرض نخواهد داد؟.**

تپي شته = تپیشته tapi-štə -[ص]- گرم، توده .مثلاً : تپیشته اوو tapi-štə öw ،**گرمه دوډی.** تپیشته آو tapī-štə āw ،**گرمه اوبه . | گرم . مثلاً:** تپیشته اوو tapī-štə öw ،**نان گرم.** تپیشته آو tapī-štə āw ، **آب گرم .**

تپي شته = تپیشته tapē- štə -[ص]- گرم کړشوی،توده کړل شوي . لکه : تپیشته اما tapē-štə amā ،**گرم کړي شوي کوټه .** تپیشته آو tapē-štə āw ،**گرم کړ شوي اوبه . | گرم کرده شده، گرم شده. مانند:**

تپېشته اما tapē-štə āmā ،**خانهٔ گرم کرده شده.** تپېشته آو tapē-štə āw ، آب گرم کرده شده .

تپي شېل tapi šēl-[ا]- دلغت له مخي گرم اويخ په معنا ده، خوپه اصطلاح کي د ريزش ،په مفهوم ده . | يخ وگرم ،گرم وسرد شدن، گرم خنک، به اصطلاح عام ريزش ،را گويند .

تپي شېل بون tapi šēl bū̃-[مص]- ريزش کېدل. | ريزش شدن، گرم خنک شدن.

تپيک tapīk- [ص،ق]- هغه گرمه او ملايمه هوا چي له سړه هوا څخه گرمه هواخوا ته ورو ورو بدلون په حال کي وي . | هوای گرم خوش آيند وملايم . وقتی که هوا از سردی به طرف گرمی برود، وهوا نظر به گذشتهٔ سرد، به حد خوش آيند گرم شود، برای بيان گرم شدن هوا، اين کلمه استعمال می شود.

تپيک آو tapīk āw- [ص]- تړمی اوبه . | آب شيرگرم .

تپي تپيېں tapī tapī-ẽ– [ق ز]- په توندی اوتېزی، له پېښی سره جوخت،توده په توده . | گرما گرم، در ادامه واقعه وپيش آمد، متصل واقعـه .

تتوس نشه با tatōs našə́-bā -[اصط]- دغه جمله phrase چي غايب مفرد له پاره استعماليږي، دېنکنځل لهجه لري، اومعنا يي ده ،

پلاردي یې وران شي، پلار دي بې بې اولاده شي. | این جمله phrase که برای مفرد غایب به کاربرده می شود لهجه دشنامی داشته، به معنای، پدرش بی اولاد شود، پدرش برباد گردد، می باشد.

تَتوک ببوک tatōk babōk-| اصط|- بنه راشه درشه، خلکو سره بنه سلوک اواخلاق،بنه اجتماعی سلوک. | داروندار،دنیا داری ،خوش مشرب بودن،خوش رفتاری با مردم،خوش اخلاقی،اجتماعی بودن .

تَتـه tatə - |ا|- پلار. | پدر. درسانسکریت tata بـه معنـای پدر وبابا است. (فرهنگ سنسکریت –فارسی ج۲ ،ص۱۳۳)

تته اوپنه tatə ūpənə -|ص|- له پلاره پیداورور، د یوپلار زامن. | زادهٔ پدر، برادری که درپدرشریک باشد اما ازمادرجدا.

تَته ابلته tatə ēltə -|ا|- پلار او نیکه، اسلاف . | پدر پدرکلان، ابا واجداد، نیاکان واسلاف ،را نیز گویند .

تته ابلتاں به tatə ēltã-bə -|ق|- دپلاراونیکه، دخپلو پخوانو. | ازپدروپدرکلان، متعلق به پدر وپدرکلان، پدری، ابایی واجدادی، نیاکانی.

تتـه ابلتـاں بـه میلتـه tatə ēltã-bə miltə́ -|اصط،ص|- ددغې کلمې معنـا د پلار او نیکونـو ارواح ده. لـه اسلام څخـه پخوا دخبراو خیرات او دخدایانو د نمانځنې په غونډه کې حاضرینو دغه کلمه ډېر یاداوه او لـه خپلو پلرونـو او نیکونوارواحو څخـه مرسته غوښتل کېده. | معنـای

تته برا این کلمه ارواح پدران ونیاکان می باشد. درزمان قبل از اسلام در هنگام خیر وخیرات وپرستش خدایان، حاضرین مراسم، این کلمه را به زبان اورده، از ارواح پدران ونیاکان خویش کمک طلب می کردند . درزمان قبل از اسلام در محل قربانی به ارباب الانواع در دعاهای خود می گفتند:

یومه تته ایلتاں به میلتیں!

یمه بوسته ارو وار اویں.

یومه ښیي چرویں ...

Yōmə tatə ēltā̃-bə miltḕ !

Yamə bōstə arōwār awḕ.

Yōmə ṣei čaṛəwḕ....

ارواح پدران ونیاکان ما !

به ما معیشیت خوب نصیب گردانید

نفوس ما را افزون سازید.

تته ایلتاں به نیشړ tatə ēltā̃-bə nišř -|ص|- دلغت له مخی دپلار او نیکه گانوخوکی، په معنا ده، خو په اصطلاح کی دپلار ونیکه مقام او ویار ترلاسه کول اویا دهغویه شان تولنیز مقام ته رسیدلو، په مفهوم ده. | ازنگاه لغوی به معنا چوکی پدر وپدرکلان ها بوده، اما دراصطلاح به معنای به دست اوردن نام ونشان پدر وپدرکلان یا به مقام پدر وپدرکلان ها رسیدن می باشد.

تته برا tatə brā - |ا،ص|- دپلار له خوا خپل اوخپلوان، خپل، طایفه . | اقارب نزدیک ازطرف پدر، عشیره، طایفه .

تته برا مېله tatə brā melə -[اصط]- دکوم خانگری تولنیز موضوع په تراو دکندی او طایفی سلا مشوره اوخبری . | مشوره وبحث مردم یک عشیره ویک طایفه درموارد خاص اجتماعی.

تته پوترمېله

تتــه پوترمېلــه tatə pütr melə -[ص]- دپلاراوزامنوسلا مشوره، له زامنوسره دپلارمشوره . دغه کلمه اوس تبت پوترمیله tēt pütr melə ،په دول مصطلح ده. | مشوره باهمی پدروپسران،رایزنی پدربا پسریا پسران. این کلمه امروز به گونه تبت پوترمیله tēt pütr melə ، معمول شده است.

تته تتوو tatə tatốw -[ص]- ژړا اوفریاد. | شیون ، ناله وفریاد .

تته دامي شته tatə dāmī-štə -[ص]- پلار بللی . | پدرخوانده.

تته څوړوه tatə cōřwə́ -[ا،ص]- هغه یتیم چې پلار يې مړ وي.
| یتیم پدر مرده.

تچ tač -[ا]- ویل. | گفتن.

تچ = توچ tač, tōč -[ام]- ووایه. | بگو.

تَچاس tačās – [حا جا،م]- (هغه) وایي . | (او) می گوید .

تَچاست tačāst –[حاجا، ج]- (هغوی) وایي. | (آنها) می گویند.

تَچاسی tačāsį - [ما،م](هغه) ویل. | (او) میگفت .

تَچاسئت tačāsịt -[ما،ج]- (هغو) ویل . | (آنها) می گفتند .

تچلـه tačə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- ویونکی، ویونکي، نطاق . ددغه کلمی مونث صیغه تچلي tačə́lī ، ده. | گوینده، گوینده گان، بیان کننده، نطاق . صیغه مونث این کلمه تچلي tačə́lī است.

تچاں گوسته tačā̃ gō-stə -[ما]- ذکرشوی، نوم اخیستل شوی. | نام برده، مذکور، ذکرشده، یاد شده .

تچن tačə́n – [ا]- ویل . | گفتن، گفتار .

تچوله tačə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چي په چا باندي یوه خبره اعتراف کوي . ددغه کلمي مونث تچولي tačə́wəli ،ده | کسی یا کسانی که از شخص دوم یک گپ را می گیرند، یا اعتراف را می گیرند. صیغه مونث این کلمه تچولي tačə́wəli ،است.

تَچوں tačū̃ – [مص]- ویل، بیانول، یو موضوع بیانول، غوښتنه، هیله کول . | گفتن ، بیان کردن، ایراد کردن،تقاضا کردن،خواهش کردن، درخواست کردن .

تَچـوں tačə́w̃- [مص]- یوکس ویلو تـه اړ ایستل، لـه چـا اعتـراف اخیستل . | کسی وادار به اعتراف کردن، کسی مجبوربه گفتن کردن .

تَچوں باښ tačū̃ bāṣ - دویلو خبره ، د تذکروړتکي، یادونـه . |

حرف قابل گفتن، قابل ذکر، یادداشت، نوت .

تَچوں = تچوں سته tačũ – tačũ -stə - [اصط]- تقریباً ، خه ناخه. ویشي که ڒژ تچوں موشي اوڕیت wišī-kə zř tačũ möšī ōṛīt ، خه نا خه له شلو دېری بنخي وی. | تقریباً، درحدود. ویشي که ڒژ تچوں موشي اوڕیت wišī-kə zř tačũ möšī ōṛīt ، حدود بیش ازبیست نفر زن بودند.

تَچي – tačē -[ما،م]- (هغه) وویل . | (او) گفت .

تَچیت tačēt- [ما ،ج]- (هغو) وویل . | (آنها) گفتند .

تچي شته tačē-štə -[ما]- ویلي، هغه خبرې چي بل کس ویلي وي، هغه خبرې چي (هغه) ویلي دي . | گفته شده، گپی که کسی دیگر گفته است، سخنی که (او) گفته است .

تَچیت گاښ که tačēt gāṣ - kə-[اصط]- لکه چي خلکو ویلي، لکه چي ویل شوي، لکه چي ویلي . دا یو تکیه کلام دی، چي ویندوي د خپل مطلب د قوي کولو په منظوردمتل یا دیوهانو خبري له راوړو مخکې غه کلمه کاروي . |طوری که گفته اند ،آن گونه که گفته اند ، چنانکه گفته اند، به گفتهٔ... . تکیه کلام است که گوینده قبل از آوردن یک مثل یا حرف بزرگان، برای تحکیم وتاکید حرفهای خود، این کلمه را به کار می برد .

تچیت مبله tačēt melə -[اصط]- مشهوره خبره ده، دهوښیارانو

خبره ده، له پخوا څخه را پاتې خبره ده. له دغه کلمې سره جوخت، خبری کوونکی هغه مشهوره خبره چې دخلکو په منځ کې شته، دخپلو خبرو دپخلي له پاره را اخلي . | سخن معروف است، گذشته ها گفته اند، سخن هوشیاران است. توام به این اصطلاح گوینده سخن درمیان صحبت خود جهت تحکیم مطلب خود سخن معروف رامی اورد.

تخ tac -|ا|- توږل، تراشل. | تراشیدن، کاستن وپیراستن.

تخ = توخ tac,tōc -|ام|- وتوږه، وتراشه. | بتراش، کاهش بده.

تخاس tacās -|ح جا،م|- توږي، تراشي . | می تراشد.

تخاست tacāst -|ح جا ،ج|- (هغوی) توږي، تراشي. | (انها) می تراشند.

تخله tacə́lə -|ص فا،مذ،م،ج| - توږونکی، هغه کس اویا کسان چې (لرگی یا تیږه)توږي . مونث یې تخلی tacə́lī ده . | تراش کننده ، تراشنده گان(چوب یا سنگ). صیغه مونث این کلمه تخلیtacə́lī است .

تخوله tacə́wələ -| ص فا،مذ،م،ج|- توږوونکی، هغه کس یا کسان چې په بل چا باندې توږي . تخولی tacə́wəlī یې دکلمې مونث ده . | تراش کننده، کسی یا کسانی که به واسطه شخص دیگر می تراشند. مونث این کلمه تخولي tacə́wəlī ، می باشد.

تخون tacū -|مص|- توږل، تراشل . لکه دلرگي یا د تیږی تراشل .

| تراش کردن، تراشیدن . مانند تراشیدن چوب وسنگ .

تڅون **tacə́w̃** -[مص]- دبل کس په واسطه توږل . | به واسطه کس دیگر تراشیدن.

تڅوون **tacə́wəw̃** -[مص]- د دوهم کس له لاری په دریم کس باندی توږل. | از طریق شخص دوم توسط شخص سوم تراشیدن.

تڅي سته **tacị-stə** -[ص مف]- توږل شوی. | تراشیده شده.

تڅي شته = تڅوي شته **tacē- štə , tacə́wē-štə** -[ص مفـ ،مذ]- په بل کس باندی تراشل شوی، پـه بل چا بانـدی تـوږل شـوی . | تراش شده به واسطه شخص دیگر، به توسط شخص دیگر تراشیده شده.

ترانچه **trā̃čə́** - [ص]- تیار، چابک ، بیدار، چمتو . | آماده، آمـاده باش، چست وچابک، بیدار،هوشیار .

تران چه بون **trā̃čə́ bū̃** -[مص]- بیداره کېدل، چمتو اوسېدل، دیو کـار کولـو تـه تیـار اوسېدل. | آمـاده بـودن، درحـال آمـاده بـاش بـودن، برای اجرای کاری آماده بودن.

تراو **tarāw** -[ق]- د بانـدې، ښـه، بر. دغـه کلمـه ددوو ورتـه شيانو د مقایسی په وخت کې استعمالیږي. ایمه قلم توبو کنـې تـراو او imə qalam tū bō knē tarāw ō، زمـا قلـم سـتا لـه قلـم څـخـه ښـه ،ده . | برتـر، بهتـر،

خوبتر. این کلمه درهنگام مقایسه دو چیز مشابه به کار می رود. ایمه قلم توبو کني تراو او imə qalam tū bō knē tarāw ō، **قلم من بهتر از قلم تو است.**

تراو tarāw -[ام]- **تېرکړه.** دوماس اورنگه گولي تراو آخ dü mās ūrŋə gōl-ē tarāw āc، **دوه میاشتې په بل وطن کې تیر کړه او راشه.** ايي با أداپن تراو ī bā a-dā-ē̃ tarāw، **دغه بار له کنډو واړوه.** | **تیرکن، عبور بده.** دوماس اورنگه گولي تراو آخ dü mās ūrŋə gōl-ē tarāw āc، **دوماه را دروطن دیگر تیر کرده بیا .** ايي با أداپن تراو ī bā a-dā-ē̃ tarāw، **این بار را از کوتل عبور بده .**

ترپ تروپ trap trüp -[اصط]- **دغه اصطلاح د ډوډی خوړلو په اړه استعمالیږي.** اخېن ترپ تروپ چیکرا!! acē̃ trap trüp čikərā!! ، **راځی چې یو څه (ډوډی) وخورو.** | **بخور بخور، این اصطلاح به ارتباط صرف طعام استعمال می شود.** اخېن ترپ تروپ چیکرا!! acē̃ trap trüp čikərā!! **بیایید که چیزی(غذا) بخوریم.**

ترپل trəpəl -[ا]- **لوند، خیشت.** | **تر، با آب به تماس شده.**

ترپلاو trəpə́lāw - [ام]- **لوند یې کړه.** | **ترکن ، با آب آلوده کن .**

ترپل ترپل trəpəl trəpəl -[ص]- **چکړ، دوامداره واوره او باران، د دوامداره واره یا باران له امله هرچیرته ختې وي .** | **گل ولای، گل ولای که به اثربرف ویا باران زیاد ایجاد می شود، همه جا گل ولای .**

ترپله trəpələ -[ا،ص]- ختي، خيشته، لوند. ترپله او ō trəpələ ،ختي دي . ترپله کوړں trəpələ kōř ،خيشت کړ. | گِل، گِل ولای، تر . ترپله او ō trəpələ ،گل ولای است . ترپله کوړں trəpələ kōř ،ترکرد .

ترپله بوں trəpələ bū̃ -[مص]- لوند ېدل، خيشتېدل . | ترشدن،ترشدن با آب یا باران، با آب آلوده شدن .

ترپله چوں trəpələ čū̃ -[مص]- خيشتول، لوندول . | ترکردن، ترنمودن، با آب آلوده کردن .

ترپله سته trpələ-stə -[ص]- دلوند شي دپاره استعمالېږي. ترپله سته ښروال trəpələ-stə ṣarwāl ،لوند پرتوگ. | برای چیز ترشده به کاربرده می شود. ترپله سته ښروال trəpələ-stə ṣarwāl ،تنبان تر.

ترپله واو trəpələ wāw -[ام]- په بل کس باندې لوند کړه . | به توسط شخص دیگر تر کن .

ترپلوں trəpələw̃ – [مص]- په بل کس باندې لوند ول . | به واسطه شخص دیگر ترکردن .

ترپلووں trəpələwəw̃ – [مص]- ددوهم کس په واسطه په دريم کس باندی لوندول. | به واسطه شخص دوم توسط شخص سوم ترنمودن.

ترپي ترپي trəpī trəpī -[اصط]- خواري اوزحمت ،لالهاندي .

ثْرِژْ

ترپي ترپي نـه تينوميشي اوشتيک نشيک نـه بياس -trəpī trəpī na tinōmīšē ōštīk nišīk na-biās، **که خواري اوزحمت ونه کړو ژوند نه کيږي . | تلاش، زحمت کشی، سرگردانی.** ترپي ترپي نه تينوميشي اوشتيک نشيک نه بياس trəpī trəpī na-tinōmīšē ōštīk nišīk na-biās، **تا تلاش نباشد زنده گی نمی شود .**

ترپي ترپي تيون trəpī trəpī tīū̃ -[اصط]- زحمت گالل، خواريکښي کول، ربړه اوتکليف پـه خـان منل. | زحمت کشيدن، تلاش کردن، برای زنده گی تلاش نمودن.

ترَپيِي -trapēi [ا]- هغه دري پايي ته ويل کيږي چې پخلي وربانـدې کيږي . لغوي معنا يي د دريو پښو والا، ده . | سه پايه فلزی که برای پخت وپزاستفاده می شود. معنای لغوي اين کلمه ، سه پايه يا دارای سه پا ، می باشد. درزبان سانسکريت tri pada به معنای دارای سه پايه يا سه پا دار، می باشد . (فرهنگ سنسکريت – فارسی ج۲، ص۲۰۳)

ترپيِي

تَرړون -tarə́ṛū̃ [مص]- ځرخېدنه . لکه : ښيي تَرړون şēi tarə́ṛū̃، **يعنې سرځرخېدل،دسرگرځېدل . | چرخش، چرخيدن .مانند:** ښيي تَرړون şēi tarə́ṛū̃ ، **به معنای سرچرخی است.**

ثْرِژْ -triř [ا]- بند، بندول، تړل. | بستن، بندن.

ثْرِژْ -triř [ام]- وتړه . | ببند، بسته کن .

ٹرڙون

ترڙ ترڙ tárř tárř -|ص|- خنگولی، هغه شان تگ ته وایی چی ځوک په لاره کی خپل موازنه ونه ساتلی شي . ترڙ ترڙ تی گیاس tárř tárř tī geās ، خنگولی په لاره حي. | افتان وخیزان، همان گونه که کسی در راه رفتن موازنه خود را نگهداشته نمی تواند. ترڙ ترڙ تي گیاس tárř tárř tī geās ، افتان وخیزان راه می رود.

ٹرڙآ ؟ trř-ā- |استف|- ودي تاره ؟ |بستی؟ بسته کردی ؟.

ترڙ شته trř-štə -|ص|- تړلی، تړل شوی، غوټه کړشوی. | بسته شده ،گره زده شده، بند ساخته شده .

ترڙله trřlə -|ص فا،مذ،م،ج |- ترونکی ، هغه ځوک یا کسان چی تري . مونث یی ترڙلي trřlī ،ده. | بسته کننده . کسی یا کسانی که بسته می کنند. صیغه مونث این کلمه ترڙلي trřlī ،می باشد.

ٹرڙن

ٹرڙن = تران = ترنه trř- , trā̃ ,traṇə́ |ا،م،ج|- غوایي ، غواییان . | نرگاو،نرگاو ها . درسانسکریت tarṇa به معنای گوساله جوان است . (فرهنگ سنسکریت ج۲ ، ص ۱۵۷)

ٹرڙون trřū̃- |مص|- تړل، غوټه اچول،وریوری کول . | بستن، بسته کردن، گره زدن،پیچاندن،قایم کردن، باهم بستن .

ٹرڙون trřw̃-|مص|- د بل چا په واسطه تړل، دبل کس پربدن یو شی تړل . | بستن بربدن کسی دیگر،بستن توسط کس دیگر .

ټرژووں trřwəw̃-[مص]- ددوهم کس پـه واسطه پـه دریم کس باندی تړل. | ازطریق شخص دوم به توسط شخص سوم بستن.

ټرژ ویا ؟! trřweā- [استف]- (دبل چا پـه واسطه) ودي وتاړه؟، دبل کس پربدن دي وتاړه؟. | (توسط کسی دیگر) بستی؟، بربدن کس دیگر بسته کردی؟.

ترس trás -[ا،ام]- ترهه، ترهېدل، حساسېدل. د ترسوں trásũ لـه مصدر څخه ده. | حساس شدن، ترسیدن،عکس العمل نشان دادن. ازمصدر ترسوں trásũ، است.

ترسکن traskən -[ا]- د کلښه قبیلي دیو رب النوع نوم ده چې د سپینو زرو او سره زرو الوتونکي په شکل ورته مجسمه جوړه شوې وه ، او د سون نینګڅه ،یعنی دسروزرو الوتونکي ،په نامه یې یاداوه .

کلیمبورګ په دي هکله لیکلي چې پـه پخواني نورستان کي ترسکن د یو سیمه ییز رب النوع نوم و چې د وایګل دری پـه تولـو کلیو کي یي شـهرت درلود. ترسکن پـه ړنچیګل کي یو پـه زړه پوری ، دمینـی وړ او قوی رب النوع په توګه پیژندل کېده. دترسکن په نامه په هغه کلي کي خانګړې معبد موجود و چې د ترسکن تـاں traskən tã پـه نامـه یادېده. دترسکن تـاں دروازه چې دترسکن مجسمه پـه کي ولاړه وه ، د اوشتمګرماس(حمل) پـه اولـه نیټه دترسکن اوتا traskən utā پـه لاس پرانیستل کېده. دترسکن مجسمه داسي توږل شوې وه چې پـه یو لاس کي لیندی اوپـه بل لاس کي

ترسکن تویک و.

داسي عقیده وه چي ترسکن ناروغو او نادارو کسانو سره مرسته کوي. په لاولیترماس(سنبله) کي چي په ږنچیگل اووایگل کلیوکي دکرنیزو حاصلاتو را غونډولو وخت دي، دغه رب النوع ته قرباني کېده. نوپرته له شکه چي له حاصلاتوسره یي هم اړیکه لرله.

دږنچیگل په کلي کي لاولیترماس ، دترسکن دو ماس traskən dū mās(ترسکن لوشلومیاشت) په نامه هم یادېده. معلومیږي چي ترسکن ته دحاصلخیزي په اړه خاص رول قایل و. برسېره پردي، خلکو عقیده درلوده چي ترسکن په هرډول ستونزو کي ورسره مرسته کوي. دوایگل برکلي خلکو دسېلاوپه وخت له ترسکن او دکوزکلي خلکو له رب النوع دي ښخه دمرستي غوښتنه کوله.

داسي عقیده وه چي ترسکن له خپلي ښځي (اوتر otr) ښځه د الپکی پناو Aleke-Paṇāw، اشیلگ پناو Ashlīk-Paṇāw، اونستون پناو Aunstün- Paṇāw ، کښوپناو یا کښتون پناو Kaşü Paṇāw or Kaştün - Paṇāw ، لېسا پناو Lesa- Paṇāw، مراس یا مراس دي پناو Maras or Mars de - Paṇāw ، او اوراو پناو Urau- Paṇāw په نامه اوه زامن لرل ،چي د اوه پناو ورونو یعني اوه خدایان ورونو په نامه پېژندل کېدل، چي دکلښوم په اوو غرونو باندی چي دهغو په نومونو یادېدل ، دخدایانو په توگه ژوند کاوه، اودهغو سیمو په څرخایونو باندي یي هم حاکمیت درلود. | نام یک رب النوع قبیله کلښه است که به شکل پرندۀ نقره یی وطلایی برایش مجسمه تراشیده شده بود که به نام سون نینگښه، یعنی پرنده طلایی یاد می شد.(کارل یتمار، مذاهب هندوکش،ج۱، ص۱۵۵)

ترسکن کلیمبورگ نوشته است: ترسکن نام یک رب النوع محلی درکلښوم قبل از اسلام بود که درتمام قرای دره وایگل معروف ومشهوربود. ترسکن در قریه ړنچیگل یک رب النوع دلخواه ،مورد پسند ونیرومند محسوب می گردید. درآنجا به نام ترسکن معبد خاص وجود داشت که به نام ترسکن تاں traskən tā̃ یاد می شد. دروازه معبدی که مجسمه ترسکن درآنجا گذاشته شده بود، دراول اوشتمگرماس(ماه حمل) توسط ترسکن اوتا traskən ūtā گشوده می شد.

مجسمه ترسکن طوری تراشیده شده بود که دریک دست کمان و دردست دیگر تفنگ داشت. عقیده داشتند که ترسکن به افراد مریض ونادار کمک می کند. درماه لاولیترماس(ماه سنبله) برایش قربانی صورت می گرفت. فکرمی شود که این رب النوع با جشن ومراسم جمع آوری حاصلات زراعتی که درړنچیگل ووایگل همزمان می باشد ، ارتباط داشته است. ماه لاولپترماس را درړنچیگل به نام ترسکن دو ماس traskən dū māsیعنی ماه دوشیدن ترسکن،نیز یاد می کردند. معلوم می شود که برای ترسکن رول خاص به ارتباط حاصلخیزی قایل بودند. علاوتاً مردم عقیده داشتند که ترسکن درهمه مشکلات با آنها کمک می نماید. مردم قریه بالا ده وایگل درهنگام سیلاب ازترسکن ومردم پایین ده از رب النوع (دي) ، مدد می طلبیدند.

عقیده بود که ترسکن ازخانم خود (اوترötr) هفت پسر به نام های الیکی پناو Aleke- Paṇāw، اشیلک پناوAshlīk - Paṇāw ، اونستون پناو Aunstün- Paṇāw ، کښوپناو یا کښتون پناو Kaşu Paṇāw or Kaştün - Paṇāw ، لیسا پناو Lesa- Paṇāw، مراس یا مراس دي پناوMaras or Mars de-Paṇāw ، اوراو پناو Urau-

Paṇāw،داشت که به نام هفت پناو برادر، یعنی هفت خدای برادر،یاد می شدند و در هفت کوه کلښوم، که به نام های خود شان مسما بودند،به حیث خدایان حیات داشته، وچراگاه های مناطق مذکور را نیز تحت کنترول داشتند. (کافر های هندوکش،ج۱،ص ۱۵۰ ،۱۵۱)

ترسکن تا ن traskən tā̃ -[ص]- د ترسکن(رب النوع) د نمانځنې ځای . د ړنچیګل په کلي کې دغه رب النوع ته د خلکود ډېررجوع او شهرت له مخې، زه فکر کوم چې په دغه کلي کې ترسکن، دکلي او دکلي دخلکو د حامي خدای په توګه نمانځل کېده.

په ړنچیګل کې د ترسکن تان په نامه ددغه معبود له پاره معبد شتون درلود چې پکې دهغه مجسمه ایښودل شوی و. د اوشتومګرماس (حمل) په لومړیو کې یې دمعبد دروازه د ترسکن اوتا په واسطه په ځانګړی دیني مراسمو سره خلاصېده. دغه رب النوع ته په مني کې قرباني کېده. | محل پرستش رب النوع ترسکن . با توجه به وسعت صلاحیت وزبانزد این رب النوع درقریه ړنچیګل، فکر می کنم که رب النوع ترسکن درقریه مذکور به حیث رب النوع حامی قریه ومردم آن ، پرستش می شده است.

در ړنچیګل برای پرستش این معبود ،معبدی به نام ترسکن تان وجود داشت که دروازه آن در روز اول اوشتومګر ماس(حمل) با مراسم مذهبی توسط رهبر مذهبی(اوتا) باز می ګردید. برای این رب النوع درفصل خزان قربانی صورت می ګرفت. (کافر های هندوکش،ج۱، ص۱۵۱)

ترسکن دو = ترسکن دو ماس = traskan dū

traskan dū mās -[ا]- دړنچیګل (ارنس) په کلي کې پخوا د اوړي

ترشپله = ترشپوله

په وروستیو او دمني په لومړیو کی د رب النوع ترسکن په ویاړ چې دهغه کلی حامي رب النوع ګڼل کېده، یو جشن جوړېده چې دهغه په ترڅ کې د ترسکن په مجسمه باندی د قربانی حیوان وینه شیندل کېده . ددغه جشن جوړېدو میاشت دترسکن دوماس یا ترسکن چړیش ماس ،په نامه هم یادېده . | درگذشته درقریه ړنچیګل (ارنیس) در اواخر تابستان و اوایل خزان به نام رب النوع ترسکن که حامی این قریه تصور می شد، یک جشن برگزار می گردید که در آن بر مجسمه ترسکن خون حیوان قربانی پاشیده می شد. ماه مذکور را به نام ترسکن دوماس ویا ترسکن چړیش ماس هم یا د می کردند. (کلیمبورگ، ص ۱۱۶)

ترسوں trásũ - [مص]- ترهېدل،د داړونکي حیوان په لیدو سره دوزو یا د غرڅو ترهېدلو ته ویل کېږي. | رمیدن، ترس وفرار بزها یا آهوان از دیدن حیوانات وحشی،راګویند .

ترشتوں traštũ–[مص]- دځارویوترهېدنه، ترهېدل ،دځارویو وارخطا کېدل. | رمیدن و تورخوردن حیوانات با دیدن حیوانات درنده،وارخطا شدن حیوانات .

ترشپله = ترشپوله trašplə = trašpülə -[ا،ص،م،ج]- چابک، چالاک، هغه کس یا کسانوته ویل کېږي چې جسمی چابک والی لري. | چست وچابک، چالاک، به کس یا کسانی گفته می شود که جسماً چابک وچالاک اند .

ترَپ= تره پ tráp - [ص]- ښکه، له دودی ښخه لاس نیول، دودی ته هیڅ لاس نه وروړل دمریضي یا د خپه تیا له امله . تشو تره پ نه کوژں taŝō trap na-kōř̃،هغه (دودی) ښکه ونه کړه. | ازنـان دست گرفتن بـه سبب مریضی یا آزرده گی، به نان دست پیش نه کردن به یکی از علت ها .
تشو تره پ نه کوژں taŝō trap na-kōř̃،او (به نان) دست پیش نه کرد.

ترَښت trașt –[اصط]- دا دمالدارانواصطلاح ده . د لوشلو په وخت کې که غوا ته دغه کلمه وویل شي ، غوا سم دریږي چې ښه ولوشل شي. خوکله چې ښوک د ناپامي په وجه یوشي چپه اویا مات کړي ، نو دکنایي په ډول هغه کس ته هم دغه کلمه ،کارول کیږي . | این اصطلاح مالداران است . مالدار هنگام دوشیدن گاو به پای گاو زده ترښت می گوید. با این کلمه گاو درست وآرام ایستاد می شود ،تا درست دوشیده شود. اما درمواد اجتماعی به گونه کنایه به کسی هم گفته می شود، که پیش پای خود را نمی بیند ودر نتیجه، چیزی را چپه کند ویا بشکناند.

ترم trám -[ا]- زنګ ،د اوسپنې زنګ . | موریانه ،زنګ، آهن خوره ، چرکی که روی آهن می نشیند،اوکسیدیشن آهن .

تـرم زیـون tram zeū̃ –[مص]- زنګ وهل، اوسپنیز ښیزونو زنګ وهلو ،ته ویل کیږي . | زنګ زدن، موریانه زندن آهن باب را گویند.

ترم زیـون tram zew̃ -[مص]- زنګ وهل کول، زنګ وهلو ته پرېښودل. | زنګ زده ساختن، گذاشتن تا زنګ بزند .

تَـرن **tarə́n** -[ا]- کنډو ، دکمرپرسر دتېرېدو لار. | گردنـه ،کوتـل، راه عبور از گردنهٔ کوه .

ترڼه **traṇə́** -[ا]- سقط ، دموږېه رحم کې ماشوم ضایع کېدل . له اسلام څخه پخوا په دغه شان پېښو په اړه داسې انګېرل کېده چې ګنې دموږ په خېټه کې ماشوم، جنیانو د ځینو دلایلو له مخې ،مړکړی دی . | سقط ،ضایع شدن طفل دربطن مادر . قبل ازاسلام درچنان حالات فکر می کردند که گویا طفل را جن ها به دلیلی که تصور می کردند، درشکم مادر کشته اند.

ترڼه نـاټ = **ټرن نـاټ** **trṇə́ nāṭ , trn nāṭ** -[ا]- دماشومانو هغه شوخي او مستي ته وایي چې ورانې ورسره وي ، هغه مزاحمت چې دخلکو پـه انګېرنـه پېریـان یـې کلـه کلـه انسـانانوته پېښـوي . | شـوخی، شوخی با خرابکاری که اطفال مرتکب مـی شـوند، مزاحمـت جـن هـا را نیـز گویند که به عقیده مردم به انسانها ایجاد می نمایند .

تَرںت = **ترنـت** **tarənt= tarãt** -[ق م]- نیږدې، پـه لنډ واټن کې . | نزدیک، درنزدیکی، درفاصله کم .

تَرںتک **tarəntə́k** -[ق م]- ډېرنیږدې . | بسیار نزدیک .

ترںتـي شـته **tarəntī-štə** -[ق]- نېږدی شوې،هغه چې نیږدې شوې وي. | نزدیک شده، آن که نزدیک شده است .

ترںت تیوں **tarə̃t tīū̃** -[مص]- نیږدې کېدل، ورلنډکېدل. | نزدیک

شدن، به نزدیک کس رفتن.

ترړت تیوں tarə̃t tīw̃ -[مص]- نېږدي پرېښودل، چاته اجازه ورکول چې نېږدې شي. | به نزدیک گذاشتن، به نزدیکی اجازه دادن.

تَرڼجه tarə̃ĵə –[ا،م،ج]- تله،تلی،هغه څه چې وربانډې وزن تلل کېږي . | ترازو،ترازو ها . آن چه که با آن وزن می شود.

ترو trō -[تکیه کلام]- په پښتو کی د مړا په شان یواصطلاح یا تکیه کلام ده چې دخبرو په منځ کې کارول کېږي . دغه تکیه کلام تر ډېره د وایگل کلي خلک کاروي. | این کلمه یک تکیه کلام است که درمیان صحبت به کار برده می شود. این تکیه کلام را بیشتر مردم قریه وایگل به کار می برند.

تروپ trüp- [ا]- ژېړ، دژېړو فلز. | برونز ، فلز برنج .

تروچ trūç-[ا]- نیم سوخته لرگیو یا ددوو تیږو یو بل سره وهلو ته ویل کېږي. | بهم زدن دو چوب نیم سوخته ویا دو سنگ، را گویند.

تروچ trūç-[ام]- نیم سوخته لرگي یو بل سره ووهه. | چوب های نیم سوخته را بهم بزن.

تروچله trūcə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه کس یا کسان چې دوه نیم سوخته لرگي یا دوه تیږی یو بل سره وهي اویا یې وهلی وي. | آن کس یا

کسانی که دو چوب نیم سوخته ویا دوسنگ ،را با هم می زنند ویا زده اند.

ترو چوں trūçũ -[مص]- ددوو نیم سوخته لرگیو یا دوو تیږو یو بل سره وهل چې ښه کار ورڅخه واخیستل شي. | به هم زدن دوچوب نیم سوخته ویا دو سنگ به منظور استفاده بهتر از آنها.

ترو چوں trūçə́w̃ -[مص]- په بل کس باندی ددوو نیم سوخته لرگیو یا دوو تیږو یو په بل وهل. | به واسطه شخص دیگر دو چوب نیم سوخته ویا دو سنگ را باهم زدن.

ترو چې شته trūçē -štə -[ص مف]- په بل کس باندی یو بل سره وهل شوی نیم سوخته لرگي یا تیږی. | چوب های بهم زده شده نیم سوخته.

تروژ trōř -[ا]- ماسته ،مستي . | ماست .

تروړوں trūṛũ - [مص]- بیزار کېدل، تر سپېږمو رسېدل، د ډېر خوراک اویا استعمال له امله له یوه شي څخه خوا بدې کېدل . | بیزار شدن،دل زده شدن، خسته شدن از استعمال یک شی یا ازخوردن یک غذا.

تـروړوں truṛə́w̃ -[مـص]- سپېږموته رسول، بېزارول، په عذابول. | به بینی رسانیدن، مزاحمت کردن،نا آرام ساختن کسی.

تروس trōs -[ا]- یخ ، یخچال . هغه واوره چې له یوه کال څخه بل کال ته پاته شوی وي . | یخبندان ، یخچال ، برفی که درارتفاعات بلند

ازیک سال به سال دیگر باقی مانده باشد وبه نام یخچال یا د می شود .

تروس اما trōs amā -[ا،ص]- سړه خونه،هغه خوني ته ويل کيږي چې ډېره سړه وي. | سردخانه،به خانه که بسیارسردباشد،گفته می شود.

تروس اوشتوں trōs ōštū̃ - [مص]- دواوري ښوېدنه. | برف کوچ، بهمن، به حرکت آمدن برف .

تروس اوشتوں trōs ōštə́w̃ -[مص]- په ارادي ډول د واوري ښوول . | برف کوچ ایجاد کردن، برف کوچ به وجود آوردن، کوچ دادن برف، به حرکت در آوردن برف .

تروس توں trōs tū̃n -[ص]- د واورو ډېري ، د واوری کوټه . | کوت برف منجمد شده ، انبار برف یخ زده، کوه برف .

تروس دوري tōs dürī -[ا،م،ج]- یخچال، یخچالونه. | یخچال، یخچال ها.

تروس ویلوں trōs wīlū̃ – [مص]- دیخ ویلی کېدل، دیخچالونو ویلی کېدل . | آب شدن یخ، آب شدن یخچال .

تروشاں trū̃šā̃ -[ا،ص]- یو ډول فولادی رنگه خاوري ته ویل کیږي، چې کښت پکی وده نه کوي. تروشاں پلال trū̃šā̃ palāl ، دتروشاں خاوره. | یک نوع خاک فولادی رنگ است که نبات درآن رشد نمی کند.

تروشاں پلال trūšā̃ palāl ، خاک تروشاں .

تروک trōk -[ا]- چاود. | درز، ترک، چاک.

تروک trūk -[ام]- څیرې کړه. | چیرکن، خلا ایجاد کن.

تروکاںوں = تروکاوں trūkaū̃ = trūkā̃ū̃ -[مص]-

څیرې کېدل ، څیرېدل، دتار یا رسی غوڅېدل، یو لـه بلـه لرې کېدل. | پاره شدن، سُکلیدن، گسستن، قطع شدن تار یا ریسمان، ازهم دور شدن .

تروکاں گوسته trūkā̃-gōstə -[ص]- څیرې شوې،غوڅ شوې، پرې شوې، لرې شوې . | پاره شده، گسسته شده، قطع شده، سُکلیده، گسیخته، دور شده،بریده شده .

څروکاو -trūkāw [ام]- څیرې کړه . | پاره کن، قطع کن .

څروکاو نه بڕیم trūkāw na- baṛīm -[اصط]- لغوي معنا یې څیرې کړای مي نه شو، ده. خو په اصطلاح کي لـه زړه ایستلی مـي نـه شـو، پـه معنـا ده . | معنـای لغـوي کلمـه پـاره کـرده نتوانسـتم بـوده، امـا دراصطلاح به معنای دل کنده نتوانستم، دور ساخته نتوانستم، ازدل کشیده نتوانستم،می باشد .

څروک پیڅل -trūk pīcịl [ص، اصط]- بې حوصله . تروک پیڅل منښ trūk pīcịl manaṣ ،بې حوصلي سړې . | بی حوصله، زر زری،

فاقد برده باری . تروک پیڅل منښ trūk pīcịl manaṣ ،آدم بی حوصله و زرزری،شخص بی برده بار .

تروکوله trūkə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- څیرونکي، هغه څوک یا هغه کسان چې څیري . مونث یې تروکوليtrūkə́wəlī ،ده . | چیر کننده، پاره کننده، آن کس یا کسانی که پاره می کنند. صیغه مونث این کلمه تروکولي trūkə́wəlī ،می باشد .

ثروکون trūkū̃- [مص،ص]- جدایی، دچا محبت له زړه ایستل، لرې کېدل. لکه : تروکي نه بړیم trūkī na- baṛīm،یعنې زړه مې جدا کوای نه شو . تنو اوپجي که تروکون نه بیابښتي tanü ūpəǰī – kə trūkū̃ na-biāṣṭī ،له خپل اولاده زړه اخیستل نا شوني وه . | گسستن ،دل کندن، دورشدن، جدا شدن. مثلا میگویند : تروکي نه بړیم، یعنی دل کنده نتوانستم . تنو اوپجي که تروکون نه بیابښتي-tanü ūpəǰī – kə trūkū̃ na biāṣṭī ،ازاولاد های خود دل کندن مشکل بوده است.

ثروکون trūkə́w̃- [مص]- څیرې کول، څیرل، غوڅېدل،پرې کېدل.

| پاره کردن، چیرکردن، جدا کردن، قطع کردن، گسیختن، گسستن، دریدن .

ثروکوون trūkə́wəw̃ –[مص]- په بل چا باندی څیرل، غوڅول، په بل کس باندی غوڅول ،څیرل دبل چا په واسطه . | پاره کردن، پاره کردن به واسطه کس دیگر، چیرکردن توسط نفردیگر، قطع کردن به واسطه شخص دیگر .

تروکوې شته trūkə́wē-štə -[ص مف،مذ]- په بل کس باندې څیرې کړې شوې،په بل کس باندی غوڅ کړ شوی . | توسط کسی دیگر چیرکرده شده، پاره کرده شده، قطع کرده شده .

تروکي trūkī-[ص]- له زړه وتلی،بېگانه شوې،پردې شوی. | ازدل کنده شده، بیگانه شده، آن که ازدل دورشده.

تروکي شته trūkī-štə -[ص مف،م،ج]-لېرې شوی، له زړه ایستل شوې، یوڅوک یا کسان چې دخپل کړه وړه په سبب دچا له محبته بې برخه شوې وې، جدا شوې، غوڅ شوې. | دورشده، قطع شده، جدا شده، ازدل کنده شده. خود به نسبت کارهای که کرده محبتش دردل کسی کاسته شده باشد.

تروکي شته trūkē-štə -[ص مف،مذ] څیرل شوې، څیرې کړې شوې، غوڅ کړل شوې، څوک دهغه بد کړه وړه په سبب چا له خپل محبته بې برخه کړې وې. | چیرکرده شده،پاره کرده شده،قطع کرده شده، جدا ساخته شده. به سبب کارهای نادرستی که انجام داده کسی اورا ازمحبت خود محروم ساخته باشد.

تروکي نه بړون trūkī na –baṛū -[مص،اصط]- دزړه نه صبرېدل، د زړه نه جدا کېدل، د زړه نه نه ایستل کېدل . | دل کنده نتوانستن، دوری نتوانستن، ازدل بیرون کرده نتوانستن .

تروله

ټروکي نـه بړیم trūkī na- bar̦īm -[اصطـ]- ورڅخه جلا کېدای نه شوم. د ،تروکي نه برون trōkī na- bar̦ū̃ ،له مصدر څخه ده . | دورشـده نتوانسـتم،دوری بـرایم مشـکل بـود، دل کنـده نتوانسـتم . البتـه ازمصدر تروکي نه برون trōkī na- bar̦ū̃،گرفته شده است .

ټَرويلي=ترولي tarwilī [ا،م،ج]-توره،توری.| شمشیر ،شمشیر ها.

ترويلي پـروس tarwili prōs -[ص]- د توري خوله، د توري چره. | تیغ شمشیر، دهن شمشیر.

ترويلي

ټَرويلـي دوړّن tarwilī dūř̃ -[ا،ص]- دتوری لاسته . | دسته شمشیر ،قبضهٔ شمشیر.

تروکي trūkē -[ما]- ومي څيره ، ويي څيره. | پاره کرد،پاره کردم

تروکېاست trūkeāst - [ح جا،ج]- (هغوی) څيري، دڅيرلـو پـه حال کي دي . | (آنها) پاره می کنند، در حال پاره کردن هستند.

تروکېام trūkeām – [ح جا]- څيرم. | پاره می کنم .

تـرولـه tarə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- تېرونکی، هغه کس یا کسان چې یا وخت تیروي او یا څه شی له یو مانع څخه تېروي او یـا تېرولـو پـه حال کی وي. | گذراننده،عبور دهنده، آن کس یا کسانی که یا وقت را سپری می نمایند ویا یک چیز را ازیک مانع تیر می کنند ویا تیر کرده اند.

تروں tarū̃ -[مص]- تېرېدل ، له یو کندو څخه تېرېدل، له یو مانع یا خنډ څخه تېرېدل، دهدف دپاسه د مردکي تېرېدل. | عبور نمودن، عبور از کوتل کوه، عبور ازمانع،تیرشدن مرمی از بالای هدف.

تروں tarə́w̃ -[مص]- تېرول، اړول، وخت تېرول، له مانع څخه څه شی اړول. | گذر دادن، گذشتاندن، سپری نمودن وقت، عبور دادن یک چیز ازمانع.

تروںش trū̃š -[ع]- دیارلس . | سیزده .

تروںش ازار trū̃š azār -[ع]- دیارلس زره . | سیزده هزار.

تروںش پار trū̃š pār -[ق]- دیارلس واره، دیارلس خله. | سیزده بار، سیزده مرتبه.

تروںش ویشي trū̃š wišī -[ع]- دیارلس شلي (یوسلوشپېته) . | سیزده بیست (یکصدو شصت).

تروون tarə́wəū̃ -[مص]- په بل کس باندی وخت تېرول اویا څه شی له مانع یا خنډ څخه تېرول. | به توسط شخص دیگر وقت گذراندن ویا از مانع چیزی را عبوردادن.

تروون trūw̃-[مص]- سخت کېدل، منجمد کېدل،منقبض کېدل. لکه د مستو سختېدل، د اوبو منجمد کېدل. | منجمد شدن، بسته شدن،منقبض

ترہ کوں شدن،سخت شدن. مانند بسته شدن آب در سردی هوا،یا سخت شدن شیربه شکل ماست.

تـرووي زور trūwī zōr -[ا،ص]- دلغت لـه مخي سختي شوی شيدی په معنا ده ،خوپه اصطلاح کي مستو ته ويل کيږي . | ازنگاه لغوی شير سخت شده معنا می دهد ، اما دراصطلاح به معنای ماست است .

تَره - tarə́ [ا،م،ج]- ستوری،ستوري . | ستاره، ستاره ها . درزبان سانسکریت tārā بـه معنـای ستاره قطبـی است . (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۲ ،ص۳۶۵)

تره

تـره سـه = ترَسـه -trasə [ا]- مجسمه،هغه څه چی لرگي تـه د انســان پـه شـکل زاره جـامي ور اغونـدي اوپـه پټـي کـي يـی دروي چـی الوتونکي ورڅخه ووېرېږي اوحاصل تـه ضرر ونـه رسوي . | مجسمه ، چیزی که به شکل انسان از تکه های کهنه درست نموده درکشتزار نصب می کنند، تا پرنده ها از آن بترسند وبه حاصل ضرر نرسانند.

ترسه

تره کْن = ترَکن -trakə́n [ا]- چاود . | درز، رخنه، ترک، چاک

تره کاںوں trakā̃ū -[مص]- په خپله چاود کول، په خپلـه چاودېدل . | خود درز برداشتن یک شی ، به خودی خود درز کردن .

تـره کوں tráku̇̃-[مص]- چـاود کول،چاودېدل. | درز کـردن، تـرک برداشتن، چاک شدن ظرف یا دیوار.

تره کوں trakə́w̃ -[مص]- چاود ورکول، چاودکول،چاود ورکول په خپل لاس . | درز دادن، درز ایجاد کردن، چا ک کردن، ازمیان باز کردن به دست خود.

| **تره کووُں trakə́wəw̃** -[مص]- د بل کس یا کسانو په واسطه څه شي ته چاود ورکول. | به توسط شخص یا اشخاص دیگر به چیزی درز وارد کردن.

تري tárē -[ما]- تېرکړ. اېں دو اگرؓ أدېش تری ī dū agř a-dēš tárē ، ما دوه اونی په کلي کي تېره کړه. | تیرکرد، سپری نمودن، گذشتاند. اېں دو اگرؓ أدېش تریī dū agř a-dēš tárē ، من دوهفته را درقریه گذشتاندم.

تري tárī -[ق]- تېر شو. جېنتار کس دي اوړي تـه ،تـري jēntār kas-dī ōṛī-tə, tárī، ژوند هر رنګه چي و ،تېر شو. أداں-ی تريa-da-ẽ tárī ، (هغه) له کندوه واوښت.| گذشت، عبور کرد. جېنتار کس دي اوړي تـه ، تري jēntār kas-dī ōṛī-tə, tárī، زنده گی هرگونه که بود ،گذشت. أداں-ی تريa-da-ẽ tárī ، (او) ازمعبرگذشت، ازکوه گذشت.

تري trē -[ع]- دري . | سه . نام این عدد درزبان اندواروپایی **treies** (اورمر ،ص۲۵) ، در اوستا **θri** (فرهنگ واژه های اوستا،ج۲ ،ص۶۵۵) ودرسانسکریت **trayah** (پیرامون زبان نورستانی، ص ۱۶۷) می باشد.

تري ازار trē azār -[ع]- دري زره . | سه هزار .

trē batür = trē sōt تري بتور= تري سوت بتور

batür -[ص]- دري واره بتور. دهغه کس لقب و چي دهغه له خوا د وژل شويو کسانو شمير دري واره اوه، يعنی يوويشت کسه و . | سه بار بتور. مقام یا لقب کسی بود که شمارمقتولین او سه بار هفت، یعنی بیست ویک ،نفربوده است. (کلیمبورگ ص ۱۰۳)

تري بي واس trē bī wās -[ا]- سه شنبه، دسه شنبې ورځ. | سه شنبه ،روز سه شنبه .

تري پار trē pār -[ق]- دري ځله ، دري واره. | سه بار، سه نوبت.

ترپپره = تري پېره trēpērə-[ص]- دلغت له مخې دري څېرې والا، په معناده . خو په اصطلاح کې له ډېرغمه اويا خواري او زحمت په وجه جسمي او روحي پلوه خوار او ذليل کېدلو،په معنا ده . | ازنگاه لغوی به معنای سه چهره بوده ، اما در اصطلاح به معنای ازغم وغصهٔ ویا زحمت زیاد روحاً وجسماً خواروذلیل شدن، می باشد .

تَري شته tarē-štə -[ص فا]- تېرکړل شوی، وخت تېرکړی. | سپری نموده، گذشته ، عبور داده شده.

تربگام = تري گرام tregām ,trē grām, -[ا]- د نورستان ولايت وانت – وايگل ولسوالی مربوط دري کلي (دېوي،گيمير،اوکتار) تول يو ځای، په دي نامه يادېږي. دلغت له مخې هم دري کلي معنا لري. | سه

قریه (دېوي، گیمیروکتار) مربوط ولسوالی وانت - وایگل ولایت نورستان به این نام یاد می شوند. ازنگاه لغوی نیز به معنای سه قریه است.

ترېگمه -[ا،ص،م،ج]- د ترېگام اوسېدونکي، د ترېگام سړي یا سړي.

| اهل ترېگام،اهالی ترېگام،اهالی سه قریه (دیوي،گیمیر وکتار) را گویند.

ترې گول نښا **trē gōl náṣā** -[ص]- د دریو درو خوله ، هغه

خای چې ددریو درو په خوله کې واقع وي . | دهانه سه دره، محلی که دردهانه سه دره موقعیت داشته باشد.

ترېمیش **tremiš**- [ا،ص]- تیاره . | تاریکی، ظلمت . درسانسکریت **tāmasa** به معنای تاریکی، تیره گی، اندوه وغم، جهل ونادانی آمده است.
(فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۲، ص۱۵۱ و۱۶۴)

ترېمیش اما **tremiš amā** -[ص]- تیاره کوټه،هغه کوټې ته ویل

کیږي چې تیاره وي . | خانه تاریک،تاریکی خانه، خانهٔ که تاریک باشد.

ترېمیش موښ **tremiš müṣ**-[ق]- تیاره،تپه تیاره،په تیاره کی.

ترېمیش موښې کس لېبام trēmiš müṣ-ē kas laeām ،په تپه تیاره کي به څه پیداکړای شم. | تاریکی،درتاریکی،تاریکی مطلق، درتاریکی. ترېمیش موښې کس لېبام trēmiš müṣ-ē kas laeām ،درتاریکی مطلق چه یافته خواهم توانست. یعنی یافته نمی توانم .

ثرېمیشه = کوترېمیشه **tremišə́ =kütrəmišə́**- [ص]-

خړماښام، نیمه تیاره، تیاره، دماښام د منځنیو وختو تیاره، چې پوره تیاره لا نـه وي شـوې . دلغـت ریښـه کـوو تریمیشـه köw tremīšə ،ده. پـه سنسکریت ژبـه کی tamisra دتیاره پـه معنـا ده . | نیمـه تاریکی،تـاریکی میانه شام، تاریکی، تاریکی بـه اصطلاح شـام گـاو گـم، تـاریکی کامل نشـده باشد.ریشه این لغت کوو تریمیشه köw tremīšə،یعنـی کنـاره هـای اسمان تاریـک مـی باشـد. درزبـان سانسـکریتtamisra بـه معنـای تـاریکی ،ظلمت،شب تاریک می باشد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۲ ، ۱۵۲)

تـرې وي trē wī -[ق]- تاسي درې واړه، تاسي درې کسـه. | شما سه نفر، هرسه شما.

ترې ویشي trē wišī -[ع]- درې شلي،شپېته. | سه بیست،شصت.

ترې ویشي ازارtrē wišī azār-[ع]- شپېته زره. | شصت هزار .

ترې ویشي پـار trē wišī pār -[ق]- شپېته خلـه، شپېته واره. | شصت بار، شصت دفعه.

تژ tř -[ا]- هغه لرګي چې د استحکام له پاره په چت یا په بل ځای بانـدې تکیه ورکول کېږي او دهغه ترشـا دسـون لرګـي یـا تـانتی ږدي. | آن چوبی که جهت استحکام آن را به یک جا تکیه داده در عقب آن چوب سوخت یا کاه می گذارند .

تژ tř -[ا]- پلټنه ، لټه. | جستجو، پالیدن.

تڑ tř -[ام]- وپلټه ،ولټوه، پیدا یې کړه . | جستجو کن ، بپال ، پیدا کن،تجسس کن .

تڑتڑ tř tř -[ص]- تیرېدل ، کوږ کوږ تلل، په تګ کې دناتواني حالت بیانوي. تڑتڑ تي مټ که گوم tř tř tī maṭ -kə gōm، په ډېرتکلیف لاړم. | کش کش کرده، گیج راه رفتن، تللو راه رفتن،کج کج راه رفتن، ناتوانی دررفتار را بیان می کند. تڑتڑ تي مټ که گوم tř tř tī maṭ -kə gōm ، به بسیارمشکل رفتم.

تڑتوڑ tř tüř -[ق]- په زحمت یو کار کول . په اصطلاح کې اقتصادي ستونزې ته هم استعمالیږي. ابں اڑں تڑتوڑ بو ī əř tř tüř bö، سږ کال مي مالي مشکلات درلود . | با دشواری یک کار را اجرا کردن. دراصطلاح به مشکلات اقتصادی نیز استعمال میشود. ابں اڑں تڑتوڑ بو əř ī tř tüř bö، من امسال مشکلات اقتصادی داشتم.

تڑله třlə -[ص فا،مذ،م،ج]- پلټونکي،لټونکي،هغه کس یا کسان چې د لټولو په حال کې دي .مونث یې تڑلي třlī ، ده . | جستجو کننده ،پالیده گر . آن کس یا کسانی که درحال پالیدن هستند. مونث این کلمه تڑلي třlī ، است.

تڑوں třū – [مص]- پلټل، لټول،موندلو له پاره هڅې ته ویل کیږي. | پالیدن، جستجوکردن، جویا شدن،تلاش برای یافتن را گویند .

تـڗون tř̃w̃ - [مص]- دبل کس پـه واسطه لټول او پلټل . | توسط شخص دیگر پالیدن وجستجو کردن.

تڗې شته tře-štə- [ص مف،مذ]- پلټل شوی، لټولي،هغه څه چې لټول شوی وي. | پالیده شده، جستجوشده، آن چه پالیده شده است.

تڗې třē -[ما]- ومي لټاوه،ویې لټـاوه، ویې پلټـه. تشو تڗی taŝo třē، هغه ولټاوه. | پالیدم،جستجو کرد، پالید. تشو تڗی taŝo třē، اوپالید.

تڗېړي třēṛī -[ما ب]- پلټلي و، لټولي و،لټولی می و. | جستجو شده بود، پالیده شده بود، پالیده بودم .

تـړ taṛ- [ا]- رسم ورواج، سیمه اییز قـانون . ښـایی دا د پښتو دخیلـه کلمـه وي. | رواج، دود دسـتور، قـانون محلـی . احتمـالاً کلمـه دخیـل زبـان پشتو است.

تړ taṛ -[ا]- راکش،خان خواته راکښل. | کش ،به طرف خود کش کردن

تـړاو taṛāw- [ام]- راکـاږه ، پـه زوره خـان خواتـه راوکـاږه . | کش کن، با زور به سوی خود کش کن .

تړکـه taṛə́kə́-[ا،ص]- خـوار، ډنگـر، ضـعیف. | لاغر، اسـتخوانی، ضعیف، آن که چاق نیست.

تړکـه بوسـته tarə́kə́ bö-stə -[ص]– خـوار شـوی، ډنگـر

شوي،ضعيف شوی. | لاغرشده، ضعيف شده،نحيف شده .

تړماو taṛəmā́w - [ام]- کلک يي کره ،کلک يي وتړه، ويي تړه . | محکم کن ،محکم ببند ، محکم بسته کن، ببند.

تړمون taṛəmū́̃ -[مص]- کلک کېدل . مثلاً: په خپل سر د دروازی او يا دکرکي کلکېدل . | محکم شدن،سخت شدن.مثلاً: محکم شدن يا سخت شدن دروازه وکلکين بسته شده .

تړمون taṛəmə́w̃ -[مص]- په خپل لاس او يا د بل کس په واسطه د دروازی اويا د کرکي کلک تړل . | به دست خود ويا توسط کسی ديگر محکم بستن دروازه ويا کلکين .

تړموېن taṛəmə́wē̃ – [ام،ج]- کلک يي کړی ، کلک يي وتړی . | محکم کنيد ، محکم بسته کنيد .

تړمي taṛəmī́ – [ق]- (دروازه يا کړکی) کلکه شوېده . | محکم شده، سخت بسته شده.

تړمي taṛəmḗ -[ق]-(دروازه يا کړکی) کلک وتړل شوه . | (دروازه يا کلکين) محکم بسته شد.

تړمي شته taṛəmē-štə -[ص مف،مذ]- کلک تړل شوی . | محکم بسته شده.

تړوله taṛə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- راکښونکي، هغه څوک يا

کسان چي خان خوا ته راکاړي .مونث يي ترولي taṛə́wə́lī ،ده . | کش کننده، کسی یا کسانی که به طرف خود کش می کنند. مونث این کلمه ترولي taṛə́wə́lī ، است .

ترووله taṛə́wəwələ -[ص فا،مذ،م،ج]- هغه څوک یا کسان چي دبل کس یا کسانو په واسطه راکاړي .ددغه کلمي مونث ترووليtaṛə́wəwəlī ،ده . | شخص یا اشخاصی که به توسط کس یا کسان دیگرکش می کنند. مونث این کلمه تروولي taṛə́wəwəlī ،می باشد .

تَړوں taṛə́w̃ - [مص]- راکشول ،خان خواته راکاړل،خان پسی را کشول، په زوره کشول . | کش کردن، کش کردن به سوی خود، به دنبال خود کش کردن،با زورکش کردن .

تړووں taṛə́wəw̃ - [مص]- په بل کس یا کسانو په واسطه راکشول. | توسط کس یا کسان دیگرکش کردن .

تَړي taṛē -[ما م]- را ومي کښه، کش يي کړه. | کش کردم، کش کرد.

تړېک تړېک taṛēk taṛēk–[ق]- هغه حال ته ویل کېږي چي دوه کسه یو شي هريو خان ته را کش کړي. | کش و گیر،هرکس یک شی را به طرف خود کش کند.

تَړېک کښېک taṛēk kaṣēk – [اصط]- دیو شي لاس ته

راوړو له پاره هڅه، چور . | کشمکش، کش وگیربه خاطر بـه دست آوردن یک شی . مانند چور .

تَړینگ taŗiŋ- [ا،م،ج]- تال، تالونه . | گاز، گاز ها .

تړینگ بوں taŗīŋ bū̃ -[مص]- تال وهل، زنگېدل. | گاز خوردن.

تړینگ ښچوں taŗīŋ ṣačū̃ -[مص]- تال اچول، تال جوړول . | گاز انداختن،گاز جور کردن .

تشو tašo -[ض اشا مفـ ،م غا]- دهغه . لکه: تشوبه برا tašo-bə brā، دهغه ورور. | از او. مانند: تشوبه برا tašo-bə brā ، برادر او.

تشوبه اناري tašo-bə anār-ē -[ص]- دهغه له خیاله، دهغه په فکر. تشوبه اناري کوي tašo-bə anār-ē kōi ، دهغه په خپل خیال کار. | ازفکر او ، از دل او، از مخیلـه او . تشوبه اناري کوي tašo-bə anār-ē kōi، کار به ابتکار او، کاری به طبع او.

تشوکنیوو tašo kəneōw -[ق م]- دهغه پـه وړانـدي، دهغه پـه مخکي. | در برابر او، درپیش او.

تَشـه tašə–[ض اشـا،م،غا]- هغه . لکه : تشـه اوو یوړں tašə öw̃ yōř ، هغه ډوډی وخوره. دغه کلمه مذکر اومونث دواړو تـه استعمالیږي.| او . مانند : تشه اوو یوړں tašə öw yōř ، او نـان خورد . این کلمـه برای

مذکر ومونث هردو استعمال می شود.

تشه به = تشوبه taša- ba=tašo-ba -[ض اشا ،مالکیت]-
دهغه . لکه : تشه به اما ، taša - ba amā ، **دهغه کور.** تشو به سوس tašo-ba sōs، **دهغه خور .دغه کلمه مذکر او مونث دواړو ته استعماليږي.** | **از او. مانند :** تشه به اما taša - ba amā ، **خانه او .** تشو به سوس tašo-ba sōs ، **خواهر او .این کلمه برای هر دومذکر ومونث استعمال می شود.**

تشه بنه = تَشو بنه taša-ṣa =tašo-ṣa - [ض اشا،م،غا]-
هغه ته . لکه : تشه بنه توچ taša- ṣa tōč ، **هغه ته ووایه .** تشو بنه گورام tašo-ṣa gurām، **هغه ته مې راوړ.** | **به او. مانند :** تشه بنه توچ taša- ṣa tōč، **به او بگو .** تشو بنه گورام tašo-ṣa gurām، **به او آوردم.**

تشه که = تشوکه taša -ka= tašo-ka -[ض اشا،م،غا]- هغه ته، له هغه . تشه که توچ ته ... taša-ka tōč ta... ،**هغه ته ووایه چې...** . تشوکه وېچ tašo- ka wēč ، **له هغه واخله.** | **به او،از او .** تشه که توچ ته ... taša-ka tōč ta... ... ،**به او بگو که ... .** تشوکه وېچ tašo- ka wēč ، **از او بگیر.**

تکوڑں takōř -[ما]- ومي ويل، ورته ومي ويل . دغه کلمه د تچوں tačū̃(ويل) مصدر څخه د ماضي مفرد متکلم، صيغه ده. | **گفتم ،برايش**

گفتم . این کلمه صیغهٔ ماضی مفرد متکلم ازمصدر تچوں tačũ (گفتن)، می باشد.

تکوڙں ڕي takōr̃-ṛī -[ما ق]- ویلي مي و، ورته ویلي مي و. | گفته بودم، برایش گفته بودم.

تکوڙں سته takōr̃-stə- [ما]- ویلی، هغه خبره چي مخکي کړی وي . | گفته شده، سخنی که قبلا گفته شده باشد.

تکوڙں سته اوڕي takōr̃-stə ōṛī -[ما ب]- (تېروخت کی) ویلي مي و. | (درگذشته) گفته بودم.

تَل= ال تل tal-[ا]- تحریک، خراب نصیحت، لمسول،په غلطه پوهول، دبل کس پرضد د ناوړه کړه له پاره ځوک هځول یا تحریکول. | تحریک، برانگیختن،توصیه بد، رهنمایی بد، نصیحت بد، حرکت دادن برضد کسی برای اجرای عمل نا به جا،تحریک علیه کسی .

تَلن talən –[ا]- تحریک، تحریکول،لمسون . | تحریک، تحریک کردن .

تَلوک talũk- [ا]- تنده . | پیشانی، جبین .

تلوکه talũkə-[ص]- د غره وتلي برخه . | پوزه کوه، برآمده گی کوه و تپه .

تلوله taləٰwələ-[ص فا،مذ]- تحریک کوونکي ، لمسوونکي . مونث

تلون

یـی تلـولي talə́wəlī ،ده . | محـرک، تحریـک کننـده، برانگیزنـده . صیغه مونث این کلمه تلولي talə́wəlī ،می باشد.

تلون talə́w̃ -[مص]- تحریک کول، لمسون، لمسول، خرابـه لاربنونه کول، دیوچا پرضد یو کارکولوته خوک هڅول . دکلمی فاعلی حالت گردان :

یي تلبام ye taleām،زه لمسوم. تو تلبش tū talēš ، ته لمسوې. سی تلبـاس se taleās،هغه لمسوي . یمـه تلبمیش yamə talēmīš، موږ لمسوو. تـي تلباست te talēāst ، هغوی لمسوي . وي تلباسیں wi taleāsẽ ، تاسي لمسوی .

دکلمي مفعولي حالت گردان: یي تلبم ye talēm ،زه ولمسولم . تـوتلبش tū talēš، ته ولمسولي. سي تلي se talē ، هغه(مذکراومونث) ولمساوه . یمـه تلبمیش yamə talēmīš ، موږ ولمسولو. تـی تلبت te talēt ، هغوی ولمسـول، وي تلبرپں wi talēr̥ẽ ،تاسـو ولمسـولی . | تحریـک ، تحریـک کـردن، بـرانگیختن، واداشـتن، هیجـانی سـاختن علیـه کسـی، برآفروختـه سـاختن، بـر علیـه کسـی بـه عمـل وا داشـتن، احساسـاتی سـاختن،به خشـم آوردن،عصبانی ساختن علیه کسی. گردان حالت فاعلی کلمـه: یـی تلبـام ye taleām ، من تحریک می کنم. تو تلبش tū talēš ، توتحریک می کنی. سی تلبـاس se taleās ،او(مذکرومونث) تحریـک مـی کنـد. یمـه تلبمیـش yamə talēmīš ،مـا تحریـک مـی کنیم. تـي تلباست te taleāst ،آنهـا تحریـک مـی کنند . وي تلباسیں wi taleāsẽ ،شما تحریک می کنید.

گـردان حالـت مفعولي کلمـه : یـي تلبم ye talēm، مـن راتحریـک کـرد. توتلبش tū talēš ،تورا تحریک کرد. سي تلي se talē ، اورا تحریک کرد.

یمه تلېمیش yamə talēmīš ، ما را تحریک کرد. تی تلېت te talēt ،آنها را تحریک کرد. وي تلېړېں wi talēṛẽ ، شما تحریک شدید .

تله talə -[ا]- یوډول شونتی ده چې دلرگي غوړوالي یې له دیو dīw شونتی څخه لږه ده او ورو سوځي .له دغه لرگي څخه چې د ارچه له ونې لاس ته راځي، د مشال په توگه ،د رڼا له پاره تري گټه اخیستل کیږي. دغه لرگي ته په کابل کې درگیران ویل کیږي. | یک نوع چراغ چوب است که چربی چوب آن ازچوب دیوdīw کمتر بوده و آهسته می سوزد و اطراف را روشن می سازد. ازاین چوب که از درخت ارچه به دست می آید، به گونه مشعل برای روشنایی ودرگیران ،استفاده می شود.

تلي talī -[ا]- دکجاواویا نوروڅیزونو دگندلوله پاره دخنگلي بادامو تراشل شوي لښتي ته ویل کیږي. | به خمچه های تراشیده شده بادام کوهی که جهت بافت کجاوه وسایراشیا به کار برده می شود،گفته می شود.

تلي بوسته talī-bö-stə -[ص]- خوار شوي، ډنگر شوي. | لاغرشده، نحیف گشته.

تلي شته talē - štə -[ص مفـ ،مذ]- لمسولي، لمسول شوي، دچا پرضد لمسول شوی،احساساتي کړل شوی . | تحریک شده، برانگیخته شده علیه کسی،احساساتی ساخته شده .متهیج ساخته شده .

تمتول tamtūl -[ص]- لږ، لږه کي، کمې، دکار په وخت دکار څیز کمېدل. اوو ویدیشاں ښه تمتول بوö ، öw widīšā̃-ṣə tamtūl bö ، خواږه

مېلمنو ته پوره ونرسيده. | کمی وکاستی، کمی، عدم کفاف،کم شدن مواد کار در هنگام اجرای کار. اوو ویدیشاں بنه تمتول بو öw widīšã̄-ṣə tamtūl bö ، نان به مهمانان کمی کرد،غذا به مهمانان کفایت نکرد.

تَمرژں tamərř̥̄ -[ا]- لړه، هغه نري لړه چي اوړي دګرمی په موسم کي د غرونو اوځنګلونود پاسه ولاړه وي . | بخار ابرمانند نازک که درموسم گرمی تابستان برفراز کوه ها وجنگل ایستاد می باشد .

تمکو tamkü -[ا]- تمباکو . دتمباکو دخیله اومتحوله کلمه ده . | تمباکو. کلمه دخیل ومتحوله کلمه تمباکویا تنباکو است .

تمکو څېري tamkü cerī -[ا،م،ج]- چلم، چلمونه. | چلم،چلم ها

تَمنه tamənə̣ -[اصط]- دپلار نیکه. | پدرکلان پدر.

تـن بـن tan bən -[ا]- شتمني ،غیرمنقول شتمني،مادي شتمني . دغه کلمه د تول (کرونده) او بن (ځنګل) خلاصه ده. | دارایی مادی ، ملکیت غیرمنقول،مال وملکیت . این کلمه فشرده کلمه تول(مزرعه) و بن (جنگل) می باشد.

تـن بـن نـاش بـون tan bən nāš bū̃ – [مص]- در په دره کېدل، ټوله غیرمنقوله شتمني له لاسه ورکول. د لغت له مخې بې کوره او بې اوره کېدلو،په معنا ده، چې د کوندتون او یا د طلاق کیدو مفهوم ورڅخه اخیستل کېږي. | دربه در شدن ،ازدست دادن تمام دارایی غیرمنقول.

تَنمنه بار ازدست دادن زنده گی. ازنگاه لغوي به معنای بی خانه وکاشانه شدن، است، که مفهوم بیوه شدن ویا طلاق شدن، را می رساند .

تنگله taŋəĺə -[ص فا،مذ،م،ج]- لویدونکي ، غتېدونکي، لوړېدونکي، وده کوونکي . مونث ته تنگلي taŋəĺī ،کلمه استعمالیږي. | بزرگ شونده، رشد کننده، ازنگاه قد بالا رونده . برای مونث کلمه،تنگلي taŋəĺī ، به کار برده می شود.

تنگون taŋū̃ -[مص]- لویدل، غتېدل، وده کول ،دقد لوړېدل،اوچتېدل . | بزرگ شدن ، رشد کردن ،بالا رفتن قد اطفال ونهال،راگویند.

تنگون taŋəw̃ -[مص]- لویول، غتول، وده ورکول. | بزرگ ساختن، رشد دادن، نمودادن.

تَنگي taŋī -[ما]- وده یې وکړه، غټ شو،لوړشو، غټه شوه . | رشد کرد، نموکرد، بالارفت، کلان شد .

تَنگیاس taŋiās – [ح جا]- وده کوي ، غټېږي،لوړېږي،اوچتېږي . | بالا می رود ، رشد می کند، کلان می شود .

تنگي شته taŋī-štə -[ص مف،مذ]- غټ شوی، (قد)لوړ شوی،اوچت شوی. | بزرگ شده، رشد کرده، بالا رفته.

تَنمنه **تَنمنه** tanəmənə -[ا]-ماشومان،کوچنیان. | اطفال،کودکان.

تَنمنه بار tanmənə- bār -[ق]- ماشومتوب ،وړوکوالی. |

طفولیت ، دوران کودکی،بچه گی،خوردی .

تنمنه تین = تنمنه تیان tanmənə , tanmənə tiā̃

tīn -[ا،ص]- وړکتون، هغه ځای چې د ماشومانو ساتنه اوپالنه په کې کیږي، هغه ځای چې ماشومان په کې ساتل کیږي. دغه کلمه لکه ځرنګه چې موږ زڼ تین او وسوڼت تین لرو، د منطق په لحاظ وړوکتون له پاره مناسبه کلمه ده. | کودکستان، محل نګهداری وپرورش یا بود وباش اطفال، آن جا که از اطفال نگهداری می شود. همان گونه که ما کلمات وسوڼت تین و زڼ تین داریم ازنګاه منطق زبان برای کلمه کودکستان کلمه مناسب ، می باشد.

تَنو tanü -[ص]- خپل، خپلوان. ایي منښ ایمه تنو او ī manaṣ īmə tanü ō ،دغه سړی زما خپل دی . تنو منښ tanü manaṣ، خپل، خپل کس .| خویش، خویشاوند، ازخود، اقارب، قوم خویش وابسته. ایي منښ ایمه تنو او ī manaṣ īmə tanü ō ،این شخص خویش من است . تنو منښ tanü manas ،نفرخود ، نفر ازخود،خویش.

تَنو tanü- [ص]- خپل، خپل ملکیت،خپل جایداد ،خپل مال . تنو دوشت پا تی tanü dōšt pā tai ،خپل ملکیت او جایداد . تنو تول ګول tanü tōl gōlخپل جایداد او ملکیت . | ملکیت خود ،مال خود، مال تو، آن چه از آن خودت باشد. تنو دوشت پا تی tanü dōšt pā tai ،ملکیت وجایداد خود . تنو تول ګول tanü tōl gōl ،جایداد وملکیت خود .

تنوبار tanü -bār -[ق]- خپلولي کول، دخپلوي احساس،دخپلولي احساس لرل. | ازخودگي کردن، احساس خویشاوندی داشتن.

تَنو تَنو tanü tanü –[ق]- دهرچا خپل، دهرچا خپل خپل. تنو تنو کوي tanü tanü kōi ،خپل خپل کار. تنو تنو اما tanü tanü amā، خپل خپل کور . | ازهرکس به خودش، مال هرکس به خودش، دارایی هرکس ازخودش . تنو تنو کوي tanü tanü kōi ،هرکس را کار خودش . تنو تنو اما tanü tanü amā ،هرکس خانه خودش، هرکسی را خانه خودش .

تنوتنوپړک tanü tanü paṛək -[ق]- دهرچا خپله خوښه، دهرچا خپله مرضي،هرڅوک په خپل اختیار. | خوش هرکس، هرکس به میل خود، هرکس به دلخواه خود،هرکس به اختیار خود.

تَنو تَنو ښه tanü tanü- ṣə -[ق]- دهرچا خان ته ،هرڅوک خان له . مثلاً: یمه تنو تنوښه اشال اما گېمیش yamə tanü tanü-ṣə a- šāl amā gemiš ،موږهریو خان له ژوند کوو. | هرکس به خودش،هرکس برای خود . مثلاً: یمه تنو تنوښه اشال اما گېمیش yamə tanü tanü-ṣə a-šāl amā gemiš،هرکدام ما به خود زنده گی می کنیم.

تنوجیت اووکڅون tanü ĵīt ū́-kacū̃ -[مص]- خپل خان ته کتل، په انتقادي توګه خپل خان ته کتل ،مطلب د ی . | خود را دیدن، خود را انتقادی دیدن ،منظوراست.

تنوجیت ایشتکوں tanü ǰīt īštə́kə́w̃ -[مص]- دخپل خان ستاینه، دخپل خان صفت کول. | خود ستایی، خود راصفت کردن ، خود را ستودن .

تنو جیت پیلسوں tanü ǰīt pēlasū̃ -[مص]- خپل خان هېرول، کبر اوغرورپه وجه خان ورکول. | خود را گم کردن،مغرور شدن .

تنو جیت وڙںوں tanü ǰīt wř̆ū̃ -[مص]- خپل خان لیدل، خان غوښتنه، خان لوړ لیدل . | خود بینی، خود خواهی، خود بزرگ بینی .

تنو دوشتي tanü dōštē -[ق]- په خپل لاس، په خپلو لاسو،په خپل سر . تنو دوشتی کوڙں کوي tanü dōštē kōř̆ kōi ،په خپلو لاسو کړي کار. | به دست خود، با دست های خود،با خود سری. تنو دوشتي کوڙں کوی tanü dōštē kōř̆ kōi ،کاری به دست خود کرده، یعنی کاری سربه خود کرده .

تنو وامي tanū̆ wāmē -[ق]- په خپل منځوکی . یمه تنو وامي جو سوس پرېک نه چېمیش yamə tanü wāmē ǰū̆ sōs prēk na-čēmīš ،موږ خپلو کي خیښي یا خپلوي نه کوو. | بین هم ،از خودی ، درمیان خود. یمه تنو وامي جو سوس پرېک نه چېمیش yamə tanü wāmē ǰū̆ sōs prēk na-čēmīš ،ما درمیان خود خویشی نمی کنیم، یعنی ما ازبین خویش ها زن نمی گیریم.

تَنه -**tanə́** [ا]- تنکي ماشوم، ښوورخني ماشوم . زورکا تنه zōr´ kā tanə، دتي ماشوم . تریو کلن ماشومانو ته دغه کلمه استعمالیږي. | **طفل نوزاد** ، زورکا تنه zōr kā tanə́ ،**طفل شیرخوار . تا به یک سالگی طفل این کلمه استعمال می شود. درسانسکریت به همین گونه طفل tanaya گفته میشود.** (The Waigali Language, P. ۳۱۳)

تنه تیاں tanə́ tīā̃ -[ا،ص]- د شیدو خورو ماشومانو دساتني اوپالني ځای . | **شیرخوارگاه، محل پرورش ونگهداری اطفال شیرخوار.**

تَنه دار tanə́ dār -[ص،اصط]- دماشوم ساتونکي،هغه کس یا کسان چي د چا ماشوم ساتي . | **نگهبان طفل، کس یا کسانی که ازطفل کسی را نگهداری می کند .**

تو tū -[ض، م، مخا]- ته . تو مکتب گوش؟ tū maktab gōš? ، ته ښوونځي ته لاړې؟ . تومکتب گوړیش tū maktab gōṛīš? ، ته ښوونځي ته تللی وې؟. | **تو.** تو مکتب گوش؟ tū maktab gōš? تو مکتب رفتی؟. تومکتب گوړیش tū maktab gōṛīš? ، **توبه مکتب رفته بودی؟.**

تو tū -[ض اشا، م]- ستا . توبه اما tū- bə amā، ستا کور. | ازتو، ازشما . توبه اما tū- bə amā ،**خانهٔ تو.**

تواں اوں tawā̃ ū̃ -[مص]- خپل اود خپل کورني ژوند او شته له مصیبت څخه بچ ساتلوته ویل کیږي. د (ابره بوں) یعني خرابېدلو یا

برباد‌پدلو ، کلمي ضد ده. | دوری جستن ازخطرات جانی ومالی، دور نگهداشتن خودواهل خانواده ودارایی از مصیبت ،را گویند.ضد کلمه (ابره بوں) یعنی خراب شدن است.

توبوپں تینوش tū̃ boẽ tīnōš-[اصط]- ته سلامت اوسي، جوړ اوسي،په خېر اوسي. | توسلامت باشی،جورباشی،به خیرباشی،خیر ببینی.

توبه tū-bə -[ق]- ستا، دستا، د تا . توبه کاچه موک tū-bə kāčə mük، مخ دي تور.توبه چیت tū bə čīt، ستا خوښه. | ازتو . توبه کاچه موک tū-bə kāčə mük ،روی تو سیاه. توبه چیت tū bə čīt ، دل تو.

توبه أناري tū-bə a-nār-e -[ص]- ستا له زړه، ستا په خیال، تا جوړکړي. توبه اناري میله tū-bə a-nār-e melə، ستا (جوړ کړی) خبره، ستا پروپاګنده. | ازدل تو، ساختهٔ تو،ازخیال تو. توبه اناري میله tū-bə a-nār-e melə ، گپ ساخته تو، پروپاګند تو، دروغ پردازی تو.

توبه ښېي نه وڑںاو tū-bə ṣēi-ə na- wr̃āw -[اصط]- دلغت له مخي سر دي مه راښکاره کوه ، په معناده ، خو اصطلاحي معنا يي، ورک شه ، دا سپیره مخ دي مه راښکاره کوه، ده. | ازنگاه لغوي به معنای سرات را به من نشان مه ده، بوده ، اما دراصطلاح به معنای، رنگت را گم کن، رنگت را نه بینم، می باشد.

ثوپ tū̃p-[ا]- هیڅ،هیڅ په هیڅ ، دنشت په حساب . لکه : که په

توپڕ

انتخاباتو کې یو صندوق په مستند توګه قرنطین شي ، هغه رای چې په دغه صندوق شته ، توپ یعنی هیڅ شول اوپه نشت حساب دي . | عبث،هیچ، هیچ شدن، باطل شدن،به هیچ حساب شدن. مثلا : درانتخابات اگریک صندوق به دلایل مستند قرنطین شود ،رای که دران است ، توپ یعنی قابل اعتبار وحساب نیست . یعنی هیچ شد .

توپک tüpək- [ا،م،ج]- توپک. دغه کلمه بې له شکه دخیل اود توپک متحوله کلمه ده. توپک چې په پخوانی نورستان کې د چکمک (چقمق) په نامه په نولسمه پیړی کې معرفي شوی دېرمشهور نه و. سره له دي چې توپک عام شوی نه و،خوتر ۱۸۹۵-۱۸۹۶ کلونو پوری چې نورستان د افغانستان دمرکزي حکومت ترولکی لاندی راغی، په جنګونو کې یې تاکتیکي رول درلود. | تفنگ. بدون شک کلمه دخیل است . تفنگ درنورستان قبل ازاسلام که به نام چکمک (چقمق) معرفی بود، درقرن نزده معمول گردید. با وجودی که زیاد مروج نبود، دروضع جنگ ها تا سال های ۱۸۹۵- ۱۸۹۶ که نورستان توسط حکومت مرکزی افغانستان تسخیر گردید،تاثیر تاکتیکی خود را درجنگها داشته است. (کلیمبورگ،کافر های هندوکش،ج۱،ص۲۱۷)

توپک

توپک چود(چوت) tüpək čōd,čōt - [ص]- دتوپک اواز. | صدای تفنگ،آواز تفنگ .

توپڕ tüpṛ-[ا]- دوکه، چل، بازی ورکونه. | فریب، اغفال، حیله، گول، خَقه .

توپړاو tüpəṛāw -[ام]- دوکه یي کړه . | فریب بده، بازیش بده.

توپړاوں= توپړاں اوں tüpəṛāũ=tüpəṛā̃ũ -[ص مف]- دوکه کېدل، تیرایستل کېدل، تېروتل. | فریب خوردن، گول خوردن، اغفال شدن .

توپړاں گوسته tüpəṛā̃-gō-stə -[ص مف، مذ]- دوکه شوې ، هغه کس چي دوکه شوې وي. مونث یې، توپړاں گېښتيtüpəṛā̃-gē-štī ، ده . | فریب خورده، بازی داده شده، آنکه فریب خورده است . مونث این کلمه، توپړاں گېښتيtüpəṛā̃-gē-štī می باشد .

توپړوله tüpəṛə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- دوکه کونکي، دوکه مار، چلي، تګماران . | فریبکار، فریب دهنده،متقلب ،فریبنده ها.

توپړوله سته tüpṛə́wələ –stə -[ص]- دوکه مار، تګمار، تېر ایستونکي، هغه کس یا کسان چي کاریې دوکه کول وي، هغه کس یا کسان چي کار یې نورکسان تېرایستل وي . | فریبکار، فریب دهنده، متقلب، حیله گر، چالباز، آن کس یا کسانی که کارشان فریبکاری وچالبازی باشد .

توپړوں tüpəṛə́w̃ -[مص]- دوکه کول، تېرایستل، تګماري، چلبازي کول . | فریب دادن، فریبکاری، نیرنګ به کاربردن، چال زدن، حیله به کار بردن، بازی دادن، به اصطلاح به جان کس زدن،فریفتن .

تـوپِرِي شـتـه tüpə́ṛe-štə -[ص مف،مذ]- ډوکـه شـوي، دوکـه کړشـوي کـس .مونـث يـي، توپِرِپشـتيtüpə́ṛe-štī ، ده . | فريـب خـورده، شخص فريب خورده، شخصی که فريب داده شده است . مونـث ايـن کلمـه، توپِرِپشتيtüpə́ṛe-štī ،می باشد.

توچ tōč -[ام]- ووايه . تشوکه توچ tašo-kə tōč ،هغه تـه ووايـه. | بگو . تشوکه توچ tašo-kə tōč ،به او بگو.

تـوخ tōc -[ا]- کـه مـلا وتـړل شـي هغـه تشـی تـه چـي د جامو او سيني ترمنځ رامنخته کيږي، ويل کيږي . | هرگاه کمر بسته شود به خاليگاهی که ميان لباس وسينه به وجود می آيد،گفته می شود.

توخ tōc -[ام]- وتراشه ،وتوږه . | بتراش، تراش کن،صيقل کن .

تَور= ترِرت tawə́r=tar̃t -[ق م]- نيږدې . اما تور amā tawə́r ، کورته نيږدی . | نزديک . اما تور amā tawə́r ،نزديک خانه.

تَوْره tawrə́, tawə́rə - [ا،ص]- لنډ ، د اوږد ضد تـه ويل کيږی. | کوتاه ،ضد دراز،را گويند.

تَـــوْره ســـتوک -tawrə́-stōk -[ق]- لنـــډکی. تـــوره ســـتوک دوڙںtawrə́ –stōk dūr̃ ،لنـــډکی امســـا. | کوتـــاه گـــک . تـــوره ســـتوک دوڙں tawrə́ –stōk dūr̃ ،عصای کوتاه گک.

توړړه türr̦ə -[ا]- مری، وچه غاړه، سره غاړه . | حلقوم ،مری .

توړړي پي دموں turr̦ē pe dámũ -[مص]- لـه مری نیول، څوک له مری را نیول. | از گلون گرفتن، گلون کسی را فشردن .

توڗپه tōřpə́ -[ا،ص]- ټيټه ونه. | قد پخش،قد کوتاه.

توڗپه ستوک tōřpə́ stōk -[ا،ص]- ټيټکی، دلند قد والا. | قد پخشک، آن که قد پخش دارد.

توس tũs – [ا]- دړدن اوگال پوستکي، خنجاړه . | شماق، سبوس، پوست ارزن وگال .

توس اوو tũs öw -[ص]- د خنجاړي ډوډۍ. | نـان سبوس،نان شماق .

توس پوټ tũs pōț -[ص]- سپک. د وزن لـه مخې ديوه شي سپکوالی بيانوي. لغوي معنا يې د خنجاړي پاڼه ،ده. | سبک . اصطلاحی است کـه بـرای بیـان سبکي وکم وزن بـودن یـک شـی استعمال مـی شـود . معنای لغوي کلمه ، برگ سبوس یا پارچهٔ سبوس ، می باشد.

تو ښه tū-ṣə -[ق،ض مخا]- تا ته، تا له پاره. که څوک نا وختـه کـړي مشران ورتـه پـه غوسـه وايـي: توښه أگړي tū-ṣə a-geṛī، تـا تـه دي تـل ناوخت وي. نن د أگړی کلمه په لنډ ډول أگړي a-gṛī تلفظ کېږي. | برای

توک تو، تو را. اگرکسی ناوقت نماید بزرگان با عصبانیت می گویند: توښه اګېږي tū-ṣo a-gerī ، برای تو همیشه ناوقت باد. امروز کلمه اګېږي با اختصار اګږي a-grīاستعمال می شود.

توک tok [ا،م،ج]- څاڅکی، څاڅکي. ای توک ē tok، یوه څاڅکی. دوتوک dū tok، دوه څاڅکی. | قطره، قطرات چتکه مایعات . ای توک ē tok ،یک قطره . دوتوک dū tok ،دو قطره.

توک tōk -[ا]- جنده، بیرق. بنایي د توغ اړول شوی کلمه وي. | بیرق . احتمالا شکل متحوله کلمه توغ است.

توک

توک اوده tōk ōdə -[ص]- بیرق والا، جندی والا،هغه کس چې بیرق یې په لاس کې وي. | بیرقدار، دارنده بیرق، حامل بیرق.

شاعردختری خود را این گونه ستوده است :

او اکوړت نیشي توک اودو ړ‌ږلو به جو

لچی گل سرال ،اگیلاښ نام اودو به جو .

ترجمه: دخترکسی هستم که ازقلعه وبرج خود توغ دار دشمن را کشته است

دخترکسی هستم که با هجوم بر لچپی گل ،نام بلندی را کمایی کرده است.

(ادبیات شفاهی نورستان ،چاپ سوم،ص۱۷۲)

توک tük -[ا]- لاری، دخولی لاړی . توک تو tük tū ، دا توهین آمیزه کلمه ده معنا یې ده ، تو دي وي پرتا ، یعنی هیڅ شی نه یی. | تف،

تف دهن ، آب دهن. توک تو tūk tū ،تف برتو.

توک چون tük čū̃ -[مص]- دخولی لاړی تو کول. | آب دهن تف کردن، تف انداختن.

توکنپوو tū kəneōw -[ق م]- ستا په وراندی، ستا په مخکی. | درنزد تو ، درپیش تو.

تول

تول tōl -[ا]- کرونده، پټی، گرنیزه خمکه، هغه خمکه چې کر په کې کیږي. | مزرعه،زمین زراعتی،زمینی که درآن کشت می شود .

تول tul-[ا]- وزن، تلل،اندازه. | اندازه، وزن.

تول tūl -[ام]- وزن کړه ، وتله. | وزن کن، ترازو کن، اندازه کن

تول اوده tūl – ōdə -[ص]- لغوي معنا یې د وزن یا د تللو وسیله لرونکې ده، خو په اصطلاح کی هغه کس ته ویل کیږي چې د هرچا ځای او مقام او ارزښت پیژني او له شان سره یې ورسره چلند کوي. | ازنگاه لغوی به معنای دارندهٔ وسیله وزن کردن، بوده ، اما در اصطلاح به معنای کسی است که جا ومقام و ارزش هرکسی را می شناسد و مطابق به آن برخورد می نماید.

تول اوده tōl-ōdə -[ص،م،ج]- کروندي والا، د پټو خاوندان. | صاحب مزرعه، صاحبان مزارع .

تول کوي tōl kōi -[ص]- دکروندې کار، کښت او کر، د کروندی

چاري، زراعت. | کشت وزراعت، کشت وکار، زراعت.

تول گول tōl gōl -[ا،ص]- لغوي معنا یي کرونده، غراوځرځایونه دي ،خوپه اصطلاح کې دغیرمنقول شتمني په مفهوم ده . | این کلمه ازنگاه لغوی به معنای زمین زراعتی، کوه وچراگاه بوده، اما دراصطلاح به معنای دارایی غیرمنقول استعمال میشود.

توللــه tūlələ -[ص فا،مذ،م،ج]- تلونکی ،وزن کوونکی، هغه کس یا کسان چې تلي. مونث یي توللي tūləlī ،ده . | وزن کننده، ترازو کننده ها. صیغه مونث این کلمه توللي tūləlī،می باشد.

تولون tūlū̃ – [مص]- تلل، تول کول ،اندازه کول . | وزن کردن، اندازه کردن، ترازو کردن .

تولون tūlū̃ - [مص]- دچا کړه وړه او حرکات نقل کول یا تقلید کول .

| تقلید کردن، تقلید حرکات و سکنات کسی .

تولون tūlə́w̃-[مص]- په بل کس یا کسانو باندی وزن کول یا ترازو کول . | به توسط شخص یا اشخاص دیگر وزن کردن یا ترازو کردن .

تـول وېشــه tōl wešə -[ص]– د کروندی گاوندی. | همسایه مزرعه ، همسایه در مزرعه.

تول وېښ tōl wēṣ-[ا]- کښت اوکر،زراعت،په کرنیزو چارو پوهېدل. |

زراعت،کشت وکار،داشتن فهم درامور زراعت،تسلط برامور زراعتی.

تولي tūlī -[ما]- وتلل شو، ترازو شو،وزن شو. | ترازو شد، وزن شد، اندازه شد .

تولي شته tūlī-štə -[ص مف]- تلل شوی ،وزن کړشوي، ترازو شوي . | وزن شده ،ترازو شده، اندازه شده.

تولې شته = **تولوې شته** tūlē-štə = tūlə́wē-štə

-[ص مف]- په بل کس باندی وزن کړي شوي،ترازو شوي . | به واسطه شخص دیگر وزن کرده شده، ترازو شده.

تَوَن tawə́n – [ا]- برقراره پاته کېدل، له مصیبت څخه بچ پاته کېدل. د تواں اوں tawā̃ū له مصدر څخه، چې نه خرابېدلو په معنا ده، اخیستل شوي ده . | پایدارماندن، خراب یا خساره مند نشدن زندگی. ازمصدر تواں اوں tawā̃ū ،یعنی خراب نشدن، خساره مند نشدن ،است .

تَوَن tawə́n – [ا]- کینه، کینه ساتل . | کینه، بغض، عداوت در دل نگهداشتن .

ثُون tū̃n- [ا،م،ج]- کمر، کرکنده، لویه تیږه، جلا لویه تېږه، د تیږي لویه غونډاره . اوله تون ölə tūn ، لوی کمر. دغه کلمه په اصطلاح کې د کوټې، انبار ،په معنا هم استعمالیږي. لکه: پلال تون palāl tūn، دخاورو کوټه. | خرسنگ، سنگ بزرگ، سنگ بزرگ یکه،سنگ کلان منفرد . اوله

تونtūn ölə ، خرسنگ، سنگ کلان. این کلمه در اصطلاح به معنای کوت، توده ،نیز استعمال می شود. مانند: پلال تون palāl tūn، کوت یا تودهٔ خاک.

تون تونی tūn tūnī -[ص، ج]- هغه ځای چې ډېرکمرېه کې شتون ولري . | جای که سنگهای منفرد زیاد باشد، سنگلاخ .

تون تینه سته tūn tīnə-stə -[ص]- کوټه شوي، انبارشوي،یا خپله انبارشوي وي یا کوم نامعلوم کس انبارکړي وي. | کوت شده، سرهم انباشده شده، انبارشده، یا خود انبارشده باشد یا کدام شخص نامعلوم انبارکرده باشد.

تون تیي شته tūn tiē-štə -[ص مف]- کوټه کړي، کوټه کړشوي،انبارکړل شوی. | کوت کرده شده، کوت ساخته شده ، انبارکرده شده.

تون کچیکي tūn kačiki -[ص]- مسته او غټه پېغله، پوره ځوانه جني . دغه کلمه د هغونجونوپه اړه وېل کېږي چې ځوانی یې پخه شوي وي . | دوشېزه مست و الست . این کلمه به دخترهای استعمال می شود که کاملاً به جوانی رسیده باشند.

تَونیک tawnik – [ا،م،ج]- لرگین لوی مستطیلي ډوله کندو ده چې د غله دانو دساتلو له پاره کارېږي . | صندوق کلان مستطیلی چوبی

تونیک است که جهت نگهداری غله، ازآن استفاده می شود .

تونیک = **شني** = **ښڼي** -[ا،ص]- **tawnīk= šani = ṣaṇī**

تابوت، هغه لرگین صندوق ویل کیږي چي پخوا مړي پـه کي ایښودل کېدل. پـه پخواني نورستان کي مړي پـه صندوق کي لـه ایښودلو وروسته د یو ساده تـاداو لـه پاسـه ایښودل کېده. کلـه تـابوت دومره لـوی و چـي ترشـلو پوري مړي پـه کي ځاېدل(په دغه اړه زه شک لرم.تـازه). مړي ترډریو کلو پوری پـه دغه اشتراکي تابوت کي ایښودل کېده لـه هغه وروسته پـه بل ځـای کي ښخېدل. دا دود پـه کلښوم ، اښکوڼ گل اوباشگل کي رواج درلود.

عبدالخالق اخلاص چي دکونړ ولایت د پېچ ولسوالی د ننگلام کلي و، پـه پخواني کلښوم کي دمړي د تکفین مراسمو پـه اړه د خپل دوست او اشنا لـه خـولي چـي د اکوڼ دکلـي و، داسـي لیکلـي ده: کلـه بـه چـي یـو مهـم کـس ومړ،لومړۍ هغه تـه ښایسته جامي ورپـه غاړه کاوه. ملا یـي ورتړلـه اوهغه وسله یې پـه ولـه ور ایښوده چي پـه ژوند کي یې گرځوله. وروسته د ژوندو پـه شان پـه څوکی کینول کېده. سپین سرې ښځي چي هلتـه حاضرې وې،پـه خاص اواز مړي تـه دغه شان مرثیه ویلـه.

ای پلانیـه! تـه جگره مار اونومیالي وې . خـایونو (دسیمو نومونـه اخیستل کېده) کي دي خیل مېړانـه او زړه ورتیـا ښودلي. هرکـار تـه چـي بـه وړانـدې کېدی ،هغه بـه دي پای تـه رسـاوه. پـه هیڅ ځـای کي هیڅ څوک تـا غونـدې توریالی او نومیالی نـه و. تـا بـه ویل چي لـه تولو لوړ یم او هیڅ څوک مـا تـه نشي رسېدای او هیڅ څوک ماتـه غړ نشي کولای، داسي هم و. هرڅوک لـه تـا ډارېدل، خواوس پـه تـا څـه وشول او ولـي مړ شوې؟. دغـه کور اوبسـاط دي چاتـه پرېښودل؟ . پاڅېږه یوځل بیا پـه خپل کورکي وگرځـه.

تونیک

له دغه کلمي سره جوخت څو کسانو مړي له خایه اوچت اود کور په ځلورو کنجونو کي گرخاوه، او ورسره په اواز کي دمړي ستاینه یې کاوه. دا کار ترهغه دوام مونده چې کسان به ستومانه شول.

مړي به یو ورخ اویوه شپه او کله له هغه ډېر په کور کي ساته. له هغه وروسته په قبرستان کي په لوی صندوق (تونیک) کي ایښودل کېده.

تابوت، آن صندوق کلان چوبی راگویند که که میت درآن دفن می شد. درنورستان قبل از اسلام میت بعد ازگذاستن درصندوق، بریک تهداب ساده روی زمین قرارداده می شد. گاهی تابوت چنان بزرگ بود که تا بیست میت درآن جا می شد.(من درصحت بودن این مورد شک دارم.تازه) هرگاه درمدت سه سال عضو دیگر فامیل می مرد، درتابوت اشتراکی دفن می گردید، بعد از سه سال درجای دیگر دفن می گردید. این رسم درکلښوم، اښکوں گل وباشگل مروج بوده است. (کلیمبورگ،ج۱،ص ۹۹)

تونیک

عبدالخالق اخلاص که ازقریه ننگلام ولسوالی دره پیچ ولایت کنربود، مراسم تکفین میت را درکلښوم ازقول دوستش از قریه اکون(چیمي) این گونه آورده است: هرگاه شخص مهمی وفات می یافت، نخست به او لباس فاخر به تن نموده کمرش را بسته سلاحی را که درحیات به دوش می کشید، به دوشش گذاشته بعد به مانند زنده ها درچوکی نشانده می شد. زنان سرسفید که درآنجا حاضربودند، با لهجه (ریتم) خاص برای میت این گونه مرثیه می سرودند:

ای فلانی! تومرد جنگجو ونامدار بودی. درمناطق(نام جا ها گرفته می شد) شجاعت و دلیری وبیباکی خود را نشان دادی. به هر کاری که پیشگام می شدی، آن را به انجام می رساندی. درهیچ جا وهیچ کس به مانند تو

شمشیرزن ونامی نبود.تومی گفتی من از همه کس برترم وهیچکس به من رسیده نمیتواند وهیچکس به من چیزی گفته نمی تواند،که چنان هم بود. همه کس از تو می ترسیدند؛اما اکنون برتوچه آمده و چرا مردی؟.این خانه وبساط خود را به کی گذاشتی؟. برخیز یک بار دیگر به دور خانه ات بگرد. با این کلمه چند نفر پیش آمده، میت را بلند نموده درچهار گوشه خانه دوره می دادند ودر ضمن به گونهٔ خواندن، میت را تعریف توصیف می نمودند تا که افراد ذله می شدند.

یک شب و روز ویا بیشتر از آن میت را درخانه نگاه می داشتند . بعد به قبرستان برده درتابوت کلان (تونیک) گذاشته می شد. (سالنامه کابل ۱۳۱۸، ص۲۷۰)

تَوں taw̃ - [مص]- اینودل، خای په خای کول، یوشي په یوه خای کي اینودلو ،ته ویل کیږي . | گذاشتن، گذاردن، یک چیز را دریک جا گذاشتن،قرار دادن،جا دادن، جا به جا کردن.

تونکه tũkə́ - [ا،ص]- نازک ،نري، دپنډ ضد . | نازک ،باریک ، ضد دبل .

تُوو tōw –[ام]- کیږده . | بگذار .

توو tũw -[ام]- رشکي کړه . لکه چي وړي یا مالوچ رشکي کیږي. | رشکی کن ،تار کن . مانند که پشم یا پخته را رشکی رشکی می کنند.

تَووں tũw̃- [مص]- تار تار کول، د وړی یا مالوچ تار تار کول. | رشکی کردن، رشکی رشکی کردن ، تار تار کردن پشم یا پنبه.

توَوں= توه وں tawə́w̃ - [مص]- د بل کس په واسطه اېښودل، په بل کس باندې د يوه شي اېښودل . | توسط کس يا کسان ديگر گذاشتن، توسط شخص يا اشخاص دوم گذاشتن .

تووه وں tũwə́w̃ -[مص]- د بل کس په واسطه دوړی يا د مالوچو تار تار کول. | به واسطه کس ديگر پشم يا پنبه تار تار کردن.

تَوې tawē - [ما،غا]- ورباندې کېښود. ستا په امر بل چا يو شي يو ځای کې اېښی وي . | گذاشت. مثلاً : به امرتو کسی يک چيز را درجای گذاشته باشد .

تَوی ړي (توېړي) tawēr̥ī - [ما ب،م]- ستا په امر تېر وخت کې چا څه شي اېښی وي . | به امرتو کسی ديگر درزمان گذشته ،چيزی را درجای گذاشته باشد .

تَوَويت tawə́wēt - [ما ق،ج]- ستا په امر يا اراده ،نوروکسانو خيني ځيزونه ځای پرځای کړي وي. | گذاشتن توسط کسان ديگر ، يعنی عمل گذاشتن را به امر کسی تعدادی از افراد اجرا کرده باشند.

ته tə- [ح ر]- کله چې، چې ،که . د ربط توری ده . چې په جمله کې(يا او (که) معنا ورڅخه اخيستل کيږي .لکه : سي آ ته اڅرّم se ā-tə acəřm ، کله چې هغه راغي، دربه شم. گباسېن ته نی geāsẽ- tə nai ،ځی که نه؟

تي

. | اگر، وقتی که، یا ،حرف ربط است . مانند: سی آته اخرّم se ā-tə acəřm،وقتی که او آمد ،خواهم آمد. گیاسیڼ ته نی geāsẽ- tə nai ،می روید یا نه ؟.

ته tə - [ح ر]- ته هم د ربط توري ده اوکله هم په جمله کي د خو په معنا را څرگندیږي. لکه : سي ته نه آ ؟ sē tə na ā ، هغه خو رانغي؟، هغه راغلي که نه؟. که چیري دغه کلمه دجملي په پای کي راشي ،جمله مشروط گرځي ،او پرته له دي چي جمله تکمیل شي ،یو څه مفهوم ورڅخه اخیستل کیږي .لکه : دوس تو آرِیش ته ... ...dūs tū aṛīš-ta ،که ته پرون راغلی وی... . | ته هم حرف ربط است وگاهی هم درجمله به مفهوم خو به کاربرده می شود. مانند: سي ته نه آ ؟se tə na ā ، او خو نیامد؟ ، او آمد یا نه؟. اگراین کلمه در اخیر جمله بیاید ،جمله را مشروط می سازد وبدون آنکه جمله تکمیل گردد، از آن قسماً مهفوم گرفته می شود. مانند: دوس تو آرِیش ته ... ...dūs tū aṛīš-ta ،اگر تو دیروز آمده بودی ... یا اگر دیروز می آمدي ... .

توه ں tawə̃ -[ص]- د اېښود ځای . لکه: کیلا توه ں kīlə tawə̃ ،دپنیر اېښودو ځای . زور توه ں zōr táwə̃ ، دشیدو اېښودو ځای. | جای گذاشتن . کیلا توه ں kīlə tawə̃ ،جای گذاشتن پنیر. زور توه ں zōr tawə̃ ، جای گذاشتن شیر.

تي te- [ض اشا، ج ،غا]- هغوی .لکه : تي گوت te gōt ،هغوی لاړل . تي آت te āt ،هغوی راغلل . | آنها. تي گوت te gōt ، آنها رفتند . تي

آت te āt ،آنها آمدند .

تي tī -[ا] - پاته کېدل، معطل کېدل. | پاییدن، معطل شدن.

تي tī- [ام]- پاتې شه ، معطل شه. دتيوں له مصدرڅخه ده . تو يمه ميلي

تي tū̃ yamə mili tī ،ته موږ سره پاتې شه، ته موږ سره و اوسېږه . |

باش ، بمان . تو يمه ميلي تي tū̃ yamə mili tī ،تو با ما بمان.

ازمصدرتیوں tīū̃،است.

تياس tīās -[م،غا]- پاته کېږي ،معطل کېږي. | معطل می شود، همین جا می ماند.

تېت پوتر tēt pūtr -[ص]- پلار او زوی . | پدر وپسر.

تېت پوترمېله tēt-pūtr mēlə -[ص]- د پلار او زوی ترمنځ سلا اومشوری ته ویل کېږي . | مشوره ومصلحت میان پدروپسررا گویند.

تېت پوترمېله

تېت پوترنړ tēt pūtr nř -[اصط]- دغه اصطلاح کله چې پلار او زوی سره بې اتفاق شي ویل کېږي ،چې نه پلار اونه زوی ،مفهوم ورڅخه اخیستل کېږي. په دي کلمه کې تېت tēt د تته tatə́ یعنې د پلارکلمې خلاصه ده. | این اصطلاح هنگامی درمورد پدر وپسری استعمال می شود ،که با هم بی اتفاق شوند. درین کلمه تېتtēt ،مختصر کلمه تته tatə́ یعنی پدر می باشد.

تېتي کول tētī kūl - [ا]- پلارګني، دجنې پلارخېل .دغه کلمه له

واده وروسته دجني پلار گني په اړه استعمالیږي .لکه چي يو متل دی : دا پتېن تېتي کول dā patẽ tētī kül، له غره هغه خوا، پلارگني . کله چي ځوک لاپي وکړي ، دهغه په اړه دغه متل استعمالیږي . | پدرخیل ،پدرخیل دختر .این کلمه بعد از ازدواج دختربه ارتباط خانواده پدرش استعمال می شود .مثلا: گفته می شود . تو به تېتي کول گوں که اوي tū-bə tētī kül kũ-kə ōē ،پدرخیل تو کی است. ايي به تېتي کول ēi – bə tētī kül ، پدرخیل مادرم .

تیر -tīr- [ص]- سیده . ای تیری منښ ē tīr-ē manaṣ ،صادق او ربنتیني سړي . | راست ،مستقیم . ای تیری منښ ē tīr- ē manaṣ ،یعنی آدم راست وصادق .

تیرتیرې -tīr tīr-e- [ق]- سیده ،مخامخ . | مستقیماً، راساً، بدون خم وپیچ، روبه رو .

تیرتیرې لړن -tīr tīr-e lr̃- [ص]- سیده کرښه ،مستقیم خط . | خط راست ، خط مستقیم .

تېرچه -terčə́- [ا]- هغه وړه کڅوړی ته ویل کېږي چي د وزگوړی له پوټکي څخه جوړ شوې وي. دغه کلمه کېداي شي هرډول کڅوړو ته استعمال شي. | کیسه،به خریطه چرمی کوچکی که ازپوست بزغاله ساخته شده باشد،گفته میشود.این کلمه می شود به هرگونه خریطه استعمال شود.

تېزانزو -tezāzü- [ا]- یو ډول کرنیزنبات و چي له دانو څخه يې د

انسانانو د تغذيي له پاره استفاده کېده .لويه وړي يې لاره چي اوس نه کرل کيږي. | يک نوع نبات بود که به منظور تغذيه انسانها کشت می شد. نبات مذکور دارای دانه های کلان تراز گال و ارزن وخوشهٔ نسبتاً کلان شاخه شاخه وباز بود. کشت این نبات اکنون ازمیان رفته است.

تېک tēk -[ض اشا، ج غا]- نور، هغه نور. دکسانو او جنس له پاره استعماليږي. تېک گي tēk gī ، نورخه شول يا نور چېرته دي. | دیگران ، آن دیگران. درمورد اشخاص و جنس استعمال می شود. تېک گي tēk gī ، دیگران چه شدند، دیگران کجا هستند.

تیکله tīkələ-[ا،ص]- دمرغانو هغه چينچنو ته ويل کيږي چي لابنکي يې نه وي ايستلي. | آن چوچه پرنده ها را گويند که هنوزپر نکشيده و درآشيانه باشند.

تېں‌س tẽs -[ض،ج]- هغو. د(تي- هغوی) ضمير دفاعلی حالت، جمع ده . تېں‌سه چام پرتوم tẽs-ə čām pratōm، هغو جامی راکړي. تیں‌سه کوي اوه شي tẽs-ə kōi awə́šē ،هغو کار پای ته ورساوه . | آنها. جمع حالت فاعلی ضمير(تي - آنها) می باشد. تېں‌سه چام پرتوم tẽs-ə čām pratōm، آنها برايم لباس دادند. تیں‌سه کوي اوه شي tẽ-sə kōi awə́šē، آنها کار را به پايان رسانيدند .

تېں‌س به tẽs-ba -[ض اشا،ج غا]- دهغو . دملکيت اړوند توب څرگندوي. تېں‌س به مکتب tẽs-bə maktab ،دهغو ښوونځی . تېں‌س به

اپس تتوس tẽs-bə ēs tatōs ، **دهغو مور اوپلار.** | **ازآنها. ارتباط ملکیت را بازگویی می کند .** تپ‌س به مکتب tẽs-bə maktab ، **مکتب آنها.** تپ‌س به اپس تتوس tẽs-bə ēs tatōs ،**پدرومادرآنها، والدین آنها.**

تپ‌س ښه(تینس ښه) tẽs- ṣə - [ض اشا،ج غا]- هغو ته . لکه : تپ‌س ښه توچ tẽs- ṣə tōč ،**هغو ته ووایه .** | **به آنها، برای آنها. مانند** : تپ‌س ښه توچ tē˜s- ṣə tōč ، **به آنها بگو .**

تپ‌س کنپوو tẽs kəneōw -[ق م]- د هغو په وړاندې، دهغو په مخکې. | درنزد آنها، دربرابر آنها،درحضور داشت آنها.

تپ‌س که(تینس که) tẽs- kə - [ض اشا،ج غا]- هغوته . لکه:

تپ‌س که ډنگاو tẽs-kə ḍaŋāw ، **هغو ته ورسوه.** | **به آنها .** تپ‌س که ډنگاو tẽs-kə ḍaŋāw ، **به آنها برسان.**

تـی ښَـی (تیي ښېي tai ṣai (tai ṣēi -[ص ،اصطـ]- خپل خپلوان . دغه لغت دریښې لـه مخې ایښودل شوې سر،یا احتیاط لـه پـاره ایښودل شـوی سر،معنا ورکوي.خوپـه اصطلاح کې هغو خپلوانوتـه ویل کېږي چې دپلاراونیکـه لـه نسبه نـه وي، بلکـې د مور،نیا ،ترور لـه خـوا رشته دار وي یا لری خپلوي ولري . | خویشاوند، اقربا،ازخود . این کلمه ازنگاه لغوی به معنای سر گذاشته شده یا سر به احتیاط گذاشته شده، می باشد. اما ازنگاه اصطلاح به اقربا وخویشاوندانی گفته میشود که ازطرف

مادر،مادرکلان،عمه خویشاوندی داشته باشد، یعنی خویشاوندی دور در میان باشد .

تی ښی بار tai ṣai bār -[ص،ق]- خپلوي ،خپلولي . | خویشی ، داد وگرفت دختر.

تیاں = تینه = تین tīã , tīnə, tīn -[اصط]- دا دمالداری اصطلاح ده چي د مال ساتلو ځای یا سیمي او بانډي معنا ورکوي . لکه: وسونت تیاں wasūnt tīã، زڑں تین zř̃ tīn، او نور. دغه کلمه د تیوں tīũ یعنی پاته کېدو او د اوسېدو له مصدر څخه، اخیستل شوي ده. د تیاں کلمه نسبتاً پراخه ساحه ، تینه اوتین محدوده ساحه ښکاره کوي . | این اصطلاح مالداری است که معنای محل نگهداری مواشی، را افاده می کند. مانند: وسونت تیاں wasūnt tīã، زڑں تین zř̃ tīn وغیره.این کلمه از مصدرتیوںtīũ به معنای پاییدن وماندن ، گرفته شده است. کلمه تیاں مفهوم ساحه بزرگترووسیعتر را،تینه وتین ساحه کوچک را افاده می نمایند.

تپلاںجه = تپلانجه telãĵə = telānĵə -[ص]- دانسان دمخ رنگ له عادي حالت څخه زېړاوښتوته ویل کېږي ،چي عامل یې یا ډېرقهر یا وېره اویا دمرګ شېبي وي. موک تپلانجه بو mük telānĵə bö ، رنګ یې واوښت . هغه زېړوالي چي توروالي ته مایل وي ،لکه چي د ځینو مړودمخ رنګ دا شان رنګ وي. | به تغییر وارد شدن دررنگ عادی انسان را گویند ،که به اثرقهریا ترس ویا مرگ زرد می شود. موک تپلانجه بو mük telānĵə bö ، یعنی رنگش پرید. رنګ زرد مایل به سیاهی،

چنانچه بعضی مرده ها چنان رنگ داشته می باشند .

تیلــه tilə -[ا]- دنـاروغي اوږدېدوتـه وايـي. | بـه درازا کشـیده شـدن بیماری را گویند.

تیله tīlə́ -[ص فا،مذ]- پاتـه کېدونکي ، معطل کېدونکي .مونث صیغه یې تیلي tīlī ،ده . | معطل شونده، کسی که نمی رود و می ماند. صیغه مونث این کلمه، تیلي tīlī ،است.

تینـوت tīnōt – [مـا،ج غـا]- (هغـوی) پـاتي شـول ، معطل شـول. | (آنها) پائیدند، باقی ماندند، معطل شدند.

تینه سته tīnə́-stə -[ص فا،مذ،م،ج]- معطل شوی ، ایسار شوی، پاتي شوی،هغه کس یا کسان چې معطل شوي دي . مونث یې تیني شتي tīnī-štī ،ده . | معطل شده، پاییده، درجای خود مانده، آن کس یا کسانی که معطل شده اند . مونث این کلمه تیني شتي tīnī-štī ، می باشد.

تیوله tīwə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- معطل کوونکي ،ایساروونکي. مونث یې تیولي tīwəlī ،ده . | معطل کننده، کسی یا کسانی کـه نگذاشته اند کـه برود. صیغه مونث این کلمه تیولي tīwəlī ،است.

تیــون tīū -[مـص]- شتون،شـته والي،وجـود لرل،ژونـدی ول. | بودن،وجود داشتن،موجود بودن،،زنده بودن.

تیـون tīū -[مص]- پاتـه کېدل،استوګنه کـول، اوسـېدل ،میشـته کېدل،

معطل کېدل. | پائیدن،باقی ماندن، سکنا گزیدن، اقامت کردن دریک محل ویک جا، ساکن شدن،منزل کردن،معطل شدن.

تیون tīw̃ -[مص]- ځوک معطلول،تګ ته نه پرېښودل، ایسارول . | کسی به رفتن نگذاشتن، مانع شدن از رفتن کسی ،ممانعت کردن ازرفتن کس یا افراد به گونه مهمان نوازی.

تیون tīw̃ -[مص]- اصطلاحي معنا یي چا ته جزا ورکول، ده. | معنای اصطلاحی این کلمه جزا دادن است.

تیېن tī-ẽ– [ام ، ج]- پاتي شی ،معطل شی. | بمانید ، باشید.

***

ټ ـ ټی - ṭ

ټ (ṭē) - دا دنورستاني ژبې صامت توری ده چې کله مستقل اوکله دنورو تورو سره یوځای لیکل کیږي. د ژبپوهنی له مخې مخنی ژبیز،بی غږه، ،منقلب انسدادی کانسوننت ده . (ډاکتر هلالی،مخ ۸۴) | **این حرف صامت زبان نورستانی است که گاه به گونه مستقل و گاهی به شکل پیوند با دیگر حروف نوشته می شود . کانسوننت زبان دندانی،بی آوا،منقلب انسدادی ،می باشد.**

ټاو- ṭāw -[ا]- ځای،محل . سکوښه ټاو اوتوو sәkō-ṣә ṭāw utōw **،ده ته ځای ورکره،ده ته ځای پرېږده .** ټاو ایچ ṭāw īč، **ځای پرځای کره.** | **جا،جای، محل،مکان .** سکوښه ټاو اوتوو sәkō-ṣә ṭāw utōw ، **برایش جا بگذار.** ټاو ایچ ṭāw īč، **جا به جا کن.**

ټاو ایشترون ṭāw īštәrū̃ - [مص]- ځای جوړول ، دخوب ځای جوړول، بستره غوړول . | جای خواب انداختن، جای استراحت هوارکردن،جای خواب هوار کردن .

اتان‌نه اوده **تاوبون ṭāw bū̃** -[مص]- خای په خای کېدل، خېل خان خایول . | جا شدن، جا به جا شدن ،خود را جا به جا کردن دریک جا.

تاو تاو ṭāw ṭāw -[ق]- خای خای، هرخای، له هرخایه، لـه هرخـای څخه. تاو تاو بـه آسته اوت ṭāw ṭāw –bə āstə ōt ، لـه هرخایـه راغلـي دي. | ازهرجا، هرجا. تاو تاو بـه آسته اوت ṭāw ṭāw –bə āstə ōt ، ازهرجا آمده اند.

تاوچون ṭāw čū̃ -[مص]- خای په خای کول . | جا به جا کردن، جا به جا ساختن، جا گزین ساختن .

تاو دمون ṭāw dámū̃ -[مص]- خـای نیول، خـای ناستي کېدل . | جا گرفتن، جا اشغال کردن ، جانشین شدن .

تاو دمون ṭāw damə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه خـای نیول، په بل کس بانـدی خـای اشـغالول. | بـه توسـط شـخص دیگـر جـا گـرفتن، بـه واسطه شخص دیگر جا اشغال نمودن.

تان ṭā̃ -[ا]- دکوټي مخ، دکوټي څمکه. | کف اتاق،روی اتاق یا خانه.

تـان نــه اوده ṭā̃ na-ōdə –[ص،اصـط]- بخیل،ممسـک. دا یـو اصطلاح ده اوهغه چا ته ویل کېږي چـي هېڅ مېلمـه نـه لـري. یـا یـي مېلمـه خـوښ نــه وي . | ممسک،بخیل.دراصـطلاح بـه کسـی گفتـه مـی شـود کـه مهمان نداشته باشد.یابه اصطلاح عامیانه مهمان خانه اش را نـه دیده باشد

تب ṭab -[ا]- ازار، ازارول. | آزار، آزار دادن، مزاحمت.

تباو ṭabāw -[ام]- و ازاروه، نا کراره یې کړه، په ازار یې کړه. | آزارش بده، اذیت اش کن، نا آرامش کن.

تبن ṭabә́n-[ا]- څوک ازارول، مزاحمت کول، نا کراره کول. | کسی را آزار دادن، مزاحمت کردن .

تبوله ṭabә́wәlә -[ص فا، مذ،م،ج]- ازارونکی، مزاحمت کوونکي، هغه کس یا کسان چي نور ازاروي، دچا په ناموس باندي تجاوز کوونکي په معنا هم ده . | آزاردهنده، مزاحمت کننده ،اذیت کننده گان، کسی یا کسانی که دیگران را می آزارند، آن یا آنهای که به ناموس دیگران تجاوز می کنند.

تبوں ṭabә́w̃ -[مص]- ازارول، نا کراره کول . | کسی ازاردادن، اذیت کردن، رنج دادن، دردسر دادن، مزاحمت کردن به کسی .

تبه تباو ṭabә́ ṭabāw -[ص]- دوامداره ازارونه، د ډېر وخت لـه پاره ناکراره کول. ایں تبه تباو که ا نسو ډنگي ī ṭabә́ ṭabāw – kә a-nasū ḍaŋē ، ما ازاروني سره سپېړمو ته ورساوه، ډېرمي وازاراوه، ډېرپه عذاب مي کړ . | به مدت طولانی ازاو واذیت کردن را گویند. ایں تبه تباو که ا نسو ډنگي ī ṭabә́ ṭabāw – kә a-nasū ḍaŋē ،من او را آزار داده به بینی رساندم ، بسیار آزارش دادم .

تبې شته ṭabē-štә -[ص مف،مذ]- ازارکړشو ي ،ازارول شوي .

مونث يي، تبي شتي ṭabē-štī ،ده . | آزارداده شده، مزاحمت کرده شده .
مونث این کلمه تبي شتي ṭabē-štī ،می باشد.

ټپل ṭapəl -[ا]- ترل، رانغاړل،بندول. | بستن، پیچاندن،مسدود ساختن.

ټَپلاو ṭapə́lāw - [ام]- راویي نغاره،وتړه، ویي تړه. د پرهار او دجامو ترلو له پاره استعمالیږي. | بپیچان،ببسته کن. برای بستن زخم وپیچاندن البسه استعمال می شود.

ټپلاو اوي وارتوو ṭapəlāw ōē wār tōw -[اصط]- ویي تړه پاس تاخچه کي يي کېږده، يعني ورنه تېرشه ،نه پکاريږي ،معنا ورکوي . | درتاق نسیان گذاشتن،بپچان ودرتاق بالا بگذار،درتاق بالا بگذار، به مفهوم بی اهمیت و به درد نه خور،می باشد.

ټپلوله ṭapələwələ -[ص فا ،مذ،م،ج]- ترونکي، دزخم ترونکی کس یا کسان . ټپلولي ṭapələwəlī ،يي مونث ده . | بسته کننده ، کسی یا کسانی که می پیچانند. مونث این کلمه، ټپلولي ṭapələwəlī ،است.

ټَپلون ṭapələ́wən - [ا]- دترلو شی یا وسیله ، یو شي یا توته چي زخم پري وترل شي . | بنداژ، تیکهٔ که زخم به واسطه آن بسته می شود .

ټَپلوں ṭapələ́w̃ - [مص]- رانغاړل، ترل، دزخم ترل،دجاموترل . | بستن، پیچاندن ، بسته کردن زخم،بستن البسه .

تپلووں ṭapələwəw̃ -[مص]- دبل کس پہ واسطه تړل . | بسته کردن به واسطه شخص دیگر.

تپلي شته ṭapəlē-štə -[ص مف]- تړلي ، رانغاړلي. | بسته کرده شده، بسته شده،پیچانده شده .

تټنګ ṭaṭə́ŋ -[ا]- غلي کېدل، وچېدل. | خاموش شدن، خشک شدن.

تټنګ ṭaṭə́ŋ -[ام]- غلي شه، وچ شه. | خاموش شو، خشک شو.

تټنګوں ṭaṭə́ŋū̃ -[مص]- وچېدل،د ویالي یا دچیني اوبو وچېدل. دماشومانود مړینې په اړه هم استعمالیږي. | خشک شدن آب جوی یا چشمه،خاموش شدن . درمورد مرگ اطفال نیز استعمال می شود.

تټنګوں ṭaṭə́ŋəw̃ -[مص]- غلی کول،وچول، د روانواوبو وچېدل . | خاموش کردن، خشک کردن آب،خشک شدن آب روان.

تټنګي ṭaṭə́ŋī –[ما م]- (اوبه) وچه شوه، (ماشوم) ومړ. وشتوک تټنګي waštōk ṭaṭə́ŋ-ī، ماشوم غلي(مړ) شو. اونیس تټنګي ūnēs ṭaṭə́ŋ-ī ، چینه وچه شوه.| (آب) خشک شده، (طفل) مرد. وشتوک تټنګي waštōk ṭaṭəŋ-ī ،طفل وفات کرد. اونیس تټنګيṭaṭəŋ-ī ūnēs ، چشمه خشک شد.

تج ṭaĵ -[ا]- مړېدنه، مړښت. | سیری، سیر شدن.

تج ṭáĵ -[ام]- موړشه ،بنه وخوره. | سیرشو، خود را سیر کن.

تجوله ṭaĵə́wələ -اص فا،مذ،م،ج|- مرورنکي،مور کوونکي کس یا کسان. | سیرکننده،ان که شخص یا اشخاص راسیر می سازد .

تَجون ṭaĵũ – |مص|- مربنت، مرپدل،مرپدنه . | سیری ،سیرکردن، خوب سیرشدن .

تجون ṭaĵə́w̃ -اص مف|- بل کس یا کسان مرول. | کس یا کسان دیگر سیر ساختن.

تَجي ṭaĵī- |ما،م|- (هغه) مور شو . | (او) سیرشد .

تجیت ṭaĵīt- |ما،ج|- (هغوی) ماره شول . | (انها) سیر شدند .

تجي شته ṭaĵī-štə -اص فا،مذ،م،ج|- مورشوی، ماره شوي . | سیرشده، سیرشده ها.

تجي شته = تجوی شته ṭaĵē-štə = ṭaĵəwē- štə -اص مف،مذ،م،ج|- مور کرل شوی کس یا کسان. | سیرکرده شده،کس یا کسان سیر ساخته شده .

تراشه

تراشه ṭrã̄šə- |ا،م،ج|- غټه غنه، غني. | غندل ،غندل ها .

ترک ṭrịk -[ا]- تېز،پسکی . | گوز، صدای که ازپایین می براید.

ترک لاس ṭrịk lās -اص فا،م،ج|- تیزن، هغه یا هغوي چې د خېټې باد ازادوي. | گوزوک، آن یا آنهای که باد شکم را رها می کنند.

ټرکیـــک ṭrkīk –[ا]- چرچرانکـی . پـه ټولـو الوتونکـوکي کـوچني الوتونکي دی . | کوچکترین پرنده درجمله پرنده گان است . ضرب المثلی است که می گویند : ټرکیک مېله وژں ṭrkīk melə wř ، ازنگاه لغوی به معنای خورد سخنگو بوده، اما مفهوم این ضرب المثل، خورد کلانکار، می باشد، خورد سخنگو.

ټرمس ṭrəməs-[ا]- د یو داستانی یا اسطوره یی کرکتر نوم ده، اوکله هم په اسطورو کې دیو جن نوم ده. | نام یک کرکتر اسطوره یی است، گاهی هم در اساطیرنام یک جن است.

ټرن‌ک = ټرنـک ṭrank ,ṭrãk -[ا]- رمباړي، پـه جـګ اواز خبری کول. | بوق، با آواز بلند سخن گفتن.

ټرن‌ک = ټرنـک ṭrank,ṭrãk -[ام]- رمباړی ووهه، ښه چیغه ووهه. | بوق بزن،خوب با آواز بلند سخن بزن.

ټرن‌کله = ټرنـکله ṭrankə́lə = ṭrãkə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- په جګ آواز خبری کوونکی،رمباړي وهونکي . په اصطلاح کې هغه چاته هم ویل کیږي چې په اوچت اواز چا سره لفظي مشاجره کوي . مونث یې ټرن‌کلي ṭrãkə́lī ،ده . | بوق زننده . در اصطلاح به شخص یا اشخاصی نیز گفته می شود که با آواز بلند با کسی به مشاجره می پردازند . مونث این کلمه، ټرن‌کلي ṭrãkə́lī ، می باشد.

ټرَنکون ṭrãkū̃ , ṭrankū̃ -[مص]- دغوايي رمباړي، داسمان غورېدلو ته هم ويل کېږي . کال ټرنکون kāl ṭrãkū̃ ، د اسمان غورېدل يا بابا غرغري، ته وايي . | بوق زدن نرگاو، بابا غُرغُری . کال ټرنکون kāl ṭrãkū̃، بابا غُرغُري ، غریدن آسمان، را گویند .

ټرو ټرو ṭrū ṭrū -[ص]- دغه کلمه د هغه لږه اندازه اوبو په اړه ويل کېږي چې له چيني راوځي يا له لږ لوړ ځايه لاندی تويږي . | این کلمه به آن مقدار کم آب گفته می شود که از چشمه می براید ویا از ارتفاع کم می ریزد .

ټروو ټروو ṭröw ṭröw -[ص]- دغه کلمه د سپي غپا دتمثيل لـه پاره استعماليږي . | این کلمه برای تمثیل غوغو سگ به کاربرده می شود.

ټَک ṭak- [ص]- برابر، په اندازه،متناسب،مناسب . ادچام توښه ټک اوت adəčām tū-ṣə ṭak ōt ،جامې ستا په اندازه دي. توبه ټک کوشوله نه او tū-bə ṭak kūšūlə na- ō ،ستا په اندازه هوښيارنه دی. | برابر، به اندازه ، مطابق، به نورم،مناسب، همتا، همردیف . ادچام توښه ټک اوت adəčām tū-ṣə ṭak ōt ،لباس برابرتو است. توبه ټک کوشوله نه او -tū bə ṭak kūšūlə na- ō، به اندازه تو هوشیار نیست.

ټَک که تیون ṭak- kə tīū -[مص]- خبری اوریدل، دمشرانو په خولـه کول، دمشرانو خبرې اورېدل اوپـه هغه عمل کول . | حرف شنو

بودن، گپ شنو بودن، سخنان بزرگان را شنیدن وبه آن عمل کردن .

تَک که تیاس ṭak- kə tīās- خبرې اوري. | حرف شنو است، به گفت است .

تَک که نه تیوں ṭak- kə na- tīū – [اصط]-دمشرانو په خبره نه کول . | حرف ناشنو بودن، بی گفت بودن.

تکچ ṭakəč -[ا]- بند، بندېدنه،بندښت، خوړند. | بند، بند شدن، مسدود،آویزان.

تکچ ṭakə́č -[ام]- بندشه،په بند کې و اوسېږه. | بند باش، دربند باشد.

تکچولـه ṭakəčəwələ -[ص فا،مذ،م،ج]– بنـدونکې، هغه کس یا کسان چې څه شي په کوم بل شي پورې بندوي. | بند کننده، اویزان کننده، اویزان کننده گان،کسی یا کسانی که یک چیز را به چیز دیگر بند می سازند

تَکچـوں ṭakə́čū̃ -[مـص]- بندېدل،خوړندېـدل . دغـه کلمـه دتړلـو اوغوټـه اچولـو پـه معنـا نـه ده ، بلکې یو شي پـه یو څـه پورې سرسري بنـدېږي . لکـه کـه یوسړي پـه لاره تېرېږي جـامې يې پـه یو بـوټې پورې بندېږي . | بنـد مانـدن ،گیر افتـادن، اویزان ماندن،بندشدن . این کلمـه بـه معنای گره زدن نبوده بلکه به معنای بند شدن موقتی چیزی بـه چیز دیگر می باشد. مانند که یک نفر از راه می گذرد لباس اش دربوته بند می ماند.

تکچـوں ṭakəčə́w̃ –[مص]- بنـدول، یـو شـي پـه بـل شـي پـوري

سرسري بندول يا تړل يا خوړندول . | بند کردن سرسری چیزی به چیز دیگر، بند کردن موقتی یک چیز به چیز دیگر، اویزان کردن .

تکچي شته ṭakə́čī-štə -[ص مف،مذ]- بند شوي، لند وخت له پاره بند شوي. | بند شده، گیرمانده،بند مانده موقتی .

تکچي شته ṭakə́čē-štə -[ص مف]- بند کړشوي،خوړند کړ شوي. | بند کرده شده، اویزان شده ،موقتا بند کرده شده .

تَکره ṭakərə -[ا،ص]- لويه اواره تيږه چې مايل يا اوار پروت وي . | تخته سنگ کلان که مایل یا هموارقرارگرفته باشد.

تکوله ṭakə́wələ -[ص فا،مذ،م،ج]- تک وهونکي، هغه څوک چې څه شي تک وهي. مونث يې تکولي ṭakə́wəlī ،ده . | تک زننده ،کسی که چیزی را می تکاند. مونث این کلمه تکولي ṭakə́wəlī ،است.

تکوں takū̃ -[مص]- وچېدل، بندېدل، قطع کېدل. لکه: او چا تکي āw çā ṭakī ، اوبو اواز بند شو. اونيس تکيṭakī ünēs ، چينه وچه شوه. الاس تکي alās ṭakī ، ادرار بند شو. | خشک شدن، قطع شدن،بند شدن. مانند: او چا تکي āw çā ṭákī ، صدای آب قطع شد. اونيس تکي ünēs ṭakī ، چشمه خشک شد. الاس تکي alās ṭakī ، ادرار بند شد.

تَکوں ṭakə́w̃ -[مص]- تک وهل،دجامو تک وهل، له جامو دوړي

پاک کول . | تکاندن،زدودن، تکاندن خاک یا غبار یا دود.

تکووں ṭakə́wəw̃ -[مص]- دبل کس یا کسانو په واسطه تک وهل، تک وهل په بل کس یا کسانو باندې . | تک زدن به واسطه شخص یا اشخاص دیگر،زدودن خاک یا دود توسط شخص یا اشخاص دیگر .

تَکي ṭake-[ما]- تک وواهه، تک مي وواهه . | تکاندم،تکاندم .

تکي شته ṭakē-štə -[ص مف]- تک وهلي، تک وهل شوې . | تکانده شده ، تک داده شده .

تنتِل ṭanṭəl -[ا]- چوخ، چوخېدنه. | خلیدن، چوخ شدن.

تنتِل ṭanṭə́l -[ام]- چوخ شه . | چوخ شو.

تنتِلوله ṭanṭə́ləwələ –[ص فا،مذ،م،ج]- چوخ کوونکي،چوخ کوونکي . لکه دپیچکارۍ ستن چوخ کوونکي. | خلاننده ، چوخ کننده ها . مانند خلاننده سوزن پیچکاری.

تنتِلوں ṭanṭə́lū̃-[مص]- چوخېدل، چوخېدنه. لکه په پښو کې د زوز چوخېدل. | خلیدن، فرو رفتن چیز نوکدار در بدن یا درزمین. مثلاً فرورفتن خار درپای .

تنتِلوں ṭanṭəlw̃– [مص]- چوخول، دبل کس په بدن باندې چوخول. | خلاندن. خلاندن دربدن شخص دیگر.

ټنټلوي ṭanṭəlwe-[ما]- چوخ يي کړه. | خلاند،چوخ کرد .

ټنټلي ṭanṭəlī–[ما ق]- چوخ شو. | خلید، چوخ شد.

ټنټلي شته ṭanṭəlī-štə -[ص مف]- چوخ شوې . | خلیده،چوخ شده .

ټنټلې شته ṭanṭəlē-štə -[ص مف]- چوخ کړل شوې . | خلانده شده،چوخ کرده شده .

ټنټلیاس ṭanṭəlīās– [ح جا]- چوخیږي. | می خلد، چوخ می شود .

ټیلیک ṭilīk -[ا]- پوری وهنه، پوري وهل، ټپله کول. | تیله ، تیله کردن.

ټیلیکاو ṭilīkāw- [ام]- پوري ووهه . | تیله کن .

ټیلیکاں وں (ټلیکاں+ اوں) ṭilīkā̃ū̃ -[ص مف]- دبل کس په واسطه پوري وهل کېدل . | توسط شخص دیگر تیله شدن.

ټیلیکوں ṭilīkū̃-[مص]- پوري وهل کېدل. | تیله شدن .

ټیلیکوں ṭilīkə́w̃ -[مص]- پوری وهل، بل کس پوري وهل. | تیله کردن، شخص دیگر را تیله کردن.

ټیلیکي ṭilīkē - [ما،م]- (هغه يې) پوري وواهه،پوری ووهل شو. | (او را) تیله کرد، تیله کرده شد .

ټیلیکي ṭilīkī - [ما،م]- (خپله) ټپله شو. | (خودش) تبله شد.

ټیلیکیت tilikīt- [ص فا،ج غا]- په خپله پوری وهل شول. | خود شان تیله شدند.

ټیلیکېت tilīkēt- [ص مف، ج غا]- پوري ووهل شول،یعنی چا پوری ووهل .| تیله کرده شدند، تیله شدند، یعنی کسی تیله کرد.

ټیلیکي شته ṭilīkē-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- پوري وهل شوي ، ټپله کړل شوي . | تیله کرده شده، تیله کرده شدن گان.

ټـوپ ṭūp –[ا]- ډېره تیاره،تپه تیاره ، تورتم .| کاملاً تاریک، بسیارتاریک ،فضای بسیارتاریک.

ټوپاو ṭūpāw- [ام]- بند کړه . دسوري بندولو اویا یو څوک دتړلو اویا دبندو دروازو ترشا ایسارولو ته ویل کیږي. | مسدود کن ،ببند . برای مسدود کردن منفذ ویا برای در بند کشیدن کسی استعمال می شود .

ټوپاں اوں ṭūpā̃ū̃ -[مص]- په یو سرپټي ځای کي بند پاته کېدل یا راګیرېدل | دریک جای سرپوشیده بند ماندن یا گیرافتادن، در بند کشیده شدن .

ټوپاں ګوسته ṭūpā̃ gō-stə -[ص مف،مذ،م،ج]- دلغت له مخې بند شوی، بند کړشوی، په معنا ده ،خوپه اصطلاح کي بی نوم اونښان کس

په معنا ده. ددغه کلمي مونث توپاں گښتي ṭüpā̃ gēštī ،ده . څوک چي په راتـګ کـي ناوختـه کـړي، نورورتـه وايـي: توپـاں ګـوش؟، بنـد شـوی، بندي(زولانـه) شـوی. | ازنـگـاه لغوی بـه معنـای شـخص بند شـده یـا گیـر افتاده، دربند کشیده شده، است. امـا در اصـطلاح بـه معنـای شـخص بـی نـام ونشـان بـوده، شـكل مونـث این کلمـه توپـاں گښتي ṭüpā̃ gēštī ،مـی باشد. اگرکسی درآمدن ناوقت نماید، دیگران برایش صدا می کنند: توپـاں ګـوش ، بندی(زولانه) شدی؟.

تۆپ سوره ṭüp sürə́ – [اصط]- په بلا اوښتل، په مصيبت اختـه کېدل . تۆپ سوره بوش ṭüp sürə böš ،دا څه ناڅـه تونده اوبده خبره ده، چي معنـا يي پـه بـلا واوړي، ده . ددغـه اصـطلاح اصـلي شـكل تۆپـه سـوره ṭüpə́ sürə́ ، ده. | به بلا گرفتار شدن،به مصیبت دچارشدن. تۆپ سوره بوش ṭüp sürə böš ،این کلمه تقریبا دشنام بوده،وبـه معنـای بـه مصیبت گرفتارشوی، می باشد. مثلاً یک نفر درحال دوش بوده کسی دفعتاً در برابرش قرار می گیرد وآن شخص مصدوم شده به زمین مـی افتد. شـخص مصـدوم بـه کسی کـه بر سر راهش قرار گرفتـه است مـی گوید: تـو تۆپ سوره یعنـی بـه مصـبیت گرفتـار شـوی. صورت اصـلی این اصـطلاح ، تۆپـه سوره ṭüpə́ sürə ، مـی باشد.

تۆپله ṭüpələ́-[ا،ص]- لنډه ونه ،ټيټ قد. | قد پخش، قد کوتاه .

تۆپله سته ṭüpələ-stə -[ص،مذ]- لنډ قد والا، ټيټ قد والا. مونـث لـه پـاره تـوپلي شـتي ṭüpəlī-štī ،کلمـه اسـتعماليږي. | قـد پخش،مـذکر

قدکوتاه،بلستی. برای مونث کلمه توپلی شتی ṭüpəlī-štī ،به کاربرده می شود.

توپـون ṭüpə́w̃ -|مص|- ژوندی موجود په یو سرپټې ځای کې بندول، دسوري بندول . | بند ساختن موجود زنده دریک محل سرپوشیده، مسدود کردن سوراخ .

توپوون ṭüpəwəw̃ -|مص|- په بل کس باندی سوری بندول. په بل کس یا کسانو باندی یو ځوک په یوه کوټه کې بندول. | مسدود ساختن منفذ توسط شخص دیگر، دربند کشیدن کسی به واسطه شخص دیگر دریک احاطه .

توپه

توپه ṭōpə́ -|ا،م،ج|- خولی ،خولي . | کلاه ،کلاه ها .

توپه ṭüpə́ -|ا|- کنډو ، دغره کنډو . | تنگه کوه، گذرگاه کوه، گردنه کوه، کوتل .

توپه ṭüpə́ -|ا|- بند، بندښت. | بند، مسدود، بند شدن مجرا.

توپه تولـه ṭüpə́ tawə́lə -|ص فا،مذ،م،ج|- دسوري بندونکی، هغه کس یا کسان چې سوری بندوي یا یې بند کړی ده . | مسدود کننده منفذ، بند کننده گان منفذ، ان شخص یا اشخاص که منفذ را بسته اند ویا می بندند .

توپه تون ṭüpə́ táw̃ -|مص|- دسوري بندول، دمجرا بندول . | بند

کردن سوراخ، مسدود نمودن منفذ.

تیوپه تیون ṭüpə́ tīū̃ -[مص]- بندیدل،دب کیدل ،داوبو مجرایا لاربندیدل . | بند شدن ، مسدود شدن مجرا، بند شدن مجرای آب.

تیوپه تینه سته ṭüpə tīnə-stə -[ص مف]- دب شوی، بند شوی. | بند شده ، مسدود شده .

تیوپه توی شته ṭüpə tawē-štə -[ص مف]- هغه (سوری) چي د بل کس یا کسانو په واسطه بند کړل شوی وي. لکه د ډنډ د اوبو وتلو سوري بندول. | منفذ مسدود ساخته شده،منفذی که به توسط شخص یا اشخاص دیگرمسدود ساخته شده باشد .

تیوپه تیی شته ṭüpə tae-štə -[ص مف]- دب کړشوي، بند کړل شوی، هغه(سوری) چي بند کړل شوی وي. | بند ساخته شده، (منفذ) مسدود ساخته شده.

تیوپه سرون ṭüpə sarū̃ -[اصط]- دلغت له مخې دبند بنت ازادیدو ،په معنا ده. خوپه اصطلاح کي د ډیر وږي کیدو په مفهوم استعمالیږي. | درلغت به معنای آزاد شدن بندش، رها شدن بند ش بوده، اما دراصطلاح به معنای بسیار گرسنه شدن، مستعمل می باشد .

تیوتور ṭüṭūr -[ص]- غونج کیدنه،راغونډیدنه،د ډیر یخ له امله د بدن غړو

را غونډېدنه. | منقبض شدن اعضای بدن،جمع شدن اعضای بدن از سردي زیاد.

توتور بون ṭüṭũr bũ -[ص]- دبدن غړو راغونډېنه. دغه کلمه

دېرسوړوالی ته کارول کېږي چې د انسان وجود دیخ دلاسه را گونج شي. |

جمع آمدن اعضای بدن. این کلمه به ارتباط خنک شدید به کاربرده می

شود که درآن تمام اعضای بدن را یخ بگیردو منقبض می شود.

توره ṭũrə́ -[ا،ص]- بوتی، مونډی . لکه دځینو وزو او مېږو غوږ

بوتی وي. | گوش کوتاه، مانند گوش بعضی ازبز ها وگوسفند ها.

توره سته ṭũrə́-stə -[ص]- بوتی ، مونډی غوږ والا. | گوش

کوتاه، گوش چور .

توسره ṭüsrə́ -[ا]- وړوکي، کوچني . | خورد، کوچک .

توسره وں ṭüsərə́w̃ -[مص]- وړوکي کول، کوچني کول، په

توږلو سره وړوکي کول. درژں توسراو توو drĩ ṭüsərāw tōw، تیږه

وتوږه اوکېږده. | خورد ساختن، میده کردن، خورد کردن با تراش کردن.

درژں توسراو توو drĩ ṭüsə́rāw tōw،، سنگ را خورد ساخته بگذار.

توسله ṭūsə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- پوريږ وهونکي، هغه کس یا کسان

چې پوري وهي یا تیله کوي. | تیله کننده، کسی یا کسانی که تیله می کنند.

توسون ṭösũ -[مص]- توخي کول، توخېدل، بلغم راویستل. | سرفه

کردن،سینه صاف کردن، گلوصاف کردن، بلغم کشیدن.

تیوسوں ṭūsū̃ -[مص]- تېله کول، پورې وهل، پـه زور تېل وهل، لـه شا مخ ته پورې وهل یا حرکت ورکول .| تیلـه کردن،حرکت دادن با زور وفشار،فشار دادن، ازعقب به پیش حرکت دادن.

تیوسوں ṭūsə́w̃ -[مص]- تیله کول د بل کس یا کسانو په واسطه . | تیله کردن به واسطه کس یا کسان دیگر.

تیوسه ṭüsə́ - [ا،م،ج]- غوټی، هغه غوټی چې د ونې له تنې څخـه یـې نوې سر وهلې وي . | نوده ، پندک، جوانـه، تیغهٔ نبات کـه از تنـهٔ درخـت نو سرزده باشد .

تیوک ṭūk -[ا]- (نښـه) وهل، (نښـه) ویشتل. | زدن(هدف) ، (اصابت دادن) به هدف.

تیوک ṭū́k -[ام]- پـه نښـه کړه،نښـه ووهـه،(مېخ) و ټومبـه. | هدف را بزن، میخ یا چوکه را (به زمین) بکوب .

تیوک ṭük - [ا،م،ج]- شي ،شیان. | شی، جنس، چیز،چیز ها.

تیوک په تیوک ṭük pə ṭük- هرڅیز، هر شې، هرڅه .| هرشی، هرچیز،هرگونه چیز.

تیوکره ṭükrə́-[ا،ص]- دلرگـي ستـه ،دلرگـي غټـه ستـه .| کُندهٔ چوب، کُنده کلان چوب .

توکله ṭūkə́lə -[ص فا، مذ،م،ج]- نښه ويشتونکي، ميخ يا موګي ټک وهونکي .مونث يې توکلي ṭūkə́lī ،ده. | اصابت دهنده به هدف، کسی يا کسانی که هدف را زده اند ، کسی يا کسانی که ميخ را چوکيده اند .مونث اين کلمه توکلي ṭūkə́lī ،است.

توکنه ṭūkənə́ -[ا]- غونداره، غونداري .موک توکنه mūk ṭūkənə، لوټه، دلوټي غونداره . سوترتوکنه sütr ṭūkənə́ ،د تارغونداره .| کلوله . موک توکنه mūk ṭūkənə́ ، کلوله کلوخ . سوترتوکنه sütr ṭūkənə ،کلوله تار.

توکون سوکون ṭükūn sükūn-[ص]- غونداري غونداري .
توکون سوکون دريشته او ṭükūn sūkūn darī-štə ō ،غونداري غونداري لا پاتې دي . دغه کلمه تر ډېره په خميره کولو او دخاورې په لغت کولو کې په کار وړل کېږي. | ريز ودرشت، کلوله گی . توکون سوکون دريشته او ṭükūn sükūn darī-štə ō ،کلوله گی ها هنوز مانده است.اين کلمه بيشتر به ارتباط خمير ولغت کردن گل استعمال دارد.

توکون ṭūkū̃ -[مص]- ويشتل، نښه ويشتل، په لرګی يا په خمکه د ميخ ټک وهل، ټومبل .| اصابت دادن تيريا مرمی به هدف ،چوکيدن ميخ يا چوب برزمين، ديوار يا درچوب، کوبيدن ميخ يا يک چيز نوک تيز بر زمين،چيزنوکداربه زمين فروبردن .

توکون ṭūkə́w̃ -[مص]- په بل کس باندی نښه ويشتل ،په بل کس يا

توکه توک

کسانو باندی میخ یا چوکه توبل یا تک وهل. | اصابت دادن تیربه واسطه کس دیگر، کوبیدن میخ یا چوکه به واسطه شخص یا اشخاص دیگر.

توکي شته ṭūkī-štə -|ص مف|- نبنه ویشتلی ، تومبلی . | هدف زده شده ، کوبیده شده.

توکي شته= توکوی شته ṭūkē-štə, ṭūkə́wē-štə -| ص مف|- په بل کس باندی ویشتلی، په بل کس باندی تک وهلی . | به واسطه شخص دیگر هدف زده شده ،به واسطه شخص دیگر میخ تک زده شده.

توکه ṭūkə́- |ا|- میخ . چیمه توکه čīmə ṭūkə́، اوسپنیز میخ . | میخ . چیمه توکه čīmə ṭūkə́ ،میخ اهنی .

چیمه توکه

توکه ṭūkə́ -|ا|- بند،هغه څه چې د دروازی او کړکی دکلک بندولو لـه پاره دهغه ترشا ایښودل کیږي. دو دوري توکه تو dō dūrī ṭūkə́ tōw ، کړکی او دروازه کلکی کړه. | بند، ان چیزی که جهت محکم مسدود نمودن دروازه یا کلکین درعقب انها گذاشته می شود. دو دوري توکه تو dō dūrī ṭūkə́ tōw ،کلکین و دروازه را محکم بسته کن.

توکه ṭūkə́ -|ا،ص|- پوره لاندی کېدل. لکه چې یو څوک پوره تر اوبو ،واورو یا ترخاورو لاندی شي. | غرقه شدن، ازسرپریدن،کامل زیر رفتن. همان گونه که یک شخص کاملا زیر آب،برف یا خاک غرق شود.

توکه توک ṭūkə́ ṭūk -|ص|- ترخولی پوری ډک ، پوره ډک .

تون‌ک

تو که تو ک که پری tūkə ṭük -kə parē ،ترخولی پوری یی ډک کړه . | تا به دهن پُر ،کاملا پُر. تو که تو ک که پری tūkə ṭük -kə parē ،تا بـه دهن پرکن .

توکـه چیـک ṭūkə́ čīk -[ص،اصط]- هغه جنگ جگړی تـه ویل کیږي چی په کي ددوارو خواو ډېرو کسانو ته مرګ ژوبلـه واوړي. | بـه آن گونه زدوخورد گفته می شود که دران افراد زیاد ازهردوطرف دخیل زخمی و تلف گردند.

توم

توم ṭūm -[ا،م،ج]- هوږه . | سیر.

تومټک ṭūmṭák -[اصط]- بیخي . تومټک پوس بو ṭūmṭák pūs bö ،بیخي ورک شو،بیخي لا درکـه شو ،داسـی ورکېدنـه چی هیڅ پتـه یـی ونـه لګیږي .| بیخی ،بـه صورت کلـی . تومټک پوس بو ṭūmṭák pūs bö، بیخی گم شد ،لا درک شده،گمی که هیچ درکش پیدا نشود.

تومټی ṭūmṭai -[ا]- د الوتونکو لکی، د چرګ او دالوتونکو لکـی ، تـه ویل کیږي .| دُم مرغ وپرنده گان، را گویند.

تونټه ṭūnṭə́ ,ṭū̃ṭə - [ص]- لند. | کوتاه .

تونټره ṭūnṭərə́ , ṭū̃ṭərə - [ا]- کوناټي .| سُرین .

تون‌ک ṭõk -[ا،ص]- غونج ، منقبض ، دوجود راغونډول، د درد پـه

وجه خان راغونډول. دغه کلمه د روح لرونکو له پاره استعمالیږي .| خود را جمع کردن،به سبب درد شدید خود را چملک کردن،منقبض . این کلمه برای ذیروح استعمال می شود.

توک تیو ن ţõk tīũ -[مص]- راغونډېدنه، خان راغونډول، د یخي اویا درد په سبب خان را غونډول.| خود را جمع کردن، خود را چملک کردن، خود را به سبب خنک یا درد منقبض شدن .

ټېپېره ţepərə́ - [ص]- یوه ټوټه، دیوه شي یوه زیاته برخه. همدارنګه شدید یا لوی زخم یا پرهار ته هم استعمالیږي . | توتهٔ بزرگتر، برخی از یک شی . برای بیان زخم بزرگ هم استعمال می شود.

ټېپېره دتي شته ţepərə́ dátī-štə -[ص]- دلوی زخم یا پرهارپه بیان کي ویل کیږي . ټېپره دتي شته او ţēprə́ dátī-štə - ō ،یعني سخت یا لوی پرهار دی . | دربیان زخم بزرگ گفته می شود. ټېپره دتي شته او ţēprə́ dátī-štə - ō، زخم کلان وارد شده است .

ټیپه tīpə́ -[آ]- پینه، په جامو او بوټونو باندي پینه ،پرمخ خال یا داغ .| پینه، پیوند درلباس یا پاپوش، لکه ،خال روی، داغ در روی .

ټېپېر ټېپېر= ټېپر ټېپر ţepēr ţepēr = ţepr ţepr

-[ص]- چاود چاود ، داسي چاود چي فاصله پیدا کړي خوتردننه پوري نه

وي رسېدلي . | شرحه شرحه، درز درز، به گونهٔ که درز از هم فاصله داشته اما تا داخل نفوذ نکرده باشد.

تیټکون ţīţə́kū̃ – [مص]- ښه ډېرگرمېدل ،دلمر حرارت ډېرېدل ، داوبو هغه درجه چې ایشیدو ته نیږدې وي. | داغ شدن ، داغ شدن آب ، داغ شدن شعاع آفتاب .

تیټکون ţīţə́kəw̃ -[مص]- (د اوبو) ښه ډېرگرمول، (د اوبو) ترمی کول . | داغ کردن ، خوب زیاد گرم کردن .

تیټیکي شته ţiţīkī-štə –[ص]- ښه گرم، ترمی ،ایشېدو ته نیږدې. تیټیکي شته آو ţiţīkī-štə āw ،ترمی اوبه . سوي تیټیکي sōi ţīţīkī، لمر تود شو.| داغ ، نزدیک به جوش. تیټیکي شته آو ţiţīkī-štə āw ،آب داغ . سوي تیټیکي sōi ţīţīkī ، آفتاب داغ شد.

تیټیم تیټیم تي ţiţīm ţiţīm tī -[اصط]- په خوارۍ او زحمت، په هڅه او هاند. | با تلاش وکوشش ،با مشکلات و زحمات زیاد .

ټېره ţerə́ -[ا،ص،مذ]- په یوه سترګه ړوند، هغه چې یوسترګه یې بینا اوبله سترګه یې ړوندوي.دغه کلمې مونث صیغه ټېري ţērī ،ده. یو متل ده : ټېریکي ټېري پول،کوښوکي یوں چا ل ţerī-kē ţerī pōl , kuşō-kē yū̃ çāl، شت غوزان ځنډي اوپه یوه سترګه ړنده یې را ټولوي. دغه متل یا اصطلاح دهغه ښځې اومېړه په اړه استعمالیږي چې مېړه ګټې او ښځه

یي هغه نه لگوي اوسپما کوي. | کوریک چشمه، یک چشمه، آن که یک چشمش کور و دیگرش بینا باشد. صیغه مونث این کلمه ټېري ṭerī، می باشد. مثل است: ټېریکي ټېري پول،کوښوکي یون چا ل ṭerī-kē ṭerī pōl kuṣō-kē yũ̄ çāl ، شت چهارمغز می تکاند، کور یک چشمه(مونث) دانه دانه آن را جمع می کند. این اصطلاح در مورد زن وشوهری استعمال می شود که شوهر کمایی می کند وزن اش آن را بدون آن که مصرف نماید، نگهمیدارد.

تیس پیس ṭis pis-[ا،ص]- بیکاره، بي ارزښته ، بي گټې، لږ، چې مهم نه وي . | بیکاره، بیهوده ، عبث، فاقد اهمیت ، بی ارزش، اندک .

تیس پیس ستوک ṭis pis –stōk -[ق]- لږشانته، یوځه، لږ کار یا یوشي چې مهم او ډېر نه وي . تیس پیس ستوک کوي ṭīs pīs-stōk kōi، لږ شانته کار. تیس پس ستوک ادچام کژ ṭis pis-stōk adəčām kř، یوځه دجامو ټوټه. | کمکی، اندک، یک کار یا چیز که زیاد و یا با اهمیت نباشد. مانند: تیس پیس ستوک کوي ṭis pis-stōk kōi ، یک کمکی کار. تیس پس ستوک ادچام کژ ṭis pis-stōk adəčām kř ، کمکی تیکه برای لباس.

تیس پیس مېله ṭis pis melə -[ص]- بي گټې خبري، بي ارزښته خبري . تیس پیس میلو ښه ښوچ بوت ṭis pis melō-ṣə ṣōč bōt، په خوشی خبره بې جنګ وکړه . | سخنان بی فایده ،گپ های بی

ارزش، سخنان غیرمهم . تیس پیس میلو ښه ښوچ بوت ṭis pis melō-ṣə ṣōč böt ،به خاطرسخن بی ارزش وبی معنا جنگ کردند.

تیکرون ṭīkərū̃ -[ا،ص]- که دیوه غوایي په بدن باندې دهغه دبدن درنگ خلاف تاپې موجودې وي. | هرگاه در وجود نرگاو لکه های خلاف رنگ وجودش باشد ،گفته می شود .

تیکرون پېجي ṭikərū̃ peĵī -[ص]- درنگونو والا عقاب،ښکلی عقاب .| عقاب خالخالي،عقاب زیبا .

تیکوک ṭīkōk- [ا]- تکمه، تني، تکی .| تکمه، دکمه، نقطه .

تیکون ṭīkū̃- [مص]- الوتل . لکه چي داور څخه یوه بڅرکي الوزي .| پریدن . مثلاً: ازتودهٔ آتش یک توته بپرد .

تیکون ṭīkə́w̃ - [مص]- څوک له خانه شړل، نیږدی نه پرېښودل، دځارویو شړل . | راندن، طرد کردن، کسی را ازخویش دورساختن، نزد خود نماندن،هی کردن حیوانات.

تیکي شته ṭīkī-štə -[ص فا. م.ج]- را الوتي، (د اور) را الوتي بڅرکي. | پریده ، (توته) پریدهٔ آتش،آتشک پریده.

تیکي شته ṭikē-štə -[ص مف، م،ج]- شړل شوی، نه پرېښودل شوی. | رانده شده، طرد شده، هی شده.

تېل ṭēl -[ص]- چابک،چالاک،تند،د مرچ تریخ والی ته هم استعمالېږي.| تیز، چست وچالاک ازنگاه حرکات، به تندی مرچ هم استعمال می شود .

تیمکي ṭīmkī -[ا]- دموسیقي یوه ضربي اله وه چې څه ناڅه زیر بغلي سره شباهت درلود . پخوا دغه اله د اتڼ په لویو محفلونوکي له ډول سره یوځای غږول کېده، چې اوس له منځه تللی ده .| یک اله ضربی موسیقی بود که تقریبا به زیربغلی شباهت داشت.درگذشته درمراسم بزرگ اتڼ با دهل کلان یک جا نواخته می شد. این اله اکنون ازمیان رفته است .

تېنګه ṭeŋə́ -[ا]- خپه ،په غصه . تشو ښه تېنګه بوم tašo-ṣə ṭeŋə́ böm ،پرهغه په غصه شوم.| آزرده، خفه، قهر، توبیخ. تشو ښه تېنګه بوم tašo-ṣə ṭeŋə́ böm ،براو قهرشدم. اوراتوبیخ کردم.

تېنګه ṭeŋə́ -[ا]- په پخواني شعرونو کې د دښمن،رقیب اوسیال په معنا راغلې ده .لکه په دغه شعرکي یو جنګیالی داسي خپل ځان ستایي :

ایمه ګیګیري چود نورکېلي تېنګاں پوڑں

پیجي ګیګیري چود شیناوري تېنګاں پوڑں .

ترجمه: زما د ګونګرو اوازپه نورکېلی(دماتوګي کلي پخواني نوم دی) کې رقیبانو واورېده

زما د ورو ګونګرو اواز شینواري دښمنانو واورېده. (ادبیات شفاهی نورستان ، مخ۱۵۰) تېنګاں ṭeŋã̄ دجمع صورت دی.| در اشعار کهن به معنای

خصم ، سیال وحریف آمده است . ټښنگاںṭeŋā̃ ،حالت جمع کلمه می باشد .

ټښنگه بوں ṭeŋə bū̃ -[مص]- خپه کښدل، چا ته په غصه کښدل، ترتِل . | غصه شدن، قهرشدن برکسی، ازرده شدن، دل تنگ شدن، تنبیه کردن کسی .

ټینگي ṭīŋī-[ا،ص]- پښه، له بجلکه ترلورخایه پوری. | پای،لینگ.

ټیوله ṭīwə́lə -[ص فا،مذ،م،ج]- ترتونکي، هغه څوک یا کسان چی چاته سخته خبره کوي . | تنبیه کننده، کسی یا کسانی که سخن سخت می زنند.

ټیوں ṭīw̃ -[مص]- ترتِل،چا ته سخته خبره کول . | تنبیه کردن، سخن سخت گفتن به کسی .

ټیووں ṭīwə́w̃ -[مص]- دبل کس په واسطه څوک ترتِل. | به توسط شخص دیگر کسی را تنبیه کردن.

***

ج – جیم - ĵ

ج (ĵīm) - دنورستاني ژبې صامت توری ده چې دکلمې په سر اومنځ کې نيمه او دکلمې په پای کې پوره ليکل کېږي. دا توری مخنی ژبيز،انسدادي،احتکاکي،غږن کانسوننت دی. (ډاکترهلالي،دپښتو ژبې فونولوجي،مخ۸۸) | **حرف صامت زبان نورستانی بوده درآغازو ميان کلمه به شکل نيمه و دراخير کلمه به شکل کامل نوشته می شود. اين حرف کانسوننت انسدادی، سايشی، ميان کامی، بی آوا، است.** (دکتوررحيم الهام، روش جديد در تحقيق دستور زبان دری، ص۸۱)

جاښ ĵāṣ -[ا،ص]- فلز ته اوبه ورکول، ملمع کاري، ليم کاري، ولدينګ. | ملمع کاری، آب دادن به هرگونه فلز،ليم کاری، ويلدينگ.

جاک ĵāk -[ا]- دمړي بې عزته کول، له وژنې وروسته دمړي اندامونه پرې کولو، ته ويل کېږي . | مثله، مثله کردن، بريدن اندام ميت بعد از قتل .

جاک کرں ĵāk karə̃ -[ا]- دمړي دبې عزته کولو انتقام ،يعنی

جپرله بالمثل انتقام یا کسات . | انتقام مثله ،انتقام مثله بالمثل .

جاک ویوں **ĵāk wīū̃** -[مص]- مړی بی عزته کول، ددښمن دمړي اندامونه غوڅولو، ته ویل کیږي. | مثله کردن، قطع نمودن اعضای بدن میت دشمن.درنورستان قبل از اسلام، درانتقام عمل بالمثل شرط عمده بود.

جاک ویوں **ĵāk wīw̃** -[مص]- د بل کس په واسطه د دښمن دمړي بی عزته کول. | به توسط شخص دیگر مثله کردن میت دشمن.

جاک چوں **ĵāk čū̃** -[مص]- دمړي اندامونه غوڅول . | مثله کردن، قطع اعضای بدن میت.

جار **ĵār** -[ا]- ضرورت، اړتیا . دغه لغت نن نه استعمالیږي. | ضرورت ،احتیاج،نیاز .این لغت امروز از استعمال افتاده است.

جاراچیں **ĵār ačẽ̄** -[ص]- د متاهل سړي چشم چراني . | چشم چرانی مرد زن دار .

جَپْر **ĵapər** -[ا] - غلی کیناستل،کمین کیناستل،دیو حرکت یا یرغل په نیت غلي کیناستل. | خپ نشستن،به منظوریک حرکت ویا حمله درکمین نشستن.

جَپْر **ĵapə́r** -[ام]- خان غلي ونیسه،کمین ونیسه . |خودرا خپ بگیر، درکمین بنشین .

جپرله **ĵapə́rələ** -[ص فا،مذ، م،ج]- هغه څوک یا کسان چې کمین

 نیولو په حال کې وي . | آن کس یا کسانی که درحال کمین گیری اند.

جپرولـه ĵapərə́wələ-[ص فا،مذ، م،ج]- غلی کېنوونکې، هغه کس یا کسان چې څوک کمین تـه گومـاري. | توظیف کننده کمین، آن کس یا کسانی که دیگران را به کمین توظیف می کند.

جَپرون ĵapə́rũ- [مص]- ځان په یوه ځای کې غلی نیول،دتعرض په نیت ځان پټول، کمین نیول. | خودرا درگوشهٔ خپ گرفتن، په نیت تعرض خود را خپ گرفتن ، کمین گرفتن .

جپـرون ĵapə́rə́w̃ -[مص]- کمین کینـول . | کمین نشـاندن، کمین گماشتن .

جپري ĵapə́ri - [ما،م]- ځان یې غلي ونیوه . | خود را خپ گرفت .

جپري شته = جپریشته ĵapə́rī-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- هغه څوک یا هغه کسان چې ځان یا ځانونه یې غلي نیولي، پـه کمین کـې ناست کسان . | آن کس یا کسان که خود را خپ گرفته اند،در کمین نشسته ها .

جپـون ĵapũ -[مص]- کمېدل، لږ کېدل، بشـکته راتلل. لکـه : د سیند د اوبو کمېدل، د پرسوپ کېناستل. | فرونشسـتن، فروکش کردن، کم شدن. مانند: کم شدن آب رود، کاسته شدن پندیده گی.

جپون ĵapə́w̃ -[مص]- کمول، لږول، د ستونزی کنترولول. | کاستن،

 کم کردن، مدیریت نمودن یک مشکل، کنترول نمودن یک مشکل.

جر **ĵar** -[ا]- ارام کېدل،عادت اخیستل. | آرام شدن، عادت گرفتن، به جان خوب خوردن.

جر= جراو **ĵár** -[ام]- ارام واوسېږه، عادت ونیسه، دمستی ضد کلمه ده. | آرام باش، عادت کن، ضد کلمه مستی است.

جرله **ĵarə́lə** -[ص فا،مذ]- اشنایي حاصلونکی،اهلي کېدونکي . مونث یې جرلي ĵarə́lī ، ده . | آشنایی حاصل کننده، رام شونده.مونث این کلمه جرلي ĵarə́lī ، است.

جروله **Ĵarəwələ**-[ص فا،مذ،م،ج]- اهلی کوونکی.| رام کننده، اهلی کننده.

جروں **ĵarũ**- [مص]- اشنا کېدل، عادي کېدل، عادت اخیستل،اهلي کېدل . مثلاً : که سړی یوه مرغه وساتي نو هغه دخپل خاوند سره اشنا کېږي، که یوسړی چېرته مسافرشي او ډېره موده تېره کړي ، په کورکی وایي: منش جري manaṣ ĵarī. په دي معنا چي سړي نور دهغه خای شو . | آشنایی حاصل کردن ،آشنا شدن ،عادت کردن،اهلی شدن، خو گرفتن . اگرکسی یک پرنده را نگاه کند به مرور زمان با مالک خود عادت می کند،این را گویند: ننگڅه جري nīŋcə ĵarī ،یعنی پرنده عادت کرده یا آشنا شده است ،به مفهوم این که دیگر فرار نمی کند .

جروں **ĵarũ** -[مص]- هضمېدل، هضمول،په وجود ښه پریوتل. اوو

جَري

ړزّ یوڑّں ته جروں چار نو öw ẓř yōř̃-tə ĵarũ̃ čār nū(na+ō) ،که ډېره ډوډۍ وخوړل شي،نه هضمېږي. | هضم شدن،به اصطلاح درجان ششتن، فاریدن،درهضم مشکل پیش نه آمدن. اوو ړزّ یوڑّں ته جروں چارنو öw zř yōř̃-tə ĵarũ̃ čār nū(na+ō)،اگرنان زیاد خورده شود،هضم نمی شود.

جروں ĵarə́w̃ -[مص]- دلغت لـه مخې معنا یې هضمول ده، خوپـه اصطلاح کې لـه خلکو سره ګوزاره کولوته ویل کېږي . جروں بوسته تیاس ĵarə́w̃ bōstə tiās ،ګوزاره ښه ده . نه جرپاس na- ĵareās ،مستي کوي، ناړامي کوي . که دغه کلمه دوحشي حیواناتو پـه اړه استعمال شي، دعادت او اشنا کېدلو، پـه معنا ده . | درلغت بـه معنـای خوب هضم کردن است، اما دراصطلاح بـه معنـای سازش وگزاره بـا مردم مـی باشد. جروں بوسته تیاس ĵarə́w̃ bōstə tiās ،سازش خوب چیزاست . نـه جرپاس na- ĵareās ،مست است، مستی مـی کنـد.اگر این کلمـه بـه ارتبـاط حیوانـات وحشی استعمال شود به معنای نگهداشتن وحفظ می باشد.

جَري ĵarī -[ما،م]- هضم شو. انا جَري anā ĵarī ،غوښه هضم شوه.

| هضم شد. انا جَري anā ĵarī ،گوشت هضم شد.

جَري ĵarī- عادت یې واخیسته، اشنایي یې حاصل کړه . داکلمـه تر ډېره د الوتونکو پـه اړه استعمالېږي. لکـه : نینګڅـه جَري nīŋcə ĵarī ، الوتـونکي عـادت واخیستـه. کـه چېرې یـو سړی پـه سفرکي ډېرې ورځـې تېرې کړي، دهغه په اړه هم استعمالېږي . ویدېش ګی جَري wīdēš gē ĵarī ،په مسافرت کې یې عادت واخیسته . که ووېل شي: کښه نه جَری؟ kaṣə

جَگریک na-ĵarē ? ،ولي مستي کوي؟، په معنا ده . | عادت کرد،آموخته شد. این کلمه بیشتر به ارتباط پرنده گان استعمال می شود . نینگڅه جَري nīŋcə ĵarī ،پرنده عادت گرفت، آموخته شد. اگرکسی درسفرایام زیاد را سپری نماید، درمورد او هم استعمال می شود مانند: ویډېش گی جَرِي wīdēš gē ĵarī ،به سفر عادت گرفت، یعنی وقت زیاد سپری کرد. اگرگفته شود: کښه نه جَری؟ ? kaṣə na-ĵarē ،به معنای چرا مستی می کنی، می باشد.

جري شته ĵarī -štə -[ص مف،مذ]- عادت شوي، عادت اخیستي، اشنا شوي،هضم شوي. مونث یې جریشتي ĵarī -štī ، ده . | عادت شده، عادت گرفته، آشنا شده. مونث این کلمه جریشتي ĵarī -štī ،است.

جرِي شته ĵarē -štə -[ص مف،مذ]- عادت ورکړشوي، اشنا کړل شوي،رام کړل شوي. مونث یې جرِښتي ĵarē -štī ،ده. | عادت داده شده، اهلی شده ، رام ساخته شده . مونث کلمه جرِښتي ĵarē -štī،است.

جَښوک ĵáṣūk -[ا،م،ج]- د سپګې هګی . | تخم شپش ،رشک.

جَښه ĵaṣə́ -[ا]- ژور ، په اوبو کی یو دول حشره ده . | حشرهٔ است که درمیان آب می باشد .

جَګره ĵagərə́-[ا]- شری،دشرې ناروغي . | سرخکان،مرض سرخکان.

جَګریک ĵagərīk –[ا]- اوبدل شوي فیته ده چې ښځې په ملا پورې تړي . پخوا له وړیو اوبدل کېده ،خو اوس یې له اوند څخه جوړوي

او څه ناڅه دوه متره اوږدوالي لري. | نوار بافته شده است که تا دومتر طول دارد، وخانمها آن را به کمر بسته می کنند. قبلاً ازتار پشم گوسفند بافته می شد ،اما در سالهای اخیر، ازاوند می بافند.

جَگوم ĵagüm-[ا]- د لوګي دوړه ، د لوګي اوخاوری دوړه، د لوګي لړه. | دود، گردهٔ دود، گردهٔ خاک ودود که براشیا به اثر عدم استعمال می نشیند.

جگوم تینه سته ĵagüm tīnə-stə-[ص]- لوګی وهلی، دود وهلی، دوړی اوخاوره کېناستلي،هغه څه چي وربانـدی خاوره او دوړه ناسته وي. | دود زده، خاک ودود نشسته، پوشیده ازگرد ودود.

جگوم تیوله ĵagüm tīwə́lə -[ص فا،مذ،،م،ج]- لوګی وهلی کوونکي، هغه کس چي يو شي پرېږدي چي خاوره اودوړه پري کېني . | دود زده کننده، کسی یا کسانی که گذاشته اند تا بر یک جنس دود وخاک بنشیند.

جگوم تیون ĵagüm tīū̃ -[مص]- په يوه شي باندې دود او خاوره کېناستل. | دود نشستن ، نشستن دود وگردهٔ خاک بر یک شی .

شاعری درسوگ مرگ فرزندان خود سروده است :

ایمه میمان اما که ، ایمه سون جاش کېر ان نه لاولوم

ایمه یموني وراش ،وتي پي جگوم تینات کنات چېم .

جولودي ناټ

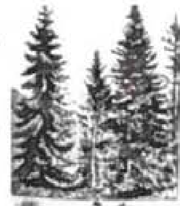
ترجمه: درخانه پرازهیاهوی من، دیگرگل های سیمین تن خود را نه خواهم یافت

برتفنگ های جوره یی من درکنار دیوار دود نشست ،چه باید کرد . (ادبیات شفاهی نورستان،چاپ سوم، ص ۱۹۲)

جگوم تیوں ĵagüm tīw̃ -[مص]- لوگي او خاوره کینول، دیو شي نه استعمال تردېره موده او په هغه باندی دوړی اوخاوره کېناستلو ته وايي. | دود وخاک زده ساختن، عدم استعمال یک چیز که بالنتیجه خاک نشسته و دود زده شود.

جلجول= جله جول ĵalĵūl,ĵaləĵūl -[ص]- هغه خای یا سیمه چی وني اوبوټي په کي ډېري وي. | محل یا ساحه که دارای درخت ونهال انبوه باشد.

جلجول

جولودي ناټ ĵūlōdī nāṭ -[ا،ص]- دا ډول نڅا چي دغم نڅا وه په ټاکلي خای کي له بېگا ترسهاره د مړي شا او خوا ترسره کېده . ښځو او نارینه و په ازاده فضا کي، په جلا جلا حلقو کي دغه نڅا له مړي او دهغه له کورني سره دهمدردی په توگه اجرا کاوه . دا ډول نڅا په نیشیی گرام کي ثبت شوی ده. | این نوع رقص که رقص سوگواری بود، در یک محل معین ازسرشب تا به سحر، برگرد میت اجرا می شد. این نوع رقص که در فضای آزاد توسط مردان وزنان درحلقه های جدا گانه اجرا می گردید، به مفهوم همدردی با میت وخانواده او بوده است. این نوع رقص درنیشیی گرام ثبت شده اشت. (کلیمبورگ،ج۱،ص۹۸ و ۴۱۶)

جما مېش **جَلــه** = اوشتوم jalə -üštüm -[ا،م،ج]- ونــه ،ونـي . | درخت، درخت ها . درسانسکریت dalā به معنای درخت است (فرهنگ سنسکریت - فارسی،ج ۲ ،ص۶۶۱)

جله بوړه jalə büṛə - [ص]- د وني هغه تنه چې منځ یې تش وي . | تنه درخت که میان اش خالی باشد .

جَله پوټ jalə pōṭ – [ا،م،ج] دوني پاڼه، دوني پاڼي، د ونو پاڼي . | برگ درخت ، برگهای درخت، برگ های درختان .

جَلــه څـاو jalə cāw -[ا،م،ج] دونـي ښاخ ،د ونـي ښاخونه، د ونـو ښاخونه . | شاخ درخت ،شاخه های درخت، شاخه های درختان.

جله **جَله کونـه** jalə kūnə -[ا،ص]- دوني تنه . | تنۀ درخت .

جلــه کــوو jalə köw - [ق]- د ونـي لاندې، دونـي بېخ . | زیر درخت، بیخ درخت .

جَله گول jalə gōl - [ج]- ونـي، ډېرې ونـي، ځنګل . | درختـان، جنگل، درختزار، انبوهی ازدرخت ها، درخت های زیاد، بیشه .

جله گول **جمـا مېش** jamāmēš -[ص] – دجمـج کلي اوسېدونکو تـه وېل کیږي . دغه نوم ظاهراً د (جما+ امېش) کلمو ترکیب ښکاري. | بـه باشنده گان قریـه جمـج گفتـه می شود. این اسم ظـاهراً ترکیبی از اسمای (جمـا+

امپش) به نظر می آید.

جمدي = جمدي پڼاو -[ا]- ĵam-dē = ĵam-dē paṇāw

دجمچ په کلي کي د یو رب النوع نوم و. | نام یک رب النوع درقریه جمچ بود. (کلیمبورگ،۱۵۲)

جَمچ ĵamịč -[ا]- د کلښوم په دره کي دیوه کلي نوم ده .اوسېدونکي یې د جمامپش په نامه یادېږي . | نام یک قریه در دره کلښوم (ولسوالی وانت – وایگل) است که باشنده گان آن به نام جمامپش ،یا د می شوند.

جم ډونگه ĵam ḍūŋə́ -[ا]- کچالوته ورته شي دی چې دکچالوپه شان ترخمکي لاندې په طبيعي توگه اوپه ازاد اوشاړو خمکو کي شنه کېږي . ماشومان هغه را وباسي په اور کي له پخولو وروسته خوري . بې له شکه د کچالو وحشي ډول ښکاري . کولای شو چې کچالو په دغه نامه یاد کړو. | به مانند کچالو یک نبات است که درزمین های آزاد وخاره رشد می کند. اطفال ازروی برگ آن را شناسایی بعداز پختن درآتش می خورند. بدون شک ازنوع وحشی کچالومی باشد . بناءً می شود کچالو را به این نام یاد کرد.

جٔن ĵən- دانسانانو دشمیرله پاره واحد ده . لکه: ای جن ē ĵən ، یو کس. دوجن، dū ĵən دوه کسه اونور . دبودروس په قول دغه کلمه دسانسکریت له ĵana کلمی څخه اخیستل شوې چې د بشر،انسان او سړي ، په معنا ده. | واحد شمارش برای افراد است . ای جن ē ĵən ،یک

جنگله **نفر .** دوجن dū ĵən **،دونفر... . به قول بودروس این کلمه ازریشه ĵana سانسکریت است که به معنای بشر،انسان ومرد می باشد.** (کلیمبورگ،کافر های هندوکش،ج۱،ص ۶۱)

جْنْ جْنْ ĵən ĵən –[ق]- هرکس، هریو کس . جن جن ښه اېک اېک پول کتاب ĵən ĵən -ṣə ēk ēk pōl kitāb **،هریوکس ته یو یو کتاب. | هریک ، هرکس،هرکی، هریک نفر، هرنفر .** جن جن ښه اېک اېک پول کتاب ĵən ĵən -ṣə ēk ēk pōl kitāb **،برای هرکس یک یک کتاب .**

جنکوو ĵãköw- [ص]- هغه کس ته ویل کیږي چي نیمایي عمر یې کړی وي، په اصطلاح کي پوه او هوښیارکس، تجربه لرونکي کس ته ویل کیږي . | به کسی که نیم عمررا سپری نموده باشد، گفته می شود. امادر اصطلاح به شخص دانا، فهمیده وبا تجربه ،استعمال می شود.

جن گوړه = جن گوړ ĵangūř = ĵangūṛə -[ص]- پخوا غلامانوپه خپنو وختوکي خپل بادار په شا وړه، دغه غلام ته جن گوړه = جن گوړ ویل کېده. لغوي معنا یې کېدای شي انساني اس ،وي . ددغه کلمی مونث صیغه، جن گوړي ĵangūṛī **، ده. | درگذشته غلام ها دربعضی موارد بادار خود را به پشت حمل می کردند . درین فرصت این غلام به این نام یا د می شد. معنای لغوی آن اسپ انسانی ،می تواند باشد. صیغه مونث این کلمه** جن گوړي ĵangūṛī **، می باشد.**

جنگله ĵaŋələ- [ص]- زړې اوشکېدلي،شرېدلی . لکه وېل کېږي:

جوښه بیرښوں

ډیگه جنگله degə ĵaŋələ ،یعني زړی او شکیدلي جامي . | کهنه، مندرس، فرسوده، پاره پاره . مثلاً : گفته می شود : ډیگه جنگله degə ĵaŋələ ،به معنای لباس کهنه ومندرس و تکه پاره شده .

جو

جو ĵū- [ا]- لور . یوه شاعره جنی خپل خان داسي ستایلی ده :

او اکونت نیشي توک اودو ړړلو به هو

لچیي گل سرال ،اگیلاپی نام اودو به جو .

ترجمه: زه دهغه چا لور ،چي له برجه یی ددښمن بیرغ ولاړ وژلی دهغه چا لور،چي د لچیي گل په یرغل کي یی، لوړ نوم گټلی دی . (ادبیات شفاهی نورستان ،دریم چاپ، مخ۱۷۴) | دختر، صبیه.

جوجومي ĵūĵūmī- [ا]- خپلواني ښځي . | زنان خویشاوند .

جودا ĵaw dā- [ا]- د وایگل اوپارون سیموترمنځ د کوتل نوم ده. | نام کوتل میان مناطق وایگل وپارون است که ازسطح بحر ۳۴۵۰ مترارتفاع دارد.

جوښه ĵūṣə́- [ا]- شیره . خو په اصطلاح کي جوښه بوش ĵūṣə́ bös ،خای په خای ویلي شوی یا اوبه شوی، په معنا ده. تنبل سړي ته چي له خایه نه خوزیږي، اویا لږ خوځیږي، هم استعمالیږي. | شیره، شیرهٔ آبگین ومایع . دراصطلاح جوښه بوش ĵūṣə́ bös ، جا به جا آب شدي؟ ، میخکوب شدی؟ . به کسی به کار برده می شود که به اثر تنبلی از جای خود حرکت نمی کند ویا کمتر حرکت می نماید .

جوښه بیرښوں ĵūṣə́ bērṣə́w̃- [مص]- دشیری ایستل، د یوه

جوکپام شي عصاره ایستل. | عصاره کشیدن، افشره گرفتن، آب(میوه) کشیدن، شیره کشیدن .

جوک ĵük -[ا]- برابر، سازښت. | سازش،توافق، جورآمد، جورکردن.

جوک ĵṻk -[ام]- سازښت وکړه، گوزاره وکړه. | سازش کن، جورآمد کن،گزاره کن، توافق حاصل کن.

جوکاو ĵṻkāw- [ام]- جوړیې کړه، ترمیم یې کړه. | ترمیم کن، بساز

جوکوله ĵükə́wələ -[ص فا ،مذ،م،ج]- جوړونکي، ترمیمونکي . | جورکننده، ترمیم کننده، سازنده،اعمار کننده .

جوکن ĵükə́n- [ا]- گوزاره،جوړښت . | سازش،گزاره،باهم زیستن .

جوکون ĵükū̃-[مص]- برابري، جوړښت کول، سازش کول، سره جوړراتلل، دنظرورته والی پیدا کول . | همزیستی، جورآمد کردن، سازش کردن، دوست شدن، تشابه نظر پیدا کردن،توافق حاصل نمودن.

جوکون ĵükə́w̃ -[مص]- جوړول ،ترمیمول ، په بل کس باندی ترمیمول ، برابرول، سره برابرول . | ساختن ، تعمیر کردن، ترمیم کردن به توسط شخص دیگر ترمیم کردن، مرتب کردن، تنظیم کردن، باهم مطابق دادن دو تخته یا دوسنگ .

جوکوپام ĵükə́weām -[ص فا]- په بل کس یې جوړوم یا

ترمیموم. | به توسط شخص دیگر می سازم ویا ترمیم می کنم.

جوکېام ĵükeām -[ح جا،م]- جوړوم ،ترمیموم . | می سازم، جورمی کنم،ترمیم می کنم .

جوکپامیش = جوکپمیش ĵükeāmiš = ĵükemīš -[ح جا، ج]- جوړوو، ترمیموو. | می سازیم، ترمیم می کنیم.

جوکي شته ĵükī-štə -[ص مف،مذ،م،ج]- سره جوړشوي، سره برابرراغلي،یوبل سره موافق شوي . | باهم جورآمده، باهم ساخته شده،باهم موافق شده،به توافق رسیده،آنهای که باهم جورآمده اند .

جوکي شته ĵükē-štə -[ص مف]- برابرکړل شوي،سره جوړکړل شوي،ترمیم کړی . | باهم جورساخته شده،باهم موافق ساخته شده،ترمیم شده.

جـوگ ĵūg -[ا]- مړاوی، زمول. | پژمرده، طراوت ازدست داده، افسرده،ضد تازه گی .

جوگول ĵūgū́l -[ام]- مړاوی شه،زمول شه . | پژمرده شو،افسرده باش.

جوگلون ĵūgə́lū̃ -[مص]- مړاوی کېدل، غونجېدل، زمول کېدل. | پژمرده شدن، افسرده شدن، ازدست دادن تازه گی.

جوگلون ĵūgə́ləw̃ -[مص]- مړاوی کول،غونج کول، زمول کول. | پژمرده ساختن،طراوت از دست داده ساختن،پَرمُچ ساختن،پژمرده ساختن.

جوگله = جوگوله ĵūgə́lə= ĵūgūlə -[ا،ص]- مراوي، غونج، زمول . | پژمرده، پَرمُچ، افسرده، بی رونق .

جوگله بون ĵūgə́lə bū̃ -[ص]- مراوي کېدل، غونج کېدل، زمولېدل . | پژمردن،پژمرده شدن،افسرده،طراوت وتازه گی ازدست دادن.

جوگله بوسته ĵūgə́lə –bö-stə -[ص]- مراوي شوي، زمول شوي، غونج شوي، هغه نبات چي وچېدو خواته ځي . | پژمرده شده ، افسرده وغمین، نباتی که به طرف خشکیدن می رود .

جوگله چون ĵūgə́lə čū̃ -[مص]- مراوي کول. | پژمرده ساختن.

جوگله کوړن سته ĵūgələ kōř̃-stə -[ص مف]- مراوي کرل شوی، غونج کړل شوی. | پژمرده ساخته شده،پرمچ ساخته شده.

جوگلي شته ĵūgə́lī- štə -[ص]- مراوي شوي،غونج شوي. | پژمرده،پژمرده شده، تازه گی را ازدست داده،پرمچ شده.

جوگه ĵūgə́ -[ا]- جوغه، تاج، تاج ډوله چي په پکول نصب کېده . بنايي د جُغه دخيله اوښتي کلمه وي. | جُغه، تاج، تاج مانندی که به پکول نصب می گردید . احتمالاً کلمه دخیل د تغییر یافته کلمه جُغه است.

جومات ĵūmāt -[ا]- مسجد . د جماعت دخيله او متحوله کلمه ده.

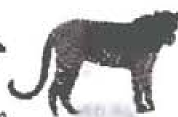
جوواو | مسجد. کلمه دخیل و متحوله اسم جماعت است.

جون‌ت = جونت ĵũt ,ĵūnt -[ا،م،ج]- پرانگ،پرانگـان . | پلنگ،پلنگ ها .

جون‌ت پاش ĵũt pāš -[ا،ص]- پرانگ تلک یا لومه. | تلک پلنگ.

جون‌ت کوشتوو ĵũt küštöw - [ا]- پیشپرانگ. پرانگ ته ورته خو له پرانگه کوچنی یو دارونکی حیوان دی چی پیشو ته ورته والی لري . | یک حیوان درنده پلنگ گونه است اما کوچکتراز پلنگ وشباهتی نیز به پشک دارد،درفارسی به نام یوزپلنگ یادمیشود.

جون‌ت

جوو ĵöw [ا،م،ج]- جاوله ،جاولی . لکه د نښترو یا د زردالو اویا دجلغوزی ونی جاولی اونور . | ساجق،صمغ، گند درختان ارچه ،جلغوره و زردالو وغیره .

جوواو ĵüwāw -[ا،ص]- په څرحایونو کی دڅارویو د خوراک لـه پاره دشنه وښوشتون،په څرحایونو کی دڅارویو دمرښت لـه پاره شنه واښه. خو دانسانانوپه اړه گوزاره اوچاره،هغه خرچه چی وربانـدی ژوند بسیا شي په معنا، ده. په سانسکریت ژبه کی jīva د گذران،دژوند وسیله په معنا ده. | گیاه سبز چراگاه که شکم حیوانات را سیرکند،علف سبز برای حیوانات اهلي درچراگاه .اما به ارتباط انسانها به معنای گذاره ،معاش، مصارفی که کفایت کند، می باشد. درزبان سانسکریت jīva به معنای

گذران، معاش، خرچی، وسیله امرار معاش می باشد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ،ج ۱ ،ص۳۲۸)

جوون ĵüwən -[ا]- گوزاره، د ژوند بنه تېرېدل . په سانسکریت کې jīvana دگوزران اوشتمني په معناده. | امرارمعاش کردن،معاش، گزاره،معیشیت ، معنای رهایی از احتیاج را می رساند. درزبان سانسکریت jīvana به معنای معاش، گذران، اموال ودارایی می باشد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج ۱ ،ص۳۲۸)

جوون ĵüw̃ -[مص]- بسیا کېدنه ،له محتاجي وتل، دخپتي مربنت. | تامین شدن،بی نیازشدن،از احتیاج برآمدن،به شکم سیرشدن،به خود متکی شدن.

جووي ĵüwī -[م، مذ،مو]- ایله بسیا شو، په خیټه موړشویا مړه شوه. | ایله به شکم سیرشد، ازاحتیاجی برآمد،به خود متکی شد.

جوویت ĵüwīt- [ما،ج]- بسیا شول ،له احتیاجه خلاص شول . | تامین شدند ، ازاحتیاجی برآمدند،به خود متکی شدند .

جي ĵī -[ا]- دلیندی تار، دجگړیز لیندی تار. خوپه اصطلاح کې وېرېدلوته ویل کیږي . لکه ویل کیږي : جي لاسی ĵī lāsị ، یعني وار خطا شو. یا دا متل : ایشتار أپوټ ،کرّن أجي ĵī -īštār a- pōṭ ,kř̆ a ،دغشو کوتی تیاره غشي د لیندی پرتار . | تار کمان، تارکمانی که درجنگ استفاده می شد. اما اصطلاح جي لاسی ĵī lāsị ،به مفهوم وارخطا شدن، دست از پا گم کردن می باشد . یا این ضرب المثل که می گوید: ایشتار

جیت اوټلوں أپوټ ،کڑں أجي a- ĵī ,kř a- pōṭ īštār ،تیردانی سر دست ،تیربرتارکمان . (ادبیات شفاهی نورستان،ص۲۵۰)

جي ĵī -[ا]- مچو. جي پرتوم ĵī prtōm ،**مچو یی کرِم (مذکر).** جي پرتیم ĵī prtīm ،**مچویی کرِم (مونث).** | **بوسه عاشقانه .** جي پرتوم ĵī pratōm **ماچ ام کرد(مذکر).** جي پرتیم ĵī prtīm ،**ماچ ام کرد(مونث).**

جیباک ĵibāk – [ا]- (داور)لمبه،غورمبه لکه : أڑں جیباک ař ĵibāk ، د اور لمبه . | **زبانهٔ(آتش)،شعله(آتش). مثلاً :** أڑں جیباک ař ĵibāk،**به معنای زبانهٔ آتش است. درزبان سانسکریت ĵihvaka به معنای زبانهٔ آتش، شعلهٔ آتش است .** (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج ۲ ،ص۱۰۳)

جیپ ĵip- [ا]- غوښنه ژبه . | زبان گوشتی .

جي پروں ĵī- prū̃ [ف] - مچول، ښکلول . | ماچ کردن، بوسه کردن، بوسه کردن عاشقانه .

جي پریک ĵī –[ص]- prēk مچوکول له دواړه خواو. | روبوسی،مصافحه با روبوسی، روبوسی ازهردوجانب.

جیت ĵit- [ا]- بدن، وجود، تن . | وجود، تن، جسم،بدن .

جیت اوټلوں ĵit ūṭə́lū̃ – [مص]- خان وژنه، خان ته انفجار ورکول . دلغت له مخې خان سوري کولو ،په معنا ده . | انتحار، خود کشی، خود را منفجرساختن . ازنگاه لغوي به معنای خود را شگافتن، می باشد.

جیت اوټلوں ĵit ŭṭələ́w̃ -[مص]- خپل خان ته دیوی وسیلي په واسطه انفجار ورکول،خپل خان ته انفجار ورکول. | خود را به توسط وسیلهٔ انفجار دادن،خود را منفجر ساختن، تن خود را انفجار دادن .

جیت با ĵit bā -[ا]- امیندواري، د ښځو حمل لرلو، ته ویل کېږي .

جیت با اودي موشي ĵit bā – odī möšī هغه ښځه چې حمل لري. | حمل، حمل زنها، بار داری، حاملگی، طفل دربطن داشتن، را گویند . جیت با اودي موشي ĵit bā – odī möšī ، زنی که حمل دارد.

جیت چَبوں ĵit çabə́w̃ -[مص]- خان خوار کول . په اصطلاح کی زحمت او خواري ایستلو ته ویل کېږي . | خود را استهلاک کردن، در اصطلاح زحمت کشی وخود را در زحمت دادن، را گویند .

جیت ښه اوژوں ĵit -ṣə ūřw̃ -[اصط]- په لغت کې خان ته ژړلو،په معنا ده. هغه حالت ته ویل کېږي چې سړي له غصه ورشي خو له لاسه یې څه کول پوره نه وي. | در لغت به معنای به خود گریان کردن، باخود گریستن، می باشد. وضعی را گویند که انسان به نسبت عمل ناشایسته کسی جگرخون شودودر عکس العمل آن، کاری ازدستش برنیاید.

جیته وېچوں ĵit-ə́ wēčū̃ -[مص]- دانسان دوجودقبولولو ته وایي، هغه څه چې انسان خوري او وربانــدي بد نه لگېږي. دَرو جیت وېچاس darū̃ ĵīt wēčās، دارو بدن مني. دَروجیت نه وېچاس darū̃ ĵīt

na- wēčās، دارو وجود نـه مني. یعنی عکس العمل ښیي. | پسندیدن وجود، پذیرفتن بدن انسان،قبول کردن جسم انسان. دَروجیت وېچاس darū̃ jit wēčās ، دوا را وجود می پذیرد. دَروجیت نـه وېچاس darū̃ jīt na- wēčās، دوا را وجود نمی پذیرد یعنی عکس العمل ایجاد می کند.

جیجله ĵiĵəlә́ -[ا،ص]- سست، ورو، بېکاره، هغه څه چې محکم نـه وي . دا کلمه تردېره دغوتې په اړه استعمالیږي او کله هم دبېکاره کسانو ته ویل کیږي .گرووټ جیجله بو grū̃t ĵiĵəlә́ bö، غوټه سسته شوه. منښ جیجله بو manịş ĵiĵəlә́ bö ، سړی سست شو. جیجله منښ ĵiĵəlә́ manịş، سست سړی. جیت جیجله بو ĵit ĵiĵəlә́ bö، خان مي سست شو(مریض یم). | سُست، شل، آهسته، تنبل، آن چه که محکم نیست . این کلمه بیشتر برای سُست بودن گره استعمال می شود. گاهی هم برای افراد تنبل به جهت تنبلی شان گفته می شود. گرووټ جیجله بو grū̃t ĵiĵəlә bö ، گره سست شد. منښ جیجله بو manịş ĵiĵəlә́ bö ، آدم سُست شد. جیجله منښ ĵiĵəlә́ manịş ،آدم سست. جیت جیجله بو ĵīt ĵīĵəlә́ bö، جانم سست شد(خوب نیستم).

جیجله بوسته ĵiĵəlә́ bö-stə -[مص]- سست شوي، چې کلک نه وي. | سُست شده، شل شده.

جیجله بوں ĵiĵəlә́ bū̃ -[مص]- سست کېدل،سست سست کېدل،پـه حرکت یا تګ کي ورو کېدل . | سُست شدن،شل شدن،در رفتار آهسته شدن.

جیجله چون îiĵələ́ čũ -[مص]- سستول، سست کول، ورو کول (تگ) . | سست کردن، شُل ساختن،آهسته ساختن (رفتار).

جیجلـه سته îiĵələ́ -stə -[ص]- سست غوندي ،سست شانته. | سُست ، شُل،سُست گونه ،گره که محکم نباشد.

جیجلیکـــي îiĵəlīkē -[ق]- ورو، ورو ورو . | آهسته،آهســـته آهسته، به آهسته گی، به سُستي .

جیت بنه اوژوي نیشون îit-ṣə ūřwī nīšũ -[اصط]- بی وسي،دلغت له مخي خان ته ژړل او کېناستل، معنا لري ،خوپه اصطلاح کي دقهر اونیت سره سره د سړي دلاسه د څه کولو وس پوره نـه وي ،مفهوم افـاده کـوي . | ازدست چیزی برنیامـدن.ازنگاه لغت بـرای خـود گریسـتن ونشستن معنـا مـی دهد، امـا دراصطلاح حـالتی را گویند کـه بـاوجود غصـه واراده برای انجام عمل انتقامی، از دست انسان کاری ساخته نباشد.

جیـک îik -[ا]- ارام، صبر، حوصله . که ماشوم مورپسی وژاړي ویل کېږي : جیک نه چاس îik na- čās ، نـه ارامېږي.او کـه یو سړی دیوه شي ترلاسه کولو له پاره ناراحتـه وي ،نوهغه تـه وایي: جیـک ایچ îik īč ،معنا یي ده ،صبر وکړه . | صبر، تحمل، حوصله، برده بـاري، شـکیبایی، تاب، تحمل، آرام بودن ، حوصله داشتن ،تحمل داشتن . مثلاً : اگر طفلی به خاطر دوری مادرخود پیهم گریـان کند ، میگویند : جیـک نـه چـاس îik na- čās یـا اگر کسی بـه خـاطر بـه دست آوردن چیزی بـی تـابی نماید

جیک نه بړوں ستَه

،میگویند: جیک ایچ jîk īč، یعنی صبر کن،حوصله داشته باش . اما اگرمادر طفل مرده باشدوطفل به یاد مادرخود پیهم گریان کند ؛ میگویند: تر و ښنیا س atrū cnīās ،به معنای غم می کند،می باشد .

جیک اوده jîk -ōdə -[ص]- صبرلرونکي، طاقت لرونکي، تحمل والا کس،تاب لرونکي. ددغه کلمې مونث صیغه جیک اودي jîk -ōdī ، ده. | با تحمل، صبور، برده بار، شکیبا، تاب دارنده. صیغه مونث این کلمه جیک اودي jîk –ōdī ، می باشد.

جیک ایچ jîk-īč -[اصط]- صبروکره ،حوصله وکره. | صبرکن، حوصله داشته باش.

جیک چون jîk čũ -[مص]- صبرلرل، حوصله کول، حوصله لرل،تحمل کول، (د دردپه مقابل کې) تاب لرل . | صبرکردن، شکیبایی داشتن، حوصله کردن، تحمل داشتن ،خود را آرام گرفتن،تاب داشتن(درمقابل درد).

جیک نه بړوں jîk na-baṛũ -[ص]- صبر نه توانېدل، حوصله نه لرل، (په) تحمل نه توانېدل، تاب نه لرل. | صبرنه توانستن، تحمل نه توانستن، طاقت نه توانستن، حوصله نداشتن.

جیک نه بړوں ستَه jîk na-baṛũ-stə -[ص]- له تحمل څخه وتلي، له طاقت څخه بهر، له حوصلې څخه لرې. دغه کلمه تردېره د درد په اړه استعمال لري. | غیرقابل تحمل، آن چه که طاقت کرده نشود،

بیرون ازطاقت، خارج ازتحمل. این کلمه بیشتردر مورد درد ورنج استعمال دارد.

جېکه ĵēkə́ -[ا]- دوه کلن سپرلی ته وایي. | نربزدوساله را گویند .

جي لاسی ĵī lāsị -[اصط]- دلغت له مخی جي ĵī د لیندی تار ته ویل کیږي . د جي لاسی معنا یعني، دلیندی تار خطا شو ده. خو په اصطلاح کي ووېرېده ،وارخطا شو ،په معنا استعمالیږي . | ازنگاه لغوی جي ĵī به معنای تار کمان بوده ،جي لاسی به معنای تارکمان ازدست رفت ،است . اما در اصطلاح به معنای، ترسید ،وارخطا شد، راه گمک شد، استعمال می شود.این کلمه معادل اصطلاح، تنگش سست شد ،زبان دری می باشد.

جْیلیک ĵilik -[ا]- زوه ، دزخم یا دداني وروستي خیره چي زېړ رنگ لري ا وسخت وي . | چرک درون زخم یا دانه ، که به رنگ زرد وسخت می باشد.

جیلیک ĵilīk -[ا]- تکان، لرزه . | تکان، جتکه، لرزه،رعشه، لرزش .

جیلیک ĵilīk -[ام]- ولرزیږه، تکان وخوره. | تکان بخور، بلرز.

جیلیکله ĵilīkə́lə -[ص مف، مذ،م،ج]- تکان خوړونکي، هغه کس یا کسان چي له وېرې تکان خوري، هغه تکان چي یوې لحظی له پاره وي . مونث یې جیلیکلي ĵilikə́lī ،ده. | لرزنده، آن کس یا کسانی که ازترس

جیلیکي شته تکان می خورند. منظور از تکاني است که با شنیدن صدای مهیب، انسان برای یک لحظه تکان می خورد. مونث این کلمه جیلیکلي jilikə́lī ،می باشد.

جیلیکولــه ĵilīkə́wələ -[ص فا،مذ، م،ج]- لړزونکی، تکان ورکوونکي،وېرونکي. | تکان دهنده، شوک دهنده، لرزاننده، بیم دهنده.

جیلیکوں ĵilīkū̃ -[مص]- تکان خوړل،له وېری لړزېدل، وېرېدل، لړزېدل،ترهېدل. ددغه کلمي مطلب هغه لړزه ده چي انسان دیو بد یا اوچت غږ په اورېدو تکان خوري. | تکان خوردن، ترسیدن، شوک خوردن، لرزیدن، مظطرب شدن،جتکه خوردن، ازبیم تکان خوردن . منظوراین کلمه همان شوکهٔ است که انسان با شنیدن یک صدای ناهنجار ومهیب برای لحظهٔ ازترس تکان یا جتکه می خورد.

جیلیکوں ĵilīkə́w̃ -[مص]- تکان ورکول،لړزول، وېرول. دغه کلمه له اسلام څخه پخوا په هغو شعرونو کي چي له دښمنانو سره زموږخلکودجګړی په اړه ویل شوي، ډېر راغلی ده. | تکان دادن، شوک دادن، ترساندن،به وحشت انداختن، با دادن ترس لرزاندن، بیم دادن، جتکه دادن. این کلمه دراشعارقبل از اسلام که بیانگر مبارزه مردم ما با دشمنان شان می باشد، زیاد ذکرشده است.

جیلیکي شته ĵilīkī-štə -[ص مف، م،ج]- تکان خوړلي، وېرېدلي، له وېري لړزېدلي، ترهېدلي،هغوي چي وېرېدلي دي. | تکان خورده،

ازترس تکان خورده، شوکه شده، آن یا آنهای که جتکه خورده اند.

جیلیکي شته ĵilīkē-štə -[ص مف، م،ج]- هغه کس یا کسان چې ورتـه تکان ورکړل شوی ده،هغه کس یا کسان چې ډارول شوي دي. | تکان داده شده،آن کس یا کسانی که با نشان دادن ترس تکان داده شده اند.

جېمیک ĵēmīk -[ا]- سبا . | فردا.

جېمیکې ĵēmīk-e -[ق]- سبا . جېمیکي آځ ĵēmīk-e āc ،سبا راشه . | فردا . جېمیکي آځ ĵēmīk-e āc ،فردا بیا.

جیناک ĵīnāk -[ا،ص فا]- فاتح، فتح کوونکی، نیوونکی،جزا ورکوونکي . په دغه نوم کې (ک) توري د تصغیر علامه ده . په تېر وخت کې د کسانو نوم و. | فاتح، فتح کننده، توبیخ کننده، اشغال کننده، سرکوب کننده. درین اسم حرف(ک) علامه تصغیراست .درگذشته اسم خاص افراد واشخاص بود .

جېڼت ĵẽt -[ا،ص]- ژوندي . جوړت اجا جېڼت او ĵũt aĵā ĵẽt ō ، پرانگ لا ژوندي دی. | زنده،زنده بودن . جوړت اجا جېڼت او ĵũt aĵā ĵẽt ō ،پلنگ هنوز زنده است.

جېڼتار ĵẽtār - [ا]- ژوندون، دژوند گړی . دلغت له مخې دغه کلمه د جېڼت + آر ĵẽt+ār څخه جوړه ده ،چې (جېڼت) د ژوندي او (آر) د وخت اوزمان ،په معنا ده. | زند ه گی، زنده بودن،ایام حیات .این کلمه

جېته سته — ازکلمات جېت + آر ĵẽt+ār متشکل بوده که (جېت) به معنای زنده و (آر) به معنای زمان و وقت می باشد.

جېت بو ĵẽt bö -[ص]- په لغت کي ژوندی شو، په معنا ده. خوپه اصطلاح کي ډېرخوشحال شو،ډېرامېدوارشو،په مفهوم استعمالېږي. | در لغت به معنای زنده شد،بوده،اما دراصطلاح به معنای بسیار خوش شد، امیدوار گشت،می باشد .

جېت بو ĵẽt bū -[ام]- لغوي معنا يي ، ژوندي شه ، ده. خوپه اصطلاح کي ،بيداراوسه، هوښيار اوچابک و اوسه، ده./بيدارباش.

جېت بون ĵẽt bū̃ –[مص]- ژوندی کېدل . په اصطلاح کي ډېرخوشحالېدلو اوبسيا کېدلو، په معنا ده . | زنده شدن . دراصطلاح به معنای بسیارخوش شدن ،زیاد شاد شدن ، وبهتر شدن ،است.

جېت چون ĵẽt čū̃ -[مص]-ژوندی کول، حيات وربخښل. | حیات بخشیدن، زنده ساختن.

جېته ĵẽtə́ -[ص]- ژوندی . | زنده، درحیات .

جېته بار ĵẽtə-bār –[ص،ق]- ژوندون، ژوندی ول . | زنده بودن ، زند ه گی کردن ، حیات داشتن،زیستن .

جېته سته ĵẽtə-stə -[ص]-ژوندی ، ژوندی شی . | زنده ، موجود زنده.

جېږتـه مچمـال ĵẽtə mačmāl -[ص،اصطـ]- پـه پخـوانی نورستان کي دا دهغه جنگيالي لقب و چي دښمن به يي اسير او ژوندي خپل کلي ته راوستلي و. | درنورستان قبل از اسلام لقب آن جنگجوی بود که دشمن را اسیر و زنده به قریه خود می آورد. (کلیمبورگ، کافرهای هندوکش،ج۱ ،ص۱۰۲)

جېنگـي = جېميکـی ĵeŋī = ĵemīkē -[ق]- سبا،راتلونکي ورخ . | فردا، روزآینده .

جینلـــه ĵinə́lə -[ص فا،مــذ]- فـاتح، وژونکـي، تکـوونکي،بری راوړونکي . دا کلمه چي د نارينه و اسم خاص هم ده، دجينون ĵinəw̃ د مصدر فـاعلي حالـت دی چـي فتح کـوونکي، د دښمن تکونکي او تـوبيخ کـوونکي پـه معنـا ده . مونـث يـي جينلـي ĵinə́lī ،ده. | فـاتح، قاتـل، سرکوبگر،مظفر،جنگجو . این کلمه که اسم خاص مردان نیز بوده است ، حالت فاعلی مصدر جینون ĵinəw̃ می باشد که به معنای فتح کننده ، توبیخ کننده وسرکوب کننده دشمن، است. درزبان سانسکریت ĵayant, ĵaĵin به معنای جنگجو، فاتح، پیروز، آن که فتح وظفررا به ثمرمی رساند، می باشد. (فرهنگ سنسکریت – فارسی ج۲ ، ص ۹۰ و۸۳) شاعری گفته است:

یومه جیت دري، اجنیک جینله جیت دري

یومه جیت دري، کرړتاو ایچله جیت دري.

ترجمه : ناتوان شد، آن تن من که توبیخ کننده دشمن بود

نـا تـوان شد آن تـن مـن، کـه انتقـام گیـر بـود . (ادبیات شفاهی نورستان،چاپ

سوم،ص۱۷۵)

جینولـه = جینلـه ĵinə́wələ -[ص فا ، مذ]- (دښمن) وژونکی،(دښمن) تکوونکي، د زور په استعمال سره د دښمن تکوونکي،فاتح . ددغه کلمـې مونـث جینـولي ĵinə́wəlī ،ده. پـه سانسـکریت کـې **ĵinana** دبـري اوفتح په معنا ده. دجینله(مذ) اوجینلي(مو) نومونه هم لـه دغه کلمې څخـه اخیستل شوي، چې د (دښمن) وژونکی، په معنا دي. | کشنده (دشمن)، قاتل (دشمن)، سرکوب گر، کسی که با استعمال زور دشمن را سرکوب مـی کند. صیغه مونث این کلمـه جینولي ĵinə́wəlī ،است. ریشـه اسـمای خـاص جینلـه (مـذ) وجینلي(مـو) هـم ایـن کلمـه مـی باشـد . در زبـان سانسـکریت **ĵinana** بـه معنـای فتح،ظفـر وپیـروزی مـی باشـد. (فرهنـگ سنسـکریت – فارسی ج۲ ،ص۱۰۲)

جینـوم ĵinūm -[ا]- بری ، فتح، پوځي کامیابي. | فتح، پیروزی، کامیابی نظامي . دریک سرود عام گفته شده است :

اوپوتری اومیر ازرو، اجنیک جینوم ایا سا – کرن‌تاو کتوم ایا سا .

پسرم میر ازار، فاتح، فتح کرده می آید – انتقام گرفته می آید . (ازیادداشت های من)

درگذشته این سه فرد در مراسم عروسی، از سوی دو گروپ به نوبت سروده می شد . درین شعر نام جا های مورد نظر علاوه می گردید.

جینوں ĵinū̃- [مص]- فتح کول، بري ترلاسه کول، تکول، لـه منځـه وړل، دقهریـه زور کـارولو سره ددښمن تکـول . | فتح کـردن ، سـرکوب کردن، سرکوب ونابود کردن دشمن ازطریق کاربرد واستعمال قوه قهریه .

جینوں ĵinə́w̃ - [مص]- دزور او قدرت استعمال سره فتح کول ، دقدرت او زور په ښودلو سره دښمن ټکول، ترټل . دا کلمه په پخواني شعرونو کي ددښمنانو سره د جنګ په اړه ډېراستعمال شوې ده. | تنبیه کردن(دشمن) ، سرکوب کردن ازطریق نشان دادن قدرت ،فتح با استعمال قدرت وزور، این کلمه دراشعار قبل از اسلام، به ارتباط جنگ با دشمنان زیاد به کاربرده شده است .

***

نوشتارِ متنی به أنشت

دلومرِي ټوک پای

پایان جلد اول

Dictionary of Kalaṣə alā

One of The Nuristani Language Group

Meaning and defination in Pashto and Dari

Vol.1

By: Samiullah TAZA

